

00112208

D. T H O M Æ,
A Q U I N A T I S,
D O C T O R I S A N G E L I C I,
O R D I N I S P R Æ D I C A T O R U M,
O P E R A,

J U X T A E D I T I O N E M V E N E T A M M D C C L V .

A D P L U R I M A E X E M P L A C O M P A R A T A M .

E d i t i o p r i m a M a t r i t e n s i s à q u a m p l u r i b u s m e n d i s r e p u r g a t a .

A C C E D U N T

F. JOANN. FRANC. BERNARD. MARIE DE RUBEIS

I N S I N G U L A O P E R A A D M O N I T I O N E S P R Æ V I Æ .

T O M U S N O N U S

c o m p l e c t e n s A U R E A M C A T E N A M I N L U C A E , E T J O A N N I S E V A N G E L I A .

112208

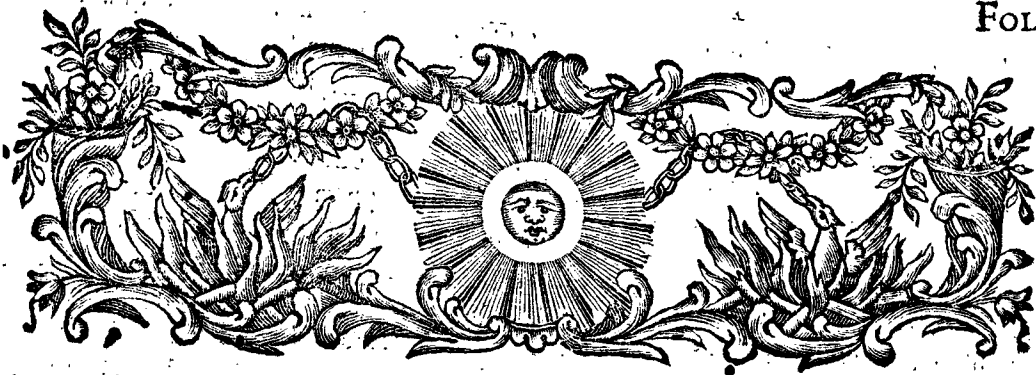
S U P E R I O R U M P E R M I S S U .

M A T R I T I : M D C C L X V I .

Ex. Typographia Viduæ ELISÆI SANCHEZ.

00112208

D I V I
T H O M Æ
A Q U I N A T I S,
D O C T O R I S A N G E L I C I,
S U P E R L U C Æ E V A N G E L I U M C A T E N A.

P R Æ F A T I O.

Induam cælos tenebris, & sacco ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam cruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.

Esa. 50. 3.

Glossa. (1) Inter cetera incarnationis Christi mysteria, quæ Esaias Propheta diligenter, & aperte prænumtiat, dicit: *Induam cælos tenebris &c.* ex quibus verbis accipere possumus Evangelii secundum Lucam materiam, modum scribendi, finem, & conditionem scriptoris. *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 1. cap. 2.) Lucas enim circa sacerdotalem Domini stirpem, atque personam magis occupatus videtur: unde per vitulum significatus est, propter maximam victimam sacerdotis. *Ambrosius* (præfatione in Lucam.) Vitulus enim sacerdotalis est victima: unde bene congruit vitulo hic Evangelii liber, qui à sacerdotibus inchoavit, & consummavit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus; & ipsam vituli immolationem Lucas stylo quodam pleniore diffudit. *Glossa.* (a) Quia igitur passionem Christi principaliter exponere Lucas intendit, hujus Evangelii materia significari potest in eò quod dicitur: *Induam cælos tenebris: & sacco ponam operimentum eorum:* nam ad litteram in passione Christi tenebræ factæ sunt, & in discipulis fides obscurata est. *Hieronymus* super Esaiam (cap. 53.) Et Christus despectus erat, & ignobilis quando pendeat in cruce, & absconditus est vultus ejus, atque despectus, ut humano corpore divina potentia celsa. *Th. Oper. Tom. IX.* A la-

(1) In quatuor editionibus omittitur index *Glossæ.*

EX EDIT, P. NICOL. (a) Quod ex *Glossa* subjungitur non occurrit in illa quæ nunc extat, & quod ex Hieronymo sine indice loci, partim sumptum est ex Tract. de Viris illustr. vel Scripturis Eccles. in Lucam, partim ex ejus Comment. in Es. 62. super illud: *Vade, & dices populo haic.*

laretur. *Hieronymus* (de Viris illustribus.) Sermo autem Lucæ tam in Evangelio quam in Actibus Apostolorum compitior est, & sæculari redolet eloquentia: unde subditur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam.* *Ambrosius* (præfatione in Lucam.) Nam licet Scriptura divina mundanæ evacuet sapientiæ disciplinam, quod majore fucata verborum ambitu, quam rerum ratione subnixâ sit; tamen si quis in Scripturis divinis etiam illa quæ imitanda illi putant, quærat, inveniet: sanctus enim Lucas velut quemdam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnes sapientiæ virtutes Evangelii ipsius complecteretur historia. Quid enim præcellentius ad sapientiam naturalem, quam quod Spiritum Sanctum creatorem etiam dominicæ incarnationis extitisse referavit? Docet moralia in eodem Libro, quemadmodum scilicet amare inimicum debeam; docet etiam rationalia, cum lego quoniam qui fidelis est in minimo, & in magno fidelis est. *Eusebius* in ecclesiastica Historia (Lib. 3. cap. 4.) Is ergo genere quidem Antiochenus, arte medicus, secundum hanc medicinam quam ex Apostolorum vel societate, vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, sed animæ curentur explicat; unde sequitur: *Ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo.* *Hieronymus* super Esaiam (cap. 50.) Dicit enim se à Domino accepisse sermonem, (1) quomodo lapsum, errantemque populum sustentet, & revocet ad salutem. *Græcus* (2) Expositor. Cum autem Lucas bonæ indolis esset, & capacitatis strenuæ, (3) Græcorum scientiam consecutus est: Grammaticam siquidem atque Poesim adeptus perfecte, Rethoricam autem, & persuadendi leporem assecutus ad plenum, neque Philosophiæ muneribus caruit; (4) denique & medicinam acquirit: & quoniam naturæ velocitate satis de humana gustaverat sapientia, ad altiore convolat. Accelerat igitur ad Judæam, & visibiliter, & verbo tenus Christum adit. Cumque veritatem cognosceret, venus efficitur Christi discipulus, plurimum magistro commoratus. *Glossa.* Unde subditur, *Erigit manum*, quasi à juventute ad sæcularem sapientiam; *manum erigit mihi aurem* ad divinam, ut audiam quasi magistrum, scilicet ipsum Christum. *Eusebius* in eccles. Histor. (Lib. 3. cap. 4.) Tradunt autem, quod Evangelium suum ex Pauli ore conscripserit, sicut & Marcus quæ ex Petri ore fuerant prædicata conscripsit. *Chrysostomus* super Matthæum (hom. 4.) Uterque autem eorum magistrum imitatus est, hic quidem Paulum super flumina fluentem, ille autem Petrum breviloquio studentem. *Augustinus* de Confen. Evang. (Lib. 4. cap. 8.) Eo autem tempore scripserunt quo non solum ab Ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt. Et hæc procæmialiter dicta sufficiant.

SANC

(1) *Al.* quoniam. (2) *Nicolai* legit exposuit. (3) *Al.* & Græcorum. (4) *Al.* deinde.

S A N C T U M
JESUCHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM LUCAM.

C A P U T I.

QUONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi, affectu a principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

(a) Fuit in diebus Herodis Regis Judææ sacerdos quidam, nomine Zacharias de vice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth. Erant autem justii ambo ante Deum; incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine quærela. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

(b) Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum secundum consuetudinem sacerdotii, forte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.

(c) Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi: & Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua; & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Joannem; & erit gaudium tibi, & exultatio; & multi in ejus natiuitate gaudebunt.

(d) Erit enim magnus coram Domino, & vinum, & ficeram non bibet. Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, & multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

(e) Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui adsto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant; pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur, quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt, quod visionem vidisset in templo: & ipse erat innuens illis, & permanfit mutus.

(f) Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

(g) In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph de domo David, & nomen virginis Maria.

(h) Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

(i) Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.

(k) Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

(l) Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

(m) Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, & intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elisabeth. Et factum est ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus; & repleta est Spiritu Sancto Elisabeth, & exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidisti: quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.

(n) Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum.

(o) Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

(p) Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

(q) Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.

(r) Et misericordia ejus à progenie in progenies, timentibus eum.

(s) Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.

(t) Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.

(u) Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.

(x) Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & femini ejus in sæcula.

(y) Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reversa est in domum suam.

(z) Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati ejus quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.

(aa) Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater ejus dixit: Nequaquam; sed vocabitur Joannes. Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.

(bb) Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc: & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

(cc) Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto, & prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebi suæ.

(dd) Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.

(ee) Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt, Prophetarum ejus.

(ff) Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.

(gg) Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

(hh) Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.

(ii) In sanctitate, & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

(kk) Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus.

(ll) Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum.

(mm) Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.

(nn) Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

(oo) Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.

Eusebius in ecclesiastica Historia (a) (Lib. 3. cap. 4.) Lucas in initio Evangelii sui, causam cur scripserit indicavit, videlicet quoniam multi alii temere præsumpserant enarrare quæ sibi magis erant ad liquidum comperita: & hoc est quod dicit: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum. Am-*

brofius (cir. pri. exp. proce. in Lucam.) Nam sicut multi in Judæorum populo divino infusi Spiritu prophetaverunt, alii autem pseudo-prophetae erant potius quam Prophetae; si & nunc in novo testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quæ boni nummularie non probarant: & aliud quidem fertur Evan-

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Non sic expresse Eusebius, aut his expresse verbis, et si æquivalente sensu.

gelium quod duodecim scripsisse dicuntur: auctus est etiam Basilides Evangelium scribere: fertur aliud secundum Thomam, & aliud secundum Marthiam. *Beda* (ibid.) Multos ergo eos non tam numerositate quam hæreseos multifariæ diversitate (1) commendat, qui non Spiritus Sancti munere (2) donati, sed vacuolabore conati, magis ordinaverunt narrationem, quam historiæ texuerunt veritatem. *Ambrosius* (ubi sup. paulo à princ.) Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec implevit suo conatu: (3) sine conatu sunt enim donationes, & gratia Dei, quæ ubi se infuderit, rigare consuevit, ut non egeat, sed redundet scriptoris ingenium: & ideo bene dicit: *Rerum quæ in nobis completæ sunt*, vel quæ in nobis redundant: quod enim redundat, nulli deficit; & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus astruat, exitus prodat. (a) *Origenes* (hom. 1. in Lucam.) Dicit autem, *Rerum*, quia non secundum phantasiam, juxta hæreticos, exercuit Jesus carnalem ipsius adventum; sed cum veritas esset, revera negotium profecutus est. (b) Affectum autem suum indicat ex hoc quod ait: *Quæ in nobis completæ sunt*; id est, quæ in nobis manifestissime sunt ostensæ: (4) id enim quod Græce legitur *peplirophorimenon*, uno verbo Latinus sermo non explicat; certa enim fide, & ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat. *Chrysostomus*. (c) Evangelista autem non solum testimonio contentus est proprio, sed ad Apostolos totum refert, inde robur venatur sermoni; & ideo subdit: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt*. *Eusebius* in eccle. Histor. (Lib. 3. cap. 4.) Certus est quod veritatem, vel Paulo exponente, vel aliis Apostolis qui ab initio ipsi viderant, vel sibi tradiderant, consecutus sit. *Chrysostomus*. (d) Dicit autem, *Viderunt*, quia hoc maxime robur nanciscitur credulitatis, quod addiscitur ab his qui præfentialiter viderunt. *Origenes* (hom. 1. in Lucam.) Palam est autem quod cujusdam

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *P. Nicolai*, forte melius, ponit connumerat. (2) *Al.* donantur. (3) *Al.* omittitur sine conatu. (4) In duobus Venetis exemplis, altero an. 1521; altero vero an. 1584. & in Antverpiensi an. 1569. desunt sequentia usque ad certa enim fide: *P. Nicolajus autem sic legit intra parenthesis* (prout fert Græcum *peplirophorimenon*, quod uno verbo Latinus sermo non explicat) (5) *Al.* est esse.

(6) *P. Nicolai legit*: Non congruit ista locutio, ut magis ministerium verbi visum quam auditum esse credamus; sed quia, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Titus Bostrensis* in proem. Lucæ: (b) *Origenes* hom. 1. in Lucam. Hæc simul cum prædictis quæ sunt in Tito (ut habentur. Tom. 2. Bibliothecæ PP. Græcorum) editiones aliæ sub unius Origenis nomine confundebant, omittebantque appendicem de Græca voce *peplirophorimenon*, quam reponimus, quia editio Antverpiensis eam habet: & Romana in super, an. 1570. & Veneta Nicolini, paulo aliis tamen verbis, ut in textu videre est; sed hæc editiones, ut alias notavimus, non consuluit *P. Nicolai*. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Ubi supra. (e) Non occurrit nisi citatum in Catena Græcorum PP. sed aliquid simile Lib. 10. in Julianum; ut nec ejus Commentarius in Lucam extat, quem tamen citat *S. Thomas* in 2. 2. q. 101. art. 4. (f) Præfat. in Lucam.

doctrinæ (5) finis est in ipsa doctrina, sicut Geometriæ; alterius vero doctrinæ finis in opere computatur; sicut Medicinæ: & ita est in sermone Dei. Et ideo postquam significaverat scientiam ex hoc quod dixerat, *Ipsi viderunt*, demonstrat opera ex hoc quod sequitur, *Et ministri fuerunt sermonis*, vel *verbi*. *Ambrosius* (in expl. proem. in Lucam.) Nam (6) congruit ista locutio, ut majus mysterium Verbi, quam auditum esse credamus; sed quia non prolativum verbum, sed substantiale significatur, non vulgare verbum, sed cæleste intelligamus, cui Apostoli ministrarunt. *Cyrillus*. (e) Quod autem dicit, hujus Verbi visores fuisse Apostolos, concordat cum Joanne, qui dicit cap. 1. „ Verbum caro factum est, & habitavit in „ nobis, & vidimus gloriam ejus. “ Verbum namque mediante carne visibile factum est. *Ambrosius* (ubi supra.) Non solum autem secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moyse; & Elia viderunt gloriam Verbi; alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt. *Origenes* (ut supra.) Et id Exodo quidem scriptum est cap. 20. „ Populus videbat vocem Domini: “ vox autem auditur potius quam videtur. Sed propterea ita scriptum est; ut ostenderetur nobis aliis videri oculis vocem Domini, quibus illi aspiciunt qui merentur. Porro in Evangelio non vox cernitur, sed sermo, qui voce præstantior est. *Theophylactus*. (f) Ex hoc enim manifeste innuitur quod Lucas non fuit discipulus ab initio, sed processu temporis; alii autem fuerunt discipuli ab initio, ut Petrus, & filii Zebedæi. *Beda* (in prolog. Evangelii Lucæ.) Et tamen Marthæus quoque, & Joannes in multis quæ scriberent; ab his qui infantiam, pueritiam, genealogiamque ejus scire, & gestis interesse potuerant; audire opus habebant. *Origenes* (ubi supra.) Deinde facultatem scribendi replicat: quoniam ea quæ scripsit, non

B ræ-

rumore cognoverit, sed ab initio fuerit ipse (1) consecutus: unde sequitur: *Visum est & mihi, affecuto à principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile. Ambrosius* (in expl. procem. in Lucam.) Cum dicit, *Visum est & mihi*, non negat Deo visum: à Deo enim præparatur voluntas hominum. Prolixiorem autem hunc Evangelii librum quam ceteros esse nemo dubitaverit; & ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vendicat: & ideo dicit: *Affecuto quidem omnia visum est scribere*: non omnia, sed ex omnibus: quia quæ fecit Jesus si scribantur omnia, nec ipsum mundum capere arbitror. Consulto autem quæ ab aliis sunt scripta præterit, ut propriis quibusdam singuli Evangeliorum libri mysteriorum, gestorumque miraculis eminent. *Theophylactus* (ubi supra.) Scribit autem ad Theophilum virum inclytum, fortassis & principem, quia quod dicit *Cratiste*, idest optime, sive strenue, non dicebatur nisi principibus, & præsidibus; sicut & Paulus Festo præsi dixit Act. 26., *Cratiste* (hoc est „optime, vel strenue) Feste. “ *Beda* (ibidem paulo ante fin.) Theophilus autem interpretatur amans Deum, vel amatus à Deo. Quisquis ergo amat Deum, sive à Deo se desiderat amari, ad se scriptum putet Evangelium, & ut sibi datum munus, sibi que commendatum pignus conseryet. Non autem novorum quorumlibet eidem Theophilo, & velut ignorantum ratio pandenda; sed eorum de quibus eruditus est, verborum promittitur veritas exprimenda, cum subditur: *Ut cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*; scilicet, ut quo quid ordine à Domino gestum, dictumve sit, agnoscere queas. *Chrysostramus*: (a) Vel aliter. Ut certitudinem habeas, & securus existas, quæ auditu perceperas, prospiciens in scriptura. *Theophylactus* (in prolog. Evangel. Lucæ.) Plerumque enim cum sine scripto aliquid dicitur, calumniantur illud quasi falsum; cum vero quis quæ dicit scripserit, tunc magis credimus: (2) quia nisi putaret vera, non

scriberet. *Chrysostramus*. Vel aliter. Totum Evangelium præcimum duo continet; conditionem eorum qui ante (3) eum Evangelium scripserant, puta Matthæi, & Marci; & rursum cur & ipse scribere proposuit. Cum vero dixisset, *Conati sunt*, vocabulum (4) protulit potens applicari & ad præsumptuose aggredientes materiam, & ad honeste pertractantes illam: duabus (5) enim additionibus dubiam sententiam certificat: primo quidem quia dixit: *Quæ in nobis completa sunt rerum*; secundo quia dixit: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt*. Simul autem hoc quod dico, *Tradiderunt*, indicare mihi videtur quod & ipsi moneantur propagare: velut enim illi tradiderunt, ipsos quoque oportebit accipientes seriatim ad invicem promulgare. Nondum autem commendantibus scripturæ quæ tradita fuerint, contingebat inconvenientiâ plurima provenire diuturnitate temporis: (6) unde merito quæ de primis visoribus verbi, & ministris verbi acceperant, in scriptis universo mundo traditionem præstiterunt, & calumnias propellentes, & oblivionem destruentes, & ex ipsa traditione integritatem accomodantes.

(a) *Chrysostramus* (b) Evangelicæ narrationis exordium à Zacharia sumit, & nativitate Joannis, mirum ante (7) mirum edisserens; minus ante majus: nam quoniam virgo paritura erat, præparavit gratia ut vetus prius conciperet. Declarat autem tempus, cum dicit, *Fuit in diebus Herodis*; & adjicit dignitatem, cum subdit, *Regis Judææ*. Alius autem Herodes fuit qui Joannem occidit; sed ille terrarcha fuit, hic autem Rex. (8) *Euthymius*, Rex, inquam, ille qui infantes occidit, patet illius Herodis, qui præcursores interemit. *Beda* (cap. 2. in Lucam al. à princ.) Tempus autem Herodis alienigenæ Regis dominico attestatur adventui; prædictum namque fuerat Gen. 49. quia „non deficiet princeps de Juda, neque dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus est. “ Ex quæ enim pa-

(1) *Al. subsecutus.* (2) *Al. quasi.* (3) *Al. deest eum.* (4) *Al. omittitur protulit.* (5) *Al. desideratur enim.* (6) *Al. unde merito utique de primis visoribus verbi, & ministris ubi acceperant, &c.* (7) *Al. deest hic mirum.* (8) *In duabus Venetis editionibus supra citatis, in eadem Antwerpensi, & in ea quam adornavit P. Nicolai, Herbipoli cusâ, deest hæc Euthymii sententia.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra: minus expresse quam hic; sed expressius fere tum ex Tito Bostrensi, tum ex Theophylacto colligitur; quin & ista fortasse in hunc eundem Lucæ locum, sicut & sequentia, & Chrysostramus ipsemet scripsit, sed explorare neutra licet: nam quod in Lucam quidem celebres quosdam Commentarios ediderit, ex Euthymio & Suida testatur Posselinus in Apparatu; qui tamen jam non extant, sed eos extitisse tunc oportuit cum hæc scriberet S. Thomas: quod prænotandum fuit; ut & deinceps attendatur cum in reliqua hujus Operis parte notantur aliqua quæ apud illum non occurrunt. (b) In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Joannem. Colligitur ex hom. 25, vel in cod. Græco 26. æquivalenter: quoad priorem partem expressius quoad posteriorem.

tres ex Ægypto exierunt, suæ gentis iudici-
bus usque ad Samuelem Prophetam, ac dein-
de Regibus usque ad transmigratiōnem Baby-
loniæ regebantur; post reditum vero Babylo-
niæ (1) Pontifices rerum summam gerebant, us-
que ad Hircanum Regem simul & Pontificem,
quo ab Herode interempto, Judææ Regnum
ipsi Herodi alienigenæ jussu Augusti Cæsaris
traditur gubernandum; cuius trigésimo primo
anno, juxta prophetiam supradictam, qui mit-
tendus erat advenit. *Ambrosius* (super *Fuit in*
diebus Herodis.) Docet autem nos divina Scrip-
tura non solum mores in his qui prædicabiles
sunt, sed etiam parentes oportere laudari, ut
veluti transmissa immaculatæ puritatis here-
ditas, in his quos volumus laudare, præcellat.
Non solum igitur a parentibus, sed etiam a ma-
joribus sancti Joannis nobilitas propagatur, non
sæculari potestate sublimis, sed religionis suc-
cessione venerabilis. Plena est igitur laudatio,
quæ genus, mores, officium, factum, judi-
cium comprehendit. Officium in sacerdotio; un-
de dicit: *Sacerdos quidam nomine Zacharias. Be-*
da in hom. (in vig. S. Joan. Baptistæ.) De sa-
cerdotali enim profapia Joannes ortus est, ut
eo potentius (2) imitationem sacerdotii præ-
conizaret, quo ipsum ad sacerdotale genus per-
ticipere claresceret. *Ambrosius* (Lucæ, 1. par. à
princ.) Genus autem comprehendit in majoribus:
unde sequitur. *De vice Abia*, idest nobilis in-
ter familias. *Beda* (cap. 2. in Lucam ubi sup.)
Erant enim principes sanctuarii, idest summi
sacerdotes, tam de filiis Eleazar, quam de fi-
liis Ithamar, quorum vicibus secundum minis-
teria sua, ut ingrederentur domum Dei, vi-
ginti quatuor fortibus David. distinxit; in qui-
bus familiæ Abia, de qua Zacharias ortus est,
fors contigit octava. Non autem frustra primis
novi testamenti præco in octavæ fortis jure nasci-
tur: quia sicut septenario sæpe numero propter
sabbatum vetus testamentum, sic novum aliquo-
tiens per octonarium propter sacramentum do-
minicæ, vel nostræ resurrectionis exprimitur.
Theophylactus (Lucæ, 1. aliquo à princ.) Volens
etiam ostendere, si quod (3) ab utroque paren-
te legaliter ex sacerdotali genere erat, subdit
Et uxor illius idest sibilabus Aanonis, et nomen ejus
Elisabeth. Non enim permittebatur de alia tri-
bu uxorem accipere, sed de Iuda. Elisabeth im-
terpretatur (4) Dei requies, Zacharias vero me-
moriam Domini. *Beda* in homil. (in vig. S. Joan.
Baptistæ.) Justis enim parentibus Joannes est

genitus, ut eo confidentius justitiæ præcepta
populis daret; quo hæc ipsa non quasi novitia
didicisset, sed velut hæreditario jure a progeni-
toribus accepta servaret; unde sequitur *Erant*
autem ambo justii ante Deum. *Ambrosius* (Lucæ, 1.
in titulo de laude par.) Et sic mores in æquita-
te comprehendit. Bene autem dicit, *Ante Deum*
fieri enim potest ut aliquis affectata bonitate
populari justus videatur mihi; justus autem
ante Deum non fit, si justitia non ex mentis sim-
plicitate formetur, sed adulatione simuletur.
Perfecta igitur laus est ante Deum justum esse
solus enim perfectior est qui ab eo probatur qui
non potest falli. Factum autem comprehendit
in mandato; in justificatione iudicium: unde
sequitur: *Incedentes in omnibus mandatis, et ius-*
tificationibus Domini. Cum enim mandatis cæ-
lestibus obedimus, in mandatis Domini inces-
dimus; cum congrue judicamus, tenere Do-
mini justificationes videmur. Providere autem
oportet bona non solum coram Deo, sed etiam
coram hominibus; unde sequitur: *Sine querela*
nulla enim querela est ubi & mentis bonitas
concordat, & facti; & plerumque justitiæ deb-
rior hominum querelam excitat. *Origenes* (homil.
2, in Lucam.) Potest etiam aliquid justum ini-
jusse fieri; ut si jactantiæ causa quis pauperi
elargiatur; quod non est sine querela.

Sequitur: *Et non veras illis filius, ut si quod*
esset sterilis Elisabeth, et ambo processerunt in die-
bus suis. *Chrysostomus* (cap. Non solum autem
Elisabeth erat sterilis, sed & Patriarcharum con-
juges, Sara, Rebecca; Rachel quæ quod dederat
erat antiquis: non enim possumus dicere quod
peccati effectus esset sterilitas, quia cuncti just-
ti, cuncti viri. Hæc autem fuit sterilitatis
causa, ut cum videris virginem parientem Do-
minum, non sis incredulus, exercitans mentem
tuam in alio sterilitate. *Theophylactus* (Lucæ, par.
id quod Elisabeth sterilis.) Et licet etiam tu addi-
ceres, quod lex Dei multiplicationem filiorum
non appetit corporalem, sed magis spiritualem.
Processerant autem ambo non secundum cor-
pus, sed secundum spiritum, ascensiones in
cordeponentes, & vitam suam in diebus & nocti-
bus habentes, quasi in die honeste am-
bulantes, ut non sint in diebus & noctibus
occulsi. *Beda* (super *Factum est autem, cum sa-*
cerdotio fungeretur) Per Moysen Dominus summa
constituit summum Sacerdotem, cuius mortuum
uhum succedere jussit; & hoc usque ad David
tempora servatum est, a quo plures fieri Do-

(1) *Al.* per pontifices rerum summa gerebatur. (2) *P. Nicolai* corrigi immutationem. (3) *In*
prædictis quatuor exemplis, deest ab utroque parente. (4) *Al.* omittitur *Dei*.
Ex *edit. P. Nicolai*. (5) *In Catena Græcorum PP.* ex homiliis in Genesim, Colligitur ex homi-
49. plenius quam hic, ut & plenius in *Catena Græcorum*.

mino agente decretum est: unde nunc Zacharias in ordine vicis suæ sacerdotio functus esse asseritur cum dicitur: *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotalem, forte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini.* Ambrosius (Lucæ. 1. in tit. de ingressu Zach. in temp.) Videtur autem hic Zacharias summus designari Sacerdos: quia semel in anno solus summus Sacerdos in secundo sanctuario intrabat, non sine sanguine, quem offertet pro se, & pro populi delictis. Beda (Lucæ. 1. super illud, *Sorte exiit ut incensum poneret.*) Non autem nunc nova sorte electus est; cum incensum esset adolendum, sed prisca sorte, cum ex ordine sui pontificatus in vicem Abia succederet. Sequitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensu.* Incensum in sancta sanctorum à pontifice deferri, expectante foris templum omni populo, decimo die septimi mensis est iustum, & hanc diem expiationis, sive propitiationis vocari; cuius diei mysterium Apostolus ad Hebræos pandens, Jesum ostendit pontificem esse verum, qui in sanguine proprio cæli secreta subiit, ut propitium nobis faceret Patrem, & interpellaret pro peccatis eorum, qui adhuc præ foribus orantes expectant. Ambrosius (in titulo de ingressu Zach. in templ.) Hic est autem ille summus Sacerdos qui adhuc sorte quaeritur, quia verus adhuc ignoratur: qui enim sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quaerebatur, & alius figurabatur, verus in æternum Sacerdos, qui non hostiarum actuore, sed proprio Patrem Deum generi reconciliaret humano; & tunc quidem vices erant; nunc autem est perpetuitas.

(c) Chrysostr. (a) Ingressus Zacharias in templum ut precēs ferret pro cunctis ad Deum, & quasi Dei & hominum mediator. (b) vidit Angelum intus stantem: unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensu.* Ambrosius (Lucæ. 1. in titulo de apparit. Angeli, in prin.) Bene apparuisse dicitur ei qui eum repente conspexit; & hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest prævideri, apparere dicatur. (Non enim similiter sensibilia videntur, & cuius in voluntate situm est videri, & cuius naturæ

(1) *Al. conseruat.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 2. de incomprehensibili Dei natura. (b) Refertur in Catena Græcorum PP. siue Indice hom. plenius quam hic. (c) In Catena Græcorum ubi supra, hom. 4. in Matth. (d) In Catena Græcorum ubi supra. Quod hic notatur ex Basilio, Theophylactus habet. (e) Hom. 2. de incomprehensibili Dei natura ubi supra. Refertur in Catena Græcorum PP. plenius quam hic, & pluribus aliis interjectis. (f) Origenes ubi supra.

est non videri. Origenes (hom. 3.) Et hoc tantum in præfenti sæculo dicimus, sed & in futuro cum migraverimus à mundo, non omnibus vel Deus, vel Angeli apparebunt; sed ille tantum videbit qui mundum habuit cor. Locus autem nec nocere poterit quemquam, nec iuvare. Chrysostr. (c) Manifeste autem apparuit, non in somnis: eo quod nimis arduum annuntiabatur, unde manifestiori, & mirabiliore visione egebat. Damascenus (Lib. 2. de Fide orth. cap. 3.) Tamen Angeli non ut sunt, hominibus patefiunt, sed transfigurati, prout possunt visores aspicere in quodcumque iusserit Dominus. Basilius. (d) Dicit autem. *Altaris incensu*, eo quod alterum erat altare deputatum ad holocausta. Ambrosius (in titulo de appar. Angeli, in Lucam.) Non immerito autem Angelus videtur in templo, quia veri Sacerdotis annuntiabatur iam adventus, & cæleste sacrificium parabat, in quo Angeli ministrarent: non enim dubites assistere Angelum quando Christus immolatur. Apparuit autem à dextris altaris incensu, quia divinæ insignie misericordiæ deferrebat. Dominus enim à dextris est mihi, ne commovear. Psal. 15. Chrysostr. (e) Non potest autem homo, quantumcumque sit iustus, absque timore cernere Angelum: unde & nunc Zacharias aspectum non tolerans præsentiae Angeli, nec fulgorem illum valens sustinere, turbatur: & hoc est quod subditur: *Et Zacharias turbatus est videns.* Sic autem auriga perterritus, loraque dimittente, corruunt equi præcipientes, totaque quadriga pervertitur; sic acciderè consuevit animæ quoties ab aliquo stupore, vel solitudine deprimitur: unde & hic subditur: *Et timor irruit super eum.* Origenes (hom. 4.) Nova quippe facies humanis se obtutibus præbens turbat mentem, animamque (1) consternat: unde Angelus sciens hanc humanam esse naturam, primum perturbationi medetur: nam sequitur: *Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia. Athanasius in Vita Antonii.* Unde non difficilis est bonorum spirituum, malorumque discretio si enim post timorem successerit gaudium, à Domino venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis maiestatis indicium est; si autem incussa formido permanferit, hostis est qui videtur. (f) Non solum autem trepidantem refocillat, sed etiam novo lætificat nuntio, sub-

denis : Quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium. Augustinus de Quæst. Evan. (Lib. 2. in prin.) Ubi primo hoc attendendum est, quia non est verisimile ut cum pro peccatis populi, vel salute, vel redemptione sacrificium ille offerret, potuerit publicis votis relictis (1) homo senex, uxorem habens, pro accipiendis filiis orare præsertim: nam nemo orat accipere quod accepturum esse desperat. Usque adeo autem ille jam se habiturum filios desperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita est deprecatio tua*, pro populo intelligendum est; cujus populi quoniam salus, & redemptio, & peccatorum abolitio per Christum futura erat, adhuc nuntiatur Zachariæ nasciturus filius, quia præcurzor Christi destinabatur. Chrysostomus. (a) Vel quod exaudita sit ejus deprecatio, probat per hoc quod gignendus erat ei filius, clamans: „ Ecce Agnus „ Dei, qui tollit peccata mundi: “ Joan. 1. Theophylactus (super *Quoniam exaudita, est oratio tua.*) Quam ipso dicente, Unde erit mihi hoc manifestum? ait Angelus: Ex hoc quod Elisabeth pariet (2) tibi filium, credes quod peccata populo sunt remissa. Ambrosius (in titulo de turbatione Zachariæ.) Vel aliter. Plena semper, & redundantia sunt divina beneficia; non exiguo constricta munere, sed (3) uberi bonorum coacervata congestu, ut hic, (4) ubi primum precationis fructus promittitur, deinde sterilis partus uxoris: cujus nomen prænuntiat subdens: *Et vocabis nomen ejus Joannem.* Beda (super *Et vocabis.*) Singularis meriti indicium datur, quoties hominibus à Deo vel imponitur nomen, vel nuntiatur. Chrysostomus super Joannem (b) Illud quoque oportet exprimere, quoniam in quibus ab ipsa teneritate infantiae virtus refulgere debebat, à principio divinitus fumebant nomina; his vero qui postea debebant excrescere, nomen postea imponebatur. Beda (ubi supra.) Joannes ergo interpretatur In quo est gratia, vel Domini gratia: quo nomine declaratur primo parentibus ejus gratiam, quibus decrepitis nasceretur filius, esse donatam; deinde ipsi Joanni, qui magnus coram Domino erat futurus; postremo etiam filiis Israel, quos ad Dominum erat conversurus: unde sequitur: *Et erit gaudium tibi, & exultatio.* (5) Origenes (ubi supra.) Quando enim iustus oritur in mundo, ministri nativ-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) P. Nicolai habet homo senex uxorem habens annum, pro accipiendis filiis orare; præsertim vero quia nemo orat accipere, &c. (2) Al. dicit tibi filium. (3) Al. verbi. (4) Al. omissit ubi. (5) Al. Chrysostomus. (6) Al. solus. (7) Al. reprobavit.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) De incomprehensibili Dei natura, ut supra. (b) Hom. 18. (c) Simeon in Catena Græcorum PP. prænotatur: an non ille Simeon Theologus qui præter quædam alia scripta Commentationes edidisse dicitur, ut apud Posselinum in Apparatu videre est?

tis ejus lætantur; quando vero ille nascitur qui quasi ad pœnas, & ergastulum relegatur, minister consternatur, & concidit. Ambrosius (ubi supra.) Sanctus autem non solum parentum gratia, sed etiam (6) salus est plurimorum: unde sequitur: *Et multi in nativitate ejus gaudebunt.* Admonemur hoc loco, sanctorum generatione lætari; admonentur parentes gratias agere: none nim. mediocre munus est Dei, dare liberos, propagatores generis, successione heredes.

(d) Ambrosius (ubi supra.) Post lætitiã plurimorum, magnitudo virtutis promittitur cum dicitur: *Erit enim magnus coram Domino.* Non corporis, sed animæ magnitudinem declaravit: est coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis. Theophylactus (super *Erit magnus.*) Multi namque magni dicuntur, sed coram hominibus, non coram Deo, sicut hypocritæ: ira etiam & parentes Joannis iusti coram Domino dicti sunt. Ambrosius (ubi supra ante med.) Deinde non fines alicujus propagavit imperii, non triumphos bellici certaminis (7) reportavit; sed, quod est amplius, prædicans in deserto, delicias hominum, corporisque lasciviam magna animi virtute depressit: unde sequitur: *Et vinum, & siceram non bibet.* Beda (super *Vinum, & siceram non bibet.*) Siceram interpretatur ebrietas; quo vocabulo Hebræi omne quod inebriare potest populum, sive de frugibus, seu de qualibet alia materia confectum, significant. Proprium vero in lege Nazæorum erat, vino, & siceram tempore obsecrationis abstinere: unde Joannes, ceterique tales, ut semper Nazaræi, idest sancti, manere possint, semper his abstinere satagunt: non enim dæcet vino, in quo est luxuria, inebriari eum qui musto Spiritus Sancti desiderat impleri: unde recte cui vini ebrietas tollitur, Spiritus gratia cumulatur.

Sequitur autem: *Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Ambrosius (eodem titulo in med.) Cui Spiritus Sanctus infunditur, magnarum est plenitudo virtutum. Siquidem sanctus Joannes antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit, cum in utero parentis exiliens Domini evangelizavit adventum. Alius est spiritus vitæ hujus, alius gratiæ: ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum; iste non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. Græcus. (c)

Quod.

Quod autem erit opus Joannis, quidve per Spiritum Sanctum peraget, ostendit subdens: *Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.* Origenes (hom. 4. in Luc.) Joannes quidem plurimos convertit; Domini autem opus est ut omnes ad Deum Patrem convertat. Beda (super *Et multos filiorum convertet.*) Cum autem Joannes, qui Christo testimonium perhibens, in ejus fide populos baptizabat, dicitur filios Israel ad Dominum Deum ipsorum convertisse, patet Christum Dominum Deum esse Israel: unde desinant Arriani Christum Dominum Deum esse negare: erubescant Photiniani Christo ex Virgine principium dare: cessent Manichæi alium populi Israel, atque alium Christianorum Deum credere. Ambrosius (eodem titulo à med.) Non autem egimus testimonio, quod plurimorum sanctus Joannes corda convertit, in quo nobis prophetica Scripturæ, & evangelicæ suffragantur: „Vox enim clamatis in deserto, Parate viam Domino:“ *Esa. 40.* non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi; & ideo sequitur: *Et ipse præcedet ante illum in spiritu, & virtute Eliæ.* Bene præcedet ante illum, qui prænuntius natus, prænuntius mortuus est. Bene etiam jungitur, *In spiritu, & virtute Eliæ.* Origenes (hom. 4. in Lucam.) Non dicit in anima Eliæ, sed in spiritu, & in virtute: spiritus enim qui fuerat in Eliâ, venit in Joannem, & similiter virtus ejus. Ambrosius (eod. titulo à med.) Numquam enim sine virtute spiritus, vel sine spiritu virtus; & ideo in spiritu, & virtute, quia sanctus Eliâ & virtutem habuit magnam, & gratiam: virtutem ut ad fidem animos populorum à perfidia retorqueret, virtutem abstinentiæ, atque patientiæ, & spiritum prophetandi. In deserto Eliâ, in deserto Joannes; ille Achab Regis gratiam non quæsit, hic sprevit Herodis; ille Jordanein divisit, hic ad lavacrum salutare convertit; (1) hic prioris, ille sequentis Domini præcurfor adventus. Beda (ubi supra.) Quod autem de Eliâ per Malachiam prædictum est, hoc per Angelum de Joanne dicitur, cum subditur: *Ut convertat corda patrum in filios; spirituales antiquorum sanctorum scientiam populis prædicando infundens; & incredulos ad prudentiam justorum; quæ est non de legis operibus justitiam præsumere, sed ex fide salutem quærere.* Græcis. (a) Vel aliter. Parentes Joannis, & Apostolorum Judæi fuerunt; sed tamen contra Evan-

gelium ex superbia; & infidelitate sæviebant. Itaque tamquam benigni filii Joannes prius, & Apostoli consequenter eis veritatem monstrabant, in propriam justitiam, & prudentiam eos attrahentes: sic etiam Eliâ reliquias Hebræorum (2) convertet ad Apostolorum veritatem. Beda (ibidem.) Quia vero Zachariam pro plebe supplicentem dixerat exauditum, subjungit: *Parare Domino plebem perfectam:* in quo docet quo ordine plebs eadem salvari, & perfici debeat ad prædicationem scilicet Joannis poenitendo, & credendo in Christum. Theophylactus (super *Ut pararet Domino.*) Vel aliter. Joannes plebem paravit, non incredulam, sed perfectam, idest præparatam ad suscipiendum Christum. Origenes (hom. 4.) Sacramentum autem Joannis usque nunc expletur in mundo: quicumque enim crediturus est in Jesum Christum, antea spiritus, & virtus Joannis ad animam illius venit, (3) & præparat Domino populum perfectum.

(e) Chrysostomus. (b) Habito respectu Zachariæ ad propriam ætatem, quin etiam conjugis sterilitate conspecta, diffusus est: unde dicitur: *Et dixit Zachariæ ad Angelum: Unde hoc sciam? quasi dicat: Quomodo hoc fiet? Et causam dubitationis subdit: Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis; quasi dicat: Ætas intempesta, natura inepta, ego generans debilis, terra sterilis. Non autem censeretur propter hoc dignus esse venia sacerdos, dum seriem rerum exposulat: quodcumque enim Deus aliquid indicat, oportet in fide suscipere: nam super hujusmodi disceptare contumaciis est animæ: unde sequitur: *Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum.* Beda (super *Respondens Angelus.*) Quasi dicat: Si homo talia signa promitteret, impune signum flagitare liceret; ac cum Angelus promittat, jam dubitare non decet.*

Sequitur: *Et missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare.* Chrysostomus. (c) Ut eum audias me à Deo missum fore, nihil humanum æstimes ex his quæ tibi dicuntur: neque enim ex me loquor, sed mittentis relata detrahitio: hæc est enim nuntii bonitas, ut nihil ex se referat. Beda (super *Ego sum Gabriel.*) Ubi notandum est, quod Angelus se & ante Deum stare, & ad evangelizandum Zachariæ missum esse testatur. Gregorius in (hom. 34. in Evang. à med.) Quia & cum ad nos veniunt Angeli;

sic

(1) Al. ille prioris, hic sequentis. (2) Al. convertit. (3) Al. & præparavit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hæc etiam, ut supra, Simeonis nomine in Catena Græcorum PP. paulo aliis verbis indicantur; sed nomine Severi Antiocheni expressius. (b) De incomprehensibili Dei natura, ut supra. (c) Ut supra.

sic exterius implent ministerium, ut tamen numquam interius desint per contemplationem: quia etsi circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen Spiritus, qui Deus est, circumscriptus non est: Angeli itaque etiam missi ante ipsam sunt: quia quomodolibet missi veniant, intra ipsum currunt. *Beda* (super *Et ecce eris tacens*.) Dat autem ei signum quod rogatur, ut (1) qui discredendo locutus est, jam tacendo credere discat: unde sequitur: *Et ecce eris tacens, & non poteris loqui. Chrysostomus.* (a) Ut à vi generativa ad organa vocalia vincula transferantur. Nec intuitu sacerdotii ei parcitur; sed ob hoc plectebatur amplius: quia circa fidem ceteris præesse debebat. *Theophylactus* (ibidem.) Sed quia verbum (2) *Kophos*, quod etiam infra jungitur, potest tam surdum quam mutum significare, bene ait: *Eris surdus, & non poteris loqui.* Convenienter enim hæc duo passus est: tamquam enim inobediens surditatem incurrit, & tamquam contradictor tacurnitatem. *Chrysostomus.* Dicit autem, *Et ecce*, quasi dicat, in hoc instanti. Sed considera miserationem Domini in hoc quod sequitur: *Usque in diem quo hæc fient*; quasi dicat: Cum per eventus rerum quod dico (3) ostendero, & noveris te jure punitum; tunc te de poena eripiam. Et causam poenæ ostendit cum subditur: *Pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo*; non attendens virtutem ejus qui misit me, cui ego assisto. Si autem is qui erga nativitatem mortalem incredulus erat punitur; qualiter qui cælestem, & ineffabilem calumniatur, vitabit ultionem? *Græcus.* (b) Dum autem hæc intrinsecus agerentur, dilatio temporis admirari cogebat expectantem forinsecus multitudinem: unde sequitur: *Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabatur quod tardaret ipse in templo.* Cumque per diversa vagaretur suspicio, quilibet dictabat ad libitum, donec Zacharias egrediens docuit silendo quod latendo perpessus est: unde sequitur: *Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt quod visionem vidisset in templo.* *Theophylactus* (super *Et innuebat illis*.) Innuebat autem populo Zacharias forte causam taciturnitatis interroganti, quam loqui non valens, per nutum declarabat: unde sequitur: *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.* *Ambrosius* (titulo de incredulitate Zach. & punitioe ejus.) Est autem (4) nutus quidam sine

verbo corporalis actus; indicare moliens, nec exprimens voluntatem.

(f) *Beda* (super *Ut impleti sunt dies officii ejus*.) Vicis suæ tempore pontifices templi tantum officiis mancipati, non solum à complexu uxorum, sed ab ipso quoque domorum suarum abstinebant ingressu: unde dicitur: *Et factum est ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam.* Quia enim tunc sacerdotalis ex stirpe Aaron successio quærebatur, necessario tempus substituendæ soboli procurabatur. At quia nunc non carnalis successio, sed profectio spiritualis inquiritur, sacerdotibus, ut semper altari queant assistere, semper castitas observanda præcipitur. Sequitur: *Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus*: post dies scilicet officii Zachariæ completos. Gesta sunt autem hæc mense septembri, octavo calendæ octobris quando oportebat Judæos jejunium scenopejæ celebrare, imminente æquinoctio, in quo incipit nox esse major quam dies: quia Christum oportet crescere, Joannem autem minui. Nec frustra tunc dies jejuniorum erant: quia per Joannem erat hominibus afflictio poenitentiae prædicanda.

Sequitur: *Et occultabat se mensibus quinque.* *Ambrosius* (Luc. 1. titulo de conceptione Joannis, à princ.) Quæ causa occultationis nisi pudor? Sunt enim quædam tempora præscripta conjugio, quando dare operam procreandis liberis sit decorum, dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est. At ubi & matura sibi se nectus successerit, & ætas est regendis liberis habilior quam creandis, pudor est legitimi licet (5) coitus gestare indicia, & gravari alienæ ætatis onere, & tumescere alvum non sui temporis fructu. Pudebat ergo eam propter ætatem: unde intelligi potest causa, quia jam non conveniebant inter se concubitu conjugali: neque enim ea quæ senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum; hæc tamen erubescit onus parentis quamdiu nescit mysterium religionis. Sed quæ occultabat se, quia conceperat filium, jactare se coepit, quia generabat Prophetam. *Origenes* (c) (hom. 6. in Lucam, par. à princ.) Et ideo dicit, *Mensibus quinque*; idest, donec Maria conciperet, & foetus ejus exultans cum gaudio prophetaret. *Ambrosius* (eodem titulo à med.) Et quamvis partus sui erubesceret ætatem, rursus carnisse se gaudebat opprobrio, dicens: *Quia sic fecit mihi Dominus.* *Chrysostomus* (d) Scilicet solvit sterili-

(1) *Al.* quod. (2) *Al.* quod jugi animo habetur, potest etiam surdum significare. *P. Nicolai* legit quod in Græco habetur (*Kophos*) potest etiam surdum, &c. (3) *Al.* ostendo. (4) *Al.* mutus quidem sine verbo corporales actus indicare moliens, nec exprimens ejus voluntatem. (5) *Al.* foetus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem, & sic infra. (b) Vel Antipater Bostrensis in Catena Græcorum PP. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Origenes, ut supra.

litatem, domum supra naturam concessit, & petra infructuosa spicas virentes produxit: abstulit dedecus dum genitricem fecit: unde sequitur: *In diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Ambrosius (ubi sup. inter med. & finem) Pudor enim est fœminis nuptiarum prœmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi. Chrysostomus (a) Dupliciter igitur gaudet, dum & à nota sterilitatis ipsam eripuit Dominus, & quoniam illustrem partum enixa est. Non enim ut in cæteris gignentium solus concubitus intervenit, sed gratia cœlestis hujus ortus fuit exordium. Beda (non remote à fine cap. 2. in Lucam.) Mystice autem per Zachariam sacerdotium Judæorum, per Elisabeth potest lex ipsa designari; quæ sacerdotum doctrinis exercitata spirituales Deo filios gignere debebat, sed non valebat: quia neminem ad perfectionem adduxit lex. Erant ambo justis, quia bona est lex, & sacerdotium pro illo tempore sanctum: ambo processerant in diebus suis, quia adveniente Christo jam incurbantur ad finem. Ingreditur Zacharias templum, quia sacerdotum est intrare in sanctuarium mysteriorum cœlestium; foris erat multitudo, quia mystica penetrare nequit. Dum altari thymiama imponit, nasciturum Joannem agnoscit: quia dum doctores flamma divinæ lectionis ardent, gratiam Dei per Jesum prodituram reperiunt; & hoc per Angelum, quia lex per Angelos ordinata est. Ambrosius (titulo de incred. & punitione Zachariæ.) In uno autem vox totius plebis obmutuit, quia in uno totus ad Deum loquebatur populus: transivit enim ad nos Dei verbum, & in nobis non tacet. Mutus est qui non intelligit legem. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui (1) sermonem quam qui mysterium nescit? Innuenti similis est populus Judæorum, qui actuum suorum præstare non potest rationem. Beda (ubi sup. circ. finem.) Et tamen Elisabeth concipit Joannem, quia interiora legis sacramentis Christi abundant: conceptum quinque mensibus occultat, quia Moyses quinque libris mysteria Christi designat; seu quia Christi dispensatio in quinque mundi ætatibus per sanctorum dicta, vel facta figuratur.

(g) Beda (in fine.) Quia Christi incarnatio vel sexta ætate sæculi futura, vel ad impletionem legis erat profutura, recte sexto mense con-

cepti Joannis missus ad Mariam Angelus nasciturum nuntiat Salvatorem: unde dicitur: *In mense autem sexto.* Mensem sextum martium intellige, cujus vigesima quinta die Dominus noster & conceptus traditur, & passus, sicut & vigesima quinta die mensis decembris natus. Quod si vel hoc die, ut nonnulli arbitrantur, æquinoctium vernale; vel illo solstitium brumale fieri credamus; convenit cum lucis incremento concipi, vel nasci eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Joan. 1. At si quis ante dominicæ nativitatis, & conceptionis tempus considerat lucem vel crescere, vel tenebras superare convicerit; dicimus & nos, quia Joannes ante faciem adventus ejus regnum cælorum evangelizabat. Basiliius. (b) Adeunt autem nos cœlestes spiritus, non quasi ex seipsis, sed ex eo quod divinæ Sapientiæ decorem conspiciunt: unde sequitur: *Missus est Angelus Gabriel à Deo.* Gregorius in hom. (34. in Evang.) Ad Mariam enim Virginem non quilibet Angelus, sed Gabriel Archangelus mittitur: ad hoc quippe ministerium summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat, quidcircò privato nomine censeretur, ut signetur per vocabulum in operatione quid valeat. Gabriel enim Dei fortitudo nominatur; per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat qui virtutem Dominus & potens in prælio ad debellandas potestates aereas veniebat. Glossa (interlinearis.) Additur autem & locus quo mittitur cum subditur: *In civitate Galilææ cui nomen Nazareth:* Nazareus enim, idest Sanctus sanctorum, nuntiabatur venturus. Beda in hom. (annuntiationis B. Mariæ: est 7. hom. de Sanctis.) Aptum autem humanæ restorationis principium, ut Angelus à Deo mitteretur ad Virginem partu consecrandam divino: quia prima perditionis humanæ fuit causa, cum serpens à diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbix decipiendam: unde sequitur, *Ad Virginem.* Augustinus de sancta Virginitate (cap. 5.) Illum enim solum virginitas decenter parare potuit qui in sua nativitate parem habere non potuit. Oportebat enim caput nostrum propter insigne miraculum secundum corpus nasci de virgine, (2) quod significaret membra sua de virgine (3) Ecclesia secundum spiritum nascitura. Hieronymus in sermone Assump. (c) (ali. à princ.) Et bene Angelus ad virginem mit-

(1) Al. somnium. P. Nicolai ponit fenum. (2) Al. quando. (3) Al. etiam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. de Anna, vel in Annam, ex Catena Græcorum PP. (b) In Esai. cap. 6. seu vis. 6. (c) Habetur quidem inter Opera Hieronymi Tom. ult. quasi scriptus ad Paulum, & Eustochium, à verbis illis incipiens, *Cogitis me*; sed in ipsa inscriptione notatur Sophronii potius esse, ut etiam agnoscit Possevinus in Apparatu Tom. 1. ubi de Hieronymi scriptis. Quod hic tamen citatur, habet expresse Chrysologus serm. 143. qui est 4. de Annuntiatione.

mittitur, quia semper est Angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cælestis. *Chrysostomus* super Matth. (hom. 4.) Non autem Angelus post partum annuntiat Virgini, ne nimium exinde turbaretur: & ideo ante conceptionem illam alloquitur, non in somnis, immo visibiliter assistit: nam quasi magnam valde relationem accipiens egebat ante rei eventum visione solemnium. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam par. a princ.) Bene autem utrumque posuit Scriptura, ut & desponsata esset, & virgo: (1) virgo, ut expers virilis consortii videretur; desponsata, ne temerata virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptellæ videretur insigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris; nec putavit ortus sui fidem matris injuriis astruendam. (2) Servatur itaque sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita & inviolabilis opinione virginitas: nec decuit sinistra virginibus opinione viventibus velamen excusationis relinquere, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quid autem Judæis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur ex adulterio perferri? Quemadmodum autem ipse diceret Matth. 5., Non veni legem solvere, sed adimplere; si videretur cœpisse a legis injuria, cum partus inuptæ lege damnetur? Quid quod etiam fides Mariæ verbis major adsciscitur, & mendacii causa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio inupta prægnans. Causam autem mentiendo desponsata non habuit, cum conjugii præmium, & gratia nuptiarum partus sit foeminarum. Non mediocris quoque causa est ut virginitas Mariæ falleret principem mundi, qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. *Origenes* (hom. 6. in Lucam.) Si enim non habuisset sponsum, statim cogitatio tacita diabolum surrepsisset, quomodo quæ non accubuit cum viro, prægnans esset. Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humana natura esse sublimius. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam cap. 1. circ. med.) Sed tamen magis (3) refellit principes sæculi: dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit; at vero qui secularibus vanitatibus occupantur, scire

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) In quatuor jam citatis exemplis hic interponitur sequitur enim, *Desponsata viro*. (2) *Al.* sequitur. (3) *Al.* refellet. (4) *Al.* Et bene gratia cæteris per partes præstatur, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Id est Gregorius Nissenus orat. in Christi Nativitatem. (b) Jam notatum est Hieronymi non esse; rursus autem habetur hæc appendix in eodem sermone Chrysologi, ubi alia notavimus haberi; nempe 143. non ea tamen serie qua hic, sed aliis etiam interjectis. (c) Serm. 14. Quod subjungitur ex Augustino, est de Tempore serm. 18. vel 25. in appendice de diversis, ubi notatur quoque non esse Augustini. (d) Vel Geometer in Catena Græcorum.

divina non possunt. Quin etiam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posse & delere injuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum de quo subditur: *Cui nomen erat Joseph de domo David. Beda* in hom. (Anunt. sup. *Ad Virginem desponsatam*.) Quod non tantum ad Joseph, sed etiam pertinet ad Mariam. Legis namque erat præceptum ut de sua quisque tribu, aut familia acciperet uxorem.

Sequitur: *Et nomen Virginis Maria. Beda* super Lucam (super *Et nomen Virginis*.) Maria Hebraice stella maris, Siriace vero domina vocatur; & merito: quia & totius mundi Dominum, & lucem sæculis meruit generare perennem.

(h) *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam in cap. de salutatione.) Disce virginem moribus sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret: unde dicitur: *Et ingressus Angelus ad eam*. Et ne quo degeneri depraveretur assatu, ab Angelo salatur. *Græcus* (a) Contra vocem prius editam mulieri dirigitur nunc sermo ad Virginem. In illa doloribus partus est causa peccati punita, in hac per gaudium mæstitia pellitur: unde jucunditatem non absurde prænuntiat Angelus Virgini, dicens, *Ave*. Quod autem digna cognosceretur sponsalium, attestatur cum dicit, *Gratia plena*: quasi enim quædam arrha, aut dos sponsi ostenditur, quod secunda sit gratia. Horum enim quæ dicit, hæc sunt sponsæ, alia sponsi. *Hieronymus* (b) sermone de Assum. (inter princ. & med.) Et (4) bene *gratia plena*: quia cæteris per partes præstatur, Mariæ vero simul se totam infudit gratiæ plenitudo. Vere *gratia plena*, per quam largo Spiritus Sancti imbri superfusa est omnis creatura. Jam autem erat cum Virgine qui ad Virginem mittebat Angelum, & præcessit nuntium suum Dominus; nec teneri potuit locus qui omnibus habetur in locis: unde sequitur, *Dominus tecum*. *Augustinus* in Serm. de Nativ. (c) Magis quam mecum: ipse enim in tuo est corde, in tuo fit utero, adimplet mentem, adimplet ventrem. *Græcus* (d) Hoc autem est totum legationis complementum. Dei enim Verbum ut sponsum supra rationem unionem efficiens, tamquam ipse germinans, idemque germinatus, totam naturam humanam sibi ipsi

D

con-

conformavit. Ultimum verò ponitur tamquam perfectissimum, & compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus*: una scilicet præ cunctis mulieribus: (1) ut etiam benedicantur in te mulieres, sicut mares in Filio; sed magis uterque in utriusque. Velut enim (2) per unam sceminam & unum marem peccatum simul, ac tristitia intravit; sic & nunc per unam & unum benedictio revocata est, & læticia, & ad singulos est profusa. *Ambrosius* (de sal. Ange.) Disce autem virginem à verecundia, quia pavebat: nam sequitur: *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus*: Trepidare virginum est, & ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam: Maria etiam salutationem Angeli verebatur. *Græcus*. (3) Cum assueta foret his visionibus, Evangelista non visioni, sed reatibus turbationem attribuit dicens: *Turbata est in sermone ejus*. Attende autem virginis: (3) & pudicam; & prudentem & animam simul, & vocem. Audita læticia dictum examinavit; & neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paret ex levitate; Evæ levitatem evitans simul, & duritiam Zachariæ: unde sequitur: *Et cogitabat qualis esset ista salutio*: non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterii; sed salutio: numquid libidinosa, ut à viro ad virginem; an divina, dum Dei faceret mentionem dicens, *Dominus tecum?* *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam, de salut. Mariæ.) Benedictionis etiam novam formulam mirabatur, quæ nusquam est antè comperta: soli Mariæ hoc servabatur. *Origenes* (hom. 6.) Si enim scivisset Maria ad alium quempiam similem factum esse sermonem, utpote quæ habebat legis scientiam, numquam eam, (4) quasi peregrina, talis salutio exterruisset.

(i). *Beda* (cap. 3. super Lucam.) Quia salutatione insolita virginem turbatam viderat, quasi familiariter notam vocans ex nomine, ne timere debeat jubet: unde dicitur; *Et ait ei Angelus: Ne timeas, Maria*. *Græcus* (b) Quasi dicat: Non accessi decepturus, immo deceptionis absolutionem depromere; non veni prædaturus inviolabilem tuam virginitatem; sed conditori puritatis, & custodi contubernia referare; non sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus; sponsalium tractator, non in-

fidiarum molitor. Sic ergo nequaquam distrahentibus ipsam considerationibus vexari permisit, ne dijudicaretur infidus minister negotii. *Chrysostomus*. (c) Qui autem apud Deum meretur gratiam, non habet quid timeat: unde sequitur: *Invenisti enim gratiam apud Deum*. Quiliter autem illam quisque repetiet, nisi humilitate mediante? Humilibus enim dat Deus gratiam. *Græcus* (d) Invenit enim gratiam. Ergo coram Deo, quia splendore pudicitie propriam exornans animam, gratum Deo se habitaculum præparavit; nec solum cælibatum inviolabilem conservavit, sed etiam immaculatam conscientiam custodivit. *Origenes* (e) (hom. 6.) Inveniant enim plures gratiam ante eam; & ideo subdit quod proprium est, dicens: *Ecce concipies in utero*. *Græcus*. (f) Quod dicitur *ecce* (5) celeritatem, & præsentiam denotat, insinuans cum ejus verbo celebratam esse conceptionem. Dicit autem, *Concipies in utero*, ut demonstraret; Dominum ab ipso utero virginali, & de nostra substantia carnem suscipere. Venit enim divinum Verbum emundatum naturam humanam, & partum, & nostræ generationis primordia; & ideo sine peccato, & humano semine; per singula sicut nos in carne concipitur, & novem mensium spatio gestatur in utero. *Gregorius Nissenus* (g) Sed quoniam contingit specialiter divinum concipi spiritum; & spiritum parere salutarem, secundum Prophetam, ideo addidit *Et paries filium*. *Ambrosius*. Non autem omnes sunt sicut Maria, ut dum de Spiritu Sancto concipiant, Verbum pariant: sunt autem quæ abortivum excludant Verbum antequam pariant; sunt quæ in utero Christum habeant, sed nondum formaverint. *Gregorius Nissenus*. (h) Cum autem expectatio partus mulieribus timorem incutiat, sedat timoris metum dulcis partus relatio, cum subditur: *Et vocabis nomen ejus Jesum*: Salvatoris enim adventus est cuiuslibet timoris propulsio. *Beda* (cap. 3. super Lucam.) Jesus autem Salvator; sive Salutaris interpretatur. *Græcus*: (i) Dicit autem, *Tu vocabis*, non pater: patre enim caret quantum ad inferiorem generationem, sicut & matre respectu supernæ. *Cyrillus* (k) Hoc autem nomen de novo fuit Verbo impositum, natiuitati congruens carnis, secundum illud propheticum: *Vocabitur tibi nomen novum quod os Domini*

(1). *Al.* Vel etiam. (2) *Al.* per unam, & unum, sceminam, & marem peccatum, &c. (3) *Apud P. Nicolai* & pudicitiam, & prudentiam. (4) *Al.* quasi peregrina salutio &c. (5) *Al.* conceleritatem.

Ex edit. P. NICOLAI. (a) Vel iterum Geometer ibid. (b) Nempe Photius in Catena Græcorum PP. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Photius, ut supra. (e) Ejus nomine in Catena Græcorum PP. sine indice notatur; sed in Theophylacto tantum occurrit, & in Tito Bostrensi; ex quo & Glossa notat. (f) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. (g) Vel iterum Geometer ibid.

(h). In orat. in diem natalem Christi. (i) Vel Geometer, ut supra. (k) Lib. de Fide in Jesum Christum ad Theodosium post medium.

„nominavit:“ Esai 62. *Græcus* (a) Verum quia hoc nomen commune est sibi cum successore Moysi, idcirco innuens Angelus quod non erit secundum illius similitudinem, subiungit: *Hic erit magnus.* *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam tit. de Mar. turb. consolâ.) Dicitur est quidem etiam de Joanne quia erit magnus; sed ille quasi homo magnus, hic quasi Deus magnus. Late enim funditur Dei virtus, late cælestis substantiæ magnitudo porrigitur: non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æstimatione concluditur, non ætate variatur. *Origenes* (hom. 6. in Lucam.) Vide etgo magnitudinem Salvatoris quomodo in toto orbe diffusa sit: ascende in cælos, quomodo cælestia repleverit; descende cogitatione ad abyssos, & vide eum illuc descendisse: si hoc videris, pariter intueberis opere completum *Hic erit magnus.* *Græcus* (b) Neque carnis assumptio deitatis derogat celsitudini; immo potius humanitatis humilitas sublimatur: unde sequitur: *Et Filius Altissimi vocabitur.* Non utique tu impones vocabulum, sed ipse vocabitur: a quo nisi a consubstantiali genitore? „Nullus enim Filium novit nisi Pater:“ Matth. 11. Pater quem vero infallibilis est notitia geniti, (1) is verus interpret est erga impositionem congruam nominis: propter quod dicit: „Hic est Filius meus dilectus.“ ibid. 17. ab æterno siquidem est, quamvis nunc ad nostram doctrinam nomen ejus patuerit. Et ideo ait, *Vocabitur, non Fiet, vel Generabitur.* nam & ante sæcula fuerat consubstantialis Patri. Hunc ergo concipies, hujus mater efficiaris, hunc virginalis cælla concludet, cujus cæleste spatium capax non extitit. *Chrysostomus* (c) Cæterum si quidem enorme quibusdam videtur Deum habitare corpus; nonne sol, cujus est corpus sensibile, quocumque radios mittit, non læditur in propria puritate? Multo ergo magis justitiæ sol ex utero virginali mundissimum corpus assumens, non tantum contaminatus non est, immo etiam ipsam matrem sanctiorem ostendit. *Græcus* (d) Et ut Virginem redderet memorem Prophetarum, subdit: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus:* ut noscat siquidem quoniam qui nasciturus est ab ea, ipse est Christus, quem illi promiserunt ex David semine nasciturum. *Cyrillus* (e) Non tamen ex Joseph est editum corpus Christi mundissimum, secundum enim unam lineam cognationis proflu-

xerant Joseph, & Virgo, ex qua formam humanitatis Unigenitus sumpsit. *Basilus* (f) Non autem in materiali sede David sedit Dominus, translato Judaico regno ad Herodem; sed sedem appellat David, in qua resedit Dominus, in dissolubile regnum: unde sequitur, *Et regnabit in domo Jacob in æternum.* *Chrysostomus* (g) Dicit autem ac præfens domum Jacob eos qui de numero Judæorum crediderunt in illum; ut enim Paulus dicit Rom. 9. „non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ; sed qui sunt filii promissionis, computantur in semine.“ *Beda* (cap. 3. in Lucam super illud, *Regnabit.*) Vel domum Jacob totam Ecclesiam dicit, quæ vel de bona radice nata, vel cum oleaster esset, merito tamen fidei in bonam est inserta olivam. *Græcus* (h) Nullius autem est in æternum regnare, nisi Dei solius: quo fit ut et si propter incarnationem dicatur David sedem accipere, tamen idem ipse in quantum Deus Rex æternus agnoscitur. Sequitur: *Et regni ejus non erit finis:* non solum in quantum Deus est, sed etiam in eo quod homo: & in præfenti quidem habet regnum multorum, finaliter vero universorum, cum ei omnia subjiciantur. *Beda* (ubi supra super *Dabit illi Dominus Deus sedem.*) Omittat ergo Nestorius dicere hominem tantum ex Virgine natum, & hunc a Verbo Dei non in unitatem personæ esse receptum: Angelus enim qui ait eundem ipsum Patrem habere David, quem Filium Altissimi vocari præsumptiat, in duabus naturis unam Christi personam demonstrat. Non autem ideo futuri temporis verbis Angelus utitur, quia secundum hæreticos Christus ante Mariam non fuerit, sed quia secundum eandem personam homo cum Deo idem Filii nomen sortitur.

(k) *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de Maria interrog.) Neque non credere Angelo Maria debuit, neque tam temere usurpare divina: unde dicitur: *Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud?* Temperatio est ista responsio quam verba sacerdotis. Hæc ait, *Quomodo fiet istud?* ille respondit, *Unde hoc sciam?* Negavit ille se credere, & quasi fidei adhuc alium querit auctorem; ista se facere protestatur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fiat inquiri. Legerat Maria Esai. 7. „Ecce concipiet in utero, & pariet filium:“ ideo credidit futurum; sed quomodo fieret ante non legerat: non enim

(1) Al. nec verus.

Ex edit. P. NICOL. (a) Vel rufus Geometer, ut supra. (b) Vel Photius, ut supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Severus, Antiochenus in Catena Græcorum. (e) In Catena Græcorum PP. ex ejus Libris contra Julianum, nempe Lib. 8. (f) Ad Amphylochium: est epistola 391. in edit. Græco-latina; sed in edit. Latina tantum ponitur 1. inter excerptas ex variis. (g) Hom. 7. in Matth. (h) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi supra.

quemadmodum fieret vel Prophetæ tanto fuerat revelatum: tantum enim mysterium non hominis fuit, sed Angeli ore promendum: *Gregorius Nissenus (a)* Attende etiam mundæ Virginis vocem: partum annuntiat Angelus; ipsa vero virginitati innititur; præstantiorem incorruptibilitatem angelicâ visione dijudicans: unde dicit: *Quoniam virum non cognosco. Basilus (b)* Cognitio multifarie dicitur: dicitur enim cognitio nostri conditoris sapientia, ac magnalium suorum notitia, nec non mandatorum custodia, & quæ sit apud eum appropinquatio, & copula nuptialis, ut hic accipitur. *Gregorius Nissenus (c)* Hæc igitur Mariæ verba indicium sunt eorum quæ tractabat in mentis arcano: nam si causa copulæ conjugalis Joseph desponsari voluisset, cum admiratione ducta est dum sibi narratur conceptio? cum nimirum ipsa præsolaretur ad tempus mater effici juxta legis naturam. Verum quia oblatum corpus Deo quasi quodam ex factis inviolabile reservari decebat, ideo dicit: *Quoniam virum non cognosco*; quasi dicat: Etsi sis Angelus, tamen quod virum cognoscam ex impossibilibus cernitur: qualiter igitur mater ero carens conjugate? Joseph (1) siquidem in sponsum agnovi. *Græcus (d)* Sed considera qualiter Virgini solvit dubium Angelus; ac explanat intemeratum connubium, & ineffabile partum: sequitur enim: *Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te. Chrysofostomus (e)* Quasi dicat: Non quæras ordinem naturalem ubi naturam transcendunt, & superant quæ tractantur. (2) Dicit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quinimo eo ipso confinget quod es conjugis in experta: nam si virum experta fuisses, non digna censereris hoc mysterio, non quia profanum sit conjugium, sed quia virginitas potior. Decebat enim communem omnium Dominum, & in nativitate nobiscum participare, & ab ea discrepare: quod enim ex utero nasceretur, habuit commune nobiscum; quod autem absque concubitu nasceretur, plus à nobis obtinuit. (f) Quam beatum corpus illud quod ob exuberantem munditiam Virginis Mariæ, ut videtur, donum animæ ad seipsum allexit! In singulis enim cæteris vix utique anima sincera Sancti Spiritus impetrabit præsentiam; sed nunc caelo receptaculum effici-

tur Spiritus. *Gregorius Nissenus.* Tabulas enim nostræ naturæ quas culpa confregerat, denuo verus legislator de terra nostra sibi dolavit, absque concubitu divinitatis suæ corpus susceptibile creans, quod divinus digitus sculpsit, scilicet Spiritus superveniens Virgini. *Chrysofostomus.* Insuper & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Altissimi Regis virtus Christus est, qui per adventum Spiritus Sancti formatur in Virgine. *Gregorius 18. Moral.* (super illud Job 17. „ Tollet „ eam ventus irens: “ cap. 12. in nov. exemp.) Per obumbrationis enim vocabulum, incarnandi Dei utraque natura significatur; umbra enim à lumine formatur, & corpore; Dominus autem per divinitatem lumen est: quia ergo lumen incorporeum in ejus erat utero incorporandum, recte ei dicitur: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*; idest, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis: hoc enim Mariæ dicitur propter mentis refrigerium cælitus datum. *Beda* (cap. 3. in Lucam, super illud; *Et virtus Altissimi.*) Non ergo virili, quod non cognoscis, semine, sed Spiritus Sancti, quo implevis, opere concipies: concupiscentiæ in te non erit æstus, ubi umbram faciet Spiritus Sanctus. *Gregorius Nissenus (g)* Vt dicit, *Obumbrabit tibi*: quia sicut corporis umbra præcedentium caractere conformatur, ita indicia deitatis Filii ex virtute generandi patebunt. Sicut enim in nobis quædam vivifica virtus in materia corporali conspicitur qua homo formatur, sic in Virgine Altissimi virtus per vivificantem Spiritum pariter corpori insitam materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum novum hominem assumpsit: unde sequitur: *Ideoque & quod nascetur ex te sanctum. Athanasius* (in epist. ad Epitectum.) Proitemur enim quoniam naturæ humanæ assumptum (3) ex mariâ corpus verissimum extitit, & idem secundum naturam corpori nostro: soror namque nostra Maria est, cum omnes ab Adam descenderimus. *Basilus* (Lib. de Spir. Sanct. cap. 5.) Unde & Paulus dicit Galat 4. quoniam misit Deus Filium suum natum non per mulierem, sed ex muliere. Nam hoc quod dico, Per mulierem, (4) transitoriam poterat indicare nativitatis sententiam; quod autem dicitur, Ex muliere, manifestat communionem naturæ geniti respectu parentis. *Gre-*

(1) Al. quidem (2) Al. Dicit (3) Al. ex materia. (4) P. Nicolai habet transitoriam.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Oratione in diem natalem Christi, ut jam supra. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra epist. 401. quæ inscribitur Amphylochio. (c) Ut supra. (d) Idest Geometer in Catena Græcorum PP. ubi supra. (e) Hom. 19. in Gen. (f) *Gregorius Nissenus* orat. in diem natalem Christi, ubi supra. Ejus nomine prætermisso, prius ista confundebantur ac si uniformiter ex Chrysofostomo essent, & pro ultima tantum appendice *Gregorius Nissenus* notabatur. (g) In diem natalem Christi, ut supra, quoad priorem tantum appendicem; sed alia posterior appendix non occurrit.

gorius 18. Moral. cap. 34. (super illud Job 28. ,, Non adæquabitur ei topazion: " cap. 27. in nov. exem.) Ad distinctionem autem nostræ sanctitatis, Jesus singulariter sanctus nasciturus asseritur: nos quippe et si sancti efficiamur, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis cognatione constringimur; ille autem solus veraciter sanctus (1) natus est qui ex conjunctione carnalis copulæ conceptus non est; qui non, sicut hæreticus desipit, alter in humanitate, alter in deitate est; (2) ut purus homo conceptus, atque editus, & post per meritum ut Deus esset accepit: sed nuntiante Angelo, & adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum (3) Verbum caro: unde sequitur: *Vocabitur Filius Dei.* (4) (d) *Theophylactus*. Vide quomodo Sanctam Trinitatem declaravit, non solum Spiritum Sanctum commemorans, sed & virtutem, idest Filium, & Altissimum, scilicet Patrem.

(1) *Chrysostomus*. (b) Quoniam præcedens dictum superabat Virginis mentem, ad humiliora declinabit sermonem, per sensibilia ipsi suadens: unde dicit: *Et ecce Elisabeth cognata tua*. Animadvertite Gabrielis industriam: non memoravit eam Saræ, vel Rebeccæ, vel Rachelis, quia antiquiora erant exempla; sed imminens factum inducit, ut ejus mentem corroboret, & ob hoc & ætatem commemoravit, cum dicit: *Et ipsa concepit filium in senectute sua: & defectum naturæ, sequitur enim: Et hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis*. Non enim à principio conceptus Elisabeth statim annuntiavit, sed octo sex mensium spatio, ut tumor ventris perhibeat argumentum. *Gregorius Nazianzenus* (c) Sed (5) quæret aliquis: Qualiter ad David Christus refertur? Siquidem Maria de sanguine manavit Aaron, cujus cognatam Angelus Elisabeth asseruit. Sed hoc nutu superno contigit ut regium genus sacerdotali stirpi jungeretur, ut Christus qui Rex est, & Sacerdos, ab utrisque secundum carnem nasceretur. Legitur etiam in Exodo, quoniam Aaron primus secundum legem sacerdos duxit ex tribu Judæ conjugem Elisabeth filiam Aminadab, & atten-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur natus.* (2) *P. Nicolai legit non purus.* (3) *Al. deest Verbum.* (4) *In quatuor citatis exemplis sic legitur. Græcus.* Tu autem attende qualiter Virgini Angelus totam Trinitatem edidit, dum Spiritum Sanctum commemorat, virtutem, & Altissimum: Trinitas enim indivisibilis est. (5) *Al. quærit.* (6) *Al. desideratur esse.* (7) *Al. ordine.* (8) *Al. etiam à quo.* (9) *Al. nec repentina exaltata promissione est.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Græcus cum iis quæ sequuntur in superioribus notis.* Sive Victor Antiochenus, præter quem tale aliquid habet Titus Bostrensis ubi supra Tom. 2. Biblioth. Græcorum PP. quin & Theophylactus, quem editio Antverpiensis notat. (b) Hom. 49. in Genesim. (c) In Catena Græcorum PP. ex carminibus ejus. Colligitur ex 38. quod inscribitur de *Genealogia Christi*; sed ex Tito Bostrensi præterea, & ex Theophylacto idem colligi potest. (d) In Catena Græcorum PP. ut supra.

de sacratissimam Spiritus administrationem; dum & hanc Zachariæ conjugem statuit Elisabeth vocari, reducens nos ad illam Elisabeth quam duxerat Aaron. *Beda* (cap. 3. in Lucam super *Et ecce Elisabeth.*) Sic ergo, ne virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum steriliis anus parituræ, ut discat omnia Deo possible (6) esse, etiam quæ naturæ (7) ordini videntur esse contraria: unde sequitur: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* *Chrysostomus* (d) Ipse namque cum sit naturæ Dominus, cuncta potest cum velit, qui cuncta peragit, & disponit, vitæ, mortisque hora gubernans. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 26. cap. 5.) Quisquis autem dicit: Si omnipotens Deus est, faciat ut ea quæ facta sunt, facta non fuerint: non percipit se dicere; ut ea quæ vera sunt, eo ipso quod vera sunt, falsa sint. Potest enim facere quod aliquid non sit quod erat; velut cum aliquem qui cœpit esse nascendo, faciat non esse moriendo. Quis autem dicat ut id quod jam non est, faciat non esse? Quicquid enim præteritum est, jam non est; si de ipso fieri aliquid potest, adhuc est de quo fiat. Et si est, quomodo præteritum est? Non ergo est quod vere diximus fuisse; sed ideo verum est illud fuisse, quia in nostra sententia verum est, non in ea re quæ jam non est: hanc autem sententiam Deus falsam facere non potest. Omnipotentem autem Deum non ita dicimus ac si eum etiam mori posse credamus. Ille plane omnipotens vere solus dicitur qui vere est, (8) & à quo solo est quicquid aliquo modo est. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucit. de assensu Mariæ, & conceptione.) Vide autem humilitatem Virginis, vide devotionem: sequitur enim: *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini.* Ancillam se dicit quæ mater eligitur, (9) nec repentino exaltata promisso est. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre: simul etiam ancillam se dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vendicavit, quin faceret quod jureretur: unde sequitur, *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Habes obsequium, vide votum. *Ecce ancilla Domini, apparatus officii est: fiat*

E mi-

mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti. *Eusebius* (a) Alius aliud quiddam in præsentia sermone Virginis extollet apicibus; hic quidem constantiam, hic obedientiæ promptitudinem; alius quod non allecta est tam splendidis, & arduis per magnum Archangelum promissis pollicitis; alius quod non excessit modum in dando instantias, sed æqualiter cavet & Evæ levitatem, & Zachariæ innobedientiam: mihi autem humilitatis profunditas non minus conspicitur admiranda. *Gregorius* 18. Moral. (super illud Job, Non adæquabitur ei topazion: cap. 27. in nov. exemp.) Per ineffabilem namque sacramentum (1) conceptu sancto partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturæ, eadem Virgo ancilla Domini fuit, & mater. *Beda*. Accepto autem Virginis consensu, mox Angelus cælestia repetit: unde sequitur: *Et discessit ab illa Angelus, Eusebius*. (b) Non solum impetrans quod optabat, sed stupens in virginea forma, & virtutis plenitudine.

(m). *Ambrosius*. (Lib. 2. in Luc. tit. de abitu Mariæ in montana.) Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides astrueretur exemplo feminæ sterilis conceptum Virgini nuntiavit. Ubi hoc audivit Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo; sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festiva præ gaudio in montana petrexit: unde dicitur: *Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana*. Quo enim jam Deo plena nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? *Origenes* (hom. 7. in Luc.) Jesus enim, qui in utero illius erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare: unde sequitur, *Cum festinatione, Ambrosius* (ubi supra.) Nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia. Discite virgines (2); non circumcurrere per alienas aedes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. *Theophylactus* (super illud, *Abiit in montana*.) Propter hoc abiit in montana, quia Zacharias in montanis habitabat: unde sequitur: *In civitatem Juda, & intravit in domum Zachariæ, Ambrosius* (eodem tit.) Discite vos sanctæ mulieres sedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam autem, quæ sola in intimis penétralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non à studio asperitas montium, non ab officio pro-

lixitas itineris retardavit. Discite etiam virgines humilitatem Mariæ: venit propinqua ad proximam; junior ad seniore; nec solum venit, sed & prior salutavit: unde sequitur: *Et salutavit Elisabeth*. Decet enim ut quanto castior virgo, tanto humilior sit, noveritque deferre senioribus. Sit magistra humilitatis in qua est professio castitatis. Est etiam causa pietatis: quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur, Maria ad Elisabeth, Christus ad Joannem. *Chrysostomus* super Matth. (hom. 4.) Vel aliter celabat quæ supra dicta sunt in se Virgo, nec cuiquam hominum pandit: non enim credebat ab aliis posse fidem adhiberi mirandis reatibus; immo magis putabat se pati convicia, si diceret, quasi volens scelus proprium palliare. *Græcus*. (c) Ad solam autem refugit Elisabeth: sic enim consueverat propter cognationem, & propter ceteram hujusmodi conjunctionem. *Ambrosius* (ubi supra.) Cito autem (3) adventus Mariæ, & præsentia dominicæ beneficia declarantur: nam sequitur: *Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus*. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit; illa naturæ ordine audivit, iste exultavit ratione mysterii; illa Mariæ, iste Domini sensit adventum. *Græcus*. (d) Propheta enim parente acutius videt, & audit, salutaturque prophetarum; sed quoniam verbis non poterat, saltat in utero; quod maximum existit in gaudio. Quis umquam novit tripudium nativitate antiquius? Insinuavit gratia quæ naturæ ignota extiterant; reclusus ventre miles agnovit Dominum, ac Regem oriturum, ventris tegmine non obstante mysticæ visioni: inspexit enim non palpebris, sed spiritu. *Origenes* (e) (homil. 7. in Lucam ante med.) Non autem antea repletus fuerat Spiritu donec assisteret quæ Christum gerebat in utero; tunc autem & Spiritu erat plenus, & resultabat in parente: unde sequitur: *Et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth*. Non autem dubium est quin quæ tunc repleta est Spiritu Sancto, propter filium sit repleta. *Ambrosius*. Illa autem quæ se occultaverat, & conceperat filium, jactare se cœpit, quia gerebat Prophetam, & quæ erubescere ante, benedicit: unde sequitur: *Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres*. Magna voce cla-

(1) *P. Nicolai* legit conceptu sancto, & partu inviolabili. (2) *In quatuor exemplis citatis deest* non circumcurrere per alienas aedes. (3) *Al.* eventus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi scilicet Eusebio immediate subjungitur; indeque factum ut pro altero notetur alter. (b) Vel Geometer ubi supra. (c) Nimirum Geometer, ut supra. (d) Vel Geometer ubi supra. (e) In Catena Græcorum PP. Colligitur ex hom. 7. æquivalenter; non expresse, sed expressius Titus Bostrensis.

clamavit, ubi Domini sensit adventum, quia religiosum credidit partum. *Origenes*. (a) Dicit autem, *Benedicta tu inter mulieres*: nulla enim umquam tantæ fuit gratiæ particeps, aut esse poterit: unius enim divini germinis parens est unica. *Beda* (cap. 3. in Lucam super *Benedicta tu*.) Eadem autem voce ab *Elisabeth* qua à *Gabriele* benedicitur, quatenus & Angelis, & hominibus veneranda monstretur. *Theophylactus* (super *Et benedictus*.) Quia vero aliæ sanctæ mulieres fuerunt, quæ tamen genuerunt filios peccato inquinatos, subjungit: *Et benedictus fructus ventris tui*. Vel aliter intelligitur. Dixerat: *Benedicta tu inter mulieres*: deinde, quasi interrogante aliquo, quare, (1) subjungit: *Et benedictus fructus ventris tui*: sicut dicitur in Psalmo. 117. „ *Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis*. „ bis. „ *Consuevit enim sacra Scriptura & pro qua recipere*. *Origenes* (ubi supra.) Fructum autem ventris Dei genitricis Dominum dixit: quia nequaquam ex viro, sed ex sola Maria processit: nam qui semen sumpserunt à patribus, fructus eorum existunt. *Græcus*. (b) Solus ergo hic fructus benedictus: quia absque viro, & absque peccato producitur. *Beda* (super *Benedicta tu inter mulieres*.) Iste est fructus, qui David promittitur Psal. 131. „ *De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam*. „ (2) (c) *Severus*. In qua parte emergit Eutychnis redargutio, dum fructus ventris Christus asseritur. Omnis enim fructus est ejusdem naturæ cum planta: unde & Virginem relinquitur ejusdem fuisse naturæ cum secundo Adam, qui tollit peccata mundi. Sed & qui phantasticam opinionem de carne Christi confingunt, in vero Dei genitricis partu erubescant: nam ipse fructus ex ipsa substantia procedit arboris. Ubi sunt etiam dicentes, quasi per aqueductum Christum transisse per Virginem? Advertant ex dictis *Elisabeth*, quam replevit Spiritus, Christum fructum fuisse ventris.

Sequitur: *Unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?* *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam de benedictione Mariæ ab *Elisabeth*.) Non quasi ignorans dicit: scit enim esse Sancti Spiritus

gratiam, & operationem, ut mater Domini matrem Prophetæ ad profectum sui pignoris salvet; sed quasi non humani hoc meriti, sed divinæ gratiæ munus esse cognoscat, ira dicit, *Unde hoc mihi*; hoc est: qua justitiâ, quibus factis, pro quibus meritis? *Origenes*. (d) Convenit autem hoc dicens cum filio: nam & *Joannes* indignum se sentiebat adventu Christi ad ipsum. Matrem autem Domini nuncupat adhuc virginem existentem, præoccupans eventum ex dicto propheticò. Divina autem promissio duxerat Mariam ad *Elisabeth*, ut *Joannis* testimonium ab utero perveniret ad Dominum: ex tunc enim *Joannem* Dominus in Prophetam constituit: unde sequitur: *Ecce enim, ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo*: *Augustinus* ad *Dardanum* (epi. 57. paul. à med.) Hoc autem ut diceret, sicut *Evangelista* prælocutus est, repleta est Spiritu Sancto, quo proculdubio revelante cognovit quid illa exultatio (3) significasset; idest, infantis illius venisse matrem, cujus ipse præcursor, & demonstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantæ à majoribus cognoscendæ, non à parvulo cognitæ: non enim dixit: *Exultavit in fide infans in utero meo*, sed *Exultavit in gaudio*. Videmus autem exultationem non solum parvulorum, sed etiam pecorum: non utique de aliqua fide, vel religione, vel quacumque rationabili cognitione venientem. Sed hæc inusitata, & nova extitit, quia in utero, & ejus adventu quæ omnium Salvatorem fuerat paritura. Ideo hæc exultatio, & tamquam matri Domini reddita resalutatio, sicut solent miracula fieri, facta est divinitus in infante, non humanitus ab infante; quamquam etiam usque adeo in illo puero est acceleratus usus rationis, & voluntatis ut intra viscera materna jam posset agnoscere, credere, & consentire, etiam hoc in miraculis habendum divinæ potentiæ, non ad humanæ trahendum exemplar naturæ. *Origenes*. (e) Venerat autem mater Domini visura *Elisabeth* miraculosum conceptum (f) quem retulerat *Angelus*, ut per hoc sequatur credulitas potioris ad Virginem manaturi: & ad hanc

fi-

(1) *P. Nicolai* habet subjungit causam. (2) *Al. Eusebius*. (3) *Al.* significasset, infantis enim illius &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra, in *Catena Græcorum PP.* Quod etiam ex *Origene* subjungitur, est ex eodem *Tito*, nec iterum ex *Origene* inter Opera quæ nunc extant colligi potest, ut nec alia quæ sequitur appendix, ubi de fructu ventris. (b) Vel *Geometer* ubi supra. (c) *Eusebius*. Pro *Eusebio*, quem *Glossa* quoque citat, *Severum* notat editio *Antverpiensis*, & sic etiam in *Catena Græcorum PP.* indicatur, non *Severus Alexandrinus*, qui potius *Eutychnianus* fuit, ut apud *Polevinum* in Apparatu videre est, sed ut ab initio *Catena* illa vocat, *Antiochenus*, cujus tamen alibi non invenio mentionem. (d) In *Catena Græcorum PP.* ubi supra. (e) Ut supra. (f) Inter *Origenis Opera* quæ nunc extant publicè, non occurrit hic locus, cui aliquid simile *Theophylactus* habet, aliis tamen verbis.

fidem facit sermo Elisabeth dicentis: *Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.* Ambrosius (ubi sup. eod. titulo.) Vides minime dubitasse Mariam; sed credidisse; & ideo fructum fidei consecutam. Beda (super *Beata quæ credidisti.*) Nec mirum, si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit à matre, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. Ambrosius (eod. titulo.) Sed & vos beati qui audivistis, & credidistis: quæcumque enim crediderit anima, & concipit, & generat Dei verbum, & opera ejus agnoscit. Beda (super *Exurgens Maria abiit.*) Omnis autem anima quæ verbum Dei mente concepit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendit amoris, quatenus civitatem Juda, idest confessionis, & laudis arsem, penetrare, & usque ad perfectionem fidei, spei, & caritatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari. Gregorius super Ezech. (hom. 1. parum ante med.) Simul & de præterito, & de præsentis, & de futuro per prophetiæ spiritum tacta est, quæ & eam promissionibus Angeli credidisse cognovit, & matrem nominans, quia Redemptorem humani generis in utero portaret, intellexit; (1) & cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro sequeretur aspexit.

(n) Ambrosius (in titulo de bened. Mar. ab Elis.) Sicut peccatum à mulieribus cœpit, ita & bona à mulieribus inchoantur: unde non otiosum videretur quod & ante Joannem Elisabeth prophetizat, & Maria ante Domini generationem. Sequitur autem ut Mariæ quo persona melior, eo prophetia sit plenior. Basilius. (a) Virgo enim intentione sublimi, ac speculatione profunda immensitatem contemplanis mysterii, quasi profundius gradens, magnificat Deum: unde dicitur: *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum.* Græcus. (b) Quasi diceret: Mirabilia quæ Deus prænuñtiavit, in meo corpore exercebit; sed anima mea infructuosa apud Deum non erit. Convenit autem mihi & voluntatis fructum afferre: nam quantum amplo doceor miraculo, tantum teneor glorificare in me mirabilia operantem. Origenes (homil. 8. in Luc.) Si autem Dominus nec augmentum, nec determinatum recipere potest; quid est quod Maria loquitur: *Magnificat anima mea Dominum?* sed si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, & animam factam ad ejus

imaginem, ut imago sit imaginis; tunc videbo quoniam, in exemplo eorum qui solent imagines pingere, quando magnificaverint animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cujus imago est in anima mea, magnificatur.

(o) Basilius. (c) Primus Spiritus fructus est pax, & gaudium. Quia ergo Virgo sancta totam sibi hauserat Spiritus gratiam, merito subjungit: *Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Idem animam dicit & Spiritum. Consecta autem in Scripturis exultationis prolatio insinuat alacrem quemdam, & jocofum habitum animæ in his qui digni sunt. Proinde Virgo exultat in Domino ineffabili cordis tripudio, & resultatione in strepitu honesti affectus.

Sequitur: *In Deo salutari meo.* Beda (super *Exultavit spiritus meus in Deo.*) Quia ejusdem Jesu, idest Salvatoris, spiritus Virginis æterna divinitate lætatur, cujus caro temporali conceptione foetatur. Ambrosius (super *Magnificat anima mea Dominum.*) Magnificat ergo anima Mariæ Dominum, & exultat spiritus ejus in Deo eo quod anima & spiritu Patri, Filioque devota, unum Deum, per quem omnia pio veneratur affectu. Sit autem in singulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum; sit in singulis Spiritus Mariæ, ut exulet in Domino. Si secundum carnem una mater est Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Christus: omnis enim anima accipit Dei verbum; si tamen immaculata, (2) & immunis à vitiis sit, & intemerato castimoniam pudore custodiat. Theophylactus. Ille autem Deum magnificat qui digne sequitur Christum, & dum Christianus vocatur, Christi non minuit dignitatem, magna, & cælestia operandò; & tunc spiritus ejus, idest spirituale chrisma, exultabit, idest proficiet, & non mortificabitur. Basilius. (d) Si quando vero lux in cor suum irreperit, & ad Deum diligendum, & contemnenda corporea per illam obscuram, & brevem imaginem perfectam perceperit justorum conscientiam, absque ulla difficultate consequetur in Domino gaudium. Origenes (hom. 8. in Luc. cir. med.) Prius autem anima magnificat Dominum, ut postea exulet in Deo: nisi enim antea crediderimus, exultare non possumus.

(p) Græcus Expositor. (e) Causam manifestat cur se magnificare Deum deceat, ac exulta-

(1) Al. etiam. (2) Al. & immunis à vitiis intemerata castimoniam pudoris custodiat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum, ex illius exposit. in Psalm. 33. (b) Nempe Athanasius in Catena Græcorum PP. (c) In Psalm. 33. (d) Ut supra. (e) Vel Isidorus in Catena Græcorum PP.

lare in illo, dicens: *Quia respexit humilitatem ancilla suæ*; quasi diceret: Ipse providit, non ego expectavi: humilibus eram contenta. Nunc autem ad ineffabile consilium eligor, & exaltor de terra ad sidera. *Augustinus* in serm. 2. de Assumpt. (a) O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innovavit, mundum purificavit, paradysum aperuit, & hominum animas liberavit. Facta est Mariæ humilitas scala cælestis, per quam Deus descendit ad terras. Quid enim est dicere, *Respexit*, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas à Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, (1) Deumque ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exultaret. *Origenes* (hom. 8.) Sed quid humile, atque dejectum (2) habebat quæ Dei Filium gestabat in utero? Sed considera quoniam humilitas in Scripturis usque de virtutibus prædicatur, quæ (3) à Philosophis *atyphia*, sine *metriotis* dicitur. Sed & nos eam possumus appellare quodam circuitu, cum aliquis non est inflatus, sed ipse se dejicit. *Beda* (super *Quia respexit humilitatem*.) Cujus autem humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominatur: unde sequitur: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* *Athanasius*. (b) Si enim, secundum Prophetam, beati sunt qui habent semen in Sion, & proximos in Hierusalem; quantum debet esse præconium divinæ ac sacrosanctæ Virginis Mariæ, quæ secundum carnem Verbi genitrix est effecta? *Græcus* (c) Non autem se beatam appellat inani vexata gloria: unde enim (4) focus in ipsa superbiæ, quæ se ancillam Domini nuncupavit? Sed sacro tacta Spiritu quæ futura sunt præcivit. *Beda* (ubi supra.) Decebat enim ut sicut per superbiam primi parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariæ vitæ introitus videretur. *Theophylactus* (super *Beatam me dicent omnes*.) Et ideo dicit, *Omnes generationes*, Non solum Elisabeth, sed etiam omnes credentium nationes.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* deinde (2) *Al.* deest habebat. (3) *Al.* à Philosophis modestia dicitur. (4) *Al.* forus Apud P. Nicolai locus. (5) *Al.* omittitur sine.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Scilicet ab iis verbis incipiente, *Adest nobis*, prout editio Basileensis habet; sed quam ab Augustino longe abest, cum præter ipsam styli diversitatem, non Ambrosium solum, sed Isidorum citet. Fulberti esse censura insinuat ibidem, sed nec inter Sermones ex Fulberto relatos Tom. 9. Bibliothecæ Patrum refertur, ut nec inter sermones Ildephonsi, qui de Assumptione novem scripti sunt, & quorum unus, nempe tertius, à similibus verbis incipit. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Vel Metaphrastes in Catena Græcorum PP. (d) *Augustinus* serm. de Assumpt. illo nimirum de quo supra; sed ejus prætermisso indice prius ista confundebantur cum appendice præcedenti quasi Theophylacti etiam essent. (e) Bostrensis, ut jam supra. (f) Ut supra. (g) In Psalm. 33. versus finem. (h) Nempe Victor Presbyter in Catena Græcorum PP. ut supra.

(q) *Theophylactus* (super his verbis.) Ostendit Virgo non per suam virtutem se beatam prædicandam; sed causam assignat, dicens, *Quia fecit mihi magna qui potens est* (d) Quæ tibi magna fecit? Credo ut creatura ederes creatorem, formula Dominum generares; ut per te mundum Deus redimeret, per te illuminaret, per te ad vitam revocaret. *Titus* (e) Quomodo vero magna, nisi quod manens illibata concipio, superans nutu Dei naturam? Digna reputata sum (5) sine viro, non quomodocumque genitrix effici, sed unigeniti Salvatoris. *Beda* (super *Quia fecit mihi magna*.) Respicit autem hoc ad initium carminis; ubi dictum est: *Magnificat anima mea Dominum*: sola enim anima illa cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare potest. *Titus* (f) Dicit autem, *Qui potens est*, ut si quis diffidat in conceptionis negotio, dum virgo manens concepit, retorqueat miraculum ad potentiam operantis. Nec quia Unigenitus accessit ad scæminam, ex hoc inquinatur: quia sanctum est nomen ejus. *Basiliius*. (g) Sanctum vero dicitur nomen Dei, non quia in syllabis quamdam significativam virtutem contineat; sed quia quomodolibet Dei speculatio sancta dignoscitur, & sincera. *Beda* (ubi supra:) Singularis enim potentie culmine transcendit omnem creaturam, & ab universis quæ fecit lege segregatur; quod Græca locutione melius intelligitur: in quo ipsum verbum quod dicit *agion*, quasi extra terram esse significat.

(r) *Beda* (super *Et misericordia ejus*.) A specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens, totius humani generis statum describit, subdens: *Et misericordia ejus à progenie in progenies timentibus eum*; quasi dicat: Non solum mihi fecit magna qui potens est, sed & in omni gente qui timet Deum acceptus est illis. *Origenes* (hom. 8. in Lucam par. à fin.) Misericordia enim Dei, non in una generatione, sed in sempiternum extenditur à generatione in generationem. *Græcus* (h) Et misericordia ejus, quam habet in generationes generationum, ego concipio, ac ipse corpori animato conjungitur,

F nos-

nostram tranſiens ſalutem ſolius intuitu pietatis. Miſeretur autem non qualitercumque, ſed his quos timor ejus compeſcuit in qualibet natione: unde dicitur, *Timentibus eum*, qui ſcilicet poenitentia ducti, ad fidem, & poenitentiam convertuntur: nam qui obſtinati ſunt, incredulitatis vitio clauſerunt ſibi januam pietatis. *Theophylaſtus* (ſuper *Timentibus eum*.) Vel per hoc innuit, quod timentes miſericordiam conſequentur in generatione iſta, id eſt in præſenti ſæculo, & futura, id eſt in ſæculo futuro; in hoc ſæculo centuplum accipientes, in illo vero multo majora.

(f) *Beda* (ſuper *Diſperſit ſuperbos*.) Humani generis ſtatum deſcribens, quid ſuperbi, & quid humiles mereantur, oſtendit dicens: *Fecit potentiam in brachio ſuo*, id eſt in ipſo Dei Filio: ſicut enim tuum brachium eſt quo operaris, ſic brachium Dei dictum eſt ejus Verbum, per quod operatus eſt mundum. *Origenes* (hom. 8. in *Lucam* circ. fin.) *Timentibus* autem ſe fecit potentiam in brachio ſuo: quia licet infirmus ad Deum acceſſeris, ſi timueris eum, promiſſam virtutem conſequeris. *Theophylaſtus*. In brachio ſuo, ſcilicet ejus Filio incarnato, potentiam fecit: quia natura devicta eſt virgine pariente, & Deo humanato. *Græcus* (a) Vel dicit, *Fecit pro facier potentiam*, non ut dudum per Moſen contra *Ægyptios*, nec per Angelum, puta quando multa millia rebellium proſtravit *Aſyriorum*, nec quòquam alio mediante, niſi in proprio brachio triumphum docuit, intelligibiles hoſtes ſuperando: unde ſequitur: *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui*, ſcilicet quamlibet mentem elatam, non præſentem ejus adventui, quin etiam aperuit, & vitioſas oſtendit ſuperbas cogitationes eorum. *Cyrillus*. (b) Magis autem proprie de dæmonum hoſtili caterva intelligenda ſunt hæc: hoſ enim ſævientes in terra diſſipavit adveniens Dominus, & compeditos ab eis obedientiæ ſuæ reſtituit. *Theophylaſtus* (ſuper *Diſperſit ſuperbos*.) Poſſe hoc etiam & de *Judæis* intelligi, quos in omnem diſperſit regionem, ſicut nunc diſperſi ſunt.

(t) *Beda* (hoc loco.) Quod dixit, *Fecit potentiam in brachio ſuo*, & quod præmiſerat, *Et miſericordia ejus à progenie in progenies*, his verſiculis per ſingula (f) continuata eſt annectendum: quia ſcilicet per omnes ſæculi generatio-

nes & perire ſuperbi, & humiles exaltari, pia, juſtaque divini potentie diſpenſatione non ceſſant: unde dicitur: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles*. *Cyrillus* (c) Magna ſapiebant dæmones, & diabolus, Gentilium ſapientes, phariſæi, & ſcribæ; hoſ tamen depoſuit, & erexitque humiliantes ſe ſub potenti manu Dei, dans illis virtutem calcandi ſerpentes, & ſcorpiones, omnemque poteſtatem inimici. Erant & quandoque *Judæi* poteſtate ſuperbi; ſed proſtravit hoſ incredulitas; ex Gentibus autem ignobiles, & humiles per fidem ad apicem conſcenderunt. *Græcus*. (d) Deitatis enim tribunal noſter intellectus eſſe cognoſcitur; ſed iniquæ virtutes poſt tranſgreſſionem incubuerunt præcordiis protoplaſti, tamquam in proprio folio. Ob hoc ergo venit Dominus, & ſpiritus iniquos ejecit à ſedibus voluntatum, & proſtratos à dæmoniis exaltavit, eorum conſcientias purgans, & eorum mentem ſtatuens propriam ſedem.

(u) *Gloſſa*. (e) Quia humana proſperitas præcipue in honoribus potentatum, & in abundantia divitiarum conſiſtere videtur, poſt dejectionem potentium, & exaltationem humilium, de divitiis (2) exinanitione, & pauperum repletionem mentionem facit dicens: *Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes*. *Baſilius* ſuper *Pſalm*. (f) Diſponit quidem nos præſens verbum etiam quo ad ſenſibilia, edocens rerum mundanarum incertitudinem. Caduca ſiquidem ſunt hæc, ſicut uvida quæ ab impetu ventorum hinc inde diſſunditur. Intellectualiter autem ſumendo eſuriebat genus humanum, exceptis *Judæis*: hoſ namque ditaverat legis traditio, & ſanctorum dogmata Prophetarum. Quia vero non humiliter hæſerunt Verbo humanato, dimiſi ſunt inanes, nihil deferentes, non fidem, non ſcientiam; & ſpe bonorum privati ſunt, & à terrena *Hieruſalem*, & à vita futura excluſi. Quos vero de Gentibus famies, & ſitis contriverat, cum hæſiſſent Domino, repleti ſunt ſpiritualibus bonis. *Gloſſa* (g) (ordinaria ex *Beda*.) Qui etiam æterna toto ſtudio quaſi eſurientes deſiderant, ſaturantur, cum *Chriſtus* apparuerit in gloria; ſed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

(x) *Gloſſa* (ordinaria.) Poſt generalem divi-

(1) *P. Nicolai* corrigi committit. (2) *Al* examinatione.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) *Photius*. (b) Tale aliquid in *Catena Græcorum PP.* ſub nomine *Cyrilli Hieroſolymitani*, aliis tamen verbis. (c) Nempe *Aléxandrinus* in *Catena Græcorum PP.* ubi ſupra

(d) Vel *Macharius* in *Catena Græcorum PP.* Sic ibi tantum ſunt adjuncto indicatur; ſed *Macharius* *Ægyptius* eſt, ex cujus hom. 1. id colligitur poſt *Opera Gregorii Neocæſarienſis*, ſeu *Thaumaturgi*. (e) Nihil tale in *Gloſſa* quæ nunc extat. (f) *Æquivalenter*, ſed non iſdem verbis ſuper illud *Pſalm*. 33. *Divites egruerunt, & eſurierunt*. (g) Collateralis nempe, quæ *Beda* nomen præfert, quamvis ex *Beda* ſumpta non ſit, nec alibi occurrat.

vinæ pietatis, & justitiæ commemorationem, ad singularem novæ incarnationis dispensationem convertit verba, dicens: *Suscepit Israel puerum suum*: quasi medicus ægrum, visibilis inter homines factus, ut faceret Israel, idest videntem Deum, puerum suum. *Beda* (super *Suscepit Israel*. Obedientem scilicet, & humilem: nam qui contemnit humiliari, non potest salvari. *Basilii*. (a) Israel enim dicit non materialem, quem sola nobilitabat appellatio, sed spiritua-lem, qui nomen fidei retinebat, habens oculos tendentes ad Deum videndum per fidem. Potest etiam ad Israel carnalem hoc adaptari, cum ex eo infanti crediderunt. Hoc autem fecit *recordatus misericordie sue*: hoc enim implevit quod Abraham promisit dicens Gen. 22. „ quoniam be- „ nedicentur in femine tuo omnes cognationes „ terræ. Hujus ergo promissionis, Dei geni- trix recordata dicebat: *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini ejus in sæcula*. Nam & Abraham dictum est Gen. 17. „ Statuam pac- „ tum meum inter me & te, & inter semen „ tuum post te in generationibus suis fœdere „ sempiterno, ut sim Deus tuus, & seminis „ tui post te. “ *Beda* (cap. 3. par. a fin.) Semen autem dicit non tam carne progenitos, quam fidei ejus vestigia secutos quibus adventus Salvatoris in sæcula promissus est. *Glossa* (ordinaria.) Quia ipsa promissio hæreditatis nullo sine claudetur, & usque in finem sæculi credentes non deerunt, & beatitudinis gloria erit perennis.

(y) *Ambrosius* (tit. de mora Mariæ cum *Elisabeth*.) Tandiu mansit Maria, quamdiu *Elisabeth* pariendi tempus impleret: unde dicitur: *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus*. *Theophylactus* (super *Mansit autem Maria cum illa*.) In sexto enim mense conceptionis Præcursoris venit Angelus ad Mariam; quæ mansit cum *Elisabeth* mensibus tribus; & sic novem menses implentur. *Ambrosius* (ubi supra.) Non autem solâ familiaritas est causa quod diu mansit, sed etiam tani (1) vatis profectus: nam si primo ingressu tantus (2) profectus extitit ut ad salutationem Mariæ exultaret infans in utero, repleretur Spiritu Sancto mater infantis; quam puram usu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Bene ergo inducitur exhibuisse officium, & mysticum numerum custodisse. *Beda* (cap. 3. circ. fin.) Anima enim casta, quæ spiritualis verbi desiderium concipit, necesse est ut alta cælestis (3) exercitus ju-

ga subeat, & quasi trium mensium dies ibidem demorata, (4) quousque fidei, & spei, & caritatis luce radietur, perseverare non desistat. *Theophylactus* (super *Impletum est tempus*.) Quando vero *Elisabeth* paritura erat, Virgo recessit unde sequitur: *Et reversa est in domum suam*; scilicet propter multitudinem quæ ad partum congregari debebat: inconveniens autem erat in talibus virginem esse præsentem. *Græcus* (b) Mos enim est virginibus cedere quotiens prægnans parit. Ut autem propriam applicuit domum, alio quidem nullatenus abiit; ibi vero manebat ulterius, donec ad esse partus horam cognovit, ibique Joseph dubitans ab Angelo edocetur.

(z) *Ambrosius* (ubi supra.) Si diligenter advertas plenitudinis verbum, nusquam invenies positum nisi in generatione justorum: unde & nunc dicitur: *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi*: plenitudinem enim habet justis vitæ, inanēs autem sunt dies impiorum. *Chrysostomus*. (c) Idcirco autem Deus *Elisabeth* partum retardavit, ut gaudium auferetur, & famosiorem faceret mulierem: unde sequitur: *Et audierunt vicini, & cognati ejus quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei*. Nam qui sterilitatem ejus cognoverant, testes divinæ gratiæ sunt effecti. Nemo autem viso infante cum silentio discedebat; sed Deum, qui illum ex insperato concesserat, collaudabat. *Ambrosius* (tit. de ortu præcursoris Domini.) Habet enim sanctorum editio lætitiarum plurimorum, quoniam commune est bonum: justitia enim communis est virtus; & ideo in ortu justis futuræ vitæ insignis præmittitur, & gratia securæ virtutis, exultatione vicinorum præfigurante, signatur.

(aa) *Chrysostomus*. Circumcisionis norma primo tradita est Abraham in signum distinctionis, ut genus Patriarchæ impermixtum conservetur, & sic promissa bona consequi valeant; ubi autem pacti consummatur negotium, appositum signum de medio tollitur: sic igitur & per Christum circumcisione cessante baptismus succedit; sed antea Joannem circumcidi decebat: unde dicitur: *Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum*. Dixerat enim Dominus Gen. 17. „ Infans octo dierum circumcidatur in vo- „ bis. “ Hanc autem temporis menturam divina clementia constitutam autumnino duplici de causa: primo quidem ut in tenerrima ætate levius patiatur dolorem sectionis carnis; secundo

ut

(1) Al. nati perfectio. (2) Al. progressus. (3) Nicolai corrigit exercitii. (4) Al. omittitur quousque.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Cyrillus in Catenâ. (b) Vel Metaphrastes in Catenâ Græcorum. (c) In Catenâ Græcorum PP. ubi supra: quod etiam sequenti Chrysostomi indici est applicandum.

ut ex ipsis operibus moneamur quoniam hoc agebatur in signum: tenet enim puer minime discernit quæ circa ipsum fiunt. Post circumcisionem autem nomen imponebatur: unde sequitur: *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen humanum; vel quia nullus, nisi prius abjiciat carnalia, quod significat circumcisio, dignus est quod in libro vitæ nomen ejus scribatur. *Ambrosius* (tit. de nomine Præcurf.) Mire autem sanctus Evangelista præmittendum putavit quod plurimi infantem patris nomine Zachariam appellandum putarunt; ut advertas, matri non nomen alicujus displicuisse de genere, sed id sancto infusum Spiritu, quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii (1) nequivit uxori, sed per prophetiam Elisabeth didicit quod non didicerat à marito: unde sequitur: *Et respondens, mater ejus dixit: Nequaquam, sed vocabitur Joannes.* Nec mireris, si nomen mulier quod non audivit asseruit, quando Spiritus ei sanctus, qui Angelo mandaverat, revelavit: neque poterat Domini ignorare prænuntium, qui prophetaverat Christum. Ecce bene sequitur: *Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine;* ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatus: unde sequitur: *Innuent autem patri ejus quem vellet vocari eum.* Sed quia incredulitas ei affatum eripuerat, & auditum, quod voce non poterat, manu, & litteris est locutus: unde sequitur: *Et postulans pugillarem scripsit dicens: Joannes est nomen ejus,* hoc est, non ei nos nomen imponimus qui jam à Deo nomen accepit. *Origenes* (a) (hom. 9. in Luc.) Zacharias quidem interpretatur memor Dei; Joannes autem significat demonstrantem: cæterum & absentis memoria, & præsentis demonstratio est. Debat autem Joannes non memoriam Dei ut absentis exprimere, immo digito demonstrare præsentem, dicens: „Ecce „Agnus Dei:“ *Joan. 1. Chrysostomus* (b) Quin etiam hoc nomen Joannes gratia Dei interpretatur, Quod ergo, gratia divina favente, non natura, Elisabeth hunc filium cepit, beneficii memoriam in nomine pueri conscripserunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Quia verò cum muliere circa hoc nomen pueri pater mutus concor-

davit, sequitur: *Et mirati sunt universi:* nemo enim hujus nominis erat in cognatione eorum, ut aliquis diceret, quod antea hoc ambo cogitassent. *Gregorius Nazianzenus* (c) Editus ergo Joannes Zachariæ solvit silentium: unde sequitur: *Aperit enim illico os ejus, & lingua ejus.* Absurdum enim erat ut cum vox Verbi progressa fuisset, pater maneret elinguis. *Ambrosius* (tit. ut sup.) Merito etiam continuo resoluta est lingua ejus: quia quam vinxerat incredulitas, solvit fides. Credamus igitur & nos, ut lingua nostra, quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce solvatur: scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui: scribamus prænuntium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: etenim qui Joannem loquitur, Christum prophetat: sequitur enim: *Et loquebatur benedicens Deum.* *Beda* (cap. 4. in Lucam inter princ. & medium.) Alegorice autem Joannis celebrata nativitas, gratia novi testamenti est inchoata; cui vicini, & cognati nomen patris quam Joannis imponere mallebant: quia Judæi, qui ei legis observatione quasi afinitate juncti erant, magis justitiam quæ ex lege est sectari, quam fidei gratiam suscipere cupiebant. Sed Joannis hoc est gratiæ Dei, vocabulum, mater verbis, pater litteris nuntiare satagunt: quia & lex ipsa, Psalmique (2) & Prophetæ apertis sententiarum vocibus gratiam Christi prædicant, & sacerdotium illud vetus (3) figuratis cæremoniis, ac sacrificiorum umbris eidem testimonium perhibet. Pulchreque Zacharias octavo die prolis editæ loquitur: quia per Domini resurrectionem, quæ octava die, hoc est post septimum sabbati, facta est, occulta legalis sacerdotii arcana patuerunt.

(bb) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut in taciturnitate Zachariæ miratus est populus, ita & cum locutus est: unde dicitur: *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc:* ut propter hæc duo, magnum aliquid circa natum puerum universi existiment. Hæc autem omnia dispensative fiebant, ut qui testis esse Christi debebat, existeret fide dignus: unde sequitur: *Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo dicentes: Quis putas puer iste erit? Beda* (cap. 4. post med.) Præcurrentia enim signa præbent iter præcursori veritatis, & futurus Propheta præmissis commendatur auspiciis: unde sequitur:

(1) *Al.* nequit. (2) *Al.* prophetiæ. (3) *Al.* figurans.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ubi supra. Nihil tale in Origene, qui potius in illa verba Joan. 1. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Joannes,* notat quidem quod Zacharias idem sit ac memoria, sed quod Joannes gratia sit à Deo; nec ullibi occurrit hæc interpretatio, qua dicitur significare demonstrantem. (b) Ut supra. (c) Orat. 12.

ur : *Etenim manus Domini erat cum illo.* (a) *Glossa.* Prodigia enim Deus in illo peragebat, quæ non faciebat Joannes ; sed dextera divina. (b) *Græcus.* Mystice autem tempore divinæ resurrectionis , prædicata gratia Christi, salubris imbr non solum Judæorum , qui erant vicini vel situ loci , vel scientia legis , sed etiam exterarum gentium corda concussit ; nec tantum montana Judææ , sed omnia mundani regni, mundanæque sapientiæ culmina Christi fama transcendit.

(cc) *Ambrosius* , titulo de prophetatione Zachariæ , in princip. Bonus Deus , & facilis indulgere peccatis, non solum ablata restituit , sed etiam insperata concedit. Nemo ergo diffidat , nemo veterum conscius delictorum præmia divina desperet. Novit Deus mutare sententiam , si tu noveris emendare delictum : ille siquidem dudum mutus prophetizat , unde dicitur : *Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto.* *Chrysofomus* (c) Scilicet operatione Sancti Spiritus ; nec quocumque modo gratiam Spiritus Sancti nactus , sed ad plenum , & fulgebatur in eo Prophetiæ donum , unde sequitur , *Et prophetavit.* *Origenes* , hom. 10. Plenus autem Spiritu Sancto Zacharias duas prophetias generaliter nuntiat ; primam de Christo , alteram de Joanne : quod manifeste de verbis illius probatur , in quibus quasi de præsentis , & quasi jam versaretur in mundo , loquitur de Joanne ; & primo de Salvatore , dicens : *Benedictus Dominus Deus Israel , quia visitavit , & fecit redemptionem plebis suæ.* *Chrysofomus.* (d) Dum Deum bepediceret Zacharias , visitationem dicit esse factam ab eo erga populum suum ; sive materiales Israelitas quis velit accipere , venit enim ad oves quæ perierant domus Israel ; sive spirituales , idest fideles qui digni fuerunt hac visitatione , efficacem erga se divinam provisionem facientes. *Beda* (super *Visitavit , & fecit redemptionem*) Visitavit autem Dominus plebem (1) suam quasi longa infirmitate tabescentem , & quasi venditam sub peccato , unici Filii sui sanguine redemit : quod quia Zacharias proxime faciendum cognoverat , prophetico more quasi jam factum narrat. Dicit autem plebem suam , non quia veniens suam invenit , sed quia visitando suam fecit.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. deest suam.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Græcus* , sive *Metaphrastes* in *Catena Græcorum PP.* Perperam autem prius hæc velut *Glossæ* dabantur , quæ in ea non extant , & sequentia ut ex innominato *Græco* , quæ sunt ipsius *Glossæ* , ac ex *Beda* potius colliguntur ; paulo tamen aliter quam hic.

(b) *Glossa.* (c) In *Catena Græcorum PP.* (d) Sine ullo nomine in *Catena Græcorum PP.* indicatur post quædam quæ nomine *Cyrilli Hierosolymitani* prænotantur , & ante quædam quæ sub nomine *Chrysofomi* orat. de *Anna* subjunguntur ; sed nihil tale utrobique occurrit. (e) Orat. de *Anna* , vel in *Annæ* ex *Catena Græcorum PP.* (f) Idest *Victor Presbyter* in *Catena Græcorum PP.* ubi supra.

(dd) *Theophylactus* hoc loco. Videbatur Deus dormire , peccata multa respiciens ; sed in novissimis incarnatus temporibus excitatus est , & contrivit dæmones , qui nos oderant : unde dicitur : *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.* *Origenes* (hom. 10. par. á prin.) Quia de femine David secundum carnem natus est Christus : unde dicitur : *Cornu salutis nobis in domo David* : sicut & alibi dictum est „ (*Eesai. 5.*) • *Vinea facta est in cornu* , „ idest in *Jesu Christo.* *Chrysofomus.* (e) Cornu autem nominat potestatem , gloriam , & famam , metaphorice à brutis animalibus illud accipiens , quibus loco muniminis , & gloriæ cornua Deus dedit. *Beda* (cap. 4. super *Erexit cornu.*) Cornu etiam salutis regnum Salvatoris Christi vocatur. *Ossa* siquidem omnia carne involuta sunt : cornu excedit carnem : & ideo cornu salutis regnum Christi vocatur , quo mundus , & carnis gaudia superantur ; in cujus figuram *David* , & *Salomon* cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

(ee) • *Theophylactus* (hoc loco.) Quod de domo *David* Christus nasceretur , *Michæas* mentionem facit dicens cap. 5. „ *Et tu Bethlehem* „ terra *Juda* , nequaquam minima es : ex te „ enim exiet *Dux* , qui regat populum meum „ *Israel.* “ Sed & omnes *Prophetæ* de incarnatione dixerunt : & ideo dicitur : *Sicut locutus est per os sanctorum Prophetarum.* *Græcus.* (f) Per quod innuit , Deum per illos esse locutum , & non esse humanum quod dixerunt. *Beda* (super *Sicut locutus est.*) Dicit autem , *Qui à sæculo sunt* : quia tota veteris testamenti *Scriptura* prophetice de *Christo* processit : nam & ipse pater *Adam* , & ceteri patrum , factis suis ejus dispensationi testimonium reddunt.

(ff) *Beda* (ubi supra.) Cum primo breviter præmisisset , *Erexit cornu salutis nobis* , continuo explanans quid dixerit , subdit : *Salutem ex inimicis nostris* ; quasi dicat : *Erexit nobis cornu* , idest erexit nobis salutem ex inimicis nostris , & de manu omnium qui oderunt nos. *Origenes* , hom. 10. Non autem putemus nunc de corporalibus inimicis dici , sed de spiritualibus. Venit enim *Dominus Jesus* fortis in prælio destruere omnes inimicos nostros , ut nos de eorum insidiis , & tentationibus liberos faceret.

G Be-

(gg) *Beda* (super salutem ex inimicis nostris.) Dixerat, Dominum, juxta eloquiꝝ Prophetarum, in domo David nasciturum: dicit, eundem; (1) ad explendum testamentum quod Abraham disposuit; nos esse liberaturum: quia his præcipue Patriarchis de suo semine, vel congregatio Gentium, vel Christi est incarnatio promissa. Præmittitur autem David: quia Abraham sanctus Ecclesiæ coetus est promissus; David autem, quod ex eo Christus nasciturus esset; audivit. Et ideo post id quod dictum est de David, subdit de Abraham, dicens: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Ego puto quod in adventu Domini Salvatoris, & Abraham, & Isaac, & Jacob (2) fructi sint misericordia Dei. Non est enim credibile ut qui prius viderunt diem illius, & lætati sunt, postea in adventu ipsius nihil utilitatis acciperent, cum scriptum sit, Coloss. 1., Pacem faciens per sanguinem crucis suæ sive super terram, sive in cælis. *Theophylactus*, hoc loco. Christi etiam gratia se usque ad illos extendit qui mortui extiterunt: quia per eum resurgemus non solum nos, sed & qui fuerunt ante mortui. Fecit & misericordiam cum patribus nostris, secundum quod reorum spem, & desiderium implevit: unde sequitur: *Et memorari testamenti sui sancti*, illius scilicet de quo dicitur Gen. 22., Benedicens, benedicam tibi, & multiplicabo te. Multiplicatus est enim Abraham in omnibus gentibus per imitationem fidei ejus adoptantis in filios; sed etiam patres videntes suos filios talia beneficia recepisse, congaudent, & recipiunt misericordiam in seipsis: unde sequitur: *Jurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. Basiliius* (a) Nemo autem audiens quod jurasset Dominus Abraham, ad jurandum sit promptus: sicut enim furor de Deo dictus non significat passionem, sed punitionem; sic neque Deus jurat ut homo, sed verbum ejus loco juramenti nobis ad veritatem exprimitur, immutabili sententia quod promissum est approbans.

(hh) *Chrysostomus*. (b) Quia exortum nobis cornu salutis ex Domo David dixerat, ostendit quod per ipsum & gloriam participamus, & dispendia inimici vitavimus: unde dicit: *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi.* Duo prædicta non facile reperiet

aliquis sese comitantia: plures enim evitant pericula, sed vita gloriosa privantur; sicut sceleris pattores, qui de carcere ex indulgentia regia absolvuntur: è contra gaudent (3) alii gloria, sed ob hanc periclitari coguntur; sicut milites bellicosi vitam inclytam amplectentes, securitate multoties caruerunt. Sed hoc cornu & salvat, & glorificat: salvat quidem eripiens à manibus hostium, non leviter, sed mirifice, ut non sit ultra timendum: & hoc est quod dicit, *Ut sine timore.* *Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Vel aliter. Crebro de hostium manu aliqui liberantur, sed non absque timore: cum enim metus, & discrimen ante præcesserint, & sic de inimicorum manu quis eruatur, liberatus est quidem, sed non sine timore: ideo dixit, quod Christi adventus sine timore nos à manibus hostium eripi fecit. Non enim eorum insidias sensimus, sed repente ab eis nos segregans eduxit ad fortis propriæ mansionem.

(ii) *Chrysostomus* (c) Glorificat Zacharias Dominum, quia fecit nos sibi servire cum plena fiducia, non carnaliter, ut Judæi in sanguine victimarum, sed spiritualiter in bonis operibus: & hoc est quod dicit, *In sanctitate, & justitia*: est enim sanctitas apta circa Deum æquitas; justitia vero quæ est circa homines; puta quod aliquis reverenter exequatur divina, & quoad homines laudabiliter converteretur. Dicit autem non coram hominibus, ut hypocritæ volentes hominibus placere, sed coram Deo; sicut hi quorum commendatio non est ab hominibus, sed à Deo; & hoc non semel, aut ad tempus, sed singulis diebus, & quandiu vixerint: unde dicit: *omnibus diebus nostris.* *Beda* (cap. 4. super in sanctitate, & justitia.) Nam qui vel ante mortem ab ejus servitio discedit, vel immunditia qualibet, sive injustitia fidei suæ sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, & non coram Deo, sanctus, & justus (4) esse contendit, nondum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis Gentium pariter, (5) & Domino servire conatur.

(kk) *Ambrosius* (tit. de Prophetatione Zachariæ.) Pulchre cum de Domino prophetaret, ad Prophetam sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret, ne cum publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisse

(1) *Al.* ad exemplum testamenti. (2) *Al.* sancti sint. (3) *Al.* Angeli. (4) *Al.* perdurare tendit. (5) *Al.* & dæmonio.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ubi supra. Nihil tale in Basilio nunc occurrit; sed quiddam solum ad jurandi prohibitionem pertinens in Psalm. 14. super illud, *Qui jurat*, & ad iræ significationem in Deo partim in Psalm. 29. partim in Psalm. 37. partim in Esai. seu vers. 5. (b) In Catena Græcorum PP. ubi supra. (c) Ut supra.

videretur: unde dicitur: *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis. Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Ideo reor Zachariam festinasse ut loqueretur ad puerum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum; nec se ejus posse habere præsentiam. *Ambrosius*, ubi supra. Sed (1) fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent quod octo dierum infantem alloquitur; verum si tenemus superiora, intelligimus profecto quod (2) potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audivit. Sciebat Propheta alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non corporis ætate referantur. Habebat intelligendi sensum qui exultandi habebat affectum. *Beda* (cap. 4. super tu puer Propheta.) Nisi forte putandus est Zacharias, propter eos qui aderant potius instruendos futura sui filii munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluisse. Audiant Ariani, quod Christum quem Joannes prophetando præibat, Altissimum vocat, sicut in Psalmo 87. dicitur: „ Homo natus est in ea; & „ ipse fundavit eam Altissimus. “ *Chrysostomus* (a) Sicut autem Regibus commilitones sunt, qui eis viciniore existunt, sic Joannes cum esset amicus sponsi, de prope ejus adventum præcessit: & hoc est quod subditur: *Præibit enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Alii enim Prophetæ eminus Christi mysterium prædicaverant, hic vero propius prædicavit, ut & Christum videret, & eum ceteris indicaret. *Gregorius* 19. Moral. (super illud Job 28. „ Quis „ intelligit viam ejus? “ cap. 2. in nov. exemplar.) Quisquis autem prædicando à sordibus vitiorum corda audientium mundat, venienti sapientiæ ad cor viam præparat.

(11) *Theophylactus*. Qualiter præcursor viam Domini præparavit, exponit subdens: *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus.* Salus Dominus Jesus est; data est autem plebi scientia salutis, idest Christi, à Joanne, qui testimonium perhibebat de Christo. *Beda*. (3) Quasi Jesu, idest Salvatoris, nomen exponere, & diligentius commendare desiderans: salutis mentionem frequentat. Sed ne temporalem salutem promitti (4) putarent, subdit: *In remissionem peccatorum eorum.* *Theophylactus*. Non enim aliter cognitus esset Deus, nisi plebi peccata dimississet: Dei enim est peccata dimittere. *Beda*. Verum Judæi non Christum suscipere, sed Antichristum ma-

lunt expectare: quia non intus à peccati dominio, sed foris ab humanæ servitutis jugo cupiunt liberari.

(mm) *Theophylactus*, hoc loco. Quia Deus, peccata nobis dimisit; non propter opera nostra, sed propter misericordiam suam: ideo convenienter addidit: *Per viscera misericordiae Dei nostri.* *Chrysostomus*. (b) Quam quidem misericordiam non ipsimet inquirentes invenimus; sed desuper nobis Deus aperuit: unde sequitur: *In quibus*, scilicet misericordiae operibus, *visitavit nos*, assumpta carne, *oriens ex alto.* *Græcus*. (c) In altis permanens, tamen in terrenis præsens; non divisionem patiens, neque circumscriptionem: quod intellectus noster comprehendere non potest, nec ulla serie verborum exprime-
re.

(nn) *Beda* (super oriens ex alto.) Recte Christus oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperuit: unde sequitur: *Illuminare his quæ in tenebris, & in umbra mortis sedent.* *Chrysostomus*. (d) Tenebras hic appellat non materiales, sed errorem, & à fide distantiam. *Basiliius*. (e) Tenebrosa enim erat plebs gentilis, quæ idolorum cultu gravabatur, donec lux orta dispersit caliginem, & splendorem veritatis expandit. *Gregorius* 4. Moral. (cap. 20. super illud Job 3. „ obscuret eum umbra mortis: “ cap. 17. in nov. exempl.) Umbra vero mortis oblivio mentis accipitur: sicut enim mors hominem quod interficit, agit, ut non sit in vita; ita oblivio hoc quod intercipit agit ut non sit in memoria: unde de Judæorum populus, qui Dei oblitus fuerat, dicitur in umbra mortis federe. Umbra etiam mortis mors carnis accipitur: quia sicut vera mors est qua anima separatur à Deo, ita umbra mortis est qua caro separatur ab anima: unde voce martyrum dicitur: „ Operuit nos „ umbra mortis: “ Psal. 53. Per umbram etiam mortis imitatio diaboli, qui mors in Apocalypsi dicitur, designatur: quia sicut umbra juxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de specie imitationis ejus exprimuntur. *Chrysostomus*. (f) Recte autem dicit, *Sedent*: non enim ambulabamus in tenebris, sed sedebamus. *Theophylactus* (non remote à fin. Com.) Non solum autem oriens Dominus his qui in tenebris sedent illuminat, sed aliquid amplius facit: unde sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Via pacis est via justitiæ, ad quam direxit pedes, idest affectus animarum nos-

(1) *Al.* Sed miraris fortasse quod octo dierum infantem alloquitur, &c. (2) *Al.* ponit. (3) *Al.* Qui enim Jesu. *Nicolai* Quasi enim. (4) *Al.* putares.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ut supra. (b) Hom. 14. in Matth. (c) Idest Severus in Catena Græcorum PP. (d) Hom. 14. in Matth. ut supra. (e) In Esaiam cap. 2. (f) Ut supra.

nostrarum. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Tunc enim gressus nostros in viam pacis dirigimus quando per illud actionum iter pergitur in quo ab auctoris nostri gratia non discordemus. *Ambrosius* (tit. de proph. Zach. in med.) Simul (1) & illud adverte, quam paucis *Elisabeth*, quam multis *Zacharias* prophetizet; & uterque sancto impletus Spiritu loquebatur; sed disciplina servatur, ut mulier discere magis quæ divina sunt studeat quam docere.

(oo) *Beda* (cap. 4. in fin.) Prædicator patientiæ futurus, ut liberius auditores suos à mundi illecebris erudiendo sustollat, primævam in desertis transigit vitam: unde dicitur: *Puer autem crescebat: Theophylactus* (parum à fine Com. in 1. cap. Lucæ.) Secundum corporalem ætatem: & confortabatur spiritu: simul enim cum corpore spirituale donum crescebat, & spiritus operationes in eo magis ac magis ostendebantur. *Origenes* (hom. 11. in Lucam.) Vel crescebat spiritu, nec in eadem permanebat mensura qua cœperat; sed semper crescebat spiritus in eo, semper voluntas ejus ad meliora (2) tendens habebat profectus, & mens divinius aliquid contemplabatur. Exercebat se memoria, ut plura in thesauro suo recondere. Adit autem, *Et confortabatur*: infirma enim est

humana natura: legimus enim Matth. 26. „*Claro* autem infirma.“ Confortanda est itaque spiritu: spiritus enim promptus est. Multi confortantur carne; athleta autem Dei spiritu roborandus est, ut sapientia carnis elidat: unde recessit, fugiens tumultum urbium propter frequentiam: sequitur enim: *Et erat in desertis*: ubi purior aer est, cælum apertius, & familiarior Deus: ut quia nondum baptisimi, & prædicationis tempus advenerat, vacaret orationibus; & cum Angelis conversaretur, appellaret Dominum, & illum audiret dicentem, *Ecce adsum. Theophylactus* (cir fin. Comm. in 1. cap. Lucæ.) Vel erat in desertis ut extra multorum malitiam nutritur, & ut neminem vereretur arguere: si enim fuisset in mundo, forte fuisset amicitia, & conversatione hominum depravatus: simul etiam ut esset fide dignus qui prædicaturus erat Christum. Occultabatur autem in desertis, donec placuit Deo ipsum Israelitico populo demonstrare: unde sequitur: *Usque ad diem ostensionis suæ ad Israel. Ambrosius* (tit. de ortu Præcur. Domini, à medio illius.) Pulchre autem tempus quo fuit in utero Prophetæ describitur, ne Mariæ præsentia taceatur; sed tempus siletur infantiae, eo quod præsentia matris Domini in utero roboratur qui infantiae impedimenta nescivit.

(1) *Al.* Similiter & illud. (2) *Al.* se tendens.

C A P U T · II.

(a) **F**actum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo, & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.

(b) Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio.

(c) Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos; & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

(d) Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis:

(e) Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Joseph & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant; sicut dictum est ad illos.

Et

(f) Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus: quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.

(g) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moyse, tulerunt illum in Hierusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur: & ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

(h) Et ecce homo erat in Hierusalem cui nomen Simeon; & homo iste justus, & timoratus expectans consolationem Israel, & Spiritus Sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in ulnas suas.

(i) Et benedixit Deum, & dixit: Nunc: dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

(k) Et erant pater ejus, & mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

(l) Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua; & hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejniis, & obsecrationibus ferviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.

(m) Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem in die solemnæ paschæ.

(n) Et cum factus esset annorum duodecim: ascendentibus illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, & non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et non invenientes eum regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est post triduum, invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia, & responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili: quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus; & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

(o) Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.

(a) **B**Eda (Lucæ 2. in prin. illius.) Natus in carne Dei Filius, sicut de virgine natus virginitatis sibi decus ostendit esse gratissimum; ita pacatissimo tempore sæculi procreatur, quia pacem quærere docuit, & pacis sectatores invisere dignatur. Nullum autem potuit magis esse pacis indicium quam una totum orbem descriptione concludi; cujus moderator Augustus, tanta duodecim annis circa tempus dominicæ nativitatis pace regnavit ut bellis toto orbe sopitis, Prophetæ præfigium ad litteram videatur implese: unde dicitur: *Factum est autem in diebus illis, exiit*

• S. Th. Oper. Tom. IX.

• Ex edit. P. NICOL. (a) Vel Metaphrastes, & Alexander Monachus in Catena Græcorum PP.

edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. Græcus. (a) Tunc etiam nascitur Christus cum Principes Judæorum defecerant, & ad Romanos Principes translatum erat imperium; quibus, Judæi tributa solvebant; & sic impletur prophetia prædicens „ non deficere Ducem „ de Juda, nec Principem de femoribus ejus, „ donec veniat qui mittendus est: “ Gen. 49: Jam vero Cæsare Augusto quadragesimum secundum annum imperii peragente, exiit ab eo edictum totum orbem conscribi ad tributa solvenda; quod cuidam Cyrino Cæsar commiserat, quem Judææ, & Syriæ præsidem statuit:

H

• un-

unde sequitur: *Hæc descriptio prima facta est à præside Syriae Cyrino. Beda (super Hæc descriptio primo facta est.)* Signat hanc descriptionem vel primam esse earum quæ totum orbem concluderint, quia pleræque jam partes terrarum sæpè leguntur fuisse descriptæ; vel primo tunc cœpisse quando Cyrinus in Syriam missus est. *Ambrosius (Lib. 2. in tit. de ortu Salvatoris circ. fin.)* Pulchre autem præsidis nomen addidit, ut feriem temporis designaret: nam si consules adscribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus adscribi? *Beda (Lucæ 2. super illud, Ascendit Joseph.)* Superna autem dispensatione professio censu ita descripta est ut in suam quisque patriam ire juberetur: secundum quod sequitur: *Et ibant omnes ut profiterentur singuli in civitatem suam: quod ideo factum est, ut Dominus, alibi conceptus; alibi natus, insidiantis Herodis furorẽ facilius evaderet; unde sequitur: Ascendit autem et Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam. Chrysostomus. (a)* Domino autem dirigente Augustus hoc edictum censuit, ut Unigeniti præsentia famuletur: nam hoc edictum matrem attrahebat in patriam quam Propheta prædixerant, scilicet in Bethlehem Judæ: unde dicit: *Civitatem David quæ vocatur Bethlehem. Græcus. (b)* Ideo autem addidit, *Civitatem David*, ut promissionem factam David à Deo, (1) quod ex fructu ventris ejus Rex perpetuus adveniret, esse completam annuntiaret: unde sequitur: *Eo quod esset de domo et familia David.* Per hoc autem quod Joseph erat de cognatione David, contentus fuit Evangelista ipsam quoque Virginem de cognatione David promulgare, cum lex divina præciperet conjugales copulas ex eadem progenie contrahi: unde sequitur: *Cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Cyrillus (c)* Dicit autem eam fuisse desponsatam, innuens quod solis sponalibus præcedentibus est conceptio subsecuta: neque enim ex virili femine sancta Virgo concepit. *Gregorius in hom. (8. in Evang.)* Mystice autem nascituro Domino mundus describitur: quia ille apparebat in carne qui electos suos adscriberet in æternitate. *Ambrosius (Lib. 2. in Luc. tit. de tempore ortus Salvatoris.)* Et dum professio sæcularis ostenditur, spiritualis implicatur, non terrarum Regi dicanda, sed cæli. Professio ista fidei, census animorum est: abolito enim synagogæ censu vetusto, novus census Ecclesiæ parabatur. Denique ut scias censum non Augusti esse, sed Chris-

ti, totus orbis profiteri jubetur. Quis autem poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius orbis habebat imperium? Non enim Augusti; sed, Domini est terra; & plenitudo, ejus: Psalm. 23. *Beda (super Hæc descriptio facta est.)* Qui etiam vocabulum Augusti perfectissime complevit, ut puta suos & augere desiderans, & augere sufficiens. *Theophylactus (in princ. Comm. in cap. 2. Lucæ)* Conveniens etiam erat ut per Christum cultus multorum deorum deficeret, & unus Deus coleretur: unde unus Rex orbi imperasse describitur. *Origenes (homil. 11. in Luc. circ. fin.)* Diligentius autem intuenti sacramentum quoddam videtur figurari, quod in totius orbis professione describi oportuerit, & Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, & cum orbe relatus in censum communionem sui præberet orbi, *Beda (ubi supra.)* Sicut autem tunc imperante Augusto, & præside Cyrino, ibant singuli in suam civitatem, ut profiterentur censum; sic modo imperante Christo per doctores Ecclesiæ præsides, profiteri debemus censum justitiæ. *Ambrosius (in tit. de ortu Salvatoris.)* Hæc est ergo prima professio mentium Domino, cui omnes profitentur, non præconis evocatione; sed vatis dicentis Psalm. 46. „Omnes gentes plaudite manibus.“ Denique ut sciant censum esse justitiæ, veniunt ad eum Joseph, & Maria, hoc est justus, & virgo: ille qui verbum servaret, ista quæ pareret. *Beda (cap. 5. in Luc.)* Civitas nostra & patria est patria beata, ad quam crescentibus quotidie virtutibus ire debemus. Quotidie autem sancta Ecclesia suum comitata doctorem de rota mundanæ conversationis, quod Galilæa sonat, in civitatem Juda, scilicet confessionis, & laudis ascendens, (2) censum suæ devotionis Regi æterno persolvit; quæ in exemplo beatæ Virginis Mariæ, concipit nos virgo de spiritu; quæ alii quidem desponsata ab alio fecundatur, dum præposito sibi Pontifici visibiliter jangitur, sed invisibilis Spiritus virtute cumulat. (3) Unde & bene Joseph auctus interpretatur, indicans ipso nomine, quod instantialoquentis magistri nil valet, nisi augmentum superni juvenis, ut audjatur, acceperit.

(b) *Ambrosius (ubi supra.)* Breviter sanctus Lucas & quo modo, & quo tempore, & quo loco secundum carnem Christus natus sit, explicavit dicens: *Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.* Quo modo quidem, quia nupta concepit, sed virgo generavit.

(1) *Al. omittitur quod. (2) Al. incensum. (3) In quatuor citatis exemplis omittitur* Unde & bene Joseph auctus interpretatur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In diem natalem Christi. (b) Vel Irenæus contra hæc. Lib. 3. cap. 14.

(c) In Catena Græcorum PP. ut supra.

Gregorius Nissenus (a) Apparens enim ut homo non per omnia legibus humanæ naturæ subjicitur : nam quod ex muliere nascitur , humilitatem redolet ; virginitas vero , quæ ortui defer-vivit , ostendit quam transcenderet hominem. Hujus ergo jucunda portatio , ortus immacu-latus , partus facilis , absque corruptela nativi-tas , nec ex luxu incipiens , nec doloribus edi-ta : quia namque ea quæ naturæ nostræ mor-tem per culpam inferuit , damnata est ut cum doloribus pareret , oportebat parentem vitæ cum gaudio partum perficere. Eo autem tempore per incorruptionem virginæ ad vitam transmigrat mortalium in quo diminui incipiunt tenebræ , & nocturna immensitas exuberantia radii deficere cogitur. Mors enim peccati finem pravitatis attigerat ; sed de ætæro tendit ad nihilum pro-pter veræ lucis præsentiam , quæ radiis evange-licis totum orbem lustravit : *Beda* (cap. 5. in Lucam super *Ascendit & Joseph.*) Eo etiam tempore dignatus est incarnari quæ mox natus sensu Cæsaris adscriberetur , atque ob nostri li-berationem ipse servitio subderetur : unde etiam non solum propter judicium regii (1) stemma-tis , sed etiam propter nominis sacramentum Dominus in Bethlehem nascitur. *Gregorius* (hom. 8. in Evang.) Bethlehem quippe domus panis interpretatur : ipse namque est qui ait Joan. 6. „ Ego sum panis vivus , qui de cælo descen- „ di. “ Locus ergo in quo Dominus nascitur , domus panis. antea vocabatur , quia futurum erat ut ibi ille per (2) naturam carnis apparet qui electorum mentes interna satietate reficeret. *Beda* (cap. 5. in Evang. Lucæ super *Impleti sunt dies.*) Sed & usque ad consummationem sæ-culi Dominus in Nazareth concipi , in Bethle-hem nasci non desinit , cum quilibet audien-tium , verbi flore suscepto , (3) domum in se æterni panis efficit ; quotidie in utero virginali , hoc est in animo credentium , per fidem concipitur , per baptismum gignitur.

Sequitur : *Et peperit filium suum primogeni-tum.* *Hieronymus* contra Helvidium (aliqui. ante med.) Ex hoc Helvidius nittitur approbare , primogenitum dici non posse nisi eum qui habeat & fratres , sicut unigenitus ille vocatur qui pa-rentibus sit solus filius. Nos autem ita diffini-mus. Unigenitus est primogenitus , non omnis primogenitus est unigenitus. Primogenitum non esse dicimus eum quem alii subsequuntur , sed

antea quem nullus : alioquin si non est primo-genitus nisi is quem sequantur & fratres , tam-diu sacerdotibus primogenita non debentur , quamdiu , & alii fuerint procreati , ne forte par-tu postea non sequente , unigenitus sit , & non primogenitus. *Beda* (cap. 5. in Luc. super *Et pannis eum involvit.*) Est etiam unigenitus in sub-stantia divinitatis , primogenitus susceptione hu-manitatis ; primogenitus in gratia , unigenitus in natura. *Hieronymus* contra Helvidium (ante med.) Nulla autem ibi obstetrix , nulla mu-liercularum sollicitudo intercessit. Ipsa pannis in-volvit infantem ; ipsa mater , & obstetrix fuit : unde sequitur : *Et pannis eum involvit.* *Beda* (ubi supra.) Qui totum mundum vario vestit ornatu , pannis vilibus involvitur , ut nos stola primam recipere valeamus. Per quem om-nia facta sunt , (4) manus , pedesque astringi-tur , ut nostræ manus ad opus bonum (5) exer-tæ , nostri sint pedes in viam pacis directi. *Græ-cus*. (b) O Admirabilem coarctationem , & pere-grinationem quam subiit qui continet orbem ! Ab initio captat penuriam , & eam in seipso de-corat. (c) Nimirum si voluisset venire , poterat movendo cælum , concutiendo terram , emit-tens fulmina ; non autem sic processit : non enim perdere , sed salvare volebat , & ab ipsis pri-mordiis humanam conculcare superbiam ; atque ideo non tantum homo fit , sed etiam homo pau-per , & pauperem matrem elegit , quæ caret his quibus natum infantem reclinet : sequitur enim : *Et reclinabit eum in præsepio.* *Beda* (ubi supra.) Duri præsepis angustia continetur cui cælum sedes est , ut nos per cælestis regni gaudia dilatet. Qui panis est Angelorum , in præsepio reclinatur , ut nos quasi sancta animalia carnis suæ frumento reficiat. *Cyrillus*. (d) Reperit etiam hominem factum bestialem in anima : & ideo in præsepio loco pabuli ponitur , ut vitam bestia-lem mutantes , ad consonam homini perduca-mur scientiam , pertingentes non fenum , sed panem cælestem , vitæ corpus. *Beda* (super *Re-clinavit.*) Qui autem ad dexteram Patris seder , in diverforio loco eget , ut nobis in domo Pa-tris sui multas mansiones præparet : unde sequi-tur : *Quia non erat ei locus in diverforio.* Nascitur non in parentum domo , sed in diverforio , & in via : quia per incarnationis mysterium via factus est , qua nos ad patriam , ubi veritate , & vita fruemur , adduceret. *Gregorius* in hom.

(8.

(1) *Al.* schematis. (2) *Al.* materiam. (3) *Al.* domum verbi. (4) *Al.* manus , pedesque cu-nis astringuntur. (5) *Al.* exercitæ : pedesque sint , &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum : non eodem tenore , vel eadem serie , sed spar-sim & per partes , nec ex eodem loco , sed in diem natalem Christi partim , & partim in Cant. orat. vel hom. 3. (b) Vel Metaphrastes in Catena Græcorum PP. (c) *Chrysostomus* hom. in diem Christi natalem. (d) In Catena Græcorum PP.

(8. in Evang.) Et ut ostenderet quia per humanitatem quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam. *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de nativitate Christi.) Propter te ergo infirmitas, in se potentia; propter te inopia, in se opulentia: noli hoc aestimare quod cernis: sed quod redimeris agnosce. Plus, Domine Jesu, injuriis tuis debeo quod redemptus sum, quam (1) opibus quod creatus (2) sum. Non prodesset nasci, nisi etiam redimi profuisset.

(c) *Ambrosius* (ibidem.) Videte quemadmodum divina (3) curia fidem astruat. Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus Pastores edocet, de quibus dicitur: *Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.* *Chrysostomus*. (a) Joseph quidem in somnis apparuit Angelus, pastoribus autem visibiliter quasi rudioribus: non autem Angelus ivit Hierosolimam, non requisivit scribas, & phariseos: erant enim corrupti, & præ invidia cruciabantur; sed hi erant sinceri, antiquam conversationem Patriarcharum, & Moyse colentes. Est autem semita quædam ad Philosophiam perducens innocentia, *Beda* in hom. (Evang. in aurora nativit. Domini.) (b) Nusquam autem in tota veteris testamenti serie reperimus Angelos, qui tam sedulo apparere patribus, cum luce apparuisse. Sed hoc privilegium recte huic temporis est servatum quando exortum est in tenebris lumen rectis corde: unde sequitur: *Et claritas Dei circumfulsit illos.* *Ambrosius* (tit. de nativitate Salvatoris.) Ex utero funditur, sed coruscatur a cælo; terreno in diversorio jacet, sed cælesti lumine viget. *Græcus*. (c) Verum pavidi facti sunt in miraculo: unde sequitur: *Et timuerunt timore magno.* Sed Angelus, cum pavor ingruerit, fugat ipsum; unde sequitur: *Et dixit illis Angelus, Nolite timere.* Non solum sedat terrorem, sed etiam alacritatem infundit: sequitur enim: *Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo:* non soli populo Judæorum, sed etiam omnibus. Causa autem gaudii ostenditur, novus, & admirabilis partus manifestatur ex ipsis nominibus: nam sequitur: *Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus:* quorum primum, idest *Salvator* est actionis; tertium autem, scilicet *Dominus*, majestatis. *Cyrillus* (d) (de incarn. Unig. cap. 1.) Sed id quod in medio ponitur, scilicet *Christus*, non naturam significat, sed hypostasim compositam. In Chris-

to enim Salvatore unctionem fore celebratam fatemur; non tamen figuralem, sicut olim in Regibus ex oleo, quasi ex prophetica gratia, neque ad perfectionem alicujus negotii, juxta illud *Esaie* 45. „ Hæc dicit Dominus Christo meo „, *Cyro*. „ qui quamquam esset idolatra, dictus est Christus; „ ut cælesti censure totam occuparet Babyloniorum provinciam. Fuit autem unctus Salvator Spiritu Sancto humanitus in forma servi; ungens autem ut Deus Spiritu Sancto credentes in eum. *Græcus*. (e) Hujus autem nativitatis & tempus ostendit cum dicit, *Hodie*, & locum cum subdit, *In civitate David*, & signa cum subjungit; *Et hoc vobis signum, invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.* Ecce pastoribus Angeli pastorem præcipuum prædicant, tamquam agnum in agro manifestatum, & editum. *Beda* (super *Et hoc vobis signum*.) Crebris autem infantia Salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangelistarum nobis est conculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus qui pro nobis factum sit infigatur. Et notandum, quod signum nati Salvatoris datur, non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum; non in ornatis auro stratoriis, sed in præsepibus invenendum. *Maximus* in serm. Nativ. (f) Sed si tibi panni fortassis vilescunt, Angelos collaudantes admirare: si præsepe despicias, erige parumper oculos, & novam in cælo stellam protestantem mundo nativitatem dominicam contueri: si credis vilia, crede mirifica: si de his quæ humilitatis sunt disputas, quæ alta sunt, & cælestia venerare. *Gregorius* in hom. (8. in Evang. ante med.) Mystice autem quod vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eisdem claritas Dei circumfulsit, hoc est quod illi præ cæteris videre sublimia merentur qui fidelibus gregibus præesse solliciti sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos latius gratia coruscatur. *Beda* in hom. (Evang. quod canitur in aurora natalis Domini.) Significant enim mystice pastores isti gregum, doctores quosque, ac rectores fidelium animarum. Nox, cujus vigilias custodiebant super gregem suum, pericula tentationum indicat, à quibus se, suosque subjectos custodire non desistunt. Et bene nato Domino pastores super gregem vigilant: quia natus est qui dicit, *Joan. 10.* „ Ego sum pastor bonus; „ sed & tempus imminabat quo idem pastor oves suas, quæ dispersæ erant, ad vitæ pascua revocaret. *Origenes* (hom. 12.) Ceterum, si ad secretiorem oportet

(1) Nicolai ponit operibus. (2) Al. omittitur sum. (3) P. Nicolai corrigit cura.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Inter homilias hiemales habetur. (c) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. (d) In Catena Græcorum ubi supra. (e) Vel Geometer ubi supra. (f) Serm. 4.

ascendere intellectum, dicam quosdam fuisse pastores Angelos qui res humanas regerent; & cum horum unusquisque suam custodiam conservaret, venisse Angelum nato Domino, & annuntiasse pastoribus quia verus esset pastor exortus. Angeli enim ante adventum Salvatoris, patrum poterant commissis sibi utilitatis afferre: vix enim aliquis unus ex singulis gentibus credebatur in Deum; nunc autem populi accedunt ad fidem Jesu.

(d) *Beda* cap. 3. in *Lucam*. Ne parva unius Angeli videretur auctoritas, postquam unus sacramentum novæ nativitatis edocuit, statim multitudo cælestium agminum affuit, unde dicitur: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis*. Bene chorus adveniens Angelorum, militiæ cælestis vocabulum accipit, qui & duci illi in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecranda, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cælestibus perturbat. Quia vero Deus, & homo nascitur, hominibus pax, & Deo gloria canitur; unde sequitur: *Laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo*. Uno Angelo, uno evangelizante nuntio natum in carne Deum, mox multitudo militiæ cælestis in laudem Creatoris prorumpit, ut & Christo devotionem impendat, & nos suo instruat exemplo, quoties aliquis fratrum sacre eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quæ pietatis sunt ad mentem reduxerimus, Deo statim laudes corde, ore, & opere (1) reddendas. *Chrysostomus*. (a) Et olim quidem Angeli ad puniendum mittebantur, puta ad Israelitas, ad David, ad Sodomitas, ad gemitus convallem; nunc est contra canunt in terra gratias agentes Deo, eo quod suum descensum ad homines eis referavit. *Gregorius* 28. Mor. cap. 4. in novis exempl. cap. 7. (b) Simul etiam laudant, quia redemptioni nostræ voces suæ exultationis accomodant; simul etiam quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum impleri. *Beda*, cap. 5. in *Lucam* parum à fin. Optant pacem hominibus cum subdunt: *Et in terra pax hominibus*: quia quos infirmos prius abjectosque despexerant, nascente in carne Domino, jam socios venerantur. *Cyrillus* (c) Hæc autem pax per Christum facta est: reconciliavit enim nos per se Deo, & Patri, culpam hostilem de medio auferens; duos populos in

• *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* reddamus. (2) *Al.* omittitur archiater. (3) *Al.* ad magistri manus. (4) *Al.* medici. (5) *Al.* deest sic. (6) *Al.* desideratur enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In *Catena Græcorum* ubi supra. (b) Super illud *Job* 38. *Ubi eras cum me laudarent astra matutina?* (c) In *Cat. Græcorum PP.* ubi supra. (d) In *Cat. Græcorum* ubi supra. (e) Geometer.

unum hominem pacificavit, ac cæcicolas, & terrenos in unum gregem composuit. *Beda*, ubi supra. Quibus autem hominibus pacem poscant, exponunt dicentes, *Bonæ voluntatis*, eis scilicet qui suscipiunt natum Christum: non enim est pax impiis; sed pax multa diligentibus nomen Dei. *Origenes*, hom. 13. Sed diligens lector inquirat quomodo Salvator dicat infra 12. *Non veni pacem mittere super terram*; & nunc Angeli de ejus nativitate cantant, *In terra pax hominibus*. Sed hoc quod pax esse dicitur in hominibus bonæ voluntatis solvit quæstionem: pax enim quam non dat Dominus super terram, non est pax bonæ voluntatis. *Augustinus* 13. de *Trinit.* cap. 13. Pertinet enim justitia ad bonam voluntatem. *Chrysostomus*. (d) Aspicere autem mirandum processum Angelos ad nos deduxit prius, ac deinde duxit hominem ad superna: factum est cælum terram, cum terrena deberet recipere. *Origenes*, hom. 13. Mystice autem videbant Angeli, se opus quod eis creditum fuerat, implere non posse absque eo qui vere salvare poterat, & medicinam suam inferiorem esse quam hominum cura poscebat: unde sicut si veniat aliquis (2) archiater qui habeat summam in medicina notitiam; & illi qui prius sanari nequiverant, cernentes (3) magistri manu putredines cessare vulnerum; non invident, sed in laudes (4) archiatri erumpant, & Dei, qui sibi, ægrotantibusque tantæ scientiæ hominem miserit; (5) sic multitudo Angelorum pro Christi adventu Deum laudat.

(e) *Græcus*. (e) Quæ visa sunt, & relata stuporem ingesserunt pastoribus, & sic quæstiones suas omiserunt, & profecti sunt nocte Bethlehæm, lucem indagantes Salvatoris, unde dicitur: *Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehæm, & videamus hoc verbum quod factum est*. *Beda*, cap. 6. in *Lucam* in princ. Vere quasi vigilantes, non dixerunt, Videamus puerum, sed verbum quod factum est; idest, Verbum quod semper erat videamus quomodo pro nobis caro factum est: siquidem hoc ipsum Verbum Dominus est: sequitur (6) enim; *Quod fecit Dominus, & ostendit nobis*; idest, videamus quomodo Verbum ipsum se fecerit, & ostendit nobis carnem suam. *Ambrosius* (*Lib. 2.* in *Lucam*, tit. de pastor. collocationibus.) Vide quam singulariter Scriptura singulorum libret

I

mo-

momenta verborum: etenim cum caro Domini videtur, videtur Verbum quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum: simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Sequitur: *Et venerunt festinantes*; nemo enim cum desidia Christum requirit. *Origenes*, hom. 13. in Lucam, par. à fin. Quia vero festinantes venerunt, & non pedetentim, ideo sequitur: *Et invenerunt Mariam*, quæ scilicet fudit Jesum in partu, & *Joseph*, scilicet dispensatorem ortus dominici, & infantem positum in præsepio: scilicet ipsam Salvatorem. *Beda* (super *Et cognoverunt de verbo*.) Est autem justus ordinis ut honore digno celebrata Verbi incarnatione, ad ipsam quandoque Verbi gloriam intuendam pertingatur: unde sequitur: *Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc*. *Græcus*. (a) Occulta scilicet fide felicia relata concurrentes; ne contenti de veritate stupere, quæ primitus viderant, & perceperant Angelo nuntiante; non solum Mariæ, & Joseph promebant, sed etiam cæteris; & quod est amplius, eorum mentibus infugebant: unde sequitur: *Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos*. Quomodo enim non erat mirandum videre cælicolam in terrenis, & terram pace conciliari cælestibus, & ineffabilem illum infantulum numine quidem cælestia, humanitate vero terrestria connectentem ad invicem, & sui compagine cœdus mirandum præstantem? *Glossa* (ordinaria hoc loco.) Nec solum mirantur de incarnationis mysterio, sed etiam de tanta pastorum attestatione, qui fingere inaudita nescirent, sed simplici faciundia vera prædicarent. *Ambrosius* Lib. 2. in Lucam tit. de collo. past. Nec contemnenda putes quasi vilia verba (1) pastorum: à pastoribus enim Maria colligit fidem: unde sequitur: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Discamus sanctæ Virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. *Beda* in hom. Evang. quod canitur in aurora nativitatis Domini. Virginalis enim pudicitia jura custodiens, secreta Christi quæ noverat, nemini divulgare volebat; sed conferebat ea quæ facienda legerat cum his quæ jam facta cognovit, non ore promens, sed clausa in corde custodiens. *Græcus*. (b) Quicquid etiam ei retulerat Angelus, quicquid à

pastoribus audierat, cuncta congregabat in mente, & ad invicem comparans, unam in omnibus mater sapientiæ cernebat concordiam. Vere Deus erat qui natus erat ex ea. *Athanasius*, (c) Singuli autem in Christi nativitate exultabant, non humanitus, sicut in puero nato soliti sunt homines congaudere: sed in Christi præsentia, & lucis divinæ fulgore: unde sequitur: *Et reversi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant*. *Beda* cap. 1. in Lucam paul. à fine, scilicet ab Angelis; & *viderant*, scilicet in Bethlehem, sicut dictum est ad illos; idest, in hoc glorificant quod non aliud venientes invenerant quam dictum est ad illos; sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo, laudesque referunt: etenim hoc illis facere dictum est ab Angelis, non quidem (2) verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam resonarent. *Beda* in hom. ubi supra. Mystice autem intellectualium pastores gregum, immo cuncti fideles, exemplo horum pastorum transeant cogitatione usque in Bethlehem, & incarnationem Christi dignis celebrent honoribus. Transeamus autem abjectis concupiscentiis carnalibus toto mentis desiderio usque in Bethlehem supernam, idest domum panis vivi, ut quem illi in præsepio videre vagientem, nos in Patris folio mereamur videre regnantem. Non est autem tanta beatitudo cum desidia, ac torpore quærenda: sed alacriter sunt Christi sequenda vestigia. *Videntes autem cognoverunt*. Et nos quæ dicta sunt de Salvatore nostro, plena dilectione festinemus amplecti, ut hoc in futuro perfectæ cognitionis visu comprehendere valeamus. *Beda* super Lucam (super illud, *Et venerunt festinantes*.) Dominici etiam gregis pastores præcedentium patrum vitam, in qua panis vitæ servatur, quasi Bethlehem portas contemplantando subeunt, nihilque in hac aliud reperiunt quam virginalem Ecclesiæ pulchritudinem, quasi Mariam, virilem spiritualium doctorum cœtum, quasi Joseph, & humilem Christi adventum Scripturæ paginis sacræ insertum, quasi in præsepio positum Christum infantem. *Origenes*, hom. 13. Vel præsepe illud Israel erat, fecundum illud *Esaia* 1. „ Cognovit bos possessorem suum, „ & asinus præsepe domini sui. “ *Beda* in hom. ut supra. Non celavere autem silentio pastores quæ agnoverant: quia Ecclesiæ pastores in hoc ordinati sunt, ut quæ in scripturis didicerunt,

(1) *Al.* Prophetarum, à pastoribus, & Maria colligit fidem. *Forte etiam* Ne contemnenda putes quasi vilia verba pastorum, à pastoribus & Maria colligit fidem. (2) *Al.* verbum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Idest Photius in Cat. Græcorum PP. ut supra. (b) Vel Metaphrastes in Cat. Græcorum PP. ut supra; (c) In Cat. Græcorum ut supra.

auditoribus ostendant. *Beda* super *Lucam*, cap. 6. Magistri etiam spiritualium grægum modo ceteris dormientibus contemplando cœlestia subeunt, modo fidelium exempla quærendo circumeunt, modo ad publicum pastoralis officii docendo revertuntur. *Beda* in hom. ut supra. Unusquisque etiam qui privatus vivere creditur, pastoris officium tenet, si bonorum actuum, cogitationumque mundarum aggregans multitudinem, hanc justo moderamine gubernare, *Scripturarum* pastu nutrire, & contra dæmonum insidias fervare contendit.

(1) *Beda* in hom. Circumcisionis Domini circ. prin. Exposita. nativitate dominica; subjungit Evangelista, atque ait: *Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer. Ambrosius* (Lib. 2. in *Luc.* tit. de circumcisione Salvatoris.) Quis puer nisi ille, de quo dictum est *Esai.* 9. „ Puer natus est nobis, & filius datus „ est nobis. „ *Gal.* 4. „ factus est enim sub lege, „ ut eos qui sub lege erant lucrificeret. „ *Epiphanius* adversus hæres. 30. (a) Dicunt autem Ebionis, & Cerinthi sequaces: Sufficit discipulo, si sit sicut magister ejus: circumcidit autem se Christus: tu ergo circumcidaris: Falluntur autem deserventes sua principia. Si enim fateretur Ebion Christum Deum cœlitus descendentem octavo die fuisse circumcisum, tunc præberet circumcisioni materiam argumenti; sed cum nudum hunc asserit hominem, non puer est causa ut circumcidatur, sicut nec infantes sunt suæ circumcisionis auctores. Nos enim Deum ipsum fatemur cœlitus descendentem, & in claustris virgineo moram debitam foetibus protraxisse, quoadusque sibi ex utero virgineo humanitatis carnem perfectæ componeret; (1) in qua circumcisus est veraciter, non apparenter octavo die, quatenus cum ad spirituales effectum figuræ pervenerint, tam ab ipso, quam à suis discipulis divulgentur non ultra figuræ, sed veritas. *Origenes*, hom. 14. in *Lucam* circ. prin. Sicut enim mortui sumus cum illo moriente, & confurreximus resurgenti; sic cum eo circumcisi sumus: unde nequaquam nunc indigemus circumcisione carnali. *Epiphanius* ubi supra. Pluribus patet ex causis circumcisus est Christus. Et primo quidem ut ostendat carnis veritatem contra Manichæum, & illos qui apparenter eum dicunt produisse: deinde ut pateat quod nequaquam deitati consubstantiale corpus extiterit, ut fatur Apollinaris; neque cœlitus detulit illud; ut asserit Valentinus: & ut confirmet circumci-

sionem, quam olim instituerat ejus adventui ferventem: quin etiam ut nulla sit Judæis excusatio: nam nisi circumcisus fuisset, obicere poterant quod non possent incircumcisum Christum recipere. *Beda* in hom. de Circumcis. Domini. Ut etiam nobis obediendi virtutem commendaret exemplo, & ut eos qui sub lege positi legis onera portare nequiverant, sua compassionem (2) juvaret, ut qui in similitudine carnis peccati advenit, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respuat. Idem enim salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat quod nunc baptismus revelatæ gratiæ tempore consuevit; excepto quod regni cœlestis januam nondum intrare poterant, (3) sed in sinu Abrahæ post mortem beata requie consolati supernæ pacis ingressum spe felici expectabant. *Athanasius*. (b) (in ferm. super *Omnia mihi tradita sunt*.) Nihil enim aliud exprimebat circumcisio, nisi generationis vetustæ spoliationem per hoc quod circumcidebatur pars corporis, quæ corporalis nativitatis causa existit. Hoc autem tunc temporis agebatur in signum futuri per Christum baptismatis. Idcirco postquam venit signatum, cessavit figura: ubi namque tota vetustas tollitur per baptismum, superfluum est quod partis sectio præfiguratur. *Cyrillus*. (c) Octavo autem die consuetum erat carnalem celebrari circumcisionem: octavo enim die Christus à mortuis resurrexit, & insinuavit nobis spirituales circumcissionem, dicens *Matt.* ult. „ Euntes: docete omnes gentes, baptizantes eos. „ *Beda*, cap. 7. in *Lucam*. In ejus autem resurrectione præfigurata est utraque nostra resurrectio, & carnis, & spiritus: Christus enim circumcisus nostram naturam docuit, & nunc per ipsum à vitiorum labæ purgandam, & in novissimo die à mortis peste restaurandam: & sicut Dominus octava die, hoc est post septimam sabbati, resurrexit; ita & ipsi post sex hujus sæculi ætates, & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita getitur, quasi octavo tempore surgemus. *Cyrillus*. (d) Secundum legis præceptum eodem die impositionem nominis recipit: unde sequitur: *Vocatum est nomen ejus Jesus*, quod interpretatur Salvator: editus enim fuit ad totius orbis salutem, quam sua circumcisione præfiguravit: secundum quod Apostolus dicit *Coloss.* 3. „ Circumcisi estis circumcisione „ non manufacta in expoliatione corporis carnis; „ scilicet in circumcisione Christi. *Beda*

ia

(1) *Al.* quia. (2) *Al.* juvarentur. (3) *Al.* tamen, *item* tantum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) §: 16. aut. 27. non eadem ferie qua hic, sed quibusdam aliis interjectis. (b) Lib. qui de *Sabbato & Circumcisione* inscribitur circa med. vel paulo post. (c) In *Catena Græcorum PP.* ut supra. Colligitur ex hom. 6. de paschalibus festis, non eadem ferie qua hic, & ex Lib. 3. *Glaphyrorum* super *Gen.* (d) Ubi supra.

in hom. ubi supra. Sed & hoc quod eodem die suæ circumcissionis nomen accepit, ad imitationem priscae observationis fecit: Abraham enim, qui primum circumcissionis sacramentum accepit, in die suæ circumcissionis (1) amplificatione nominis benedicti promeruit. *Origenes*, hom. 14. Nomen autem Jesu gloriosum, omnique cultu dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non decuit primum ab hominibus appellari, neque ab eis afferri in mundum: unde signanter Evangelista subdit: *Quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur. Beda* (super *Et vocatum est nomen ejus.*) Hujus autem nominis etiam electi in sua spiritali circumcissione participes existere gaudent, ut sicut à Christo Christiani, ita etiam à Salvatore Salvati vocentur: quod illis à Deo vocabulum non solum priusquam in utero Ecclesiae per fidem conciperentur, sed etiam ante tempora saecularia vocabulum est.

(g) *Cyrillus*. (a) Post circumcissionem rursus expectatur purgationis tempus: unde dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi. Beda*. Si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profecto reperies quod ipsa Dei genitrix, sicut à commixtione virili, sic & à legali sit jure immunis. Non enim (2) omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto semine peperit, designatur immunda, rituque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem, scilicet illius quæ virgo concepit, & peperit. Sed ut nos à legis vinculo solveremur, sicut Christus, ita & beata Maria legi est sponte subjecta. *Titus*. (b) Unde eleganter Evangelista protulit, quod *impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem*: nam revera non incumbbat necessitas Virgini sacrae ut dies purgationis ejus expectaretur, quæ cum ex Spiritu Sancto concepisset, caruit conjugio.

Sequitur: *Tulerunt illum in Hierusalem, ut sisterent eum Domino. Athanasius*. (c) Sed quando paternis aspectibus latuit Dominus; aut quis locus excipitur ab ejus imperio, ut ibi existendo semotus à Patre sit, nisi afferatur Hierosolymam, & introducatur in templum? Sed forte causa nostri hujusmodi scripta sunt. Sicut enim non gratia sui homo factus est, & circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret deos, & ut spiritaliter circumcidamur; sic propter nos sistitur Domino, ut discamus Deo præsentrare nosipsos. *Beda*. Post tricesimum autem & tertium circumcissionis diem Domino sistitur, (3)

mystice insinuans neminem nisi circumcisum virtutibus, dominicis dignum esse conspectibus, neminem nisi mortalitatis nexibus absolutum supernæ civitatis gaudia posse perfecte subire.

Sequitur: *Sicut scriptum est in lege Domini. Origenes*, hom. 14. Ubi sunt qui Deum legis negant à Christo fuisse in Evangelio prædicatum? An putandum est quod Filium suum bonus Deus sub lege inimici fecit, quam ipse non dederat? In lege enim Moysi scriptum est quod sequitur: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. Beda*, super *Omne masculinum adaperiens*. Quod dicit *Adaperiens vulvam*, & hominis, & pecoris primogenitum significat; quod utrumque (4) sanctum Domino vocari, atque ideo sacerdotis esse, præceptum est; ita dumtaxat ut pro hominis primogenito pretium acciperet, & omne animal immundum redimi faceret. *Gregorius Nissenus*. (d) Hoc autem legis decretum in solo incarnato Deo singulariter, & ab aliis differenter impleri videtur: ipse namque solus ineffabiliter conceptus, ac incomprehensibiliter editus, virginalem uterum aperuit, non ante à connubio referatum, servans & post partum mirabile inviolabiliter signaculum castitatis. *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam tit. de Circumcissione. Non enim virilis coitus vulvæ virginalis secreta referavit; sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus Sanctus infudit. Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est qui aperuit matri suæ vulvam, ut immaculatus exiret. *Beda* ubi supra. Quod ergo ait *Adaperiens vulvam*, consuetæ nativitatis more loquitur; non quod Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificarat, regressus devirginasse credendus sit. *Gregorius Nissenus* (e) Solus autem hic partus masculinus spiritaliter esse conspicitur qui nil de foemineitate culpæ portavit: unde revera sanctus vocatus est: unde & Gabriel quasi hoc decretum ad ipsum solum pertinere memorans dicebat supra 1. *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*. Et in ceteris quidem primogenitis sanctos illos vocari evangelica solertia statuit, tanquam oblatione divina fortites hujusmodi nomen; at in totius primogenito creaturæ, quod nascitur sanctum pronuntiat. Angelus, quasi proprie sanctum existens. *Ambrosius*, (ubi supra) Solus enim per omnia in natis de foemina sanctus Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, & cælesti majestate depulerit, nam

(1) *Al.* in amplificatione. (2) *Al.* deest omnis. (3) *Al.* mystice autem insinuans. (4) *Al.* omittitur sanctum.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Bostrensis. (c) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (d) In hom. de occurso Domini. (e) Ubi supra.

si litteram sequimur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Sed ille sanctus (1) quem in figura futuri mysterii legis divinæ præscripta signabant; eo quod solus sanctæ Ecclesiæ virginis ad generandos populos aperiret genitale secretum. *Cyrrillus* (a) O profunditas divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! Offert hostias qui per singulas hostias honoratur cum Patre; figuræ legis custodit, veritas; qui legis est conditor sicut Deus, legem custodivit ut homo; unde sequitur: *Et ut darent hostiam, secundum quod dictum erat in lege Domini, paravit turturum, aut duos pullos columbarum.* *Beda* in homil. de Purificatione Beatæ Mariæ. Hostia autem hæc pauperum erat: præcepit quippe Dominus in lege, ut qui possent agnum pro filio, aut filia, simul & turturam, sive columbam offerrent; qui vero non sufficiebant ad offerendum agnum duos jam turtures, vel duos columbæ pullos offerrent. Ergo Dominus cum dives esset, pauper fieri dignatus est: ut nos sua paupertate divitiarum suarum donaret esse participes. *Cyrrillus*. (b) Videndum autem quid hæc oblata insinuant. Nimirum loquacissima est turtur in avibus; at columba est animal mansuetum. Talis autem factus est erga nos Salvator, mansuetudinem perfecte colens, & ut turtur orbem allexit, replens ortum suum propriis melodijs. Occidebatur ergo turtur, aut columba, ut ipse per figuras nobis pandatur passurus in carne pro vita mundi. *Beda* in hom. ubi supra. Vel columba simplicitatem, turtur indicat castitatem: quia & columba simplicitatis, & castitatis amator est turtur, ita ut si conjugem casu perdidit, non ultra aliam quærere curet. Merito ergo turtur, & columba Domino offeruntur in hostiam: quia simplex, & pudica fidelium conversatio est illi justitiæ sacrificium gratum. *Athanasius*. (c) Ideo vero bina iussit offerri, quia hominem consistente ex anima, & corpore: duplicem à nobis poscit Deus, castitatem, & mansuetudinem, non solum corporis, sed etiam animæ; alioquin erit homo fictor, & hypocrita, gerens in tegumentum occultæ malitiæ innocentiam apparentem. *Beda* in hom. ubi supra. Cum vero utraque avis propter consuetudinem gendi præsentis sanctorum luctus designet, in hoc tamen differunt quod turtur solivagus, columba autem gregatim volare consuevit; & ob id iste secretas orationum lacrymas, illa publicos Ecclesiæ conventus insinuat. *Beda* super Lucam, cap. 7. Vel columba; quæ gregatim volat, activæ vitæ frequentiam demonstrat; tur-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

K

ge-

(1) Al. per quem figuram. (2) Al. calumnias. (3) Al. omittitur eum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex hom. 17. (b) Ubi supra. (c) In Cat. Græc. ubi supra. (d) Orat. de occurso Domini.

tur qui singularitate gaudet, speculativæ vitæ (2) culmina denuntiat. Et quia æque utraque conditori accepta est hostia, consulte Lucas utrum turtures, an pulli columbarum pro Domino sint oblati non dixit, ne unum alteri vendi ordinem præferret, sed utrumque sequendum doceret.

(h) *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucæ titulo de Simone, & Anna, à medio. Non solum ab Angelis, & Prophetis, à pastoribus, & à parentibus; sed etiam à tenioribus, & justis generatio Domini accepit testimonium: unde dicitur: *Et ecce homo erat in Hierusalem cui nomen Simeon, & homo iste justus, & timoratus.* *Beda* (super *Ecce homo justus, & timoratus.*) Quia difficulter justitia sine timore custoditur; non illum dico timorem qui temporalia sibi bona subtrahi perhorrescit, quem perfecta dilectio foras mittit; sed timorem Domini sanctum qui manet in sæcula, quo justus Deum quanto ardentius diligit, tanto solertius offendere cavet. *Ambrosius* ubi supra. Et bene justus, qui non suam, sed populî gratiam requirebat: unde sequitur: *Et expectans consolationem Israel.* *Gregorius* Nisienus (d). Non utique mundanam felicitatem in consolationem Israel prudens. Simeon expectabat, sed veram translationem ad veritatis decorem per separationem à legis umbra: habuerat namque per oracula quod visurus esset Christum. Domini priusquam de sæculo præsentis transmigraret: unde sequitur: *Et Spiritus Sanctus erat in eò, & quo scilicet justificabatur.*

Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum. *Domini.* *Ambrosius*, eodem titulo ante me. Cupiebat ipse quidem corporeæ vinculis fragilitatis absolvi; sed expectabat videre promissum: sciebat enim quia beati oculi qui (3) eum viderent. *Gregorius* 23. Mor. (cap. 3. super „ Num. „ quid rugiet onager? „ cap. 4. in nov. exem.) In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe Israelitica sancti viri incarnationis ejus mysterium videre cupierunt. *Beda* (super *Responsum accepit.*) Videre autem mortem experiri eam significat; multumque felix mortem videbit carnis quicumque Christum Domini prius oculis carnis videre sategerit, conversationem habendo in cælesti Hierusalem, templi Dei limina frequentando, hoc est sanctorum, in quibus Deus habitat, exempla sectando. Eadem autem Spiritus gratia, qua olim venturum præcognoverat, & nunc venientem cognovit: unde sequitur: *Et venit in spiritu in templum.* *Orat.*

genes (hom. 15. in Luc. circ. med.) Et tu si vis tenere Jesum, & amplexari manibus, omni labore nitere ut ducem habeas spiritum, vehiasque ad templum Dei: sequitur enim: *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, scilicet Maria mater, & Joseph, qui putabatur pater, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo; & ipse accepit eum in ulnas suas. Gregorius Nissenus.* (a) Quam beatus ille sacer ad sacra introitus, per quem ad vitæ terminum maturavit: Beatae manus quæ Verbum vitæ palpaverunt; & ulnæ quoque quæ ad susceptionem paravit. *Beda* (super *Et accepit eum in ulnas.*) Accepit autem justus secundum legem puerum (1) Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erat: per manus, & brachia figuratorum, humili quidem, sed salutari fidei evangelicæ (2) gratiâ mutandum. Accepit senior infantem Christum, ut instruet hoc sæculum quasi senio jam defessum, ad infantiam; & innocentiam christianæ conversationis rediturum.

(i). *Origenes* (hom. 15. in Luc. par. ante med.) Si ad tactum sabbatæ vestimenti mulier sanata est, quid putandum est de Simeone; qui in suas ulnas accepit infantem, & gaudebat videns parvulum à se gestari, qui venerat ad vincos resolvendos, sciens neminem eum posse de clastro corporis emittere cum spe futuræ vitæ, nisi is quem in brachiis continebat: unde dicitur: *Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis servum tuum Domine. Theophylactus* (in hoc loco.) Quod dicit, *Domine*, confiteñtis est quod ipse mortis est, & vitæ dominus. & sic puerum quem suscepit, Deum confitetur. *Origenes* (hom. 15.) Quasi dicat: Quando Christum non tenebam, clausus eram, & de vinculis exire non poteram. *Basilus* (hom. de grat. actione.) Si autem voces justorum inquiras; omnes super hoc mundo, & ejus flebili mōra ingemiscunt. Heu mihi (dicit David Psalm. 19.) quia incolatus meus prolongatus est. *Ambrosius* (titulo de Simeone, & Anna.) Vide ergo justum velut corporeæ carceris molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, expectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei; & complectatur velut quibusdam fidei suæ brachiis: tunc dimittetur ut non videat mortem; qui viderit vitam. *Græcus*. (b) Simeon autem benedicebat Deum inter cætera, quod promissa sibi facta

fortita erant. efficaciam veritatem: nam consolationem Israel oculis prospicere meruit, & manibus portare, & ideo dicit, *Secundum verbum tuum*; id est, cum finem obtinuerim promissorum. At ubi visibiliter sensi quod desiderabam, nunc solvis tuum servum, nec gustu mentis attonitum, nec hæsitacionis cogitationibus coarturatum, & ideo subditur, *In pace.* *Gregorius Nissenus*. (c) Quia postquam Christus culpam hostilem destruxit, nos quodque Patri reconciliavit, facta est translatio sanctorum in pace. *Origenes* (hom. 15. in Luc.) Quis est autem qui de sæculo isto recedit in pace, nisi is qui intelligit quod Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi; nihilque habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumptis. *Græcus*. (d) Fuerat autem sibi, repromissum non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, & ideo hoc impletum ostendens subdit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Gregorius Nissenus*. (e) Beati oculi tui tam animæ, quam corporis; hi quidem visibiliter Deum suspicientes, illi vero non solum quæ visa sunt attendentes, immo illuminati fulgore Spiritus Domini, Verbum in carne cognoscentes: salutaremque quod tuis oculis percepisti, ipse Jesus est, quo nomine salus declaratur. *Cyrillus*. (f) Fuerat autem Christi mysterium quod patuit in ultimis temporibus sæculi præparatum ante mundi originem: unde sequitur: *Quod parasti ante faciem omnium populorum. Athanasius*. (g) Scilicet confectam toti mundo per Christum salutem. Qualiter ergo supra dictum est, quod expectabat Israel consolationem? Eo quod scilicet tunc futuram esse consolationem Israel agnovit in spiritu cum (3) & omnibus populis paratum est salutare. *Græcus*. (h) Attendo etiam sagacitatem digni, & venerandi senis: antequam dignus videretur beatæ visionis; præstolabatur solamen Israel; ut autem quod sperabat obtinuit; exclamat se vidisse salutem omnium populorum: adeo enim infantis ineffabile jubar illustravit eum ut processu temporis fecitura mox sibi fierent nota. *Theophylactus* (super illud, *Ante faciem omnium populorum*.) Signanter autem dicit, *Ante faciem*; ut scilicet omnibus ejus incarnatione appareret. Hoc autem salutare dicit esse Gentium lumen, & gloriam Israel: unde sequitur: *Luxen ad revelationem Gentium. Athanasius*. (i) Gentes enim ante Christi adventum in ultimis tenebris erant constitutæ, cognitione divina privatæ. *Cyrillus*. (k) Sed Christus adveniens

(1) Al. suum. (2) Al. gratiæ imitandum. (3) Al. & in omnibus.

Ex. edit. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Id est Photius in Cat. Græc. PP. ut supra. (c) Ubi supra. (d) Vel Photius ut supra. (e) Ut supra. (f) Ibidem. (g) Ubi supra. (h) Vel Photius ut supra. (i) Ubi supra. (k) Ibidem.

factus est lux tenebrosis, & erraticis, quos diabolica manus presit. Vocati sunt autem à Deo Patre ad notitiam Filii, qui est lux vera. *Athanasius.* (a) Israel autem, licet tenuiter: lege illuminabatur; & ideo non dicit, quod lumen illis proulerit; sed subdit: *Et gloriam plebis tuæ Israel:* memorans antiquam historiam, quod sicut olim Moyses Dominum alloquendo gloriosam retulit faciem, sic & ipsi divinam humanitatis lumen pertingentes, verus abjicientes velamen, in eandem imaginem transformarentur de gloria in gloriam. *Cyrillus.* Nam etsi quidam eorum inobedientes fuerint, tamen reliquæ salvæ factæ sunt, & per Christum pervenerunt ad gloriam. Harum primitiæ, fuere divini Apostoli, quorum fulgore universum orbem illuminant. Fuit etiam Christus singulariter Israel gloria, quia secundum carnem ex eis processit; quamvis cunctis ut Deus præfesset per sæcula benedictus. *Gregorius Nissenus.* (b) Et ideo signanter dixit, *Plebis tuæ*, quia non ab eis tantum est adoratus, sed insuper ex eis est secundum carnem natus. *Beda* (super *Lumen ad revelationem Gentium.*) Et bene revelatio Gentium, Israelis gloria præfertur: quia, cum plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit: Rom. 10.

(k) *Græcus.* (e) Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum: unde dicitur: *Et erant pater ejus, & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* *Origenes*, hom. 17. Tam ab Angelo, quam à multitudine cælestis exercitus, nec non & à pastoribus, & ipso Simeone. *Beda.* Patrem Salvatoris appellat, non quod vere pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus. *Augustinus* (de Consen. Evang. Lib. 2. cap. 1.) (d) Quamvis & eo modo pater illius valeat dici quo & vir Mariæ recte intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii; multo videlicet conjunctius quam si esset aliunde adoptatus. Neque enim propterea non (1) erat appellandus Joseph Pater Christi, quia non eum concumbendo generat, quandoquidem pater esset & eum quem non ex sua conjugè procreatum aliunde adoptasset. *Origenes*, hom. 17. Qui autem altius aliquid inquirat, potest dicere quoniam generationis ordo à David usque ad Joseph deducitur; (2) & ne videretur frustra Joseph nomi-

nari, quia pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater Domini appellatus est. *Græcus.* (e) Laudibus autem divinis exhibitis, vertit se Simeon ad benedictionem adducentium puerum: unde sequitur: *Et benedixit illis Simeon.* Benedictione igitur utrumque donat, occultorum vero præfagia dirigit tantum ad matrem; quatenus per communem benedictionem non privetur Joseph similitudine patris, per ea vero quæ dicit matri seorsum à Joseph, veram eam prædicet genitricem: unde sequitur: *Et dixit ad matrem ejus: Ecce postus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel.* *Ambrosius*, ubi supra. Vide uberem in omnes gratiam Domini in generatione diffusam, & prophetiam incredulis negatam esse, non (3) justis. Ecce & Simeon prophetizat, in ruinam, & resurrectionem multorum venisse Christum Jesum. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Qui simpliciter exponit, potest dicere, in ruinam eum venisse infidelium, & in resurrectionem credentium. *Chrysostomus.* (f) Sicut enim lux, etsi oculos debiles turbet; lux est; hoc modo Salvator perseverat, etsi corruant plurimi: neque enim est ejus officium destructio, sed eorum vesaniæ. Quamobrem non solum ex salutē bonorum, sed etiam ex malorum dissipatione virtus ejus ostenditur: nam sol quoniam multum radiat, propterea visus, debiles præcipue perturbat. *Gregorius Nissenus* (g) (hom. in Psalm. 10.) Attende autem distinctionis exquisitam prolationem: præparatio quippe salutis dicitur coram omni populo, sed casus, & sublevatio plurimum Divinum enim propositum est salus, & deificatio singulorum; casus autem, & sublevatio consistit in plurium intentione, credentium, & non credentium. Quod autem jacentes, & increduli sublevantur, non est absurdum. *Origenes*, hom. 17. Qui autem curiosus interpret est, dicit nequaquam eum cadere qui ante non steterit. Da mihi igitur qui fuerit ille qui stetit, & in cuius ruinam Salvator advenit? *Gregorius Nissenus*, ibidem. Sed per hoc designat ruinam ad infima, quasi non puniendos æqualiter ante incarnationis mysterium, & post datam dispensationem, & prædicationem. Et maxime hi sunt ex Israel, quos necesse erat & pristinis bonis carere, & poenas lucte graviores quam omnes aliæ gentes: eo quod dudum prophetatum in eis, & adoratum, & ex eis productum minime sus-

(1) *Al.* dmittitur erat. (2) *Al.* desideratur & *P. Nicolai* legit quod quoniam considerationis ordo à David usque ad Joseph deducitur, ne videretur. (3) *Al.* injustis.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Vel Photius ut supra. (d) Non eadem serie qua hic, sed prioribus posteriora præmittendo. (e) Vel Photius ut supra. (f) In Catena Græcorum ut supra. (g) In Catena Græcorum PP. ubi supra.

ceperant. Ideirco specialiter eis minatur ruinam, non solum à spiritali salute, sed etiam propter destructionem urbis, & habitantium civitatem. Resurrectio vero promittitur credentibus, partim quidem velut sub lege jacentibus, & ab ejus servitute sublevandis, partim vero velut conscriptis cum Christo, & ei confurgentibus. (a) His autem verbis intellige per concordiam intellectuum ad dicta prophetica, unum & eundem Deum, & legislatorem, & in Prophetis, (1) & in novo testamento locutum esse lapidem namque ruinæ, & petram scandali futurum, ne confundantur credentes in eum, sermo propheticus declaravit. *Origenes*; hom. 17. Est autem & altius quid intelligendum adversus eos qui contra conditorem larrant dicentes: Ecce Deus legis, & Prophetarum, videte qualis sit. „ Ego, (inquit Deut. 32.) occidam, & „ ego vivificabo. „ Sed si propterea cruentus est iudex, & crudelis conditor, (2) quia hæc dicit, manifestissimum est & Jesum esse illius filium: eadem siquidem de eo hic scripta sunt, quod veniat in ruinam, & resurrectionem multorum. *Ambrosius* (Lib. & titulo ubi supra). Ut scilicet justorum, iniquorumque merita discernat, & pro nostrorum qualitate factorum iudex verus, & justus aut supplicia decernat, aut præmia. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Videndum est autem ne forte Salvator non (3) æque alijs in ruinam venerit, & in resurrectionem: quia enim peccato stabam, primo mihi utilitas fuit ut caderem, & peccato morerer. Denique & sancti Prophetæ cum augustius aliquid contemplabantur, cadebant in faciem suam, ut peccata per cinerem plenius purgarentur: hoc ipsum & Salvator tibi primum concedit. Peccator eras; cadat in te peccator, ut possis dehinc resurgere, & dicere: „ Si commortui sumus, & convivimus: „ 2. Tim. 2. *Chrysostomus*. Resurrectio quidem est, conversatio nova: cum enim lascivus castus efficitur, avarus misericors, atrox mansuescit, resurrectio celebratur; mortuo quidem peccato, resurgente vero justitia.

Sequitur: *Et in signum, cui contradicetur*. *Basilus*. Signum contradictionem accipiens proprie crux dicitur à Scriptura. „ Fecit enim (in-

„ quit Num. 21.) Moyses serpentem æneum, „ & posuit pro signo. „ *Gregorius Nissenus*, ut sup. Miscet autem dedecus gloriæ. Hujus enim rei nobis Christicolis est hoc signum indicium; contradictionis vero dum ab his quidem accipitur ut ridiculosum, & horribile, ab his vero admodum (4) venerandum. Vel forsitan ipsum Christum nominat signum, tamquam supra naturam existentem, & signorum auctorem. *Basilus*. Est enim signum alicujus rei mirabilis, & occultæ indicativum, visum quidem à simplicioribus, intellectum vero ab habentibus exercitatum intellectum. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Omnia (5) autem quæ de Christo narrat historia, signum sunt cui contradicetur: non quod contradicant hi qui (6) credunt in eum, nos quippe scimus omnia verà esse quæ scripta sunt: sed quia apud incredulos universa quæ de eo scripta sunt, signum sunt cui contradicetur. *Gregorius Nissenus*. (b) Hæc siquidem de filio dicuntur; spectant tamen ad ejus genitricem, dum singula sibi assumit simul periclitata, & glorificata; nec tantum prospera, sed (7) illi denuntiat etiam dolorosa; nam sequitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*. (8) (c) *Origenes*. Nulla docet historia beatam Mariam ex hac vitæ gladii occasione migrasse; præsertim cum non anima, sed corpus ferro soleat interfici: unde restat intelligi gladium illum de quo dicitur Psalm. 58. „ Et gladius in labiis eorum; „ hoc est, dolorem dominicæ passionis animam ejus pertransisse: quæ etsi Christum utpote Dei Filium sponte propria mori, mortemque ipsam non dubitaret esse devicturum; ex sua tamen carne procreatum, non sine doloris affectu potuit videre crucifigi. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Vel prudentiam Mariæ non ignaram mysterii cælestis ostendit: „ vivum est enim verbum Dei, & „ validum, & acutius omni gladio acutissimo: „ Hebr. 4. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testamenti, cap. 73. Vel per hoc significavit quod Maria, per quam gestum est incarnationis mysterium, in morte Domini stupore quodam dubitavit, videns Filium Dei sic humiliatum ut usque ad mortem descenderet. Et sicut gladius pertransiens juxta hominem, timorem facit,

(1). *Al. omittitur conjunctio &c.* (2). *In quatuor supra citatis exemplis deest quia hæc dicit.* (3). *Al. omittitur æque.* (4). *Al. ad venerandum.* (5). *In dictis quatuor exemplis legitur: Omnibus autem quæ de Christo narrat historia, contradicetur.* (6). *Al. credebant.* (7). *Al. illa.* (8). *In editione Nicolai notatur ad marginem: Priora verba habentur ab Ambrosio ubi supra.*

Ex edit. B. Nicol. (a) Et in orat. de Occursu Domini. Prius confundebatur cum prædictis, etsi seorsum in Catena Græcorum indicatur, ad illud, *Erit in ruinam*. (b) Ubi supra. (c) *Beda*. Quod ex Beda reponimus, perperam prius ex Origenis notabatur, qui potius gladium infidelitatis intelligi vult, sed pravo sensu, quem etiam indicant sequentia velut ex Augustino sumpta, sed quæ illius non sunt, immo indigna plane quæ ipsi tribuantur.

non percutit, ita & dubitatio mæstitiam fecit non tamen occidit: quia non fedit in animo, sed pertransiit quasi per umbram. *Gregorius Nissenus*, ut supra. Sed nec ipsam solum in ea passione occupat significat, cum subditur: *Et revelentur multis cordibus cogitationes*. Quod dicit ut eventum designat; non autem (1) causaliter ponitur. His enim omnibus eventibus, secuta est erga multos intentionum (2) detectio: quidam enim Deum patebantur in cruce; alii nec sic a infamiis, & criminationibus desistebant. Vel hoc dictum est, quatenus tempore passionis pateant ex plurimum cordibus meditationes, & emendentur per resurrectionem: velox enim illis post ambiguitatem certitudo supervenit: nisi forte revelationem illuminationem quis æstimet, ut solitum est scripturæ. *Beda* (super *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*.) Sed & usque ad consummationem sæculi præsentis Ecclesiæ animam gladius durissimæ tribulationis pertransire non cessat, cum signo fidei ab improbis contradici, cum audito Dei verbo multos cum Christo resurgere: sed plures à credulitate ruerent, gemebunda pettractat; cum revelatis multorum cordium cogitationibus, ubi optimum Evangelii sevit semen, ibi zizania vitiorum vel plus justo prævalere; vel sola germinare conspiciunt. *Origenes*, hom. 17. Cogitationes etiam malæ in hominibus erant; quæ propterea revelatæ sunt, ut occideret eas ille qui pro nobis mortuus est. Quoad enim absconditæ erant, impossibile erat eas penitus interfici: unde & nos si peccaverimus, debemus dicere: „Iniquitatem meam non abscondi:“ *Psal.* 39. Si enim revelaverimus peccata nostra non solum Deo, sed his qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur peccata nostra.

(1) *Ambrosius* (Lib. 2. in *Lucam* tit. de *Simeone*.) Prophetaverat *Simeon*, prophetaverat copulata conjugio, prophetaverat virgo, debuit & vidua prophetare; ne qua professio deesset, aut sexus: & ideo dicitur: *Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel de Tribu Aser. Theophylactus* (in *Comm.* 2. cap. *Evang. Lucæ*.) Immoratur Evangelista circa Annæ descriptionem, & patrem, & tribum enarrans; testes quasi multos adducens qui patrem, & tribum viderunt. *Gregorius Nissenus*, ibidem. Vel quia tunc temporis cum hac aliæ quædam eodem nomine nuntiantur. *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* casualiter. (2) *Al.* directio. (3) *Al.* Antea vero. (4) *Al.* deest etiam. (5) *Al.* Græcus. (6) *Al.* omittitur eam. (7) *Al.* *Gregorius Nissenus*. (8) *Al.* & confortabatur.

• Ex EDIT. P. NICOL. (a) Non eadem ferie qua hic, sed prioribus posteriora præmittendq, quibusdam quoque interjectis; quin & adjiciendo appendicem, qua conjugia plurâ damnat. (b) In Catena Græcorum PP. ut supra. Nihil horum occurrit apud illum, etsi orat. de occurso Domini Annam hanc laudet; sed appendicem intermediam, in qua inepte prius positum erat confortabatur, *Theophylactus* habet, ut & *Titus Bostrensis* ubi supra.

cupabantur. Ut igitur ad eam manifesta discretio fieret, patrem ejus commemorat, & generis qualitatem describit. *Ambrosius* (tit. ut supra circi finem.) *Anna* (3) vero & stipendiis viduitatis, & moribus talis inducitur ut digna fuisse credatur quæ Redemptorem omnium nuntiaret: unde sequitur: *Hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua usque ad annos octuaginta quatuor.* *Origenes* (hom. 17. in *Lucam*.) (a) Neque enim Spiritus Sanctus fortuito habitavit in ea: bonum enim est primum si qua potest virginitatis gratiam possidere; si autem hoc non potuerit, sed evenerit ei ut perdat virum, vidua perseveret, quod quidem non solum post mortem viri, sed (4) etiam cum ille vivit, debet habere in animo, ut etiam si non evenerit, voluntas ipsius, & propositum à Domino coronetur; & dicat: Hoc voveo, hoc promitto: si mihi humanum aliquid, quod non opto, contigerit, nihil aliud faciam quam incontaminata, & vidua perseverem. Juste ergo sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longis etiam jejuniis ad hoc culmen ascenderat: unde sequitur: *Quæ non discedebat de templo, jejuniis, & obsecrationibus serviens die, ac nocte* (5) *Gregorius Nissenus* (b) ibidem. In quo liquet quod cæterarum virtutum inerat ei congeries. Et aspice (6) eam conformem *Simeoni* virtutibus: simul enim erant in templo, simul etiam digni reputati sunt prophetica gratia: unde sequitur: *Et hæc ipsa hora, superveniens confitebatur Domino;* (7) hoc est, regratiabatur, videndo mundi salutem in *Israël*, (8) & confitebatur de *Jesu*, quoniam ipse esset Redemptor, idemque Salvator: unde sequitur: *Et loquebatur de illo omnibus quæ expectabant redemptionem Israel.* Verum quia *Anna* Prophetissa modicum aliquid, & non nimis clarum de Christo disseruit Evangelium, non seriatim induxit quæ ab ea sunt dicta. Forasan autem ob hoc aliquis *Simeonem* prævenisse fatebitur, eo quod is quidem formam legis gerebat: nam & ipsum nomen notat obedientiam, illa vero gratiæ, quod interpretatio nominis manifestat, inter quos *Christus* medius erat: idcirco illum quidem dimisit cum lege morientem, hæc vero fovet ultra viventem per gratiam. *Beda* (super *Et erat Anna Prophetissa*.) Juxta intellectum etiam mysticum *Anna* Ecclesiam signi-

L f-

ficat, quæ in præfenti fponfi fui est morte quasi viduata. Numerus etiam annorum viduitatis ejus tempus Ecclesiæ designat, quo in corpore constituta peregrinatur à Domino. Septies quippe duodeni octuaginta quatuor faciunt: & septem quidem ad hujus sæculi cursum, qui diebus septem volvitur, duodecim vero ad perfectionem doctrinæ apostolicæ pertinent. Ideoque sive universalis Ecclesiæ, seu qualibet anima fidelis, quæ totum vitæ suæ tempus apostolicis curat mancipare institutis, octoginta quatuor annis Domino servire laudatur. Tempus etiam septem annorum, quo cum viro suo manserat, congruit: nam propter dominicæ privilegium majestatis, quo in carne versatus docuit, in signum perfectionis simplex septem annorum est numerus expressus. Arridet etiam Ecclesiæ mysteriis & Anna, quæ gratia ejus interpretatur, & filia est Phanael, qui facies Dei dicitur, & de tribu Afer, id est beati, descendit.

(m) *Beda* (in Com. Lucæ super *Ut perfecerrunt omnia*.) Prætermisit hoc loco Lucas quæ à Matthæo satis exposita noverat; Dominum videlicet post hoc, ne ab Herode necandus inveniretur, in Ægyptum à parentibus esse delatum, defunctoque Herode; sic demum in Galilæam reversum, Nazareth civitatem suam inhabitare cœpisse. Solent enim Evangelistæ singuli sic omittere quædam quæ vel ab aliis commemorata viderunt, vel ab aliis commemoranda in spiritu præviderunt, ut continuata suæ narrationis seriè, quasi nulla prætermisisse videantur, quæ tamen, alterius Evangelistæ considerata scriptura, quo loco transita fuerint, diligens lector inveniat. Unde multis prætermisissis, Lucas dicit: *Et ut perfecerrunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth.* *Theophylactus*, hoc loco. Erat quidem eorum civitas Bethlehem sicut patria, Nazareth vero tanquam habitaculum. *Augustinus* de Con. Evang. Lib. 2. cap. 9. Forte autem hoc movet quomodo dicat Matthæus propterea cum puero parentes ejus iisse in Galilæam, quia merù Archelai in Judæam ire noluerunt; cum propterea magis iisse in Galilæam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilææ, sicut Lucas hic non tacet. (1) Sed intelligendum est, ubi Angelus in somnis in Ægypto dixit ad Joseph, Matth. 2. „ Surge, & accipe puerum, & matrem ejus, & vade in terram Israel:“ sic intellectum primo esse à Joseph ut putaret jussum se esse per-

gere in Judæam: ipsa enim intelligi primitus potuit terra Israel. Porro autem postea, quoniam comperit illic regnare filium Herodis Archelaum, noluit objicere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi, ut etiam Galilæa illi deputaretur, quia & ipsam parvulus Israel incolebat. *Græcus*. (a) Vel aliter. Enumerat hic Lucas tempus ante descensum in Ægyptum: neque enim ante purgationem eam Joseph deduxisset. Ante vero quam in Ægyptum descenderent, non receperant per ovacula ut Nazareth pergerent; immo quasi libentius in patria conversantes, illuc ultro pergebant. Cum enim ad nihil aliud ascensus in Bethlehem evenisset, nisi causa descriptionis, expedito cujus causa ascenderant, descendant in Nazareth. *Theophylactus* (super *Puer autem crescebat*.) Poterat autem secundum corpus ex ipso utero in mensura maturæ ætatis prodire; sed videretur hoc secundum phantasiam: propterea paulatim crescit: unde sequitur: *Puer autem crescebat, & confortabatur.* *Beda* super iisdem verbis. Notanda est distinctio verborum: quia Dominus Jesus Christus in eo quod puërat, id est habitum humanæ fragilitatis induerat, crescere, & confortari habebat, *Athanafius* (b) contra *Arrianos* Lib. 4. Cæterum si, secundum quosdam, caro (2) in divinam naturam mutata est, quomodo capiebat augmentum? Increato enim augmentum attribuere nefarium est. *Cyrillus* (c) Decenter vero ætatis incremento sapientiæ conjunxit augmentum, cum dicit, *Et confortabatur*, scilicet spiritu: nam juxta mensuram ætatis corporæ, natura divina sapientiam propriam revelabat. *Theophylactus* ubi supra. Si enim dum parvus ætate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigium; sed per profectum ætatis seipsum ostendebat, ut rotum impleter orbem. Non autem quasi suscipiens sapientiam, spiritu confortari dicitur: quod enim ab initio perfectissimum est, quomodo potest deinde perfectius fieri? Unde sequitur: *Plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* *Beda* (super *Puer crescebat ætate*.) Sapientia quidem, quia „ in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter:“ *Coloss. 2.* gratia autem, quia homini Jesu Christo magna gratia donatum est ut ex quo homo fieri cœpisset, perfectus esset & Deus; multo autem magis in eo quod Verbum Dei, & Deus erat, nec confortari indigebat, nec habebat augeri. Adhuc autem cum parvulus esset, habebat gratiam

(1) *Al. Sic.* (2) *Al. omittitur caro.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Metaphrastes* in *Cat. Græc. PP.* ubi supra. (b) *Lib. de Incarnatione Christi contra Apollinarium.* (c) Vel potius *Theodoretus* in *Cat. Græc. PP.* sic enim ad marginem notatur post alia quæ velut ex *Cyrillo* immediate præmittantur, non dissimili sensu.

nam Dei, ut quomodo in illo omnia mirabilia fuerant, ita & (1) pueritia mirabilis esset, ut Dei sapientia compleretur.

Sequitur: *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem, in die solemni paschæ.* Chrysostomus. (a) In Hebræorum solemnitatibus non solum tempus, sed etiam locum observare lex jusserat; & ideo nec Domini parentes extra Hierosolymam celebrare paschæ volebant. Augustinus de Con. Evan. Lib. 2. cap. 10. Quomodo autem ibant parentes ejus per omnes annos pueritia Christi in Hierusalem, si Archelai timore illic prohibebantur accedere? Hoc mihi dissolvere non esset difficile, nec si aliquis Evangelistarum expressisset quamdiu regnaret Archelaus: fieri enim poterat ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent mox reversuri; ubi tamen aliis diebus habitare metuerunt, ut nec solemnitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiam de regno Archelai omnes quam fuerit diuturnum raderint, iste quoque intellectus patet: quod Lucas dicit, per omnes annos eos ascendere solitos in Hierusalem, tunc accipimus factum, cum jam non timeretur Archelaus.

(n) Cyrillus (b) Quia dixerat Evangelista, quod puer crescebat, & confortabatur, proprium sermonem verificat, inducens Jesum unam cum sacra Virgine in Hierusalem ascendentem; unde dicitur: *Et cum factus esset Jesus annorum duodecim, ascendit illis in Hierosolymam;* &c. Græcus. Non enim (2) indicium sapientiæ transcendit ætatis mensuram; sed quo tempore pene nos discretionis ratio perfici constituit, duodecimo scilicet anno, Christi sapientia demonstratur. Ambrosius, Lib. 2. in Luc. titulo de exord. disputationis Jesu. Vel à duodecimo anno dominicæ sumitur disputationis exordium: hic enim prædicandæ fidei evangelizantium numerus debebatur. (c) Basilius. Possumus & hoc dicere: quia sicut septenario numero, sic & duodenario, qui multiplicatis inter se invicem septenarii partibus constat, vel rerum, vel temporum universitas, ac perfectio designetur: atque ideo quo omnia loca, vel tempora doceat occupari, recte à duodecimo numero jubat Christi sumit exordium. Beda in homil. Evang. infr. oct. Epiphaniæ. Quod autem Dominus per omnes annos cum parentibus in Pascha Hierosolymam venit, humilitatis est humanæ indicium: hominis namque est ad offerenda Deo sacrificia concurrere; & eum orationibus con-

ciliare. Fecit ergo Dominus, inter homines homo natus, quod faciendum hominibus per Angelos imperavit Deus: unde dicitur: *Secundum consuetudinem diei festi.* Sequamur igitur iter humanæ conversationis ejus, si deitatis gloriæ delectamur intueri. Græcus (d) Celebrato autem festo, aliis remeantibus, Jesus latenter remansit: unde sequitur: *Consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem; & non cognoverunt parentes ejus.* Dicit autem, *Consummatis diebus*, quia septem diebus durabat solemnitas. Ideo autem latenter remanet, ne parentes impedimento essent disputationi perageræ cum legisperitis: vel forsitan hoc evitans ne videatur parentes contemnere, si mandantibus non pareat. Latenter ergo remanet, ne au retrahatur, aut sit inobediens. Origenes, hom. 19. Non autem miremur parentes vocatos quorum alter ob partum, alter ob obsequium patris & matris meruerunt vocabula. Beda in Lucam, cap. 8. Sed quæret aliquis quomodo Dei Filius tanta parentum cura nutritus potuit obliviscendo relinqui. Cui respondendum Quia filii Israel moris fuit ut temporibus festis vel Hierosolymam confluentes, vel ad propria redeuntes, seorsum viri, seorsum foeminae incederent, infantesque, vel pueri cum quolibet parente indifferenter ire poterunt; ideo quæ Mariam, vel Joseph vicissim putassent puerum Jesum, quem secum non cernebant, cum altero parente reversum: unde sequitur: *Exsistimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos.* Origenes, hom. 19. sicut autem quando insidiabantur ei Judæi, elapsus est de medio eorum, & non apparuit; sic & nunc puto remansisse puerum Jesum, & parentes ejus ubi remanserit ignorasse, sequitur enim: *Et non inveniētes reversi sunt in Hierosalem, requirentes eum.* Glossa, ordinaria in hoc loco: Una quidem die reversi sunt à Hierusalem; secunda quærunt inter cognatos, & notos; & non inveniētes, tertia die regressi sunt in Hierusalem; & ibi invenerunt: unde sequitur: *Et factum est post triduum, invenerunt eum in templo.* Origenes hom. 19. Non statim ut quærunt inventum non enim inter cognatos, & carnis propinquos invenitur Jesus: neque enim poterat humanæ cognatio Dei Filium continere. Non inventum inter notos, quia major est mortali notitia. In multorum comitatu non potest inveniri; ne ubique invenerunt, sed in templo. Et tu ergo quære Jesum in templo Dei, quære in Ecclesia;

(1) Al. pueritia. (2) Al. judicium sapientiæ transcendit ætatis mensura.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. i. cont. Judæos. (b) In Cat. Græc. ubi supra. (c) Beda in Lucam. (d) Vel Metaphrastes, & Geometer ubi supra.

ſia , ubi Chriſti ſermonem , atque ſapientiam , ideſt Filium Dei , reperies. *Ambroſius* , tit. de exordio prædicat. Jeſu. Poſt triduum reperitus in templo , ut eſſet indicio , quia poſt triduum triumphaliſ paſſionis , in ſede cæleſti , & honore divino fidei noſtræ ſe oſtenderet , reſurgens qui mortuus credebatur. *Gloſſa* , ordinaria. Vel quia quæſitus adventus Chriſti à Patriarchis ante legem non eſt inventus , quæſitus à Prophetis , & juſtis ſub lege non eſt inventus ; quæſitus à Gentilibus ſub gratia invenitur. *Origenes* ; hom. 19. in Lucam. Quia vero parvulus erat invenitur in medio præceptorum , (1) ſanctificans , & erudiens eos ; unde dicitur : *Sedentem in medio doctorum , audientem illos , & interrogantem* : & hoc , pietatis officio , ut nos doceret quid pueris , quamvis ſapientes , & eruditi ſint , conveniret , ut audiant potius magiſtros , quam docere deſiderent , & ſe vana oſtentione non jaçent. Interrogabat autem non ut addiſceret , ſed ut (2) interrogans erudiret : ex uno quippe doctrinæ fonte manat , & interrogare , & reſpondere ſapienter : unde ſequitur : *Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia , & reſponſis ſuis.* *Beda* , in hom. Eyan. dom. infr. oct. Epiph. Ad oſtendendum enim quia homo erat , homines magiſtros humiliter audiebat ; ad probandum vero quia Deus erat , eiſdem loquentibus ſublimiter reſpondebat. *Græcus* (a) Quærit enim rationabiliter , audit prudenter , reſpondetque prudentius : quod ſtuporem faciebat : unde ſequitur : *Et videntes admirati ſunt*, *Chryſoſtomus* ſuper Joannem (b) Nul- lum quippe miraculum egit Dominus in pueritia ; hoc tamen unum prodit Lucas , per quod mirabilis videbatur , *Beda* , cap. 8. in Lucam. Divina ſiquidem lingua ſapientiam prædebat , ſed infirmitatem ætas prætendebat humanam ; unde Judæi inter (3) alta quæ audiunt , & infima quæ vident , dubia admiratione turbantur. Nos autem nequaquam miremur , (4) ſcienter ſecundum Eſai. 9. (5) prophetiam quod ſic parvulus natus eſt nobis quod permanet Deus fortis. *Græcus*. (c) Miranda vero Dei (6) genitrix maternis affecta viſceribus , quaſi cum lamentis inquisitionem doloroſam oſtendit , & omnia ſicut mater & fiducialiter , & humiliter & affectuoſe exprimit ; unde ſequitur : *Et dixit mater ejus ad illum : Fili , quid feciſti nobis ſic?*

Ecce pater tuus , & ego dolentes quærebamus te. *Origenes* (d) , hom. 19. Noverat Virgo ſacrata hunc non eſſe filium Joſeph ; & tamen patrem vocat illius ſponſum ſuum , propter Judæorum ſuſpicionem , æſtimantium ipſum vulgo fore conceptum. Dicitur autem forte ſimplicius , quod eum honoravit Spiritus Sanctus patris nomine , eo quod puerum Jeſum educavit ; artiſcioſius vero , eo quod Genealogiam Joſeph ex David produxit , ne ſuperflua cenſeretur. Cur autem dolentes eum quærebant , an ex eo quod (7) perierit puer , an erraverit ? Abſit. Numquid etiam fieri poterat , ut perditum formidarent infantem , quem (8) Dominum eſſe cognoverant ? Sed quomodo tu , ſi quando Scripturas legis , quæris in eis ſenſum cum dolore , non quod Scripturas erraſſe arbitreris ; ſed veritatem quam intrinſecus habent , quæris invenire ; ita illi quærebant Jeſum , ne forte relinquens eos reverſus eſſet ad cælos , eum illi placuiſſet iterum deſcenſurus. Oportet ergo eum qui quærit Jeſum , non negligenter , & diſſolute tranſire , ſicut multi quærun , & non inveniunt ; ſed cum labore , & dolore. *Gloſſa* , ordinaria. Vel metuebant ne , quod Herodes in infantia ejus patraſſe quæſierat , tunc jam in pueritia poſitum , inveniri opportunitate ; alii interficerent. *Græcus*. (e) Sed ipſe Dominus reſpondet ad omnia , & corrigens quodammodo dictum ejus de eo qui putabatur pater , verum Patrem manifeſtat , docens non per infima gradi , ſed in altum extolli : unde ſequitur : *Et ait ad illos ; Quid eſt quod me quærebatis ?* *Beda* (ſuper *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt.*) Non (9) eos quod filium quærant vituperat ; ſed quid ei potius cui ipſe æternus eſt Filius , debeat , eos cogit oculos mentis tollere : unde ſequitur : *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt oportet me eſſe ?* *Ambroſius* , tit. de reſp. Jeſu ad matrem. Dux ſunt in Chriſto generationes : una eſt paterna , altera materna ; paterna diviniſ , materna vero quæ in noſtrum laborem uſumque deſcendit. *Cyriillus*. (f) Hoc igitur dicit , oſtendens ſe menſuram humanam tranſcendere , & innuens quod ſacra Virgo effecta ſit miniſtra negotii , cum peperit carnem. Ipſe vero naturaliter , & vere Deus erat , & Filius Patris excelli. Hinc autem Valentini ſequaces audientes , quod templum erat Dei , pudeat dicere , quod creator , & legis Deus , & templi , non

(1) *P. Nicolai legit ſapientificans.* (2) *Al.* interrogatus. (3) *Al.* alia , & infirma. (4) *Al.* ſi ſcienter. (5) *Al.* Prophetam. (6) *Al.* eſt genitrix. (7) *Al.* periret. (8) *Al.* divinum. (9) *In duobus Venetiſ exemplis , & in Antuerpienſi jam citatiſ ſic habetur.* Et quod potius debebat ei cui eſt æternus Filius , mentis oculos attollere cogit : unde ſequitur , &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Metaphraſtes , & Geometer ubi ſupra. (b) homil. 20. (c) Vel Metaphraſtes , & Geometer ubi ſupra. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Vel Metaphraſtes , & Geometer ubi ſupra. (f) In Cat. Græc. PP. ubi ſupra.

non ipse Pater est Christi. *Epiphanius*, adversus *hær. hær. 30.* Attendat & *Ebion*, quod post annos duodecim, & non post tricesimum annum Christus reperiretur stupendus in sermonibus gratiæ. Quamobrem non est dicere, quod postquam venit ad eum Spiritus in baptismo, factus fuit Christus; sed ab ipsa pueritia; & tempus agnovit, & Patrem. *Græcus. (a)* Hæc est demonstratio prima sapientiæ, & virtutis pueri Jesu: (1) quæ namque puerilia ejus vocant, diabolicæ putantur esse considerationis; nisi quis ea sola velit acceptare, nequaquam his quæ tenemus oppugnantia; sed magis consona prophetis dicitur: quia speciosus præ filiis hominum, & matri obediens, & moribus facetus, & visu non modicum venerandus, & placidus, ad loquendum factus, dulcis, & providus, & multum strenuitate cognitus, tanquam qui repletus sapientiâ fuerat; & sicut in aliis, sic conversationis humanæ, atque locutionis, quamvis supra hominem, terminus, & ratio; mansuetudo enim sibi præcipuum (2) elegit locum. Super hæc autem omnia (3) nihil ascendit super verticem ejus; nec humana manus, excepta materna. Hinc autem possumus utilitatem consequi: dum enim Mariam increpat Dominus quærentem ipsum inter propinquos, omissionem vinculorum sanguinis apertissime suggerit; ostendens quod non contingit metam perfectionis attingere eum qui adhuc vagatur in his quæ corpori conferunt, & quod homo deficit à perfectione per affectum cognatorum.

Sequitur: *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos. Beda.* Quia scilicet de sua divinitate ad eos loquebatur. *Origenes, hom. 20.* Vel nesciebant utrum dicens, *In his quæ Patris mei sunt*; significaret in templo, an aliquid aliud; & quod magis ædificat: unusquisque enim nostrum, (4) si bonus fuerit, aque perfectus; possessio Dei Patris est; & habet in medio sui Jesum.

(o) *Græcus. (b)*: Totam intermediam Christi vitam, quæ est inter ostensionem ætatis; & tempus baptismatis, velut incommensurabilem famosi & publici miraculi; & doctrinæ, *Evangelii. S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Legit. P. Nicolai* nam quæ puerilia ejus vocantur, non puerilis tantum, sed etiam diabolicæ putamus esse mentis, ac perversæ intentionis, aggredientis ea calumniari quæ in Evangelio; & in sacris habentur elogis; nisi quis ea sola suscipere velit quæ à multis creduntur, nec aliis professionibus nostris contraria sunt; sed magis consona. & c. (2) *Al: deest* elegit locum. (3) *Al: ubi* ascendit. (4) *In quatuor prædictis exemplis sic legitur.* Si bonus fuerit, potius possessio Dei Patris est; si quis autem nostram possessio Dei Patris est, habet in medio sui Jesum.

EX EDIT: P. NICOLAI. (a) Vel Geometer ubi supra. (b) Vel Geometer in Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) Vel iterum Geometer ubi supra. (d) In Cat. Græc. ubi supra. (e) Vel in Constitutionibus monasticis cap. 4. in edit. Græco-latina, sive cap. 5. juxta Latinam tantum. Nec aliter aut Græce, aut Latine hoc Opus inscribitur; non autem ut hic *Lib. Relig.* vel in edit. Antuerpiensi *Liber Religionum*; nisi quod illius constitutiones tum ad solitarios, tum ad cœnobitas dirigere profertur, ut inscriptio ipsa præfert.

gelista sub uno verbo colligit, dicens: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth.* *Origenes, hom. 20.* Crebro Jesus descendit cum discipulis suis; nec semper versatur in monte: quia non valebant qui variis morbis laborabant, ascendere in montem; idcirco & nunc descendit ad illos qui deorsum erant.

Sequitur: *Et erat subditus illis. Græcus. (c)* Quandoque enim verbo prius leges instituens, ipse secundario opere comprobabat; sicut illud *Joan. 10.*, Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis: " ipse namque paulo post, nostram salutem exquirens, animam exposuit propriam: aliquando vero prius vivendi proponit exemplar, & postea promebat verbo tenus sanctionem; sicut hic, hæc tria præcæteris opere monstrans, diligere Deum, honorare parentes, Deum vero & ipsis præferre parentibus. Cum enim reprehenderetur à parentibus, minoris curæ cætera reputat quam quæ sunt Dei. Denique ipsis quoque parentibus obedientiam præstat. *Beda.* Quid enim magister virtutis nisi officium pietatis implet? Quid inter nos aliud quam quod agi à nobis vellet, ageret? *Origenes, hom. 20.* Discamus ergo & nos filii parentibus nostris esse subditi. Quod si patres nostri fuerint, subjiciamur his qui patriam habent ætatem. Jesus Filius Dei subjicitur Joseph, & Mariæ; ego vero subjiciar Episcopo, qui mihi constitutus est pater. Puto quod intelligebat Joseph, quia major se erat Jesus, & trepidus moderabatur imperium. Videat ergo unusquisque quod sæpe qui subiectus est, major sit: quod si intellexerit, non elevabitur superbia qui est sublimior dignitate, sciens sibi meliorem esse subiectum. *Gregorius Nissenus. (d)* Amplius: quoniam in impuberibus adhuc est imperfecta discretio, egetque per proventus ad statum provehi perfectiorem; ideo cum pertigisset duodecimum annum, paret parentibus, ut ostendat quod quicquid per promotionem perficitur, antequam ad finem perveniat, obedientiam tanquam perducentem ad bonum utiliter amplexatur. *Basilii in Lib. Religionum. (e)* Ab ipsa autem primævæ ætate parentibus obediens

M: quem-

quemlibet laborem corporeum humiliter, & reverenter sustinuit. Cum enim homines essent honesti, & iusti, egeni tamen, & necessariorum penuriam patientes, teste præsepi partus venerandi ministro, manifestum est quod sudores corporeos continuo frequentabant, necessaria vitæ sibi quærentes. Jesus autem obediens illis, ut Scriptura testatur, etiam in sustinendo labores subjectionem plenariam sustinebat. *Ambrosius*, tit. de subjectione Jesu. Et miraris si patri defert qui subditur matri? Non utique infirmitatis, sed pietatis est ista subiectio. Attollat licet caput hæreticus, ut alienis auxiliis asserat eum qui mittitur indigere; numquid & humano egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deferebat ancillæ, deferebat simulato patri; & miraris si Deo detulit? An homini deferre pietatis est; deferre Deo infirmitatis? *Beda*, cap. 8. in Luc. Virgo autem sive quæ intellexit, sive quæ nondum intelligere potuit, omnia suo pariter in corde quasi ruminanda, & diligentius scrutanda recondebat: unde sequitur: *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Græcus.* (a) Considera prudentissimam mulierem Mariam, veræ sapientiæ matrem, qualiter scholaris sit pueri: non enim ut puero, neque ut viro, sed ut Deo vacabat; alterius & illius voces divinas, & opera reputabat: idcirco nil ex dictis, aut actis ab eo incautum illi (1) cadebat; sed sicut ipsum Verbum prius in visceribus, ita nunc ejusdem modis, & dicta concipiebat, & in corde suo quodammodo fovebat; & hoc quidem jam secum in præsentem contemplabatur; hoc autem expectabat in futurum clarius revelandum: & hæc quidem tanquam regula, & lege per totam vitam utebatur: unde sequitur: *Et Jesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deum, & homines.* (2) *Theophylactus*. Sed inquirunt: Quomodo potest æqualis Patri (3) esse in substantia qui quasi imperfectus crescere dicitur? Non autem in eo quod est Verbum, dicitur incrementum suscipere, sed in eo quod

factus est homo. Si enim vere profecit, postquam factum est caro, qui ante imperfectus extiterat; quid ergo gratias agimus ei velut incarnato pro nobis? Qualiter autem si ipse est vera sapientia, in sapientia potest augeri? Vel qualiter qui ceteris largitur gratiam, ipse in gratia promovetur? Amplius: si nemo scandalizatur, cum audit quod Verbum seipsum humiliaverit, infirma quædam (4) de Deo Verbo sentiens; sed potius miratur misericordiam ejus; quomodo non est supervacuum scandalizari audiendo quod profecit? Nam sicut pro nobis humiliatus est, sic pro nobis profecit, ut nos in eo proficiamus; qui lapsi fuimus per peccatum: nam quicquid spectat ad nos, ipse vero pro nobis Christus suscepit, ut cuncta reformet in melius. *Cyrillus*. Et attende quod non dixit (5) proficere Verbum, sed Jesum, ne simplex Verbum proficere intelligas, sed Verbum carnem factum. *Theophylactus*. Et sicut Verbum in carne passum fatemur, quamvis sola caro fuit passa, quia caro Verbi erat quæ patiebatur; ita proficere dicitur ex eo quod humanitas proficiebat in ipso. *Gregorius Nazianzenus*. Dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur. *Theophylactus*. Naturalis enim lex respuit hominem sensu majore uti quam ætas corporis patiatur. Erat itaque Verbum factum homo perfectum, cum sit virtus, & sapientiæ Patris; verum quia dandum erat aliquid nostræ naturæ moribus, ne aliquod extraneum a videntibus reputetur, tanquam homo, paulatim crescente corpore, manifestabat seipsum, & quotidie sapientior ab audientibus, & videntibus censebatur. *Græcus* (b) Proficiebat ergo secundum ætatem quidem, corpore in virilem statum promotum; sapientia autem per eos qui ab eo divina docebantur; gratia vero, qua cum gaudio promovemur, credentes in fine obtinere quæ ab ipso promissa sunt: (6) & hoc quidem apud Deum ex eo quod assumpta carne

(1) *Al.* in editis patebat. (2) *Longe aliter P. Nicolai*: Nomine namque *Theophylacti* dat aliam emnino appendicem in hunc modum. *Theophylactus*. Non quo sapiens proficiendo factus fuerit, sed quod paulatim sapientiam suam detexerit. Sic autem fecit quando cum scribis disseruit, eos interrogans de lege cum stupore omnium qui audiebant. Vides quomodo profecerit sapientia, eo quod nosceretur a multis, & in admiratione illis esset: emicatio enim sapientiæ ejus profectus ipsius est. Vide autem quomodo Evangelista interpretatus quid sit proficere sapientia, subdit mox, *Et ætate*: profectum enim; vel augmentum ætatis profectum ipsum sapientiæ dicit esse. *Tum loco Theophylacti, quem habent editiones aliæ, subdit: Cyrillus* (in Thesaur. Lib. 10. cap. 7.) Sed, inquirunt (Eunomiani hæretici.) Quomodo potest, &c. & sub eodem *Cyrilli indice prosequitur usque ad indicem Græci, reliqua conformiter iis quæ in textu reliquarum editionum habentur subjungens.* (3) *Al.* omittitur esse.

(4) *P. Nicolai* habet de Deo vero. (5) *Al.* proficere Verbum intelligas intermediis omisissis. (6) *Al.* ut hoc.

Ex edit. P. NICOL. (a) Vel *Metaphrastes*, & *Geometer* ubi supra. (b) Nempe *Amphylochi* in *Catena Græc.* ubi supra.

paternum opus peregit; apud homines vero per (1) conversionem eorum à cultu idolorum ad summæ Trinitatis notitiam. *Theophylactus*: Dicit enim: *Apud Deum, & homines*; quia prius decet placere Deo, & postea hominibus.

Gregorius Nissenus. (a) Differenter etiam proficit Verbum in his qui ipsum suscipiunt: secundum enim mensuram illius apparet aut infans, aut adultus, aut perfectus.

(1) *Al. conversationem.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 3. in Cant.

CAPUT III.

(a) **A**Nno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ, & Traconitidis regionis, & Lyfania Abilinæ tetrarcha, sub principibus Sacerdotum Anna, & Caïpha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto.

(b) Et venit in omnem regionem Jordani prædicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esaïæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & videbit omnis caro salutare Dei.

(c) Dicebat ergo ad turbas, quæ exhibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae; & ne cæperitis dicere, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

(d) Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat: Venerunt autem, & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciat. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem conculcatis, neque calumniam faciat, & contenti estote stipendiis vestris.

(e) Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes: dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me post me, cujus non sum dignus solvere cortigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni: cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

(f) Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha, cum corripere ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere.

(g) Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum, & descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum; & vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.

(h) Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph: qui fuit Mathathia, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathia, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, qui fuit Joanna, qui fuit Refa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cofan; qui fuit Helmedan, qui fuit Her, qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, qui fuit Jesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Efron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chanaan, qui fuit Arphaxath, qui fuit

fuit Sëm ; qui fuit Noë , qui fuit Lamech , qui fuit Mathusalem , qui fuit Enoch , qui fuit Jareh , qui fuit Malaleel , qui fuit Chainan , qui fuit Enos , qui fuit Seth , qui fuit Adam , qui fuit Dei.

(a) **G**regorius in hom. 20. in Evang. Redemptoris præcursor quo tempore verbum prædicationis accepit, memorato Romanæ Reipublicæ Principe, & Judææ Regibus designatur, cum dicitur *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris*. Quia enim illum prædicare veniebat qui ex Judæa, quosdam, & multos ex Gentibus redempturus erat; per Regem Gentium, & Principes Judæorum prædicationis ejus tempora designantur. Quia autem gentilitas colligenda erat in Romana Republica, unus præfuisse describitur, cum dicitur: *Imperii Tiberii Cæsaris*. Græcus. (a) Mortuo enim Augusto Monarcha, à quo Romani Principes nomen Augusti adepti sunt, Tiberius post illum ad jura monarchiæ succedens, decimumquintum annum suscepti principatus agebat. Origenes (hom. 21. in Lucam.) Et in prophetico quidem sermone solis Judæis prædicato, solum Judæorum regnum describitur: „ Visio, „ inquit, (Esai. 1.) Esaiæ in diebus Ozia, Joathan, & Achaz Regum Juda: “ at in Evangelio, quod erat prædicandum universo mundo, dominium describitur Tiberii Cæsaris, qui totius orbis dominus videbatur. Verum si solum hi qui sunt de Gentibus essent salvandi, satis erat solius Tiberii facere mentionem; sed quia oportebat & Judæos credere; ob hoc etiam Judæorum regna describuntur, seu tetrarchiæ, cum subditur: *Procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herodes; Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræa, & Traconitidis regionis, & Lyfania Abilithæ tetrarcha*. Gregorius in hom. 20. in Evang. Quia enim Judæa erat pro culpa perfidiæ dispergenda, in Judææ regno per partem & partem plurimi principabantur, secundum illud infra 11. *Omne regnum in seipsum divisum, desolabitur*. Beda (cap. 9. in Lucam in princ.) Pilatus quidem duodecimo anno Tiberii Cæsaris in Judæam missus, procuratoriam gentis suscepit, a quæ ibi per decem continuos annos usque ad ipsam penè finem Tiberii perduravit. Herodes autem, & Philippus, & Lyfania filii sunt Herodis illius sub quo Dominus natus est, inter quos & ipse Herodes Archelaus, frater eorum decem annis regnavit, qui à Judæis apud Augustum criminatus, apud Viennam exilio perivit. Regnum autem Judææ

quo minus validum fieret, idem Augustus per tetrarchias dividere curavit. Gregorius in hom. 20. in Evang. Et quia Joannes illum prædicavit qui simul Rex, & sacerdos. existeret; Lucas Evangelista prædicationis ejus tempora non solum per regnum, sed etiam per sacerdotium designavit: unde subditur: *Sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha*. Beda, cap. 9. in Lucam. Ambo quidem incipiente prædicatione Joannis, idest Annas, & Caiphas, principes fuere sacerdotum; sed Annas illum annum, Caiphas vero eum quo crucem Dominus ascendit, administrabat, tribus aliis in medio pontificatus perfunctis: verum hi maxime qui ad Domini passionem pertinent, ab Evangelista commemorantur. Legalibus namque tunc præceptis vi, & ambitione cessantibus, nulli pontificatus honor vitæ, vel generis merito reddebatur; sed Romana potestate summa sacerdotii præstatur. Josephus enim refert, quod Valerius Graccus Anna a sacerdotio deturbato, Ismaelem pontificem designavit filium Baphi; sed etiam hunc non multo post abiciens, Eleazarum Ananiæ pontificis filium surrogavit; post annum vero & hunc arcet officio, & Simonem cuidam Caiphæ filio pontificatus tradidit ministerium; quo non amplius ipse quam unius anni spatio perfunctus, Josephum, cui & Caiphas nomen fuit, (1) accepit successorem: itaque omne hoc tempus quo Dominus noster docuisse describitur, intra quadrienii spatia coarctatur. Ambrosius (Lib. 2. in Lucam tit. de exort. præd. Joannis.) Congregaturus autem Ecclesiam Dei Filius, ante operatur in servulo; & ideo bene dicitur: *Factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium*; ut Ecclesia non ab homine cœperit, sed à Verbo. Bene autem Lucas compendio usus est, ut Joannem declararet Prophetam, dicens: *Factum est super eum verbum Dei*, (2) alia non addens: nullus enim eget iudicio sui qui verbo Dei abundat. Unum itaque dicens, omnia declaravit; (3) at verò Matthæus, & Marcus & vestitu, & cinctu, & cibo Prophetam declarare voluerunt. Chrysostomus (b) Verbum autem Dei hic mandatam esse dicitur: quia non à se venit Zachariæ filius, sed Deo ipsum movente. Theophylactus, in Com. hujus loci. Per totum autem tempus præteritum

(1) Edit. Romana 1570. & Veneta Nicolini 1593. legunt ita accepit successorem; ac per hoc quo Dominus, &c. (2) Al. alias non adderet. (3) Al. at verbo.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) Vel Metaphrastes in Cat. Græc. PP. (b) Hom. 10. in Math.

usque ad sui ostensionem occultus fuit in deserto; & hoc est quod subditur, *In deserto*: ut nulla suspicio innascatur hominibus, ut gratia affinitatis ad Christum, vel conversationis à teneris annis, talia de ipso testaretur: unde ipse testificans dicebat, Joan. 1., Ego nesciebam illum. *Gregorius Nissenus.* (a) Simul etiam qui in spiritu, & virtute Eliæ hanc vitam ingressus est, amotus à conversatione humana, invisibilium speculationi vacans, ne hujusmodi fallaciis quæ per sensus ingeruntur assuetus, quamdam confusionem, ac errorem incurreret erga viri boni discretionem. Et ideo ad tantum divinarum gratiarum elevatus est apicem ut plusquam Prophetis sibi gratia infunderetur: quia mundum & expers cujuslibet naturalis passionis desiderium suum à principio usque ad finem divinis aspectibus obtulit. *Ambrosius*, ubi supra. Desertum etiam est ipsa Ecclesia: quia, plures filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum: *Esai. 54.* Factum est ergo verbum Domini, ut quæ erat ante deserta, fructum nobis terra generaret.

(b) *Ambrosius*, ubi supra. Factum verbum vox secuta est: verbum enim prius intus operatur, sequitur (1) vocis officium: unde dicitur: *Et venit in omnem regionem Jordanis. Origenes*, hom. 21. Jordanis idem est quod descendens: descendit enim Dei (2) fluvius aquæ salubris. Quæ autem loca decebat perambulare Baptistam, nisi Jordani circumadjacentia? ut si quem pœnitere contingeret, protinus occurreret fluenti humiditas ad recipiendum pœnitentiæ baptismum: subditur enim: *Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Gregorius* in hom. 20 in Evang. Cunctis legentibus liquet: quia Joannes baptismum pœnitentiæ non solum (3) prædicavit, verum etiam quibusdam dedit; tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. *Chrysostomus* (b) super Joannem. Cum enim nondum oblata esset hostia, nec descendisset Spiritus, qualiter erat fienda remissio? Quid est ergo quod Lucas dicit: *In remissionem peccatorum?* Erant siquidem Judæi ignari, nec culpas proprias perpendebant. Quoniam igitur hæc erat causa malorum; ut peccata agnoscerent ad Redemptorem quærendum, venit Joannes hortans illos pœnitentiam agere, ut per pœnitentiam effecti meliores, at-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

que contriti ad recipiendam veniam satagant. Apte ergo (4) cum dixisset quod *venit prædicans baptismum pœnitentiæ* (5) addidit: *In remissionem peccatorum*; quasi dicat, idcirco suadebat illis pœnitere, ut subsequenter veniam facilius impetrarent, credentes in Christum: nam nisi pœnitentia ducerentur, nequaquam exposcerent gratiam: unde baptismum illud nullam aliam habet causam, nisi quod præparatorium erat ad fidem Christi. *Gregorius*, in hom. 20. in Evang. Vel Joannes dicitur *prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*: quoniam baptismum quod peccata solveret quia dare non poterat, prædicabat, ut sicut Incarnatum Verbum Patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptismum pœnitentiæ, quo peccata solvantur, præcurreret suo baptisate, quo peccata solvi non possunt. *Ambrosius*, ubi supra. Et ideo plerique Sancto Joanni typpum legis imponunt, eo quod lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. *Gregorius Nazianzenus.* (c) Et ut aliquatenus de baptismatum differentia differamus, baptizavit Moyses, sed in aqua, nube, & mari; hoc autem figuraliter agebatur. Baptizavit quoque Joannes non utique ritu Judæorum; non enim solum in aqua, sed etiam in remissionem peccatorum: non tamen omnino spiritualiter; neque enim addidit, in spiritu. Baptizat Jesus, sed in spiritu, & hic est perfectio. Est quoque quartum baptismum, quod fit per martyrismum, & sanguinem, quo etiam ipse Christus est baptizatus, quod cæteris est venerabilius nimis, eatenus, quatenus iteratis contagiis non scædatur. Est etiam quintum ex lacrymis, laboriosius tamen; juxta quod (6) quidam singulis noctibus suum rigat cubile, & stratum in lacrymis.

Sequitur: *Sicut scriptum est in libro Esaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto. Ambrosius* (tit. de Confirmatione per testimonium.) Bene vox dicitur Joannes Verbi prænuntius: quia vox præcedit inferior, verbum sequitur quod (7) præcellit. *Gregorius* (d) (hom. 20. in Evang.) Qui etiam in deserto clamat, quia derelictæ, ac destitutæ Judææ solatium redemptionis annuntiat. Quid autem clamaret aperitur, cum dicitur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Omnis enim qui fidem rectam, & bona opera prædicat, quid aliud quam venienti Domino

N ad

(1) Al. nobis. (2) Al. filius. (3) Al. prædicat. (4) Al. cum dixit. (5) *In omnibus à nobis citatis exemplis, præter unum Nicolai, deest addidit.* (6) Al. quidem singulis noctibus suum rigat cubile. *P. Nicolai* habet David singulis noctibus suum rigat cubile. (7) Al. præcedit.

Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. de Virginitate. Sic indicatur in Cat. Græc. PP. sine capituli notâ: sed habetur cap. 6. (b) Super Matth. hom. 10. (c) Orat. 39. quæ in sancta lumina inscribitur.

(d) Quantum quidem ad primam appendicem hom. 7. quoad secundam autem hom. 20. ut supra; etsi alia quædam non dissimili sensu, sed omnino diversis verbis hom. 7. subjunguntur.

ad corda audientium viam parat, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas in animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis format? *Origenes*, hom. 21. Vel in corde nostro via præparanda est Domino: magnum enim est cor hominis, & spatiosum; si tamen fuerit mundum. Neque in corporis quantitate, sed in virtute sensuum magnitudinem ejus intellige, quæ tantam scientiam capiat veritatis. Præpara ergo in tuo corde viam Domino per conversationem bonam, & egregiis, vel perfectis operibus dirige semitam vitæ, ut in te sermo Dei absque offensa perambulet. *Basiliius* (a) Et quia semita est via quam præcedentes calcaverant, & quam priores homines corruerant, eam iterato dirigere jubet sermo illis qui a præcedentium zelo recedunt. *Chrysofostomus* (b) Clamare autem, *Parate viam Domini*, non Regis erat, sed Præcursoris officium: & ideo eum vocaverat vocem, quia Verbi erat Præcursor. *Cyrillus*. (c) Sed quasi quis responderet, & diceret: Qualiter viam præparabimus Domino, vel qualiter ejus semitas rectas faciemus, cum plura sint impedimenta honestam vitam volentibus ducere? Ad hoc propheticus sermo respondet. Sunt enim viæ quædam, & semitæ nequaquam ad eundum habiles; adeo ut alicubi ad tumulos, & juga tollantur, alicubi declives sint: & ad hoc removendum dicit: *Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur*. Quædam viarum inæqualiter dispositæ sunt, & dum nunc sursum erigunt, nunc vergunt deorsum, valde sunt ad eundum difficiles; & quantum ad hoc subdit: *Et erunt prava in directa, & aspera in vias planas*. Hoc autem intelligitur actum esse per nostri Salvatoris potentiam: quondam enim evangelicæ conversationis, & vitæ iter erat ad eundum difficile, ex eo quod & mentes singulorum mundanæ voluptates oppræsserant; ut autem Deus factus homo peccatum damnavit in carne, explanata sunt omnia, & reddita sunt ad eundum facilia; & nec collis, nec vallis proficere volentibus obviat. *Origenes*, hom. 21. Quando enim venit Jesus, & Spiritum suum misit, omnis vallis repleta est operibus bonis, & fructibus Spiritus Sancti; quos si habueris, non solum vallis esse desistis, sed etiam mons Dei esse incipies. *Gregorius* Nissenus (d) Vel quietam in virtutibus conversationem significat per convalles, secundum illud Psalmi 64., Valles abunda-

„ bunt frumento.“ *Chrysofostomus*. (e) Elatos autem superbos nomine montis denuntiat, quos Christus humiliavit. Colles autem desperatos appellat, non solum ob superbiam mentis suæ, sed propter desperationis sterilitatem: collis enim nullos fructus producit. *Origenes*, hom. 22. in Luc. Vel intelligas quoniam montes, & colles, qui sunt adversariæ potestates, per adventum Christi prostrati sunt. *Basiliius* (f) Sicut autem colles respectu montium magnitudine differunt, in aliis sunt idem; sic & adversæ potestates proposito quidem conformes sunt, immunitate tamen offensionum secernuntur. *Gregorius*, in hom. 20. in Evang. Vel vallis impleta crescit, mons autem, & collis humiliatus decrevit: quia in fide Christi & gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, & Judæa per errorem perfidiæ hoc unde tenebat perdidit. Humiles enim donum accipiunt quod a se corda superbientium repellunt. *Chrysofostomus*, hom. 10. in Matth. Vel per hoc declarat legis difficultatem in fidei facilitatem conversam; ac si dicat: Non ulterius sudores, & dolores imminet: sed gratia, & remissio peccatorum facilem viam pariunt ad salutem. *Gregorius* Nissenus. (g) Vel jubet valles impleri, deijci vero colles; & montes; volens ostendere quod nec ob defectum virtutis ordo sit concavus, nec discrepet ob excessum. *Gregorius*, in hom. 20. ubi supra. Prava autem directæ fiunt, cum malorum corda per injustitiam detorta, ad justitiæ regulam diriguntur. Aspera autem in vias planas immutantur, cum immites, atque iracundæ mentes per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt. *Chrysofostomus*, hom. 10. in Matth. Deinde horum subjicit causam, dicens: *Et videbit omnis caro salutare Dei*: ostendens quoniam usque ad fines mundi diffundetur Evangelii virtus, atque cognitio, ex more ferino, & obstinata voluntate ad mansuetudinem, & lenitatem humanum genus convertens. Non autem solum Judæi, & profelyti, immo tota humana natura salutare Dei videbit. (h) *Chrysofostomus*, idest, Patris qui Filium misit ut nostrum salvatorem. Caro autem ad præsens accipitur pro toto homine. *Gregorius*, in hom. 20. in Evang. Vel aliter. *Omnis caro*, idest omnis homo, *salutare Dei*, videlicet Christum, in hac vita videre non potuit. Propheta ergo oculum ad extremum judicii diem tendit, quando hunc omnes & electi, & reprobi pariter videbunt.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ut ex ejus Commentariis in Esaiam indicatur; sed ibi non occurrat, cum in sexdecim tantum prima capita nunc supersint Commentaria, & hic de cap. 46. verbis explicandis agatur. (b) In Catena Græc. PP. ubi supra. (c) Lib. 3. in Esai. 40. (d) In Cat. Græc. PP. (e) In Cat. Græc. PP. ut supra. (f) Ut supra. (g) Ubi supra. (h) *Cyrillus* Lib. 3. in Esai. 40. non Chrysofostomus, ut prius notabatur tum in Parisiensi, tum in Antverpiensi editione, sine ullo indice ad marginem, qui nec poterat ex Chrysofostomo poni.

(c) (a) *Chrysoſtomus*. Manens aliquis in priſtino ſtatu, & mores ſuos, & conſuetudinem non relinquens, nequaquam rite ad baptiſmum venit. Si quis ergo velit baptizari, egrediatur: unde ſignanter dicitur: *Et dicebat ad turbas quæ exhibant, ut baptizarentur ab ipſo*. Egredientibus itaque ad lavacrum turbis, loquitur quæ ſequuntur: ſi enim jam egreſſi eſſent, nequaquam ad eos diceret: *Genimina viperarum*. *Chryſoſtomus* (b) Ille itaque cultor deſerti videns omnes incolas Paleſtinæ (1) circumſtantes ipſum, & admirantes, non fleſcebat pro tanta reverentia, ſed inſurgens in ipſos arguebat eos. (c) Sacra autem Scriptura, ſecundum ſtimulantes paſſiones, plerumque ferarum nomina imponit hominibus; interdum canes eos nominans cauſa procacitatis, (2) equos ob luxum, aſinos propter dementiam, & leones, & pardos cauſa rapacitatis, & petulantia, aſpides cauſa doli, ſerpentes, & vipers cauſa veneni, & calliditatis. Unde & nunc Joannes Judæos audacter *genimina viperarum* vocat. *Baſilius*, cont. Eunomium Lib. 2. Oportet autem ſcire, quod hæc nomina *natus, & filius* de animalibus dicuntur; *genimen* vero poteſt dici fetus antequam (3) effingatur; fructus etiam palmarum *genimina* dicuntur; raro autem in animalibus accipiuntur, & ſemper in malo. (4) *Chryſoſtomus* (d) hom. 12. in Matth. Ferunt autem viperam matrem coeundo necare, cujus ſemen excreſcens perimit matrem; & ſic prodit in lucem ſciſſo parentis utero, in vindictam quodammodo parentis genitoris: itaque parricida eſt proles (5) viperea. Tales erant Judæi, qui patres ſpirituales eorum, atque doctores occidebant. Quid autem ſi (6) non invenit eos peccantes, ſed incipientes converti? Non debebat eis conviciari, ſed permulcere. Dicendum, quod non adhibebat mentem his quæ fiebant exterius; mentis enim eorum arcana cognoverat Domino revelante: nimis enim ſe jactabant in progenitoribus. Hanc ergo radicem ſcindens, nominat illos *genimina viperarum*, non quidem vituperans Patriarchas, aut eos vipers nominans. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Sed quia per hoc quod bonis invident, eoſque perſequuntur, patrum ſuorum carnalium vias ſequentes, quaſi venenati filii de (7) veneficis parentibus nati ſunt. Quia vero ſupradicta ſententia intendit.

quod extremo Chriſtus examine ab omni carne videbitur: recte ſubditur: *Quis oſtendet vobis fugere à ventura ira?* Ventura ira eſt animadverſio ultionis extremæ. *Ambroſius*, Lib. 2. in Lucam, in tit. de redargutione malitiæ Judæorum. Oſtenditur autem his Dei miſeratione inſuſa prudentia, ut gerant ſuorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem judicii provida devotione metuentes: aut fortasſe, juxta quod ſcriptum eſt Matth. 10. „ Eſtote prudentes ſicut ſerpentes “ oſtenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & ſponte depoſcant, ſed adhuc noxia non relinquunt. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Quia vero tunc fugere ab ira peccatorum non valet qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit, ſubditur: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*. *Chryſoſtomus*: (e) Non enim fatiſ eſt pœnitentibus peccata dimittere, ſed opus eſt ejus fructus ferre, ſecundum illud Pſalm. 33. „ Declina à malo, & fac „ bonum: “ ſicut non ſufficit ad ſanationem ſagittam evellere; ſed oportet ulceri medicamentum aſponere. Non autem dicit fructum, ſed *fructus*, copiam designans. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. ante med. Nec ſolum fructus pœnitentiæ, ſed dignos pœnitentiæ admonet eſſe faciendos. Quisquis enim illicita nulla commiſit, huic conceditur ut licitiſ utatur; at ſi quis in culpam lapſus eſt, tanto à ſe licita debet abſcindere, quanto meminit ſe perpetrariſe illicita. Neque enim par fructus eſſe boni operis debet ejus qui minus, & qui amplius deliquit; aut ejus qui in nullis, & ejus qui in quibuſdam facinoribus cecidit. Per hoc ergo cuiuſlibet conſcientia convenitur, ut tanto majora quærat bonorum lucra per pœnitentiam, quanto graviora ſibi intulit damna per culpam. *Maximus*. (f) Pœnitentiæ fructus eſt impaſſibilitas animæ, qua plenarie non fruimur, dum interdum paſſionibus inſtigamur: nondum enim fructus pœnitentiæ dignos peregiſimus. Pœnitentiam ergo veraciter, ut à paſſionibus expediti, peccatorum veniam conſequamur. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Sed Judæi de generiſ nobilitate glorientes, idcirco ſe agnoſcere peccatores nolebant, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderant; quibuſ recte dicitur: *Et ne cœpitiſtis dicere: Patrem habemus Abraham*. *Chryſoſtomus* (g) Non hoc indicans, quod ab Abraham

(1) *Al.* circumdantes. (2) *Al.* eos ob luxum. (3) *Al.* efficitur. (4) *Al.* *Origenes*. (5) *Al.* viperæ. (6) *Al.* deſt non. (7) *Al.* venenatiſ.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Origenes* hom. 22. (b) In Matth. hom. 11. (c) In Gén. hom. 12. Prius uno tenore cum prædictiſ confundebantur iſta ſine ullo indice loci; ſed & nomine Chryſoſtomi præcedentia notabantur, quæ reponimus ex Origene. (d) Non eadem ſerie qua hic, ſed prioribuſ poſteriora præmittendo. (e) Hom. 10. in Matth. (f) In Cat. Græc. PP. ex Aſceticis. (g) In Cat. Græc. ubi ſupra. Colligitur ex hom. 11. in Matth. 3. & hom. 12. in Epift. ad Rom. ab initiis exhortationiſ moralis ac deinceps.

naturali origine non descenderent; sed quia nihil prodest ab Abraham descendisse, nisi secundum virtutem cognationem observent. Cognationis namque leges consuevit Scriptura vocare non eas quæ secundum naturam consistunt, sed quæ derivantur à virtute, vel vitio: quibus namque se quisque conformem statuit, horum filius, vel frater vocatur. *Cyrillus* (a) Quid enim confert carnalis generositas, nisi consimilibus studiis fulciatur? Vanum est igitur extolli de bonis prædecessoribus, & deficere ab eorum virtutibus. *Basilus* (b) Neque enim equum velocem esse facit patris erga cursum strenuitas, sed veluti ceterorum animalium probitas consideratur in singulis, sic quoque laus propria viri discernitur quam præsentium bonorum in se comprobatur argumentum. Turpe namque est alienis ornari decoribus quem virtus propria non venustat. *Gregorius Nissenus*. Sic igitur Judæorum promulgato exilio, consequenter ingerit convocationem Gentilium, quos lapides appellat; unde sequitur: *Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*. *Chrysostomus*, hom. 11. in Matt. al. à princ. Quasi dicat: Ne putetis, quod, si vos perieritis: filiis privetur Patriarcha: potest enim Deus etiam ex lapidibus homines illi præbere, & ad illum perducere sanguinem: nam & ab ipso principio sic evenit: ei namque quod est ex lapidibus homines fieri, æquipollet exitus filii ab illo emortuo utero Saræ. *Ambrosius*, tit. & Lib. ubi sup. Sed licet Deus possit diversas convertere, & mutare naturas; tamen mihi plus mysterium, quam miraculum prodest. Quid enim aliud quam lapides habebantur qui lapidibus serviebant, similes utique his qui fecerant eos? Prophetatur igitur saxosis Gentilium fides infundenda pectoribus, & futuros per fidem Abrahæ filios oraculo pollicetur. Ut autem scias quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparavit cum subdit: *Jam enim securis posita est ad radicem arboris*. Exempli autem ideo facta est mutatio ut illo comparationis processu quidam intelligatur homini clementior jam profectus. *Origenes*, hom. 23. in Lucam. Et quidem si jam (1) ingrueret consummatio, & temporum finis instaret, nulla mihi quæstio nasceretur: dicere enim propterea hoc prophetatum esse, quia illo tempore complebitur. Cum autem tanta

post sæcula fluxerint ex quo Spiritus Sanctus hoc dixit; ego puto Israelitico populo prophetari; quod præcisio ejus vicina sit. His enim qui egrediebantur ad eum, ut baptizarentur, hæc inter cætera loquebatur. *Cyrillus*. (c) Securim ergo in præsentem nominat mortiferam iram, quæ divinitus irruit in Judæos propter exercitam impietatem in Christum. Non tamen hæsisse radici securim prænuntiat, sed ad radicem: idest juxta radicem positam; decisi namque fuerunt rami, nec radicitus extirpata est planta: reliquæ enim Israel salvæ fient. *Gregorius* in hom. 20. in Evangel. Vel aliter. Arbor hujus mundi est universum genus humanum; securis vero est Redemptor noster, qui velut ex manubrio, & ferro, tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate: quæ videlicet securis jam ad radicem arboris posita est, quia etsi per (2) patientiam expectat, videtur tamen quid factura (3) est. Et notandum, quod non juxta ramos securim positam, sed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, quid aliud quam rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor à radice abscissa est. Unusquisque autem perverfus paratam citius gehennæ concremationem invenit, qui fructum boni operis contemnit: unde sequitur: *Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. *Chrysostomus* (d) Eleganter dictum est, *Non faciens fructum*, & adjicitur bonum: officiosum enim hoc animal Deus creavit, & naturalis est sibi exercitiorum instantia, otium vero innaturale. Obest enim inertia etiam cunctis corporis membris, nulli autem ut animæ: ea namque cum continuo sit naturaliter mobilis, otiosi non patitur. Sicut autem otium malum, ita & indecens exercitium. Ex eo autem quod præmisit pœnitentiam, prædicat quod securis adjacet, non quidam incidens, sed terrorem incutiens. *Ambrosius*, ubi supra. Faciat ergo fructum qui potest gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adest Dominus qui fructum requirat, secundos vivificet, (4) steriles reprehendat.

(d) *Gregorius* in hom. 20. in Evangel. In præmissis verbis Baptistæ Joannis constat, quod audientium corda turbata sunt, quæ consilium quærebant, cum subinfertur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?* *Origenes*, hom. .

(1) *Al.* vigeret. (2) *Al.* pœnitentiam. (3) *Al.* omittitur est. (4) *Al.* viriles. .

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ubi supra. Haberi potest ex Cyrillo in cap. 9. Amos, vers. 7. (b) In Cat. Græc. Sequentia ex Basilio, & Gregorio Nisseno non occurrunt nisi citata in Cat. Græcorum. (c) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP. ubi supra. Quod subjungitur ex Chrysostomo, colligi potest partim ex hom. 11. in Matth. partim ex hom. 35. in Acta; sed non tam plene ut hic.

hom. 23. Tres ordines inducuntur sciscitanti um Joannem super salute sua : unus quem Scriptura appellat turbas ; alius quem publicanos nominat ; tertius qui militum appellatione cenfetur. *Theophylactus* , hoc loco. Et quidem publicanis , & militibus à malo abstinere præcepit ; turbis autem quasi non malitiosis existentibus bonum aliquod præcepit observari : unde fequitur : *Respondens autem dicebat illis : Qui habet duas tunicas , det non habenti.* *Gregorius* in hom. 20. in Evāg. Propter hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro quam pallium , ad fructum dignum pœnitentiæ pertinet ut non solum exteriora quæcumque , sed ipsa nobis valde necessaria dividere cum proximis debeamus , scilicet vel tunicam , qua vestimur , vel escam , qua carnaliter vivimus , unde sequitur : *Et qui habet escas , similiter faciat.* *Basilius* (a) in ferm. ad divites. Hic autem docemur quod ex omni eo quod affluit supra proprii victus necessitatem , tenemur erogare illi qui non habet , propter Deum , qui quæcumque possidemus largitus est. *Gregorius* in homil. 20. in Evangel. Quia enim in leg. scriptum est Levit. 19. „ Dileges proximum tuum sicut teipsum ; „ minus proximum amare convincitur qui non cum eo in necessitate illius etiam ea quæ sunt sibi necessaria partitur : idcirco de dividendis cum proximo duabus tunicis datur præceptum : quoniam si una dividitur , nemo vestitur. Inter hæc autem sciendum est quantum misericordiæ opera valeant , cum ad fructus dignos pœnitentiæ ipsa præ cæteris præcipiuntur. *Ambrosius* , ubi supra. Alia enim officiorum præcepta propria sunt singulorum : misericordia communis est usus : ideo commune præceptum est omnibus ut conferat non habenti. Misericordia est plenitudo virtutum. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur , ut non sibi unusquisque totum eripiat , sed quod habet cum paupere partiat. *Origenes* , hom. 23. Profundiorẽ autem locus iste recepit intellectum. Quomodo enim non debemus duobus servire dominis , sic nec duas habere tunicas , ne sit unum indumentum veteris hominis , & alterum novi ; sed debemus nos exuere veterem hominem , & ei dare qui nudus est : alius enim habet unum , alius vero omnino non habet , contraria scilicet fortitudo ; & quomodo scriptum est ut in profundum maris præcipitemus

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. desideratur est.* (2) *Al. ab indigno.* (3) *Al. tentarent.* (4) *Al. deest ad.* (5) *Al. dormientur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. ubi supra. Colligitur ex hom. *de avaritia* , & hom. *in dicescentes* , & hom. *tempore famis ac siccitatis* ; non his tamen præcisse verbis , aut eodem tenore ; nec certus locus unde sumptum sit in Cat. Græc. designatur. (b) Hom. 24. vel 25. (c) Orat. 9. in Julianum.

nostra delicta , sic projici à nobis oportet vitia , atque peccata , & jacere super eum qui eorum nobis causa extitit. *Theophylactus* , hoc loco. Quidam autem tunicas duas esse dixit spiritum Scripturæ , & litteram. Habentem vero duo hæc monet Joannes ut instruat ignorantem , & det ei ad minus litteram. *Beda* (cap. 9. in Lucam par. à med.) Quantam autem Baptistæ sermo virtutem habuerit , hinc probatur , cum & publicanos , & milites ad consilium salutis suæ coegerit inquirendam : unde sequitur : *Venerunt autem publicani , ut baptizarentur , & dixerunt : Magister , quid faciemus ?* *Chrysostomus*. (b) Magna (1) est virtutis fortitudo , dum felicitatis viam requirunt (2) ab indigo locupletes. *Beda* , ibidem. Præcepit ergo eis ne ultra præscriptum exigant : unde sequitur : *Et ille dixit ad eos. Nihil amplius quam quod vobis constitutum est faciatis.* Publicani vero appellantur hi qui vectigalia publica exigunt , sive qui conductores sunt vectigalium fisci ; vel rerum publicarum ; nec non & hi qui sæculi hujus lucra per negotia sectantur , eodem vocabulo censentur ; quos omnes pariter in suo quemque gradu ab agenda fraude coercet , ut dum primo se ab alienorum (3) temperarent appetitu , tandem (4) ad propria cum proximis communicanda pertingerent. Sequitur *Interrogabant autem cum & milites , dicentes : Quid faciemus & nos ?* Justissimo autem moderamine prætonet , ne ab eis calumniandæ prædam requirant , quibus militando prodesse debuerant : unde sequitur *Et ait illis , Neminem concutatis* , scilicet per violentiam , *neque calumniam faciatis* , scilicet per fraudulentam malitiam ; *& consenti estote stipendiis vestris.* *Ambrosius* , Lib. 2. in Lucam tit. ubi supra. Docens idcirco stipendia militiæ constituta , ne dum sumptus quæritur , prædo grassetur. *Gregorius Nazianzenus* (c) Stipendium enim appellat imperialem provisionem , & deputata per legem dignitatibus munera. *Augustinus* contra Faustum , Lib. 22. cap. 74. Sciebat enim eos cum militarent non esse homicidas , sed ministros legis ; & non ultores injuriarum suarum , sed salutis publicæ defensores : alioquin responderet eis : *Arma abjicite , militiam istam deserite , neminem percutite , vulnerate , profernite.* Quid enim culpatur in bello ? An quia moriuntur quandoque morituri , ut (5) dominantur in pace victuri ? Hoc reprehendere timidorum est , non reli-

O

gio-

gioforum. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impaccatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur; quæ plerumque ut etiam inde puniantur, adversus violentiam resistentium, sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur ubi eos vel jubere tale aliquid, vel in talibus obedire juste ipse ordo constringit. *Chrysostomus* super *Matth.*, hom. 25. Volebat autem Joannes quando publicanis, & militibus loquebatur, ad aliam majorem philosophiam ipsos traducere; sed quoniam nondum erant ad illam idonei, minora referat, ne si posteriora proferret, nequaquam illis intenderent, & his etiam privarentur.

(e) *Origenes*, hom. 25. Dignum erat ut plus Joanni quam cæteris hominibus deferretur, qui aliter quam cuncti mortales vixerat: quam ob causam diligebant quidem eum justissime, sed non servabant in caritate modum: unde dicitur: *Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne ne forte ipse esset Christus, &c. Ambrosius* (Lib. 2. in *Lucam* de respons. Joann. ad populum.) Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt: & utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est. *Origenes*, hom. 25. Habet autem periculum dilectio, si modum transeat: debet enim qui aliquem diligit, naturam, & causas considerare diligendi, & non plus diligere quam meretur: nam mensuram caritatis, modumque si transcenderit, & qui diligit, & qui diligitur in peccato erit. (1) *Græcus*. (a) Unde Joannes non fuit gloriatus in habita opinione de ipso ab hominibus, nec aliquatenus visus est primatum appetere; sed infirmam humilitatem amplexus est: unde sequitur: *Respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem baptizo vos in aqua. Beda*, cap. 9. in *Lucam*. Quomodo autem respondit eis, qui in secreto cordis, quia Christus esset, cogitabant, nisi quia non solum cogitabant, sed etiam, sicut alius Evangelista declarat, missis ad eum sacerdotibus, ac levitis; an esset Christus inquirebant; *Ambrosius*, tit. ubi supra. Vel videbat Joannes cordis occulta. Sed consideremus cujus gratia: Dei enim munus est, qui

revelat, non virtus hominis, qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Cito autem respondens probavit non esse se Christum, qui visibili operatur officio: nam cum ex duabus naturis, id est ex anima homo subsistat, & corpore, visibile per visibilia, invisibile per invisibile mysterium consecratur: aqua enim corpus abluitur, spiritu anima delicta mundantur; licet etiam in ipso fonte sanctificatio divinitatis aspiret: & ideo aliud fuit baptismum pœnitentiæ; aliud est gratiæ: istud baptismum ex utroque, illud ex uno: opus hominis est gerere pœnitentiam delictorum, Dei munus est gratiam implere mysterii. Declinans ergo majestatis invidiam, non verbo, sed opere declaravit non esse se Christum: unde sequitur: *Venit enim fortior me post me. In hoc quod dicit Fortior me*, comparisonem non fecit: neque enim inter Dei filium, & hominem ulla poterat esse comparatio; sed quia multi fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique non fecit comparisonem, eo quod addiderit: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus. Augustinus* de *Confen. Evang. Lib. 2. cap. 12. Matthæus* quidem dicit cap. 3., *Cujus non sum dignus calceamenta portare.* Itaque si ad rem pertinet aliud intelligere in eo quod dictum est., *Calceamenta portare:* & *corrigiam calceamentorum solvere*, ut unus Evangelistarum hoc, alii aliud dicerent; omnes verum narraverunt: si autem nihil intendit Joannes, cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam ejus, & humilitatem suam; quodlibet horum dixerit, sive de solvenda calceamentorum corrigia, sive de portandis calceamentis, eandem tamen sententiam tenuit quisquis etiam verbis suis per calceamentorum memoriam, eandem significationem humilitatis expressit. *Ambrosius* (Lib. 2. in *Lucam* cap. de Testimonio Joannis de Christi adventu.) Per hoc etiam quod dicit., *Cujus non sum dignus calceamenta portare,* evangelicæ prædicationis (2) ostendit in Apostolos gratiam esse collatam; qui sunt calceati in Evangelium. Videtur tamen ideo hoc dicere quod plerumque Joannes personam accipit populi Judæorum. *Gregorius*, hom. 7. in *Evang.* Sed & Joannes se indignum esse ad solvendum corrigiam calceamenti ejus denuntiat; ac si aperte dicat: *Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, qui sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Mos enim apud veteres fuit ut si*

(1) *In edit. Veneta Nicolini, Gregorius, & ad marginem, Colligitur ex hom. 7. (2) Al. ostendit Apostolis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sive Metaphrastes in *Car. Græ. PP.* non, ut prius, Gregorius, qui hom. 7. in *Evang.* sic tantum habet: *Cum tantæ virtutis esset ut Christus credi potuisset, maluit solide subsistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter super se.*

quis eam quæ sibi cõmpeteret, accipere nollet uxorem, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Vel quia calceamenta ex mortuis animalibus fiunt, incarnatus Dominus quasi calceatus apparuit, qui morticina nostræ corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit. *Chrysostomus* 2. hom. 21. in *Matth.* quia dixerat, quod suum baptisma nil plus haberet quam aquam, consequenter ostendit excellentiam exhibiti per Christum baptismatis, cum subdit: *Ipse vos baptizavit in Spiritu Sancto, & igni*: per ipsam dicti metaphoram ostendens abundantiam gratiæ: non enim ait, Dabit vobis Spiritum Sanctum, sed *baptizabit*: ac rursus per id quod de igne subjicit, ostendit virtutem gratiæ: & sicut Christus aquam vocat Spiritus gratiam, ostendens per vocabulum aquæ, nitorem qui contingit ex ea, & consolationem immensam quæ mentibus capacibus illius ingeritur; sic & Joannes per ignis vocabulum exprimit fervorem, & rectitudinem gratiæ, necnon & peccatorum consumptionem. *Beda*, super *Ipse baptizabit vos in spiritu*. Potest (1) & Spiritus Sanctus nomine ignis significatus intelligi: quia incendit per amorem, & per sapientiam corda quæ replet, illuminat: unde & Apostoli baptisma Spiritus in ignis visione percipiunt. Sunt qui ita exponunt, quod in præfenti in Spiritu, & in futuro baptizaremur in igne; ut videlicet sicut in remissionem omnium peccatorum ex aqua, & Spiritu renascimur; ita & tunc de levibus quibusdam peccatis (2) purgatorii ignis ante ultimum judicium baptisate permundemur. *Origenes*, hom. 25. Et quomodo Joannes juxta Jordanem fluvium venientes ad baptismum præstolabatur; & alios abigebat, dicens, *Generatio viperarum*, eos vero qui confitebantur peccata, suscipiebat: sic stabit in igneo flumine Dominus Jesus juxta flammeam triumphæam, ut quicumque post exitum vitæ hujus ad paradysum transire desiderat, & purgatione indiget, hoc eum (3) amne baptizet, & ad paradysum transmittat; eum vero qui non habet signum priorum baptismatum, lavacro igneo non baptizet. *Basilii* (a) Non autem prop-

ter hoc quod dicit, *Baptizabit vos in Spiritu Sancto*, integrum quis esse baptisma fatebitur in quo nomen solius Spiritus invocatum est: oportet enim semper illibatam manere assignatam traditionem in vivificante gratia: nam addere, vel minuere quicquam excludit à vita perpetua: sicut enim credimus, sic & baptisma suscipimus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. *Græcus*. Per hoc ergo quod dicit: *Baptizabit in Spiritu Sancto*, ostendit abundantiam gratiæ, & beneficii copiam. Ne autem aliqui putent quod dona largiri, & potestas, & voluntas est creatori; punire vero inobedientes nullam sibi fore causam; ob hoc subdit: *Cujus ventilabrum in manu ejus*: ostendens quod non solum munificus est dignis, sed etiam prævaricationum ultor. Ventilabrum autem promptitudinem judicii exprimit: non enim cum (4) induciis, sed in instanti, & absque quolibet intervallo separat damnandos à collegio salvandorum. *Cyrillus*. (b) Per hoc autem quod subdit, *Et permundavit aream suam*, (5) designat Baptista, Ecclesiam pertinere ad Christum, quasi ad dominum. *Beda* (super *Cujus ventilabrum*.) Per aream enim præfens Ecclesia figuratur, in qua, multi sunt vocati, pauci vero electi: *Matth. 20.* (6) cujus areæ purgatio & nunc viritum geritur cum quisque perversus, vel ob manifesta peccata de Ecclesia, sacerdotali castigatione ejicitur, vel ob occulta, post mortem divina districtione damnatur. Et universaliter in fine perficietur, quando, mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala: *ibid. 13.* *Ambrosius* (Lib. 2. in *Lucam*, de judiciaria Christi potestate.) Ventilabri ergo indicio, discriminandorum Dominus declaratur jus habere meritorum. eo quod dum frumenta ventilantur in area, plena à vacuis velut quodam atræ spirantis examine separantur: unde sequitur: *Et congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igne inextinguibili*. Per hanc comparisonem Dominus ostendit quod judicii die solida merita, fructusque virtutis ab inanis jactantiæ, (7) exiliumque factorum in fructuosa levitate discernat, perfectioris meriti viros locaturus in mansione cælesti. Ipse enim perfectior fructus est qui meruit ejus esse conformis qui sicut granum tritici (8) excidit, ut plurimos fructus afferat. *Cyrillus* (c) At paleæ lentos, &

ina-

(1) *Al.* Potest & Spiritus Sancti nomine, &c. *item* Potest & Spiritus Sanctus nomine igni sanctificatus intelligi. (2) *Quatuor exempla sapientis citata legunt* purgatorii, *item* purgatorum, igni baptismate mundemur. (3) *Al.* levamini. (4) *Al.* judiciis. (5) *Al.* designabat. (6) *Al.* ejus. (7) *Al.* exillique. (8) *P. Nicolai legit* cecidit.

• *EX EDIT. P. NICOL.* (a) Lib. de Spiritu Sancto cap. 12. (b) In *Thef. Lib. 2. cap. 4.* (c) Nihil tale in *Cyrillo* occurrit, sed in *Thesauro* ubi supra sic tantum quod *injustos quasi paleam tradet igni, justos quasi triticum in horreum recondet*. Sed nec occurrit quod mox ex *Basilio* subjungitur, vel etiam paulo post ex *Gregorio Nisseno*.

inanes signant, & quolibet vento peccati ventilatos, & volubiles. *Basilus*. Conferunt autem his qui digni sunt regno cælorum velut paleæ tritico; non tamen intuitu divinæ caritatis, & proximorum hoc faciunt; sive spiritualibus donis, sive corporalibus beneficiis. *Origenes*, hom. 26. Vel quia absque vento non possunt triticum, & paleæ separari; ideo habet ventilabrum in manu sua, quod alios paleas, alios triticum esse demonstrat. Cum enim esses palea levis, idest incredulus, ostendit te esse tentatio quod (1) latebas. Cum autem fortiter tentamenta toleraveris, non te faciet fidelem tentatio, atque patientem, sed virtutem, quæ in te latebat, profert in medium. *Gregorius Nissenus*. Expedi autem scire, quod nec bona quæ per repromissiones reposita sunt honeste viventibus, talia sunt ut verbo valeant explicari: quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt: nec peccatorum pœnæ ad aliquid eorum quæ in præsentis sensum afficiunt, proportionem habent: & quamvis aliqua illarum pœnarum per nostra nominentur vocabula, differt tamen non modicum: cum enim audis ignem, aliud quiddam conijcere doceris ex eo quod additur, *Inextinguibili*, quod in istum ignem non cadit. *Gregorius* 15. Moral. (cap. 14. & 17. in nov. exemp. & est super illud Job. 20. 22. Devorabit eum ignis.) Miro modo expressus est ignis gehennæ: ignis namque noster corporeus per congesta ligna nutritur, nec valet nisi fatus subsistere; at contra gehennæ ignis, cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis durat.

(f) *Origenes*, hom. 27. in Lucam. Annuntiaverat Joannes Christum, baptismum Spiritus Sancti prædicabat, & cætera quæ Evangelii tradit historia: exceptis ergo his alia annuntiasse monstratur in eo quod dicitur: *Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Theophylactus*, hoc loco. Exhortatio enim ejus erat bona doctrina; & ideo convenienter Evangelium dicitur. *Origenes* (hom. 27. in Lucam.) Et quomodo in Evangelio secundum Joannem de Christo refertur, quia multa, & alia locutus est; sic & in præsentis loco intellige quod Lucas hic dixit, quoniam majora quædam à Joanne annuntiabantur quam ut deberent litteris credi. Miramur autem Joannem, quo inter natos mulierum major nemo fuerit, quod in tantam opinionem meritis virtutis ascenderit, ut à plerisque Christus putaretur; sed illud multo mirabilius, quod non timuit Herodem, non formidavit in-

teritum: unde sequitur: *Herodes autem tetrarcha cum corripèretur ab illo, &c. Eusebius* (Lib. 1. cap. 13. de Eccl. Hiflor.) Dicitur autem tetrarcha ad differentiam alterius Herodis, quo regnante natus est Christus: erat enim ille Rex, hic autem tetrarcha. Erat autem illi conjux Aræ Regis Arabum filia, quam, cum conjux esset fratris sui Philippi, more sacrilego duxit, quamvis prolem haberet à fratre: his enim solum licebat hoc agere quorum fratres sine prole vitam compleverant. Super hoc Herodem reprehendebat Baptista. Primo quidem diligenter ejus audiebat sermones, cum sciret eos ponderosos, & consolatione plenos; sed Herodiadis concupiscentia cogebat eum aspeinari verba Joannis: unde & eum detrudit in carcerem; & hoc est quod dicitur: *Adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere. Beda*, cap. 10. in Lucam. Non autem his diebus captus est Joannes, sed, juxta Evangelium Joannis, post aliqua gesta signa à Domino, & post ejus baptismum diffamatum. Sed à Luca propter exaggerandam malitiam Herodis præoccupatum est; qui cum videret ad prædicationem Joannis multos confluere, milites credere, publicanos pœnitere, totum vulgus baptismum suscipere, ipse è converso non solum Joannem contemnit, sed vinculat, & occidit. *Glossa* (ordin. super illud, *Herodes tetrarcha*.) Antè etiam quam Lucas aliquid narret de actibus Jesu, dicit Joannem ab Herode captum, ut ostendat se solummodo (2) ea Domini facta præcipue descripturum quæ eò anno gesta sunt quo Joannes captus est, vel punitus.

(g) *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam, cap. de Jesu baptif. Pulchre in his quæ à cæteris dicta sunt, Lucas compendium sumpsit. Et intelligendum magis quod à Joanne Dominus baptizatus est, quam expressum reliquit: unde dicitur: *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum*. Baptizatus est autem Dominus, non mundari volens; sed mundare aquas, ut ablutæ per carnem Christi, qui peccatum non cognovit, baptismatis jus haberent. *Gregorius Nazianzenus*. Accedit etiam Christus ad baptismum, forsân sanctificaturus Baptistam; quod autem nulli dubium est, ut totum veteranum Adam immergat aquæ. *Ambrosius* ubi supra. Quæ etiam sit dominici causa baptismatis, Dominus ipse declarat, dicens, *Matth. 3.*, Sic decet, implere omnem justitiam. Quæ est ergo justitia, nisi quia quod alterum tibi facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horteris exemplo? Nemo igitur refugiat lavacrum gra-

(1) *Al. latebat, (2) Al. eadem facta.*

tiæ, quando (1) Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit. *Chrysoſtomus.* (a) Fuerat autem baptiſma Judaicum quod ſordes carnis amovebat, non conſcientiæ erimina; noſtrum autem baptiſma ſeparat à peccatis, lavat animam, & ſpiritus copiam elargitur. Baptiſma vero Joannis Judaico præſtantius fuit: neque enim ad obſervantiam corporalium mundificationum inducebat, ſed monebat à vitio in virtutem converti; noſtro vero baptiſmate minus, eo quod nec Spiritum Sanctum adminiſtrabat, nec remiſſionem quæ per gratiam fit, exhibebat; cum quaſi finiſ quidam eſſet utrorumque baptiſmatum. Sed neque Judaico baptiſmate, nec noſtro baptizatus eſt Chriſtus: quia nec indulgentia peccatorum egebat, nec illa caro expers erat Spiritus Sancti, quæ per Spiritum Sanctum ab ipſo principio concepta eſt. Sed baptizatus eſt Joannis baptiſmate, ut ex ipſa natura baptiſmatis ſcias quia neque cauſa peccati, neque propter indigentiam doni baptizatus eſt. Dicit autem, *Baptizato, & orante*; ut perpendas quod ſuſcepto baptiſmate, opportuna ſit jugis oratio. *Beda*, ſuper *Et Jeſu baptizato*. Quia etſi peccata ſunt omnia in baptiſmo laxata, non adhuc terrenæ carnis eſt fragilitas ſolidata: nam quaſi tranſito mari rubro granulamur ſubmeſſos Ægyptios; ſed in deſerto mundanæ converſationis hoſtes concurrunt alii, qui duce Chriſti gratia noſtro ſudore vincantur, donec perveniamus ad patriam. *Chryſoſtomus.* (b) Dicit autem, *Aperitum eſt cælum*, tanquam hæctenus recluſum fuiſſet. Jam autem ovili ſuperno, & infimo in unum redacto, & uno exiſtente ovium paſtore, cælum patuit, & homo terriçola aggregatus eſt Angelis. *Beda*, ibidem. Non enim ei cælum tunc apertum eſt cujuſ oculi cælorum interiora cernebant; ſed virtus ibi baptiſmatis oſtenditur, de quo quiſque cum egreditur, regni cœleſtis ei janua aperitur; dumque caro innoxia frigidibus tangitur aquis, oppoſita quondam noxiis rhomphæa extinguitur ignea. *Chryſoſtomus.* Deſcendit etiam Spiritus Sanctus ad Chriſtum tanquam ad generis noſtri principium, ut in Chriſto ſit primo, qui non ſibi, ſed nobis potius illum ſuſcepit: unde ſequitur: *Et deſcendit Spiritus Sanctus corporali ſpecie, ſicut columba in ipſum*. Non exiſtimet aliquis quod cum non habuit eum, ſuſcepit ipſum: ipſe namque illum deſurſum tanquam Deus mittebat; at idem ut homo recipiebat inferius. Igitur ex eo devolavit in eum, ex ipſius deitate ad ejus humani-

6. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. tempus. (2) Al. de Unitate Eccleſiæ. (3) Addit P. Nicolai aſſuetum.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Nullibi ſub his verbis occurrit; ſed aliquid ſimile hom. 12. in Matth. & in illius Catecheſi ad illuminandos, vel baptizandos. (b) Rurſus hoc apud illum nunc non occurrit, ut nec ſequentes ex eodem notationes.

tatem. *Auguſtinus* 15. de Trinit. cap. 26. Abſurdiffimum autem eſt, cum jam triginta annorum eſſet, accepiſſe Spiritum Sanctum; ſed venit ad baptiſmum ſicut ſine peccato, ita non ſine Spiritu Sancto. Si enim de Joanne ſcriptum eſt ſupra 1. *Spiritu Sancto replebitur ab utero matris ſuæ*; quid de homine Chriſto credendum eſt; cujuſ carnis ipſa conceptio non carnalis, ſed ſpiritualis fuit? Nunc ergo corpus ſuum, ideſt Eccleſiam, præfigurare dignatus eſt, in qua baptizati præcipue accipiunt Spiritum Sanctum. *Chryſoſtomus.* Redolebat illud baptiſma aliquid vetuſtatis, & partim ſapiebat novitatem: quod enim baptiſma ſuſciperet à Propheta, oſtendebat aliquid vetuſtatis; quod autem Spiritus deſcenderit, novum aliquid deſignabat. *Ambroſius*, Lib. 2. in Lucam cap. ult. Merito autem Spiritus ſe in corpore demonſtravit, quoniam divinitatis ſubſtantia non videtur. Advertamus myſterium quare ſicut columba ſimplicitatem enim lavacri requirit gratia: quoniam in typpo veteri columba quondam, ad illam arcam quæ ſola fuit diluvii immunis, reverſa eſt. *Chryſoſtomus.* Vel nunc ut manſuetudinem magiſtri declararet, in ſpecie columbina apparet; in penitentiæ autem quemadmodum ignis, ut oſtendat poenam. Cum enim oportebat delictis ignoſcere, manſuetudo neceſſaria erat; ſed ut adepti ſumus gratiam reſtat examinis, & judici tempus. *Cyprianus* (2) de ſimplicitate Prælatorum, tract. 3. Eſt autem columba ſimplex & lætum animal, non ſele amarum, non moribus ſævum, non unguæ laceratione violentum; hoſpitia humana deligere, unius domus poſſe conſortium, cum generant filios ſimul ſedere, cum comitant, volatu invicem coherere, converſatione communi vitam ſuam degere, quis oſculo concordiam pacis agnoſcere, legem circa omnia unanimiſatis implere. (3) *Chryſoſtomus.* Et quidem Chriſtus in ortu ſuo per pluriſima ſe manifeſtaverat oracula; verum quia noluerunt advertere, cum medio latuerit tempore, rurſum ſe ab alio clariore patefecit principio. Non ſtella, ſed deſuper indicabat Pater in undis Jordanis, & Spiritus devolabat protrahens illam vocem ſuper verticem ejus qui baptizabatur: unde ſequitur: *Et vox de cælo facta eſt: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.* *Ambroſius*; ibid circ. fin. Vidimus Spiritum, ſed in ſpecie corporali: & Patrem quem videre non poſſumus, audiamus: inviſibilis enim eſt Pater, ſed & Filius inviſibilis ſecundum divinitatem,

P

tem,

rem; sed demonstrare se voluit in corpore, & quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit nobis in Filio sese præsentem, dicens: *Tu es Filius meus.* Athanasius, in Lib. de Synodo Nizæna, cont. Euseb. Sacra quidem Scriptura ex nomine Filii duplicem intellectum ostendit: unum quidem, ut in Evangelio Joan. 1. dicitur: „Dedit eis potestatem ut fiant filii Dei:“ alterum autem intellectum, juxta quem Isaac est filius Abrahæ. Christus ergo non simpliciter dicitur Dei Filius, sed cum articuli additione, ut comprehendamus quoniam ipse solus est qui revera, & secundum naturam est Filius: quamobrem, & unigenitus dicitur: nam si secundum insaniam Arrii dicitur filius, sicut qui hoc nomen per gratiam assequuntur; in nullo à nobis differre videbitur. Restat ergo, secundum alium intellectum, fatendum esse Christum Filium Dei, secundum quem Isaac filius Abrahæ esse cognoscitur: quod enim ab alio naturaliter gignitur, non autem ab extrinseco sumit exordium, filium natura recenset. Sed dicitur: Numquid ut hominis est passibilis nativitas Filii? Minime; sed Deus cum sit indivisibilis, impassibiliter Pater est Filii? unde Verbum Patris dicitur: quia nec ipsam verbum humanum passibiliter producit; & cum simplex sit natura divina, unius solius Filii Pater est; & propter hoc additur, *Dilectus.* Chrysostomus. (a) Cum enim quis unum solum possidet filium, maxime diligit; si vero pater factus sit plurimum, dispersit affectus remittitur. Athanasius. Cum autem antea Propheta protulerit Dei promissa dicentis, *Mittam Christum filium meum;* nunc apud Jordanem, quasi consummato promisso, decenter subjungit: *In te complacui mihi.* Beda. Ac si dicat: *In te* (1) placitum meum constitui, id est hoc per te gerere quod mihi placet. Gregorius super Ezech. homil. 8. Vel aliter. Omnis qui poenitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipso quod poenitet, se sibi displicuisse indicat, quia emendat quod fecit. Et quia omnipotens Pater humano modo de peccatoribus locutus est dicens Gen. 6. „Poenitet me fecisse hominem;“ quasi sibi metipso displicuit in peccatoribus quos creavit; in solo autem Christo sibi complacuit, quia in solo eo non invenit culpam, in qua se reprehendat quasi per poenitentiam. Augustinus de

Consen. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Quod autem Matthæus dicit, „Hic est Filius meus,“ Lucas autem, *Tu es Filius meus dilectus,* ad eandem sententiam explicandam valet: vox enim cælestis unum horum dixit; sed Matthæus ostendere voluit ad id valere quod dictum est, „Hic est Filius meus,“ ut illis qui potius audiebant, indicaretur quod ipse esset Filius Dei: non enim Christo indicabatur, qui sciebat; sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est.

(h) Origenes, hom. 28. Cum autem baptizatum Dominum dixisset, generationem Domini exponit, non à superioribus ad inferiora deducens, sed à Christo usque ad ipsum pervenit Deum: unde dicit: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Quando enim baptizatus est, & mysterium secundæ generationis assumpsit, tunc dicitur incepisse, ut tu quoque priorem nativitatem destruas, & in secunda regeneratione nascaris. Gregorius Nazianzenus, oratione (b) in sanctum lavac. Est ergo considerandum quis esset qui baptizatus est, & à quo, & quando. Mundus siquidem, & à Joanne, & jam inceptis miraculis: ut ex hinc suscipiamus doctrinam nos præmundandi, & humilitatem amplexandi, quin & in perfectione & spirituali, & carnalis ætatis prædicandi; quorum primum dictum (2) est baptisma suscipientibus, & non præmunitibus se per habitum bonum; nam etsi relaxationem peccatorum faciat donum baptismi, verendum tamen est ne ad eundem vomitum revertamur. Secundum dictum est adversus insurgentes contra dispensatores mysterii: siquidem ipsi dignitate præcellunt. Tertium editum est illis qui de juventute confidunt, & quodlibet tempus arbitrantur ad prælationem, vel doctrinam spectare. Purgatur Jesus, & tu purgationem contemnis à Joanne; ac tu in tuam monitorem insurgis tricenarius, tu autem docendo seniores, lanuginem prævenis. Sed adsunt Danielis, & similia exempla in ore: nam quilibet noxius ad respondendum paratus est. Non est autem lex Ecclesiæ quod raro contingit, eo quod nec unica hirundo ver statuit. Chrysostomus. (c) Vel idcirco usque ad illam ætatem quæ cuncta peccata recipit, expectat, totam legem perficiens, ne quis dicat, quod ideo legem solvit, quod eam non poterat consummare.

(1) *Al.* placitum mihi constitutum. (2) *Al.* sit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex Chrysostomo, & ex Athanasio, non occurrit; sed aliquid analogice huc pertinens apud Athanasium ipsum orat. 2. contra Arianos. (b) In sancta lumina Epiph. non in sacrum lavacrum, ut in editione Antverpiensi hujus Oper. prius perperam notabatur; cum oratio quæ in sacrum lavacrum, sive baptismum, inscribitur, sit orat. 40. Neutræ tamen illarum, nec locum ullum edit. Paris. indicabat. (c) In Cat. Græc. PP. ubi notatur ex hom. in Matth. sed non occurrit ibi, nec tale quidquam ex hom. 12. colligi potest, ubi ejus baptismum ex professio describit.

re. *Græcus* (a) Ob hoc etiam tricenarius accedit ad baptismum, ut ostendat quod spiritualis regeneratio viros parit perfectos secundum spirituales ætatem. *Beda*. Potest etiam tricenis baptizati Salvatoris ætas, nostri etiam baptismatis intimare mysterium, propter fidem scilicet Trinitatis, & operationem decalogi. *Gregorius Nazianzenus*, oratione in sanctum lavacrum. Baptizandus est tamen infantulus, si necessitas urgeat: nam utilius est (1) insensibiliter sanctificari, quam non signatos transmigrare. Sed dices: Christus tricenarius baptizatur, cum Deus esset; tu vero jubes accelerare baptismum. (2) Sed cum dixisti, Deus, id objectum solvisti. Ipse non indigebat purgamine, nec aliquod imminabat ei periculum dum differret baptismum; at tibi in parvum non redundat piaculum, si transmigras in corruptione natus, non autem incorruptionis veste indutus. (3) At forsitan times ne baptizatus baptismatis munditiam custodias, & propterea differs baptismum. Sed melius est nunquam parumper inquinari, quam omnino gratia carere. *Cyrillus*. (b) Licet tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere: unde sequitur: *Ut putabatur filius Joseph*. *Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam in princ. Bene *ut putabatur*, qui vere non erat; sed ideo putabatur, quia eum Maria, quæ Joseph viro suo erat desponsata, genuerat. Cur autem Joseph magis quam Mariæ generatio describitur, cum Maria de Spiritu Sancto genuerit Christum, & Joseph à generatione Domini videatur alienus; dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quæ semper viri originem quærit, maxime cum in Joseph (4) origine etiam origo sit Mariæ: nam cum vir justus fuerit Joseph, utique ex tribu sua, & ex patria sua accepit uxorem: itaque & census tempore ascendit Joseph de domo, & de patria David, ut profiteretur cum Maria uxore sua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria professionem deserit, utique ejusdem tribus, & ejusdem patriæ se esse designat: unde generationem Joseph explicans subdit: *Qui fuit Heli*. Illud autem advertimus, quod sanctus Matthæus Jacob, qui fuit pater Joseph, filium Nathan esse commemorat, Lucas vero Joseph, cui desponsata fuit Maria, filium Heli esse descripsit. Quomodo unius duo patres, scilicet Heli, & Jacob, esse potuerunt? *Gregorius Nazian-*

zenus. (c) Dicunt autem quidam quod unica est successio à David usque ad Joseph; (5) licet diversis nominibus ab utroque Evangelista narratur. Sed hoc absurde fatentur: quoniam initium hujus generationis duos fratres obtinuit, Natham scilicet, & Salomonem; unde generationes diversimode profuxerunt. *Eusebius Emisenus* (Lib. 1. Eccl. Histor. cap. 6.) Ipsorum ergo verborum sententiæ intellectum attentius explicemus: si enim approbante Matthæo Joseph esse filium Jacob, Lucas similiter approbasset Joseph (6) esse filium Heli, esset aliqua controversia; Cæterum cum approbante Matthæo, Lucas plerumque opinionem declararet, non propriam; dicens, *Ut putabatur*; non arbitratur aliquid relinquere dubium. Cum enim essent inter Judæos diversæ opiniones de Christo, & omnes reducerent ipsum ad David propter promissiones ei factas; plurimi autem assererent Christum à David esse futurum per Salomonem, & alios Reges; quidam hanc opinionem vitabant, eo quod plurima de Regibus dicantur enormia, & quia de Jeremias Hieremias dixit, quod non oriretur semen ex eo collocandum in sede David: quorum opinionem commemorat Lucas, sentiens enarrare Matthæum qualis esset veritas generationis; & hæc est prima ratio. Est & alia profundior: Matthæus enim cum inciperet scribere ante Conceptionem Mariæ, & carnalem nativitatem Jesu, opportune velut in historia præmittit carnalem progeniem: unde & generationem à superioribus derivat descendens: cum enim Verbum Dei carnem acciperet, descendebat. Sed Lucas ad factam per lavacrum regenerationem profilit, & ibi aliam generam successione exponit, & ab imis ad prima sublevans, pariter & peccatorum; quos narravit Matthæus, memoriam abdicat (eo quod quicumque in Deo renascitur, sit alienus à criminosis parentibus; Dei filius factus) & eorum qui secundum Deum vitam duxerunt honestam, (7) meminit. Sic enim Abraham dictum est Gen. 15., *Tu proficisceris, ad patres tuos, non quidem carnales, sed in Deo patres, propter similitudinem honestatis*. Igitur ei qui in Deo nascitur adscribit parentes qui sunt secundum Deum per æquiparantiam morum. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testamenti, quæst. 56. Vel aliter. Matthæus à David per Salomonem descendit ad Joseph; Lucas vero ab Heli: qui tempore fuit Salvatoris, ascendit

(1) *Al. invisibiliter.* (2) *Al. deest.* Sed. (3) *In quatuor jam citatis exemplis sic legitur.* Et quidem bonam est baptismi munditiam custodire; sed potius est interdum paulisper maculari quam gratia carere. (4) *Al. deest* origine. (5) *Al. Sed.* (6) *Al. omittitur* esse. (7) *Al. non est* meminit.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Idem Severus Antiöchenus in Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. PP. ex Glaphyris, nempe Lib. 2. ubi nativitatem Christi cum ipsa Moyse nativitate confert. (c) In Carmine quod inscribitur de genealogia Christi.

dit per traducem Nathan filii David, & Heli & Joseph junxit tribum, ostendens unius generis esse utrumque, ac per hoc non solum Joseph filium esse Salvatorem, sed & Heli. Ipsa enim ratione qua Joseph filius dicitur esse Salvator, ipsa etiam est Heli filius, & cæterorum omnium qui de eadem tribu sunt. Hinc est quod dicit Apostolus Rom. 9., Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem. *Augustinus* de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 5. Vel tres causæ concurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus sit, aut enim unus Evangelista patrem ejus, à quo genitus est, nominavit, alter vero vel avum maternum, vel aliquem de cognatis majoribus posuit: aut unus erat Joseph naturalis pater, & alter eum adoptavit: aut more Judæorum, cum sine filiis unus decessisset, ejus uxorem propinquus recipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputavit. *Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam. Traditur enim, Nathan, qui à Salomone genus duxit, Jacob generasse filium, & uxore superstiti decessisse, quam postea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus est Heli. Rursus Heli, fratre Jacob sine liberis decedente, copulatus est fratris uxori, & generavit alium Joseph, qui juxta legem Jacob filius dicitur: quoniam semen fratris defuncti juxta legis veteris seriem suscitabat. *Beda*, super *Qui fuit Heli*. Vel aliter, Jacob fratris Heli sine liberis defuncti uxorem de mandato legis accipiens genuit Joseph, naturam quidem germinis filium suum, secundum vero legis præceptum efficitur filius Heli. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testamenti, (a) Lib. 2. cap. 3. Probabilius enim intelligimus Lucam adoptantis originem tenuisse, qui noluit Joseph genitum dicere ab illo, cujus filium esse narravit. Commodius enim filius dictus est (1) ejus à quo fuerat adoptatus, quam diceretur ab illo genitus cujus carne non erat natus. Matthæus autem dicens: „ Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob;“ atque in hoc verbo, quod est genuit perseverans donec in ultimo diceret: „ Jacob autem genuit Joseph;“ satis expressit ad eum se patrem perduxisse originem generantium à quo Joseph non adoptatus, sed genitus erat. Quamquam si etiam genitum Lucas diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet: neque enim absurde quisque dicitur non carne, sed caritate genuisse quem sibi filium adoptavit. Merito autem Lucas adoptionis originem suscepit: quia per adoptionem efficiuntur filii Dei, per carnalem vero generationem Filius Dei potius

propter nos Filius hominis factus est. *Chrysostomus*. (b) Quia vero hæc pars Evangelii consistit in serie nominum, nihil pretiosum exinde acquiri existimant. Ne igitur hoc patiamur, experiamur etiam hunc passum scrutari. Est enim ex nudis nominibus copiosum haurire thesaurum, quia plurimum rerum indicativa sunt nomina: nam & divinam clementiam, & oblatas à mulieribus gratiarum actiones sapiunt: cum enim filios impetrabant, nomen imponebant à dono. *Glossa*, interlinearis. Interpretatur igitur Heli, Deus meus, vel scandens; *qui fuit Mathat*, idest donans peccata; *qui fuit Levi*, idest additus. *Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam. Pulchre Lucas, quoniam filios Jacob non poterat plures comprehendere, ne extra generationes evagari superflua serie videretur, licet in aliis longe posterioribus, Patriarcharum tamen antiqua nomina non prætermittenda arbitratus est: Joseph, Judæ, Simeonis, & Levi. Quatuor enim genera in his cognoscimus fuisse virtutum: in Judæ passionis dominicæ per figuram mysterium prophetatum; in Joseph præcessisse castitatis exemplum, in Simeone vindictam pudoris; in Levi officium sacerdotis: unde sequitur: *qui fuit Melchi*, idest Rex meus; *qui fuit Janne*, idest dextera, *qui fuit Joseph*, idest accrescens, fuit autem alius iste Joseph, *qui fuit Mathathia*, idest donum Dei, vel aliquando; *qui fuit Amos*, idest onerans vel oneravit; *qui fuit Naum*, idest consolatio, vel consolans; *qui fuit Hesli*, idest adjuva me; *qui fuit Nagge*, idest meridies, vel meridianum; *qui fuit Naat*, idest desiderium; *qui fuit Mathathia*, ut supra; *qui fuit Semei*, idest obediens; *qui fuit Joseph*, idest augmentum; *qui fuit Juda*; idest constitens, *qui fuit Joanna*, idest Dominus, vel gratia ejus, vel Dominus misericors; *qui fuit Resa*, idest misericors; *qui fuit Zorababel*; idest princeps, vel magister Babylonis; *qui fuit Salathiel*, idest petitio mea Deus; *qui fuit Neri*, idest lucerna mea; *qui fuit Melchi*, idest regnum meum; *qui fuit Addi*, idest robustus, vel violentus; *qui fuit Cosam*, idest dominans; *qui fuit Helmadam*, quod est Dei mensura; *qui fuit Her*, quod est vigilans, vel vigilia, vel pelliceus; *qui fuit Jesu*, quod est salvator; *qui fuit Eliezer*, idest Deus meus adjutor; (c) *qui fuit Jorim*, idest (2) Dominus exultans, vel exaltans; *qui fuit Mathat*, ut supra; *qui fuit Levi*, ut supra; *qui fuit Simeon*, idest audiivi tristitiam, vel signum; *qui fuit Juda*, ut supra; *qui fuit Joseph*, ut supra; *qui fuit Jona*, idest columba, vel dolens; *qui fuit Eliakim*, quod est Dei resurrectio; *qui fuit*

Melchi

(1) *Al. amittitur* ejus. (2) *Nicolai legit Dominus exaltans*, vel est exaltans.

EX EDIT. P. NICOL. (a) De Conf. Evang. (b) Hom. 31. in Epist. ad Rom. (c) Quæ ex Ambrosio continuatim notantur, sunt in Glossis tantum.

Melcha, idest Rex ejus; *qui fuit Menna*, quod est viscera mea; *qui fuit Mathatia*, idest donum; *qui fuit Nathan*, idest dedit, vel dantis. *Ambrosius*. Per Nathan autem expressam advertimus prophetiæ dignitatem, ut quia unus omnia Christus Jesus, in singulis quoque majoribus genera virtutum diversa præcederent.

Sequitur: *Qui fuit David*: *Origenes*, homil. 28. Dominus descendens in mundum assumpsit peccatorum hominum personam, & nasci voluit de stirpe Salomonis, ut refert Matthæus, cujus peccata scripta sunt, & cæterorum, ex quibus multi fecerunt malum in conspectu Dei. Quando vero ascendit, & secundo per baptismum ortus esse describitur, ut refert Lucas; non per Salomonem, sed per Nathan nascitur, qui arguit patrem super Uriæ morte, ortuque Salomonis. *Augustinus* in Lib. Retract. Lib. 1. cap. 28. Dicendum autem, quod hujusmodi nominis Propheta arguit David, ne putetur idem fuisse homo, cum alter fuerit. *Gregorius Nazianzenus*. (a) Sed à David ultra, secundum utrumque Evangelistam, est generis processus indivisibilis: unde sequitur, *Qui fuit Jesse*. *Glossa*, (b) ordinaria. Interpretatur David manu fortis, Jesse incensum. Sequitur: *Qui fuit Obeth*, quod est servitus; *qui fuit Booz*, quod est fortis; *qui fuit Salmon*, quod est sensibilis, vel pacificus; *qui fuit Naffem*, quod est augurium, vel serpentinus; *qui fuit Aminadab*, idest populus voluntarius; *qui fuit Aram*, quod est erectus, vel excelsus; *qui fuit Esron*, idest sagitta; *qui fuit Phares*, quod est divisio; *qui fuit Judæ*, idest confitens; *qui fuit Jacob*, quod est supplantator; *qui fuit Isaac*, quod est risus, vel gaudium; *qui fuit Abraham*, quod est pater multarum gentium, vel videns populum. *Chrysostomus*. Matthæus quidem tamquam qui Judæis scribebat, nihil statuit ulterius scribere, nisi quod ab Abraham, & David Christus processerat: hoc enim maxime placabat Judæos. Lucas vero sicut qui omnibus communiter loquebatur, ulterius protendit sermonem, attingens usque ad Adam: unde sequitur, *Qui fuit Thare*. *Glossa* (interlinearis.) Quod interpretatur exploratio, sive nequitia; *qui fuit Nachor*, quod est requievit lux; *qui fuit Sarug*, quod est corrigia, vel comprehendens lorum, vel perfectio; *qui fuit Ragau*, quod est ægrotus, vel pascens; *qui fuit Phalech*, quod est dividens, vel divisum; *qui fuit Heber*, quod est transitus; *qui fuit Sale*, quod est tollens; *qui fuit Chainan*, quod est lamentatio, vel possessio eorum. *Beda*, cap. 10. in Lucam. Nomen, & generatio Chainan juxta Hebraicam veritatem neque in Genesi,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. deest emissio.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Interlinealis.

neque in verbis dierum invenitur, sed Arphaxath Sela, vel Sale filium nullo interposito genuisse perhibetur. Scito ergo Lucam hanc generationem de septuaginta Interpretum editione sumpsisse, ubi scriptum est quod Arphaxath centum triginta quinque annorum genuerit Chainam, & ipse Chainan, cum triginta quinque fuerit annorum, genuerit Sale.

Sequitur: *Qui fuit Arphaxath*. *Glossa*, interlinearis. Quod est sanans depopulationem; *qui fuit Sem*, quod est nomen, vel nominatus; *qui fuit Noe*, quod est requies. *Ambrosius*, (ubi supra non procul à fin.) Noe quidem justus inter dominicas generationes commemoratio non debuit præmitti, ut quia ædificator Ecclesiæ nascebatur, eum sui generis auctorem præmississe videatur qui eam in typo ante fundaverat.

Qui fuit Lamech. *Glossa*, interlinearis. Quod est humiliatum, vel percutientem, percussum, vel humilem; *qui fuit Mathusalem*, quod est mortis (1) emissio, vel mortuus est, & interrogavit. *Ambrosius*, ubi supra. Hujus ultra diluvium numerantur anni, ut quoniam solus est Christus unus, cujus vita nulla sentit ætatem; in majoribus quoque suis non sensit diluvia videretur. *Qui fuit Enoch*: & hic pietatis dominicæ, & divinitatis manifestum indicium est, eo quod nec mortem senserit Dominus, & ad cælum remeaverit, cujus generis auctor raptus ad cælum est. Unde manifestum est Christum potuisse non mori, sed voluisse; ut nobis mors illa prodesset: & ille quidem raptus ne malitia mutaret cor ejus; Dominus autem, quem malitia sæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ suæ majestate remeavit. *Beda*, super *Qui fuit Mathusalem*. Pulchre autem à baptizato Dei Filio usque ad Deum Patrem ascendens, septuagesimo gradu Enoch ponit qui dilata morte translatus est in paradysum, ut significet eos qui in gratiam adoptionis filiorum ex aqua & Spiritu Sancto regenerantur, interim post corporis absolutionem æternam suscipiendos in requiem: septuagenarios enim, propter septimam sabbati, illorum requiem significat qui juvante Dei gratia, decalogum legis impleverunt. *Glossa*, interlinearis. Interpretatur autem Enoch dedicatio; *qui fuit Jareth*, quod est defendens, sive continens; *qui fuit Malalcel*, quod est laudatus Dei, vel laudans Deum; *qui fuit Chainan*, ut supra; *qui fuit Enos*, idest homo desperans, vel violentus; *qui fuit Seth*, quod est positio, sive posuit. *Ambrosius*, ibidem. Seth posterior filius Adæ non filetur, ut cum duæ sint populi generationes, significaretur in typo, in posteriore po-

Q

tius

tias quam in priore generatione Christum numerandum.

Sequitur : *Qui fuit Adam. Glossa*, interl. Quod (1) est homo, vel terrenus, vel indigenus.

Qui fuit Dei. Ambrosius (ibidem.) Quid pulchrius potuit conyenire quam ut sancta generatio à Dei Filio inciperet, & usque ad Dei filium duceretur; creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem factus præiret, propter quem Deus imago descenderet? (a) Putavit etiam Lucas ad Deum Christi originem referendam, quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum generationem veram pater, vel secundum lavacrum, & regenerationem mystici auctor muneris. Et ideo non à principio generationem ejus cœpit describere, sed postea quam baptisma ejus explicuit, ut secundum naturam, & secundum gratiam Dei Filium demonstraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus, Patrem præmissit loquentem: *Tu es Filius meus dilectus?* *Augustinus de Confen. Evang. (Lib. 2. cap. 4.)* Satis etiam per hoc demonstravit, non se ideo dixisse Joseph filium Heli, quod de illo genitus, sed quod ab illo potius (2) fuerit adoptatus; cum etiam ipsum Adam filium dixit, cum sit factus à Deo, sed per gratiam, quam postea peccando amisit, tamquam filius in paradiso constitutus sit. *Theophylactus* (circa finem Com. in 3. cap. Lucæ.) Ideo etiam generationem finit in Deum, ut ad discamus quod qui in medio sunt patres, Christus ad Deum eriget, & filios Dei faciet; & ut etiam crederetur Christi generatio sine semine fuisse; quasi dicat: Si non credis, quod secundus Adam factus sit sine semine, devenias ad primum Adam: (3) invenies enim absque semine factum à Deo. *Augustinus de Confen. Evang. Lib. 2. cap. 4.* Et Matthæus quidem significare voluit Dominum descendente ad nostram mortalitatem; ideo generationes ab Abraham usque

ad Christi nativitatem descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui. Lucas autem non ab initio, sed à baptismo Christi generationes narrat, nec descendendo, sed ascendendo, tamquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans; (4) cui Joanes testimonium perhibuit dicens Joan. 1. Ecce qui tollit peccata mundi. Ascendendo autem pervenit ad Deum, cui mundati, & expiati reconciliamur. *Ambrosius* (ubi sup.) Nec (5) sic Evangelistæ discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Nec mireris, si ab Abraham plures secundum Lucam successiones usque ad Christum sunt, pauciores secundum Matthæum, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri ut alii longævam transegerint vitam, alterius vero generationis viri (6) immatura ætate decesserint, cum videamus quam plures senes cum suis nepotibus vivere, alios vero viros statim filiis obire susceptis. *Augustinus* (b) de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 6.) Convenientissime autem Lucas baptizato Domino generationes per septuaginta septem personas sursum versus numerat: nam (7) & ascensus ad Deum, cui per peccatorum abolitionem reconciliamur, expressus est, & per baptismum fit homini omnium remissio peccatorum, quæ illo numero significantur: nam undecies septem, septuaginta & septem sunt: in denario autem perfectio beatitudinis est: unde manifestum est quod transgressio denarii designat peccatum per superbiam plus aliquid (8) habere cupientis. Hoc autem septies propterea ducitur, ut motu hominis facta significetur illa transgressio: ternario enim numero incorporea pars hominis significatur, quaternario vero corpus; motus autem in numeris non exprimitur, cum dicimus, Unum, duo, tria; sed cum dicimus, Semel, bis, ter: unde per septies undecim significatur motu hominis facta transgressio.

(1) *Al.* omittitur est. (2) *Al.* illi fuerit. (3) *Al.* & invenies eum absque semine, &c. (4) *Al.* ubi testimonium perhibuit. (5) *Al.* hic. (6) *Al.* in matura. (7) *Al.* ascendens. (8) *Al.* haberi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Non eadem serie qua hic ista in Ambrosii textu connectuntur; sed prope finem Lib. 3. super Lucam habentur quæ præmissa sunt; sequentia autem hæc habentur multo ante sub finem §. ab illis verbis incipientis, *Qui fuit Adæ, qui fuit Dei.* (b) De Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 6.

C A P U T I V.

(a) **J**esus autem plenus Spiritu Sancto regressus est à Jordane, & agebatur Spiritu in desertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & consummatibus illis, esuriit. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es; dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est, quia non in pane solum vivit homo, sed in omni verbo Dei.

(b) Et duxit illum diabolus in montem excelsum : & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis , & ait illi : Tibi dabo potestatem hanc universam , & gloriam illorum : quia mihi tradita sunt , & cui volo , do illa. Tu ergo procidens si adoraveris coram me , erunt tua omnia. Et respondens Jesus dixit illi : Scriptum est : Dominum Deum tuum adorabis , & illi soli servies.

(c) Et duxit illum in Hierusalem , & statuit eum super pinnaculum templi , & dixit illi : Si Filius Dei es , mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim , quod Angelis suis mandavit de te , ut conservent te , & quia in manibus tollent te , ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Jesus ait illi : Dictum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione , diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

(d) Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam ; & fama exiit per universam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum , & magnificabatur ab omnibus : & venit Nazareth , ubi erat nutritus , & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam , & surrexit legere. Et traditus est illi liber Esaiæ Prophetæ , & ut revolvit librum ; invenit locum ubi scriptum erat : Spiritus Domini super me , propter quod unxit me , evangelizare pauperibus misit me , sanare contritos corde , prædicare captivis remissionem , & cæcis visum , dimittere contractos in remissionem , prædicare annum Domini acceptum , & diem retributionis. Et cum plicuisset librum , reddidit ministro , & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Caput autem dicere ad illos : Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

(e) Et omnes testimonium illi dabant , & mirabantur in verbis gratiæ , quæ procedebant de ore ipsius , & dicebant : Nonne hic est filius Joseph ? Et ait illis : Utique dicetis mihi hæc similitudinem : Medice cura teipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaüm , fac & hic in patria tua. Ait autem : Amen dico vobis , quia nemo Propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis , multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cælum annis tribus , & mensibus sex , cum facta esset fames magna in omni terra ; & ad nullam illarum missus est Elias , nisi in Sareptam Sidoniæ ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo Propheta ; & nemo eorum mundatus est , nisi Naaman Syrius.

(f) Et repleti sunt omnes in synagoga ira ; hæc audientes ; & surrexerunt , & egerunt illum extra civitatem , & duxerunt illum usque ad superciliium montis ; super quem civitas illorum erat ædificata , ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens , per medium illorum ibat.

(g) Et descendit in Capharnaüm civitatem Galilææ : ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina ejus , quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum , & exclamavit voce magna dicens : Sine : quid nobis & tibi , Jesu Nazarene ? Venisti perdere nos ? Scio enim te , quia sis Sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus dicens : Obmutesce , & exi ab eo. Et cum projecisset illum dæmonium in medium , exit ab illo , nihilque illi nocuit. Et factus est pavor in omnibus , & colloquebantur ad invicem dicentes : Quod est hoc verbum , quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus : & exeunt ? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

(h) Surgens autem Jesus de synagoga introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus , & rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam , imperavit febrim , & dimisit illam : & continuo surgens ministrabat illis.

(i) Cum autem sol occidisset , omnes qui habebant infirmos variis languoribus , ducebant illos ad eum ; at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia a multis clamantia , & dicentia , quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui , quia sciebat illi ipsum esse Christum.

(k) Facta autem die , egressus ibat in desertum locum : & turbæ requirebant eum , & venerunt usque ad ipsum , & detinebant illum ; ne discederet ab eis. Quibus ille ait : Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei , quia ideo missus sum. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

(a) **T**heophylactus in Comm. super 4. cap. Lucæ. Post baptismum Christus tentatur , innuens nobis quod postquam erimus baptizati , tentationes imminēt nobis : unde dicitur : *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regres-*

sus est à Jordane. Cyrillus. (a) Dudum dixit Deus Gen. 6. , Non permanebit spiritus meus in hominibus istis , eo quod sunt caro : ubi vero regeneratione per aquam , & spiritum ditatus sumus , facti sumus divinæ naturæ participes

per Spiritus Sancti participationem. (1) Primogenitus autem in multis fratribus, primus recepit Spiritum, qui & Spiritus dator est, ut etiam ad nos per ipsum perveniat gratia Spiritus Sancti. *Origenes*, hom. 29. Quando igitur legis Jesum plenum Spiritu Sancto, & in Actibus scribitur de Apostolis, quod repleti fuerint Spiritu Sancto; vide ne æquales putēs esse Apostolos Salvatori: quomodo enim si volueris dicere, Hæc vasa plena sunt vinō, vel oleo, non statim dices, quod æquali mensura sunt plena; sic & Jesus, & Paulus pleni erant Spiritu Sancto; sed vas Pauli multo minus erat quam Jesu, & tamen erat secundum mensuram suam utrumque repletum. Accepto itaque (2) baptismo, Salvator plenus Spiritu Sancto, qui super eum in specie columbæ de cælis venerat, ducebatur à Spiritu: quia „ quotquot (3) spiritu Dei ducuntur, hi filii Dei sunt: “ Rom. 8. iste autem supra omnes proprie Filius Dei erat. *Beda*, cap. 11. in Lucam. Ne cui autem veniret in dubium à quo spiritu ductum, sive expulsam, alii Evangelistæ dicerent in desertum, consulte Lucas demum intulit: *Et agebatur in desertum à Spiritu quadraginta diebus: ne quid contra eum valuisse spiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu Sancto quæcumque volebat agebat.* *Græcus.* (a) Si vero nos arbitrio proprio nostram vitam disponimus, quomodo ipse trahebatur invitus? Quod ergo dicitur, *Agebatur Spiritu*, hujusmodi habet intellectum: Sponte spirituales duxit conversationem, ut locum exhiberet tentanti. *Basiliius* (b) in sermone præf. loci. Non enim verbo provocans inimicum; sed opere (4) incitans quærit desertum: delectatur enim diabolus in deserto, non patitur esse in urbibus, contristat ipsum concordia civium. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam, cap. de deduct. Jesu in desert. Agebatur igitur consilio in desertum, ut diabolum provocaret: nam nisi ille certasset, non mihi iste vicisset: mysterio, ut illum Adam de exilio liberaret qui de paradiso in desertum ejectus est; exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere, & tunc magis esse cavendum ne mysterii gratiam deserat mentis infirmitas: unde sequitur: *Et tentabatur à diabolo.* *Cyriillus*. (c) Ecce factus est in athletic (5) jubens

agones Deus in his, qui coronat sanctorum vertices. *Gregorius*, 3. Moral. (d) Hostis tamen nos ter mentem mediatoris Dei, & hominum tentatione quassare non valuit: sic enim dignatus est tentationes exterius suscipere ut tamen ejus mens interius divinitati inhærens inconcussa permaneret. *Origenes*, hom. 29. Tentatur autem Jesus à diabolo quadraginta diebus, & quæ fuerint tentamenta nescimus; quæ ideo forsitan prætermittuntur, quia majora erant quam ut litteram traderentur. *Basiliius*. (e) Vel Dominus per quadragenam intentatus mansit: noverat enim diabolus quod jejunabat, & non famescebat; & ideo non audebat accedere: unde sequitur: *Et nihil manducavit in diebus illis*, jejunavit siquidem, ostendens quod illi qui se vult ad pugnas tentationum accingere, sobrietas est necessaria. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam in præfatione. Tria igitur sunt quæ ad usum proficiunt salutis humanæ: sacramentum, desertum, & jejunium. Nemo nisi qui legitime certaverit, coronatur; nemo autem ad certamen virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ cælestis munere consecratur. *Gregorius Nazianzenus*, orat. in sanct. lavacrum. Quadraginta siquidem diebus jejunavit nihil manducans: erat enim Deus: nos autem jejunium possibilitati proportionamus; licet zelus aliquibus progredi suadeat ultra posse. *Basiliius*. (f) Sed tamen non sic utendum est carne, ut per egestatem alimenti naturalis vigor ejus solvatur; neque ut ad ultimum temporem intellectus urgeatur per dissolutionis excessum. Unde Dominus noster semel hoc peregit, sed per totum consequens (6) tempus ordine debito gubernavit corpus: & similiter Moyses, & Elias. *Chrysostomus* (g) Valde autem prudenter factum est, quod in jejunando eorum non excessit numerum, ne scilicet putarentur apparenter venisse, non autem recepisse veram carnem, aut præter humanam esse naturam. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam de deduct. Jesu in desertum. Quadraginta autem dierum mysticum numerum recognoscis: tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, & tot jejunio dierum sanctificato refusam cæli serenioris ostendit clementiam, tot jejunio dierum Moyses perceptionem legis emeruit, tot annos

(1) *Al.* Primogenitus, aut in multis fratribus primus, &c. (2) *Al.* à Salvatore plenus Spiritu Sancto baptismo, qui, &c. (3) *Al.* spiritu deducuntur. (4) *Al.* visitans. (5) *Legit P. Nicolai* jubens agones ut Deus in his, qui coronantur is qui coronat, &c. (6) *Al.* deest tempus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Id est Severus Anthiochenus in Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. ubi etiam Tito, & Gregorio Nisseno conjungitur quoad hanc appendicem, quasi ex illis tribus desumatur; sed occurrit inter Opera quæ nunc extant. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Cap. 11. vel in antiquis codd. cap. 13. super illud Job 2. *Verumtamen animam ejus serva.* (e) Ut supra. (f) Ut supra, in Cat. Græc. PP. Colligitur ex ejus enarratione sive Commentario in Esaiam cap. 1. & ex Constitutionibus monasticis cap. 5. non eadem ferie tamen, aut eodem tenore. (g) Hom. 12. in Matth.

in eremo constituti patres panem Angelorum consecuti sunt. *Augustinus* de Conf. Evang. Lib. 1. cap. 4. Numerus autem iste laboriosus hujus temporis sacramentum est. quo sub disciplina Regis Christi adversus diabolum dimicamus. Hic enim numerus temporalem vitam significat; tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt; quadraginta autem quater habent decem: porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur: quod declarat quod quadraginta dierum jejunium, hoc est, humiliationem animæ, consecratio & lex, & Prophetæ per Moysen, & Eliam, & Evangelium per ipsius Domini jejunium. *Basiliius*. (a) Verum quia non esurire supra hominem est, assumpsit Dominus passionem famis, indicans eam non esse peccatum, & concessit, cum voluit naturæ humanæ quæ sua sunt pati, & agere: unde sequitur: *Et consummatis illis esuriit*, non coactus ad necessitatem quæ præest naturæ, sed quasi provocans diabolum ad duellum, sentiens enim diabolum, quia ubi fames, ibi imbecillitas, aggreditur ad tentandum, & quasi tentationum excogitator, famem Christo patienti suadebat lapidibus appetitum sedare. unde sequitur: *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es; dic lapidi huic ut panis fiat.* *Ambrosius*, tit. de pr. tent. Christi. Tria præcipue docemur tela esse diaboli, quibus (1) ad convulnerandam mentem hominis, consuevit armari: gulæ unum, aliud jactantiæ, tertium ambitionis. Inde ergo cœpit unde jam vicit, scilicet Adam. Discamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum est diaboli. Sed quid sibi vult talis sermo. *Si Filius Dei es*, nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud est explorantis, aliud tentantis: ideo profitetur se credere, & homini conatur illudere. *Origenes*, hom. 29. Rogato autem patre à filio panem, nec dante lapidem pro pane, iste quasi adversarius, & fallax, pro pane (2) dabat lapidem. *Basiliius*. (b) Suadebat quidem lapidibus appetitum sedare; hoc est, permutare desiderium ab alimento naturali (3) ad existentia præter naturam. *Origenes*, ut supra. Puto etiam quod usque hodie lapidem diabolus ostendit, ut hortetur singulos ad loquendum: *Dic ut lapis iste panis fiat.* Si videris hæreticos dogmatum suorum mendacium pro pane comedere, scito lapidem eorum esse sermonem, *S. Th. Oper. Tom. IX.*

(1) Al. ad convertendam. (2) Al. dat. (3) Al. ad existentiam. (4) Al. Talia. (5) Al. corpoream.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ut supra; & sic infra. (c) Ubi supra. (d) Ubi supra, ex Iambicis, Jamb. 18. de virtute circ. med. quod prius cum Cyrillo confundebatur. (e) Bostrensis in Cat. Græc. PP.

quem monstrat eis diabolus. *Basiliius*. Dissipatos autem tentationum Christus non repellit à natura famem: unde sequitur: *Et respondit ad illum. Iesus: Scriptum est: quia non in solo pane vivit homo; sed in omni verbo Dei.* *Theophylactus*. Quasi dicat: Non solis panibus humana natura sustentatur, imò sufficit verbum Dei ad nutriendum universam naturam humanam. (4) Taliter passus est Israëliticus populus, colligens annis quadraginta manna, & gaudens vocalitium præda. Divino consilio Elias, quæ vivas habuit corpus; Elisæus herbis aggressibus socios nutritiva; *Cyrillus*. (c) Vel aliter. Terreus cibus terrenum nostrum alitur corpus, maxima vero rationalis, divino verbo, vigoratur ad bonam habitudinem spiritus; non enim naturam (5) incorpoream corpus alit. *Gregorius Nissenus*. (d) Unde non alitur virtus pane; nec per carnes bene se habet anima; & pinguescit; aliis epulis vita sublimis educatur, & crescit; nutrimentum boni castitas, panis sapientia, pulmentum, justitia, potus impassibilis status; delectatio bene sapere. *Ambrosius*, tit. & Lib. ut supra. Vides igitur quo genere utatur armorum; quo hominem à spiritualis nequitie incursione defendat adversum incircumscripta gulæ: non enim quasi Deus utitur potestate: quid enim mihi proderat? Sed quasi homo commune sibi accepit auxilium, ut divino pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi acquirat; non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum: humanis enim divina præstare non dubium est. Simul cum dicit, *Non in solo pane vivit homo*, ostendit hominem esse tentatum, hoc est susceptionem nostram, non suam divinitatem.

(b) *Theophylactus* (supet *Et consummata omni tentatione*.) Primo inimicus Christum de gula tentaverat; sicut & Adam; deinde de cupiditate, sive avaritia, in hoc quod ostendit ei omnia regna mundi; unde sequitur: *Et duxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit ei omnia regna orbis terræ in momento temporis.* *Gregorius*, in hom. 6. in Evang. Quid mirum si se permisit ab illo in montem duci, qui se pertulit etiam à membris ipsius crucifigi? *Theophylactus*, ubi supra. Sed qualiter ostendit ei omnia regna orbis terræ? Quidam dicunt, quod mente hæc ei ostendit; ego autem dico, quod sensibiliter, & in phantasia apparere fecit. *Titus*. (e) Vel descripsit orbem verbo, & velut quamdam

R dam

dam domum intentioni ejus manifestavit; ut existimabat. *Ambrosius*, tit. de tert. tent. Christi. Bene autem in momento temporis secularia; & terrena monstrantur; non enim tam celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpe honor sæculi abiit antequam venerit.

Sequitur: *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa. Titus.* In utroque mentiebatur; neque enim habebat, nec conferre poterat quod carebat: nullus enim obtinet potestatem, sed ad pugnam est adversarius derelictus. *Ambrosius*, ubi supra. Alibi enim legitur, Rom. 13. quia, omnis potestas à Deo est: itaque à Deo est potestatum ordinatio, à malo ambitio potestatis; nec est potestas mala, sed is qui male utitur potestate. Quid ergo? Bonum est uti potestate, studere honori? Bonum, si deferatur, non eripatur. Distingue tamen hoc ipsum bonum: alius enim bonus in sæculo; alius perfectæ virtutis usus. Bonum est enim Deum quærere, & cognoscendæ divinitatis studium nullis occupationibus impediri. Quod si is qui Deum quærit propter fragilitatem carnis, & mentis angustias sæpe tentatur; quanto magis qui sæculum quærit, obnoxius est. Docemur ergo ambitionem despiciere, eo quod diabolicæ (1) subicit potestati. *Titus.* (a) Habet autem forensis gratiæ domesticum periculum, & ut dominetur aliis prius servit; curvatur ad obsequium, ut honore donetur; & dum vult esse sublimior, simulata humilitate fit vilior: unde subjicit: *Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tibi omnia subdita. Cyrillus.* (b) Quomodo tu, cuius fors est inextinguibilis flamma, qualiter omnium Domino quæ sua sunt spondes? Putasti autorem habere, cuius metu tremunt universa? *Origenes*, hom. 30. Vel aliter totum. Duo reges certatim regnare festinant: peccati rex peccatoribus diabolus, & justitiæ Rex justis Christus: sciensque diabolus ad hoc venisse Christum ut regnum ejus tolleretur, ostendit ei omnia regna mundi: non quidem regnum Persarum, (2) & Indorum, sed regnum suum, quomodo regnaret in mundo, quomodo scilicet alii regnentur à fornicatione, alii ab avaritia: & ostendit ei

in puncto temporis, hoc est in præsentis temporum cursu, qui ad comparationem æternitatis puncti obtinet instar: neque enim necessarium habebat Salvator, ut ei diutius hujus sæculi negotia monstrarentur, sed statim ut aciem luminum suorum ad contemplandum veritatis, & peccata regnantia, & eos qui regnantur à vitiis conspexisset. Dicit ergo ad eum: Venisti ut adversus me de imperio dimices. Adora me, & accipe regnum quod teneo. Verum Dominus vult quidem regnare (3) sed iustitia, ut absque peccato regnet; & vult gentes sibi esse subiectas, ut serviant veritati; nec sic vult regnare ceteris ut ipse regnetur (4) à diabolo: unde sequitur: *Et respondens Jesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Beda* (super *Dominum Deum tuum adorabis.*) Dicens diabolus Salvatori, *Si prociens adoraveris me* è contrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat quasi Dominum, & Deum suum. *Cyrillus*, (c) Qualiter autem, si secundum hæreticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen inferretur adversus eos qui servierunt creaturæ, & non creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tamquam Deum? *Origenes*, hom. 30. Vel aliter? Hos, inquit, omnes propterea mihi volo esse subiectos, ut Dominum Deum adorent, & ipsi soli serviant; tu autem à me vis incipere peccatum, quod ego dissoluturus huc veni. *Cyrillus.* (d) Hoc autem mandatum ejus tetigit intima: ante adventum enim ejus ipse ubique colebatur; lex autem divina ejiciens ipsum à Dominio usurpato, adorare statuit solum eum, qui naturaliter Deus est. *Beda*, ubi supra. Quæret autem aliquis quomodo conveniat quod hic præcipitur, soli Domino serviendum, Apostoli verbo, qui dicit Galat. 5. „ Per caritatem servite, te invicem. “ (5) Sed in Græco *dulia* intelligitur servitus communis, hoc est sive Deo, sive homini exhibita; *latría* autem vocatur servitus divinitatis cultui debita. Jubemur ergo per caritatem servire invicem, quod est Græce *duleuin*, jubemur uni Deo servire, quod est Græce *latreuin*: unde hic dicitur, *Et illi soli servies*; quod est Græce *latreuis*.

(c) *Ambrosius*, ubi supra in fine. Sequitur jactantiæ telum, quo in proclive delinquitur: quia

(1) *Al.* subjecit. *P. Nicolai* habet subjacet. (2) *Al.* & Medorum. (3) *Al.* & quasi iustitia, item omittitur & *P. Nicolai* sed quasi iustitia. (4) *Al.* ab alio. (5) *In quatuor sæpe commemoratis editionibus sic habetur.* Sed in Græco *dulia* intelligitur servitus communis (hoc est sive Deo, sive homini exhibita) secundum quam jubemur servite invicem; *latría* autem vocatur servitus divinitatis cultui debita, quæ jubemur soli Deo servire.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hanc appendicem nomine Titi notant editiones parisiensis, & Antverpiensis; est Ambrosii tamen; ut & alia quæ præcedunt, etsi verbis paululum immutatis, & alia serie. (b) In Catena Græc. (c) In Lhesauro. (d) In Cat. Græc.

quia dum homines gloriam virtutis suæ jactare desiderant, de loco meritorum, & statione decidunt: unde dicitur: *Et duxit illum in Hierusalem, & statuit eum supra pinnaculum templi. Origenes, hom. 31.* Sequebatur plane, quasi athleta ad tentationem sponte proficiscens, & quodammodo loquebatur: *Duc quo vis, & invenes me in omnibus fortiorem. Ambrosius, ibid.* Ita est autem jactantia ut dum se putat uniusquisque ad altiora conscendere, sublimium usurpatione factorum ad inferiora trahatur; unde sequitur: *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Athanasius. (a)* Non autem contradiuinitatem certamen diabolus iniit, neque enim audebat; & ideo dicebat: *Si Filius Dei es; sed cum homine certamen iniit, quem quondam seducere potuit. Ambrosius, Lib. 4. in Luc. de secunda tent. Christi.* Vere autem diabolica vox est quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. Simul infirmitatem suam diabolus, malitiamque designat: quia nemini potest nocere nisi ipse deorsum se miserit; nam qui relictis cælestibus terrena eligit, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, qui omnes propriæ subjecerat, potestati, plus cœpit (1) quam hominem judicare. Transfiguratur autem se satanas velut Angelum lucis, & de Scripturis sæpe divinis languageum fidelibus parat: unde sequitur: *Scriptum est enim: Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut conseruent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Origenes, homil. 31.* Unde tibi diabole, hoc scire, quod ista scripta sunt? Numquid legisti Prophetas, vel divina eloquia? Legisti quidem, non ut ipse electione eorum melior fieres, sed ut de simplici littera eos qui amici sunt litteræ interficias. Scis quia si de aliis (2) ejus voluminibus loqui volueris, non decipies. *Ambrosius, ubi supra.* Ergo non te capiat hæreticus, quia potest de Scripturis aliqua exempla proferre: utitur & diabolus testimoniis Scripturarum, non ut doceat, sed ut fallat. *Origenes, hom. 31.* Vide autem quomodo & in ipsis testimoniis versipellis est: vult enim minuere gloriam Salvatoris, quasi Angelorum indigeat auxilio, offensurus pedem, nisi eorum manibus subleuetur. Hoc enim testimonium non de Christo, sed de sanctis generaliter scriptum est; neque enim indiget Angelorum auxilio qui major est Angelis; quin potius disce, diabole, quod nisi Deus adjuvaret Angelos, offenderent pedem suum; & tu (3)

propterea offendisti, quia credere in Jesum Christum Dei Filium noluisti. Quare autem fides quod sequitur, ibid. Psalm. 90., Super aspidem, & basiliscum ambulabis; nisi quia tu es basiliscus, tu draco, tu leo? *Ambrosius, ut supra.* Sed Dominus rursus ne ea quæ de se fuerant prophetata, ad arbitrium diaboli putaret esse facienda, sed divinitatis propriæ auctoritate servata, versutiæ ejus occurrit, ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis: unde sequitur: *Et respondens Jesus ait illi: Dictum est quia non tentabis Dominum Deum tuum. Chrysostomus. (b)* Diabolicum enim est seipsum injicere ad pericula, & tentare si eripiat Deus. *Cyrillus. (c)* Non enim tentantibus largitur Deus auxilia, sed credentibus in eum: unde Christus tentantibus eum non ostendebat miracula, quibus dicebat, *Matth. 12., Generatio prava signum quærit, & non dabitur ei.* *Chrysostomus. (d)* Aspice autem quomodo non turbatus est Dominus; immo de Scripturis humilime cum iniquo disceptat, ut conformeris Christo pro posse. Novit diabolus animam Christi, quibus succubuit: ex mansuetudine eum cepit, ex humilitate devicit. Tu quoque cum videris hominem effectum diabolum, & tibi obviantem, eo modo devincas, doceas animam tuam formare: os concedens ori Christi: sicut enim cum Romanus forsitan residet iudex, non exaudiet responsum ignorantis eo modo loqui quo ipse; sic & Christus nisi suo modo loquaris, non exaudiet te, nec vacabit tibi. *Gregorius Nissenus. (e)* Legitime autem pugnantium agorum reperitur terminus, vel quod adversarius sua sponte cedat victenti, vel trino casu deponitur secundum pugnatioris artis decretum: unde sequitur: *Et consummata omni tentatione diabolus recessit usque ad tempus ab illo. Ambrosius, Lib. 4. in Lucam tit. de recessu diaboli.* Non dixisset Scriptura omnem tentationem consummatam, nisi in tribus præmissis esset omnium materia delictorum: quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt, scilicet carnis oblectatio, spes gloriæ, aviditas potentia. *Athanasius. (f)* Accesserat quidem ad eum hostis ut ad hominem: non inveniens autem in ipso antiqui sui seminis signa, discessit. *Ambrosius, ut supra.* Vides ergo ipsum diabolum in stadio non esse pertinacem, cedere veræ solere virtuti; & si invidere non desinat, tamen iustare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus: postea enim (4) non tentaturus, sed

aper-

(1) *Al. deest* quam. (2) *Al. ei.* (3) *Al. propterea cum fulgure cecidisti.* (4) *Al. & tentaturus.*
 • EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ibid.* (b) *In Cat. Græc. PP. ex homiliis ad Hebræos.* (c) *In Cat. Græc. ubi supra.* (d) *Ibid. ex homiliis in Matth.* (e) *Ubi supra in Cat. Græc.* (f) *Ibid.*

aperte pugnaturus venit. *Theophylactus* (super *Et recessit.*) Vel quia de voluptate tentaverat in deserto, recessit ab eo usque ad tempus crucis, in quo eum erat de tristitia tentaturus. *Maximus.* (a) Vel diabolus in deserto Christo suggesterat præferre mundi materiam divino amori; quem Dominus retrocedere iussit, quod erat indicium divini amoris: unde postea satagebat prævaricatorem eum facere dilectionis ad proximos; & ideo docente eo semitas vitæ, provocabat ad illius insidias pharisæos & scribas, ut ad eorum odium (1) perverteretur. Sed Dominus dilectionis intuitu, quem habebat in eos, monebat, arguebat, beneficia conferre non cessabat. *Augustinus*, de Conf. Evang. Lib. 2. cap. 16. Totum autem hoc similiter *Matthæus* narrat; sed non eodem ordine: unde incertum est quid prius factum sit, utrum regna terræ prius demonstrata sint ei; & postea (2) in pinnam templi levatus sit; an hoc prius; & illud postea: nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. *Maximus.* (b) Ob hoc autem Evangelistarum hæc iste, illam verò ille præmittit, quia inanis gloria, & avaritia ad invicem sese gignunt. *Origenes*, hom. 29. in Lucam. Joannes autem, quia à Deo exordium fecerat, dicens, „ In principio erat Verbum; „ tentationem Domini non descripsit; quia Deus tentari non potest, de quo (3) ei erat sermo: quia vero in *Matthæi* Evangelio, & in *Lucæ* generatio hominis scribitur, & in *Marco*; homo autem est qui tentatur; ideo *Matthæus*, *Lucas*, & *Marcus* tentationem Domini descriperunt.

(d) *Origenes*, hom. 32. in Lucam. Quia Dominus tentatorem vicerat, virtus ei addita est, quantum scilicet ad manifestationem: unde dicitur: *Et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.* *Beda*, cap. 12. in Lucam. Virtutem Spiritus signa miraculorum dicit. *Cyrillus.* (c) Agebat autem miracula, non ab extrinseco, & quasi acquisitam habens Spiritus Sancti gratiam, sicut alii sancti; sed potius cum esset naturaliter Dei Filius, & confors omnium quæ sunt Patris, tanquam propria virtute; & operatione utitur ea quæ est Spiritus Sancti. Decebat autem ex tunc eum notum fieri, & humanationis fulgere mysterium apud eos qui erant de sanguine Israel: unde sequitur: *Et fama exiit per universam regionem de illo.* *Beda*, cap. 12. in Lucam. Et quia sapientia pertinet ad doctrinam, virtus vero refertur ad opera, utraque hic conjunguntur: unde sequitur: *Et ipse docebat in*

synagogis eorum. Synagoga Græce, Latine dicitur congregatio: quo nomine, non solum turbarum conventum, sed & domum in qua ad audiendum verbum Dei conveniebant, Judæi appellare solebant; sicut nos Ecclesias, & loca, & choros fidelium vocamus. Verum differt inter synagogam quæ congregatio, & Ecclesiam quæ convocatio interpretatur, quia scilicet, & pecora, & quæque res congregari in unum possunt; convocari non possunt nisi ratione utentia: ideo novæ gratiæ populum quasi majori dignitate præditum, rectius Ecclesiam quam synagogam nominare apostolicis (4) doctoribus visum est. Merito autem & magnificatus à præsentibus asseveratur (5) præcedentibus factorum, dictorumve indicis, cum sequitur, *Et magnificabatur ab omnibus.* *Origenes*, hom. 32. in Lucam. Cavè autem ne beatos tantum illos iudices, & te arbitris privatum esse Christi doctrina; quia nunc etiam in toto orbe docet per organa sua, & nunc magis glorificatur ab omnibus quam illo tempore quo tantum in una provincia cognoscebatur. *Cyrillus.* (d) Largitur autem sui notitiam illis inter quos educatus est secundum carnem: unde sequitur: *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus.* *Theophylactus* (super *Et venit Nazareth.*) Ut & nos doceat prius proprios beneficiare, & docere, deinde & ad reliquos amicitiam spargere. *Beda.* Confluebat autem die sabbati in synagogis, ut feriat mundum negotiis ad meditanda legis monita quieto corde residerent: unde sequitur: *Et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam.* *Ambrosius*, tit. de regressu Jesu in Galilæam. Ita autem Dominus ad omnia se curvavit obsequia, ut ne lectoris quidem asperneretur officium: unde sequitur: *Et surrexit legere, & traditus est illi liber Esaiæ.* Accepit quidem librum, ut ostenderet seipsum esse qui locutus est in Prophetis, & removeret sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris testamenti, alium novi; vel qui initium Christi dicunt esse de Virgine: quomodo enim coepit ex Virgine qui ante Virginem loquebatur? *Origenes*, hom. 32. Non autem fortuito revolvit librum, & caput de se vaticinans reperit lectionis; sed hoc providentiæ Dei fuit: unde sequitur: *Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me: Christus enim est qui ita commemoratur.* *Athanasius.* (e) Explicans enim nobis causam factæ in mundo revelationis, & suæ humanationis, hoc dicit;

(1) *Al.* pervertantur. (2) *Al.* in primam. (3) *Al.* omittitur ei. (4) *Al.* doctrinis. (5) *Apud P. Nicolajum* est præsentibus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. (b) Ibid. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ubi supra.

(e) Orat. 2. contra Arrianos.

sicut enim Filius, cum sit Spiritus dator, non recusat fateri tanquam homo, quod in Spiritu Dei eijcit dæmonia; ita non recusat dicere, *Spiritus Domini super me*, pro eo quod factus est homo. *Cyrillus (a)* Similiter autem fatemur eum unctum fuisse in quantum carnem suscepit: unde sequitur: *Propter quod unxit me*: non enim ungitur divina natura, sed quod nobis cognatum existit; sic etiam & quod dicit se missum, imputandum est humanitati: nam sequitur: *Evangelizare pauperibus misit me. Ambrosius*, ubi supra. Vides Trinitatem cœternam, atque perfectam; ipsum loquitur Scriptura Jesum Deum hominemque in utero perfectum; loquitur & Patrem, & Spiritum Sanctum, qui cooperatur ostenditur; quando corporali specie sicut columba descendit in Christum. *Origenes*, hom. 32. in Luc. Pauperes autem nationes dicit: isti (1) enim erant pauperes nihil omnino possidentes, non Deum, non legem, non Prophetas, non justitiam, (2) non reliquas virtutes. *Ambrosius*, Lib. & tit. eod. Vel universaliter ungitur oleo spirituali, & virtute cœlesti, ut paupertatem conditionis humanæ, thesauro resurrectionis rigaret æterno. *Beda*, cap. 12, in Lucam. Mittitur etiam evangelizare pauperibus dicens Mat. th. 5. „ Beati pauperes, quia vestrum est regnum cœlorum,“ *Cyrillus*, (b) Forsitan enim pauperibus spiritu in his ostendit exhibitum liberale donum inter omnia dona, quæ per Christum obtinentur. Sequitur: *Sanare contritos corde*. Vocat contritos corde debiles, fragilem mentem habentes, & resistere nequeuntēs insultibus passionum; quibus remedium sanitatis promittit. *Basilius*, (c) Vel contritos corde venit sanare, idest remedium dare habentibus cor contritum à satana per peccatum: eo quod præ ceteris peccatum cor humanum prosternit. *Beda* (super *Dimittere confractos*.) Vel quia scriptum est Psalm. 50. „ Cor contritum, & humiliatum, Deus non spernit;“ ideo missum se dicit ad sanandum contritos corde, secundum illud Psalm. 140. „ Qui sanat contritos corde.“

Sequitur; *Et prædicare captivis remissionem*, *Chrysostomus*, (d) Captivationis vocabulum multiplex est. Est enim captivatio bona, sicut Paulus dicit, 2, Corinth. 10. „ Captivantes omnem, intellectum ad obedientiam Christi,“ Est & prava, & sensibilis, quæ est à corporalibus hostibus. Sed deterior est intelligibilis, de qua hic dicit: fungitur enim peccatum pessima tyrannide, præcipiens mala, & obedientes confundens. Ab hoc intelligibili carcere nos Christus

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* autem. (2) *Al.* reliquasque. (3) *Al.* prædicabat, (4) *Al.* quia. *Legit autem P. Nicolai* quia dum nobis Scripturas quæ de ipso erant aperuit, in carne dignatus est operari.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) *Ibid.* (c) In Cat. Græc PP. (d) In Psalm. 125,

eripuit. *Theophylactus* (super *Ut sanem contritos*.) Possunt autem & hæc de mortuis intelligi, qui captivi existentes soluti sunt ab inferni dominio per Christi resurrectionem.

Sequitur: *Et visum cæcis*, *Cyrillus*, Profluentes enim à diabolo tenebras in corda humana, Christus quasi Sol justitiæ removet, faciens homines filios non noctis, & tenebrarum, sed lucis, & diei: qui enim aliquando errabant, perciperunt justorum semitas.

Sequitur: *Dimittere confractos in remissionem*, *Origenes*, hom. 32. in Luc. Quid enim ita fractum, atque collisum fuerat ut homo, qui à Jesu dimissus est, & sanatus? *Beda*. Vel *dimittere, re confractos in remissionem*; idest, eos qui legis pondere importabili fuerant depressi revelare. *Origenes*, hom. 32. Ista autem omnia prædicta sunt, ut post visionem ex cæcitate, post libertatem ex vinculis, post sanitatem à diversis vulneribus veniamus ad annum Domini acceptum: unde sequitur, *Prædicare annum Domini acceptum*, Ajunt autem quidam juxta simplicem intelligentiam, anno uno Evangelium Salvatorem in Judæa prædicasse; & hoc est quod dicitur: *Prædicare annum Domini acceptum*. Vel *annus Domini acceptus* est totum tempus Ecclesiæ, quo dum versatur in corpore, peregrinatur à Domino. *Beda* (super *Prædicare annum acceptum*.) Neque enim solus ille annus quo Dominus prædicabat fuit acceptabilis, sed etiam iste quo (3) prædicat Apostolus dicens, 2, Cor. 6. „ Ecce nunc tempus acceptabile. “ Post annum sanæ Domini acceptabilem subdit, „ *Et diem retributionis*, scilicet extremæ, quando reddet unicuique secundum opus suum. *Ambrosius*, Lib. & tit. ut sup. Vel diem hunc annum Domini acceptum dicit perpetuis diffusum temporibus, qui redire in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominibus, & quietis indulgeat.

Sequitur; *Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit*, *Beda* (super *Et cum plicuisset librum*.) Librum audientibus illis qui aderant legit, sed lectum ministro reddidit; quia dum esset in mundo, palam locutus est, docens in synagoga, & templo; sed ad cœlestia reversurus his qui ab ipso viderant, & ministri sermonis fuerant, evangelizandi officium tradidit. Stans legit, quia nobis scripturas quæ de ipso erant aperuit, (4) quando in carne dignatus est operari; sed reddito libro residet, quia se supernæ quietis folio restituit; stare enim operantis est, sedere autem quiescentis, vel judicantis. Sic & prædicator verbi surgat, & legat, idest

S

ope-

operetur, & prædicet; & resideat, idest præmia quietis expectet. Revolutum autem librum legit, quia Ecclesiam misso Spiritu omnem veritatem docuit; plicatum ministro reddidit, quia non omnia omnibus dicenda, sed pro captu audientium committit doctori dispensandum verbum.

Sequitur: *Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.* Origenes, hom. 32. in Lucam. Et nunc etiam si volumus, oculi nostri possunt intendere (1) in Salvatorem: cum enim principalem cordis tui direxeris aciem ad sapientiam, & veritatem, Deique Unigenitum contemplandum, oculi tui intuentur Jesum. Cyrillus. (a) Tunc autem omnium oculos convertebat ad se, quodammodo stupentium qualiter litteras novit, quas non didicit. Sed quoniam mos erat Judæis, promulgatas de Christo Prophetias dicere consummari vel in quibusdam eorum præpositis, vel in aliquibus sanctis prophetis, Dominus hoc prædicavit: unde sequitur: *Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Beda (super *Et erant oculi omnium.*) Quia scilicet, sicut illa Scriptura prædixerat, & magna faciebat, & majora Dominus evangelizabat.

(e) Chrysostomus, hom. 49. in Matth. circa princ. Cum venisset in Nazareth Dominus, à miraculis abstinere, ne provocaret eos ad majorem livorem. Præterdit autem eis doctrinam non minus admirandam miraculis: erat enim quædam divina gratia ineffabilis in dictis salvatoris concurrens, animas permulcens auditorum: unde dicitur: *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius.* Beda (super *Omnes testimonium illi dabant.*) Testimonium illi dabant attestando illum vere esse ut dixerat, de quo Propheta cecinerat. Chrysostomus, homil. 49. in Matth. Sed stulti admirantes sermonis virtutem, parvipendunt ipsum ab eo qui putabatur (2) pater: unde sequitur: *Et dicebant: Nonne hic est filius Joseph?* Cyrillus (b) Sed quid impedit ut venerabilis, & admirabilis sit, si filius esset, ut putabatur, Joseph? Nonne vides divina (3) miracula? Satanam jam prostratum, nonnullos ab his ægritudinibus liberatos? Chrysostomus (ubi supra) Post multum enim tempus, & signorum ostensionem profectus est ad eos; nec eum sustinuerunt, sed iterum se succendebant invidia: unde sequitur: *Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum, Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac*

& hic in patria tua. Cyrillus (c) Commune quidem proverbium erat apud Hebræos ad improprium excogitatum: clamabant enim aliqui contra medicos infirmos: *Medice sana te ipsum.* Gessa (ordinaria.) Quasi dicerent: Quia in Capharnaum plures te curasse audivimus, cura etiam te ipsum; idest, fac similiter in tua civitate, ubi conceptus es, & nutritus. Augustinus de Confess. Evang. (Lib. 2. cap. 42.) Cum autem jam magna ab illo facta fuisset commemorat, quæ se nondum narrasse scit; quid evidentius quam hoc eum scienter præoccupasse narrandum? Neque enim tantum ab ejus baptismo progressus est ut oblitus putetur, nondum se aliquid commemorasse de his quæ in Capharnaum gesta fuerant. Ambrosius (Lib. 4. in Lucam tit. de responsione Jesu.) Non otiose autem Salvator se excusat, quod nulla in patria sua miracula virtutis operatus sit, ne fortassis aliquis viliores patriæ nobis esse debere putaret affectum: nam sequitur: *Ait autem: Amen dico vobis quia nemo Propheta acceptus est in patria sua.* Cyrillus. (d) Quasi dicat: Vultis multa prodigia inter vos à me fieri, penes quos sum nutritus; sed non lætet me quædam communis, quæ multis accidit, passio: contemnuntur enim quodammodo semper etiam optima quæque quando non raro contingunt alicui, sed suppetunt ad velle; & sic etiam contingit in hominibus: familiaris enim, quia semper præsto est, debita reverentia privatur à notis ejus. Beda (cap. 12. in Lucam.) Prophetam autem dici in Scripturis Christum, & Moyses testis est, qui dicit Deuter. 18., Prophetam, vobis suscitabit Deus de fratribus vestris. Ambrosius (ubi supra.) Hoc autem exemplo declaratur quod frustra opem misericordiæ cælestis expectes, si alienæ fructibus virtutis invidias: aspernator enim Deus invidorum est, & ab his qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ pietatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus, divinitatis exemplum est, & invisibilia ejus nobis per ea quæ sunt visibilia demonstrantur. Videte igitur quid mali invidia afferat: indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius (4) nasceretur. Origenes (hom. 33.) Quantum ad Lucæ historiam pertinet, nondum in Capharnaum fecisse aliquod signum describitur: nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur: *Quæcumque audivimus facta in Capharnaum.* Unde puto in præsentī sermone aliquid latitare mysterii, (5) & Nazareth in typo Judæorum, Capharnaum in typo præcessisse Gen-

(1) Al. deest in. (2) Al. omittitur pater. (3) Al. mira. (4) Al. nesciretur. Nicolai conciperetur.

(5) Al. & Nazareth esse typpum Judæorum, Capharnaum typpum Gentium.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibidem. (d) Ubi supra.

Gentium. Erit enim tempus quando diciturus est populus Israel: Quæ ostendisti universo orbi, ostende & nobis, prædica sermonem tuum populo tuo Israel, ut saltem cum subintraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus fiat. Quam obrem videtur mihi convenienter respondisse Salvator, *Nemo propheta acceptus est in patria sua*, plus juxta sacramentum quam juxta litteram; licet & Hieremias in Anathoth patria sua non fuerit acceptus, & reliqui Prophetæ: sed magis videtur mihi intelligi ut dicamus patriam omnium Prophetarum fuisse populum circumcisionis. Et nationis quidem susceperunt vaticinium Jesu Christi, magis habentes Moysen, & Prophetas de Christo prædicantes, quam illi qui ex his non susceperunt Jesum. *Ambrosius* (ubi supra) Bene autem apto comparationis exemplo arrogantia civium rerunditur invidiorum, dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire: nam sequitur: *Et in veritate dico vobis: multæ viduæ erant in diebus Eliæ*: non quia Eliæ dies fuerunt; sed in quibus Elias operatus est. *Chrysostomus* (a) Ipse quidem terrenus Angelus, cælestis homo, qui nec tectum, nec mensam, nec amictum habebat, ut multi, clavem cælorum gerit in lingua: & hoc est quod sequitur: *Quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex*. Postquam autem cælum seravit, terramque reddidit sterilem, regnabat fames, & consumpta sunt corpora: unde sequitur: *Cum facta esset fames in terra*. *Basiliius* (b) Ut enim aspexit ex saturitate non modicum generari opprobrium, per famem illis jejunium attulit, quo culpam eorum; quæ in immensum crescebat, cohibuit. Corvi autem facti sunt justo cibi ministri, qui consueverunt aliorum pabula usurpare. *Chrysostomus* (c) Sed quoniam exsiccatus est fluvius, ex quo pocula justo dabantur; „Vade (inquit Deus 3. Reg. 17.) in Sareptam Sidoniæ; „ illic mandabo mulieri viduæ ut pascat „ te. “ unde & hic sequitur: *Et ad nullam eorum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidoniæ ad mulierem viduam*: quod ex quadam Dei dispensatione factum est: fecit enim Deus eum per longum iter pergere usque in Sidonem, ut visa mundi peste poscat à Domino pluvias. Multi autem tunc temporis opulenti erant; sed nullus tale aliquid fecit ut viduæ: reverentia enim mulieris ad Prophetam, non prædiorum, sed voluntatis fiebant divitiæ. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod. ubi supra.) Mystice autem dicit, *In die-*

bus Eliæ, quia dies faciebatur illis qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ spiritualis; & ideo aperiebatur cælum videntibus divina mysteria: claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoscendæ divinitatis ubertas. In vidua autem illa ad quam Elias directus est, typpus Ecclesiæ præmissus est. *Origenes* (hom. 32. in Luc.) Occupante enim fame populum Israel, scilicet audiendi sermonem Dei, venit Propheta ad viduam, de qua dicitur *Esai 54.* „ Multi filii desertæ „ magis quam ejus quæ habet virum: “ & cum venisset, panem illius, & alimenta multiplicat. *Beda* (cap. 12. in Lucam.) Sidonia autem venatio inutilis, Sarepta incendium, vel angustia panis interpretatur: quibus omnibus gentilitas exprimitur, quæ inutili venationi dedita, idest lucris, & negotiis sæculi serviens, incendium carnalium cupiditatum, panisque spiritualis angustias patiebatur; donec Elias, idest propheticus sermo, cessante Scripturarum intelligentia, pro perfidia Judæorum venit ad Ecclesiam, ut receptus pasceret, & reficeret corda credentium. *Basiliius*. Quælibet etiam anima viduata, & privata virtute, & divina notitia, postquam divinum verbum recipit, propria delicta cognoscens, docetur nutrire verbum virtutum panibus, & irrigare fonte vitæ doctrinam veritatis. *Origenes* (hom. 33. in Lucam.) Sed & aliud ad eundem sensum pertinens loquitur, cum subdit: *Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo. Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus*; qui utique non erat ex Israel. *Ambrosius* (ubi supra.) Mystice autem populus Ecclesiam contingit, ut sequatur populus ille ex alienigenis congregatus, ante leprosus, prius quam mystico baptizaretur in flumine; (1) idest, post sacramenta baptismatis, maculis corporis, & mentis ablutis, immaculata virgo cœpit esse sine ruga. *Beda* (super illud, *Multæ viduæ erant.*) Naaman enim, qui decorus interpretatur, populum significat nationum, qui septies lavari jubetur: quia illud baptismus salvat quod septiformis Spiritus regenerat. Caro ejus post lavacrum sicut pueri apparet: quia mater gratia omnes in unam parit infantiam; vel quia (2) Christo conformatur, de quo dicitur *Esai 9.* „ Puer natus est nobis. “

(f) *Græcus* (d) Quia pravam eorum intentionem redarguerat, ideo indignantur; & hoc est quod dicitur: *Et repleti sunt omnes in synagoga, ira*: pro eo etiam quod dixerat, *Hodie comple-*

(1) *P. Nicolai*, forte melius, legit Sed post, &c. (2) *Al. Christus.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex homiliis in Epist. Pauli. (b) In Cat. Græc. PP. notatur sine ullo indice loci; sed habetur partim orat. 1. & 2. de jejuniis, quoad priorem appendicem, partim orat. in famem, & siccitatem, quoad posteriorem. (c) Ut supra. (d) Idest Cyrillus in Cat. Græc. PP.

pleta est hæc prophetia, arbitrati sunt quod seipsum compararet Prophetis, & ideo indignantur, & fugant eum extra civitatem: unde sequitur: *Et surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem.* Ambrosius (Lib. 4. in Luc. tit. de indignatione Judæorum.) Nec mirum, si perdidissent salutem qui ejecerunt de suis finibus Salvatorem. Dominus autem, qui docuerat Apostolos exemplo sui omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos anigat, nec eicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Non mediocriter autem invidia proditur, quæ caritatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Cum enim ipse Dominus per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant: unde sequitur: *Et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.* Beda (ubi supra.) Pejores sunt Judæi discipuli (1) diaboli diabolo magistro: ille (2) enim ait, *Mitte te deorsum*; isti facto mittere conantur: sed illorum mente mutata subito, vel obstupefacta, descendit, (a) quia adhuc illis poenitentiae locum reservat: unde sequitur: *Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* (3) Chrysostomus. (b) In quo & quæ sunt humanitatis, & quæ sunt divinitatis ostendit: stare enim in medio insidiantium, & non apprehendi, divinitatis eminentiam ostendebat; discedere vero, dispensationis approbat mysterium. Ambrosius (ubi supra.) Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem: etenim quando vult capitur, quando vult (4) elevabitur. Nam quemadmodum à paucis teneri potuit, qui à populo non tenetur? Sed voluit sacrilegium esse multorum, ut à paucis quidem affligeretur; sed pro toto orbe moreretur. Quin etiam malebat Judæos (5) adhuc sanare quam perdere, (6) ut inefficaci furoris exitu (7) desinerent velle quod implere non possent. Beda (super *Duxerunt illum.*) Nondum etiam venerat hora passionis, quæ in parasceve paschæ futura extiterat; necdum locum passionis adierat, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur; nec hoc genus mortis elegerat, qui crucifigendum se à sæculo præconabatur.

(g) Ambrosius (Lib. 4. in Luc. tit. de conform. ejusdem Christi per miracula.) Non indignatione commotus Dominus, nec scelere offensus Judæam deseruit; quin etiam immemor injuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc sanando (8) infidæ plebis corda demulcet:

unde dicitur *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis.* Cyrillus. (c) Quamvis enim sciret quod inobedientes assent, & duri cordis, tamen visitat illos, sicut bonus medicus illos qui ultima laborant ægritudine tentat sanare. Docebat autem in synagogis confidenter secundum illud Esaiæ 45. „ Nequaquam occulte locutus sum, nec in obscuro „ loco terræ. “ In sabbato quoque disputabat cum eis, quia vacabant. Mirati sunt ergo de doctrinæ virtute, & potestatis magnitudine: unde sequitur: *Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipseus*, idest non blandus, sed imperiosus ad salutem. Judæi autem putabant esse Christum sicut aliquem sanctorum, aut Prophetarum. Ut autem majorem de eo opinionem accipiant, transcendit mensuram propheticam; non enim dicebat, „ Hæc dicit Dominus, “ ut Prophetæ consueverant dicere; sed sicut Dominus legis, quæ sunt supra legem proferebat, transferens litteram ad veritatem, & figuras ad spirituales intelligentiam. Beda (cap. 12. in Lucam parum à fine.) Sermo etiam doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet operatur: qui enim facto destruit quod prædicat, contempitur. Cyrillus. (d) Opportune autem dogmatibus plerumque ardua miscet opera; quos enim non disponit ratio ad cognoscendum, hos instigat signorum ostensio: unde sequitur; *Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.* Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Sabbato medicinæ divinæ opera cœpta significat, ut inde nova creatura cœperit unde vetus creatura ante desivit; ne sub lege esse Dei Filium, sed supra legem in ipso principio designaret. Bene etiam sabbato cœpit, ut ipsum se ostenderet creatorem, quia opera operibus interferit, & proficitur opus quod ipse ante jam cœperat; ut si domum sabet renovare disponat, non à fundamentis, sed à culminibus incipit solvere vetustatem, itaut ibi prius manum admoveat ubi ante desierat. Dei inde à minoribus incipit, ut ad majora perveniat, Liberare à dæmone etiam homines, sed in verbo Dei possunt; resurrectionem mortuis imperare divinæ solius est potestatis. Cyrillus (e) Calumniabantur autem Judæi gloriam Christi, dicentes Matth. 12. „ Hic non ejicit dæmones nisi „ in Beelzebub principe dæmoniorum: “ ad quod removendum cum representarentur dæmones invictæ potestati ejus, nec tollerarent congressum deitatis, sævam vocem emittebant: unde & hic sequitur: *Exclamavit voce magna dice-*

ens:

(1) *Al. omittitur* diaboli. (2) *Al. vero.* (3) *Gregorius.* (4) *Al. elevabitur.* (5) *Al. deest* adhuc. (6) *Al. ut efficaci.* (7) *Al. deberent.* (8) *Al. in fide* plebis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hanc appendicem Beda non habet, sed Glossa tantum. (b) Himil, 47, in Joan. (c) In Cat. Græc, ubi supra, (d) Ubi supra. (e) Ibid.

icens: Sine: quid nobis, & tibi Jesu Nazarene? Veniste perdere nos? Beda (cap. 13. in Lucam.) Quasi dicat: Paululum à me vexando quiesce, cui nulla est societas cum nostra fraude. *Ambrosius (ubi supra.)* Nec quemquam movere debet quod Jesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur: nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cælo Angelus ad Virginem detulit. Est hujus imprudentiæ diabolus, ut inter homines aliquid primus usurperet, & ad homines quasi novum deferat, quo terrorem suæ potestatis incutiat: unde sequitur: *Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Athanasius. (a)* Non dicebat eum Sanctum Dei, quasi aliis sanctis similis, sed quasi eo singulariter Sancto existente cum articuli adjectione: ipse est enim naturaliter Sanctus, cujus participatione omnes alii sancti vocantur: neque tamen hoc dicebat, quasi eum veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. *Cyrillus. (b)* Putaverunt enim dæmones quod per hujusmodi laudem facerent ipsum inanis gloriæ amatorem, ut abstineret ab eorum contumacitate, utpote pro gratia gratiam recompensans. *Chrysostomus. (c)* Voluit etiam dæmoni perturbare ordinem rerum, & Apostolorum rapere dignitatem, & suggerere multis ut ei obediant. *Athanasius. (d)* Quamvis igitur vera fateretur, compescebat tamen ejus sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem promulget: ut nos etiam assuefaciat ne curemus de talibus, etsi vera loqui videantur. Nefas est enim ut cum adsit nobis Scriptura divina, instruiamur à diabolo: unde sequitur: *Et increpavit illum, dicens: Obmutesce, & exi ab illis. Beda (cap. 13. in Lucam.)* Divina autem permissione, liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta Salvatoris, plures ad (1) viam salutis invitet: unde sequitur: *Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit.* Videtur autem repugnare quod hic dicitur, Marco qui ait cap. 4., Et discerpans eum, „ spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo: “ nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, „ Discerpens eum, “ quod Lucas dicit, *Et cum projecisset illum in medium: ut quod secutus ait, Nihilque illi nocuit, intelligatur quia jactatio illa membrorum, atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis, aut evulsis. Unde merito pro tam integrâ restitutione sanitate mirantur: nam sequitur. Et factus est favor in omnibus, & colloquebantur ad invicem.*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. vitam. (2) Al. Aspicietur.*

EX EDTI. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ubi supra. (c) Hom. 9. in 1. ad Corinth.

(d) Ubi supra. (e) In Cat. Græc. PP. (f) Nihil tale ad illud 10. Matth. 8. vers. 14. *Cum venisset Jesus in domum Petri, &c.* sed Beda hic.

dicentes: Quod est hoc verbum quod in potestate, & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Theophylactus (circ. finem Commen. in 4. cap. Lucæ.) Quasi dicant: quale est præceptum hoc quod præcepit, *Exi ab eo, & exit? Beda (cap. 13. in Lucam circ. fin.)* Expellere quidem dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei, possunt; ipsum autem Dei Verbum propria potestate virtutes operatur. *Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.)* Mystice autem qui in synagoga spiritum habebat immundum, populus est Judæorum; qui innodatus diaboli laqueis, simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat: & bene spiritum immundum habebat, quia Spiritum Sanctum amiserat: introierat enim diabolus, unde Christus exierat. *Theophylactus (non procul à fine Comment. in 4. cap. Lucam.)* Sciendum est etiam, quod multi nunc dæmonia habent; scilicet qui dæmoniorum desideria implent, ut furiosi habent dæmonium iræ, & sic de cæteris. Sed Dominus in synagoga venit, cum mens hominis fuerit congregata, & tunc dicit dæmoni inhabitanti, *Obmutesce; & statim ejiciens eum in medium, egreditur ab eo: non enim decet hominem semper iracundum esse, bestiale namque hoc est; neo semper absque ira, insensibile namque hoc est: sed medium iter ambulare oportet, & iram contra mala habere; & sic projicitur homo cum immundus spiritus ab eo egreditur.*

(h) *Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.)* Postquam Lucas virum à spiritu nequitiae liberatum ante præmissit, substituit scemina sanitatem. Utrumque enim sexum Dominus curaturus advenerat; & prior sanari debuit qui prior creatus est: unde dicitur: *Surgens autem de synagoga introiit in domum Simonis. Chrysostomus (hom. 28. in Matth. circ. princ.)* Manebat enim apud discipulos honorans ipsos, & ob hoc animosiores reddens. *Cyrillus. (e) (2)* Aspice autem quomodo manet penes virum inopem Christus, qui spontanea voluntate paupertatem pro nobis passus est, ut discamus cum pauperibus conversari; nec spernere depressos, & pauperes.

Sequitur: *Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus; & rogaverunt illum pro ea. Hieronymus super Matth. (f)* Modo Salvator rogatus, modo ultro curat ægrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea quæ ipsi minime in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel non intellecta dimittere, secundum illud Psalm. 18.

„De-

„ Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine.“ *Chrysoſtomus* (hom. 28. in Matth.) Quod autem Matthæus hic reticuit, non differt: illud enim est brevitas, hoc autem exquisitæ interpretationis.

Sequitur: *Et stans super illam, imperavit febrim; & dimisit illam.* *Basiliius*. (a) In quo Lucas figuravit fermosem tamquam de præcepto animali sensibili facta; sic dicens febrim imperatum, & quod febris non omisit imperantis operationem: unde sequitur: *Et continuo surgens ministrabat illis.* *Chrysoſtomus* (ut supra.) Quia (1) enim morbus curabilis erat, per modum medendi potestatem suam declaravit, faciens quod minime ars medicinæ facere potuisset: post febris enim sedationem; multo tempore patientes egent ut pristinæ restituantur sanitati; tunc autem simul omnia facta sunt. *Ambrosiius* (tit. de confir. doct. Christi per miracula.) Si autem altiori consilio ista perpendamus, animi debemus intelligere, & corporis sanitatem, ut prius animus, qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Denique non prius Eva esuriit, quam serpentis eam veritatem tentavit; & ideo adversus ipsum auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Fortassis etiam in typpo mulieris illius, variis criminum febribus caro nostra languescere; nec minorem febrem amoris esse dixerim quam calor. *Beda* (cap. 14. in Lucam.) Si enim virum à dæmonio liberatum moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus; consequenter femina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiam præcepta frenatam. *Cyriillus*. (b) Et nos ergo suscipiamus Jesum: cum enim visitaverit nos, & portamus eum in mente, & corde, tunc enormium voluptatum æstum extinguet, & incolumes faciet, ut ministremus ei; hoc est, ei beneplacita peragamus.

(i) *Theophylactus* (circ. fin. Com. in 4. cap. Luc.) Considerandum est turbæ desiderium: nam cum sol occidisset, adducunt ad eum infirmos, non à tempore impediti: unde dicitur: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum.* *Origenes*. (c) Ideo quidem circa solis occasum, id est elapsa die, illos educebant, quia verecundabantur, vel timebant pharisæos; vel quia de die intenti erant circa alia; vel quia putabant non licere sanare in sabbato. Ipse autem sanabat eos: unde sequitur: *At illis singulis manus imponens curabat*

omnes. *Cyriillus* (d) Quamvis autem ut Deus potuisset omnes verbo pelleré morbos, tamen tangit eos, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia, nam caro Dei erat. Sicut enim ignis appositus vasi æneo imprimi ei propriæ calliditatis effectum; sic omnipotens Dei Verbum, cum univit sibi veraciter assumptum templum ex Virgine animatum, (2) & intellectivum, particeps suæ potestatis, ejus effectum inferuit. (3) Tangat & nos, immo potius nos illum tangamus, quatenus & nos ab animarum infirmitatibus liberet, nec non à dæmonum impugnatione, & superbia: sequitur enim: *Exibant autem dæmonia à multis clamantia, & dicentia: Quia tu es Filius Dei.* *Beda* (cap. 14. in Luc.) Dæmonia Filium Dei confitentur, & sicut postea dicitur, *sciebant ipsum esse Christum*: quia cum jejuniis fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia tentando non prævaluit, utrum Filius Dei esset dubitabat: nunc autem per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia Christum, sive Dei Filium non esse putavit; sed quia se morte illius non (4) prævidit esse damnandum. De hoc enim misterio à sæculis abscondito dicit Apostolus 1. Corinth. 2. quod „ nemo „ principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.“ *Chrysoſtomus* (hom. 5. in Marcum à med.) In hoc autem quod sequitur, *Et increpans non sinebat ea loqui*; percipere Christi humilitatem: non sinebat ut dæmones immundi eum manifestarent: non enim oportebat eos subripere officii apostolici gloriam, nec decebat Christi mysterium lingua fœda publicari. *Theophylactus* (in fin. Comm. cap. 4.) Quia „ non est speciosa laus „ in ore peccatoris: “ *Eccli. 15.* vel quia volebat invidiam accendere Judæorum ex hoc quod ab omnibus laudaretur. *Beda* (cap. 14. in Lucam in fine.) Ipsi autem Apostoli præcipiuntur reticere de illo, ne divina majestate prædicata, passionis dispensatio differretur.

(k) *Chrysoſtomus* (e) Postquam satis utilitatis populis per miracula est collatum, oportebat eum abesse: majora namque putantur miracula post absentiam operantis, dum ipsa magis exclamant, & vice vocis fruuntur: unde dicitur: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum.* *Græcus*. (f) Abiit etiam in desertum, ut *Marcus* dixit; & orabat, non quod ipse oratione indigeret, sed ut nobis bonæ operationis fieret

(1) *Al.* Quod enim? (2) *Al.* & intellectum. *P. Nicolai legit*, & intellectivum, particeps suæ potestatis effectum ei inferuit. (3) *Al.* Tangit. (4) *Al.* vidit.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Et *Origenes* in Cat. Græc. PP. (b) Ubi supra. (c) Ut supra. (d) *Ibid.*

(e) Ut supra. (f) *Ideſt Victor Antiochenus* in Cat. Græc. PP.

forma. *Chrysoſtomus.* (a) Pharifæi quidem, ipſis prodigiis prædicantibus, potentia Chriſti ſcandalizabantur; populi verbò eloquia audientes ac quietebant, & ſequebantur: unde ſequitur: *Et turbæ requirebant eum, & venerunt uſque ad ipſum; & detinebant illum, ne diſcederet ab eis:* non quidem aliqui primatum, aut ſcribarum, ſed quoscumque malitiæ fucus non denigraverat, & illæſam habebant conſcientiam. *Græcus.* (b) Quod autem Marcus dicit, Apoſtoloſ perveſſiſſe ad eum dicentes; quod omnes quærunte te; Lucas vero dicat populoſ perveſſiſſe: non diſcrepant ab invicem. Applicuerant enim ad ipſum populoſ, Apoſtolorum ſequenteſ veſtigia; Dominuſ autem gaudebat detentus, ſed mandabat ut eum dimitterent, ut etiam alii participes forent ejuſ doctrina, quaſi tempore ſuæ præſentiæ non multum duraturo; unde ſequitur: *Quibuſ ait; Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo miſſuſ ſum.* Marcus dicit, „ Ad hoc veni, “ oſtendens divinitatiſ ejuſ celeftitudinem; & voluntariam exinanitionem; Lucas vero dicit, *Ad hoc miſſuſ ſum,* id eſt incarna-

tionem oſtendens, nec non beneplacitum Patris miſſionem appellans: & ille quidem ſimpliciter dicit, „ Ut prædicent; “ iſte vero regnum Dei adjungit, quod eſt ipſe Chriſtuſ. *Chryſoſtomus.* (c) Simul etiam confidera, quod poterat in eodem loco manendo omnes attrahere ad ſe; non tamen hoc fecit, præbens nobiſ exemplum, ut petambulemus, & requiremũſ pereunteſ; ſicut paſtor ovem perditam, & medicuſ accedit ad infirmum: una enim anima recuperata, poterit aliquiſ mille delicta abolere: unde & hęc ſequitur: *Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ.* Frequentabat quidem ſynagogas, docens illoſ, quod non eſſet ſeductor: nam ſi jugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitantem. *Beda* (cap. 14. in fin.) Si autem occaſu ſoliſ myſtice mors Domini exprimitur, die redeunte reſurrectio illiuſ indicatur; cujuſ manifeſtata luce, à credentium turbis requiritur, & in Gentium deſerto inventuſ, ne abeat detinetur; maxime cum hoc contigerit prima ſabbati, quo reſurrectio celebrata eſt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex homilijs in Matt. (b) Scilicet Victor, ut ſupra Notatur in Cat. Græc. PP. ſine indice loci; ſed colligitur ex illiuſ Comment. in 1. cap. Marci Tom. 1. Biblioth. (c) Ut ſupra in Catena Græc. PP.

CAPUT V.

(a) **F**ACTUM eſt autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth. Et vidit duas naveſ ſtanteſ ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, & lavabant retia. Aſcendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere puſillum. Et ſedens docebat de navicula turbas.

(b) Ut ceſſavit autem loqui; dixit ad Simonem: Duc in altam, & laxate retia veſtra in capturam. Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laboranteſ nihil cepimus; in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt ſociiſ, qui erant in alia navi, ut venirent, & adjuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculaſ, ita ut pœne mergerentur.

(c) Quod cum videret Simon Petruſ, prociſit ad genua Jeſu: dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim circumdederat eum, & omneſ qui cum illo erant in captura piſcium quam ceperant: ſimiliter autem Jacobum, & Joannem filioſ Zebedæi, qui erant ſocii Simonis. Et ait ad Simonem Jeſuſ: Noli timere: ex hoc jam homineſ eris capiendũ. Et ſubductiſ ad terram navibuſ, relictis omniſ, ſecuti ſunt eum.

(d) Et factum eſt cum eſſet in una civitatum, & ecce vir plenuſ lepra videns Jeſum, & prociſit in faciẽm ſuam rogavit eum, dicens: Domine, ſi viſ, poteſ me mundare. Et extendens Jeſuſ manum tetigit eum dicens: Volo: mundare. Et conſeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe præcepit illi ut nemini diceret, ſed Vade: oſtende te Sacerdoti, & offeret pro emundatione tua ſicut præcepit Moÿſeſ, in teſtimonium illiſ. Perambulabat autem magiſ ſermo de illo, & conveniebant turbæ multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibuſ ſuiſ: Ipſe autem ſecedeſt in deſertum, & orabat.

(e) Et factum eſt in una dierum, & ipſe ſedebat docens; & erant phariſæi ſedenteſ, & legiſ doctoreſ, qui venerant ex omni caſtello Galilææ, & Judææ, & Hieruſalem; & viruſ Domini erat ad ſanandum eoſ. Et ecce viri portanteſ in lecto hominem qui erat paralyti-

ticus; & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inveniētes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra lectum, & per regulas submiserunt eum lecto in medium autem Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ, & pharisæi, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittantur tibi peccata; an dicere, Surge, & ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim confurgens coram illis, tulit lectum in quo jacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

(f) Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua, & erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant pharisæi, & scribæ eorum dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis? Et respondens Jesus dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.

(g) At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorum; tui autem edunt, & bibunt? Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? Venient autem dies cum ablatu fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. Dicebat autem & similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento mittit in vestimentum vetus; alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura a novo. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin rumpet vinum novum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum est; & utraque conservantur: & nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim: Verus melior est.

(a) **A**mbrosius (Lib. 4. in Luc. de ascensu Jesu in navim.) Ubi Dominus impertivit multis varia genera sanitatum, nec tempore, nec loco cœpit a studio sanandi turba cohiberi: vespera incubuit, sequebantur; stagnum occurrit, & turbæ urgebant: unde dicitur: *Factum est autem cum turbæ irruerent in eum. Chrysostomus (a).* Erant enim ei connexi, diligentes eum, & mirantes, & tenere cupientes. Quis enim discessisset, dum hujusmodi miracula faciebat? (1) Quis noluissef solam, prospicere faciem, & os talia loquens? Neque enim in agendo miracula solum admirabilius erat; sed visus ejus abundabat plurima gratia: unde & loquentem eum audiunt in silentio, feriem locutionis non irrupentes: dicitur enim: *Ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Beda (cap. 15. in Luc.)* Stagnum Genezareth idem dicunt esse quod mare Galileæ, vel mare Tyberiadis; sed mare Galileæ ab adjacente provincia dicitur; mare autem Tyberiadis a proxima civitate. Porro Genezareth a lacu ipsius natura, quæ cœspantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo quasi generans sibi auram dicitur: neque enim in stagni morem sterpitur aqua, sed frequentibus auris

spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine omnis aquarum congregatio, sive dulcis, sive falsa, mare nuncupatur. *Theophylactus (in prin. Comment. in cap. 5. Lucæ.)* Fugit autem Dominus gloriam quanto magis ipsa eum sequebatur; & ideo a turbis se separans ascendit in Navem.

Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, & lavabant retia. Chrysostomus. (b) Quod signum erat vocationis. Secundum vero Matthæum invenit eos reficientes retia: tantus enim erat paupertatis excessus ut laniata repararent, nova nequeunt habere. Volens autem diligenter congregare spectaculum, ut nemo remaneret post tergum, sed omnes facie ad faciem cernerent, ascendit in navim: unde dicitur: *Ascendens autem in unam navim quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Theophylactus (ubi supra.)* Vide autem Christi mansuetudinem, quomodo rogat Petrum; & Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. *Chrysostomus. (c)* Postquam vero multa peregerat miracula, iterum doctrinam proponit, & existens in mari piscatur existens in terra: unde sequitur: *Et sedens docebat*

(1) Al. qui voluisset.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ut supra, in Cat. Græc. PP. (c) Ibid.

turbas de navicula. Gregorius Nazianzenus (a) (hom. de repudio.) Cunctis condescendens, ut à profundis extrahat piscem, hominem scilicet navigantem in mobilibus rebus, & amaris hujus vitæ procellis. Bedæ (cap. 15. in Luc.) Mystice autem dicitur navis circumcisionem, & præputium figurant; quas videt Dominus, quia in u. ro. que populo novit qui sunt ejus; & ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad litus (1) videndo, hoc est misericorditer visitando, provehit. Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos per retæ fidei comprehendunt, & quasi littori sic terræ viventium advehunt. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota pliantur: quia non omne tempus est habile doctrinæ; sed nunc exercenda est lingua Doctoris, & nunc suimet cura gerenda. Navis Simonis est Ecclesia primitiva, de qua Paulus dicit ad Gal. 2. „ Qui operatus est Petro in apostolatam circumcisionis: „ bene una dicta, quia „ multitudinis creditum erat cor unum, & anima una: „ Act. 4. Augustinus (2) de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 2.) De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet Gentes. Quod autem Dominus ascendens in navim rogat eum à terra reducere pusillum, significat temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec à terrenis in profunda sacramentorum recedatur. Vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quod postea dicit „ *Duc in altum*, ad remotiores gentes postea prædicandum præcipiat.

(b) *Cyrillus.* (b) Postquam sufficienter populum docuerat, regreditur iterum ad magnificentias proprias, & per piscatoria ministeria piscatur discipulos: unde sequitur: *Ut autem cessavit loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.* Chrysostomus. (c) Condescendens enim hominibus, sicut Magos per sidus vocavit, sic & piscatores per piscatoriam artem. Theophylactus (hoc loco) Petrus autem non distulit: unde sequitur: *Et respondens Simon dixit illi; Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Non autem addidit: Non te audiam, nec secundis laboribus me exponam; sed magis subdidit: *In verbo autem tuo laxabo rete.* Quia vero turbam de navicula Dominus instruxerat, non sine mercede naviculæ dominum dereliquit, dupliciter beneficians ipsum: quia primo dedit ei multitudinem piscium, & deinde discipulum ipsum fecit. *Et cum hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* Tot autem pisces cepit ut non pos-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. vivendo.* (2) *Al. de Conf. Evang.* (3) *Al. de Consens. Evang.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. 31. (b) In Cat. Græc. PP. ut supra. (c) Ubi supra ex hom. 6. in Matth. (d) In Cat. Græc. PP.

set eos foras educere, sed à fociis auxilium peteret: unde sequitur: *Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent, & adjuvarent eos.* Per nutum ipsos vocant: quia ex stupore propter capturam piscium loqui non poterant. Et sequitur de eorum auxilio cum dicitur: *Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur.* Augustinus, de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 9.) Joannes quidem videtur simile miraculum dicere; sed illud longe aliud est; quod factum est post resurrectionem Domini ad mare Tiberiadis: ibi enim non solum ipsum tempus valde diversum est, sed etiam res ipsa plurimum distat; nam retia illic in dexteram partem missa, centum quinquaginta tres pisces ceperunt; magnos quidem; sed pertinuit ad Evangelistam dicere, quod cum tam magni essent, retia non sunt disrupta; respicientem scilicet ad hoc factum quod Lucas commemorat, ubi præ multitudine piscium retia rumpebantur. Ambrosius (tit. de ascensu Jesu in Navim.) Mystice autem navis Petri, secundum Matthæum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, ut & principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis agnoscas. Non turbatur ista quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet: in utraque Petrus; sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur proditorem, ne per unum plurimi fluctuemus. Illic turbatio ubi modica fides; hic securitas ubi perfecta dilectio. Denique etsi aliis imperatur, ut laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, *Duc in altum*, hoc est in profundum disputationum. Quid est tam altum quam scire Dei Filium? Quæ sunt autem Apostolorum quæ laxari jubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidam orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos quos ceperint non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt, sed reservant, & fluctuantes de infimis ad superna transducunt. Dicit autem: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus:* quia non hoc humanæ facundie opus, sed supernæ vocationis est munus. Qui autem nihil ante ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. *Cyrillus.* (d) Hoc autem fuit figura futuri: non enim incassum laborabunt evangelicæ doctrinæ rete tendentes, sed greges Gentium aggregabunt. Augustinus (3) de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 2.) Quod autem retia rumpebantur piscium copia, & naviculæ impleræ sunt, ita ut pene merge-

V

ren-

rentur, significat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia ut etiam disruptione pacis per hæreses, & scismata scinderetur. *Beda* (cap. 15. in Luc.) Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis: quia suos Dominus inter persequentium scandala servat. *Ambrosius* (Lib. 4. in Luc. cap. ult.) Alia autem navis est Judæa, ex qua Joannes: & Jacobus eliguntur. Hi igitur de synagoga ad navim Petri, hoc est ad Ecclesiam, convenerunt, ut implerent ambas naviculas: omnes enim in nomine Jesu convertuntur, sive Judæus, sive Græcus. *Beda* (cap. 15. in Luc.) Vel alia navis est Ecclesia Gentium, quæ & ipsa, una navicula non sufficiente, piscibus impleretur electis: quia novit Dominus qui sunt ejus, "Tim. 2. & apud ipsum certus est suorum numerus electorum; dumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem, vitamque prædestinatos novit æternam; quasi alterius navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque Gentium fideli gratia replet. Et bene rupto reti socia navis advocatur, (1) quando Judas proditor, Simon magus, Ananias, & Saphira, & multi discipulorum abierunt retro; ac deinde Barnabas, & Paulus (2) ad Gentium sunt apostolatam segregati. *Ambrosius* (Lib. 4. in Luc. cap. ult.) Possimus tamen & aliam Ecclesiam intelligere navim alterius: ab una enim plures Ecclesiæ derivantur. *Cyrillus* (a) Innuit autem sociis ut auxiliarentur eis: multi enim sequuntur Apostolorum labres, & prius illi qui Evangeliorum ediderunt scripturas; post quos alii præsides, & populorum pastores, (3) & in deitatis doctrina periti. *Beda* (cap. 15. in Luc. à med.) Harum autem impletio navium (4) in fines sæculi crescit; sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim sunt submersæ, sed periclitatæ) Apostolus exponit dicens 2. Tim. 3. „ In novissimis diebus erunt „ tempora periculosa, & erunt homines seipso „ amantes, &c. „ nam mergi naves, est homines in sæculo; ex quo electi per fidem fuerant morum pravitate relabi.

(c) (b) *Ambrosius* (Lib. & tit. eod. circ. fin.) Admirabatur Petrus dona divina, & quo plus metuerat, præsumebat (5) minus unde dicitur. *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi à me, Domine, quia homo peccator sum.* *Cyrillus* (c) Reducens enim ad conscientiam patrata delicta, tremat, & trepidat, &

velut immundus mundum non credit se posse suscipere: acceperat enim à lege, distinguendum esse inter maculatum, & sanctum. *Gregorius Nissenus*. (d) Cum enim mandasset demergere retia, tanta copia piscium capta est, quantum ipse maris Dominus & terræ voluerat. Vox enim Verbi semper est vox virtutis, cujus præcepto in origine mundi lux, & cæteræ creaturæ prodibant. In his admiratur Petrus: unde sequitur: *Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperant; similiter autem Jacobum; & Joannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis.* *Augustinus de Conf. Evang.* (Lib. 14. cap. 17.) Andream non nominat, qui tamen intelligitur in ea navi fuisse, secundum Matthæi, & Marci narrationem.

(6) *Et ait ad Simonem Jesus, Noli timere.* *Ambrosius* (ut supra.) Dic & tu, *Exi à me, Domine, quia peccator sum*, ut respondeat Deus, *Noli timere.* Indulgenti Domino peccatum fatere. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus ut vivificandi habeant potestatem: unde sequitur: *Ex hoc jam homines eris capiens.* *Beda* (cap. 15. à med.) Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet: exponit enim ei Dominus quid hæc captura piscium significet, quod scilicet ipse sicut nunc per retia pisces, sic aliquando per verba sit capturus homines: totusque facti hujus ordo quid in Ecclesia, cujus ipse typpum tenet, quotidie generatur, ostendit. *Chrysostomus*. (e) Considera autem eorum fidem, & obedientiam: habentes enim opus præ manibus appetibilis piscationis, cum audissent mandantem, non distulerunt, sed relictis omnibus sequebantur. Talem enim obedientiam requirit à nobis Christus ut eam non prætermittamus, etiam si aliquid valde necessarium urgeat: unde & sequitur: *Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus: secuti sunt eum.* *Augustinus de Conf. Evang.* (Lib. 2. cap. 17.) Matthæus, & Marcus breviter hoc perstringunt quemadmodum gestum sit, quod Lucas hic apertius explicavit. Hoc tamen videtur dictare quod tantum Petro à Domino dictum commemorat, *Ex hoc jam homines eris capiens*, quod illi ambobus fratribus dictum esse narraverunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine piscium miraretur, quod Lucas insinuavit; ambobus postea, quod illi duo commemoraverunt. Vel intelligendum est hoc primo fuisse factum

quod
(1) *Al.* Quando autem Judas, &c. (2) *Al.* à Gentium sunt apostolatu segregati. (3) *Nicolaï legit* & in veritatis doctrina, &c. (4) *P. Nicolai legit* in finem usque sæculi. (5) *Al.* magis.

(6) *Al.* Sed & ait.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) *Beda*. (c) In Cat. Græc. PP. (d) *Ibid.* (e) *Hom.* 14. in Matth.

quod Lucas commemorat, nec tunc eos à Domino vocatos, sed tantum fuisse prædictum Petro quod homines esset capturus, non autem quod numquam pisces esset capturus: unde datur locus intelligere eos ad capturam piscium remeasse, ut postea fieret quod Matthæus, & Marcusarrant: tunc (1) enim non subductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi; sed ita cum secui sunt, tamquam vocantem, aut iubentem. Sed si, secundum Joannem, juxta Jordanem secuti sunt eum Petrus, & Andreas; quomodo ab aliis Evangelistis dicitur, quod eos in Galilæa piscantes invenit, & ad discipulatum vocavit, nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse Dominum juxta Jordanem ut ei inseparabiliter cohærent, sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse? *Ambrosius* (Lib. 4. in Lucam cap. ult.) Mystice autem quos Petrus (2) in verbo capit, negat suam prædam, negat suum munus. *Exi*, inquit, à me Domine. Noli timere & tu quæ tua sunt Domino deferre, quia quæ sua (3) sunt nobis ille concessit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 2.) Vel aliter. Ex persona Ecclesiæ carnalibus hominibus plenæ Petrus dicit: *Exi à me, quia homo peccator sum*; tamquam Ecclesia turbis carnalium impleta, & eorum moribus pœne submersa, regnum spiritualium, in quibus maxime persona Christi eminet, à se quodammodo repellat. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis ministris Dei, ut eos à se repellant; sed voce morum, & actu suadent à se recedi, ne per bonos (4) regantur, & eo vehementius quo deferunt eis honorem; ut honorificentiam eorum significaverit Petrus cadens ad pedes Domini, mores autem in eo quod dixit, *Exi à me. Beda* (cap. 15. à med.) Confortat autem Dominus timorem carnalium, ne quis vel de suæ conscientia culpæ tremens, vel de aliorum innocentia stupens sanctitatis iter formidet aggredi. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ut sup.) Dominus autem dum non recessit ab eis, significat, in bonis, & spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem ut peccatis turbarum commoti, quo quasi securius, tranquilliusque vivant, munus ecclesiasticum deferant. Quod autem subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum, potest

significare finem temporis quo (5) ab hujus mundi sælo, qui Christo inhæserunt penitus recessuri sunt.

(d) *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam circ. princ.) Quarto signo, ex quo in Capharnaum Dominus venit, leprosus sanatur. Si autem quarto die solem illuminavit, & clariorem cæteris fecit, hoc clarius opus æstimare debemus, de quo dicitur: *Et factum est cum esset in una civitate, & ecce vir, plenus lepra. Bene ubi leprosus mundatur, certus non exprimitur locus, ut ostendatur non unum populum specialis alicujus civitatis, sed omnes populos fuisse sanatos. Athanasius.* (a) Adoravit autem leprosus Dominum Deum existentem in corpore, & neque propter carnem putavit esse creaturam Verbum Dei, nec pro eo quod Verbum erat, vilipendit carnem quam vestiebat; immo ut in templo creato adorabat omnium creatorem, in faciem procidens: sequitur enim: *Et videns Jesum, & procidens in faciem, rogavit eum. Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. 1.) Quod in faciem procidit, humilitatis est, & pudoris, ut unusquisque de vitæ suæ maculis erubescat; sed confessionem verecundia non repressit: ostendit vulnus, remedium postulavit dicens: *Domine, si vis, potest me mundare.* De voluntate Domini non quasi pietatis incredulus dubitavit, sed quasi iniquitatis suæ conficius non præsumpsit: religionis autem, & fidei plena confessio est (6) quæ in voluntate Domini (7) posuit potestatem. *Cyrillus* (b) Noverat enim lepram experimentis medicorum non cedere; sed vidit divina majestate pelli dæmones, & cæteros ab aliis valetudinibus curari, quæ conjecit divina dextera fieri. *Titus* (c) Ad discamus etiam ex verbis leprosi corporalium infirmitatum melius delam non quærere, sed divino beneplacito totum committere, qui novit opportuna, & omnia judicio disposuit. *Ambrosius* (ubi supra) Eo autem sanat genere quo fuerat obsecratus: unde sequitur: *Et extendens Jesus manum, tetigit illum.* Lex tangi leprosos prohibet; sed qui Dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. Non ergo tetigit, quia sine tactu mundare non poterat, sed ut probaret quia subjectus non erat legi, nec contagium timebat ut homines, sed quia contaminari non poterat qui alios liberabat; simul è contrario ut lepra tactu Domini-

(1) *Al. deest* enim. (2) *Al.* in verbo capit, in verbo credidisse negat: *item* in verbo capit, in verbo credidit, negat, &c. (3) *Al. omittitur* sunt. (4) *Al.* mergantur. (5) *Al.* ab hujusmodi. (6) *Al. omittitur* quæ. (7) *Al.* tribuit.

• **EX EDIT. P. NICOL.** (a) In Catena Græcorum PP. ubi notatur sine indice loci, sed colligitur ex epist. quam inscribit ad *Adelphium* Episc. & Conf. contra Arrianos. (b) Ubi supra. (c) Bostrensis. Quod subjungitur ex Tito, non habetur in ejus Comment. in Lucam, sed in alio forte super Matthæum ad quem ipse remittit pro leproso; nec explorare licet, quia mihi ad manum non est.

mini fugaretur, quæ solebat contaminare tangentem. *Theophylactus* (hoc loco.) Ipsi enim sacra caro est purgativa, & vitam tribuens, sicut existens Verbi Dei caro. *Ambrosius* (ubi supra á med.) In hoc autem quod subdit, *Volo: mundate*, habes voluntatem, habes & pietatis effectum. *Cyrillus*. (a) A majestate autem processit imperiosum mandatum. Qualiter igitur in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod „omnia quæcumque voluit fecit.“ *Psal.* 113. Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversificabitur in natura ab eo? Solent etiam quæcumque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantiæ. Mirare tamen in his Christum divine, & corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut præsto fiant omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod „Verbum caro factum est.“ *Joan.* 1. *Gregorius Nissenus*. (b) Et quia cum utraque hominis particula, anima scilicet, & corpore, unita est deitas, per utraque patebant supernæ naturæ indicia. Corpus enim reconditum in se lumen declarabat, cum palpando præstabat remediæ; sed anima præpotenti voluntate divinam ostendebat virtutem: velut enim sensus tactus proprius corporis est, sic & animæ voluntarius motus: vult anima, tangit corpus. *Ambrosius* (ibidem circ. med.) Dicit ergo, *Volo*, propter Photinum; imperat propter Arrium; tangit propter Manichæum. Nihil autem medium est inter opus Dei atque præceptum, ut intelligas medentis affectum, virtutem operis: unde sequitur: *Et confestim lepra discessit ab illo*. Sed ne lepra transire possit in medicum, unusquisque dominicæ humilitatis exemplo jactantiam vitet: nam sequitur: *Et præcepit illi ut nemini diceret*: ut scilicet doceret non vulganda nostra beneficia, sed premia, ut non solum á mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ. Aut fortasse illa silentii causa est imperati, quod meliores putabat qui fide magis spontanea quam speratis beneficiis credidissent. *Cyrillus* (c) Leproso etiam silente sufficiebat ipsa negotii vox ad narrandum omnibus agnoscentibus per eum potestatem curantis. *Chrysostomus* (hom. 26. in Matth. paulo ante med.) Et quia ut plurimum homines, dum ægrotant, Dei sunt memores, ut autem convalescunt hebetantur; mandat ut Deum præ oculis habeat, dans gloriam Deo: unde sequitur: *Sed vade, ostendæ te sacerdoti*: ut scilicet munda-

tus leprosus committeret se sacerdotis aspectui; ac sic per illius censuram numeraretur inter suos, *Ambrosius* (ibidem non procul á fin.) Et ut etiam intelligeret sacerdos non legis ordine, sed gratia Dei supra legem esse curatum; (1) & cum mandatur sacrificium secundum præceptum Moysi, ostendit Dominus quia legem non solveret, sed impleret: unde sequitur: *Et offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses*. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 3.) Videtur hic approbare sacrificium quod per Moysen præceptum est, cum id non recipiat Ecclesia: quod ideo jussisse intelligi potest, quia nondum cœperat esse sacrificium sanctum sanctorum, quod corpus ejus est: non enim oportebat auferri significativa sacrificia priusquam illud quod significabatur confirmatum esset confessione Apostolorum prædicantium; & fide credentium populorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel quia lex spiritualis est, videtur sacrificium mandasse spirituale: unde dixit: *Sicut præcepit Moyses*: denique addidit, *In testimonium illis*. *Titus*. (d) Hæretici perperam hoc accipiunt, dicentes in opprobrium legis esse dictum. Qualiter autem jubet offerre pro emundatione secundum præceptum Moysi? (2) *Chrysostomus* (homil. 26. in Matth.) Dicit ergo, *In testimonium illis*, quia ex hoc facto ostenditur Christum incomparabili excellentia Moysi præferri: quia enim Moyses insufficiens erat à sorore lepræ pellere morbum, orabat Dominum ut eam liberaret; sed Salvator in potestate divina protulit, *Volo: mundare*. *Cyrillus*. (e) Vel *in testimonium illis*, hoc est ad reprehensionem eorum, & ad probationem quod legem revereor. Cum enim te curaverim, mitto te ad sacerdotum experientiam, ut attesteris mihi quod non sum prævaricatus in legem. Et quamvis Dominus impendens remedia, moneret nemini dicere, instruens nos evitare superbiam; fama tamen ejus volabat, undique instillans auditui cunctorum miraculum: unde sequitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo*. *Beda* (cap. 16. in Luc.) Unius autem perfecta salvatio multas ad Dominum cogit turbas; unde sequitur: *Et conveniebant turbæ multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis*. Ut enim leprosus exterius se sanatum doceret, perceptum beneficium, ut Marcus ait, etiam jussus non taceret. *Gregorius VI. Moral.* (super illud Job 6. „Sicut infertur acervus tritici:“ cap. 17.) Redemptor autem noster per diem miracula in urbibus exhibet, & ad orationis studium in nocte

(1) *Al.* ut dum. (2) *Al.* *Cyrillus*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ex Thesauri Lib. 12. cap. 14. (b) Orat. 1. in Resurrectionem Christi. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Bostrensis in Cat. Græc. PP. (e) In Catena Græc. PP. Sed indices commutantur, pro Cyrillo posito Chrysostomo, & pro Chrysostomo Cyrilla.

pernoctat : unde sequitur : *Ipsē autem secedebat in desertum , & orabat* : ut perfectis videlicet prædicatoribus innuat quatenus nec activam amore speculationis funditus dederant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate contemnunt sed quieti contemplantes forbeant quod occupati erga proximos loquentes profundant. *Beda* (cap. 4. in Luc. à med. illius.) Quod autem secedit orare , non ei naturæ tribuitur quæ dicit , *Volo : mundare* , sed et quæ extendens manum tetigit leprosum : non quod juxta Nestorium gemina sit Filii persona ; sed ejusdem personæ sicut naturæ , sic & operationes sunt duæ. *Gregorius Nazianzenus*. (a) Et opera quidem in populo , orationes autem in deserto peragebat ut plurimum , (1) fanciens , quod liceat parumper quiescere , ut mente sincera cum Deo colloquamur. Neque enim ipse indigebat remotione , quia non erat in eo quod remitteretur , cum Deus esset ; sed ut pateat nobis & operationis hora , & altioris solertia. *Beda* (cap. 16. in Luc.) Typice autem leprosus humanum genus languidum peccatis designat , plenum lepra : quia „ omnes peccaverunt , & egent gratia Dei : “ Rom. 3. ut scilicet extensa manu , id est Verbo Dei humanam contingente naturam , à prisca erroris varietate mundentur , & offerant (2) Deo pro emundatione corpora sua hostiam vivam. *Ambrosius*. Si autem lepræ medicina verbum est ; contemptus verbi lepra mentis est. *Theophylactus*. Vide autem , quod postquam mundatus est aliquis , tunc dignus est offerre hoc munus , scilicet corpus & sanguinem Domini , quod est divinæ unitum naturæ.

(e) *Cyrellus*. (b) Scribæ , & Pharisei , qui facti fuerant prodigiorum Christi visores , audiebant ipsam quoque docentem : unde dicitur : *Et factum est in una dierum , & Jesus sedebat docens ; & erant pharisæi sedentes , & legis doctores , qui venerant ex omni castello Galilææ , & Judææ , & Hierusalem , & virtus Domini erat ad sanandum eos*. Non quasi mutuo acciperet potestatem alterius , sed quasi Deus , & Dominus propria operabatur virtute. Fiunt autem homines sæpe donorum spiritualium digni ; sed plerumque deficiunt ea ratione quam novit donorum largitor ; quod in Christo non accidit : affluebat enim in præstandis remediis virtus divina. Quia vero necessarium erat , ubi tanta scribarum , & pharisæorum turba convenerat , aliquid fieri ex his quæ virtuti attestarentur ipsius coram eis qui eum parvipendebant , factum est

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. sentiens. (2) Al. omittitur Deo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. 28. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibidem. (d) In Cat. Græc. PP. ex homiliis in Matth. Similia sunt quoad priorem appendicem quæ habet hom. 14. in Matth. sub fine ; quoad posteriorem autem hom. 30. (e) In Cat. Græc. PP. ubi supra.

quoddam miraculum in paralytico , in quo quia defecisse videbatur medicinalis ars , portabatur à proximis ad supernum , & cælestem medicum , unde sequitur : *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus ; & quæiebant eum inferre , & ponere ante eum*. *Chrysostomus*. (c) Mirandi vero sunt qui paralyticum adduxerunt , qualiter cum nequissent intrare per ostium , novum aliquid & alienum atientaverunt : unde sequitur : *Et non invenientes qua parte eum inferrent præ turba : ascenderunt supra tectum*. Detegentes autem tectum deponunt grabatum , & ponunt in medio paralyticum : unde sequitur : *Et per tegulas submiserunt illum cum lecto in medium ante Jesum*. Dicit aliquis demissum fuisse locum à quo per tegulas desposuerunt paralytici lectum. *Beda* (cap. 17. in Luc.) Hominem autem Dominus à paralyti curaturus primo peccatorum vincula dissolvit , ut ostenderet eum ob nexum culparum artuum dissolutione damnari , nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari ; unde sequitur : *Quorum fidem ut vidit , dixit : Homo , remittuntur tibi peccata tua*. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. de submittentium fide.) Magnus Dominus , qui aliorum merito ignoscit aliis , & dum alios probat , aliis relaxat errata. Cur apud te , homo , collega non valeat , cum apud Deum servus & interveniendi meritum , & jus habeat impetrandi ? Si gravium peccatorum diffidis veniam , adhibe precatores , adhibe Ecclesiam quæ pro te precetur , cujus contemplatione , quod tibi Dominus negare posset , ignoscat. *Chrysostomus* (hom. 30. in Matth.) Occurrebat autem & in hoc ipsius patientis fides : non enim sustinisset se inferius submitti , nisi credidisset. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 45.) Quod autem dicit , *Homo , dimittuntur tibi peccata* , ad hoc insinuandum valet quia homini dimittebantur peccata , qui hoc ipso quod homo erat , non posset dicere : Non peccavi : simul etiam ut ille qui homini dimittebat , intelligeretur Deus. *Chrysostomus*, (d) Nos autem si corporaliter patimur , satagimus nocivum abjicere : cum vero male sit animæ ; differimus ; atque ideo nec à corporis nocivis curamur. Abscindamus igitur fontem malorum , & cessabunt ægritudinum fluxus. Meru autem multitudinis suam intentionem aperire pharisæi non audebant , sed solum in cordibus suis meditabantur : unde sequitur : *Et cæperunt cogitare scribæ , & pharisæi , dicentes : Quis est hic qui loquitur blasphemias ?* *Chrysostomus*. (e) In quo mortis præci-

X

pi-

pitant sententiam. Erat enim mandatum in lege, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. *Ambrosius* (tit. ut supra.) Itaque ab ipsis ex operibus suis Dei Filius accipit testimonium: nam & validius est ad fidem quod confitentur inviti, & perniciosius ad culpam quod negant qui suis assertionibus relinquuntur: unde sequitur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Magna (1) infidæ plebis amentia, ut cum confessa fuerit solius Dei esse donare peccata, non credat Deo peccata donanti. *Beda* (cap. 17. in Luc.) Verum enim dicunt: quia nemo peccata dimittere, nisi Deus, potest, qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. *Ambrosius* (tit. eodem.) Dominus autem salvos volens facere peccatores, ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat: unde sequitur: *Ut autem cognovit Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris?* *Cyrillus*. (a) Quasi dicat: O pharisæi, quia dicitis, *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* respondeo vobis: Quis potest secreta cordis scrutari, nisi solus Deus? qui per Prophetas dicit (Hier. 17.) „ Ego Dominus scrutans corda, & probans renes. “ *Chrysostomus* (hom. 30. in Matth.) Si ergo increduli estis erga primum, scilicet remissionem peccati, ecce aliud adjicio, dum intima vestra patefacio; quin etiam aliud dum paralytici corpus consolido: unde subdit: *Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata; an dicere, Surge, & ambula?* Palam quidem est quia consolidare corpus facilius est: quanto namque nobilior est anima corpore, tanto est excellentior absolutio criminum: verum, quia illud non creditis, eo quod lateat, adjiciam quod minus est, apertius tamen, quatenus quod est magis occultum per hoc demonstratur. Et quidem cum allocutus est infirmantem, non dixit, *Dimitto tibi peccata*, propriam exprimens potestatem; sed *Remittuntur tibi peccata*. Cogentibus autem illis, evidentius propriam declarat potestatem, dicens: *Ut autem sciatis quia Filius hominis potestatem habet in terris dimittendi peccata.* *Theophylactus*. Vide quod in terra dimittit peccata: dum enim sumus in terra, peccata nostra delere possumus; postquam vero à terra tollimur, non valebimus confiteri: clauditur enim janua. *Chrysostomus*. (b) Demonstrat autem peccatorum veniam per corporis sanationem, unde sequitur: *Ait paralytico: Tibi dico, surge.* Ipsam vero corporis sanationem demon-

strat per lecti portationem, ut sic non reputetur phantasia quod factum est: unde sequitur: *Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam;* quasi dicat: Ego volebam per tuam passionem curare illos qui sani videntur, infirmantur autem in anima; sed quia nolunt, vade tuam correcturam familiam. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. tit. de repreh. Judæorum scrib. & pharisæorum.) Nec mora ulla sanitatis intervenit; unum dicatorum remediorumque momentum est; unde sequitur: *Et confestim surgens coram illis, tulit lectum in quo jacebat, & abiit in domum suam, magnificans Deum.* *Cyrillus*. (c) Quo facto paruit quod Filius hominis potest in terra relaxare peccata; quod pro se, & pro nobis dixerat. Ipse namque ut Deus factus homo tamquam Dominus legis peccata dimittit. Sortiti sumus etiam nos ab eo tam mirabilem gratiam: dictum est enim discipulis, Joan. 20. „ Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. “ Quomodo autem non magis ipse peccata dimittit, qui cæteris potestatem faciendi hoc tradidit? (2) *Chrysostomus*. Reges autem terreni, & Principes homicidas absolventes, à pœna præsentis liberant, à criminibus autem expiari non possunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Spectant autem surgentem increduli, mirantur abeuntem: unde sequitur: *Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum.* *Chrysostomus* (hom. 30. in Matth. circ. med.) Paulatim serpunt Judæi magnificantes Deum, non tamen putant eum Deum esse: obstabat enim eis caro, nec tamen erat modicum æstimare eum præcipuum esse mortalium, & à Deo processisse. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Divini autem operis miracula malunt timere quam credere: unde sequitur: *Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.* Si autem credidissent, non timuissent utique, sed dilexissent: perfecta enim dilectio foras timorem excludit. Non otiosa autem hujus paralytici, nec angusta medicina est, quoniam orasse præmittitur, non propter suffragium, sed propter exemplum. *Augustinus* de Quæst. Evan. (Lib. 2. quæst. 4.) De paralytico enim potest intelligi animam dissolutam membris, hoc est operationibus, Christum quærere, id est voluntatem Verbi Dei; impediri autem à turbis, scilicet cogitationum, nisi tecta, id est operata Scripturarum, aperiat, & per hoc ad novitiam Christi perveniat; hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descendat. *Beda* (cap. 17. in Luc. ant. med.) Et bene domus Jesu tegulis contexta describitur, quia sub contemptibili literarum velamine spiritualis gratiæ virtus invenitur. *Ambrosius*

(1) Al. in fide. (2) In editione Herbipolensi P. Nicolai index hic Chrysostomi omittitur.

Ex Edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Hom. 30. in Matth. (c) In Catena Græcorum.

Ambrosius (Lib. & tit. eod.) Unusquisque autem (1) æger petendæ prædicatores salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta, astutumque nostrorum clauda vestigia, verbi cælestis remedio reformatur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant, quorum rursus adminiculis & attollere, & humiliare se facili ante Jesum locetur, dominico videri dignus aspectu: humilitatem enim respicit Dominus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 4.) Hi ergo à quibus deponitur, bonos doctores Ecclesiæ possunt significare; quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem plenam spem resurrectionis ostendens, peccata donat animorum, & debilitatem carnis excludit: hoc est enim totum hominem esse curatum. Quamvis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere, tamen multo divinius est resurrectionem donare corporibus, quandoquidem Deus resurrectio est. Lectus autem, qui tolli jubetur, nihil est aliud quam corpus humanum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 4.) Ut non jam in carnalibus gaudiis tamquam in lecto requiescat, infirmitas animæ, sed magis ipsa contineat affectiones carnales; & tendat ad domum suam, id est requiem secretorum cordis sui. *Ambrosius* (ut supra.) Vel domum repetere suam, hoc est ad paradisum redire: ea enim est vera domus quæ hominem prima suscepit, non jure amissa, sed fraude. Merito ergo restituitur, quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, jusque reformaret.

(f) *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 26.) Post paralyticum sanatum, de conversione publicani subjungit, dicens: *Et post hæc exiit; & vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium.* Ipse est Matthæus, qui & Levi. *Beda* (cap. 18. in Luc. in princ.) Sed Lucas, & Marcus propter honorem Evangelistæ, nomen tacent vulgatum; Matthæus autem in sermonis principio accusator sui factus, Matthæum se, & publicanum nominat; ne quis à salute desperet pro immanitate peccatorum, cum ipse de publicano in Apostolum sit mutatus. *Cyrillus*. (a) Publicanus enim fuerat Levi, vir avarus, effrenis erga superflua, alieni amator (hoc enim est publicanorum officium) sed ab ipsis officinis malitiæ detrahitur, Christo eum vocante unde sequitur: *Et ait illi, Sequere me.*

Ambrosius (tit. de mystica vocat. public.) Sequi jubet non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille verbo vocatus, propria derelinquit qui rapiebat aliena: unde sequitur: *Et relictis omnibus surgens secutus est eum.* *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Ubi & vocantis virtutem, & vocati obedientiam considera. Neque enim obstetit, neque vacillavit; sed protinus paruit, nec in propriam domum ire voluit, ut suis hoc intimaret, sicut nec piscatores. *Basilus*. (b) Nec solum tenora telonii postposuit, sed etiam contempsit pericula quæ sibi ac suis accidere poterant, dum calculos telonii dimitteret imperfectos. *Theophylactus*. Et sic ab accipiente censum à transeuntibus, Christus censum accepit, non quidem ejus accipiens pecuniam, sed totaliter eum transferens ad suum consortium. *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Vocatum autem Levi Dominus honoravit, dum cum eo confestim epulatus est: hoc enim majorem præstabat fiduciam: unde sequitur: *Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua.* Nec solum cum eo discumbit, immo cum pluribus: unde sequitur: *Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes.* Conveniant enim publicani ad eum sicut ad collegam, & hominem ejusdem officii; sed & ipse glorians de præsentia Christi, convocavit omnes. Christus etiam quodlibet genus remedii exhibebat, & non solum disputando, & præstando sanitatis remedia, vel etiam redarguendo æmulos, sed etiam comedendo nonnullos errantium corripiebat; inde nos instruens quod quodlibet opus, & tempus potest nobis utilitatem afferre. Sed nec publicanorum participationem vitavit propter utilitatem sequentem, more medici, qui nisi tangeret sanienem, non liberaret à morbo. *Ambrosius* (ubi supra.) Cum peccatoribus enim manducando, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire convivium. *Chrysostomus*. (c) Sed tamen Dominus inculpatus est (2) inde à pharisæis invidentibus, & volentibus à Christo discipulos separare: unde sequitur: *Et murmurabant pharisæi, & scribæ dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?* *Ambrosius* (ubi supra.) Serpentina vox est: hanc primam vocem serpens emisit dicens Evæ Gen. 3. „Quid dixit Deus: Nolite manducare, &c.?” Ergo patris sui venena diffundunt. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Videtur autem Lucas hoc aliquantulo differentius ab alijs Evangelistis commemorasse: non enim dicit tantum

(1) Al. ægre petendo prædicatores. *Nicolai* habet prædicatores. (2) Al. idem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. PP. ex Asceticis. In Asceticis non occurrit, sed in Regulis fufus disputatis, ad interrogationem 8, verbis paululum immutatis.

(c) In Cat. Græc. PP.

tum Domino objectum esse, quod cum publicanis, & pharisæis manducaret, & biberet, sed discipulis, quod de ipso, ac de ipsis acciperetur. Propterea enim Matthæus, & Marcus de Christo discipulis objectum narrant: quia quod discipuli cum publicanis, & peccatoribus manducabant, magistro magis objiciebatur, quem sectando imitabantur. Una ergo sententia est, tanto melius insinuata quanto quibusdam verbis, manente veritate, (1) variata. *Chrysostramus* (hom. 31. in Matth.) Ipse autem Dominus in contrarium eorum sermonem convertit, ostendens non esse culpam cum peccatoribus conversari, sed etiam consolam misericordiam propriam: unde sequitur: *Et respondens Jesus dixit ad illos: Non egent medico qui sani sunt, sed qui male habent*: in quo (2) commemorat eos communis infirmitatis, & de numero languentium eos esse ostendit; se vero medicum esse latenter subjungit: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores*. *Gregorius Nissenus*. (a) Quasi dicat: Adeo peccatores non abominer, quod eorum tantum gratia veni, non ut maneant peccatores, sed ut convertantur, & boni fiant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Unde addit, *In penitentiam*, quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores (3) ob hoc ipsum quod peccatores sunt, diligi arbitretur a Christo; (4) cum & illa similitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægrotos, ut ab iniquitate tamquam ab ægitudine salvi fiant. *Ambrosius* (tit. de excusatione discipulorum.) Sed quomodo dum justitias dilexit, neque vidit David justum derelictum, si justus derelinquitur, peccator asciscitur? Nisi intelligas quod eos justos dicit qui ex lege præsumant, & Evangelii gratiam non requirant. Nemo autem justificatur ex lege, sed redimitur ex gratia. Non vocat ergo eos qui se justos dicunt: usurpatores enim justitiæ non vocantur ad gratiam; nam si gratia est ex penitentia, utique qui fastidit penitentiam, abdicat gratiam. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Peccatores autem vocare eos qui sua mala attendentes, nec per legem justificari se posse putantes, Christi gratiam se penitendo (5) subjiciunt. *Chrysostramus* (hom. 31. in Matth.) Ironice autem dicit illos justos, sicut quando dicitur Gen. 3., Ecce Adam factus est quasi unus nostrum. Quod autem nullus erat justus super terram, ostendit Paulus dicens Rom. 3., omnes peccaverunt, & egent

gratia Dei. *Gregorius Nissenus* (b) Vel dicit non egere sanos, & justos medico, scilicet Angelos; sed male habentes & peccatores, idest nos: quia morbum peccati incurrimus, qui in cælis non est. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Per Matthæi autem electionem fides Gentium exprimitur; qui prius mundanis inhiabant, sed nunc Christi corpus sedula devotione conficiunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel publicanus est qui principi mundi servit, & debitum carni reddit; cui gulosus reddit escas, adulter voluptatem; & alius aliud. Cum autem viderit eum Dominus sedentem in telonio, idest non moventem se ad majorem nequitiam; tunc a malo erigetur, & sequetur Jesum, & suscipiet in domo animæ Dominum. *Ambrosius* (tit. de mystic. vocatione publ.) Qui autem domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque libenter Dominus ingreditur, & in ejus recumbit affecta; sed rursus accenditur invidia perfidorum, & futuræ pœnæ species præfiguratur: epulantibus enim fidelibus in Regno Cælorum, perfidia jejuna torquetur. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Vel per hoc designatur Judæorum invidia, quæ de Gentium salute torquetur. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Simul etiam ostenditur quantum sit inter æmulos legis & gratiæ: quod illi qui legem sequuntur, mentis famem patientur æternam; qui vero verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cælestis, & fontis libertate recreati esurire, & siti- re non possunt. Et ideo qui animo jejunabant, murmurabant,

(g) *Cyrillus*. (c) Postquam primum verbum acceperunt a Christo, ab aliis ad alia se transferunt, volentes ostendere sacros discipulos, & ipsum cum eis Jesum minime curasse de lege: unde dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & observationes faciunt, similiter & pharisæi; tui autem edunt, & bibunt?* Quasi dicant: Comeditis cum publicanis, & peccatoribus, cum jubeat lex immundo non communicare, sed in excusationem prævaricationis vobis accedit misericordia. Cur ergo non jejunatis, ut mos est secundum legem volentibus vivere? Sed sancti quidem idcirco jejunant, ut corpus affligentes, quietent passiones ipsius; sed Christus non egebat jejunio ad perfectionem virtutis, cum tamquam Deus absolutus esset a quolibet vinculo passionis; sed nec ejus comitiva jejunio egebat, sed particeps

• gra.

(1) *Al.* varia. (2) commemorat. (3) *Al.* in ipso. (4) *Al.* cum illa similitudine de ægrotis: unde bene intimet, &c. (5) *Al.* despiciunt,

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut ex Gregorio Nisseno prius appendix ista notabatur, quia scilicet in Cat. Græc. PP. subnectitur alteri ex eodem Gregorio petitiæ; sed Chrysostrami solius est, cujus & ibi nomen interjicitur. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid.

gratiæ ejus sine jejunio (1) decorata virtuose conversabatur. Quod si Christus quadraginta diebus jejunaverat, non hoc fuit ut in se passionem mortificaret, sed ut normam abstinentiæ ostendat carnalibus. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Evidenter autem Lucas alios de aliis hoc dixisse narravit: unde ergo Matthæus dicit cap. 9. „ Tunc accesserunt ad eum „ discipuli Joannis dicentes: Quare nos, & „ pharisæi jejunamus? nisi quia & ipsi aderant, & omnes certatim ut quisque poterat, hoc obsecrunt. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Est autem duplex jejunium: unum in tribulatione ad propitiandum Deum in peccatis; aliud in gaudio, cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritualium major sarcina est. Interrogatus ergo Dominus cur discipuli ejus non jejunarent; de utroque jejunio respondit; & primo de jejunio tribulationis: sequitur enim: *Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi cum illis est sponsus, facere jejunare? Christus solum* (hom. 31. in Matth.) Quasi dicit: Præens tempus lætitiæ est, & alacritatis: non igitur immiscenda sunt tristitia. *Cyrius.* (a) Salvatoris enim nostri in hoc sæculo demonstratio nihil aliud fuit quam quædam festivitas, intelligibiliter quasi quamdam sponsam copulans illi nostram naturam, ut quondam sterilis fecunda fieret. Igitur filii sponsi esse noscuntur quicumque vocati sunt ab eo per novam & evangelicam disciplinam; non autem scribæ cum pharisæis, qui solam legis umbram considerant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Per hoc autem quod solus Lucas dicit, *Non potestis filios sponsi facere jejunare*, intelligitur eos ipsos qui loquebantur, fuisse facturos ut lugentes jejunarent filii sponsi, (2) quando ipsi essent sponsum occisuri. *Cyrius.* (b) Ubi vero concesserat filiis sponsi quod non decebat eos laborare, tamquam qui spirituales solemnitates habebant, ne inter nos annullarentur jejunium, dispensative subjungit dicens: *Venient autem dies cum ablati fuerint ab eis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 3. quæst. 18.) Quasi dicit: Tunc desolabuntur, & in mærore, & luctu erunt, donec eis per Spiritum Sanctum gaudia consolatoria (3) tribuantur. *Ambrosius.* Vel aliter. Non hoc jejunium relegatur quo conficitur caro, & corporis luxuria castigatur: (4) hoc jejunium nos commendat Deo. Sed non possumus jejunare qui Christum habemus, & Christi carnem epulamur, & sanguinem. *Basiliius* (c) Filii etiam

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *P. Nicolai* legit roborata. (2) *Al.* quoniam. (3) *Al.* retribuuntur. (4) *Al.* omittitur hoc. (5) *Al.* nec vivere. (6) *Al.* autem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibidem.

sponsi jejunare nequeunt, hoc est animæ nutrimentum non sumere, (5) sed vivere in omni verbo quod de ore Dei procedit. *Ambrosius* (tit. de excus. disc.) Sed qui sunt illi dies quibus nobis Christus auferetur, cum ipse dixerit Matth. ult. „ Vobiscum ero usque ad consummationem „ mundi? “ Sed nemo tibi Christum potest auferre, nisi te illi ipse auferas. *Beda* (cap. 19. in Lucam.) Quoad enim sponsus nobiscum est, in lætitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere; cum autem per peccata ille recedit, tunc indicendum est jejunium, & requirendus luctus. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Denique de animi dictum est jejunio, ut sequentia declarant: sequitur enim: *Dicebat autem similitudinem ad illos, quod nemo commissuram, id est particulam ablatam, à vestimento novo immittit in vestimentum vetus.* Appellavit jejunium vestimentum vetus, quod exuendum Apostolus æstimavit dicens Ephes. 4. „ Spoliare vos veterem hominem cum „ actibus suis. “ In eadem igitur forma series convenit præceptorum, ne actus veteris & novi hominis misceamus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Vel aliter. Dono Spiritus Sancti percepto, genus (6) etiam jejunii quod fit per lætiam jam renovati in vitam spirituales convenientissime celebrant; quod antequam accipiant, dicit eos esse tamquam vetera vestimenta, quibus inconvenienter pannus novus assuitur, id est aliqua particula doctrinæ quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, quæ docet generale jejunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum; cujus particulam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impartiri: quia & illic quasi concisio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit. Dicit etiam eos esse similes veteribus utribus: unde sequitur: *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres.* *Ambrosius* (Lib. 5. de secunda similitudine data.) Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora nostra exuviis defunctorum animalium comparantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Veteribus autem utribus comparantur Apostoli, qui vino novo quasi spiritualibus præceptis facilius disrumpuntur quam continent: unde sequitur: *Alioquin rumpit vinum novum utres & ipsum effunditur, & utres pereunt.* Erunt autem novi utres, cum post ascensionem accepto desiderio consolationis ejus, orando, &

Y

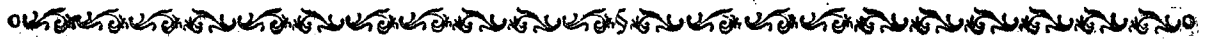
spe-

sperando innovabuntur: unde sequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur. Beda* (cap. 18. in Luc.) Vino siquidem intus reficimur, veste autem foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera quæ foris agimus, quibus coram hominibus lucemus; vinum fervor fidei, sp̄i, & caritatis. Aliter. Veteres utres sunt scribæ, & pharisæi; novus pannus, & novum vinum præcepta Evangelii. *Gregorius Nissenus.* (a) Vinum enim de novo elicatum, propter fervorem naturalis humiditatis, fumosum est; despumans naturali agitatione à se materialem (1) immunditiam. Tale vinum, novum testamentum est, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati sunt, non capiunt;

immo seinduntur excellentia doctrinæ, necnon & gratiam Spiritus ineffabilem fluere faciunt: quia, in malevolam animam non introibit sapientia: Sap. 1. *Beda* (cap. 18. in Lucam.) Sed cuiuscumque animæ nondum (2) innovatæ, sed in vetustate malitiæ perseveranti, novorum mysteriorum sacramenta non debent (3) committi. Qui etiam præceptis evangelicis præcepta legis miscere volunt, ut Galatæ, vinum novum in utres veteres mittunt. Sequitur: *Et nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est:* quia Judæis vitæ veteris saliva imbutis, novæ gratiæ præcepta fordebant: quia majorum traditionibus commaculati dulcedinem spiritualium verborum percipere non valebant.

(1) *Al.* forditiem. (2) *Al.* in novitate. (3) *Al.* immitti.

EX EDITI. P. NICOL. (a) Orat. de Abraham, vel in Abraham.

C A P U T VI:

(a) **F**ACTUM est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per fata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis. Quidam autem pharisæorum dicebat illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse & qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant; quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati.

(b) Factum est autem & in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Observabant autem scribæ, & pharisæi, si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos: si licet sabbato bene facere, an male: animam salvam facere, an perdere. Et circumspēctis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus ejus. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem quidnam facerent de Jesu.

(c) Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem, Philippum, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Jacobum Alphæi, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Judam Jacobi, & Judam Scarioth, qui fuit proditor.

(d) Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

(e) Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei: beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: beati qui nunc fletis, quia ridebitis; beati estis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & exprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tamquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

(f) Verumtamen vobis vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram: vobis qui saturati estis, quia esurietis: vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis: vobis

cum benedixerint vobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudopropheticis patres eorum.

(g) Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt; benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram; & ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas: & prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

(h) Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi: quia ipse benignus est super ingratos, & malos. Estote ergo misericordes sicut & Pater vester misericors est.

(i) Nolite judicare, & non judicamini: nolite condemnare, & non condemnabimini: dimittite, & dimittimini: date, & dabitur vobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum: eadem quippe mensura quamensi fueritis, remetietur vobis.

(k) Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus supra magistrum; perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hipocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.

(l) Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(m) Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam movere. Fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento; in quam illisus est fluvius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

(a) **A**mbrosius (Lib. 5. in Luc. cap. quod discipuli vellebant spicas.) Non solum comprehensione verborum, sed etiam ipso usu, specieque gestorum incipit hominem Dominus veteris observatione legis exuere: unde dicitur: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transfret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis.* Beda (cap. 19. in Lucam in princ.) Non habentes enim discipuli spatium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriebant ut homines; sed vellentibus spicas in ediam consolabantur: quod est indicium austerioris vitæ, non præparatas escas, sed simplices quærere cibos. Theophylactus (in pric. Comment. in cap. 6.) Dicit autem: *In sabbato secundo primo*: quia Judæi omnem festivitatem sab-

batum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum: multoties ergo contingebat in parasceve festivitas, & vocabant parascevem sabbatum propter festum; deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens à præcedentis diei festivitate. (1) Cyrillus. Duplex enim erat festum; & principalis festi, & alterius solemnitatis sabbati. Isidorus. (a) Vel dicit, *Secundo primo*; quia secundum erat pascha, primum autem azymorum: cum immolarent enim pascha in fero, sequenti die festum azymorum celebrabant. Quod autem ita sit, patet ex hoc quod Apostoli vellebant spicas, & manducabant: in illo namque tempore spicæ spectantur à fructu. Epiphanius (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.) Die igitur sabbati visi sunt transeuntes per segetes, & spicas edebant, of-

(1) Al. Chrysostomus quam habet etiam Nicolai, hom. 40, in Matth.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sicil. Isidorus Pelusiota Lib. 3. Epist. 110. quam inscribit ad Isidorum Diaconum, qui petierat ab illo tale sibi sabbatum explicari.

ostendentes quoniam dissolutum est vinculum sabbati, ubi magnum advenit sabbatum, hoc est Christus, qui fecit nos, quiescere ab opere delictorum nostrorum. *Cyrillus*. Pharisei autem, & scribæ ignari sacrarum Scripturarum, in unum conspiraverant ad reprehendum Christi discipulos: unde sequitur: *Quidam autem phariseorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Dic mihi tu: Cum in sabbato tibi mensa proponitur, nonne frangis panem? Quid igitur alios reprehendis? Beda* (cap. 19. in Luc. 2. med.) Alii vero dicunt, ipsi Domino hæc fuisse objecta, sed à diversis & ipsi Domino, & discipulis potuerunt objici; & cuiuscumque (1) objectum, ad ipsum maxime respicit. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem defensores legis arguit nescire quæ legis sunt, exemplum inducens David: unde sequitur: *Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, & qui cum eo erant? Cyrillus*. Quasi dicat: Cum expresse dicat lex Moyse Deuter. 10., Judicate justum iudicium, nec „ considerabitis personam in iudicio: “ qualiter increpatis discipulos, qui usque in hodiernum diem extollitis David ut sanctum, & Prophetam, cum Moyse præceptum non servaverit? *Chrysostomus* (hom. 40. in Matth.) Et attende, quod quodcumque Domino fit sermo pro servis, id est discipulis, servos ducit in medium, scilicet David, & sacerdotes; quando vero pro se, introducit Patrem, sicut ibi (Joan. 5.) „ Pater meus usque modo operatur, & ego operor. “ *Theophylactus* (par. à princ. Comm. in 6. cap.) Aliter autem eos reprimit cum subditur: *Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati*; quasi dicat: Ego sum dominus sabbati tamquam dispositor, & sicut legislator potestatem habeo solvere sabbatum: Filius enim hominis vocatus est Christus, qui Dei existens Filius, miraculose dignatus est Filius hominis propter homines fieri, & vocari. *Chrysostomus* (2) (hom. 40. in Matth.) Marcus autem de communi natura hoc ipsum protulisse fatetur: dicebat enim Marc. 2. „ propter homines sabbatum factum est, non homo propter sabbatum. “ Expedit igitur potius sabbatum homini subijci, quam (2) hunc colla subijcere sabbato. *Ambrosius* (ubi supra.) Non mediocre autem mysterium hoc est. Ager enim est hic mundus; agri reges in satione humani generis fecunditas numerosa factorum; spicæ agri fructus Ecclesiæ; quos operibus discurientes suis, Apostoli pascebantur nostro se alentes profectu,

& tamquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. *Beda* (cap. 29. in Lucam circ. med.) Spicæ enim confricant: quia in illis quos in corpus Christi volunt trajicere, mortificant veterem hominem cum actibus suis, à terrena intentione extrahendo. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. „ Primo sabbato. “) Sed hoc putabant Judæi sabbato non licere; Christus autem novæ gratiæ munere designabat otium legis opus gratiæ: mire tamen secundo primum, non primo secundum sabbatum dixit: quia sabbatum illud ex lege solutum est quod erat primum; & hoc primum factum est quod secundo constitutum est. Sabbatum igitur dicitur secundum juxta numerum, primum juxta operationis gratiam: melius est enim sabbatum quo impunitas datur, quam quo poena præscribitur. (3) Aut hoc forte primum est in prædestinatione consilii, & secundum in sanctione decreti. Deinde quod David cum sociis fugit, hic præfiguratus in lege Christus est, qui cum Apostolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille observator legis, atque defensor panes & ipse manducavit, & dedit his qui secum erant, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, nisi ut per illam demonstraret figuram, sacerdotalem cibum ad utrumque transire populorum; sive quod omnes vitam sacerdotalem debemus imitari; sive quod omnes filii Ecclesiæ sacerdotes sunt? unguimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales. Si autem sabbatum propter homines factum est; utilitas autem hominum postulabat esurientem hominem, qui dia fuerit terræ fructibus (4) abdicatus, veteris (5) famis vitare jejunia, non utique lex solvitur, sed impletur.

(b) *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. ut sup.) Hic ad alia progreditur Dominus: nam qui totum hominem salvum facere disposuerat, per singula membra (6) curabat: unde dicitur: *Factum est autem in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Beda* (cap. 20. in Luc. in princ.) Sabbatis maxime curat, & docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conventum. *Cyrillus*. (b) Docebat autem revera transcendentia intellectum, & quæ salutis futuræ per eam referabant audientibus semitam; deinde, præcedente doctrina, subito divinam ostendebat virtutem: unde sequitur: *Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Beda* (Super. Observabant eum.) Quia vero destructionem sab-

(1) P. Nicolai legit sit objectum. (2) Al. huic. (3) Al. Hoc forte primum est, hoc in prædestinatione. (4) Al. abdicatis. (5) Al. panis. (6) Al. curiebat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) IN CAT. GRÆC. PP. (b) IN CAT. GRÆC.

bati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniare volunt: unde sequitur: *Observabant autem scribæ, & pharisæi si in sabbato curaret: ut scilicet si non cūret, crudelitatis; vel imbecillitatis; si cūret, transgressionis vitio arguat: unde sequitur: Ut invenirent unde accusarent eum. Cyrillus. (a)* Hic enim est mos adversarii: pascit in se doloris morbum aliorum præconiis. Sed Dominus novit omnia, & corda rimatur: unde sequitur: *Ipsæ autem sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medio: & surgens stetit: ut forsan incitaret ad pietatem crudelem pharisæum, & ipsa passio flammam mitigaret livoris. Beda (cap. 20. in Lucam super Si licet sabbato curare.)* Præveniens autem Dominus calumniam quam sibi præparabant, arguit eos qui præcepta legis male interpretando etiam à bonis operibus sabbato æstimabant feriandum, cum lex à fervili opere, id est à malis, abstinere præcipiat in sabbato: unde sequitur: *Ait autem ad illos. Iesus: Interrogo vos, si licet sabbato bene facere, an male? Cyrillus.* Nihil est idonea quæstio: nam si licet in sabbato benefacere, nec aliquid obstat ut laborantes à Deo misericordiam consequantur, desinas colligere adversus Christum calumniam; si autem non licet in sabbato benefacere, & lex prohibet animarum salutem, factus es legis accusator. Ipsam quoque sabbati sanctionem si velimus discutere, ad opus pietatis introductum fuisse reperiemus. Jussit enim in sabbato feriari: „ ut quiescat (inquit Deut. 5.) puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & quodlibet pecus tuum.“ Qui vero bovis miseretur, & cæterorum pecorum, quomodo non miseretur hominis, gravi morbo perplexi? *Ambrosius (tit. de curatione hominis.)* Lex autem in præsentibus formam præfiguravit futurorum, in quibus utique malorum feriæ sunt, non bonorum: nam licet sæcularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est, in Dei laudes requiescere. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 9.)* Cum autem Dominus corpus curaverit, sic interrogavit: *Animam salvam facere, an perdere? Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est animæ; vel quia ipsa sanatio manus dexteræ salutem animæ significabat, quæ à bonis operibus cessans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur; vel animam pro homine posuit, sicut dici solet, Tot animæ ibi fuerunt. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 35.)* Sed po-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. Chrysostomus: ut habet etiam Nicolai, hom. 41. (2) Al. omittitur manus. (3) Al. deest auctor.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

test movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum, si licet curare sabbato, cum Lucas hic illos potius à Domino interrogatos esse perhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Dominum, si licet sabbato curare. Deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quærentium, constituit in medio eum quem fuerat sanaturus, & interrogavit quæ Marcus, & Lucas eum interrogasse commemorant.

Sequitur, *Et circumspexit omnibus. Titus.* Quasi collectis omnium oculis, quia etiam incitata mente eorum ad considerationem negotii, dixit homini? *Extende manum tuam: ego tibi mando qui creavi hominem. Audit autem qui læsam habebat manum, & sanus fit: unde sequitur: Et extendit, & restituta est sanitati manus ejus.* Quos autem oportebat in miraculo stupere, augent malitiam, unde sequitur: *Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Jesu. (1) Origenes* Et, ut narrat Matthæus, exeunt, & consiliantur, ut occidant eum. *Cyrillus.* Cernis, ó pharisæe operantem divini, ac superna majestate liberantem languentes, & mortem portas ex livore. *Beda (cap. 20.)* Homo autem iste humanum genus significat in fecunditate boni operis arefactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quam sanavit innocens manus in cruce extensa. Et bene manus in synagoga erat arida, quia ubi majus domus scientiæ, ibi transgressor majori subjacet culpæ. *Ambrosius (ubi supra.)* Audisti igitur verba dicentis, *Extende manum tuam.* Communis ista generalisque medicina est: & tu qui putas manum habere te sanam, cave ne avaritia, vel sacrilegio contrahatur. *Extende sæpius ea, ut proximum juves, ut viduæ præsidium feras, eripias injuriæ quem vides injuste contumeliæ subjacere; extende ad pauperem, qui te obsecrat; extende ad Dominum pro peccatis tuis: sic manus extenditur, sic (2) manus sanatur.*

Glossa. (b) Insurgentibus adversariis contra Christi miracula, & doctrinam, Apostolos elegit quasi defensores veritatis, & testes; quorum electioni orationem præmittit: unde dicitur: *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, Ambrosius. (Lib. 5. in Luc. de oratione Jesu.)* Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei quasi infirmum rogare, ut impetret quod implere non possit: potestatis enim (3) auctor, obedientiæ magister ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. *Cyrillus.* Scrute-

Z mur

mur igitur in his quæ Christus egit, qualiter nos doceat orationibus divinis insistere, semotim scilicet, & secreto, nemine vidente, amota quoque mundana sollicitudine, ut sursum ad divinæ speculationis innituntur erigatur intentio: quod designatur in hoc quod semotim orabat Jesus exiens in montem. *Ambrosius* (ubi supra.) Ubique etiam solus obsecrat: Dei enim consilium humana vota non capiunt; (1) nec quisquam interiorum potest esse participes Christi. Non autem omnis qui orat, ascendit in montem; sed qui orat à terrenis ad superiora progrediens; sed non ille qui de sæculi divitiis, aut de honore sollicitus est. Omnes sublimes in montem ascendunt: quare in Evangelio invenies solos in montem cum Domino ascendisse discipulos. Species autem tibi, Christiane, datur, forma præscribitur quam debeas æmulari, cum sequitur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? *Chrysostomus* (hom. 42. ad pop. Antiochen. ante med.) (a) Exurge igitur & tu tempore noctis. Purior est enim tunc temporis anima; ipsæ tenebræ; silentium nimium possunt sufficienter ad compunctionem perducere. Cæterum si ipsum quoque coelum inspicias punctatum stellis, quasi infinitis luminibus; si consideres quod qui per diem saltant, injurianturque, hi tunc nihil à mortuis discrepant, detestaberis quemlibet ausum humanum. Hæc omnia sufficiunt ad animam erigendam: tunc non vexat infans gloria, non acedia, non concitatio occupat: non sic ignis ferri sequestrat ruginem, velut nocturna oratio æruginem peccatorum. Quem de die solis æstus (2) percussit, nocte refrigeratur. Quemlibet rorem superant nocturnæ lacrymæ, & contra concupiscentiam valent, & quemlibet timorem. Si vero prædicto rore non foveatur, homo arefcit sub die: Quapropter licet non multum ores noctu, semel ora vigilando, & sufficit: ostende quod non solum ad corpus nox pertinet, sed etiam ad animam. *Ambrosius* (cap. de oratione Jesu, Lib. 5. in Lucam.) Quid autem te facere convenit cum vis aliquod officium pietatis adorari, quando Christus missurus Apostolos prius oravit? sequitur enim: *Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit:* quos scilicet ad propagandum auxilium salutis humanæ per terrarum orbem factores fidei destinavit. Simul advertit cæleste

consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, & publicanos quos dirigeret elegit; ne divitijs, aut potentia, nobilitatisque auctoritate traxisset aliquos ad suam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non disputationis gratia pervaleret. *Cyrillus* (b) Attende autem maximam Evangelistarum sedulitatem: non solum dicit electos fuisse sacros Apostolos; immo nominatim eos enumerat, ne quisquam audeat alios inscribere Apostolorum catalogo.

Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus. *Beda* (cap. 21. in Lucam.) Non modo primum eum cognominavit, sed longe prius cum ab Andrea adducto dicitur Joan. 1., Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina Apostolorum enumerare, cum necesse haberet Petrum dicere, breviter voluit innuere quod non hoc antea cognominaretur, sed ita Dominus cognominaverit. *Eusebius* (c) Secunda autem combinatio est Jacobi, & Joannis: unde sequitur: *Jacobum, & Joannem;* ambos scilicet filios Zebedæi, qui etiam piscatores fuerunt. Post hos autem dicit: *Philippum, & Bartholomæum.* Philippum dicit Joannes fuisse de Bethsaida, concivem Andree, & Petri: ipse quoque Bartholomæus vir simplex, & expers scientiæ mundanæ, & amaritudinis. Matthæus vero ex his qui prius census exigebat vocatus est, de quo subdit: *Matthæum, & Thomam.* *Beda* (ubi supra ante medium.) Matthæus compari suo Thomæ in ordine, humilitatis causa se supponit, cum à cæteris Evangelistis prælatus sit.

Sequitur: *Jacobum Alphaei, & Simonem, qui vocatur Zelotes.* *Glossa.* Quia scilicet fuit de Chana Galilææ; qui interpretatur zelus, quod additur ad differentia Simonis Petri.

Sequitur: *Judam Jacobi, & Judam Scaarioth, qui fuit proditor.* *Augustinus* de Conf. Evan. (Lib. 2. cap. 30.) In nomine Judæ Jacobi Lucas videtur discrepare à Matthæo, qui eum Thadæum appellat. Sed quis umquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? Eligitur autem Judas proditor non per imprudentiam, sed per providentiam: suscepérat quidem hominis fragilitatem; & ideo nec has partes recusavit infirmitatis humanæ: voluit ab Apostolo suo tradi, ut tuo socio proditor moderate feras; tuum errasse iudicium, peris beneficium. *Beda* (3) (d) Mysterice autem mons in quo Apostolos elegit, altitudinem designat.

(1) *Al.* nec quisque inferiorum potest esse participes Christo. (2) *Al.* percussit. (3) *In editione Nicolini notatur ad marginem:* Glossa ordinaria hæc habet.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Sumpta est hæc pars ex hom. 26. in Acta, ut nec fere aliud homilia illæ (ad populum Antiochenum) sunt nisi collectiones aliarum quarundam hinc, & inde. (b) In Cat. Græc. PP. (c) *Ibid.* (d) Super sequentem textum, non super præcedentem.

signat: iustitiæ, qua instituendi erant, & eam prædicaturi: sic & lex in monte data, fuit: *Cy- rillus*. (a) Quod si libet interpretationem apostolorum nominum scire, scito quia Petrus dicitur dissolvens, vel agnoscens; Andreas decora potentia, vel respondens; Jacobus autem supplantator doloris; Joannes Domini gratia; Mathæus donatus; Philippus os magnum, vel officium lampadis; Bartholomæus filius aquas suspendentis; Thomas abyssus, vel geminus; Jacobus Alphæi supplantator gressus vitæ; Judas confessio; & Simon obedientia.

(d) *Cyrrillus*. (b) Celebrata ordinatione Apostolorum, pluribus congregatis & de regione Judæorum, necnon à maritima Tyri, & Sidonis, qui erant idolatræ, constituit eos totius orbis doctores, utpote qui evocarent Judæos à legis servitute, cultores autem dæmonum ab errore gentili ad veritatis cognitionem: unde dicitur: *Et descendens de monte cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis, ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima*. *Beda* (cap. 21. in Lucam aliq. ante finem.) Non à proximo mari Galilææ maritima dicit, quia hoc non miraculi loco poneretur; sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus, & Sidon comprehendi poterant: de quibus sequitur: *Et Tyri, & Sidonis, quæ quia civitates Gentium sunt, consulte nominatim ponuntur, ut quanta sit fama virtusque Salvatoris intimeretur, quæ (1) exteras etiam ad sanitatem, doctrinamque capeffendam civitates accerserant: unde sequitur: Qui venerant at audirent eum. Theophylactus* (super *Qui venerant ut audirent*.) Hoc est ad animarum medelam; & sanarentur à languoribus suis, hoc est ad medelam eorum corporum. *Cyrrillus*. (c) Postquam autem (2) sacros publicavit Apostolos, plurima, & ardua fecit miracula; ut qui convenerant Judæi, & Gentiles, scirent eos decoratos esse à Christo dignitate Apostolatus; & quod ipse non erat sicut unus aliorum hominum, magis autem Deus, ut Verbum Incarnatum: unde sequitur: *Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes*. Neque enim alienam virtutem accipiebat Christus, sed cum naturaliter esset Deus, propriam virtutem super infirmos emittens sanabat omnes: *Ambrosius*. (Lib. 5. in Luc. de descensu Jesu ad docendum.) Advertit autem omnia diligenter, quomodo & cum Apostolis ascendat, ac descendat ad turbas, quomodo eum turba non sequitur ad excelsa; denique ubi descendit invenit infirmos: in excelsis enim

infirmi esse non possunt: *Beda* (cap. 21. in Lucam.) Raro hoc quoque, usquam vel turbas Dominum ad altiora sequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari; sed extincta febre libidinum, accensaque scientiæ luce, pedetentim quemquam ad culmen subire virtutum. Turba autem quæ Dominum tangere potuit, spiritus illius virtute sanatur, ut supra leprosus Domino tangente mundatur. Tactus ergo Salvatoris, opus est salutis; quem tangere est fideliter in eum credere à quo tangi est ejus munere sanari.

(e) *Cyrrillus*, (d) Post Apostolorum ordinationem ad evangelicæ vitæ novitatem Salvator suos discipulos sanctificavit. *Ambrosius* (Lib. 5. ut supra.) Divinitatis autem prompturus oracula incipit esse sublimior; etsi in humili stabat, tamen oculos elevavit: unde dicitur: *Et ipse elevatis oculis*. Quid est levare oculos nisi interius lumen aperire? *Beda* (cap. 22. in Lucam.) Et quamvis generaliter omnibus loquatur, specialius tamen oculos in discipulos levat: sequitur enim, *In discipulos suos*, ut his qui verbum intenta cordis aure percipiunt, latius saporis intimi lumen aperiat. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de serm. Domini in monte.) Quatuor autem tantum beatitudines Lucas posuit, octo vero Mathæus; sed in istis octo illæ sunt quatuor, & in istis quatuor illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, illæ in illis octo mysticum ordinem referavit: sicut enim spei nostræ octava perfectio est, ita octava summa virtutum est. Primam autem beatitudinem paupertatis uterque Evangelista posuit: ordine enim prima est, & parens quædam virtutum: quia qui contemplerit sæcularia, ipse merebitur sempiterna, nec potest quisquam meritum regni cælestis adipisci qui à mundi (3) cupiditate pressus emergendi non habet facultatem: unde sequitur: *Dicebat, Beati pauperes*. (e) *Chrysostomus*. In Evangelio quidem quod est secundum Mathæum beatos fieri dixit pauperes spiritu; ut intelligamus esse pauperem spiritu, habentem intellectum modestum, & quodammodo remissum: unde dicit Salvator; *Matth. 11. 4. Discipule, me quia minus sum, & humilis corde*. Hic autem beatos asserit pauperes, non addito spiritu, pauperes appellans divitias contemnentes: decebat enim ut cum prænuntiaturi essent salutiferi Evangelii dogma; mentem non gererent cupidam, sed promptum affectum haberent erga majora. (4) *Basilius*. (f) Non autem omnis quem paupertas premit, beatus est, sed

(1) *Al.* externas quoque. (2) *Al.* Sacerdos. (3) *Al.* cupiditatem post se emergendi, forte mergendi. (4) *Al.* *Cyrrillus*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) Ibidem. (d) In Cat. (e) *Cyrrillus* ut supra. (f) In Psalm. 33.

qui Christi præceptum mundanis prætulit opibus. Plures enim pauperes sunt in substantia, avarissimi tamen secundum affectum; quos non salvat paupertas, sed affectus damnat. Nihil enim involuntarium beatificabile est, eo quod omnis virtus libero designatur arbitrio. Beatus ergo pauper, quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertatem sustinuit: nam ipse Dominus quodlibet opus implevit quod ad beatitudinem ducit, se præbens exemplar discipulis. *Eusebius*. (a) Sed cum cælesti regnum in multis gradibus honorum consideretur, primus gradus scandentium est eorum qui diviso intuitu colunt paupertatem; tales autem fecit eos qui primo facti sunt Christi discipuli: ob hoc in eorum persona dicit: *Quia vestrum est regnum Dei*; quasi demonstrative hoc proferens ad præsentem, ad quos etiam oculos elevavit. (b) *Chrysoströmus*. Postquam igitur mandavit paupertatem colere, ea quæ consequuntur inopiam coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes, necessarium incurere defectum; & vix acquirere victum; idcirco non sinit discipulos pusillanimes super hoc fieri, dicens: *Beati qui nunc esuritis*. (1) *Beda* (super his verbis). Id est, beati qui castigatis corpus vestrum, & ferventi subijcitis, qui in fame, & siti verbo operam datis: quia cælestium tunc gaudiorum habebitis ubertate perfrui. *Gregorius Nissenus*. (c) Altius autem, sicut secundum sensibilem escam diversificatur participantium appetitus ad comestibilem species, sic & in cibo animæ ab his, quidem opinabile, ab his autem appetitur quod naturaliter est bonum: unde hic secundum *Matthæum* beatificantur qui iustitiam loco cibi, & potus reputant; non, inquam, particularem, sed universalem virtutem; quam qui esurit beatificandum dicit. *Beda* (cap. 22. in *Lucam*). Apertissime nos instruens nunquam nos satis justos æstimare debere; sed quotidianum iustitiæ semper amare profectum; ad cuius perfectam saturitatem non in hoc sæculo, sed in futuro possumus pervenire, ut (2) *Psalmista* ostendit dicens *Psalm. 16.* „ Satiabor cum manifestabitur gloria tua: „ unde sequitur, *Quia saturabitur bimini*. *Gregorius Nissenus*. (d) Avidis enim iustitiæ, desideratorum copiam spondet. Nihil enim eorum quæ secundum voluptatem in vita quærentur fatiat inquirentes; solum autem virtutis studium subsequitur præmium quod indeficiens gaudium inferit animæ. *Cyillus*. (e) Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad de-

lectationes facientium; sed etiam depressus vultus propter mæstitiam: unde sequitur: *Beati qui nunc fletis*. Beatificat fletentes, non eos qui simpliciter ab oculis lacrymas emittunt: commune enim est hoc tam fidelibus quam infidelibus, si quid tristitiam accidat. Magis autem illos beatos asserit qui levem vitam, & implicitam carnalibus voluptatibus deditam vitant, refusantes delicias, & pene lacrymantes propter odium mundanorum. *Chrysoströmus* (hom. 18. ad pop. Antioch.) Magnum quid vero secundum Deum tristitia est, & impetrat poenitentiam in salutem: unde *Paulus*, cum non haberet suos defectus flere, pro alienis lugebat. Talis luctus est alacritatis materia: unde sequitur, *Quia ridebitis*. Etenim si nihil profumus his pro quibus flemus, tamen proficimus nobismetipsis: nam qui sic aliena deflet, multo magis non præteribit inflexibiliter sua delicta; magis autem nec facile labetur in scelus, Non dissolvamur in hac brevi vita, ne suspiremus in infinita: non quæramus delicias; à quibus manat luctus, & dolor nimius; sed tristemur tristitia, quæ germinat veniam. Est etiam Dominum sæpius reperire lugentem, ridentem nequaquam. *Basilii*. (f) Promittit autem flentibus risum, non quidem emissum per mandibulas sonum, sed meram, & impermixtam cuilibet tristitiæ alacritatem. *Beda* (cap. 22. in *Lucam* super *Beati eritis*). Qui ergo propter divitias (3) hæreditatis Christi; propter panem vitæ æternæ, propter speciem cælestium gaudiorum, fletus, esuriam, paupertatemque pati desiderat, beatus est, multo autem beatior qui has virtutes inter adversa servare non trepidat: unde sequitur: *Beati eritis cum vos oderint homines*: licet enim homines odiant corde nefando, dilectum cor Christo lædere nequeunt. Sequitur, *Et cum separaverint vos*. Separent, & à synagoga expellant: Christus invenit, & confirmat. Sequitur, *Et exprobraverint*. Exprobrent nomen Crucifixi; ipse commortuos sibi correfuscitat, & confedere facit in cælestibus. Sequitur, *Et ejecerint nomen vestrum tamquam malum*: ubi nomen Christianorum significat; quod à Gentilibus, Judæisque sæpissime quantum ad ipsos memoriæ abasum, & ab hominibus est abjectum, nulla existente causa odii, nisi propter *Filium hominis*, qui scilicet credentes nomen Christi, suum cognomen facere voluerunt. Docet ergo eos ab hominibus insectandos, sed ultra homines esse beandos: unde sequitur: *Gaudete in illa die, & exultate*

(1) *Al. Cyrillus*. (2) *Al. omittitur* ut. *P. Nicolai* legit sed in futuro nos posse pervenire, *Psalmista* ostendit, &c. (3) *Al. hæreditariis*.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) in Cat. Græc. PP. (b) *Cyillus* ubi supra (c) De Beatitudinibus orag. (d) Ibidem. (e) Ubi supra. (f) In hom. de gratiarum actione.

ecce enim merces vestra multa est in celo. Chrysostomus. (a) Multum, & paucum mensuratur dignitate proferentis. Quæramus igitur: Quis multam promissit mercedem? Si quidem Propheta, vel Apostolus, velut homo paucum esse multum existimavit; nunc autem Dominus, qui possidet perennes thesauros, & opes quæ quemlibet intellectum transcendunt, multam pollicitus est mercedem. *Basiliius*. (b) Rursus, magnum aliquando absolutam habet intentionem; sicut magnum est cælum, & magna est terra; aliquando vero ad aliquid habet relationem; ut magnus equus, & bos in comparatione simillium. Sic arbitror multam fore mercedem repositam patientibus opprobria propter Christum, non tamquam comparatam ad ea quæ penes nos sunt, sed in se multam existentem, & tamquam à Deo donatam. *Damasenus*. (c) Illa etiam quæ mensurari, vel numerari possunt, determinate ingeruntur; quod autem ex quadam excellentia omnem transcendit mensuram, & numerum, indeterminate dicitur magnum, & multum: puta quando dicimus multam esse Dei misericordiam. *Eusebius*. (d) Deinde muniens discipulos ad pugnam adversariorum, quam passuri erant per totum orbem prædicantes, subdit: *Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. Ambrosius* (cap. de beatitud.) Quia Prophetas (1) Judæi usque ad mortem corporis persecuti sunt. *Beda* (cap. 22. in Lucam,) Quia vera dicentes solent persecutionem pati; nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore persecutionis à veritatis prædicatione defecerunt. (2) *Ambrosius* (cap. de serm. Domini in monte.) In hoc ergo quod dicit, *Beati pauperes*, habes temperantiam, quæ à peccato abstinet, sæculum calcat, illecebrosa non quærit. *Beati qui esuritis*: habes justitiam: qui enim esurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit justus, quia justitia ejus manet in æternum. *Beati qui nunc fletis*: habes prudentiam, cujus est flere quotidiana, & ea quæ æterna sunt quærere. *Beati eritis cum viderint homines*: habes fortitudinem, sed eam quæ non odium meretur ex crimine, sed persecutionem patitur ex fide. Sic enim ad passionis pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris. Ergo temperantia, cordis habet munditiam, justitia misericordiam, pacem prudentia, mansuetudinem fortitudo. Connexæ sibi sunt, & concatenatæ virtutes, ut

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. ut Judæi. (2) In editis hic repetitur superior Eusebii sententia, ejus quoque indice apposto, in hunc modum. *Eusebius*. Hoc autem dicebat muniens discipulos ad pugnam adversariorum, prædicantes per totum orbem. Omitit tamen Nicolai.

EXEDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) In Lib. de Logica cap. 49. (d) In Catena Græcorum PP. (e) Ibidem. (f) *Chrysostomus* in hom. 17. in Genesim. (g) Ut supra, in Catena.

qui uam habet, plures habere videatur: & sanctis una competit virtus; sed ejus quæ fuerit uberius, uberius est præmium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas? Sed quia fide præstitit, fidei præ ceteris meruit principatum. Ergo unicuique plura præmia, quia plurima incentiva virtutum; sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in præmio redundantius.

(f) *Cyrillus* (e) Prædicto, quod paupertas propter Deum causa sit cujuslibet boni, & quod esurire, & flere non vacabit mercede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, & innuit ipsa damnationis & supplicii fore materiam; unde dicitur: *Verumtamen vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram.* (f) *Cyrillus* Hæc enim dictio vae semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere à futuro supplicio. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. de vae improborum.) Licet autem in pecuniariis copiis multa sint lenocinia delictorum, pleraque tamen sunt incentiva virtutum; quamquam virtus subsidia non requirât, & commendatior sit collatio pauperis, quam divitis liberalitas; tamen non eos qui habent divitias, sed eos qui uti his nesciant, sententiæ cælestis auctoritate condemnat. Nam ut ille pauper laudabilior est qui prompto largitur affectu, ita criminiosior dives es qui de eo referre gratiam Deo debuit quod accepit, nec censum ad communem usum datum sine usu abscondere. Non census igitur, sed affectus in crimine est. Et quamquam nulla pœna gravior sit quam successorum profutura compendijis anxio timore servare, tamen quoniam avaritiæ desideria congerendi quadam voluptate pascuntur, qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdidit. Possumus tamen hic divitem intelligere populum Judæorum, vel hæreticos, vel certe pharisæos, qui ubertate verborum, & quodam ambitiosæ facundia patrimonio delectati, simplicitatem veræ fidei supergressi, thesauros inutiles condiderunt.

Sequitur: *Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis.* *Beda* (cap. 22. super illud, *Vae vobis.*) Dives ille purpuratus saturabatur, epulans quotidie splendide; sed dirum vae sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem despexerat, digito guttam aquæ quærebat. *Basiliius*. (g) Quod autem necessaria sit abstinentiæ ratio, palam est ex eo quod Apostolus eam inter fructus Spiritus

A 2

us

tus enumeravit. Subjectio enim corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinenciam, qua sicut quodam freno decet compescere juventutis fervorem. Est igitur abstinencia interceptio criminis, amotio passionum, vitæ spiritualis initium, obrundens in se illecebrarum aculeum. Ne autem coincidentia fiat cum inimicis Dei, decet accipi quodlibet cum exigit tempus, ad ostendendum quod mundis omnia munda; procedendo quidem ad necessaria vitæ, abstinendo autem omnino ab his quæ faciunt ad voluptatem. Attamen nec eandem horam sibi cunctis sancire possibile, nec modum, nec mensuram. Sit autem communis intentio non expectare repletionem: replere namque ventrem, ipsum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes somnolentum, & ad nocumenta dispositum. *Beda* (cap. 22. super illud, *Væ qui saturati.*) Aliter. Si beati sunt illi qui iustitiæ semper esuriunt opera, infelices e contra æstimandi (1) sunt qui sibi in desideriis placentes, nullam veri boni famem patiuntur.

Sequitur: *Væ vobis qui reditis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Basiliius.* (a) Cum Dominus ridentes nunc arguat, palam est quod numquam erit fidei tempus risus, & præcipue in tanta multitudine eorum qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. Superfluous autem risus est immoderantiæ signum, & effrenis animæ motus; sed usque ad vultus jucunditatem exprimere passionem animæ non (2) dedecet. *Chrysostomus.* (b) Dic autem mihi cur concuteris, & desquis qui debes assistere terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus (3) hic operatis? *Beda* (cap. 22. super *Væ cum benedixerint.*) Quia vero ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita est ministrare fomentum, subdit: *Væ cum benedixerint vobis omnes homines. Chrysostomus.* (c) Non autem contrarium est quod hic dicitur ei quod alibi Dominus dicit, Matth. 5. „Luceat lux vestra coram hominibus:“ ut scilicet manifestemus bene agere ad gloriam Dei, non ad propriam. Perniciosum enim quid est inanis gloria, & inde sumit ortum iniquitas, atque desperatio, & mater malorum avaritia. Quod si viam quæris divertendi ab hoc, diligas aspectum semper ad Deum, & esto contentus ea quæ apud eum est gloria: nam si in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentum pluribus credis; non autem illi

qui præ omnibus eam novit, & dare, & coronare potest? A quo si gloriam cupis, vita laudem humanam: de nullo enim alio magis consuevimus admirari quam de respuente gloriam. Quod si nos, multo magis Dominus omnium. Deinde illud (4) consideres, quod hominum gloria celeriter deficit, quia per cursum temporis oblivioni traditur.

Sequitur: *Secundam hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum. Beda* (cap. 22. in Lucam.) Pseudoprophetae significantur, eo quod ad captandum vulgi favorem futura præloqui conentur. Itaque Dominus in monte beatitudines solummodo proborum, in campo vero etiam væ describit reproborum: quia rudes adhuc auditores necesse est terroribus ad bona compelli, perfectos autem satis est præmiis invitari. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. de væ improborum.) Et attende quod Matthæus præmiis ad virtutem, & fidem populus provocavit; hic autem etiam à criminibus, atque peccatis futurorum suppliciorum denuntiatione deterruit.

(g) *Beda* (super *Sed vobis dico.*) Quia dixerat supra quid ab inimicis pati possent, nunc qualiter cum eisdem inimicis agere debeant ostendit, dicens: *Sed vobis dico qui auditis. Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam ubi supra.) Non otiose plurimorum factorum cælestium enumeratione progressus ad hunc locum serius venit, ut populus divinis miraculis roboratus ultra legis tramitem virtutum vestigiis progredi edoceretur. Denique inter tria maxima, spem, fidem, & caritatem, major est caritas, quæ ordinatur cum dicitur: *Diligite inimicos vestros. Basiliius.* (d) Inimici quidem proprium est obesse, & insidiari. Omnis igitur qui qualitercumque nocet alicui, dicitur inimicus. *Cyrrillus.* (e) Conveniens autem erat huiusmodi conversatio Doctoribus sanctis, qui prædicaturi erant ubique terrarum salutarem sermonem; quos si contingeret velle recipere de persequentibus vindictam, omisissent eos ad cognitionem veritatis vocare. *Chrysostomus* (hom. 18. in Matth.) Non autem dicit, Ne odio habeas, sed diligas; neque simpliciter mandavit diligere, sed etiam benefacere: unde sequitur: *Benefacite his qui oderunt vos. Basiliius.* (f) Verum quia homo ex corpore consistit, & anima, secundum animam quidem benefacimus, huiusmodi arguentes, & commonentes eos, & omnino ad conversionem manuducentes; secundum corpus autem benefacientes eis

(1) Al. omittitur sunt. (2) Al. decet. (3) Al. sic. (4) Al. confidas.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Hom. 6. in Matth. (c) In Cat. Græc. PP: vel quoad verba, vel quoad sensum hom. 15. 19. & 71. in Epist. ad Rom. & hom. 30. in 2. ad Corinth. & in Epist. ad Titum hom. 2. (d) In Regulis brevioribus ad interrog. 176. (e) In Cat. Græc. PP.

(f) Ut supra.

in necessariis victui. Sequitur: *Benedicite maledicentibus vobis.* (a) Qui enim percutiunt proprias animas, digni sunt lacrymis, & fletibus, non maledictionibus. Nihil enim detestabilius est anima (1) maledica, nec immundius lingua quæ maledictiones effert. Homo es; aspidem venena non vomas, nec veraris in belluam. Est tibi datum os, non ut mordeas, sed ut aliorum vulnera sanes. Inimicos autem mandavit nobis annumerare gradui amicorum, non quorumcumque, sed præcipuorum, pro quibus orare solemus: unde sequitur: *Orate pro persecquentibus vos.* Plerique autem è contra procumbentes, & fronte super terram percutientes, & manus expandentes, non pro suis criminibus orant Deum, sed adversus inimicos; quod nihil aliud est quam seipsum transfodere. Cum eum qui prohibuit contra inimicos orare, precaris ut te maledicentem inimicis exaudiat, quomodo possibile est audiri, quando provocas exauditurum, verberando inimicum coram Rege, & si non manibus, verbis tamen? Quid facis homo? Stras ut veniam impetres peccatorum, & imple os amaritudine. Mitigationum est tempus, orationis, & gemitus, non furoris. *Beda* (super *Benedicite maledicentibus.*) Sed merito movetur quæstio, quomodo in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos. Ubi videndum est, quia Prophetæ per imprecationem quid esset futurum cecinerunt, non optantis voto, sed spiritu prævidentis. *Cyrellus.* (b) *Vetus* autem lex mandabat non offendere alios, vel si prius fuerimus læsi, non ultra proportionem lædentium iras protendere: sed perfectio legis in Christo est, & in suis mandatis: unde sequitur: *Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram.* (2) *Chrysostramus* (hom. 18. in Matth.) Nam & medici cum calce feriuntur ab infamis, tunc maxime miserentur eis, & accingunt se ad eorum remedia. Tu quoque similem habeas conjecturam erga persequentes: ipsi namque sunt qui præcipue infirmantur: nec prius desistamus quam totam amaritudinem evomerint: tunc uberes gratias agent tibi, & ipse Deus te coronabit, eo quod fratrem tuum in pessima ægritudine liberasti. (3) *Basiliius.* (c) Fere autem cuncti contra hoc mandatum procedimus; & præsertim potentes, vel principes, non so-

lum si passi fuerint contumelias; sed & si præstita eis non sit reverentia, adversarios reputantes quicumque eos minus reveriti sunt quam se reputaverunt dignos. Est autem magna infamia principis esse promptum ad vindictam: nam & qualiter alium docebit nil mali pro malo rependere qui nocenti retribuere satagit? *Cyrellus.* (d) Vult autem Dominus insuper esse contemptorem rerum: unde sequitur: *Et ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere;* hæc est enim virtus animæ quæ omnino averfa est à passione cupiditatis divitiarum. Decet enim eum qui pius est & oblivisci malorum, ut & ea quibus caros amicos jvamus, persequentibus conferamus. *Chrysostramus* (hom. 18. in Matth. ante med.) Non autem dixit, Fer humiliter injuriantis impetum; sed procedas per sapientiam, & ulterius te disponas ad patiendum quæ ille cupiat facere, superans insolentiam ejus ubertate prudentiæ, ut habitò pudore in excellenti patientia tua discedat. Sed dicit aliquis: Quomodo potest hoc fieri? Cum videris Deum factum hominem tot passum pro te, adhuc quæris & dubitas quomodo possibile sit nequitiis ignoscere conservorum? Quis tale passus est quale Dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, spua perferens, mortem patiens? unde sequitur: *Omni autem petenti te tribue.* *Augustinus* de Serm. Dom. (Lib. 1. cap. 40. par. à princ.) Non dicit, Omnia petenti; sed ut id des quod juste, & honeste potes, id est quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri, aut credi ab homine potest; & cui juste negaveris quod petit, indicanda est justitia; & aliquando melius aliquid tribues, cum petentem injusta correxeris. *Chrysostramus* (hom. 3. de Lazar. ad fin. hom. 21. in Epist. ad Romanos.) In hoc tamen peccamus non modicum, non solum non dando petentibus, sed & eos increpando. Cur, inquis, non laborat? Cur otiosus alitur? Dic mihi: & tu laborando possides? Sed et si laboras, ad hoc laboras ut vituperes alium? Propter unicum panem, & tunicam appellas cupidum. Nihil tribuis? nec conviciaris. Cur nec tu misereris, & violentibus dissuades? Si cuncti indifferenter erogaverimus, semper miserebimur. Quia enim Abrahami cunctos recipiebat, recepit & Angelos. Nam et si homicida sit, & predo, nonne ti-

(1) Al. maledicta (2) Hic index Chrysostrami omittitur à P. Nicolai. (3) Al. Beda.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostramus* in Cat. Græc. Habetur autem apud illum, non uno loco, nec eodem tenore quo hic, sed sparsim, & ex parte, tum hom. 19. in Matth. tum hom. 22. & 29. inter illas quæ ad populum inscribuntur, tum hom. 21. & 22. in Epist. ad Rom. & hom. 5. in 2. Corinth. & hom. 6. in 1. ad Timoth. & hom. in Psalm. 4. ut in Psalm. 140. (b) Ubi supra.

(c) In Esaiam. Notatur in Catena Græcorum PP. sine indice loci; sed colligitur ex illius visione 11. super illud cap. 1. vers. 3. *Principes tui sequuntur retributiones.* (d) In Catena Græcorum PP.

bi dignus videretur panis habendi? Non igitur sumus severi aliorum censores, ne nos quoque exquisite judicemur.

Sequitur: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Chrysoſtomus (hom. 10. in 1. Epist. ad Corint.) A Deo percipimus omnia; quod autem dicimus meum & tuum, nuda tantum sunt verba: si namque domum tuam afferis, emisisti verbum carens subsistentia rei: nam & aer, & solum, & cæmentum creatoris sunt, tu etiam ipse qui domum construxisti: sed etsi tuus sit usus dubitatur, non solum propter mortem, sed etiam propter rerum eventus. Anima tua non possidetur à te, & quo pacto tuæ reputabuntur opes? Vult autem Deus tuæ fore quæ tibi pro fratribus credita sunt; fient autem tua, si pro aliis dispensaveris; si vero tibi affluenter expenderis, quæ sunt tua jam facta sunt aliena. Sed propter nefandam opum cupidinem homines in curiis conrixantur; contra quod Christus ait: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Augustinus de Serm. Domini (Lib. 2. cap. 36.) Quod de veste, domo, fundo, jumento, & generaliter omni pecunia dicit. Non autem Christianum oportet sic possidere servum quomodo equum, aut argentum. Servus si honestius à te regetur, quam ab illo qui eum tibi cupit auferre; nescio utrum quisquam dicere audeat eum debere contemni. Chrysoſtomus (a) Est autem nobis insita lex naturalis per quam dignoscimus quid sit virtus, & vitium: unde sequitur: *Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Non ait, Quæcumque non vultis ut faciant; nec vos faciatis: cum enim duæ sint viæ quæ ducunt ad virtutem, scilicet abstinentia mali, & operatio boni, hanc ponit, per istam (1) & illam significans. Et si quidem dixisset, Ut sitis homines, diligite bestias, esset mandatum difficile; si vero homines diligere iussit, ad quod naturalis monitio est, quam difficultatem res continet, quam leones, & lupi servant, in quibus naturalis cognatio (2) amicitiam cogit? Ostenditur igitur quod Christus nihil statuit nostram transcendentis naturam, sed quod dudum inseruit conscientiæ nostræ, docet, ut propria voluntas pro lege sit tibi, ut si vis bene tibi, bene facias alii; si vis ut alius tui misereatur, proximi (3) misererearis.

(1) Al. & per istam. (2) Al. ad amicitiam. (3) Al. miserere.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibid. Ad marginem autem Venetæ Nicolini editionis an. 1595. hæc notatur: Hom. 13. ad pop. Antiöch. à med. & hom. 12. in Genesim aliquid tale habet. (b) Quoad aliqua quidem ex his, homil. in epist. ad Coloss. non tamen simul quoad omnia; nec eodem tenore; quoad prima præsertim, & ultima, quæ non occurrunt. (c) In Gat. Græc. tum serm. de caritate omnia dirigente, sive perficiente, versus finem quoad priorem appendicem. tum hom. 58. in Genesim, quoad posteriorem, verbis paululum immutatis.

(h) Chrysoſtomus (b) (hom. 1. in Epist. ad Colossenses.) Dixerat Dominus diligendos esse inimicos. Ne autem putares hyperbolice esse dictum, æstimans solum ad terrorem eis dici, adjicit rationem, dicens: *Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia?* Plures quidem causæ sunt, quæ dilectiones constituunt; dilectio vero spiritualis universas præcellit: nihil enim terrenum eam parit, non utilitas, non beneficium, non natura, non tempus, sed de cælo descendit. Quid autem miraris si non indiget beneficio ut consistat, quando nec ex casu malorum pervertitur? Pater quidem passus injurias, rumpit foedus amoris; conjux post jurgia virum relinquit; filius si longævum videat patrem gravatur: at Paulus ibat ad lapidantes, benefactorus eis; Moyses lapidatur à Judæis, & orat pro eis. Veneremur itaque spirituales amicitias, quia sunt insolubiles. Unde arguens volentes pigrescere, subdit: *Nam & peccatores diligentes se diligunt;* quasi dicat: Quia volo vos his amplius aliquid possidere, non moneo solum amicos diligere, sed etiam inimicos. Beneficientibus etiam benefacere commune est omnibus. Ostendit autem se parum plus petere quam sit moris peccatorum, qui benefaciunt amicis: unde sequitur: *Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt.* Beda (cap. 23. circa med.) Non solum autem dilectionem, vel beneficium peccatorum, quasi infructuosa redarguit, sed etiam mutuum: unde sequitur: *Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, id est mutuantur, ut recipiant æqualia.* Ambrosius (Lib. V. in Lucam ubi supra.) In tres autem partes Philosophia sibi videtur divisisse justitiam: unam in Deum, quæ pietas vocatur; alteram in parentes, vel reliquum genus humanum; tertiam in inortuos, ut his exequiarum jura solvantur. At Dominus legis oraculum, ac prophetiæ fastidium supergressus, in eos quoque qui læserunt, pietatis correxit officium, cum subdit: *Vestrum tamen diligite inimicos vestros.* Chrysoſtomus (c) (hom. 58. in Genesim.) In quo plus tibi quam illi conferes: ille enim diligitur à confervo, tu vero efficieris similis Deo. Est autem maximæ virtutis quando nocere volentes bene

beneficiis complectitur : unde subditur , *Et benefacite*. Sicut enim fornacem succensam aqua projecta extinguit , sic iram ratio cum lenitate : quod enim est aqua igni , hoc est ira humilitas , & mansuetudo. Et sicut non extinguitur ignis per ignem , sic nec ira per iram mitigatur. *Gregorius Nissenus (a)* Debet autem homo vitare damnosam sollicitudinem , ne quærat ab inope divitiarum augmenta , æris , & aurii metallorum sterilium exigens fructum : unde subdit : *Et mutuum date , nihil inde sperantes*. Malignam fenorum excogitationem si quis appellet furtum , & homicidium , non peccabit : nam quid refert suffosso pariete quemquam erepta possidere , ac fenorum necessitate possidere illicita ? *Basiliius (b)* Talis (1) autem avaritiæ species , Græcæ *tokos* , idest partus , Latine fenus , quasi fetus propter mali fecunditatem , aut arbitror , appellatur. Aut fortasse partus dicitur propter partus dolores , quos animis eorum qui mutuo ad usuram acceperunt , inducere solet. Animalia temporis progressu nascuntur , adolefcunt , & pariunt ; at fenus statim cum oritur parere incipit. Animalia quæ citius pariunt , citius parere cessant ; sed avarorum pecunia , simul cum omni tempore adaugetur. Animalia ubi pariendi vim ad sobolem suam transfulerunt , ipsa parere cessant ; at feneratorum pecuniæ & novæ pariunt , & veteres renovant. Nullus itaque mortiferam hanc bestiam attentet. Sed magna , inquis o pauper , necessitas , & utilitas est ut muræam sumam. Et quænam hæc est utilitas ? Rursum veniet tibi paupertas , & eadem cum accessione necessitas. Meditare jam unde restituas. Unde tibi pecuniæ intantum multiplicabuntur ut

& sufficiant ad usus necessitatem , & ad restitutionem ? Verum ais : Quomodo igitur me enutriam nisi fenus accipiam ? Mille sunt victus parandi solertiæ : manus habes , labora , servi , tandem mendica : omnia tibi tollerabiliora sunt quam pecuniam ad usuram sumere. Ceterum dives ait : Quale illud est mutuum cui nulla retributionis spes adjuncta est ? Considera vim dicti , & legislatoris admiraberis humanitatem. Cum pauperi dare voles propter Dominum , idem & donum est , & mutuum : donum quidem , quia non speras retributionem ; mutuum vero propter Domini magnificentiam , qui paucis per pauperem acceptis , magna pro ipsis reddet : unde sequitur : *Et erit merces vestra multa*. Non vis universorum Dominum obnoxium tibi ipsi habere ad persolvendum ? Aut si quis in urbe dives promittat se tibi pro alio exsolviturum , fidejussionem ipse accipies ; Deum autem pro pauperibus persolventem non admittes ? *Chrysostomus. (c)* Attende mutui naturam mirabilem : alius recipit , & alius obligat se pro debitis , centuplum in præfenti reddens , in futuro vero vitam æternam. *Ambrosius (Lib. V. in Lucam ubi supra.)* Quanta misericordiæ merces qui filius divinæ misericordiæ asciscitur ? Sequitur enim : *Et eritis filii Altissimi*. Sequere igitur misericordiam , ut merearis gratiam. Late patet benignitas Dei , super ingratos pluit , malis fecunda non negat terra proventus.

Sequitur : *Quia ipse benignus est super ingratos , & malos. Beda (cap. 23. in Lucam)* Vel temporalia bona largiendo , vel cælestia dona singulari gratia inspirando. *Cyrillus. (d)* Magnum est ergo præconium pietatis : reddit enim

(1) *Quatuor sæpe citata exempla sic habent.* Talis autem avaritiæ modus *tokos* merito nuncupatur in Græco , à pariendo propter mali fecunditatem. Animalia siquidem tractu temporis adolefcunt , & pariunt ; sed fenus statim cum oritur incipit procreare. Animalia quæ citius pariunt , citius à generatione desistunt ; sed nummus avarorum cum tempore propagatur : animalia transferebantur partus ad proprios alumnos , ipsa parere cessant ; æs autem avarorum & supervenientia procreat , & præcedentia renovat. Non attentes igitur mortiferam belluam. Quæ namque utilitas , si cavetur hodierna pauperies , quæ iterato irruet augmentata ? Jam meditare unde restituas. Unde intantum multiplicabitur tibi census ut tuam partim revelet egestatem , partim integret capitale , & insuper pariat fenus ? Sed ais : Qualiter ego victum acquiram ? Labora , servi , tandem mendica : unumquodque tolerabilis est fenoris mutuo. Dicis autem : Quodnam est illud mutuum cui spes retributionis non hæret ? Considera virtutem sermonis , & miraberis pietatem auctoris. Cum daturus es pauperi divinæ caritatis intuitu , id ipsum & mutuum est , & donum : donum quidem ob insperatam retributionem ; mutuum ob beneficentiam Domini , qui vice illius restituit : unde sequitur : *Et erit merces vestra multa*. Non vis omnipotentem tibi obligari ad restitutionem ? An quemquam opulentorum civium , si fidejubeat , acceptas ; Deum autem pro pauperibus fidejubentem repudias ? *Chrysostomus , &c.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. 1. contra usurarios. (b) In Cat. Græc. in appendice Psalm. 14. super illud , *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* (c) Hom. 7. in Genesim sub fine. (d) In Cat. Græc. PP. Colligitur ex hom. 11. & 19. inter illas quæ inscribuntur *de festis paschalibus* , & ex tract. de adoratione in spiritu Lib. 8. &c.

hæc virtus nos Deo conformes, & quasi quædam signa sublimis naturæ nostris imprimit animabus: unde sequitur: *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est. Athanasius. (a)* Ut scilicet aspicientes beneficia ejus, bona quæ facimus, non hominum, sed ejus intuitu faciamus, quatenus à Deo, non ab hominibus præmia consequamur.

(i) *Ambrosius* (ubi supra.) Addidit Dominus non temere judicandum, (1) ne tui conscius ipse delicti in alterum cogaris ferre sententiam: unde dicit, *Nolite judicare. (b)* *Chrysofostomus* (hom. 24. in Matth.) Non judices præcedentes te, idest qui discipulus es magistrum, peccator innocentem; quos non oportet increpare, sed monere, & caritative corrigere, nec etiam judicandum est in incertis, & qualibuscumque, quæ nec similitudinem habent peccati, aut quæ non sunt gravia, sive prohibita. *Cyrillus. (c)* Sedat (2) ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, contemptus principium: quamvis enim deceat aliquos se circumspicere, & secundum Deum conversari; hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videant aliquos infirmari, tamquam propriarum passionum obliti, faciunt hoc detractionis materiam. *Chrysofostomus. (d)* Nec facile reperies quemquam neque patremfamilias, neque claustralem expertem hujus erroris. Sunt autem & hæc diabolicæ tentationis insidiæ: nam qui severe discutit aliena, numquam propriorum reatum merebitur veniam: unde sequitur, *Et non judicabimini*: sicut enim pius, & mitis reprimit peccatorum timorem; sic severus, & dirus adjicit criminibus propriis. *Gregorius Nissenus. (e)* Non igitur cum acrimonia præcipietis in fervos sententiam, ne similia patiamini: vocat enim judicium asperiores damnationem: unde sequitur: *Nolite condemnare, & non condemnabimini*: non enim judicium cum venia prohibet. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Brevi autem sententia cuncta quæ de conversando cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit, dicens: *Dimittite, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis*: ubi dimittere nos injurias, & dare beneficia jubet, ut & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. *Cyrillus. (f)* Quod autem ampliori manu recompensationem accipiemus à Deo, qui largiflue donat diligentibus

eum, ostendit subdens: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & super effluentem dabunt in sinum vestrum. Theophylactus.* Quasi dicat: Sicut si farinam sine parcitate mensurare velles, conferres eam, coagitares, & supereffunderes abunde; sic Dominus mensuram magnam, & supereffluentem dabit in sinum vestrum. *Augustinus* (3) de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 8.) Dicit autem, *Dabunt*, quia per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli dederunt, mercedem cælestem recipere merebuntur.

Sequitur: *Eadem quippe mensura qua mens fueritis, remetietur vobis. Basiliius. (g)* Quæ enim mensura unusquisque vestrum mensurat in bene operando, aut peccando, eadem vel præmia, vel pœnas feret. *Theophylactus.* Interrogavit autem fortassis aliquis subtilius: Si enim supereffluenter redditur, quo modo eadem est mensura? Ad quod dicimus, quod non dixit, *In tanta mensura remetietur vobis*, sed in eadem. Qui enim benefecit, bene fiet ei, quod est remetiri eadem mensura. Sed supereffluentem mensuram dicit, quia millies benefiet ei: sic & in judicando: qui enim judicat, & deinde judicatur, accipit eandem mensuram; secundum vero quod ad plus dijudicabitur, quia sibi similem judicavit, secundum hoc supereffluens est mensura. *Cyrillus. (h)* Hoc autem solvit Apostolus dicens 2. Corinth. 9., *Qui parce seminat, (hoc est modice, & manu tenaci) parce & meret (hoc est non copiose) & qui seminavit in benedictionibus, in benedictionibus & metet,* hoc est copiose. Si quis autem non habet, si non faciat, non delinquit: in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.

(k) *Cyrillus (i)* Addidit Dominus prædicitis parabolam valde necessariam: unde dicitur: *Dicebat autem illis & similitudinem.* Erant enim ejus discipuli futuri mundi doctores; unde decebat eos scire viam conversationis honestæ, quasi illustratam mentem habentes divino fulgore, ne cæci cæcos ducerent; & ideo subdit: *Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt?* Et si contingat aliquos hoc attingere ut æqualem virtutem docentium, virtuti possideant, sistant in mensura docentium, & illorum sequantur vestigia: unde sequitur: *Non est discipulus supra magistrum: perfectus autem.*

(1) *Al.* ne cui. *Apud P. Nicolai* ne tui cum sis conscius. (2) *Al.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostram conscientiam contemptus principium, item principium. *Sic autem effert P. Nicolai.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, vel mentium, quæ superbi contemptus principium est & origo. (3) *Al.* de Consensu Evang.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. 4. contra Arrianos. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) Ubi supra, ex epist. ejus ad demetrium. (e) In Cat. Græc. (f) Ibid. (g) In Cat. Græc. (h) Ibidem. (i) Iterum ibidem.

autem omnis erit; scilicet discipulus, *si sit sicut magister ejus*: unde & Paulus dicit 1. Corinth. 4. „Imitatores mei estote, sicut & ego „Christi.“ Christo ergo non judicante, cur tu judicas? Neque enim venit judicare mundum, sed misereri. *Theophylactus*. Vel aliter. Si tu alium judicas, & ipse in eisdem peccas, nonne assimilaris cæco cæcum ducenti: quomodo enim ille à te ducetur ad bonum, cum & tu pecces? *Non est enim discipulus supra magistrum*. Si igitur tu peccas, qui te magistrum, & ductorem puras, ubi erit qui à te disciplinatur, & ducitur? Perfectus enim erit discipulus, si sit sicut Magister ejus. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel sensus hujus sententiæ pendet ex superioribus, ubi danda eleemosyna, & injuria dimittenda præcipitur. Si te, inquit, ira contra violentum, & contra petentem avaritia cæcaverit; numquid tu mente vitata vitium ejus curare poteris? Si etiam magister Christus, qui quasi Deus potuit suas ulcisci injurias, maluit persecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est quod discipuli, qui puri homines sunt, regulam perfectionis sequantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 9.) Vel quod dicit, *Numquid potest cæcus cæcum ducere?* Ideo subjunxit, ut non sperarent à levitis se accepturos mensuram illam de qua dixit, *Dabunt in sinum vestrum*, quoniam decimas dabant eis quos cæcos dixit, quia Evangelium non tenerent; ut illam remunerationem per discipulos Domini potius plebs inciperet jam sperare; quos imitatores suos volens ostendere, addidit: *Non est discipulus supra magistrum*. *Theophylactus*. Inducit autem Dominus & aliam parabolam de eodem, subdens: *Quid autem vides festucam*, idest modicum criminis, *in oculo fratris tui*; *trabem autem quæ in oculo tuo est*, idest peccatum tuum maximum, *non consideras?* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Hoc autem ad superiorem sensum recipit, ubi cæcum à cæco duci, idest peccantem à peccatore castigari, non posse præmonuit: unde dicitur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns?* *Cyrillus*. (a) Quasi dicat gravibus obnoxius est peccatis, quæ trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca, vel quandoque nil mali commisit? hoc enim festuca significat. *Theophylactus*. Convenit autem hoc omnibus, & maxime doctores, qui subditorum

cum minima peccata puniant, propria impunita relinquunt. Propter hoc eos Dominus hypocritas vocat qui ex hoc aliorum peccata judicant ut justi videantur: unde sequitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies ut educaas festucam de oculo fratris tui*. *Cyrillus*. (b) Videlicet teipsum primum mundum ostendas à magnis peccatis; consequenter consules proximo modica committenti. *Basiliius*. (c) Videtur enim revera cognitio sui ipsius gravissimum omnium: neque enim solus oculus exteriora videns super se visu non utitur, sed & ipse noster intellectus, cum alienum velociter conjeçtat peccatum, lentus est erga propriorum perceptionem defectuum.

(1) *Beda* (cap. 24. in Lucam super *Quid vides festucam?*) Contra hypocritam quæ cœperat Dominus exequitur dicens: *Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum*; quasi dicat: Si veram, & non fictam vis habere justitiam, quæ verbis ostentas, etiam facto compensa: quia etsi se bonum fingat hypocrita, non est bonus qui facit opera mala; & si reprehendat infontem, non ideo malus est qui facit opera bona. *Titus*. Hoc autem audiens, non sumas inde tibi favorem inertia: naturaliter enim arbor movetur, tu vero libero arbitrio fungeris; & omnis arbor sterilis ad aliquid ordinata est, tu vero factus es ad opera virtutum. *Isidorus Abbas*. (d) Non ergo pœnitentiam, sed pertinaciam mali excludit: cum enim mala sit, non potest fructus bonos producere, in virtutem vero conversa (1) fructificat. Quod autem est arboribus natura, hoc est nobis affectio. Etsi ergo arbor mala non potest fructum bonum producere, poterit tamen. *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Quamvis autem fructus causetur ex arbore, facit tamen notitiam arboris, eo quod arboris distinctio per fructum apparet: unde sequitur: *Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur*. *Cyrillus*. (e) Sed & vita morum uniuscujusque erit significativa: neque enim extrinsecis ornamentis, & fictis humilitatibus, veræ felicitatis apprehenditur decor, sed & ex his quæ aliquis operatur: cujus rei exemplum ponens subdit: *Neque enim de spinis colligunt ficus*. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam de arb. mala.) In spinis istius mundi ficus illa reperiri non potest (2) quæ quia secundis fructibus melior est, bene species ei resurrectionis aptatur: vel quia, ut legisti

(1) *Al.* fructificabit. (2) *Al.* quæ secundis fructibus melior est, bene spes ei, &c.
 Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) Hom. 9. in Hexameron. (d) In Car. Græc. Sive Pelusioti Lib. 4. epist. 81. quam Nemesio Masfriano inscribit, præter illud quod ipse rursus Lib. 2. epist. 72. Strateio monacho scripta non dissimili sensu insinuat. (e) In Car.

giffi Cant. 2., Ficus dederunt grossos suos; " quod immaturus, & caducus, & inutilis in synagoga fructus ante præcessit: vel quia immatura nostra vita est in corpore, matura in resurrectione: & ideo procul à nobis debemus sæculares sollicitudines abdicare, quæ mordent animum, mentemque adurunt, ut maturos fructus culturæ diligentis possimus adipisci. Hoc ergo ad mundum, & resurrectionem; alterum ad animam, & corpus refertur; cum subditur: *Neque de rubo vindemiant uvam*: vel quia nemo peccatis fructum acquirit animæ suæ, quæ sicut uva, proxima terris corrumpitur, in superioribus maturatur; vel quia nemo potest damnationem carnis evadere, nisi quem Christus redemerit, qui sicut uva pependit in ligno. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel spinas, & rubum, sæculi curas, & punctiones puto esse vitiorum; ficus vero, & uvam dulcedinem novæ conversationis, & fervorem dilectionis. Non autem de spinis ficus, neque uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa (1) simile potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Sed sciendum, quod sicut ferax palmes sepi involutus recumbit, portansque fructum spina non suum usibus servat humanis; sic dicta, vel acta malorum, si quando profunt bonis, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis Dei consilio. *Cyrillus* (a) Postquam autem ostendit quod ex operibus potest discerni homo bonus, & malus, sicut ex fructibus arbor, nunc idem ostendit per aliud signum, dicens: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Idem est thesaurus cordis, quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientiæ, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, & cetera facit quæ supra edocuit; at qui thesaurum nequam corde servat, contraria facit. *Basiliius*. (b) Verbi etiam conditio cor à quo processit manifestat, evidenter ostendens dispositionem præcordiorum nostrorum: unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur.* *Chrysostramus* (hom. 43. in Matth.) Naturalis enim consequentia est ut cum intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam: unde cum audiveris hominem inhonesta proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur; sed conjecta fontem rivo esse

uberiorem. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Per oris etiam locutionem Dominus universa quæ dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus, insinuat: moris enim est Scripturarum, verba pro rebus ponere.

(m) *Beda* (cap. 24.) Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quod dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur*; quasi verba solum, & non magis opera veri Christiani quærantur: consequenter Dominus adjungit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* quasi dicat: Quid folia rectæ confessionis vos germinare jactatis, qui nullos operis boni fructus ostenditis? *Cyrillus* (c) Convenit autem soli supremæ omnium naturæ, dominationis, & nomen, & res. *Athanasius*. (d) Non est ergo hoc verbum hominis, sed Dei ostendentis proprium ortum à Patre: Dominus enim est qui natus est à solo Domino. Non timeas autem dualitatem, non enim secundum naturam separantur. *Cyrillus*. (e) Quæ autem sit utilitas in mandatorum observatione, quodve damnum accidere possit ex inobedientia, ostendit subdens: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini edificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Petra (2) erat Christus, qui fodit in altum, qui præceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum temporale serviant Deo. *Basiliius*. (f) Ponere autem fundamentum supra petram, hoc est inniti fidei Christi, ut immobilis perseveret in adversis, sive humanitus, sive divinitus accidant. *Beda* (ubi supra.) Vel fundamentum domus, ipsa est intentio bonæ conversationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Christi firmiter mandatis inserit. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. tit. de arb. mala.) Vel omnium fundamentum docet esse virtutum, obedientiam cælestium præceptorum; per quam domus hæc nostra, non (3) profluvio voluptatum, non nequitie spiritualis incurfu, non imbre mundano, non hæreticorum possit nebulosis disputationibus commoveri: unde sequitur: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam movere.* *Beda* (cap. 29. in Lucam.) Inundatio tribus modis fit: vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis, aut carnis inquietudine; & quantum propriis viribus homines fi-

(1) *P. Nicolai* legit simulare. (2) *Al.* Petra autem Christus, item Petra Christus. (3) *Al.* in profluvio.

EX EDITIONE P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) In eadem Cat. & in orat. contra Sabelli gregales. (e) Ubi supra. (f) In principio Proverbior. Tale aliquid etiam habet in Esaiæ 15. cap. vs. 4. sed minus plane.

dunt, inclinantur; quantum vero invictissimæ illi petreæ adhærent, etiam labefactari nequeunt. *Chrysostomus* (hom. 25. in Matth.) Ostendit etiam nobis Dominus quod nullam parit fides utilitatem, si foeda sit conversatio: unde sequitur: *Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Domus diaboli mundus, qui in maligno positus est: quam super terram ædificat, quia obsequentes sibi de cælis ad terrenâ detrahit; sine fundamento ædificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit: malum quippe sine substantia est, quod tamen, quodcumque sit, in boni natura (1) convalescit. Quia vero à fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum profundo positum non inconvenienter accipere: sicut qui in puteo mergitur, putei fundo retinetur; sic anima corruens, quasi in quodam fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cum peccato in quod labitur non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora deicitur, quasi in puteo in quem cecidit, fundum non invenit quo figatur. Inguente autem qualibet tentatione, & vere mali, & fecte boni pejores fiunt, donec ad extremum perpetuam labantur in pœnam: unde sequitur: *In quam illusus est fluvius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.* Potest etiam per impetum fluminis, extremi iudicii discrimen intelligi, quando utraque domo consummata, ibunt impli in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. *Cyrillus.* (a) Vel super terram sine fun-

damento ædificat qui super arenam dubietatis, quæ secundum opinionem est, ponit fundamentum spiritualis fabricæ, quod pauca stillæ tentationum dissiparunt. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Hunc autem sermonem Domini prolixum sic exorsus est Lucas, sicut & Matthæus: uterque enim dixit: *Beati pauperes;* deinde multa quæ sequuntur in utriusque narratione similia sunt; & ad extremum sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur, scilicet de homine qui ædificat supra petram, & super arenam. Possent ergo facillime credi eundem Lucas Domini interposuisse sermonem, aliquas tamen prætermisisse sententias, quas Matthæus posuit, item alias posuisse, quas Matthæus non dixit; nisi moveret quod Matthæus in monte dicit habitum, sermonem à Domino sedente, Lucas autem in loco campestri à Domino stante. Non tamen istos duos sermones longa temporis distantia separari hinc probabiliter creditur, quod & ante, & postea quædam similia, vel eadem ambo narrarunt. Quamquam illud possit occurrere in aliqua (2) excelsiori parte montis primo cum solis discipulis fuisse Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit, deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine, in campestrum locum, idest in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat; atque ibi stetisse, donec ad eum turbæ congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse propinquius discipulos suos, atque illis, ceterisque turbis præsentibus unum habuisse sermonem.

(1) *P. Nicolai* legit coalescit. (2) *Al.* excellentiori.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc.

CAPUT VII.

(a) CUM autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum solcite, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificavit nobis. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres: propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii; Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc; & facit. Quo audito, Jesus miratus est; & conversus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inveni. Et reversi qui missi fuerant, domum, invenerunt servum qui languerat sanum.

(b) Et factum est, deinceps ibat Jesus in civitatem quæ vocatur Naim, & ibant cum eo discipuli ejus, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ; & hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui: & dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitavit plebem suam. Et exiit hic sermo in universam Judæam de illo, & in omnem circa regionem.

(c) Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, & misit ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum. Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, & vidistis: quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur, & beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me.

(d) Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt, & deliciis, in domibus Regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis, & plusquam Prophetam. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis: major inter natos mulierum Propheta Joanne Baptista nemo est: qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

(e) Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. Pharisei autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis; lamentavimus, & non plorastis. Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum; & dicitis, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum, & peccatorum. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

(f) Rogabat autem illum quidam de pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Jesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum unguenti, & stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. Videns autem pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Jesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister dic. Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit: Æstimo, quia is cui plus donavit. At ille dixit ei, Recte judicasti. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis suis terxit: osculum mihi non dedisti; hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbabant dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.

(g) **T**ertius. Cum perfectioribus documentis suos refecisset discipulos, vadit Capharnaum, ibi prodigiosa operaturus: *sua in aures plebis, intravit in Capharnaum. Augustinus de Consens. Evangel. (Lib. 2. cap. 20. Hic intelligendum est quia non antequam hæc verba terminasset intravit, sed non esse expressum*

sum post quantum temporis intervallum, cum istos sermones terminasset, intraverit Capharnaum: ipso quippe intervallo, leprosus ille mundatus est quem suo loco Matthæus interponit. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de ser. Centurionis.) Pulchre autem ubi præcepta complevit, formam docet suorum præceptorum exequi: nam statim gentilis Centurionis servus Domino curandus offertur: unde sequitur: *Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus, qui ille erat pretiosus.* Quod moriturum dixerit Evangelista non fefellit, moriturus enim erat, nisi fuisset sanatus à Christo. *Eusebius.* (a) Strenuus siquidem in bellis erat iste Centurio, & militibus Romanis præfectus. Quia vero specialis serviens ejus domi languens jacebat, considerans quales Salvator erga ceteros virtutes agebat sanando languidos, & judicans quod non secundum vires humanas hæc agebantur miracula, mittit ad eum ut ad Deum, non habito respectu ad apparens organum, quo cum hominibus conversabatur: unde sequitur: *Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum suum.* *Augustinus* de Consensu Evangel. (Lib. 2. cap. 30.) Quomodo ergo verum erit quod Matthæus narrat cap. 8. „ Accessit ad eum quidam Centurio, „ cum ipse non accesserit? (1) Ubi diligenter advertentes intelligamus, Matthæum non deseruisse usitatum modum loquendi: si enim ipsa perventio usitate dicitur per alios fieri, quanto magis accessus per alios fieri potest? Non ergo absurde Matthæus per alios facto accessu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, ipsum potius accessisse ad Christum, quam illos per quos verba sua misit: quia quo magis credidit, eo magis accessit. *Chrysostomus* (hom. 27. in Matth.) Qualiter etiam Matthæus dicit ibid. quod ipse dicit: „ Non sum „ dignus ut intres sub tectum meum; „ Lucas autem hic dicit, quoniam rogat ut veniat? Sed mihi videtur quod Lucas significat nobis Judaicas blanditias. Credibile enim est ut cum vellet abire Centurio, retraheretur à Judæis blandientibus, & dicentibus, quia nos euntes ducemus eum: unde & eorum preces adulationibus plenæ sunt: sequitur enim: *At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes. Quia dignus est ut hoc illi præstes: diligis enim gentem nostram, & synagogam: ipse ædificavit nobis.*

scavit nobis. Decebat quidem ipsos dicere, quoniam ipse volebat venire, & supplicare, nos autem detenuimus, calamitatem videntes, & cadaver quod in domo jacebat; aut promere fidei ejus immensitatem; sed nolebant propter invidiam fidem viri detegere, ne magnus aliquis esse videretur cui preces porriguntur. Quod autem Matthæus significat ipsum Israelitam non esse, Lucas vero dicit, quoniam ædificavit synagogam, non est contrarium; potuit enim & Judæus non esse, & synagogam construxisse. *Beda* (cap. 25. in Lucam.) In hoc autem ostendunt, quia sicut nos Ecclesiam, sic etiam illi synagogam non conventum solummodo fidelium, sed etiam locum quo conveniebant sint (2) soliti appellare. *Eusebius,* Et seniores quidem Judæorum pro modicis sumptibus ad opus synagogæ datis gratiam poscunt; sed Dominus non propter hoc, sed pro majori causa, volens scilicet generare credulitatem in cunctis mortalibus per suam virtutem, se ipsum exhibuit: unde sequitur: *Jesus autem ibat cum illis.* *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam de servo Centur.) Quod utique non ideo faciebat, quia absens curare non poterat; sed ut formam tibi daret humilitatis imitandæ, ad Reguli filium noluit pergere, ne videretur magis divitiis detulisse; hic ipse perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem despexisse servilem. Centurio (3) vero militari tumore deposito, reverentiam sumit, & ad fidem facilius, & ad honorificentiam promptus: unde sequitur: *Et cum non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari.* Non enim hominis, sed Dei potestate conjecit dari à Christo hominibus sanitatem. Judæi quidem dignitatem ejus prætenderant, iste vero indignum se asseruit non solum beneficii, sed etiam susceptionis Domini: *Non enim dignus sum ut sub tectum meum intres.* *Chrysostomus* (hom. 27. in Matth.) Postquam enim liberatus est à Judæorum tædio, tunc mittit dicens: *Ne putes præ tædio me non venisse; sed indignum reputavi te domi recipere.* *Ambrosius* (ubi supra.) Bene autem Lucas in occursum amicos dicit esse à Centurione transmissos, ne præsentia sua, & (4) generare Domini verecundiam videretur, & officio provocasse: unde sequitur: *Propter quod & meipsum non sum dignus arbitratus ut venirem ad te; sed dic tantum verbo, & sanabitur puer meus.* *Chrysostomus* (hom. 27. in Matth.) Ubi attende Centurionem

(1) Nicolai habet Nisi. (2) Al. solliciti. (3) Al. enim. (4) P. Nicolajus habet, & gravare Domini verecundiam videretur, & officium officio provocasse.

Ex epist. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP.

nem debiram opinionem habentem de Domino: non epini dixit, Ora; sed tantummodo, Jube, dubitans ne se humiliando renueret.

Suidit: *Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii Veni, & venit; & seruo meo, Fac hoc, & facit.* Beda (cap. 26. a med.) Hominem se (1) potestati vel tribuni, vel præsidis subditum dicit: imperare tamen minoribus: ut subaudiatur, eum multo magis qui Deus sit, non per adventum tantam corporis; sed per Angelorum ministeria posse implere quod vellet: repellendæ enim erant, vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariæ, & verbo Domini, & ministeriis Angelorum. *Chrysostomus* (a) (ubi supra.) Est autem hic notandum, quod hoc verbum fac imperium designat dictum seruo. Ob hoc Deus cum hominem vellet creare, non ait Unigenito, Fac hominem, sed „ Faciamus hominem, “ ut per formam consensus verborum declaret (2) æquiparantiam. Quia ergo in Christo considerabat excellentiam (3) domini, ob hoc ait, *Dic, verbo: nam & ego dico seruo meo, &c.* Christus autem non eum reprehendit, sed ejus intentionem roboravit: unde sequitur: *Quo audito Jesus miratus est.* Beda (super *Quo audito miratus est.*) Sed quis in illo fecerat ipsam (4) fidem nisi ille qui admirabatur? Sed, & si alius eam fecisset, quid miraretur qui præcius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat: omnes enim tales motus cum de Deo dicuntur, non perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri. *Chrysostomus* (hom. 27. in Matth.) Ut autem liqueat tibi quod Dominus hoc ideo dixit ut alios instruat, prudenter (5) Evangelista hoc aperiens subdit: *Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni.* *Ambrosius* (cap. de ser. Centur.) Et quidem, si sic legas: *In nullo tantam fidem inveni in Israel, simplex intellectus, & facilis est; si vero juxta Græcos: Nec in Israel tantam fidem inveni, fides hujusmodi etiam (6) electioribus, & Deum videntibus antefertur.* Beda (cap. 25. in Lucam.) Non autem de omnibus retro Patriarchis, & Prophetis, sed de præsentis ævi loquitur hominibus; quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis, Prophetarumque monitis edocti, hic autem nemine docente sponte credidit. *Ambrosius* (Lib. & titulo eod.) Probatur autem fides domini, & servi sanitas roboratur: unde sequitur: *Et reversi qui missi*

fuerant, domum, invenerunt servum qui languerat, sanum. Potest ergo meritum domini, & famulis suffragari, non solum fidei merito, sed & studio disciplinæ. Beda (cap. 25. paulo ante fin.) Plenius autem hæc explicat Matthæus cap. 8. quod dicente Domino Centurioni, „ Vade, „ sicut credidisti fiat tibi, „ sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris est, quod plene viderit ab aliis Evangelistis exposita abbreviare, vel etiam de industria præterire; quæ vero ab eis omissa, vel breviter cognoverit tacta, dilucidare solertius. *Ambrosius* (de seruo Centurionis.) Mystice autem seruo Centurionis populus nationum, qui mundanæ servitutis vinculis tenebatur, æger lethalibus passionibus, beneficio Domini sanandus exprimitur. Beda (cap. 25.) Centurio autem; cujus fides Israeli præfertur, electos à Gentibus ostendit; qui quasi centenario milite stipati virtutum spiritualium sunt perfectiones sublimes: numerus enim centenarius, qui de læva transfertur ad dexteram, in cælestis vitæ significationem poni consuevit. Tales ergo pro his necesse est ut Domino supplicent qui adhuc spiritu servitutis (7) premuntur; nos autem, qui de Gentibus credimus, non ipsi ad Dominum venire possumus, quem in carne videre non valemus; sed ad eum accedere debemus per fidem. Seniores autem Judæorum mittere, hoc est summos Ecclesiæ viros, qui nos ad Dominum præcesserunt, suppliciter obsecrando patronos acquirere, qui nobis testimonium reddentes, quod Ecclesiam ædificare curemus, pro nostris peccatis intercedant. Pulchre autem dicitur, quia Jesus non longe erat à domo, quia prope timentes eum salutare ipsius; & qui naturali lege recte utitur, quo bona quæ novit operatur, eo illi qui bonus est (8) appropriat. *Ambrosius* (Lib. & titulo ut supra.) Non vult autem Jesum vexari Centurio, quia quem Judæorum populus crucifixit, inviolatum ab injuria manere desiderat populus nationum; & quod ad mysterium spectat, vidit in pectora adhuc Gentilium non esse penetrabilem Christum. Beda (super *Et huic, Vade, & vadit.*) Milites autem, & servi qui Centurioni obediunt, virtutes sunt naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes deferunt secum. *Theophylactus* (non procul à fin. Comm. in 7. cap.) Vel aliter. Centurio est intellectus, qui multorum in militia princeps existit, dum multas in hac vita res habet. Habet autem servum (9) infirmum, ir-

(1) Al. ut potestati. (2) Apud P. Nicolajum est honoris æquiparantiam. (3) Al. Domini. (4) Al. deest fidem. (5) Al. prudenter enim Evangelista. (6) Al. electioribus, & Deum videntibus antefert. (7) P. Nicolai addit in timore. (8) Al. appropriat, item aperiat. (9) P. Nicolai omittit infirmum.

tionabilem animæ partem, irascibilem, & concupiscibilem dico. Et mittit ad Jesum mediatores Judæos, idest confessions cogitationes, & verba; & confestim suscipit servum sanum.

(b) *Cyrillus* (a) Mira Dominus miris annecti; & supra quidem accersitus occurrit, hic vero non vocatus accedit: unde dicitur: *Et factum est; deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Naim.* Beda (super *Dominus misericordia motus dixit.*) Naim est civitas Galilææ in secundo miliario montis Thabor. Divino autem nuntio multa turba Dominum comitatur, ut multi essent tanti miraculi testes: unde sequitur: *Et ibant cum illo discipuli ejus, & turba copiosa.* *Gregorius Nissenus* (b) (de creatione hominis cap. 29.) Resurrectionis autem experimentum non ita verbis, sicut operibus à Salvatore didicimus, qui ab inferioribus inchoans opus miraculi, fidem nostram assuefacit ad majora. Primo quidem in ægritudine desperata servi Centurionis, resurrectionis incepit potestatem; post hæc altiori potestate ducit homines ad fidem resurrectionis, dum suscitavit, filium viduæ, qui ferebatur ad monumentum: unde sequitur: *Cum autem appropinquaret porta civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ.* (1) (c) Diceret enim aliquis de puero Centurionis, quod moriturus non erat: ut igitur temerariam linguam compesceret, jam defuncto juveni Christum obviare fateretur unico filio viduæ: nam sequitur: *Et hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa.* (d) *Ærumnæ* molem brevibus verbis explicuit. Mater vidua erat, & non sperabat ulterius filios procreare; non habebat in quem aspectum dirigeret vice defuncti; hunc solum lactaverat, solus aderat alacritatis causa in domo; quicquid matri dulce, ac pretiosum, hic solus extiterat. *Cyrillus*. (e) Miseranda passio, & ad fletum, & lacrymas potens provocare! Unde sequitur: *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.* Beda. Quasi dicat: Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis. *Chrysostomus* (f) (super *Noli flere.*) Jubens autem cessare à lacrymis qui consolatur mæstos, monet nos præsentibus defunctis consolationem recipere, resurrectionem sperantes. Tenet autem feretrum vita obvians morti: unde sequitur: *Et accessit, &*

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Idem legit* Dicit autem aliquis. (2) *Sive* florem ætatis, ut *Græce verti posse* notat *Nicolai*. (3) *Al.* mulcebris. *P. Nicolai legit* qui paulo ante suavis, & pretiosus erat.

EXPOSIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Tract. de anima, & resurrectione post med. (c) *Titus* Bostrensis. Ejus nomine prætermisso appendix ista prius cum præcedenti, velut & *Gregorio Nisseno*, necitebatur. (d) *Gregorius Nissenus* de hominis opificio, vel de creatione cap. 25. non eodem tenore cum prædictis; tamen prius indistinctim darentur ac si ex uno loco essent. (e) Ubi supra. (f) *Vel Titus* in Cat. Græcorum PP. (g) Quod subjungitur ex *Tito*, quoad posteriorem tantum appendicem habet, ut & *Theophylactus*. (h) Ubi supra.

tetigit loculum; hi autem qui portabant steterunt. *Cyrillus* (Lib. 4. in Joannem cap. 14.) Ideo autem non solo verbo peragit miraculum, sed & feretrum tangit, ut cognoscas efficax esse sacrum Christi corpus ad humanam salutem: est enim corpus vitæ; & caro Verbi omnipotentis, cujus habet virtutem: sicut enim ferrum adjunctum igni perficit opus ignis, sic postquam caro unita est Verbo, quod vivificat omnia, ipsa quoque facta est vivificativa, & mortis expulsiua. *Titus*. Non autem Salvator similis est *Elizæ* defuncti filium *Sareptanæ*, nec qualis *Eliseus*, qui proprium corpus applicuit corpori defuncti, nec qualis est *Petrus*, qui pro *Thabita* oravit; sed ipse est qui non entia velut entia vocat, qui mortuos ut vivos alloqui potest: unde sequitur: *Et ait: Adolescens, tibi dico, surge.* *Gregorius Nissenus* (ubi supra.) Qui dixit adolescentem, (2) florentis significavit temporis horam, primam producentem lanuginem; qui paulo ante (3) muliebris erat maternorum oculorum aspectui, jam aspirans ad tempus sponsalium, virga generis, successione ramus, baculus senectutis. *Titus* (g) Incunctanter autem erectus est cui sunt mandata directa: divina enim potestas est irrefragabilis, nulla mora, nulla orationum instantia: unde sequitur: *Et resedit qui erat mortuus, & cepit loqui, & dedit illum matri suæ.* Irridica sunt hæc verba resurrectionis: corpus enim exanime loqui non potest; nec reportasset mulier ad domum defunctum filium inanimatum. *Beda* (cap. 26. in Luc. super *Dominus misericordia motus.*) Pulchre autem Evangelista Dominum prius misericordia motum esse super matre, & sic filium resuscitare testatur, ut in uno nobis exemplum imitandæ pietatis ostenderet, in altero fidem mirandæ potestatis astrueret: unde sequitur: *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitavit plebem suam.* *Cyrillus*. (h) Hoc magnum fuit in populo insensibili, & ingrato: post modicum enim nec Prophetam, nec ad utilitatem populi procedere ipsum existimavit. Neminem autem habitantium Judæam hoc miraculum latuit: unde sequitur: *Et exiit hic sermo in universam Judæam, & in omnem circa*

D 2

re-

regionem. (a) *Ambrosius*, Idoneum autem est dicere, quod septem resurrectiones ante dominicam narrantur; quarum prima est filii Sareptanæ, secunda filii Sunamitis, tertia quæ facta est in reliquiis Elisei, quarta quæ facta est in Naim, quinta filiæ Archisynagogi, sexta Lazari, septima in Christi passione, multa namque corpora sanctorum surrexerunt, octava est Christi, qui expertus mortis remansit ulterius, in signum quod communis resurrectio, quæ futura est in octava ætate, non tolletur morte, sed indissolubilis permanebit. *Beda* (cap. 26. in Lucam.) Defunctus autem qui extra portam civitatis multis est inventibus elatus, significat hominem lethali funere criminum sepepaturum, & animæ mortem non cordis adhuc cubili tegentem, sed ad multorum notitiam per locutionis operisve judicium, quasi per civitatis ostia, propalantem. Portam enim civitatis puto aliquem de sensibus esse corporalibus: qui bene filius anicus matris suæ fuisse perhibetur; quia una est ex multis personis collecta mater Ecclesiam viduam autem esse Ecclesiam, omnis anima quæ se Domini morte redemptam meminit, (1) agnoscit. *Ambrosius* (Lib. V in Luc. cap. de filio viduæ suscitato.) Hanc enim viduam populorum turba circumseptam plus video esse quam foeminam, (2) quæ resurrectionem uni, ei adolescentis filii à pompa funeris revocat ad vitam, suarum contemplatione lacrymarum, quæ flere prohibetur eum cui resurrectio debebatur. *Beda* (cap. 26. super *Accessit, & tetigit*.) Vel novati dogma confunditur, qui dum poenitentium mundationem evacuare conatur, matrem Ecclesiam de natorum suorum spiritali extinctione plorantem spe vitæ reddendæ negat consolari debere. *Ambrosius* (ubi supra.) Hic autem mortuus in loculo materialibus quatuor ad sepulcrum ferebatur elementis; sed spem resurgendi habebat, quia ferebatur in ligno; quod etsi nobis ante non proderat, tamen posteaquam Christus id tetigit, proficere coepit ad vitam, ut esset indicio salutem populo per crucis patibulum refundendam. In secretò enim jacemus exanimis, cum vel ignis immodici cupiditatis exæstuat, vel frigidus humor exundat, & pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum. *Beda* (ubi supra.) Vel lo-

culus in quò mortuus effertur, male secunda desperati (3) peccatoris conscientia est; qui vero sepeliendum portant, vel immunda desideria, vel blandimenta sunt sociorum; qui Domino loculum tangente, steterunt, quia superni formidine judicii tacta conscientia, carnales sæpe voluptates, & injuste laudantes coequecens ad se revertitur, vocantique ad vitam respondet Salvatori. *Ambrosius* (ubi supra.) Si ergo grave peccatum est, quod poenitentia tua lacrymis ipse labare non possis; fleat pro te mater Ecclesia, assistat, & turba; (4) jam resurgens à funere, & incipies vitalia loqui: timebunt omnes: unius enim exemplo omnes corriguntur: laudabunt etiam Deum, qui tanta nobis remedia vitandæ mortis indulxit. *Beda* (super *Visitavit*.) Visitavit autem Deus plebem tuam, non solum semel Verbum suum incorporandòs sed semper in corda mittendo. *Theophylactus* (super *Et hæc vidua*.) Viduam etiam potes intelligere animam virum amittentem, idest divinum sermonem: filius enim est intellectus, qui extra civitatem effertur viventium; loculus ejus est corpus ejus, quod quidam dixerunt esse set pulcrum; tangens autem eum Dominus, levat ipsum; juvenescere faciens eum qui surgens à peccato incipit loqui, & alios edocere: non enim prius ei crederetur.

(c) *Cyrillus* (b) Miraculum quod omnes in habitantes Judæam, & Galilæam sciverant, referunt sancto Baptiste quidam ex ejus discipulis: unde sequitur: *Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his*. *Beda* (cap. 26. in Luc.) Non simplici corde, ut opinor, sed invidia stimulante: nam & alibi (Joann. 3.) conqueruntur dicentes: „ Rabbi, qui erat testis, cum trans Jordanem, ecce hic baptizatus; & „ omnes veniunt ad eum. *Chrysostomus*, (c) Tunc autem magis ad eum erigimur, cum incumbit necessitas; & ideo Joannes detrusus in carcerem, quando magis discipuli ejus indigebant Jesu, tunc mittit eos ad Christum: sequitur enim: *Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, & misit eos ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* *Beda* (ubi sup. par. à fin.) Non ait, Tu es qui venisti, sed Tu es qui venturus es? Et est sensus: Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, & ad inferna def-

(1) *Al.* agnoscitur. (2) *Sic omnia quæ consulere potuimus exempla; implet autem sensum hoc modo P. Nicolai*: quæ resurrectionem unci adolescentis filii suis lacrymis meruerit impetrare: eo quod Ecclesia populum juniorem à pompa funeris revocat ad vitam, &c. (3) *Al.* corporis. (4) *Al.* jam resurgens à funere, & incipiens alia vita loqui.

• Ex EDIT. P. NICOL. (c) *Maximus* in Cat. Græc. PP. Perperam autem prius *Ambrosius* in textu norabatur, & ad marginem ponebatur. *Maximus* absque ullo indice speciali; sed *Maximus* est Episcopus Græcus, & martyr, non *Maximus* Latinus, & Episcopus Taurinensis. (b) In Cat. Græc. PP. (c) *Ibidem*.

descensus sum, utrum te & inferis debeam nuntiare, qui superis nuntiavi: an hoc non conveniat Filio Dei; & alium ad hæc sacramenta misurus es? *Cyrillus.* (a) Sed omnino reprobanda est talis opinio: numquam enim reperimus sacram Scripturam disserere, quod infernalibus prænuñtiaverit Baptista Joannes Salvatoris adventum. Illud etiam verum est dicere, quod non ignoravit Baptista virtutem mysterii incarnationis Unigeniti: unde & hoc cum aliis noverat quod illuminaturus erat in inferno manentes, cum pro omnibus gustaverit mortem tam vivis, quam mortuis. Sed quoniam sermo sacrae Scripturae hunc quidem prædixit venturum tanquam Deum, & Dominum; alii vero missi sunt sicut famuli ante Christum; ideo omnium Salvator, (1) & Dominus à Prophetis nominabatur. Qui venit, vel qui venturus est, secundum illud Psalmi 117. „Benedictus qui venit in nomine Domini;“ & in Habacuc cap. 3. „Post modicum qui venturus est venit, & non tardabit.“ Igitur divinus Baptista quasi nomen accipiens à sacra Scriptura, misit quosdam discipulorum suorum quæsituros an ipse sit qui venit, vel qui venturus est. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de missione discipuli Joann.) Sed quomodo fieri posset ut de quo dixerat (Joan. 1.) „Ecce qui tollit peccatum mundi,“ adhuc eum Dei Filium esse non crederet? Aut enim insolentia est ei tribuere divina quæ nescit, aut de Dei Filio dubitasse perfidia est. Nonnulli autem de ipso Joanne intelligunt magnum quidem ita Prophetam ut (2) Christum agnosceret; sed tamen non tanquam dubium, sed tanquam pium vatem, quæ venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitavit, sicut & Petrus dicens Matth. 16. „Proptius tibi esto Domine, non fiet hoc.“ *Cyrillus.* (b) Vel ex dispensatione interrogat: (3) noverat enim ut præcursor passionis Christi mysterium; sed ut discipulis suis constet quanta sit excellentia Salvatoris, ex propriis discipulis prudentiores misit, quos præcepit sciscitari, & viva Salvatoris voce conjicere, si ipse est qui expectabatur: unde subditur: *Cum autem ad eum venissent viri, dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Sciens autem ut Deus quo animo misisset eos Joannes, & causam adventus eorum, tunc temporis egit uberiora miracula:

unde sequitur: *In ipsa autem hora curavit multos à languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum.* Non dicit eis expresse, Ego sum; sed ducit eos magis ad rei certitudinem, ut congrua ratione fumentes fidem ipsius revertantur ad eum qui misit eos: unde non ad verba, sed ad propositum mittentis responsum exhibuit: nam sequitur: *Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quæ vidistis, & audistis; quasi dicat: Narrate Joanni quæ quidem audistis per Prophetas, consummari vero vidistis à me: ea enim tunc agebat quæ prædixerant Prophetæ eum facturum; de quibus subditur: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* *Ambrosius* (ubi supra.) Plenum sane testimonium, quo Dominum Prophetæ cognosceret: de ipso enim fuerat prophetatum Psalm. 145. quia „Dominus dat escam esurientibus, erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos;“ & (4) quod qui ista facit, regnavit in æternum. Ergo non humanæ ista, sed divinæ virtutis insignia sunt. (5) Hujus autem Evangelii exempla vel rara, vel nulla inveniuntur: unus Tobias oculos recepit; & hæc fuit Angeli non hominis medicina: Elias mortuum suscitavit; ipse tamen rogavit, & flevit; hic iussit; Elias leprosum mundari fecit; non tamen ibi valet præcepti auctoritas, sed mysterii figura. *Theophylactus* (hoc loco.) Sunt etiam hæc verba Esaiæ dicentis cap. 35. „Deus ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc factus sicut cervus, claudus.“ *Beda* (cap. 27. in Luc.) Et, quod his non minus est, subditur: *Pauperes evangelizantur*, pauperes scilicet spiritu, vel (6) opibus, intus illuminantur, ut inter divites, & egenos in prædicatione nulla distantia sit. Hoc magistri comprobavit veritatem, quando omnis qui apud eum salvari potest, æqualis est. *Ambrosius* (cap. de missione discipuli Joannis.) Sed tamen parva adhuc ista dominicæ testificationis exempla: plenitudo fidei crux Domini, obitus, sepultura est: unde addidit: *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Crux enim etiam electis scandalum posset afferre; sed nullum hoc majus divinæ personæ est testimonium: nihil enim est quod magis esse ultra humana videatur, quam (7) totum se obtulisse pro mundo. *Cyrillus* (c) Vel per hoc volebat ostendere quod quæcumque versabantur in

cor-

(1) *Al. omittitur, &c.* (2) *Al. deest* Christum. (3) *Al. non erat.* (4) *Al. omittitur* quod. (5) *P. Nicolai habet* Hæc ante Evangelium vel rara, vel nulla inveniuntur. (6) *Al. operibus.* (7) *Al. totum se unum obtulisse. Legit P. Nicolai* toto se unum, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Thesaurio Lib. 2. cap. 4. (c) In Cat. Græc. ubi supra.

cordibus eorum; ab oculis ipsius effugere ne-
 quiverunt: ipsi enim erant qui scandalizaban-
 tur de ipso. *Ambrosius* (Lib. 8. tit. ut supra.)
 Mystice autem in Joanne supra diximus typum
 esse legis, quæ prænantia fuit Christi. Mittit
 ergo Joannes discipulos suos ad Christum, ut
 supplementum scientiæ consequantur, quia
 plenitudo legis est Christus. Et fortasse isti dis-
 cipuli sunt duo populi; quorum unus ex Ju-
 daeis credidit, & alter ex Gentibus, qui ideo
 credidit, quia audivit. Voluerunt ergo & isti
 videre: quia beati oculi, qui vident. Cum au-
 tem venerint ad Evāgelium, & cognoverint
 in hinc cæcos, ambulare, elandos, tunc di-
 cent. Oculis nostris perspeximus, videmur
 enim nobis vidisse quæ legimus, aut fortasse in
 parte quadam corporis nostri, omnes videmur
 investigasse dominicæ seriem passionis, fides
 animi per paucos ad plures pervenit. Lex ergo
 Christum venturum annūtiat, Evāgelii scrip-
 tura venisse confirmat. *Cyillus*. (a) Conjecit Dominus, tam-
 quam hominum secreta cognoscens, aliquos dic-
 tos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum,
 equaliter eum ostendebat nobis, dicens: Joan. 1.
 Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun-
 di. Ut igitur sanaret hanc passionem quæ
 eis acciderat, damnū quod ex scandalo pro-
 cedebat, exclusit, unde dicitur: *Et cum disces-*
sissent nuntii Joannis, (cepit dicere de Joanne ad
urbes: Quid existis in deserto videre? Arundi-
nem vento agitam? Quasi dicat: Mirati estis
de Joanne Baptista, & plures perrexit ad
eum, & percurrentes tam longa deserti itinera:
frustra liquidem sic levem ipsum existimatis,
ut similis sit arundini declinanti quocumque agi-
tat ventus. Talis enim esse videtur, si quæ cog-
novit, ex levitate se ignorare faretur. Titus. (b)
 Non autem existis in desertum, ubi nulla jucun-
 ditas, civitatibus omiſsis, nisi de hoc viro cu-
 ram gerentes. *Græcus. (c)* Hoc autem post recessum
 discipulorum Joannis Dominus dixit: non
 enim præsentibus eis proferte volebat Baptistæ
 præconia; ne blandientis verba esse putarentur.
Ambrosius (Lib. 5. in Luc. cap. de laud. Joan.)
 Non otiose autem Joannis hic persona laudatur,
 qui vitæ amore posthabito, justitiæ formam nec
 mortis terrore mutavit. Deserto enim mundus
 hic comparari videtur, adhuc sterilis, adhuc
 incultus; in quem negat nobis Dominus ita

prodeundum, ut mente carnis inflatos, vacuos
 que virtutis internæ viros, (1) & fragili se glo-
 riæ sæcularis sublimitate jactantes, exemplar
 quodam, & imagine nobis præternis imitandos,
 quos procellis hujus mundi obnoxios, vita mobi-
 lis inquietat, & arundini comparandos. *Græcus.*
 (d) Est etiam infallibile testimonium, vult
 Joannis vestitus cum carcere, in quem detrusus
 non fuisset, si scivisset favere Principibus: unde
 sequitur: *Sed quid existis videre? Hominem molli-*
bus vestimentis indutum? Ecce qui in veste præ-
tiæ sunt, & in deliciis, in domibus Regum san-
Mollibus vestimentis induus viventes in deli-
ciis, significat. Chryostomus (hom. 29. in Epistol.
 ad Hebræos.) Mollis autem vestis dissolvit
 animam, & si rigidum corpus assumat
 & asperum, facile per hujusmodi molliem de-
 licatam reddit, & fragile. Facto vero corpore
 molliori, necesse est & animam participare læ-
 siōnem; nam ut plurimum operationes ipsius
 consonant dispositionibus corporis. *Cyillus.* (e)
 Quod ergo tanta sedulitas religionis ut carna-
 les passiones (2) subiceret, ad tantam ignoran-
 tiam deveniret, nisi ex mentis levitate, quam
 non asperitas, sed illecebræ mundanæ delecta-
 tant? Igitur si velut non colentem deliciosa Joan-
 nem imitami, date ei robur continentie com-
 petens; si vero nihil amplius debetur honestæ
 conversationi, quid omiſsa reverentia delicia-
 rum, incolam deferri, vileque regumen, & cali-
 meliorant vellus miramini? *Chryostomus* (hom.
 38. in Matth.) Per utrumque autem dictorum
 designat, quod Joannes nec naturaliter, nec
 facile mobilis erat, nec ulla voluptate flectere-
 tur. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam, de asp. vestis.)
 Et quamvis plerisque mollioris cura vestis ef-
 feminer, tamen alia videtur hic indumenta sig-
 nificare, humana scilicet corpora, quibus anima
 nostra vestitur. Sunt autem mollia indumenta
 deliciosa actus, & mores; hi vero quibus fluida
 deliciis membra solvuntur, regni cælestis ex-
 fortes sunt; quos rectores mundi hujus, atque
 reprobatorum ceperunt: hi sunt enim reges (3)
 qui dominantur suorum operum æmulos. *Cy-*
illus. (f) Sed forte inconueniens est circa hoc
 excusare Joannem: fatemini enim eum imita-
 lem esse: unde subdit: *Sed quid existis videre?*
Prophetam? Utique dico vobis & plusquam Pro-
phetam. Prophetæ namque prædicabant ventu-
 rum, hic autem non solum venturum prædica-

(1) Al. fragilis gloriæ sæcularis &c. (2) Al. subjecerit. (3) Apud P. Nicolajum est qui domi-
 nantur, & suorum operum æmulos receperunt.

EX EDIT. P. NCOL. (a) In Thesauo, ut supra. (b) Quod subjungitur ex Tito, non in Lucam,
 sed in Matth. forte habet, quo seipsum remittit; etſi Commentarius ille nunc non extet. (c) Nempe
 Simeon in Cat. Græc. (d) Vel Simeon, ut supra. (e) In Thesauo, ut supra. (f) In The-
 sauro, ut supra.

vit, sed & præsentem indicavit, dicens (Joan. 1.) „ Ecce agnum Dei. “ *Ambrosius.* (de laudatione Joannis ab excellentia cognitionis.) Major sane Propheta, in quo finis est Prophetarum: quia multi cupierunt videre quem iste conspexit, quem iste baptizavit. *Cyrillus.* (a) Cum igitur & à loco, & à vestibus, & ex concursu hominum morem ejus describeret: introducit Prophetæ testimonium, dicens: *Hic est, de quo scriptum est*, scilicet in Malachia: *Ecce mitto Angelum meum.* *Titus.* Angelum appellat hominem, non quia natura esset Angelus, homo enim naturaliter erat; sed quia opus Angeli exercebat, nuntiando Christi adventum. *Græcus.* (b) Quod autem subdit, *Ante faciem tuam*, propinquitatem designat, apparuit enim hominibus prope Christi adventum: quapropter & plusquam Prophetam ipsum esse existimandum est: nam & hi qui in militiis collaterales sunt Regibus, digniores, & familiariores sunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Viam autem Domino non solum nascendi secundum carnem ordine, fideique nuntio, sed etiam præcurfu quodam paravit passionis: unde sequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te.* Si autem & Christus Propheta, quomodo major hic omnibus? Sed inter mulieris, non virginis natos: major enim iis fuit quibus æqualis poterat esse sorte nascendi: unde sequitur: *Dico enim vobis: Major inter natos mulierum Propheta Joanne Baptista non est.* *Chrysostomus* (hom. 38. in Matth.) Sufficit quidem Domini vox præbens testimonium præeminentiæ Joannis inter homines; reperiet autem qui vult & rei veritatem consonam, si mentem ejus consideraverit, si vitam, si mentis excellentiam: velut enim qui cælitus descendisset, debebat in æra, fere nullam gerens curam de corpore, intellectualiter erectus in cælum, & soli Deo conjunctus, de nullo mundanorum sollicitus; sermo severus & lenis: nam cum populo Judæorum viriliter, & ferventer, cum Rege audacter, cum propriis discipulis leniter conferebat: nil frustra, vel leviter, omnia convenienter agebat. *Isidorus Abbas.* (c) Major etiam inter natos mulierum (1) Joannes, eo quod ab ipso matris utero prophetavit, & positus in tenebris lumen quod jam venerat non ignoravit. *Ambrosius* (ubi supra in fin.) Denique eo usque cum Dei Filio non (2) poterit Joannis esse ulla collatio ut & infra Angelos æstimeretur: unde sequitur: *Qui autem minor est in regno Dei, major est illo.* *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur Joannes.* (2) *Al. poterat.* (3) *Al. regium enim &c. Legit P. Nicolai Regnum enim Domini Dei Spiritus est.* (4) *Al. credens.*

Ex edit. P. Nicol. (a) *Ibidem.* (b) *Vel Simeon, ut supra.* (c) *Scilicet Isidorus Pelusiora Lib. 1. epist. 33. quæ Prunichio inscribitur.* (d) *In Cat. Græc. PP. ut supra.* (e) *In Cat. Græc. ut supra.*

est illo. *Beda* (cap. 27. in Luc.) Hæc sententia duobus modis potest intelligi: aut enim regnum Dei appellavit quod nondum accepimus, in quo sunt Angeli; & quilibet in eis minor, major est quolibet justo portante corpus, quod aggravat animam: aut si regnum Dei intelligi voluit hujus temporis Ecclesiam, seipsum Dominus significavit, qui nascendi tempore minor erat Joanne, major autem divinitatis auctoritate, & potestate dominica: proinde secundum primam expositionem, ita distinguitur: *Qui autem minor est in regno Dei*, ac deinde subinfertur, *major est illo*; secundum posteriorem vero ita: *Qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *in regno Dei major est illo.* *Chrysostomus* (hom. 38. in Matth.) Ut enim copia laudum Joannis occasionem Judæis non daret præferendi Joannem Christo, hoc subdidit. Ne autem putes quod comparative se dixerit majorem Joanne. *Ambrosius.* Alia enim est ista natura, nec humanis generationibus comparanda: non potest enim homini cum Deo ulla esse collatio. *Cyrillus.* (d) Mystice autem cum Joannis prærogativam ostendit inter natos mulierum, ponit ex opposito aliquid majus eo, scilicet qui per Spiritum Sanctum natus est Filius Dei: (3) regnum enim donum Dei Spiritus est. Quamvis ergo secundum operationem, & sanctitatem, minores sumus his qui legis mysterium sunt assecuti, quos Joannes significat; tamen majora per Christum attingimus participes facti divinæ naturæ.

(e) *Chrysostomus* (hom. 38. in Matth.) Præmissa commendatione Joannis, magnum pharisæorum, & legisperitorum prodidit crimen, qui nec post publicanos baptisma Joannis acceperunt: unde dicitur: *Et omnis populus audiens, & publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis.* *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. 1.) Justificatur Deus per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo justificant: qui enim peccat, & confitetur Deo peccatum, justificat Deum, (4) cedens ei vincenti, ab eoque gratiam sperans. In baptismo igitur justificatur Deus, in quo est & confessio, & venia peccatorum, *Eusebius* (e) (Lib. 5. in Luc. in præfatione.) Quia etiam crediderunt, justificaverunt Deum: apparuit enim eis justus in omnibus quæ fecit. Pharisei autem repellendo Joannem, tamquam inobedientes, non confonabant Prophetæ dicenti Psalm. 50. „ Ut justificeris in sermonibus tuis: “ unde sequitur:

E 2

Pha-

Pharisæi autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Beda (cap. 27. in Luc.) Hæc verba sive ex persona Evangelistæ, sive ex persona Salvatoris, ut quibusdam placet, dicta sunt. Quod autem dicit, *In semetipsis*, vel *contra semetipsos*; significat quia qui gratiam Dei respuit, contra semetipsum facit. Vel ad semetipsos missum Dei consilium stulti, & ingrati vituperantur noluisse recipere. Consilium ergo est Dei, quod per passionem, & mortem Christi salvare decrevit; quod pharisæi, & legisperiti spreverunt. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. 1. circ. fin.) Non condemnamus ergo, sicut pharisæi, consilium Dei quod est in Joannis baptisate; hoc est consilium quod magni consilii Angelus reperit. Joannis consilium nemo contemnit, Dei consilium quis refutet? *Cyrillus*. (a) Erat autem quidam modus ludendi talis consuetus apud filios Judæorum: bipartiebatur puerorum caterva, qui rerum præsentis vitæ deridentes repentinam transmutationem, hi quidem canebant, hi vero mærebant; sed nec gaudentibus congaudebant mærentes, nec qui gaudebant conformabant se flentibus; deinde arguebant se invicem impropertantes incompassionis malitiam. Tale quid passam fuisse Judæorum plebem una cum principibus Christus innuebat: unde ex persona Christi subditur: *Cui ergo similes dicam homines generationis hujus, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis; lamentavimus, & non plorastis.* Beda (cap. 27. in Luc. à med.) Generatio Judæorum comparatur pueris, quia doctores olim Prophetas habebant, de quibus dicitur Psalm. 8. „ Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. “ *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. 2.) Cantaverunt autem Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes, fleverunt threnis flebilibus Judæorum dura corda mulcentes. Hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur, sed in Hierusalem: ipsa est enim dominicum forum, in quo præceptorum cælestium jura conduntur. *Gregorius Nissenus*. (b) Canticum autem, & lamentatio nil aliud est quam excessus, hoc quidem gaudii, illud vero mæroris. Resonat autem quædam consona melodia ex organo missito, secundum quam dum homo pede, & motu consono corporis commoveretur, intrinsicam dispositionem manifestat; & ideo dicit: *Lamen-*

tavimus, & non plorastis. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 11.) Hæc autem pertinet ad Joannem, & Christum. Quod enim dicit, *Lamentavimus: & non plorastis*, ad Joannem pertinet, cujus abstinentia à cibis, & potu luctum poenitentiae significabat: unde exponendo subdit: *Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum; & dicitis, Dæmonium habet.* *Cyrillus*. (c) Præsumunt crininari virum qualibet admiratione dignum: dæmonium habere dicunt mortificantem legem peccati, quæ latet in membris. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 11.) Quod autem dixerat: *Cantavimus tibiis, & non saltastis*, ad ipsum Dominum pertinet, qui utendo cum ceteris cibo, & potu, lætitiâ regni significabat: unde sequitur: *Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum.* *Titus*. Noluit enim Christus abstinere ab hujusmodi cibis, ne occasionem daret hæreticis, qui dicunt creaturas esse malas, & vituperant carnes, & vinum. *Cyrillus*. (d) Ubi autem potuerunt ostendere Dominum voratorem? Invenitur enim Christus ubique reprimere immoderantiam, & ad modestiam ducere. Conversabatur autem cum publicanis, & peccatoribus: unde contra eum dicebant: *Amicus publicanorum, & peccatorum*: cum tamen nullatenus ipse posset in peccatum incidere, sed e contra fiebat eis causa salutis: non enim coinquinatur sol radians super totam terram, & frequenter superveniens immundis corporibus; nec sol justitiæ lædetur conversando cum pravis. Nemo autem conetur comparare propriam mensuram dignitatibus Christi; sed quilibet propriam fragilitatem considerans viret consortia talium: prava namque colloquia mores corrumpunt bonos.

Sequitur: *Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* *Ambrosius* (ubi supra non procul à princ.) Sapientia Dei Filius est per naturam, (1) non per profectum; quæ justificatur per baptisma, in eo quod non per contumaciam refutatur, sed per justitiam Dei munus agnoscitur. In eo ergo justificatio Dei est, (2) si non indignos, & obnoxios, sed ad innocentes, per ablutionem sanctos, & justos, videatur suâ munera transfuisse. *Chrysostomus*. (e) Filios autem sapientiæ dicit sapientes: consuevit enim Scriptura malos magis ex peccato, quam ex nomine indicare, bonos autem filios appellare informantis

(1) Al. non perfectum. (2) Al. etsi non.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Cat. Græc. ubi supra. Quod subjungitur ex Gregorio Nisseno colligitur hom. 6. in Ecclesiastem super illud ex cap. 3. *Tempus plangendi, & tempus saltandi* versis finem. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Cat. Græc. PP. ex illius homiliis in Psalmos.

tis eos virtutis. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Bene autem dicit, *Ab omnibus*: quia circa omnes justitia reservatur, ut susceptio fiat fidelium, & ejectio perfidorum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 11.) Vel quod dicit, *Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis*, ostendit filios sapientiæ intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam: non enim usus, sed concupiscentia reprehendenda est, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est.

(f) *Beda*. Quia superius dictum fuerat: *Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum baptizati baptizate Joannis*; idem Evangelista, quæ verbis proposuerat, etiam factis astruit, justificatam scilicet sapientiam à justis, & pœnitentibus, dicens: *Rogabat autem illum quidam pharisæus ut manducaret cum illo*. *Gregorius Nissenus* (homil. de muliere peccatrice.) Hæc conscriptio quemdam utilem intellectum sapit. Sunt enim plerique eorum qui se justificant inflati suspitione vani sensus, priusquam veniat verum judicium, separantes seipsum velut agnos ab hædis, nec recto, nec scis cum plerisque communicare volentes, abominantes omnes quicumque non extremum, sed medium tenent callem in vita. Lucas ergo plus medicus animarum, quam corporum, ostendit ipsam Deum, & Salvatorem nostrum piissime alios visitantem: unde sequitur: *Et ingressus domum pharisæi discubuit*: non ut aliquid de vitiis ejus fortiaur, sed ut impartiaur de justitia propria. *Cyrillus*. (a) Mulier autem inhonestæ vitæ, promens autem fidelem affectum, venit ad Christum, quasi potentem veniam commissorum largiri: sequitur enim: *Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatricæ, ut cognovit quod Jesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum unguentii*. *Beda* (cap. 28. in Luc.) Alabastrum est generis marmoris candidi variis coloribus interincti, quod ad vasa unguentaria cavari solet, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Quia enim hæc mulier turpitudinis suæ maculas aspexit, lavanda ad fontem misericordiæ incurrit; convivantes non erubuit: nam quia semetipsam graviter erubescerebat intus, nihil esse credidit quod verecundaretur foris. Discite quo dolore ardet quæ flere & inter epulas non erubescit. *Gregorius Nissenus*. (b) Indignitatem autem suam ostendens stabat post tergum dejectis luminibus, & effusa coma, pedes amplectens; lacrymisque eos perfundens,

rebus tristem animum ostendebat, veniam implorans: sequitur enim: *Et stans retro secus pedes ejus lacrymis caput rigare. pedes ejus*. *Gregorius* in hom. (33. in Ev.) Oculis enim terrena cupierat; sed hos jam per pœnitentiam conterens flebat: capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lacrymas tergebat; unde sequitur: *Et capillis capitis sui tergebat*: ore superba dixerat; sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat: unde sequitur: *Et osculabatur pedes ejus*: unguentum sibi pro odore suæ carnis exhibuit: quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat: unde sequitur: *Et unguento ungebat*. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Converterit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum Deo serviret in pœnitentiâ quicquid ex se Deum contempserat in culpa. (c) Sic igitur meretrix effecta est honestior virginibus: postquam enim accensa est pœnitentiâ, exarsit in Christi amorem. Et hæc quidem quæ dicta sunt agebantur exterius; quæ vero revolvebat ejus intentio, multo ferventiora his erant; quæ solus Deus inspiciebat. *Gregorius* (in hom. 33. in Evang.) Hæc autem pharisæus intuens despicit, & non solum venientem peccatricem mulierem, sed etiam suscipientem Dominum reprehendit: *Videns autem pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Si hic esset Propheta, sciret utique quæ & qualis mulier est quæ tangit eum*. Ecce pharisæus veraciter apud se superbus, & fallaciter justus; ægrum reprehendit de ægritudine, & medicum de subventionem: quæ profecto mulier, si ad pharisæi pedes venisset, calcibus repulsa discederet. Inquinari enim se alieno peccato crederet, quia hunc vera sua justitia non replebat. Sic & quidam sacerdotali officio præditi, si quid fortasse juste exterius vel tenuiter egerint, protinus subjectos despiciant: & peccatores quousque in plebe positos dedignant. Necessè est autem ut cum peccatores quosque conspiciamus; nosmetipsos prius in eorum calamitate dessemus; quia fortasse in similibus aut lapsi sumus; aut labi possumus. Oportet autem ut solcite discernamus quia distinctionem debemus vitiis; compassionem naturæ. Si enim ferendus est peccator, nutriendus est proximus; cum verò jam per pœnitentiam percutit ipse quod fecit; jam noster proximus peccator non est, quia hic in se punit quod justitia divina reprehendit. Inter duos ergo ægros medicus aderat; sed unus in febre sensum tenebat, alter sensum perdidit: illa quippe flebat quod

fe-

* EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) Ibidem. (c) *Chrysostomus* hom. 6. in Matth. Ejus nomine prætermisso, prius confundebantur ista cum prædictis, quasi etiam ex Gregorio essent.

fecerat; pharisæus autem de falsa justitia elatus, vim suæ valetudinis exaggerabat. *Titus*. Dominus autem non verba ejus audiens, sed cogitationes inspiciens, Dominum se Prophetarum ostendit: unde sequitur: *Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere.* *Glossa.* (a) Quod quidem dixit ejus cogitationi respondens. Pharisæus autem ex verbis Domini attentior est factus: unde dicitur: *At ille ait Magister dic.* *Gregorius* (hom. 33. ut supra.) De duobus autem ei debitoribus paradigma opponitur, quorum unus minus, alius amplius debet: unde sequitur: *Duo debitores erant quidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.* *Titus*. Quasi dicat: Neque tu absque debito es; quid igitur si in paucioribus teneris? Non superbiās, quia tu quoque venia eges: unde de venia subdit, dicens: *Non habentibus autem illis, unde redderent, donavit utrisque.* *Glossa.* Nullus enim potest per seipsum à debito peccati liberari, nisi divinā gratiā veniā consequatur. *Gregorius*, in hom. (33. ut supra.) Utrorumque autem debito dimisso, quis amplius largitoreti debiti diligat, pharisæus interrogatur: sequitur enim: *Quis ergo plus eum diligit?* Quibus verbis protinus ille respondit: *Æstimo quia is cui plus donavit.* Quam in re notandum est; quod dum sua sententia pharisæus convincitur, quasi phreneticus funem portat ex quo ligetur: unde sequitur: *At ille dixit ei, Recte judicasti.* Enumerantur autem ei bona peccatricis, enumerantur & mala falsi justi: unde sequitur: *Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos.* (b) *Ambrosius* (ubi sup.) Quasi dicat: Facilis est usus aquarum, non est facilis lacrymarum effusio: tu promptis non es usus, hæc effudit non prompta; lavans lacrymis pedes meos, lavit maculas proprias; terfit comis, ut per eas sibi assumat sacros sudores; & quibus venata est ad peccatum juventutem, venata est sanctitatem. *Chrysostomus* (hom. 6. in Matth.) Sicut autem ubi vehemens imber prorumpit, fit serenitas, sic lacrymis effusis apparet tranquillitas, & perit caligo reatum, & sicut per aquam, & spiritum, sic per lacrymas, & confessionem denudamur; unde sequitur: *Propter quod dico tibi: remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nam qui vehementer se ingesserunt malis, rursus & bonis vehementer insistent, confessi ad quot debita se obligaverunt. *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Tanto ergo amplius peccati rubigo

consumitur, quanto peccatoris cor magno caritatis igne concrematur. *Titus*. Contingit autem sapius eum qui multum peccavit, per confessionem purgari; pauca vero peccantem, ex arrogantia non venire ad confessionis remedium: unde sequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* *Chrysostomus* (hom. 38. in Matth.) Opus est ergo nobis ferventi anima, quia nihil impedit hominem fieri magnum. Nullus ergo constitutorum in peccatis desperet, nemo virtuosus dormitet: nec hic confidat, sæpe enim meretrix præcedet eum; nec ille diffidat, possibile namque est eum etiam primos superare: unde & hic subditur: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata tua.* *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Ecce quæ ad medicum venerat ægra sanata est; sed de salute ejus adhuc alii ægrotaant: sequitur enim: *Et cæperunt qui simul accumbebant dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit?* Sed cælestis medicus ægròs non respicit, quos etiam de medicamento fieri deteriores vidit; eam autem quam sanaverat, per pietatis suæ sententiam confirmat: unde sequitur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit:* quia scilicet hoc quod petiit, posse (1) se accipere non dubitavit. *Theophylactus* (circ. fin. Comm. in 7. cap.) Postquam autem ei peccata dimisit, non sinit in remissione peccati, sed adjicit operationem boni: unde subditur, *Vade in pace,* idest in justitia, quia justitia est pax hominis ad Deum; sicut peccatum est inimicitia inter Deum & hominem; quasi dicat: Operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de muliere peccatrice.) Hoc autem loco plerique pati videntur scrupulum quæstioni, aurum videantur Evangelistæ discordasse de fide. *Græcus*. (c) Quia enim quatuor Evangelistæ dicunt Christum unctum fuisse unguento à muliere: tres puro fuisse mulieres ex personarum qualitate, ex modo agendi, & differentia temporum. Joannes quidem narrat de Maria sorore Lazari, quoniam sex diebus ante pascha unxit pedes Jesu in propria domo. At Matthæus cap. 26. postquam Dominus dixerat, Scitis, quia post biduum fiet pascha, & subdit, quod in Bethania in domo Simonis deprosi mulier fudit unguentum super Domini caput; non autem unxit pedes, ut Maria: Marcus etiam (2) Matthæo, similiter Lucas autem non circa tempus paschæ, sed in medio Evangelii hoc refert. *Chrysostomus* autem binas asserit has mulieres fuisse, unam quidem quæ continetur in Joanne, alteram vero cujus mentio fit

(1) Al. Comittitur se. (2) Al. Matthæus. (3) *Titus Bostrensis*. (c) Namque Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP.

à tribus. *Ambrosius* (tit. de muliere peccatrice.) Hanc ergo mulierem inducit *Matthæus* supra caput Christi effundentem unguentum ; & ideo noluit dicere peccatricem : nam peccatrix , secundum *Lucam* , supra Christi pedes effudit unguentum. Potest ergo non eadem esse , ne sibi contrarium *Evangelistæ* dixisse videantur. Potest etiam quæstio meriti , & temporis diversitate dissolvi , ut adhuc illa peccatrix sit , jam ista perfectior. *Augustinus* de *Conf. Evang.* (Lib. 2. Cap. 39.) Eandem enim Mariam bis hoc fecisse , arbitror intelligendum , semel scilicet quod *Lucas* narravit , cum primo accedens cum humilitate , & lacrymis meruit remissionem peccatorum. Unde *Joannes* , cum de Lazaro recusitando cepisset loqui , antequam veniret in *Bethaniam* dicit cap. 11 : „ Maria autem erat , quæ unxit Dominum unguento , & terxit pedes ejus capillis suis , cujus frater *Lazarus* infirmabatur. „ Jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in *Bethania* rursus fecit , aliud est , quod ad *Lucæ* narrationem non pertinet , sed pariter narratur ab aliis tribus. *Gregorius* in hom. 133. in *Evang.*) Mystico autem intellectu pharisæus de falsa justitia præsumens Judæicum populum , peccatrix mulier , sed ad vestigia Domini veniens , & plorans conversam gentilitatem designat. *Ambrosius* (ubi sup. Lib. 6. in *Luc.* cap. 3.) Vel princeps hujus sæculi quidam leprosus est , domus autem *Simonis* leprosi terra est : ergo Dominus ex illis superioribus locis descendit in terram : neque enim sanari potuisset hæc mulier , quæ speciem habet animæ , vel *Ecclesiæ* , nisi Christus venisset in terram. Merito autem speciem accipit peccatrice , quia Christus quoque formam peccatoris accepit. Itaque si constituas animam fideliter appropinquantem Deo , non peccatis turpibus , & obscænis , sed pie (1) ferventem Dei Verbo , habentem immaculatæ fiduciam castitatis , ad ipsum Christi caput ascendit : caput autem Christi Deus est. Sed qui caput non tenet Christi , ille pedes teneat. Peccator ad pedes , justus ad caput. Habet tamen etiam ea quæ peccavit unguentum. *Gregorius* (homil. 33. in *Evang.*)

Quid aliud unguento nisi bonus odor opinionis exprimitur ? Si igitur recta opera agimus , quibus opinione boni odoris *Ecclesiam* respergamus , quid in corpore Domini nisi unguentum fundimus ? Sed fecus pedes mulier stetit : contra pedes enim Domini stetimus , cum in peccatis positi , ejus itineribus renitebamur ; sed si ad veram poenitentiam post peccata convertimur , jam retro secus pedes stamus , quia

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ejus vestigia sequimur quem impugnabamus : *Ambrosius* (Lib. ut sup. de mulier. peccatrice.) Defer & tu post peccata poenitentiam ; ubicumque audieris Christi nomen , occurre ; in cujuscumque interiorum domum Jesum intrasse cognoveris , & ipse festina ; cum reppereris sapientiam , cum reppereris justitiam in aliquibus penetralibus recumbentem , accurre ad pedes hoc est , vel extremam partem quære sapientiæ lacrymis confitere peccata. Et fortasse ideo non lavit pedes suos Christus , ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ , quæ non solum nostrum possunt lavare delictum , sed etiam Verbi cælestis rigare vestigium , ut gressus ejus nobis exuberent. Bonæ lacrymæ , in quibus non solum redemptio peccatorum , sed etiam justorum resurrectio est. *Gregorius* (hom. 33. ut sup.) Lacrymis enim Domini pedes rigamus , si quibuslibet ultimis membris Domini compassionis affectu inclinemur. Capillis pedes Domini tergimus , quando sanctis ejus , quibus ex caritate compatiuntur , ex his quæ nobis superfluum , miseremur. *Ambrosius* (ubi supra.) Expande etiam capillos , sterne ante eum omnes corporis tui dignitates ; non mediocres capilli sunt quibus possunt pedes tergere Christi. *Gregorius* (hom. 33. in *Evang.*) Osculatur mulier pedes , quos terxit : quod nos quoque (2) plane agimus , si studiose diligimus quos ex largitate continemus. Potest quoque per pedes ipsum mysterium incarnationis ejus intelligi. Osculamur igitur Redemptoris pedes , cum mysterium incarnationis ejus ex toto corde diligimus. Unguento pedes unguimus , cum ipsam humilitatis ejus potentiam sacri eloquii bona opinione prædicamus. Sed hoc etiam pharisæus vidit , & invidit : quia cum Judæicus populus gentilitatem Deum prædicare conspiceret , sua apud se malitia tabescit. Sic autem pharisæus retunditur ut per eum perfidus ille populus ostendatur : quia videlicet infidelis ille populus nec ea quæ extra se erant , unquam pro Domino tribuit ; conversa autem gentilitas pro eo non solum verum substantiam , sed etiam sanguinem fudit : unde pharisæo dicit : *Aquam pedibus meis non dedisti ; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos.* Aqua quippe extra nos est , lacrymarum humor intra nos est. Infidelis etiam ille populus Deo osculum non dedit , quia ex caritate eum amare noluit cui ex timore servivit , osculum quippe dilectionis est signum ; vocata autem gentilitas Redemptoris sui vestigia osculari non cessat , quia in ejus continuo amore suspirat.

Ambrosius (Lib. 6. in *Luc.* Cap. de mulier.

(1) Al. fervitorem. (2) Al. plene.

pec.) Non mediocri autem hæc meriti est, de qua dicitur: *Ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos*: (1) ut aliud nisi sapientiam loqui nesciat, nisi iustitiam diligere, nisi castitatem habere, nisi pudicitiam osculari. *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Phariseo autem dicitur: *Oleo caput meum non unxisti*: quia ipsam quoque divinitatis potentiam, in qua se Judaicus populus credere spondit, digna laude prædicare neglexi: *hæc autem unguento unxit pedes meos*: quia dum incarnationis eius mysterium gentilitas credidit, summa laude ejus etiam (2) ima prædicavit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. de mulie. ingred. paulo ante fin.) *Beatus* qui potest & oleo ungere pedes Christi; sed beatior qui ungit unguento: multorum enim florum in unum collecta (3) spargit: & fortasse istud unguentum non posset alius nisi Ecclesia sola deferre, quæ diversi spiraminis innumerabiles habet flores: & ideo nemo potest tantum diligere quantum illa quæ in pluribus diligit. In domo autem pharisei, idest in domo legis, & Prophetæ, non phariseus, sed Ecclesia justificatur: phariseus enim non credidit, ista credebatur: lex mysterium non habet, quo occulta mundantur: & ideo quod in lege minus est,

comp. in 1.º m. 1.º

(1) *Al.* ut aliquis. (2) *Al.* omittitur ima. (3) *Al.* sparsit. *Supplet autem sic P. Nicolai*: multorum enim florum in unum collecta gratia spargit varias odorum suavitates: & fortasse, &c.

(4) *Al.* examinata æra.

consummatur in Evangelio. Duo autem debitores, duo populi sunt feneratori illi thesauri cælestis obnoxii. Non materialem autem feneratori huic debemus pecuniam, sed meritorum (4) examina: æra virtutum; quarum merita gravitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expenduntur. Non mediocri autem est iste denarius, in quo Regis imago formatur. Væ mihi, si non habuero quod accipi; aut quæ difficile quisquam est qui feneratori huic debitum integrum possit exolvere, væ mihi si non petiero concedi mihi debitum. Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos, quibus amplius creditum est? Illis credita sunt elegerunt quia Dei; nobis creditur virginis partus Emmanuel, idest Nobiscum Deus, Domini etus, mors, resurrectio. Itaque non est dubium quod plus debet qui plus accipit. Secundum homines plus fortasse offendit qui plus debuerit; sed per misericordiam Domini causa mutatur, ut amplius diligit qui amplius debuit, si tamen gratiam consequatur. Et ideo, quoniam nihil est quod digne Deo referre possimus, væ mihi & si non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito: amplius enim diligit cui donatur amplius.

CAPUT VIII.

(a) **E**T factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates, & castella prædicans, & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ a spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

(b) Cum autem turba plurimam conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui seminât, seminare semen suum; & dum seminât, aliud cecidit secus viam; & conculcarum est, & volucres cœli comederunt illud: & aliud cecidit supra petram; & natum aruit, quia non habebat humorem; & aliud cecidit inter spinas & simul exortæ spinæ suffocaverunt illud: & aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit: Vobis darum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvî fiant. Nam quod supra petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & a sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

(c) Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed

su-

supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non est enim occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam veniat. Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

(d) Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, & non poterant adire eum pro turba. Et nuntiatum est illi: Mater tua, & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.

(e) Factum est autem in una dierum, & ipse ascendit in naviculam, & discipuli ejus, & ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et navigantibus illis, obdormiuit; & descendit procella venti in stagnum, & compellebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens increpavit ventum, & tempestatem aquæ; & cessavit; & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei?

(f) Et navigaverunt ad regionem Gerazenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de navi egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium jam temporibus multis; & vestimento non induebatur, neque in domo manebat; sed in monumentis. Is ut vidit Jesum, procedit ante illum, & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi est Jēsu? Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum; & vinciebatur catenis, & compedibus custoditus; & ruptis vinculis agebatur a dæmonio in desertis. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio; quia intraverant dæmonia multa in eum. Et rogaverunt illum, ne imperaret illis ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos: & impetu abiit grex per præceptum in stagnum, & suffocatus est. Quod ut viderunt factum qui pascebant fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum est; & venerunt ad Jesum, & invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes ejus, & timuerunt. Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione. Et rogaverunt illum omnis multitudo Gerazenorum ut disceret ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. Et rogavit illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus dicens: Rede in domum tuam; & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta fecisset illi Jesus.

(g) Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, a turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus; & confestim stetit fluxus sanguinis ejus. Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt, & affligunt; & dicis: Quis me tetigit? Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exiisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procedit ante pedes ejus, & ob quam causam tetigit eum, indicavit coram omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace.

(h) Adhuc illo loquente venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Jesus autem audito hoc verbo, respondit patris puellæ: Noli timere: crede tantum, & salva erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem, & patrem, & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere. non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum scientes quia mortua esset. Ipse autem tenens manum ejus, clamavit dicens: Puella, surge. Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo. Et iussit illi dari manducare. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

(a) **T***heophylactus* (1) (hoc loco.) Qui cælitus descendit, ut exemplum fieret nobis, & forma, instruit nos non pigritare in docendo: unde dicitur: *Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates, & castella prædicans, & evangelizans regnum Dei. Gregorius Nazianzenus.* (a) Vadit quippe de loco in locum, non solum ut plures lucretur, sed etiam ut multa deducat loca. Dormit, laborat, ut somnum, & laborem sanctificet; plorat ut det præteritum lacrymis; prædicat cælestia, ut audientes exaltet. *Vitis.* Qui enim de cælo ad terram descendit, annuntiat habitantibus terram regnum cælestis, ut terram in cælum convertat. Quis autem prædicare debebat regnum Dei, nisi Filius Dei, cujus est regnum? Venerunt plures Prophetæ, non tamen prædicaverunt regnum cælorum: nam qualiter eorum, quæ non viderunt sermonem prætenderent? *Isidorus Abbas.* (b) Hoc autem regnum Dei aliquibus videtur alius, & melius regno cælesti; quibusdam vero unum & idem secundum essentiam, sed diversimode nominari; aliquando quidem regnum Dei à regnante, aliquando autem regnum cælorum à subditis Angelis, & sanctis, qui cæli dicuntur. *Beda* (cap. 29. in Luc.) Motu autem aquilæ provocantis ad volandum pullos suos, Dominus pederentium discipulos suos ad sublimia erigit. Siquidem primo docet in synagoga, & miracula facit; ex hinc duodecim, quos Apostolos nominat, elegit; postmodum omnes prædicans secum ducit: unde sequitur: *Et duodecim cum illo.* (2) *Theophylactus.* Non docentes, aut prædicantes, sed instruendi ab eo. Ne autem fœmineus sexus prohiberi videretur sequi Christum, subditur: *Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malis, & infirmitatibus; Maria, quæ vocatur Magdalena, de qua septem dæmonia exierant. Beda* (cap. 29. in Luc.) Maria Magdalena ipsa est, cujus tacito nomine proxima lectio poenitentiam (3) narrat. Nam pulchre Evangelista ubi eam cum Domino iter facere commemorat, noto hanc vocabulo manifestat; ubi vero peccatricem, sed poenitentem describit, mulierem generaliter dicit, ne nomen tantæ famæ, præsei erroris nota fuscaret, de qua dæmonia septem exiisse referuntur. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Quid enim per septem dæmonia nisi universa vitia intelliguntur? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septena-

rio numero universitas figuratur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ universis vitiis plena fuit.

Sequitur: *Et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ, multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Hieronymus.* contra Vigilantium (in com. super Math. cap. 27. super „ Erant mulieres ibi multæ.“) Consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquæ, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus darent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus; Paulus se abjecisse commemorat, Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut mereret earum carnalia, cujus ipsæ mercebant spiritualia: non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu, atque vestitu de discipulis deberent esse contenti. *Beda* (cap. 29. in Luc.) Interpretatur autem Maria amarum mare propter poenitentiae rugitum; Magdalena turris, vel melius iufrensis, à turre, de qua dicitur Psalm. 66. „ Factus es spes „ mea turris fortitudinis à facie inimici.“ *Joanna* (4) Dominus gratia ejus, vel Dominus misericors interpretatur; videlicet quia ejus est omne quod vivimus. Si autem Maria munda ta à sordibus vitiorum Ecclesiam de Genibus insinuat, cur non Joanna eandem designat Ecclesiam, quondam idolorum cultui subditam? Nam quilibet malignus spiritus dum pro regno diaboli facit, quasi Herodis procurator existit. Interpretatur Susanna liliū, aut gratia ejus, propter odoriferum cælestis vitæ candorem, aureumque internæ dilectionis ardorem.

(b) *Theophylactus* (hoc loco.) Quod David in persona Christi prædixerat Psalm. 77. „ Aperiam in parabolis os meum, “ hic Dominus implet: unde dicitur: *Cum autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem.* Loquitur autem Dominus per similitudinem primo quidem ut attentiores faceret auditores: consueverunt enim homines in obscuris se excitare, & spernere manifesta: deinde ut non caperent indigni quæ mystice dicebantur. *Origenes* (c) (super his verbis.) Et ideo signanter dicitur: *Cum turba plurima conveniret:* non enim sunt multi, sed pauci qui per arctam viam incedunt, & qui inveniunt viam quæ ducit ad vitam: unde Matthæus dicit, quod extra domum dece-

(1) *Al. Hieronymus.* (2) *Al. omittitur Theophylactus.* (3) *Al. nominat.* (4) *Al. domus gratia ejus, vel domus misericors.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Catena Græc. PP. orat. 31. super illud Math. 26. Cum consummas- set hos sermones.* (b) *In eadem Catena; vel Isidorus Pelusiota Lib. 3. epist. 106. quæ Arabiano inscribitur, quibusdam tamen verbis paululum immutatis.* (c) *In Cat. Græc. PP.*

bat per parabolas, sed intra domum parabolam discipulis exposuit. *Eusebius* (a) Satis autem congrue Christus primam proponit parabolam multitudini, non solum tunc astantium, sed etiam futurorum post illos; (1) inducens ad audientiam verborum suorum, cum dicit: *Exiit qui seminat, seminare semen suum.* *Beda* (cap. 29. in Luc.) Satorem illum nullum melius quam Filium Dei intelligere possumus, qui de sinu Patris, quo creaturæ non erat accessus, egrediens, ad hoc venit in mundum ut testimonium perhiberet veritati. *Chrysostomus* (hom. 45. in Marth.) Exiit autem qui ubique est, non localiter, sed per amictum carnis nobis appropinquavit. Decenter autem adventum proprium Christus exitum nominat: eramus enim exclusi à Deo: & sicuti condemnati, & rebelles Regi eiectioni sunt; qui vero reconciliare vult eos, ex eundo ad ipsos, extra cum eis loquitur, donec dignos jam factos aspectu regio eos introducat; sic etiam Christus fecit. *Theophylactus* (hoc loco.) Exiit autem nunc, non ut agricolas perderet, aut combureret terram; sed exiit seminare: sæpe enim agricola qui seminat, ob aliam causam exiit, non solum ut seminet. *Eusebius* (b) Exierunt autem nonnulli à patria cælesti, & ad homines descenderunt, non tamen ut sererent: neque enim fatores erant, sed administratorii spiritus in ministerium missi. *Moyes* etiam, & *Prophetæ* post eum non inferuerunt hominibus mysteria regni cælorum; sed retrahendo insipientes ab errore nequitiae, & idolorum cultu, quasi colebant animas hominum, & in novæ redigebant. Solus autem omnium fator Verbum Dei exivit, evangelizaturus nova semina, scilicet mysteria regni cælorum. *Theophylactus* (ubi supra.) Non cessat autem Dei Filius semper in nostris animabus seminare: nam non solum cum docet, sed etiam cum creat, in nostris animabus seminat semina bona. *Titus.* Exiit autem, ut seminaret semen suum; non autem accepit verbum quasi (2) mutuarum, cum ipse naturaliter sit verbum Dei vivi. Non est igitur suum proprium semen Pauli, vel Joannis; sed habent cum acceperint; Christus autem habet proprium semen, proferens doctrinam ex sua natura: unde & *Judæi* dicebant *Joan.* 7. „Qualiter hic litteras novit, quas non didicit?“ *Eusebius.* (c) Docet igitur duos esse gradus eorum qui recipiunt semina: primum quidem eorum qui digni facti sunt vocatione cælesti, sed labuntur à gratia propter negligentiam, & tor-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

porem; secundum vero multiplicantium semen in bonis fructibus. Poniit autem secundum *Matthæum* tres differentias in quolibet gradu. Nam qui corrumpunt semen, non similem habent perditionis modum, & qui ab eo fructificant, non æquam recipiunt copiam. (3) Sane actiones perdenum ostendit semen. Quidam enim cum non peccaverint, suis animabus insita sibi semina salubria perdidit, subtracta (4) ab intentione, & memoria eorum per spiritus malignos, & demones, qui volant per aerem, vel viros fallaces, & callidos, quæ volutia nuncupavit; unde subdit: *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam.* *Theophylactus.* Non dixit, quod seminans projecit aliud secus viam, sed quod semen cecidit. Qui enim seminat docet rectum sermonem; sed sermo diversimode cadit in audientes, ut quidam eorum via dicantur.

Et conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud. *Cyrillus.* (d) Arida enim est, & inculta quodammodo omnis via, eo quod à cunctis conculcatur, ac nihil ex seminibus humanis in ea. Sic igitur habentes cor indocile non penetrat divina monitio, ut possit laudem germinare virtutum; sed tales sunt via frequentata immundis spiritibus. Sunt iterum aliqui leviter gerentes fidem in se quasi in verborum simplicitate: horum fides caret radice, de quibus subditur: *Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem.* *Beda* (super *Aliud cecidit.*) Petram dicit durum, & indomitum cor. Hoc est autem humor ad radicem feminis, quod juxta aliam parabolam oleum ad lampades virginum nutriendas, id est amor, & perseverantia virtutis. *Eusebius.* (e) Sunt etiam aliqui, qui per avaritiam, & appetitum voluptatum, & mundanas sollicitudines, (5) quas quidem spinas nuncupat, immisum sibi semen suffocari fecerunt, de quibus subditur: *Et aliud cecidit inter spinas, & simul exorta spinæ suffocaverunt illud.* *Chrysostomus* (hom. 4. in Marth.) Sic enim spinæ non permittunt oriri semen, sed ex condensatione suffocant immisum; sic sollicitudines vitæ præsentis semen spirituale fructificare non sinunt. Increpandus autem esset agricola qui super sensibiles spinas, & petram, & viam seminare. Non enim possibile est petram terram fieri, nec viam non esse viam, nec spinas non esse spinas; in rationalibus autem secus est: possibile est enim petram converti in terram pinguem, & viam non conculcari, & spinas dissipari. *Cyrillus.* (f) Sunt autem terra

G 2 pin-

(1) Al. inducentem. (2) Al. mutuum. (3) P. Nicolai habet melius. Sane occasiones perditionum semen ostendit. (4) Al. omittitur ab. (5) Al. quas quidam spinas nuncupant.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena Græc. (b) Ut supra. (c) Ibidem. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Ibidem. (f) Ubi supra.

pinguis, & ferax; animæ honestæ, & bonæ, quæ in profundo suscipiunt verbi semina, & retinent, & fovent; & quantum ad hoc subditur: *Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum.* Cum enim in mentem mundam ab omnibus (1) perturbatiōnibus verbum divinum infunditur, tunc immittit radices in profundum, & germinat tanquam spica, & convenienter perficitur. *Beda.* Fructum enim centuplum, fructum perfectum dicit: nam denarius numerus pro perfectione semper accipitur, quia in decem præceptis legis custodia continetur; denarius autem numerus per semetipsum multiplicatus, in centenarium surgit: unde per centenarium magna perfectio significatur. *Cyrillus.* (a) Quæ autem sit sententia parabolæ, accipiamus per eum qui eam composuit: unde sequitur: *Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi audiat.* *Basilii.* (b) Audire pertinet ad intellectum: unde per hoc Dominus excitat (2) ad exaudiendum attente mentionem eorum quæ dicuntur. *Beda* (super *Qui habet aures audiendi.*) Quoties enim hæc admonitio vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum esse quod dicitur, quærendumque a nobis intentius ostenditur: unde discipuli ignorantēs, Salvatorem interrogant: sequitur enim: *Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola.* Nemo tamen putet finita mox parabola discipulos hoc interrogasse; sed ut Marcus ait cap. 4. „ cum esset singularis interrogaverunt eum. “ *Origenes* (c) (super *Interrogabant autem eum quæ esset hæc parabola.*) Est autem parabola sermo quasi facti, non autem facti juxta quod dicitur, possibilis autem fieri, rerum significativus per transumptionem eorum quæ in parabola traduntur. *Ænigma* vero est processus sermonis in his quæ (3) traduntur quasi facta; quæ tamen non sunt facta, nec possibilia fieri, significant vero aliquid in occulto; sicut quod dicitur in Libro Judicum cap. 9. quod ligna iyerunt ut ungerent sibi Regem. Non est autem ad litteram factum quod dicitur, *Exiit qui seminat,* sicut ea quæ narrat historia, possibile tamen fuit fieri. *Eusebius.* (d) Dominus vero docuit eos causam quare turbis per parabolas loquebatur: unde subditur: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.* *Gregorius Nazianzenus.* (e) Cum hoc

audis, non introduces diversas naturas secundum quosdam hæreticos, qui putant hos quidem esse pereuntis naturæ, hos vero salubris; quosdam vero sic se habere, ut eorum voluntas eos ducat ad pejus, vel melius: sed addas ei quod dicitur, *Vobis datum est,* idest volentibus; & simpliciter dignis, *Theophylactus* (super *Vobis datum est nosse mysteria.*) His autem qui sunt indigni tantis mysteriis obscure dicuntur: unde (4) subditur: *Ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* Videre enim se putant, non vident autem; & audiunt quidem, sed non intelligunt. Hujus ergo gratia hoc eis Christus abscondit; ne majus eis præjudicium generetur, si postquam noverint Christi mysteria, contempserint. Qui enim intelligit, & postea spernit, gravius punietur. *Beda* (super *Ceteris in parabolis.*) Recte igitur in parabolis audiunt, quando clausis sensibus cordis, non curant cognoscere veritatem, obliiti ejus quod Dominus dixerat, *Qui habet aures audiendi audiat.* *Gregorius* in hom. (15. in Evang.) Dominus autem dignatus est exponere quod dicebat, ut sciamus rerum significationes querere etiam in his quæ per semetipsum (5) noluit explanare; sequitur enim: *Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei.* *Eusebius.* (f) Destruentium autem immissa semina suis animabus tres dicit esse causas. Quidam enim destrunt in se semen reconditum, dantes leviter auditum volentibus fallere, de quibus subdit: *Quod autem secus viam; hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.* *Beda* (super *Deinde venit diabolus.*) Qui scilicet verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, solum tentandæ utilitatis actione percipere dignatur. *Eusebius.* (g) Quidam vero cum in mentis profanando non susceperint verbum Dei, facile extinguuntur adveniente adversitate; de quibus subdit: *Nam qui supra petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* *Cyrillus.* (h) Cum enim intrant Ecclesiam, lætiter (6) attentant divina mysteria, sed ex levi voluntate; ut autem egressi sunt Ecclesiam, obliviscuntur sacrarum disciplinarum: & si fides christiana non fluctuet, permanent; turbante vero persecutione,

(1) *Al.* perturbantibus. (2) *Al.* ad exaudiendum, attende, &c. item ad audiendum attende. *P. Nicolai* ad exaudiendum attente intentionem eorum quæ dicuntur. (3) *Al.* dicuntur. (4) *Al.* sequitur. (5) *Al.* voluit. (6) *P. Nicolai* legit attendunt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) In eadem Catena; notatur autem ex illius Com. in Proverbia, quod nunc non extat. (d) Iterum in Cat. Græc. PP. (e) Ibidem. Habetur apud illum osat. 31. quam inscribit in dictum illud Evangelii: *Cum consummasset Jesus hos sermones.* (f) Ut supra. (g) In Cat. Græc. (h) Ubi supra.

ne, profugam habent mentem, (1) quia fides eorum caret radice. *Gregorius* in homil. (15. in Evang.) Multi boni operis initia proponunt, sed mox ut fatigari adversitatibus, vel tentationibus cœperint, inchoata derelinquunt. Petrosa ergo terra humorem non habuit, quæ hoc quod germinaverat, ad fructus perseverantiam non perduxit. *Eusebius* (a) Quidam vero suffocant reconditum in eis semen divitiis, & illecebris, quasi quibusdam suffocantibus spinis; de quibus subditur: *Quod autem in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, & non referunt fructum.* *Gregorius* in homil. (15. in Evang.) Mirum quomodo Dominus divitias spinas interpretatus sit, cum illæ delectent: & tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctiõnibus mentem lacerant, & cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Duo autem sunt quæ divitiis jungit, sollicitudines, & voluptates: quia per curam mentem opprimunt, & per affluentiam resolvunt. Suffocant autem semen, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant, & dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum vitalis flatus vetant. *Eusebius*, (b) Hæc autem ex provisione à Salvatore prædicta sunt. Sic autem se habere patefacit effectus: non enim aliter aliqui à verbo divini cultus deficiunt nisi secundum aliquem modorum prædictorum ab eo. *Chrysostrmus* (hom. 45. in Matth.) Et ut plura brevibus comprehendam; hi quidem tamquam negligentes audire, hi tamquam delicati, & debiles; hi vero tamquam servi facti voluptatis, & rerum mundi, à bono desistunt. Bonus etiam ordo vitæ, petra, & spinarum: opus enim est primo memoriæ, & cautela, deinde fortitudinis, consequenter contemptus præsentium. Consequenter ponit bonam terram contrario modo se habentem ad viam, & petram; & spinas, cum subdit: *Quod autem in terram bonam, hi sunt qui in corde bono & optimo verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.* Nam qui secus viam positi sunt, non retinent verbum, sed rapit eis semen diabolus; qui vero sunt in petra non sustinent in patientia tentationis insultum propter imbecillitatem; qui vero sunt in spinis, non fructificant, sed suffocantur. *Gregorius*, in hom. (15. in Evang.) Terra ergo bona fructum per patientiam reddit: quia nulla sunt

bona quæ agimus, si non æquanimitè etiam proximorum mala toleramus. Fructum ergo per patientiam reddunt: quia cum humiliter (2) flagella suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter cum gaudio suscipiuntur.

(c) *Beda* (cap. 30. in Luc.) Quia supra dixerat Apostolis: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis: nunc ostendit per eos aliquando etiam ceteris idem mysterium esse revelandum dicens: Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.* *Eusebius* (c) Quasi dicat: Sicut lucerna accenditur ut luceat, non ut operiatur sub modio, vel lecto; sic etiam secreta regni cælorum in parabolis edita, quamvis lateant alienos à fide, (3) tamen penes omnes manifestum habebunt sensum; unde subdit: *Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non agnoscatur, & in palam veniat;* quasi dicat: Quamvis plurima in parabolis dicta sint, ut videntes non videant, & audientes non intelligant propter sui incredulitatem, totus tamen sermo patebit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (d) (Lib. 2. quæst. 12.) Vel aliter totum. His verbis typicè docet fiduciam prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem scientiæ abscondat; vasis enim, & lecti nomine carnem, lucernæ autem vocabulo verbum designat; quod ob meritum carnalium incommodorum occultat qui ipsam carnem præponit manifestationi veritatis, & ea quasi operit verbum qui prædicare trepidat. Supra candelabrum autem ponit lucernam qui corpus suum ministerio Dei subijcit, ut superior sit prædicatio veritatis, & inferior servitus corporis. *Origenes*, (e) (de serm. Domini Lib. I. cap. 12.) Sed & qui vult adaptare lucernam perfectioribus Christi discipulis, persuadebit nobis per ea quæ dicta sunt de Joanne, quoniam ipse erat lucerna ardens, & lucens. Non decet ergo eum qui lucernam rationalem accendit in anima, abscondere eam sub lecto, ubi quis requiescit, nec sub aliquo alio vase: quia qui facit hoc, non providet intrantibus domum, quibus lucerna paratur; sed oportet superponere candelabro, idest omni Ecclesiæ. *Chrysostrmus* (hom. 15. in Matth.) Hoc autem dicens, inducit eos ad vitæ diligentiam, docens eos strenuos esse, quasi expositos aspectibus omnium, ac pugnantes in mundo quasi

(1) *Al. deest* quia. (2) *Al. verba.* (3) *Al. non tamen* *Corrigit P. Nicolai* non tamen penes omnes immanifestum habebunt sensum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ibidem. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Quod subjungitur ex Augustino, habet potius Beda; etsi utcumque Augustinus tale aliquid insinuat in Qq. Evang. loc. cit. (e) In Catena Græc. PP.

in theatro; quasi dicat: Ne consideretis quod manemus in modica parte mundi, eritis enim omnibus noti: quia tantam virtutem impossibile est latere. *Maximus*, (a) Vel forsan seipsum appellat Dominus, lucernam radiantem cunctis habentibus domum, idest mundum, cum sit naturaliter Deus, & factus dispensative caro; & sic quasi lux retinetur in testa carnis per mediam animam, sicut per lychnum ignis in testa lucernæ. Vocat autem candelabrum Ecclesiam, supra quam Verbum divinum effulgens, quasi quamdam domum illuminat radiis veritatis. Dixit autem similitudinarie vas, aut lectum, corporalem cultum legis, sub quo contineri non vult. *Beda* (cap. 30. in Luc.) Instanter autem nos Dominus docet verbo auscultare, ut & nostro illud pectore continue ruminare, & alieno eructare sufficimus audiri; unde sequitur: *Videte ergo quid audiat. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.* Quasi dicat: Tota intentione verbo quod auditis operam date; quia qui amorem habet verbi, dabitur illi & sensus intelligendi quod amat; at qui verbi audiendi amorem non habet, etsi vel naturali ingenio, vel litterario callere, se putaverit exercitio, nulla sapientiæ dulcedine gaudebit. Sæpe enim desidiosus ingenium accipit, ut de negligentia justius puniatur: quia quod sine labore assequi (1) poterit, scire contemnit; & nonnumquam studiosus tarditate intelligentiæ premitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo magis studio inventionis alaborat.

(d) *Titus*. (b) Derelictis cognatis carnalibus, Dominus insistebat doctrinæ paternæ. Quia vero desiderabatur propter absentiam, accedunt ad eum: unde dicitur: *Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, & non poterant adire eum pro turba.* Si audiveris de fratribus Domini, (2) addisce pietatem, & intellige gratiam: nullus enim secundum divinitatem Salvatoris frater est, unigenitus enim est; sed pietatis gratia communicavit nobis in carne, & sanguine, & factus est frater noster, cum esset naturaliter Deus. *Beda* (cap. 30. in Lucam.) Fratres tamen Domini secundum carnem dicuntur non filii B. Mariæ genitricis Dei secundum Elvidium, nec filii Joseph de alia uxore secundum quosdam putandi sunt; sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati. *Titus*. (c) Putabant autem fratres ejus quod cum eorum audiret præsentiam, dimitteret populum, reveritus maternum nomen, & flexus amore materno; unde sequitur: *Et*

nuntiatum est illi: *Mater tua, & fratres tui foris stant, volentes te videre.* *Chrysostomus* (hom. 45. in Matth.) Considera quale erat, astante ei toto populo, & ab ore ejus pendente, jam inchoata doctrina, eum foras extrahere. Ob hoc Dominus quasi increpando respondit: sequitur (3) enim: *Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.* *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. cap. de respon. Jesu.) Moraliter magister, qui de se ceteris præbet exemplum, præscripturus ceteris quoniam qui non reliquerit patrem, aut matrem suam, non est Filio Dei dignus, sententiæ huic ipse primus se subjicit, non quod maternæ refutet pietatis obsequia; ipsius enim præceptum est Exod. 21. Qui non honorificaverit patrem & matrem, morte moriatur, sed quia paternis se mysteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoscit. Neque tamen injuriose refutantur parentes, sed religiosiores copulæ mentiam docentur esse quam corporum. Ergo hic non, ut quidam hæretici tendiculas aucupantur, mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur; sed necessitudini corporali præscriptorum caelestium forma præfertur. *Beda* (cap. 30. in Luc.) Hi igitur qui verbum Dei audiunt, & faciunt, mater Domini vocantur, eo quod illum quotidie suo exemplo, vel dicto quasi parturiunt in cordibus proximorum; fratres quoque sunt ejus, cum & ipsi faciant voluntatem Patris ejus qui in cælis est. *Chrysostomus* (hom. 45. in Matth.) Non autem hoc dixit increpando matrem, sed eam plurimum adjuvando. Nam si erga ceteros sollicitus erat, ut generaret eis de se debitam opinionem, multo magis erga matrem: non autem elevasset eam ad illa fastigia, si semper expectaret honorari ab eo tamquam à filio, non autem eum Dominum reputaret. *Theophylactus* (super Mater, & fratres ejus.) Quidam vero hoc sic intelligunt, quod Christo docente quidam invidentes, subsannantes eum super doctrinam ejus, dixerunt: *Mater tua, & fratres tui stant foris volentes te videre;* tamquam propter hoc ignobilem eum demonstrarent: & ideo qui mentem eorum cognovit, sic eis respondit, quoniam non nocet vilis consanguinitas; sed si ignobilis quis existat, audiat autem verbum Dei, ipsum consanguineum reputat. Quia tamen audire solum neminem salvat, sed magis condemnat, subjungit, *Et faciunt:* decet enim audire, & facere. Verbum autem Dei dicit suam doctrinam: quæcumque enim ipse dicebat, Patris erant. *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. 2. de resp.

Je-

(1) Al. poterit. (2) Al. adjice. (3) Al. deest enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. non ex Commentario in hunc locum, sed in Matth. quo nos pro hujus loci explicatione remittit; sed non extat. (c) Ibidem.

Jesu.) Mystice autem non debuit foris stare qui Christum quærebat: unde & ille ait Psal. 33. „ Accedite ad eum & illuminamini. “ Si enim foris stant, nec ipsi agnoscuntur parentes: & propter nostrum fortasse non agnoscuntur exemplum, quemadmodum nos non agnoscimur, si foris stemus. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonstrat Judæos, ex quibus est Christus secundum carnem, Ecclesiamque synagogæ credidit præferendam. *Beda* (cap. 31. in Luc.) Intra enim eo docente venientes intrare nequeunt, cujus spiritualiter intelligere dicta negligunt. Præoccupans autem turba intravit in domum, quia differente Judæa, Gentilitas confluit ad Christum. Foris autem stantes volunt Christum videre, qui spirituales in lege sensum (1) non quærentes, se ad custodiam litteræ foris fixerunt; & quasi Christum potius ad docenda carnalia cogunt exire quam se ad discenda spiritualia consentiunt intrare.

(e) *Cyrillus.* (a) Quia discipuli omnes beneficiatos à Christo videbant, decebat etiam ipsos sensim in beneficiis Christi delectari: non enim similiter quis considerat quæ fiunt in alienis corporibus ut in suo: & ideo Dominus discipulos & mari, & ventis, exposuit: unde dicitur: *Factum est autem in una dierum & ipse ascendit in unam naviculam, & discipuli ejus; & ait ad illos: Transfretemus trans stagnum: & ascenderunt.* *Chrysostomus* (hom. 29. in Matth.) Vitans quidem Lucas quæstionem quæ sibi fieri posset de temporum ordine, dicit eum in una dierum intrasse naviculam. *Cyrillus.* (b) Si autem vigilante Domino accidisset tempesta, vel non timuissent discipuli, vel non exhorruissent, vel non credidissent eum posse tale aliquid facere. Qua propter dormit, præstans tempus timori: Sequitur enim: *Navigantibus autem illis, obdormivit, & descendit procella venti in stagnum.* *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. cap. de ascensu Jesu in navim.) Supra habes, quia pernoctabat in oratione; quomodo hic in tempestate dormit? Sed exprimitur securitas (2) potestatis, quomodo omnibus solus in tepidus quiescebat; sed quiescebat corporis somno, cum intenderet divinitatis mysterio: nihil enim sine Verbo fit. *Cyrillus.* (c) Cum magna autem dispensatione videtur esse peractum ne mox postquam tempesta invadere cœpit naviculam, quærent ab eo suffragium, sed postquam malum invaluit, ut manifestior fiat divinæ majestatis potestas: unde dicitur: *Et compellebantur,* *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur non.* (2) *Al. tempestatibus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ut ex Cyrillo prius notabatur, sed est in Chrysostomo post prædicta. (c) Ut supra: (d) Ibidem. (e) Ubi supra: (f) *Cyrillus*, non *Ambrosius*, ut perperam antea notabatur. Tale aliquid quoque Theophilactus in hunc locum, & Chrysostomus hom. 29. in Matth. innuunt.

& periclitabantur: quod quidem Dominus permisit exercitationis gratia, ut cum confessi fuerint periculum, cognoscant miraculi magnitudinem. Unde postquam magnitudo periculi in intolerabilem metum eos urgebat, tamquam aliam spem non habentes salvis, nisi solum ipsum Dominum virtutum, eum excitaverunt.

Sequitur: *Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor perimus.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. II. cap. 24.) *Matthæus* quidem dicit cap. 4. „ Domine salva nos, perimus; “ *Marcus* autem cap. 4. „ Magister, non ad te „ attinet quia perimus? “ Eadem autem est sententia excitantium Dominum, volentiumque salvari. Nec opus est quærerere quid horum potius Christo dictum sit: sive enim aliquid horum trium dixerint, sive alia verba, quæ nullus Evangelistarum commemoravit, tantumdem autem valentia, quid ad rem interest? Quamquam etiam hoc fieri potuerit ut, pluribus eum excitantibus, omnia hæc, aliud autem ab alio diceretur. *Cyrillus.* (d) Non autem erat possibile eos perire existente cum eis Omnipotente: unde illico surgit Christus, qui habet omnium potestatem, & sedat confestim procellam, & ventorum imperum. *Et cessavit tempesta, & facta est tranquillitas:* in quo ostendit se Deum esse, cui in Psalmo 88. dicitur: „ Tu dominaris „ potestati maris, morum autem fluctuum ejus „ tu mitigas. “ *Beda* (cap. 31. in Luc. (Sic igitur in hac navigatione Dominus utramque unius ejusdemque personæ naturam ostendit, dum is qui ut homo dormit in navi, furorem matis ut Deus verbo coeret. *Cyrillus.* (e) Simul autem cum tempestate aquarum solvit tempestatem animarum: unde sequitur: *Dixit autem illis: Ubi est fides vestra?* In quo verbo ostendit quod timorem non facit tentationum inductio, sed imbecillitas mentis. Sicut enim aurum probatur in igne, sic in tentationibus fides. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 24. Hoc autem ab aliis Evangelistis aliis verbis dictum est. *Matthæus* enim dicit eum dixisse: „ Quid timidi estis modicæ fidei? *Marcus* autem dicit: „ Quid timidi estis? Necdum habetis fidem? “ idest illam perfectam velut granum synapis. Hoc ergo & ille ait „ Modicæ fidei. *Lucas* autem, *Ubi est fides vestra?* Et totum quidem dici potuit. “ Quid timidi estis? “ *Ubi est fides vestra?* „ Modicæ fidei? “ unde aliud hic, aliud ille commemorat. (f) *Ambrosius* (ubi supra.) Pacata igitur tempesta

rate ad imp̄erium Christi; discipuli stupefacti miraculo, susurrabant ad invicem: unde sequitur: *Qui timentes, mirati sunt, adinvicem dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis imperat, & mari; & obediunt?* Non autem discipuli, ut ignorantibus eum, hoc dixerunt ad invicem; noverant: (1) enim eum Deum esse, & Filium Dei Jesum: admirantur autem innatæ potestatis abundantiam, & divinitatis gloriam; quamvis similis nobis esset, & visibilis secundum carnem: unde dicunt: *Quis est hic?* idest qualis, & quantus, & in quanta virtute, & majestate? Imperiosum enim est opus, dominativum præceptum, non servilis petitio. *Beda* (cap. 31. in Luc.) Vel non discipuli, sed nautæ, & alii mirantur qui in navibus erant. Allegorice autem mare, vel stagnum tenebrosus est, & amarus mundi æstus. Navicula arbor crucis, cujus beneficio fideles adjuti emensis mundi fluctibus obtinent littus patriæ cælestis. *Ambrosius* (Lib. & titulo ubi supra in principio.) Itaque Dominus, qui se intelligit propter divinum in terras mysterium venisse, relicta parentibus navem ascendit. *Beda* (cap. 31. super *Navigantibus autem illis*.) Ascendunt (2) autem & discipuli admoniti cum eo: unde ipse ait, Matth. xvi. ,, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Discipulis navigantibus, idest fidelibus sæculum calcantibus, & futuri sæculi animo quietem medantibus, & per Sancti Spiritus flatum, vel etiam proprii remigii conatum, infidos mundi fastus certatim post terga jactantibus, subito obdormivit Dominus; idest, advenit tempus dominicæ passionis; & descendit procella, quia Domino somnum mortis in cruce subeunte, fluctus persecutionum dæmoniacis flatibus (3) exurgunt. Fluctibus autem non Domini patientia turbatur, sed discipulorum imbellicitas concutitur, & trepidat; qui suscitaverunt Dominum ne eo dormiente pereant: quia cujus mortem viderant, resurrectionem optant; quæ si differretur, ipsi in perpetuum perirent. Unde surgens increpat ventum, quia celeri resurrectione per mortem destruit superbiam diaboli, qui habebat imperium mortis. Tempestatem autem aquæ facit cessare, quia rabiem Judæorum morti ejus insultantium resurgens labefacit. *Ambrosius* (ubi supra) Et advertas, sine tentatione neminem posse ex hoc vitæ curriculum demigrare, quia exercitium fidei tentatio est. Subjecti igitur tumus nequitie spiritualis procellis; sed quasi pervigiles nautæ gubernato-

rem excitemus, qui non serviat, sed imp̄erent ventis; qui etsi jam non dormiat sui corporis somno, caveamus tamen ne nostri corporis somno nobis dormiat, & quiescat. Bene autem arguuntur qui præsentem Christo timebant, cum utique ibi aderat qui perire non posset. *Beda* (super *Ubi est fides vestra?*). Cui simile est quod post mortem discipulis apparens exprobravit incredulitatem eorum; & sic tumidis gurgitibus sedatis, patefecit cunctis potentiam suæ divinitatis.

(f) (a) *Chrysostomus*. Salvator navigando una cum discipulis ad portum pervenit: unde dicitur: *Et navigaverunt ad regionem Gerazæorum, quæ est contra Galilæam. Titus*. (b) Veraciora exemplaria nec *Gerazæorum* habent, nec *Gadarorum*, sed *Gergezinorum*: est enim *Gadara* civitas in Judæa, stagnum autem, vel mare nullatenus invenitur in ea; sed *Geraza* civitas Arabiæ est, nec stagnum, nec mare juxta habens. Est autem *Gergeza*, à qua *Gergetæi*, urbs antiqua juxta *Tiberiacum* stagnum, circa quam est rupes stagno vicina, in quod ostenditur dejectos fuisse porcos à dæmonibus. Quia tamen *Geraza*, & *Gadara* confinium habent cum terra *Gergezinorum*, verisimile est inde ad horum terram porcos fuisse adductos. *Beda* (cap. 33. in Luc.) *Geraza* enim urbs est insignis Arabiæ trans *Jordanem* juncta monti *Galaad*, quam tenuit tribus *Manasse*, non longe à stagno *Tiberiadis*, in quo porci præcipitati sunt. *Chrysostomus* (hom. 29. in Matth.) Cum autem Dominus descendisset à mari, occurrit ei aliud terribilius miraculum; nam dæmoniacus, tamquam servus videns dominum, servitutem confitetur: unde sequitur: *Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui dæmonium habebat jam temporibus multis. Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 24.) Quod *Matthæus* duos dicit fuisse dæmoniacos; *Marcus* autem, & *Lucas* unum commemorant: intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris, & famosioris; quem regio illa maxime dolebat, & pro ejus salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistæ solum commemorandum judicaverunt de quo facti hujus fama latius præclariusque fragraverat. *Chrysostomus* (hom. 29. ut supra ante-méd.) Vel *Lucas* elegit ex illis duobus eum qui sævior erat: unde *sebillius* narrat ejus infortunium, cum subdit: *Et vestimentis non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis*. Visitant autem dæmones mortuorum sepulcra, volentes imbuiere homines. periculosa

(1) *Al. deest* enim. (2) *Al. omittitur*, autem: (3) *Nicolai* apponit excitat.

EX. EDIT. P. NICOL. (a) *Cyrtillus* in Cat. Græc. PP. (b) In *Matthæum*.

doctrina, quod scilicet animæ dæmones fiunt. *Cyrillus.* (a) Quod autem nudus petebat defunctorum sepulcra dæmoniacæ ferocitatis erat indicium. Permittit autem quosdam dispensative Deus subesse dæmonibus ut nos perpendamus per eos quales sunt dæmones erga nos, ut renuamus eis subijci velle; & sic uno patiente ædificantur quamplures. *Chrysoſtomus* (hom. 29. in Matth.) Quia vero hominem eum populi facebantur, accesserunt dæmones divinitatem prædicantes ipsius, quam etiam mare sua tranquillitate clamaverat: unde sequitur: *Is ut vidit Jesum, procidit ante illum, & exclamavit voce magna, & dixit. Cyrillus.* (b) Attendas hic timorem annexum audaciæ, & desperationi multæ: signum enim diabolicæ desperationis est (1) in audendo dicere: *Quid mihi; & tibi est Jesu Filii Dei altissimi?* timoris vero cum præcatur; *Obsecro te, ne me torqueas.* Sed si nostri eum esse Filium Dei altissimi, fateris eum Deum cæli, & terræ, & eorum quæ continentur in eis. Qualiter igitur non tua, immo sua usurpas, & dicis: *Quid mihi, & tibi?* Quis autem principum terrenorum omnino sustinebit à Barbaris laceſsiri suo subjectos imperio? Unde sequitur: *Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine: & necessitatem præcepti ostendit subdens: Multis enim temporibus arripiebat illum; & vinciebatur catenis, & compedibus custoditus; & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Chrysoſtomus.* (ubi supra) Unde quia nemo audebat dæmoniacum tenere, ipse Christus ad eum vadit, alloquens ipsum. Sequitur: *Interrogavit autem illum Jesus, dicens: Quod tibi nomen est?* (c) Non velut inficius nomen inquiri, sed ut confessa peste quam tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. *Beda.* (cap. 32. in Luc.) Sed & nostri temporis sacerdotes qui per exorcismi gratiam dæmones ejicere norunt, solent dicere, patientes non aliter valere curari, nisi omne quod ab immundis spiritibus vigilantes; dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant, & maxime quando corporis humani concubitus petere se, ac patrare conſingunt: unde & hic confessio subditur: *At ille dixit, Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum. Gregorius Nilſenus.* (d) Imitantes quidam dæmones supernas militias, & légiones angelicas, dicunt se

legionem, sicut & eorum princeps dicit se positurum thronum super astra, ut fiat Altissimo similis. *Chrysoſtomus* (hom. 29. in Matth. ante med.) Postquam autem Dominus supervenerat dæmonibus creaturam Dei perturbantibus, putabant eum propter excessum eorum quæ fiebant non expectare tempus supplicii: & quia culpam diffiteri non poterant, istant ne cito sustineant pœnam: unde sequitur: *Et rogaverunt illum, ne imperaret illis ut in abyſſum irent. Theophylactus* (hoc loco.) Quod quidem postulant dæmones volentes adhuc cum hominibus conversari. *Cyrillus.* (e) Hinc (2) autem palam est quod æmulæ catervæ majestatis divinæ, ineffabili potentia Salvatoris detrudebantur ad inferna. *Maximus.* (f) Statuit autem Deus unicuique peccatorum consonam pœnam, gehennam ignis propter carnis incendium, stridorem dentium propter risum lascivum, intolerabilem sitim propter voluptatem, & crapulam, pervigilent vermem propter obliquum, & malignum cor, caliginem perpetuam propter ignorantiam, & fallaciam, lymbum abyſſi propter superbiam: unde dæmonibus tamquam superbis abyſſus delegatur.

Sequitur: *Erat autem ibi grex multorum porcorum pascentium in monte. Auguſtinus* de Confensu Evang. (Lib. 2. cap. 24.) Quod Marcus dixit circa montem fuisse gregem porcorum, Lucas autem in monte non repugnat: grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid ejus esset in monte, aliquid circa montem: erant enim duo millia porcorum, sicut Marcus expressit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Lucam cap. de homine à dæmone agitato, ante med.) Dæmones autem cælestis luminis claritatem sustinerè non poterant, ut qui oculos dolent, radios solis ferrè non possunt. *Cyrillus.* (g) Et ideo turba immundorum spirituum petit mitteri in conformem sibi gregem immundorum porcorum. Sequitur: *Et rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Athanaſius* in Vita Antonii) Quod si super porcos potestatem non habent, multo magis (13) nullum habent dominium contra homines factos ad imago Dei. Quod est ergo Deum solum timere, contemneret autem illum. *Cyrillus.* (h) Dominus autem concessit eis potestatem, ut hoc in peccatis fiat nobis causa salutis, & reboris ipse. Sequitur

(1) Al. audiendo... (2) Al. Hoc autem. (3) Al. nullam habent dæmones, ...
 EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Bedæ Chrysoſtomi nomine notatur antea hæc appendix, & Bedæ nomen apponebatur solum ante sequentem de sacerdotum exorcismo; sed ex Beda utraque desumpta est. (d) In Cateņa Græcorum PP. ex homiliis in Cantica notatur sine certò indice; sed colligitur ex hom. 14. plenioribus verbis, non tamen hujus loci occasione, qui nec ibi expresse, sed implicite tantum indicantur. (e) Ubi supra. (f) In Cat. Græc. PP. (g) Ubi supra. (h) Ibidem.

Et permisit illos. Considerare ergo oportet, quod dæmones pravi sunt, & hostiles his qui eis sunt subditi, ut potest patere ex eo quod præcipitaverunt, & suffocaverunt porcos in aquis: unde sequitur: *Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos, & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est.* Et ideo concessit eis Christus petentibus, ut ex eventu appareat quam sint crudeles. Erat etiam necessarium ostendere Filium Dei providentiam rerum habere non minus quam Pater, ut æqualitatis decor in utroque appareat: *Titus.* (a) Fugam autem pastores arripiunt, ne cum porcis perirent: unde sequitur: *Quod ut viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas:* & huiusmodi terrorem civibus intulerunt: Duxit autem eos ad Salvatorem damni necessitas. Sequitur: *Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Jesum.* Ubi considera, quod dum Deus homines punit in rebus, confert beneficium animabus: Cum autem profecti essent, viderunt sanum eum qui jugiter vexabatur. Sequitur: *Et invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, qui antea continuo nudus erat, ac sana mente ad pedes ejus:* non enim discedit à pedibus, à quibus est nactus salutem: & sic agnoscetes signum, mirati sunt passionis remedium, & obstupuerunt in facto. Sequitur, *Et timuerunt.* Hoc autem factum partim visu compererunt, partim verbis audiverant. Sequitur: *Nuntiaverunt autem illis qui viderant quomodo sanus factus esset à legione.* Oportebat autem eos supplicare Domino ne inde recederet, sed custos esset regionis, ne dæmones haberent accessum ad eos; sed præ timore propriam salutem amiserunt, rogantes Salvatorem recedere.

Sequitur: *Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerazæ, ut discederet ab ipsis, quia timore magno tenebantur.* *Theophylactus* (hoc loco): Timebant enim ne iterum damnum aliquod paterentur, sicut passus fuerant in submersione porcorum. *Chrysostomus* (hom. 29. in Matth.): Attendas autem Christi humilitatem: postquam enim collatis à se talibus beneficiis emittebant eum, non obstat, sed discedit, eos qui se ipsos indignos sua doctrina promulgaverant relinquens.

Sequitur: *Ipse autem ascendens navim reversus est.* *Titus.* (b) Sed eo descendente, ille qui passus erat à Salvatore non discedit.

Sequitur: *Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant, uti cum eo esset.* *Theophylactus*

Nam sicut expertus timebat ne forte elongatus à Jesu, rursus dæmonibus esset paratus. Dominus autem ostendit ei quod quamvis non sit cum eo præsentialiter, tamen potest eum gratia sua protegere: sequitur enim: *Dimisit autem eum Jesus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus.* Non autem dixit, Quanta tibi feci ego, formam præbens humilitatis, ut rectitudines nostras referamus in Deum. *Titus.* (c) Nec tamen prævaricatur in lege veritatis: quicquid enim Filius operatur, Pater operatur. Cur autem qui ubique omnes liberatos monebat nulli dicere, huic liberato à legione dicit, *Narra quanta tibi fecit Deus?* Quia scilicet tota regio illa Deum ignorabat irretita cultibus dæmonum. Vel verius, quandoquidem ad Patrem referret miraculum, dicit, *Narra;* cum vero loquitur de seipso, monet nulli dicere. Ille autem qui liberatus est à dæmonibus, noverat Deum esse Jesum, & ideo prædicavit quanta fecit illi Jesus: sequitur enim: *Et abiit per universam civitatem prædicans quanta illi fecit Jesus.* *Chrysostomus* (ubi supra.) Et sic illos qui se indignos sua doctrina promulgaverant derelinquens statuit eis eum in magistrum qui fuerat à dæmonibus liberatus. *Beda* (cap. 32. in Luc.) Mystice autem Geraza significat nationem Gentium, quas post passionem, & resurrectionem suam Dominus per prædicatores visitavit: unde *Geraza*, vel *Gergezi*, (1) ut quidam legunt, interpretatur colonum ejiciens, id est diabolum, à quo prius incolebatur; vel adventa propinquans, qui prius longe erat. *Ambrosius* (Lib. & cap. ubi supra.) Licet autem discordet numerus curatorum à Christo secundum *Lucam*, & *Matthæum*, tamen concordat mysterium: ut enim iste qui habebat dæmonium, populi gentilis est figura, duo quoque illi similiter figuram populi gentilis accipiunt: quoniam cum tres filios Noe generavit, Sem, Cham, & Japhet, Sem tantummodo familia in possessionem ascita est Dei; ex duobus illis diversarum nationum populi pullularunt. *Qui multis*, inquit, *temporibus habebat dæmonium*, utpote qui à diluvio usque ad adventum Domini vexabatur. Nudus autem erat, quia tegumentum naturæ suæ, & virtutis amisit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 13.) In domo mortis habitabat; hoc est, in conscientia sua non requiescebat: in monumentis manebat; id est, in mortuis operibus; hoc est, peccatis, delectabatur. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel quid sunt corpora perfidorum nisi quædam sepulcra in quibus Dei verba non habitant? *Augustinus* de

Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 13.)

(a) *Al. deest.* (b) In Matth. (c) Ibidem.

Quæst. Ev. (Lib. 2. quæst. 13.) Quod autem compedibus ferreis, & catenis ligabatur, significat graves, & duras leges Gentium, quibus etiam in eorum Republica peccata cohibentur; quod autem vinculis talibus diruptis agebatur à dæmonio in desertum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus ad (1) ea scelera cupiditate ducebatur quæ jam vulgarem consuetudinem excederent; quod vero in eo legio dæmonum erat, significata sunt Gentes, quæ multis dæmonibus serviebant; quod in porcos pascetes in montibus dæmonia ire concessa sunt, significat etiam immundos, & superbos homines, quibus dæmonia dominantur propter idolorum cultus. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de dæmoniaco.) Porci enim hi sunt qui immundorum usu animalium, vocis, & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ actibus naturalium coinquinaverunt ornamenta virtutum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 13.) Quod autem in stagnum præcipitati sunt, significat quod jam clarificatur Ecclesia, & liberato populo Gentium à dominatione (2) dæmoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos qui Christo credere noluerunt, cæca, & profunda curiositate submersi. *Ambrosius* (ubi supra.) Impetu autem feruntur in præceps, quoniam nullius meriti contemplatione revocantur, sed tamquam de superiõibus ad inferiora per improbitatis proclive detrusi, inter fluentia mundi hujus intercluso pereunt spiritus commearum. Neque enim in his qui fluido æstu voluptatis huc atque illuc feruntur, illius spiritus potest esse virale commercium. Videmus igitur quia homo ipse suæ est actor ærumnæ: nam nisi quis porci more vixisset, numquam accepisset in eum diabolus potestatem; aut si accepisset, non ut perderet, sed ut probaret: & fortasse diabolus, quia post Domini adventum bonos jam deprædari non poterat, non omnium hominum, sed lævium quærit interitum; ut latro non armatis, sed insidiatur ipermitibus. Viderunt hoc magistri gregum, & fugerunt: neque enim vel philosophiæ professores, vel princeps synagogæ pereuntibus populis possunt ferre medicinam: solus est Christus qui aufert peccata populorum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 13.) Vel quod porcorum pastores fugientes ista nuntiaverunt, significat quosdam primates impiorum, quamquam christianam legem fugientes, potentiam tamen ejus pergentem stupendo, & mirando prædicare. Quod autem Gerazeni cognoscentes quod

factum est, rogant Jesum, ut ab eis discederet, magno timore (3) percussi, significat magnitudinem vetusta suavitate delectatam, honorare quidem, sed nolle pati christianam legem, dum dicunt, quod eam implere non possunt; admirantes tamen fidelem populum à pristina perdita conversatione sanatum. *Ambrosius* (ubi supra) Vel in Gerazenorumi civitate species synagogæ videtur existere; qui rogabant ut discederet, quia timore magno tenebantur: infirma enim mens non capit Dei verbum, nec potest pondus sustinere sapientiæ. Et ideo dicitur molestus non fuit, sed ascendit ab inferioribus ad superiora, à synagoga scilicet ad Ecclesiam: & regressus est per stagnum: nemo enim de Ecclesia ad synagogam sine periculo transit salutis; sed ille qui de synagoga ad Ecclesiam transire desiderat, crucem suam tollat, ut discrimen evadat. *Augustinus* (4) (de Quæst. Ev.) Quod autem ille sanatus cupit jam esse tecum Christo, & dicitur ei: *Redi in domum tuam*, & narra quanta tibi fecit Deus: sic intelligitur, ut sic quisquis intelligat post remissionem peccatorum redeundum sibi in conscientiam bonam, sicut in domum, & serviendum Evangelio propter aliorum salutem, ut deinde cum Christo requiescat, ne cum præpropere vult esse cum Christo, negligat (5) ministerium prædicationis fraternæ redemptioni accommodatum.

(e) *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Post narratum (6) apud Gerazenos miraculum, transit ad narrandum de Archifynagogi filia, dicens: *Factum est autem cum redisset Jesus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum.* *Theophylactus.* Simul quidem propter doctrinam, & propter miracula. *Augustinus* de Consensu Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Quod vero adjungit, *Et ecce venit vir cui nomen Jairus*, non continue factum accipiendum est, sed prius illud de convivio publicanorum, sicut narrat *Matthæus*, cui rei sic conjungit, hoc ut non possit aliud factum consequenter intelligi. *Titus.* (a) Est autem positum nomen Judæorum causa, qui tunc noverunt quod accidit, ut nomen demonstratio miraculi fiat. Accessit autem non aliquis infirmorum, sed princeps synagogæ, ut magis obtulerentur Judæorum ora: unde sequitur: *Et ipse princeps synagogæ erat.* Accessit autem ad Christum causa necessitatis: urget enim aliquando dolor ad agendum ea quæ decet; secundum illud *Psalmi* 31., *In chamo & freno*, maxillas eorum constringe qui non approxi-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. mittitur ea.* (2) *Al. dominorum.* (3) *Al. percussi.* (4) *Al. de Conf.* (5) *Al. mysterium.* (6) *Al. ante.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In *Matthæum*,

manant ad tē. *Theophylactus*. Unde necessitate instante cecidit ad pedes ejus: sequitur (1) enim: *Et cecidit ad pedes Jesu*. Decubat autem ut absque necessitate cogente caderet ad pedes ejus, & cognosceret ipsum Deum esse. *Chrysostomus*. (a) Sed considera ejus inertiam: querit enim a Christo, ut in domum veniat: sequitur (2) enim: *Rogans eum, ut intraret in domum ejus*; ignorans scilicet quod absens poterat liberare: nam si scivisset, dixisset sicut *Certurio*. *Matth. 8. 7.* Dic verbo, & curabitur filius tuus. *Græcus*. (b) Causa autem adventus eius ponitur, cum subditur: *Quia unica filia erat illi domus fundamentum, & successio generis, fere annorum duodecim*; in ipso scilicet flore ætatis, & hæc moriebatur, pro thalamis efferenda ad nuptium. *Chrysostomus*. (c) Advenerat autem Dominus non ut judicaret mundum, sed ut salvaret; quapropter non examinavit dignitatem petentis, sed æquanimitè arripit opus, sciens quod majus erat futurum. (3) eo quod quærebatur: vocabatur autem ad remedium ægotantis, novit autem se suscitaturam jam mortuam, & infertutum terrenis firmam spem resurrectionis. *Ambrosius*. (Lib. 6. in Lucam cap. de filia prim.). Suscitaturus autem mortuam, ad faciendum fidem, hæmorrhoidis ante curavit, sicut & resurrectio temporalis in passione Domini. (4) celebratur, ut perpetuam illa credatur.

Et contingit dum iret, a turba comprimebatur. *Cyrillus*. (d) Quod maximum erat indicium quod veram carnem induerat, & omnem conculcasset superbiam: neque enim à longe sequebantur, sed eum circumdabant. *Græcus*. (e) Quædam autem mulier gravi morbo detenta, ob cuius infirmitatis curam medici omnes divitiis consumpserant, solam spem in capta confidentia reperit, ut procederet Domino; de qua sequitur: *Et mulier quæ erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari, accessit retro*. *Titus*. (f) Qualiter autem non est digna præconio hæc mulier, quæ viribus extinctis corporeis ob continuam sanguinis fluxum, & tanto populo concurrente circa illum, & affectu roborata, & fide petierat populum, & retro latens tetigerat fimbriam vestimenti?

Sequitur: *Tetigit fimbriam vestimenti ejus*. *Cyrillus*. (g) Neque enim licebat imundis vel tangere quemquam sanctorum, vel appropinquare viro sancto; *Chrysostomus* (hom. 32. in Matth.) Ritu autem legis hujusmodi passio reputabatur immunditia magna. Aliter etiam: nondum enim nec ipsa habebat dignam opinionem de eo; non enim putavisset latere, sed tamen confisa de sanitate accedit: *Theophylactus* (hoc loco): Sicut autem cum aliquis oculum lucernæ lucenti adhibet, aut igni spinas, (5) statim operationem illorum experitur; sic quidem qui fidem affert potenti curate, statim curationem consequitur. *Et confestim stetit fluxus sanguinis ejus*. (h) Non autem sola vestimenta ipsius mulierem salvarunt; nam & milites fortitunt ea inter se, sed fidei ejus intentio. *Theophylactus*: Credidit enim, & salvata est; & ut congruum fuit, primo tetigit Christum intellectualiter, deinde corporaliter. *Græcus*. (i) Audivit autem Dominus tacitas mulieris considerationes, & tacens liberavit tacentem, passus sua sponte sanitate rapinam; sed postea miraculum publicat: unde sequitur: *Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit?* *Cyrillus*. (k) Non enim latuit Dominum perpetratum miraculum; sed qui cuncta cognoscit, quasi nesciret interrogat. *Græcus*. (l) Nescientibus autem discipulis quod quærebatur, sed putantibus de simplici quodam tactu dicere, Domini quæstioni respondent: sequitur enim: *Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turba te comprimunt, & affligunt, & dicis: Quis me tetigit?* Et ideo Dominus tactum sua responsione distinguit: sequitur enim: *Et dixit illis Jesus, Tetigit me aliquis*; sicut etiam dicebat: *Qui habet aures audiendi audiat*; quamvis omnes habeant hujusmodi corporalem auditum, sed non est vere audire, si audiatur incaute, nec vere tangere, si infideliter tangatur. *Cyrillus*. (m) Propalat autem consequenter quod factum est cum subditur: *Nam & ego novi virtutem de me exisse*. Materialius respondet secundum opinionem audientium; hic tamen nobis manifestatur quod ipse verus est Deus, & ex eo quod prodigialiter (6) factum est, & etiam ex sermonibus transcendit etiam naturam nostram, & forsan angelicam, posse quemquam virtutem emittere

(1) Al. omittitur enim. (2) Al. hic quoque desideratur enim. (3) Al. deest eo. (4) Al. celebrabatur. (5) Al. statim operantur. (6) Al. factam etiam ex sermonibus.

EX EDTI. P. NICOL. (a) Hom. 32. in Matth. & Titus in Cat. Græc. (b) Vel Asterius in Catena Græc. (c) Cum Tito ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Vel Asterius, ut jam supra. (f) In Matthæum. (g) Ubi supra. (h) In Catena Græc. PP. (i) Vel Asterius ubi supra. (k) Ubi supra. (l) Id est Victor Antiochenis in Catena Græcorum PP. (m) In Catena Græc.

quasi à propria natura; convenit autem hoc soli supremæ naturæ: nulla namque creaturarum aliquam gerit salvandi potestatem, vel etiam aliqua alia, scilicet miracula faciendi, sed divinitus præstitam. (1) Non autem ambitione gloriæ non dimisit latere divinæ virtutis ostensionem qui multoties præceperat taceri sua miracula; sed quia spectabat ad utilitatem eorum qui vocantur per fidei ad gratiam. *Chrysostomus* (homil. 32. in Matth. à prin.) Primo enim solvit foemineum metum, ne remorsum conscientia pateretur quasi surripiens gratiam; secundo corrigit eam quia latere putaverat; tertio fidem ejus imprimit cunctis, ut & alii imitentur: proditque non minus miraculum retentione sanguinis; dum ostendit sibi cuncta patere. *Cyrillus*. (a) Insuper principem synagogæ persuadebat indubitabiliter credere quod à laqueis mortis eripiet filiam ejus. *Chrysostomus* (ubi supra ante medium) Ob hoc autem Dominus non statim eam manifestaverat, ut ostenso quod omnia sibi liquent, faciat mulierem prædicare quod factum est, ut suspitione miraculum careat: unde sequitur: *Videns autem mulier quia non latuit eum, tremens venit, et prociudit ante pedes ejus, et ob quam causam tetigit eum indicavit eorum omnem populo, et quemadmodum confestim sanata sit. Origenes.* (b) Eandem autem sanitatem quam nacta est mulier ex contactu, verbis confirmavit Salvator: unde sequitur: *At ipse dixit illi: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace;* id est, esto sana (2) à tuo flagello: & sanat quidem primo (3) per fidem animam, deinde vero corpus. *Titus.* (c) Vocat autem filiam jam fidei causa sanctam: fides enim gratiam adoptionis impendit. *Eusebius* in eccle. Histor. (d) (Lib. 3. cap. 14.) Dicunt autem hanc mulierem in Paneade, quæ est Cæsarea Philippi, unde fuit oriunda, statuisse triumphos insignes collati sibi beneficii à Salvatore: stabat namque super altam basim ad limina domus ejus æneum simulacrum mulieris flexis genibus, manibusque junctis, quasi præceteretur, ex cujus opposito aliud erectum simulacrum ad instar viri, ejusdemque materia, amictum diploide, & manum versus mulierem extendens; ante cujus pedes super ipsam basim aliena species plantæ orta, quæ usque ad æneæ diploidis oras pertingens, medicina omnium passionum esse ferebatur. Hanc autem (4) sta-

tuam dicebant repræsentare Christum; quam (5) Maximus destruxit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Lucam. cap. de filia prin. synagogæ.) Mystice autem reliquerat in Gerazenis synagogam Christus, & quem sui non receperant, (6) recipiunt alieni. *Beda* (cap. 33. in Luc. ubi supra.) Vel in fine sæculi Dominus est ad Judæos rediturus, atque ab eis per fidei confessionem libenter excipiendus. *Ambrosius.* Quem autem putamus synagogæ principem esse nisi legem; cujus contemplatione Dominus synagogam non penitus dereliquerit? *Beda.* (cap. 33. in Luc.) Vel princeps synagogæ Moyses intelligitur: unde bene Jaitus, id est illuminans, vel illuminatus, vocatur; quia qui accipit verba vitæ dare nobis, & per hoc ceteros illuminat, ipse à Spiritu Sancto illuminatur. Cecidit autem Archisynagogus ad pedes Jesu, quia legislator cum tota patrum progenie Christum in carne apparentem longè sibi præferendum esse cognovit. Si enim caput Christi Deus, convenienter pedes accipiendi sunt incarnatio, quam terram nostræ mortalitatis (7) tetigit. Rogavit autem intrare in domum ejus, quia ejus videre desiderabat adventum. Filia autem unica ejus est synagoga, quæ sola legali est institutione composita; quæ duodecimo ætatis anno, hoc est tempore pubertatis appropinquante, moriebatur: quia nobiliter à Prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos pervenerat, in quibus spirituales Deo fructus gignerè debebat, subito errorum languore consternata, spiritualis vitæ viam amisit; & si Christus non succurreret, corruissent in mortem. Ad puellam autem sanandam pergens Dominus à turba comprimitur, quia genti Judææ salutaria monita præbens, carnalium populorum est consuetudine gravatus. *Ambrosius* (ubi supra) Ad hanc autem principis filiam dum properat Dei Verbum, ut salvos faceret filios Israel, sancta Ecclesiâ ex Gentibus congregata, quæ inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit sanitatem. *Beda* (cap. 33. in Luc. super *Erat in fluxu sanguinis.*) Dupliciter autem sanguis fluxus potest intelligi; hoc est, & super idolatriæ prostitutione, & super his quæ carnis, & sanguinis oblectatione patrantur. *Ambrosius* (ubi supra.) Quid autem sibi vult quod hæc principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ista fluxu sanguinis ab annis duo-

(1) *Al.* Non enim ambiciose gloriæ. (2) *Al.* omittitur præpositio a. (3) *Al.* per animam. (4) *Al.* deest statuum. (5) *P. Nicolai* corrigit ponendo Maximus. (6) *Al.* recipimus aliena, item recipimus alieni; *Nicolai* autem nos recipimus alieni. (7) *Al.* tegit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In eadem Catena. (c) In Matthæum. (d) In Catena Græc. PP. ubique hoc indice notatur, nec utique in Historia Eusebii habetur idem finis.

duodecim laboravit, nisi ut intelligatur quia quamdiu synagoga vixit, laboravit Ecclesia? *Beda* (ubi supra.) Una enim pene sæculi ætare synagoga in Patriarchis nasci cœpit, & Gentilium nationem idolatria feceravit. *Ambrosius* (ubi supra.) Sicut autem illa nisi medicos erogaverat omnem substantiam suam, ita congregatio Gentium amiserat omnia dona naturæ. *Beda* (super *In medicos erogaverat*.) Medicos autem intellige sive falsos Theologos, sive Philosophos, legumque doctores sæcularium, qui multa de virtutibus, vitiisque differentes, utilia se vivendi instituta mortalibus dare promittebant; seu ipsos immundos spiritus, qui velut hominibus consulendo, se pro Deo colendos ingerebant; quibus audiendis Gentilitas quanto magis naturalis industriæ vires expendat, tanto minus potuit ab iniquitatis istæ forde curari. *Ambrosius* (Lib. 6. in Lucam tit. de filia princ. synag.) Audiens autem ægrota- re populum Judæorum, sperare cœpit salutis suæ remedium; tempus venisse cognovit quo medicus adesset de cælo; surrexit ut occurreret fide promptior, pudore contractior: hoc enim est pudoris, & fidei, agnoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verecunda ergo simbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sanata se esse cognovit: sic sancta plebs Gentium, quæ Deo credidit, peccatum erubuit ut deferret, fidem detulit ut crederet, devotionem exhibuit ut rogaret, sapientiam induit ut sanitatem suam ipsa sentiret, fiduciam sumpsit ut fateretur quod præripisset alienum. Retro autem tangitur Christus, quia scriptum est Deut. 13. „ Post Dominum „ Deum tuam ambulabis. “ *Beda* (super *Accessit retro*.) Et ipse ait Joan. 12. „ Si quis mihi „ ministrat, me sequatur: “ sive quia præsentem in carne Dominum non videns, vel quia peractis dispensationis sacramentis, per fidem cœpit vestigia ejus subsequi. *Gregorius 3. Moral.* (cap. 14. & 15. super illud Job. 2. „ Benedic Deo, & morere: “ in nov. exem. cap. 11.) Premente autem turba, una Redemptorem nostrum mulier tetigit: quia carnales quique in Ecclesia eum comprimunt à quo longe sunt, & soli tangunt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur præmit, & non tangit: quia & importuna est per præsentiam, & absens per vitam. *Beda* (super *Præceptor, turba comprimunt te*.) Vel una credula mulier Dominum tangit: quia diversis hæresibus inordinate affligitur, solo catholice Ecclesie corde fideliter quæritur. *Ambrosius* (ubi supra ant. medium.)

Non enim credunt qui comprimunt; credunt qui tangunt: fide tangitur Christus, fide videtur. Denique ut fidem credentis exprimeret, dicit: *Ego cognovi virtutem de me exisse*: quod est evidentius indicium quia non intra possibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis claustrum divinitas coarctata est, sed ultra fines nostræ mediocritatis virtus exundat æternæ: non enim humana ope plebs Gentium liberatur, sed Dei munus est congregatio nationum, quæ etiam brevi fide misericordiam inclinat æternam. Nam si consideremus, quanta sit fides nostra, & intelligamus, quantus sit Dei Filius, videmus quia comparatione ejus simbriam tantummodo tangimus; superiora vero vestimenti ejus nequimus attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus simbriam Christi. Non autem latet eum quicumque tetigerit. Beatus qui extremam partem Verbi tetigerit: nam totum quis potest comprehendere?

(h) *Chrysostomus* (hom. 32. in Matth.) Opportune Deus expectabat puellæ mortem, ut propalaretur resurrectionis miraculum: propter quod & tardius incedit, & loquitur cum muliere diutius, ut Archisynagogi filia expiraret, & hujus (1) eventus nuntii advenirent: (2) unde dicitur: *Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagoge dicens ei: quia mortua est filia tua, noli vexare illum.* *Augustinus* de Consensu Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Sed cum Mathæus Archisynagogum non morituram filiam suam narret Domino nuntiasse, sed omnino defunctam; Lucas autem, & Marcus nondum mortuam, usque adeo ut dicant venisse postea qui mortuam nuntiarent; considerandum est ne repugnare videatur. Et intelligendum est, brevitas hoc causa Mathæum potius dicere voluisse, rogatum esse Dominum ut faceret, quod eum fecisse manifestum est, (3) ut scilicet mortuam suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed, quod est potissimum, voluntatem. Sane si alii duo, vel quisquam eorum patrem commemorasset dixisse quod venientes de domo, dixerunt, ut jam non vexaretur Jesus, quia puella mortua fuisset; repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Mathæus: nunc vero illud nuntiantibus, & prohibentibus ne magister veniret, non legitur quod ipse consenserit: unde Dominus non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit: unde sequitur: *Jesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ: Noli timere, sed crede tantum; & salva erit.* *Athanasius*, (a) Fidem Dominus exigit ab invocantibus eum,

(1) *Al.* adventus: item & hujus nuntii advenirent. (2) *Al.* omittitur unde. (3) *Al.* deest ut: Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. PP.

eum, non quia indiget adminiculo aliorum: ipse namque & Dominus, & largitor est fidei: sed ne videretur ex acceptione personarum sua dona conferre, ostendit quod credentibus favor, (1) ne sine fide accipiant beneficia, & ea per infidelitatem aboleant: vult enim benefaciens durare gratiam, & sanans inconcussum permanere remedium. *Theophylactus* (par. ante fin. Comment in cap. 8. Lucæ.) Mortuam autem suscitaturus eiecit omnes, quasi nos docens absque inani gloria esse, & nihil ad demonstrationem facere; & quod cum quis debet miracula perpetrare, non decet ipsum esse in medio plurimorum, sed solitarium, & ab aliis separatum: unde sequitur: *Et cum pervenisset ad domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Joannem, & Jacobum, & patrem, & matrem puellæ.* Solos autem hos intromisit tamquam discipulorum vertices, & potentes miraculum occultare: non enim volebat ipsum ante tempus pluribus revelari, forte propter invidiam Judæorum. Sic & cum quis nobis invidet, non debemus justitias nostras ei revelare, ne ei majoris invidiæ occasio tribuatur. *Chrysostomus* (hom. 32. in Matth.) Ceteros autem discipulos non assumpsit, provocans eos ad appetitum majorem, ob id quoque quod nondum erant plene dispositi, ut & alii istos imitentur. Assumpsit etiam parentes in testes, ne quis dicere posset fallax esse resurrectionis indicium. Ad hoc etiam illud nota, quod deflentes exclusit a domo, & indignos ostendit hujus visionis: sequitur enim: *Flebant enim omnes, & plangebant illam.* Quod si tunc exclusit, multo magis nunc: tunc enim nondum patuerat in somnum mortem fuisse conversam. Nullus ergo de cetero se (2) contemnat, injuriam inferens Christi victoriæ, qui superavit mortem, & eam in somnum convertit: ad cujus offensionem subditur: *At ille dixit: Noli flere: non est enim mortua puella, sed dormit: ostendens singula sibi fore in promptu, & quod eam vivificaret, quasi suscitaret a somno.* Nihilominus tamen deridebant eum: sequitur enim: *Et deridebant eum scientes quia mortua esset.* Quos non objurgavit, nec derisionem represit, ut etiam derisio fiat mortis indicium: nam, quia ut plurimum post acta miracula homines perseverant increduli, verbis propriis eos prævenit. Ut autem quasi per visum disponeret ad resurrectionis fidem, tenet manum puellæ: un-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. & ne.* (2) *Al. contendat.* (3) *Editiones Romana 1570. & Veneta 1592. habent qui a Deo destitutum synagogæ statum vident, restaurari posse non credant; ideoque pro suscitatione illius supplicandum esse æstiment, sed quia impossibilia sunt apud homines: unde Dominus, &c.* (4) *Al. est enim.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Severus Antiochenus in Catena Græc. PP.

de sequitur: *Ipse autem tenens manum ejus, clamavit dicens: Puella surge. Cumque tenuisset, suscitavit eam: unde sequitur: Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo; non enim infudit aliam animam, sed illam eandem quæ expiraverat restituit; nec solummodo suscitavit, immo jubet etiam illam cibari: sequitur enim: Et jussit illi dare manducare: ne scilicet phantasticum esse videatur quod factum est: nec ipse se propinat, sed aliis mandat; sicut & in Lazaro dixit, „Solvite eum,“ ac deinde participem mensæ fecit. *Græcus.* (a) Deinde stupefactos miraculo, & pene clamantes parentes, cohibet, ne factum prædicent: sequitur enim: *Et stupuerunt parentes ejus; quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat: ostendens quod largitor bonorum est, non autem cupidus gloriæ, datque totum, nihil recipiens. Qui vero venatur operum gloriam, aliquid quidem exhibuit, aliquid vero recepit.* *Beda* (cap. 33. in Luc.) Mystice autem salvata à fluxu sanguinis muliere, mox filia principis mortua nuntiatur: quia dum Ecclesia à vitiorum labe mundata est, continuo synagoga perfidia, atque invidia soluta est: perfidia quidem, quia in Christum credere noluit, invidia vero, quia Ecclesiam credidisse doluit. *Ambrosius.* (Lib. 6. in Lucam cap. de filia prin. synag.) Adhuc autem & servuli principis increduli erant ad resurrectionem, quam Jesus in lege prædixit, in Evangelio complevit: unde dicunt: *Noli vexare illum; quam sit sibi impossibile suscitare mortuam.* *Beda* (cap. 33. in Luc.) Vel per eos significatur (3) qui adeo destitutum synagogæ statum vident, ut restaurari posse non credant; ideoque pro suscitatione illius supplicandum esse non æstiment. Sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum: unde Dominus ei dixit: *Noli timere: crede tantum, & salva erit.* Pater puellæ cætus doctorum legis accipitur, qui si credere voluerit, etiam subjecta ei synagoga salva erit. *Ambrosius* (ubi supra) Itaque cum venisset in domum paucos futuræ resurrectionis arbitros ascivit: non enim à multis continuo est credita resurrectio. Quæ tamen tantæ diversitatis est causa? Supra publice filius viduæ suscitatur, hic remouentur plures arbitri. Sed puto quod pietas ibi Domini declaratur, quia vidua mater unici filii non patiebatur moras. (4) Est etiam forma sapientiæ, in filio viduæ cito Ecclesiam credituram; in Ar-*

K 2

chi-

chifynagogi filia credituros quidem Judæos, sed ex pluribus pauciores. Denique dicente Domino; *Non est mortua puella, sed dormit*, deridebant eum: quicumque enim non credit, irridet. Fleant igitur mortuos suos qui putant mortuos: ubi resurrectionis fides est, non mortis species, sed quietis est. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Synagoga etiam, quia sponsi lætitiã, quã vivere possit, amisit, quasi inter plangentes mortua jacens; nec hoc ipsam quare plangatur intelligit. *Ambrosius* (ubi supra parum a fine.) Tenens autem Dominus manum puellæ sanavit eam: beatus enim si cujus manus sapientia teneat, inducat in penetralia sua, jubet manducare: panis enim cælestis est Dei verbum: inde & illa sapientia, quæ Dei corporis & sanguinis altaria replevit alimentis. „Venite (inquit Prov. 19.) edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.“ *Beda* (cap. 33. in Luc.) Surrexit autem puella continuo, quia Christo manum confortante, homo à morte animæ respiscit. Sunt enim nonnulli qui latente tantum cogitatione peccati sibi mortem consciscunt; sed tales se vivifica-

re significans Dominus, suscitavit filiam Archifynagogi. Alii vero ipsum malum quo delectantur agendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt; & hoc se suscitare demonstrans, suscitavit filium viduæ extra portas civitatis. Quidam vero etiam peccati consuetudine se quasi sepeliendo corrumpunt; & ad hos etiam erigendos adest gratia Salvatoris, ad quod intimandum resuscitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem. Quanto autem gravior est mors animæ; tanto acrior poenitentis fervor insistat. Unde jacentem in conclavi mortuam levi voce resuscitat; delatum foras juvenem pluribus dictis corroborat; ad quatrduanum vero suscitandum fremuit spiritu, lacrymas fudit, & voce magna clamavit. Sed & hic notandum, quod publica noxia publico egent remedio, levia peccata, secreta queunt poenitentia deleri. Puella in domo jacens paucis arbitris refurgit; juvenis extra domum turba multa comitante suscitatur; Lazarus de monumento vocatus multis populis innotuit.

CAPUT IX.

(a) **C**onvocatis autem Jesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia dæmonia, & ut languores curarent; & misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos: & ait ad illos: Nihil toleritis in viã, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis: & in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem, circuibant per castella, evangelizantes, & curantes ubique.

(b) Audivit autem Herodës tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat: eo quod diceretur à quibusdam, quia Joannes surrexit à mortuis; à quibusdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia Propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Herodës: Joannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

(c) Et reversi Apostoli narraverunt illi quæcumque fecerunt: & assumptis illis, recessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaide. Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem coeperat declinare: & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque quæ circa sunt, divertant, & inveniãnt escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces; nisi forte nos edamus, & edamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & discumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in cælum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis; ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatus est quod superfluit illis fragmentorum cophini duodecim.

(d) Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo, & discipuli: & interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ: At illi responderunt, & dixerunt: Joannem

nem Baptistam; alii autem Eliam, alii vero quia unus Prophetam de prioribus surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Christum Dei. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hæc, dicens, quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.

(e) Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdidit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Dico autem vobis verè; sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

(f) Factum est autem post hæc verba fere dies octo; & assumpsit Petrum, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera, & vestitus ejus albus, & refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo; erant autem Moyses, & Elias visi in majestate, & dicebant excessum ejus quem completurus erat in Hierusalem.

(g) Petrus vero, & qui cum illo erant: gravati erant somno; & evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Præceptor, bonum est nos hic esse; & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moyse, & unum Eliæ: nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos, & timuerunt intransibus illis in nubem. Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant.

(h) Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum. Et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perversa, usquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipavit. Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.

(i) Omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

(k) Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, & ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit; & quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic major est. Respondens autem Joannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur te nobiscum. Et ait ad illos Jesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

(l) Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Hierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum; & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis Hierusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus, & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cælo, & consumat illos? Et conversos increpavit illos, dicens: Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

(m) Factum est autem, ambulantiibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidus; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Jesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade, &

annuntia regnum Dei. Et ait alter: Sequar te Domine, sed permittite mihi primum renuntiare his quæ domi sunt. Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei.

(a) **C**yrillus. (a) Decebat institutos ministros sacrarum doctrinarum posse mira peragere, & per ipsos effectus credi quod essent Dei ministri: unde dicitur: *Convocatis autem Jesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia demonia: in quo elevatum supercilium diaboli flectit, qui dicebat aliquando (Esaï. 9.) „ Non est qui con- „ tradicere valeat. “ Eusebius. (b) Et ut per eos venetur genus humanum, non solum dat eis ut pravos spiritus pellant, sed etiam quamlibet infirmitatem sanent ex ejus imperio: unde sequitur: *Et ut languores curarent. Cyrillus. (c) Attendas hic divinam Filii potestatem naturæ corporali non convenientem: agere namque miracula aderat sanctis, non natura, sed participatione Spiritus Sancti. Super hoc autem aliis concedere potestatem prorsus alienum erat ab eorum virtute: qualiter enim posse natura creata super Spiritus dona possidere dominum? At Dominus noster Jesus Christus tanquam naturaliter Deus existens imperitur (1) hujusmodi gratiam quibus vult, non invocans in eos alienam virtutem, sed infundens ex promptuariis propriis. Chrysostomus (hom. 23. in Matth.) Postquam autem satis confortati fuerant ex ejus comitiva, & competens nacti sunt argumentum virtutis ejus: mittit eos, unde sequitur: *Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos. Ubi considera, quod non committitur eis aliquod sensibile dicere, sicut Moyses, & Prophetæ, qui terram, & bona terrena promittebant; hi vero regnum cælorum, & quæcumque continentur in eo. Gregorius Nazianzenus. (d) Mittens autem discipulos ad prædicandum, Dominus multa eis injunxit, quorum summa est, sic eos virtuosos esse, sic constantes, atque modestos, & ut breviter loquar, cælestes, ut non minus propter eorum modum vivendi, quam propter verbum evangelica doctrina propagaretur. Et ideo cum æris, & baculi carentia, & amictus singularitate mittebantur: & ideo subdit: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam; neque duas tunicas habeatis. Chrysostomus (homil. 33. in Matth.) Plurima quidem per hoc constituebat: primo quidem insuspectos reddens discipulos, secundo sequestrans eos****

à qualibet cura, ut totum studium adhiberent verbo; tertio docens eos propriam virtutem. Sed forsan dicit aliquis cetera quidem habere rationem; sed non habere peram in via nec duas tunicas, nec baculum, cujus rei causa præcipit: Volens scilicet excitare eos in qualibet diligentia: & ut ita loquar, ex hominibus Angelos faciebat eos, dirimens à qualibet cura vitæ, ut una sola cura detineantur doctrinæ. Eusebius. (e) Volens igitur eos carere cupidine rerum in sollicitudinibus vitæ, protestatus est hæc: sumebat enim experimentum fidei, & animositatis eorum, qui habito in mandatis extremæ vitam ducere paupertatis, non effugiunt quæ jubentur: decebat enim eos quiddam commercium facere, & recipientes salubres virtutes recompensare obedientia mandatorum: & cum milites eos faceret regni Dei, accingit eos ad pugnam in hostes, monens colere paupertatem: „ nullus „ enim militans Deo implicat se vitæ sæcularis „ negotiis: “ 2. Tim. 4. Ambrosius (Lib. 6. in Luc. cap. qual. discipuli Christi missi se habere debeant: Qualis ergo esse debeat qui evangelizat regnum Dei, præceptis evangelicis designatur; hoc est, ut subsidii sæcularis adminicula non requirat, fideique totus inhærens, putet, quod minus ista requirat, magis posse suppetere. Theophylactus (in princ. Commen. in cap. 9.) Sic enim ipsos mendicos mittit, quod neque panes ipsos portare vult, nec aliquid aliud, quibus indigent multi. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 30.) Vel Dominus hæc possidere discipulos, ac ferre noluit, non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ, sed quia sic eos mittebat ut eis hæc deberi monstraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, ut sic securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, hæc magna, nec minima. Ideo posuit secundum Marcum cap. 6. (2) „ Nisi virgam „ ostendens à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Hanc autem potestatem virgæ nomine significavit, cum diceret, nec quid tollerent in via, nisi virgam tantum. Ambrosius (ubi supra.) Possunt etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatum, ut spirituale tantummodo locus iste formare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam

vi-

• (1) Al. hujus. (2) Al. Nec virgam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In eadem Catena Græca. (c) Ibidem. & in Thesaur. Lib. 14. cap. 14. (d) In Cat. Græc. PP. Habetur apud illum orat. 1. quæ de recessu ejus ac reditu, & de professione Sacerdotis ac officio inscribitur, paulo aliis verbis post medium, quoad priorem appendicem, sed non quoad posteriorem. (e) Ubi supra.

videatur corporis exuisse, non solum potestate rejecta, contemptisque divitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. *Theophylactus* (non remo. à princ. Commen.) Quidam etiam Apostolos non portare petam, neque baculum, aut duas tunicas sic intelligunt, quod non thesaurizent: hoc enim pera innuit congregans multa: neque sint iracundi, & tribulati spiritus, quod significat baculus; neque sint facti, & duplici corde, quod significat tunica duplex. *Cyrillus*.

(a) Sed diceret aliquis: Unde eis necessaria erunt? Et ideo subdit: *Et in quaeumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis*; quasi dicat: Sufficiat vobis discipulorum fructus, qui recipientes à vobis spiritualia, vos procurabunt. Jussit autem eos in una domo manere, ut nec hospitem gravent, cum scilicet dimittendo, nec ipsi gulositatis, & levitatis suspicionem incurrant. *Ambrosius* (ubi supra.) Alienum namque à prædicatore regni cælestis asserit cursitate per domos, & inviolabilis hospitii jura mutare. Sed ut hospitii gratia deferenda censetur, ita etiam si non recipiantur, excutiendum pulverem, egredientumque de civitate mandatur, cum sequitur: *Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium super illos.* *Beda* (cap. 34. in Luc. super illud: *Excutite pulverem pedum vestrorum.*) Pulvis excutitur de pedibus Apostolorum in testimonium laboris sui, qui ingressi (1) sint in civitatem, & prædicatio apostolica ad illos usque pervenerit: sive excutitur pulvis cum nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium, qui Evangelium spreverunt. *Cyrillus*. (b) Nam improbable valde est contemnentes sermonem, & patremfamilias, scilicet famulis benignos ostendere, vel benedictiones eorum exigere. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel (2) non mediocri etiam boni remuneratio docetur hospitii, ut non solum pacem tribuamus hospitibus, verum etiam si qua eos terrenæ obumbrant delicta levitatis, receptis apostolicæ prædicationis vestigiis auferantur. *Beda* (ubi supra.) Qui vero perfida negligentia, vel etiam studio verbum Dei contemnunt, horum vitanda communio est, excutiendus pulvis pedum, ne gestis inanibus pulveri comparandis mentis castæ vestigiis polluatur. *Eusebius*. (c) Cum autem præcinxisset Dominus discipulos suos tanquam milites Dei divinis virtutibus. *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur sint.* (2) *Al. deest non* autem restituit. *P. Nicolai ex Catena: Græcarum.* Peccatores enim metuunt scientes, & nescientes, umbras pavent, omnia suspicantur, & quemlibet strepitum pertimescunt. Tale siquidem peccatum est: nemine reprehendente, vel autem

tibus, & sapientis monitis; mittens eos Judæis ut doctores, & medicos, ipsi secundum hoc (3) procedebant; unde sequitur: *Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes, & curantes ubique*: quasi doctores quidem evangelizantes; sed quasi medici præstantes remedia, & verba miraculis comprobantes.

(b) *Chrysostomus* (homil. 46. in Matth.) Multo transacto tempore, non à principio, percipit Herodes facta Jesu, ut pateat tibi tyranni superbia, unde dicitur: *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia que fiebant ab eo.* *Theophylactus* (hoc loco.) Iste Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit; sed ille quidem Rex erat, iste autem tetrarcha. Inquirebat autem de Christo quis esset: unde sequitur, *Et hæsitabat.* *Chrysostomus*. (d) Peccatores enim scientes, & nescientes, (4) quemque strepitum pertimescunt; peccatum (5) enim nemine arguente hominem prodit, nemine accusante condemnat, & timidum, & pigrum reddit delinquentem. Causa autem timoris ponitur consequenter cum dicit: *Eo quod diceretur à quibusdam quia Joannes surrexit à mortuis, à quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem quia Propheta unus de antiquis surrexit.* *Theophylactus*. Judæi enim resurrectionem mortuorum expectabant in vita carnali, & in commestationibus, & potionibus. Sed resurgentes non erunt in carnalibus actibus. *Chrysostomus*. Cum ergo audisset Herodes, quibus Jesus uteretur miraculis, ait: *Joannem ego decollavi*: quod non erat ostentationis verbum, sed consolantis suum timorem, & persuadentis animæ perturbatæ recolare quod ipse eum occidit. Et quia Joannem decollaverat, subdit: *Quis autem est iste: de quo audio talia?* *Theophylactus*. Quasi dicat: Si Joannes est, & à mortuis surrexit, videns eum cognoscam: unde sequitur: *Et quærebat videre eum.* *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 45.)* Lucas autem hunc eundem narrandi ordinem quem Marcus tenens non cogit credi rerum gestarum eundem ordinem fuisse. In his etiam verbis Marco attestatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerint, non Herodes, Joannem à mortuis surrexisse. Sed quia hæsitantem commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post istam hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthæus narrat cap. 14: „ Hic est Joannes Baptista, ipse surrexit à mor-

L „ mis; “

(3) *Al. præcedebant.* (4) *Al. quandoque.* (5) *Al. Peccatores enim metuunt scientes, & nescientes, umbras pavent, omnia suspicantur, & quemlibet strepitum pertimescunt. Tale siquidem peccatum est: nemine reprehendente, vel arguente, hominem prodit, &c.* (5) *Al. autem*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) Ibidem. (c) Ubi supra. (d) In Cat. Græc.

„ tuis : „ aut ita pronuntianda sunt hæc verba Matthæi ut hæsitantem adhuc indicent.

(c) *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 45.) Matthæus , & Marcus ex præcedentium occasione narrant quemadmodum sit Joannes ab Herode occisus ; Lucas autem qui jam longe supra de passione Joannis narraverat , postquam commemoravit illam Herodis hæsitantem de Domino quisnam esset , continuo subjungit : *Et reversi Apostoli narraverunt illi quæ fecerunt. Beda* (cap. 35. in Luc.) Non solum autem narrant quæ ipsi fecerunt , & docuerunt ; sed etiam quæ Joannes eis in docendo occupatis sit passus , (1) vel sui , vel ejusdem Joannis ei discipuli renuntiant , sicut Matthæus insinuat. *Isidorus*. (a) Quia vero Dominus viros sanguinum abominatur , & commorantes cum eis , si a propriis criminibus non discedant ; post occisionem Baptistæ , deferens occisores , discessit : unde sequitur : *Et assumptis illis , secessit seorsum in locum desertum , qui est Bethsaida. Beda* (cap. 35. in Luc.) Est autem Bethsaida in Galilæa civitas Andreæ , & Petri , & Philippi Apostolorum , prope stagnum Genesareth. Non autem timore mortis hoc egit , ut quidam arbitrantur , sed parcens inimicis suis , ne homicidium (2) jungerent , simul & opportunum suæ passionis tempus expectans. *Chrysostomus* (hom. 50. in Matth.) Non autem prius , sed relato sibi quod acciderat , discessit , manifestans per singula carnis veritatem. *Theophylactus* (hoc loco.) In desertum autem locum abiit Dominus , quia operaturus erat miraculum panum : ne quis adiceret : De civitate prope existente oblati sunt panes. *Chrysostomus* (hom. 50. ut supra.) Vel vadit in desertum locum , ut nemo sequeretur. Sed nec sic plebs discessit , sed comittatur ipsum : unde sequitur : *Quod cum cognovissent turbæ , secutæ sunt illum. Cyrillus*. (b) Hi quidem postulantes a dæmonibus liberari , hi vero languorum remotionem , nec non quos ejus oblectabat doctrina , illum attentissime visitabant. *Beda* (cap. 35. in Luc.) Ipse autem ut potens , piusque Salvator excipiendo fatigatos , docendo infacios , sanando ægrotos , reficiendo jejunos , quantum devotione credentium delectetur , insinuat : unde sequitur : *Et excepit illos , & loquebatur illis de regno Dei , & eos qui cura indigebant , sanabat. Theophylactus* (super *Loquebatur* : *ais* : *de regno Dei*.) Ut addiscas , quod quæ secundum nos est sapientia , dividitur verbo , & operè ; & quod decet dicere operata , & operari dicta. Reclinante autem die , discipuli jam incipientes aliorum curam habere , turbæ miserentur : unde

sequitur : *Dies autem cœperat declinare , & accedentes duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas , ut euntes in castella , villasque quæ circa sunt , divergant , & inveniant escas : quia hic in loco deserto sumus. Cyrillus*. (c) Sicut enim dictum est , diverfarum passionum postulabant remedia : & quia videbant discipuli solo nutu posse perfici , quod infirmi petebant , dicunt : Dimitte eos , ne amplius anxientur. Aspice autem exuberantem mansuetudinem ejus qui rogatur : non enim illa tantum largitur quæ postulant discipuli , sed sequentibus ipsum adjicit bona munificæ dexteræ , mandans eis escas exhiberi : unde sequitur : *At autem ad illos : Vos date illis manducare. Theophylactus* (super *Date illis manducare*.) Non autem hoc dicit eorum responsionem ignorans , sed volens ipsos inducere ut dicerent quot panes haberent ; & sic magnum ostenderetur ex eorum confessione miraculum , panum quantitate audita. *Cyrillus*. (d) Sed quod mandabatur , intolerabile discipulis erat , quod non habebant penes se nisi quinque panes , & duos pisces : unde sequitur : *At illi dixerunt : Non sunt nobis plusquam quinque panes , & duo pisces ; nisi forte nos emamus in omnem hanc turbam escas. Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 44.) In quibus quidem verbis Lucas in unam sententiam constrinxit responsionem Philippi dicentis : „ Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis , ut unusquisque modicum quid accipiat : „ & responsionem Andreæ dicentis : „ Est puer unus hic , qui habet quinque panes hordeaceos , & duos pisces : „ ut narrat Joannes cap. 6. Quod enim ait : *Non sunt nobis plusquam quinque panes , & duo pisces* , ad Andreæ retulit responsionem ; quod vero adjunxit , *Nisi forte nos emamus , & emamus in omnem hanc turbam escas* , videitur ad responsionem Philippi pertinere ; nisi quod de ducentis denariis tacuit quamquam & in ipsius Andreæ sententia hoc posset intelligi : cum enim dixisset : „ Est puer unus hic , qui habet quinque panes hordeaceos , & duos pisces : „ adjunxit : „ Sed hæc quid sunt inter tantos ? „ hoc est dicere : *Nisi forte nos emamus , & emamus in omnem hanc turbam escas*. Ex qua veritate verborum , rerum autem , sententiarumque concordia satis apparet salubriter nos doceri , nihil querendum in verbis nisi loquentium voluntatem ; cui demonstrandæ invigilate debent omnes veridici narratores , cum de homine , vel de Angelò , vel de Deo aliquid narrant. *Cyrillus* (e) Ut autem adhuc ad magis ardua feratur miraculum , ostenditur non parva

(1) *Al. omittitur* vel sui. (2) *Al. jungeretur*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Pelusiotæ Lib. 1. epist. 233. quæ de arrogantia inscribitur Anastasio. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) Ubi supra.

fuisse multitudo virorum, cum sequitur: *Erant autem viri fere quinque millia*, exceptis scilicet mulieribus, atque pueris, ut alius Evangelista refert. *Theophylactus* (super *Facite illos discumbere*.) Docet autem Dominus quod decet cum hospitamur aliquem, reclinare ipsum, & omnis consolationis participem facere: unde sequitur: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivium quinquagenos: & ita fecerunt; & discumbere fecerunt omnes.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Quod Lucas hic dicit, quinquagenos iustos esse discumbere, Marcus vero quinquagenos, & centenos, ideo non movet, quia unus partem dixit, alter totum. Verum si alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius de centenis tantum, valde videretur esse contrarium, nec satis dignosceretur utrumque dictum esse. Unum autem ab altero, alterum ab altero esse commemoratum; & tamen attentius consideratum inveniri debuisse, quis non fateatur? Hoc ideo dixi, quia existunt saepe aliqua eiusmodi quae parum intendentibus temere iudicantibus contraria videantur, & non sint. *Chrysostomus* (hom. 1. in Matth.) Et quia credendum erat Christum venisse à Patre facturus miraculum, aspexit in caelum: unde sequitur: *Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus respexit in caelum.* *Cyrillus*. (a) Hoc etiam dispensative pro nobis fecit, ut discamus quod in principio mensae, cum frangere debemus panem, debemus Deo offerre, & elicere super ipsum benedictionem supernam: unde sequitur: *Et benedixit, & fregit, & discipulis suis distribuit, ut ponerent ante turbas.* *Chrysostomus* (homil. 50. in Matth.) Da quidem eis per manus discipulorum, honorando eos, & ne dent oblivioni jam operato miraculo. Non autem ex non entibus facit escas ad pascendum turbas, ut obturet os Manichaei asserentis alienam esse ab eo creaturam, ostendens se esse victualium largitorem, & eum qui dixit Gen. 1. „Germinet terra.“ Multiplicat quoque pisces, ad significandum quod tam mari, quam aridae dominabatur. Bene autem in languentibus speciale peregit miraculum; agit, & beneficium generale alens omnes etiam non languentes: unde sequitur: *Et manducaverunt omnes, & saturati sunt.* *Gregorius Nissenus*. (b) Quibus nec caelum fluebat manna, nec tellus juxta sui naturam producens frumentum, eorum satisfaciebat egestati; sed ex ineffabilibus horreis divinae po-

tentiae beneficium affluebat. Panis paratur factus in manibus ministrantium, nec non per saturitatem edentium augmentatur. Esam etiam piscium eorum necessitati non administrabat mare, sed ille qui in mari piscium genus inseruit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de refectioe turbarum.) Non exiguo, sed multiplicato cibo populum liquet esse satiatum. Vides incomprehensibili quodam ritu inter dividendum manus, quas non fregerant (1) multiplicare particulas, & intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta (2) subripere. *Cyrillus*. (c) Nec usque (3) ad hoc tantum pervenit miraculum; sed sequitur, *Et sublatum est quod superfuit eis fragmentorum cophini duodecim*: ut hinc esset manifesta certificatio quod opus caritatis in proximos uberem vendicet retributionem à Deo. *Theophylactus*. Et ut addisceremus quantum hospitalitas potest, & quantum augentur nostra, cum indigentibus subvenimus. *Chrysostomus* (d) (hom. 50. in Matth. ante med.) Fecit autem superabundare non panes, sed fragmenta; ut ostendat illorum panum esse reliquias, quae tot factae sunt, ut eisdem essent cophini quot, & discipuli. *Ambrosius* (ubi supra.) Mystice autem postquam illa quae Ecclesiae typum accepit, à fluxu curata (4) est sanguinis, posteaquam Apostoli ad evangelizandum sunt destinati, gratiae caelestis impartitur alimentum. Sed quibus impartitur adverte: non otiosis, non in civitate, quasi in synagoga, vel saeculari dignitate residentibus, sed inter deserta quarentibus Christum. *Beda* (cap. 35. à med.) Qui derelicta Judaea, quae prophetiae non credendo, sibi caput abstulerat, in deserto Ecclesiae, quae virum non habebat, verbi pabula largitur. Perentem vero deserta Gentium Christum, multae fidelium caritativae relictis moenibus priscae conversationis, & variorum dogmarum, sequuntur. *Ambrosius* (ubi supra.) Qui autem (5) non fastidiunt, ipsi excipiuntur à Christo, & cum ipsis loquitur Dei Verbum, non de saecularibus, sed de regno: & qui corporalis gerunt ulcera passionis, his medicinam suam libenter indulget. Ubique autem mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea vero alimonia mensae caelestis exuberet. *Beda* (cap. 36.) Die autem declinante turbam respicit, id est sine saeculorum appropinquante, vel cum Sol iustitiae pro nobis occubuit. *Ambrosius* (ubi supra.) Quamquam nondum validioribus

hæc

(1) *P. Nicolai* habet fructificare, ut supra *Videres pro Vides*. (2) *Al.* surripere. (3) *Al.* adhuc. (4) *Al.* omittitur est. (5) *Al.* desideratur non. Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) Orat. catechetica magna cap. 23. (c) Ubi supra. (d) In Catena Graecorum PP. ut & habetur apud illum partim praedicta hom. 50. in Matth. & partim in Joann. hom. 45.

hæc turba reficiatur alimentis : primum enim in modum lactis quinque sunt panes, secundum septem; tertium ipsum corpus Christi est esca solidior. Si quis autem petere cibum veretur, ipse relictis suis omnibus, festinet ad Dei Verbum. Dum autem aliquis audire incipit Dei verbum, incipit esurire. Incipiunt Apostoli esurentem videre; & illi adhuc non intelligunt quid esuriant. Intellexit Christus: scio quod non sæcularum cibum esuriant, sed cibum Christi: nondum enim intellexerant Apostoli cibum (1) credentis non esse venalem. Noverat Christus nos potius esse redimendos, suas vero epulas esse gratuitas. *Beda* (cap. 36. in Luc.) Nondum autem erant Apostolis nisi quinque panes Moisaica legis, & duo pisces utriusque testamenti; quæ in abdito mysteriorum latentium, quasi aquis abyssi tegebantur. Quia vero quinque sunt (2) exteriores hominis sensus, quinque millia viri Dominum secuti, designant eos qui in sæculari adhuc habitu positi, exterioribus, quæ possident, bene uti noverunt; qui quinque panibus aluntur, quia tales necesse est legalibus adhuc præceptis instrui: nam qui mundo ad integrum renuntiant, evangelica refectioe sublimes sunt. Diversi autem convivantium discubitus designant diversos per orbem terrarum Ecclesiarum conventus, qui unam catholicam faciunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Hic vero panis, quem frangit Jesus, mystice quidem Dei verbum est; & sermo de Christo, qui cum dividitur, augetur: de paucis enim sermonibus, populis redundantem alimoniam ministravit. Dedit sermones nobis velut panes, qui nostro dum libantur ore, geminantur. *Beda* (cap. 36. inter med. & finem.) Turbis autem esurentibus Salvator non nova creat cibaria, sed acceptis his quæ habuerunt discipuli, benedixit: quia veniens in carne, non alia prædicta sunt quam prædicat; sed prophetiæ dicta mysteriis gratiæ grævita demonstrat. Respicit in cælum, ut illuc dirigendam mentis aciem, ibi lucem scientiæ doceat esse quærendam. Frangit, & ante turbas ponenda distribuit discipulis: quia legis, & prophetiæ sacramenta eis, ut per mundum prædicent, patefecit. *Ambrosius*. Non otiose autem quæ turbæ super sunt, a discipulis colliguntur: quia ea quæ divina sunt, apud electos facilius possis, quam apud populos reperire. Beatus ille qui potest colligere quæ etiam doctis super sunt. Quæ ratione

autem cophinos Christus duodecim implevit, nisi ut illud populi Judaici solveret, quia manus ejus in cophino servierunt? "Psal. 80. Hic est populus, qui ante lutum in cophinis colligebat, sed jam per crucem Christi vitæ cælestis operatur alimoniam. Nec paucorum hoc munus, sed omnium est: nam per duodecim cophinos, tanquam tribuum singularum, fidei firmamentum redundat. *Beda* (cap. 36. in Luc.) Vel per cophinos duodecim Apostoli figurantur, & omnes sequentes doctores, foris quidem hominibus despecti, sed intus salutaris cibi reliquiis (3) cumulati.

(d) *Cyrillus*. (a) Sequestratus à populis Dominus, & seorsum positus vacabat orationibus: unde dicitur: *Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo, & discipuli*. Formam enim in hoc seipsum constituabat, docens discipulos artem facilem doctrinalium dogmatum: reor enim oportere populorum antistites etiam meritis præesse subditis suis, in rebus necessariis jugiter conversantes, & illa tractantes quibus Deus placatur. *Beda* (cap. 37. in Luc.) Aderant autem discipuli Domino; sed ipse Patrem solus oravit: (4) quia possunt sancti Domino fidei amorisque societate conjungi. Ubique solus obsecrat, quia Dei consilium humana vota non capiant, ne quisquam potest (5) interiorum particeps esse cum Christo. *Cyrillus*. (b) Poterat autem orationis negotium turbare discipulos: videbant enim humanitus orare quem olim viderant auctoritate divina peragentem miracula. Ut igitur (6) hujusmodi propellere turbationem, eos interrogat, non quia nesciret ab exterioribus sibi collata præconia, sed ut eos à plurium opinione auferret, & rectam fidem eis infereret: unde sequitur: *Et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ?* *Beda* (ubi supra.) Palchre Dominus fidem discipulorum exploraturus, prius turbarum sententiam interrogat, ne illorum confessio, non veritatis agnitione probata, sed vulgi videatur opinione (7) formata; nec comperta credere, sed instar Herodis de auditis hæsitare putentur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 80.) Potest autem illud movere quod Lucas Dominum interrogasse discipulos suos, quem illum dicerent homines, tunc dixit, cum esset solus orans, & adessent etiam ipsi: porro autem Marcus in via dicit illos hoc

(1) *Al.* credentes. *P.* Nicolai habet cibum populi credentis. (2) *Al.* exterioris. (3) *Al.* cumulat. (4) *In edit.* *P.* Nicolai ita invenimus suppletum; quia possunt sancti Domino fidei amorisque societate conjungi; sed incomprehensibilis paternæ dispositionis arcana solus novit illius penetrare. Ubique ergo solus orat, &c. (5) *Al.* interiorum. (6) *Al.* hujus. (7) *Al.* firmata.

ab eodem interrogatos. (1) Sed hoc eum mover, quia nunquam oravit in via. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de interrog. Jesu quem se esse dicant.) Non est autem otiosa turbæ opinio quam discipuli respondent, cum subditur: *At illi responderunt, & dixerunt: Alii Joannem Baptistam, quem decollatum sciebant; alii autem Eliam, quem venturum putabant; alii autem, quia Propheta unus de prioribus surrexit.* Sed hoc quætere alterius prudentiæ est: nam si Paulo Apostolo satis est nihil scire, nisi Christum Jesum, & hunc crucifixum; quid amplius mihi desiderandum est scire quam Christum? *Cyrillus.* (a) Vide autem in interrogationibus elegantiam. Dirigit enim prius (2) eos extrinsecas laudes, ut eis evulsis veram opinionem generet. Unde cum dixissent discipuli plebis opinionem, eorum sententiam interrogat, cum subditur: *Dicit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? O quam præcipuum illud vos! Excipit eos ab aliis, ut eorum vitent opiniones; quasi dicat: Vos, qui censura mea vocati estis ad Apostolatam, testes miraculorum meorum, quem me esse dicitis? Prævenit autem Petrus ceteros, fitque os totius collegii, eructatque divini amoris eloquia, proferque fidei confessionem, cum dicitur: Respondens autem Petrus dixit, Christum Dei.* Non ait simpliciter eum esse Christum Dei, sed magis cum articulo (3) *Christum illum Dei*: unde in Græco habetur *ton Christon*. Nam plures divinitus uncti, diversimode vocati sunt Christii. Quidam enim uncti fuerunt in Reges, quidam in Prophetas; nos autem per Christum sancto peruncti Spiritu nomen obtinimus Christi; sed unus solus est qui est Christus Dei, & Patris, quasi ipso solo proprium habente Patrem, quæ in cælis est: & sic Lucas concordat quidem in sententiis cum Mattheo, qui narravit cap. 16. Petrum dixisse: „ Tu es Christus Filius Dei vivi: “ sed utens breviliquio, ait eum dixisse, *Christum Dei.* *Ambrosius* (ubi supra.) In uno enim hoc nomine, & divinitatis, & incarnationis expressio, & fides est passionis. Complexus est itaque omnia qui & naturam, & nomen expressit, in quo summa virtutum est. *Cyrillus* (b) Sed notandum, quod unum confessus est esse Christum prudentissimus Petrus contra præsumentes Emmanuelem in duos Christos dividere. Neque enim sciscitatus est eos, dicens: *Quem dicunt homines esse divinum Verbum, sed Filium hominis? quem Petrus confessus est esse Filium Dei.* In hoc ergo admirandus est, & dignus factus tam præcipuis honoribus, quia quem admira-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Supplet P. Nicolai*, sed hoc eum movet qui putat quia nunquam oravit in via. (2) *Al. omnes eos.* (3) *Al. omittitur Christum illum Dei.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Ibidem. (d) Ubi supra.

tus est in forma nostra, hunc credidit esse Christum Patris, scilicet hominem factum Verbum, quod processit de Patris substantia. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de eo quod præcepit discipulis ne cui dicerent.) Dominus autem Jesus Christus prædicari se primo noluit, ne ullus strepitus nasceretur: unde sequitur: *At ille increpans eos, præcepit, ne cui dicerent.* Multis ex causis jubet tacere discipulos: ut fallat principem mundi, ut declinet jactantiam, doceat humilitatem. Ergo Christus noluit gloriari; & tu, qui ignobilis natus es, gloriaris? Simul ne rudes, & imperfecti adhuc discipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur. Prohibentur ergo evangelizare eum Dei Filium, ut evangelizarent postea crucifixum. *Chrysostomus* (hom. 55. in Matth.) Opportune etiam Dominus tunc vetuit nulli dicere, quod ipse esset Christus, quatenus sublatis de medio scandalis, & crucis consummato patibulo, habitualiter imprimetur audientium menti conveniens de eo opinio: nam radicatam semel, & postmodum evulsam, vix umquam denuo insitum retinebitur; quod autem semel insitum perseverat immobile, de facili concrefcit. Nam si Petrus ex solo auditu scandalizatus est, quid quamplures paterentur, cum audissent Filium Dei esse, viderent autem crucifixum, & consputum? *Cyrillus.* (c) Oportebat ergo discipulos eum ubique terrarum prædicare (hoc enim erat opus electorum ab eo ad Apostolatus officium) sed, ut sacra Scriptura testatur, tempus est unicuique rei. Docebat enim ut crux, & resurrectio ampleretur, & sic sequeretur Apostolorum prædicatio: unde sequitur: *Dicens, quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus; & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.* *Ambrosius* (ubi supra.) Fortasse, quia sciebat Dominus difficile passionis, & resurrectionis mysterium etiam discipulos credituros, ipse voluit esse suæ passionis, & resurrectionis assertor.

(e) *Cyrillus.* (d) Ducum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriæ, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum Christum: prædixerat enim Apostolis, quod, oporteret eum perpeti Judæorum calumnias, occidi, & tertia die resurgere. Ne igitur putarent Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi; eis vero licere lentam vitam ducere; ostendit quod necessario per æqua certamina, gradi decet, cupientes ejus gloriam obtinere: un-

de dicitur: *Dicebat autem ad omnes, Beda* (cap. 38. in Luc.) Pulchre posuit *ad omnes*: quia superiora, quæ ad fidem dominicæ nativitatis, vel passionis pertinent, cum solis discipulis seorsum egit. *Chrysostomus* (hom. 56. in Matth.) Cum autem Salvator sit pius, & benignus, nullum invitum, aut coactum habere vult famulum, sed spontaneos, & gratias agentes ei pro famulatu; & ideo neminem cogendo, aut necessitatem imponendo, sed persuadendo, & benefaciendo universos volentes attrahit, dicens, *Si quis vult, Basiliius. (a)* Vitam autem propriam in formam optimæ conversationis tradidit volentibus ei obedire, cum dicit: *Post me venire*; non obsecutionem corporalem insinuans: esset enim in omnibus impossibilis, Domino jam in cælis existente: sed debitam conversationis pro posse imitationem. *Beda* (cap. 37.) Nisi autem quis à semetipso deficiat: ad eum qui supra ipsum est non appropinquat: unde dicitur: *Abneget semetipsum, Basiliius. (b)* (in Quæst. explicans quæst. 6. abnegatio sui qualis sit.) Abnegatio quidem sui ipsius est totalis præteritorum oblivio, & recessus à propriis voluntatibus, *Origenes. (c)* Abnegat etiam aliquis seipsum, dum vitam prius in malitia consuetam, alteratione debita commutat: puta qui dudum in lascivia vixerat, abnegat semetipsum lascivum, cum fit castus; & similiter abstinentia cujuslibet criminis, sui ipsius abnegatio est. *Basiliius. (d)* Appetitus (1) autem mortis tolerandæ pro Christo, & mortificatio membrorum, quæ sunt super terram, & viriliter disponi ad omne periculum sustinendum pro Christo, & non affici quemquam ad vitam præsentem, hoc est tollere crucem suam: unde subditur: *Et tollat crucem suam quotidie, Theophylactus* (super *Tollat crucem.*) Crucem hic dicit mortem exprobrabilem, innuens quod si quis vult Christum sequi non debet effugere propter ipsum etiam exprobrabilem mortem. (*Gregorius* in hom. 32. in Evang.) Duobus etiam modis crux tollitur, dum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem afficitur animus. *Græcus. (e)* Recte autem conjungit hæc duo, *abneget semetipsum, & tollat crucem suam.* Sicut enim qui paratus est ascendere crucem, sumit in mente sua mortis intentionem, sicque vadit ut non æstimans amplius hanc vitam participare; ita qui sequi vult Dominum, primo debet abnegare seipsum; & sic tollere crucem, ut ejus voluntas sit prompta ad omnem miseriam sustinendam. *Basiliius. (f)*

In hoc igitur consistit perfectio; ut impassibiliter se habeat secundum affectum etiam ad ipsum vivere, & habeat in promptu mortis responsum, ut nequaquam in seipso confidat. Sumit autem exordium perfectio ab exteriorum alienatione, (2) puta possessionum, vel inanis gloriæ, vel præcise affectionis inutilium rerum. *Beda* (super *Tollat crucem.*) Prædictam igitur crucem, & quotidie tollere, & ea sumpta Dominum sequi jubemur, qui crucem propriam bajulavit: unde sequitur: *Et sequatur me, Origenes. (g)* Hujus autem causam assignat subdens: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam;* id est, qui vult secundum vitam præsentem vivere, & propriam animam in sensibilibus conservare, hic eam perdet, non ducens eam ad terminos beatitudinis. E contrario autem subdit: *Nam qui perdidit animam suam propter me, salvam faciem illam;* id est, qui negligit sensibilia intuitu veritatis, exponens se morti, hic tanquam animam perdens pro Christo, eam potius salvabit. Itaque si animam salvam beatum est, relatum ad eam quæ est in Deo salutem, debet esse & quædam bona perditio animæ quæ fit intuitu Christi. Videtur etiam mihi persimile ei quod est abnegare seipsum, secundum prædicta, decere perdere quemlibet propriam animam peccatricem, ut sumat eam quæ per virtutem salvatur. *Cyrillus. (h)* Quod autem incomparabiliter exercitium pacis Christi superet delicias, & pretiosa mundi, insinuat subdens: *Quid proficit homini si lucretur universum mundum, seipsum; autem perdat, & detrimentum sui faciat?* quasi dicat: Cum aliquis aspiciens præsentem dulcedinem, aut utilitatem, renuit quidem pati, eligit autem splendide vivere, si sit opulentus; quod inde sibi commodum erit cum perdidit animam? Transit enim hujus mundi figura, & amœna velut umbra discedunt: non enim proderunt thesauri impietatis; eripit autem à morte justitia. *Gregorius* in hom. (32. in Evang.) Quia ergo sancta Ecclesia habet aliud tempus persecutionis, atque aliud pacis, Dominus utraque tempora designavit in præceptis: nam persecutionis tempore ponenda est anima; quod significavit dicens, *Qui perdidit animam:* pacis autem tempore ea quæ amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena; quod significavit dicens: *Quid proficit homini?* Plerumque autem labentia cuncta despiciamus; sed tamen adhuc humanæ verecundiæ usu præpedimur, ut rectitudinem quam servamus in mente,

(1) *Al. omittitur* autem. (2) *Al. puta* possessionem vel inanis gloriæ, &c.

Ex EDM. P. NICOL. (a) In Constit. monast. cap. 4. (b) In Regulis fufius disputatis ad interrogat. 6. (c) Tract. 2. in Matth. (d) In Regulis, ut supra. (e) Vel Isaac Monachus in Cat. Græc. PP. (f) In Regulis fufius disputatis ad interrogat. 8. (g) Ut supra. (h) Ut supra.

te, nondum exprimere valeamus in voce. Sed huic quidem vulnere congruum Dominus subiungit medicamentum, dicens: *Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.* Theophylactus (hoc loco.) Erubescit Christum qui dicit: Numquid credam crucifixo? Sed & sermones ejus erubescit qui Evangelii ruditatem contemnit. Quod autem hunc Dominus erubescet in regno suo tale est sicut si aliquis paterfamilias habens servum pravum, erubescat eum nominare. Cyrillus. (a) Inclutit autem eis timorem, dicens se cælitus descensurum, non in pristina humilitate, & mensura proportionabili nobis, sed in gloria Patris ministrantibus Angelis: sequitur enim: *Cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum.* Pessimum igitur, & damnosum notari inimicitia, & operis inertia, quando tantus iudex descenderit, agminibus circumstantibus Angelorum. Hinc autem percipias quod carnem sumpta, & sanguine, Filius, non minus est Deus, quod se pollicetur in majestate Dei Patris venturum, & quod ei tanquam judici omnium ministrabunt Angeli qui factus est homo similis nobis. Ambrosius (Lib. 7. in Lucam.) Semper autem Dominus sicut erigit ad præmia futura virtutum, atque utilem sæcularium rerum docet esse contemptum, ita etiam (1) infirmitatem mentis humanæ præsentium remuneratione sustentat. Arduum quippe est crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre, negare quod sis, cum velis esse quod non sis; raroque quamvis excelsa virtus futuris commutat præsentia. Ergo bonus magister, ne quis desperatione frangatur, aut tædio, continuo se videndum fidelibus pollicetur, dicens: *Dico autem vobis: vere sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.* Theophylactus (super illud, *Donec viderint regnum Dei.*) Id est gloriam in qua iusti erunt. Hoc autem dixit de transfiguratione quæ forma erat futuræ gloriæ; ac si diceret: Sunt aliqui hic stantes, scilicet Petrus, Jacobus, & Joannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis videant in qua gloria erunt qui me confitentur. Gregorius in (homil. 32. in Evang.) Vel regnum Dei hoc loco præfens Ecclesia vocatur: & quidam ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant ut Ecclesiam Dei constructam conficerent, & contra mundi hujus gloriam erectam. Ambrosius (Lib. 7. in Lucam.) Itaque si nos volumus mortem non timere, stemus ubi Christus est: soli enim non quærunt gustare mortem qui sta-

re possunt cum Christo: in quo licet ex verbi ipsius qualitate perpendere, nec tenuem quidem sensum mortis habituros qui Christi videntur meruisse consortia: Certe mors corporis libando gustetur, vita animæ possidendo teneatur: non enim hic mors corporis, sed animæ denegatur.

(f) Eusebius. (b) Cum Dominus discipulis suis (2) secundæ apparitionis suæ promulgaverit ingens mysterium, ne solis verbis credere viderentur, procedit ad opera, ostendens eis oculata fide imaginem regni sui: unde dicitur: *Factum est autem post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret.* Damascenus. (c) Matthæus quidem, & Marcus sexto die post factam promissionem discipulis, Lucas autem post octavum dicit celebratam fuisse transfigurationem: nec est dissonantia in dictis, sed qui sex numeraverunt, demptis extremis, primo dico, & ultimo, quo pollicitus est, & quo fecit, medios computaverunt; at qui octo connumeravit, utrumque prædictorum computavit. Sed cur non omnes, sed aliqui vocati sunt ad hanc visionem? Unus quidem erat qui solus indignus erat divinitatis visione, scilicet Judas, secundum illud Esai. 26. „ Tollatur impius, ne vivat, deat gloriam Dei. “ Si solus ergo esset (3) omissus, tanquam invidus ad majorem esset malignitiam provocatus. Proinde proditori tollit proditoris occasionem, cum dimisit inferius reliquam Apostolorum congeriem. Assumpsit autem tres, ut in duobus, vel tribus staret omne verbum. Petrum quidem assumpsit, volens testimonium quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, & quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ. Sed Jacobum assumpsit tanquam moriturum pro Christo ante omnes discipulos; Joannem vero tanquam Theologiæ purissimum organum, ut viva gloria Filii, quæ non subjacet tempori, resonet illud. „ In principio erat Verbum. “ Ambrosius (Lib. 7. in Lucam cap. 1. par. ante med.) Vel Petrus ascendit, qui claves regni cælorum accepit; Joannes, cui committitur mater; (4) Jacobus, qui primum folium sacerdotale conscendit. Theophylactus (super *Sunt quidam de hic stantibus*;) Vel assumit hos tanquam hanc rem celare potentes, & nulli alii revelare: Ascendit autem in montem ut oraret, docens nos solitarios, & ascendentem orare ad nihil terrenorum declinantes. Damascenus. (d) Aliter tamen orant servi; aliter orabat Dominus: nam servi orantis oratio est

(1) Al. infirmitatis, (2) Al. secum apparitionis: (3) Al. dimissus. (4) Legit ex Ambrosio Nicolajus Jacobus qui primus martyrium sustinuit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem: (b) In Cat. Græc. PP. (c) Orat. de Transfiguratione. (d) ibid.

per intellectus ascensum ad Deum; sed facer intellectus Christi, qui secundum hypostasim Deo unitus erat; manuducens nos ad ascensum, quo per orationem ad Deum ascenditur, & docens quod adversarius Dei non est, sed tamquam principium veneratur genitorem, quin etiam alliciens tyrannum explorantem si Deus esset, quod miraculorum virtus prædica- bat, quasi sub quadam esca hamum contegeret, ut qui spe deificationis hamaverat hominem, (1) corporis amictu decenter hamaretur: unde sequitur: *Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera.* *Cyrellus.* (a) Non tamquam corpore humanam formam mutante, sed quadam splendida gloria superveniente. *Damasceus.* (b) Videns autem diabolus orationibus refulgentem, recordatus est Moyfi, cujus glorificata est facies: Sed Moyfes quidem glorificatur extrinsecus adveniente gloria, Dominus autem ex innato gloriæ divinæ fulgore; cum enim secundum hypostasis unionem, una & eadem sit gloria Verbi, & carnis; transfiguratur: non quasi accipiens quod non erat, sed quod erat manifestans discipulis: unde secundum Matthæum dicitur, quod transfiguratus est coram eis, & quod facies ejus refulsit ut sol: quod (c) enim est insensibilibus sol, hoc intelligibilibus Deus: & sicut sol, qui est lucis fons, de facili videri non potest, lux autem ejus ex eo quod ad terram pervenit aspicitur; sic facies Christi intensius refulget ut sol, vestimenta autem ejus dealbantur ut nix: unde sequitur: *Et vestitus ejus albus refulgens,* illustratus scilicet per divinæ lucis participationem. His autem tra se habentibus, ut unus ostenderetur Dominus novi & veteris testamenti, & hæreticorum ora obturentur, & fides fiat resurrectionis; nec non qui transfigurabatur, vivorum, & mortuorum Dominus crederetur; Moyfes, & Elias tamquam famuli assistunt Domino in gloria: unde sequitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo, erant autem Moyfes, & Elias: visisti in majestate.* Oportebat enim ut videntes confervorum gloriam, & fiduciam, mirarentur quidem pium dominicum descensum, zelarent vero eos qui prius laboraverant, visuri amoenitatem futurorum bonorum, & magis fortificarentur in laboribus: nam qui laborum noverrit emolumenta; labores facilius tolerabit. *Chrysofomus.* (hom. 37. in Matth.) Aliter quoque, quoniam vulgus assererat eum esse Eliam, vel Hieremiam, ut discerneret inter Dominum & famulos, & ut patet eum non esse adversa-

rium Dei, & legis transgressorem, eos sibi assistentes monstravit: non enim legislator Moyfes, & qui pro gloria divina zelatus est Elias assistent ei: sed & propter virtutes virorum demonstrandas: nam uterque pro mandatis divinis quampluries se morti exposuerat. Volebat etiam discipulos eos imitari in regimine populi, ut fierent mires sicut Moyfes, & zelantes sicut Elias. Inducit etiam eos, ut ostendat crucis gloriam, ad consolandum Petrum, & alios passionem timentes: unde sequitur: *Et dicebant excessum ejus quem completurus erat in Hierusalem.* *Cyrellus.* (c) Videlicet mysterium dispensationis in carne, nec non salutiferam passionem completam in venerabili cruce. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. 1.) Mystice autem post verba prædicta, transfiguratio Christi ostenditur: quoniam is qui verba Christi audit, & credit, resurrectionis gloriam videbit: octava enim die facta est resurrectio: unde & plerique Psalmi pro octava scribuntur: aut forte ut ostenderet nobis quod dixerat, quod is qui propter Dei verbum perdidit animam suam, salvam faciet eam, quoniam promissa sua in resurrectione restituet. *Beda* (cap. 38. super illud, *Et post dies octo.*) Nam sicut ipse post septimam sabbati, qua in sepulcro quieverat, à mortuis surrexit, & nos post sex (3) sæculi ætates, & septimam quietis animarum, quæ interim in alia vita geritur, quasi octava ætate resurgetur. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed Matthæus, & Marcus post dies sex assumptos hos esse commemorarunt: de quo possemus dicere, quod post sex millia annorum, mille enim anni in conspectu Dei tamquam dies una. Sed plures quam sex millia computantur anni; & malimus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, ut per tempus opera, & per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis resurrectio futura monstratur: aut quia is qui supra mundum ascenderit, & hujus (4) sæculi momenta transcenderit, velut in sublimi locatus, futuræ resurrectionis fructus expectabit in æternum. *Beda* (super *Et ascendit in montem.*) Unde in montem oraturus, (5) & transfigurandus ascendit, ut ostendat eos qui fructum resurrectionis expectant, & Regem in decore suo videre desiderant, mente in excelsis habitare, & continuis precibus debere incumbere. *Ambrosius* (ut supra.) Putare in tribus qui ducuntur ad montem, mystice genus humanum comprehensum, quia ex tribus filiis Noe genus

omne

(1) Al. corpus. (2) Al. deest enim. (3) Al. sæculi ejus. (4) Al. & hujus post sæculi. (5) Al. & transfiguraturus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Ubi supra.

omne defluxit humanum, nisi electos cernerem. Tres igitur eliguntur qui ascendunt in montem, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui mysterium Trinitatis incorrupta fidei sinceritate servaverit. *Beda* (cap. 38. super *Transfiguratus est.*) *Transfiguratus* (1) autem Salvator gloriam futuræ vel suæ, vel nostræ resurrectionis ostendit, qui qualis tunc Apostolis apparuit, post iudicium cunctis apparebit electis. Vestitus autem (2) talis Domini sanctorum illius chorus accipitur, qui videlicet Dominus in terris consistente despectus videbatur, sed illo montem petente, novo candore refulget: quia „ nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit, ruit quid erimus; scimus autem quoniam „ cum apparuerit, similes ei erimus:“ 1. Joan. 3. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. 1. à med.) Vel aliter. Pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur, aut crescit; ac nisi altioris prudentiæ cacumen ascendas, non tibi apparet quanta sit gloria in Dei Verbo. Vestimenta autem Verbi sunt sermones Scripturarum, & quædam intellectus indumenta divini. Et sicut vestitus albus refulsit, ita in oculis tuæ mentis divinarum lectionum sensus albescit. Inde apparet *Moyfes*, & *Elias*, hoc est lex, & *Propheta* in Verbo: neque enim lex potest esse sine Verbo, nec *Propheta* nisi qui de Dei Filio prophetavit.

(g) *Theophylactus* (hoc loco.) Christo vacante orationi, Petrus somno deprimitur: infirmus enim erat, & quod humanum erat implevit: unde dicitur: *Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant somno.* Excitati autem gloria ejus cernunt & duos viros cum eo: unde sequitur: *Et evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros qui stabant cum illo.* *Chryostomus* (hom. 57. in *Marth.*) Vel somnum vocat ingestum eis nimium stuporem ex illa visione: neque enim nocturnum tempus erat, sed lucis excellentia gravabat oculorum debilitatem. *Ambrosius* (ubi supra inter med. & fin.) Premittit enim incomprehensibilis splendor divinitatis, nostri corporis sensus: nam si solis radium è regione oculorum contuentium (3) corporea nequit acies continere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Et fortasse ideo gravati somno erant, ut resurrectionis viderent speciem post quietem. Itaque vigilantes viderunt majestatem ejus: nemo enim nisi vigilans gloriam videt Christi. Delectus. *Thom. Oper. Tom. IX.*

tatus est Petrus, & quem sæculi hujus illecebrosa non caperent, gloria resurrectionis illecebravit: unde sequitur: *Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Præceptor, bonum est nos hic esse.* *Cyrillus.* (a) Æstimabat forsitan divus Petrus imminere tempus regni Dei; & ideo approbat montis incolatum. *Damasce-nus.* (b) Non est autem bonum, Petre, tibi quod Christus ibi moretur: quoniam si mansisset, nequaquam tibi facta promissio consequeretur effectum: neque enim Claves obtinuisses regni, nec mors tyranni abolita esset. Non quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem. Erit quando hunc aspectum indefinenter percipias, & cohabitabis illi qui lux est, & vita. *Ambrosius* (ubi sup. aliq. ante fin.) Petrus autem non solum affectu, sed etiam (4) factorum devotione præstantior, ad ædificanda tabernacula tria impiger operarius, communis obsequii ministerium pollicetur, sequitur enim: *Et faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moyfi, & unum Eliæ.* *Damasce-nus.* (c) Non autem te Dominus tabernaculorum, sed universalis Ecclesiæ constructorem constituit: verba tua tui discipuli, oves tuæ mandaverunt effectui, Christo tabernaculum construentes, nec non & servis ejus. Hoc autem non ex intentione Petrus proferebat, sed inspiratione Spiritus revelantis futura: unde sequitur: *Nesciens quid diceret.* *Cyrillus.* (d) Nesciebat etiam quid diceret: neque enim aderat tempus finis sæculi, nec participandæ à sanctis promissæ spei: & cum jam sumeret exordium dispensatio, quo pacto Christum oportebat desistere à mundi dilectione, volentem pati pro eo? *Damasce-nus.* (e) Decēbat etiam non solum perstringere fructum incarnationis ad opus existentium in monte, sed diffundi ad omnes credentes quod per crucem, & passionem erat consummandum. *Titus.* Ignorabat etiam Petrus quod dixerat, quia non oportebat tribus tria tabernacula facere: non enim connumerantur Domino famuli, nec comparantur creaturæ Creatori. *Ambrosius* (ubi sup.) Neque capit humana conditio in hoc corruptibili corpore facere tabernaculum Deo, sive in animo, sive in corpore, sive in quolibet alio loco. Et quamvis nesciret, quid disceret tamen pollicebatur officium; cui non inconspicua petulantia, sed (5) præmatura devotio fructus pietatis accumulatur: nam quod ignorabat, conditionis fuit; quod promittebat, devotionis, *Chry-*

(1) *Al. ibidem* transfiguraturus. (2) *Al. deest* talis. (3) *Al. corpora.* (4) *Al. sanctorum.* (5) *Al. primatum.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Orat. de Transfiguratione ut supra. (c) Ibid. (d) Ubi supra. (e) Ut supra.

Jesomus (hom. 57. in Matth.) Vel aliter. Audiebat quod oportebat ipsum mori, & tertio die resurgere; videbat autem multam distantiam, & solitudinem: unde consideravit quod plurimam haberet locum tutelam: ob hoc dixit: *Bonum est nos hic esse.* Aderat quoque Moyses, qui nubem intravit, & Elias, qui (1) in monte ignem deduxit. Igitur Evangelista confusionem mentis ejus, ex qua hoc proferebat, ostendens dixit: *Nesciens quid diceret.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 56.) Quod autem hic Lucas dixit de Moysse, & Elia; *Et factum est dum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Præceptor, bonum est nos hic esse:* non debet putari contrarium ei quod *Matthæus*, & *Marcus* ita conjunxerunt, Petrum hæc suggestisse, quasi adhuc Moyses, & Elias cum Domino loquerentur: non enim expresserunt tunc, sed tacuerunt potius quod iste addidit, illis descendentibus, hoc Petrum Domino suggestisse. *Theophylactus* (hoc loco.) Petro autem dicente, *Faciatis tria tabernacula,* Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, & in eum ingreditur cum Prophetis: unde subditur: *Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos:* ut ostenderet quod non minor est Patrie: sicut enim in veteri testamento in nube habitare Dominus dicebatur, sic & nunc nubes suscepit Dominum, non caliginosa, sed lucida. *Basiliius* (a) Nam obscuritas legis transierat: sicut enim fumus ab igne, sic nubes à luce causata est. Verum, quia nebula signum tranquillitatis est, quies futuræ mansionis ostenditur per nubis operimentum. *Ambrosius* (ubi supra.) Divini enim Spiritus est obumbratio ista, quæ non caligat affectibus hominum, sed revelat occulta. *Origenes* (tract. 3. in Matth.) Hanc autem gloriam discipuli sufferre nequeunt, procubuerunt humiliati sub potenti dexterâ Dei, nimirum timentes, cum scirent quod dictum fuit Moysi Exod. 23. 4. *Non videbit homo faciem meam, & vivet:* unde sequitur: *Et timuerunt intrantibus illis in nubem.* *Ambrosius.* Cognosce autem nubem istam non coacti aeris caligine piceam, & quæ cælum tenebrarum horrore (2) subtexit, sed lucidam nubem, quæ nos non pluvialibus aquis immadidet, sed qua mentes (3) hominum in voce Dei omnipotentis emissa fidei ros rigat.

(1) *Al.* in montem. *P. Nicolai* legit in monte ignem è cælo deduxit. (2) *Al.* surrexerat. (3) *Al.* homini. (4) *Al.* ad Moysen. (5) *Al.* unus in fide: perfectæ enim fidei unum sunt: *P. Nicolai* perfectæ enim fidei unum sunt.

EX EDIT. *P. Nicolai.* (a) In Cat. Græc. PP. Habetur apud illud in *Esaiæ* 4. sub finem super illud ex vers. 5. *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion; & ubi invocatus est, nubem per diem &c.* (b) Ubi supra, & in *Thesauris* Lib. 2. cap. 14. (c) In Cat. Græc. PP. & tract. 3. ut jam supra. (d) Prædicta orat. de Transfiguratione.

vit: sequitur enim: *Et vox facta est de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus.* Non Elias filius, non Moyses filius: sed *Hic est Filius,* quem solum videtis. *Cyrillus.* (b) Qualiter ergo oportebat eum qui revera Filius est, factam, vel creatum existimare, Deo Patre desuper intonante, *Hic est Filius meus?* Quasi dicat: Non unus ex filiis, sed qui vere, & naturaliter est Filius; ad cujus exemplar alii sunt adoptivi. Illi ergo jussit obedire, cum subdit, *Ipsum audite;* & magis quam (4) Moysen, & Eliam, quia Christus est finis legis, & Prophetarum: unde signanter Evangelista subdit: *Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus.* *Theophylactus* (super *Hic est Filius.*) Ne scilicet putaret aliquis hoc dictum, *Hic est Filius meus dilectus,* de Moysse, vel Elia fuisse prolatum. *Ambrosius* (ubi supra.) Recesserunt ergo illi ubi cœperat Dominus designari. Tres etiam in principio videntur, (5) unus in fine: perfecta enim fine unum sunt. Ergo & illi quasi recipiuntur in Christi corpus, quia & nos unum erimus in Christo Jesu; aut fortasse quia lex, & Prophetæ ex Verbo. *Theophylactus* (super *Inventus est Jesus solus.*) Quæ autem ex Verbo cœperunt, in Verbo desinunt: per hoc enim innuit quod usque ad tempus aliquod lex, & Prophetæ apparerent, sicut hic Moyses, & Elias, postmodum autem solus Jesus, illis recedentibus: nam nunc Evangelium manet transactis legalibus. *Beda* (cap. 38.) Et nota, sicut Domino in Jordane baptizato, sic etiam in monte clarificato totius Trinitatis mysterium declarari; quia gloriam illius, quam in baptizate confitemur, in resurrectione videbimus. Nec frustra Spiritus Sanctus hic in lucida nube, illic apparuit in columba: quia qui nunc simplici corde fidem quam percipit servat, tunc luce apertæ visionis quæ crediderat contemplantur. *Origenes.* (a) Non vult autem Jesus dici quæ ipsius spectant ad gloriam ante suam passionem: unde sequitur: *Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant:* offensus enim fuissent, & præcipue vulgus, si vidisset crucifigi eum qui sic fuerat glorificatus. *Damasceus.* (d) Hoc etiam præcepit Dominus, sciens discipulos imperfectos, qui nondum sortiti erant plenam Spiritus participationem, ne corda aliorum qui non viderant, subverterentur.

tur tristitia; & ne proditor incitaretur ad invidiæ rabiem.

(h) *Beda* (cap. 39. in Luc.) Loca rebus congruunt. In monte Dominus orat, transformatur, discipulis arcana suæ majestatis aperuit, in inferiora descendens, turbæ occursum excipitur: unde dicitur: *Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa.* Sursum Patris vocem pandit, deorsum spiritus malos expellit: unde sequitur: *Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum. Titus.* Videtur mihi sapiens quidem hic esse: non enim dixit Salvatori, Fac hoc, vel istud; sed *respice.* Hoc enim sufficit ad salutem, sicut Propheta dicebat Psalm. 85. „*Respice in me, & miserere mei.*“ Et dicit, *In filium meum*, ut rationabilem demonstrat inverecundiam, quod solus in multitudine clamat. Addit, *Quia unicuique est mihi*; quasi dicat: Nullus alius expectatur futurum remedium senectutis. Consequenter explicat passionem, ut audientem moveat ad pietatem, dicens: *Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum.* Deinde videtur criminari discipulos; sed magis respondit, quod iuste verecundiam deposuerit, dicens: *Et rogavi discipulos tuos ut eicerent illum, & non potuerunt*; quasi dicat: Non putes quod leviter ad te pervenerim: stupenda est dignitas tua, nec statim te molestavi: ad discipulos tuos accessi primo; nunc quia non curaverunt, cogor proficisci ad te: unde & Dominus non ipsum, sed genus incredulum increpat: sequitur (1) enim: *Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perversa, usquequo ero apud vos, & patiar vos?* *Chrysostromus* (hom. 58. in Marth.) Sed hunc hominem multum infirmari in fide, Evangeliorum Scriptura ostendit ex pluribus, ex eo scilicet quod dixit Marc. 9. „*Adjuva incredulitatem meam,*“ & „*si potest,*“ & ex eo quod Christus dixit, „*Credenti omnia possibilia sunt.*“ *Cyrillus.* (a) Unde melius puto incredulum reputatum dæmoniaci patrem, quod & sacros Apostolos obijurgavit, dicens eos non posse imperare dæmonibus: potius autem erat honorando Deum ab eo petere gratiam: annuit enim veneratus. Qui autem dicit debilitari erga virtutem quæ est in spiritus malignos, eos (2) qui à Christo adepti sunt potestatem ejiciendi eos, gratiam magis calumniatur quam fulgentes ea, in quibus Christus operatur. Unde offenditur Chris-

tus accusatis sanctis, quibus est commissum verbum prædicationum sacrarum: propter quod Dominus increpat eum, & concordet ei, dicens: *O generatio infidelis, & perversa*; quasi dicat: Causa tuæ infidelitatis gratia effectum sortita non est. *Chrysostromus* (hom. 58. in Marth. par. ante med.) Non autem dirigit sermonem ad eum tantum, sed ad omnes Judæos, ne faciat eum hæsitare: oportebat enim scandalizari quamplures. *Theophylactus* (hoc loco.) Quod autem dicit, *Perversa*, demonstrat quod non à principio, neque naturaliter inerat eis malitia; sed natura quidem erant recti semen Abrahæ existentes, sed per malitiam erant perversi. *Cyrillus.* (b) Quasi nescientes procedere rectis incessibus. Cum eis autem qui sic sunt dispositi, Christus commorari dedignatur: unde dicitur: *Usquequo ero apud vos, & patiar vos?* ferens quasi moleste eorum conversationem propter pravitatem ipsorum. *Chrysostromus* (hom. 58. in Marth.) Per hoc etiam ostendit desideratum sibi esse suum recessum, & quod non erat grave crucis patibulum, sed magis ipsorum conversatio. *Beda* (cap. 39. in Lucam. in med.) Non quod tædio superatus sit mansuetus, & miis; sed in similitudinem medici si ægrorum videat contra sua præcepta se gerere, dicat: *Usquequo accedam ad domum tuam, me aliud jubente, te aliud faciente?* Intantum autem non est iratus homini, sed vitio, ut statim intulerit: *Adhuc huc filium tuum. Titus.* Poterat quidem solo jussu eum liberare; sed propalat (3) suam passionem, subjiciens infirmum præsentium visioni. Deinde dæmonium, postquam Dominum sensit, concutit puerum: unde sequitur: *Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipavit*: ut sic prius exprimat passio: deinde adhibeatur remedium. *Chrysostromus* (hom. 58. in Marth. prope medium.) Non tamen hoc Dominus ad ostentationem facit, sed causa patris; ut cum viderit dæmonium conturbari propter solam vocationem, sic saltem inducatur ad fidem futuri miraculi, de quo sequitur: *Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus. Cyrillus.* (c) Antea autem non erat patris, sed dæmonis occupantis. Subdit autem Evangelista stupere plebem in magnaliis Dei, dicens: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei*: quod dicit propter donum Christi, qui sacris quoque Apostolis contulit potestatem agendi divina miracula, & imperandi dæmonibus. *Beda* (cap. 39. in Luc.) Mystice autem pro qualitate meritorum quo-

(1) *Al. deest enim.* (2) *Al. quia Christi.* (3) *P. Nicolai habet ipsius passionem.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibid. (c) Ut supra.

vidiæ aliis (1) ascendit Dominus; dum perfectos, quorum conversatio in cælis est, sublimius extollendo glorificat, & de æternis instruit, & docet quæ à turbis audiri non valent; aliis autem descendit, dum terrenos, & insipientes confortat, docet, & castigat. Hunc autem dæmoniacum Matthæus lunaticam, Marcus furdum & mutum describit: significat enim illos qui ut luna mutantur, per diversa vitia crescentes, & decrecentes, qui muti sunt, non confitendo fidem, (2) & surdi, nec ipsum fidei audiendo sermonem. Dum puer autem ad Dominum accedit, eliditur: quia conversi ad Dominum plerumque à dæmonio gravius pulsanur, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsiōnis suæ vindicet injuriam: sicut Ecclesiæ primordiis tot gravissima intulit certamina, quot suo regno doluit subito illata dispendia. Non puerum autem qui vim patiebatur, sed dæmonem qui inferebat increpat: quia (3) qui peccantem emundare desiderat, vitium arguendo, & odiendo depellere, sed hominem debet amando refovere, donec sanatum spiritualibus Ecclesiæ possit reddere paribus.

(1) *Cyrellus.* (a) Omnia quæcumque operabatur Jesus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quidam præcipuum, & divinum in qualibet operatione ipsius, secundum illud Psalm. 20. „Gloriam, & decorem superpones ei.“ Et si omnes quidem mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc quæ sequuntur, non omnibus, sed discipulis retulit: unde dicitur: *Omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.* Ostēderat in monte discipulis gloriam suam, & post hoc liberaverat quemdam à spiritu nequam; sed oportebat eum sustinere passionem pro nobis. Pōterant autem discipuli conturbari dicentes: Numquid decepti sumus dum Deum esse eum arbitraremur? Ut ergo scirent quid circa ipsum futurum erat, velut quoddam depositum jubet eos in mente habere passionis mysterium, dicens: *Ponite vos in cordibus vestris.* Quod dicit *Vos*, distinguit eos ab aliis: neque enim oportebat vulgares scire quoniam passurus esset; sed erant potius certificandi quoniam mortuus resurgeret, destruens mortem, ne scandalizarentur. *Titus.* Cunctis igitur admirantibus signa, ipse prænuntiat passionem: non enim signa salvant, sed crux beneficia præstat: unde subditur: *Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum.* *Origenes.* (Matth. 17. tract.

4. circ. med.) Non autem exprimit manifeste à quo tradendus sit: aliquis enim dicit eum (4) tradendum à Juda, aliquis à populo. Paulus autem dicit Rom. 8. quod Deus Pater „pro „nobis omnibus tradidit eum: “ sed Judas tamquam pro pecunia tradens eum hostiliter prodidit; sed Pater benefici causa. *Theophylactus* (super *Et verbum erat absconditum.*) Eorum autem infirmitati Dominus condescendens, & eos disciplina quadam gubernans, quod de cruce dictum est, intelligere non permisit: unde sequitur: *At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud.* *Beda* (cap. 40. in Luc.) Hæc ignorantia discipulorum non tam de tarditate quam de amore nascitur; qui carnales adhuc, & mysterii crucis ignari, quem Deum verum crediderunt, morituum credere nequiverunt: & quia per figuras eum sæpe loquentem audire solebant, etiam quæ de sua traditione loquebatur, figurative eum illud significare putabant. *Cyrellus.* (b) Dicit autem aliquis forsan: Qualiter ignoraverunt discipuli crucis Christi mysterium, cum per umbram legis in pluribus locis tangeretur? Sed, ut Paulus commemorat, „usque ad hodiernum diem, quando legitur Moyses, velamen „adjacet cordi eorum: “ 2. Corinth. 3. Expediit ergo accedentes ad Christum dicere Psalm. 108. „Detege oculos meos, & contemplantor „mirabilia de lege tua.“ *Theophylactus* (super *Timebant eum interrogare.*) Vide etiam discipulorum reverentiam in hoc quod sequitur: *Et timebant interrogare eum de hoc verbo:* nam timor gradus est reverentiæ,

(k) *Cyrellus.* (c) Infidiatur diabolus multumode diligentibus optimam vitam; & si quidem per carnales illecebras obsidere valet aliqujus mentem, affectus voluptatum excutit; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ suscitavit passionem, quæ quidem passio vanæ gloriæ invasit quemdam Apostolorum suorum: unde dicitur: *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum esset major:* hoc enim cogitare est cupientis cæteris superesse. Improbabile autem puto omnes discipulos hanc ægritudinem incurrisse; & ideo ne erimen aliquod contra aliquem discipulorum Evangelista machinari videretur, exprimit indeterminate dicens, quod intravit in eos cogitatio. *Theophylactus* (hoc loco.) Videtur autem hanc passionem ex hoc ortam fuisse quod dæmoniacum curare non valuerunt, eis de hoc altercantibus, (5) uno dicente, quod non propter meam impotentiam, sed alterius

(1) *Al.* descendit. (2) *Al.* sic surdi. (3) *Al.* omittitur qui. (4) *Al.* traditurum. (5) *Al.* quo: forte aliquo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Ibid.

curari non valuit, ut ex hoc accensa contentio fuerit, quis eorum major esset. *Beda* (cap. 40.) Vel quia viderant Petrum, Jacobum, & Joannem seorsum ductos in montem, & Petro claves regni cælorum promissas fuisse, irati sunt, vel ipsos tres ceteris, vel Petrum omnibus esse prælatum: vel quia tributi solutione Petrum ipsi Domino parifatum viderant, ipsum præ ceteris arbitrabantur præferendum. Sed diligens lector hanc intra eos quæstionem (1) etiam ante didrachma redditum inveniet fuisse versatam. Denique Matthæus cap. 23. hoc in Capharnaüm memorat esse gestum. Dicit autem Marcus cap. 9. „ Et venerunt Capharnaüm: qui „ cum in domo essent, interrogabat eos, Quid „ in via tractabatis? At illi tacebant: siquidem „ inter se in via disputaverant quis illorum esset „ major. “ *Cyrillus*. (a) Dominus autem, qui novit salvos facere, videns in mente discipulorum super hoc cogitationem exortam, velut quamdam amaritudinis radicem, prius quam augmentum susciperet, radicibus eam evellit: cum enim inchoant passiones in nobis, facile devincuntur, sed auctæ difficile sunt mobiles: unde sequitur: *At Jesus videns cogitationes cordis eorum, apprehendit puerum, & statuit illum penes se.* Discat qui nudum hominem putat esse Jesum, se errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse rimari corda, & renes. Quod autem puerum assumpsit, & ponebat penes se, agebatur causa Apostolorum utilitatis, & nostræ. Depascitur enim inanis gloriæ morbus ut plurimum (2) eos qui præminent in hominibus aliis. Puer autem sinceram gerit mentem, immaculatum cor, & manet in simplicitate cogitationum: non ambit honores, nec hovit cuiusvis prærogativæ modum, nec refugit videri (3) minus se habere, non multam gerit severitatem in mente, & corde. Tales autem Dominus amplexatur, & diligit, & prope se dignatur habere, quasi qui elegerunt quæ sua sunt sapere. Ait enim Matth. 11. „ Discite à me, „ quia mitis sum, & humilis corde: “ unde sequitur: *Et ait: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit;* quasi dicat: Quando una & eadem est merces honorantibus sanctos, sive forsitan minimus sit, sive præclarus honore, & gloria; quia in eo Christus suscipitur; quomodo non vanum est petere invicem fungi prærogativa? *Beda* (cap. 40. super illud, *Qui apprehendens.*) In hoc autem (4) vel im-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

O 2

Am.

(1) Sic quatuor à nobis alias citatæ editiones, licet Romana, & Veneta Nicolini habeant propter didrychma. (2) *Al. desideratur eos.* (3) *Al. non minus. P. Nicolai in minus.* (4) *Al. non. (5) Al. deest plurimum.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ubi supra. (c) *Ibidem.*

pliciter pauperes Christi ab his qui velint esse majores, pro ejus docet honore suscipiendos; vel malitia parvulos istos esse suadet: unde cum diceret, *Quicumque susceperit puerum istum, addit, in nomine meo,* ut scilicet formam virtutis, quam natura duce puer observat, ipsi pro nomine Christi rationis industria sequantur. Sed quia & se in puero suscipi docet, & ipse puer natus est nobis; ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, subjunxit: *Et quicumque me recipit, recipit illum qui misit me:* talem se utique ac tantum credi volens, qualis & quantus est. Pater. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de resp. Jesu respuentis.) Qui enim imitorem Christi recipit, Christum recipit; & qui imaginem Dei recipit, Deum recipit. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta est nobis per incarnationem Verbi præfens, ut reconciliaretur nobis quæ supra nos est, divinitas. *Cyrillus*. (b) Adhuc autem magis insinuat præmissi verbi intentionem, dicens: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est:* quod de modesto dicit, qui nihil de se sublime putat propter honestatem. *Theophylactus* (super *Vidimus quemdam.*) Quia Dominus dixerat, *Qui minor est inter vos omnes, hic major est,* timuit Joannes ne forte malum aliquod fecerint, propria potestate quemdam hominem prohibentes: nam prohibitio non minorem prohibentem ostendit, sed majus aliquid sapientem: unde subditur: *Respondens autem Joannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem demonia, & prohibuimus eum:* non quidem invidentes, sed operationem miraculorum dijudicantes non enim cum eis miraculorum potestatem acceperat, neque eum Dominus miserat sicut illos, neque Jesum in omnibus sequebatur. unde subdit? *Qui non sequitur te nobiscum.* *Ambrosius* (Lib. 7. tit. ubi supra.) Joannes enim plurimum diligens, & ideo redamatus (5) plurimum, excludendum putat beneficio eum qui non utatur obsequio. *Cyrillus*. (c) Sed oportebat magis pensare non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quæ est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur Apostolis qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentiæ Christi donorum; sed quia tradidit Salvator potestatem Apostolis ut spiritus immundos eicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem; & ideo accedunt sciscitantes si liceat & aliis hoc agere.

Ambrosius (ut supra.) Non reprehenditur autem Joannes, quia amore faciebat, sed docetur, ut noverit infirmorum esse firmorumque distantiam. Et ideo Dominus etsi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos: unde sequitur: *Et ait ad illos Jesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est. Bene Domine: nam & Joseph, & Nicodemus occulti discipuli propter metum, in tempore tamen suum tibi officium non negaverunt. Sed tamen quia alibi dixisti infra 11. Qui non est mecum, adversum me est, & qui mecum non colligit, dispergit; aperi nobis, ne videatur (1) esse contrarium. Et puto quia si quis mentium consideret scrutatorem, non debeat dubitare uniuscujusque factum mente discerni. Chrysostomus. (a) Illic enim cum dixit, Qui non est mecum, adversum me est, ostendit Diabolum & Judæos sibi esse contrarios, hic autem ostendit eum qui in nomine Christi dæmones ejiciebat, in parte cum eis existere. Cyrillus. (b) Quasi dicat: Pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt quæ ad ipsius gloriam spectant, & ejusdem gratia coronati. Theophylactus (hoc loco.) Mirare autem Christi virtutem, qualiter per indignos, & non discipulos ejus gratia operatur; sicut & per sacerdotes sanctificantur homines, quamvis sacerdotes sancti non fuerint. Ambrosius (Lib. & cap. ut supra paulo ante medium.) Cur autem hic eos qui possunt per manus impositionem immundis imperare spiritibus in nomine Jesu, negat esse prohibendos? (2) Secundum Matthæum cap. 7. dicit his, „ Non novi vos. “ Sed advertere debemus, non esse sententiarum discordiam, sed illud censei, quod non solum officii in clericos, sed etiam virtutis opera requirantur; tantumque esse Christi nomen, (3) ut etiam parum sanctis opituletur ad præsidium, etsi non opituletur ad gratiam: unde nemo purgati hominis sibi gratiam vendicet, in quo æterni nominis virtus operata sit: non enim merito suo diabolus, sed odio sui vincitur. Beda. Itaque in hæreticis, & malis catholicis non sacramenta communia, in quibus nobiscum sunt, & adversum nos non sunt, sed divisionem paci veritatisque contrariam, qua adversum nos non sunt, & Dominum non sequuntur nobiscum, detestari, & prohibere (4) debemus.*

(1) *Cyrillus. (c)* Cum immineret tempus quo decebat Dominum, peracta passione salubri, cælum ascendere, decrevit ascendere Hierosolimam: unde dicitur; *Factum est autem, dum compleverentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Hierusalem. Titus.* Quia ibi oportebat verum agnum offerri, ubi figuralis agnus immolabatur. Dicit autem, *Firmavit faciem suam;* idest, non huc & illuc ibat, nec perambulabat vicos, & municipia, sed iter tenebat versus Hierusalem. Beda (cap. 41. in Luc.) Cessent ergo pagani quasi hominem (5) ridere crucifixum, quem & tempus suæ crucifixionis constat quasi Deum prævidisse, & quasi sponie crucifigendus locum quo crucifigendus erat firmata facie, idest obstinata, atque imperterrita mente, petiisse. *Cyrillus. (d)* Misit autem nuntios paraturos ei, & comitibus ejus hospitium; qui cum ivissent ad terram Samaritanorum, non fuerunt admitti, unde sequitur: *Et misit nuntios ante conspectum suum; & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt illum. Ambrosius* (cap. de resp. Jesu respuentis, ante med.) Disce quia recipi noluit ab his quos sciebat non simplici mente conversos: nam si voluisset, ex indevotis devotos fecisset: sed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit. Cur autem non receperunt, Evangelista memorat dicens: *Quia facies ejus erat euntis in Hierusalem. Theophylactus* (hoc loco.) Sed si intelligamus quod propter hoc illum non receperunt, quia ire Hierusalem determinaverat, inveniuntur hi excusari qui non receperunt eum. Sed dicendum est, quod in hoc quod dicit Evangelista, *Et non receperunt illum,* intelligitur illud quod neque in Samariam venit; deinde quasi aliquo interrogante, quare non receperunt ipsum, neque eos adivit, solvens dicit, non quia impotens esset, sed quod illuc ire nolebat, sed magis Hierosolimam. Beda (cap. 41. in Luc.) Vel Hierusalem ire conspicientes Samaritani, Dominum non recipiunt: non enim contumtuntur Judæi Samaritanis, ut Joannes ostendit. *Cyrillus. (e)* Sed cum Dominus, (6) qui omnia noverat, sciret, quod ejus nuntii non essent à Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis quod præcederent, quia mos erat ei omnia fatagere erga profectum disci-

(1) *Al. omittitur esse* (2) *Hiantem sensum reputat Nicolai, & legit, neclendo præmissis, cum secundum Matthæum dicat his &c.* (3) *Exempla Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. sic tantum habent: ut etiam parum sanctis opituletur ad gratiam.* (4) *Al. omittitur debemus: unde P. Nicolai legit & Dominum non sequuntur, nobis convenit detestari, & prohibere.* (5) *Al. videre.* (6) *Al. qui ante omnia noverat. P. Nicolai qui antequam fierent, omnia noverat.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 42. in Matth. (b) Ut supra. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ibi dem. (e) Ubi supra.

cipulorum. Ascendebat quidem Hierosolymam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse cum contumelias inferunt aliqui, præmisit quasi quoddam præludium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis & aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates, & villas percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes (1) sacram prædicationem, quasi non concedentes secum commorari Jesum. Docuit igitur eos quod divinam annuntiantes doctrinam pleni esse debeant patientia, & mansuetudine; non autem hostiles, & iracundi, & in peccantes in eos atrociter insurgentes: sed adhuc non (2) erant tales; immo zelo fervido concitati, volebant ignem de cælo super eos deducere.

Sequitur: *Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus, & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cælo, & consumat illos? Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Sciebant enim, & Phinees reputatum ad justitiam, quia sacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem descendisse de cælo, ut Prophetæ vindicaretur injuria. *Beda*. (cap. 41. in Luc.) Sancti enim viri quod optime scirent mortem istam, quæ animam dissolvit à corpore, non esse formidandam, (3) secundum eorum tamen animam qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo & viventibus utilis metus incurteretur, & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset si viverent. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed vindicetur qui timet; vindictam non querit qui non timet. Similiter ostenditur nobis in Apostolis fuisse merita Prophetarum, quando eandem sibi potestatem quam Propheta meruit impetrandi jure præsumunt, (4) & bene præsumunt quod ad sermonem suum ignis de cælo descenderet, quoniam filii sunt tonitruum. *Titus*. Consetur autem ab eis multo justius esse Samaritanos perire, Dominum non admittentes, quam quinquaginta servum excludere tentantes. (a) Dominus autem in eos non commovetur, ut ostenderet quia non habet ultionis studium perfecta virtus, nec ulla sit iracundia ubi plenitudo est caritatis: nam nec exclu-

denda est infirmitas, sed juvanda. Procul à religiosis indignario, procul à magnanimis cupiditas ultionis; unde sequitur: *Et conversus increpavit illos, & dixit: Nescitis cuius spiritus estis. Beda* (super *Increpavit eos, & dixit*) Reprehendit in eis Dominus non exemptam Prophetæ sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus; animadvertens eos (5) non amore correptionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum: tamquam seipsum, infuso etiam Spiritu Sancto non desuerunt tales vindictæ; quamvis multo rarius quam in veteri testamento; quia, sicut ut sequitur: *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*, quasi dicat: Et vos ergo, qui ejus spiritu signati estis, etiam acta ejus imitamini, nunc pie consulentes, sed in futuro justa indicantes. *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim semper in eos qui peccaverunt est vindicandum: quia nonnumquam amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapsa ad correptionem. Denique Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis arceatur.

(m) *Cyrillus*. (b) Et si munificus sit omnium Dominus, non simpliciter, & improvide singulis dat superna & divina dona; sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam suam alienam à maculis pravitatum, & hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: *Factum est autem, ambulans illis in via; dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris*. Primo quidem plurima continetur in accessu inertia; consequenter ostenditur quod plenus impudentia nimia: neque enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut alii plures de populo; sed magis insilliebat ad apostolicas dignitates, cum Paulus dicat *Hebr. 5.*, Non assumat quisquam sibi honorem, sed à Deo vocatus. *Athanasius*: (c) Ausus etiam fuit (6) comparare se incomprehensibili Salvatoris potestati; dicens: *Sequar te quocumque ieris*: eo quod sequi Salvatorem simpliciter ad ejus audiendum doctrinam possibile est humanæ naturæ proprietate, qua fungitur erga homines; non est autem possibile secum concurrere ubilibet existenti: ipse namque incomprehensibilis est, & non circumscri-

(1) *Al.* sacratum. (2) *Al.* sunt. (3) *Al.* Sed eorum tamen animum qui illam timerent nonnulla peccata morte punirent. (4) *Al.* quod & bene præsumunt ad sermonem, &c. (5) *Al.* non amare. (6) *Al.* æquiparare.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ambrosius*. (b) In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena. In Operibus Athanasii non occurrit integra hæc appendix; etsi aliquam tantum partem de circumscripta humanitate, divinitate autem incircumscripita, & ubique præsentem Athanasius habet in disputatione contra Arianos Eoadicæ habitam.

bitur loco. *Cyrillus.* (a) Alio quoque modo non immerito recusabilem facit eum : decebat enim ipsum crucem suam accipere ad sequendum Dominum, & abrenuntiare presentis vitæ affectibus, & hoc Dominus in eo reprehendit, non vituperans, sed corrigens.

Sequitur: *Et ait Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis, non habet ubi caput suum reclinet.* *Theophylactus.* Quia enim viderat Dominum multum populum adducentem, putavit quod ab eis haberet pretium, & quod si ipse Dominum sequeretur, posset pecuniam congregare. *Beda* (cap. 41.) Unde dicitur ei: Quid me propter divitias, & lucra hujus sæculi cupis sequi, cum tantæ sim paupertatis, ut nec hospitium quidem habeam, & non meo utar tecto? *Chrysostomus.* (b) Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstrat. Non erat ei mensa, non candelabrum, non domus, nec quicquam aliud talium. *Cyrillus.* (c) (1) Mystica autem significatione vulpes, & volatilia cæli, malignas, & astutas potestates demonum vocat; quasi dicat: quando vulpes, & volatilia in te mansionem habent, qualiter Christus in te requiescēt? Quid commune est luci, & tenebris? *Athanasius.* Vel in hoc Dominus magnitudinem sui muneris docet, quasi dicat: Omnia generabilia circumferibi possunt; Verbum vero Dei incomprehensibilis potestatis est, & ideo ne dicas: *Sequitur te quocumque ieris.* Ceterum si velis discipulus fieri, abdicet irrationalia: eo quod impossibile est eum qui moratur in irrationalitate, Verbi discipulum fieri. *Ambrosius.* (ubi supra.) Vel vulpes hæreticis comparat: fallax quippe animal, & insidiis semper intentum, rapinam fraudis exercet: nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, eo quod intra (2) ipsa hospitia hominum prædam requirit. Ita sunt hæretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circumscriptionibus suis (3) alios decipere conantur. Hoc animal neque mansuecit unquam: unde Apostolus ait ad Tit. 3. „Hæreticum hominem (4) post unam correptionem devita.“ Volucres vero cæli frequenter ad nequitie spiritalis similitudinem derivantur, & veluti nidos quosdam struunt in pectoribus improborum, & ideo dominante vestigia in affectibus singulorum, nulla potest divinitatis esse possessio; ubi autem men-

tem probaverit innoxiam, supra ipsum quodammodo vim suæ majestatis reclinat, quia profusiore quadam gratia bonorum pectoribus inferitur. Sic igitur non videtur convenire rationi ut simplicem, fidelemque ipsum arbitremur qui Domini dignatione respicitur, cum infelisi famulatus obsequium spondidisset. Sed Dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem querit affectus; nec obsequium ejus admittitur cujus non probatur officium: circumspectum etenim fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostræ domus interna referamus, in alienam perfidiam improvida credulitate laboramus. Itaque ut advertas Deum non cultus aspernantem esse, sed fraudis; qui repudiavit fraudulentum, elegit innocentem; sequitur (5) enim. *Ait autem ad alterum: Sequere me.* Sed hoc dicit ei cujus patrem jam sciebat mortuum: unde sequitur: *Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepellire patrem meum.* *Beda* (super *Domine permitte me prius ire.*) Non discipulatum respuit; sed expleta primum paterni funeris pietate, liberior assequi desiderat. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Sed Dominus quos miseretur advocat: unde sequitur: *Dixitque Jesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei.* Cum religiosum humani corporis sepeliendi acceperimus officium, quomodo paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi ut intelligas humana posthabenda divinis? Bonum studium, sed majus impedimentum: nam qui parititur studium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum: ergo prius sunt obeunda quæ maxima: nam & Apostoli ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinaverunt. *Chrysostomus* (hom. 34. in Matth. à med.) Quid autem magis necessarium paternis exequiis; quid facilius, cum non esset multum temporis dandum? Per hoc docemur quod (6) minime tempus frustra ducere decet, etsi mille cogentia sint; immo præferre spiritualia cunctis admodum necessariis. Diabolus enim insistit attentius, volens aliquem additum invenire; & si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. *Ambrosius* (ubi supra prope finem.) Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur; sed necessitudini generis divinæ religionis pietas antefertur. Illud confortibus relinquatur, hoc mandatur relictis. Quomodo autem

(1) *Al.* Mystice (item Mystica) autem significatio. (2) *Al.* omittitur ipsa. (3) *Al.* deest alios. (4) *Ibi* post unam & secundam. (5) *Al.* omittitur enim. (6) *Al.* minimum tempus ducere decet: item minimum temporis educere decet. *Nicolajus* habet minimum temporis frustra ducere non decet.

rem mortui sepellire mortuos possunt, nisi geminam hęc intelligas mortem, unam naturę, alteram culpę? Est etiam mors tertia; in qua peccato morimur; Deo vivimus. *Chrysostomus* (hom. 28. in Matth. à med.) Cum ergo dixisset *mortuos suos*; ostendit hunc non esse mortuum ejus; puro enim de numero infidelium fuisse defunctum. *Ambrosius* (ubi sup. circa finem) Aut quia sepulcrum patens est guttur impiorum; memoria eorum abolenda pręscribitur quorum simul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, sed fidelis à perfido communiōe secernitur; non interdictum est muneris, sed religionis mysterium, (1) communiōem nobis cum gentibus mortuis non futuram. *Cyrillus*. (a) Vel aliter. Erat enim pater senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pietatem, secundum illud *Exod. 20.* Honora patrem tuum, & matrem tuam. Unde ubi vocatus est ad evangelicum (2) ministerium, dicente Domino, *Sequere me*, quęrebat inducias quę sufficere possent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permittle mihi primum ire, & sepellire patrem meum*: non quod defunctam patrem sepellire rogaret: neque enim Christus hoc agere volentem impedivisset; sed dixit *sepellire*, idest sustentare in senectute usque ad mortem. Sed Dominus ad eum dixit: *Sine mortuos sepellire mortuos suos*: erant enim & alii curatores lineę parentelę ascripti, sed ut æstimo, mortui eo quod nondum Christo crediderant. Hinc percipere quod preferenda sit pietas qua Deo tenemur, amoris parentum; quibus reverentiam exhibemus, quia per eos genii sumus; sed omnium Deus, cum non essemus, ad esse nos conduxit; parentes autem facti sunt ministri introitus ad esse. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 23.) Hoc ergo dicebat Dominus illi cui dixerat: *Sequere me*. Alius vero discipulus

misit se in medio; cui nemo aliquid dixerat; unde sequitur; *Et alter ait: Sequar te Domine; sed primum permittle mihi ire, & renuntiare his qui domi sunt*, ne forte, quomodo fieri solet, quęrant me. *Cyrillus*. (b) Imitanda autem hujusmodi promissio, & omni laude plena; sed quęrare renuntiare his qui domi sunt, licentiando se ab eis, ostendit quod utcumque divus sit à Domino, (3) dum hoc non perfecte adire proposuerit mentes: nam velle consulere proximos non consenturos huic proposito, indicat se utcumque, lavantem: propter quod Dominus hoc improbat. Sequitur: *Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei*. Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendum; tamen respicit retro qui dilationem petit, occasione redeundi ad domum, & cum propinquis conferendi. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 7.) Quasi dicat ei: Vocat te oriens, & tu attendis occidentem. *Beda* (cap. 41. in Luc.) Manum etiam cuilibet in aratrum mittere, est quasi quodam compunctionis instrumento, ligno, & ferro dominicę passionis duritiam sui cordis atterere, atque ad ferendos bonorum operum fructus aperire; quam si quis excolere incipiens cum uxore Lot ad ea quę relinquerat, respicere delectatur, futuri jam regni munere privatur. *Græcus*. (c) Cędri namque intuitus eorum quę deseruimus, propter consuetudinem trahunt ad retroacta: violentum enim quid usus est ad retinendum sibi. Nonne habitus ex usu, ex habitu vero natura innascitur? Naturam vero amovere, vel alterare difficile: nam & si paulisper declinet coacta, redit ad seipsam velociter. *Beda* (cap. 41. par. à fine.) Si autem secuturus Dominum discipulus, quia vel domi renunciare velit arguitur, quid fiet illis qui nulla utilitatis gratia sæpe visitant domos illorum quos in mundo reliquerunt?

(1) *Nicolai* addit hoc est. (2) *Al.* mysterium. (3) *Al.* dum hoc perfecte adire, &c. *P. Nicolai* legit qui nondum hoc, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) *Ibibem*. (c) Idest Nilus Monachus in *Catena Gręc. PP.*

CAPUT X.

(a) **P**ost hęc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem, & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem dominum messis ut mittat operarios in messem suam.

(b) Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis.

(c) In quancumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui: & si ibi

fuert filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete; edentes, & bibentes quæ apud illos sunt: dignus enim est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis; & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: appropinquavit in vos regnum Dei. In quamcumque autem civitatem intraveritis, & non susceperint vos exeuntes in plateas ejus, dicite: Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote; quia appropinquavit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit quam illi civitati.

(d) Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro, & Sydone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere sedentes poeniterent. Verumtamen Tyro, & Sydoni remissius erit in judicio quam vobis. Et tu, Capharnaüm usque ad cælum exaltata, usque ad infernum demergeris. Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.

(e) Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudere autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.

(f) In ipsa hora exultavit in Spiritu Sancto, & dixit: Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus; & revelasti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam sic placuit ante te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo: Et nemo scit quis sit Filius nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

(g) Et conversus ad discipulos suos dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.

(h) Ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister, quid faciendæ vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua; & proximum tuum sicut teipsum: Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac, & vives.

(i) Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus? Suscipiens autem Jesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum, & plagis impositis abierunt, semivivo relicto. Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo, præterivit. Similiter & levita, cum esset secus locum, & videret eum, præterivit. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum, & videns eum, misericordia motus est: & approprians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum; & imponens illum in jumentum suum: duxit in stabulum, & curam ejus egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habet, & quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus: Vade, & tu fac similiter.

(k) Factum est autem dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum; & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam; & huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait: Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

(a) **C**yrillus (a) Certificaverat Deus per Christo post duodecim Apostolos, & alii septuaginta duo sunt instituti: unde dicitur: *Post hæc autem designavit Dominus, & alios septuaginta duos.* Beda (cap. 42. in Luc.) Bene sep-

triginta duo mittuntur, quia totidem mundi (1) gentibus Evangelium prædicandum erat, ut quomodo duodecim primo, propter duodecim tribus Israel; ita & hi propter exterarum gentes destinarentur imbuendas. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 14.) Sicut etiam viginti quatuor horis totus orbis peragitur, atque lustratur; ita mysterium illustrandi orbis per Evangelium Trinitatis in septuaginta duobus discipulis intimatur; ter enim viginti quatuor septuaginta duo faciunt. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Sicut autem duodecim Apostolos formam Episcoporum præmonstrare nemo est qui dubitet; sic & hos septuaginta duo figuram presbyterorum, id est secundi ordinis sacerdotum, gessisse sciendum est; tametsi primis Ecclesie temporibus, ut apostolica Scriptura testis est, utrique Presbyteri, utrique vocabantur & Episcopi; quorum unum sapientie maturitatem, aliud industriam, curæ pastoralis significat. *Cyrillus*. (a) Hujus etiam forma, in verbis Moyse figurabatur, qui jubente Deo septuaginta elegit, quibus Deus spiritum infundebat. In Numeris etiam scriptum est de filiis Israel, quod venerunt in Helim, quod interpretatur ascensus, & erant ibi duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ. Convalescentes enim ad augmentum spirituale repetimus duodecim fontes, scilicet sacros Apostolos; à quibus habuimus salutis scientiam, sicut à fontibus Salvatoris, & septuaginta palmas, hos scilicet qui nunc destinati sunt à Christo. Est enim palma arbor bonæ medullæ, bene radicata, & fertilis, & semper nascens in aquis, alta simul, & frondes porrigens sursum.

Sequitur: *Et misit illos binos*. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.) Binos in prædicatione discipulos mittit, quia duo sunt præcepta caritatis; Dei scilicet amor, & proximi; & minus (2) quam inter duos caritas haberi non potest, quatenus in hoc nobis tacitus innuat, quia quæ caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet. *Origenes*. (b) Sicut etiam ex duodecim bini & bini numerati fuerunt, ut in eorum catalogo *Matthæus* ostendit: quod enim bini famularentur Dei verbo antiquum esse videtur: eduxit enim Deus Israel de Ægypto per manus Moyse, & Aaron; Josue quoque, & Caleph concordantes pacaverunt provocatum à duodecim exploratoribus populum: unde dicitur Prov. 18. „Frater à fratre adjutus, ut civitas vallata.“ *Basiliius*. (c) Simul etiam per hoc indicavit quod

si aliqui pares sunt in spiritualibus donis, hoc non sinit in eis prævalere propriæ opinionis passionem. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.) Bene autem subditur: *Ante faciem suam in omnem civitatem, & locum quo erat ipse venturus: prædicatores enim suos Dominus sequitur*; quia prædicatione prævenit, & tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit, quando verba exhortationis præcurrunt, atque per hoc veritas in mente suscipitur. Hinc prædicatoribus *Isaias* dicit cap. 40. „Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.“ *Theophylactus* (in princ. Comm. in cap. 10.) Designaverat autem Dominus discipulos propter multitudinem doctoribus indigentem: sicut enim (3) agri spicati multos messorum desiderant, sic qui credituri erant innumerabiles existentes, multis doctoribus indigebant: unde sequitur *Messis quidem multa*. *Chrysostomus*. (d) Sed qualiter messem vocat, cum res ad præsens exordium sumant? Nondum jacto aratro, aut sulcis productis, de messibus tractat. Poterant enim discipuli vacillare, & secum meditari, & dicere: Qualiter nos numerus brevis emendare poterimus totum mundum, idiotæ sophistas, munitos nudj, dominantes subjecti? Ne igitur consideratione talium turbarentur, vocat Evangelium messem; quasi dicat: Parata sunt omnia, mitto vos ad paratam collectionem fructuum: eodem die & serere potestis, & metere. Sicut ergo colonus exiens ad messes lætatur, sic etiam vos multo amplius, & alacrius necessarium est exire in mundum: nam hoc negotium messis est, agros nobis exhibens præparatos. *Gregorius* in hom. (17. ut supra.) Sed non sine gravi mærore loqui possumus quod subditur: *Operarii vero pauci*: quia etsi sunt qui bona audiant, defunt qui dicant. Ecce mundus sacerdotibus plenus; sed tamen in messe Dei rarus valde reperitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed operis officij non implemus. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Sicut autem messis multa est, omnis turba credentium, ita operarii pauci sunt Apostoli, & imitatores eorum, qui mittuntur ad messem. *Cyrillus*. (e) Sicut autem agri spatiosi messorum multos exigunt, sic & multitudo creditorum (4) in Christum: unde subdit: *Rogate autem dominum messis ut mittat operarios in messem suam*. Illud autem atrende, quod cum dixisset: *Rogate dominum messis ut mittat operarios in messem suam*, ipse postmodum hoc peregit. Ipse igitur est dominus messis, ac per eum, & cum

(1) Al. gentilibus. (2) Al. hic quam. (3) Al. nostri agri. (4) Al. omittitur in.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Catena Græc. PP. (c) In eadem Catena. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra.

cum eo Deus Pater omnibus dominatur. *Chry-
sostomus* (hom. 33. in Matth.) Multiplicavit
autem postmodum eos, non addens ad nume-
rum, sed concedens virtutem. Insinuat autem
quam magnum donum est operarios mitti in
messam divinam per hoc quod dicit, domi-
num messis super hoc esse rogandum. *Grego-
rius* (hom. 17. in Evang.) Per hoc etiam in-
ducendi sunt subditi, ut pro suis pastoribus
rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab
exhortatione torpeat lingua: sæpe enim pro sua
nequitia prædicationum restringitur lingua: sæ-
pe vero ex subjectorum culpa agitur, ut eis qui
præsumunt, prædicationis sermo subtrahatur.

(b) *Cyrillus*. (a) Narrat Lucas consequen-
ter, septuaginta discipulos vendicasse sibi à
Christo apostolicam eruditionem, modestiam,
innocentiam, æquitatem, nihilque mundano-
rum sacris prædicationibus præferre, aspirare
autem adeo ad fortitudinem mentis ut nullum
terribilem formident, neque ipsam mortem: un-
de dicit: *Ite. Chrysestomus* (homil. 34. in Mat-
th.) Erat enim inter omnia pericula eorum so-
ladium virtus mittentis eos; & ideo dicit: *Ec-
ce ego mitto vos*; quasi dicat: hoc sufficit ad
consolationem vestram, hoc sufficit ad speran-
dum, & non timendum superveniéntia mala,
quæ significat subdens: *Sicut agnos inter lupos.*

Isidorus Abbas. (b) Denotans simplicitatem, &
innocentiam: nam debæcantes, & sua enor-
mitate injuriantes naturæ, non agnos appellat,
sed hædos. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de missione
discipulorum.) Contraria autem sunt sibi ista
animalia, ut alia ab aliis devorentur, scilicet
agni à lupis; sed bonus pastor lupos gregi suo
timere non novit: ideoque isti discipuli non
in prædam, sed ad gratiam diriguntur: solici-
tudo enim pastoris boni efficit ut lupi in agnos
audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter
lupos, ut completeretur illud *Esaï 65. 7. Tunc
„ lupi, & agni simul pascentur.* *Chrysestomus.*

(c) Hoc enim fuit manifestum indicium præ-
elari triumphi, ut circumdati essent discipuli
Christi ab hostibus, quasi agni inter lupos; eos
tamen convertèrent. *Beda*. Vel specialiter lu-
pos vocat scribas, & pharisæos, qui sunt cle-
rici Judæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel lu-
pis sunt hæretici comparandi: lupi enim bes-
tiæ sunt quæ insidiantur ovilibus, & circa pas-
torales versantur casas. Habitacula domorum
intrare non audent; somnum canum, absen-
tiam, aut desidiam pastorum explorant; ovium

guttur invadunt, ut cito strangulent; feri, præ-
pæces, natura corporis rigidiores; ut se faci-
le non possint inflectere; impetu quodam suo
feruntur; & ideo sæpe deluduntur. Si quidem
piores hominem viderint, vocem ejus quadam
naturæ vi feruntur eripere; si autem homo
prius eos viderit, exagitari memorantur. Sic
hæretici insidiantur ovilibus Christi, fremunt
circa caulas nocturno tempore: semper tenim
perfidis nox est, qui lucem Christi nebulis præ-
væ interpretationis obducunt; stabula tamen
Christi intrare non audent; & ideo non sanantur,
sicut curatus est ille in stabulo qui incidit
in latrones. Explorant pastoris absentiam,
quia præsentibus pastoribus oves Christi (1)
incursare non possunt: quadam etiam mentis
intentione duri ac rigidi nequaquam solent à
suo errore deflectere: quos Scripturæ veris
interpretes Christus illudit, ut in vanum suos
effundant impetus, & nocere non possint: qui
si quem versuta dispositionis suæ circumscrip-
tione præveniunt, faciunt obmutescere: infusus
est enim qui verbum Dei non eadem quæ est
gloria confitetur. Cave igitur ne tibi vocem
tollat hæreticus, ne priorem non ipse depre-
henderis: serpit enim dum latet ejus perfidia.
Si autem commenta impietatis ejus agnove-
ris, jacturam piæ vocis timere non poteris. Gut-
tur invadunt, vitalibus vulnus affigunt, dum
animam petunt. Si etiam audies aliquem sacer-
dotem dici, & rapinas ejus cognoscis, foris
ovis, intus lupus est, qui humanæ necis inf-
taurabili crudelitate rabiem suam desiderat ex-
plere. *Gregorius* (2) hom. 17. in Evang.) Multi
enim regiminis jura suscipiunt, ad lacerandos
subditos inardescunt, terrorem potestatis ex-
hibent; & quia caritatis viscera non habent,
(3) domini videri appetunt, patres se esse mi-
nime recognoscunt: humilitatis locum in rela-
tionem dominationis immutant. Contra quæ
omnia considerandum nobis est, quia sicut ag-
ni inter lupos mittimur, ut sensum ferventes
innocentiæ non habeamus; qui enim locum
prædicationis suscipit, mala inferre non debet,
sed tolerare; quem & si quando zelus recti-
tudinis exigit ut erga subjectos sæviat, intus
paterna pietate diligit quos foris quasi insequen-
do castigat: quod tunc rector bene exhibet, cum
terrenæ cupiditatis (4) oneribus nequaquam men-
tis colla supponit: unde subditur: *Nolite por-
tare sacculum neque peram.* *Gregorius Nazianze-
nus*. (d) Quorum summa est ut adeo virtuosus
exist.

(1) *Al.* incusare. (2) *Al.* in Pastor. (3) *Al.* dum videri. (4) *Al.* honoribus.

Ex *EDRI. P. NICOL.* (a) *Ibid.* (b) In *Cat. Græc. PP.* Hoc quod subditur desumptum est
ex *Isidoro Pelusiota Lib. 1. epist. 438.* quæ *Timotheo* inscribitur; etsi alia occasione qua hic.
(c) *Hom. 34. in Math.* (d) *Orat. 1.*

existant quod non minus propter vitæ modum quam propter eorum verbum Evangelium proficiat. *Gregorius* (hom. 17. (1) in Evang.) Tanta enim prædicatorum debet esse in Deo fiducia ut præsentis vitæ sumptibus quamvis non provideant, tamen sibi hos non deesse certissime sciant: ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. *Cyrillus*. (a) Sic igitur præcepit nec de ipso subiecto curam habere, cum dixerat: *Mitto vos sicut agnos inter lupos*. Nec etiam concessit sollicitos esse erga extrinseca corpori, cum dixit: *Nolite portare sacculum, neque peram*. Nec etiam concessit portare aliquid eorum quæ nondum unita sunt corpori: unde subdit, *Neque calceamenta*. Non solum autem sacculum, & peram portare prohibuit, sed nec aliquam studii distractionem permisit assumere quos nec ab obviantium salutatione distrahi voluit: unde subdit: *Et neminem per viam salutaveritis*: quod & dudum ab Eliseo dictum fuit; quasi dicat: Recto tramite ad opus procedite, non alternantes benedictionibus benedictiones: damnum enim est expendere tempus prædicationibus competens. *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de prohibitione salutandi in foro.) Non ergo hæc Dominus prohibuit, quod benevolentia displiceret officium, sed quod persequendæ devotionis intentio plus placeret. *Gregorius Nazianzenus* (b) Mandavit etiam hoc eis Dominus ad verbi gloriam, ne videretur in eis magis vigere blanditias; voluit etiam eos non esse sollicitos in verbis alienis. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.) Hæc autem verba si quis etiam per allegoriam velit intelligi, pecunia clausa in sacculo est sapientia occulta. Qui igitur sapientiæ verbum habet, & hoc erogare proximo negligit, quasi pecuniam in sacculo ligatam tenet. Per peram vero, onera sæculi, per calceamenta mortuorum operum exempla significantur. Qui ergo officium prædicationis suscipit, dignum non est ut onus sæcularium negotiorum portet, ne dum hoc ejus colla deprimit, ad prædicanda cælestia non assurgat: nec debet stultorum operum exempla conspiciere, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire; ne scilicet quia alios talia fecisse considerat, se etiam facere licenter putet. *Ambrosius*. (de missione discipul. ad prædicandum.) Nihil etiam Dominus in nobis mortale vult esse. Mortale enim, atque terrenum calceamentum Moyses jubetur solvere, cum mitteretur ad populum liberan-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* in Ezech. (2) *Al.* corrigi P. Nicolai quasi dicat: Omnes alloquimini, majores & c.

(3) *Al.* vestra.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In epist. ad Coloss 3. & in Catena Græca. (d) Ut supra in Cat. Græc. & in Psalm. 124.

dum. Quod si quem movet qua ratione in Ægypto calceati jubentur edere agnum, Apostoli autem sine calceamento ad prædicandum Evangelium diriguntur; is considerare debet, quia in Ægypto positus debet adhuc morsus cavere serpentis, multa enim venena in Ægypto: & qui typo pascha celebrat, patere potest vulneri; qui autem minister est veritatis, venena non trepidat. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.) Omnis autem qui salutatur in via, ex occasione salutatur itineris, non ex studio optandæ salutis. Qui igitur non amore æternæ Patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat, quasi in itinere salutatur: quia ex occasione, & non ex intentione salutem audientibus exoptat.

(c) *Chrysostomus*. (c) Bonorum omnium mater pax est, sine qua cetera inania sunt: propter quod Dominus discipulis intrantibus domos, illico pacem jussit proferre tamquam bonorum indicium, dicens: *In quacumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui*. *Ambrosius* (ubi supra.) Ut scilicet pacis perferamus nuntium, ipse primus ingressus pacis benedictione celebretur. *Chrysostomus*. (d) Unde Pontifex Ecclesiæ tradit eam, dicens: Pax vobis. Implorant autem pacem sancti, non solum eam quæ versatur inter homines ad invicem, sed & eam quæ pertinet ad nos ipsos: nam sæpius in pectore bellum gerimus, & nullo molestante turbamur, nec non prava desideria contra nos crebro insurgunt. *Titus*. Dicitur autem, *Pax huic domui*, scilicet habitantibus domum: (2) omnes alloquantur, majores pariter, & minores; neque cum indignis vestra salutatio dirigetur: unde subditur: *Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illam pax vestra*; quasi dicat: Vos quidem proferetis verbum, res autem pacis applicabitur meo iudicio, ubicumque dignum esse videbitur. Si quis autem non sit dignus, non estis delusi, nec verborum vestrorum gratia periit; immo recipiatur ad vos; & hoc est quod subditur: *Si autem, ad vos revertetur*. *Gregorius*. Pax enim quæ ab ore prædicatoris offertur, aut requiescet in domo, si in ea fuerit quisquam prædestinatus ad vitam, & cæleste verbum sequitur, quod audit; aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non erit, quia ad eum pax revertitur, dum ei à Domino pro labore sui operis merces recompensatur. Si autem pax (3) nostra recipitur; dignum est ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriæ cælestis

Q 2

tis

tijs præmia offerimus: unde sequitur: *In eadem autem domo manete edentes, & bibentes quæ apud illos sunt.* Ecce qui peram, & sacculum portare prohibuit, sumptus, & alimenta ex eadem prædicatione concedit. *Chrysoſtomus.* (a) Sed ne aliquis diceret, Consumo res proprias parando advenis mensam, illum primo intrantem facit tibi pacis donum offerre, cui nihil est æquale, ut scias te majora quam des, suscipere. *Titus.* Vel aliter continua. Quia non estis constituti iudices eorum qui sunt digni, vel indigni, edatis, & bibatis quæ vobis offeruntur ab eis. Dimitte autem mihi eorum qui vos recipiunt examen; nisi vobis quoque sit notum non esse ibi filium pacis: tunc enim fortassis retrocedere debetis. *Theophylactus.* Vide igitur qualiter discipulos mendicare instituit, & pro pretio eos nutrimentum habere voluit: nam subditur: *Dignus est enim operarius mercede sua.* *Gregorius* (hom. 17. in Evang.) Sunt enim jam de mercede operarii, ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Qua in re considerandum est, quod uni nostro operi duæ mercedes debentur: una in via, quæ nos in labore sustentat; alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat. Merces itaque quæ in præsentia recipitur, hoc in nobis debet agere ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque prædicator non ideo prædicare debet ut in hoc tempore mercedem accipiat; sed ideo mercedem recipere ut prædicare valeat. Quisque namque ideo prædicat ut hic laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna mercede se privat. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut sup. cir. fin.) Subditur virtus alia, ne de domo in domum quis vaga facilitate demigret: sequitur enim: *Nolite transire de domo in domum:* ut scilicet amore hospitali servemus constantiam, neque aliquam amicitia necessitudinem facile resolvamus. *Beda* (super in *quacumque civitatem intraveritis*.) Descripto autem diversæ domus hospitio, quid jam in civitatibus agere debeant docet, piis scilicet in omnibus communicare, ab impiorum vero per omnia societate secerni: unde sequitur: *Et in quamcumque civitatem intraveritis, & susceperint vos manducate quæ apponuntur vobis.* *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis modica existant, & vilia, nihil amplius inquirentes. Denuntiat etiam eis ut operantes miracula homines ad (1) suas prædicationes attraherent: un-

de subdit: *Et curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquabit in vos regnum Dei.* Si enim prius curaveritis, deinde docueritis, prosperabitur sermo, & homines credent regnum Dei appropinquare: non enim curarent, nisi hoc aliqua virtus divina perficeret. Sed etiam cum secundum animam curantur, appropinquat in eos regnum Dei, quod longe est ab eo cum dominatur peccatum. *Chrysoſtomus* (hom. 36. in Matth.) Vide autem dignitatem Apostolorum: nihil sensibile monentur proferre, qualia (2) qui circa Moysen, & Prophetas, scilicet bona terrena, sed quædam nova, & mirabilia, scilicet regnum Dei. *Maximus.* (b) Dicitur autem, *Appropinquavit*, non ut ostendat temporis brevitatem, neque enim regnum Dei venit cum observatione; sed ostendit dispositionem hominum ad regnum Dei; quod quidem potentia est in omnibus credentibus, actu vero in his qui respuunt corporalem vitam, & solam eligunt spiritualem, qui dicere possunt: „Vivo autem non ego, sed vivit in me „Christus:“ Galat. 1. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Deinde docet excutiendum de pedibus pulverem, si quis recipiendos civitatis hospicio non putaverit, dicens: *In quamcumque civitatem intraveritis, & non receperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite: Etiam pulverem pedum, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos.* *Beda* (cap. 46. in Luc.) Vel ad contestationem terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt, vel ut ostendatur usque adeo se ab ipsis nihil terrenum querere ut etiam pulverem de terra eorum non sibi patiantur adhærere. Vel per pedes ipsum opus, & incessus prædicationis significatur; pulvis vero quo asperguntur, terrenæ levitas est cogitationis à qua & summi doctores immunes esse nequeunt. Qui ergo spreverint doctrinam, labores, & pericula docentium, ad testimonium suæ damnationis inflectunt. *Origenes.* (c) Extergendo ergo pulverem pedum in eos, quodammodo dicunt: Pulvis peccatorum vestrorum merito veniet super vos. Et attende, quod quæcumque civitates non suscipiunt Apostolos, sanamque doctrinam, habent plateas, juxta illud Matth. 7., Lata est via quæ ducit ad perditionem. *Theophylactus* (hoc loco.) Et sicut recipientibus Apostolos appropinquare regnum Dei dicitur in beneficium, sic non recipientibus in præjudicium; unde subdit: *Tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei:*

(1) *Al. omittitur suas.* (2) *Al. deest qui.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. In Origene non occurrit, sed ejus parum habet Theophylactus.

Dei: sicut adventus Regis est quibusdam ad poenam, quibusdam vero ad honorem: unde de eorum poena subditur: *Dico autem vobis, quia Sodomis in illa die remissius erit quam illi civitati?* Eusebius. (a) Nam in civitate Sodomitarum non caruerunt Angeli hospitio; sed Lot inventus est dignus eos hospitari. Si ergo ad accessum discipulorum, nec unus invenitur in civitate qui eis recipiat, quomodo non peior erit civitate Sodomorum? Hic sermo docebat eos audacter aggredi regulam pauperatis; non enim posset consistere civitas, & villa, nec vicus, sine aliquo incola noto Deo: nam nec Sodoma subsisteret non reperto Lot, quo recedente tota repente periit. Beda (cap. 42. in Luc.) Sodomitæ quoque ipsi, etsi (1) inhospitales fuerint inter cetera carnis, animæque flagitia, nulli tamen apud eos tales hospites, quales Apostoli reperti sunt: & Lot quidem aspectu, & auditu justus erat, non tamen ibi aliquid docuisse, aut signa fecisse perhibetur.

(d) Ambrosius (Lib. 7. in Lucam de condemnatione contem. Evan.) Docet Dominus graviori poenæ obnoxios fore qui Evangelium non sequendum quam qui legem judicaverunt esse solvendam, dicens: *Vae tibi Corozaim, va tibi Bethsaida.* Beda (cap. 42. in Luc.) Corozaim, Bethsaida, & Capharnaum, Tiberias quoque, quam Joannes nominat, civitates sunt Galilææ, sitæ in litore laci Genezareth, qui ab Evangelistis mare Galilææ, vel Tiberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus has civitates, quæ post tanta miracula, atque virtutes non poenituerunt, peioresque sunt Gentilibus naturale tantum jus dissipantibus: quia post descriptæ legis contemptum, Filium quoque Dei, & gloriam ejus spernere non timuerunt: unde sequitur: *Quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes quæ in vobis factæ sunt, olim in cilicio, & cinere sedentes poeniterent.* In cilicio; quod de pilis caprarum contextitur, asperam peccati pungentis memoriam significat; in cinere autem mortis considerationem, per quam in pulverem redigimur, demonstrat. Porro in sessione humilitatem propriæ conscientiæ significat. Impletum autem videmus hodie (2) dictum Salvatoris: quia Corozaim, & Bethsaida præsentem Domino credere noluerunt; Ty-

rus autem, & Sidon & quondam David, ac Salomoni amici fuere, & post evangelizantibus Christi credere discipulis. Chrysostramus (b) (hom. 38. in Matth.) Deplorat autem Dominus has civitates ad nostrum exemplum, eo quod effusio lacrymarum, & gemitus amarus super patientes insensibilitatem doloris, non modicum antidotum est & ad correctionem patientium, & ad remedium ingemiscientium super eos. Non solum autem per deplorationem inducit eos ad bonum, sed etiam per terrorem: unde sequitur: *Verumtamen Tyro, & Sidoni remissius erit quam vobis in judicio.* Hoc & nos audire debemus: non enim solum illis, sed etiam nobis pejus judicium statuit, nisi receiverimus intrantes ad nos hospites; quorum pulverem præcepit excutere. Cum autem plurima signa fecisset Dominus in Capharnaum, (3) & eum ipsa incolam habuisset, videbatur super alias civitates exaltata; sed propter incredulitatem cecidit in ruinam: unde sequitur: *Et tu Capharnaum usque in cælum exaltata: usque ad infernum demergeris: ut scilicet judicium sit proportionabile honori.* Beda (cap. 42.) Duplex autem in hac sententia sensus est. Vel ideo ad infernum demergeris, quia contra prædicationem meam superbissime restitisti, ut scilicet intelligatur in cælum exaltata per superbiam: vel ideo quia es exaltata usque ad cælum meo hospitio, & meis signis, majoribus plecteris supplicii, quia his quoque credere noluiti. Et ne quis putaret hanc increpationem vel tantummodo civitatibus, vel personis convenire quæ Dominum in carne videntes spernabant, & non omnibus qui hodie quoque Evangelii verba despiciunt; consequenter adjunxit, dicens: *Qui vos audit, me audit.* Cyrillus. (c) Per quod docet, quicquid per sanctos Apostolos dicit, acceptandum esse: quia qui illos audit, Christum audit. Inevitabilis ergo poena hæreticis imminet, qui Apostolorum negligunt verba: sequitur enim: *Et qui vos spernit, me spernit.* Beda (super *Qui vos spernit.*) Ut scilicet in audiendo quisque, vel spernando Evangelii prædicationem, non viles quasque personas, sed Dominum Salvatorem, immo ipsum Patrem spernere se, vel audire disceret: nam sequitur: *Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me: quia in discipulo magister auditur,*

(1) P. Nicolai habet contrario sensu hospitales. (2) Al. dictum scilicet. (3) Al. & eam incolam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Catena Græc. PP. ex homilia quod regulares foeminae viris cohabitare non debeant. Ut ex eodem loco cum sequentibus appendicibus prius confuse notabatur, scilicet hom. 38. in Matth. ut vides; quod apponendum est vocibus. Non solum autem, &c. quemadmodum habet Nicolai. (c) In Catena Græcorum Patrum.

& in Filio Pater honoratur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 24.) Si autem sermo Dei ad vos quoque pervenit, & in eo loco vos constituit, videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat quod nobis feceritis. *Beda* (ubi supra.) Potest & ita intelligi. *Qui vos spernit, me spernit*; idest, qui non facit misericordiam unde fratribus meis minimis, nec mihi facit. *Qui autem me spernit, nolens credere Filium Dei, spernit eum qui me misit*: „ quia ego & Pater „ unum sumus: „ *Joan. 10. Titus.* Simul autem in hoc discipulos consolatur; quasi dicat: Non dicatis, Cur imus passuri contumelias? Accomodate linguam: ego præbeo gratiam, in me vestra redundat contumelia.

(e) *Cyrillus.* (a) Suprà dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus Sancti insignitos, & facti prædicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperunt; nunc autem reversi consuetur honorantis eos potentiam: unde dicitur: *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.* Videbantur quidem gaudere magis quod facti sunt miraculorum auctores, quam quod facti erant prædicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus *Philip. 4.* „ Gaudium meum, & corona mea. „ *Gregorius 24. Moralium* (super illud *Job. 32.* „ Inspiratio „ Omnipotentis dat intelligentiam, „ cap. 7.) Mirè autem Dominus ut in discipulorum cordibus elationem præmeret, iudicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbiæ discerent quid de elationis vitio formidarent; unde sequitur: *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem*; (1) *Basiliius.* (b) Dicitur satanas, eo quod adversatur bono, hoc enim significat nomen Hebraicum; sed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, & accusator sit. Natura ejus est incorporea, locus aereus. *Beda* (super illud, *Videbam satanam sicut fulgur.*) Non autem dicit; *Modo video, sed Prius videbam*, quando corrui. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, vel præcipitem de supernis ad ima lapsum significat; vel quia dejectus adhuc transfiguratur se in Angelum lucis. *Titus.* Se autem dicit vidisse tamquam iudicem, qui novit incorporeorum passionés. Vel dicit, *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; sed factus est tenebrosus propter affectum, quia quod Deus fecit

bonum, hoc ipse in se auferavit in malum. *Basiliius.* (c) Supernæ enim virtutes non sunt naturaliter sanctæ, sed secundum analogiam divini amoris mensuram sanctificationis fortiuntur. Et sicut ferrum positum in igne non desinit esse ferrum, vehementer tamen flammæ unionem tam effectu, quam aspectu in ignem pertransit; sic & almæ virtutes ex participatione ejus quod est naturaliter sanctum, insitam habent sanctificationem: neque enim cecidisset sarangas, si natura fuisset insusceptibilis mali. *Cyrillus.* (d) Vel aliter. *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem*, idest (2) à supræmâ potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum subegerat sibi orbem, & ab omnibus colebatur; sed cum unigenitum Verbum Dei de cælo descendit, corrui tamquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Christum: unde sequitur: *Et ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones.* *Titus.* Serpentes quidem aliquando figuratè in deserto mordebant Judæos, & necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui serpentes illos perimeret æneus serpens crucifixus, ut si quis credens in eum prospexerit, liberetur à morsibus, & salveretur. *Chrysostomus.* (e) Deinde ne putaremus hoc dici de bestiis, subjunxit: *Et supra omnem virtutem inimici.* *Beda* (super *Dedi vobis potestatem.*) Hoc est omne genus immundorum spirituum de oblectis corporibus ejiciendi: & quantum ad ipsos subdit: *Et nihil vobis nocebit*; quamvis & ad litteram possit accipi: Paulus enim à vipera invasus nihil mali patitur, & Joannes iusto veneno non læditur. Hoc autem inter serpentes qui dente, & scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror; quod serpentes aperte sævientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines, vel dæmones significent. Vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena pravæ persuasionis objiciunt; scorpiones qui consummatas virtutes ad finem vitare intendunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel serpentes sunt qui visibiliter nocent: veluti fornicationis, & homicidii dæmon, qui vero invisibiliter nocent; scorpiones vocantur, sicut in vitiis spiritualibus. *Gregorius Nissenus.* (f) Voluptas etiam serpens dicitur in Scriptura, cujus natura est quod si caput ejus muri stricturam attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium concessit homini domicilium; sed per hanc necessitatem aggrediens (3) voluptas animum

(1) *Al. Beda.* (2) *Al.* ab ultima virtute in extremam, &c. (3) *Al.* omittitur voluptas.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) In hom. quod Deus non sit auctor mali. (c) Adversus Eunomium Lib. 3. (d) In Catena Græc. PP. (e) In eadem Catena. (f) In Catena Græcorum PP. ex homilijs in Cant.

num ad immoderatum quendam ornatum pervenit; ad hoc subsequenter avaritiam trahit, quam impudicitia sequitur, id est ultimum membrum; & cauda bestialitatis. Sed quemadmodum non est per caudam serpentem retrahi, sic non est incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates; nisi quis priorem editum (1) obtulerit malitiae. *Athanasius* (in serm. de Passione, & Cruce.) Deludunt autem nunc per Christi virtutem pueri voluptatem, quae quondam seducebat grandævos; & virgines perseverant; conculcantes serpentinae voluptatis fallacias. Sed & quidam ipsum aculeum scorpionis, id est diaboli, conculcantes, scilicet mortem non timentur interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero postpositis terrenis libero gressu conversantur in caelis, principem aeris non timentes. *Titus*. Sed quia laetitia qua eos laetos videbat; inanem gloriam sapiebat; gaudebant enim quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus; & daemonibus erant: ideo Dominus subjungit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus subjiuntur vobis.* *Beda* (cap. 42. in Luc.) De subjectione spirituum, cum caro sint, gaudere prohibentur, quia spiritus ejicere, sicut & virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti qui operatur; sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt. *Cyrillus*. (a) Sed cur, Domine, non finis laetari in honoribus à te collatis, cum scriptum in Psalm. 88. In nomine tuo exultabant tota die? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit: unde subdit: *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in caelis.* *Beda* (ubi supra in fin.) Quasi dicat: Non oportet vos de demonum humiliatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum est, quod sive caelestia, sive terrestria quis opera gesserit, per hoc quasi litteris annotatus apud Dei memoriam sit aeternaliter affixus. *Theophylactus* (super *Quia nomina vestra scripta sunt.*) Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitae, non (2) in causto, sed memoria Dei, & gratia. Et diabolus quidem desuper cadit; homines vero inferius existentes superius ascribuntur in caelis. *Basiliius*. (b) Quidam autem sunt qui scribuntur quidem non in vita, sed

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* obrulerit. (2) *Al.* in causto. (3) *Al.* propter plurimum. (4) *Al.* filii patris pater est.

Ex edit. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Esai 4. super illud vers. 3. *Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem.* (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Matth. (f) In Catena Graecorum PP. Habetur apud illum partim oratione contra Sabelli gregales quo ad priorem appendicem, partim orat. contra gentes, & secundum aliam inscriptionem contra idola, quo ad posteriorem.

secundum Hieremiam in terra, ut secundum hoc intelligatur duplex quaedam descriptio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur Psalm. 68., *Delectatur de libro viventium,* intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi; & secundum hoc fieri dicitur scripturae mutatio, quando à virtute delabitur in peccatum, vel e contra.

(f) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut benignus pater videns filios suos dirigi, gaudet; sic & Christus exultat, quod Apostoli tantis bonis facti sunt digni: unde dicitur: *In ipsa autem hora exultavit in Spiritu Sancto.* *Cyrillus*. (c) Inspexit quidem per spiritus operationem quam Apostolis tradidit, (3) plurimum acquisitionem: unde in Spiritu Sancto laetatus dicitur, id est in effectibus, qui per Spiritum Sanctum proveniunt: quasi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam conversionem errantium; de quo gratias agit: unde sequitur: *Confiteor tibi Pater Domine caeli & terrae.* *Beda* (cap. 43. in Luc. in initio.) Confessio non semper poenitentiam, sed & gratiarum actionem significat, ut in Psalmis saepissime legimus. *Cyrillus*. (d) Ecce autem, inquit illi quorum corda perversa sunt, gratias refert Filius Patri tamquam minor. Sed quid impedit consubstantiallem Filium laudare proprium Genitorem, mundum salvantem per eum? Quod si censet confessionis causa hunc esse minorem, aspice quod vocat eum Patrem suum, & Dominum caeli & terrae. *Titus*. (e) Alia enim per Christum ex non entibus producta sunt; sed solus ipse incomprehensibiliter à Patre est genitus: solius enim Unigeniti tamquam veri (4) filii naturaliter Pater est: unde solus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater;* hoc est, glorifico te. Nec mireris si Patrem Filius glorificat: tota enim hypostasis Unigeniti, Genitoris est gloria: nam quae facta sunt, & caelum, & Angeli, gloria sunt creatoris; verum, quia haec nimis infime sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus Filius, cum Deus perfecte sit similis genitori, perfecte glorificat Patrem. *Athanasius*. (f) Novimus etiam saepius Salvatorem humana proferte, habet enim adjunctam humanitatem divinitas; nec tamen propter corporis regimen Deum ignores. Sed quid respondent

R 2

In

in hoc qui volunt subsistentiam esse mali, formant vero sibi Deum alium à vero Patre Christi; & hunc dicunt esse unigenitum mali creatorem, & nequitiae principem, nec non mundialis machinae conditorem. Ait autem Dominus approbans verba Moyfi: *Confiteor tibi Pater Domine celi, & terræ.* Epiphanius (a) Editum vero à Marcione Evangelium habet, *eucharisto*, idest *gratias ago tibi Domine celi*; tacens quod dicitur *Pater*, & quod dicitur *& terræ*, ne videatur Christus opificem celi & terræ (1) habere patrem suum. Redarguitur autem, quia idem paulo infra habet, *Ita Pater.* Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de condemnatione contemptorum Evang.) Postremo aperit caeleste mysterium, quo placuit Deo ut parvulis, magis quam prudentibus mundi, suam gratiam revelaret: unde sequitur: *Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Theophylactus. Potest sic distingui ut dicatur, *A sapientibus*, idest à pharisæis, & scribis legem interpretantibus, & prudentibus, idest ab his qui à scribis fuerant docti: sapiens enim est qui docet, prudens vero qui docetur. Parvulos vero vocat Dominus suos discipulos, quos non legis doctores, sed de turba, & piscatores elegit, qui sunt vocati parvuli, quasi non malevoli. Ambrosius (ubi supra ante medium.) Vel parvulum hic accipiamus qui se exaltare non noverit, & phaleratis sermonibus artem suæ jactare prudentiæ; quod pharisæi plerique faciunt. Beda (cap. 43. in Luc.) Gratias igitur agit, quod Apostolis quasi parvulis adventus sui aperuit sacramenta, quæ ignoraverunt scribæ, & pharisæi, qui sibi sapientes videntur, & in conspectu suo prudentes. Theophylactus. Abscondita igitur sunt mysteria ab his qui putant se esse sapientes, & non sunt; nam si essent, eis revelata fuissent. Beda (cap. 43. parum à principio.) Unde sapientibus, & prudentibus, non insipientes, & hebetes, sed parvulos, idest humiles apposuit, ut probaret se tumorem damnasse, non acumen. Origenes (b) Sensus enim defectus præparatio fit supervenientis perfectionis: qui enim non sentit, quod careat vero bono, propter bonum præsens, quod sibi inesse videtur, vero bono privatur. Chrysostomus (hom. 39. in Matth.) Non autem letatur, & gratias agit, quod Dei mys-

teria latebant scribas, & pharisæos: hæc enim non erat materia alacritatis, sed gemitus; sed de hoc gratias agit, quia quod sapientes non noverant, hi noverunt. Gratias autem super hoc agit Patri, cum quo ipse simul hoc facit, ostendens nimiam dilectionem qua diligit nos. Ostendit autem consequenter, quod hujus rei causa prima, voluntas sua sit, & Patris, qui propria voluntate hoc agebat: unde sequitur: *Etiam Pater, quia sic placitum fuit ante te.* Gregorius. (c) His verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorumve repulsionem præsumamus: injustum enim esse non potest quod placuit justo. In cunctis ergo quæ exterius disponuntur, apertæ causa rationis est occultæ justitiæ voluntatis. Chrysostomus (hom. 39. in Matth. ante med.) Cum vero dixisset, *Confiteor tibi, quia revelasti ea parvulis*, ne putares quod ipse Christus hac virtute privatus non posset hoc facere, subjungit: *Omnia tradita sunt mihi à Patre meo.* Athanasius. Hoc non recte intelligentes Arrii sequaces delirant in Dominum dicentes: Si data sunt ei omnia, idest dominium creaturæ, fuit tempus quod ea non habuit, & sic non est de substantiâ Patris: nam si esset, non esset ei opus recipere. Sed ex hoc magis dementia eorum (2) carpitur. Si enim priusquam recepisset vacabat creatura à Verbo, qualiter salvabitur illud ad Coloss. 1., Omnia in eo consistunt? Ceterum si simul postquam facta est creatura, tota fuit tradita ei, non erat opus tradere, per ipsum namque facta sunt omnia. Non ergo, ut non putant, significatur hic creaturæ dominium; immo significativum est hoc verbum factæ dispensationis in carne: postquam enim homo peccavit, perturbata sunt omnia: unde Verbum caro factum est, ut omnia restauraret. Data sunt ergo ei omnia, non quia potestate cæteret, sed ut Salvator emendet universa; ut sicut per Verbum omnia in principio introducta sunt in esse, ita cum Verbum caro factum est, in ipso omnia restaurantur. Beda (cap. 43. in Luc.) Vel dicit, omnia sibi tradita, non mundi elementa, sed hi quibus parvulis spiritu sacramenta filii Pater revelavit, & de quorum salute, cum hæc loqueretur, exultavit. (3) Ambrosius (ubi supra.) Vel cum omnia le-

(a) Al. esse. Sed aliter efferunt totam hanc Epiphani appendicem quatuor toties citatæ editiones: sic enim legunt, Editum autem à Marcione Evangelium habet: *Regratior tibi Domine celi*; tacens quod dicitur *& terræ*; & quod dicitur *Pater*, ne intelligatur quod vocat Christus Patrem creatorem celi & terræ. (2) Al. carpitur. (3) Al. Augustinus.

EX EDIT. P. NICOT. (a) In eadem Catena Græc. Notatur sine ullo indice, sed colligitur ex Lib. 1. adversus hæreses. (b) In Catena Græc. PP. (c) 25. Mor. cap. 13. vel in antiq. codd. cap. 18. Tuger illud Job 4. *Ipsò concedente pacem, quis est qui condemnet?*

gis, omnipotentem agnoscis, non degenerem Patris; cum tradita legis, Filium confiteris; cui per naturam omnia unius substantiæ jura sunt propria, non, dono, collata, per gratiam. (a) Cum autem dixisset omnia sibi fore à Patre tradita, Ascendit ad propriam gloriam, & excellentiam, ostendens in nullo se superari à Patre: (1) unde, subdit: *Et nemo novit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius.* Non valet enim creaturæ intentio comprehendere modum divini substantiæ, quæ omnem superat intellectum, & decor ejus quamlibet considerationem transcendit; sed à seipsa quid sit natura divina cognoscitur. Itaque Pater per id quod est, novit Filium; & Filius per id quod est, novit Patrem, non interveniente aliqua differentia quantum ad divinitatis naturam: quod enim sit Deus, credimus; quid autem naturaliter sit, incomprehensibile est. Si vero creatus est Filius, quomodo solus sciret Patrem, aut quomodo à solo Patre sciretur? Scire namque naturam divinam impossibile est cuilibet creaturæ; scire autem quodcumque eorum quæ creata sunt, quid sit, non transcendit quemlibet intellectum, quamvis superet nostrum sensum, *Athanasius.* (b) Hoc autem Domino dicente, constat Arrianos ei obistere, dum dicunt non videri Patrem à Filio. Sed eorum ostenditur (2) infamia, si seipsum non novit Verbum, quod omnibus Patris, & sui, præstat notitiam: sequitur enim: *Et cui voluerit Filius revelare.* Titus. Est autem revelatio traditio notionis juxta proportionem naturæ, & virtutum uniuscujusque; & ubi quidem est natura consimilis, ibi est cognitio sine doctrina; (3) hic autem est per revelationem disciplina. *Origenes.* (c) Vult autem revelare ut Verbum, non irrationabiliter, & tamquam justitia, qui novit digne & tempora revelandi, & mensuras, revelationis. Revelat autem removens oppositum cordi velamen, nec non tenebras quas posuit in sui latibulum. Sed quoniam ex hoc putant qui alterius sunt opinionis, construere nefarium suum dogma, quod scilicet ignorus erat Pater Jesu sanctis antiquis; dicendum est eis, quoniam quod dicitur: *Cuiusque vult Filius revelare,* non solum retorquetur ad tempus futurum, ex quo Salvator hoc protulit, sed etiam ad tempus præteritum. Quo si velint hoc verbum revelare pro præterito sume-

re, dicendum est eis, quod non est idem cognoscere, & credere. Alii datur per spiritum, sermo scientiæ, alii fides in eodem spiritu: *I. Corinth. 12.* Erant ergo primo quidem credentes, postea autem cognoscentes. *Ambrosius* ubi supra à medio. Ut scias autem quia sicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater revelat quibus vult Filium; audi Dominum dicentem, *Matth. 16.* Beatus es Simôn Barjona, quia caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est.

(g) *Theophylactus* (hoc loco.) Quia superius dixerat, *Nemo novit quis sit Pater, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare,* (4) beatificat discipulos quibus Pater per eum revelabatur; unde dicitur: *Et conversus ad discipulos suos dixit: Beati vult qui vident quæ vos videtis.* *Cyrillus.* (d) Convertitur quidem ad eos, quia repellens Judæos surdos, & cæcam mentem gerentes, nec videre volentes, totum se præbebat diligentibus eum, & beatos asserit oculos videntes quæ prius aliis ipsi videbant. Illud tantum scire convenit, quia videre non significat actum oculorum, sed mentis recreationem in præstis beneficiis; puta si quis dicat, *Iste vidit bona tempora,* id est gavisus est in bonis temporibus, secundum illud *Psal. 125.* Videas bona Hierusalem. Multi enim Judæorum viderunt Christum divina operantem, corporali scilicet intuitu; nec tamen omnibus beatificatio convenit: non enim crediderunt, sed neque viderunt gloriam Dei oculis mentis. Beatificati sunt ergo oculi nostri in hoc quod fide vidimus Verbum pro nobis hominem factum, imprimens nobis decorem sui numinis, ut nos sibi conformes faciat per sanctificationem, & atque justitiam. *Theophylactus* (hoc loco.) Beatificat autem eos, & omnes simpliciter qui eum fide respiciunt, ex hoc quod antiqui Prophetæ, & Reges Deum in carne videre, & audire optaverunt; unde sequitur: *Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.* *Beda* (Cap. 43. in fine.) *Matthæus* apertius Prophetas, & justos appellat: ipsi enim sunt Reges magni, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse (5) noverunt. *Chrysostomus.* (e) Ex hoc autem dicto plures exif-

(1) *Al. omittitur unde.* (2) *Al. infamia.* (3) *Al. hæc.* (4) *Al. verificat.* (5) *Al. noluerunt.*

EX EPIT. P. NICOL. (a) *Cyrillus* in Catena Græc. PP. ex Thesaur. Sic ibi tantum indefinite indicatur, sed colligitur ex Lib. 4. Prius autem inepte cum ambrosii verbis confundebatur, quasi ex illo sumptum esset. (b) In eadem Catena. Habetur apud illum partim oratione sive disput. 1. contra Arrianos, partim orat. brevi contra eosdem. (c) Iterum in Catena Græcor. PP. (d) *Ibidem.* (e) In Catena Græcor. PP. ex homillis in Joan.

existimant Prophetas caruisse Christi notitia. Sed si optaverunt videre quæ viderunt Apostoli, noverunt illum venturum ad homines, & dispensaturum quæ dispensavit: nullus enim habet horum appetitum quæ mente non concepit: noverant ergo Filium Deum: unde non simpliciter dicit, *Va luerunt videre me, sed quæ vos videtis, nec audire me, sed quæ vos auditis.* Viderant enim ipsam, non ramén, jam incarnatum, nec sic, cum hominibus conversantem, nec tanta maiestate eis loquentem. *Beda* (ubi supra.) Illi enim à longe inspicientes per speculum, & in ænigmate viderunt; Apostoli autem in præsentiatum habentes Dominum, quæcumque voluissent interrogando discerere, nequaquam per Angelos, aut alias visionum species opus habebant doceri: *Origenes.* (a) Sed quare dicit plerisque Prophetas optasse, non autem omnes? Quia de Abraham dicitur, quod vidit diem Christi, & lætatus est; quam visionem non plures, immo pauci contigerunt. Fuesunt autem alii Prophete, & iusti non (r) tanti ut visionem Abraham, & peritiam Apostolorum attingerent; & hos dicit non vidisse, sed optasse.

(h) *Beda.* (cap. 44.) Dixerat supra Dominus, quod nomina eorum scripta sunt in cælis: unde, ut, puto, occasione tentandi Dominum legisperitus assumpsit, unde dicitur: *Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum.* *Cyrillus.* (b) Erant enim quidam verbosi circumvenientes totam regionem Judæorum, inculpantes Christum, & dicentes, quod præceptum Moysi inutile diceret, ipse autem quasdam novas doctrinas promeret. Volens ergo legisperitus seducere Christum, ut aliquid contra Moysen loqueretur, adest tentans ipsum, Magistrum vocans, doceri non patiens. Et quia Dominus solitus erat his qui veniebant ad eum, loqui de vita æterna, utitur legisperitus ejus eloquiis. Et quia tentabat astute, nihil aliud audit, nisi quæ per Moysen edita sunt: sequitur enim: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis?* *Ambrosius.* (de cond. contemp. Evang.) Erat enim ex his qui sibi legisperiti videntur, qui verba legis tenent, vim legis ignorant: & ex ipso legis capitulo docet esse legis ignaros, probans quod in principio statim lex Patrem, & Filium prædicaverit, & incarnationis dominicæ annuntiaverit sacramentum: sequitur enim: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex*

tota mente tua. *Basilii.* (c) Quod dicitur, *Tota mente tua,* in cetera non recipit sectionem: nam quantumcumque dilectionem in infimis expendis, hoc tibi necessario à toto deficit. Sicut enim in vase aliquo pleno liquore, (2) quantum emanat foras, tantum necesse est plenitudo in derogari, sic & in anima, in quantum emanaverit ab ipso dilectione ad illicita, in tantum minui necessarium est amorem ad Deum. *Gregorius Nissenus.* (d) In tria autem quædam animæ vis discernitur. Hæc enim est augmentativa solum, & nutritiva, quæ etiam in plantis reperitur: alia est quæ sensualiter disponitur, quæ (3) salvatur in natura irrationalium animalium: perfecta autem vis animæ est rationalis, quæ in natura humana conspicitur. Dicendo ergo cor, substantiam corporalem significavit scilicet nutritivam; dicendo vero animam, mediocrem, idest sensitivam; dicendo vero mentem, altiore naturam, idest intellectivam, & considerativam potentiam. *Theophylactus.* (hoc loco.) Hic igitur intelligendum est, quod oportet nos omnem virtutem animæ ad dei divinam subicere, & hoc viriliter, & non remisse: unde additur: *Et ex omnibus viribus tuis.*

Maximus. (e) Cum hac igitur intentione trinam ad Deum dilectionem lex pertractat, ut avellat nos à trina mundi habitudine, quæ respicitur ad possessiones, ad gloriam, & ad voluptates, in quibus etiam tentatus est Christus: *Basilii.* (f) Si quis autem querit quo pacto divina dilectio poterit obtineri, dicemus, quoniam indocibilis est divina dilectio: nam nec (4) lucis gaudere præsentia, nec vitam amplecti ab aliquo didicimus, vel amare parentes, aut alumnos, & multo magis divinæ dilectionis doctrinam. Sed feminalis quædam ratio nobis insita est intrinsecus, habens causas ut homo Deo adhaereat: quam rationem accipiens doctrina divinorum præceptorum colere diligenter, cautèque fovere, & ad perfectionem divinæ gratiæ perducere consuevit: naturaliter enim bonum amamus, amamus etiam proprium, & cognatum, nec non & benefactoribus sponte affectionem totam profundimus. Si igitur bonus est Deus, omnia vero bonum desiderant, quod voluntarie perficitur, naturaliter (5) nobis inest; quem etsi per bonitatem minime novissimus, ex hoc tamen quod ab ipso processimus, tenemur ipsum ultra modum amare, tanquam scilicet nobis cognatum. Major etiam est, & benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Est igitur primum & præcipuum mandatum divina

(1) *Al.* carui. (2) *Al.* in quantum. (3) *Al.* salvabatur. (4) *Al.* legis. (5) *Al.* bonis.
 Ex. EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In eadem Catena ex Afreticis. (d) Lib. de hominis creatione, cap. 8. (e) In Catena Græc. PP. (f) In eadem Catena. Habetur apud illum in Regulis fusius disputatis resp. ad interrog. 11.

næ dilectionis; secundum autem primi completivum, & ab eo complerum, quò mone-mur diligere proximum: unde sequitur: *Et proximum tuum sicut teipsum.* Sortimur autem à Deo potentiam ad hujus executionem mandati. Quis autem non novit quoniam mansuetum, & communicativum animal est homo, non autem solitarium, & silvestre? Nihil enim tam proprium est nostræ naturæ, sicut adinvicem communicare, & mutuo indigere, & cognatum diligere. Quorum ergo (1) præveniens Dominus nobis tradidit semina, horum consequenter fructus requirit. *Chrysostomus.* (a) Tu autem attende qualiter fere cum eodem excessu postulat utrumque præceptum: de Deo enim ait: *Toto corde tuo;* de proximo, *Sicut teipsum:* quod si diligenter (2) observaretur, nec servus esset, nec liber, nec victor, nec victus, nec dives, nec pauper, nec notus umquam esset diabolus: potius enim paleæ ignis sustinerent immisionem, quam fervorem caritatis diabolus: adeo cuncta superat dilectionis constantia. *Gregorius* 19. Moral. (cap. 20. in antiquis, in nov. exemp. est 14.) Cum autem dicatur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* quomodo alteri miserando pius est qui adhuc injuste vivendo sit impius sibimetipsum? (b) *Chrysostomus.* Cum autem legisperitus respondisset quæ continebantur in lege, Christus, cui nota sunt omnia, scindit fallaciæ ejus retia: sequitur enim: *Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac, & vires.* *Origenes.* (c) Ex his indubitanter colligitur, quod vita quæ prædicatur secundum mundi creatorem Deum, & antiquas Scripturas ab eo traditas, vita perpetua est: attestatur enim Dominus fumentis ex Deuteronomii cap. 6. quædam illud: *Diliges Dominum Deum tuum:* ex Levitici vero cap. 19. illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Hæc autem dicta sunt contra sequaces Valentini, Basilidis, & Marcionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad quærendum vitam æternam, nisi quæ continent lex, & Prophætæ?

(1) *Cyrillus.* (d) Laudatus legisperitus à Salvatore, quod recte respondit, in superbiam prorumpit, nullum sibi proximum putans esse, quasi nullus esset ei in justitia comparandus: unde dicitur: *Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?* Circumveniunt enim (3) eum quodammodo al-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ternatim vitia, à fallacia qua tentando quæsi-erat, ad arrogantiam lapsus. In hoc autem quod quærit: *Quis est meus proximus?* vacuus à dilectione proximi ostenditur, cum non æstimet aliquem sibi proximum esse; & per consequens à dilectione divina, quoniam cum fratrem non diligit, quem videt, non potest Deum diligere, quem non videt? *Ambrosius* (ubi sup. in fin.) Respondit etiam quod nesciret proximum suum, quia non crederet in Christum; & qui Christum nescit, nescit legem. Cum enim veritatem ignoret, quomodo potest scire legem, quæ annuntiat veritatem? *Theophylactus* (super suscipiens autem Jesus.) Salvator autem non actibus, aut dignitatibus, sed natura determinat proximum, quasi dicat: Non putes quod quamvis justus sis, nullus tibi sit proximus: omnes namque qui eandem naturam communicant, proximi tui sunt. Fias igitur, & tu eorum proximus, non loco, sed affectu, & circa eos cura. Et ad hoc Samaritanum in exemplum ducit: unde sequitur: *Suscipiens autem Jesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico.* *Græcus.* (e) Bene est generis appellatio: non enim ait: *Descendit quidam,* sed *homo quidam:* nam sermo sit de tota humanitate. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Homo enim iste ipse Adam intelligitur in genere humano: Hierusalem civitas pacis, illa cælestis, à cuius beatitudine lapsus est: Hierico interpretatur luna, & significat mortalitatem nostram, propter hoc quod nascitur, crescit, senescit, & occidit. *Augustinus.* (f) (Lib. 3. Hypognosticon par. ante med.) Vel Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, paradysum dicimus. Ante enim quam peccaret homo, in visione pacis erat, hoc est in paradiso, (4) ubi quicquid videbat, pax erat, & lætitia. Inde descendit quasi humiliatus, & miser factus per peccatum, (5) in Hierico, idest in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna. *Theophylactus* (super *Homo quidam descendebat.*) Non autem dicit: *Descendit,* sed *descendebat:* semper enim humana natura ad inferiora tendebat; & non in parte, sed in toto vitæ attendebat passibili. *Basilus.* (g) Convenit etiam hoc, si quis loca perspexerit: Hierico enim tenet loca convallia Palæstinæ; Hierusalem vero in cacumine sita est, occupans apicem montis. Venit igitur homo ab altis ad infima, ut à latronibus

S 2

ca-

(1) Al. conveniens. (2) Al. conservaretur. (3) Al. Circumveniunt enim quodammodo alternatim vitia, & fallacia qua tentando quæsi-erant, ad arrogantiam lapsus. (4) Al. omittitur ubi. (5) Al. deest in.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 32, in 1. ad Corinth. (b) *Cyrillus* in Cat. Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. (d) In eadem Catena. (e) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. (f) Sive Auctor Hypognosticon, &c. (g) In eadem Catena ex illius Ethicis.

caperetur, qui incolebant desertum; unde sequitur: *Et incidit in latrones. Chrysostomus.* (a) Primum istius hominis miserandus est casus, qui inermis ac destitutus in latrones incidit; quique improvidus incautusque eam viam elegerit qua evadere prædonum manus nequiverit: non enim posset inermis armatos, improvidus pessimos; incautus nocivos effugere: quippe cum militia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia; & ad nocendi sævitiam præparata. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de homine descendente à Hierusalem in Hierico.) Qui sunt autem isti latrones, nisi angeli noctis atque tenebrarum, in quos non incidisset, nisi eis mandati cælestis devius se fecisset obnoxium? *Chrysostomus* (ubi supra.) In exordio igitur mundi nocendi fallaciam diabolus est operatus in hominem, in quem fallendi (1) virus exercuit, & malitiæ nocentiam dedicavit. *Augustinus* contra Pelagium (Lib. 3. Hypognosticon.) Incidit ergo in latrones, idest in diabolum, & angelos ejus; qui per inobedientiam primi hominis humanum genus despoliaverunt, morum scilicet ornamentis, & vulneraverunt, (2) donò scilicet possibilitatis liberi arbitrii perditio: unde sequitur: *Qui etiam despoliaverunt eum, & plagis impostis abierunt.* In illo enim peccante plagam fecit, in nobis vero plagas, cum per unum peccatum quod contrahimus, superadsumus multa peccata. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 1. q. 19.) Vel spoliaverunt hominem immortalitate, & plagis impostis, peccata suadendo, reliquerunt semivivum: quia ex parte qua potest intelligere, & cognoscere Deum, vivus est homo; ex parte autem qua peccatis contabescit, & premitur, mortuus est; & hoc est quod subditur: *Semivivo relicto. Augustinus* (Lib. 3. Hypognosticon.) Semivivus enim habet vitalem motum, idest liberum arbitrium, vulneratum; (3) quod ad æternam vitam, quam perdidit, redire non sufficiebat: & ideo jacebat, quia vires ei propriæ ad surgendum non sufficiebant, ut ad se sanandum medicum, idest Deum, requireret. *Theophylactus* (super *Semivivo relicto.*) Aut semivivus dicitur homo post peccatum: quia anima immortalis est, corpus verò mortale, ita ut medietas hominis morti succumbat: aut quia humana natura in Christo sperabat consequi salutem, ita ut non omnino morti succumberet; sed inquan-

tum Adam peccaverat, mors in mundum intravit; in Christi vero justificatione mors era destruenda. (*Ambrosius* de hom. descendente in Hierico.) Vel spoliati quæ accepimus indumentata gratiæ spiritualis, & sic vulnera inferre consueverunt: nam si intemerata quæ sumpsimus indumenta servemus, plagas latronum sentire non possumus. *Basilius* (b) Vel potest intelligi quod expoliaverunt eum, plagis prius impostis: præcedunt enim vulnera nuditatem, ut intelligas, quod peccatum gratiæ præcedat carentiam. *Beda* (cap. 44. super *Et plagis impostis.*) Dicuntur autem plagæ peccata, quia his naturæ humanæ integritas violatur. Abierunt autem non ab insidiis cessando, sed insidiarum fraudes occultando. (*Chrysostomus* ubi supra.) Hic itaque homo, idest Adam, jacebat destitutus salutis auxilio, confossus vulneribus delictorum; cui nec sacerdos Aaron transiens sacrificio potuit profuisse: sequitur enim: *Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso eo præterivit:* nec etiam ejus frater Moyses levita, per legem potuit subvenire: unde sequitur: *Similiter, & levita, cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit.* (*Augustinus* Lib. 3. Hypog.) Vel in sacerdote, & levita duo tempora intelliguntur, legis scilicet, & Prophetarum: in sacerdote lex, per quam sacerdotium, & sacrificia instituta sunt; in levita vaticinium Prophetarum: quorum temporibus humanum genus sanari non potuit, quia per legem (4) cognitio peccati, non abolitio. *Theophylactus* (super *Viso illo præterivit.*) Dicit autem, *Præterivit*, quia lex venit, & stetit usque ad tempus præfixum, deinde non valens curare, abiit. Vide etiam quod lex non ad hoc data est (5) præcogitative ut hominem curaret: non enim poterat homo à principio suscipere Christi mysterium; & ideo dicit: *Accidit ut sacerdos quidam descenderet:* quod consuevimus dicere in his quæ non præmeditative fiunt. *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37. inter princ. & med.) Vel quia homo descendens à Hierusalem in Hierico Israelitæ fuisse intelligitur; quod intelligi potest, quia transiens sacerdos utique genere proximus præterit jacentem; transit levita, & hic genere proximus jacentem, & ipse contempsit. *Theophylactus* (hoc loco.) Miserti, inquam, illius fuere cum cogitaverunt, postmodum vero tenacitate devicti abierunt retrorsum:

(1) *Al.* virtus. (2) *Al.* bono. (3) *Al.* & ad æternam. (4) *Al.* conditio (item contradictio) peccati non abolevit. (5) *Al.* prærogativæ.

Ex edit. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. Apud illum habetur in hom. quæ inscribitur de eo qui incidit in latrones, inter illas quæ notantur in Lucam. Hoc pridem notatum fuerat ad marginem editionis Venetæ Nicolini. (b) Ut supra.

um: hoc enim designat quod dicit: *Præterit. Augustinus de Verbis Domini* (ser. 37.) Tran-
 iit Samaritanus genere longinquus, misericor-
 dia proximus; fecit quod sequitur: *Samaritanus*
utem quidam iter faciens, venit secus eum: in
 suo Samaritano se voluit intelligi Dominus nos-
 ter Jesus Christus: Samaritanus enim custos in-
 terpretatur, & de ipso dicitur Psal. 120., Non
 dormitabit, neque dormiet qui custodit Is-
 rael: " quia ,, resurgens à mortuis, ,, non
 moritur: " Rom. 6. Denique cum dicitur
 esse illi Joann. 8., Quia Samaritanus
 es, & dæmonium habes; " negavit se habere
 dæmonium, quia se noverat dæmonum expul-
 sorem, non se negavit infirmi custodem. *Græ-
 cus. (a)* Vocat autem hic Christus se Samarita-
 num opportune: cum enim alloqueretur legis-
 peritum superbientem in lege, voluit exprime-
 re quoniam nec sacerdos, nec levita, & qui con-
 versabantur in lege, legis propositum imple-
 rant; sed ipse venit consummaturus legis pro-
 positum. *Ambrosius* (ubi supra parum ant. med.)
 Hic autem Samaritanus etiam erat descendens:
 Quis enim est qui descendit de cælo, nisi qui
 ascendit in cælum, Filius hominis qui est in cæ-
 lo? ,, Joan. 2. *Theophylactus* (super *Iter faciens ve-
 nit secus eum.*) Dicit autem, *Iter faciens*, quasi ex
 proposito hoc statuens, ut nos curaret. *Augus-
 tinus* (Lib. 3. Hypog.) Venit autem in simi-
 litudine carnis peccati; ideo secus eum, quasi
 in similitudine. *Græcus. (b)* Vel secus viam ve-
 nit: fuit enim vere viator, non deviator, gra-
 tia nostri descendens ad terram. *Ambrosius* (ubi
 supra ante medium.) Veniens autem factus est
 in compassione nostræ susceptione finitimus, &
 in misericordie collatione vicinus: unde sequitur:
Et videns eum, misericordia motus est. Augustinus
 Lib. 3. Hypog.) Videns quidem eum jacen-
 tem, non valentem, non currentem; & ideo
 misericordia motus est; quia in eo nullum me-
 ritum invenit; quo curari dignus esset; sed ip-
 se de peccato damnavit peccatum in carne: un-
 de sequitur: *Et approprians alligavit vulnera ejus,*
*infundens oleum; & vinum. Augustinus de Ver-
 bis Domini* (ser. 37.) Quid enim tam longinquum,
 quid tam remotum quam Deus ab hominibus,
 immortalis à mortalibus, justus à peccatoribus,
 non loco longe, sed dissimilitudine? Cum ergo
 haberet in se duo bona, scilicet justitiam, &
 immortalitatem, & nos duo mala, scilicet ini-
 quitatem, & mortalitatem; si utrumque ma-
 lum nostrum suscepisset, par noster fuisset, &

liberatore nobiscum opus haberet. Ut ergo esset
 non hoc quod nos, sed prope nos, non est ille
 peccator ut tu, sed factus est mortalis quod tu;
 suscipiendo pœnam, & non suscipiendo culpam,
 & culpam delevit, & pœnam. *Augustinus de*
Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Alligatio vul-
 nerum est cohibitio peccatorum; oleum conso-
 latio spei bonæ (1) per indulgentiam datam ad
 reconciliationem pacis; vinum exhortatio ad
 operandum ferventissime in spiritu. *Ambrosius*
 (ubi supra.) Vel constringit vulnera nostra au-
 teriore præcepto, (2) & sicut oleo solet remis-
 sione peccati, sic vino compungit deauratione
 ne judicii. *Gregorius 20. Mor.* (super illud Job
 39., Eram mærentium consolator: " cap. 8,
 in antiq. codd. cap. 6.) Vel in vino morsum dis-
 trictionis adhibet, in oleo mollitiem pietatis;
 per vinum ungantur putrida, per oleum sanan-
 da foveantur. Miscenda est ergo lenitas cum se-
 veritate, & faciendum est, quoddam ex utro-
 que temperamentum, ut neque multa asperita-
 te exulcerentur subditi, neque nimia benignitate
 solvantur. *Theophylactus* (super *Infundens vinum,*
& oleum.) Vel aliter. Quæ secundum hominem est
 conversio, oleum est; quæ vero secundum
 Deum, vinum est, quod divinitatem significat,
 quam nemo potuisset sustinere, nisi oleum ha-
 beretur, id est conversatio humana: unde quæ-
 dam operatus est humane, quædam divinitus.
 Infudit ergo oleum, & vinum, quia nos huma-
 nitate, & divinitate salvavit. *Chrysostomus. (c)*
 Vel vinum infundit, id est sanguinem passionis,
 & oleum chris-matis, ut indulgentia daretur per
 sanguinem, sanctificatio conferretur per chris-
 matis unctionem. A cælesti medico conficissa lo-
 ca ligantur, & intra semetipsa retinentia medi-
 cinam, operante medicamine, pristinae sanitati
 redduntur. Infuso ergo vino, & oleo, imposuit
 eum super jumentum: unde sequitur: *Et imponens*
illum in jumentum suum, duxit in stabulum,
& curam ejus egit. Augustinus de Quæst. Evang.
 (Lib. 2. q. 19.) Jumentum (3) ejus est caro,
 qua ad nos venire dignatus est; imponi jumento
 est in ipsam incarnationem Christi credere. *Am-
 brosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de hom. descendente.)
 Vel jumento imponit dum peccata nostra
 portat, & pro nobis dolet: homo enim jumen-
 to similis factus est: & ideo supra jumentum
 suum nos imposuit, ne nos essemus sicut equus,
 & mulus, ut per nostri corporis assumptionem
 infirmitatem nostræ carnis aboleret. *Theophylac-
 tus* (super *Imponens illum in jumentum suum.*)

Vel
 (1) *Al.* apud indulgentiam. (2) *Al.* omittitur & *P. Nicolai* utroque loco habet sicut. (3) *Al.* bis
 onitur ejus.

EX BBIT. P. NICOL. (a) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. (b) Sive idem Se-
 verus ibid. (c) Ex hom. superius indicata de eo qui incidit in latrones.

Vel imposuit in suum jumentum, id est in corpus suum: membra namque sua nos fecit, & participes corporis ejus. Et lex quidem non omnes suscipiebat: „ Moabitæ (inquit Deut. 23.) „ & Ammonitæ non intrabunt in Ecclesiam „ Dei: “ nunc verò in omni gente qui timet Dominum, ab eò suscipitur volens credere, & pars Ecclesiæ fieri; propter hoc dicit, quod duxit eum in stabulum. *Chrysostomus* (ubi supra.) Est enim stabulum Ecclesia, quæ in itinere mundi lassatos, & sarcinis delictorum defessos suscipit venientes; ubi deposito onere peccatorum viator lassus reficitur, & refectus salubri pascuo reparatur; & hoc est quod dicitur: *Et curam illius egit.* Totum enim quicquid contrarium, nocens, & malum est, foris est, quia intra stabulum requies omnis, salubritasque inclusa est. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Et bene jumento impositum duxit in stabulum, quia nemo, nisi per baptismum corpori Christi adunatus, Ecclesiam intravit. *Ambrosius* (tit. de homine descendente à Hierusalem.) Sed quia non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, redeundum erat unde descenderat: unde sequitur: *Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe.* Quis est iste alter dies, nisi forte ille dominicæ resurrectionis, de quo dictum est Psal. 117. „ Hæc est dies quam fecit Dominus? “ Duo autem denarii sunt duo testamenta; quæ imaginem in se habent æterni Regis expectantem; quorum pretio vulnera nostra curantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Vel duo denarii sunt duo præcepta caritatis, quam per Spiritum Sanctum acceperunt Apostoli ad evangelizandum ceteris; vel promissio vitæ, præsentis, & futuræ. *Origenes.* (a) Vel duo denarii videntur mihi esse scientia sacramenti, quomodo Pater in Filio, & Filius in Patre sit: qua velut mercede donatur Ecclesiæ Angelus, ut diligentius curet hominem sibi commendatum, quem pro angustia temporis etiam ipse curaverat. Et promittitur ei quicquid de suo in medelam semiviventi expenderet, illico esse reddendum: unde sequitur: *Et quodcumque supererogaveris, ego, cum rediero, reddam tibi.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Stabularius fuit Apostolus, qui supererogavit aut illud consilium quod ait, 1. Corinth. 7. „ De virginibus autem præceptum „ Domini non habeo, consilium autem „ do: “ aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret ex Evange-

lio pasci. Multum etiam supererogaverunt Apostoli; sed & pro tempore doctores, qui vetus, & novum testamentum exposuere, supererogaverunt, pro quibus retributionem accipient. *Ambrosius* (de homine descend. à Hierusalem.) Beatus ergo ille stabularius qui alterius vulnera curare potest: beatus ille cui dicit *Jesus: Quodcumque supererogaveris, revertens reddam tibi.* Sed quando revertaris, Domine, nisi iudicii die? Nam licet ubique sis semper, & stans in medio nostrum, non cerneris à nobis; erit tamen tempus quo universa caro te respiciet reverentem. Reddes ergo quod debes beatiss, quibus es debitor. Utinam nos simus idonei debitores, ut quod accepimus possimus exsolvere. *Cyrillus.* (b) His (1) ergo præmissis, opportune jam Dominus legisperitum interrogat, subdens: *Quis horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones; At illi dixit: Qui fecit misericordiam in illum.* Neque enim sacerdos, neque levita factus fuit proximus patientis, sed ille qui est ejus misertus: inutilis est enim sacerdotii dignitas, & legis scientia, nisi per bona opera confirmetur: unde sequitur: *Et ait illi Jesus: Vade, & tu fac similiter.* *Chrysostomus.* (c) Quasi dicat: Si quem vides oppressum non dicas, Utique nequam est; sed sive Gentilis sit, sive Judæus, & ope indigeat, non cavilleris auxiliari, quæcumque mala fuerit passus. *Augustinus* de Doctrina Christiana (Lib. 1. cap. 30.) Ex hoc intelligimus eum esse proximum cui vel exhibendum est officium misericordiæ, si indiget, vel exhibendum esset, si indigeret. Ex quo jam consequens est ut etiam ille à quo nobis vicissim exhibendum est, proximus noster sit: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiæ denegetur officium, quis non videat? dicente Domino Matth. 6. „ Benefacite his qui vos „ oderunt. “ Unde manifestum est, hoc præcepto quo jubemur diligere proximum, etiam sanctos Angelos contineri, à quibus tanta nobis misericordiæ impenduntur officia, ex quo & ipse Dominus proximum nostrum se dici voluit, significans se opitulatum esse semivivo jacenti in via. *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim (2) cognatio facit proximum, sed misericordia, quia misericordia (3) est secundum naturam: nihil enim tam secundum naturam, quam juvare consortem naturæ.

(k) *Beda* (cap. 45. in Lucam.) Dilectio Dei, & proximi, quæ superius verbis,

(1) *Al. omittitur* ergo. (2) *Al. cogitatio.* (3) *Al. desideratur* est.

Ex edit. P. NICOL. (a) In Lucam hom. 34. (b) In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena Græc. ex homiliis ad Hebr. hom. 10.

& parabolis continebatur sibi: ipse rebus, (1) & veritate designatur: dicitur enim: *Factum est autem dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum. Origenes.* (a) Cujus quidem nomen Lucas hic tacet, sed Joannes exprimit vocans ipsum Bethaniam. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 26. par. à princ.) Sed Dominus qui in sua propria venit, & sui eum non receperunt, susceptus est tanquam hospes: sequitur enim: *Et mulier quaedam Martha nomine, excepit illum in domum suam; sicut solent suscipi peregrini; sed tamen suscepit famula Dominum, (2) ægra Salvatore, creatura Creatorem. Ne quis autem dicat: O beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt; nolite dolere, cum inquit Matth. 25. „ Quod enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.“* Accepta autem forma servi, in illa pasci à servis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnem, in qua quidem esuriret, & sitiret; sed in eremo esurienti Angeli ministrabant; ergo quod pasci voluit, pascenti præstitit. Martha igitur Dominum pascere disponens, & præparans, circa ministerium occupabatur; Maria vero soror ejus pasci magis elegit à Domino: sequitur enim: *Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Chrysostomus.* (b) Non simpliciter dicitur de Maria, quod federet prope Jesum; sed secus pedes illius, ut ostendat diligentiam, assiduitatem, & solertiam erga auditionem; & multam reverentiam quam habebat ad Dominum. *Augustinus de Verb. Dom.* (serm. 27. à med.) Quanto autem humiliter ad pedes sedebat, tanto amplius cariebat: confluit enim aqua ad humilitatem convalis, denotat de tumoribus collis. *Basilii.* (c) Omnis autem operatio, & verbum Salvatoris regula est pietatis, & virtutis; ob hoc enim induit corpus nostrum, ut nos conversationem illius imitemur pro posse. *Cyrillus.* (d) Exemplo igitur suo docet discipulos qualiter se gerere debeant in domibus eorum qui eos suscipiant, ut scilicet applicantes ad domum, non resupini quiescant, sed potius repleant suscipientes factis, & divinis doctrinis: hi vero qui domum parant, exeant obviam hilariter; & ferventer duabus de causis. Primo quidem edificabuntur in doctrinis eorum quos suscipiunt; deinde, & recipient caritatis mercedem: unde & hic sequitur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Augustinus de Ver. Dom.* (ser. 27. circ. med.) Bene Martha circa corporalem Domini necessitatem, vel voluntatem ministrabat, quasi

mortali; sed qui erat in carne mortali, in principio erat Verbum; ecce quod Maria audiebat: Verbum caro factum est, ecce cui Martha ministrabat: laborabat ista, vacabat illa; verumtamen Martha laborans multum in illa occupatione, & negotio ministrandi interpellavit Dominum, & de sorore conquesta est: sequitur enim: *Et ait, Domine, non est tibi cura quod soror mea reliquit me solam ministrare? Erat enim Maria intentata dulcedini verbi Domini; à Martha convivium Domino parabatur, in cujus convivio (3) Maria jam jucundabatur. Cum ergo suaviter audiret verbum dulcissimum, & corde intensissimo pascereretur, interpellato Domino à sorore sua, quomodo putamus eam timuisse ne diceret ei Dominus: Surge, & adjuva sororem tuam? Mira enim suavitate tenebatur; quæ profecto major est mentis quam ventris. Sed causam suam tanquam otiosa judici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare: si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Respondit ergo Dominus, qui in verbo non laborabat, quia Verbum erat: sequitur enim: *Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima. Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut forte movendi intentionis, ut audiat attentius. Bis vocata audit: Turbatur erga plurima; id est, circa multa es occupata: vult enim homo occurrere quando ministrat, & aliquando non potest quaritur quod deest, paratur quod adest; distenditur animus: nam si Martha susdiceret, adiutorium sororis non posceret: multa sunt, diversa sunt, quia carnalia sunt, temporalia sunt. Præponitur autem unum multis: non enim à multis unum, sed multa ab uno: unde sequitur: Porro unum est necessarium. Circa unum se voluit occupari, secundum illud Psal. 72. „ Mihi adherere Deo bonum est.“ Unum sunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: ad hoc unum non nos perducit, nisi multi habeamus cor unum. *Cyrillus.* (e) Vel aliter: Cum susceperint aliqui fratres Deum, non sollicitentur erga multum officium, nec poscant quæ præ manibus non sunt, & opus exsuperant: gravat enim passim in qualibet re quod superfluit: generat enim volentibus conferre radium, convivis autem videtur quod sunt alii causa laboris. *Basilii.* (f) Absurdum etiam est cibos ad sustentationem corporis sumere, ac per eos iterum officere corpori, & impedire ipsum erga mandatorum divinorum officium. Si ergo advenerit aliquis pauperum, sumat formam, & exem-**

S. Thom. Oper. Tom. IX.

T 2

plar

(1) Al. & varietate. (2) Al. erga Salvatorem. (3) Al. omittitur Maria. Ex edit. P. NICOL. (a) In prædicta Catena. (b) Ibidem. (c) Constit. monast. cap. 1. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) In Regulis fustis disputatis ad interrog. 19.

plar modestiæ ciborum; nec causa vivere volentium in deliciis mensam propriam præparemus: uniformis enim est Christiani vita, ad unam intendens intentionem, scilicet ad gloriam Dei; multiformis vero, & varia vita eorum qui de foris sunt, pro libito variata. Tu vero cur dum copia ciborum, & causa delectationis fratri præparas mensam, criminaris eum voluptatis, & diffundis in eos gulositatis opprobria, arguens delicias ejus in eo quod præparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens ministerium. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 27. inter princ. & med.) Quid ergo? Putamus reprehensum esse ministerium Marthæ, quam hospitalitatis occupaverat, quæ tanto hospite lætabatur? Hoc si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus: vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem; nihil sit cura eis quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane; vacent opera misericordiæ, uni infertur scientiæ. *Theophylactus* (super *Martha, Martha sollicita es.*) Non ergo Dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorum turbationem, scilicet abstractionem, & tumultum. Et vide consilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthæ; sed postquam illam sororem ab auditu studebat avellere, tunc Dominus occasione habita increpavit eam: usque enim adeo honoratur hospitalitas, donec (1) ad necessaria nos attrahit; cura vero incipit ab utilioribus impedire, manifestum est quod honorabilior est divinorum auditus. *Augustinus de Verb. Dom.* (a) (serm. 27. à med.) Non ergo Dominus opus reprehendit, sed manus distinguit: sequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferretur ab ea.* Non tu malam, sed illa meliorem. Unde meliorem? Quia ab ea non auferretur, à te auferretur aliquando onus neces-

(1) *Al.* ad necessaria.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Serm. 26. & 27. non uno eodemque tenore, sed permixtim interferendo quædamque serm. 26. habentur cum aliis ex 27. sumptis, & prioribus posteriora præmittendo.
(b) Vel in antiquis codd. cap. 25. super illud Job 5. *Ingredieris in abundantia sepulcrum.*

C A P U T XI.

(a) **E**T factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulus ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Joannes discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis peccata nostra, siquidem, & nos dimittimus debenti nobis; & ne nos inducas in tentationem.

(b) Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus

leitus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

(c) Et ego dico vobis; Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aut pisicem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?

(d) Et erat Jesus ejiciens dæmonium, & illud erat mutum; & cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, & admirata sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia: & alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo.

(e) Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Si autem, & sathanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

(f) Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet. Qui non est mecum, contra me est; & qui non colligit mecum, dispergit.

(g) Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam: & tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi; & fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.

(h) Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

(i) Turbis autem concurrentibus, coepit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est. Signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Propheta: nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit, & Filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomôn hic. Viri Ninivite surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia poenitentiam egerunt ante prædicationem Jonæ; & ecce plusquam Jonas hic.

(k) Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

(l) Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisæus autem coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisæi quod de foris est calicis, & catini mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Verumtamen quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Sed væ vobis pharisæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olerus; & præteritis judicium, & caritatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis pharisæis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ vobis, qui estis ut monumenta, quæ non apparent, & homines ambulantes supra nesciunt.

(m) Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt; & ipsi ungué digito vestro non tangitis sarcinas. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum; partes autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum; quoniam quidem ipsi eos occiderunt; vos autem ædificatis eorum sepulcra. Propterea, & sapientia Dei dixit: Mit-

tam ad illos Prophetas, & Apostolos; & ex illis occident, & persequentur: ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, à sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & adem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Cum autem hæc ad illos diceret, coeperunt pharisæi, & legisperiti graviter insistere, & os ejus opprimere de multis. insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

(a) **B**eda (cap. 46. in Luc.) Post (1) historiam sororum, quæ duas Ecclesiæ vitas significaverunt, non frustra Dominus, & ipse orasse, & discipulos orare docuisse scribitur: quia & oratio quam docuit, utriusque in se vitæ continet mysterium, & ipsarum perfectio vitarum, nostris non viribus est obtinenda, sed precibus; unde dicitur: *Et factum est cum esset in quodam loco orans.* Cyrillus. (a) Cum autem habeat omnis boni plenitudinem, cum orat, si plenus est, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus, quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cum voluerit, humana prosequi tempore ad hoc conveniente. Si enim comedit, & bibit, non incongrue utebatur oratione: ut doceat nos non esse erga hoc tepidos, sed attentius insistere orationibus. Titus. (b) Cum autem novam conversationem vidissent discipuli, novam formam orationis postulaverunt, cum plures orationes continerentur in veteri testamento: unde sequitur: *Ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum. Domine, doce nos orare: ne scilicet contra Deum peccemus, alii quærentes pro aliis, vel Deo assistentes in oratione non eo modo quo expedit.* Origenes. (c) Et ut orationis doctrinam proferat, infert: *Sicut Joannes docuit discipulos suos: de quo scilicet nos docuisti, quod inter natos mulierum nullus eo major surrexit: & quia præcepisti nobis petere æterna, & grândia; unde erit nos ad horum pervenire notitiam, nisi à te Deo, Salvatore nostro.* Gregorius Nissenus. (d) Orationis ergo doctrinam explicat discipulis, qui solerter notitiam orationis exposcunt, ostendens qualiter implorari oporteat divinum auditum. Basilius. (e) Duo autem sunt modi orationis. Unus quidem laudis cum humilitate; secundus vero petitionis, remissior. Quoties ergo oras, non prius ad petendum prorumpas: Sin autem tuum criminari affectum, quasi necessitate coactus supplices Deo. Sed cum incipis orare, quamlibet desere creaturam visibilem, & invisibilem; (2) sumas autem exordium à laude illius qui cuncta creavit: unde subditur: *Et ait illis: Cum oraveritis, dicite, Pater.* Augustinus de Ver. Domini (serm. 28.) Primus sermo quantæ gratiæ? Faciem tuam non audebas ad cælum levare, & subito accepisti gratiam Christi. Ex malo servo factus es bonus filius; ideo præsume non de tua operatione, sed de Christi gratia. Non ergo hic arrogancia est, sed fides: prædicare quod acceperis, non est superbia, sed devotio. Ergo attonde oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, qui per Filium te redemit: patrem dicas quasi filius; sed noli tibi aliquid specialiter vindicare: solius Christi specialis est Pater, nobis est Pater omnibus in communi: quia illum solum genuit, nos autem creavit. Et ideo secundum Matth. 6. dicitur: „ Pater noster; “ & additur: „ Qui es in cælis; “ in illis scilicet cælis de quibus dictum est Psalm. 18. „ Cæli enarrant gloriam Dei. “ Cælum est ubi culpa cessavit, ubi nullum mortis est vulnus. Theophylactus (super „ Qui es in cælis. “) Non autem dicit „ Qui es in cælis, “ tanquam ibi circumscribatur; sed ut ad cælos erigat auditorem, & abstrahat à terrenis. Gregorius Nissenus. (f) Vide autem quantæ præparationis (3) opus est ut audacter possis Deo dicere, Pater: quia si ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus, & hanc orationem enunties; audire mihi videor Deum dicentem: Cum corruptæ fueris vitæ, si patrem vocas incorruptibilitatis generatorem, fœda voce inquinans incorruptibile nomen: nam qui patrem mandavit vocare, proferre mendaciam non concessit. Omnium vero bonorum exordium est glorificare nomen Dei in vita nostra: unde subdit: *Sanctificetur nomen tuum.* Quis enim est adeo bestialis qui videns in credentibus vitam puram, non glorificet nomen invocatum in tali vita? Igitur qui dicit in oratione, *Sanctificetur in me invocatum nomen tuum,* (4) hoc orat: Fiam, tuo concurrente subsidio justus, & abstinens à quolibet malo. Chrysostomus (hom. 18. in Ep. 1. ad Corinth. à medio.) Sicut enim cum quis cæli pulchritudinem aspicit, dicit, Gloria tibi Deus; sic etiam cum

(1) Al. per historiam. (2) Al. Sumimus. (3) Al. omittitur opus. (4) Al. hoc orat, nominis concurrente subsidio, justus abstinens est à quolibet malo.

EX EDIT. P. NICOI. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Matthæum. (c) In Cat. Græc. PP. (d) In orat. dominicam serm. 1. (e) In Const. monast. cap. 1. (f) In orat. domin. serm. 2.

cum aspiciat alicujus virtutem: quia hominis virtus multo magis quam cælum glorificat Deum. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 27.) Vel dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*, in nobis, ut ad nos possit ejus sanctificatio pervenire. *Titus.* (a) Vel dicit: *Sanctificetur nomen tuum*: id est, nota sit tua sanctitas toti mundo; & laudet te decenter. „ Rectos autem decet coalludatio. “ *Psal.* 32. Jussit igitur orare pro emendatione mundi totius. *Cyrillus.* (b) Quoniam penes eos ad quos nondum pervenit fides, contemnitur adhuc nomen Dei; sed ubi jubat veritatis super eos (1) illuxerit, eum fatebuntur sanctum sanctorum. *Titus.* (c) Et quia in nomine Jesu est gloria Dei Patris: tunc nomen Patris sanctificabitur, quando Christus erit notus. *Origenes.* (d) Vel quia nomen Dei ab errantibus attribuitur culturis, & creaturis; nondum est sanctificatum, ut sit separatum à quibus debuit separari. Decet ergo nos orare ut nomen Dei adapteretur soli vero Deo, cui adaptatur quod subditur: *Adveniat regnum tuum*: ut scilicet evacuetur principatus, & potestas, & virtus, & regnum mundi, quin etiam peccatum, quod regnat in mortalibus nostris corporibus. *Gregorius Nissenus.* (e) Imploramus etiam à Domino liberari à corruptione, eximi à morte. Vel secundum quosdam, *adveniat regnum tuum*; id est, veniat super nos Spiritus Sanctus tuus, ut purificet nos. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 28.) Tunc enim venit regnum Dei quando ejus sumus gratiam consecuti: ipse enim ait infra 17. *Regnum Dei intra vos est.* *Cyrillus.* (f) Vel qui hoc dicunt, videntur optare rursus refulgentem in mundo omnium Salvatorem. Mandavit autem in oratione petere illud tempus revera terribile, ut faciant quod vivere decet eos non lente, vel remisse, ut illud tempus non paret eis flammam, & vindictam; sed magis honeste secundum voluntatem ipsius, ut eis tempus illud neccat coronas: unde secundum *Matth.* 6. sequitur: „ Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. “ *Chrysostomus.* (g) Quasi dicat: Præsta nobis Domine conversationem imitari cælestem, quatenus quæcumque tu vis, nos etiam velimus. *Gregorius Nissenus.* (h) Quoniam enim vitam humanam post resurrectionem similem dicit esse venturam vitæ angelicæ, consequens est vitam mundanam ad vitam quæ postmodum speratur, disponi, ut in carne viventes, carnaliter non vivamus. Per hoc autem verus medicus animæ solvit morbi naturam, ut quos occu-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* illuxit. (2) *Al.* aliquid indecens. (3) *Al.* professionem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In *Matthæum.* (b) In *Catena Græc. PP.* (c) Ubi supra. (d) In *Catena Græc. PP.* (e) Ubi supra. (f) Ubi supra. (g) In *Catena Græc. PP.* ex hom. 20. in *Matthæum.* (h) In orat. domin. serm. 4. (i) in *Matthæum.* (k) Ubi supra.

pavit infirmitas per hoc quod à voluntate divina recesserant, à morbo denuo liberet copulatio ad voluntatem divinam. Est enim sanitas animæ executio debita voluntatis divinæ. *Augustinus* in *Ench.* (cap. 25. & 115.) Apud Evangelistam igitur *Matthæum* septem petitiones continere videtur dominica oratio; Evangelista vero *Lucas* in oratione *Dominica* petitiones non septem, sed quinque complexus est, nec ab illo utique discrepavit. Sed quomodo illa septem sint intelligenda, ipse sub brevitate commouit. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu; Dei autem regnum, in resurrectione futurum est. Ostendens ergo *Lucas* tertiam petitionem duarum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam prætermittendo voluit intelligi. Deinde tres alias adjunxit; & primo de pane quotidiano, dicens: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 28. circ. med.) In *Græco* dicitur *epiuston*, hoc est supersubstantialem. Non iste est panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. *Latinus* autem hunc quotidianum panem dicit, quem *Græci* dicunt advenientem. Si quotidianus ille est panis, cur post annum illum sumas, quemadmodum *Græci* in oriente facere consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit: sic vive quod quotidie merearis accipere. Mors Domini significatur, & remissio peccatorum. Qui vulnus habet, medicinam quaerit: vulnus est, quia sub peccato sumus; medicina est cæleste, & venerabile sacramentum. Si quotidie accipis, quotidie tibi est hodie; Christus tibi quotidie resurgit: hodie est enim quando Christus resurgit. *Titus.* (i) Vel panis animarum divina est virtus afferens futuram vitam perennem, sicut panis ex terra prodiens vitam temporalem conservat. Cum autem quotidianum dixisset, divinum qui advenit, & futurus est, significat; quem nobis hodie præstari requirimus, poscentes quoddam ejus principium, atque gustum, quando spiritus in nobis inhabitans virtutem operatur, quæ superat omnem virtutem humanam; puta castitatem, humilitatem, &c. *Cyrillus.* (k) Putant autem forsitan (2) aliqui indecens esse, sanctos à Deo quaerere corporalia, & ob hanc causam applicant quod dicitur, ad spiritualem (3) considerationem. Ego autem concedam quod oportet sanctos præcipue satagere ad obtinenda spiritualia dona; illud ramen decet inspicere quod irrepre-

V 2

hen-

hensibiliter perunt, Domino præcipiente, panem comunem: ex eo (1) enim quod panem iussit quærere, idest quotidianum alimentum, videtur quod nihil concedat eos habere; sed magis honestam colere paupertatem: non enim est habentium panem petere, sed oppressorum penuria. *Basilii.* (a) Quasi dicat: Panem quotidianum, qui nostræ substantiæ competit ad vitam diurnam, non tibi ipsi commendes; sed ad Deum causa ejus refugias, exponens ei necessitatem naturæ. *Chrysostomus* (hom. 24. in Matth.) Postulanda ergo sunt divinitus necessaria vitæ, non ciborum diversitates, & vina odorifera, & cetera quæ delectant guttur, onerant autem ventrem, & mentem perturbant; sed panis, qui potest substantiam corporis sustentare; & illum qui nobis hodie tantummodo sufficit, ut de crastino non cogitemus. Unam (2) autem solam petitionem sensibilem quærimus, ut præsentibus non (3) affigamur. *Gregorius Nissenus.* (b) Postquam autem per bona opera fiduciam sumere docuit, consequenter remissionem reatuum docet implorare: sequitur enim: *Et dimitte nobis peccata nostra.* *Titus.* (c) Hoc (4) autem additum est necessario, pro eo quod nullus sine peccato reperitur, ne impediamur à sacra participatione propter humana peccata. Cum enim teneamur exhibere Christo omnimodam sanctitatem, qui Spiritum Sanctum habitare facit in nobis, redarguendi sumus, si non observemus ei templum mundum. Huic autem defectui subvenitur per Dei bonitatem indulgentem humanæ fragilitati peccatorum punitionem. Hoc autem juste fit à justo Deo, quando nos quasi debitoribus relaxamus, his scilicet qui nobis nocuerunt, & debita non exhibuerunt: unde subditur: *Siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis.* *Cyrillus.* (d) Vult enim, ut ita loquar, patientiæ quam homines colunt, imitatore fieri Deum, ut qualem ipsi exhibuerunt conservis bonitatem, talem pari lance recipere petant à Deo, qui (5) juste recompensat, & novit omnium misereri. (6) *Chrysostomus.* (e) Hæc igitur (7) animadvertendo grates agendæ sunt debitoribus nostris: fiunt enim nobis, si sapimus, causa indulgentiæ maximæ; & pauca exhibentes, plurima reperie-

mus: nam & nos multa debemus, & magna debira Domino; quorum si minimam partem à nobis vellet exigere, jam periissemus. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 28.) Debitum autem quid est nisi peccatum? Ergo si non accepisses alieni fenoris pecuniam, non deberes; & ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti enim pecuniam, cum qua dives (8) nascereris, ad imaginem, & similitudinem factus Dei; sed perdidisti quod habebas; sicut dum arrogantiam desideras vindicare, perdidisti humilitatis pecuniam: accepisti à diabolo debitum, quod non erat necessarium: cautionem tuam tenebat inimicus; sed eam Dominus cruci fixit, & suo cruore delevit. Potens est autem Dominus, qui abstulit peccatum, & debita nostra donavit; custodire nos adversus diaboli insidias, qui culpam generare consuevit: unde sequitur: *Et ne nos inducas intensionem*, quam scilicet ferre non possumus. Sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre possit humana conditio. *Titus.* (f) A diabolo enim non tentari est impossibile; sed ne à Deo relinquamur ad tentationes, hoc deprecamur. Quod autem ex permissione divina contingit, illud Deus quandoque facere dicitur in Scriptura; & secundum hoc nisi prohibeat tentationis invalescentiam, quæ supra nos est, tunc nos in tentationem inducit. *Maximus.* (g) Vel mandat Dominus ut petamus, *Ne nos inducas in tentationem*; idest, non permittas voluptuosarum, & spontanearum tentationum nos experientiam pati. Jacobus autem docet, pro veritate certantes non remitti (9) tentationibus involuntariis, & causativis laborum, dicens cap. 1. „ Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incidertis. “ *Basilii.* (h) Non tamen decet nos orando petere afflictiones corporales: universaliter enim præcepit orare, non subire tentationem; sed postquam aliquis subiit, (10) expedit à Domino petere virtutem perferendi, ut consummetur in nobis illud Matth. 10. „ Qui sustinet usque ad finem, salvus erit. “ *Augustinus* in Ench. (cap. 116.) At vero quod Matthæus in ultimo posuit, „ Sed libera nos à malo; „ lo; „ iste non posuit, ut intelligamus ad illud superius, quod de tentatione dictum est,

(1) *Al. deest* enim. (2) *Al. omittitur* autem. (3) *Al. affigamur.* (4) *Al. etiam.* (5) *Al. iustā* recompensat. (6) *Al. omittitur index Chrysostomi.* (7) *Al. advertentes: item animadvertentes. Corrigit autem Nicolai sc.* Hæc igitur animadvertentes, gratias agere debemus debitoribus nostris. (8) *Al. nasceris.* (9) *Al. in tentationibus.* (10) *Al. expetit.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Regulis brevioribus ad interrogat. 242. (b) In orat. domin. serm. 5. (c) In Matth. (d) Ubi supra. (e) In Catena Græc. PP. & insinuat ab illo passim hom. 19. & 62. in Matth. hom. 31. Oper. imperf. hom. 27. in Genesim, hom. 1. in Epist. ad Philemonem, sed iisdem præcise verbis non occurrit. (f) In Matthæum. (g) In Catena Græc. PP. (h) In Regulis brevioribus ad interrogat. 221.

pertinere: Deo quippe ait, „ Sed libera, “ non ait, Et libera; tamquam unam petitionem demonstrans: noli hoc, sed hoc. Sed sciat unusquisque in eo se liberari à malo quod non inferitur in tentationem. *Augustinus* de Verb. Dom. (cap. 28.) Unusquisque enim petit ut à malo, hoc est ab inimico, & peccato, liberetur; sed qui Deo se committit, diabolum non timet. „ Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? “ Rom. 8.

(b) *Cyrillus*. (1) (a) Docuerat supra Salvator ad petitionem Apostolorum, qualiter oportet orare; poterat autem contingere eos qui hoc salutare documentum receperant, effundere quidem preces juxta traditam formam, sed negligenter, & remisse hoc facere; deinde cum non exaudirentur per primam, vel secundam orationem, desistere ab orationibus. Itaque ne hoc pateremur, per modum parabolæ manifestat, quod pusillanimitas in orationibus damnosa est. Utilissimum vero est in eis patientiam habere: unde dicitur: *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum? Theophylactus*. Amicus iste Deus est, qui omnes amat, & omnes salvos vult fieri. *Ambrosius* (de exemplo Domini ind. discip. ad orat.) Quis etiam est nobis amicior quam qui pro nobis corpus suum tradidit? Datur autem nobis hic alius præcepti modus, ut omnibus momentis, non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur: sequitur enim: *Et ibit ad illum media nocte*: sicut petiit David quando (2) dixit Psalm. 118. „ Media nocte surgebam ad confitendum tibi: “ neque enim timuit excitare dormientem, quem scit semper esse vigilantem. Nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitatibus occupatus, septies in laudem Domino dicebat; quid nos facere debemus, qui eo amplius rogare debemus quo frequentius carnis, ac mentis fragilitate (3) delinquimus? (4) Quid quod diligendo Dominum Deum tuum, non solum tibi, sed etiam aliis poteris emereri? Sequitur enim: *Et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit ad me de via, & non habeo quod ponam ante illum.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 29. aliq. à princ.) Quid autem sunt isti tres panes nisi mysterii cælestis alimentum? Fieri enim potest ut aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem quod respondere non possit; & tunc se invenit non habere quando coactus est dare. Venit ergo tibi amicus de via hujus sæculi, in qua omnes velut peregrini tran-

seunt, nec ullus quasi possessor manet; sed omni homini dicitur: „ Transi, da venturo locum: “ Eccli. 29. aut forte de via mala, hoc est de vita mala, fatigatus nescio quis amicus tuus non inveniens veritatem, qua audita, & percepta beatus fiat. Venit ad te tamquam ad Christianum, & dicit, Redde mihi rationem; & interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas; & non est unde reficias esurientem, & compelleris quærere in dominicis libris: fortassis enim quod ille interrogavit, in libro positum est; sed obscurum est; ipsum Paulum, aut Petrum, aut aliquem Prophetam interrogare non sineris: jam enim requiescit familia ista cum Domino isto suo: & sæculi hujus ignorantia valida est, hoc est nox media, & urget amicus esuriens, cui simplex fides non sufficit. Numquid deferendus est? Ergo ad ipsum Dominum, cum quo familia requiescit, pulsa orando; de quo subditur: *Et ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse*, Qui differt dare, vult ut amplius desideres dilatum, ne vilescat cito datum. *Basiliius*. (b) Forsitan etiam ob hoc differt quasi ingeminans tui assiduitatem, & frequentiam erga se, & ut agnoscas quid donum Dei sit, & in timore donata custodias. Quicquid enim aliquis multo labore acquirit, nititur custodire, ne cum illud perdiderit, suum laborem amittat. *Glossa* (ordinaria super illud, *Noli mihi molestus esse*.) Non ergo aufert impetrandi licentiam; sed vehementius accendit desiderium orandi, ostensa difficultate consequendi: sequitur enim: *Jam ostium, clausum est.* *Ambrosius* (ubi supra.) Hoc est ostium quod aperiri sibi etiam Paulus exposcit, non solum suis, sed etiam populi orationibus obsecrans se juvari, ut aperiarur sibi ostium ad loquendum mysterium Christi. Et fortasse illud est ostium quod apertum vidit Joannes, cui dictum est, Apocal. 6. „ Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri. “ *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 21. Significatur ergo tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, & illi qui apostolicam sapientiam tamquam panem erogantes per orbem terræ prædicaverunt, jam sunt in secreta quiete cum Domino: & hoc est quod subditur: *Et pueri mei mecum sunt in cubili.* *Gregorius Nissenus*. Opportune eos qui per arma justitiæ impassibilitatem vendicaverunt sibi, pueros appellat, docens quod bonum, quod per studia in nobis (5) acquiritur, ab initio fuerat in natura repositum: nam quando aliquis ab-

(1) *Al. Chrysostomus*. (2) *Al. dicebat*. (3) *Al. deliquimus*. (4) *Al. omittitur* Quid. *Nicolai autem legit*: Quod si diligas Dominum Deum tuum &c. punctum apponendo affirmationis, non interrogationis. (5) *Al. deest* acquiritur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Constit. monast. cap. 1. versus finem.

renuntians carni per rationem & exercitio vitæ virtuosæ passionem confutavit, tunc quasi puer insensibiliter se habet erga passiones. Cubile autem requiem intelligimus saluatorum. *Glossa.* Et propter præmissa subdit: *Non possum surgere, & dare tibi:* quod est ad difficultatem impetrandi referendum. *Augustinus* de Quæst. Ev. (Lib. 2. cap. 21.) Vel aliter. Amicus ad quem venit in media nocte, ut accommodet tres panes, utique ad similitudinem ponitur secundum quam quis rogat Deum in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua præsentis vitæ confoletur labores. Ipsa enim angustia media nox est, qua cogitur vehementer instare. In tribus autem panibus etiam illud significatur, unius substantiæ esse Trinitatem. Amicus autem veniens de via intelligitur hominis appetitus, qui debet rationi servire: serviebat autem consuetudini temporali; quam viam vocat propter omnia transeantia. Converso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus à consuetudine revocatur. Sed si non confoletur interius gaudium de doctrina spiritali, qua Creatoris Trinitas prædicatur, magnæ angustiae sunt in homine; quem premit ærumna mortalis, cum ab his quæ foris delectant præcipitur abstinencia, & intrus non est refectio de læticia doctrinæ spiritalis: (1) & tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum à Domino, etiam si homo desit per quem sapientia prædicetur: sequitur enim: *Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Comparatio est à minori: si enim amicus homo surgit de lecto, & dat, non amicitia, sed tædio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine tædio largissime donat quod petitur? *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 29. inter princ. & med.) Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est ad cibum, & intelligentiam Trinitatis, habes & unde vivas, & unde pascas. Ne timeas, ne finias: non enim panis ille finietur, sed indigentiam tuam finiet: discere, & doce, vive, & pascere. *Theophylactus.* Vel aliter. Media nox finis est vitæ, in quo multi ad Deum adveniunt. Amicus autem est Angelus, qui accipit animam. Vel media nox est profundum tentationum, in quo constitutus petit à Deo tres panes, necessitatem scilicet corporis, animæ, & spiritus, (2) per quæ in tentationibus non periclitamur. Amicus autem qui de via venit, ipse Deus est, qui in tentationibus nos probat;

cui non habet quod apponat qui in tentatione infirmatur. Quod autem dicit, *Et clausa est janua*, intelligendum est, quod docet nos ante tentationes præparatos esse, postquam vero (3) tentationi incidimus, præparationis janua clauditur, & imparati inveniri, nisi Deus adjuvet, periclitamur.

(c) *Augustinus* de Verb. Dom. serm. 29. parum à princ.) Posita similitudine, adjunxit exhortationem Dominus, & omnino stimulavit nos querere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus; unde dicit: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis.* *Cyrillus.* (a) Quod dicit, *Dico vobis*, vim habet juramenti: Deus enim non mentitur. Quandocumque autem inquit audientibus aliquid cum juramento, ostendit inexcusabilem nostræ fidei parvitatem. *Chrysostomus* (hom. 34. in Matth. à med.) Per petitionem autem orationem ostendit, per inquisitionem vero studium, & sollicitudinem, cum subdit: *Quærite, & invenietis:* quæ enim queruntur, plurima cura indigent; quod maxime est in Deo. Plura namque sunt quæ sensum nostrum impediunt. Sicut ergo aurum perditum querimus, sic Deum solícite perquiramus. Ostendit etiam quod quamvis non aperiat illico janua, tamen immorandum est: unde subdit: *Pulsate, & aperietur vobis:* quia si querens immoraberis, utique recipies; ob hoc reclusum est ostium ut faciat te pulsare; ideo non mox annuit, ut exposcas. *Græcus.* (b) Vel per hoc quod dicit, *Pulsate*, forsitan insinuat petere cum effectu: pulsat enim aliquis manu; boni autem operis signum est manus. Vel hæc tria possunt aliter distingui: virtutis enim initium est petere notam fieri viam veritatis; secundus vero gradus est querere qualiter oporteat transire per viam; tertius gradus est ut cum virtutes attigerit, pulset ad ostium, ut intret spatiosam cognitionem: quæ omnia orando aliquis acquirit. Vel petere quidem est orare; querere vero, per bona opera agere orationi condigna; pulsare autem est orationi immorari, nec desistere. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 29. non procul à princ.) Non autem nos tantum hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigrítia: plus vult ille dare quam nos accipere. *Ambrosius* (Lib. & titulo ubi supra.) Qui autem promittit aliquid, spem debet afferre promissi, (4) ut mandatis obedientia deferatur, promissis fides; & ideo subdit: *Omnis enim qui petit accipit, & qui querit invenit, & pulsanti aperietur.* *Origenes.* (c) Queret autem aliquis qua-

(1) *Al. omittitur conjunctio &.* (2) *Al. per quem.* (3) *Nicolai legit in eas incidimus.* (4) *Al. ut momentis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Idem Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP.

(c) In eadem Cathena.

qualiter quidam orantes non exaudiantur. Ad quod dicendum, quod quicumque recto tramite ad quærendum accedit, nil omittens ex his quæ conferunt ad petitorum obtentum, accipiet revera quod precatus est dari sibi; si quis autem (1) divertat à proposito debitæ petitionis, cum non petat ut docet; non petit: quo si ut cum non recipiat, quod hic dicitur, non falsificetur: nam & magistro dicente: Quicumque veniet, ad me, assequetur disciplinarum peritiam, adire magistrum realiter accipimus, hoc est ut ferventer, & diligenter vacet documentis ipsius: unde & Jacobus dicit cap. 4. „Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis,“ scilicet causa voluptatum vanarum. Sed dicit aliquis: Immo cum aliqui rogant pro divina notitia obtinenda, & recuperatione virtutum, non obtinent. Cui dicendum, quod non propter se bona petiverunt accipere, sed ut commendentur per ea. *Basiliius*. (a) Si quis etiam ob torporem exhibeat se desideris, & traditor sui fiat in manus hostium; hunc Deus nec adjuvat: nec exaudit, eo quod per peccatum alienum se fecit à Deo. Decet ergo offerre quidem quicquid interest sua, clamare autem ad Deum, ut adjuvet eum. Est autem divinum subsidium implorandum non remisse, nec mentè huc illucque vagante: eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed magis Dominum irritabit: nam si aliquis coram Principe stans, fixum habet & intrinsecum, & extrinsecum oculum, ne forsitan puniatur; quanto magis coram Deo attentum, ac tremebundum oportet assistere? Si vero debilitatus à peccato fixe nequis orare, quantumcumque potes te ipsum cohibeas, ut stando coram Deo ad eum dirigas intellectum; & Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet, assistere coram Deo. Si sic ergo reipsum compellis, ne discedas donec accipias. Ideo ergo quandoque petis, & non accipis, quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leviter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Sæpius autem quidam obviant dicentes: Quare oramus? An ignorat Deus quibus opus est nobis? Novit quippe, & omnia spiritualia uberius dat nobis, & antequam postulamus; sed opera virtutis, & regnum celorum oportet prius optare, optantem vero quærere, ingentem per fidem, & patientiam quicquid interest sua, in nullo delicto redargutum à propria conscientia. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Ergo præceptivus locus frequen-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ter orandi spes est impetrandi. Ratio autem persuadendi prius fuit in præcepto, postea fit in exemplo, quod ostendit subdens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi?* *Cyrillus*. (b) In quo instruit nos Salvator quiddam necessarium: frequenter enim inconsulto voluptatum impetu, irrui-mus ad perniciofa desideria. Cum igitur aliquid talium à Deo petimus, nequaquam impetrabimus: ad quod ostendendum utitur patenti exemplo ex his quæ penes nos sunt: cum enim filius tuus petit panem, grater propinas, quia cibum petit opportunum; quando vero sensus penuria lapidem polcit ut comedat, non affers ei, sed potius prohibes eum à nocivo desiderio, ut sit sensus: *Quis autem ex vobis patrem petit panem, quem scilicet pater dat: numquid lapidem dabit illi?* scilicet si petierit. Eadem quoque ratio est in serpente, & pisce, de quo subdit: *Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?* Et similiter in ovo, & scorpione, de quo subdit: *Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem?* *Origenes*. (c) Tu tamen attende, si panis quidem est animæ cibus (2) in cognitione, sine quo non contingit salvari; puta perspicax ratio vitæ debitæ: piscis autem est amor disciplinæ; puta mundi constitutionem agnoscere, elementorum effectum, & quantumcumque consequenter differit sapientia. Itaque nec vice panis Deus propinat (3) lapidem, quem volebat diabolus à Christo manducari, nec vice piscis serpentem, quem comedunt Æthiopes, indigni pisces comedere; (4) nec similiter dat vice nutritivi, & utilis, non comestibilia, & nociva; quod refertur ad scorpionem, & ovum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 22.) Vel potius intelligitur caritas propter majorem appetitum, (5) & tam necessarium ut sine illa cetera nihil sint, sicut sine pane mensa est inops; cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur. Quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumjactata non frangitur, recte pisci comparatur: cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciæ, (6) quæ etiam primo homini male suadendo præfeminavit. In ovo intelligitur spes: ovum enim nondum est fetus perfectus, sed (7) fovendo speratur: cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est, sicut contrarium spei est

X 2 re-

(1) *Al.* divertens. (2) *Al.* in cogitatione. (3) *Al.* laudem. (4) *Al.* nec simpliciter dat vitæ nutritivæ, & utilis &c. (5) *Al.* omittitur &c. (6) *Al.* quam. (7) *Al.* fovendo.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In Constit. cap. 1. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid.

retrospicere, (1) cum spes futurorum in illa quæ ante sunt se extendat. *Augustinus* de Verb. Dom. (ferm. 29.) Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, ut retro respicias? O munde immunde, quid strepis, quid avertere conaris? Tenere vis periens; quid faceres si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentiris? *Cyrillus*. (a) Ex præmissis autem exemplo concludit: *Si ergo vos, cum sitis mali*, idest cum mentem susceptivam pravitatis geratis, non autem uniformem, & fixam in bono, sicut Deus. *Beda* (Lib. 3. in Luc. par. ante fin.) Vel malos vocat sæculi amatores, qui dant illa quæ secundum sensum suum judicant bona, quæ etiam in sua natura sunt bona; & ad usum infirmæ vitæ pertinent: unde subdit: *Nostis bona data dare filiis vestris*. Apostoli etiam, qui merito electionis bonitatem humani generis excesserant, supernæ bonitatis respectu, mali esse dicuntur: quia nihil per semetipsum bonum, nisi deitas sola. Quod verò subditur, *Quanto magis Pater, vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?* Pro quo *Matthæus* posuit cap. 7. „Dabit bona petentibus se:“ ostendit Spiritum Sanctum plenitudinem (2) donorum Dei: quia omnes utilitates quæ ex donorum Dei gratia suscipiuntur, ex isto fonte emanant. *Athanasius*. (b) Nisi autem Spiritus Sanctus esset de substantia Dei, qui solus est bonus, nequaquam hic appellaretur bonus, quando Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus est. *Augustinus* de Verb. Dom. (ferm. 29.) Ergo avare quid quæris? Aut si aliud petas, quid tibi sufficiat; cui (3) Deus non sufficit?

(d) *Glossa*. (c) Promiserat Dominus, quod spiritus bonus daretur orantibus; cujus quidem beneficium subsequenti miraculo demonstrat: unde dicitur: *Et erat Jesus ejiciens demonium, & illud erat mutum*. *Theophylactus* (super *Et illud erat mutum*.) *Cophos* (4) quem Latini interpretantur mutum, apud Græcos frequenter dicitur, qui non loquitur: dicitur etiam & qui non audit; sed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem à nativitate non audit, ex necessitate non loquitur: ea enim loquimur quæ per auditum loqui docemur. Si quis tamen ex aliqua passione superveniente audiam amiserit, hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatu fuit, & mutus erat

lingua, & surdus auditu. *Titus*. (d) Mutum autem, vel surdum dicit dæmonium quod hanc ingerit passionem, quod non audiatur divinum verbum. Nam dæmones auferentes aptitudinem humani affectus, obrundunt animæ nostræ auditum. Idcirco venit Christus, ut ejiciat dæmonium, & audiamus verbum veritatis: unum enim sanavit, ut universalem prægustrationem faciat humanæ salutis: unde sequitur: *Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus*. (5) *Remigius*. Dæmoniacus autem iste apud *Matthæum* non solum mutus, sed & cæcus fuisse narratur. Tria igitur signa simul in uno homine perpetrata sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur: quod quotidie completur (6) in conversione credentium, ut expulso primum dæmone, fidei lumen aspiciant; deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur. *Cyrillus*. (e) Hoc autem miraculo peracto, extollebat eum multitudo præconiis, & gloria quæ Deum decet: unde sequitur: *Et admirate sunt turbæ*. *Beda*. Turbis autem, quæ minus eruditæ videbantur, Domini semper facta mirantibus, scribæ, & pharisæi vel negare, vel sinistra interpretatione pervertere laborabant; quasi non divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent: unde sequitur: *Quidam autem ex eis dixerunt in Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia*. *Beelzebub* Deus erat Accaron; nam *Beel* quidem ipse *Baal*, *Zebub* autem mulca vocatur. Dicit autem *Beelzebub*, quasi vir mulcarum; ex cujus spurcissimo ritu principem dæmoniorum cognominabant. *Cyrillus*. (f) Alii vero paribus stimulatî livoris aculeis, petebant ab eo cæleste videre portentum: unde sequitur: *Alii tentantes signum de cælo quærebant ab eo*, quasi dicerent: Quamvis ab homine dæmonium ejeceris, non tamen hoc est divinæ operationis argumentum: nondum enim vidimus aliquid prioribus simile miraculis: *Moyse*s enim transduxit populum per medium maris, *Josue* vero successor ejus solem retardavit in *Gabaon*; tu vero nihil horum ostendisti. Quærere enim prodigia de cælo innuit, quod hujusmodi cogitationibus tunc temporis afficiebantur erga Christum.

(e) *Chrysostomus* (hom. 42. in *Matth*.) Cum pharisæorum suspicio irrationabilis esset, metu multitudinis non audebant eam divulgare, sed in animo suo eam vertebant: unde dicitur: *Ipse*

(1) *Al.* retro respicere. (2) *Al.* bonorum. *Pater Nicolai* legit plenitudinem esse donorum Dei. (3) *Al.* Dominus. (4) *Duo Veneta exempla supra citata, & Antverpiense habent*: Dicitur autem mutus at in pluribus qui non loquitur. *P. autem Nicolai* legit Dicitur autem *Cophos* ut in pluribus &c. (5) *Al.* *Beda*, quem habet etiam *P. Nicolai*. (6) *Al.* in confessione.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Dialogo 1. de Trinitate. (c) Non est in *Glossa* quæ nunc extat. (d) In *Matth*. (e) In *Cat. Græc. PP.* (f) *Ibid.*

autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: *Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum cadet.* Beda (cap. 48. in Lucam.) Non ad dicta, sed ad cogitata respondit; ut vel sic compellerentur credere potentiae ejus; quae cordis videbat occulta. (1) *Chrysoströmus* (hom. 42. in Matth.) Non autem respondebat ex Scripturis, quia non (2) attendebant, falso eas exponentes; sed ex his respondet quae communter accidunt. Domus enim, & civitas si fuerit divisa, velociter dissipatur, & etiam regnum; quo nihil est validius: firmat enim regna, & domos subditorum concordia. Si ergo, inquit, ego per daemone[m] daemona ejicio, dissensio inter eos est, & perit virtus eorum: unde subdit: *Si autem & satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus: quia dicitis me in Beelzebub ejicere daemona?* Non enim satanas sibiip[s]i repugnat, nec suis satellitibus nocet, sed potius statuit regnum suum. Restat ergo quod divina virtute conteram satanam. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de arg. pharis.) In hoc etiam ostendit regnum suum individuum esse, atque perpetuum; & ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe daemoneum ejicere daemones opinantur, eos regni negat esse perpetui; quod spectat etiam ad populum Judaeorum. Quomodo enim potest regnum Judaeorum esse perpetuum, quando à legis populo Jesus negatur, qui ex lege deberet? Ita ex parte se fides Judaicae plebis impugnat, (3) impugnando dividitur, dividendo dissolvitur; & ideo regnum Ecclesiae manebit aeternum, quia individua fides corpus est unum. Beda (cap. 48. in Lucam.) Regnum etiam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti non est divisum, quod est aeterna stabilitate mansurum. Desistant igitur Arriani juniorem Patre Filium, Filio vero Spiritum Sanctum dicere: quia quorum unum est regnum, horum est & una majestas. *Chrysoströmus* (hom. 42. in Matth.) Haec est prima solutio; secunda vero, quae est de discipulis; quam ponit subdens: *Si autem ego in Beelzebub ejicio daemona, filii vestri in quo ejiciunt?* Non dicit, Discipuli mei, sed *filii vestri*, volens eorum permulcere furorem. *Cyrillus*. (a) Judaei namque, & à Judaeis, secundum carnem, exorti sunt Christi discipuli; qui potestatem in spiritus immundos adepti erant à Christo, oppressos ab eis in nomine Christi liberabant. Cum ergo filii vestri ~~satanam~~ in nomine meo conterunt, quomodo non habet multam amentiam, dicere me à Beel-

zebub virtutem habere? Damnabimini igitur ex fide natorum vestrorum: unde subditur: *Ideo ipsi iudices vestri erunt.* *Chrysoströmus* (hom. 42. in Matth.) Quoniam enim ex vobis emanantes mihi obediunt, liquet quod condemnabunt operantes contraria. Beda. Vel aliter: Filios Judaeorum exorcistas gentis illius significat, qui ad invocationem Dei ejiciebant daemones; quasi dicat: Si expulsio daemoneum in filiis vestris Deo, non daemoneum deputatur; quare in me idem opus non eandem habeat causam? Ergo ipsi vestri iudices eunt, non potestate, sed operatione, dum illi expulsionem daemoneum Deo assignant, vos Beelzebub principi daemoneum: *Cyrillus*. (b) Postquam ergo quod dicitis, calumniae notam habet, manifestum est quod in spiritu Dei ejicio daemona: unde subdit: *Porro si in digito Dei ejicio daemona, profecto pervenit in vos regnum Dei.* *Augustinus*. de Conf. Ev. (Lib. 2. cap. 38.) Quod Lucas digitum Dei dicit, ubi Matthaeus dixit spiritum, ab eadem sententia non recidit; quin potius & aliquid docet, ut noverimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. *Augustinus* de Quæst. Ev. (Lib. 2. q. 17.) Dicitur autem Spiritus Sanctus digitus Dei, propter (4) participationem donorum, quae in eo dantur unicuique propria; sive hominum, sive Angelorum: in nullis enim membris nostris magis apparet partitio quam in digitis. *Cyrillus*. (c) Vel Spiritus Sanctus dicitur digitus Dei: Filius enim manus, & brachium Patris dictus est, operatur enim Pater cuncta per eum. Sicut igitur digitus non est alienus à manu, sed ei naturaliter insitus: sic Spiritus Sanctus consubstantialiter connexus est Filio, & per eum omnia Filius operatur. *Ambrosius* (Lib. & cap. ubi supra.) Nec tamen tibi membrorum compactione nostrorum portio quaedam videatur faciendae virtutis: individuae enim rei non potest esse divisio: & ideo ad formam unitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est. *Athanasius* (contra Arrianos orat. 2.) Ad praesens autem non renuit Dominus gratia suae humanitatis dicere se minorem Spiritu Sancto, dicens se in eo daemones ejicere, quasi non sufficiente humana natura ad daemoneum expulsionem, nisi virtute Spiritus Sancti. *Cyrillus*. (d) Et ideo convenienter dicitur: *Pervenit in vos regnum Dei*; id est, si ego homo existens in Spiritu divino ejicio daemones, ditata est humana natura in me, & advenit regnum Dei. *Chrysoströmus* (hom. 42. in Matth.)

Di-

(1) *Al. Cyrillus*. (2) *P. Nicolai legit* non attendebat illis, falso &c. (3) *Al. impii gloria dividitur*. (4) *Al. participationem*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem. (c) In Thesaur. Lib. 13. cap. 2. (d) In Catena Graecorum PP.

Dicit autem, *Super vos*, ut eos attraheret; quasi dicat: Si vobis adventunt prospera, cur vestra bona fastiditis? *Ambrosius* (Lib. & cap. ut sup. circa med.) Simul ostendit etiam imperialem quamdam esse Spiritus Sancti potestatem, in quo regnum est Dei; nos quoque, in quibus habitat Spiritus, esse regalem domum. *Titus*. (a) Vel dicit, *Pervenit in vos regnum Dei*, ut intelligatur, pervenit contra vos, non pro vobis: horrendus enim est perfidis (1) Christi secundus adventus.

(f) *Cyrillus*, (b) Quia necessarium erat per multas considerationes detrahentium retractare sermonem, utitur nunc exemplo manifestissimo, quod demonstrat volentibus intueri, quod principem hujus sæculi virtute sibi insita vicit, dicens: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet*. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Fortem vocat diabolum, non quia naturaliter hujusmodi sit, sed innuens antiquam ejus tyrannidem, quam pusillanimitas nostra causavit. *Cyrillus* (c) Erat enim ante Salvatoris adventum violentia multa, rapiens alienos greges, scilicet Dei, & quasi ad proprium ducens ovile. *Theophylactus*, Arma autem ejus sunt omnes species peccatorum; in quibus confidens invaluit contra homines. *Beda* (cap. 68. in Lucam.) Atrium vero illius mundum vocat, qui in maligno positus est, in quo usque ad Salvatoris adventum potiebatur imperio: quia in cordibus infidelium, sine ulla contradictione quiescebat; sed fortiori potentia Christus victor omnes homines liberando ipsum ejecit: unde subditur: *Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet.* *Cyrillus*. (d) Postquam enim Dei summi Verbum, totius fortitudinis dator, & Dominus virtutum, factum est homo, invasit illum, & arma ejus abstulit. *Beda* (super arma ejus auferet.) Sunt ergo arma ejus astutiæ, dolique nequitiae spiritualis; spolia vero ejus ipsi homines sunt ab eo decepti. *Cyrillus*. (e) Nam qui dudum irretiti fuerant ab eo Judæi in divinam ignorantiam, & errorem, evocati sunt per sanctos Apostolos ad notitiam veritatis, & oblatis sunt Deo Patri per fidem adhibitam Filio. *Basilii* (f) Distribuit etiam spolia, exhibens fideles (2) custodias Angelorum ad hominum salutem. *Beda* (ubi supra.) Victor etiam Christus spolia distribuit, quod est insigne triumphantis: quia

captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus; quosdam quidem Apostolos, alios Evangelistas, hos prophetas, illos pastores ordinans, & doctores. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Deinde ponitur quarta solutio, cum subditur: *Qui non est mecum, adversum me est*; quasi dicat: Ego volo homines offerre Deo, satanas autem contrarium. Qualiter ergo qui mihi non cooperatur, sed dissipat quæ mea sunt, iam mihi consentaneus fieret ut una mecum ejiceret daemones?

Sequitur: *Et qui non colligit mecum, dispergit*. *Cyrillus*. (g) Quasi dicat: Ego veni, ut filios Dei ab eo dispersos congregem; at ipse satanas, cum mecum non sit, quæ collegi, & salvavi, tentat dispergere. Qualiter ergo qui meis dispensationibus refragatur, virtutem mihi ministrat? *Chrysostomus* (Hom. 42. in Matth. à med.) At si qui non cooperatur, adversarius est; multo magis qui obstat. Videtur tamen mihi & Judæos ad præsens sub ænigmatate tangere, ordinans eos cum diabolo: nam & ipsi agebant contra eum, & dispersebant quos congregabant.

(g) *Cyrillus* (h) Post præmissa ostendit Dominus unde contigit populo Judæorum ut ad (3) hujusmodi opiniones laborarent de Christo, dicens: *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem*. Quod enim hoc exemplum ad Judæos spectet, *Matthæus* cap. 12. expressit, dicens: „ Sic erit & generationi huic pessimæ. “ Quamdiu enim erant in Ægypto viventes ritu Ægyptorum, inhabitabat in eis spiritus malignus; qui expulsus est ab eis, quando mactaverunt agnum in figura Christi, & liniti sunt ejus sanguine, & sic evitaverunt destructorem. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. in cap. de arg. quibus pharisæi, &c.) Itaque in uno homine totius populi Judaici comparatio est, à quo per legem spiritus immundus exierat. Sed quia in Gentibus, quorum corda prius arida erant, sed postmodum per baptismum rore Spiritus humescebant, propter fidem Christi requiem diabolus invenire non potuit (immundis enim spiritibus Christus incendium est) ideo regressus est ad plebem Judæorum: unde sequitur: *Et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi*. *Origenes*, (i) Idest ad eos qui sunt ex Israel; quos vidit nihil divinum in se continentes, sed desertos, & vacantes habitationi ejus: unde sequitur: *Et cum venerit, invenit eam*

(1) *Nicolai* addit Christiani. (2) *Al.* custodiæ. (3) *Al.* hujus.

EX EDIT. P. NCOL. (a) In Matthæum. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Joan. Lib. 10. cap. 11. (d) Ubi supra (e) Ibidem. (f) Esai 18. (g) Ubi supra (h) In Catena Græc. PP. (i) In Catena Græc. PP.

eam scopis, mundatam. Ambrosius (ubi supra) Forensi enim, (1) & perfunctoria specie comperta animo manet interiore pollutior: neque enim sacri fontis irriguo aut abluebatur, aut (2) restringebatur ardorem: meritoque ad eam spiritus redibat immundus, adducens secum septem spiritus nequiores: unde sequitur: *Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi*: quoniam scilicet in hebdomada legis, & octavae (3) mysterium commisit. Itaque, ut nobis multiplicatur septiformis Spiritus gratia; ita illis immundorum spirituum omnis cumulat in iuria: universitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur. Chrysostomus (hom. 44. in Matth. a med.) Incolunt autem animas Judaeorum demones peiores prioribus: nam tunc temporis in Prophetas saeviebant, nunc vero ipsi Dominum Prophetarum injuriantur; atque ideo à Vespasiano, & Tito peiores passi fuerunt quam in Aegypto, & Babylone: unde sequitur: *Et sunt novissima hominis illius peiores prioribus*. Tunc etiam aderat eis divina provisió, & gratia Spiritus Sancti; nunc vero etiam hac cura privantur: propter quod virtutis major penuria nunc, & ærumina intensior, & dæmonum exactio saevior. Cyrillus. (a) Sunt etiam novissima peiores prioribus, secundum illud apostolicum 2; Pet. 2. 3; Melius, erat eis veritatis viam non cognoscere, quam post agnitam retroire. Beda (cap. 48. super Cum spiritus immundus.) Potest etiam hoc accipi de hæretico quolibet, vel schismatico, vel etiam malo catholico, de quo tempore baptismatis, spiritus exierat immundus, locaque, in aquosa peragrat; id est, corda fidelium, quæ à molliæ fluxu cogitationis expurgata sunt. (4) calidus insidiator explorat, si quos ibi nequitiae suæ gressus figere possit. Dicit autem: *Revertar in domum meam unde exivi*: in quod timendum est ne culpa, quam in nobis extintam credebamur, per incuriam nos vocantes opprimat. Invenit autem eam scopis mundatam, hoc est gratia baptismatis à peccatorum labe castigata, sed nulla boni operis industria cumulatam. Per septem autem malos spiritus, quos assumit, universa vitia designat. Nequiores autem dicuntur, quia non solum habebis illa septem vitia quæ septem spiritualibus sunt contraria virtutibus, sed etiam per hypocrisis ipsas se virtutes habere simulabit. Chrysostomus (hom. 45. in Matth.) Non solum autem illis, S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. & perfunctoria (item perfunctoris) specie comperta, ab immo manet, &c. (2) Al. restringebat. (3) Legit Nicolai mysterium sacrilega mente commisit. (4) Al. callidus. (5) Nicolai ex Beda addit procerum. (6) Al. beatificabitur. (7) Al. vigor. (8) Al. sive filium, virtuosumque habeamus, nos autem obstinamus ab illius virtute, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra.

fed & nobis fore dicta accipiamus quæ sequuntur: *Et erunt novissima hominis illius peiores prioribus*: quia si illustrati, & à pristinis malis remoti, denuo redimus ad eandem nequitiam, gravior deinceps erit poena sequentium peccatorum. Beda (cap. 48. in Luc.) Possit etiam simpliciter intelligi, Dominum hæc ad distinctionem suorum, & satanae operum adjunxisse, quod, scilicet ipse semper polluta mundare, satanas vero mundata gravioribus sordibus contaminare festinet. Beda (cap. 48. in Lucam.) Scribis, & Phariseis Dominum tentantibus, simul & blasphemantibus, incarnationis ejus magna fiducia quædam mulier confitetur: unde sequitur *Factum est autem cum hæc diceret; extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suaxisti*: ubi & præsertim (5) calumniam, & futurorum confundit hæreticorum perfidiam: nam sicut tunc Judæi, Sancti Spiritus opera blasphemando verum Dei Filium negabant; sic hæretici postea negando Mariam semper virginem, Spiritus Sancti cooperante virtute, manifestò unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, verum consubstantialemque Patri Filium hominis fateri non debere dicebant. Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, à carne Virginis matris pronuntiat extranea, sine cuius venter qui eum portasset, & ubera quæ lactassent (6) beatificantur. Quæ vero consequentia ejus lacte credatur nutritus, ex cuius semine negatur conceptus; cum ex unius & ejusdem fontis origine, secundum physicos, uterque (7) liquor manare perhibetur? Non autem tantummodo eam quæ Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes qui idem Verbum spiritualiter auditu fidei concipere, & boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere, & quasi amore studuerint, asserit esse beatos: sequitur enim: *At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt, verbum Dei, & custodiunt, illud*. Chrysostomus (Hom. 45. in Matth.) Non fuit hoc responsum repudiantis matrem, sed ostendentis quod nihil ei partus profuisset, nisi valde bona, & fidelis fuisset. Ceterum si Mariæ non proderat sine virtutibus animæ Christum ab ea ortum traxisse; multo magis nobis sive patrem, sive fratrem, (8) sive filium virtuosum habeamus, nos autem ab sistamus ab illius virtute, nequaquam hoc pro-

Y 2

des-

desse valebit. *Beda* (cap. 60. in Lucam.) Eadem autem Dei genitrix & inde quidem beata, quia verbi incarnandi ministra est facta temporalis; sed inde multo beator, quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. Hac etiam sententia sapientes Judæorum percutit, qui Verbum Dei non audire, & custodire; sed negare, & blasphemare quærebant.

(1) *Beda* (cap. 49. in Lucam.) Duplici Dominus fuerat quæstione pulsatus. Quidam enim calumniabantur eum in Beelzebub eiecisse dæmonia; quibus hætenus est responsum; & alii tentantes signum de cælo quærebant ab eo, quibus ab hinc respondere incipit unde sequitur: *Turbis autem concurrentibus, cepit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est. Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Ut scias synagogæ populum deformari, ubi Ecclesiæ beatitudo laudatur. Sicut autem fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit & Filius hominis Judæis; unde subditur: *Signum querit; & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Basilius* (a) Signum est res in propalatio posita; alicujus occulti continens in se declarationem; sicut Jonæ signum descensum ad inferos, ac iterum ascensum Christi; (1) & resurrectionem a mortuis repræsentat: unde subditur: *Nam sicut Jonas fuit signum Ninivitis, ita & Filius hominis generationi isti. Beda* (super signum non dabitur.) Signum eis tribuit, non de cælo, quia indigni erant videre; sed de profundo inferni, signum scilicet incarnationis non divinitatis, & passionis non glorificationis. *Ambrosius* (ubi supra.) Ut autem Jonæ (2) typus signum dominicæ passionis est, ita etiam gravium, quæ Judæi commiserant; testificatio peccatorum est. Simul advertere licet, & majestatis oraculum, & pietatis judicium: namque Ninivitarum exemplo, & denuñtiatur supplicium, & remedium demonstratur: unde etiam debent Judæi non desperare indulgentiam, si velint agere poenitentiam. *Theophylactus* (super *Nisi Jonæ Prophetæ*.) Sed Jonas post exitum suum à ventre ceti, sua prædicatione Ninivitas convertit; Christo vero resurgenti Judæorum generatio non credidit: unde præjudicium fuit eis; de quo præjudicio subdit duplex exemplum, cum dicitur: *Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos. Beda super Regina Austri.* Non utique potestate judicii; sed comparatione facti melio-

ris: unde sequitur: *Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomon hic. Hic* in isto loco non pronomen est, sed adverbium loci, & significat? Id est, in præsentiarum inter vos conversatur qui incomparabiliter est Salomone præstantior. (3) *Cyrillus.* Non autem dixit, Major Salomone ego sum, ut persuadeat nobis humiliari, etsi secundi sumus spiritualium gratiarum; quasi dicat: Festinavit ad audiendum Salomonem mulier barbaræ, per tam longum iter auditura scientiam visibilibus animantium, & vires herbarum; vos autem cum assistatis, & audiat de invisibilibus, & cælestibus ipsam sapientiam vos instruente, & verba signis, & operibus comprobantem, alienamini contra verbum, & miracula insensibiliter præteritis. *Beda* (cap. 49. in Lucam) Si autem Regina Austri, quæ electa esse non dubitatur, surget in judicio cum reprobis, ostenditur una cunctorum, bonorum scilicet, majorumque, resurrectio moralium; & hoc non juxta fabulas Judæorum mille annis ante judicium, sed in ipso esse futura judicio. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) (In hoc quoque Judæorum plebem damnans, Ecclesiæ mysterium vehementer exprimit, quæ in Regina Austri per studium percipiendæ sapientiæ de totius orbis finibus congregatur, ut pacifici Salomonis verba cognoscat: Regina plane, cujus regnum est indivisum, de diversis, & distantibus populis in unum corpus assurgens. *Gregorius Nissenus*, (b) Sicut autem illa Regina erat Æthiopum, & longe distans, sic in principio nigra erat Ecclesia Gentium, & multum distabat à veri Dei notitia; at ubi pacificus Christus emicuit, tunc, cæcutientibus Judæis, accedunt Gentiles, offeruntque Christo pietatis aromata, & aurum divinæ notitiæ, & gemmas, obedientiam scilicet præceptorum. *Theophylactus* (super *Regina Austri*.) Vel quia auster laudatur in Scriptura, sicut calidus, & vivificans. Anima igitur regnans in austro, id est in spirituali conversatione, venit audire sapientiam Salomonis Regis pacifici Domini Dei nostri; id est, in contemplationem erigitur; ad quam nullus perveniet, nisi regnet in bona vita. Pōnit autem consequenter exemplum de Ninivitis, dicens: *Viri Ninivite surgant in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam. Chrysostomus* (c) hom. 44. in Matth. in oper. imperfecto.) Condemnationis judicium ex similibus, vel quidem sic

ut

(1) *Al. omittitur &.* (2) *Ordinem mutat Nicolai in hunc modum. Ut autem Jonæ signum typus fuit, &c.* (3) *Al. Chrysostomus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Hom. 7. in Cat. 1. (c) In Cat. Græc. Non occurrit expresse sub his verbis, etsi tale aliquid colligi potest quoad priorem partem ex hom. 44. in Matth. & hom. 30. Operis imperf.

ut in parabola de decem virginibus; ex dissimilibus autem, sicut cum Ninivitarum condemnant eos qui erant tempore Christi, ut sic fiat condemnatio clarior: nam illi quidem barbari, hi vero Judæi; hi refecti prophetis documentis, illi nunquam acceperant auditum divinum; illuc ivit servus, huc dominus; ille eversionem prædicabat, iste regnum cælorum annuntiat. Notum est ergo cuilibet quod Judæos decebat potius credere: accidit autem contrarium: unde subdit: *Quia pœnitentiam egerunt, in prædicatione Jonæ; & ecce plusquam Jonas hic.* Ambrosius (ubi sup. circ. finem.) Secundum mysterium autem, ex duobus constat Ecclesia: ut aut peccare nesciat, quod scilicet pertinet ad Austri Reginam; aut peccare desinat, quod scilicet pertinet ad Ninivitas pœnitentiam agentes. Pœnitentia enim delictum abolet, sapientia cavet. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 39.) Hoc autem Lucas narrat eo loco quidem quo Matthæus, sed aliquanto dispari ordine. Quis autem non videat superfluo quæri quo illa ordine Dominus dixerit; cum & hoc discere (1) debeamus per Evangelistarum excellentissimam auctoritatem, (2) non esse mendacium, si quisque non hoc ordine cujusquam sermonem digesserit quo ille à quo processit, cum ipsius ordinis nihil intersit ad rem, sive ita sit, sive ita?

(k) Cyrillus. (a) Dicebant Judæi Dominum exercere miracula, non propter fidem, sed propter applausus videntium. Reprobat igitur præsentem calumniam, inducens exemplum lucernæ, cum dicit: *Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.* Beda (cap. 50. in Lucam.) De ipso Dominus hic loquitur, ostendens, etsi supra dixerit nullum generationi nequam, nisi signum Jonæ dandum, nequaquam tamen lucis suæ claritatem fidelibus occultandam. Ipse quidem lucernam accendit, qui testam humanæ naturæ flammæ suæ divinitatis implevit: quam profecto lucernam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est sub mensura legis includere, vel intra unius Judææ gentis terminos voluit cohibere; sed supra candelabrum posuit, id est Ecclesiam; quia in nostris frontibus fidem suæ incarnationis affixit, ut qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Denique præcepit ne opera tan-

tummodo, sed & cogitationes, & ipsas etiam cordis intentiones mundare, & castigare meminissent: nam sequitur: *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Ambrosius (Lib. 7. cap. de similitudine quæ ad ostensionem fidei exhortatur.) Vel lucerna fides est; juxta quod scriptum est Psal. 118. „Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine.“ Verbum enim Dei fides nostra est. Lucerna autem lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit: unde & virtus nostræ mentis, & sensus accenditur, ut minus quæ perierat possit reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat: lex enim intra mensuram est, ultra mensuram gratia; lex obumbrat, gratia clarificat. Theophylactus. Vel aliter. Quia Judæi videntes miracula accusabant ex eorum mentis malitia, propter hoc dicit Dominus, quod accipientes lucernam à Deo, intellectum scilicet, (3) æmulatione obscurari, miracula, & beneficia non cognoscebant. Sed ad hoc intellectum à Deo suscepimus, ut supra candelabrum poneremus, ut etiam alii qui ingrediuntur, lumen videant. Sapiens quidem jam ingressus est; qui vero addiscit, adhuc ambulat. Quasi pharisæis dicat: Oportet vos uti intellectu ad miraculorum notitiam, & aliis declarare: quoniam quæ videtis sunt opera non Beelzebub, sed Filii Dei: unde secundum intellectum subdit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Origenes. (b) Oculum quippe appellat proprie intellectum nostrum; totam autem animam, quamvis non corpoream, hic tropologice vocat corpus: illustratur enim ab intellectu anima tota. Theophylactus. Sicut autem corporis oculus si lucidus fuerit, corpus lucidum erit; si vero tenebrosus, & corpus similiter tenebrosus: sic comparatur intellectus ad animam: unde subditur: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit.* Origenes. (c) Intellectus enim à suo principio in solo simplicitatis studio est, nullam continens duplicitem, & dolum, & divisionem in se. Chrysostomus. (d) (hom. 21. in opere imperf.) Si ergo intellectum corruperimus, qui potest solvere passionem, totam læsimus animam, partimurque diram caliginem, perversione excæcavi intellectus: unde subdit: *Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint.* Non sensibiles dicit tenebras, sed intrinsicam habentes originem, & quas nobiscum passim deserimus, extinguunt.

(1) Al. habeamus. (2) Al. non esse mendacium? Sed quisque, &c. (3) Al. ex æmulatione.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Catena Græc. PP. In Origine non occurrit, sed aliquid simile Chrysostomi nomine hom. 21. Operis imperf. (c) Ubi supra (d) Hom. 12. in Matth. non eodem tenore quo hic, sed multis interjectis, & planiore sensu.

tincto nobis oculo animæ ; de cujus luminis virtutē subdit dicens : *Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Origenes.* (a) Id est, si corpus tuum sensibile factum est luminosum, illustrato corpore à lucerna, adeo ut non amplius in te sit membrum tenebrosum ; multo magis te non peccante, intantum fiet lucidum totum tuum corpus spirituale ut comparentur splendores ejus illustranti lucernæ, dum lux quæ erat in corpore, quæ consueverat esse caligo, dirigitur quocumque præceperit intellectus. *Gregorius Nazianzenus.* (b) Vel aliter. Ecclesiæ lucerna, & oculus est prælati. Necessè est ergo ut, sicut (1) oculo puro verum habente corpus dirigitur, impuro vero existente deviat, sic & in prælato, qualitercumque se habet, oportet pariter naufragium pati Ecclesia, vel salvari. *Gregorius 28. Mor.* (super illud Job 39. „ Quis tetendit super eam lineam? “ cap. 6. in antiq. codd. cap. 13.) Vel aliter appellatione corporis unaquæque actio intelligitur, quæ intentionem suam quasi insuentium oculum sequitur : unde dicitur : *Lucerna itaque corporis tui est oculus tuus*, quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. *Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit* : quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur : *& si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit* : quia cum perversa intentione quid (2) vel rectum agitur, & si explendere coram hominibus cernitur, tamen apud examen interni judicis obscuratur : unde & recte subditur : *Vade ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint* : quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fuscamus ; quanta ipsa mala sunt quæ mala esse, & cum agimus, non ignoramus ? *Beda* (cap. 50. in Lucam.) Cum autem subdit, *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, &c.* totum corpus nostrum omnia opera nostra dicit. Si igitur bonum bona intentione patremus, non habens in tua conscientia aliquam partem tenebræ cogitationis, etsi contigerit aliquam proximorum tua bona actione noceri, tu tamen pro tuo simplici corde, & hic gratia, & in futuro lucis gloria donaveris : Quod significat subdens : *Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hæc contra hypocrisim pharisæorum subdolo signa quærentium, specialiter dicta sunt.

(1) *Cyrillus.* (c) Pharisæus quamvis tenax esset sui propositi, Dominum tamen in propriam domum vocat : unde dicitur : *Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se.* *Beda* (cap. 51. in Lucam.) Consulte Lucas non ait : *Et cum hæc loqueretur* ; sed *Cum loqueretur*, ut ostendat eum non statim finitis quæ proposuerat verbis, sed aliquot interpositis, apud pharisæum prandere rogatum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 26.) Ut enim hoc Lucas narraret, digressus est à Matthæo circa illum locum ubi ambo commemoraverant quod dictum est à Domino de signo Jonæ, & Regina Austri, & de Ninivitis, & de spiritu immundo : post quem sermonem dicit Matthæus cap. 23. „ Adhuc eo „ loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres, tres stabant foris, quærentes ei loqui. “ Lucas autem in eo sermone Domini, commemoratis etiam quibusdam quæ Matthæus dixisset Dominum prætermisit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat, digreditur. *Beda* (cap. 51. in Lucam) Itaque postquam nuntiatis sibi foris matre & fratribus, ait Matr. xi i. „ Qui enim „ fecerit voluntatem Domini, hic frater meus ; „ & soror mea, & mater est : “ datur intelligi, (3) rogatu pharisæi intrasse convivium. *Cyrillus.* (d) Sed ipse Christus ; qui eorum pharisæorum nequitiam noverat, dispensative condescendit, satagens commovere eos, ad similitudinem optimorum medicorum, qui gravius infirmantibus afferunt remedia suæ industriæ : unde sequitur : *Et regressus recubuit.* Dedit autem occasionem verbis Christi indoctis pharisæus scandalizatus, quia cum opinaretur eum justum, & prophetam, non conformabatur irrationabili eorum consuetudini : unde subditur : *Pharisæus autem cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium.* *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 30. Omni enim die pharisei antequam pranderent, abluebant se aqua ; quasi quotidiana lavatio possit cordis esse mundatio. Apud seipsum autem pharisæus cogitavit, voce non sonuit ; ille tamen audivit qui interiora cernebat : unde sequitur : *Et ait Dominus ad illum : Nunc vos pharisæi quod de foris est calicis, & catini mundatis ; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.* *Cyrillus.* (e) Poterat autem Dominus & aliis uti verbis, commovens pharisæum insanum ; captat tamen tempus, & ex his quæ erant præ manibus con-

(1) *Legit Nicolai* oculo se pure habente corpus dirigitur. (2) *Al. vel recte.* (3) *Al. rogatus.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) *Epist. 22.* quam ad Cæsarienses ex nomine parentis ab ipso scriptam inscriptio ipsa præfert. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ubi supra. (e) *Ibid.*

rexit documentum. Hora namque mensæ, & pabuli sumit pro exemplo calicem, & catinum; ostendens quod mundos, & lotos decet esse sincere ministrantes Deo non solum à spurcicia corporali, immo ab ea quæ latet intrinsicus penes mentem: sicut aliquod vasorum, quibus servitur in mensa, bonum est & extrinsecis, & intrinsicis carere contagiis. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de redarg. interioris immunditiæ.) Vide autem corpora nostra terrenorum, & fragilium expressione significari, quæ brevi lapsu præcipitata franguntur, & facile ea quæ mens voluit interne, per sensus, & gesta corporis prodit; sicut illa quæ calix interius continet, foris lucent: unde & posterioribus non dubium est vocabulo calicis passionem corporis declarari. Cernis igitur quod nos non exteriora hujus calicis, & catini, sed interiora contaminant; quia dixit: *Quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 30.) Sed quomodo non pepercit homini à quo fuerat invitatus? Magis quidem objurgando pepercit, ut correcto in judicio parceret. Deinde ostendit nobis quia & baptisma quod semel adhibetur, per fidem mundat; fides autem intus est, non foris. Fidem autem contemnebant pharisæi, & quod foris erat (1) lavabant, intus inquinatissimi manebant; quod Dominus improbat dicens: *Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod intus est fecit?* *Beda* (super illud, *Stulti nonne qui fecit, &c.*) Quasi dicat: Qui utramque homininis naturam fecit, utramque mundari desiderat. Hoc est contra Manichæos, qui animam tantum à Deo, carnem vero putant à diabolo creatam. Hoc etiam est contra illos qui corporalia peccata, fornicationem scilicet, & furtum, & cetera talia peccata, quasi gravissima detestantur; spiritualia vero, quæ non minus damnat Apostolus, ut levia contemnunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem quasi bonus præceptor docuit quomodo nostri corporis mundare contagium debeamus, dicens: *Verumtamen quod superest date eleemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis.* Vides quanta remedia. Mundat nos misericordia, mundat nos Dei sermo: juxta quod scriptum est Joan. 15. „ Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. “ *Augustinus* de Eleemosyna. (a) Misericors monet misericordiam fieri: & quia servare querit

8. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* laudabant. (2) *Al.* servari. (3) *Al.* precanti.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Immo potius Cyprianus in epist. de opere, & eleemosynis, cuius meminit sub hac inscriptione ipsemet Augustinus Lib. 6. ad Bonifacium cap. 8. eum de eleemosyna tamen inscripserint aliqui, vel etiam de Misericordia, ut Hieronymus eam citat ad Pammach. de obitu Paulinæ. (b) In Catena Græc. PP. ex hom. in Joan.

quos magno redemit pretio, post gratiam baptismi sorditatos, docet denuo posse (2) purgari. *Chrysostomus.* (b) Dicit autem, *Date eleemosynam*, non injustitiam: est enim eleemosyna quæ caret injustitia qualibet: hæc omnia facit munda, & jejunio est præstantior; quod quamvis sit laboriosius, illa tamen est lucrosior. Illustrat animam, impinguat, bonam efficit, & decoram. Qui cogitat miserum roganti, citius à peccatis desistet. Sicut enim medicus qui crebro vulneratis medetur, frangitur de facili in ærumnis aliorum; sic & nos si vacaverimus egenorum auxiliis, de facili contemnemus præsentia, & in cælum levabimur. Non parvum est igitur eleemosynæ cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. *Beda* (cap. 51. in Lucam.) Dicit autem, *Quod superest*, scilicet necessario victui, & vestimento. Neque enim ita facienda jubetur eleemosyna ut reipsum consumas inopia, sed ut tui cura corporis expleta, inopem quantum vales sustentas. Vel ita intelligendum, *Quod superest*, idest quod tam multo scelere præoccupatis solum remedium restat, *date eleemosynam*: qui sermo ad omnia quæ utili miseratione fiunt, valet: non enim solum qui dat esurienti cibum, & cetera hujusmodi, verum etiam qui dat veniam (3) peccanti, atque orat pro eo; & qui corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel dicit *Quod superest*: nam facultates præsidet cupido cordi. *Ambrosius.* (Lib. 7. tit. de redag. int. immunditiæ. Torus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, ut quoniam nos ad studium simplicitatis invitat, superflua Judæorum, & terrena condemnet. Et tamen ipsis peccatorum abolitio promittitur, si misericordiam consequantur. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 30. à med.) Si autem mundari non possunt nisi credentes in eum qui fide mundat cor, quid est quod dicit: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis?* Attendamus: forte & ipse exponit. Illi enim de omnibus suis fructibus decimam partem detrahebant, & eleemosynam dabant, quod non facile aliquis facit Christianus. Irriserunt ergo illum eis hoc dicentem, quasi hominibus qui eleemosynas non facerent. Hoc Deus sciens subjungit: *Sed vobis pharisæis, qui decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis judicium, & caritatem Dei.* Non ergo est hoc facere eleemo-

Z 2

ly-

fynam : facere enim eleemosynam , est facere misericordiam. Si intelligis , à te incipe : quomodo enim es misericors alteri , si crudelis es tibi ? Audi Scripturam dicentem Eccli. 30. „ Miserere animæ tuæ , placens Deo. “ Redi ad conscientiam tuam quicumque male , aut infideliter vivis ; & ibi invenis mendicantem animam tuam , vel forte egestate obmutescentem. In iudicio , & caritate fac eleemosynam cum anima tua. Quid est iudicium ? Displice tibi. Quid est caritas ? Dilige Deum , dilige proximum. Hanc eleemosynam si prætermittis , quantumvis ames , nihil facis quando tecum non facis : *Cyrellus. (a)* Vel hoc dicit in pharisæorum reprehensionem : quia illa sola præcepta attentius observari jubebant à populis subjectis quæ causa erant illis reddituum fecundorum : unde nec minima oleorum postponebant ; opus autem ingerendæ dilectionis ad Deum , & iudicii justam censuram negligebant. *Theophylactus. (super Præteritis iudicium , & caritatem Dei.)* Quia enim Deum contemnebant , indifferenter sacra tractantes , præcipit eis dilectionem Dei habere. Per iudicium vero dilectionem innuit proximi : nam quod aliquis iuste iudicet proximo , ex ejus dilectione provenit. *Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.)* Vel iudicium ideo quia non omnia quæ agunt in iudicium referunt ; caritatem , (1) ideo quia non ex affectu diligunt Deum. Sed ne rursus fidei studiosos nos faciat operum negligentes , perfectionem fidelis viri brevi sermone concludit , ut & fide , & operibus approbetur , dicens : *Hæc autem oportuit facere , & illa non omittere. Chrysostomus (hom. 74. in Matth.)* Ubi quidem sermo Judaicæ mundationis agebatur , totaliter præterivit ; sed quia decima eleemosynæ quædam est , & nondum erat tempus expresse interimendi legalia , propter hoc dicit : *Hæc oportuit facere. Ambrosius (ubi supra à med.)* Arrogantiam quoque jactantium Judæorum redarguit , dum primatus appetunt : sequitur enim : *Væ vobis pharisæis , qui diligitis primas cathedras in synagogis , & salutationes in foro. Cyrellus. (b)* Per ea quibus illos reprehendit , nos facit meliores : vult etenim nos ambitione carere , & non plus venari apparentiam quam veri existentiam ; quod tunc pharisæi agebant. Salutari enim ab aliquibus , & præsidere eis , non vere nos idoneos esse ostendit , pluribus enim hæc contingunt , cum boni non sint : unde subdit : *Væ vobis qui estis ut monumenta , quæ non apparent. Volentes enim ab hominibus salutari,*

& eis præsidere , ut magni æstimentur , ab occultis sepulcris non differunt , quæ nitent quidem extrinsecus ornamentis , sunt autem plena omni spureitia. *Ambrosius (ubi supra à med.)* Et quasi sepulcra , quæ non apparent , specie fallunt , visuque decipiunt transeuntes : unde sequitur : *Et homines ambulantes supra nesciunt ; ita scilicet ut cum foris speciosa præmittant , plena (2) intus fœtoris includant. Chrysostomus (hom. 74. in Matth.)* Sed quod tales extiterint pharisæi , non est mirabile ; si autem nos digni reputati fieri templa Dei , siamus repente sepulcra solum fœtorem continentia , hoc est extremæ miseræ. *Cyrellus. (c)* Aut autem hic Apostata Julianus , vitanda esse sepulcra , quæ Christus ipse ait esse immunda ; sed ignoravit vim verborum Salvatoris : non enim iussit à monumentis discedere , sed eis comparavit pharisæorum (3) fictitium populum.

(m) *Cyrellus. (d)* Redargutio quæ mansuetos transfert in melius , superbis hominibus communiter intolerabilis esse solet : unde cum Salvator reprehenderet pharisæos tamquam deviantes à recto calle , percellabatur ex hac legisperitorum caterva : unde dicitur : *Respondens autem quidam ex legisperitis , ait illi : Magister hæc dicens , etiam nobis contumeliam facis. Beda (cap. 51. à med.)* Quam misera conscientia quæ auditæ Dei verbo , sibi contumeliam fieri putat , & commemorata poenæ præsidiorum , se semper intelligit esse damnandam. *Theophylactus (hoc loco)* erant autem alii legisperiti à pharisæis ; nam pharisæi divisi ab aliis , quasi religiosi videbantur ; legis autem periti scribæ erant doctoresque quæstiones legis solventes. *Cyrellus. (e)* Christus autem legisperitis invectivam ingerit , & deprimit vanum eorum supercilium : unde sequitur : *At ille ait : Et vobis legisperitis vae : quia homines oneratis oneribus quæ portare non possunt , & ipsi uno digito non tangitis sarcinas. Exemplo patenti utitur ad eos dirigendum. Erat lex onerosa Judæis , ut fatentur Christi discipuli ; ipsi vero fasces importabiles legis colligantes , & subditis superponentes , ipsi nullatenus operari curabant. Theophylactus (super Oneratis homines.)* Quoties etiam doctor facit quæ docet , alléviat falcem , tradens ad exemplum seipsum ; quando vero nihil agit eorum quæ decet , tunc graves fasces videntur eis qui doctrinam suscipiunt , ut pote qui nec à doctore possunt portari. *Beda (cap. 51. ubi supra.)* Recte autem audiunt quod sarcinas legis uno digito non tangerent ; hoc est , nec in mi-

(1) Al. deest ideo. (2) Al. omittitur intus. (3) Nicolai legit fictorem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) Ibidem & contra Julianum, (d) In Cat. Græc. PP. (e) Ubi supra.

nimis quidem eam perficerent, quam se contra morem patrum sine fide, & gratia Christi servare, & servanda tradere præsumebant. *Gregorius.* (a) Tales quoque modo plures sunt iudices severi peccantium, & debiles agonistæ; intolerabiles legislatores, & debiles portitores; nec appropinquare volentes, nec palpare vitæ honestatem, quam irremediabiliter exigunt à subjectis. *Cyrellus.* (b) Postquam igitur reprobavit onerosam legisperitorum officinam, inducit communem invektivam in cunctos principes Judæorum, dicens: *Væ vobis qui edificatis monumenta Prophetarum, & patres vestri occiderunt illos.* *Ambrosius.* (ubi supra à med.) Bonus est hic locus adversus superstitionem vanissimam Judæorum: quia ædificando sepulcra Prophetarum, patrum suorum facta damnabant; æmulando autem paterna scelera, in seipso sententiam retorquebant: non enim ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstimatur: unde subdit: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem edificatis eorum sepulcra.* *Beda* (cap. 51. in Lucam) Simulabant quidem se, ob favorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum qui ab eis occisi sunt, magnifice orando; sed ipso ore testificantur quantum paternæ nequitiae consentiant, injuriis agendo Dominum à Prophetis prænuntiatum: unde subditur: *Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apostolos; & ex illis occident, & persequentur.* *Ambrosius* (ubi supra.) Dei sapientia Christus est. Denique in Matthæo cap. 23. habes: „ Ecce ego mitto ad vos Prophetas, „ & Sapientes. “ *Beda* (cap. 31.) Si autem eadem sapientia Dei prophetas, Apostolosque misit, cessent hæretici Christo ex Virgine principium dare; omittant alium legis, & Prophetarum, alium novi testamenti Deum prædicare; quamvis sæpe etiam apostolica Scriptura Prophetas non eos solum qui futuram Christi incarnationem, sed eos qui futura cælestis regni gaudia prædicunt appellet. Sed nequaquam hoc crediderim Apostolis in catalogi ordine præferendos. *Athanasius* (in Apolog. 1. de fuga sua.) Sive autem occidant, mors occisorum altius contra eos clamabit; sive persequantur, memorialia suæ iniquitatis emittunt. Fuga enim persecutionem passorum in magnum redundat persequentium crimen: nemo enim pium & mansuetum fugit, sed potius austerum, & moribus imbutum iniquis: & ideo sequitur: *Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista.* *Beda* (super illud, *Ut inquiratur sanguis,*) Quæritur quomodo sanguis omnium Prophetarum, atque iustorum ab una Judæorum generatione requiratur, cum multi sanctorum, sive ante incarnationem, sive post, ab aliis nationibus sint interempti. Sed moris est Scripturarum duas sæpe generationes hominum, bonorum, malorumque, computare. *Cyrellus.* (c) Etsi ergo dicat demonstrative, *A generatione ista*, non exprimit solum tunc astantes, & audientes, sed quemlibet homicidam: asruitur enim simili simile. *Chrysostomus* (hom. 75. in Matth. ante med.) Ceterum si dicat, Judæos graviora passuros; hoc non immerito fit, eo quod & pejora omnibus ausi sunt, & nullo præteritorum castigati fuerunt; sed cum vidissent alios peccasse, & punitos fuisse, non fuerunt meliores effecti, sed similia commiserunt; non autem ita quod pro commissis aliorum alii luant poenam. *Theophylactus.* Ostendit autem Dominus Judæos esse heredes malitiæ Cain, ex eo quod subdit: *A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem.* Abel siquidem à Cain occisus est; Zachariam autem, quem occiderunt inter altare & ædem, quidam dicunt esse antiquum Zachariam filium Jojadæ Sacerdotis. *Beda* (cap. 51. non procul à fin.) Quare igitur à sanguine Abel, qui primus martyrium passus est, mirum non est; sed quare usque ad sanguinem Zachariæ, quærendum est, cum & multi post eum usque ad nativitatem Christi, & ipso mox nato innocentes perempti sint; nisi forte, quia Abel pastor ovium, Zacharias Sacerdos fuit, & hic in campo, ille in atrio templi necatus est, utriusque gradus martyres; & laici scilicet, & altaris officio mancipati, sub eorum intendantur vocabulo. *Gregorius Nissenus.* (d) Quidam autem dicunt, quod Zacharias pater Joannis spiritu prophetiæ conjiciens mysterium virginitatis intactæ Dei genitricis, nequaquam sequestravit illam à loco templi virginibus deputato, volens ostendere quod in potestate conditoris omnium erat novum ortum ostendere, qui enixæ vigorem cælibatus non auferret. Erat autem hic locus medius inter altare & ædem, in qua erat altare æneum (1) situm, ubi propter hoc eum occiderunt. Ajunt etiam, quod cum audirent Regem mundi venturum, dispensative metu subjectionis aggrediuntur eum qui attestabatur ortum ipsius, mactantes

(f) Al. suum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nissenus in Cat. Græc. PP. (b) Ibid. (c) Ubi supra. (d) Orat. in diem natalem Christi.

sacerdotem in templo. *Græcus.* (a) Alii autem aliam causam dicunt esse interitus Zachariæ: Cum enim occiderentur infantes, magnus Joannes cum cœtaneis suis occidendus erat; sed Elisabeth eripiens filium de medio cœdis, petiit eum: unde cum satellites Herodis Elisabeth, & puerum non invenirent, convertunt iram in Zachariam, occidentes ipsum ministrantem in templo.

Sequitur: (1) *Vae vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ.* *Basilii.* (b) Hæc vox vae, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit qui paulo post detrudendi erant in grave supplicium. *Cyrillus.* (c) Clavem autem scientiæ ipsam dicimus esse legem: erat enim (2) lex umbra, & figura justitiæ Christi. Decebat ergo legisperitos quasi indagantes legem Moysei, & dicta prophetarum, referare quodammodo populo Judæorum januas notitiæ Christi. Hoc autem non fecerunt, sed e contra derogabant divinis miraculis, & contra ejus dogmata clamabant: Quid enim auditis? (3) Sic igitur tulerunt, idest abstulerunt, clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud Esaiæ 7., Nisi crederitis, non intelligetis. Sustulerunt igitur legisperiti clavem scientiæ, non permitentes homines credere in Christum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 23.)* Sed & clavis scientiæ est humilitas Christi, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. *Ambrsius (Lib. & tit. ubi supra.)* Arguuntur etiam adhuc sub nomine Judæorum, & futuro supplicio statuuntur obnoxii: quia cum doctrinam

sibi divinæ cognitionis usurpent, & alios impediunt, nec ipsi quod profitentur agnoscunt. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.)* Hæc autem omnia Matthæus narrat esse dicta postquam Dominus in Hierusalem venerat. Lucas autem hic narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Hierusalem; unde mihi similes videntur esse sermones, quorum ille alterum, iste alterum narravit. *Beda (cap. 51. in fin.)* Quam autem vera perfidiæ, simulationis, & impietatis suæ crimina audierint pharisæi, & legisperiti, ipsi testantur, qui non (4) respicere, sed doctorem veritatis insidiis moliantur aggredi: sequitur enim: *Cum autem hoc ad illos diceret, cœperunt pharisæi, & legisperiti graviter insistere.* *Cyrillus.* (d) Sumitur autem insistere pro instare, vel invidere, vel sævire. Cœperunt autem interrompere sermonem ejus in pluribus: unde sequitur: *Et os ejus opprimere de multis.* *Theophylactus (non procul a fin. Comm. in cap. 11.)* Cum enim plures interrogant unum de diversis materiis, cum nequeat simul (5) omnibus respondere, videtur insipientibus quod dubitet. Hoc igitur (6) ingeniabantur & illi nefarii contra ipsum; sed & aliter quærebant os ejus opprimere, scilicet ut provocarent eum ad aliquid dicendum, unde posset damnari: unde sequitur: *Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.* Quod primo dixerat, *opprimere*, nunc dicit, *capere*, vel rapere, *aliquid ex ore ejus.* Interrogabant eum nunc quidem de lege, ut arguant eum quasi blasphemum obloquentem de Moyse; nunc vero de Cæsare, ut (7) accusent eum tamquam insidiosum, & hostem majestatis Cæsareæ.

(1) *Al.* Sequitur enim. (2) *Al.* ex umbra. (3) *Sic habent quatuor sæpe exempla citata; Romana autem an. 1570. & Veneta 1593. ordine præpostero ita legunt.* Sic igitur tulerunt, idest abstulerunt, clavem scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud Esaiæ, Nisi crederitis, non intelligetis. Sustulerunt ergo legisperiti clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ, non permittentem homines credere in Christum. (4) *Al.* respicere. (5) *Al.* ex omnibus. (6) *P. Nicolai corrigi* insidiabantur. (7) *Al.* accusarent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Geometer, in Cat. Græc. PP. (b) In Esaiam visione 1. (c) Ut supra. (d) Ubi supra.

CAPUT XII.

(a) **M**ULTIS autem turbis concurrentibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: Attendite a fermento pharisæorum, quod est hypocrisis. Nihil enim opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur, & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in rectis.

(b) Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post

post hoc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: time-
mete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vo-
bis, hunc timeate. Nonne quinque passeret veneunt dipondio, & unus ex illis non est in
oblivione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo ti-
mere: multis passeribus pluris estis vos.

(c) Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, &
Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negaverit me coram
hominibus, negabitur coram Angelis Dei: & omnis qui dicit verbum in Filium homi-
nis, remittetur illi; ei autem qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur.
Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite solliciti
esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos
in ipsa hora quid oporteat vos dicere.

(d) Ait autem ei quidam de turba: Magister: dic fratri meo ut dividat mecum
hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem supra
vos? Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cu-
jusquam vita ejus est ex his quæ possidet.

(e) Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes
fructus ager attulit: & cogitabat inter se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo
congregem fructus meos? Et dixit: hoc faciam: destruam horrea mea, & majora fa-
ciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea; & dicam animæ
meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe,
epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quæ au-
tem parasti, cujus erunt? Sic etiam qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.

(f) Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: nolite solliciti esse animæ ves-
træ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Anima plus est quam esca,
& corpus plusquam vestimentum.

(g) Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cella-
rium, neque horreum; & Deus pascit illos: Quanto magis vos pluris estis illis? Quis
autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo ne-
que quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis?

(h) Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico au-
tem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. Si
autem fenum quod hodie est in agro, & cras in thibulum mittitur, Deus sic vestit; quan-
to magis vos, pusillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis,
& nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt: Pater autem vester
scit quoniam his indigetis. Verumtamen quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus,
& hæc omnia adjicientur vobis.

(i) Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.
Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam: facite vobis sacculos, qui non veterascunt;
thesaurum non deficientem in celis, quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit: ubi
enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.

(k) Sint iumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris; & vos si-
miles hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum
venerit, & pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi, quos cum venerit dominus,
invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcincti se, & faciet illos discumbere, &
transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, &
ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem sciote, quoniam si sciret paterfamilias
qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non lineret perfodi domum suam. Et vos es-
tote parati; quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.

(l) Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicitis hæc parabolam, an & ad omnes? Di-
xit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator, & prudens; quem constituit do-
minus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus,
quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam super
omnia quæ possidet, constituet illum. Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram
facit dominus meus venire; & coeperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibe-
re, & inebriari: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit,
& dividet eum; partemque ejus cum infidelibus ponet.

(m) Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non se preparavit, &
non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulavit multis; qui autem non cognovit,

& fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo; & cui commendarunt multum, plus petent ab eo.

(n) Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi ut accendatur? Baptismo autem habeo baptizari, & quomodo coarctor usque dum perficiatur? Putatis quia pacem veni mittere in terram? Non, dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi; tres in duos, & duo in tres dividuntur; pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem; socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.

(o) Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbis venit, & ita fit; & cum austrum flantem, dicitis, quia aestus erit, & ita fit. Hypocritæ, faciem cæli, & terræ nostris probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem & à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est?

(p) Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

(a) **T**heophylactus (initio Commen. in cap. 12.) Pharisei quidem conabantur Jesum capere in sermone, ut populos ab eo abducerent: hoc autem in contrarium vertitur: magis enim adibant populi per millenarios congregati, (1) adeo cupientes hære Christo ut se invicem comprimerent: tam validum quid est veritas, & dolus imbecillis ubique: unde dicitur: *Multi autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cepit dicere ad discipulos suos: Attendite à fermento phariseorum, quod est hypocrisis.* Gregorius. (a) Quia enim cavillatores erant, ob hoc Christus ab eis sibi cavere admonebat discipulos. Gregorius Nazianzenus. (b) Est autem quando fermentum laudatur, tamquam efficiens panem vitalem; est autem quando vituperatur, significans vetustam, & acidam malitiam. Theophylactus (ubi supra.) Vocat igitur fermentum hypocrisis tanquam alterantem, & corrumpentem intentiones hominum, quibus se ingesserit: nihil enim sic alterat mores ut hypocrisis. Beda (cap. 52, in Lucam.) Nam sicut modicum fermentum totam farinæ massam corrumpit, sic simulatio animi tota virtutum sinceritate, & veritate fraudabit. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de exemplo quo timor mortis excluditur.) Pulcherrimum autem locum tenendæ simplicitatis, & emulandæ fidei Salvator intexit, ne Judaicæ more perfidiæ, alia promissus in affectu, alia voce simulemus; cum ultimo tempore occulta cogitationum accusantium, aut etiam defendentium secretum nostræ mentis aperitura videantur: unde subditur: *Nihil autem opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non*

sciatur. Origenes. (c) Aut ergo de illo tempore hoc dicit quando iudicabit Deus occulta hominum; aut id dicit, quia quantumcumque conetur aliquis occultare bona aliorum infamis, bonum naturaliter latere non potest. Chrysostomus in Matthi. (hom. 35, inter princ. & med.) Quasi dicat discipulis: Quamvis nunc quidam vocent vos seductores, & magos, deteger omnia tempus, & arguet eorum calumniam, & vestram declaravit virtutem: unde quæcumque vobis in parvo angulo Palestinæ locutus sum, hæc audacter, & fronte detecta, & qualibet sublata formidine toti orbi prædicat: & ideo subdit: *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur; & quod in aure locuti estis, & in cubiculis, prædicabitur in tectis.* Beda (cap. 52, super *Quæ in tenebris dixistis.*) Vel hoc dicit, quia quæ inter tenebras quondam præfatarum, carcerumque umbras locuti, vel pasci sunt Apostoli, nunc clarificata per orbem. (2) Ecclesia, lectis eorum actibus publice prædicantur. Sane quod dicit, *Prædicabitur in tectis*, juxta morem provinciæ Palestinæ loquitur, ubi solent in tectis residere: non enim tecta nostræ more culminibus sublimata, sed plano schemate faciunt æqualia. Ergo dicit: *Prædicabitur in tectis*; id est, cunctis audientibus palam dicentur. Theophylactus (ubi supra.) Vel hoc proponitur phariseis, quasi dicat: O pharisei, *quæ in tenebris (3) dixistis*, id est quod in opacis cordibus vestris tentare me conanimi, *in lumine dicentur*: ego enim sum lux, & in me lucem notum fiet quicquid vestra machinatur caligo: & *quod in aure locuti estis, & in cubiculis*, id est quicquid mutuis susurris vestris auribus instillatis, *prædicabitur in tectis*; id est, ita mihi fuit

(1) Al. à Deo. (2) Al. in Ecclesia. (3) Al. omittitur dixistis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In eadem Catena notatur sine ullo indice, nec expresse occurrit; sed aliquid simile orat. 42. ubi paschalis agni cæremonia mystico sensu sigillatim explicat, & eam quidem de fermento tunc removendo interpretatur not. 32. plenius Nicetas dum hanc ejus orationem commentatur. (c) In Cat. Græc. PP.

audibile ac si in tectis prædicatum fuisset. Hic etiam intelligere potes quod lux sit Evangelium, tecta vero altæ Apostolorum animæ. Quotquot vero consiliati sunt pharisæi, divulgata sunt postmodum, & audita (1) in Evangelii luce, stante magno præcone Spiritu Sancto super Apostolorum animas.

(b) *Cyrillus.* (a) Quoniam gemina est causa perfidiæ, quæ aut ex inlita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus.* *Cyrillus.* (b) Non quibuscumque enim simpliciter hic sermo convenire videtur, sed his qui Deum ex tota diligunt mente, quibus convenit dicere Rom. 8. „ Quis nos sepatabit à caritate Christi? “ Qui autem non tales sunt, labiles sunt, & ad profligendum parati. Porro Dominus dicit Joan. xv. „ Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. “ Quomodo autem non est inconvenientissimum Christo non rependere quod ab eo recepimus? *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de exemplo quo timor mortis expellitur.) Mortem etiam docet non esse terribilem, quam locupletiore fenore sit immortalitas redemptura. *Cyrillus.* (c) Est ergo advertendum, quod laboribus parantur coronæ, & honores, quibus mortales usque ad tempus suam iram extendunt, fitque illis nostræ persecutionis finis corporalis interitus: unde subdit: *Et post hoc non habent amplius quid faciant.* *Beda* (cap. 52.) Ergo supervacua furunt iustitia qui mortua martyrum membra feris, avibusque discerpenda projiciunt, cum nequaquam omnipotentia Dei, quin ea resuscitando vivificet, resistere possint. *Chrysostomus* (homil. 35. in Matth.) Considera qualiter Dominus discipulos omnibus superiores constituit, ipsam mortem cunctis terribilem hortans contemnere. Simul autem & documenta immortalitatis animæ ostendit eis, cum subdit: *Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* *Ambrosius* (Lib. & tit. ubi supra.) Mors enim naturæ finis, non poenæ est; & ideo mortem supplicii corporalis esse defectum, poenam vero animæ esse perpetuam, Deumque solum esse metuendum, cuius potestati non natura præscribat, sed eadem natura (2) subjaceat, concludit. *Ita dico vobis, hunc timeate.* *Theophylactus*

(super illud, *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus.*) Hinc nota, quod peccatoribus quidem mors ad supplicium fertur & hic cruciatis ipsis per interitum, & consequenter in gehennam detractis; sed si sermonem discusseris, quidam aliud intelliges: non enim dicit, Qui mittit in gehennam: sed Qui potestatem habet mittere: non enim quicumque cum peccato moriuntur, (3) semper mittuntur in gehennam. Hoc autem dico propter oblationes, & distributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in gravibus peccatis mortui sunt. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc.) Inspiraverat ergo Dominus simplicitatis affectum, virtutem mentis erexerat; fides sola nutabat: bene eam de rebus vitioribus roboravit, subdens: *Nonne quinque passeret veniunt dipondio, & unus ex illis non est in oblivione eorum Deo?* quasi dicat: Si Deus oblivionem passerum non habet, hominum quomodo habere potest? *Beda* (cap. 52.) Dipondius genus est ponderis levissimi, ex duobus assibus compositi. *Glossa* (ordinaria hoc loco.) Quod autem in numeris est unum, hoc in ponderibus assis, quod duo, hoc dipondius. *Ambrosius.* Fortasse autem dicat aliquis: Quomodo Apostolus dixit 1. Corinth. 9. „ Nonne de bobus cura est Deo? “ cum bos passere pretiosior sit? Sed aliud est cura, aliud scientia. *Origenes.* (d) Ad litteram igitur, acumen divinæ provisionis, quæ præcedit usque ad minima, per hoc significatur; mystice autem quinque passeret spirituales sensus iuste significant, qui excelsa, & supra homines sentiunt, Deum intuentes, vocem audientes divini, gustantes panem vitæ, olfacientes odorem unguentorum Christi, palpantes vivum Verbum: qui dipondio venientes, id est vilis pensis ab eis qui ea quæ sunt spiritus, stultitia judicant, non dantur in oblivione eorum Deo. Dicitur autem Deus aliquorum immemor fieri propter eorum facinora. *Theophylactus* (super *Quinque passeret veniunt dipondio.*) Vel hi quinque sensus duobus assibus venduntur, nove scilicet & veteri testamento, & ideo non dantur oblivioni à Deo: quorum enim sensus traduntur verbo vitæ, ut sint apti ad spirituale pabulum, horum semper memor est Dominus. *Ambrosius* (Lib. & cap. ubi supra.) Vel aliter. Passer bonus est cui volandi natura suppeditat: volandi enim nobis gratiam natura dedit, voluptas abstulit, quæ malorum (4) eis gravat

(1) Al. in Evangelio Lucæ. (2) Al. subjacet. (3) In quatuor toties citatis editionibus legitur statim detruduntur in poenam; sed sit interdum remissio, oblationum, & orationum causa quæ pro defunctis dantur. (4) Al. inensis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ambrosius.* (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ubi supra. (d) In Cat. Grecor. PP.

vā animā, atque in naturā corporeā molli inclināt. Quinque igitur corpōris sensus (1) si terrenarū sordium cibunt quærant, ad superiorem operū fructus revelāre non possunt. Est ergo malus passer qui volādi usum terrē virio labis aboleverit, quales sunt isti passeres, qui dipondio veneunt, luxuriā scilicet prætiō (2) sacularis: adversarius enim tamquam captivā mancipia vilioris pretio æstimationis (3) addicit; at Dominum tamquam speciosa servitiā, quæ ad imaginem sui fecit, (4) idoneos sui operis æstimat, & magno pretio nos redimit. *Cyrrillus.* (a) Est igitur sibi curā diligenter nosse sanctorum vitam: unde subditur: *Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt:* per quod significat quod omnia quæ ad eos spectant, diligentissime novit: diligentiam enim curæ adhibere numeratio manifestat. *Ambrosius.* (ubi supra.) Denique numerum capillorum non in actu computationis, sed in facilitate cognitionis accipitur. Bene tantum numerari dicuntur, quia ea quæ volumus servare, numeramus. *Cyrrillus.* (b) Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes, quæ parent Deo. *Theophylactus* (super *Capilli capitis vestri numerati sunt.*) Vel caput uniuscujusque fidelium intelliges aptam Christo conversationem; crines autem ejus, mortificativa corporis opera, quæ numerantur à Deo, & digna sunt provisione divina. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Si igitur tanta Dei est majestas ut unus ex passeribus, aut nostrorum numerus capillorum præter scientiam Dei non sit, quam indignum est æstimare quod fidelium corda Dominus aut ignoret, aut spernet, qui viliora cognoscat? Unde convenienter concludit: *Nolite ergo timere: multis passeribus plus estis vos.* *Beda* (cap. 52. in *Lucam*) Non plures estis, legendum est, quod ad comparationem numeri pertinet; sed *pluris estis*; hoc est, apud Deum majoris dignitatis. *Athanasius.* (c) Quæro autem ab Arrianis, si quasi dedignaretur Deus alia facere, solum Filium fecit, cetera vero Filio subrogavit; quo modo provisione utitur usque ad tam modica, capillum, & passerem? Quorum enim provisione fungitur, horum creator est suo Verbo.

(c) *Beda* (cap. 52. in *Lucam*) Supra dictum est opera quælibet, & verba abscondita esse revelanda; nunc autem concludit hanc revelationem non in vili quolibet conciliabulo;

sed in conspectu supernæ civitatis, æternique Regis, ac judicis agendam, dicens: *Dico autem vobis: omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei.* *Ambrosius* (ubi supra in fine.) Præclare etiam fidem acuendo (5) intexit, & fidei ipsi virtutum fundamenta subjecit: nam ut fortitudinis incentivum est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo. *Chrysostomus* (hom. 35. in *Matth.*) Non est ergo Dominus contentus intrinseca fide, sed exteriorum confessionem exposulat, urgens nos ad fiduciam, & majorem affectum. Et quia hoc omnibus utile est, communiter loquitur, dicens: *Omnis quicumque confessus fuerit me.* *Cyrrillus.* (d) Ait autem Paulus Rom. 10., *Si confitearis ore tuo Dominum Jesum, & credas in corde tuo quod Deus eum a mortuis suscitavit, salvus eris.* Totum Christi mysterium in his interpretatur: decet enim prius ortum à Deo Patre Verbum, idest Unigenitum ex ipsius substantia, fateri Dominum omnium, non tamquam ab extrinseco, & furtivum sortitum dominium, sed existentem revera, & naturaliter Dominum, sicut & Patrem. Consequenter oportet fateri quod Deus hunc à mortuis suscitavit; ipsum scilicet factum hominem, & passum in carne pro nobis: sic enim resurrexit à mortuis. Quisquis ergo sic confitebitur Christum coram hominibus, videlicet: (6) ut Deum, & Dominum, Christus eum confitebitur coram Angelis Dei, tunc temporis cum descendet cum sanctis Angelis in gloriam Patris sui; in sæculi consummatione. *Eusebius.* (e) Quid autem erit gloriosius quam ipsum unigenitum Dei Verbum attestari pro nobis in divino judicio, ac ipso effectum remunerationem testimonii promere indicium in animam ejus cui testimonium perhibetur? non enim manens extra eum, cui testimonium reddetur, se habitans in eo, & implens eum lumine suo, testimonium dabit. Cum autem corroborasset eos spe bona per tanta promissa, iterum eos inducit terribioribus minis, dicens: *Qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei.* *Chrysostomus* (homil. 35. in *Mat.*) Et in damnatione majus supplicium, & in bonis major recompensatio ponitur; quasi dicat: Tu hic confiteris, aut negas; ego autem illic: bonorum enim, malorumque retributionum augmento in futuro sæculo te præstola-

(1) *Al.* omittitur si. (2) *Al.* singularis. (3) *Al.* adjicit. (4) *Legit.* Nicolai idoneus: sui operis æstimator magno pretio, &c. (5) *Al.* intexit. (6) *Al.* deest ut:

Ex EDITI. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) Ubi supra. (c) Orat. 111. contra Arrianos. (d) In Cat. Græc. PP. (e) In eadem Catena.

tur. *Eusebius.* (a) Opportune autem hanc comminationem ponit, ne confessionem ipsius contemnerent propter poenam, quæ est negari à Filio Dei, quod est à sapientia denegari, & à vita deficere, & lumine privari, & omnibus destitui bonis; sed & hæc cuncta pati coram Patre, qui est in cælis, & Angelis Dei. *Cyrillus.* (b) Negantes autem sunt primò quidem qui imminente persecutione fidem postposuerunt: abnegant etiam hæresum doctores, & discipuli. *Chrysostomus.* (c) Sunt etiam alii abnegationis modi, quos Paulus describit dicens ad Titum 1., Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: & iterum 1. Timoth. 5., Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & infideli est, deterior: item 1. Corinth. 11., Avaritiam, fugite, quæ est idolatria. Postquam ergo tot sunt modi negationis, palam est quod totidem sunt confessionis; quos quicumque servaverit, audiet illam beatissimam vocem, qua Christus laudavit omnes qui confessi fuerint eum. Attende autem verborum cautelam. In Græco enim dicit, *Quisquis confitebitur in me*, ostendens, quod non propriis viribus, sed adjutus superna gratia Christum aliquis confitebitur. De negante vero non dixit, *In me*, sed *me*: nam destitutus gratia denegat: redarguitur tamen, quia destitutio propter eum qui deseritur fit. *Beda* (cap. 52. à med.) Ne autem ex eo quod ait, eos qui se negaverint esse denegandos, unacunctorum, hoc est eorum qui studio, & eorum qui infirmitate, vel ignorantia negant, conditio putaretur, continuo subiecit: *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi, ei autem qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur.* *Cyrillus.* (d) Sed si hoc vult innuere Salvator, quod si quod injuriosum verbum dicatur à nobis in hominem communem, obtinebimus, si poeniteamus, veniam; nulla difficultas est in sermone: quia cum naturaliter bonus sit Deus, emendat volentes poenitere. Verum si ad ipsum Christum retorqueatur sermo, qualiter incondemnabilis est qui dicit verbum in eum? *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de irremissibilitate blasphemiae.) Utique Filium hominis Christum intelligimus, qui de Spiritu Sancto generatus ex Virgine est, eo quod parens ejus in terris sola sit Virgo. Numquid ergo major Spiritus Sanctus Christo, ut in Christum peccantes veniam consequantur, in Spiritum Sanctum delinquentes remissionem non mereantur adipisci? Sed ubi unitas potestatis est, nulla comparationis est quaestio. *Atha-*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) Item. (d) Ubi supra. (e) Tract. super illud, *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, &c.*

nafus. (e) (in Libro de peccato in Spiritum Sanctum.) Viri quidem antiqui, studiosus Origenes, & mirandus Theognostus, hanc confitentur esse Spiritus Sancti blasphemiam, quando qui digni reputati sunt dono Spiritus Sancti per baptismum, regrediuntur ad peccandum: ob hoc enim ajunt illos nec veniam obtinere, prout Paulus dicit Hebr. 6., Impossibile est, eos qui facti sunt participes Spiritus Sancti, & prolapsi sunt, revocari rursus ad poenitentiam. Addidit autem uterque intentionem propriam. Nam Origenes causam hujus sic explicat: Deus quidem pater omnia percurrit, & singula continet; virtus autem Filii ad sola rationalia extenditur; Spiritus vero Sanctus solus inest participantibus eum in dono baptismatis. Quando ergo Cathecumeni peccant, & Gentiles, peccant in Filium, qui in eis manet; possunt tamen veniam obtinere, cum digni fiunt dono regenerationis: quando vero baptizati delinquant, dicit hoc nefas attingere Spiritum, ad quem cum pervenissent, peccaverunt, & ideo irrevocabilem fore damnationem. Theognostus vero ait, quod qui primum, & secundum excessit limen, minorem poenam meretur; sed qui tertium quoque pertransit, non amplius accipiet veniam. Primum quidem, & secundum limen vocavit doctrinam Patris, & Filii; tertium vero in participatione Spiritus Sancti, secundum illud Joan. 16., Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non tanquam doctrina Spiritus dogma Filii superet; quia Filius condescendit imperfectis, Spiritus vero signaculum est eorum qui perficiuntur. Sic igitur, non quia superet Spiritus Filium, expers est veniæ blasphemia Spiritus; sed quia imperfectorum quidem est remissio, perfectis vero nulla restat excusatio. Sed cum Filius sit in Patre, est in illis in quibus est Pater, nec abest Spiritus: indivisibilis est enim sancta Trinitas. Ad hæc, si omnia per Filium facta sunt, & omnia in ipso consistunt, erit ipse nimirum in omnibus, ut necessarium sit peccantem in Filium, in Patrem, & in Spiritum Sanctum peccare. Sacrum autem baptismum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti datur; sic peccantes post baptismum, in sanctam Trinitatem exercent blasphemiam. Ceterum si pharisæi baptismum non susceperant, qualiter redarguebat eos, ac si blasphemassent in Spiritum Sanctum, cujus nondum erant facti participes; praesertim cum non de peccatis simpliciter, sed de blasphemiam eos increpabat? Differunt autem;

B 3

quod

quoniam qui peccat, transgreditur legem; qui vero blasphemat, in ipsam offendit deitatem. Sed aliter. Si eis qui delinquent post baptismum, non indulgetur vindicta reatum, qualiter Apostolus poenitenti in Corintho condonat; retrogressos vero Galatas parit, quousque Christus denuo formetur in eis? Cur autem & Novatum arguimus interimentem poenitentiam post baptismum? Apostolus igitur ad Hebræos non dissipat poenitentiam peccatorum. Sed ne putarent secundum ritum legis, poenitentiae causa multa fore, & quotidiana baptismata, ob hoc poenitere quidem monet; unicam autem fore insinuat per baptismum renovationem. Talia vero considerans recurro ad dispensationem quæ fit in Christo, qui Deus existens, homo factus est; tamquam Deo suscitabat mortuos; sicut carne vestitus sitiebat, laborabat, & patiebatur. Quando igitur aliqui spectantes humana, vident Dominum sitientem, & patientem, & obloquuntur in Salvatorem, velut in hominem, peccant quidem, possunt tamen cito cum poenituerint, accipere veniam, præcipientes pro causa fragilitatem corporis; quando vero rursus aspicientes aliqui opera deitatis, dubitant de natura corporis, ipsi quoque nimium peccant; sed & his poenitentibus cito potest ignosci, eo quod & ipsi excusationem habent ab operum magnitudine. Quando vero divinitatis opera retorqueant ad diabolum, merito irrevocabilem ferunt scientiam: quoniam arbitrati sunt diabolum fore Deum, & verum Deum nihil plusquam demones in operibus putaverunt habere. Ad hanc ergo perfidiam pharisæi pervenerant: Salvatore enim ostendente Patris opera, mortuos suscitans, cæcos illuminans, & similia faciens, huiusmodi opera dicebant esse Beelzebub: æqua enim dicere poterant videntes mundi ordinem, & erga eum provisionem, quod mundus à Beelzebub est creatus. Quamdiu igitur ad humana spectantes, mente claudicabant dicentes Matth. 13., Nonne hic est carpentarii filius? & Quomodo litteras quas non didicit, novit? sustinebat eos tamquam in Filium hominis peccantes; sed (1) ubi magis insaniunt, dicentes, opera Deesse Beelzebub, non amplius eos sustinuit. Sic enim & tamdiu patres eorum sustinebat quamdiu causa panis, & aquæ murmurabant; sed postquam vitulum conflatas, in eum collata sibi divinitus beneficia referunt, puniti sunt: primo quidem non paucis eorum occisis, postmodum dixit Exod. 32., Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum. Talem ergo & nunc phar-

isæi audiunt sententiam, ut in flamma diabolo parata perpetuo corrodantur cum eo. Non igitur faciendo collationem inter blasphemiam dictam in ipsum & Spiritum sanctum, hæc dixit, tamquam major sit Spiritus; sed utraque blasphemiam in ipsum prolata, hanc minorem, illam validiorem ostendit: ipsum enim videntes hominem vituperabant, & ejus opera Beelzebub esse dicebant. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de irremissibilitate blasphemiam in med.) Sic igitur videtur quibusdam, ut eundem & Filium, & Spiritum Sanctum intelligamus, salva distinctione personarum, & unitate substantiæ: quia unus & Deus & homo Christus est Spiritus, sicut scriptum est Thren. 4., Spiritus ante, faciem vestram Christus Dominus. Idem Spiritus Sanctus, quia & Pater sanctus, & Filius sanctus, & Spiritus Sanctus. Si ergo utrumque Christus est, quæ est diversitas (2) nisi ut sciamus quia divinitatem Christi nobis negare non liceat? *Beda* (cap. 52. super *Omnia qui dicit.*) Vel aliter qui opera Spiritus Sancti dicit esse Beelzebub, illi non dimitteretur neque in præsentis sæculo, neque in futuro; non quod negamus ei, si poenitentiam agere possit, posse, (3) dimitti à Deo; sed quod credamus eum blasphemum, exigentibus meritis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignæ poenitentiae fructus esse perventurum, secundum illud Esai. 6., Excæcavit oculos eorum, ne convertantur, & fanem illos. *Cyrillus*. (a) Quod si creatura esset Spiritus Sanctus, non autem de divina substantia Patris, & Filii, qualiter acta in eum contumelia tantam fert poenam, quanta promulgatur contra blasphemantem in Deum? *Beda* (cap. 52. non remotè à fin.) Neque tamen quicumque Spiritum Sanctum non esse, aut Deum non esse, sed Patre, Filioque minorem confitentur, hoc irremissibilis blasphemiam crimine tenentur: quia humana ignorantia ducti faciunt, non invidentia diabolica, sicut principes Judæorum. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 1.) Vel aliter. Si hic diceretur, Qui blasphemaverit quamcumque blasphemiam in Spiritum Sanctum, omnem intelligere deberemus; sed quia dictum est, *Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum*, ille intelligatur qui non omni modo, sed eo modo blasphemaverit ut ei numquam possit ignosci: sic enim dictum est Jacob. 1., Deus neminem tentat, scilicet non omni, sed quodam tentationis modo. Quis autem iste modus blasphemandi contra Spiritum Sanctum, dicamus. Primum quidem credentium beneficium est in Spiritu Sanc-

(1) *Al.* ut magis. (2) *Al.* nisi Christum. ? ut sciamus, &c. (3) *Al.* se dimitti Deo.

to remissio peccatorum: contra hoc donum gratuitum loquitur cor impoenitens: ipsa ergo impoenitentia est Spiritus blasphemia; quæ non remittitur neque in hoc sæculo, neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo quæ valeat in futuro. *Cyrillus.* (a) Cum autem tantum metum incusserit Dominus discedentibus à recta confessione, præcepit de cetero non curare de responso, eo quod fideliter dispositis constituit verba congrua Spiritus tamquam doctor inhabitans: unde sequitur: *Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis.* *Glossa* (interlinearis.) Dicit autem, *Qualiter*, quantum ad modum proferendi; *quid*, quantum ad modum inveniendi; *respondeatis*, interrogantibus; *aut quid dicatis*, discere volentibus. *Beda* (cap. 52. circa finem.) Cum enim propter Christum ducimur ad iudices, voluntatem tamen nostram pro Christo debemus offerre; ceterum in respondendo Spiritus Sancti gratia ministrabitur: unde subditur: *Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* *Chrysostomus* (homil. 34. in Matth. à med.) Alibi vero dicitur, 1. Petri 3. „ Estote parati cunctis „ ad respondendum, quicumque quæsierint „ à vobis rationem spei quæ fovet vos. “ Quando namque oritur inter amicos agon, præcipit nos meditari; quando vero terribile est prætorium, & pavor circumquaque, dat proprium (1) monumentum, ut audendum sit, & loquendum, non autem obstupescendum. *Theophylactus* (super *Cum adduxerint vos ad synagogas.*) Quoniam igitur duplex est nostra infirmitas, & aut pœnæ formidine martyrium fugimus, aut quia rudes sumus, & nescimus reddere rationem fidei, utrumque exclusit: metum quidem pœnarum in eo quod dixit, *Ne timeatis occidentibus corpus*; timorem vero inscientiæ in hoc quod dixit, *Nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis.*

(d) *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de resp. Domini ad postulationem.) Totus superior locus ad subeundam pro confessione Domini passionem, aut contemptu mortis, aut spe præmii, (2) aut mansuri denuntiatione supplicii, cui numquam venia laxetur, instruitur. Et quoniam avaritia plerumque solet tentare virtutem, etiam hujus abolendæ rei præceptum subjicitur, & exemplum, cum dicitur: *Ait autem quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem.* *Theophylac-*

ius (hoc loco.) Hi duo fratres, quia de hereditate paterna dividenda contendebant, consequens erat ut alter alterum fraudare intenderet. Dominus autem docens nos quod non oportet ad terrena flecti; repellit vocantem eum ad hereditatis divisionem: unde sequitur: *At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut diviso-rem, scilicet facultatum, super vos? Beda* (cap. 53.) Qui magistro supernæ pacis gaudia commendanti, terrenæ divisionis vult ingerere molestiam, merito homo vocatur, secundum illud 1. Corinth. 3. „ Cum sit inter „ vos zelus, & contentio, nonne homines estis? “ *Cyrillus.* (b) Fuit autem Dei Filius, quando factus est similis nobis, constitutus à Deo Patre in Regem, & Principem super Sion montem sanctum ejus, annuntians mandatum divinum. *Ambrosius* (ubi supra.) Bene ergo terrena declinat qui propter divina descenderat, nec iudex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque iudicium, arbitriumque meritorum. Non ergo quid petas, sed à quo postules intuendum est; nec majoribus intento animo putes minoribus obstrependum: unde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem cælestium gestiebat corruptilibus occupare; cum inter fratres patrimonium non iudex medius, sed pietas debeat sequestra dividere; quamquam immortalitatis patrimonium, non pecuniæ sit hominibus expectandum. *Beda* (cap. 53. in Luc.) Occasione autem hujus stulti petitoris, adversus avaritiæ pestem & turbas, & discipulos præceptis pariter, & exemplis munire satagit: unde sequitur: *Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia.* Dicit autem, *Ab omni*, quia nonnulla simpliciter geri videntur, sed intertenuis arbiter qua intentione fiant dijudicat. *Cyrillus.* (c) Vel dicit, *Ab omni avaritia*, scilicet magna, & parva. Est enim inutilis avaritia, dicente Domino, Amos 5. „ Domos (3) „ zelatas ædificabitis, & non habitabitis in eis: “ & alibi (Esaï. 5.) „ Decem jugera vinearum „, facient lagunculam unam, & triginta modios „, dii sementis facient modios tres. “ Sed & secundum alium modum est inutilis, quem ostendit subdicens: *Quia non in abundantia cujusquam vita ejus est his quæ possidet.* *Theophylactus* (hoc loco.) Hoc dicit Dominus refellens avarorum intentiones, qui videntur coacervare divitias quasi diu victuri: sed numquid te opulencia longævum efficiet? Quid igitur manifeste sustines mala, incertæ causâ quietis?

Nam

(1) *Al.* monumentum ut audiendum sit. (2) *Al.* aut majori denuntiationi. (3) *Ibi* „ Domos „ quadro lapide ædificabitis. “

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Catena Græc. PP. (c) Ibid.

Nam dubium est an debeas attingere senium, cujus gratia thesaurizas.

(e) *Theophylactus*. Dico, (1) quod ex affluentia opum non protendatur vita humana, ad hujus fidem parabolam subdit, dicens: *Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit. Basilus. (a)* (hom. de divit. agri fertilis.) Non facturi quidem ex ubertate fructuum aliquid boni, ut magis divina longanimitas pateat, quæ usque ad malos suam bonitatem extendit, pluens super justos, & injustos. Quæ vero sunt quæ hic homo benefactori recompensat? Non meminit communis naturæ, nec arbitrius est oportere quod superfluit, dispensari egentibus: & horrea quidem crepabant præ copia conditorum; avarus tamen animus nequam implebatur, nolens veteribus cedere propter avaritiam, nova non valens suscipere propter multitudinem: propter quod imperfecta (2) erant ejus consilia, & steriles curæ: unde sequitur: *Et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?* Conqueritur æque pauperibus. An non quem premit inopia, dicit, *Quid faciam?* Unde victus, unde calceamenta? Talia & locuples profert: ungent enim ipsius animam divitiarum à promptuariis emanantes, ne forte cum exiverint profint egentibus; à simili gulosorum, qui in alent edacitate crepare quam indigentibus de reliquiis impartiri. *Gregorius 15. Moral. (cap. 11. vel in nov. codd. 10.)* O angustia ex satietate nata! Dicens enim, *Quid faciam?* profecto indicat quia votorum suorum effectibus pressus, sub quodam rerum falce laborabat. *Basilus* (homil. 6. ut supra.) Erat quidem in promptu dicere, *Aperiam horrea, convocabo egenos;* sed cogitat non ut distribuat, sed ut congreget: sequitur enim: *Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea.* Bene facis: nam digna destructione nequitia proptuaria: dissolve horrea, ex quibus nullus consolationem accepit. Subdit: *Et majora faciam.* At si hoc impleveris, numquid ~~destrues~~ iterum? Quid stultius, quam in infinitum laborare? Horrea sunt tibi, si vis, pauperum domus. Sed dices: Cui injuriam facio, propria retinendo? Nam & sequitur: *Et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea.* Dic mihi, quæ tua? Unde ea sumens in vitam tulisti? Sicut qui præveniens spectacula prohiberet advenientes, appropriando sibi quod ad usum communem ordinatur; similes

sunt divites, qui communia quæ præocupaverunt, æstimant sua esse: si enim quilibet suæ necessitatis sufficientiam recipiens, relinqueret superfluum indigenti, non esset dives, nec pauper. *Cyrillus. (b)* Attende & aliter esse frivolum ejus verbum, cum dicit: *Congregabo omnia quæ nata sunt mihi;* quasi non putaret ea divinitus obtinere, sed fructus esse laborum suorum. *Basilus* (ubi supra.) Ceterum, si fateris ea tibi divinitus provenisse, an injustus est Deus inæqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, illi vero mendicat, nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ braviis decoretur? At tu nonne spoliator es, quæ dispensanda suscepisti, propria reputando? Est panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam in conclavi conservas, discalceati calceus qui penes te marcescit, indigentis argentum quod possides inhumatum: quo circa tot injuriarum quod dare (3) valeres. *Chrysostomus* (homil. 8. in Ep. 2. ad Timoth. à medio.) Sed & in hoc errat, quod bona putat quæ sunt indifferentiarum enim quædam sunt bonæ, quædam malæ, quædam mediæ. Bona quidem sunt castitas, & humilitas, & hujusmodi; quæ cum homo elegit, fit bonus. His autem opposita sunt mala; quæ homo dum elegit, fit malus. Mediæ vero sunt, ut divitiæ; quæ quandoque quidem ordinantur in bonum, scilicet ad elemosynam, quandoque ad malum, scilicet ad avaritiam: & similiter inopia quandoque ad blasphemiam, quandoque ad sapientiam, secundum affectum utentium. *Cyrillus. (c)* Dives igitur non parat permanentia horrea, sed caduca; & quod stultius est, vitæ longitudinem sibi taxat: sequitur enim: *Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos.* Sed, ó dives, fructus quidem habes in horreis, sed annos plurimos unde poteris obtinere? *Athanasius. (d)* Si quis autem sic vivat quasi quotidie moriturus, eo quod incerta est naturaliter vita nostra, non peccabit: semper enim major timor plurimum voluptatis dissolvit. Sed è contrario dives longævitatem sibi repromittens, ad voluptates aspirat: sequitur enim: *Requiesce, scilicet à labore, comedere, bibe, epulare,* magno scilicet apparatu. *Basilus* (hom. 6. supra *Destruam horrea mea,* à med.) Tam improvidus es erga bona animæ, ut escas corporeas animæ ascribas: si quidem virtutem habet, si fecunda est operationum bonarum, si Deo adhæsit, bona plurima possi-

tus

(1) Al. Dico, quod, &c. P. Nicolai legit: Postquam dixit, (2) Al. omittitur erant.

(3) Al. vales.

EX EDIT. NICOL. (a) Hom. 6. quæ de avaritia inscribitur, vel ex Græco de abundantia inscribi potest. (b) In Catena Grecor. PP. (c) Ibid. (d) Contra Antigonum ex eadem Catena Græca.

det, & bono gaudio gaudet. Verum quia totus carnalis es passionibus subjectus, à ventre, non ab anima clamas. *Chrysoſtomus.* (a) Non autem decet vacare deliciis, & impinguare corpus, & attenuare animam, fascemque ei gravare, & tenebras obducere, spissumque velamen; eo quod in delicijs dominativum animæ fervit, servile vero corporis dominatur. Alimentorum autem indiget corpus, non deliciarum; ut nutriatur, non ut scindatur, & fluat: neque enim animæ soli, sed & ipsi corpori sunt nocivæ deliciæ: e quod ex forti fit debile, ex sano ægrotativum, ex agili grave, ex famoso deformis, ex juvene vvernosum. *Basiliius* (ubi supra.) Permissus autem est deliberare in omnibus, & manifestare propositum proprium, ut condignam mereatur sui affectus sententiam. Sed dum in abdito loquitur, loquæia ejus examinantur in cælo: unde sibi responsa proveniunt: sequitur enim: *Dixit autem illi Deus: Stulte, hanc nocte animam tuam repent à te. Audi conveniens tibi stultitiæ (1) nomen, quod tibi nullus imposuit hominum, sed ipse Deus. Gregorius 22. Moral. (cap. 12. super illud Job. 31. „ Si patavit aurum robur meum.“) Eadem nocte sublati sunt qui multa tempora fuerat præstolaris, ut scilicet qui in longum sibi subsidia colligendo prospexerat, subsequenter diem (2) vel unum minime videret. *Chrysoſtomus* (hom. 29. in Matth. & in concione de Lazaro, quæ incipit, „ Admiratus sum, “ ante med.) Dicit autem, *Repent à te*: exposcebant enim eam forsitan terribiles quædam virtutes ad hoc missæ: quoniam si de civitate in civitatem transeuntes egemus ductore, multo magis anima absoluta à corpore, & ad futuram vitam transmigrans indigebit ducatu. Ob hoc multoties recusat anima; & regreditur in profundum, cum debet exire à corpore: semper enim stimulat nos conscientia peccatorum, sed præcipue cum debemus trahi ad terribile iudicium. Tunc enim tota congeries criminum innovatur, & præ oculis posita (3) mentem percellit; & sicut carcerati semper quidem dolorosi sunt, tunc autem præcipue cum debent iudici præsentari; sic & anima maxime in ipso tempore de peccato cruciatur, & dolet; multo autem magis cum fuerit evulsa. *Gregorius 15. Moral. (cap. 1. super illud Job. 34. „ Opus manuum ejus sunt: “ vel in nov. codd. 11.)* In nocte autem ablata est anima quæ in obscuritate cordis est emissa; in nocte ablata est quæ considerationis lucem habere noluit, ut quod pati poterat prævideret.*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* nomen est, quod, &c. (2) *Al.* ut unum. (3) *Al.* mente præcellit. (4) *Al.* sed sola. EX. EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 39. in 1. ad Corinth. (b) In Catena Græc. PP. ex hom. 23. in Genesim. (c) In eadem Catena.

Subdit autem: *Quæ autem parasti, cujus erunt? Chrysoſtomus.* (b) Hic enim ea deferes, non solum nullum inde percipiens commodum, sed & sarcinam peccatorum portans super humeros proprios. Et quæ quidem à te congesta sunt, plerumque in manus inimicorum perveniunt; à te vero super his ratio requiretur.

Sequitur: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives. Beda* (cap. 52. in Luc.) Hic enim stultus est, & nocte rapiendus. Ergo qui vult esse in Deum dives, non sibi thesaurizat, sed pauperibus possessa distribuat. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de respons. Domini ad postulationem cir. med.) Frustra enim congregat opes qui se his nescit usurum: neque enim nostra sunt quæ non possumus auferre nobiscum: (4) sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.

(f) *Theophylactus* (super *Ideo dico vobis ne solliciti sitis.*) Paulatim Dominus provehit ad perfectiorem doctrinam: docuit enim supra cavendum esse ab avaritia, subditque parabolam divitis, insinuans per eam quod stultus est qui superflua cupit; deinde procedente sermone, neque de necessariis sinit nos sollicitudinem gerere, avaritiæ radicem evellens: unde dicit: *Ideo dico vobis*; quasi dicat: Postquam stultus est qui sibi majorem vitæ mensuram attribuit, & exinde magis efficitur cupidus, nolite solliciti esse animæ vestre quid manducetis: non quia intelligibilis anima comedat, sed quia non videtur aliter animam posse conjunctam manere corpori, nisi dura nutrimur. Vel quia animati corporis est nutrimentum suscipere, congrue animæ nutrirî attribuit: nam & virtus nutritiva dicitur anima; ut sic intelligatur: *Ne solliciti sitis nutritivæ parti animæ quid edatis.* Potest autem etiam corpus mortuum vestiri: unde subdit: *Neque corpori vestro quid induamini.* *Chrysoſtomus* (hom. 22. in Matth. à med. illius.) Quod autem dicitur, *Nolite solliciti esse*, non idem est quod nolite operari, sed nolite rebus mundanis mente affligi: contingit enim aliquem operantem nihil sollicitum esse. *Cyrillus.* (e) Præeminet autem anima cibo, & corpus vestitui: unde subdit: *Anima plus est quam esca, & corpus plusquam vestimentum*; quasi dicat: Deus, qui quod majus est exhibuit, quomodo non dabit quod minus est? Non ergo multum nostra intentio modicis insinat, nec intellectus noster serviat ad vestitum, & victum quærendum;

C 3

ma-

magis autem cogitet quæcumque salvant animam, & sublevant ad regnum cælorum. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam, de prohibitione sollicitudinis.) Nihil autem moralius ad faciendam fidem omnia credentibus à Deo posse conferri, quam quod aereus ille spiritus vitale collegium, animæ corporisque contubernio, fœdatum non deficit, nisi cum venerit dies suprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis vestiatur, & vigore animæ corpus animetur; absurdum est ut victus nobis copiam defuturam putemus qui vivendi jugem substantiam consequamur.

(g) *Cyrillus*. (a) Sicut supra erigendo nos ad spiritualem audaciam, per aves induxit, dicens: *Multis passibus pluris estis vos*; sic & nunc ex volatilibus firmam, & indubitabilem fiduciam nobis adducit, dicens: *Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt*, scilicet ad acquirendum cibum, quibus non est cellarium, neque horreum, scilicet ad conservandum; & *Deus pascit illos: quanto magis vos pluris estis?* *Beda* (cap. 53. in Luc.) Id est, carius vos valetis: quia rationale animal, sicut homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quam irrationabilia, sicut sunt aves. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de prohib. sollicit. de victu.) Magnum autem quod de sequamur exemplum: nam volatilibus cæli quibus nullum exercitium cultionis, nullus de mensium fecunditate proventus est, indeficientem providentia divina largitur alimentam. Verum est igitur causam inopiae nostræ avaritiam videri: etenim illis idcirco sine labore pabuli usus exuberat, quo fructus ad escam communem datos, speciali quodam nesciunt vendicare dominati. Nos communia amisimus, dum propria vendicamus: nam nec proprium quicquam ubi perpetuum nihil, nec certa copia ubi incertus eventus. *Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Cum autem posset Dominus exemplum ab hominibus sumere qui minime terrena curaverunt, Eliam dico, Moysen, & Joannem, & ceteros huiusmodi, commemoravit volatilia, sequens vetus (1) testimonium, quod ad apem transmittit, & formicam, & alia huiusmodi; quibus naturales quosdam mores inseruit conditor. (b) *Theodoretus* (in Psalm. 146.) Ideo autem ommissa mentione aliorum volatilibus, corvorum mentionem facit, quia pullos corvorum speciali providentia Deus nutrit: nam corvi pariunt quidem, non autem nutriunt, sed negligunt pullos suos; quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura delatum ad os pervenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Forfan

etiam & talia per synecdochen dicta sunt, toto significato per partem: unde in Matthæo Dominus remittit ad volatilia cæli, hic vero specialiter ad corvos, tanquam gulosiores, & rapaciores. *Eusebius*. (c) In corvis etiam aliquid plus significat: avibus enim colligentibus legumina promptius est alimentum, vescenibus vero carnibus, sicut corvis, difficilior est ad habendum; nec tamen huiusmodi aves defectum pabuli patiuntur propter providentiam Dei diffusam ubique. Uitur autem ad idem, & tertio syllogismo, dicens: *Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* *Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Nota, quod animam quidem semel deat Deus, & eadem perseverat; sed corpus quotidie sumit incrementum. Pertransiens igitur animam quasi non recipientem augmentum, de solo corpore facit mentionem, vult intelligere quod non augetur per solum alimentum, sed provisione divina, per hoc quod nullus nutrimentum accipiendo aliquid ad suam staturam adjicere potest: unde concluditur: *Si ergo neque quod minimum est potest, quid de ceteris sollicitis estis?* *Eusebius*. (d) Quasi dicat: Si (2) nullus sua cura corpoream ingeniatus est sibi staturam; sed neque termino temporis vitæ potest aliquis vel brevissimum tempus horæ excogitando adjicere; cui oportet superflue de necessariis vitæ cogitare? *Beda* (cap. 53. in Luc.) Illi ergo regendi corporis curam relinquitte cujus videtis cura factum esse ut tantæ staturæ corpus habeatis. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 28.) Cum autem de augenda corporis statura loqueretur, dicit quod minimum est hoc, scilicet Deo corpora operari.

(h) *Chrysostomus* (hom. 23. in Matth.) Sicut superius Dominus de alimentis monebat, ita, & nunc monet de vestitu, dicens: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent*, ut scilicet sibi faciant indumenta. Sicut autem supra, cum Dominus dixit: *Non seminant* volatilia, non reprobavit sementem, sed superfluum curam; sic cum dixit: *Non laborant, neque nent*, non opus (3) interemit, sed cogitationem. *Eusebius*. (e) Si quis autem mortaliū vult decorari pretioso vestitu, videat oculate quod Deus etiam usque ad flores, qui ex terra oriuntur, multiplicem sui sapientiam propagans, ornavit hos diversis coloribus, tenuibus membranibus florum, murice, & auro longe meliores tincturas accommodans, adeo quod nec penes aliquem Regem deliciosum, nec etiam ipsum Salomonem, qui apud antiquos tam in di-

(1) Vel testamentum, ut al. legitur. (2) Al. nulla. (3) Al. interimit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) *Theophylactus*. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ibidem.

(e) Ut supra.

divitiis quam in sapientia, & in deliciis celebravit, tam pretiosum opus fuerit inventum: unde sequitur: *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.* Chrysostomus (hom. 23. in Matth.) Non utitur hic volatilium exemplo, cygnum commemorans, aut pavonem, sed lilia: vult enim utrinque declarare, hyperbolem, scilicet ab infirmitate rerum, quæ tantum sunt sortitæ decorem, & à pretio decoris, qui concessus est liliis: unde postmodum non vocat ea lilia, sed fenum, cum subditur: *Si autem fenum quod in agro est hodie, nec dicit, Cras, non entia; sed subdit: (1) Et cras in clibanum mittetur: neque dicit simpliciter, Deus vestit; sed dicit, Deus sic vestit; quod multam habet expressiōem, & subdit: Quanto magis vos? quod est exprimentis pretiositatem, & providentiam humani generis. Denique, cum increpare deceret, utitur, & hic moderantia, non infidelitatis, sed paucitatis fidei arguens, cum subdit, *Fusillæ fidei*, ut per hoc magis excitet nos ad dictorum persuasione; ut non solum non cogitemus de vestibus, sed nec affectemus vestimentorum decorem. Cyrillus. (a) Sufficit enim prudentibus solitas causa necessitatis aptum habere vestitum, modestiam non excedentem, & ciborum quod satis est. Sufficiunt etiam sanctis quæ sunt in Christo spirituales deliciæ, & subsequens gloria. Ambrosius (Lib. & tit. ut supra, ante medium.) Non otiosum autem videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus pene quam hominibus in Salomone præfertur, ut præ claritate coloris Angelorum cælestium gloriam putemus expressam, (2) qui vere mundi istius flores sunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem sanctificationis aspirant, qui nulla sollicitudine præpediti, nullo usu laboris exerciti, divinæ in se liberalitatis gratiam, & cælestis servant dona naturæ. Unde bene, & hic vestitus gloria sua Salomon, & alibi cõperitus ostenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ, velut virtute quadam mentis (3) adoperatam, operum gloriæ vestiebat. Angeli (4) vero, quorum natura divinior experta manet injuriæ corporalis, recte licet maximo viro præferuntur. Nec tamen in nobis misericordiam Dei desperare debemus, quibus per resurrectionis gratiam Dominus similem Angelorum speciem pollicetur. Cyrillus. (b) Absonum autem erat discipulos debentes normam, & exemplar conversationis honestæ aliis tradere, in ea incidere*

à quibus discedendum esse oportebat eos consulere. Et ideo Dominus subdit: *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis.* In hoc etiam Dominus consuluit non modicum studio sacrarum prædicationum, monens discipulos solitudinem humanam abjicere. Beda (super *Nolite quærere quid manducetis.*) Notandum tamen est, quod non ait, Nolite quærere, aut solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento; sed, *Quid manducetis, aut bibatis:* ubi mihi videntur ardui qui, spreto victu, vel vestitu communi, lautiora sibi, vel austeriora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta, (5) vel indumenta requirunt. Gregorius Nissenus. (c) Sed dicitur: Aliqui continuerunt dominia, honores, & divitias, cum orassent: qualiter ergo prohibes nos talia orando quærere? Et quidem quod omnia hæc ad divinum consilium pertineant, omnibus patet: hæc tamen à Deo conferuntur petentibus, ut discentes Deum nos exaudire in minoribus petitionibus, elevemur ad altiore affectum; sicut in pueris videmus, qui mox nati maternis adherent uberibus; si vero puberit parvulus, spernit mammæ, quærit autem monile, aut aliquid talium, quibus oculus delectatur; postquam autem mens cum corpore creverit, cedens cunctis puerilibus desideriis, quærit à parentibus quæ conveniunt vitæ perfectæ. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Prohibita autem sollicitudine de alimentis, consequenter ne extollantur admonuit, dicens: *Nolite in sublime tolli.* Primo enim hæc ad necessitatem complendam homo quærit; cum autem his abundaverit, incipit de talibus superbire. Tale est hoc ac si se vulneratis aliquis jactet, quia habet multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplastro. Theophylactus (super *Nolite in sublime tolli.*) Vel elevationem nihil aliud vocat quam vagum mentis motum, alias aliud meditantis, & ex hoc salientis ad aliud, & sublimia cogitantis. Basilius. (d) Et ut intelligas (c) hujusmodi elevationem, memento vanitatis propriæ juventutis; si quando manens solus cogitasti de vita, & promotionibus, discurrens à principatu in principatum, amplexus es divitias, ædificasti palatia, amicis bene fecisti, ultus es inimicos. Est autem peccatum talis abstractio: intenta enim circa superflua delectatio à veritate seducit: unde convenienter subdit: *Hæc enim omnia gentes mundi quærunt, scilicet voluptatem, divitias, & hujusmodi.*

(1) Al. Sed. (2) Al. qui vere mundi istius flores sanctificationis aspirant. (3) Al. ad operam operum. (4) Al. omittitur vero. (5) Al. deest vel indumenta. (6) Al. hujus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Ubi supra. (c) In Orat. domi ferm. i. (d) In Cat. Græc. PP.

modi. *Gregorius Nissenus.* (a) Adhibere enim sollicitudinem rebus apparentibus proprium est eorum qui nullam supponunt spem futuri sæculi, neque metum iudicii. *Basilii.* (b) Sed de necessariis vitæ subdit: *Pater autem vester scit quoniam his indigetis.* *Chrysostomus* (homil. 23. *Matth.*) Non dixit, Deus, sed *Pater*, ut ipsos ad maiorem promoveret fiduciam: quis enim est pater qui patiatur necessaria filiis non ministrare? Sed & aliud adjicit. Non enim poteris dicere, quod pater quidem est, ignorat tamen his non indigere: nam qui naturam creavit, ejus indigentiam novit. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Ostendit autem consequenter nec ad præfens, nec in reliquum fidelibus gratiam futuram, si modo qui divina desiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant pro regno. Novit Rex quemadmodum familiam suam pascat, alat, & vestiat: unde sequitur: *Verumtamen querite primum regnum Dei; & hæc omnia adjicientur vobis.* *Chrysostomus.* (c) Non modo regnum, sed etiam opes Christus pollicetur cum eo. Si enim nos a curis eos eripimus qui prætermittentes sua nostrorum diligentiam habent, multo magis Deus. *Beda* (cap. 53. in fin.) Indicat enim aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur: quia nobis in intentione æternitas, in usu vero temporalitas esse debet.

(i) *Glossa.* (d) Postquam Dominus temporalium curam a cordibus discipulorum removit, hic excludit ab eis timorem, ex quo superflua cura procedit, dicens: *Nolite timere pusillum gregem.* *Theophylactus.* Pusillum gregem Dominus vocat volentes discipulos ejus fieri: vel quia in hoc sæculo sancti parvi videntur causa voluntariæ paupertatis; vel quia superantur a multitudine Angelorum, qui incomparabiliter præcellunt quæ nostra sunt. *Beda.* Pusillum etiam Dominus gregem electorum nominat vel ad comparationem majoris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis devotionem. *Cyrillus.* (e) Quare autem timere non debent, ostendit subdens: *Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum;* quasi dicat: Eum qui tam pretiosa largitur, qualiter pigebit erga vos clementiam exercere? Quamvis enim hic grex parvus sit & natura, & numero, & gloria; bonitas tamen Patris concessit & huic pusillo gregi cælestium spirituum fortem, scilicet regnum cælorum. Er-

go ut possideatis regnum cælorum, opes terrenas contemnite: unde subditur: *Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.* *Beda.* (cap. 58.) Quasi dicat: Nolite timere, ne propter regnum Dei militantibus hujus vitæ necessaria desint; quin etiam possessa propter eleemosynam vendite: quod tunc digne fit quando quis semetipsum pro Domino suo omnibus spretis, nihilominus post hoc labore manuum operatur, unde & victum transigere, & eleemosynam dare queat. *Chrysostomus.* (f) (hom. 26. in *Matth.*) Non est enim peccatum quod eleemosyna nequeat abolere: antidotum est cuilibet conveniens vulneri: sed & eleemosyna non solum in pecuniis fit, sed & in rebus, dum aliquis animum protegit, dum medicus medetur, dum sapiens consulit. *Gregorius Nazianz.* (g) Vereor autem ne putes pietatis tibi necessitatem non esse, sed arbitrium. Opinabar, & ipse hoc; sed terrent me hædi ad sinistram statuti, non quia rapuerunt, sed quia Christum in egentibus non placaverunt. *Chrysostomus.* (h) Nam sine eleemosyna impossibile est regnum videre. Sicut enim fons, si aquas in se continuerit, vitatur; sic & divites, cum omnia penes se teneant. *Basilii.* (i) Sed quæret aliquis: Quid considerantem oportet vendere quæ possidentur? Numquid tanquam eis naturaliter noxiis, vel propter tentationem accidentem animabus ab eis? Ad hoc dicendum est, primo quidem quod singulum eorum quæ sunt, si per seipsum malum existeret, non esset creatura Dei; omnis enim creatura Dei bona; consequenter autem: quia mandatum dominicum non docuit abjicere tanquam mala quæ possidentur, sed dispensare, dicens: *Et date eleemosynam.* *Cyrillus.* (k) Molestum autem forte est hoc mandatum divitibus; sanam tamen mentem habentibus non est inutile: chæsurizant enim sibi regnum cæleste: unde sequitur: *Facite vobis fuculos qui non veterascunt.* *Beda* (cap. 54. in *Luc.*) Eleemosynas videlicet operando, quarum merces in æternum maneat: ubi non hoc præceptum esse putandum est, ut nil pecuniæ reservetur a sanctis vel suis, vel pauperum usibus; cum & ipse Dominus, cui Angeli ministrabant, loculos habuisse legatur; a fidelibus oblata conservans; sed ne Deo propter ista serviat, & ob inopiæ timorem justitiâ deseratur. *Gregorius Nissenus.* (l) Præcipit autem (1) sensibiles, & terrenas opes sursum condere, quo

(1) Al. sensibiles terrenas opes sursum concedere.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ut supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Non est in Glossa quæ nunc extat. (e) In Catena Græcorum PP. (f) In eadem Catena ex hom. 25. in Acta. (g) Orat. 16. de pauperum amore, versus finem. (h) In præd. Catena ex homil. in *Matth.* (i) Ibid. ex Asceticis, idest regulis brevioribus ad interrog. 92. (k) Ubi sup. (l) In Catena Græcorum PP.

virtus corruptiva non attingit : unde subdit : *Theſaurum non deficientem in cælis , quo fur non appropriat , neque tinea corrumpit.* *Theophylactus* (super *Ubi tinea demolitur.*) Quasi dicat : Hic tinea demolitur , non autem in cælis. Deinde quia tinea quædam non demolitur ; addidit de fure : aurum enim non demolitur tinea , sed fur tollit. *Beda* (super illud , *Theſaurum non deficientem.*) Sive igitur hoc simpliciter accipiendum est , quod pecunia servata deficiat , data autem proximo , perennem fructum conferat in cælis ; seu ita quod theſaurus boni operis si commodi terrestres occasione condatur , facile corruptus intereat ; at si cælesti solum intentione congeratur , non exterius hominum favore , quasi à fure qui deforis rapit , non intus inani gloria , quasi à tinea quæ interius scindit , valet maculari. *Glossa.* Vel fures sunt hæretici , & dæmones , qui ad hoc intenti sunt ut spiritualibus nos spolient. Tinea , quæ vestes latenter rodit , invidia est , quæ studium bonum lacerat , & compactionem unitatis dissipat. *Theophylactus.* Porro , quia non omnia furto tolluntur , addit potior rem rationem , & nullam profus patientem instantiam , dicens : *Ubi enim theſaurus vestes est , ibi & cor vestrum erit ;* quasi dicat : Esto quod nec tinea demolitur , nec fur tollat ; hoc ipsum quod est habere cor affixum thesauro sepulto , & divinum opus , scilicet animam , terræ immergere , (1) quanto est dignum supplicio ? *Eusebius.* (a) Nam quilibet homo naturaliter dependet ab eo erga quod studet ; illuc totum animum applicat ubi totum commodum possidere putavit. Unde si quis in rebus præsentis vitæ habeat totam mentem , & intentionem , quam cor nominavit , in terrenis versatur ; si vero mentem applicaverit ad cælestia , ibi mentem habebit , ut videatur solo corpore cum hominibus conversari , animo vero jam sit aggressus mansiones cælestes. *Beda* (cap. 54. super *Ubi est theſaurus tuus.*) Hoc autem non solum de pecunia , sed de cunctis passionibus sentiendum est : luxuriosi sepulcræ sunt thesauri , lascivi ludicra , amatoris libido.

(k) *Theophylactus* (super *Sint lumbi vestri præcincti.*) Postquam suum discipulum modestum statuit Dominus , spolians eum qualibet vitæ cura , & elevatione , jam nunc ad ministrandum inducit , dicens : *Sint lumbi vestri præcincti*, id est semper præelives (2) ad exequenda opera Domini vestri : & *lucernæ ardentes* ; id est , non ducatis vitam in tenebris , sed ad sit vobis lux rationis , ostendens vobis agenda , & fugienda : est

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Al. quantum. (2) Al. ad exequendum quædam opera. (3) Al. *Et lucernæ ardentes in manibus vestris* : lucernas quippe ardentes in manibus tenemus , &c.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibid. (d) Ubi sup.

enim hic mundus nox. Cincti vero lumbos sunt qui practicam exequuntur : nam talis est ministrantium habitus , quibus oportet adesse & lucernas ardentes , id est discretionis donum , ut valeat dignoscere practicus non solum quid oporteat agere , sed & quomodo : alioquin in præcipitium superbiæ homines ruunt. Notandum autem , quod primo jubet lumbos præcingi , secundo lucernas ardere : nam primo quidem est operatio , deinde speculatio , quæ est illustratio mentis. Ideo studeamus exercere virtutes , ut duas lucernas habeamus ardentes , scilicet conceptum mentis jugiter in anima emicantem , quo nos illustramur , & doctrinam , qua ceteros illuminamus. *Maximus.* (b) Vel lucernas accensas docet habere per orationem , & contemplationem , & spiritualem dilectionem. *Cyrillus.* (c) Vel subcingi significat agilitatem , & promptitudinem ad sustinenda mala intuitu divini amoris ; lucernæ autem accensio significat , ut non patiamur aliquos in tenebris ignorantiae vivere. *Gregorius* (in hom. 13. in Evang.) Vel aliter. Lumbos præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus : viris enim luxuria in lumbis est , foeminis in umbilico. A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria designatur. Sed quia minus est mala non agere , nisi etiam quisque studeat bonis operibus insudare , additur , (3) *Et lucernæ ardentes* , quas in manibus tenemus , cum per bona opera , proximis nostris lucis exempla monstramus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 25.) Vel docet & lumbos præcingere propter continentiam ab amore rerum sæcularium , & lucernas ardentes habere , ut hoc ipsum vero fine , & recta intentione fiat. *Gregorius* (in homil. 13. in Evang.) Sed si utrumque horum agitur , restat ut quisque ille est totam spem suam in Redemptoris sui adventu constituat : unde subditur : *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur à nuptiis.* Ad nuptias quippe Dominus abiit , quia ascendens in cælum , supernam sibi multitudinem Angelorum novus homo copulavit. *Theophylactus* (hoc loco.) Quotidie etiam in cælis desponsat sanctorum animas , quas ei Paulus , vel alius similis offert virginem castam. Redit autem à nuptiis celebratis in cælis , forsitan quidem universaliter in consummatione totius mundi , quando veniet de cælo in gloria Patris ; forsitan etiam singulis horis astans inopinate particulari uniuscujusque consummationi. *Cyrillus.* (d) Considera etiam , quod à nuptiis quasi à solemnitare venit , in qua semper existit

D 3

di

divinitas: nihil enim potest incorruptibili naturæ inferre tristitiam. *Gregorius Nissenus.* (a) Vel aliter. Consummatis nuptiis, & desponsata sibi Ecclesia, & admissa ea in thalamum secretorum, præstolabantur Angeli reditum Regis ad naturalem beatitudinem; quibus similem fieri decet nostram vitam, ut sicut illi sine malitia conversantes parati fuerint dominicum regressum recipere; sic & nos vigilantes ad obedientiam promptos nos faciamus cum advenit pulsans: sequitur enim: *Ut cum venerit, & pulsaverit, confestim aperiant illi.* *Gregorius* in hom. (13. in Evang.) Venit quippe cum ad iudicium properat, pulsatur vero cum jam per ægritudinis molestiam esse mortem vicinam designat: cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim iudici pulsanti non vult qui exire de corpore trepidat, & eum quem contempsisse se meminit, videre iudicem formidat; qui autem de sua spe, & operatione securus est, pulsanti confestim aperit: quia cum tempus propinquæ mortis agnoverit, de gloria retributionis hilarescit: unde subditur: *Beati servi illi, quos cum venerit Dominus invenerit vigilantes.* Vigilat qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, qui servat operando quod credit, qui a se torporis, & negligentiae tenebras (1) repellit. *Gregorius Nissenus.* (b) Propter hanc igitur vigiliam observandam supra Dominus monuit, ut sint lumbi præcincti, & lucernæ ardentes: lumen enim oppositum oculis pellit somnolentiam oculorum; lumbi etiam cingulo perstricti reddunt corpus insusceptibile somni: nam qui præcinctus est castitate, & pura conscientia illustratus perseverat infomnis. *Cyrillus.* (c) Cum igitur Dominus veniens suos infomes invenerit, & præcinctos, cor illuminatum habentes, tunc eos promulgabit beatos; sequitur enim: *Amen dico vobis, quia præcinget se:* ex quo percipimus quod similia nobis retribuere, dum (2) cum succinctis se præcinget. *Origenes.* (d) Erit enim præcinctus iustitia circa lumbos suos, secundum Esaiam. *Gregorius* (hom. 13. in Evang.) Per quam præcingit se, idest ad retributionem se præparat. *Theophylactus* (super *Amen dico vobis quod præcinget se.*) Vel præcinget se in eo quod non totam ubertatem bonorum largitur, sed hanc cohibet secundum certam mensuram. Quis enim Deum capere potest quantus est? Unde *Seraphim* (3) velari dicuntur propter excellentiam divini splendoris. Sequitur: *Et faciet illos discumbere,* idest omnino requiescere: sicut enim

discumbens totum corpus facit (4) quiescere, sic in futuro adventu sancti totaliter requiescent. Hic enim non habuerunt requiem corporis, illic vero simul cum animabus spiritualia corpora incorruptionem sortita, plena gaudebunt quiete. *Cyrillus.* (e) Faciet igitur illos discumbere, quasi fessos refocillans, apponens spirituales delicias, & statuens dapnabilem donorum suorum mensuram. *Dionysius* (in Epistola 9.) ad Titum. Discubitum enim (5) opinamur quietem à multis laboribus; & vitam sine læsione, & conversationem divinam in lumine, & regione viventium, universo sancto affectu adimpletam, & copiosam donationem omnium donorum, secundum quam lætitia adimplentur: hoc est enim quod *Iesus* faciat eos recumbere, dans eis perpetuam quietem, & distribuens eis bonorum multitudinem: unde sequitur: *Et transiens, ministravit illis.* *Theophylactus* (hoc loco.) Quasi vicem æqualem eis reddens, ut sicut ipsi ministraverunt ei, ita & ipse eis ministret. *Gregorius* (in hom. 13. in Evang.) *Transiens* vero dictum est cum de iudicio ad regnum redit. Vel Dominus nobis post iudicium transit, qui ab humanitatis forma in divinitatis suæ contemplationem nos elevat. *Cyrillus.* (f) Novit autem Dominus lubricum fragilitatis humanæ ad peccandum; sed quoniam bonus est, desperare non sinit, sed magis miseretur, & dat nobis poenitentiam in salutis antidotum; & ideo subdit: *Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi.* Dividunt enim excubantes in mœniis civitatum, & hostium servantes aggressus, noctem in tres, aut quatuor vigiliis. *Gregorius* (in hom. 13. in Evang.) Prima ergo vigilia primævum tempus est vitæ nostræ, idest pueritia; secunda adolescentia, vel juvenus; tertia autem senectus accipitur. Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit, (6) custodiat in secunda; & qui in secunda noluit; tertiæ vigiliæ remedia non amittat: ut qui conversi in pueritia neglexit, saltem in tempore juventutis, vel in senectute (7) respiciat. *Cyrillus.* (g) De prima tamen vigilia mentionem non facit, quia pueritia non punitur à Deo; sed veniam meretur. Secunda vero, & tertia ætas, debet obedientiam Deo, & vitam honestam ducere ad voluntatem ipsius. *Græcus.* (h) Vel ad primam vigiliam pertinent diligentius viventes, quasi primum gradum sortiti; ad secundam vero mediæ conversationis mensuram tenentes; ad tertiam vero qui sunt infra hos: & idem de quarta

(1) Al. repulit. (2) Al. omittitur cum. (3) Al. mihi velari. (4) Al. pausare. (5) Al. opinantur. (6) Al. custodiat secundam. (7) Al. respiciat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. ex illius oratione, vel hom. 11. in Cantica. (b) Ib. (c) Ubi supra. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) Ibid. (g) Ubi supra. (h) Idest Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP.

putandum est, & si contingat, de quinta: diversa enim sunt conversationum mensurae, & bonus remunerator meretur unicuique quod dignum est. *Theophylactus* (super *Si venerit in secunda vigilia.*) Vel quia vigiliae sunt horae noctis provocantes soporem hominibus intelligas etiam in vita nostra esse quasdam horas quae faciunt nos beatos, si insomnes reperti fuerimus. Rapiunt tibi aliquis facultates, defuncti sunt tibi filii, accusatus es; sed si in his temporibus non feceris contra Dei mandata quicquam, vigilantem te inveniet in secunda, & tertia vigilia, idest in tempore malo perniciosum somnum animabus lentis inferente. *Gregorius* (in hom. 13. in *Evang.*) Ad excutiendam vero nostrae mentis desidiam etiam exteriora damna per similitudinem ad medium deducuntur: nam subditur: *Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sinneret perfodi domum suam.* *Theophylactus* (super *Si sciret qua hora fur veniret.*) Quidam hunc furem intelligunt esse diabolum, domum animam, patremfamilias hominem; non tamen videtur haec acceptio consonare sequentibus; advenus enim Domini comparatur huic furi tanquam ex inopinato proveniens, secundum illud *Apostoli* 1. *Thess.* 5. „ *Dies Domini sicut fur, „ ita in nocte veniet: „ unde & hic subditur: „ Et vos estote parati: quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.* *Gregorius* (in homil. 13. in *Evang.*) Vel aliter. Nesciente patrefamilias; fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improvisa mors veniens carnis nostrae habitaculum irrumpit; furi autem resisteret, si vigilaret, quia adventum iudicis, qui occulte animam capit, praecavens, ei poenitendo occurreret, ne impoenitens periret. Horam vero ultimam Dominus idcirco nobis voluit esse incognitam, ut dum illam praevidere non possumus, ad illam sine intermissione praeparemur.

(1) *Theophylactus* (super *Ait Petrus.*) Petrus, cui jam commissa Ecclesia fuerat, quasi omnium curam gerens, inquit utrum ad omnes Dominus parabolam protulisset: unde dicitur: *Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicitis parabolam hanc, an ad omnes? Beda* (cap. 54. in *Luc.*) Duo Dominus in praemissa parabola (1) monuerat, & se videlicet subito venturum, & illum eos parasos expectare debere. Sed de quo horum, an de utroque Petrus interrogaverit, quosve sibi, sociisque suis comparaverit, cum ait: *Ad nos dicitis, an ad omnes?* non facile patet. Et quidem in eo quod ait *nos, & omnes,*

non alios quam Apostolos, Apostolorumque similes, & ceteros fideles; vel Christianos, & infideles; vel eos qui viritum, idest sigillatim morientes sui iudicis adventum nolentes volentesque suscipiunt, & eos qui in universali iudicio vivi sunt in carne reperiendi, significare putandum est. Mirum est autem si Petrus dubitavit, vel omnibus sobrie, & pie, & iuste vivendum expectantibus beatam spem; vel inopinatum singulorum, & omnium futurum esse iudicium. Unde restat intelligi, his scilicet duobus jam bene cognitis, ea quae nescire poterat, quaesivisse; videlicet si sublimia illa vitae caelestis instituta, quibus possessa vendere, sacculos qui non veterascerent facere, lumbis praecinctis, lucernisque ardentibus vigilare praeeperat, ad Apostolos solum, similesque eorum, aut ad omnes qui salvandi sunt, pertineant. *Cyrillus.* (a) Validam autem mentem habentibus conveniunt ardua, & excellentia mandatorum sanctorum; his vero qui nondum ad hanc virtutem attigerunt, conveniunt ea a quibus (2) difficultas excluditur: unde Dominus exemplo manifestissimo utitur, ostendens mandatum praemissum convenire his qui admissi sunt in gradum discipulorum: sequitur enim: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator? Ambrosius* (de vigiliantia, & negligentia fervorum.) Vel aliter. Superioris quidem in omnes praecipi forma est generalis; verum series sequentis exempli dispensatoribus, hoc est sacerdotibus, videtur esse proposita: unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator, & prudens quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Theophylactus.* (3) Quasi dicat: Praedicta parabola communiter omnes fideles attingit; sed quid vobis Apostolis, & doctoribus conveniat, audiat. Quaero enim quis dispensator inveniatur in se habens fidelitatem, & prudentiam: sicut enim in dispensationibus facultatum, sive aliquis incautus sit fidelis domino existens, sive etiam prudens sit, & infidelis, dispereunt res domini; sic & in rebus divinis opus est fidelitate, & prudentia: novum enim multos Deum colentes, & fideles; quia vero non poterant prudenter ecclesiastica tractare negotia, non solum possessiones, sed etiam animas destruebant, uentes in peccatores indifcreta virtute per immoderata poenitentiae mandata, vel importunam mansuetudinem. *Chrysostomus.* (homil. 78. in *Matth.*) Querit autem hic Dominus non quasi fidelem, & prudentem dispensatorem ignorans, sed volens, inauere raritatem rei, & huiusmodi praesalutus magni-

(1) *Al. moveret.* (2) *Al. facultas.* (3) *Omittit P. Nicolai.* Quasi dicat.

Ex edit. P. NICOLAI. (a) In Catena Graecorum PP.

tudinem. *Theophylactus* (hoc in loco.) Quisquis ergo fidelis fuerit inventus, & prudens, præfideat familiæ Domini, ut singulis temporibus det tritici mensuram, vel sermonem doctrinæ, quo pascantur animæ, vel operum exemplum, quo vita informetur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 26.) Mensuram autem dicit propter modum capacitatis quorumcumque audientium. *Isidorus*. (a) Additum est etiam *In tempore*, quod beneficium non suo tempore datum redditur cassum, & nomen beneficii perdit. Idem panis esurienti quidem appetibilis est, satiato autem non multum. De hujus autem servi dispensatoris præmio subdit, dicens: *Beatus ille servus quem cum venerit dominus, invenerit sic facientem*. *Basiliius*. (b) Non dicit agentem à casu, sed *sic facientem*: non enim vincere solum convenit, sed etiam certare legitime: hoc autem est sic singula exequi sicut recipimus in mandatis. *Cyrillus*. (c) Sic ergo fidelis servus, & prudens, opportuno tempore distribuens prudenter cibaria famulis; hoc est spirituales escas, beatus erit, juxta dictum Salvatoris, in hoc scilicet quod obtinebit adhuc majora, & merebitur præmia familiaribus debita: unde sequitur: *Vere dico vobis, quia super omnia quæ possidet constituet illum*. *Beda*. Quanta enim inter bonos auditores, & bonos doctores est meritum distantia, tanta est etiam præmiorum: hos enim adveniens, cum vigilantes invenerit, faciet discumbere; illos autem cum fideliter prudenterque dispensantes invenerit, super omnia quæ possidet constituet, id est super omnia cælestis regni gaudia: non utique ut horum soli dominium teneant, sed ut eorum abundantius ceteris sanctis æterna possessione fruantur. *Theophylactus*. *Vel super omnia bona sua constituet eum*, non solum super suam familiam, sed ut famam terrenam, quam cælestia ei obediant; qualis fuit Jesus Nave, & Elias; alter soli, alter tribus mandans: & omnes sancti, quasi Dei amici, rebus Dei utuntur. Quicumque etiam vitam virtuosè peragit, & servos suos, id est iram, & concupiscentiam, recte disposuit, exhibens temporibus singulis mensuram frumenti, iræ quidem, ut afficiatur in habentes odio Deum, concupiscentiæ vero ut necessaria utatur carnis provisione, ordinans eam in Deum: talis, inquam constituetur super omnia quæ possidet Dominus, dignus omnia per speculativum intellectum intueri. *Chrysostomus* (homil. 78. in Matth.)

Dominus autem non solum ex honore bonis reservato, sed ex minis poenæ in malos corrigit auditorem; unde sequitur: *Quod sit dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire*. *Beda* (cap. 54.) Nota, inter vitia servi mali ascriptum quod tardum homini sui redditum putaverit; non autem inter boni virtutes annumeratum, quod hunc citum speraverit, sed tantum fideliter ministraverit. Nil ergo melius est quam ut patienter sustineamus ignorare quod sciri non potest; sed tantum laboremus ut idonei inveniamur. *Theophylactus* (hoc loco.) Ex eo autem quod non consideratur hora finis, multa peccata eveniunt: nam si cogitaremus Dominum venire, & præsto esse terminum vitæ nostræ, minus utique peccarem: unde sequitur: *Et cæperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari*. *Beda* (cap. 54. super illud, *Moram facit dominus*.) In hoc servo cunctorum præfulum malorum narratur damnatio, qui neglecto Domini timore, non modo ipsi luxuriæ vacant, sed etiam subditos injuriis stimulant; quamvis & typice possit intelligi pueros, & ancillas percutere, corda infirmorum pravo exemplo vitare; edere autem, bibere, & inebriari, facinoribus, & sæculi illecebris, quæ hominem dementant, occupari. De ejus autem poena subditur: *Veniet dominus servi illius die qua non sperat*, scilicet judicii, vel mortis, & *dividet eum*. *Basiliius*. (d) Non quidem (1) dividitur corpus, ut hoc quidem exponatur tormentis, illud vero dimittatur: nam fabulosum est hoc, neque justis judicii, cum deliquerit totum, dimidium pati poenam: nec anima secatur, tota criminosa conscientiam possidens, & cum corpore mala cooperans, sed divisio ejus est perpetua alienatio animæ à spiritu. Nunc enim etsi non sit gratia Spiritus indignis, videtur tamen utcumque adesse, conversionem eorum expectans ad salutem; tunc vero totaliter (2) amputabitur ab anima. Spiritus ergo sanctus, & brevium est justorum, & primo condemnatio peccatorum, quoniam eum indignè amittent. *Beda* (cap. 54. prope fin.) *Vel dividet eum*, à fidelium consortio segregando, & eis qui nunquam ad fidem pertinuerant sociando: unde sequitur: *Partemque ejus cum infidelibus ponet*: quia qui suorum, & domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior; ut ait Apostolus 1. Timoth. 5. *Theophylactus*. Recte etiam infidelis dispensator cum infideli-

(1) *Al.* dividetur. (2) *Al.* amputabitur anima.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena notatur sine ullo indice loci, sed colligitur ex Isidoro Pelusiota Lib. 3. epist. 170. quæ inscribitur Petro, & simile aliquid habet Lib. 4. epist. 145. quæ inscribitur Bonifacio: (b) In Catena Græc. PP. ex Asceticis. (c) In eadem Catena, ut supra. (d) In Lib. de Spiritu Sancto cap. 16.

bus partem accipiet, quia vera caruit fide.

(m) *Theophylactus* (super *Ille autem servus.*) Hic nobis Dominus majus aliquid & terribilius ostendit: non enim solum dispensator infidelis accepta privabitur gratia, ut nihil eum juvet ad vitandum supplicia, sed magis fiet ei damnationis causa dignitatis immensitas, unde dicitur: *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulabit multis.* *Chrysostomus* (hom. 27. in *Matth.*) Non enim similiter in omnibus omnia judicantur, sed major cognitio fit majoris poenae materia: unde sacerdos eadem peccans cum populo, multo graviora patietur. *Cyrillus.* (a) Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem (1) inclinavit, inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens à Domini voluntate; sed homo rusticianus rationabilius implorabit veniam vindicantis: unde subditur: *Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* *Theophylactus* (super *Servus qui cognovit.*) Hic objiciunt aliqui: Merito punitur qui sciens voluntatem Domini, non prosequitur; sed cur punitur ignorans? Quia cum ipse scire potuisset, noluit; sed pigritans ipse fuit ignorantiae suae causa. *Basilii.* (b) Sed dices: Si hic quidem multa sustinet verbera, hic autem pauca, qualiter dicunt quidam, quod non imponit finem supplicii? Sed sciendum est, quod hoc, quod hic dicitur non (2) numerum poenarum, sed differentiam indicat: potest enim aliquis esse dignus inextinguibili flamma, vel remissiori, vel intensiori, & indeficienti verme, vel mitius torquente, vel fortius. *Theophylactus* (ubi supra.) Offenditur autem consequenter quare doctoribus, & scientibus intensior poena debeat, cum dicitur: *Omni autem cui multum datum est, multum quaretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.* Datur quidem doctoribus gratia faciendi miracula; sed commendatur eis sermonis, & doctrinae gratia. Sed in dato quidem non dicit aliquid plus petendum, sed in commendato, sive deposito: nam gratia verbi incremento eget, & à doctore requiritur amplius: non enim decet eum torpere, sed augere verbi talentum. *Beda* (cap. 54. in fin.) Vel aliter. Multum saepe datur etiam quibusdam privatis, quibus etiam cognitio dominicae voluntatis, & exequendi quae cognoscunt facultas impenditur; multum autem commendatur

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *P. Nicolajus* habet qui turpioribus suam voluntatem inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile, &c. (2) *Idem* legit mensuram: (3) *Apud Nicolajum* est ad acquirendam cupiditatem divinitatis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In *Joanp.* cap. 10. Lib. 4. (b) In *Regulis* brevioribus ad interrogat. 267. (c) In *Cat. Græc. PP.* (d) *Ibidem.* (e) *Ubi supra.*

illi cui cum sua salute dominici quoque gregis pascendi cura committitur. Major ergo gratia donatos, si deliquerint, major vindicta sequetur; mitissima autem omnium poena erit eorum qui præter peccatum quod originaliter traxerunt, nullum insuper addiderunt; & in ceteris qui addiderunt tanto quilibet ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

(n) *Ambrosius* (Lib. 7. in *Lucam* cap. de vigilantia fervorum.) Dispensatoribus, idest sacerdotibus, præmissa videntur esse proposita, quo sciant sibi gravem in futurum poenam esse subeundam, si familiam Domini gubernare neglexerint. Sed quia exiguus est profectus meriti supplicii ab errore revocari, ideo Dominus (3) ad quærendam cupiditatem divinitatis inflammat, dicens: *Ignem veni mittere in terram:* non utique illum consumptorem bonorum, sed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea dominicæ domus vasa meliorat, fenum vero consumit, & stipulam. *Cyrillus.* (c) Mos est autem sacrae Scripturæ ignem quandoque dicere sacros, & divinos sermones: sicut enim qui aurum, & argentum purgare noverunt, per ignem consumunt eorum sorditiem; sic Salvator per evangelica documenta in virtute Spiritus abstergit intellectum eorum qui credunt in eum: Hic est igitur ignis salubris, & utilis, quo habitatores terræ, frigidi quodammodo, & extincti propter peccatum, incalescunt ad pietatis vitam. *Chrysostomus.* (d) Terram enim ad præsens vocat, non eam quam pedibus terimus, sed plasmata manibus ejus, scilicet hominem, cui Dominus ignem ingerit ad consumptionem peccatorum, & innovationem animarum. *Titus.* Est autem intelligendum eum de cælo venisse: non enim, si de terra venisset in terram, diceret: *Ignem veni mittere in terram.* *Cyrillus.* (e) Hujus autem Ignis Dominas accelerabat incendium: unde sequitur: *Et quid volo nisi ut accendatur?* Credebant enim jam quidam ex Israel, quorum exordium fuerant venerandi discipuli; sed ignis semel in Judæa accensus totum orbem occupare debebat, consummata tamen passionis ejus dispensatione: unde sequitur: *Baptismo autem habeo baptizari.* Nam ante venerabilem crucem, & ejus resurrectionem à mortuis, in sola Judæa fiebat mentio prædicationis, & miraculorum ipsius; postquam autem principem vitæ infanientes occiderunt, tunc Apostolis præcepit dicens

E 3

Matth.

Matth. 28. „ Euntes , docete omnes gentes. “ *Gregorius* super *Ezechielem* (hom. 12.) Vel aliter. Ignis in terram mittitur cum per ardorem Sancti Spiritus afflata, terrena mens à carnalibus suis desideriis crematur ; succensa autem spiritali amore , malum quod fecit plangit : & sic terra ardet quando accusante se conscientia , cor peccatoris in dolore pœnitentiæ crematur. *Beda* (cap. 54. in *Lucam*.) Addit autem , *Baptismo habeo baptizari* ; idest , sanguinis proprii tinctio- ne prius habeo perfundi ; & sic corda creden- tium (1) Spiritus igne inflammare. *Ambrosius* (de negligentia serorum.) Tanta autem est Do- mini dignatio ut infundendæ nobis devotionis , & consummandæ perfectionis in nobis , & maturan- dæ pro nobis passionis studium sibi inesse teste- tur : unde sequitur ; *Et quomodo coarctor dum perficiatur ?* (a) Quidam codices habent , *Et coan- gor* , idest contristor : cum enim in se nihil (2) habuerit quod doleret , nostris tamen angebatur ærumnis , & tempore mortis mœstitiã præten- debat , quam non ex metu mortis suæ , sed ex mora nostræ redemptionis assumpserat. Qui enim usque ad perfectionem angitur , de perfectione securus est : quia eum conditio corporalis affec- tus , non formido mortis offendit : nam qui cor- pus suscepit , omnia debuit subire quæ corporis sunt , ut esuriret , sitiret , angeretur , & con- tristaretur. Divinitas autem per hos affectus nes- cit commutari. Simul etiam ostendit quod in cer- tamine passionis mors corporis , absolutio anxie- tudinis , non (3) coarctativa sit doloris. *Beda* (cap. 55. in *Luc*.) Quomodo autem post bap- tisma suæ passionis , post ignis spiritalis adven- tum terra sit arsurã , declarat subdens : *Putatis quia pacem veni dare in terram ? Non , dico vobis , sed separationem*. *Cyrillus*. (b) Quid dicis Domi- ne ? Non venisti pacem daturus qui factus es nobis pax , pacificans per crucem cœlestia , & terrestria , qui dixisti *Joann. 14.* „ Pacem meam „ do vobis ? “ Sed manifestum est quod utilis quidem est pax , quandoque autem damnosa , & separans ab amore divino , per quam scilicet con- sentitur his qui à Deo dissident : & ob hoc fœ- dera terrena docuit vitare fideles : unde sequitur : *Erunt enim quinque ex hoc in domo una divisi ; tres in duos : & duo in tres dividuntur , pater in filium*. *Ambrosius*. Cum sex personarum videatur facta subjectio , patris , & filii , matris , & filia , so- crus , & nurus , quinque tamen sunt , quia ea-

dem mater quæ focus accipi potest : quæ enim est mater filii , focus ejus uxoris est. *Chrysostomus*. (c) Per hoc autem futurum eventum pro- tulit. Contingebat enim in eadem domo aliquem esse fidelem , cujus pater vellet eum ad infideli- tatem protrahere ; sed intantum prævaluit vir- tus doctrinæ Christi , ut filii patres (4) dimitte- rent , matresque filia , & liberos parentes. Li- buit enim fideles Christi non solum contemnere propria , sed & cuncta simul pati , dummodo cultu fidei non careant. Si autem purus homo esset , unde suppeteret ei hoc posse meditari , quod à patribus plus amaretur quam filii , & à filiis plusquam patres , & à viris plusquam conjuges ; & hoc non in una domo , aut centum , sed ubi- que terrarum : & non solum hoc prædixit , sed etiam opere consummavit. *Ambrosius* (de spiri- tuali intellectu ejus quod Dominus dixit.) Mys- tica autem interpretatione domus una , homo unus est. Duos autem legimus frequenter , ani- mam , & corpus : quod si duobus convenerit , efficit utraque unum : aliud est quod servit , aliud cui subicitur. Tres autem animæ affectio- nes sunt ; una rationabilis , alia concupiscibilis , tertia irascibilis. Duo ergo in tres , & tres in duo dividuntur. Etenim per adventum Christi ho- mo , qui erat irrationabilis , rationabilis factus est. Eramus carnales , terreni : misit Deus Spi- ritum suum in corda nostra ; facti sumus filii spi- ritualis. Possumus etiam dicere , quod in hac domo sunt alii quinque , idest odor , tactus , gus- tus , visus , & auditus. Si ergo secundum ea quæ audimus , aut legimus sensu visus , atque auditus , excludamus superfluas voluptates cor- poris , quæ gustu , tactuque , & odore percipiuntur ; duo in tres dividimus , eo quod mentis ha- bitus vitiorum non capiatur illecebris. Aut si quinque sensus acceperimus corporales , vitia jam corporis , & peccata , se separant. Possunt etiam caro videri , atque anima ab odore , tactu , gustuque luxuriæ separata : fortior enim rationis sexus velut in viriles fertur affectus ; hæc molliorem studet tenere rationem. Ex his itaque di- versarum cupiditatum motus inolevit ; sed ubi in anima redit , degeneres abjurat hæredes : caro quippe cupiditatibus suis , quas sibi ipsa generavit , tanquam sentibus mundi doluit esse confixam ; sed velut corporis quædam , atque animæ nurus , voluptas motui prævæ cupiditatis innubit. Ergo quamdiu mansi in una domo , conspiranti-

(1) *Al. omittitur Spiritus , & inflammati legitur pro inflammare.* (2) *Al. habet.* (3) *P. Nicolai legit concertativa.* (4) *Al. converterent.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Beda*. Ejus nomine prætermisso editiones aliæ Ambrosio hanc appen- dicem tribuebant ; at potius de illo *Beda* intelligit quod sic habeat ejus codex : legit enim , *Quo- modo angor* , & ad tristitiã Christi applicat propter dilatam ejus mortem. (b) *Ubi supra.* (c) *In Catena Græcorum ubi supra.*

bus vitiis, individua consensio, nulla videbatur esse divisio; ubi vero Christus ignem, quo delicta cordis exureret; vel gladium, quo secreta penetrantur, misit in terras; tunc caro, atque anima regenerationis innovata mysteriis, copulam posteritatis eliminat, ut dividantur parentes in filios, dum intemperans motus intemperantiam abdicat, & anima declinat consortium culpæ. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati homines vitia vetusta declinant, voluptasque adolescentior seriose domus refugit disciplinam. *Beda* (cap. 55. circa medium.) Vel aliter. *Pater* tres significantur qui fidem Trinitatis habent; per duo infideles, qui à fidei unitate dissentiant. *Pater* autem diabolus est, cujus filii imitando eramus: sed postquam venit ignis ille cælestis; nos ab invicem separavit, & ostendit alterum patrem, qui est in cælis. *Mater* synagoga, filia est Ecclesia primitiva, quæ & eadem, de qua genus ducit, synagogam fidei persecutricem sustinuit, & ipsa eidem synagogæ fidei veritate contradixit. *Socrus* synagoga, nurus Ecclesia de gentibus: Quia sponsus Ecclesiæ Christus filius est synagogæ secundum carnem. Synagoga ergo in nurum, & in filiam est divisa, quæ credentes de utroque populo persequitur; sed & illæ in socrum, & in matrem sunt divisæ, quia (1) nolunt carnalem circumcisionem suscipere.

(o) *Theophylactus* (super *Cum videritis nubem orientem.*) Cum de prædicatione disceptasset, & eam nominasset gladium, poterant audientes turbari, nescientes quid diceret; & ideo Dominus subdit, quod sicut aereas dispositiones per quædam signa cognoscunt, sic deberent ejus adventum cognoscere; & hoc est quod dicit: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbus venit, & ita fit; & cum austrum flantem, dicitis, quia æstus erit, & ita fit;* quasi dicat: Verba mea, & opera mea me indicant contrarium vobis: potestis igitur conjectare quia non veniam pacem dare, sed imbrem, & turbinem. Ego enim sum nubes, & venio ab occasu, idest ab humana natura prædem multa induta peccatorum caligine: veni etiam ponere ignem, idest æstum incitare: sum enim aufer ventus calidus, & oppositus boreali frigiditati. *Beda* (super *Hypocritæ, faciem cæli nobis.*) Vel qui ex elementorum immutatione statum aurarum, quia voluerunt; facillimè prænoscere potuerunt, possent etiam prævellent tempus adventus Domini ex dictis intelligere Prophetarum. *Cyrillus*. (a) Prophetæ enim multifarie prænuntiaverunt Christi mysterium. (2) Decebat ergo, si prudentes essent, ad

futura prospectum intendere; nec ignorare futuras tempestates post vitam præsentem valent; erit enim ventus, & pluvia, & supplicium futurum per ignem; & hoc significatur cum dicitur: *Nimbus venit.* Decebat etiam salutis tempus non ignorare, scilicet adventum Salvatoris, per quem perfecta pietas intravit mundum; & hoc significatur, cum dicitur: *Dicitis, quia æstus erit.* Unde in eorum reprehensionem subditur: *Hypocritæ, faciem cæli, & terræ nobis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis?* *Basilii* (hom. 6. in Hexaemeron.) Est autem notandum, quod necessaria sunt humanæ vitæ siderum conjecturæ, dummodo quis ultra mensuram non perquirat eorum indicia. Est enim nonnulla de pluviis futuris percipere; plura quoque de æstibus, & impetu ventorum, vel particularibus, vel universalibus, vel violentis, vel levibus. Quanta vero commoditas ex eorum conjectura vitæ præstetur, quis nescit? Interest enim nautæ prognosticari procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colonæ fructuum copiam. *Beda* (cap. 55.) Sed ne aliqui de turba se prophetiæ lectionis ignaros, temporum cursus (3) præbere non posse causarentur, vigilanter adjungit: *Quid autem & à vobis ipsis non judicatis quod justum est?* ostendens eos, etsi litteras nesciant, naturali tamen ingenio posse dignoscere, eum qui opera fecit quæ nullus alius fecisset, supra hominem, & Deum esse: unde post hujus sæculi injustitias, justum Creatoris judicium esse venturum. *Origenes* (hom. 35. in Luc.) Nisi autem esset nobis natura insitum id quod justum est judicare, nunquam Salvator hoc diceret.

(p) *Theophylactus*. (super *Cum vadis.*) Postquam ostendit Dominus laudabilem discordiam, ex hinc docet laudabilem pacem, cum dicit: *Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo;* quasi dicat: Cum trahit te adversarius ad judicium, da operam; idest omnibus modis excogites, ut absolvaris ab illo. Vel da operam; idest, etsi nihil habeas, mutuam accipe, ut absolvaris ab illo, ne coram judice conveniat: unde sequitur: *Ne forte trahat te apud judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* *Cyrillus* (b) In quo angustias patieris donec etiam novissimum assem (4) exigent: & hoc est quod subdit: *Dico tibi, non exhibis inde, donec etiam novissimum minutum reddas.* *Chrysostomus* (hom. 26. in Matth.) Videtur mihi de præsentibus judicibus dicere, & de itinere ad præsens judicium, & de carcere hujus mundi: per hæc enim quæ apparent, & in promptu sunt, irrationabiles homines fecerunt.

(1) *Al.* volunt. (2) *Al.* Dicebat. (3) *Al.* nos probare. (4) *Nicolajus* habet reddas.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Ubi supra.

rigere consueverunt: frèquenter enim non solum ex futuris bonis, vel malis commonet, sed etiam ex præsentibus propter grossiores auditores. *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de liberatione ab adversario in via.) Vel adversarius noster diabolus est, qui ferit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes quos habuit in errore confortes: adversarius etiam nobis est omnis vitiatorum usus: denique adversaria est nobis mala conscientia, quæ nos & hic afficit, & in futurum accusabit, & prodet. Demus igitur operam ut dum in hoc sumus vitæ curriculo constituti, tanquam à malo adversario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum adversario ad magistratum, in via nostrum condemnet errorem. Quis autem est magistratus nisi penes quem omnis potestas est? Hic autem magistratus tradit reum judici, ei scilicet cui vivorum, & mortuorum tribuit potestatem, scilicet Jesu Christo, per quem occulta redarguantur, & improbi operis poena mandatur. Ipse exactori tradit, & in carcerem mittit: dicit enim *Matth. 22.* „ Tollite, & mittle illum in tenebras exteriores. “ Et exactores suos monstrat esse Angelos, de quibus dicit *ibid. 13.* „ Exhibunt Angeli, & separabunt „ malos „ de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis. “ Sed subdit: *Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.* Si enim qui pecuniam solvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius sortis usque ad minimum quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis, actuumque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. *Origenes* (*hom. 35. ut supra.*) Vel aliter. Quatuor personas hic ponit, adversarii, principis, exactoris, & iudicis; apud *Matthæum* vero persona prætermissa est principis, & pro exactore minister inferus. Discrepant etiam, quod ille quadrantem, iste minutum posuit; uterque autem dixit novissimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adesse legimus, malum qui adversa exortatur, bonum qui optima persuadet. Ille autem adversarius noster, quotiescumque peccamus, exultat, sciens quoniam habet potestatem apud principem sæculi hujus, qui se miserat, exultandi, & gloriandi. (1) In Græco autem cum articulo *tu*, qui singularitatis significator est, adversarium posuit, ut ostenderet singulis hominibus

singulos adversarios esse, qui ubique eos sequantur; principem vero sine articulo posuit, ne certum videretur ostendere, sed unum de pluribus: non enim unusquisque nostrum habet proprium principem, sed suæ genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adversario tuo, sive à principe, ad quem te adversarius trahit, habendo sapientiam, justitiam, fortitudinem, & temperantiam. Si autem dederis operam, esto in eo qui dicit *Joann. 14.* „ Ego sum via: “ alioquin trahet te adversarius ad judicem. Dicit autem, *Trahit*, ut ostendat nolentes ad condemnationem compelli. Judicem autem alium nescio nisi Dominum nostrum Jesum Christum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores, si debuerimus aliquid; si omnibus universa reddidero, nemo exactor est, & intrepida mente respondeo: Nihil tibi debeo. Quod si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, nisi debitum omne persolvero: non enim habet exactor potestatem ut mihi saltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, & alii quinquaginta, dominus erat: iste qui exactor est, dominus non est; sed à domino ad exigenda debita præpositus. Novissimum autem minutum dicit gracile, & tenue: peccata enim nostra aut pingua sunt, aut tenuia. Beatus igitur est qui non peccat. Secundo autem si tenue peccatum habeat, inter ipsa quoque tenuia diversitas est: alioquin non diceret: *Donec novissimum redderet minutum.* Si enim parum debet, non egredietur nisi solvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum sæcula numerabuntur. *Beda* (*cap. 55. par. à fin.*) Vel aliter. Adversarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis in præsentis vita, à quo liberatur qui præceptis ejus subditur: alioquin tradetur judici, quia sermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradet, idest maligno spiritui, ad ultionem: qui mittetur in carcerem, idest in infernum; ubi quia semper solvere poenas patiando, sed nunquam persolvendo, veniam consequi non poterit, nunquam exinde exhibit; sed cum terribilissimo serpente diabolo perpetuas poenas luet.

CA-

(1) Quatuor quorum sæpe meminimus exempla sic habent. Cum articulo autem in Græco eum posuit, sicut pluribus unum monstraret, quia unusquisque sub suæ gentis est principis. Da ergo operam, &c.

C A P U T XIII.

(a) **A** Derant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis; sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis; sed si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.

(b) Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.

(c) Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere: quàm cum videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbatis curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati. Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum à præsepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiam Abraham, quam alligavit satanas ecclæ decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati? Et cum hæc diceret, erubescerant omnes adversarii ejus; & omnis populus gaudebat in universis quæ gloriose fiebant ab eo.

(d) Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum; & crevit, & factum est in arborem magnam; & volucres cæli requieverunt in ramis ejus. Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum.

(e) Et ibat per civitates, & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, & cluserit ostium; incipietis foris stare, & pulsare ad ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis: discedite à me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus, & stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.

(f) In ipsa die accesserunt quidam pharisæorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ire, & dicite vulpi illi: Ecce ejicio demonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis; & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me; donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

(a) **G**lossa. (a) Quia de pœnis peccantium fecerat mentionem, opportune nuntiatur quorundam peccantium pœna, ex cujus exemplo etiam aliis peccatoribus pœnam comminatur: unde dicitur: *Aderant quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum. Cyrillus.* (b) Erant enim sequaces dogmatum Judæ Galilæi, cujus mentionem Lucas in Actibus Apostolorum cap. 5. fecit, qui dicebat: Non oportet quemquam vocari dominum: unde quamplures eorum, quia Cæsarem non fatebantur dominum, à Pilato puniti sunt. Dicebant etiam non oportere alias à statutis victimis in legè Moysi offerre Deo: unde prohibebant statuas à populo victimas pro salute Imperatoris, & populi Romani offerre. Pilatus ergo indignatus in Galilæos, iussit inter ipsas victimas, quas ritu legis se offerre putabant, occidi, ita quod sanguis offerentium oblati victimis misceretur. Credeite autem vulgo, iustissime prædictos talia passos esse, quasi scanda- la seminantes in populo, incipientes principes in odium subditorum, narraverunt hæc Salvatori, volentes percipere quid ei super hoc videretur. Ipse autem peccatores hos esse ponit; non tamen hic asserit talia passos esse, tamquam peiores non patientibus: unde sequitur: *Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerunt, quia talia passi sunt? Non, dico vobis. Chrysostomus* (conc. 5. de Lazaro, inter med. & fin.) Punit enim Deus quosdam peccatorum, amputans eorum nequitiam, & pœnam illis statuens levio- rem, & plene removens eos ab aliis, & viventes in malitia corrigens per horum damnationem. Rursus alios hic non punit, ut si sibi caverint pœn- tentes, præsentem pœnam effugiant, & futu- rum supplicium; si vero perseveraverint, majus patiantur tormentum. *Titus.* Manifestat & hic, quia quæcumque ex judiciis accidunt in reo- rum supplicium, non solum judicantium po- testate, sed etiam nutu Dei contingunt: unde sive iusta conscientia puniat iudex, sive aliud intendens condemnet, commendandum est ne- gotium divinæ censuræ. *Cyrillus.* (c) Removens ergo populares ab intestinis insidiis occasione religionis concitatis, subjungit: *Sed nisi pœnitentiam habueritis, & nisi cessaveritis conspirare contra Principes, quod nunc divino non agitis, omnes simul, vel similiter, peribitis, & vester sanguis vestris victimis conjungetur. Chrysostomus* (ubi supra.) In hoc autem ostendit quod illos

permisit talia pati, ut viventes alienis periculis territi fierent regni heredes. Quid igitur, dices, ut melior ego fiam, ille punitur? Non ideo, sed punitur quidem propter propria crimina; fit vero ex hoc videntibus salutis materia. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Sed quia pœnitentiam non habuerunt, quadragesimo dominicæ passioni ante venientes Romani, quos designabat Pila- tus ad eorum gentes pertinens, & incipientes à Galilæa, unde dominica prædicatio cœperat, radicatus impiam gentem deleverunt, & non so- lum atria templi, quo sacrificia deferri consue- verant, sed interiora domus humano sanguine fœdaverunt. *Chrysostomus* (ubi supra. inter med. & fin.) Iterum autem alii decem & octo obruti fuerant à quadam turre, de quibus eadem sub- dit, dicens: *Sicut illi decem & octo super quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerunt præter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis.* Non enim hic omnes punit, dans aliis inducias pœ- nitendi; nec tamen cunctos futuræ punitioni reservat, ne plures providentiam abægerent. *Titus.* Una autem turris comparatur toti civita- ti, ut pars totum perterreat: unde subditur: *Sed si non pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis,* quasi dicat: Tota civitas paulo post occupabitur, si perseveraverint indigenæ in in- fidelitate. *Ambrosius* (ut supra.) Mystice autem in illis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum, figura quædam videtur, eos tangens qui coactu diabolico, non pure offerunt sacrificium, quorum oratio est in peccatum, sicut de Juda scriptum est, qui proditionem sanguinis (1) dominici inter sacrificia positus cogitabat. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Pilatus enim, qui interpretatur os malleatoris, diabolus significat, semper cedere paratum; san- guis peccatum, sacrificia bonas actiones expri- munt. Pilatus ergo sanguinem Galilæorum cum sacrificiis eorum miscet, quando diabolus eleemofynam, & cetera bona fidelium, vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel qualibet aliâ peste commaculat. Illi etiam Hierosolymitæ à ruina turris oppressi significant Judæos qui pœnitere noluerunt, cum moeni- bus suis esse perituros. Non frustra decem & octo, qui numerus apud Græcos ex *i*, & *e*, hoc est eisdem litteris quibus nomen Jesu incipit, exprimitur: (2) significat enim Judæos hinc maxime perituros, quod nomen Salvatoris re- cipere noluerunt. Illa turris significat illum qui est turris fortitudinis, quæ merito est in Siloa, quæ

(1) *Al.* Domini. (2) *Al.* Significare autem.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Equivalenter, non expresse: (b) In Catena Græcorum PP.

(c) Ubi supra.

quæ interpretatur missus: significat enim eum qui missus á Patre, venit in mundum, qui omnes super quos cecidit conteret.

(b) *Titus*. Jactabant se Judæi ex eo quod decem & octo perierant; ipsi vero omnes remanserunt illæsi: unde proponit eis fici parabolam: dicit enim: *Dicebat autem hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plauatam in vinea sua. Ambrosius* (Lib. 7. cap. de parabola arboris fici.) Vineam Domini Sabbaoth erat quam dedit in rapinam gentium. Apta autem synagogæ arboris istius comparatio est: quia sicut arbor (1) ista redundans foliis fluentibus, spem possessoribus suis casta speratorum proventuum expectatione destituit; ita etiam in synagoga dum doctores ejus operibus infecundi, verbis tamen velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat. Hæc etiam sola arbor ab initio germinat poma pro floribus, & poma decidunt, ut poma succedant; manent tamen aliqua priorum (2) perrara, nec decidunt. Etenim primus synagogæ populus velut inutilis decidit fructus, ut de pinguedine religionis antiquæ novus Ecclesiæ populus emergeret; primi tamen ex Israel, grossi maturefcentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum ceteris præstiterunt, quibus dicitur Matth. 19. „Sedebitis super duodecim thronos.“ Nonnulli tamen ficum istam non synagogæ, sed malitiæ, & improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo distant, nisi quod pro specie genus eligant. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Ipse autem Dominus synagogam per Moysen instituit, in carne natus apparuit, & crebrius in synagoga docens fructum fidei quæsit, sed in pharisaorum mente non invenit: unde sequitur: *Et venit fructum quærens in illa, & non invenit. Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de arbore fici.) Quærebat autem Dominus, non quia fructum ficulneæ deesse nesciret, sed ut ostenderet in figura, quia fructum synagogæ jam habere deberet. Denique ex sequentibus docet non se ante tempus venisse, qui per triennium venit: sic enim habes: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam; hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore: adventum ejus ex beneficiis recognoscimus: alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi justificatio est: circumcisio purificavit, lex sanctificavit, gratia justificavit. Ergo populus Judæorum neque purificari potuit, quia circumcisionem corporis, non animi habuit; neque sanctificari, quia virtutem*

legis ignorans, carnalia magis quam spiritualia sequebatur; neque justificari, quia delictorum suorum poenitentiam non gerens, gratiam nesciebat. Merito ergo nullus fructus in synagoga inventus est; & ideo jubetur excidi: sequitur enim: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Bonus autem cultor, & fortassis ille in quo Ecclesiæ fundamentum est, prælagiens, alterum ad Gentes, se autem ad eos qui ex circumcissione sunt, esse mittendum, religiose ne excidatur intervenit, fretus vocatione sua etiam populum Judæorum per Ecclesiam posse salvari: unde sequitur: *At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno. Cito duritiam, superbiamque Judæorum causas esse sterilitatis agnovit. Itaque venit excolere qui novit vitia reprehendere: unde subdit: Usque dum fodiam circa illam. Pollicetur dura cordis eorum apostolicis ligonibus esse fodienda, ne radicem sapientiæ, terrarum acervus obruat, & abscondat. Subdit autem, *Et mittam stercorea*, id est humilitatis affectum, per quem in Evangelium Christi etiam Judæus fore existimatur fructuosus: unde subdit: *Et si quidem fecerit fructum, bene scilicet erit; sin autem, in futurum succides illam. Beda* (cap. 56. super *Succide eam*.) Quod quidem per Romanos factum est, à quibus gens Judæa succisa, & à terra promissionis expulsa est. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Vel aliter totum. Arbor ficulnea genus humanum est. Primus enim homo qui peccavit, foliis ficulneæ pudenda velavit, hoc est membra unde nati sumus. *Theophylactus*. Sed & quisque nostrum ficus est in vinea Dei, hoc est in Ecclesia, vel in hoc mundo plantata. *Gregorius* in hom. (in Evang. 31.) Tertio autem Dominus ad ficulneam venit: quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisivit: sed tamen tribus annis fructum se non invenisse conqueritur: quia quorundam pravorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudiunt, nec incarnationis ejus miracula convertunt. *Theophylactus*. Tertio autem natura nostra fructum petita non tribuit: semel quidem cum in paradiso prævaricati sumus præceptum, secundo cum lege vitulum conflagaverunt, tertio cum Salvatore renuerunt. Sed (3) id triennium intelligendum est pro tribus ætatibus, puerili, virili, & senili. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Sed cum magno timore audiendum est quod dicitur: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Unusquisque enim juxta modum suum, in quantum locum vitæ præsen-*

(1) *Al. omittitur ista; item. al. legitur redundat pro redundans.* (2) *Al. parata.* (3) *Al. in triennium.*

tis tenet, si fructum bonæ operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eò loco, in quo ipse est, (1) aliis operandi occasionem negat. *Basilius.* (a) Proprium enim est divinæ propitiationis non silenter poenas infligere, sed præmittere minas revocando ad poenitentiam; sicut Ninivitis fecit, & nunc cultori dicens, *Succide eam*: provocans quidem ipsum ad curam ejus, suscitans vero sterilem animam ad producendos debitos fructus. *Gregorius Nazianz.* (b) (oratione in sanctum lavacrum.) Igitur nec nos feriamus subito, sed prævaleamus misericordia, ne secentus ficum potentem adhuc fructum facere, quam forsitan curabit periti custodis studium: unde & hic subditur: *At ille respondens dixit illi: Dimitte illam hoc anno, usque dum fodiam circa illam.* *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Per cultorem vineæ præpositorum ordo exprimitur, qui (2) dum præsent Ecclesiæ, dominicæ vineæ curam gerunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel paterfamilias Deus Pater est, cultor vero Christus, qui ficum amputari ut sterilem non permittit; quasi ad Patrem diceret: Si per legem, & Prophetas fructum poenitentiae non dederunt, meis eos irrigabo passionibus, & doctrinis; & forsitan dabunt obedientiae fructum. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Vel colonus, qui intercedit, est omnis sanctus qui intra Ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam, dicens: *Domine, dimitte illam hoc anno, idest tempore isto sub gratia, usque dum fodiam circa illam.* Circumfodere est humilitatem, & patientiam docere. Fossa enim est humilis terra, stercore autem in bono intellige: sordes sunt, sed fructum dant: sordes cultoris dolor est peccatoris. Qui autem agunt poenitentiam, in sordibus agant, & veraciter agant. *Gregorius* in hom. (31. ut supra.) Vel peccata carnis, stercore vocantur. Ex stercore igitur ad fructum reviviscit arbor, quia de consideratione peccati, ad bona se opera resuscitat animus. Sed sunt plerique qui increpationes audiunt, & tamen ad poenitentiam redire contemnunt: propter quod subditur: *Et si quidem fecerit fructum.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Bene scilicet erit; *in autem, in futurum succides eam,* quando scilicet in judicio venies judicare vivos, & mortuos. Interim modo parcitur. *Gregorius* in

hom. (31. in Evang.) Qui autem nunc non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadit unde jam resurgere per poenitentiam non valet.

(c) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione multorum.) Cito quod de synagoga dixerat indicavit: ad ipsam utique (3) arborem venisse se monstrat qui in eadem prædicabat: unde dicitur: *Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.* *Chrysostomus.* (c) Docet quidem non seorsum, sed in synagogis secure, in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moysi statuens; sabbato autem, quia tunc Judæi legi vacabant. *Cyrillus.* (d) Ad expugnationem autem corruptionis, & morris, & invidiæ diaboli contra nos, prodiit (4) incarnatio Verbi; & hoc apparet ex ipsis eventibus: sequitur enim: *Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo.* Dicit autem spiritum infirmitatis, quia mulier hæc patiebatur atrocitate diaboli, derelicta à Deo propter propria crimina, vel propter transgressionem Adæ, ob quam humana corpora infirmitatem, & mortem incurrerunt. Dat autem super hoc Deus diabolo potestatem, ut homines mole adversitatis depressi, velint ad meliora transire. Genus autem infirmitatis ostendit, dicens: *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* *Basilius.* (e) Brutorum siquidem caput humi deflexum est, terram cernit; caput hominis erectum est in cælum, oculi superna conspiciunt: convenit enim (5) ei quærere superna, transcendere terrena intuitu. *Cyrillus.* (f) Ostendens autem Dominus adventum suum in hunc mundum dissolutivum esse humanarum passionum; mulierem sanavit: unde sequitur: *Quam cum vidisset Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.* Vox aptissima Deo, plena majestate superna: fugat enim morbum imperatorio motu: qui etiam manus illi imponit: sequitur enim: *Imposuit illi manus; & confestim erecta est, & glorificabat Deum:* in quo oportet perpendere sacram carnem induisse virtutem divinam: erat enim ipsius Dei caro, non autem alicujus alterius, quasi separatim existente Filio hominis à Filio Dei, sicut falso aliquibus visum est. Sed ingratae synagogæ præsul, postquam vidit foeminam humi repentem solo tactu erectam, & divina referentem magnalia, ardens Domini glo-

(1) *Al.* & alii. (2) *Al.* omittitur dum. (3) *P. Nicolajus* omittit arborem. (4) *Al.* incarnatione. (5) *Al.* desideratur ei.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Conc. 8. quæ de poenitentia inscribitur. (b) Orat. 21. sub fine, ea scilicet quæ de moderatione in disputationibus servanda inscribitur, non in sancta lumina orat. 39. ut edit. Antverpiensis ad hujus loci marginem notat; etsi aliquid ibi non dissimili sensu indicatur, vel quommodo huc pertinens. (c) In Catena Græc. PP. (d) Ibid. (e) Hom. 9. in Hexameron. (f) Ubi supra.

gloria, irretitur invidia, arguitque miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato. Unde sequitur: *Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbato curasset hominem Jesus, dicebat turba: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his venite, & curamini, & non in die sabbati.* Hortatur, ceteris diebus dispersos, & propriis vacantes operibus, non sabbato, videlicet, & mirari prodigia Domini, ne forte credant. Sed dic, lex prohibuit ab opere manuali die sabbati abstinere, numquid ab eo quod verbo, & ore fit? Cesses ergo comedere, & potare, ac loqui, & psallere in sabbato. Et si nec legem legis, cur tibi sabbatum? Ceterum, si manuale opus, lex prohibuit, quomodo manuale opus est feminam verbo erigere? *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de curatione mulieris.) Denique & Deus ab operibus mundi quievit, (1) non operibus quibus sempiterna, & jugis operatio est, sicut Filius ait Joan. 5. „ Pater meus usque modo operatur, & ego operor: “ ut ad similitudinem Dei secularia nostra opera, non religiosa cessarent. Unde Dominus specialiter ei respondit: sequitur enim: *Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocrite, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum à præsepio, & ducit ad aquam?* (2) *Basilius* (a) Hypocrita est qui in theatro assumit alienam personam; sic & in vita presenti quidam alia gerunt in corde, & alia superficialiter ostendunt hominibus. *Chrysostomus:* Bene igitur dicit hypocritam principem synagogæ: quia faciem habebat legis cultoris, mens vero ejus erat versuti, & invidi: non enim turbatur propter sabbatum, quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur. Tu tamen attende, quod ubi quidem opus fieri iussit, sicut cum paralytico iussit grabatum tollere, transtulit sermonem ad majus, convincens eos per dignitatem Patris, cum dicit Joan. 5. „ Pater meus usque modo operatur, & ego operor: “ hic autem ubi totum faciens verbo, nihil aliud adjicit, ex his quæ ipsi faciebant, calumniam solvit. *Cyrillus.* Arguitur autem archisynagogus ut hypocrita, dum bruta quidem adquat in sabbato, mulierem vero non magis genere, quam fidem filiam Abrahamæ non dignam putat solvi ab ægritudinis vinculo: unde subdit: *Hanc autem filiam Abrahamæ, quam alligavit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?* Malebat siquidem mulierem tamquam quadrupedia cernere terram, quam hominum staturam recipere, dummodo Christus non mag-

nificaretur. Non autem erat eis quid responderent; sed ipsi sibi ipsis erant irrefragabilis reprehensio: unde sequitur: *Et cum hæc diceret, erubescerant omnes adversarii ejus;* sed populus, quasi commoda ex miraculis consequens, lætabatur de signis: unde sequitur: *Et omnis populus gaudebat in universis quæ gloriöse fiebant in eo.* Nam claritas operum omnem questionem solvebat apud eos, qui non quærebant mentibus perverfis. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Mystice autem hoc significat ficulnea infructuosa quod mulier inclinata: humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit; & hoc significat ficulnea reservata quod mulier erecta. *Ambrosius* (Lib. 8. tituli ut supra.) Vel ficus synagogam figurat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesiæ figura succedit, quæ cum mensuram legis, & resurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in sublimem erecta fastigium, inclinationem nostræ infirmitatis sentire non potuit. Nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legem implevit, & gratiam nam in decem verbis legis perfectio est, in octavo numero resurrectionis plenitudo. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Vel aliter. Sexto die homo factus est, atque eodem sexto die opera cuncta Domini perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem & octo facit. Quia ergo homo, qui sexto die factus est, perfectâ opera habere noluit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiæ infirmus extitit, decem & octo annis (3) mulier curva fuit. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Quod ergo significat triennium in arbore, hoc decem & octo anni in illa muliere, quia ter feni decem & octo faciunt. Curva autem erat, sursum aspicere non poterat, quia sursum corda sine causa audiebat. *Gregorius* in hom. 31. in Evang.) Omnis enim peccator terrenâ cogitans, cælestia non requirens sursum respicere non valet: quia dum desideria inferiora sequitur, à mentis suæ rectitudine curvatur; & hoc semper videt, & sine intermissione cogitat. Vocavit eam Dominus, & erexit: quia illuminavit, & audivit. Vocat enim quandoque, sed non erigit: quia plerumque videmus quæ agenda sunt, sed opera non implemus: usitata enim culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur, & labitur: quia ubi diu sponte persistit ibi cum noluerit cadit. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione.) Opus autem sabbati signum fu-

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Corrigit Nicolai non ab operibus sanctis, cujus sempiterna &c. (2) Al. Beda.

(3) Al. omittitur mulier.

Ex xpti, P. NICOL. (a) Hom. 1. de Jejunio,

turi est, quod unusquisque perfunctus lege, & gratia, per misericordiam Dei corporeæ fragilitatis molestiis exueatur. Cur autem aliud animal indicavit nisi ut ostenderet futurum ut Judæicus, & Gentilis populus, sitim corporis, æstusque mundi hujus, dominici fontis ubertate deponat; & sic per vocationem duorum populorum Ecclesiam salvam futuram? *Beda* (cap. 54. in Lucam.) Filia autem Abrahæ est anima quæcumque fidelis, vel Ecclesia de utroque populo ad fidei unitatem collecta. Idem ergo mystice est bovem, vel asinum solutum à præsepio potum duci, quod est filiam Abrahæ à vinculo nostræ inclinationis erigi.

(d) *Glossa*. (a) Erubescantibus adversariis, & populo gaudente de his quæ gloriose fiebant à Christo, profectum Evangelii, consequenter sub quibusdam similitudinibus manifestat; unde dicitur: *Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est granum sinapis.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de comparatione regni cælorum ad fermentum.) Alio loco granum sinapis legitur, (1) ubi confertur. Ergo si regnum cælorum sicut granum sinapis est, & fides sicut granum sinapis, fides est utique regnum cælorum, quod intra nos est. Granum quidem sinapis res est visis, & simplex; si teri cœperit, vim suam fundit; & fides simplex primo videtur; sed si atteratur adversis, gratiam suæ virtutis effundit. Grana sinapis martyres sunt. Habebant odorem fidei, sed latebat: venit persecutio, contriti sunt gladio, per totius mundi terminos grana sui sparsere martyrii. Ipse etiam Dominus granum est sinapis: teri voluit, ut diceremus: „Christi bonus, odor sumus:“ 2. Corinth. 2. seminari voluit velut granum sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum: in orto enim Christus captus, & sepultus est, ubi etiam resurrexit, & factus est arbor: unde sequitur: *Et factum est in arborem magnam.* Dominus enim noster granum est, cum sepeliatur in terra, arborem cum elevatur in cælum. Est etiam arbor mundum obumbrans: unde sequitur: *Et requieverunt volucres cæli in ramis ejus*, (2) idest potestates cælorum, & quicumque spiritualibus factis evolare meruerunt. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, in quorum sinu per quosdam disputationum recessus, qui eramus longe, assumptis virtutum renigiis advolamus. Ergo semina in orto tuo Christum, Hortas utique locus est plenus florum, in quo gratiam tui operis effloreat, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo Christus ubi fructus est se-

minis. *Cyillus*. Vel aliter. Regnum Dei est Evangelium, per quod acquirimus posse regnare cum Christo: Sicut igitur sinapis semen furatur quidem quantitate à feminibus oleorum, crescit autem adeo ut plurimum fiat umbraculum avium; sic & Salvatoris doctrina penes paucos erat in principio, sed postea recepit augmentum. *Beda* (cap. 56. in Luc. par. à princ.) Homo autem Christus est, hortus est Ecclesia, ejus disciplinis colenda; qui bene dicitur granum accepisse, quia dona quæ nobis cum Patre tribuit ex divinitate, nobiscum accipit ex humanitate. Crevit autem Evangelii prædicatio cunctum disseminata per orbem; crescit & in mente cujusque credentis, quia nemo repente fit perfectus; Crescendo autem non herbarum, quæ velociter arescunt, sed arborum instar exurgit. Rami hujus arboris dogmatum sunt diversitates, in quibus animæ castæ virtutum penis ad superna tendentes nidificant, & requiescunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel homo qui libet granum sinapis, idest evangelicum sermonem, accipiens, & in orto animæ suæ ferens, arborem magnam facit, ut & ramos producat, & cæli volatilia, idest qui terrenis supererminent, in ramis prædicationis, idest in expansis considerationibus, requiescunt. Paulus enim quasi granum modicum accepit Ananiæ rudimentum; sed plantans illud in viridario suo, produxit multas, & bonas doctrinas, in quibus habitant qui sunt intellectu excelsi; puta Dionysius, Hierotheus, & alii quam plures. Deinde simile dicit fermento regnum Dei: sequitur enim: *Et dixit: Cui simile æstimabo illud? Simile est fermento.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. ubi supra.) Plerique fermentum Christum putant, quia fermentum ex farina virtute, non specie generi suo præstat: sic & Christus (3) patribus æqualis corpore, sed dignitate incomparabilis præeminebat. Igitur sancta Ecclesia typum mulieris figurat, de qua subditur: *Quod acceptum mulier abscondit in farina sata tria, donec fermentaretur totum.* *Beda* (super Abscondit in farina satis tribus.) Satum est genus mensuræ, juxta morem provinciæ Palæstinæ, unum & dimidium modium capiens. *Ambrosius* (Lib. 7. ubi supra.) Farina hujus mulieris nos sumus, quæ Dominum Jesum in interioribus nostræ mentis abscondit, donec nostra secreta penetrabilia calor sapientiæ cælestis obducatur. Et quia in tribus mensuris absconditum dicit esse fermentum, congrue visum est ut Dei Filium crederemus absconditum in lege, ac opertum in Prophetis, evangelicis prædicationibus ad-

(1) Legit Nicolai ex Ambrosio, ubi fidei confertur. (2) Al. omittitur idest. (3) Al. ex patribus. EX EDIT. P. NICOL. (a) Æquivalenter, non expresse.

impletum. Me tamen sequi juvat quod ipse Dominus docuit, fermentum esse spiritualem doctrinam Ecclesiæ. Ecclesia autem renatum hominem in corpore, & anima, & spiritu, fermento spirituali sanctificat, cum tria hæc pari quadam cupiditatum lance consentiunt, & æqualis aspirat concordia voluptatum. Itaque si in hac vita tres mensuræ in eodem manserint donec fermententur, & fiant unum, erit in futurum diligenter Christum incorrupta communia. *Theophylactus* (super *Quod receptum mulier abscondit.*) Vel pro foemina intelligas animam; tria vero fata trinam partem ejus, rationabilem, irascibilem, & concupiscibilem. Si igitur aliquis in hac trina parte condiderit verbum Dei, faciet hoc totum spirituale, ut nec rationale peccet in documentis, nec ira, aut concupiscentia enormiter ferantur, sed conformentur verbo Dei. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 32. in princ.) Vel tria fata farinae, genus humanum est; quod de tribus Noe filiis est reparatum. Mulier quæ abscondit fermentum, Dei sapientia est. *Eusebius*. (a) Vel aliter. Fermentum Dominus nominat Spiritum Sanctum, quasi virtutem procedentem ex semine, idest Verbo Dei. Tria autem fata farinae significantur notitiam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; quam mulier, idest divina sapientia, & Spiritus Sanctus largitur. *Beda* (cap. 57. paulo ante med.) Vel fermentum dilectionem dicit, quæ fervere facit, & excitat mentem. Abscondit ergo mulier, idest Ecclesia, fermentum dilectionis in fata tria: quia præcepit ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum, idest donec caritas totam mentem in sui perfectionem commutet; quod hic inchoatur, sed in futurum perficietur.

(e) *Glossa*. (b) Præmissis similitudinibus de multiplicatione evangelicæ doctrinæ, ejus diffusioni ubique prædicando intendit: unde dicitur: *Et ibat per civitates, & castella, docens, & iter faciens in Hierusalem.* *Theophylactus* (super *Ibat per civitates, & castella, docens.*) Non enim sola parva loca visitabat, sicut faciunt qui simplices fallere volunt, neque solas civitates, ut ostentatores faciunt, & gloriam quærentes;

sed sicut communis Dominus & pater omnibus providens, omnia circuibat. Non autem visitabat municipia, vitans Hierusalem, ac si timeret legisperitorum reprehensiones; aut mortem, quæ poterat inde contingere: unde subdit: *Et iter faciens in Hierusalem.* Nam ubi plures erant ægroti, ibi se medicus magis ingerebat.

Sequitur: *Ait autem quidam illi: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Glossa.* (c) Quæ quidem quæstio ad hoc pertinere videtur de qua supra agebatur; nam in præmissa similitudine dixerat, quod requieverunt volucres cæli in ramis ejus; per quod intelligi potest multos esse qui salutis requiem consequentur. Et quia ille unus pro omnibus quæsierat, Dominus non singulariter ei respondet; unde sequitur: *Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam.* *Basilius*. (d) Sicut enim in via terrena exitus à recto multam latitudinem habet; sic qui egreditur à tramite ducente ad regnum cælorum, in multa latitudine erroris reperitur. Rectum autem iter est angustum, qualibet declinatione periculosa existente; sive dextrorsum, sive sinistrorsum; sicut in ponte, à quo utrinque divertens flumini immergitur. *Cyrillus*. (e) Angusta etiam porta ærumnam, & patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnarum victoria attestatur militis strenuitati, sic præclarum efficitur valida perpessio laborum, & temptationum. *Chrysostomus* (hom. 26. in Matth.) Quid est ergo quod Dominus alicubi dicit, Matth. 11. „Jugum meum suave est, & onus „meum leve? “ Non quidem contradicit; sed hoc dictum est propter temptationum naturam, illud vero propter affectum transeuntium. Est enim molestum aliquid naturæ, facile reputari quando id affectanter amplectimur. Si etiam via salutis angusta erit in introitu, tamen per eam pervenitur ad latitudinem; & contrario vero lata deducit ad interitum. *Gregorius* 2. Moral. (super illud Job 24. „Numquam in eodem „statu permanet, “ cap. 26. in nov. exemp. in veter. vero 28.) Dicturus autem angustæ portæ introitum, præmisit, *Contendite*: quia nisi mentis contentio ferveat, unda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima revocatur. *Cyrillus*. (f) Non videtur autem Do-

mi.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. Non Eusebium, sed Geometram Corderius pro Eusebio ponit in Catena, quam *sexaginta quinque Græc. PP. super Lucam* inscribit; sed quia hæc pars Catenæ Græcæ mihi ad manum non est, nec inveniri à me potuit, explorare non licet uter verius annotetur; cum & prædictum Geometram in præcedenti parte annotatum sæpius invenirem ubi Græcum notabat S. Thomas. (b) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat; sed solum quod ubique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed credentium salutem quærens. (c) Neque hoc etiam habet Glossa quæ nunc extat; sed eam solam intermediam appendicem, *Quia unus pro omnibus quæsierat*, Glossa interlinealis exprimit. (d) In Regulis brevioribus ad interrogat. 240. (e) In Catena Græc. PP. (f) Ibid.

minus satisfacerè quærenti utrum pauci sint qui salventur, dum declarat viam per quam quisque potest fieri justus. Sed dicendum, quod mos erat Salvatoris non respondere interrogantibus secundum quod eis videbatur, quoties inutilia quærebant, sed respiciendo quod utile audientibus foret. Quid autem commodi proveniret audientibus scire an multi sint qui salventur, an pauci? Necessarium autem magis erat scire modum quo aliquis pervenit ad salutem. Dispensativè ergo ad quæstionis vaniloquium nihil dicit, sed transfert suum sermonem ad rem magis necessariam. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 31.) Vel aliter. Confirmavit Dominus quod audivit, scilicet quod pauci sunt qui salvantur, quia per angustam portam pauci intrant. Alio autem loco hoc idem ipse ait Matth. 7. „Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per illam:“ unde subditur: *Quia multi, dico vobis quærent intrare. Beda* (cap. 57. parum à med.) Salutis amore provocati: *et non poterunt*, itineris asperitate deteriti. *Basilii.* (a) Vacillat enim anima: quando quidem considerat æterna, eligendo virtutem, quando præsentia respicit, præferendo illecebras: hic inruetur otia carnis, illic subjectionem ipsius; hic ebrietatem, illic sobrietatem; hic dissolutos risus, illic copiam lachrymarum; hic choreas, illic orationes; hic fistulas, illic fletus; hic luxuriam, illic castimoniam. *Augustinus de Ver. Dom.* (serm. 32.) Non autem contrarius sibi est Dominus, qui dixit, quod pauci sunt qui intrant per angustam portam; & alibi dicit Matth. 8. „Multi ab oriente, & occidente venient.“ Pauci sunt in comparatione perditorum, multi in societate Angelorum. Vix videntur grana quando area tritatur; sed tanta massa processura est de area hæc ut impleat horreum cæli. *Cyrillus.* (b) Quod autem detestabiles sunt qui intrare non possunt, per evidens exemplum declaravit, subdens: *Cum autem intraverit paterfamilias, & cluserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis.* Sicut si paterfamilias, qui multos ad convivium vocavit, ingresso cum convivis, & ostio recluso, postmodum pulsantes adveniant. *Beda* (cap. 57. à med.) Est autem paterfamilias Christus, qui cum ubique ex divinitate sit, illis jam intus esse dicitur quos in cælo, præsens sua visione lætificat; sed quasi foris est his quos in hac peregrinatione certantes occultus adjuvat. Intrabit vero cum totam

Ecclesiam ad sui contemplationem perducet; claudet ostium, cum reprobis locum poenitentiae tollet; qui foris stantes pulsabunt, id est à justis segregati, misericordiam quam contempserunt, frustra implorabunt: unde sequitur: *Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis.* *Gregorius 2. Moral.* (super illud Job 1. „Unde venis?“ in antiq. codd. cap. 4. in nov. 8.) Nescire Dei improbare est; sicut & nescire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium dedignatur; non quod, si mentiri velit, nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore contemnat. Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobatur, ignorat.

Sequitur: *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.* (c) *Cyrillus.* Hoc Israelitis convenit, qui secundum ritum legis offerentes Deo victimas edebant, & gaudebant. Audiebant quoque in synagogis libros Moysi, qui in suis scriptis non quæ sua sunt, sed quæ Dei tradebat. *Theophylactus* (super *In plateis nostris docuisti.*) Vel simpliciter ad Israelitas dicitur: eo quod ex eis Christus secundum carnem natus est, & cum eo comedebant, & bibebant, & eum prædicantem audiebant. Sed & Christianis hæc congruunt: nos enim (1) comedimus corpus Christi, & bibimus sanguinem ejus quotidie, ad mensam mysticam accedentes; docetque in plateis animarum nostrarum. *Beda* (cap. 57. in Luc.) Vel mystice manducat coram Domino, & bibit qui verbi pabulum avidè suscipit: unde quasi exponendo subditur: *In plateis nostris docuisti.* Scriptura enim in obscurioribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, & manducando glutitur; potus est in apertioribus, ubi ita sorbetur sicut invenitur. Non autem festivitatum epulatio juvat quem fidei pietas non commendat; non scientia Scripturarum potum Deo facit quem operum iniquitas indignum ostendit: unde subditur: *Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Discedite à me operarii iniquitatis.* *Basilii.* (d) Illis forsitan loquitur quos describit Apostolus in propria persona dicens 1. Corinth. 13. „Si linguis hominum loquar, & Angelorum, & habeam omnem scientiam, & distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum; caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.“ Quod enim non fit divini amor intuitu, sed ad acquirendam ab hominibus laudem, non invenit laudem apud Deum. *Theophylactus* (hoc loco.) Attende etiã quod detest-

(1) Al. concedimus.

testabiles sunt illi in quorum plateis Dominus docet: unde si docentem eum audierimus, non in plateis, sed in angustiis, & humilibus cordibus, non erimus detestabiles. *Beda* (cap. 57. par. à fine.) Duplex autem ostenditur gehennæ pœna, scilicet frigoris, & fervoris: unde sequitur: *Ibi erit fletus, & stridor dentium*: fletus enim de ardore, stridor dentium de frigore solet excitari. Vel stridor dentium prodit indignantis affectum, quod qui sero pœnitet, sero sibi irascatur. *Glossa*. (a) Vel stridebunt dentes qui hic de edacitate gaudebant, scebunt oculi qui hic per concupiscentias vagabantur. Per utrumque autem veram impiorum resurrectionem designat. *Theophylactus* (super *Cum videritis Abraham*. (Pertinet etiam hoc ad Israelitas, cum quibus loquebatur, qui ex hoc maxime percelluntur quod Gentiles cum Patribus requiescunt, ipsi vero excluduntur: unde addit: *Cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei; vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei.* *Eusebius*. Prædicti enim patres ante tempora legis, secundum evangelicam formam, errorem multorum deorum derelinquentes, assumpserunt sublimis Dei notitiam, quibus pares facti sunt multi Gentilium ob similem vitam; filii autem eorum alienationem sunt passi ab evangelica disciplina: unde sequitur: *Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.* *Cyrillus*. (b) Judæis enim qui primum locum tenebant, prælatæ sunt Gentes. *Theophylactus* (hoc loco.) Nos autem, ut videtur, primi sumus, qui ab ipsis cunabulis rudimenta accepimus; & forsitam erimus novissimi respectu Gentilium, qui circa finem vitæ crediderunt. *Beda* (cap. 57. in fine.) Multi etiam prius ferventes, postea torpent; multi prius frigidi, subito inardescunt; multi in sæculo despecti, in futuro sunt glorificandi; alii apud homines gloriosi, in fine sunt damnandi.

(f) *Cyrillus* (c) Prædicta Domini verba pharisæorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos jam contritos fidem ejus arripere. Itaque quasi perdentes officium populis præsidendi, & deficientes in lucro, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: unde dicitur: *In ipsa die accessit*.
S. Th. Op. Tom. IX.

runt quidam pharisæorum dicentes illi: *Exi, & vade hinc, quia Herodes vult occidere te.* Christus autem qui renes, & corda scrutatur, eis leniter, & figuraliter respondet: unde sequitur: *Et ait illis: ite, & dicite vulpi illi.* *Beda* (cap. 58. in princ.) Propter dolos, & insidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis est animal, in fovea propter insidias latens, odore fetens, nunquam rectis itineribus incedens; quæ omnia hæreticis conveniunt, quorum typum Herodes tenet, qui Christum, id est humilitatem christianæ fidei in credentibus, conatur extinguere. *Cyrillus*. (d) Vel aliter. Videtur hic sermo mutatus esse, & non spectare ad personam Herodis, ut aliqui putaverunt, sed magis ad pharisæicas fictiones: pene enim ipsum pharisæum ostendit prope manentem, dum dixit: *Ite, & dicite vulpi huic*, sicut in Græco habetur: unde hoc præcipit dicendum, quod poterat urgere pharisæorum turbam: *Ecce, inquit, ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor.* Hoc se promittit operaturum quod Judæis displicebat, scilicet quod immundis imperaret spiritibus, & eriperet a morbis infirmantes, usque dum propria sponte substineret crucis patibulum. Quia vero pharisæi credebant quod manum trepidaret Herodis qui Dominus erat virtutum, hoc excludit, dicens: *Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare.* Qui dicit, *Oportet*, nequaquam sibi necessitatem ingruentem ostendit; sed magis arbitrio propriæ voluntatis pergeret quo volebat, quousque finem venerandæ crucis subiret, cujus jam Christus imminere tempus ostendit, cum dixit, *Hodie, & cras.* *Theophylactus* (hoc loco.) Ac si dicat: *Quid de morte mea cogitatis? Ecce fiet post modicum.* Quod autem dicitur, *Hodie, & cras*, hoc multos dies significat; sicut & nos in communi sermone soliti sumus dicere, *Hodie, & cras* fit hoc, (1) quod fiat in tanta distantia temporis. Et ut evangelicum sermonem evidentius exponamus, non intelligas quod oportet me hodie, & cras ambulare, (2) sed *itas* in *hodie, & cras*; deinde subjungas *& sequenti die ambulare*; sicut & pluries numerando consuevimus dicere: *Die dominica, & secunda feria, & tertia egrediar*, quasi computando duas, ut tertia denotetur; sic & Dominus quasi computando dicit: *Oportet me hodie, & cras,*

H 3

(1) *Apud P. Nicolai est non quod fiat.* (2) *Al.* Sed si itas hodie, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Usurpatur ex Gregorio quantum ad primam appendicem hom. 3. in Evan. super Matth. 22. de parabola nuptiarum, ubi verba eadem reperuntur de fletu, & stridore dentium, quæ Matth. 13. & hic, licet sine nomine citet Glossa, & cum prædictis Bedæ, cujus etiam nomen retinet, uno filio connectat. (b) Ubi supra. (c) Ibid. (d) Ut supra.

& postea tertio die ire Hierusalem. (a) *Augustinus* (1) de *Con. Evang.* (Lib. 2. cap. 75.) Vel mystice ab illo hæc dicta intelliguntur, ut referantur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expelluntur enim dæmonia, cum relictis illis superstitionibus, credunt in eum gentes; & perficiuntur sanitates, cum secundum præcepta ejus, posteaquam fuerit diabolo, & huic sæculo renuntiatum, usque in finem resurrectionis, qua tamquam tertia consummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. *Theophylactus* (super *Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.*) Sed (2) quia illi dicebant ei: *Exeas hinc, quia Herodes querit te occidere*: in Galilæa loquentes, ubi regnabat Herodes, ostendit quod non in Galilea, sed in Hierusalem præordinatum fuerat ei pati: unde sequitur: *Quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem.* Cum audis, *Non capit*, idest non decet extra Hierusalem Prophetam interimi, non putes vim coactivam Judæis inductam; sed quantum ad eorum affectum sanguinis avidum convenienter hoc dicit; velut si, quis prædonem atrocissimum videns dicat: Non oportet hanc viam, in qua prædo insidiatur viatoribus; imminem esse à sanguine; sic & non oportebat alibi quam ubi morabantur prædones perire Dominum Prophetarum: nam assueti Prophetarum sanguinibus occidunt & Dominum: unde sequitur: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te.* *Beda* (cap. 58. in *Luc.* in princ.) Hierusalem non saxa, & ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. *Chrysostomus*. (b) Geminatio enim verbi, miserantis est, aut nimium diligentis: Sicut enim apud dilectam, semper amatam, quæ amantem comptenserat, ideoque supplicio plectendam; ita sese defendit deum, cum mox supplicium est illaturus. *Græcus*. (c) Sed & omnis geminatio vehementem reprehensionem ostendit: nam quæ novit Deum, quomodo Dei ministros (3) persequitur? (4) *Chrysostomus*. (d) Quod autem essent immemores divinarum bonorum, ostendit subdens: *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisse? Manuduxit eos per sapientissimum*

Moysem, monuit per Prophetas, voluit subalis, idest sub tegmine suæ virtutis, illos habere; at illi caruerunt tam desiderabilibus bonis ingrati existentes. *Augustinus* in *Ench.* (e) Dicit autem: Ego volui; & tu noluisse; quasi dicat: (5) Quotquot aggregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci, quia ingrata semper fuisti. *Beda* (cap. 58. à med.) Pulchre autem qui Herodem de sua nece tractantem vulpem vocaverat, seipsum avi comparat: quia vulpes fraudulenter semper avibus insidias intendunt. *Basilius*. (f) Filios etiam Hierusalem pullis in nido comparavit; ac si dicat: Aves quæ in altum consueverunt volare, exceptæ sunt à nocentis insidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno suffragio: Matre igitur avolante aufereris à nido, quasi impotens ad tutelam, & debilis ad fugam: unde sequitur: *Ecce relinquetur domus vestra deserta.* *Beda* (cap. 58. à med.) Ipsam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Judæorum appellat. Occiso enim Domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem, & regnum. *Theophylactus* (super *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*) Vel domus vestra, idest templum; ac si dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; sed postquam fecistis ipsum speluncam latronum, non est (6) de cetero domus mea, sed vestra. Vel domum dicit totam gentem Judæorum; juxta illud *Psal.* 134. „ Domus Jacob benedicta, te Domino: “ per quod ostendit quod ipse erat qui gubernabat eos, & eripiebat ab hostium manibus.

Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* *Augustinus* de *Con. Evang.* (Lib. 2. cap. 75.) Huic narrationi Lucæ non videtur adversari quod turbæ dixerunt, veniente Domino in Hierusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini*: quia nondum illuc venerat, & nondum dictum erat. *Cyrillus* (g) Discesserat enim Dominus à Hierosolymis, tamquam indignos existentes sui præsentia deserens; deinde multis miraculis factis, rursus Hierosolymam redit, ubi ei turbæ occurrit dicens, *Matth.* 21. „ Hofanna filio David:

(1) *Al.* de *Quæst. Evang.* (2) In editionibus *Romana* an. 1579. & *Venetæ Nicolini* an. 1593. sic legitur: Sed quia illi dicebant ei: *Exeas hinc, quia Herodes te querit occidere* in Galilea, sed in Hierusalem, &c. (3) *Al.* persequimini. (4) *Al.* *Cyrillus*, quem etiam hic, & paulo ante habet *Nicolajus* loco *Chrysostomi*. (5) *Al.* Illud aggregavi. (6) *Al.* de certo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec in *Qq. Evang.* nec in specialibus *qq.* ex *Matthæo*, nec de *Con. Evang.* Sed in *Beda* super hunc locum id occurrit; colligitur nihilominus ex *Lib. 6.* ejusdem *S. Augustini* contra *Julianum* cap. 19. circ. med. ac deinceps. (b) *Hom.* 75. in *Matth.* (c) Vel *Severus* in *Car. Græc.* (d) Ubi supra. (e) Immo potius *Glossa* pullius nomen præferens. (f) In *Esai* cap. 16. (g) In *Catena Græc.*

CAPUT XIII.

215

videt benedictus qui venit in nomine Domini, ni. " *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Sed quia non dicit Lucas quo inde tunc accessit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore quo jam illud diceretur (perseverat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalem) de illo suo adventu quo in claritate venturus est, hoc significat. *Theophylactus* (super *Non videbitis*.) Tunc enim & inviti confitebuntur eum Salvatorem, & Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat*, &c. non significat illam horam, sed tempus crucis; quasi dicat: Postquam cru-

cifixeritis me, non amplius videbitis; donec iterum veniam. *Augustinus* de Con. Evang. (ubi supra.) Intelligendus est ergo Lucas velle preoccupasse, antequam ejus narratio Dominum perduceret Hierusalem, aut eidem civitati jam appropinquantiem talia respondisse monentibus, ut caveret Herodem, qualia *Matthaeus* dicit esse locutum cum jam pervenisset Hierusalem. *Beda* (cap. 58. in Lucam in fine.) Vel dicit, *Non me videbitis*; quasi dicat: Nisi poenitentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo adventu faciem meam non videbitis.

CAPUT XIV.

(a) **E**T factum est, cum introisset Jesus in domum cujusdam principis pharisaeorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Jesus, dixit ad legisperitos, & pharisaeos, si licet sabbato curare. At illi racuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum caderet, & non continuo extraheret illum die sabbati? Et non poterant ad haec respondere illi.

(b) Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, & veniens is qui te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) Dicebat autem & ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipsi te reinvitent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & caecos; & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

(d) Haec cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit coenam magnam, & vocavit multos; & misit servum suum hora coenae dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et ceperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam enim, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Jugu boum enim quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicus civitatis, & pauperes, ac debiles, & caecos, & claudos introduc huc. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus servo: Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustavit coenam meam.

(e) Ibant autem turbae multae cum eo; & conversus dixit ad illos: si quis venit ad me & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

(f) Quis enim ex vobis volens turrim edificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo coepit aedificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex iturus com-

mit-

mittere bellum adversus alium Regem, nonne sedens prius cogitat si possit eum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin, adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

(g) Bonum est s. l. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in stirquilinum utile est; sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

(a) **C**YRILLUS. (a) Quamvis Dominus malitiam pharisæorum cognosceret, tamen eorum fiebat conviva, ut prodesset præsentibus per verba; & miracula: unde subditur: *Et factum est cum introisset Jesus in domum cuiusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eum, si scilicet reverentiam legis contemneret, & an quicquam prohibitorum faceret in die sabbati.* Itaque hydroptico veniente in medium, interrogatione reprehendit insolentiam pharisæorum, eum arguere volentium: unde dicitur: *Et ecce homo quidam hydropticus erat ante illum. Et respondens Jesus dixit ad legisperitos, & pharisæos, si licet sabbato curare.* Beda (cap. 59. in princ.) Quod dicitur respondisse Jesus, ad hoc respicit quod præmissum est, *Et ipsi observabant eum*: Dominus enim novit cogitationes hominum. **THEOPHYLACTUS** (hoc loco.) In sua autem interrogatione deridet eos, sicut amentes: Deo enim benedicente sabbatum, ipsi prohibent operari bona in eo; dies autem quæ bonorum operam non admittit, maledicta est. Beda (cap. 59. non procul à princ.) Sed merito interrogati tacent, quia contra se dictum, quicquid dixerit, vident. Nam si licet sabbato curare, quare Salvatorem an curat observant? Si non licet, quare ipsi sabbato pecora curant? Unde sequitur, *At illi tacuerunt.* **CYRILLUS.** (b) Neglectis igitur Judæorum insidiis, liberat à morbo hydropticum; qui metu pharisæorum remedia non postulabat propter sabbatum, sed solum astabat, ut ex aspectu miseris ejus salvaret eum: quod Dominus cognoscens, non postulat ab eo si vellet salvus fieri, sed protinus eum sanavit: unde sequitur: *Ipsè vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.* **THEOPHYLACTUS** (hoc loco.) In quo non hoc prospexit Dominus, ne scandalizaret pharisæos, sed ut beneficiat egenti remediis; decet enim nos, cum magna resultat utilitas, non curare si stulti scandalizentur. **CYRILLUS.** (c) Sed quia pharisæi inepte tacuerunt, solvit Christus inflexibilem eorum impudentiam, considerationibus seriis ad hoc utens: unde sequitur: *Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati?* **THEOPHYLACTUS.** Quasi di-

cat: Si prohibuit lex misereri in sabbato, ne curam habeas filii tui periclitantis in sabbato; sed quid dico, filii, quando nec bovem præteris, si periclitantein videris? Beda (super *Cujus asinus, aut bos.*) In quo sic observatores suos pharisæos convincit, ut eisdem etiam avaritiæ condemnet, qui in liberatione animalis suæ avaritiæ confalebant. Quanto ergo magis Christus hominem, qui multo melior est pecore, debuit liberare? **AUGUSTINUS** (1) de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Congruenter autem hydropticum animali quod cecidit in puteum comparavit, humore enim laborabat; sicut illam mulierem quam alligatam dixerat, & ipse solvebat, comparavit jumento, quod solvitur ut ad aquam ducatur. Beda (ubi supra.) Competenti ergo exemplo solvit quæstionem, ut ostendat eos violare sabbatum in opere cupiditatis qui eum violare arguerunt in opere caritatis: unde sequitur: *Et non poterant ad hæc respondere illi.* Mystice autem hydropticus comparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: hydropticus enim morbus ab aquoso humore vocabulum trahit. **AUGUSTINUS.** de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Vel hydropticum recte comparamus diviti avaro: sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sirit; (2) sic & iste quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit. **GREGORIUS** 14. Moral. (super illud Job 18., Ex., ardescet contra eum sitis: " cap. 6. in novis exemp. in antiq. 1.) Recte ergo hydropticus ante pharisæum curatur: quia per alterius ægritudinem corporis, in altero exprimitur languor, seu ægritudo cordis, & mentis. Beda (cap. 59. in Luc.) Bene autem in exemplo bovem, & asinum nominat, ut vel sapientes, & hebetes, vel utrumque populum significet, scilicet Judæum jugo legis pressum, & Gentilem nulla ratione domitum: omnes enim à puteo concupiscentiæ demersos Dominus extrahit.

(b) **AMBROSIVS** (Lib. 7. in Lucam de camp. reg. cæl. ad fermentum, à medio.) prius curatus est hydropticus, in quo fluxus carnis exuberans, animæ gravabat officia, spiritus ex-

(1) Al. de Conf. Evang. (2) Al. omittitur sic.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ibid. (c) Ubi supra.

tinguebāt ardorem; deinde docetur humilitas, dum in convivio nuptiali appetentiā loci superioris arcetur: unde dicitur: *Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.* Cyrillus. (a) Prosilire enim prompte ad honores qui nobis non conveniunt, indicat nos temerarios esse, & nostra facta vituperio replet: unde sequitur: *Ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, & veniens is qui te, & illum vocavit, dicat tibi, Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.* Chrysostomus. (b) Et sic quod concupivit, nequaquam obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam; & satagens qualiter abundet honoribus, non honoratur. Et quia nihil est æquipollens modestiæ, auditorem ad oppositum ducit. Non solum prohibet ambire primatum, (1) sed & venari juber ultima: unde sequitur: *Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe, in novissimo loco.* (2) Cyrillus (c) Si enim aliquis non vult aliis prælocari, nanciscitur hoc ex divina sententia: unde sequitur: *Ut cum venerit qui te invitavit dicat tibi: Amice, ascende superius.* Hæc dicens, non graviter objurgat, sed leniter injungit: sufficit enim monitio apud discretos; & sic pro humilitate aliquis coronatur honore: unde sequitur: *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.* Basilius. (d) (in quæst. expl. quæst. 21.) Occupare igitur locum ultimum in conviviis, juxta mandatum dominicum, conveniens est; sed rursus in hunc contentiose irruere reprobatur tamquam interemptorium ordinis, & causativum tumultus; & de eo nota contentio æquiparabit vos litigantibus de primatu. Quapropter, sicut hic Dominus dicit, expedit convivium facienti committere accubitus ordinem: Sic & in patientia nos mutuo sustinebimus honeste, & secundum ordinem omnia prosequentes, non ad apparientiam plurium; nec videbimur humilitatem pertractare per vehementem contradictionem; magis autem humilitatem per patientiam obtineremus: majus est enim, ex repugnantia superbiæ indicium quam ex primo accubitu, quando eum cum imperio obinemus. *Theophylactus* (hoc loco.) Nemo autem puret præmissam Christi doctrinam modicam esse, & indignam culminis Dei Verbi: non enim pium dicesse medicum pollicitum sanare podagram, etiam vero digiti, vel dentis dolorem nolen-

S. 1. 3. Op. Tom. IX.

tem curare. Porro quomodo parva passio vanæ gloriæ, quæ versabat primos perquirentes accubitus? Decebat igitur humilitatis magistrum omnem ramum prævæ radicis amputare. Sed & illud considera, quia (4) præsto cœna, & passione primatus coram Salvatore vexante miseros, opportunitatem habebat monitio. *Cyrillus.* (e) Ostenso igitur tam medico exemplo ambitiosorum contemptu, & non ambitiosorum exaltatione, adjicit magnum parvo, generalem sententiam proferens, cum subditur: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur:* quod dicitur secundum divinum judicium, non secundum humanam consuetudinem; secundum quam plures concupiscentes honorem consequuntur, alii vero se humiliantes inglorii remanent. *Theophylactus.* Porro non finaliter, nec omnibus hominibus est reverendus qui se honoribus ingerit; sed dum à quibusdam honoratur, alii detrahunt ei, & quandoque etiam ipsi honorantes. *Beda* (cap. 59. in Luc.) Sed quoniam hanc admonitionem Evangelista parabolam vocat, breviter intuendum quid mystice significet. Quisquis nuptias Christi, & Ecclesiæ invitatus adierit, membris Ecclesiæ per fidem conjunctus, non se extollat, quasi sublimior ceteris, de meritis gloriando: dabit enim locum honoratori post invitato, cum illorum qui se in Christo secuti sunt agilitate præitur; & cum rubore novissimum locum tenet, quando de aliis meliora cognoscens, quicquid de sua (5) operatione celsum sentiebat humiliat. Sed recumbit aliquis in novissimo loco, secundum illud Eccli. 3. „ Quanto magnus es, humilia te in omnibus. „ Veniens autem Dominus, quem humilem invenerit, amici nomine beatificans, ascendere superius præcipiet: „ quicumque enim „ humiliaverit se sicut parvulus, hic est major in regno cælorum: „ Matth. 18. Pulchre autem dicitur, *Tunc erit tibi gloria*, ne nunc quærete incipias quod tibi servatur in fine. Potest etiam & hoc in hac vita intelligi: quia quotidie Dominus suas nuptias intrat, superbos despiciens, & humilibus sæpe tanta sui Spiritus (6) dona præstans ut discumbentium, idest fidelium cœtus, eos admirando glorificet. Ex conclusione vero generali, quæ subditur, manifeste claret præcedentem Domini sermonem typicè intelligendum. Neque enim omnis qui se coram hominibus exaltat, humiliatur;

I 3 aut

(1) Al. Sed veniri ultima. (2) Al. Gregorius. (3) Al. prava Nicolai supplet videri potest. (4) Idem ponit præsto existente cœna. (5) Al. opinione. (6) Al. onera.

EX DIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. (b) In eadem Catena (c) Ubi supra. (d) In Regulis fassius disputatis ad interrogat. 12. (e) Ubi supra.

aut qui se in aspectu hominum humiliat, exaltatur ab eis; sed qui se de meritis elevat, humiliabitur à Domino; & qui se de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

(e) *Theophylactus*. Ex duabus partibus cœna composita, scilicet ex vocantibus, & vocatis; partem vocatorum ad humilitatem jam monerat; consequenter vocantem monendo remunerat, retrahens eum ne gratia hominum convivaret: unde dicitur: *Dicebat autem ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, Chrysostomus* (homil. xiv. in Ep. ad Coloss. ante med.) Multæ causæ sunt quibus amicitia fœdus contrahitur: & illicitas quidem prætermittimus; proponemus autem naturales, & morales: naturales quidem, puta patris ad filium, fratris ad fratrem, & aliorum hujusmodi; quod significat dicens: *Neque fratres, neque cognatos:* (a) morales autem; puta conviva factus est, aut convivinus est; & quantum ad hos dicit, *Neque vicinos.* *Beda* (super illud, *Dicebat ei qui se invitaverat*.) Fratres igitur, & amicos, & divites alterutrum convivium celebrare non quasi scelus, interdicit; sed, sicut cetera necessitatis humanæ commercia, ad promerendam cœlestis præmia, nihil valere ostendit: unde subdit: *Ne forte & ipsi te reimpitent, & fiat tibi retributio.* Non ait: *Et fiet tibi peccatum.* Cui simile est id quod alibi dicit, supra 6. *Et si benefeceritis his qui vobis bene faciunt, quæ vobis est gratia?* Sunt tamen quædam mutua fratrum, vicinorumque convivia, quæ non solum in præsentis retributionem, sed & damnationem percipiunt in futuro; quæ aut collocatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernantibus exhiberi; in quibus ad hoc convenitur (2) ut fœda gerantur, & ex copia incitetur libidinis diversa voluptas. *Chrysostomus* (hom. 1. in Epist. ad Col. ante med.) Non igitur hac (3) spe aliis beneficia conferamus, ut nobis retribuatur: hæc enim frigida est intentio: unde talis amicitia celerius evanescit. Si vero pauperem vocaberis; Deum numquam obliviscentem habebis debitorem: unde sequitur: *Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos.* Quanto enim minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit, & visitat. Nami qui magnum suscipit, sæpe propter va-

nam gloriam facit; sed & utilitas pluries quaeritur, ut promoveatur per illum. Possem quidem plures proponere ob hoc celeberrimos (4) senatorum colentes, ut illis mediantibus ampliolem gratiam obtineant Principum. Non igitur illos quaeramus qui nobis retribuere possunt: sequitur enim: *Et beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Non ergo turbemur, cum non recipimus beneficii recompensationem, sed cum receperimus: quoniam si receperimus, non amplius recipiemus illic; sed si minime retribuatur homo, tunc tibi Deus retribuet: unde sequitur: *Retribuetur enim in resurrectione justorum.* *Beda* (super *Cum facis convivium.*) Etsi omnes, resurgunt, justorum tamen resurrectio dicitur, quia in hac resurrectione beatos se esse non dubitant: Ergo qui pauperes ad convivium vocant, in futuro præmia recipient: qui autem amicos, fratres, & divites vocat, recepit mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exemplum filiorum Job, sicut cetera fraternæ dilectionis officia, ipse qui iussit remunerat. *Chrysostomus* (ubi supra.) Sed dicitis: Immundus est pauper, & sordidus. Leva eum, & fac tecum in mensa sedere. Si vestes sordidas habet, mundum indumentum exhibeas. Christus accedit per eum, & tu frivola loqueris? *Gregorius Nissenus.* (a) Non ergo negligas jacentes, quasi nullo sint digni: cogita qui sint, & præciositatem eorum invenies. Salvatoris induerunt imaginem, futurorum bonorum heredes, regni clavigeri, accusatores, & excusatores idonei, non loquentes, sed inspecti à iudice. *Chrysostomus.* (b) Decet ergo eos sursum in solario suscipere: si non placet, saltem deorsum, ubi sunt subjugalia, & famuli, Christum suscipias: fiat saltem pauper ædituus: ubi enim est elemosyna, non audet intrare diabolus; & si non secum confedeas, mitte saltem eis de mensa fercula. *Origenes.* (c) Mystice vero qui vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale convivium pauperes, idest imperitos, ut ditet; debiles, hoc est læsam conscientiam habentes, ut sanet; claudos, idest declinantes à ratione, ut rectas semitas faciant; cæcos, idest qui carent contemplatione veritatis, ut veram lucem videant. Quod autem dicitur: *Non possunt retribuere tibi*, idest non noverunt responsum proferre.

(d) *Eusebius.* (d) Docuerat supra Dominus.

(1) *Al.* morales autem sunt, puta si conviva, &c. (2) *Al.* ut fœda gerantur copia vini, & incitetur libidinis diversa voluntas. (3) *Al.* specie. (4) *Al.* sanctorum. *P. Nicolai sic legit.* Possem quidem plures proponere, qui ob hoc celeberrimos senatorum colant ut illis mediantibus, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Hom. 45. in Acta. (c) Vel Geometer in Catena Græc. PP. (d) In eadem Catena.

nus præparare convivium rependere nequeuntibus, cum sit recompensandum in resurrectione justorum; & ideo quidam intelligens unum, & idem esse resurrectionem justorum, & regnum Dei, recompensationem prædictam commendat: sequitur enim: *Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* *Cyrillus.* (a) Homo iste animalis erat, non diligenter percipiens ea quæ Christus protulerat: putavit enim corporeas esse remunerationes sanctorum. *Augustinus* de Ver. Domini (serm. 33.) Vel quia in longinqua iste suspirabat, & panis iste quem desiderabat, ante illum discumbebat. Quis enim est panis regni Dei nisi qui dicit Joan. 4., „Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi?“ Nolite parare fauces, sed cor. *Beda* (cap. 59. in fine.) Sed quia nonnulli hunc panem fidentius (1) odorando percipiunt, dulcedinem vero ejus attingere veraciter gustando fastidium; subjecta parabola Dominus talium torporem cælestibus epulis dignum non esse redarguit: sequitur enim: *At ille dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* *Cyrillus.* (b) Homo iste Deus Pater est, secundum quod imagines ad similitudinem veritatis figurantur. *Chrysostomus.* (c) Quoties enim punitivam suam virtutem indicare vult Deus, ursæ, pardus, leo, & hujusmodi nuncupatur; quando vero misericordiam exprimere vult, dicitur homo. *Cyrillus.* (d) Hic ergo conditor omnium, atque gloriæ pater paravit cœnam magnam in Christo peractam. In novissimis enim temporibus, & quasi in occasu nostri sæculi illuxit nobis Dei Filius, & mortem pro nobis sustinens, dedit nobis proprium corpus comedere: unde & agnus in vespere immolabatur juxta legem Mosaicam. Merito igitur in cœna dictum est paratum in Christo convivium. *Gregorius* in hom. (36. in Evang.) Vel fecit cœnam magnam, quia satietatem nobis dulcedinis æternæ præparavit: qui vocabit multos, sed pauci veniunt: quia nonnumquam ipsi qui ei per fidem subjecti sunt, æterno ejus convivio vivendo contradicunt. Hoc autem distare inter delicias corporis & cordis solet, quod corporales deliciæ, cum non habentur, grave in se desiderium accenduntur, cum vero habitæ eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt; ut contra, spirituales deliciæ cum non habentur in fastidio sunt, cum vero habentur, in desiderio. Sed superna pietas contemptas il-

las delicias ad memoriæ nostræ oculos revocat, atque ut fastidium nostrum repellere debeamus invitat: unde sequitur: *Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent.* *Cyrillus.* (e) Iste servus qui missus est, ipse Christus est, qui cum esset naturaliter Deus, & verus Dei Filius, exinanivit seipsum formam servi accipiens. Missus est autem hora cœnæ: non enim à principio Verbum Patris nostram naturam suscepit, sed in novissimo tempore. Subdit autem: *Quia parata sunt omnia:* paravit enim pater in Christo bona collata mundo per ipsum, peccatorum amissionem, Spiritus Sancti participationem, adoptionis splendorem: ad hoc vocabit Christus per evangelica documenta. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 33.) Vel aliter. Homo iste mediator est Dei & hominis Christus Jesus. Misit ut venirent invitati, idest per missos vocari Prophetas. Qui olim invitabant ad cœnam Christi, sæpe missi sunt ad populum Israel, sæpe vocaverunt ut ad horam cœnæ venirent: illi invitantes acceperunt, cœnam repudiarunt; Prophetas legerunt, & Christum occiderunt; & tunc nobis cœnam nescientes paraverunt. Parata jam cœna, idest immolato Christo, missi sunt Apostoli ad quos missi fuerant ante Prophetæ. *Gregorius* in homil. (36. in Evang.) Per hunc ergo servum qui à patrefamiliis ad invitandum mittitur, prædicatorum ordo significatur. Sæpe autem solet evenire ut persona potens famulum habeat despectum, cumque per eum dominus aliquid mandat, non despicitur persona loquentis servi, quia servatur in corde mittentis reverentia domini. Offert ergo Deus quod rogari debuit, non rogare: dare vult quod vix sperari poterat; & tamen simul omnes excusant: sequitur enim: *Et ceperunt omnes simul excusare.* Ecce homo dives invitat, & pauperes occurrere festinant; ad Dei invitatur convivium, & nos excusamus. *Augustinus* de Ver. Domini (serm. 33.) Tres autem fuerunt excusationes, de quibus subditur: *Primus dicit ei: Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum.* In villa emptæ dominatio notatur: ergo superbia castigatur vitium primum: primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. *Gregorius* (ut supra.) Vel per villam terrena substantia designatur. Exit ergo videre illam qui sola exteriora cogitat propter substantiam. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Sic igitur emeritæ militiæ viro contemnendarum stipendium præ-

(1) Al. adorando.

EX MIT. P. NICOL. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) In Catena prædicta. (d) Ut supra.

(e) Ibidem.

præscribitur facultatum, quod neque ille, qui studiis intentus inferioribus possessiones sibi terrenas coemit, regnum cæli possit adipisci, cum Dominus dicat Matth. 19. „Vende omnia tua, & sequere me.“

Sequitur: *Et alter dixit: Juga boum emi quinque, & eo probare illa.* Augustinus de Verbis Domini (serm. 33.) Quinque juga boum sensus carnis hujus quinque numerantur. In oculis visus est, in auribus auditus, in naribus odoratus, in faucibus gustus, in omnibus membris tactus. Sed quia juga sunt in tribus prioribus sensibus facilius apparet, duo sunt oculi, duæ aures, & geminæ nares: ecce tria juga: & (1) in faucibus, id est sensu gustandi, geminatio quædam invenitur, quia nihil gustando sapit nisi lingua, & palato tangatur: voluptas carnis, quæ ad tactum pertinet, occulte geminatur; est & forinfecus, & intrinfecus. Dicuntur autem juga boum, quia per sensus istos carnis terrena requiruntur: boves enim terram versant, homines autem remoti à fide, terrenis dediti, nolunt credere aliquid nisi ad quod sensu corporis perveniunt quinquepartito. Non, inquit, ego credo, nisi quod video. Si talia cogitarem, quinque illis jugis boum à cœna impediremur. Ut noveritis autem istorum quinque sensuum, non delectationem quæ mulcet, & ingerit voluptatem, sed curiositatem quamdam notatam fuisse, non ait, *Quinque juga boum emi*, eo pascere illa, sed *eo probare illa.* Gregorius in homil. (36. in Evang.) Corporales etiam sensus, quia interna comprehendere nequeunt, sed sola exteriora agnoscunt, recte per eos curiositas designatur, quæ dum alienam quærit vitam discutere, (2) semper sua intima nesciens studet exteriora cogitare. Sed notandum, quod is qui propter villam, & is qui propter probanda juga boum à cœna sui invitatoris se excusat, humilitatis verba permiscet: dum enim dicit, *Rogo*, & venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione.

Sequitur: *Alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire.* Augustinus de Verbis Domini (serm. 33.) Ista est voluptas carnis, quæ multos impedit: utinam foris, & non intus. Qui enim dixit, *Uxorem duxi*, carnem amplexatur, carnis voluptatibus jucundatur, à cœna excusatur: observet ne fame interna moriatur. *Basiliius.* (a) Dicit autem, *Non possum venire*, eo quod

(1) *Al. omittitur in.* (2) *Al. super sua.* (3) *Al. non congrue res injusta.* (4) *Al. mysterio* (5) *Legit P. Nicolai* Quinque autem juga sunt verborum decem, de quibus Deuter. 4. 13. dicitur: „Ostendit vobis Deus pactum suum quod præcepit ut faceretis, & decem verba quæ scripsit in tabulis lapideis;“ hoc est decalogi mandata, &c. Vel quinque juga sunt quinque libri veteris legis, &c. (6) *Al. Apostolis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Et Geometer in Cat. Græc.

intellectus humanus vergens ad mundanas illecebras debilis est ad agendum. *Gregorius* in hom. (36. in Evang.) Quamvis autem bonum sit conjugium, atque ad propagandam sobolem divina providentia constitutum, nonnulli tamen per hoc non fecunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptaris; & idcirco per rem justam significari potest (3) non incongrue injusta. *Ambrosius* (ubi supra, à medio.) vel conjugium non reprehenditur, sed ad majorem honorem vocatur integritas: quoniam, „mulier innupta cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore, & spiritu; quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi:“ 1. Corint. 7. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 33.) Joannes autem dicens Epist. 1. cap. 11. „Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi:“ inde cœpit ubi Evangelium terminum posuit. Concupiscentia carnis, *uxorem duxi*; concupiscentia oculorum, *quinque juga boum emi*; ambitio sæculi, *villam emi*. A parte autem in totum commemorati sunt quinque sensus per solos oculos, quorum est in quinque sensibus principatus: propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare. *Cyrillus.* (b) Quos autem intelligemus fuisse eos qui renuerunt prædictorum causa venire, nisi præside Judæorum, quos per totam sacram paginam de his redargutos esse videmus? *Origenes.* (c) Vel aliter. Hi qui villam emerunt, & refutant cœnam, sunt qui receperunt alia dogmata divinitatis, nec experti sunt Verbum quod possidebant. Is autem qui quinque paria boum emi, est qui naturam intellectualem contemnit, & sensibilia sequitur: unde incorpoream naturam comprehendere non potest. Qui autem uxorem duxit, est qui conjunctus est carni, voluptatum magis amator quam Dei. *Ambrosius* (Lib. & cap. ubi supra.) Vel tria genera hominum à consortio istius cœnæ æstimemus excludi, Gentilium, Judæorum, & hæreticorum, Judæi corporali (4) ministerio juga sibi legis imponunt. Quinque (5) autem juga sunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis. At vero hæresis velut Eva femineo rigore fidei tentat affectum. Et (6) Apostolus dicit avaritiam esse fugiendam, ne impediti more gentili ad regnum Christi pervenire.

nire nequeamus. Ergo & ille qui villam emit, alienus à regno est, & ille qui jugum potius legis quam gratiæ munus elegit, & ille qui se propter ducendam excusat uxorem.

Sequitur: *Et reversus servus nuntiavit hæc Domino suo. Augustinus Lib. 5. super Gen. ad litteram (cap. 19.)* Non propter inferiorum scientiam Deus nuntiis indiget, quasi per eos fiat scientior; sed novit omnia stabiliter, atque incommutabiliter. Habet autem nuntios propter nos, & propter ipsos: quia illo modo Deo (1) parere, & assistere, ut eum de inferioribus consulant, ejusque supernis jussis obtemperent, bonum est eis in ordine propriæ naturæ. *Cyrillus. (a)* Judæorum autem primatibus vocationem renuentibus, sicut ipsi dicebant Joan. 7., Numquid aliquis principum credit in eum? indignatus est paterfamilias, quasi eis dignis indignatione, & ira: unde sequitur: *Tunc iratus paterfamilias. (2)* *Basilii (in Psalm. 37.)* Non quod iræ passio divinæ substantiæ accidat; sed talis operatio, quæ in nobis ab ira fit, Dei ira, & indignatio dicitur. *Cyrillus. (b)* Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Judæorum, & vocati sunt loco eorum, qui erant de multitudine Judæorum, fragilem, & impotentem mentem habentes. Loquente enim Petro Act. 11. primo quidem tria millia, deinde quinque millia crediderunt, & postmodum plurimus populus: unde dicitur: *Dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis: & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Ambrosius.* Invitat autem pauperes, debiles, & cæcos, ut ostendatur quod nullum debilitas corporis excludit à regno, rariusque delinquat cui desit illecebra peccandi; vel quod infirmitas peccatorum per misericordiam Domini remittatur: unde mittit ad plateas, ut de latioribus (3) vicis ad angustam venirent viam. *Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur: dicuntur enim (4) debiles, & pauperes qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt: nam pauperes, & quasi fortes sunt qui positi in paupertate superbiunt; cæci sunt qui nullius ingenii lumen habent; claudi sunt qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum horum vitia in membrorum debilitate significantur, sicut illi peccatores fuerunt qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque qui invitantur, & veniunt; sed peccatores superbi respuuntur, humiles eliguntur. Hæc itaque elegit Deus quos despicit

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Nic. Majus habet pater. (2) Al. Beda. (3) Al. vitiis. (4) Al. debiles, & qui iudicio suo, &c. (5) Al. precepit. (6) Al. à Dei amore.*

EX EPIST. P. NICOL. (a) In Catena prædicta. (b) Ut supra.

mundus: quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum, & tanto celerius vocem Dei aliqui audiunt, quanto in hoc mundo non habent unde delectentur. Cum ergo de vicis, & plateis ad cœnam quosdam Dominus vocat, illum populum designat qui tenere legis urbanam conversationem noverat. Sed multitudo quæ ex Israel populo credit, locum superni convivii non implevit: unde sequitur: *Ei ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est.* Intravit enim jam frequentia Judæorum; sed adhuc locus vacat in regno, ubi suscipi debeat numerositas Gentium: unde subditur: *Et ait dominus servos Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea.* Cum convivias suos colligi ex vicis, & sepibus (5), præcipit, agrestem populum, id est Gentilem, quærere. *Ambrosius (ubi supra.)* Vel mittit ad vias, & circa sepes, quia hi apti sunt regno cœlorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati ad futura festinant, in quodam bono voluntatis tramite constituti, & qui modo sepi, quæ ab incultis culta secernat, & incursum arceat bestiarum, norit bona, malaque distinguere, & adversus tentamenta nequitiae spiritualis, fidei munimen prætere. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 33.)* Venerunt de plateis, & vicis gentes, veniunt de sepibus hæretici: nam sepes qui constitruunt, divisiones quærunt. Abstrahantur à sepiibus, eyellantur à spinis. Sed cogi nolunt: Voluntate, inquit, nostra intremus. Non hoc Dominus imperavit: *Coge, inquit, intrare.* Foris inveniat neccesitas, nascitur inde voluntas. *Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Qui ergo hujus mundi adversitatibus fracti (6) ad Dei amorem redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda est sententia quæ subinfertur: *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.* Nemo ergo contemnat, ne dum vocatus excusatur, cum voluntatem habuerit, intrare non valeat.

(e) *Gregorius in hom. (37. in Evang.)* Ad audita cœlestia præmia inardescit animus, jamque illic cupit assistere ubi se sperat sine fine gaudere. Sed ad magna præmia perveniri non potest nisi per magnos labores: unde dicitur: *Ibant autem turbæ multæ cum eo, & conversus dixit ad illos: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem, & animam suam, non potest esse meus discipulus.*

K 3

Theo-

Theophylactus (super *Si quis venit ad me.*) Quia enim multi comitantium ipsum non ex toto affectu, sed tepide sequebantur, ostendit qualem deceat esse suum discipulum. *Gregorius* in hom. (37. in *Evang.*) Sed percontari libet: Quomodo parentes, & carnaliter propinquos præcipimur odisse, qui jubemur & inimicos diligere? Sed si vim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem valemus, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, & quos proximos novimus, diligamus, & quos adversarios in via Dei patimur, odiendo, & fugiendo nesciamus. Quasi enim per odium diligitur qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Etenim si propter te Dominus suæ renuntiat matri, dicens *Matth. 12.*, „Quæ est mater mea & qui fratres mei?“ cur tu Domino tuo cupias auferri? Sed neque ignorare naturam, neque scire Dominus jubet; sed ita indulgere naturæ, ut venereris auctorem, nec à Deo parentum amore desistas. *Gregorius* in hom. (37. in *Evang.*) Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de affectione procedere, sed de caritate, addidit dicens: *Adhuc autem & animam suam.* Constat ergo quia amando debet odisse proximum qui sic eum odit sicut seipsum: tunc enim bene animam nostram odimus cum ejus carnalibus desideriis non acquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius ducitur, quasi per odium amatur. *Cyrillus.* (a) Non est autem fugienda vita, qua in corpore vivitur, sed servanda, sicut & *Paulus* servavit, ut Christum adhuc vivens in corpore prædicaret; sed ubi oportebat vitam contemnere, ut cursum consummaret, nec animam pretiosam sibi esse fateretur. *Gregorius* in hom. (ubi supra.) Hoc autem animæ odium qualiter exhiberi debeat, manifestat subdens: *Qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.* *Chrysostomus* (b) Non autem hoc dicit ut trabem super humeros apponamus, sed ut semper mortem præ oculis nostris habeamus; sicut & *Paulus* moriebatur quotidie, & mortem contemnebat. *Basiliius.* (c) Crucem etiam tollens, mortem Domini annuntiabat dicens *Galat. 6.*, „Mihi mundus crucifixus est, & ego „mundo:“ quod etiam nos in ipso baptismo anticipamus, ubi vetus homo noster crucifixus est, ut destruat corpus peccati. *Grego-*

rius in hom. (37. ut supra.) Vel quia crux à cruciatu dicitur duobus modis crucem Domini bajulamus, cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram putamus. Sed quia nonnulli carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent, & compassionem non spiritualiter, sed carnaliter impendunt; recte additur: *Et venit post me.* Bajulare (1) enim crucem, & post Dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximorum pro studio æternæ intentionis exhibere.

(f) *Gregorius* in (homil. 37. ut supra.) Quia sublimia præcepta data sunt, protinus comparatio ædificandæ sublimitatis adjungitur cum dicitur: *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum?* Omne enim quod agimus, prævenire per studium considerationis debemus. Si igitur humilitatis turrim construere cupimus, prius nos præparare ad adversa hujus sæculi debemus. *Basiliius.* (d) Vel turris est alta speculatio ad custodiam civitatis, & perfectionem hostilium occursum apta: ad hujus instar nobis datus est intellectus conservativus bonorum, præmeditativus contrariorum; ad hujus ædificationem præcipit Dominus sedentes ponere calculum, si suppetat facultas ad finem. *Gregorius Nissenus.* (e) Insistentem est enim ut cujuslibet ardui propositi terminus attingatur variis augmentis mandatorum Dei, consummando opus divinum: nam neque lapis unus est tota turris fabrica, neque unicum mandatum ducit ad animæ perfectionem; sed fundamentum oportet subsistere, & secundum Apostolum insuper apparatus est auri, & argenti, & pretiosorum lapidum apponendus: unde subditur: *Ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cepit ædificare, & non potuit consummare.* *Theophylactus* (super *Ne postquam posuerit fundamentum.*) Non (2) enim debemus ponere fundamentum, id est sequi Christi initium, & finem non imponere, sicut illi de quibus *Joannes* dicit cap. 6. quod „multi ex „discipulis ejus abierunt retrorsum.“ Vel fundamentum intellige doctrinalem sermonem, puta de abstinentia. Opus est igitur prædicto fundamento operationis ædificium, ut perficiatur nobis „turris fortitudinis à facie inimici:“ *Psal. 60.* Alioquin deridetur homo à videntibus

(1) *Al. omittitur enim.* (2) *Al. Nos enim.*

EX-EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. & Lib. 5. in *Esaïam.* (b) In eadem Catena. (c) Ibid. & in *Regulis brevioribus ad interrogat. 234.* (d) In *Esaï. 11. cap. vii. 11.* (e) Lib. de *Virg. cap. 18.*

tibus eum, tam hominibus, quam dæmonibus. *Gregorius* (in hom. 37. in Evang.) In bonis enim operationibus intenti nisi contra malignos spiritus sollicitè vigilemus, ipsos irrisores patimur quos ad malum persuasores habemus. Sed ex minori ad majus similitudo subditur, ut ex rebus minimis majora pensentur: nam sequitur: *Aut quis Rex iturus committere bellum adversus alium Regem, nonne prius sedens cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se?* *Cyrillus.* (a) Incumbit enim nobis prælium contra spiritalia nequitiae in cælestibus; urget autem nos & aliorum hostium multitudo carnale flagitium, lex scævians in membris nostris, & variæ passiones, hoc est dira hostium multitudo. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 31.) vel decem millia præliaturi cum Rege qui habet viginti millia, significant simplicitatem Christiani hominis, dimicaturi cum duplicitate diaboli. *Theophylactus.* Est autem Rex peccatum regnans in nostro mortali corpore; sed & noster intellectus creatus est Rex. Ergo si repugnare velit peccato, toto animo cogitet secum: nam dæmones sunt peccati satellites, qui videntur viginti millium numero præcellere decem millia nostra: quia cum incorporei sint, nobis comparati corporeis, multo majorem fortitudinem habere censentur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ubi supra.) Sicut autem de turri non perfecta per opprobrium deterruit dicentium: *Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare;* sic in Rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, cum subdit: *Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt;* significans etiam minas imminentium tentationum à diabolo non sustinere eos qui non renuntiant omnibus quæ possident, & pacem cum eo facere, consentiendo illi ad committendum peccata. *Gregorius* (homil. 37. in Evang.) Vel aliter. In illo tremendo examine cum Rege nostro ex equo ad iudicium non venimus: decem millia (1) quippe ad viginti millia, simplum ad duplum sunt. Cum duplo ergo exercitū contra simplum venit, quia nos vix in solo opere præparatos simul de opere; & cogitatione discutit. Dum ergo adhuc longe est, quia adhuc præsens per iudicium non videtur, mittamus

ad eum legationem lacrymas nostras, misericordiae opera, hostias placationis; hæc est nostra legatio, quæ Regem venientem placat. *Augustinus* ad Lætum (epist. 38.) Quomodo autem pertineant istæ similitudines, ipsa (2) conclusione satis aperuit dicens: *Sic ergo omnis ex verbis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Itaque sumptus ad turrim ædificandam, & valentia decem millium adversus Regem qui viginti millia habet, nihil aliud est, quam ut renuntiet unusquisque omnibus quæ sunt ejus. Prælocutio autem superior cum extrema locutione concordat: in eo enim quod (3) aliquis renuntiat omnibus quæ sunt ejus, etiam illud continetur ut oderit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam. Omnia enim hæc propria alicujus sunt, quæ plerumque implicant, & impediunt ab obtinenda non ista propria temporaliter transitura, sed in æternum mansura communia. *Basilii* (b) Est autem intentio Domini per exempla prædicta non utique præbere potestatem ejus discipulum fieri, vel non fieri, sicut licet vel non inchoare fundamentum, vel tractare pacem; (4) sed ostendere impossibilitatem divini beneplaciti observandi inter distrahentia animam, inter quæ periclitatur facta venialis ab astutiis dæmonis. *Beda.* Distat autem inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia: paucorum enim perfectorum est relinquere omnia, hoc est curas mundi postponere; cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, hoc est sic tenere quæ mundi sunt ut tamen per ea non teneantur in mundo.

(g) *Beda* (cap. 61. in Luc.) Dixerat superius turrim virtutum (5) non solum inchoandam, sed etiam consummandam; ad quod pertinet quod dicitur, *Bonum est sal.* Bonum est sale sapientiæ spiritualis cordis atcana condire, immo cum Apostolis sal terræ fieri. *Eusebius.* (c) Sal enim secundum substantiam quidem ex aqua constat, & spiritu, modicum quid terrefreitatis participans. Desiccatur autem fluidam naturam corruptorum corporum ut mortua corpora conservet. Merito igitur discipulos suos comparat sal, eo quod ipsi regenerati sunt per aquam, & Spiritum. Cumque toti spiritualiter viverent, & non secundum carnem, ad modum

(1) *Al.* quique. (2) *Al.* occasione. (3) *Al.* Adhuc. (4) *Ita hunc locum effert P. Nicolai.* Sed attendere impossibilitatem placendi Deo inter illa quæ distrahunt animam, & in quibus periclitatur velut captu facilis facta insidiis, & astutiis diaboli. (5) *Al.* non solum consummandam, sed etiam inchoandam.

EX NOTI. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ut supra in Regulis brevioribus ad interrog. 163. (c) In Catena Græc. PP.

dum falis corruptam vitam hominum in terra degentium convertabant, & virtuosa vita suos sequaces oblectando condiebant: *Theophylactus* (paul. à fine Comm.) Non solum autem eos qui donati sunt magistrali gratia, sed etiam idiotas exposcit ad modum falis fieri utiles proximis. Si vero qui futurus est utilis aliis, fiat reprobus, juvari non poterit: unde sequitur: *Si autem sal evanuerit, in quo condietur? Beda* (cap. 61. non remote à fine.) Quasi dicat: Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui scilicet eam quam ipse gustavit sapientiae dulcedinem, vel adversus sæculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit: unde sequitur: *Neque in terram, neque in sterquilinum utile est; sed foras mittetur.* Sal enim cum ad condiendos cibos, carnesque siccandas valere des-

serit, nulli jam usui aptum erit: neque enim in terram utile est, cujus injectu germinare prohibetur, neque in sterquilinum agriculturæ profuturum: sic qui post agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet; sed foras mittendus est, hoc est ab Ecclesiæ unitate secernendus. *Theophylactus* (ubi supra.) Verum, quia sermo parabolicus, & obscurus erat, excitans Dominus auditores, ne qualitercumque acciperent quod dictum est de fale, subdit: *Qui habet aures audiendi, audiat*; hoc est, si cui sapientia inest, intelligat: aures enim hoc cognoscitivam vim animæ, & aptitudinem intelligendi accipere debemus. *Beda* (cap. 61. in fine.) Audiat etiam non contempnendo, sed obediendo, & faciendo quæ dicit.

CAPUT XV.

(a) **E**Rant autem appropinquantibus ei publicani, & peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant pharisæi, & scribæ, dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia.

(b) Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & evertit domum, & quærit diligenter, donec inveniat eam? Et cum invenerit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, quia gaudium erit Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

(c) Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse coepit egerere. Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius, & misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat.

(d) In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereor. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in cælum, & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipse, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum. Dixitque ei Filius: Pater, peccavi in cælum, & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum, & date anulum in manum ejus, & calceamenta in pedes ejus, & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Et coeperunt omnes epulari.

(e) Erat autem filius ejus senior in agro: & cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam, & chorum, & vocavit unum de servis, & interrogavit eum quid

quid hæc essent. Isque dixit illi: Frater tuus venit; & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autem, & volebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi, & numquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui devorabit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili: tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Epulari autem, & gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus est.

(a) **A**mbrosius (Lib. 7. in Lucam, de ove centesima.) Didiceras in superioribus secularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana finem nequit in tanto sæculi lubrico tenere vestigium, etiam adversus errorem remedia tibi bonus medicus demonstravit, spem veniæ iudex misericors non negavit: unde subditur: *Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent eum.* Glossa. (a) Id est, qui publica exigunt vectigalia, vel conducunt, & qui lucra sæculi per negoria sectantur. Theophylactus. Hoc enim exequabatur cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus ægrotantes. Sed pharisæi vere criminosi huic pietati murmura recompensabant: unde sequitur: *Et murmurabant pharisæi, & scribæ dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.* Gregorius in homil. (34. in Evang.) ex qua re colligitur quia vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem; quamvis, & iusti soleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ: quia iusti, & si foris increpationes per disciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per caritatem servant: præponunt sibi in animo ipsos plerumque quos corrigunt: quod agentes per disciplinam subditos, & per humilitatem custodiunt semetipsos. At contra hi qui de falsa iustitia superbire solent, ceteros quosque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia descendunt; & quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores sunt: de quorum numero pharisæi erant, qui dijudicantes Dominum, quod peccatores susciperet, avari corde ipsum fontem misericordiæ reprehendebant. Sed quia ægri erant, ita ut ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, cælestis medicus blandis eos fomentis curat: sequitur enim: *Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo?* Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, & tamen ad auctorem hominum pertineret: quia enim cente-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Interlinearis. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibid. (d) In eadem Catena, ubi refertur ex tract. vel hom. de poenitentia; sed sumptum est ex hom. quæ inscribitur ad eos qui durus & acerbis alios iudicant, & condemnant, & qui conversione, & poenitentia egent: ibidem pars de muliere peccatrice ab initio agit.

narius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit, cum sanctorum Angelorum, & hominum naturam possedit: unde subditur: *Qui habet centum oves.* Cyrillus. (b) Hinc percipe latitudinem regni Salvatoris nostri. Dicit enim oves esse centum, referens numerum subjectarum sive rationalium naturarum ad integram multitudinem: est enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus constitutus. Sed ex his una oberravit, scilicet genus humanum, quod terram colit. Ambrosius (ubi supra.) Dives pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus: unde sequitur: *Et si perdidit unam ex illis.* Gregorius (hom. 34. in Evang.) Una ovis tunc perit quando peccando nomine pastora vitæ reliquit. In deserto autem nonaginta novem remanserunt: quia rationalis creaturæ numerus, Angelorum videlicet, & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, pereunte homine, erat imminutus: unde sequitur: *Nonne dimittit nonaginta novem in deserto? quia scilicet Angelorum choros reliquit in cælo. Tunc autem homo cælum deseruit, cum peccavit. Et ut perfecta summa ovium integraretur in cælo, homo perditus quærebatur in terra: unde sequitur: Et vadit ad illam quæ perierat donec inveniat illam.* Cyrillus. (c) Numquid autem sciens in reliquis motus est pietate unius? Nequaquam: sunt enim illæ in tuto, circumspiciente illas potentissima dextera: sed magis oportebat misereri pereuntis, ne imperfecta videretur residua multitudo: una enim reducta: sortitur centenarius propriam speciem. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 32.) Vel illas nonaginta novem dixit quas reliquit in deserto, superbos significans, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri voluat, quibus ad perfectionem unitas deest: cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbe divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod est Deus. Uni autem deputat omnes per poenitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinerur. Gregorius Nissenus. (d) Cum autem pastor in-

L 3

ve-

venisset ovem, non punivit: non duxit ad gregem urgendo, sed (1) superponens humero, & portans, clementer annumeravit gregi: unde sequitur: *Et cum invenerit ovem, imponit in humeros suos gaudens.* Gregorius in homil. (34. ut supra.) Ovem humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portavit. Inventa autem ove ad domum redit, quia pastor noster, reparato homine, ad regnum caeleste rediit: unde sequitur: *Et veniens domum, convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam qua perierat.* Amicos, & vicinos vocat Angelorum choros, quia amici ejus sunt, quia voluntatem ejus continue in sua stabilitate custodiunt; vicini quoque ejus sunt, quia claritatem visionis illius sua assiduitate perfruuntur. *Theophylactus.* Supernae igitur virtutes oves dicuntur in eo quod omnis natura creata (2) aspectu Dei bestialis est; in eo vero quod rationalis est, amici, & vicini dicuntur. *Gregorius* in homil. (34. ut supra.) Et notandum, quod non dicit; *Congratulamini inventae ovi*, sed *mihi*: quia videlicet ejus est gaudium vita nostra; & cum nos ad caelum reducimur, solemnitatem laetitiae illius implemus. *Ambrosius* (cap. de ove centesima Lib. 7. in Luc.) Angeli autem, quoniam sunt rationales, non immerito hominum redemptione laetantur: unde sequitur: *Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia.* Hoc proficiat ad incentiva probitatis, si unusquisque conversionem suam gratam fore credat ceteris Angelorum, (3) quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offensam. *Gregorius* in homil. (34. ut supra.) Plus autem de conversis peccatoribus quam de stantibus justis in caelo gaudium esse fatetur: quia plerumque hi qui nullis se opressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via justitiae, sed tamen ad caelestem patriam anxie non anhelant, & plerumque pigri remanent ad exercenda bona praecipua, quia securi sibi sunt quod nulla commiserint mala graviora; at contra nonnumquam hi qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti; ad amorem Dei inardescunt: & quia errasse se a Deo considerant, damna praecedentia lucris frequentibus recompensant. Majus ergo gaudium fit in caelo, quia & dux in praelio plus eum militem diligit qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam eum qui numquam ter-

ga praebuit, & numquam aliqua fortiter recit. Sic agricola illam amplius terram amat quae post spinas uberis (4) fructus profert, quam eam quae numquam spinas habuit, & numquam fertilem messem producit. Sed inter haec sciendum est, quia sunt plerique justis, in quorum vita tantum est gaudium, ut eis quaelibet peccatorum poenitentia praeponi nullatenus possit. Hinc ergo colligendum quantum Deo gaudium faciat quando humiliter plangit iustus, si facit in caelo gaudium quando hoc quod male gessit, per poenitentiam damnat injustos.

(b) (a) *Cyrillus.* Per praecedentem parabolam, in qua genus humanum dicebatur ovis erratica, docebamur (5) nos fore creatura sublimis Dei, qui fecit nos; & non ipsi nos, cujus pascae oves sumus: subjungitur secunda parabola, qua genus humanum comparatur drachmae quae periit; per quam ostendit nos ad similitudinem & imaginem regiam factos esse, scilicet summi Dei: nam drachma nummus est impressam habens regiam figuram: unde dicitur: *Aut quae mulier habens decem drachmas.* *Gregorius* in hom. (xxxiv. in Evang.) Qui significatur per pastorem, ipse & per mulierem. Ipse enim Deus, ipse & Dei Sapia, Angelorum autem, & hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit, & ad similitudinem suam creavit. Decem ergo drachmas habuit, quia novem sunt (6) chori Angelorum; sed ut completeretur electorum numerus, homo decimus est creatus. *Augustinus* de Quaest. Ev. (Lib. 2. quaest. 33.) Vel in novem drachmis, sicut & in nonaginta novem ovibus, ponit eorum significationem qui de se praesumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se (7) praeponunt: unum enim deest a novem ut decem sint, & a nonaginta novem ut centum sint; cui uni deputat omnes per poenitentiam reconciliatos. *Gregorius* in hom. (34. in Evang.) Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdiderat, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a similitudine sui conditoris recessit: & hoc est quod subditur: *Si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam? Accendit mulier lucernam, quia Dei Sapia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est; lumen vero in testa est divinitas in carne: accensa autem lucerna, sequitur, Et evertit domum: quia scilicet mox ut ejus divinitas per carnem claruit, omnis se hostra conscientia concussit: quia evertionis ser-*

(1) *Al.* supponens. (2) *Nicolai* ponit respectu. (3) *Al.* ut quorum. (4) *Al.* fruges. (5) *P. Nicolai* legit nos creaturae. (6) *Al.* ordines. (7) *Al.* proponunt.

mo non discrepat in eo quod in aliis codicibus legitur, *Emundat*: quia prava mens si non prius præ timore evertitur, ab assuetis vitiis non mundatur. Eversa autem domo, invenitur drachma: sequitur enim: *Et quærit diligenter donec inveniat*: quia scilicet cum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. *Gregorius Nazianzenus.* (a) Inventa autem drachma, cælestes virtutes facit participes gaudii, quas ministras dispensationis fecit: unde sequitur: *Et cum invenierit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.* *Gregorius* in hom. (34. in Evang.) Supernæ enim virtutes tanto divinæ Sapientiæ juxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel amicæ sunt, ut exequentes voluntatem ipsius; vicinæ vero, ut incorporeæ: vel forte amicæ ipsius sunt omnes supernæ virtutes, vicinæ vero sunt propinquiores, scilicet Throni, Cherubim, & Seraphim. *Gregorius Nissenus.* (b) Vel aliter. Hoc reor Dominum nobis proponere in inquisitione perditæ drachmæ, quia nulla nobis à ceteris virtutibus utilitas provenit, quas drachmas vocat, quamvis præsto sint omnes, (1) una sola deficiente animæ viduatæ, qua scilicet divinæ similitudinis nitorem sortitur: propter quod primò quidem jubet lucernam accendere, scilicet verbum divinum, quod abscondita patefacit. Vel forsan pœnitentiæ lampadem, sed in domo propria, idest in seipso, & in sua conscientia, oportet perquirere drachmam perditam, idest Regis imaginem, quæ non penitus deperiit, sed est tecta sub fimo, qui significat carnis contagia; quibus studiose abstergis, idest dilutis per solertiam vitæ, elucescit quod quæritur: unde oportet ipsam quæ (2) invenit gratulari, nec non ad participia gaudii vocare vicinas, idest contubernales virtutes, idest rationabilem, & concupiscibilem, & innatum iracundiæ affectum, & si quæ sint tales vires circa animam considerata, quas docet gaudere in Domino. Deinde concludens parabolam subdit: *Ita dico vobis, gaudium erit Angelis super uno peccatore pœnitentiam agente.* *Gregorius* in homil. (34. in Evang.) Pœnitentiam agere est præterita mala plangere, & plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat ut tamen (3) alia committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Cogitandum est etiam ut per hoc conditori suo satisfaciatur, ut qui (4)

commisit prohibita, sibi abscindere debeat etiam concessa, & se reprehendat in minimis qui se meminit in maximis deliquisse.

(c) *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de ove centesima.) Tres ex ordine Lucas parabolas posuit: ovis quæ perierat, & inventa est; drachmæ quæ perierat, & inventa est; filii qui erat mortuus, & revixit; ut triplici remedio provocati vulnera nostra curemus. Christus ut pastor te suo corpore vehit, quæritur ut (5) mater Ecclesia, recipit. Deus Pater: prima misericordia, secunda suffragatio, tertia reconciliatio. *Chrysostomus* (hom. de patre & duobus filiis.) Est etiam inter parabolas supradictas ratio distinctionis secundum personas, vel mentes peccantium, ut pater filium recipiat pœnitentem, qui arbitrii sui liberatè utitur, ut cognoscat unde ceciderit; pastor verò ovem errantem, & non sapientem reverti requirat, & humeris suis referat, irrationabili animali imprudentem hominem comparans, qui (6) alieno dolo circumventus, erraverat sicut ovis. Præsens ergo parabola proponitur cum dicitur: *Ait autem: Homo quidam habuit duos filios.* Sunt qui dicant de duobus filiis istis seniore Angelos esse, juniorem vero hominem ponunt, qui in longinquam peregrinationem abierit, quando in terram de cælis, & paradiso cecidit: & aptant consequentia, recipientes ad causam, vel statum Adæ. Sed hic sensus (7) pius quidem videtur, nescio tamen si verus sit: quia junior filius ad pœnitentiam venit sua sponte, recordatus præterita abundantia patris sui; Dominus autem veniens ad pœnitentiam vocabit humanum genus, dum sponte sua regredi, unde ceciderat, non cogitaret. Deinde senior filius in reditu, & salutè fratris sui tristatur; cum Dominus dicat lætitiæ esse apud Angelos super uno peccatore pœnitentiam agente. *Cyrellus.* (c) Quidam verò per seniore filium dicunt significari Israel secundum carnem, per alium verò qui discessit à patre, describitur multitudo Gentium. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Hic ergo homo habens duos filios, Deus habens duos populos intelligitur, tamquam duas stirpes generis humani, unam eorum qui permanserunt in unius Dei cultu, alteram eorum qui usque ad colendum idola deseruerunt Deum. Ab ipso ergo exordio creaturæ mortalium, major filius ad cultum unius Dei pertinet, minor autem petit ut sibi pars substantiæ quæ eum

(1) *Apud P. Nicolajum est una illa.* (2) *Al. venit.* (3) *Al. illi committat.* (4) *Al. promittit.* (5) *Al. mulier.* (6) *Al. in alieno.* (7) *Al. prius.*

Ex EPIST. P. NICOL. (a) Orat. 42. seu 11. de Paschate. (b) Lib. de Virginitate cap. 11. (c) In Cat. Græc. PP.

tangeret, daretur à patre: unde sequitur: *Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit*; tamquam anima potestate sua delectata, id quod illi est vivere, intelligere, meminisse, vel ingenio alacri excellere petit, quæ divina sunt munera. Hæc autem in potestate sua accepit per liberum arbitrium: unde sequitur: *Et divisit illis substantiam.* Theophylactus (hoc loco.) Hominis substantia rationalitas est, quam comitatur libertas arbitrii; & similiter quæcumque Dominus dedit nobis, pro substantia nostra putabitur, ut cælum, terra, & universa creatura, Jex, & Propheta. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de duobus filiis.) Vides autem, quod divinam patrimonium petentibus datur: nec pates culpa patris, quod adolescentiori dedit: nulla Dei regno infirma ætas, nec fides gravatur annis. Ipse certe se judicavit idoneum qui poposcit; atque unam non recessisset à patre; impedimentum nescisset ætatis: sequitur enim: *Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam.* Chrysostomus (in homil. de patre & duobus filiis.) Minor filius in regionem longinquam profectus est, non localiter à Deo decedens, qui ubique est, sed affectu: fugit enim Deum peccator, ut à longinquo staret. Augustinus de Ver. Dom. (serm. 34.) Quisquis enim vita vult esse similis Deo ut fortitudinem suam (1) ad illum custodiat, non ab illo recedat, ei coherendo, ut custodiat similitudinem, & imaginem, ad quam factus est. Porro si per se vult imitari Deum ut quomodo Deus non habet à quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, ut nullo regente vivat; quid restat (2) nisi ut recedens ab ejus calore torpescat, recedens à veritate vaneſcat? Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Quod autem non post multos dies dixit factum ut congregatis omnibus peregre proficisceretur in regionem longinquam, quæ est oblivio Dei, hoc est quia non multo post institutionem humani generis placuit animæ, per liberum arbitrium ferre se cum velut quandam potentiam naturæ suæ, & deserere eum à quo condita est, fidens de viribus suis; quas vires tanto consumit citius, quanto eum deseruit à quo datæ sunt: unde sequitur: *Et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Luxuriosam vero, vel prodigam vitam vocat amantem fundere, atque spatium pompis exterioribus, intus inanescentem, cum ea quisque sequitur quæ ad alia proce-

dunt, & relinquit eum qui sibi est interior: unde sequitur: *Et postquam consummasset omnia, facta est fames magna in regione illa.* Fames est indigentia verbi veritatis.

Sequitur: *Et ipse cepit egere.* Ambrosius (Lib. 7. de patre & duobus filiis.) Merito egere cepit qui thesauros sapientiæ, & scientiæ Dei, divitiarumque cælestium altitudinem dereliquit.

Sequitur: *Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) unus civium regionis illius aliquis aereus princeps est (3) ad militiam diaboli pertinens, cujus villa est modus potestatis ipsius: de qua sequitur: *Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.* Porci sunt immundi spiritus qui sub ipso erant. Beda (cap. 62. super *Misit illum in villam.*) Porcos autem pascere est ea quibus immundi spiritus gaudent, operari.

Sequitur: *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant.* Ambrosius (ubi supra.) Siliqua genus leguminis est, intrinsecus inanis, foris mollis, quo corpus non reficitur, sed impletur, ut sit magis oneri, quam usui. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Siliquæ ergo, quibus porcos pascebat, sæculares doctrinæ sunt, steriles, vanitatem personantes, de quibus laudes idolorum, fabularumque ad deos Gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant; quibus dæmonia delectantur: unde cum iste satiari cupiebat, aliquid solidum, & rectum, quod ad beatam vitam pertineret invenire volebat in talibus, & non poterat: unde sequitur: *Et nemo illi dabit.* Cyrillus. (a) Sed cum Judæi multipliciter arguantur in sacra Scriptura de multis criminibus, quomodo populo illi convenient verba majoris filii dicentis: *Eccæ tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi?* Est ergo hic sensus parabolæ. Arguentibus eum pharisæis, & scribis, quod reciperet peccatores, proponit præsentem parabolam, in qua hominem vocat Deum, qui pater est duorum fratrum, justorum scilicet, & peccatorum; quorum primus gradus est justorum ab initio justitiam sequentium, secundus gradus est hominum per pœnitentiam ad justitiam reductorum. Basilus. (b) Facit etiam ad antiquioris consistentiam magis animus similis, & gravitas, quam canities capillorum; nec qui secundum ætatem est juvenis incipit, sed juvenis moribus, qui secundum passionem vivit: 1

(1) Al. ad illam. (2) In duobus Venetis exemplis an. 1521. & 1584. atque in Antuerpiensi an. 1563. hæc tantum habentur nisi ut recedens à veritate vaneſcat. (3) Al. ad malitiam.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Esai. 3. vers. 3.

vivit. *Titus*. Abiit ergo adolescentior nondum adultus mente, petitque à patre id quod ei de hereditate contingit, ut scilicet non ex necessitate serviat: sumus enim animalia rationalia liberorum arbitrium habentia. *Chrysostomus* (hom. de patre & duobus filiis inter hom. ex Luca.) Dicit autem Scriptura dividere patrem ex æquo filiis duobus substantiam suam, idest scientiam boni, & mali, quæ vetæ, & perpetuæ sunt opes animæ bene utentis. Quæ enim ex Deo est in prima natiuitate hominibus substantia rationalis, æqualiter cunctis nascentibus datur. De subsequenti autem conversatione unusquisque plus, aut minus hujus substantiæ possidere invenitur, dum unus ea quæ sumpsit patris esse credens, quasi paternam custodit, alius sicut propriæ possessionis licentia dissipandis abutitur. Ostenditur autem libertas arbitrii: quia pater neque descendere volentem retinuit, ne liberi arbitrii auferat potestatem, neque manere cupientem cogit abscedere. Abiit autem longe, non locorum translatione, sed mentis declinatione: unde sequitur: *Peregre profectus est in regionem longinquam. Ambrosius* (ubi supra.) Quid enim longinquius est quam à se recedere, nec regionibus, sed moribus separari? Etenim qui se à Christo separat, exil est patriæ, & civis mundi. Merito ergo prodegit patrimonium qui recessit ab Ecclesia. *Titus*. Unde & denominatus est prodigus, dissipans substantiam suam, idest intellectum rectum, castimoniam, documenta veritatis, notitiam genitoris, memoriam creationis, sensum. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Facta est autem in regione illa fames non epularum, sed bonorum operum, atque virtutum; quæ sunt miserabiliora jejunia: etenim qui recedit à Verbo Dei, esurit: „ quia „ non in solo pane vivit homo, sed in omni „ verbo Dei: „ Matth. 4. & qui recedit à thesauro, eger. Egere ergo ideo cœpit, & famem pati, quia nihil prodigæ satis est voluntati. Abiit itaque, & adhæsit uni civium: qui enim hæret, in laqueo est: & videtur civis iste princeps esse illius mundi. Denique ad villam ejus mittitur, quam emit qui se excusat à regno. *Beda*. (cap. 63. in Luc.) In villam enim mitti est substantiæ mundialis cupiditate subjugari. *Ambrosius* (ubi supra.) Pascit autem porcos illos in quos petit diabolus introire, in fardibus, ac foetore viventium. *Theophylactus*. Hos igitur pascit qui alios præcellit in vitio, ut sunt lenones, archiprædones, archipublicani, qui aliis sunt doctores operationis malæ. *Chrysostomus* (hom. ut supra.)

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* & dedit, (2) *Al. Basilus.* (3) *Al.* ad Deum.

EX EBIT. P. NICOL. (a) Orat. in mulierem peccatricem, vel in eos qui durius & acerbius alios judicant, & condemnant, &c.

Vel spiritualibus destitutus operibus, quasi prudentia, & intellectu, porcos pascere dicitur; hoc est, sordidas, & immundas in anima sua cogitationes nutrire: (1) & edit escas irrationabiles prævæ conversationis, dulces quidem egentibus bonorum: quia suave perverfis videtur omne opus carniæ voluptatis, quæ virtutes animæ penitus enervat, & perimit. Hujusmodi cibos quasi porcinos, & male dulces, idest carnalium delectationum illecebras, filiarum nomine Scriptura designat. *Ambrosius* (ubi supra.) Cupiebat autem filius ventrem implere suum: nec enim alia est cura luxuriosis nisi ut ventrem suum impleant. *Theophylactus*. Quibus nullus dat saturitatem malorum: distat enim à Deo qui talibus vescitur. Dæmones autem ad hoc student, ne umquam saturitas malorum proveniat. *Glossa*. Vel nemo illi dabit, quia cum diabolus aliquem suum facit, ultra ei abundantiam non procurat, sciens eum esse mortuum.

(d) *Gregorius Nissenus*. (a) Contempserat patrem in primo recessu adolescentior filius, & opes paternas profuderat; at ubi lapsu temporis est attritus laboribus, dum mercenarius fieret, & eodem cum porcis pabulo pascere, rediit in domum paternam castigatus: unde dicitur: *In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereō.* *Ambrosius*. Bene in se revertitur, quia à se recessit: etenim qui ad Deum se greditur, se sibi reddit, & qui recedit à Christo, se sibi abdicat. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 33.) in se autem reversus est cum ab eis quæ forinsecus frustra illiciunt, & seducunt, in conscientiæ suæ interiora suam intensionem reduxit, (2) *Gregorius Nazianzenus* (oratione in sanctum lavacrum.) Est autem secundum tres differentias obedientiæ discretio: aut enim metuentes supplicia declinamus à malo, & sumus in dispositione servili; aut mercedis lucra venantes exequimur quæ mandantur, mercenariis assimilati; aut ipsius gratia boni, & dilectionis (3) ad eum qui dedit legem, servimus; & sic dispositionem redolemus filiorum. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Filius enim, qui habet Sancti Spiritus pignus in corde, secularis mercedis lucra non quærit, sed jus servat heredis. Sunt etiam mercenarii boni qui conducuntur ad vineam: isti non filii, sed panibus abundant. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. q. 33.) Unde autem hoc scire poterat in quo tan-

M 3

ta

ta erat oblivio Dei, sicut in omnibus idolatris fuit, nisi quia ista recogitatio resipiscentis est, cum Evangelium prædicaretur? Jam poterat talis (1) anima advertere, multos prædicare veritatem; inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandarum sæcularium commodorum; qui tamen non aliud annuntiant, sicut hæretici: unde mercenarii recte appellantur: in eadem quippe domo (2) sunt eundem panem verbi tractantes, non tamen in hereditatem æternam vocati, sed temporali mercede conducti. *Chrysostomus* (a) Signanter autem subdit: *Ego autem hic fame pereo*; quasi diceret: Ego non alienus, sed filius boni patris, & frater filii obsequentis, ego liber, & generosus, factus sum inferior mercenariis, à summa celsitudine primæ nobilitatis ad infimam humilitatem delapsus. *Gregorius Nissenus*. (b) Non prius autem rediit ad pristinam felicitatem, (c) quam in se rediens sentiret opprimentis ærumnæ præsentiam, & meditaretur poenitentiae verba, quæ subduntur, *Surgam*. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 33.) Quia jacebat. *Et ibo*, quia longe aberat, *ad patrem meum*, quia sub principe porcorum erat. Cetera vero sunt poenitentiam meditantis in confessione peccati, nondum tamen agentis: non enim jam dicit patri, se dicturum se esse promittit cum venerit. Intelligas igitur, hoc nunc accipiendum esse venire ad Patrem, in Ecclesia constitui per fidem, ubi peccatorum legitima, & fructuosa jam possit esse confessio. Dicit ergo dicturum se esse patri, *Pater*. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Quam misericors qui offensus! Nec paternum nomen dedignatur audire. *Peccavi*. Hæc est prima confessio apud auctorem naturæ, præfulem misericordiæ, arbitrum culpæ. Sed si Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat: „ ore enim „ confessio fit ad salutem: “ Rom. 10. quia alleviat pondus erroris quisquis ipse se onerat, & accusationis excludit invidiam qui accusatorem prævenit confitendo. Frustra velis occultare quem nihil fallit; & sine periculo prodas quod scias esse jam cognitum: confitere magis ut interveniat pro te Christus, roget pro te Ecclesia, illacrymet populus; nec verearis ne non impetres. Advocatus spondet veniam, patro-

nus promittit (3) gratiam; reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur assertor.

Subdit autem: *In cælum, & coram te*. *Chrysostomus* (homil. ut supra.) Dicens, *Coram te*, ostendit hunc patrem Deum debere intelligi: Deus enim solus conspexor est omnium, à quo nec in corde meditata peccata abscondi possunt. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Utrum autem hoc (4) est peccatum in cælum quod est coram te, ut cælum appellaverit ipsam summam patris; an potius peccavi in cælum coram sanctis animabus, coram te autem in ipso penetrati conscientiae? *Chrysostomus* (hom. de patre & duobus filiis, ut supra.) Vel cælum hoc loco intelligatur (5) Christus; qui enim in cælum peccat, quod est supernum, tamen visibile elementum est, ipse est qui peccat in hominem quem suscepit Filius Dei pro salute nostra. *Ambrosius* (Lib. & tit. eodem super *Peccavi in cælum*.) Vel peccato animæ cælestia significantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Hierusalem quæ est in cælo, non oportuit deviare. Dejectus autem se exaltare non debet: unde subdit: *Jam non sum dignus vocari filius tuus*. Et ut merito suæ humilitatis possit attonelli, subdit: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis*. *Beda*: (cap. 63. super *Non sum dignus*.) Ad filii affectum, qui omnia quæ patris sunt, sua esse non ambigit, aspirare nequaquam præsumit; sed mercenarii statum jam pro mercede serviturus desiderat; verum nec hunc quidem nisi paterna dignatione se mereri posse testatur. *Gregorius Nissenus*. (d) Hunc autem filium prodigum Spiritus Sanctus nobis descripsit, ut instruamur nos qualiter debeamus cordis depurare peccamina. *Chrysostomus* (hom. 10. in Ep. ad Roman.) Qui postquam dixit, *Ibo ad patrem meum*, quod ei cuncta attulit bona, non mansit, sed totum iter transivit: sequitur enim: *Et surgens venit ad patrem suum*. Sic & nos faciamus, nec pigeat nos longitudinis viæ: quia si voluerimus, fiet regressus celer, & facilis, dummodo deferamus peccatum, quod nos à domo paterna eduxit. Est autem pater redeuntibus clemens: nam subditur: *Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater suus*. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)

(1) Al. omittitur anima. Forte animadvertere. (2) Al. desideratur sunt. (3) Al. desit gratiam. (4) Al. omittitur est. (5) Al. desideratur Christus.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) *Basilius* in Cat. Græc. PP. ex Asceticis juxta Corderium; sed colligitur ex proemio Regularum fustis disputatarum post medium. Oscitantius autem velut ex Gregorio Nazianzeno editio Antverpiensis notat. (b) *Sed & Romana, & Veneta, ut in textu patet*. Hom. de patre ac duobus filiis. (c) Quod subditur ex Gregorio Nisseno continetur æquivalenter in Hom. jam nota de muliere peccatrice. (d) Ubi supra.

Ante enim quam intelligeret Deum longe existens, cum tamen jam pie quæreret, vidit illum pater ipsius. Impios enim, & superbos convenienter non videre dicitur, tamquam ante oculos non habens: ante oculos enim haberi non nisi qui diliguntur, dici solent. *Chr. Iostomus.* (a) (hom. 10. in. Epist. ad Romanos.) Sensit autem pater pœnitentiam; non expectavit recipere confessionis verba, sed prævenit petitionem, misericorditer agens: unde subditur: *Et misericordia motus est.* *Gregorius Nissenus.* (b) Confessionis meditatio placavit ei patrem, ut obviam iret ei, & oscula collo conferret: sequitur enim: *Et accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum.* Quod significat rationale jugum hominis ori impositum per evangelicam traditionem, quæ abiecit observantiam legis. *Chrysostratus* (hom. de patre & duobus filiis.) Quid enim est aliud quod occurrit, nisi quia nos, peccatis impediens, nostra virtute ad Deum pervenire non poteramus? Ipse autem potens ad invalidos pervenire descendit. Osculatur autem os, per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat, quam pater lætus excepit. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Occurrit igitur tibi, quia audit te intra mentis secreta tractantem; & cum adhuc longe sis, occurrit, ne quis impediatur, complectitur quoque: in occurru enim præscientia est, in complexu clementia: & quasi quodam patrii amoris affectu supra collum cadit, ut jacentem erigat, & oneratum peccatis, atque in terrena deflexum, reflectat ad cælum. Malo ergo filius esse, quam ovis: ovis enim à pastore reperitur, à patre filius honoratur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Vel *occurrere cecidit super collum ejus*: non enim pater unigenitum Filium suum deseruit, in quo usque in nostram longinquam peregrinationem ecurrat: quia, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: "2. Corinth. 5. Cadere autem super collum ejus, est humiliare in amplexum ejus brachium suum, quod est Dominus Jesus Christus. Consolari autem verbo gratiæ Dei (1) ad spem indulgentiæ peccatorum, hoc est post longa itinera remeantem mereri à patre osculum caritatis. Incipit autem jam constitutus in Ecclesia peccata confiteri, nec dicit omnia quæ dicturum se esse promiserat; sequitur enim: *Dixitque filius ei, Pater, peccavi in cælum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per

gratiam, quo se indignum per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis*: cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat; quod post osculum patris generosissime jam dedignabatur. *Chrysostratus.* (c) Pater autem ad filium sermonem non dirigit, sed ministris loquitur: quia qui (2) pœnitentem orat, sed responsum verbo verò non accipit, misericordiam vero efficaciter in effectu inuenit: sequitur enim: *Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illam.* *Theophylactus* (hoc loco.) Servos vel Angélos intelligas administratorios spiritus, vel sacerdotes, qui baptisate, & verbo doctrinæ animam vestiunt in ipso Christo. Quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christum induimus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Vel stola prima est dignitas quam perdidit Adam; servi qui eam proferunt, sunt reconciliationis prædicatores. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel stola est amictus sapientiæ, quo nuda corporis Apostoli teguntur. Accipit autem sapientiam primam: est enim & alia (3) quæ mysterium nescit. Annulus autem est sinceræ fidei signaculum, & expressio veritatis; de quo sequitur: *Et date annulum in manum ejus.* *Beda* (cap. 63. à med.) Idest, in operatione, ut per opera fides clarescat, & per fidem opera confirmetur. *Augustinus* de Quæst. Evangel. (Lib. 2. quæst. 33.) Vel annulus in manu pignus est Spiritus Sancti, propter gratiæ participationem, quæ digito bene significatur. *Chrysostratus* (hom. de patre & duobus filiis.) Vel jubet annulum dari, sive signaculi salutaris symbolum, seu magis dispensationis insigne, & nuptiarum pignus, quibus Christus Ecclesiam sponsat; cum anima respiciens per annulum fidei jungitur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ubi supra.) Calceamenta autem in pedes præparatio est evangelizandi ad non tangenda terrena; de quibus sequitur: *Et calceamenta in pedes ejus.* *Chrysostratus* (ubi supra.) Vel mandat calceamenta pedibus imponi, aut propter cooperienda vestigia, ut per lubricum mundi istius (4) iter fixus incedat; aut propter mortificationem membrorum: vitæ enim nostræ cursus in Scripturis pes appellatur, & mortificationis species calceamentis imponitur, quia de animalium mortuorum pellibus conficiuntur. Addit & vitulum illi saginatum, jugulandum in convivii exhibitione: sequitur enim: *Et adducite*

(1) *Al.* ad speciem. (2) *Al.* non pœnitentem. (3) *Al.* omittitur, quæ. (4) *Al.* deest iter.

EX ERIT. P. NICOL. (a) Sic quoque notat sub his verbis, etsi aliquid simile inde colligi potest, non satis tamen plano sensu. (b) Uti supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Uti supra.

Aucite vitulum saginatum, idest Dominum Jesum Christum; quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati; saginatum autem dixit, quia pinguis (1) & optimus intantum est ut pro totius mundi salute sufficiat. Non autem ipse pater vitulum immolavit, sed aliis immolandum tradidit: permittente enim Patre consentiens Filius ab hominibus crucifixus est. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Vel vitulus saginatus est ipse Dominus, secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud est nisi ut prædicent eum, & annuntiando faciãt venire in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam ut occidant eum jubet; hoc est, ut mortem ejus insinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum; sequitur enim, *Et manducemus. Ambrosius (Lib. 7. de duobus filiis.)* Bene carnem vituli, quia sacerdotalis est victima, quæ pro peccatis fiebat. Epulantem autem inducit, cum dicit, *Epulemur*, ut ostenderet quoniam paternus est cibus, salus nostra, & patris est gaudium, nostrorum redemptio peccatorum. *Chrysostomus (hom. ut supra prope fin.)* Ipse enim pater gaudet in reditu filii, & convivatur in vitulo: quia misericordiae suæ fructum in immolatione Filii sui gaudens Creator, in acquisitione populi credentis epulari: unde sequitur: *Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Ambrosius (ubi supra inter med. & fin.)* Ille periit qui fuit. Itaque Gentes non sunt, Christianus est. Potest tamen & hic una species accipi generis humani. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; periit Adam, & in illo omnes perierunt. Homo igitur in illo homine qui perierat reformatur. Potest & de agente poenitentiam dictum videri, quia non moritur nisi qui aliquando vixerit. Et Gentes quidem cum crediderint, per gratiam vivificantur; qui vero lapsus fuerit, per poenitentiam reviviscit. *Theophylactus (supra illud Mortuus erat, & revixit.)* Quantum ergo ad vitiorum conditionem mortuus fuerat desperatus; sed quantum ad humanam naturam, quæ mutabilis est, & potest à vitio ad virtutem converti, deperditus dicitur: nam minus est perdi quam mori. Quilibet autem revocatus, & mundatus à crimine, saginati vituli particeps causa lætitiæ fit patri, & famulis ejus; idest Angelis, & sacerdotibus: unde sequitur: *Et cæperunt omnes epulari. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Istæ epulæ, atque festivitas nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesia dilatata, atque diffu-

sa; vitulus enim ille in corpore, & sanguine dominico & offertur Patri, & pacit totam domum.

(e) *Beda (hoc loco.)* Murmurantibus de peccatorum susceptione scribis, & pharisæis, tres per ordinem parabolas Salvator posuit: duabus primis quantum ipse cum Angelis de poenitentium salute gaudeat, insinuat; in hac vero tertia non suum tantummodo, suorumque gaudium demonstrat, sed & invidentium murmur reprehendit: dicitur enim: *Erat autem filius ejus senior in agro. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Major filius populus Israel est, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est: in agro autem est; idest, in ipsa hereditaria opulentia legis, & Prophetarum terrena potius operatur. Veniens autem de agro domum appropinquare cœpit; idest, labore servilis operis improbo, ex eisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem consideravit: unde sequitur: *Et cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam, & chorum;* idest Spiritu Sancto plenos vocibus consonis Evangelium prædicare: sequitur enim: *Et vocavit unum de servis, & interrogavit quid hoc esset;* idest, sumit ad legendum aliquem Prophetarum, & eo quærens quodammodo interrogat unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris Propheta; sequitur enim: *Isque dixit illi: Frater tuus venit, & occidit patrem tuum vitulum saginatum, quia salvum illum recepit;* quasi dicat: In extremis terræ fuit frater tuus; sed inde major exultatio cantantium Domino canticum novum, quia laus ejus ab extremis terræ; & propter eum qui absens erat, occisus est vir sciens ferre imbecillitatem: quia quibus non est narratum de eo viderunt. *Ambrosius (Lib. 7. cap. de duobus filiis.)* Adolescentiori autem filio, (2) idest populo ex Gentibus, Israel, tamquam major frater, beneficium paternæ benedictionis invidit; quod facebant Judæi, quia Christus cum Gentibus epularetur: unde sequitur: *Indignatus est autem, & volebat introire. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Indignatur etiam & nunc, & adhuc non vult intrare. Cum ergo plenitudo Gentium introierit, egredietur opportuno tempore pater ejus, ut etiam omnis Israel salvus fiat: unde sequitur: *Pater ego illius egressus cœpit rogare eum.* Erit enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salutem Evangelii; quam manifestationem vocationis tamquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium. Deinde quæ respondit major filius, quæstiones duas habent: sequitur enim:

(1) *Al.* & optimus. (2) *Al.* idest populo, & Gentibus.

At ille respondens dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi. De mandato non prætergressio facile illud occurrit, non de omni mandato dictum, sed de uno maxime necessario, quod nullum alium Deum præter unum creatorem omnium colere visus est. Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligitur personam habere qui numquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamquam enim terrena desideraret, ab uno tamen Deo iste desiderabat bona, quamvis communia (1) cum pecoribus: unde & in Psalmo 72. dicitur: „ Ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.“ Sed quid est hædus quem numquam accepit ad epulandum? Sequitur enim: *Et numquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer.* Peccator hædi nomine significari valet. *Ambrosius* (ubi supra.) Judæus hædum requirit, Christianus agnum; & ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus immolatur. (2) Quæ res etiam in hædo videtur, quia Judæi ritum veteris sacrificii perdidit. Vel qui hædum quærunt, expectant Antichristum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 33.) Sed non inveno exitum hujus sententiæ. Multum enim absurdum est eum cui post dicitur, *Tu mecum es semper*, hoc à patre optasse ut Antichristo crederet. Neque omnino aliquem Judæorum, qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo hædo, si ipsi est Antichristus, qui ei non crederet? At si hoc est epulari ex hædi occasione, quod est de Antichristi perditione lætari; quomodo dicit filius, quem recepit pater, hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filii de ejus perditione lætaturi sint? Ipsum igitur sibi Dominum negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat: cum enim hædus est illi genti, id est cum eum sabbati violatorem, & prophanatorem æstimat, jucundari epulis illius non meruit. (3) *Gregorius.* Quod autem dicit, *Cum amicis meis*; aut ex persona principum cum plebe intelligatur, aut ex persona populi Hierosolymitani cum ceteris populis Juda. *Hieronymus.* (a) (in tract. de filio prodigo.) Vel dicit, *Numquam dedisti mihi hædum* id est, nullus sanguis Prophetæ, vel sacerdotis à Romano Imperio nos liberavit. *Ambrosius* (cap. de duobus filiis.) Impudens autem filius similis est publicano justificanti se, quia legem servabat in littera: impie accusa-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* cum peccatoribus; quod habet etiam *Nicolajus*. (2) *Al.* Quæri etiam. (3) Omissitur hic index à *Nicolajo*. (4) *Romanum exemplar an. 1570. & duo Veneta alterum an. 1721. alterum vero an. 1593: legunt non video quomodo quæ ipsius recte vocari possit (item ponit) diversis lumtaxat modis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Epist. 146. ad Damasum.

bat fratrem, quod cum meretricibus paternam substantiam prodegisset: sequitur enim: *Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum.* *Augustinus* (Lib. 2. quæst. Evang. cap. 33.) Meretrices autem sunt superstitiones Gentium, cum quibus substantiam dissipat qui, relicto vero connubio veri Dei, cum dæmone foeda cupiditate fornicatur. *Hieronymus* (ubi supra.) In hoc autem quod dicit, *Occidisti illi vitulum saginatum*, confitetur venisse Christum; sed invidia non vult salvari. *Augustinus* (ubi supra.) Non autem pater eum quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfectionem potioris, atque jucundioris exultationis invitat: unde, sequitur: *At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es.* *Hieronymus* (Lib. de fil. prodig. ad Damasum Pap. ut supra.) Vel quod dixerat, jactantia est; non veritas; cui pater non consentit, sed alia compescit ratione dicens, *Mecum es lege qua stringeris: non quia non peccaveris; sed quia Deus eum semper castigando retrahit.* Næc mirum si patris mentitur qui fratri invidet. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed bonus pater etiam hunc salvare cupiebat, dicens: *Tu mecum semper es; vel quasi Judæus in lege, vel quasi justus in comunione.* *Augustinus* (ut supra.) Quid autem sibi vult quod addidit, *Et omnia mea tua sunt*, quasi non sint & fratris? Sed sic à perfectis, & immortalibus filiis habentur omnia ut sint & omnium singula, & omnia singulorum; ut enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia caritas tenet. Sed quomodo omnia? Nonne & Angelos Deus in possessionem tali Filio subjecisse putandus est? Si possessionem sic accipias, ut ejus possessor ipse sit dominus, non utique omnia: non enim domini erimus, sed consortes potius Angelorum. Si verò possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem, non inveno cur non vere, ac proprie id possimus accipere: non enim illud loquimur ut dominas veritatis dicamus animas. Aut si nomine possessionis ad hoc sensu impedimur, illud quoque auferatur: non enim ait pater, Omnia possides, sed *Omnia mea tua sunt*, nec tamen ut ipsius domini. Quod enim est in nostra pecunia, potest familiaris nostræ vel alimentum esse, vel ornamentum, vel aliud hujusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille possit suum dicere, (4) non

N 3

video

video quomodo quæ ipsius sunt, non etiam recte sua vocare possit, diversis dumtaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, ad convivendum æqualia, ad dominandum inferiora. Congaudeat igitur securissimus major frater. *Ambrosius* (ubi supra in fin.) Si enim desinat invidere, omnia sua sunt, vel Judæus sacramenta veteris testamenti, vel baptizatus nova etiam possidens. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel aliter totum. Persona filii, qui videtur murmurare, sumitur pro omnibus quicumque scandalizantur (1) in subditis; sicut David introducit personam passam scandalum in peccatorum pace. *Titus*. Major igitur filius sicut agricola insistebat agriculturæ, non terrestrem, sed animæ agrum fodiens, & salutis arborem inferens, scilicet virtutes. *Theophylactus* (super *Senior filius*.) Vel erat in agro, hoc est in mundo, colens propriam carnem, ut repleatur panibus, & seminans in lacrymis; ut in gaudio metat; sed cognitis gestis nolebat intrare ad commune gaudium. *Chrysostomus*. (a) Quæritur autem si afficitur passione livoris dolens in prosperis aliorum. Dicendum est autem, quod nullus sanctorum dolet in talibus; immo bona aliorum sua existimat. Non autem oportet omnia quæcumque parabola continet, ad litteram pertractare; sed sensum elicientes cujus causa componitur, nihil aliud perscrutari. Hæc ergo parabola ad hoc est composita ut peccatores non diffidant reverti, scientes quod magna consequentur: unde introducit alios turbatos in eorum bonis, ut indicet eos livore tabescentes, sed tanto decore honoratos redeuntes, ut etiam invidiosi possint aliis fieri. *Theophylactus* (paulo à fin. Comm.) Vel pharisæorum intentionem corrigit Dominus per præsentem parabolam, quos ex (2) hypothese nominat justos; quasi dicat: Esto vos vere justos esse, nec transgressos aliquod mandatorum: numquid igitur propter hoc non oportet admittere à flagitiis redeuntes? *Hieronymus* (in Lib. de filio prodigo ad Damascum.) Vel aliter. Omnis justitia in comparatione Dei est injusti-

tia: unde Paulus Rom. 7. „ Quis me liberabit de corpore mortis hujus? “ Unde Apostoli indignati sunt pro petitione matris filiorum Zebedæi. *Cyrillus*. Quod & nos ipsi quandoque patimur: vivunt enim quidam præstantissimam, & optimam vitam; alius autem in ipso senio multoties ad Deum convertitur, vel forsitan extremum diem clandestere (3) debens, ac diluit reatus, Domino miserante. Hoc quidem aliquando respuunt ex importuna pusillanimitate, non attendentes mentem Salvatoris, qui de salute pereuntium gaudet. *Theophylactus* (ubi supra.) Dicit ergo filius patri: Gratis duxi in doloribus vitam, à peccatoribus molestatus; & numquam causa mei decrevisti macrandum esse hædum, id est persequentem me peccatorem, ut paululum recrearet; qualis hædus fuit Achab Eliæ: qui dicebat 3. Reg. 19. „ Domine, Prophetas tuos occiderunt. “ *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de duobus filiis.) Vel aliter. Notatur hic frater usque adeo ut de vilis venire dicatur, hoc est terrenis operibus occupatus, ignorans quæ sunt spiritus Dei, ut denique numquam pro se vel hædum quæratur occisum: non enim pro invidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus. Invidus hædum quærit, innocens agnum pro se desiderat immolari. Ideo & senior dicitur, eo quod cito quis per invidiam consenescat; ideo & foris stat, eo quod malevolentia eum excludat; ideo chorum, & symphoniam audire non potest, hoc est (4) non ulla theatralis incentiva lasciviæ, sed plebis concordiam (5) continentis, quæ de peccatore salvato dulcem lætitiæ suavitatem resultat: qui enim sibi justus videntur indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. Quis tu es ut Domino contradicas, ne videlicet culpam relaxaret, cum tu cui volueris ignoscas? Sed remittendis post penitentiam debemus favere peccatis, ne dum veniæ alterius invidemus, ipsi eam non mereamur à Domino. Non invidemus de longinqua regione remeantibus; quia & nos fuimus in regione longinqua.

(1) *Al. omittitur in. Sic autem legit P. Nicolai*: quicumque scandalizantur in subitis profectibus, & salute perfectorum; sicut David, &c. (2) *Al. hypostasi*. (3) *Nicolajus habet, debens, tunc diluit*. (4) *Al. nonnulla*. (5) *Al. continentis*.

Ex edit. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. ex hom. 65. in Matth.

CAPUT XVI.

(a) **D**icebat autem & ad discipulos suos : Homo quidam erat dives qui habebat villicum ; & hic diffamatus est apud illum , quasi dissipasset bona illius. Et vocavit illum , & ait illi : Quid hoc audio de te ? Redde rationem villicationis tuæ : jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se : Quid faciam , quia dominus meus auferet à me villicationem ? Fodere non valeo , mendicare erubescō. Scio quid faciam ; ut cum amorus fuero à villicatione , recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui : dicebat primo : Quantum debes domino meo ? At ille dixit : Centum cados olei. Dixitque illi : Accipe cautionem tuam , & sede cito , & scribe quinquaginta. Deinde alii dixit : Tu vero quantum debes ? Qui ait , Centum coros tritici. Ait illi : Accipe litteras tuas , & scribe octoginta.

(b) Et laudavit dominus villicum iniquitatis , quia prudenter fecisset : quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico : facite vobis amicos de mammona iniquitatis , ut cum defeceritis , recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo , & in majori fidelis est ; & qui in modico iniquus est , & in majori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis , quod verum est quis credet vobis ? Et si in alieno fideles non fuistis , quod vestrum est quis dabit vobis ? Nemo servus potest duobus dominis servire : aut enim unum odio habebit , & alterum diliget ; aut uni adhærebit , & alterum contemnet. Non potestis Deo servire , & mammonæ.

(c) Audiebant autem omnia hæc pharisæi ; qui erant avari , & deridebant illum. Et ait illis : Vos estis , qui justificatis vos coram hominibus ; Deus autem novit corda vestra : quia quod hominibus altum est , abominatio est apud Deum. Lex , & Prophetæ utique ad Joannem ; ex eo regnum Dei evangelizatur , & omnis in illud vim facit. Facilius est autem cælum , & terram præterire , quam de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam , & alteram ducit , mœchatur ; & qui dimissam à viro ducit , mœchatur.

(d) Homo quidam erat dives , qui induebatur purpura , & bysso , & epulabatur quotidiè splendide. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus , qui facebat ad januam ejus : ulceribus plenus , cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis ; & nemo illi dabat ; sed & canes veniebant , & lingebant ulcera ejus.

(e) Factum est autem ut moreretur mendicus , & portaretur ab Angelis in sinum Abrahamæ. Mortuus est autem & dives , & sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos , cum esset in tormentis , vidit Abraham à longe , & Lazarum in sinu ejus ; & ipse clamans , dixit : Pater Abraham , miserere mei , & mitte Lazarum , ut intingat extremum digiti sui in aquam , ut refrigeret linguam meam , quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham : Fili , recordare quia recepisti bona in vita tua , & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur , tu vero cruciatis. Et in his omnibus inter nos , & vos caos magnum firmatum est ; ut hi qui volunt hinc transire ad vos ; non possint , neque inde huc transire.

(f) Et ait : Rogo te , pater , ut mittas eum in domum patris mei : habeo enim quinque fratres : ut testetur illis , ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham : Habent Moysen , & Prophetas ; audiant illos. At ille dixit : Non , pater Abraham ; sed si quis ex mortuis ierit ad eos , pœnitentiam agent. Ait autem illi : Si Moysen , & Prophetas non audiunt ; neque si quis ex mortuis resurrexerit , credent.

(a) **B**eda (cap. 65. in Luc. in proemii princ.) Postquam murmurantes de pœnitentium receptione tribus parabolis Salvator redarguit , quartam mox , quintamque de eleemofyna danda , & parsimonia sequenda subjungit : quia & ordo prædicandi aptissimus est ut post pœnitentiam eleemofyna subiungatur : unde dicitur : *Dicebat autem ad discipulos suos : Homo quidam erat dives , qui habebat villicum. Chrysostronus.* (a) Opinio quædam erronea.

Ex epist. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. Refert ex illa Corderius , & ex ipsius hom. in parabolam hanc Tom. 7. edit. Anglicanæ Græcæ desumam notat ; sed in Commeniniana , quæ ad manum est , non habetur.

nea (1) aggravata mortalibus auget crimina, minuit bona: ea vero est opinari quod ea quæcumque possidemus in usu vitæ, possideamus ut domini; & ideo etiam opportune ea apprehendimus tanquam bona præcipua. Sed contrarium est: non enim nos ut domini in vita præfenti collocati sumus in propria domo, sed tanquam hospites, & advenæ quo nolimus ducimur, & quo tempore non putamus: qui nunc locuples est, in brevi fit mendicis. Ergo quicumque sis; noveris te esse dispensatorem alienorum, & (2) quod transitorii usus, & brevis tibi jura concessa sunt. Abjecto ergo ab anima domini fastu, sumas humilitatem; & modestiam villici. *Beda.* (a) Villicus quippe villæ gubernator est, unde & à villa nomen accepit; oeconomus autem tam pecuniæ quam frugum, & omnium quæ habet dominus, dispensator est. *Ambrosius.* Et hoc ergo discimus non ipsos esse dominos, sed potius villicos alienarum facultatum. *Theophylactus.* Deinde quod cum non exercemus dispensationem opum ad libitum domini; sed ad proprias illecebras commissis abutimur, criminosi villici sumus: unde sequitur: *Et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Chrysostomus.* (b) Interea evulsus à villicatione eripitur; sequitur enim: *Et vacavit illum, & ait ei: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare.* Quotidie talia nobis per effectus exclaimat Dominus, ostendens nobis fruentem in meridie sospitate, priusquam vesperscat, exanimem, & alium inter prandia expirantem; & diversimode ab hac villicatione discedimus. Sed fidelis dispensator, qui de propria dispensatione confidit, desiderat cum Paulo dissolvi, & esse cum Christo; is autem cujus sunt vota terrena, anxiat in exitu: unde de hoc villico subditur: *Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubescio.* Impotentem esse in opere crimen est vitæ inertis: non enim timeret, si consuevisset affectare labores. Quod si secundum allegoriam accipiamus parabolam, post transmigrationem hinc factam non est tempus operandi. Vita præsens habet exercitium mandatorum, futura vero solatium. Si nihil operatus es hic, frustra in futurum curas; sed nec mendicando proficies. Hujus indicium sunt virgines fatuæ, quæ imprudenter à prudentibus

mendicaverunt; sed reversæ sunt vacuæ: quilibet enim suam conversationem ut tunicam induit; non est autem eam exuere, nec ambire cum alio. Sed debitorum remissionem ingeniatu est nequitia villicus, statuens sibi malorum remedium in conservis: sequitur enim: *Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas.* Quoties enim quis exitum suum percipiens, levat beneficio sarcinam peccatorum, vel relaxando debita debitori, vel tribuens inopibus copiam, ea quæ sunt domini largiens; multos amicos conciliat præbituros sibi coram iudice testimonium veritatis non vocibus, sed bonorum operum ostensione, quin etiam paraturos per testimonium refrigerii mansionem. Nihil autem est nostrum, sed omnia sunt ditionis Dei: unde sequitur: *Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Beda* (cap. 64. in Luc.) Cados Græcæ est amphora continens urnas tres. Sequitur: (3) *Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, & scribe quinquaginta:* dimidiam ei partem dimittens. Sequitur: *Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait, Centum coros tritici.* Corus modis triginta completur. Sequitur: *Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta:* quintam partem ei dimittens. Simpliciter ergo sic potest accipi. Quisquis indigentiam pauperis, vel ex dimidia, vel ex quinta alleviat parte, misericordiæ suæ mercede donandus est. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.) Vel quod de centum cadis olei quinquaginta fecit scribi à debitore, & de centum coris tritici octoginta, ad hoc valere arbitror ut ea quæ in facerdoes, atque levitas Judæus quisque operatur, in Ecclesia Christi abundant, ut cum illis decimas darent, isti dimidias dent, sicut de bonis suis fecit Zachæus; aut certe duas decimas dando, idest unam quintam, superent impendia Judæorum.

(b) *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.) Villicum quem dominus ejiciebat à villicatu, laudavit dominus, eo quod in futurum sibi prospexerit: unde dicitur: *Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter egisset.* Non tamen omnia debemus ad imitandum sumere: non enim domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus. *Origenes.* (c) Verum, quia Gentiles

(1) Nicolai legit aggenerata. (2) Al. deest quod. (3) Al. Sequitur enim; & sic etiam infra.

Ex EDIT. P. NCOLI (a) Ex Hieronymo. (b) Ubi supra. Non eodem tenore tamen, vel eadem serie Corderius refert; sed idem fere sensus ex verbis quantumcumque diversis colligi potest; quamvis sunt aliqua hic expressiora quam sint ibi; sive & ibi aliqua quæ non sunt hic. (c) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. Ex Geometria in Proverbia notat Corderius, nec in Origine occurrit.

cunt prudentiam esse virtutem, & diffiniant eam peritiam bonorum, malorum, & neutrorum; vel cognitionem agendorum, & non agendorum: considerandum est utrum hæc dictio plura, aut unum significet. Dicitur enim quod Deus paravit cælos prudentia: constat bonam esse prudentiam, qua Dominus cælos paravit. Dicitur etiam in Genesis 3. secundum 70. quod serpens prudentissimus erat; ubi prudentiam non virtutem dicit, sed astutiam ad mala inclinationem habentem; & secundum hoc dicitur, quod dominus laudavit villicum, quia prudenter egisset, hoc est calide, & perperam. Et forsitan quod dixit, *Laudavit*, non secundum veram commendationem, sed abusive dictum est; ut cum dicimus aliquem commendari in mediocribus, & (1) indifferentibus rebus, & quodammodo mirandos esse concursus, & acumen, quibus vigor mentis elicitur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.) E contrario dicuntur istæ similitudines, ut intelligamus, si laudari potuit ille à domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Deo qui secundum ejus præceptum opera illa faciunt? *Origenes.* (a) Filii quoque hujus sæculi non sapientiores, sed prudentiores dicuntur lucis filiis; & hoc non absolute, & simpliciter; sed in genere suo: sequitur (2) enim: *Quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* *Beda* (super *Filii hujus sæculi prudentiores.*) Filii lucis, & filii hujus sæculi vocantur, quomodo filii regni, & filii perditionis; cujus enim unusquisque agit opera, ejus cognominatur, & filius. *Theophylactus* (super idem.) Filios ergo hujus sæculi vocat (3) cogitantes quæ sibi commoda sunt in terra; filios vero lucis spirituales opes tractantes intuitu divini amoris. Invenimur autem in humanis quidem administrationibus prudenter omnia disponentes, & summopere satagentes, ut si deserimus ab administratione, habeamus vitæ refugium; cum vero dispensare debemus divina, non præmeditamur quæ nobis postmodum sunt profutura. *Gregorius* 18. Moral. (super illud Job 27. „Dives cum dormierit:“ cap. 11. in nov. exemp.) Ut ergo in sua manu homines post mortem quicquam inveniant, ante mortem divitias suas in pauperum manibus ponant: unde sequitur: *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 35.) Quod Hebræi vocant mammona, Latine divitiæ vocantur; ac si diceret: Facite vobis amicos de divitiis iniquita-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

tis. Hoc autem quidam male intelligendo rapiunt aliena, & inde aliquid pauperibus largiuntur; & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigendus est. De justis laboribus eleemosynas facite: non enim corrupturi estis judicem Christum. Si de præda inopis dares aliquid judici, ut pro te judicaret, si judex ille pro te judicavit, tanta vis est justitiæ ut etiam tibi displiceat. Noli tibi pingere talem Deum: fons justitiæ est. Noli ergo eleemosynas facere de fenore, & usuris: fidelibus dico, quibus copius Christi erogamus: sed si pecunias tales habetis, de malo est quod habetis. Jam nolite malum facere. *Zachæus* dixit infra 19. *Dimidium rerum mearum do pauperibus.* Ecce quomodo currit qui currit facere amicos de mammona iniquitatis; & ne reus aliunde teneretur? *Si cui aliquid tuli, quadruplum reddam.* Est & alius intellectus. Mammona iniquitatis divitiæ sacrilicæ sunt omnes, undecumque sint. Si enim veras divitias quæris, aliæ sunt, quibus Job nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat. Istæ (4) autem ab iniquitate appellantur divitiæ, quia veræ non sunt: paupertate enim plenæ sunt, & semper obnoxie casibus: si enim veræ divitiæ essent, securitatem tibi darent. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.) Vel divitiæ iniquitatis dicuntur, quia non sunt istæ divitiæ nisi iniquis, & qui in eis constituunt spem, atque copiam suæ beatitudinis. A justis vero cum hic possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiæ nisi cælestes, & spirituales. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lac. cap. ult.) Vel iniquum mammona dixit, quia variis divitiarum illecebris nostras avaritias tentat affectus; ut velimus servire divitiis. *Basilius.* (b) Vel si successeris patrimonio, ab injustis congregata cepisti: in pluribus enim prædecessoribus necesse est aliquem reperiri qui injuste usurpaverit aliena. Ponatur autem ut nec pater exegerit: sed aurum unde habes? Si quidem dicis: A me, ignarus Dei es, non habens notitiam Creatoris; si vero à Deo, dic nobis rationem propter quam eas accepisti: an non „Dei est terra, & plentudo ejus?“ *Psalms.* 23. Ergo si communis Domini nostra sunt, erunt, & conservorum nostrorum. *Theophylactus* (hoc loco.) Illæ ergo dicuntur opes nequitiae quascumque Dominus dedit ad impendia necessitatis fratrum, ac conservorum nostrorum, nos vero tenemus nobis. Decebat igitur à principio omnia pauperibus tradi; verum, quia iniquitatis fuimus villici, nequiter

O 3 reti-

(1) Al. differentibus: (2) Al. omititur enim. (3) Al. cogitationes. (4) Al. enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Geometer, ut supra. (b) In Catena Græcorum PP. Hoc neque à *Orderio* refertur, neque sic in Basiliis Operibus occurrit; sed aliquid ex parte hæc pertinens orat. de divitiis, & paupertate, vel de avaritia versus finem.

retinentes quod deputatum est ad aliorum opus, non est omnino mandandum in hac credulitate, sed impartiendum est pauperibus, ut recipiamur ab eis in cælestibus tabernaculis: sequitur enim: *Ut cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Gregorius 21. Moral. (cap. 24.) (a) Si autem eorum amicitias æterna tabernacula acquirimus, dantes pensare debemus quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. Augustinus de Verb. Dñm. (serm. 35.) Qui sunt enim qui habebunt tabernacula æterna nisi sancti Dei? Et qui sunt qui ab ipsis accipiendi sunt in tabernacula æterna nisi qui eorum indigentiam seruiunt, & quod eis opus est hilariter subministrant? Isti sunt minimi Christi, qui omnia sua dimiserunt, & secuti sunt eum; & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, ut Deo sine sæculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos sursum humeros tollerent. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.) Non ergo eos à quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam debitores Dei fas est intelligi; cum iusti, & sancti significantur hoc loco, qui eos introducant qui necessitatibus suis terrena bona communicaverunt. Ambrosius (Lib. 7. cap. 6.) Vel aliter. *Facite vobis amicos de iniquo mammona;* ut largiendo pauperibus, Angelorum, ceterorumque sanctorum gratiam comparemus. Chrysostomus. (b) (hom. 33. ad popul. Antioch.) Attende etiam, quod non dixit: *Ut suscipiant vos in suis mansionibus,* non enim ipsi sunt qui suscipiunt: unde cum dixisset: *Facite vobis amicos,* addidit, *De mammona iniquitatis;* ostendens quod non simpliciter eorum amicitia nobis patrocinabitur, nisi bona opera nos comitentur, nisi evacuemus iuste divitias congestas iniuste. Ars igitur artium peritissima est eleemosyna: non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam perennem impendit. Singularum artium alia alterius adminiculo indiget; cum autem misereri oportet, nullius alterius, sed solius volumatis est opus. Cyrillus. (c) Sic igitur docebat Christus, affluentes divitiis summo opere diligere amicitiam pauperum, & thesaurizare in cælis. Noverat autem humanæ mentis desiderium, quomodo ambientes divitias nullum caritativum opus impendunt egenis. Quod igitur talibus nullas spiritualium donorum fructus proveniat, manifestis exemplis ostendit, sub-

dens: *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.* Aperit autem nobis Dominus oculum cordis, exponens quod dixerat, eum subdit: *Si ergo in iniquo mammona fidelis non fuistis, quod verum est quis credat vobis?* Est igitur minimum (1) iniquitatis mammona, idest terrenæ divitiæ, quæ superna sapientibus nihil esse videntur. Arbitrer ergo aliquem esse in modico fidelem, cum de his minimis oppressis ærumna, subsidium impertitur. Itaque si in modico fuerimus perfidi, quo pacto ab eo obtinebimus verum, idest divinorum charismatum, uber donum, animæ humanæ imprimens divinam speciem? Quod autem ad hoc tendat intentio verborum Domini, per sequentia patet: dicit enim: *Et si in alieno non fuistis fideles, quod vestrum est quis dabit vobis?* Ambrosius (Lib. 7. cap. ult.) Alienæ nobis divitiæ sunt, quia præter naturam sunt, neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt; Christus autem noster est, quia hominum vita est, denique in propria venit. Theophylactus. Sic igitur hucusque docuit nos quam fideliter deceat dispensare divitias; sed quia opum dispensatio secundum Deum non aliter obtinetur quam per impassibilitatem animi ad divitias non affecti, subiungit: *Nemo servus potest duobus dominis servire.* Ambrosius (ubi supra.) Non quia duo, sed unus est Dominus: nam etsi sint qui mammonæ seruiant, tamen non ille novit aliqua jura dominatus, sed ipsi sibi jugum servitutis imponunt. Unus est Dominus, quia unus est Deus: unde patet Patris, & Filii unum esse dominatum: & hujus rationem assignat subdens: *Aut enim unum odio habebit, & alterum diligit; aut uni adhærebit, & alterum contemnet.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 36.) Hæc autem non passim, aut quasi temere dicta sunt: nemo enim interrogatus utrum diligeret diabolum, respondet se diligere, sed potius odisse: Deum autem se diligere omnes fere proclamant. Ergo *aut unum odiet, scilicet diabolum; & alterum diligit, scilicet Deum, aut alteri adhærebit, scilicet diabolo, cum quasi (2) ejus præmia temporalia sectatur, & alterum contemnet, scilicet Deum;* sicut solent minas ejus postponere cupiditatibus suis qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blanduntur. Cyrillus. (d) Conclusio autem est totius sermonis quod sequitur: *Non potestis Deo servire, & mammona;*

(1) Al. iniquus, item iniquus. (x) Al. omittitur ejus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In antiquis quidem exemp. ab init. cap. in nobis autem prope medium, super illud Job 31. *Si despexit percuntem.* (b) In Catena Græcorum PP. Colligitur ex hom. 53. & 78. in Matth. ut ex hom. 14. in Epist. ad Rom. adde hom. 32. in Epist. ad Hebr. itemque hom. 33. inter illas quæ ad populum inscribuntur, & hom. 2. de Lazaro, ut & 3. vers. finem. (c) In eadem Catena Græca. (d) Ubi supra.

mona. Totum igitur studium transferamus ad aliterum divitiis abrenuntiantes. *Beda* (cap. 65. in Luc.) Audiatur ergo hoc avarus, non posse simul divitiis, Christoque servire; & tamen non dixit: Qui habet divitias, sed qui servit divitiis; qui enim divitiarum servus est, divitias custodit ut servus; qui autem servitutis excussit iugum, distribuit eas ut dominus. Sed qui servit mammonæ, illi utique servit qui rebus istis terrenis merito suæ perversitatis præpositus, & princeps hujus sæculi nominatur.

(c) *Beda* (cap. 65. in Luc.) Monuerat Christus scribas, & pharisæos de sua justitia non præsumere, sed peccatores poenitentes recipere, & eleemosynis sua peccata redimere; sed illi præceptorem misericordiæ, humilitatis, & parsimoniæ deridebant: unde dicit: *Audiebant autem omnia hæc pharisæi; qui erant avari, & deridebant eum*: duas ob causas: quia vel minus utilia imperaret, vel à se jam facta (1) superflue ingereret. *Theophylactus* (hoc loco.) At Dominus detegens in eis occultam malitiam, ostendit eos simulare justitiam: unde subditur: *Et ait illis: Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.*

(a) Justificant se coram hominibus qui peccatores tamquam infirmos, desperatosque contemnant; se autem ipsos tamquam perfectos eleemosynarum remedio opus non habere credunt; sed noxii tumoris altitudo quam sit juste damnanda videt ille, qui illuminabit abscondita tenebrarum: 1. Corinth. 4. unde sequitur: *Deus autem novit corda vestra.* *Theophylactus.* Et ideo abominabiles ei estis ob arrogantiam, & ambirum humani favoris: unde subditur: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum.* *Beda* (cap. 65.) Disputantem autem contra avaritiam Salvatorem pharisæi deridebant, quasi contraria legi, Propheusque præciperet, ubi multi ditissimi Deo placuisse leguntur; sed & ipse Moyses populum quem regebat, si legem sequeretur, omnibus terrenis bonis abundaturum prædixit: quibus Dominus occurrens ostendit inter legem, & Evangelium, sicut promissionum, ita & præceptorum non minimam esse differentiam: unde subditur: *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem.* *Ambrosius.* Non quia lex defecit, sed quia incepit Evangelii prædicatio: videntur enim minora compleri, cum potiora succedunt. *Chrysostomus* (hom. 38. in Matth.) Per hoc autem reddit eos celeres ad illi fidem: quia si usque ad tempus Joannis consummata sunt omnia, ego sum qui veni: non enim destitissent Prophetæ, nisi venissem ego. (b) Sed dices: Qualiter Prophetæ

usque ad Joannem cum multis plures Prophetæ in novo quam in veteri testamento fuerint? Sed de illis Prophetis dicit qui prænuñtaverunt Christi adventum. *Eusebius.* (c) Noverant autem priores Prophetæ prædicationem regni cælorum; sed nullus eorum expresse annuntiaverat populo Judæorum: eo quod puerilem mentem Judæi habentes (2) imbecilles erant circa prædicationis immensitatem. Primus autem Joannes manifeste prædicavit appropinquasse regnum cælorum, necnon & peccatorum remissionem per lavacrum regenerationis: unde sequitur: *Et regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.* *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. 1.) Lex enim multa secundum naturam tradidit, ut naturalibus indulgentior desideris ad justitiæ fructum nos vocaret; Christus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates. Sed ideo vim facimus naturæ ut non ad terrena demergat, sed ad superna se erigat. *Eusebius.* (d) Magna enim pugna incumbit mortalibus in ascensu cælorum: quod enim homines carne mortali vestiti subjungunt voluptatem, & omnem illicitum appetitum, imitari volentes vitam angelicam, quomodo non fit violenter? Quis autem videns divino insudantes cultui, & per se suam carne mortificantem, non revera fatebitur illos vim inferre regno cælorum? Sed & si quis indagaverit missandum propositum venerandum martyrium, fatebitur eos vim irrogare in regnum cælorum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 37.) Vim etiam faciunt in regnum cælorum, ut non solum temporalia ista contemnant, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentes: hoc enim subjungit Evangelista, cum dixisset, derisum fuisse Jesum, cum de contemnendis terrenis divitiis loqueretur. *Beda* (cap. 58. in Luc.) Ne autem putarent in eo quod dixit: *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem*, legis, vel Prophetarum ab eo destructionem prædicari; hæc excludit subdens: *Facilius autem est cælum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cædere.* Præterit enim figura hujus mundi, 1. Corinth. 7. de lege autem nec unius quidem literæ summitas, id est nec minima quæque a sacramentis spiritualibus vacant: & tamen *lex, & Prophetæ usque ad Joannem*: quia non potuit ultra venturam prophetizari qui Joannis præconio jam venisse clarebat. Quod autem de lege in perpetuum non violanda prædixerat, uno exempli gratia de illa sumpto confirmat testimonio, dicens: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur, & qui dimissam à vi-*

(1) Al. superfluis. (2) Al. deest imbecilles.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Beda. (b) Hom. 19. Oper. imperfi. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ibid.

ro ducit, mœchatur: ut ex hoc uno discerent etiam in ceteris eum non ad solvenda, sed implenda decreta (1) legis venisse: Theophylactus (super *Lex. & Prophetæ usque ad Joannem.*) Quod enim cum imperfectis lex imperfecte loqueretur, ex hoc patet quod duris præcordiis Judæorum ait Deut. 24, „ Si vir odio habuerit conjugem, „ dimittit eam: „ quia cum homicidæ essent, & gauderent in sanguine, nec astrictorum sibi miserebantur; adeo ut filios, & filias mactarent dæmonibus. Nunc vero perfectionis doctrinæ opus est: ob hoc igitur dico, quod si quis repudiat conjugem, non incumbente causa fornicationis, mœchatur, & qui aliam duxerit, mœchatur. Ambrosius (Lib. 8. in Lucam cap. de lege conjugii.) Prius autem dicendum arbitror de lege conjugii, ut postea de prohibendo divortio disputemus. Quidam putant omne conjugium à Deo esse, quia scriptum est Matth. 19, „ Quos Deus conjunxit, homo non separat. „ Quomodo ergo Apostolus dixit i. Cor. 7, „ Si infidelis discedit, discedat? „ in quo ostendit, non à Deo esse omne conjugium: neque enim Christiani Gentilibus Dei iudicio conjunguntur. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ culpæ diffitearis auctorem. Etenim si alienos, multo magis uxoris debes tolerare, & emendare mores: quæ cum parvulis facta dimittitur, durum si excludas parentem, pigra teneas, ut ad contumeliam parentis addas etiam pietatis injuriam; durus si propter matrem etiam filios simul pellas. Patrisne liberos tuos vivente te esse sub vitrico; ac in columi matre, esse sub noverca? Quam periculosum, si fragilem adolescentiæ ætatem errori offeras; quam impium, si ejus destitutas senectutem cujus defloraveris juventutem! Pone si repudiata non nubat; & hoc tibi debuit displicere, cui adultero fidem seruat. Pone si nubat; necessitas illius tuum crimen est, & quod conjugium putas, adulterium est. Hoc moraliter tamen: quia supra proposuerat regnum Dei evangelizari, & cum dixisset de lege unum apicem non posse cadere, subjecit: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur &c.* vir Christus est, uxor Ecclesia, caritate, uxor; integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non sepatet persecutio, non averrat luxuria, non philosophia deprædetur, hæreticus non inficiat. Judæus non sepatet. Adulteri sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei, & sapientiæ veritatem. (d) Beda (cap. 68. in Luc.) Admonuerat

supra Dominus facere amicos de mammona iniquitatis; quod audientes pharisæi deridebant: deinde illas quæ proposuerat, exemplis affruit, dicens: *Homo quidam erat dives.* Chrysofostomus (hom. de divite circ. princ. inter hom. ex Luca.) *Erat*, non est, quia præterit quasi umbra fugiens. Non autem omnis sancta paupertas, aut divitiæ criminosa; sed ut luxuria infamat divitiæ, ita paupertatem commendat sanctitas: sequitur enim: *Et induebatur purpura, & bysso.* Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. de divite induto.) Purpura color regii habitus est; ex conchis marinis ferre circumcisissis emissa, byssus vero genus lini candidi, & mollissimi. Gregorius in hom. (40. in Evang.) Si autem subtilium pretiosarumque vestium cultus culpa non esset, nequaquam sermo Dei hoc tam vigilanter exprimeret. Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quæret, ut honoratior ceteris, esse videatur: nemo enim vult ibi pretiosis vestibus indui ubi ab aliis non possit videri. Chrysofostomus (in hom. super hoc Evang. *Homo quidam erat dives*: inter hom. ex Luca.) Cinerem, & pulverem, & terram purpura, & serico protegebat: secundum vestimenta ejus, ita & epulæ: (2) ergo & nobis quales epulæ, talia & vestimenta: unde sequitur: *Et epulabatur quotidie splendide.* Gregorius i. Moral. (2) (super illud, „ Cumque in orbem transissent. „) Ubi solerter intuendum est, quia celebrari sine culpa convivia vix possunt: pene semper epulas comitatur voluptas. Nam dum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur.

Sequitur: *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.* Ambrosius (Lib. 8. cap. de divite induto.) Narratio magis quam parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. Chrysofostomus (in hom. hujus Evang. ut supra.) Parabola vero illa est ubi exemplum ponitur, & tacentur nomina. Interpretatur autem Lazarus, qui adjutus est: pauper enim erat, & illum Dominus adjuvabat. Cyrillus. (b) Vel aliter. (3) Præsens sermo de divite, & Lazaro similitudinarie scriptus est in parabola, ut innotescat quod qui terrenis affluunt opibus, nisi velint opitulari necessitatibus pauperum, gravem incurrent sententiam. Refert autem traditio Judæorum, Lazarum quemdam fuisse tunc temporis in Hierosolymis extrema pressum inopia, & infirmitate, cujus meminit Dominus, introducens eum in exemplum ad majorem sermonis manifestationem. Gregorius in hom. (40. in Evang.) Notandum

(1) Al. lege. (2) Al. & nos quales epulæ &c. (3) Al. Potens.

Ex edit. P. Nicol. (a) Tam in antiq. quam in nov. codd. cap. 5. super illud Job. 1. *Cumque &c.* (b) In Cat. Græc. PP.

dum etiã est ; quia in populo plus solent nomina divitum quã pauperum sciri. Dominus autem nomen pauperis dicit , & nomen divitis non dicit : quia Deus humiles novit , atque approbat , superbos ignorat. Ut autem amplius probaretur pauper , simul hunc & paupertas , & ægrotudo tabefecit : sequitur enim : *Qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus. Chrysostomus* (in hom. super istud Evang. ut supra.) Ideo jacebat ad januam , ne dives diceret : Non vidi , nemo mihi nuntiavit. Videbat eum exiens , & revertens. Ideo ulceribus plenus , ut crudelitatem divitis suo corpore demonstraret. (1) Infelicissime hominum , mortem corporis tui vides jacere ante januam , & non misereris. Si Dei præcepta non consideras , saltem conditionis tuæ miserere , & time ne ipse talis efficiaris. Ægrotatio autem habet aliquod solatium , si opes habet : quanta ergo in isto pœna est in quo inter tanta vulnera non meminit dolores plagarum , sed famem ? sequitur enim : *Cupiente saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis ;* quasi dicat : Quod projicis de mensa , hoc præbe in elemosynam ; fac damna lucrum. *Ambrosius* (ut supra.) Insolentia autem , & tumor divitum (2) indicis competentibus subinfertur : sequitur enim : *Et nemo illi dabat.* Ita enim sunt conditionis humanæ immemores , ut tamquam supra naturam sui de miseris pauperum incentiva suarum capiant voluptatum , rideant inopem , insultent egenti , & quorum misereri deceat , his auferant. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 25.) Inexplebilis enim avaritia divitum nec timet Deum , nec hominem veretur : non parcit patri , amico fidem non servat , viduam opprimit , rem pupilli invadit. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Insuper pauper videbat precedentem divitem ab obsequentibus circumfulciri , se in infirmitate , & inopia à nullo visitari : nam quia nemo eï ad visitandum aderat , testantur canes , qui licenter vulnera ejus lingebant : sequitur enim : *Sed & canes veniebant , & lingebant ulcera ejus. Chrysostomus* (ut supra.) Ulcera quæ nullus hominum lavare dignabatur , & contrectare , feræ mites lambunt. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Ex una ergo re omnipotens Deus duo judicia exhibuit ; dum Lazarum pauperem ante januam divitis jacere permisit , ut & dives impius damnationis sibi auget ultionem , & tentatus pauper cresceret ad remunerationem : quia conspiciebat ille quotidie cui misereretur , videbat iste de quo probaretur.

(e) *Chrysostomus* (in hom. hujus lection. S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Quartio supra jam citata exempla omittunt.* Infelicissime hominum. (2) *Al.* in divitiis competentibus. (3) *Al.* desperes. (4) *Omittit P. Nicolai* defuncto.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 6. in 2. ad Corinth. (b) Conc. 2. de Lazaro.

ut supra.) Audivimus quid utrique in terra passi sunt ; videamus quid utrique patiantur apud inferos. Quod temporale fuit , præterit quod sequitur , æternum est. Uterque mortuus est : illum Angeli , hunc pœnæ susceperunt : dicitur enim : *Factum est autem ut moreretur mendiculus , & portaretur in sinum Abrahamæ.* Tantæ pœnæ repente deliciis commutantur. Portatur post tantos labores , quia defecerat , ne saltem ambulans laboraret ; & portabatur ab Angelis. Non suffecerat ad portandum pauperem unus Angelus ; sed propterea plures veniunt , chororum letitiæ faciant. Gaudet unusquisque Angelus tantum onus tangere , libenter talibus operibus prægravantur , ut ducant homines ad regna cælorum. Portatus est autem in sinum Abrahamæ , ut illum palparet , & refocillaret. Sinus Abrahamæ , paradysus est. Ideo autem Angeli ministrantes tulerunt pauperem , & locaverunt eum in sinu Abrahamæ , quia licet despectus jaceret , non tamen desperavit , nec blasphemavit , dicens : Hic dives in nequitia vivens gaudet , & tribulationem non patitur ; ego vero nec obtinere valeo necessariam escam. *Augustinus* de Origine animæ (Lib. 4. cap. 16.) Quod autem Abrahamæ sinum existimas esse corporeum , vereor ne in re tanta joculariter , non serio agere credaris. Neque enim usque adeo (3) deciperis , ut arbitraris corporeum sinum hominis unius ferre tot animas ; immo , ut secundum te loquar , tot corpora quot illuc Angeli , sicut Lazarum , perferunt : nisi opineris fortasse illam unam animam solam ad eundem sinum pervenire meruisse. Si errare pueriliter non vis , sinum Abrahamæ intellige remotam sedem quietis , atque secretam , ubi est Abraham ; & ideo Abrahamæ dictam , non quod ipsius tantum sit , sed quod ipse multarum gentium pater sit , qui ad imitandum fidei principatum præpositus est. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Cum autem duo essent inferius corda , pauperis scilicet , & divitis ; unus desuper erat inspector , qui & pauperem tentando exercebat ad gloriã , & divitem tolerando expectabat ad pœnam : unde sequitur : *Mortuus est autem & dives. Chrysostomus* (a) (conc. 2. de Lazaro ante med.) Mortuus quidem est tunc corpore ; sed erat illi ante anima mortua : nihil enim agebat ex operibus animæ : nam totus fervor ejus qui provenit ex dilectione proximi , expiravit ; & erat corpore (4) defuncto defunctior. (b) Nullus autem est qui sepeliendo diviti ministrasse dicatur ut Lazaro : eo namque quod in lato itinere delectatus

multos habuit obsequentes adultores, ut pervenit ad finem, privatus est omnibus: simpliciter enim sequitur: *Et sepultus est in inferno.* Sed etiam anima ejus dum viveret sepeliebatur, obruta corpore quasi sepulcro, *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.)* Sepultura autem inferni poenarum profunditas est, quæ superbos, & immisericordes post hanc vitam vorat, *Basilii. (a)* Est autem infernus quidam locus communis in intimo terræ, obumbratus undique, & opacus, cujus est quoddam orificium in profundum tendens, per quod patet descensus animabus ad mala damnatis. *Chrysostomus. (b)* Vel sicut Regnum carceres extra manent, sic & extra mundum foris alicubi est infernus; unde & exteriores tenebræ dictæ sunt. *Theophylactus (super In inferno.)* Quidam vero dicunt infernum esse transitum ab apparenti ad disparens, & deformitatem animæ: quamdiu enim anima peccatoris in corpore est, apparet per proprias operationes; ut autem evolat de corpore, fit deformis. *Chrysostomus (conc. 2. de Lazaro.)* Sicut autem pauperi dum viveret graviores poenam reddebat jacere ante januam divitis, & aliena bona prospicere; sic diviti mortuo augebat exitium accubitus in gehenna, & prospectus delectationis Lazari, ne solum tormentorum natura, sed & collatione honoris illius intolerabilius sentiret supplicium: unde sequitur: *Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe.* Elevavit quidem oculos, ut inspiceret, non ut despiceret. Lazarus enim sursum erat, ille deorsum; illum plures Angeli portabant; istum infinita tormenta possidebant: unde non dicit, *Cum esset in tormento, sed in tormentis*: totus enim in tormentis erat, oculos solos liberos habebat, ut alterius lætitiâ posset aspicere, (1) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet: aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. *Gregorius. (c)* Si autem Abraham adhuc in imis non esset, hunc dives in tormentis positus non videret. Eos enim qui cælestis patriæ vias secuti sunt, (2) post egressum carnis, inferni claustra tenuerunt, non ut poenâ quasi peccatores plecteret, sed ut illos in locis remotioribus requiescentes, quia necdum intercessio mediatoris advenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ retineret. *Chrysostomus (hom. 4. in Epist. ad Philipenses.)* Multi autem erant pauperes justi; sed qui ja-

cuit ad limina ejus, aspectui occurrit ad ejus tristitiam: sequitur enim: *Et Lazarum in sinu ejus.* (Conc. 2. de Lazaro.) Hinc innotescit quod omnes qui à nobis offenduntur, obijciuntur nostro conspectui. Dives autem Lazarum non penes alium justum, sed in sinu Abraham videt: erat enim Abraham caritativus, hic autem crudelitatis arguitur; ille sedens ante fores venabatur transcentes, & in domum propriam ingerebat, hic vero & manentes intus avertebat. *Gregorius in hom. (40. in Evang.)* Qui nimium dives eum cujus in hac vita misereri non voluit, in suo jam supplicio positus, patronum quærit. *Theophylactus.* Non tamen dirigit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham: quia forsitan erubescerebat; & putabat Lazarum remissioni malorum, ex propriis judicans de illo: unde sequitur: *Et ipse clamans dixit, Chrysostomus. (d)* Magnæ enim poenæ magnam vocem (3) reddebant. *Pater Abraham,* quasi dicat: Patrem te voco natura, quomodo filius qui perdidit suam substantiam, licet meo vitio te patrem perdidit. *Miserere mei.* Frustra agis poenitentiam ubi non est poenitentiae locus. Tormenta te cogunt, non mentis affectus. Quicumque in regno cælorum est nescio an ejus qui in inferno est valeat misereri. Creator creaturæ miseretur suæ. Unus venit medicus qui sanaret morbos; alii sanare non poterant. *Mitte Lazarum.* Erras miser. Abraham mittere non potest, sed suscipere potest. *Ut intingat extremum digiti sui in aquam.* Lazarum videre non dignaberis, & nunc digitum ejus desideras: hoc quod petis, tu ei debebas facere cum adhuc viveret. Aquam desideras, qui delicatos cibos ante fastidiebas. Vide conscientiam peccatoris: non totum audeat poscere digitum. (e) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non confidere. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuriebat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper: sicut enim in theatris cum advesperascit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egestatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus dijudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, qui ve inglorii. *Gregorius in hom. (40. in Evang.)* Dives enim iste, qui ulcerato pauperi mensæ suæ vel minuta dare

no=1

(1) Adjungit idem Nicolai propterea oculi dimittuntur liberi, & profequitur ut magis torqueatur &c. (2) Al. prius. (3) Al. reddebat.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Esai. cap. 5. (b) In Opere imperf. hom. 53. (c) Lib. 6. Moral. cap. 27. vel in antiq. codd. cap. 32. super illud Job 3. *Nunc dormiens requiescerem &c.* (d) In hom. de divite. (e) Conc. 2. de Lazaro.

noluit, in inferno positus usque ad minima quærenda pervenit: nam guttam aquæ petivit, qui micæ panis negavit. *Basiliius*. (a) Condignum autem præmium redditur diviti illi ignis, & infernalis pœna, lingua arefacta; vice liræ sonantis; gemitus; vice potus, desiderium stillæ; vice (1) speculorum enormium, caligo profunda; vice ambitus incessantis, pervigil vermibus: unde sequitur: *Ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*. *Chrysostomus* (serm. 2, in Epist. ad Philippenfes.) Non autem quia dives fuerat, torquebatur, sed quia misertus non fuit. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Hinc colligendum est qua pœna mulctandus sit qui aliena diripit, si inferni damnatione percutitur qui propria non largitur. *Ambrosius*. (Lib. 8. cap. de divite.) Cruciatum etiam, quia luxurioso carere deliciis pœna est; aqua (2) autem est refectio animæ in doloribus constitutæ. *Gregorius* in homil. (40. ut supra.) Quid autem est quod in tormentis positus linguam suam refrigerari postulat, nisi quod is qui (3) convivendo de loquacitate peccaverat, per retributionis justitiam in lingua atrocius ardebat? Abundare enim in conviviis loquacitas solet. *Chrysostomus*. (b) Multa etiam lingua ejus superba locuta est: ubi peccatum, ibi & pœna; & quia plurimum lingua peccavit, amplius torquetur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.) Vel quod linguam suam vult refrigerari cum in flamma totus arderet, significat quod scriptum est Proverb. 17. „ Mors, & vita in manibus linguæ: & quia „ ore confessio fit ad salutem: „ Rom. x. quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti vel minimam operationem significat, qua per Spiritum Sanctum subvenitur. *Augustinus* de Origine animæ (Lib. 4. cap. 16.) Dicis autem, (4) Membra hic animæ describuntur; & vis per oculum totum caput intelligi, quia dictus est elevare oculos suos, per linguam fauces, per digitum manum. Quid autem causæ est ut nomina ista membrorum in Deo tibi corpus non faciant, in anima faciunt? An vero quando de creatura dicuntur, proprie accipienda sunt; quando autem de creatore, tropice atque translate? Pennas itaque corporeas daturus es nobis, quoniam non creator, sed creaturæ, idest homo, dicit Psalm. 138. „ Si assumpsero pennas meas diluculo. „ Porro si propterea linguam habuit dives ille corpo-

ream, quoniam dixit, *Refrigeret linguam meam*; in nobis quoque adhuc in carne viventibus manus habet ipsa lingua corporea: quia scriptum est Proverb. 18. „ Mors, & vita in manibus „ linguæ. „ *Gregorius Nissenus*. (c) Sicut autem præstantissima speculorum tales repræsentant facierum imagines quales & ipsæ objectæ facies extant, lætas quidem lætantium, tristem vero tristes; sic & justum Dei judicium simile sit dispositionibus nostris: unde quia dives non fuit misertus pauperis jacentis ad januam, cum misericordia egeat, non exauditur: sequitur enim: *Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia accepisti bona in vita tua*. *Chrysostomus* (conc. 2. & 3. de Lazaro.) Aspice Patriarchæ bonitatem: vocat illum filium, quod mansuetudinem ejus potest exprimere; nullum tamen præbet auxilium ei qui se remedio privaverat: unde dicit: *Recordare*; idest, animadvertas peccata: ne obliviscaris quod fueris oblectatus divitiis. *Recepisti bona in vita tua*, idest illa quæ vera bona esse putabas: non potes & in terra regnasse, & hic regnare: divitiæ non possunt esse veræ & in terra, & in inferis. Sequitur: *Et Lazarus similiter mala*. Non quod Lazarus ea mala putaverit; sed ex censura divitis hoc dicebat, qui inopiam, & famem, & duram ægritudinem æstimabat mala. Quando igitur infirmitatis, & ægrotationis (6) magnitudo nos premit, Lazarum cogitamus, & lætanter accipiamus mala in vita nostra. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.) Hæc igitur ei dicuntur, quia felicitatem dilexit sæculi, nec aliam vitam præter illam in qua superbus tumebat, adamavit. Lazarum autem dicit mala recepisse: quia intellexit hujus sæculi mortalitatem; labores, & dolores, & ærumnas pœnam esse peccati: quia omnes in Adam morimur; (7) qui factus est transgressione mortalis. *Chrysostomus* (conc. 3. de Lazaro ante med.) Dicit etiam, *Recepisti bona in vita tua*, quasi debita; quasi dicat: Si quid boni fecisti unde præmium daretur, omnia accepisti in illo mundo; epulans, ditatus, oblectatus successibus prosperis; hic autem, si quid mali commisit, universa recepit paupertate, fame, & extremis oppressus miseriis; & uterque vestrum huc nudus accessit: hic quidem a peccatis, propter quod & consolationem fortitur, tu vero a justitia, propter quod immitigabilem perfers pœnam: unde sequitur:

Nunc

(1) *Al.* Speculatorum. *Nicolai legit* Spectaculorum. (2) *Al.* omittitur autem. (3) *Al.* convivendo. (4) *P. Nicolajus habet* quod membra &c. (5) *Al.* desideratur ei. (6) *Al.* magnitudo premit Lazarum. (7) *Al.* quia.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc PP. Ut ex Commentariis in Esaiam Corderius indicat; sed in illis quæ nunc supersunt in 16. capita non occurrunt. (b) In hom. de divite. (c) Orat. 5. de Beatitud.

Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Gregorius in hom. (40. in Evang.) Quæcumque ergo in hoc seculo bene habetis, cum vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorundem remuneratio sit bonorum; & cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspiciatis: quia fortasse quos superfluitas tenuissimæ pravitatis coinquinat, caminus paupertatis purgat. *Chrysoströmus* (conc. 3. de Lazaro.) Sed dices: Nonne est aliquis qui & hic, & illic venia perfruatur? Hoc quidem difficile est, & de numero impossibilium: nam etsi paupertas non urgeat, urget tamen ambitio; si ægrotudo non stimulet, ira inflamat; si tentationes non impetunt, emergunt sæpius cogitationes iniquæ. Non est autem parvus labor iracundiam refrænare, compescere illicita desideria, ostentationes sedare, desperationem remittere, vitam asperam ducere: Talia vero non agentem impossibile est salvari. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Responderi etiam potest, quod mali in hac vita bona recipiant, quia omne suum gaudium felicitatem transitoriam putant: Justi autem habere hic quidem possunt bona; nec tamen in recompensatione recipere: quia dum meliora, id est æterna, appetunt, eorum iudicio quælibet bona affuerint, bona minime videntur. *Chrysoströmus* (conc. 4. de Lazaro.) Post misericordiam autem Dei, in propriis studiis sperandarum est de salute, non numerando patres, aut proximos, vel amicos: frater enim non liberat: & ideo subditur: *Et in his omnibus magnum chaos firmatum est inter nos & vos.* *Theophylactus*. *Chasma mega* (1) hoc est hiatus ingens, significat justorum à peccatoribus distantiam: nam sicut affectus eorum varii fuerant, sic etiam mansiones non modicum differunt. *Chrysoströmus*. (a) Quod firmatum dicitur, quia non potest dissolvi, agitari, vel concuti. *Ambrosius* (ubi supra.) Inter divitem igitur & pauperem chaos magnum est, quia post mortem nequeunt merita mutari: unde sequitur: *Ut hi qui volunt hinc ad nos transire non possint, neque inde huc transire.* *Chrysoströmus*. (b) Quasi dicat: Videre possumus, transire non possumus; & nos videmus quid fugerimus, & vos videtis quid perdidistis; & nostra (2) gaudia cumulant vestra tormenta, & vestra tormenta cumulant nostra gaudia. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sicut enim transire reprobi ad electos cupiunt, id est à suppliciorum suorum afflictione migrare; ita

ad afflictos, atque in tormentis positos transire justorum est mente ire per misericordiam, eoque velle liberare. Sed justorum animæ, quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tamen auctoris sui justitiæ conjunctæ, tanta rectitudine constringuntur ut nulla ad reprobos compassione moveantur. Nec iniusti ergo ad beatorum sortem transeunt, quia damnatione perpetua constringuntur; nec justii ad reprobos transire possunt, quia erecti jam per justitiam iudicii, eis nullo modo ex aliqua compassione misereantur. *Theophylactus* (hoc loco.) Hinc elicias argumentum contra Origenis sequaces, qui dicunt: Cum terminus sit imponendus supplicii, erit tempus quo aggregabuntur peccatores justis, & Deo. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 38.) Ostenditur enim per incommutabilitatem divinæ sententiæ nullum auxilium misericordiæ posse præberi peccatoribus à justis, etiam si velint præbere: quo admonet ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne si postea etiam optime recepti fuerint, eis quos diligunt opitulari non valeant. Illud enim quod scriptum est hoc cap. *Ut & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula*, non de superbis, & immisericordibus scriptum est, sed de his qui sibi eos amicos de operibus misericordiæ fecerunt; quos justii non velut propria potestate, quasi gratificando recipiunt, sed permissione divina.

(f) *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Postquam ardenti diviti de se spes tollitur, ejus animus ad propinquos quos reliquerat, incurrit: unde dicitur: *Et ait: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (ut supra.) Lazarum petit mitti, quia sensit se indignum qui testimonium perhibeat veritati: & quia non impetraverat paululum refrigerari, multo minus credit se relaxari posse ab inferis ad prædicationem veritatis. *Chrysoströmus* (hom. de divite.) Vide autem perversitatem: nec in ipsis pœnis continet veritatem. Si pater est Abraham, quomodo dicis: *Mitte eum in domum patris mei?* (3) Sed non es oblitus patris tui, quia ille te perdidit. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Reproborum autem mentem poena sua quandoque inutiliter erudit ad caritatem, ut jam tunc etiam suos specialiter diligant qui hic dum peccata diligerent, nec se amabant: unde sequitur: *Habeo enim quinque fratres, ut restetur illi, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.)

(1) In quatuor supra relatis editionibus sic habetur. Chaos magnum significat &c. (2) Al. omittitur gaudia. (3) Sic assertive legunt omnia quæ vidimus vetusta exemplaria; Nicolai autem interrogative legit in hunc modum. Non es oblitus patris tui? Non es oblitus quia ille te perdidit?

Ex edit. P. Nicol. (a) In hom. de divite. (b) Ibid.

supra par. à fin.) Serius autem dives iste magister esse incipit, cum jam nec discendi tempus habeatur, vel docendi. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Quam in se notandum est ardenti diviti quanta supplicia cumulantur: ad poenam namque suam ei cognitio servatur (1) & memoria: cognovit enim Lazarum, quem despexit, & fratrum suorum meminit, quos reliquit: ut enim peccatores in supplicio amplius puniantur, & eorum vident gloriam quos contempserunt, & de illorum poena torquentur quos inutiliter amaverunt. Petenti autem diviti, ut Lazarus mitteretur ab Abraham, protinus respondetur: unde sequitur: *Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & Prophetas; audiant illos. Chrysostomus* (conc. 4. de Lazaro.) Quasi dicat: Non sint tibi magis curæ fratres tui quam Deo, qui eos creavit, statuitque eis doctores, qui eos commonerent, & sollicitarent. Vocat autem hic Moysen, & Prophetas scripta Mosaica, & prophetica. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.) Quo loco evidentissime declarat Dominus vetus testamentum esse fidei firmitatem, retundens perfidiam Judæorum, & excludens nequitias hæreticorum. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sen qui Dei verba despexerat, hoc audire non posse suos sequaces aestimabat: unde sequitur: *At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis ierit ad illos, poenitentiam agent. Chrysostomus* (in hom. de divite.) Quia enim audiendo Scripturas contemnebat, & fabulas esse putabat, ex his quæ passus fuerat, ipse quoque dijudicabat de fructibus. *Gregorius* Nissenus. (a) Sed & aliud quoddam dogma docemur, quod Lazari quidem anima non est erga præsentia sollicita, nec retorquet se ad aliquod relictorum; at dives, quasi quodam visco, etiam post mortem à vita detinetur carnali: nam si quis omnino carnalis secundum mentem fiat, nec postquam corpus exuerit, removetur à passionibus ejus. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sed mox diviti veraci sententia responderetur: sequitur enim: *Ait autem illi: Si Moysen, & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent ei:* quia qui verba legis despiciunt, Redemptoris præcepta, qui ex mortuis resurrexit, quanto subtiliora sunt, tanto hic difficilius implebunt. *Chrysostomus* (conc. 4. de Lazaro.) Quod autem verum sit quod qui non auscultat Scripturis, nec mortuis redivivis auscultat, ostenderunt Judæi, qui nunc quidem volebant occidere Lazarum, nunc vero invadebant Apostolos; cum tamen à mortuis nonnulli resurrexerint hora crucis. Sed & illud

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur &.* (2) *Al. facere.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Lib. de anima, & resurr.

considera, quod quisque mortuus servus est. Quæcumque vero dicunt Scripturæ, dicit Dominus: unde etsi resurgat mortuus, etsi cælitus descenderit Angelus, omnibus magis sunt dignæ fide Scripturæ: nam Angelorum Dominus, vivorum, & mortuorum eas instituit. Si autem sciret hoc Deus, quod mortui resurgentes prodesse viventibus, non hoc omisisset, qui pro utilitate nostra singula quæque tractat. Sed etsi crebro resurgerent mortui, hoc iterum tempore contemneretur; sed & diabolus (2) facile introduceret perversa dogmata, id quoque per organa sua fingens, non quidem suscitans vere defunctos, sed quibusdam fallaciis spectantium frustrans intuitum, vel ingenians quosdam mortem simulare. *Augustinus* de Curis pro mortuis habendis (cap. 14. & 15.) Diceret autem aliquis: Si nulla est mortuis cura de vivis, quomodo dives rogavit Abraham ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos? Sed numquid, quia hoc dives ille dixit, ideo quid fratres agerent, vel quid paterentur in illo tempore scivit? Ita illi cura fuit de vivis, quamvis quid agerent omnino nesciret, sicut nobis est cura de mortuis, quamvis quid agant omnino nesciamus. Sed rursus occurrit quæstio: Quomodo hic Abraham esse sciebat Moysen, & Prophetas, id est libros eorum? Ubi etiam noverat divitem illum in deliciis, Lazarum vero in doloribus vixisse? Verum non cum hæc agerentur in vivis, sed eis mortuis potuit Lazarus indicante cognoscere, ne falsum sit quod ait Propheta Esai. 43. „ Abraham nescivit nos.“ Possunt & ab Angelis qui rebus quæ aguntur hic, præsto sunt, audire aliquid mortui; possunt etiam aliqua quæ necessarium est eos nosse, non solum præterita, verum etiam futura spiritu Dei revelante cognoscere. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.) Per allegoriam autem hæc sic accipi possunt, ut in divite intelligantur superbi Judæorum ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere. Purpura, & byssus dignitas regni est: & „ aufereatur „ (inquit Matth. 21.) à vobis regnum Dei. „ Epulatio splendida, jactantia legis est, in qua gloriabantur, plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad necessitatem salutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, qui interpretatur adjutus, significat indigentem, veluti Gentilem aliquem, aut Publicanum, qui tanto magis adjuvatur, quanto minus de suarum copia facultatum præsumit. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Lazarus igitur ulceribus plenus Gentilem populum figuratiter exprimit,

Q 3

qui

qui dum ad Deum conversus peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit: quid enim est peccatorum confessio, nisi quaedam vulnerum ruptio? Sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat: quia Gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat; & quia (1) ei verba defluebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Canes autem, qui ulcera pauperis lingeant, nequissimi homines sunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens, & confitens detestatur. *Gregorius in hom.* (40. ut supra.) Nonnumquam etiam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi, secundum illud *Psal.* 67. „Lingua canum tuorum „ex inimicis ab ipso.“ Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat: quia doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem sepultus est in inferno, in sinum vero Abrahamæ Lazarus ab Angelis ductus est, id est in secretam requiem, de qua veritas dicit *Matth.* 8. „Multi venient ab oriente, & occi- „dente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, „& Jacob in regno caelorum; filii autem regni „ejicientur in tenebras exteriores.“ De longinquo autem ad videndum Lazarum oculos dives levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in inferno sunt, fideles quosque ante diem extremi iudicii super se in requie attendunt, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit ubi se amplius ostendit scire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen à tormento non liberat; quoniam huius infidelis populi patres, quia multos à sua fide deviasse considerant, eos nulla compassione à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Quinque autem fratres, quos habere dicit in domo patris sui, Judæos (2) significant, qui appellati sunt quinque, quia sub lege detinebantur, quæ per Moysen data est, qui quinque libros conscripsit. *Chrysostomus* (hom. de divite.) Vel habuit quinque fratres, id est quinque sensus, quibus ante servierat; & ideo Lazarum amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in

hæc tormenta miserant: salvari non possunt nisi moriantur; alioquin necesse est ut fratres habitent cum fratre suo. Sed quid quæris ut Lazarum? *Habent Moysen, & Prophetas.* Moyses, Lazarus pauper fuit, majores civitatis esse arbitratus paupertatem Christi, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lacum calidus pane tribulationis vescabatur; & omnes Prophetæ istos fratres docent; sed isti fratres salvari non possunt nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti enim fratres antequam Christus resurgeret, me ducebant in mortem: ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc oculus meus Christum videt, auris eum audit, rachus amplectitur. Ex hoc autem quod dicitur, locum determinamus Marcioni, & Manichæo, qui destruunt veteris testamentum. Vide ergo quid dicat Abraham. *Si Moysen, & Prophetas non audiunt;* quasi dicat: Bene facis eum qui resurrecturus est expectando; sed in illis Christus loquitur: si illos audies, & illum audimus est. *Gregorius in hom.* (40. in *Evang.*) Judæicus autem populus, quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit. *Ambrosius* (Lib. 8. in *Lucam* cap. de divite.) Vel aliter. Lazarus est pauper in seculo, sed Deus dives: neque enim omnis sancta paupertas, aut divitiæ criminosa; sed sicut luxuria inflamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas. Sive apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui veram teneat fidem, verborum infulas non requirit: cui similem illum puto qui cæsus sæpius à Judæis, ulcera sui corporis lambenda quibusdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulceram talium distillat humor, ut impleat cor, quo custodire domum, servare gregem, cavere assuescant lupos. Et quia panis verbum est, fides autem verbi est; micæ velut quaedam dogmata fidei sunt, mysteria scilicet Scripturarum. *Arriani* autem, qui societatem potentie regalis affectant, ut impugnent Ecclesie veritatem, nonne tibi videntur in quadam purpura, & bysso jacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitibus abundant sermonibus? Dives hæresis Evangelia multa composuit; & pauper fides hoc solum Evangelium tenuit quod accepit. Dives Philosophia plures sibi deos fecit, pauper Ecclesia unum Deum novit: nonne illæ videntur (3) egenæ divitiæ, & redundare paupertas? *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Aliter etiam intelligi potest illa narratio, ut Lazarum Dominum significare accipiamus jacentem ad januam illius divitis, quia

(1) *Al. ea. Omittitur utrumque à Nicolajo.* (2) *Al. significavit, item significat.* (3) *Forte egere.*

se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate deiecit; cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, idest quærens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ suæ mensæ, idest suæ potestati, per superbiam non usurparent: quæ opera quamvis minima, & sine disciplina perseverantiæ vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini; canes qui ea lungebant Gentes sunt, quos immundos Judæi dicebant; & tamen passio-

nes Domini in sacramentis corporis, & sanguinis ejus per totum jam orbem suavitate devotissima lambunt. Sinus Abrahamæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis. Cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vivunt cum Deo.

C A P U T XVII.

(a) **E**T ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala. Væ autem illi per quem veniunt: utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

(b) Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si pœnitentiam egerit, dimitte illi; & si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Pœniter me; dimitte illi.

(c) Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.

(d) Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem boves, qui regresso de agro dicat illi. Statim transi, & recumbe; & non dicat: Para quod coenam, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam; & post hæc tu manducabis, & bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

(e) Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galilæam: & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt à longe, & levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum: & cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; & hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui redderet, & daret gloriam Deo nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

(f) Interrogatus autem à pharisæis, Quando venit regnum Dei? respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic: ecce enim regnum Dei intra vos est.

(g) Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis. Et dicam vobis, Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque festemini. Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt fulget: ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.

(h) Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis. Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot. Edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant; quæ die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit quæ die Filius hominis revelabitur.

(i) In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Lot. Quicumque quæsterit animam suam salvam facere, perdet illam; & quicumque perdidit illam, vivificabit eam.

(k) Dico autem vobis: In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter

alter relinquetur. Duæ erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur. Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur. Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Qui dixit illis: Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

(a) **T**heophylactus (in princ. Comm. in cap. 17. Luc.) Quia pharisæi existentes avari convitiabantur Christo de paupertate prædicanti, induxit parabolam divitis, & Lazari. Deinde cum discipulis confert de pharisæis, indicans eos schismaticos, & divinæ viæ impeditores esse: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala*, idest impedimenta bonæ, & Deo placitæ conversationis. (a) *Chrysostratus*. Sunt autem duplicia scandala, quorum hæc quidem divinæ gloriæ refragantur, hæc vero prodeunt solum ad irrogandum fratribus impedimentum: nam excogitationes hæresum, & quicumque contra veritatem fit sermo, divinæ gloriæ refragantur. Non tamen ad præsens memorari videntur huiusmodi scandala, sed magis ea quæ contingunt inter amicos, & fratres; sicut jurgia, detractioes, & huiusmodi: unde postea subdit: *Si peccaverit in te frater tuus. Theophylactus* (super *Necesse est ut veniant scandala.*) Vel dicit, quod necesse est emergere multa prædicationis, & veritatis obstacula, sicut pharisæi impediabant Christi prædicationem. Quærent autem aliqui: Si necesse est ut veniant scandala, cur Dominus arguit scandalorum auctorem? sequitur enim: *Væ autem illi per quem veniunt*: quicquid enim parit necessitas veniale est. Sed attende, quod necessitas ista ex libero arbitrio sortitur originem. Videns enim Dominus quæritur homines innituntur malo, nec proponunt aliquid boni, dixit quod quantum est ex consequentia eorum quæ videntur, necesse est contingere scandala: sicut si medicus videns quemquam mala diæta utentem, dicat, *Necesse est hunc ægrotare*; & ideo inducenti scandala væ dicit, & pœnam ei comminatur, dicens: *Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.* *Beda* (cap. 67.) Secundum morem provinciæ Palæstinæ loquitur; cum majorum criminum apud veteres Judæos fuerit pœna ut in profundum ligato saxo demergerentur. Et revera utilius est innoxium pœna, quamvis atrocissima temporali tamen, vitam finire corpoream, quam fratri nocentem mortem animæ mereri perpetuam. Recte autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quod-

cumque viderit, quodque passus fuerit, non declinat à fide. In quantum ergo sine peccato possumus, evitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur scandalum, quam veritas relinquatur. *Chrysostratus*. Per scandalizantis autem pœnam bravium salvantis addisce: nisi enim unius animæ salus esset sibi nimium curæ, non comminaretur scandalizantibus tantam pœnam.

(b) *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de venia larg.) Post divitem qui cruciatur in pœnis, (1) subjicit præceptum veniæ largiendæ his qui se ab errore convertunt, ne quem desperatio non revocet à culpa: unde dicitur: *Attendite vobis. Theophylactus* (ubi supra.) Quasi dicat: *Necesse est scandala contingere, non tamen necessarium est vos perire, si peccaveritis; sicut non est necesse oves perire lupo veniente, si vigilet pastor. Et quoniam multæ sunt scandalizantium differentiæ: quidam enim sunt insanabiles, quidam sanabiles: ideo subjungit: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Ambrosius* (ubi supra.) Ut neque difficilis venia, nec remissa sit indulgentia; neque austera percellat invecio, vel conniventia non invitet ad culpam: unde & alibi dicitur, *Matth. 18.* „Corripe ipsum inter te & ipsum solum:“ plus enim proficit amica correctio quam accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem movet. Serveatur potius quod prodi metuat qui monetur: bonum quippe est ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum: facilius enim consiliis acquiescitur quam injuriæ succumbitur. Infirmus custos diurnitatis est timor, pudor autem bonus magister officii: qui enim metuit reprimitur, non emendatur. Pulchre autem posuit, *Si peccaverit in te: non enim est æqua conditio in Deum hominemque peccare. Beda* (cap. 67. in Luc.) Intuendum est autem, quia non passim peccanti dimittere jubet, sed pœnitentiam agenti: hoc enim ordine scandala declinare possumus, si nullum lædamus, si peccantem zelo justitiæ corripimus, si pœnitenti misericordiæ viscera pandimus. *Theophylactus*. Sed quæreret aliquis: Si cum pluries indulserim fratri, iterum fit nocivus, quid

(1) *Al.* subjacet, *item* subjecit.

EX EDITI. P. NICOL. (a) *Cyrillus* in *Catena Græc. PP.* non *Chrysostratus*, ut præcedentes edit. notabant, cum nihil tale apud illum occurrat. Refert autem ut ex *Cyrillo Corderius* in *Catena septuaginta quinque Græc. PP.*

quid agendum est secum? Ideo quæstioni huic respondens subdit: *Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Pœnitat me; dimitte illi. Beda* (ubi supra.) Septenario numero non veniæ dandæ terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimittenda, vel semper pœniteni dimittendum præcipitur: solet enim sæpe per septem, cuiusque rei, aut temporis universitas indicari. *Ambrosius* (cap. de venia largienda.) Vel quia septima die requievit Deus ab operibus suis, post hebdomadam istius mundi requies nobis diuturna promittitur, ut quemadmodum mala istius mundi opera cessabunt, ita etiam vindictæ severitas conquelescat.

(c) *Theophylactus* (super *Adauge nobis fidem.*) Audientes discipuli Dominum de quibusdam arduis differentem, puta de paupertate, & scandalis evitandis, petunt sibi fidem augeri, per quam possent paupertatem sequi: nihil enim ad eum cultum suggerit paupertatis, sicut credere, & sperare in Domino: & ut per fidem scandalis valeant resistere: unde dicitur: *Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Gregorius* 22. Mor. (a) Utque jam accepta per initium fuerat, quasi per augmentum graduum ad perfectionem veniret. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 39.) Potest quidem intelligi hanc fidem sibi augeri postulasse qua creduntur ea quæ non videntur, sed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, sed ipsis rebus præsentibus creditur quod futurum est, cum jam per speciem manifestam se contemplandum præbebit sanctis ipsa Dei Sapientia, per quam facta sunt omnia. *Theophylactus* (super *Et habueritis tantam fidem.*) Dominus autem ostendit eis quod bene peterent, & (1) quod credere deberent constanter, ostendens eis quod fides multa potest: unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.* Duo magna concurrunt in idem, transpositio radicati in terra, & plantatio in mari: quid enim in undis plantatur? per quæ duo virtutem fidei manifestat. *Chrysostomus* (homil. 58. in Matth. à med.) Mentionem autem facit sinapis, quia ejus granum, etsi sit parvum quantitate, est tamen potestate virtuosius omnibus. Insinuat igitur quod mi-

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al. deest* quod. (2) *Al. retro.* (3) *Al. præsentissimæ.*

EX EDIT. P. NICOL: (a) Cap. 14. vel in antiquis codd: cap. 21. super illud Job 31: *Per singulos gradus meos pronuntiabo.* (b) Nempe ad illa verba ex cap. 13. vers. 11. *Si habuerō omnem fidem, &c.* (c) In Catena Græcorum PP. Notat ex illa Corderius, nec ullum certum locum indicat, qui nec ullus occurrit; adeoque putari debet sumptum ex illius Comentario in hunc locum, qui nunc non extat, ut & ibi Theophylactus habet.

nimum suæ fidei magna potest. Si autem morum non transposuerunt Apostoli, non calumniaris: non enim dixit, Transferetis, sed Transferre poteritis; sed noluerunt, quia opus non erat, cum majora fecerint. (*Hôm. 32. in Epist. 1. ad Corinth.*) (b) Quæret autem aliquis: Quomodo Christus dicit minimam partem esse fidei, quæ mortum, vel montem potest transponere, cum Paulus dicat, hanc esse omnem fidem quæ montes transfert? Dicendum igitur est, quod Apostolus attribuit toti fidei montem transponere, non tamquam tota fides solum hoc possit, sed quia hoc carnalibus magnum videbatur propter eminentiam corporis. *Beda* (cap. 58. in Luc.) Vel fidem perfectam Dominus hic grano sinapis comparat, eo quod sit in facie humilis, & in pectore fervens. Mystice autem per mortum, cujus colore sanguineo fructus, & virgulta rubent, Evangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apostolorum de gente Judæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare Gentium plantata est. *Ambrosius* (Lib. 8. de virtute fidei.) Vel hoc dicitur quando fides spiritum excludit immundum: nam fructus mori primo albet in flore qui inde jam formatus erutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albeni angelicæ flore naturæ, & potestate rutilanti, prævaricatione dejectus, (2) tetro inhorruit odore peccati. *Chrysostomus.* (c) Morum etiam diabolo aptabis: nam sicut mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes exortas ab eo, alit nobis vermen perpetuum. Sed hanc morum potest fides ab animabus nostris evelere; & in abyssum demergere.

(d) *Theophylactus* (hoc loco.) Quia fides proprium possessorem facit divinorum mandatorum observatorem, vivificis eum exornans operibus, exinde videbatur hominem incurere posse superbiæ vitium: unde præmonuit Dominus Apostolos, ne superbiam in virtutibus suis, per exemplum conveniens, dicens: *Quis autem vestrum habens servum arantem, aut bobes pascentem, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi; & recumbe?* *Augustinus* de quæst. Evang. (lib. 2. quæst. 39.) Vel aliter. Hanc ergo fidem (3) præstantissimæ veritatis plerisque non intelligentibus videri potest Dominus discipulis suis non ad id quod petierant respon-

R 3

dis-

disse. Difficile autem mihi apparet; nisi intelligamus ex fide in fidem, id est ex fide ista, qua ministratur Deo, in eam significasse transferri ubi fruuntur Deo. Augebitur enim fides cum primo verbis prædicantibus; deinde rebus apparentibus creditur; sed illa contemplatio summam quietem habet, quæ in æterno Dei regno retribuitur. Summa vero quies illa præmium est justorum laborum, qui in Ecclesiæ administratione peraguntur; & ideo quamvis in agro arer servus, aut pascat, hoc est in vita seculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tanquam pecoribus seruiat, opus est, ut post illos labores domum veniat; hoc est, Ecclesiæ societur. *Beda* (cap. 53. super *Qui regressus de agro*.) Vel servus de agro egreditur, cum intermisso ad tempus opere prædicandi, ad conscientiam (1) doctorem recurrit, sua secum acta, vel dicta retractans; cui non statim Dominus dicit, *Transi*, de hac vita mortali, *recumbe*; id est in æterna sede beatæ vitæ refovere. *Ambrosius* (cap. de virtute fidei.) Intellegitur enim quia nullus recumbit nisi ante transferat. Denique & Moyses ante transiit, ut magnum visum videret. Sicut ergo tu non solum (2) non dicis servo tuo, *Recumbe*, sed exigis ab eo aliud ministerium; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis, & laboris; quia dum vivimus, debemus semper operari; unde sequitur: *Et non dicat ei: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam.* *Beda* (cap. 58. à med.) Jubet parari quod cœnet, hoc est post laborem apertæ locutionis humilitatem quoque considerationis propriæ exhibere; tali cœna Dominus paci desiderat. Præcingi autem est mentem humiliatam, ab omnibus fluctuantium cogitationum sinibus, quibus operum gressus impediri solet, constringere; nam qui vestimenta præcingit, hoc agit, ne incedens involvatur ad lapsum. Ministrare, vero Deo, est absque gratiæ ejus auxilio nihil viriam (3) haberi profiteri. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 39.) Ministrantibus etiam, hoc est evangelizantibus servis suis, manducat, & bibit Dominus confessionem, & fidem Gentium.

Sequitur: *Et post hæc tu manducabis, & bibes.* *Beda* (cap. 58.) Quasi dicat: Postquam tuæ prædicationis opere delectatus, tuæque compunctionis epulis fuero refectus, tunc demum transiens, & æternis mæx sapientiæ dapibus in

æternum reficietur. *Cyrillus*. (a) Docet autem Dominus quod jus potestatis dominicæ quasi debitam subjectionem requirit à famulis, cum subdit: *Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ sibi imperaverat? Non puto.* Per hoc morbus superbiæ tollitur. Quid superbis? ignoras quod si non persolvis debitum, periculum imminet; si vero persolvas, nullam gratiam facis? secundum illud Pauli 1. Corinth. 4. „ Si evangelizavero, non est mihi gloria, „ necessitas enim mihi est: vix mihi si non „ evangelizavero. Considera ergo, quod qui apud nos dominantur, non referunt gratias, cum aliqui subditorum statuta sibi profecuntur obsequia; sed ex benevolentia sapius suorum provocantes affectum, majorem eis appetitum serviendi aggenerant. Sic & Deus petit quidem à nobis famulatum jure servitii; verum, quia clemens, & bonus est, honores laborantibus pollicetur; & supereminet sudoribus subjectorum benevolentiam magnitudo. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.) Non ergo te jactes, si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt Angeli; & nos ergo non à nobis laudem exigamus. Unde concludens subdit: *Sic & vos, cum omnia feceritis, dicite: Quia servi inutiles sumus quod debuimus facere, fecimus.* *Beda* (cap. 78. in Luc.) Servi quidem, quia pretio empti; inutiles, quia Dominus „ honorum nostrorum „ non indiget; „ Psal. 15. vel „ quia non sunt „ condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam. Rom. 8. Hæc igitur est in hominibus fidei perfectio, si omnibus quæ sunt præcepta impletis, imperfectos esse se noverint.

(e) *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. De virtute fidei, in fine illius.) Post prædictam parabolam reprehenduntur ingrati; dicitur enim: *Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galileam, Titus.* Ut ostendat quod Samaritani quidem benevoli, Judæi vero prædictis beneficiis sunt ingrati: erat enim discordia inter samaritanos & Judæos: quam ipse quasi (4) pacificans inter utrosque transit, ut utrosque compingat (5) in unum nomen hominis. *Cyrillus*. (b) Deinde suam gloriam Salvator manifestat, attrahens ad fidem Israel; unde sequitur: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, ab urbibus, & oppidis expulsi, & quasi immundi ritu legis Mosaicæ.* *Titus.* Con-

(1) Al. doctor. (2) Al. omittitur non. (3) Al. habenti. (4) Al. pacificatus in utrosque transit. (5) Melius forte habet. P. Nicolai in unum novum hominem.

Ex edit. P. Nicolai. (a) Ex Chrylostomo notat Antuerpiensis editio. Parisiensis autem anterior notabat ut hic ultra verius non occurrit, nec in Cat. Græc. PP. à Corderio indicatur. (b) In Cat. Græc. PP.

versabantur autem ad invicem, quia fecerat eos unanimes communitas passionis, & præstolabantur transitum Jesu, solliciti donec advenientem Christum viderent: unde sequitur: *Qui steterunt à longe*: eo quod lex Judæorum lepram immundam judicat; lex autem evangelica non externam, sed internam asserit esse immundam. *Theophylactus*. A longe ergo stabant quasi verecundantes de immunditia quæ eis imputabatur: putabant enim quod Christus eos fastidiret ad modum aliorum. Sic ergo (1) steterunt loco; sed facti sunt proximi deprecando: „ prope enim est Dominus omnibus invocantibus cum in veritate: “ *Psalm. 145*, unde sequitur: *Et levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor misere nostri. Titus*. Dicunt nomen Jesu, & lucrifaciunt rem: nam Jesus interpretatur Salvator: dicunt, *Miserere nobis*, propter experientiam virtutis ejus; neque argentum petentes, neque aurum, sed ut aspectum corporis sanum obtineant. *Theophylactus* (super *Jesu miserere nostri*). Nec simpliciter obsecrant eum, nec rogant eum ut mortalem: vocant enim eum præceptorem, idest Dominum, quo pene videmur hunc opinari Deum. At ipse jubet illis ut ostenderent se sacerdotibus: unde sequitur: *Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus*: Ipsi enim experiebantur si mundati forent à lepra, vel non. *Cyrillus*. (a) Lex etiam mundatos à lepra jubebat offerre sacrificium causa purgationis. *Theophylactus*. Jubere ergo eis ut irent ad sacerdotes, nihil aliud innuebat nisi quod debebant curari: unde sequitur: *Et factum est, dum irent mundati sunt. Cyrillus*. (b) In quo Judæorum pontifices æmulii gloriæ ejus cognoscere poterant quod inopinante, & misericordie sanati sunt, concedente Christo eis salutem. *Theophylactus* (super *Unus ex illis reversus est*). Cum autem decem essent, novem, qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt; sed alienigena Samaritanus reversus, voces emittebat benignas: unde sequitur: *Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum. Titus*. Dedit autem ei, appropinquandi fiduciam suscepta purgatio: unde sequitur: *Et cecidit in faciem suam ante pedes ejus, gratias agens, ex procubitu, & supplicatione fidem suam simul cum benevolentia pandens.*

Sequitur: *Et hic erat Samaritanus. Theophylactus*. Hinc poterit quisque conicere quod nihil impedit quemquam placere Deo, etsi de genere prophano processerit, dummodo bonum

gerat propositum. Nullus etiam natus ex sanctis superbiat: novem enim qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt: unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Titus*. Per hoc ostenditur quod promptiores ad fidem erant alienigenæ: lentus enim erat ad fidem Israel: unde subditur: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 40.)* Mystice autem leprosi intelligi possunt quia scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris: non enim abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & jactantiam sermonis ostendunt. Coloris quippe vitium lepra est: vera ergo falsis inordinate permixta in una disputatione, vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tamquam veris, falsisque colorum (2) fucis humana corpora variantem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ ut, si fieri potest, longius remoti magno clamore Christum interpellent. Quod autem præceptorem eum invocaverunt, satis puto (3) significari verè lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor (4) absterget. Nullum autem eorum quibus hæc corporalia beneficia Dominus præstitit, invenitur mississe ad sacerdotem nisi leprosos. Sacerdotium enim Judæorum figura fuit sacerdotii quod est in Ecclesia. Cetera autem vitia per seipsum interius in conscientia Dominus sanat, & corrigit; doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi (5) per sermonem potestas Ecclesiæ tributa est. Qui dum irent, mundati sunt: quia Gentiles, ad quos venerat Petrus, nondum accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad sacerdotes pervenitur infusione Spiritus Sancti (6) mundati declarantur. Quisque ergo in Ecclesiæ societate doctrinam integram, veramque assequitur, eo quod manifestetur, varietate mendaciorum tamquam lepra caruisse, (7) & tamen ingratus Deo mundatori suo gratiarum agendarum pia humilitate non prosternitur, similis est illis de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quod „ cum Deum cognovissent, „ non ut Deum magnificaverunt, aut gratias „ egerunt. “ Ideo tales in novenario numero tamquam imperfecti remanebunt: novem enim indigent uno ut quadam unitatis forma coagulentur, ut decem sint. Ille autem qui gratias

(1) *Idem corrigi* procul steterunt (2) *Al. locis*. (3) *Al. omittitur* significari. (4) *Al. absterget*. (5) *Nicolai legit* per sermonem sonantem (6) *Al. deest* mundati. (7) *Al. hic tamen*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena (b) *Ibid.*

tias egit, unicæ Ecclesiæ significatione approbatus est. Et quia illi erant Judei, amississe per superbiam declarati sunt regnum cælorum, ubi maxime unitas custoditur. Iste vero, qui erat Samaritanus, quod interpretatur custos, illi a quo accepit tribuens quod accepit, secundum illud Psal. 58. Fortitudinem meam, ad te custodiam, unitatem regni humiliter devotione servavit. *Beda* (cap. 69. in Luc.) Cedit autem in faciem, quia ex malis quæ se perpetrasse meminit, erubescit: qui surgere, & ire præcipitur: quia qui infirmitatem suam cognoscens humiliter jacet, per divini verbi consolationem ad fortia opera proficere subeitur. Si autem fides salvum fecit eum qui se ad agendas gratias inclinavit; ergo perfidia perdit eos qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriantur neglexerunt: quapropter fidem per humilitatem augeri debere, sicut in parabola superiori decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

(f) *Cyrellus* (a) Cum Salvator in sermonibus quos ad alios dirigebat, frequenter regnum Dei meminisset, ob hoc pharisei eum deridebant: unde dicitur: *Interrogatus autem à phariseis, Quando venit regnum Dei?* quasi irrisorie dicerent: Antequam veniat de quo loqueris, mors crucis te occupabit. Dominus autem patientiam ostendens, increpatus non increpat; sed potius malos existentes suo non indignatur responso: sequitur enim: *Respondit eis, & dixit: Non veniet Regnum Dei cum observatione*; quasi dicat: Non quaeritis de temporibus quibus iterum instabit tempus regni cælorum. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Illud enim tempus neque ab hominibus, neque ab Angelis potest observari; sicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum est manifestatum præconiis: unde subdit: *Neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic. Vel aliter. Interrogant de tempore regni Dei, quia, sicut infra dicitur, existebant quod veniente Hierosolymam Domino, confestim regnum Dei manifestaretur: unde Dominus respondet, Quod regnum Dei non veniet cum observatione.* *Cyrellus* (b) Solum autem ad utilitatem cunctuslibet hominis esse fatetur illud quod subditur: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*; id est, in vestris affectibus, & in potestate vestra id capere: potest enim quilibet homo justificatus per fidem Christi, & virtutibus ornatus regnum obtinere cælorum. *Gregorius Nazianzenus*.

(c) Vel forsitan regnum nobis insitum dicit in-

ditam animabus nostris lætitiã per Spiritum Sanctum: ea enim est velut imago, & arrhã perennis lætitiæ, quia in futuro sæculo sanctorum animæ gaudent. *Beda*. Vel regnum Dei seipsum dicit intra illos positum; hoc est in cordibus eorã per fidem regnantem.

(g) *Cyrellus*. (d) Quia Dominus dixerat: *Regnum Dei intra vos est*: voluit discipulos esse paratos ad patientiam, ut effecti strenui intrare valeant regnum Dei. Prædicat ergo eis, quod antequam de cælo veniat, in fine sæculi persecutio irruet super eos: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideratis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis*; significans quod tanta erit persecutio, quod unum diem ejus videre cupiant, illius scilicet temporis quo adhuc conversabantur cum Christo. Sane Judæi Christum multis angustiaverunt improperiis, & injuriis; sed in comparatione malorum majorum, minora eligenda videntur. *Theophylactus*. (super *Venient dies*. Tunc enim absque sollicitudine vivebant, Christo eos procurante, & protegente; sed futurum erat quando Christo absente traderentur periculis, ad Reges, & Principes ducti; & tunc tempus primum cuperent quasi tranquillum. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Vel diem Christi dicit (1) regnum Dei, quod speramus futurum; & bene dicit unum diem; qua in illa beatitudinis gloria tenebrarum interraptio nulla est. Bonum ergo est diem Christi desiderare. Nec tamen magnitudine desiderii nobis somnia fingere debemus; quasi instet dies Domini: unde sequitur: *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: nolite ire, neque sceteminis.* *Eusebius*. (e) Quasi dicat: Si adveniente Antichristo, fama de eo volet quasi apparuerit Christus, non egrediamini, neque sequamini: nam impossibile est eum qui semel in terra visus est, iterum in angulis terræ conversari. Erit igitur hic de quo dicitur, non verus Christus: manifestum enim signum secundi adventus Salvatoris nostri hoc est quod subito totum orbem claritas ejus adventus replebit: unde sequitur: *Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt fulget; ita erit Filius hominis in die sua.* Non enim apparebit super terram ambulans, sicut quidam homo communis, sed universaliter irradiabit, ostendens cunctis jubar propriæ deitatis. *Beda*. Et pulchrè ait, *Coruscans de sub cælo*: quia judicium sub cælo, hoc est in aeris medio, geretur, secundum illud Apostoli 1. Thess. 4. Simul rapiemus cum illis in nubibus obiam

„Christ-

(1) Al. regnum ejus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catech. Græcorum PP. (b) Ubi supra. (c) Lib. de proposito secundum Deum, sive de scopo Christiani. (d) Ubi supra. (e) Cum Theophane In Cat. Græc. PP.

„ Christo in aera. “ Si autem Dominus in iudicio sicut fulgur apparebit, nullus tunc in sua mente latere permittitur: quia ipso iudicis fulgore penetratur. Potest autem hæc Domini responsio: & de illo ejus adventu quo quotidie venit in Ecclesiam accipi. Intantum enim sæpe hæretici turbaverunt Ecclesiam, dicendo in suo dogmate fidem Christi manere, ut fideles illorum temporum desiderarent Dominum, vel uno die, (1) si fieri posset, redire ad terras, (2) ut per seipsum quomodo se habeat fidei veritas, intimaret. *Et non videbitis*, inquit: quia non est opus corporali visione Dominum reddere: quia semel per universum mundum Evangelii vigorem exhibuit. *Cyrillus*. (a) Opinabantur autem discipuli quod vadens Hierosolymam statim ostenderet regnum Dei. Hanc igitur opinionem refecans, notum facit eis quod primo decebat eum salubrem passionem sufferre, deinde ad Patrem ascendere, & desuper fulgere, ut orbem terrarum in iustitia iudicet: unde subdit: *Primum autem oportet illam multa pati, & reprobari à generatione hac*. *Beda*. Generationem non tantum Judæorum, verum, etiam omnium reproborum appellat; à quibus etiam nunc Filius hominis in corpore suo, hoc est in Ecclesia, multa patitur, & reprobat. Inferit autem de sua passione, loquens de gloria sui adventus, ut dolorem suæ passionis, spe promissæ clarificationis mitigarent, simulque seipfos pararent, si gloriam regni diligerent, mortis non horrere periculum.

(h) *Beda* (cap. 70. super *Sicut in diebus Noe*.) Adventum Domini quem fulguri cito transvolanti comparaverat, nunc comparat diebus Noe, & Lot, quando repentinus mortalibus supervenit interitus: unde dicitur: *Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in die Filii hominis*. *Chrysostomus*. (b) hom. 78. in Mat. Quia enim tunc non crediderunt comminatoriis verbis, passi sunt repente reale (3) iudicium. (c) Eorum autem incredulitas ex anima lenta procedebat: nam quæcumque vult aliquis, & intendit, ea etiam expectat: unde sequitur: *Edebant, & bibebant; uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes*. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de eo quod in hora adventus Domini, &c.) Bene causam diluvii de nostris asserit processisse peccatis: quia Deus malum non creavit, sed nostra sibi merita reperierunt: non quia conjugia damnentur, neque enim alimenta damnantur, cum in istis

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur si.* (2) *Al. ut seipsum.* (3) *P. Nicolajus habet supplicium.* (4) *Al. ædificavit.*

EX EDTI. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Hom. 1. in 1. ad Thess. (c) Hom. 111. in Epist. ad Coloss. non hom. 78. in Matth. ut prius notabatur. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Ibid.

successionis, in illis naturæ subsidia sint; sed in omnibus modus quæritur: quicquid enim abundantius est, à malo est. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Mystice autem Noe arcam ædificat, cum Dominus Ecclesiam de Christi fidelibus quasi lignis lævigatis adunando construit: quam perfecte consummatam ingreditur, cum hanc in die iudicii præsentia suæ visionis æternus habitator illustrat. Sed cum arca (4) ædificatur, iniqui luxuriantur; cum vero intratur, intereunt: quia qui sanctis hic cernantibus insultant, eis illic coronatis æterna damnatione plecentur. *Eusebius*. (d) Quia vero usus est Dominus exemplo diluvii, ne putaret aliquis futurum diluvium ex aqua, utitur secundo exemplo Lot, docens modum perditionis impiorum, quod igne dimisso cælitus superveniet impiis ira Dei: unde subditur: *Similiter sicut factum est in diebus Lot: edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant*. *Beda* (super *Sicut in diebus Lot*.) Prætermisso illo infando Sodomorum scelere, sola ea quæ levia, vel nulla putari poterant delicta commemorat: ut intelligas illicita quali poena feriuntur, si licita immoderatus acta igne, & sulphure puniuntur: sequitur enim: *Qua die autem exiit Lot à Sodoma, pluit ignem, & sulphur de celo, & omnes perdidit*. *Eusebius*. (e) Non prius dixit ignem cælitus decurrisse super impios Sodomorum quam Lot exisset ab eis; sicut & diluvium non prius terræ incolas perdidit quam Noe arcam intrasset: quia quoadmodum Noe, vel Lot conversabantur cum impiis, Deus non irrogabat iram, ne una cum peccatoribus deperirent; volens autem eos perdere, subtraxit iustum. Sic & in consumatione sæculi non prius erit finis quam omnes iusti sint semoti ab impiis: unde sequitur: *Secundum hoc erit qua die Filius hominis revelabitur*. *Beda* (ubi supra.) Quia qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit; apparebit autem iucaturus eo maxime tempore quo cunctos iudiciorum ejus oblitos, huic sæculo conspexerit esse mancipatos. *Theophylactus*. Postquam enim veniret Antichristus, homines fient lascivi, de diti enormibus vitiis, secundum illud Apostoli 2. Tim. 3. „ Voluptatum amatores magis quam Dei. “ Si enim Antichristus est cujuslibet peccati habitaculum, quid aliud inferet misero tunc temporis hominum generi nisi sua? Et hoc Dominus innuit per exempla diluvii, & Sodomitarum. *Beda* (cap. 70. ante medium.) Mystice autem Lot, qui interpretatur declinans,

S 3

est

est populus electorum, qui dum in Sodomis, id est inter reprobos, ut advena moratur, quantum valet, eorum scelera declinat. Exeunte autem Lot, Sodoma perit: quia, in consummatione sæculi exhibent Angeli, & separabunt malos de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis: “ Matth. 25. Ignis tamen, & sulphur, quæ de cælo pluiffe commemorat, non ipsam perennis supplicii flammam; sed subitaneum diei illius significat adventum.

(i) *Ambrosius.* Quia propter improbos necesse est ut probi in hoc sæculo contritionem cordis, animique patiantur, quo uberiores mercedem accipiant in futurum, quibusdam remediis instruantur cum dicitur: *In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; hoc est, si quis superiora jam domus suæ, eminentiumque virtutum culmen ascendit, ad terrena mundi hujus opera non accedat.* *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 41. & 42.)* In tecto enim est qui excedens carnalia tamquam in aëra libera spiritualiter vivit: vasa enim in domo sunt sensus carnales, quibus ad investigandum veritatem quæ intellectu capitur, multi utentes penitus erraverunt. Caveat ergo spiritualis homo ne in die tribulationis rursus vita carnali, quæ per sensus corporis pascitur, delectatus ad vasa hujus mundi tollenda descendat. Sequitur: *Et qui in agro similiter non redeat retro; id est, qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus plantans, & sicut Appolo rigans, non respiciat spem sæcularem, cui renuntiavit.* *Theophylactus.* Hæc autem omnia *Matth.* pro cautione Hierosolymorum à Domino dicta fatetur, ut, supervenientibus Romanis, nec domi consistentes descendere deberent pro quocumque necessario, sed protinus arripere fugam, nec in agro manentes redire domum. Et nimirum in captione Hierosolymorum constat hæc evenisse, & iterum fore ventura in Antichristi adventu; magis autem in ipso tempore consummationis, cum & tunc intolerabilis sit futura calamitas. *Eusebius. (a)* Innuit ergo per hæc futuram esse persecutionem à filio perditionis in Christi fideles. Diem igitur illam vocat tempus præcedens finem mundi; in quo qui fugit, non revertatur, & amittens bonam non curet, nec imiteatur conjugem Lot, quæ post fugam in exitu de civitate Sodomorum reversa mortua est, & columna salis effecta: unde sequitur: *Memores estote uxoris Lot.* *Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. de duobus in uno lecto.)* Quæ ideo quia respexit, perdidit na-

naturæ suæ munus: retro enim saranas, retro enim Sodoma. Quia propter fuge intemperantiam, declinato luxuriam; recordare quia ille qui se veteribus studiis non reflexit, ideo evasit quia pervenit ad montem; illa, quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adjuta suffragio, ad montem pervenire potuit, sed remansit. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 42.)* Significat igitur uxor Lot eos qui in tribulatione retrospectiunt, & se à spe divinæ promissionis avertunt; & ideo statua facta est ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condiat cor eorum, ne sint fatui. *Theophylactus.* Consequenter subjungit subsequencia præmissorum, dicens: *Quicumque quaesierit salvare animam, perdet illam; quasi dicat Non quaerat aliquis in persecutionibus Antichristi curare propriam animam, nam perdet eam; quisquis autem cædibus, & periculis se dederit, salvus erit: unde sequitur: Et quicumque perdidit illam, vivificabit eam; nequam se tyranno subjiciens propter vitæ amorem.* *Cyrillus. (b)* Quomodo etiam aliquis perdat propriam animam, ut salvam eam faciat, manifestat Paulus dicens *Galat. 5. de quibusdam: “ Qui carnem suam crucifixerunt cum vitis, & concupiscentiis, “ labore scilicet, & pietate aggredientes agones.*

(k) *Beda.* Dixerat supra Dominus, eum qui in agro sit, retro redire non debere; quod nunc de his tantum qui aperte de agro redituri, hoc est palam Dominum negaturi, dictum putares, pergit ostendere nonnullos esse qui cum faciem habere in anteriora videantur, animo tamen retro respiciunt: unde dicitur: *Dico autem vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter relinquitur.* *Ambrosius (Lib. & cap. tibi supra.)* Bene noctem dicit, quia Antichristus hora tenebrarum est; eo quod (i) pectoribus hominum tenebras Antichristus infundat, cum dicat se esse Christum; Christus autem sicut fulgur coruscans fulget, ut in illa nocte resurrectionis gloriam videre possimus. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 44.)* Vel in illa nocte dicit, hoc est in illa tribulatione. *Theophylactus.* Vel inopinatum docet esse Christi adventum, quem futurum esse nocte docemur. Cum autem dixisset, divites vix salvari, ostendit quod nec omnes divites pereunt; nec omnes pauperes salvantur. *Cyrillus. (c)* Perduos enim existentes in uno lecto, videtur designare divites quiescentes in mundanis deliciis: lectus namque signum quietis est. Non autem quicumque divitiis affluunt sunt impii, sed aliquis

(1) *Al. peccatoribus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Ubi supra.

quis est probus, & in fide electus: hic igitur assumetur, alter vero, qui talis non existit, dimittetur. Descendens enim Dominus ad iudicium, mitter Angelos suos, qui ceteris in terra derelictis pœnam passuris, sanctos, & iustos ei adducent, secundum illud Apostoli 1. Thess. 4. „Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera.“ *Ambrosius* (ubi supra.) Vel ex uno strato infirmitatis humane unus relinquitur, idest improbatur, alter vero assumitur, idest rapitur obviam Christo in aera.

Sequitur: *Duæ erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur.* *Cyrillus.* (a) Per molentes innuere videtur pauperes, & pressos laboribus; ad quod etiam pertinet quod subditur: *Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur:* in his enim non modicum differt: nam hi farcinam paupertatis viriliter substinent, vitam agentes honestam, & humilem, qui assumuntur; hi vero sunt ad prophana promptissimi, qui relinquentur. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel per molentes significari videntur qui ex occultis alimenta querunt, & in apertum ex inferioribus profertur. Et fortasse mundus iste pistrinum est; anima autem nostra velut quodam carcere includitur corporali. In hoc ergo pistrino vel synagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non potest interiora ab exterioribus separare; & ideo relinquitur, quia ejus similago displicuit. At vero sancta Ecclesia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molit quod solis æterni calore torridum sit, bonam similitudinem de penetrabilibus hominum Deo offert. Qui sunt autem agricolæ, possumus reperire, si advertamus duas mentes esse in nobis; unam exterioris hominis, quæ corrumpitur; aliam interioris, quæ per sacramentum renovatur. Istæ igitur sunt operantes in agro nostro; quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera amittit incuria. Vel duos populos interpretemur in hoc mundo, qui agro comparatur: quorum alter, qui fidelis est, assumitur; alter, qui infidelis est, relinquitur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 44.) Vel tria genera hominum hic videntur significari. Unum eorum qui otium & quietem eligunt; (1) neque negotiis sæcularibus, neque ecclesiasticis occupati; quæ illorum quies lecti nomine significata est. Alterum eorum qui in plebibus constituti reguntur a doctoribus, agentes ea quæ sunt hujus sæculi; quos & sceminarum nomine signifi-

cavit, quia consiliis prælatorum regni his expedit; & molentes dixit, quia temporalium orbem negotiorum, atque circuitum vertunt; quasi tamen (2) in unum molentes dixit, in quantum de istis rebus & negotiis suis præbent usibus Ecclesiæ. Tertium genus est eorum qui operantur in Ecclesiæ (3) ministerio, tamquam in agro Dei. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum in singulis: quorum aliqui in Ecclesia permanent, qui assumuntur; aliqui cadunt, qui relinquantur. *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim iniquus est Deus, ut pares studiis in societate vivendi, atque indiscreta actuum qualitate, meritorum remuneratione discernat. Non autem merita hominum copulæ usus (4) exæquat: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt, sed „qui perseveraverit „ usque in finem, hic salvus erit:“ *Matth.* 10. *Cyrillus.* (b) Quia ergo dixit, quod quidam assumantur, utiliter, & bene inquirunt discipuli quo assumantur: unde sequitur: *Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Beda* (cap. 70. par. à fin.) Duo autem Salvator interrogatus, ubi scilicet sint boni assumendi, & ubi mali relinquendi; unum dixit, aliud subintelligendum reliquit: unde sequitur: *Qui dixit eis: Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* *Cyrillus.* Quasi dicat: Sicut dejecto cadavere, aves quatum pabulum sunt carnes, ad illud conveniunt; ita cum venerit Filius hominis, tunc omnes aquilæ, idest sancti, concurrent ad eum. *Ambrosius* (ubi supra.) Justorum enim animæ aquillis comparantur, eo quod alta petant, humilia derelinquant, & longævam ducere feruntur ætatem. De corpore autem dubitare non possumus, maxime si meminerimus, quod à Pilato Joseph corpus accipit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, mulieres, Apostolorumque conventus circa Domini sepulturam? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in nubibus, & videbit eum omnis oculus? Est (5) autem corpus, de quo dictum est *Joan.* 6. „Caro mea vere est cibus.“ Circa hoc corpus aquilæ sunt, quæ circumvolant spiritualibus aliis. Sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum Christum in carne venisse. Est etiam Ecclesia, in qua per baptismi gratiam spiritu renovamur. *Eusebius.* (c) Vel per aquilas mortua animalia depascentes, principes hujus sæculi denotavit, & eos qui tunc temporis sanctos Dei persequuntur, penes quos relinquantur assumptionis indigni; qui corpus, vel cadaver dicuntur: vel

pu-

(1) *Al.* qui neque. (2) *Al.* in uno. (3) *Al.* mysterio. (4) *Al.* exequatur. (5) *Al.* etiam. *EX EDIT. P. NICOL.* (a) *Ibid.* (b) *Ubi supra.* (c) *In Cat. Græc. PP.*

punitrices virtutes, (1) quæ facturæ sunt impiorum, hic per aquilas denotantur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc autem quæ Lucas hic ponit (non in eo sermone

in quo *Matthæus*) vel recordatur præoccupando, ut prius commemoraret quæ post à Domino dicta sunt; vel bis à domino dicta facit intelligi.

(1) *Al.* quæ fracturæ (item futuræ) sunt. Sic autem legit *Nicolai*: vel punitrices virtutes; quæ volabunt ad impios, hic per aquilas denotantur.

C A P U T XVIII.

(a) **D**Icebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de adversario meo. Et volebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam ne in novissimo veniens fugillet me. Ait autem Dominus: audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?

(b) Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tamquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus à longe stans, volebat nec oculos ad cælum levare; sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exultat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Jesus autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

(d) Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nosti: non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam. Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute mea. Quo audito Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest. Omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo; & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est, quia dives erat valde.

(e) Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

(f) Assumpsit autem Jesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolyman, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur; & postquam flagellaverint occident eum; & die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt; & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

(g) Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans; & cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazareus transiret. Et clamavit dicens: Jesu fili David, miserere mei. Et qui præibant increpabant eum ut taceret: ipse vero multo magis

gis clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Jesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Et ille dixit: Domine, ut videam. Et Jesus dixit ei: Respice: fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur illum, magnificans Deum; & omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

(a) **T**heophylactus (in princ. Comment.) Postquam ærumnarum, & periculorum Dominus meminit, subdit horum remedium, quod est oratio jugis; & præmeditara: unde dicit: *Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. Chrysostomus.* Qui te redemit, quid te facere voluit demonstravit. Non vult te cessare à precibus; vult te beneficia meditari dum petis; vult te rogando accipere quod benignitas desiderat impertiri. Nec umquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficient, sua pietate instigat. Horrimenta Domini libenter admitte: quod præcepit, velle debes; nolle, si ipse Dominus prohiberet. Denique considera quanta est tibi concessa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod desiderat postulare; qui & si verbis silet, tamen beneficiis respondet: non aspernatur quod petis, non tædet, nisi forte tacueris. *Beda.* (cap. 71. in Luc.) Dicendum est autem, eum semper orare, qui canonicis horis rogare non desistit; aut omnia quæ justus secundum Deum gerit, & dicit, ad orationem sunt reputanda. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.)* Parabolas autem Dominus, aut secundum similitudinem ponit, sicut de feneratori, qui cum duobus debitoribus donasset, quod debebant, ab eo plus dilectus est cui plus donavis; aut de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud, quod si fenum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei? *Matth. 6.* Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, de quo subditur: *Judex: quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Theophylactus (super Qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur.)* Vide, quod impudentem erga homines esse, gravioris est mali indicium: Deum enim quam plures non timent, atamen humano cohibentur pudore, & ideo minus peccant, cum veno sit aliquis impudens etiam quoad homines, tunc excrescit dumulus vitiorum.

Sequitur *Vidua autem quaedam erat in illa civitate. Augustinus (de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 45.)* Ista vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quæ desolata videtur donec ve-

niat Dominus, qui nunc in secreto curam ejus gerit. Sed quia sequitur: *Et veniebat ad eum dicens: vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus:* hic monet (1) cur electi Dei se vindicare deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur; cum apertissime moneamur ut pro nostris inimicis, & persecutoribus oremus. Intelligendum est autem eam vindictam esse justorum ut omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaque si omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in sæculi fine damnandus; quem fidem cum justis videre desiderant, non absurde vindictam desiderare dicantur, *Cyrillus.* Vel aliter. Quoties nobis ab aliquibus irrogantur offensæ, tunc gloriosam esse putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquid (2) ad ipsam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini ministros bellantes, tunc Deum adimus postulantes subsidium, & exclamantes contra impugnantes gloriam ejus. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.)* Apud iniquissimum ergo judicem usque ad effectum implendi desiderii valuit trahere perseverantia deprecantis: unde sequitur: *Post hæc autem dixit intra se: Esti Deum non timeo, neque hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens fugillet me.* Multo igitur certiores esse debent qui Deum perseverantem rogant, fontem justitiæ, atque misericordiæ: unde sequitur: *Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se, die ac nocte; & patientiam habebat in illis? Theophylactus (super Quia molesta est mihi hæc.)* Quasi dicat: Si judicem imbutum quolibet scelere demulsi assiduitas, quanto magis patrem misericordiæ Deum flectemus ad pietatem orando? Unde sequitur: *Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum.* Tentaverunt autem quidam subtilius hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam esse quamlibet animam quæ pristinum vinum, scilicet diabolum, excludit, ob hoc ei adversantem quod accedit ad Deum justitiæ judicem; qui neque Deum timet, nam ipse solus est Deus; sed nec veretur hominem, non

(1) Al. curam electi Dei. (2) Nicolai substituit contra.

est enim apud Deum personarum acceptio. Hujus igitur viduæ, idest animæ supplicantis, jugiter sibi contra diabolum miseretur Deus, demulcente eum instantia ejus. Postquam autem Dominus docuit quod utendum sit in tempore consumationis oratione pro tunc futuris periculis, subdit: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?* Augustinus de Ver. Dom. (serm. 36.) Dicit autem hoc Dominus de fide quæ perfecta est: ipsa enim vix invenitur in terra. Ecce plena est Ecclesia Dei: quis huc accederet, si nulla esset fides; quis non montes transferret, si plena esset fides? *Beda* (cap. 71. in Luc.) Cum autem omnipotens conditor in forma Filii hominis apparuerit, tanta erit raritas electorum ut non tam ob clamorem fidelium, quam torporem (1) aliorum, totius mundi sit acceleranda ruina. Quod autem Dominus hic quasi dubitative dicit, non dubitat, sed arguit: nam & nos aliquando de rebus quas certas habemus, increpative verbum dubitationis promissimus; ut si dicatur servo: Considera, forsitan dominus tuus sum. Augustinus de Verb. Dom. (serm. 36.) Hoc autem Dominus adjicit, ut ostendat quod si fides deficit, oratio perit. Ergo ut oremus credamus, & ut ipsa fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem.

(b) Augustinus de Verbis Dom. (serm. 36.) Quia fides non est superbiorum, sed humilium, præmissis subjecit parabolam de humilitate, & contra superbiam: unde dicitur: *Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant tamquam justi, & aspernabantur ceteros, parabolam istam.* Theophylactus (super *Et aspernabantur ceteros.*) Quia enim superbia plus quam aliæ passiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac monet. Est autem superbia Dei contemptus: quoties enim aliquis non Deo, sed sibi ascribit bona quæ facit, quid est aliud quam Dei negatio? Causa igitur confidentium in seipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam ceteros contemnentium, parabolam proponit, ostendens quod justitia quamvis hominem approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum (2) dejicit hominem: unde sequitur: *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisæus, & alter publicanus.* Græcus. (a) Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam, & judicem; hic autem per pharisæum, & publicanum docet nos quomodo sint ei dirigenda precamina, ne

sit infructuosum orationis negotium. Condemnatus est autem pharisæus, cum incaute oraret: nam sequitur: *Pharisæus autem stans, hæc apud se orabat.* Theophylactus (hoc loco.) Per hoc quod dicit, *Stans*, elatum ejus animum notat: ipso enim habitu superbissimus videbatur. *Basilius.* (b) Dicit autem, *Apud se orabat*; quasi non apud Deum, quia ad seipsum redibat per peccatum superbiæ: sequitur enim: *Deus, gratias ago tibi.* Augustinus de Verbis Domini (serm. 36.) Non reprehenditur, quia Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Ergo jam plenus es, jam abundas: non est quære dicas: „ Dimitte nobis debita nostra: “ *Mat. 6.* Quis est igitur qui impune oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbe agit gratias? Audiant qui dicunt: Deus me hominem fecit; ego me justum facio. O peior, & detestabilior pharisæo, qui superbe justum se dicebat, sed tamen inde gratias Deo agebat. *Theophylactus.* Attende autem seriem orationis pharisæi. Primo namque dixit quæ ei aberant, deinde subjungit quæ habebat: sequitur enim: *Quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, injusti, adulteri.* Augustinus de Verb. Dom. (serm. 36.) Diceret saltem, Sicut multi homines. Quid est ceteri homines; nisi omnes præter ipsum? Ego, inquit, justus sum, ceteri peccatores. *Gregorius* 23. Moral. (cap. 7. in novis exemp. 4.) Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonorum aut à semetipsis habere se æstimant; aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certe cum jactant se habere quod non habent; aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent: unde & pharisæus hic bonorum sibi operum merita singulariter tribuit. Augustinus de Verbis Domini (serm. 36.) Ecce autem ex vicino publicano majoris erat ei tumoris occasio: sequitur enim: *Velut etiam hic publicanus, quasi dicat, Ego solus sum; iste de cæteris est.* *Chrysostomus* (in concione de pharisæo & publ.) Non enim satiaverat contemptum ejus nota humana natura, sed & publicanum aggressus est. Moderatius autem peccasset, si publicanum excepisset; nunc autem uno verbo & absentes invadit, & vulnera præsentis lacescit. Non est autem gratiarum actio invectiva aliorum: Si re gratiaris Deo, ipse tibi tantum sufficiat, nec te ad homines transferas, nec proximum contemnes. *Basilius.* (c) Discrepat autem elatus à convitiatore sola habitudine: is enim in alios

(1) Al. aliorum. (2) Al. dejecit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Asterius in Catena Græc. PP. (b) In Esaiæ cap. 2. sive vis. 2. (c) In Esaiam ubi supra.

utitur conviciis, hic autem se mentis temeritate extollit. *Chrysostomus* (ut supra.) Qui autem aliis convitiatur, sibi, & aliis multa mala facit. Primo enim audientem reddit pejorem: quia si sit peccator, sit lætior, criminis invento collega; si sit justus, extollitur, per aliena crimina inductus de se magna putaret. Secundo communitatem Ecclesiæ lædit: non enim omnes audientes vituperant eum solum qui peccavit, sed ritui christiano contumelias innectunt. Tertio Dei gloriam blasphemare facit: sicut enim (1) nobis recte agentibus nomen Dei glorificatur, sic nobis peccantibus blasphematur. Quarto eum qui audit vituperia, confundit, impudentiorem eum, & adversarium faciens. Quinto statuit se pœnæ obnoxium, rebus prolaris quæ sibi non conveniunt. *Theophylactus*. Expediit autem non solum declinare à malo, sed etiam agere bonum; & ideo cum dixisset, *Non sum sicut adulteri*, subjungit per oppositum, *Jejuno bis in sabbato*. Sabbatum hi dicebant hebdomadam ab ultima die quietis. Jejunabant enim pharisæi secunda, & quinta feria. Sic igitur jejunia objecit contra passionem adulterii: nam ex voluptate est lascivia. Rapacibus vero, injustis opposuit decimarum solutionem: sequitur enim: *Decimas de omnibus quæ possideo*; quasi dicat: Adeo rapinas, & nequitas refugio ut etiam mea contribuam. *Gregorius* 19. Moral. (cap. 22. vel in antiq. codd. 17. super illud Job 29: „ Justitia „ indutus sum. “) Ecce civitatem cordis sui insidiantibus hostibus per electionem aperuit; quam frustra per jejunium, & orationem clausit. Incassum munita sunt cetera, cum locus unus, de quo hosti patet aditus, munitus non est. *Augustinus* de Verb. Dom. (ubi supra.) Quære autem in verbis ejus: nihil invenies quod Deum rogaverit: ascendit quidem orare, noluit Deum rogare, sed se laudare, & roganti insultare. Publicanum autem cordis conscientia removebat, sed pietas applacabat: unde sequitur: *Et publicanus à longe stans nolabat nec oculos ad cælum levare*. *Theophylactus* super *Publicanus stans à longe*.) Quamvis autem publicanus stetit dicatur, distabat tamen à pharisæo tam verbis quam habitu, necnon & corde contrito: nam verebatur oculos levare in cælum, censens indignos visionis supernæ eos qui maluerunt bona terrena spectare, & quærere: necnon & pectus tundeat: unde sequitur: *Sed percutiebat pectus suum*; cor quodammodo pungens causa cogitationum pravarum,

necnon & excitans ut dormitans: unde non aliud quam Deum (2) propitiatorem petebat: sequitur enim: *Dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori*. *Chrysostomus* (ut supra.) Auditur quia non sunt velut hic publicanus, nec indignatus est, sed compunctus: detexit ille vulnus, quærit hic medicinam. Nemo igitur illud frigidum proferat verbum, Non audeo, pudorofus sum, non possum aperire (3) os. Talis reverentia est diabolica: (4) vult enim diabolus obserare sibi fores accessus ad Deum. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Quid igitur miraris si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit? De longinquo stabat; Deo tamen appropinquabat, & eum Dominus de prope attendebat: „ excelsus enim Dominus, & humilia respicit: “ *Psal.* 137. nec oculos ad cælum levabat ut respiceret: tremebat conscientia, spes sublevabat; percutiebat pectus suum, pœnas de seipso exigebat: propterea Dominus confitenti parcebat. Audisti superbum accusatorem, audisti humilem reum: audi nunc judicem dicentem: *Amen dico vobis: descendit hic justificatus in domum suam ab illo*. *Chrysostomus* (a) (hom. ut supra.) Geminas aurigas, & duas vigan in stadio positas sermo præfens proponit: in altera peccatum, & humilitatem; & vides bigam peccati superare justitiam, (5) non propriis virtutibus, sed humilitatis conjunctæ; illam vero devictam non fragilitate justitiæ, sed mole & tumore superbiæ: nam sicut humilitas per sui eminentiam peccati pondus superat, & saliens attingit Deum: sic superbia ob sui molem de facili justitiam deprimat. Si ergo plura facta strenue geras, putas autem te posse præsumere, tota caruisti oratione; si vero mille feras in conscientia falcis reatum; & hoc solum de te credas quod est infimus omnium, multam obtinebis ante Deum fiduciam: Et ideo suæ sententiæ causam assignans subdit: *Quia omnis qui se exultat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur*. Humilitatis nomen multiplex est. Est enim quædam virtus humilitas, juxta illud *Psal.* 50. „ Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies. “ Est & humilitas ab æraminis, juxta illud *Psal.* 37. „ Humiliavit in terra vitam meam. “ Est & humilitas à peccatis, & superbia, & insatiabilitate divitiarum: quid enim humilius his qui se submittant in divitiis, & potentatu, & hæc reputant magna? *Basilii*. (b) Similiter etiam & exaltari laudabiliter contingit, quando scilicet non humilia cogitas, sed mens tua est per mag-

(1) *Al.* mittitur nobis. (2) *Al.* propitiationem. (3) *Al.* eos. (4) *Al.* vult sibi diabolus observare, &c. (5) *Legit Nicolai* non propriis viribus, sed virtute humilitatis conjunctæ.

EX EDIT. P. NICOL. (a) De incomprehensibili Dei natura hom. 5. (b) In *Esai.* cap. 2. seu vis. 2.

magnanimitatem in virtutem erecta. Talis autem animi celsitudo est eminentia in tristitiis, terrenorum contemptus, conversatio in cælis: & videtur hujusmodi mentis sublimitas eandem habere differentiam ad elationem quam arrogantia parit, quam habet corpulentia corporis bene dispositi ad inflationem carnis cum ex hydropisi tumet. *Chrysostomus*. Hæc igitur fastus inflatio ab ipsis cælis potest deprimere non caventem; humilitas vero, & ab ipsa abyssu reatum hominem sublimare: hæc enim præ phariseo publicanum salvavit, latronem ante Apostolos in paradysum duxit; illa vero etiam incorpoream ingressa est potestatem. Ceterum si juxta delicta humilitas tam facile currit (1) ut superbiam justitiæ transeat; si justitiæ conjunxeris eam; quomodo non ibit? Assistet ipsa tribunali divino in medio Angelorum cum fiducia multa. Rursus si fastus conjunctus justitiæ eam deprimere (2) potuit; si conjunctus sit peccato, in quantum gehennam detrudet? Hoc dico, non ut negligamus justitiam, sed ut fastum vitemus. *Theophylactus*. (hoc loco.) Sed forsitan mirabitur aliquis, quomodo phariseus; cum pauca verba suæ laudis protulerit, condemnatur; Job, vero, cum plurima fuderit, coronatur. Eo scilicet quod phariseus talia dicebat criminando alios, nulla ratione cogente; Jobi vero urgentibus eum amicis, & pressuris prementibus coactus est proprias virtutes referre ad (3) Dei gloriam, ne homines desisterent a profectu virtutis. *Beda* (cap. 62. in Luc.) Typice autem phariseus est populus Judæorum, qui ex justificationibus legis extollit merita sua; publicanus vero Gentilis est, qui longe à Deo positus, constitetur peccata sua; quorum unus superbiendo recessit humiliatus; alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.

(c) *Theophylactus* (super *Jesum convocans*) Post prædicta, humilitatem Dominus docet per ea quæ fecit, non repellens, sed (4) gratanter parvulos admittens: unde dicitur: *Afferrebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret*. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Cui afferuntur tangendi nisi Salvatori? Sed si Salvator est, salvandi offeruntur illi qui venit salvum facere quod perierat. Ubi isti perierant, quantum ad ipsos pertinet innocentes? Sed secundum Apostolum Rom. 5. „per unum hominem intravit peccatum in orbem terrarum.“ Veniant ergo parvuli, ut lan-

guidi ad medicum, periti ad redemptorem. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de resp. Jesu.) Durum autem aliquibus videri potest quod discipuli Dominum infantulos adire prohibebant; sequitur enim: *Quod cum viderent discipuli, increpabant illos*. Ubi vel mysterium intelligas, vel affectum. Neque enim hoc invidia, aut in pueros mentis asperitate faciebant; sed sedulæ (5) servitutis obsequia Domino deferrebant, ne comprimeretur à turbis. Respuenda quippe est utilitas nostra ubi divinitatis injuria est. In mysterio autem, quia prius salvari populum Judæorum, ex quo secundum carnem nati fuerant, gestiebant. Sciebant quidem mysterium, quod utrisque populis vocatio deberetur: nam & pro Chananzæ muliere supplicarunt; sed fortasse adhuc ordinem nesciebant: unde sequitur: *Jesus autem convocans eos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei*. Non ætas præfertur ætati: alioquin obesset adolescere. Cur ergo pueros dicit aptos esse regno cælorum? Fortasse quia malitiam nesciant, fraudare non noverint, (6) referre non audeant, scrutari ignorent, opes, honorem, ambitionem non appetant. Sed non ignorare ista virtus est, sed contemnere: non enim virtus est non posse peccare, sed nolle. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur. *Beda* (cap. 73. in Luc.) Unde signanter dixit, *Talium*, non istorum, ut ostenderet non ætatem regnare, sed mores; & his qui similem haberent innocentiam, & simplicitatem, præmia repromitti. *Ambrosius*. Denique hoc salvator expressit dicens: *Amen dico vobis: quicumque non acciperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*. Quis puer imitandus est Apostolis Christi, nisi de quo *Esaias* 9. dixit: „Puer natus est nobis;“ qui „cum malediceretur, non malebat,“ dicebat: „i. Petr. 2. Itaque in pueritia est quedam venerabilis morum senectus, & in senectute innocens pueritia. *Basilii*. (a) Suscipiemus autem regnum Dei ut puer, si dispositi fuerimus erga doctrinam Domini ut puer in disciplina, nequaquam contradicens, nec disputans cum magistris, sed credibiliter, & obedienter imbibens documenta. *Theophylactus*. Gentilium ergo sapientes querentes sapientiam in mysterio, quod est regnum Dei, nec volentes hoc absque fide syllogisticæ probationis admittere, merito exclusi sunt ab hoc regno.

(d) *Beda*. (cap. 74. in Lucam.) Audierat

(1) *P. Nicolajus* habet superbiam justitiæ junctam. (2) *Al.* potuisset & mox convictus pro conjunctis; & quendam pro quantum. (3) *Al.* committitur Dei. (4) *Al.* graviter. (5) *Al.* virtutis. (6) *Legit*, forte melius, *Nicolai* referre non audeant, scrutari ignorent. Ex *EDM. P. NICOLAI*. (a) In *Regulis* brevioribus ad interrogat. 277.

principes quidam à Domino, tantum eos qui puerorum vellent esse similes, regnum Dei intraturos; atque ideo posciti sibi non per parabolam, sed palam, quibus operum meritis vitam æternam, consequatur, exponit: unde dicitur: *Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo?* Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. de resp. Jesu. ad interrog.) Tentator princeps esse magistrum bonum dixit, qui Deum bonum dicere debuisset: nam licet in divinitate bonitas sit, & in bonitate divinitas, tamen addendo, *Magister bone*, in portione bonum dixit, non in universitate: nam Deus in universitate bonus, homo ex parte. *Cyrillus*. (a) Putavit autem se Christum capere, dum vituperaret Mosaicum præceptum, introduceret vero sua statuta. Accedit ergo ad magistrum, & bonum eum nuncupans, dicit se velle doceri. Quia (1) ergo tentative quærebat, qui apprehendit sapientes in astutia sua, convenienter ei respondet: nam sequitur: *Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus.* Ambrosius (ubi supra.) Non bonum se negat, sed Deum designat. Bonus quidem non est, nisi plenus bonitatis. Quod si quem moveat, quia *nemo bonus*, moveat & illud *nisi Deus*. Quod si à Deo Filius non excipitur, utique nec à bono Christus excipitur: nam quomodo non bonus ex bono natus? Arbor enim bona fructus bonos facit: Matth. 7. Quomodo non bonus, cum bonitatis suæ substantia ex Patre assumpta non degeneravit in Filio, quæ non degeneravit in Spiritu? Spiritus tuus (inquit Psal. 142.) bonus deducet me in terram rectam. Quod si bonus Spiritus (2) qui accepit à Filio, bonus utique & ille qui tradidit. Itaque quia legisperitus est iste qui tentat, sicut in libro alio demonstratur, (3) ei bene dixit: *Nemo bonus nisi unus Deus*: admoneret, quia scriptum est Deut. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum; sed magis confiteretur Domino, quoniam bonus. *Chrysostomus* (hom. 64. in Matth.) Vel aliter. Avarum quidem dicere hunc principem non verebor: nam hoc Christus ei impropert: (4) tentatorem autem minime. *Titus*. Ergo cum dicit: *Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo?* (5) idem est ac si dicat: Bonus es; dignare me responso in eo quod quaero: doctus sum vetus testamentum, te tamen

præstantiorem vides, non promittentem terram, sed prædicantem regnum cælorum. Die ergo mihi, quid faciendo vitam æternam poteris possidere? Intentionem igitur attendens. Salvator, quia fides est via ad opera, cum dixisset illi, *Quid faciam?* hac quaestione ommissa, in notitiam fidei eum ducit: velut si quis interrogaret medicum, *Quid comedam?* & ille ostenderet quæ deberent cibum præcedere, & inde eum ad Patrem remittit, iudicens: *Quid me dicis bonum?* non quod ipse bonus non esset, erat enim bonum ex bono Patre, iugermen, bonus boni filius. *Augustinus* de Cogl. Evang. (Lib. 2. cap. 63.) Potest autem videri distare, (6) aliquid quod secundum Matthæum cap. magis dicitur, *Quid me interrogas de bono?* quod ad illud magis referri potest quod ait illi, quærens, *Quid boni faciam?* Ibi enim & bonum nominavit, & interrogatio est. Commodissime (7) ergo intelligitur utrumque dictum, *Quid me dicis bonum?* & *Quid me interrogas de bono?* quod ad illud magis referri potest. *Titus*. Denique postquam docuit cognitionem fidei, subiungit *Mandata nostra*, quasi dicat: Quando prius Deum noveris, illine optime quæres quid facias. (b) *Chrysostomus*. Expectante autem principe audire Christum dicentem: Recedas à mandatis Mosaicis, & menses attende, ad Mosaica eum mittit: unde sequitur: *Non occides, non moechaberis.* *Theophylactus* (super non occides, non moechaberis.) Primo eadem lex ea corrigit ad quæ facilius labimur, ut moechari, cuius incentivum est incontinentia, & naturale; & occidere, quia immanis bellua furor; sed furtum, & falsum testimonii culpam raro contingit incurere. Sed & graviora illa existunt; & ideo secundario furum, & falsum testimonium ponit, ut rarius (8) fallentia, & leviora: sequitur enim *Non furum facies, non falsum testimonium dices.* *Basilius* (c) Non est autem intelligendum fures esse, solum butifarum incisores, vel satrocinantes in balneis; sed & si qui duces legionum statuti, vel commisso sibi regimine civitatum, aut gentium hoc quidem furtim tollunt, hoc vero vi publice exigunt. *Titus*. Sed videas, iam non agendo præcepta confiteri: quoniam si moechatus non fueris, castus est; si non fueris, benivolus; si falso non testeris, veridicus. Attende virtutem, jam faciliam per bonitatem statuentis: nam mali fugam ingeris, non boni exers

S. Thom. Oper. Tom. IX. 99. (1) Al. omittitur ergo. (2) Al. qui excipit, vitam excipit. (3) Al. & bene. (4) Al. tentator. (5) Al. quasi dicat. (6) Al. aliud. (7) Al. deest, ergo. (8) Nec lajus addit homines.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Cyrillus æquivalentes tantum, & simpliciter, sed expressius Titus paulo aliis verbis in ea parte quam Cordetius apparatus non, sicut prius, Chrysostomus. (c) In Esaiæ cap. 1. nempe in illa verba vers. 23. *Principes tui infideles.*

quibus quaelibet autem quies quaelibet est fa-
cilius opere. *Theophylactus* (super *Honora patrem*,
& *matrem*.) Sed quia in parentes committere
quamquam magnum sit crimen, raro tamen ac-
cidit, post omnia, ponit: *Honora patrem tuam*,
& *matrem*. *Ambrosius* (Lib. 8, in Luc. tit. de
honorand. parentib.). Est autem honor non so-
lum honorificentia, sed etiam largitatis. Honor
enim est: deferre pro meritis. *Pasce patrem*
tuum, *pasce matrem*: & si payeris, adhuc non
reddidisti dolores, & cruciatus quos pro te ma-
ter passa est. Illi debēs, quod habes, (1) huic
debēs quod es. Quantum iudicium, si pascat
Ecclesia, quos tu pascere nolis? Sed dices: Quod
egam parentibus collaturus, Ecclesie malle
conferre. Non queris: Deus donum de fame pa-
rentum; sed ut pasceas Scriptura dicit paren-
tes, ita propter Deum relinquendos, si impe-
diant devota mentis affectum.

Sequitur: *Quidam. Hac omnia, custodivi à ju-
ventute mea.* *Hieronymus* (Matth. 19, super il-
lud, „Omnia hæc custodivi.“) Mentitur ado-
lescens: Si enim quod postpositum est in man-
datis, Matth. 19, „Diliges proximum tuum
sicut te ipsum,“ opere compleverit, quomo-
do postea audiens, ibid. „Vade, & vende
omnia quæ habes, & da pauperibus,“ tristis
abscessit? *Bedæ* (cap. 74, in Lucam.) Vel non
est putandus esse mentitus, sed simpliciter ut
vixerit, scilicet exteriis, esse confessus: alio-
quin nequãquam Marcus diceret, cap. 12, quod
Jesus, intuitus eum dilexit eum. *Titus*. (a)
Ostendit autem consequenter Dominus quod si
aliquis vetus testamentum peregerit, perfectus
non est, sed deest ei sequi Christum: unde sub-
ditur. *Quo auditis. Jesus ait ei: Adhuc unum tibi
deest: omnia quæcumque habes vende, & da pau-
peribus, & habebis thesaurum in celo; quasi di-
cat: Queris quomodo sit possidenda: vita æter-
na? sparge facultates pauperibus, & obtinebis
illam. Parva sunt quæ impendis, magna quæ
recipis.* *Athanasius*. (b) Non enim mundum des-
picientes putemus grandia quidem abdicasse,
quia tota terra est in comparatione cæli brevis
spatia, quapropter si toti terræ dominaremur, ei
abrenuntiantes, nihil dignum esset in compa-
ratione regni cælorum. *Bedæ* (cap. 74, in Lu-

(1) *Al.* cui debes: (2) *Al.* miseremur. (3) *Al.* quomodo erogare cuncta pauperibus perfec-
tionis esse videretur item mox ex dilectione pro absque dilectione. (4) *Melius Nicolai* partiendo quæ

Ex edit. P. Nicor. (a) Vel *Cyrillus* potius in *Catena Græc. PP.* ut *Corderius* notat: an &
Titus Bostrensis in *Matthæum* tale aliquid habeat explorare non licet; sed non habet in *Lucam*
Tom. 2. *Biblioth. Græc. PP.* ubi se ad *Matthæum* remittit. (b) In *Catena Græc. PP.* ut ex *Apo-*
logia de fuga sua. (c) In 1. ad *Corinth.* hom. 22. (d) In *Regulis* fusius disputatis ad interrogat.
9. (e) *Hom.* 32. in *Epist.* 1. ad *Corinth.* (f) In *Catena Græc. PP.* (g) *Hom.* de *eleemosyna*,
sive in *ditescentes*.

cam.) Quicumque ergo perfectus esse voluerit,
oportet vendere, quæ habet, non ex parte, si-
cut *Ananias* fecit, & *Saphira*, sed totum.
Theophylactus (super *Vende omnia quæ habes*.)
Unde dicens, *Omnia quæ habes*, summam pau-
peritatem suadet: si quid enim restiterit, illius
servus est. *Basiliius* (in quæst. in comp. explic.
quæst. 92.) Non tamen docet facultates vende-
re, eo quod naturaliter sint pravæ; alioquin
creaturæ Dei non essent; unde eas non tamquam
malas abjicere, sed dispensare monuit; & con-
demnatur aliquis, non quia eas possidet, sed
quia eis abusus est; quo fit ut facultatum se-
cundum mandata Dei dispensatio & crimina
deleat, & regnum conferat; unde subdit: *Et
da pauperibus*, *Chrysostomus*. (c) Poterat quidem
Deus alere pauperes & sine hoc quod nos (2)
misereremur eorum; sed vult dantes dilectione
astringi accipientibus. *Basiliius*. (d) (in hom. præ-
sent. loci.) Dicente autem Domino, *Da paupe-
ribus*, puto non expedire cuiquam negligenter
gerere, sed omnia diligenter disponere, præci-
pue per seipsum, si ex parte se habeat; sin au-
tem, per eos de quibus constat quod fideliter,
& prudenter disponant: „maledictus enim qui
negligenter perficit opera Domini:“ *Hierem.*
48. *Chrysostomus*. (e) Sed illud queritur (3)
quomodo Christus erogare cuncta pauperibus
perfectionis esse fateatur; *Paulus* autem absque
dilectione hoc asserit esse imperfectum. Sed val-
de consonat quod subjunxit: *Et veni, sequere
me*; quod ostenditur ex dilectione esse. „In hoc
enim cognoscent omnes quod mei estis disci-
puli, si dilectionem habueritis ad invicem:“
Joan. 15. *Theophylactus*. Cum paupertate enim
ceteras quoque virtutes hominem habere oportet;
ob hoc ait: *Et veni, sequere me*; id est, in
ceteris esto meus discipulus, jugiter me sequa-
ris. *Cyrillus*. (f) Princeps autem ille vini recen-
dis capax non fuit, vetus uter existens; sed
tristitia ruptus est: unde sequitur: *His ille au-
ditis, contristatus est, quia dives erat valde.* *Basi-
lii*. (g) Mercator non tristatur in nundinis (4)
paciscendo quæ possidet, acquirendo sibi op-
portuna; tu vero tristaris pulverem dans, ut
acquiras vitam beatam.

(e) *Theophylactus* (super *His auditis contris-*
ta-

ta-

tatus est.) Quoniam dives, audita opum abjectione, tristatus fuit, Dominus admiranter locutus est: dicit enim: *Videns autem Jesus illum, tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Non dicit, Impossibile est eos intrare, sed difficile: possunt enim per divitias adipisci superna, sed difficile est: quia viscosiores sunt visco divitiarum, & vix evellitur animus occupatus ab eis; sed sublequenter ut impossibile hoc indicat, cum dicit: *Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.* (1) Nam sive per camelum animal intelligas, sive funem nauticum crassum; quocumque modo impossibile est quod foramen acus totum capiat camelum: Si igitur facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem salvari, & hoc quod facilius est, impossibilius ergo est salvari divitem. Quid igitur dicendum? Equidem quod vere sic habet, divitem servari non posse. Neque mihi dicas, quod salvatus sit dives quispian, qui sua dederit: non enim dives salvatus est, sed quia pauper factus; vel dispensator existens servatus est, non dives. Aliud est enim dispensator, aliud dives: dives est qui sibi divitias reservat, dispensator vero cui divitiarum propter alios concreditae sunt. *Chrysostomus.* (a) (homil. 18. in Joan.) Abraham quidem possidebat opes pauperibus: & qui juste eas possident, quasi suscipientes à Deo dispensant in divinis mandatis; qui vero contra Deum acquirerunt, & in expendendo faciunt illud idem, meretricibus, & parasitis dantes, vel humi abscondentes, egenis vero nihil impendentes. (b) Non ergo prohibet ditari, sed opibus famulari: vult ut necessariis utamur eis, non ut custodiamus: nam famuli est custodire, sed domini dispensare. Si conservari eas vellent, non tradidisset eas hominibus, sed sineret in terra jacere. *Theophylactus* (super *Quam difficile qui divitias habent &c.*) Porro attendas illud quod divitem quidem impossibile dicit salvari, possidentem vero divitias difficile; quasi dicat: Dives, qui captus est à divitiis, & famulatur eis, non salvabitur; habens vero illas, scilicet qui eis dominatur, vix salvabitur causa humanæ fragilitatis. Conatur enim nos diabolus supplantare quoad usque pos-*

sidemus divitias, & difficile est aufugere decipulas ejus; ideoque bonum est paupertas, & quasi tentatione carens. *Chrysostomus.* (c) Nulla enim est divitiarum commoditas, anima patiente penuriam; nec lætio paupertatis, anima divitiis affluente. Si autem ditescens indicium est nullius egere, & pauperascens indigere; palam est quod magis esse pauperem facit magis ditescere: facilius est enim quod quis in paupertate, quam in divitiis opes contemnat, neque enim talis est ambitus ut per magis habere scderur; sed per hoc consuevit magis accendi, sicut ignis quando majorem suscipit escam. Quæ autem mala videntur esse inopiæ, communia sunt; quæ vero divitiarum, propria sunt earum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 47.) Divitem ergo hic appellat cupidum rerum temporalium, & de talibus superbientem. His divitibus contrarii sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum. Mystice autem facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera sustulit. (2) Per acum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos, foramen autem acus dicit angustiam passionis. *Chrysostomus* (hom. 64. in Matth.) Hic autem sermo quasi gravis transcendebat discipulorum virtutem: unde sequitur: *Et dixerunt qui hæc audiebant: Et quis potest sarcus ferri?* Hoc dixerunt discipuli, non de se, sed de toto mundo timentes. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 47.) Cum autem incomparabiliter major sit turba pauperum, quæ, divitibus perditis, potest salvari, intellexerunt, omnes qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Aut illis Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum:* quod non ita intelligendum est, quasi dives cum cupiditate, & superbia in regnum Dei sit intraturus; sed possibile est Deo ut à cupiditate, & superbia ad caritatem, & humilitatem convertatur. *Theophylactus* (super *Possibilia sunt apud Deum.*) Apud homines ergo, quorum serpit intentio ad terrena, impossibilis est salus, ut dictum est; apud Deum

ve-

(1) Quatuor supra recensitæ editiones sic habent. Nomen quod in Græco ponitur, æquivocum est ad animal quod camelus dicitur, & ad rudentem (*Nicolai* addit. sive nauticum funem.) Quocumque ergo modo intelligas, impossibile est. Quid igitur dicendum est? Primo quidem, quod revera ita se habet. Aliud enim est dives, aliud œconomus: (*Nicolai* apponit vel dispensator) nam dives est qui sibi reservat divitias: (*idem* omittit divitias) œconomus vero, sive dispensator, qui ad opus aliorum has tenet; *idem* qui ad utilitatem sibi commissas tenet. (2) *Al.* Per actum autem punctiois significat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 24. in 1. ad Corinth. (b) Hom. 18. in Joan. Tota hæc appendix prius uno tenore nectebatur, ac velut ex uno loco notabatur. (c) Hom. 81. in Matth.

vero possibilis est. Cum enim homo consiliarium habet Deum, & justificationes, & doctrinas paupertatis imbibere, necnon ejus auxilium invocet, hoc fiet possibile. *Cyrillus.* (a) Congruè autem dives cum multa contempserit, recompensationem expectabit; qui vero parva possidens ea abdicavit, quid ei sperandum esset, quærere decebat: unde sequitur: *Ait autem Petrus: Ecce dimisimus omnia.* Matthæus cap. 19. addit, Quid ergo erit nobis? *Beda.* (b) (super *Ecce nos reliquimus omnia.*) Quasi dicat: Fecimus, quod iussisti: quid igitur dabis nobis præmii? Et quia non sufficit dimittere omnia, jungit quod perfectum est, dicens: *Et secuti sumus te.* *Cyrillus.* (c) Illud autem necesse est dicere, quod paucis abrenuntiantes, quantum spectat ad propositum, & obedientiam, parilance cum opulentis penduntur, paribus utentes affectibus, dum rerum quas possident abjectionem ultro inferunt: unde sequitur: *Amen dico vobis: nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxores, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multa in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.* Elevat ad acceptissimam spem omnes audientes, jurejurando promittens, dum apponit sermoni *amen.* Doctrina enim divina mundum vocante ad fidem Christi, forsitan aliqui respicientes parentes infideles, noluerunt eos turbare veniendo ad fidem; & similis est ratio aliorum germanorum. Deserunt autem quidam patrem, & matrem, & totius parentelæ amorem despiciunt propter amorem Christi. *Beda* (cap. 74. in Lucam.) Sensus igitur iste est. Qui propter regnum Dei inquirendum omnes affectus contempserit, omnes sæculi divitias, delicias, rifusque calcaverit, multo plura in præfenti recipiet. Cujus sententiæ occasione, quidam Judaicam mille annorum fabulam post resurrectionem justorum ædificant, quando omnia quæ propter Deum dimittimus, multiplice nobis sint fenore reddenda, & insuper vita æterna donanda: nec vident inexperi quod si in ceteris digna sit repromissio, in uxoribus tamen, juxta alios Evangelistas centenis, appareat turpitudine; præsertim cum Dominus in resurrectione non esse nubendum testetur; & juxta Marcum, ea quæ dimissa fuerint, in hoc tempore cum persecutionibus accipienda confirmet, (1) quas in illis mille annis abesse dogmatizant. *Cyrillus.* (d) Hoc ergo dicimus, quod omnis

temporalibus, & carnalibus, multo majora sibi aliquis vendicabit: quoniam & Apostoli, cum pauca dimiserint, obtinuerunt multiplicia dona charismatum, & celebres reputari sunt ubique. Erimus ergo similes illis, si (2) domum quis dimittat, recipiet mansiones supernas; si patrem, patrem habebit cælestem; si à germanis recesserit, in fratrem hunc recipiet Christus; cum dimiserit conjugem, inveniet divinam sapientiam, à qua procreabit spiritales fructus; (3) inveniet Hierusalem cælestem, quæ est mater nostra: à fratribus etiam, & à sororibus sui propositi glutino spirituali colligatis, multo in hac vita gratiosorem recipiet caritatem.

(f) *Gregorius.* (4) (hom. 2. in Evang.) Prævidens Salvator ex passione sua discipulorum animos turbandos, eis longe ante & passionis suæ poenam, & resurrectionis suæ gloriam prædixit: unde dicitur: *Assumpsit autem Jesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.* *Beda.* (cap. 72. in Lucam.) Prævidens enim quosdam hæreticos futuros, qui Christum dicerent legi, Prophetisque docuisse contraria, ostendit quod per Prophetarum præfagia suæ passionis, & posterioris gloriæ sit celebrata perfectio. *Chrysostomus* (hom. 66. in Matth.) Seorsum autem de passione cum discipulis confert, non enim oportebat hunc sermonem pluribus divulgari, ne turbarentur. (5) Hoc autem prædixit discipulis, ut exercitati per expectationem facilius sustinerent. *Cyrillus.* Et ut sciant quoniam passionem prænovit, & spontaneus ad eam accessit, ne dicerent: Qualiter in manus hostium incidit qui nos promittebat salvare? Unde seriatim ordinem passionis enarrat subdens: *Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur.* *Chrysostomus.* (e) Hoc Esaias prædixerat dicens cap. 50. „ Obtuli scapulas meas ad verbera, & genas meas ad alapas, & faciem meam non diverti à sputorum dedecore. “ Sed & crucis patibulum prædixit Propheta cum ait cap. 55. „ Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. “ Unde & hic subditur: *Et postquam flagellaverint, occiderunt eum.* Sed & resurrectionem ejus David prædixit dicens Psalm. 15. „ Non derelinques animam meam in inferno. “ Unde hic subditur: *Et tertia die resurget.* *Isidorus.* (f) Admiror autem

(1) *Al.* quasi in illis. (2) *Al.* donum. (3) *Supplet optimus P. Nicolai* cum dimiserit matrem. (4) *Al.* *Theophylactus.* (5) *Al.* Ob hoc autem prædixit discipulis, ut exercitati per operationem, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ex Hieronymo mutuatus, qui hæc eadem in Matth. 19. habet. (c) Ubi supra. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) Pelusiorum Lib. 2. epist. 212.

dementiam quærentium cur Christus ante triduum resurrexit : si enim resurgeret tardius quam prædixerat , impotentia esset ; celerius vero est summæ virtutis indicium. Si quem enim cum sponderit suo creditori post triduum persolvere debitum , eadem die satisfacientem viderimus ; non fallacem , sed potius ut veridicum eum mirabimur. Dicam etiam quod non dixit se post tres dies resurrecturum , sed die tertia. Habes parasceven , habes sabbatum usque ad solis occasum ; & post sabbatum resurrexit. *Cyrellus.* (a) Discipuli autem nondum noverant (1) exquisite quod Prophetæ prædixerant ; sed postquam resurrexit , aperuit eis sensum , ut intelligerent Scripturas : unde sequitur : *Et ipsi nihil horum intellexerunt.* *Beda* (cap. 75.) Quia enim discipuli , ejus vitam maxime desiderabant , ejus mortem audire non poterant : & quoniam non solum hominem innocentem , sed & Deum verum sciebant , hunc nullatenus mori posse putabant : & quia parabolas eum sæpe loquentem audire consueverant , quoties aliquid de sua passione dicebat , ad aliud allegorice referendum esse credebant : unde sequitur : *Erat autem verbum istud absconditum ab eis , & non intelligebant quæ dicebantur.* Judæi vero , quia in ejus necem conspiraverant , quod de passione sua loqueretur dicens in Joanne cap. 3. „ Oportet exaltari Filium hominis , “ intelligebant : unde dixerunt ibid. 12. „ Nos autem , divinus ex lege , quia Christus manet in æternum ; & quomodo tu dicis : Oportet exaltari „ Filium hominis ? “

(g) *Gregorius* in homil. (21. in Evang.) Quia carnales adhuc discipuli non valebant capere verba mysterii , venit ad miraculum : ante eorum oculos cæcus lumen recipit , ut eos ad fidem cælestia facta solidarent : unde (2) dicitur : *Factum est autem , cum appropinquaret Hierico , cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.* *Theophylactus* (hoc loco.) Et ne incessus Domini esset inutilis , in via fecit cæci miraculum , hoc documentum discipulis suis dans , ut in omnibus simus proficui , & nihil sit in nobis otiosum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Possimus de appropinquantibus Hierico sic intelligere ut jam inde egressi , prope tamen adhuc essent ad eam civitatem : quod quidem minus usitate dicitur ; sed tamen videri posset hoc dictum , quoniam Matthæus , egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatos duos cæcos , qui juxta viam sedebant. De numero quidem nulla esset quæstio , si alter Evan-

gelistarum de uno tacuisset , unius reminiscens : nam & Marcus unum commemorat , cum & egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatum ; cujus & nomen dixit , & patrem , ut intelligamus eum fuisse potissimum , alterum ignotum , ut merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ sequuntur in Evangelio secundum Lucam , aptissime ostendunt illud quod ipse narrat , adhuc venientibus ipsis Hierico factum esse , nihil aliud restat intelligere , nisi bis esse factum hoc miraculum ; semel in uno cæco , cum adhuc veniret in illam civitatem , iterum in duobus , cum inde egredieretur : ut illud unum Lucas , alterum Matthæus (3) enarrat. *Cyrellus.* (b) Multus autem erat populus circa Christum , & cæcus eum quidem non noverat , sentiebat autem effectum , & rapiebat per affectum quod non hauserat aspectum : unde subditur : *Et cum audiret turbam prætereuntem , interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur : sequitur (4) enim : *Dixerunt autem ei , quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat : alia docetur , & alia prædicat : nam sequitur : *Et clamavit dicens ; Jesu fili David , miserere mei.* Quis te docuit hæc , o homo ? Num perlegisti libros privatus luminibus ? Unde igitur nosti luminare mundi ? Vere Dominus illuminat cæcos. *Cyrellus.* In judaismo autem nutritus non ignoravit quod de progenie David Deus secundum carnem nasceretur ; & ideo ei ut Deo loquitur , dicens , *Miserere mei.* Hunc imitentur qui in duo dividunt Christum : hic enim Christum tamquam Deum (5) adit , & filium David eum nominat. Mirentur autem instantiam confessionis ejus : quidam enim eum confitentem fidem compescebant : Sequitur : *Et qui præibant increpabant eum ut taceret.* Sed per inhibitiones hujusmodi non impediatur ejus audacia. Novit enim fides omnibus repugnare , (6) & in omnia triumphare : utile enim est pro cultu divino pudorem deponere : nam si causa pecuniæ sunt impudentes nonnulli , pro animæ salute non decet bonam inducere impudentiam ? Unde sequitur : *Ipsæ vero multo magis clamabat : Fili David , miserere mei.* Sedit autem Christum vox invocantis in fide , & invocantes in fide respicit ; & ideo merito vocat cæcum , & accedere iussit : unde sequitur : *Stans autem Jesus iussit illum adduci ad se , ut scilicet qui prius fide eum reuigerat , appropinquaret & corpore.* Appropinquantem cæcum Dominus interrogat : nam sequitur : *Et cum appropinquasset interro-*

X 3

ga-

(1) *Al.* acquire. (2) *Al.* sequitur. (3) *Al.* enarrat. (4) *Al.* deest enim. (5) *Al.* audit. *Nicolajus* habet ait. (6) *Al.* & omnia.

gavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Dispensative interrogat, non quasi ignorans, sed ut scirent astantes quod non petebat pecuniam, sed divinam efficaciam, ut à Deo: unde sequitur: *At ille dixit: Domine, ut videam.* Chrysostomus. (a) Vel quia calumniatores veritatis Judæi possent dicere, ut in cæco nato. Non est hic, sed similis ejus; voluit ut cæcus prius ostenderet defectum naturæ, & tunc cognoscat gratiæ majestatem. At ubi petitionis modum cæcus explicuit, tunc (1) cum summa majestate præcepit ei ut videret; unde sequitur: *Et dixit illi Jesus, Respice:* quod redundabat in crimen perfidiæ Judæorum: quis enim Prophetarum talia dixit? Aspice tamen quid assumat, medicus ab eo cui collata est sanitas: sequitur enim: *Fides tua te salvum fecit.* Pro fide enim venduntur beneficia; diffunditur enim gratia quam suscepit fides. Et sicut ab aliquo fonte hi quidem parvis vasis modicum aquæ hauriunt, hi vero majoribus multum, fonte non distinguente mensura; & secundum fenestras quæ aperiuntur magis, vel minus, splendor solis infunditur; ira secundum capacitatem intentionis hauritur gratia. Vertitur autem vox Christi in lucem languentis, erat enim Verbum veræ lucis: unde sequitur: *Et confestim vidit.* At cæcus & ante beneficium fidem ostendit fervidam, & post beneficium benevolentiam observavit: sequitur (2) enim: *Et sequebatur illum, magnificans Deum.* Cyrillus. Ex quo patet quod à duplici cæcitate liberabatur, corporali scilicet, & intellectuali: neque enim glorificasset ut Deum nisi vere vidisset; sed & aliis factus est occasio glorificandi Deum: sequitur (3) enim: *Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.* Beda (cap. 76. in Lucam.) Non solum pro impetrato munere lucis, sed & merito fidei impetrantis. Chrysostomus. (b) Hic autem necesse est quærere cur Christus dæmoniacum quidem curatum sequi volentem prohibet, cæcum autem illuminatum sequentem non prohibet? Sed neutrum irrationale puto: illum enim mittit præconem, ut ex sua consistentiâ benefactorem prædiceret: erat enim excellens miraculum, videre furiosam sanæ mentis effectum: cæcum vero permittit sequi, quando Hierosolymam ascendebat per crucem perfecturus altum mysterium, ut recipientem habentes miraculi mentionem, non existimarent eum infirmitate potius quam misericordia pati. Ambrosius (Lib. 8. in Lucam cap. de illuminatione cæci.) In hoc autem (4) cæco typus populi gentilis est, qui sacramento do-

minico recepit amissi luminis claritatem. Nihil autem interest utrum in uno cæco medicinam; an in duobus accipiat: quoniam ex Cham, & Japhet, Noe filiis, originem ducens, in duobus cæcis, duos generis sui prætendebat auctores. Gregorius in hom. (2. in Evang.) Vel cæcum est genus humanum, quod in parente primo claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur. Hierico autem interpretatur luna, quæ dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur Conditor noster appropinquat Hierico, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscepit, humanum genus lumen quod amiserat recepit. Qui ergo æternæ lucis claritatem nescit, cæcus est. Si autem tantum Redemptorem credidit, qui dixit Joan. 14. „ Ego sum via “ juxta viam sedet; si vero credidit, & exorat ut æternum lumen recipiat, juxta viam sedet, & mendicat. Illi autem qui Jesum venientem præcedunt, designant carnalium desideriorum turbas, tumultusque vitiorum, qui priusquam Jesus ad eor nostrum perveniat, dissipant cogitationem nostram, & in ipsa nos nostra oratione conturbant. *Ipsæ vero magis clamabant:* quia quanto graviori tumultu cogitationum premimur, tanto orationi insistere ardentius debemus. Cum autem adhuc turbas phantasmatum in oratione patimur, Jesum aliquatenus transeuntem sentimus; cum vero orationi vehementer insistimus, Deus in corde figitur, & lux amissa reparatur. Vel transire humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit; stans illuminavit: quia per humanitatem suam vocibus nostræ cæcitatatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit. Ad hoc autem requirit quid velit, ut cor ad orationem excitet: peti enim hoc vult quod & nos petere, & se concedere prænoscat. Ambrosius (ubi supra.) Vel interrogavit cæcum; ut crederemus nisi confitentem non posse salvari. Gregorius in hom. (2. ut supra.) Cæcus autem à Domino non aurum, sed lucem quærit; & nos non falsas divitias, sed lucem quæramus, quam videre cum solis Angelis possumus; ad quam lucem via fides est: unde recte cæco dicitur: *Respice: fides tua te salvum fecit.* Qui videt, & sequitur, quia bonum quod intelligit operatur. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Si autem Hierico lunam, & ob hoc mortalitatem interpretamur, morti propinquans Do-

(1) Al. omittitur cum. (2) Al. desideratur enim. (3) Al. & hic omittitur enim. (4) Al. deest cæco.

minus Judæis solis lumen Evangelii jufferat: surgens, atque descendens, & Judæis, & Gentibus; quos significavit ille unus cæcus quem Lucas commemorat: à morte autem re- duo cæci commemorati à Matthæo.

C A P U T XIX.

(a) **E**T ingressus perambulabat Hierico: & ecce vir nomine Zachæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipse dives: & quærebat videre Jesum quis esset, & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat: & præcurrrens, ascendit in arborem Sicomorum, ut videret eum, quia inde erat transiturus: & cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset. Stans autem Zachæus, dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahæ: venit enim Filius hominis quærere, & salvum facere quod perierat.

(b) Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Hierusalem, & quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. Cives autem ejus oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factum est ut rediret accepto regno: & jussit vocari servos quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit. Et ait illi: Eugè bone serve: quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem civitates. Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repositam in sudario: timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dixit ei: De ore tuo te judico serve nequam. Sciebas enim quod ego homo austerus sum tollens quod non posui, & metens quod non seminavi; & quare non credidisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam. Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit; ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verumtamen inimicos meos; illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

(c) Et his dictis, præcedebat ascendens Hierosolymam. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est: in quod introeuntes, inveniatis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, & adducite. Et si quis vos interrogaverit, Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat. Abierunt autem qui missi erant, & invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Jesum. Et jacentes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum. Exeunte autem illo substernebant vestimenta sua in viâ.

(d) Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ descendentiū discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus; dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in celo, & gloria in excelsis. Et quidam phariseorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

(e) Et ut appropinquavit, videns civitatē, flevit super illam, dicens: Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te; & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique & ad terram prosternent te, & filios tuos

tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.

(f) Et ingressus in templum coepit ejicere vendentes in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, & scribæ, & principes plebis quærebant illum perdere, & non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

(a) **A**mbrosius (tit. de illuminatione cæci.) Zachæus in sicomoro, cæcus in via: quorum alterum Dominus (1) miseratus expectat, alterum suæ mansionis claritate nobilitat: de quo dicitur: *Et ingressus Jesus perambulabat Hierico; & ecce vir nomine Zachæus: & hic erat princeps publicanorum, & ipse dives.* Et bene princeps inducitur publicanorum: quis enim de se desperet, quando iste pervenit ad gratiam, cui census ex fraude? Et ipse quidem dives, ut scias omnes divites avaros. *Cyrillus.* (a) Sed Zachæus in his moram non traxit; (2) sed factus est dignus propitiatione Dei, qui cæcos illuminat, & longinquos vocat. *Titus.* Pululaverat autem in eo semen salutis, quia cupiebat Jesum videre: unde sequitur: *Et quærebat videre Jesum quis esset, utpote qui nunquam eum viderat: quia si vidisset, dudum jam recessisset à nequitia publicana.* Si quis enim Jesum videt, non potest nequitiam immorari. Duo autem erant impedimenta huic visioni: nam retardabat eum populus, non tam virosorum, quam peccatorum; erat autem parvus statura: unde sequitur: *Et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.* *Ambrosius* (Lib. 8. in Lucam, cap. de illuminatione cæci, à med.) Quid sibi vult, quod nullius alterius staturam quam hujus expressit? Vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide: nondum enim pronus erat cum ascenderet, nondum viderat Christum. *Titus.* Sed ille bonum adinventum ingenium: nam præcurrens in arborem sicomorum ascendit, & transeuntem Jesum desideratum videbat: unde sequitur: *Et præcurrens ascendit in arborem sicomorum, ut videret illum, quia inde erat transiturus.* Hic ergo solam visionem desideravit; sed qui novit plus facere quam quærimus, dedit ei supra id quod expectabat: unde sequitur: *Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum.* *Cyrillus.* Vidit quidem hominis animam promptissime nitentem ad sancte videndum, & eum ad pietatem convertit. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) (3)

Apud eum se non invitatus invitat: unde sequitur: *Et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere:* sciebat enim uberem (4) hospitii sui esse mercedem; (5) sed tamen & si non vocem, invitantis audierat affectum. *Beda* (cap. 77. in Luc. in princ.) Ecce autem camelus, deposita ibi sarcina, per foramen acus transit; hoc est, dives, & publicanus, relicto amore divitiarum, contempto censu fraudum, benedictionem dominicæ susceptionis accipit.

Sequitur: *Et festinans descendit, & excepit illum gaudens.* *Ambrosius* (ubi supra.) Discant divites non in facultatibus crimen haberi, sed in his qui uti nesciunt facultatibus: nam divitiæ sicut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutis. *Chrysostomus.* (b) Sed considera nimiam Salvatoris bonitatem. Insons cum fontibus conversatur; fons justitiæ cum avaritia, quæ est materia pravitate: ingressus domum publicani, nullam ex avaritiæ nebula injuriam paritur; sed fulgore justitiæ avaritiam delet. Sed mordaces, & criminationis amatores invehi tentant in his quæ ab eo fiebant: sequitur enim: *Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes: quod ad hominem peccatorem divertisset.* Ipse vero incufatus ut epulo, & publicanorum amicus, spernebat hæc, ut consummaret propositum: quia & medicus nisi patienti aegrotorum, non liberat à morbo: quod & tunc contigit, quoniam conversus est publicanus, & factus est melior. Sequitur: *Stans autem Zachæus dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Audi mirabile. Nondum didicit, & obedit: & sicut sol per radios infusus in domum non illustrat verbo, sed opere; ita Salvator radiis justitiæ, nequitiae fugavit caliginem: nam lux in tenebris lucet. Quodlibet autem unitum est validum, divisum autem debile; & ideo bipartit substantiam. Est autem diligentius attendendum, quod opes Zachæi non solum erant

(1) *Al.* miseratus. *Nicolai* ex Gregorio ponit miseraturus. (2) *Nicolai* legit ideoque. (3) *Al.* Capit eum. (4) *Al.* hospitii. (5) *P. Nicolai* ex *Ambrosio* restituit sed tamen etsi nondum vocem invitantis audierat, jam viderat affectum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex *Cyrillo*, etiam habet in hunc locum simul cum sequentibus *Titus*, paulo aliter enuntians. (b) In *Catena Græc. PP.*

erant injustæ, sed etiam ex patrimonio fuerunt congregatæ; alioquin quomodo poterat extorta inique restituere in quadruplum? Sciebat enim legem jubentem restituere in quadruplum male ablata, ut si lex non terreat, damna mitigent. Non ergo expectat Zachæus legis censuram, ipse sibi iudex effectus. *Theophylactus* (super *Ecce dimidium bonorum meorum &c.*) Sed si subtilius indagare velimus, nihil de propriis restabat facultatibus. Data enim medietate bonorum pauperibus, ex residuo reddebat læsis in quadruplo. Nec solum hoc promittebat, sed faciebat: non enim ait, Dabo medietatem, & restituam quadruplum; sed *do*, & *reddo*. At Christus illi salutem annuntiat; sequitur (1) enim: *Ait Iesus ad eum, quia hodie salus huic domui facta est*; ipsum Zachæum significans afsecutum fuisse salutem, per domum habitatorem significans: sequitur enim: *Eo quod & ipse filius sit Abrahæ*: non enim vocasset Abrahæ filium inanimatam fabricam. *Beda* (cap. 77. in *Lucam*.) Filius autem Abrahæ Zachæus dicitur, non quia de ejus stirpe genitus, sed quia ejus est fidem imitatus, ut sicut ille terram domumque paternam deseruit, ita iste bonis sua partiendo pauperibus relinqueret. Pulchre autem dicit, *Et ipse*, ut non solum eos qui juste vixerant, sed & eos qui ab injustitia resipiscunt, ad filios promissionis pertinere declaret. *Theophylactus* (super *Eo quod filius Abrahæ sit*.) Non autem dixit quod filius (2) erat Abrahæ, sed quoniam nunc est: nam prius quando erat publicanorum princeps, nullam similitudinem habens ad Abraham justum, non erat Abrahæ filius. Sed quia murmurabant quidam, eo quod moraretur cum viro peccatore, ad compescendos illos, subdit: *Venit enim Filius hominis querere, & salvum facere quod perierat*. *Chrysostomus*; Quasi dicat: Quid me criminamini, si rectifico peccatores? Tam enim procul est à me odium peccatorum quod eorum causa advenerim: nam medicus veni, non iudex; ob hoc conviva fio languentium, patiorque foetorem, ut præstem remedia. Queret autem aliquis: Quomodo Paulus jubet 1. Corinth. 5. si quis frater fuerit proeas, aut avarus, cum hujusmodi nec cibum esse sumendum? Christus autem erat publicanorum conviva. Sed nondum proveci erant isti ut fierent fratres. Sed & tunc vitare præcepit Paulus fratres cum persistant in malo; hi vero erant mutati. *Beda*. (cap. 77.) Mystice autem Zachæus, qui interpretatur justificatus, credentem ex Gentibus populum significat, qui per occupationem temporalium depressus erat, & minimus, sed à Deo sanctificatus, qui in

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. deest enim, & sic infra.* (2) *Al. omittitur erat.* (3) *Al. suscipientem.*

trantem Hierico Salvatorem videre voluit, dum fidem quam mundo attulit, participare quaesivit. *Cyrillus*. Turba autem est imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem nequivit videre sapientiæ. Ergo Zachæus quamdiu in turba est, non vidit Christum; sed plebejam transgressus inscitiam, meruit quem desiderabat aspiceret. *Beda* (cap. 78. in *Lucam*.) Vel turba, idest vitiorum consuetudo, quæ cæcum clamantem increpabat, etiam hunc (3) suscipientem tarda; sed sicut amplius clamando cæcus turbam vicit, ita pusillus terrena relinquendo, & arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit. Sicomorus namque, quæ est arbor foliis moro similis, sed altitudine præstans, unde & à Latinis celsa nuncupatur, ficus fatua dicitur: & eadem dominica crux credentes alit ut ficus, ab incredulis irridetur ut fatua. Quam arborem pusillus statura Zachæus, ut coexaltari possit ascendit, cum quilibet humilis, & propriæ conficius infirmitatis clamat: „Mihî absit gloriari „ nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: “ *Galat. 7.* *Ambrosius* (Lib. 8. tit. de illuminatione cæci.) Pulchre autem addidit, quia illa parte erat transiturus Dominus, vel ubi sicomorus, vel ubi crediturus; ut mysterium servaret, & gratiam seminaret: sic enim venerat ut per Judæos veniret ad Gentes. Vidit itaque Zachæum sursum: jam enim sublimitas fidei inter fructus bonorum operum, inter secundæ altitudinem arboris eminebat, Zachæus autem supra arborem est, quia est supra legem. *Beda* (super *Suspiciens Iesus vidit illum*.) Perambulans autem Dominus venit ad locum ubi Zachæus sicomoram ascenderat: quia missis per mundum prædicatoribus, in quibus ipse loquebatur, & ibat, venit ad populum nationum, qui passionis ejus fide jam sublimis erat; quem suspiciens vidit, quia per gratiam elegit. Manebat autem aliquando Dominus in domo principis pharisæorum; sed eum opera digna Deo facientem lingua venenata carpebant: unde eorum perosus facinora discessit dicens: „Relinqueretur domus vestra deserta: “ *Mat. 23.* Hodie autem in domo pusilli Zachæi oportet illum manere, idest novæ legis gratia coruscante in humilium nationum corde quiescere: Quod autem descendere de sicomoro, & sic mansionem in domo parare juvetur, hoc est quod ait Apostolus 2. Corinth. 5. „Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus „. Etsi enim mortuus est ex infirmitate, „ sed vivit ex virtute Dei: “ *ibid. 13.* Manifestum est autem Judæos Gentium semper odisse salutem; sed salus, quæ olim Judæorum

Y 3

do-

domos implebat, hodie populum nationum illuxit, eo quod & ipse populus filius sit Abraham, credendo in Deum. *Theophylactus* (super *Et non poterat eum videre*.) Sed & facile est hoc ad mortalem utilitatem retorquere. Quisquis enim in malitia pluribus præest, parvus est statuta spiritali, & non potest videre Jesum præ turba; nam perplexus à passionibus, & sæcularibus rebus non aspicit Jesum ambulantiem, idest in nobis operantem, nullum opus ejus cognoscens. Ascendit autem super sicomorum, idest voluptatis dulcedinem, quæ significatur per ficam, deprimens eam; & sic sublimior factus, videt, & videtur à Christo. *Gregorius 27. Moral.* (cap. 26. circa finem Lib.) Vel quia sicomorus ficus fatua dicitur, pusillus Zachæus sicomorum subiit, & Dominum vidit: quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, (1) ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo stultius quam amissa non querere, possessa sapientibus relaxare, nullam pro acceptis (2) injuriis injuriam reddere? Per hanc autem sapientem stultitiam, & si nondum solide ut est, jam tamen per contemplationis lumen, Dei sapientia videtur. *Theophylactus* (super *festinans descendere*.) Dicit autem ei Dominus, *Festinans descende*; hoc est, ascendisti per poenitentiam ad altiorem locum, descende per humilitatem, ne te supplantet elatio: oportet enim me in humilis domo manere. Geminis autem bonis in nobis existentibus, corporalibus scilicet, & spiritalibus, cuncta corporalia derelinquit justus pauperibus, sed spiritalia non deserit bona, sed si quid exigit ab aliquo, reddit (3) quadruplum: significans per hoc quod si quis per poenitentiam pergit in contrario tramite prave pravitatis, per multiplices virtutes fanat omnia pristina delicta; ac sic promeretur salutem, vocaturque filius Abraham, eo quod à propria cognatione exierit, scilicet ab antiqua nequitia.

(b) *Eusebius.* (a) Estimabant quidam in primo Salvatoris adventu regnum ejus venire, & hoc putabant mox tunc fieri cum ascensurus erat Hierosolymam: adeo obstupescerant eos miracula divina quæ fecerat. Et ideo instruit eos non prius se recipere regnum à Patre, quam ab hominibus iret ad Patrem: & ideo dicitur: *Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, & quod esset prope Hierusalem, & quia estimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur.* *Theophylactus* (hoc loco.) Sed Dominus osten-

dit eis quod vana quædam æstimarent: non enim est sensibile regnum Dei. Ostendit etiam quod quasi Deus novit cogitationes eorum, proponens eis subsequenter parabolam: unde sequitur: *Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti.* *Cyillus.* Describit autem sensus hujus parabolæ mysteria Christi à primo usque ad ultimum. Homo enim factus est Deus Verbum existens; & quamvis servus factus sit, est tamen nobilis secundum ineffabilem ortum à Patre. *Basilii.* (b) (4) Non solum secundum genus humanum, ex semine David secundum carnem exortus. *Abiit autem in regionem longinquam*, non tam locali distantia se paratam quam rerum conditione: ipse enim Deus prope est unicuique nostrum, cum nostra bona opera nos ei astringunt, & distat quoties nos hærendo perditioni elongamur ab eo. Ad hanc igitur terrenam regionem accessit longinquam à Deo, ut Gentium (5) regnum acciperet, secundum illud *Psalm. 2.*, Postula à me, & dabo tibi Gentem hereditatem tuam. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. cap. 46.) Vel regio longinqua Ecclesia Gentium est, usque ad fines terræ: abiit enim ut plenitudo Gentium intraret, revertetur ut omnis Israel salvus fiat. *Eusebius.* (c) Vel per hoc quod profectus est ad regionem longinquam, ascensum proprium à terra in cælos designat; cum vero subdit, *Accipere sibi regnum, & redire*, secundam sui apparitionem gloriosam, & regiam ostendit. Et primo quidem hominem se vocat propter nativitatem in carne, deinde nobilem; nondum autem se Regem appellat, quia nondum in prima apparitione regiaungebatur majestate. Sed & bene dicitur obtinere sibi regnum: nam dante sibi Patre illud obtinuit, secundum illud *Danielis 7.*, Ecce Filius hominis veniebat in nubibus, & datum est ei regnum. *Cyillus.* Ascendens enim ad cælos, sedet ad dexteram majestatis in excelsis; ascendens autem dispensavit credentibus in eam divinorum charismatum differentiam; sicut servis committuntur dominicæ facultates, ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant præconia: unde sequitur: *Vocatis autem decem servis suis, dedit illis decem mnas.* (d) Consuevit sacra Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam: & ideo in dispensatione talentorum eum qui met-

(1) *Al.* ipsi de his sapientiam. (2) *Al.* omittitur injuriis. (3) *Al.* in quadruplum. (4) *Al.* Necnon. (5) *Al.* omittitur regnum.

Ex *edit. P. Nicol.* (a) In *Cat. Græc. PP.* (b) In *Esai. cap. 13. vs. 13.* (c) Ut supra. (d) *Chrysostomus* in *Catena Græcorum PP.*

tam attingit divini officii; decem autem minas recepit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ut supra.) Vel per decem minas legem significat propter decalogum; per decem autem servos, hos quibus sub illa positis gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis datas minas ad usum, cum intellexerunt, legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. *Beda* (cap. 78.) Mina (1) namque; quam Græci *minan* vocant, centum dracmis appenditur: & omnis Scripturæ sermo, quia vitæ cælestis perfectionem suggerit, quasi numeri centenarii pondere fulgescit. *Eusebius*. (a) Significat ergo per eos qui minas recipiunt, suos discipulos, quibus minas exhibens singulis, parem cunctis dispensationem committens negotiari iussit. Sequitur: *Et ait ad illos: Negotiamini dum venio.* Nullum autem aliud negotium erat nisi dogma regni sui intentis mortalibus prædicandum per suos discipulos. Idem autem est omnium documentum, eademque fides, unum baptisma; & ob hoc mina una singulis datur. *Cyrillus*. Multa autem est horum differentia ad illos qui inficiati sunt regnum Dei; de quibus subditur: *Cives autem ejus oderant illum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Hoc est quod Christus impropere Judæis dicens Joan. 15. „Nunc vero viderunt, & oderunt me, & Patrem.“ *Rentierunt autem regnum ejus, dicentes Pilato ibid. 19. „Non habemus Regem nisi Cæsarem.“* *Eusebius*. (b) Per hoc enim quod dicit, *Cives ejus*, Judæos significat ortos ex eadem progenie secundum carnem, & quoniam ritu legis cum illis pariter utebatur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 61.) Miserunt autem legationem post eum, quia etiam post resurrectionem ejus immiserunt persecutiones Apostolis, & prædicationem Evangelii respuerunt. *Eusebius*. (c) Postquam autem Salvator hæc docuit pertinentia ad primitivum ejus adventum, consequenter gloriosum, & regitum ejus reditum ostendit, dicens: *Et factum est ut rediret accepto regno, & iussit vocari servos; quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset.* *Chrysostomus*. (d) Duo regna Dei novit facta Scriptura: alterum quidem ex creatione, secundum quod est Rex omnium creationis jure; alterum autem ex approbatione, secundum quod iustis dominatur, propria sponte ei subiectis; & hoc regnum hic dicitur accepisse. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 41.) Redit etiam accepto regno, quia in manifestissima claritate ven-

turus est qui eis humilis apparuit, cum diceret Joan. 19. „Regnum meum non est de hoc mundo.“ *Cyrillus*. (e) Redeunte autem Christo, sumpto regno, merebuntur præconia, & delectabunt verbi ministri in supernis honoribus, quia multiplicaverunt talentum pluribus acquisitis: unde subditur: *Venit autem primus dicens, Domine, mina tuâ decem minas acquisivit.* *Beda* (cap. 78. in Lucam.) Primus servus ordo doctorum est in circumcisione missorum; qui unam minam negotiaturus accepit; quia unam fidem prædicare iustus est; sed hæc mina decem minas acquisivit, quia populum sub lege constitutum sibimet docendo sociavit. Sequitur: *Et ait illi: Euge serve, bone: quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.* In modico servus est fidelis, quia non adulterat verbum Dei. Quicquid enim in præsentem percipimus donorum, in comparatione futurorum paucum est. *Græcus*. (f) Sed quia mercedem priorum bonorum accipit, decem dicitur civitatibus præesse. De his promissis quidam infime conjectantes existimant se præturis, & præfecturis donari in terrena Hierusalem reparata lapidibus pretiosis, si honeste in Christo fuerint conversati, ambitum potestatis, & prælationis ab anima minime deponentes. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. in fin. illius.) Sed civitates decem sunt animæ, quibus jure præponitur (2) qui pecuniam domini, & eloquia casta probata sicut argentum mentibus hominum feneraverit: nam sicut Hierusalem dicitur ædificata ut civitas, ita sunt animæ pacificæ; & sicut Angeli præsent, ita hi qui vitam meruerunt Angelorum.

Sequitur: *Et alter venit dicens: Domine, mina tuâ fecit quinque minas.* *Beda* (cap. 78. super *Mina tuâ fecit quinque.*) Servus ille coetus est eorum qui præputio evangelizare missi sunt; cujus mina, idest evangelica fides, quinque minas fecit: quia Gentes corporis sensibus antea mancipatas ad fidei evangelicæ gratiam convertit. Sequitur: *Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates;* hoc est; ex earum, quas imbueras, animarum fide, & conversatione sublimis fulgeas. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel aliter fortasse. Ille qui quinque minas acquisivit, moralia habet, quia quinque sunt corporis sensus; ille qui decem, duplicia, idest mystica legis, & moralia probitatis. Possumus & hic decem minas decem verba intelligere, idest legis doctrinam, quinque minas magisteria disciplinæ; sed legis peritum in omnibus volo esse perfectum. Bene-

au-

(1) *Al.* Mina namque quam Græci mina vocant, &c. (2) *Al.* quia.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ibidem. (c) Ut supra. (d) Homi. 39. in 1. ad Corinth. (e) In Catena Græcorum PP. (f) Vel Evagrius in Catena Græcorum PP.

autem quia de Judæis dicit, duò foli multiplicatam pecuniam deferunt, non utique æris, sed (1) disputationis usuris. *Chrysostomus.* (a) Alia est enim pecunia fenoris, alia doctrinæ cælestis usura. In terrenis enim opibus non evenit unum fieri divitem; nisi alter depauperetur; sed in spiritualibus non evenit quemquam ditari, nisi faciat & alium locupletem: incorporæis enim participatio minuit, sed in spiritualibus auget. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.)* Vel aliter. Quod unus eorum qui bene usi sunt, decem acquisivit, & alter quinque, significat eos esse adquirentes in gregem Domini à quibus jam lex per gratiam intellecta est, sive propter decem legis præcepta, sive quia ille per quem lex lata est, quinque libros conscripsit. Ad hoc pertinent decem, & quinque civitates, quibus eos præponit: (2) multiplicatio enim intelligentiæ in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto, vel de unoquolibet libro pullulat, ad unum reducta, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum: est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo, legis unius societate devincta. Quod ergo servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem qui bene usi sunt: (3) eo quod acceperunt ad augendas divitias domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo signati (4) sunt qui mnam suam in sudario servavit; de quo sequitur: *Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repositam in sudario.* Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes, ut dicant: Sufficit ut de se unusquisque rationem reddat: quid opus est aliis prædicare, & ministrare ut etiam rationem de ipsis quisque reddere cogatur? Cum apud Dominum etiam illi sunt inexcusabiles quibus lex data non est, (5) neque etiam qui audito Evangelio non obediverunt: quia per creaturam poterant cognoscere creatorem: unde sequitur: *Timui enim te, quia homo austerus es; tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti.* Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, id est eos impietatis reos tenere, quibus verbum (6) aut legis, aut Evangelii ministratum non est. Hoc autem veluti iudicii periculum devitantes pigro labore à verbi ministratione conquiescunt; & hoc est quasi

in sudario ligare quod acceperunt. *Theophylactus* (super *Repositam in sudario.*) Sudario enim mortuorum facies velatur: merito ergo hic piger dicitur mnam in sudario involvisse, quia eam mortificans, & otiosam dimittens, non tractavit, nec auxit. *Beda* (cap. 78. in Lucam.) Vel pecuniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti corporis abscondere. Quod autem putaverat se per excusationem dixisse, in culpam propriam vertitur: unde sequitur: *Dicit ei: De ore tuo te iudico, serve nequam.* Servus nequam vocatur quasi piger ad exercendum negotium, & superbus ad accusandum domini iudicium. *Sciebas quod ego austerus homo sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi; & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam?* quasi dicat: Si durum me esse noveras, & aliena sectari, quare non tibi hæc cogitatio incussit timorem, ut scires me mea diligentius quæsiturum? Pecunia autem, vel argentum prædicatio Evangelii est, & sermo divinus: quia, eloquia Domini eloquia, casta, argentum igne examinatum: "Psal. 11. qui sermo Domini dari debuit ad mensam, hoc est promptis paratisque cordibus intimari. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.)* Vel mensa ad quam danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quæ tamquam publice proponitur ad usum necessarium salutis. *Chrysostomus.* (b) In sensibilibus autem divitiis debitores solius observationis obnoxii sunt: quantum enim recipiunt tantum eos reddere necesse est, & nihil plus ab eis quæritur: in divinis autem eloquiis non solum ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare monemur: unde sequitur: *Et ego veniens cum usuris utique excogissem illam.* *Beda* (cap. 78. in Lucam.) Qui enim verbi pecuniam à doctore percipit credendo, necesse est ut eam cum usuris solvat operando; vel ut ex eo quod audivit, etiam alia studeat intelligere, quæ necdum ex prædicatoris ore didicit. *Cyrellus.* (c) Doctorum enim est inferere auditoribus salutarem, & proficuum sermonem; opus autem divitiarum virtutis est attrahere obedientes ad audientiam, & fertilem eorum reddere intellectum. Non est autem hic servus laudatus, neque honorem promeruit; sed potius tamquam iners est condemnatus: unde sequitur: *Et astantibus*

(1) *Corrigit Nicolai dispensationis.* (2) *Al.* multiplicationem scilicet intelligentiæ in ipsa veritate. (3) *Al.* desideratur eo. (4) *Al.* omittitur sunt. (5) *Augustinus* hic legit neque audito Evangelio dormierunt. (6) *Al.* deest aut.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Catena Græc. PP. (c) A Corderio in Catena Græc. PP. non refertur quoad hoc: & fortasse sumptum est ex illius tractatu in hunc locum; qui nunc non extat; similia nihilominus habet Lib. 10. in Joan. ad illa verba ex can. 15. *Si sermonem meum servaverunt, &c.* item orat. 1. in Esaiam super illud, *Argentum tuum versum est in scoriã*, cap. 1.

bus dixit: *Auferte ab eo mnas, & date illi qui decem mnas habet.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.) Per quod significatur & illum posse amittere munus Dei qui habens non habet, idest eo non utitur; & eo augeri qui habens habet, idest bene utitur. Beda (cap. 83. in Lucam.) Mystice autem hoc sicut reor, indicat intrante plenitudine Gentium, omnem Israel salvum futurum; & tunc abundantiam gratiæ spiritualis, quam modo nos tepide exercemus, illius populi doctoribus esse conferendam. Chrysostomus. (a) Ideo autem dicit astantibus, *Auferte ei mnas*: quia non est (1) prudentis animi punire; sed alio quodam, scilicet ministro, eget ad puniendum officio iudicis: nam & Deus non ipsemet penas irrogat, sed mediantibus Angelis. (a) Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. ult.) De aliis servis filetur, qui quasi prodigi debitores quod acceperant perdiderunt. In duobus servis illis qui lucrati sunt, pauci signati sunt qui per duas vices ad cultores vineæ sunt destinati; in reliquis omnes Judæi. Sequitur: *Et dixerunt illi: Domine, habet decem mnas.* Et ne hoc iniustum videretur, subdit: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur.* Theophylactus. (hoc loco.) Quia cum decem auxerit (3) decuplando, palam est quod & plura decuplans pluris lucri fiet occasio Domino. A deside vero, & otioso; qui non fatigat augere, quod acceperat, ipsum quoque quod possidet auferetur: unde sequitur: *Ab eo autem qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo*: ne, vacet (4) census dominicus; cum posset dari aliis, & multiplicari. Hæc autem non solum ad sermonem, & doctrinam referenda sunt, sed etiam ad morales virtutes: quoniam & in his dat nobis Deus sua charismata, hunc dotans jejunio, illum oratione, alium mansuetudine, vel humilitate: quibus si invigilaverimus, (5) multiplicabimus ea; si vero tepeamus, extinguemus. Deinde de adversariis subdit: *Verumtamen, inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite, & interficite ante me.* Augustinus, de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.) Per quod designat impietatem Judæorum, quia ad eum noluerunt converti. Theophylactus. Quos tradidit morti, mittens eos in ignem exteriorum; sed & in hoc mundo mactati sunt flebiliter ab exercitu Romanorum.

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. prudentiæ. (2) Al. Augustinus. (3) Al. decuplando, & infra decuplans. (4) Al. census. (5) Al. multiplicamus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 43. in Acta versus finem. Quod subditur ex Chrysostomo non eorundem verborum occasione habet; sed similem nihilominus parabolam ex Matth. 25. in exemplum adducit. (b) In Catena Græc. PP. (c) Idem hom. 79. in Matth. (d) In Cat. Græc. PP. & in Matth. (e) Hom. 67. in Matth. (f) Ut supra in Matth.

Chrysostomus. (b) Hæc contra Marchionistas competunt: nam & Christus dicit: *Adducite hostes meos, & occidite coram me*: cum tamen illi bonam dicant Christum, Deum vero veteris testamenti malum. Pater autem quod Pater, & Filius eadem faciunt; nam Pater ad vineam destinat exercitum, Filius autem hostes coram se trucidari facit. (c) Hæc autem quæ in Luca scribitur, alia est ab ea quæ in Matthæo narratur de talentis: nam hic quidem ex uno capitali accepto, varii fuere proventus: quia ex una mna accepta, hic quinque talenta, ille obtulit decem; sed apud Matthæum, contrarium; nam qui duo accepit, duo superaddidit, & qui quinque, tantumdem, unde & præmiis donantur imparibus.

(c) Titus. (d) Quia Dominus dixerat supra 10. *Appropinquavit regnum Dei*; videntes illum in Hierusalem ascendentem, putabant ideo ascendere ut Regnum Dei inchoaret. Consummata ergo parabola, in qua errorem prædictum correxit, & ostenso quod nondum insidiantem sibi mortem devicerat, procedebat ad passionem, ascendens Hierosolymam: unde dicitur: *Et his dictis procedebat ascendens Hierusalem.* Beda (cap. 78. in fin.) Ostendens etiam de ejusdem civitatis eventu parabolam fuisse præmissam, & ipsum erat occisura, & hostili clade peritura. Sequitur: *Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos.* Bethphage erat locus sacerdotum in monte Oliveti; Bethania quoque civitas, sive villula, ex latere montis ejusdem quasi stadiis quindecim à Hierusalem. Chrysostomus. (e) Et quidem in exordiis indifferenter se Dominus ingerebat Judæis; sed ubi sufficienter edidit suæ potestatis experimentum, auctoritate multa singula quæque pertractat. Multa igitur sunt miracula. Prædixit quoniam invenietis pullum indomitum; & hoc est quod subditur: *Dicens: Ita in castellum quod contra vos est; quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit.* Prædicit etiam quod nemo prohibebit, sed cum audierint, flebunt: unde sequitur: *Solvite illum, & adducite. Si quis vos interrogaverit, quare solvitis? sic dicitis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat.* Titus

(f) In hoc autem divinam fore vocationem paravit

tuit : non enim potest aliquis resistere Deo quæ sua sunt evocanti. Discipuli autem iussi ducere pullum, non refutaverunt hoc officium ut parvum, sed abierunt ut abducerent eum: unde sequitur: *Abierunt autem qui iussi erant, & invenerunt, sicut dixit, pullum stantem. Basiliius.* (a) Sic quoque docet nos & infima opera plurimo cum affectu, & studio aggredi, scientes quod quicquid intuitu Dei fit, non est parvum, sed dignum in regno caelorum. *Titus.* (b) Obmutescunt autem ob excellentiam fortis virtutis, nequeunt resistere Salvatoris eloquiis, qui ligaverunt asinum: sequitur enim: *Solventibus autem illis, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet.* Majestativum enim nomen est Dominus: Rex enim erat venturus in conspectu multitudinis. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 66.) Nec moveat quod Matthæus asinam, & pullum dicit, ceteri autem de asina tacent: ubi enim utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius alia (i) commemoraret; quanto minus ubi alius unum, & alius utrumque? *Glossa* (c) Nec solum discipuli obsecuti sunt Christo in pullo alieno, sed etiam in propriis vestimentis, quæ partim asino imposuerunt, partim sternebant in viâ: unde sequitur: *Et duxerunt illum ad Jesum, & jacentes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum. Exeunte autem illo substernebant vestimenta sua in viâ. Beda* (cap. 79. in Lucam.) Juxta alios Evangelistas, non discipuli tantum, sed etiam plurimi de turba vestimenta sternebant in viâ. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Mystice autem Dominus venit ad montem Oliveti, ut novellas oleas in sublimi virtute plantaret: & fortasse ipse mons Christus est: quis enim alius tales fructus ferret olearum Spiritu Sancto fecundarum? *Beda.* Pulchre autem civitates positæ in monte Oliveti referuntur, hoc est in ipso Domino, qui unctionem spiritualium charismatum, (2) scientiæ, pietatisque luce refovet. *Origenes.* (d) Bethania autem interpretatur domus obedientiæ; Bethphage verò domus maxillarum, sacerdotalis quidam locus: maxillæ enim sacerdotibus dabantur, sicut in lege præcipitur. Illuc vero (3) ubi obedientia, & ubi locus sacerdotibus participatur, mittit Salvator discipulos suos,

ut solvant asinæ pullum. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) In castello enim erant, & erat ligatus pullus cum asina, nec poterat solvi nisi jussu Domini. Solvit eum manus apostolica. Talis actus, talis vita, talis gratia. Esto talis ut ligatos possis solvere. In asina quidem Matthæus Evangelista quasi matrem figuravit erroris; hic autem in pullo generalitatem populi Gentilis expressit. Et bene, *In quo nemo sedit*: quia nullus ante quam Christus nationum populos vocavit ad Ecclesiam. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur, (4) iniquo addictus domino erroris famulatu; sed dominatum vendicare sibi non poterat, quem dominum fecerat non natura, sed culpa: & ideo eum Dominus dicitur, unus agnoscitur. Misera servitus cui vagum jus est: plures enim habet dominos qui unum non habet. Alieni alligant, ut possideant; iste solvit, ut teneat: vehementiora enim dona novit esse quam vincula. *Origenes* (e) Multi ergo erant domini hujus pulli, antequam Salvator eum haberet necessarium; postquam vero ille cepit esse Dominus, plures esse domini cessaverunt: nemo enim potest Deo servire, & mammonæ. Quando malitiæ servimus, multis sumus passionibus, vitiisque subjecti. Necessarium autem habet Dominus pullum, quia cupit nos solvi vinculis peccatorum. *Origenes* super Joannem. (f) Ego autem opinor non frustra castellum esse hunc locum, ubi stabat asina ligata, & pullus: quasi castellum enim respectu totius orbis caelestis tota terra despicitur absque adjectione alterius nominis nuncupatum. *Ambrosius* (Lib. 9. cap. 1. ante med.) Nec illud est otiosum quod duo discipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos: & ideo non personas destinavit, sed numerum diffiniit. Tamen si quis est qui personas exigit, potest æstimare de Philippo, quem Spiritus Sanctus misit in Gazam, quando Candacis Reginae baptizavit eunuchum. *Theophylactus* (super Misit duos discipulos.) Vel duo missi hoc innuunt, quod ad introductionem Gentilis populi, & subjectionem ejus ad Christum, duos faciunt gradus Prophetæ, & Apostoli. Ducunt autem eum a quodam castello, ut innotescat nobis quod hic populus rusticanus erat, & indoctus. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Illi ergo directi cum solverent pullum, non suis verbis sunt ussi

(1) Al. commemorat. (2) Al. & scientiæ. (3) Al. ubi obedientia, ibi locus, &c. (4) Al. in quo adductus domino.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec notatur à Corderio in Cat. Græc. PP. nec occurrit in Operibus Basilii; etsi aliquid ad hunc sensum pertinens indicatur tum in Regulis fufius disputatis ad inter. 5. & 34. tum de Baptismo cap. 4. 6. & 9. (b) Ut supra. (c) Non est in Glossa quæ nunc extat, ut nec habet Anselmus in Matth. etsi pro illa sæpe Glossam notare solet S. Thomas in hoc Opere. (d) Hom. 27. in Lucam. (e) Hom. 37. in Lucam. (f) Tomo, sive tract. 11.

sed dixerunt sicut dixerat illis Jesus; ut agnoscas quod non suo sermone, sed verbo Dei, nec proprio, sed Christi nomine fidem populis infudere Gentilibus; atque adversariae potestates, quae sibi nationum obsequia vendicabant, mandato cessare divino. *Origenes* (Hom. 37. in Luc.) Deinde mittunt discipuli vestes suas super asinam, & sedere faciunt Salvatorem, dum assumunt sermonem Dei, & imponunt eum super animas audientium. Vestibus exuuntur, & substernunt eas in via: quia vestimenta Apostolorum operaborum bona sunt. Et revera solutus a discipulis asinus, & portans Jesum incedit super vestimenta Apostolorum, quando doctrinam eorum imitatur, & vitam. Quis nostrum ita beatus est ut sedeat super illum Jesus? *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim mundi Dominum gestari super dorsum asinae delectavit; sed ut latente mysterio in secretis animarum interiore (1) confessu, mysticus rector insideret, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrenans: sermo ejus habena est, stimulus est.

(d) *Origenes* (hom. 37. ut supra.) Quando in monte fuit Dominus, cum solis Apostolis morabarur; quando autem vicinus coepit esse descensui, tunc occurrit ei turba populorum: unde dicitur: *Et cum jam appropinquarent ad descensum montis Oliveti, coeperunt omnes turbae descendendum discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna.* *Theophylactus* (super his verbis.) Discipulos vocat non solum duodecim, aut septuaginta, sed omnes qui Christum sequebantur, seu causa miraculorum, seu ad aliquam delectationem doctrinae; quibus ingeri pueri potuerunt, ut narrant alii Evangelistae: unde sequitur: *super omnibus quas viderant virtutibus.* *Beda* (cap. 79. a med.) Multas quidem virtutes Domini viderant, sed maxime Lazari resurrectionem stupebant: nam, ut Joannes ait cap. 12. ,, propterea obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc ,, signum. “ Notandum enim est, non tunc primum Salvatorem Hierusalem adiisse, sed multoties antea; sicut Joannes commemorat. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Turba igitur agnoscens Deum, Regem appellat, prophetiam repetit, expectatam quoque secundum carnem David filium venisse declarat: unde sequitur: *Dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini.* *Beda* (cap. 79. in Lucam.) Idest in nomine Dei Patris: quamvis possit intelligi & in nomine suo, quia & ipse Dominus est. Sed melius verba ejus nostrum dirigunt intellectum, quibus ait Joan. 5. ,, Ego veni in nomine Patris,

,, mei: ,, humilitatis enim magister est Christus. Non autem Rex Christus dicitur, ad exigendam tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque visibiliter debellandos; sed quod mentes regat, & in regnum caelorum credentes perducatur: quod enim Rex esse voluit Israel, miserationis iudicium est, non potestatis augmentum. Verum quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laude ejus caelestia simul, & terrena concinunt, eo enim nascente, caelestium agmina cantant, eodem autem caelis se reddituro, mortales vicem laudis rependant: unde sequitur, *Pax in caelo.* *Theophylactus* (super *Quidam pharisaeorum de turbis dixerunt.*) Hoc est, bellum antiquum, quo Deo adversabamur, evanuit. *Et gloria in excelsis,* laudantibus scilicet Angelis Deum in tali reconciliatione: nam hoc ipsum quod Deus visibiliter ambulat in territorio inimicorum suorum, significat ipsum nobiscum habere concordiam. Sed pharisaei hoc audientes murmurabant eo quod turba eum Regem vocabat, & laudabat ut Deum; referentes nomen Regis ad seditionem, nomen vero Domini ad blasphemiam: unde sequitur: *Et quidam pharisaeorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos.* *Beda* (cap. 79. in Lucam.) (2) Mira invidorum dementia: quem magistrum appellandum non dubitant, quia vera doctorem noverant, hujus discipulos, quasi melius edocti, redarguendos aestimant. *Cyrillus.* Sed Dominus non compefcuit laudantes eum ut Deum, sed magis reprehenses compefcens, attestatur sibi super gloria deitatis: unde sequitur: *Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.* *Theophylactus*, (hoc loco.) Quasi dicat: Non sine causa (3) homines me taliter laudant, sed commoniti virtutibus quas viderunt. *Beda* (ubi supra.) Crucifixo etiam Domino, notis ejus tacentibus praetimore, lapides, & saxa canebant, dum postquam emisit spiritum, terra mota est, & petrae scissae sunt, & monumenta aperta sunt. *Ambrosius* (Lib. 9. cap. 1. par. a fine.) Neque etiam mirum est si laudes Domini contra naturam suam saxa respondeant, quem scopulis duriores praedicant peremptores, scilicet turba post exiguum crucifixura Deum, negans affectibus quem vocibus, confiteretur: aut fortasse, quia obmutescens Judaeis post Domini passionem, vivi essent secundum Petrum lapides clamaturi. *Origenes* (hom. 37. ut supra.) Quando etiam nos taceamus, idest refrigescit caritas multorum, lapides clamant: *Potest enim Deus suscitare de ta-*

(1) Al. consensu. (2) Al. miraculum invidorum. (3) Al. ut homines.

pidibus filios Abrahæ: supra 31. (a) Pulchrè autem turbas laudantes Deum ad descensionem montis occurrissè legimus, ut operatorem mysterii spiritualis significarent sibi venisse de cælo. Beda. Descendente etiam Domino de monte olivarum, turbæ descendunt: quia humilitate misericordiæ auctore, necesse est eos, qui misericordia indigent, ejus vestigia imitari. (e) Origenes (hom. 38.) Omnes beatitudines quas locutus est Jesus in Evangelio suo, firmat exemplo; sicut quod dixerat Matth. 5., Beati mittes, probat dicens ibid. 11., Discite à me; quia mittis sum: & quia dixerat, Beati fientes, ipse quoque (1) fleuit super civitatem: unde dicitur: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, fleuit super illam.* Cyrillus. Miserabatur enim eorum Christus, qui omnes homines vult salvari: quod nobis non parvisset, nisi per aliquod humanum fieret evidens: effusæ enim lacrymæ sunt signa tristitiæ. Gregorius in hom. (39. in Evang.) Fleuit igitur pius Redemptor ruinam perfidæ civitatis, quam ipsa civitas sibi non cognoscebat esse venturam: unde subditur: *Dicens: Quia si cognovisses & tu: subaudiri, feres; quæ modo, quia nec eis quod imminet, exultas: unde subditur: Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.* Cum enim carnis se voluptatibus daret in die sua, quæ ad pacem ei esse poterant habebat. Cui vero bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Si enim à cordis ejus oculis mala quæ imminerent, abscondita non essent. læta in præsentibus prosperis non fuisset: unde mox ejus poena, quæ imminebat, adjuncta est, cum sequitur: *Quia venit dies imite.* Cyrillus. (b) (2) Vel aliter: *Quia si cognovisses & tu: non enim erant digni percipere divinitus inspiratas Scripturas, quæ narrant Christi mysterium: quoniam enim legitur Moyses, velamen obnubilat cor eorum. Et quia non sunt intuiti veritatem, indignos se fecerunt salute, quæ manat à Christo, unde sequitur: Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi.* Eusebius. (c) Ubi notat, sanam adventum ad pacem totius mundi factum fuisset venit enim ad hoc ut pacem prædicaret propinquis, & longinquis. Sed quia annuntiatam sibi pacem recipere noluerunt, hoc eos latebat: unde subditur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Et ideo obsidionem, quæ in brevi erat ei super-

ventura, expressissime prænuntiat subdens: *Quia venit dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo.* Gregorius (hom. 39. in Evang.) Ubi Romani Principes denuntiantur. Illa enim Hierosolymorum subversio describitur quæ à Vespasiano, & Tito Romanis Principibus facta est: unde subditur: *Et circumdabunt te, & conglustabunt te undique, & ad terram profestnant te & filios tuos qui in te sunt.* Eusebius. Quomodo autem hæc completa sint, ex his quæ tradita sunt à Josepho, colligere possumus, qui cum esset Judæus, singula quoque gesta narravit consona his quæ sunt à Christo prædicta. Gregorius (homil. 39. in Evang.) Hoc quoque quod additur, *Et non relinquent in te lapidem super lapidem,* & ipsa jam ejusdem civitatis transmigrationis testatur: quia dum nunc in eo loco constructa est ubi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa, ut dicitur, Hierusalem funditus est everfa. Cui ex qua culpa everfionis poena fuerit illata, subjungitur: *Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Theophylactus. Idest, mei adventus: veni enim visurus, & salvaturus te. Quod si cognosceres, & in me crederes, esses pacata Romanis, & ex omnibus exempta periculis; sicut omnes qui crediderunt in Christum evaserunt. Origenes (hom. 38.) Non nego igitur & illam Hierusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam; sed quæro ne forte ad hanc Hierusalem fletus iste pertineat. Si enim post mysteria veritatis aliquis peccaverit, plangetur: nemo enim Gentilis fletur, sed ille qui fuit de Hierusalem; & esse cessavit. Gregorius (hom. 39. ut supra) Redemptor enim noster per electos suos plangere non cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos pervenisse considerat; qui si damnationem suam quæ eis imminet, agnovissent, semetipsos cum lacrymis electorum plangerent. Suam autem diem hic habet anima perverfa, quæ transitorio gaudet in tempore; cui ea quæ adsunt, ad pacem sunt, dum ex rebus temporalibus lætatur. Hæc prævidere futura refugit, quæ præsentem lætitiâ pervertunt: unde dicitur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Origenes. (hom. 38.) Fletur autem & nostra Hierusalem, quod post peccata circumdant eam inimici, idest spiritus nequam; & immittunt in circuitu ejus vallum, ut obfideant eam, & lapidem super lapidem non relinquant; maxime, si post multam continentiam,

(1), Al. fleuit civitatem. (2), Nicolai omittit Vel aliter.

EX EDITA P. NICOL. (a) Ambrosius. (b) In Catena Græc. PP. (c) Eusebii locus non occurrit; nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. Quod autem ex eodem postea subjungitur colligi potest ex Hist. Eccles. Lib. 3. cap. 6. 7. 8. & ex Josepho de Bello Judaico, Lib. 6. cap. 12. ac deinceps.

tiam, si post aliquot annos castitatis victus quis fuerit, & blandimentis carnis illectus, patientiam, pudicitiamque amiserit, si fuerit fornicatus; lapidem super lapidem non relinquent in eo, secundum illud Ezech. 18. „ Non recedam, cordabor primarum justitiarum ejus. “ *Gregorius* (hom. 39. ut supra.) Vel: aliter. Maligni spiritus animam a corpore exeuntem obfident, quam in carnis amore positam deceptoris delectationibus fovent; qui vallo circumdant, quia ante mentis ejus oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc societate suae damnationis coarctant, ut in ipsa extremitate vitæ deprehensa, à quibus hostibus circumclusa sit videat, & tamen evadendi aditum invenire non possit: quia operari jam non (1) licet bona, quæ cum licuit agere contempsit. Undique etiam animam coangustant, quando ei non solum operis, verumetiam locutionis, atque cogitationis iniquitates replicant, ut quæ prius se per multa dilatavit in scelere, in extremum de omnibus angustetur in retributione. Tunc autem anima per conditionem reatus sui ad terram consternitur, cum caro, quam vitam suam credidit, redire ad pulverem urgetur. Tunc in morte filii illius cadunt, cum cogitationes illicitæ, quæ modo ex illa prodeunt, in extrema ultione dissipantur; quæ etiam cogitationes per lapides significari valent: perversa enim mens, cum perversæ cogitationi perversiorem adjicit, quasi lapidem supra lapidem ponit; sed cum ad ultionem suam anima ducitur, omnis cogitationum constructio dissipatur. Pravam autem animam Deus assidue monet, aliquando flagello, aliquando autem miraculo, ut vera quæ nesciebat audiat, & ea contemnens, aut dolore compuncta redeat, aut beneficiis devicta, malum quod fecit erubescat. Sed quia monitionis suæ tempus non cognoscit, in extremo vitæ traditur suis inimicis.

(f) *Gregorius* in hom. (39. in Evang.) Qui narraverat mala ventura, protinus templum ingressus est, ut de illo vendentes, & ementes ejiceret; ostendens quod ruina populi maxime ex culpa sacerdotum fuit: unde dicitur: *Et ingressus in templum, cepit ejicere vendentes in illo, & ementes. Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Deus enim templum suum non mercatoris vult esse diversorium, sed domicilium sanctitatis; nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito usum ministerii sacerdotalis informat. *Cyrillus*. (a) Erat autem in templo multitudo mercatorum, qui vendebant animalia ritu legis mactanda in hostiis. Sed jam aderat tempus desinendi umbram, refulgendi ve-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. potest. (2) Al. quia.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP.

ro Christi veritatem: ob hoc Christus, qui cum Patre simul colebatur in templo, jussit ritus corrigi legis, fieri vero templum orationis domum: unde subditur: *Dicens illis: Scriptum est: quia domus mea domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Gregorius* (hom. 39. ut supra.) Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, quia quibusdam non dantibus læsiones exquirerent, dubium non erat. *Theophylactus* (hoc loco.) Hoc etiam Dominus fecit in principio prædicationis suæ, ut narrat *Joannes*, & nunc iterum illud fecit: (2) quod ad majus crimen Judæorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione castigati. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Mystice autem templum ipsum hominem Christum intelligas, vel etiam adjuncto corpore ejus, quod est Ecclesia. Secundum autem id quod est caput Ecclesiæ, dictum est Joan. 2. „ Solvite „ templum hoc, & in triduo suscitabo illud. “ secundum id vero quod est adjuncta Ecclesia, intelligitur templum de quo videtur dixisse ibidem „ Auferte ista hinc. “ Significavit enim futuros in Ecclesia qui sua negotia potius agerent, vel receptacula ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut caritatem Christi sequerentur, & peccatorum confessione, accepta venia, corrigerentur. *Gregorius* in hom. (39. in Evang.) Redemptor vero noster prædicationis verba nec indignis, nec ingratis subtrahit: unde postquam rigorem disciplinæ ejiciendo perversos tenuit, donum his gratiæ ostendit: nam subditur: *Et erat docens quotidie in templo. Cyrillus*. Decebat autem ex his quæ Christus dixerat, & fecerat, eum adorare ut Deum; sed ipsi nequaquam hoc facientes, quærebant eum occidere: sequitur enim: *Principes autem sacerdotum, & scribæ, & principes plebis quærebant illam perdere. Beda*. Vel quia quotidie docebat in templo, vel quia latrones ejecerat de templo, vel quia veniens illic quasi Rex, & Dominus a credentium turba laudem hymni cælestis accepit. *Cyrillus*. Sed populus graviores æstimationem accepit de Christo quam scribæ, & pharisæi, & principes Judæorum, qui fidem Christi non acceptantes, alios increpabant: unde sequitur: *Et non inveniebant quid facerent illi: omnis enim populus suspensus erat audiens illum. Beda*. (cap. 80. in Lucam.) Quod duobus modis intelligi potest: quia vel timentes populi tumultum, non inveniebant quid facerent de Jesu, quem perdere disposuerant; vel ideo Jesum perdere quærebant, quia, suo magisterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere cernebant. *Gre-*

A 4

g^o

gorius in hom. (39. in Evang.) Mystice autem sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fidei vita religiosorum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt, & dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis trahunt. Videntes quippe in templo sunt qui hoc quod quibusdam jure competit, ad præmium largiuntur: justitiam enim vendere est, hanc pro præmii acceptione servare. Ementes vero in templo sunt qui dum hoc persolvere proximo quod justum est nolunt, dumque rem jure debitam facere contemnunt, dato patris præmio emunt peccatum. *Origenes* (hom. 38. in Lucam.) Si quis ergo vendit, ejicietur, & præcipue si vendit columbas. Si enim ea quæ mihi à Spiritu Sancto sunt revelata & credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut abs-

que mercede non docuero; quid aliud facio nisi columbam, id est Spiritum Sanctum, vendo? *Ambrosius* (Lib. 9. in Luc. cap. 2.) Generaliter itaque Dominus docet sæculares à Deo templo abesse debere contractus. Spiritualiter autem nummularios repulit, qui de pecunia Domini, id est Scriptura divina, lucrum quaerunt, (1) nec bona, malaque discernant. *Gregorius* in hom. (39. in Evang.) Qui domum Dei speluncam latronum faciunt, quia dum perversi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladiis occidunt ubi vivificare proximos orationis suæ intercessione debuerunt. Templum quoque est ipsa mens fidelium; quæ si in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident; cum autem mentem fidelium ad cavenda mala subtiliter erudit, quotidie veritas in templo docet-

(1) *Al.* ne bona, malaque, discernant.

C A P U T XX.

(a) **E**T factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Jesus dixit ad illos: interrogabo vos & ego unum verbum. Respondite mihi. Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: certi enim sunt Joannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

(b) Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiæ ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi; qui cæsum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere; illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum; forsitan cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est heres; occidamus illum, ut nostra fiat hereditas. Et ejectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est? Lapidem quem repronaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conquassabitur; supra quem autem ceciderit, comminet illum.

(c) Et querebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et observantes miserunt insidiosos, qui se justos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati præsidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces, & non accipis personam hominis, sed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe; & mirati in responso ejus, tacuerunt.

(d) Accesserunt autem quidam sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, &

interrogaverunt eum dicentes : Magister , Moyses scripsit nobis , si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem , & hic sine liberis fuerit , ut accipiat eam frater ejus uxorem , & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant ; & primus accepit uxorem , & mortuus est sine filiis ; & sequens accepit illam , & ipse mortuus est sine filio ; & tertius accepit illam ; similiter & omnes septem , & non reliquerunt semen , & mortui sunt. Novissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor ? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Jesus : Filii hujus seculi nubunt , & traduntur ad nuptias ; illi vero qui digni habebuntur seculo illo , & resurrectione ex mortuis , neque nubent , neque ducent uxores , neque ultra mori poterunt : æquales enim Angelis sunt , & filii sunt Dei , cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui , & Moyses ostendit secus rubum , sicut dicit Dominum Deum Abraham , & Deum Isaac , & Deum Jacob. Deus autem non est mortuorum , sed vivorum : omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei : Magister , bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

(e) Dixit autem ad illos : Quomodo dicunt Christum filium esse David ; & ipse David dicit in libro Psalmorum : Dixit Dominus Domino meo : Sede à dextris meis , donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? David ergo Dominum illum vocat ; & quomodo filius ejus est ?

(f) Audiente autem omni populo , dixit discipulis suis : Attendite à scribis , qui volunt ambulare in stolis , & amant salutationes in foro , & primas cathedras in synagogis , & primos discubitus in conviviiis ; qui devorant domos viduarum , simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

(a) **A**ugustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 69.) Cum memorasset Lucas ejectos de templo ementes , & vendentes , prætermisit quod exhibat in Bethaniam , & rediebat in civitatem , & quod de ficulnea factum est , & quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est. Atque his prætermisissis , non quasi ex ordine dies prosequens , sicut Marcus , intulit dicens : *Et factum est in una dierum , docente illo populum in templo , & evangelizante , convenerunt principes sacerdotum , & scribæ cum senioribus.* Quod dicit factum in una dierum , ea dies intelligitur in qua id gestum Matthæus , & Marcus retulerunt. *Eusebius.* (a) Cum autem principes mirari deberent docentem cælestia dogmata , & cognoscere per dicta , & facta hunc esse Christum quem Prophetæ præcinerant , incumbentes subversioni populi , Christum prohibebant : sequitur enim : *Et ajunt dicentes ad illum : Dic nobis , in qua potestate hæc facis ; aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem ?* *Cyrillus.* Quasi dicat : Secundum legem Mosaiticam solis exorcistis ex Levitico sanguine , data est auctoritas docendi , nec non sacrorum atriolorum potestas ; at tu ortus ex Juda commissos nobis fasces usurpas. Sed si novisses , ó pharisæ , Scripturas , recoleres , quod hic est Sacerdos , qui secundum ordinem Melchisedech offert Deo in se credentes per cultum qui legem transcendit. Quid igitur anxiaris , ejectis ab atriis sacris , quæ opportuna videbantur legalibus victimis , eo vocante ad veram justificationem per

fidem ? *Beda* (cap. 81. in Luc.) Vel quando dicunt , *In qua potestate hæc facis ?* de Dei dubitant potestate , & subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addentes quoque , *Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem ?* manifestissime Dei Filium negant , quem putant non suis , sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare ; sed prudenter interrogat , ut suo silentio , vel sententia condemnentur : sequitur enim : *Respondens autem dixit ad illos : Interrogabo & ego vos unum verbum ; respondete mihi. Baptismus Joannis de caelo erat , an ex hominibus ?* *Theophylactus.* (circ. fin. Comment. ad cap. 19. Luc.) Ut enim offenderet eos semper fuisse Spiritui Sancto rebelles , & nedum Esaiæ , cujus non erat memoria , sed nuper viso Joanni credere noluerunt ; ob hoc versa vice opponit eis hanc quæstionem , ostendens quod si tanto Prophetæ Joanni , qui apud eos major videbatur , minime crediderunt , perhibenti testimonium ejus , qualiter ei crederent respondenti qua auctoritate hoc faceret ? *Eusebius.* (b) Quærit autem de Joanne Baptista , non unde erat oriundus , sed unde legem suscepisset baptismatis. *Cyrillus.* Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Joannem sicut vocem clamantem , supra 3. *Parate viam Domino.* Timuerunt autem dicere veritatem , ne diceretur (1) eis , cur non credidistis ? & cavent reprehendere præcursores , non metu divino , sed populi : unde sequitur : *At illi cogitabant in-*

(1) *Al. omittitur eis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ut supra.

intra se dicentes: Quia si dixerimus, De cælo, dicit: Quare ergo ei non credidistis? Beda (super illud, *Illi cogitabant dicentes.*) Quasi dicat: Quem confitemini de cælo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit; & ab illo audistis in qua potestate hæc faciam: sequitur enim: Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi sunt enim Joannem Prophetam esse. Viderunt ergo, quomodolibet respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis veritatis confessionem: unde sequitur: *Et responderunt se nescire unde esset.* Quia ergo nolunt fateri hoc quod sciunt, repulsi sunt ut eis Dominus non diceret quod sciebat: unde sequitur: *Et ait illis, Jesus: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.* Ob duas enim causas maxime scientia veritatis est occultanda quærentibus, cum scilicet is qui quærit minus capax est ad intelligendum ea quæ quærit, aut odio, vel contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

(b) *Eusebius.* (a) Congregatis in unum principibus populi Judæorum in ipso templo, ea quæ contra ipsum facturi erant, & superventurum eis exterminium figurate (1) per parabolam protulit: dicitur enim: *Cæpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo plantavit vineam.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Tacuit Matthæus brevitate causa, quod Lucas non tacet, parabolam istam non ad solos principes dictam, qui de potestate interrogaverunt, sed (2) etiam ad plebem. *Ambrosius* (Lib. 9. in Luc. cap. de vinea plantata, in princ.) Plerique autem varie significationes de vineæ appellatione derivant; sed evidenter Esaias vineam Domini Sabaoth domum Israel esse memorat. Hanc vineam quis alius nisi Deus condidit? *Beda* (cap. 82. in Luc.) Homo ergo qui plantavit vineam ipse est, qui juxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam. *Eusebius.* (b) Sed parabola quam Esaias dicit, vineam reprehendit; Salvatoris vero parabola non est contra vineam dicta, sed de cultoribus vineæ, de quibus subditur: *Et locavit eam colonis,* idest senioribus populi, & principibus sacerdotum, & doctoribus, & optimatibus cunctis. *Theophylactus* (circ. princ. Comment. ad cap. 20. Luc.) Vel quilibet de populo est vinea, idem est etiam cultor: quilibet enim nostrum seipsum colit. Hac igitur vinea commissa cultoribus, abiit; idest, dimisit illos progressi suo arbitrio: unde sequitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus.* *Ambrosius* (Lib. 9. cap.

de vinea plantata.) Non quia ex loco ad locum profectus est Dominus, qui ubique semper præsens est; sed quia præsentior est diligentibus, negligentibus abest. Multis autem temporibus abfuit, ne (3) propterea videretur exactio: nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior pervicacia. *Cyrillus.* (c) Vel Deus absentavit se à vinea plurium annorum cutriculis: quia postquam visus est in specie ignis descendisse in montem Sina, non amplius visibiliter præbuit eis suam præsentiam. Nulla tamen interpolatio contigit qua non mitteret Deus Prophetas, & justos commones: unde sequitur: *Et in tempore vindemiæ, ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi.* *Theophylactus* (par. à princ. Com. in cap. 20.) Dicit autem, *De fructu vineæ,* quia non totum fructum, sed aliquid de fructu volebat accipere. Nam quid lucratur Deus à nobis nisi suam notitiam, quæ etiam est nostra utilitas? *Beda* (cap. 82. in Luc.) Bene autem fructum posuit, non proventum: nullus enim hujus vineæ proventus inventus est. Servus ergo primus missus est Moyses, qui per quadraginta annos fructum aliquem legis quam dederat, à cultoribus requirebat; sed vexatus est propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus: unde sequitur: *Qui cæsum dimiserunt eum inanem.* *Ambrosius* (ubi supra.) Factum est autem ut plures alios destinaret, quos Judæi inhonoros, & inanes sibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiserunt: unde sequitur: *Et addidit alterum servum mittere.* *Beda* (cap. 82.) Servus alter David significatur, qui missus est, ut post edicta legalia cultores vineæ psalmodiæ modulamine ad exercitium boni operis excitaret; sed & contra hunc dixerunt 2. Reg. 20. „ Quæ „ nobis pars in David, aut quæ hæreditas in filio Isai? “ Unde sequitur: *Illi autem hunc cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.* Sed nec sic destitit: sequitur enim: *Et addidit tertium mittere:* per quem Prophetarum chororum intellige, qui continuis attestationibus populum convenerunt. Sed quem Prophetarum non sunt persecuti? unde sequitur: *Qui & illum vulnerantes ejecerunt.* His autem tribus servorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendere, Dominus alibi manifestat, dicens infra 24. *Quoniam necesse est impleri omnia quæ sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me.* *Theophylactus* (ubi supra.) Prophetis igitur talia mala passis, Filius destinatur: sequitur enim: *Dixit autem dominus vi-*

(1) *Al. deest per. Nicolai legit figurare prædicens.* (2) *Al. desideratur etiam.* (3) *Apud P. Nicolajum est præpropera.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ibid.* (b) *In Catena Græc. PP.* (c) *In eadem Catena.*

vineæ, Quid faciam? Beda (cap. 82. in Luc.) Quod dominus vineæ dubitative loquitur, non de ignorantia venit: quid enim nesciat Deus Pater? Sed ambigere dicitur, ut libera voluntas hominis servetur. *Cyrillus.* (a) Deliberat etiam secum dominus vineæ quod agat, non quasi carens ministris, sed quia (1) pertractato quolibet ingenio salutis humanæ, populo verò nequaquam adjuto, aliud majus adjungit: unde consequenter dicit: *Mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur.* *Theophylactus* (non remote à princ. Comm. in cap. 20. Lucæ.) Dixit autem hoc, non tamquam ignorans, quod pejus eum essent tractaturi quam Prophetas, sed quia oportebat Filium eis fieri reverendum. Quod si contumaces fuerint occidendo, hoc cumulat eorum crimen. Ne ergo dicerent aliqui divinam præscientiam necessario fuisse inobediendiæ causam, ideo sic figurat sermonem. *Ambrosius* (ut supra.) Filium igitur unigenitum sibi missum perfidi Judæi, quasi heredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo, & ejecerunt negando: unde sequitur: *Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est heres: occidamus eum, ut nostra fiat hereditas.* Heres Christus est, idemque testator: heres, quia morti propriæ supervivit, & testamentorum quæ ipse contulit, tamquam hereditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. *Beda* (cap. 82. super *Hic est heres*.) Manifestissime autem Dominus probat; Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam crucifixisse Filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est Psalm. 2. „Dabo tibi gentes hereditatem tuam:“ sequitur enim: *Et electum extra vineam occiderunt: quia, Jesus, „ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est:“* Hebr. 13. *Theophylactus* (ubi supra.) Sed quia superius populum, non Hierusalem, loco vineæ sumpsimus, forsitan magis proprie dici potest, quod occidit quidem eam populus extra vineam; idest, extra populi manus passus est Dominus, quia scilicet populus ei non propriis manibus necem intulit, sed tradens hunc Pilato, & Gentibus. Quidam autem per vineam Scripturam intellexerunt, cui non credentes, Dominum necaverunt: unde extra vineam, idest, extra Scripturam, dicitur Dominus passus. *Beda* (cap. 82. in Luc.) Sive ejectus extra vineam, & occisus est, quia prius est ab infidelium corde repulsus, ac deinde cruci addictus est. *Chrysostomus.* (b) Dispensationis autem, non

negligentiæ est post Prophetas Christum venisse: non enim Deus omnia repente profectitur, sed condescendit propter sui pietatem: quia si post servos venientem filium contemplerunt, multo magis nec antea eum audirent: qui enim non audiebant minora præcepta, quomodo audivissent majora? *Ambrosius* (Lib. & tit. ubi supra.) Pulchre autem interrogat, ut sua se ipsi damnent sententia: sequitur enim: *Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Basilius.* (c) Hoc autem fit, quasi his qui damnantur nihil habentibus opponere evidentiæ juris. Proprium autem est divinæ miserationis non infligere pœnas silentio, sed prædicare minis, revocando eos ad pœnitentiam: unde & hic sequitur: *Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis.* *Ambrosius* (ubi supra.) Venurum dominum dicit vineæ, quod in illo adsit etiam paterna majestas; vel quod ultimis temporibus præsentior humanis aspiret affectibus. *Cyrillus.* (d) Exclusi sunt igitur Judæorum primates, quasi dominicæ voluntati repugnantes, & sterilem reddentes vineam sibi commissam; est autem datus cultus vineæ, sacerdotibus novi testamenti. Cum autem virtutem ænigmatis senserunt, recusant illud pati: unde sequitur: *Quo audito, dixerunt illi, Absit.* Nec tamen (2) evaserunt ob sui pertinaciam, & inobediendam erga fidem Christi. *Theophylactus* (hoc loco.) Aliter autem videtur Matthæus cap. 21. dicere, Dominum scilicet quæsisse, „Quid faciet illis cultoribus domus vineæ?“ Judæos vero respondisse, „Malos male perdet.“ Non est autem repugnancia, nam utrumque factum est: primo enim ipsi promulgaverunt illam sententiam; postea sentientes quod tendebat parabola, dixerunt, *Absit*; ut Lucas hic narrat. *Augustinus* de Corin. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Vel aliter. In illa de qua loquimur turba erant qui dolose Dominum interrogaverant, in qua potestate faceret: erant etiam qui non dolose, sed fideliter acclamaverunt: „Benedictus qui venit in nomine Domini, mini:“ Marc. 11. ac per hoc erant qui dicerent: *Perdet illos, & vineam suam dabit aliis,* quæ vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem: Erant etiam qui talia respondentibus dicerent. *Absit*: quia intelligebant in seipso hanc parabolam dictam: sequitur enim: *Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reproba-verunt edificantes, hic factus est in caput anguli? Beda* (cap. 82. super

B 4

La-

(1) Idem legit pertentato. (2) Superaddit Nicolajus meliores in hunc modum evaserunt meliores.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) Nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. nec alib. occurrit. (c) In Esaiæ 5. cap. (d) In Catena Græc. PP.

Lapidem quem reprobaverunt.) Quasi dicat: Quomodo implebitur hæc prophetia, nisi quia Christus à vobis reprobatus, & occisus, credituris est Gentibus prædicandus, ut quasi lapis angularis ex utroque populo unum sibi templum ædificet? *Eusebius.* Lapis autem dicitur Christus propter terrestre corpus, abscissus sine manibus, secundum visionem Danielis propter ortum ex Virgine. Lapis autem non argenteus, aut aureus, quia non Rex aliquis gloriosus, sed homo humilis, & abjectus; propter quod ædificantes eum reprobaverunt. *Theophylactus* (ubi supra.) Reprobaverunt enim eum principes populi, cum dixerunt Joan. 9. „Hic à Deo non est.“ Ille vero tam utilis fuit, tam electus ut in capite anguli poneretur. *Cyrillus.* (a) Angulo vero comparat sacra Scriptura concursum utriusque populi, Israelitici scilicet, & Gentilis, in unam fidem: compegit enim Salvator utrumque populum in unum novum hominem, concilians eos in uno corpore Patri. Salubris ergo est lapis angulo facto ab eo; detrimentum autem infert Judæis impugnantibus hunc spirituales concursus. *Theophylactus* (super *Omnis qui ceciderit super lapidem.*) Duas autem condemnationes commemorat: unam quidem animarum suarum, quam passi sunt scandalizati in Christo; & hoc tangit cum dicit: *Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur*; aliam vero captivitatis, & exterminii, quam intulit eis lapis ab ipsis contemptus; & hoc tangit cum subdit: *Supra quem autem ipse ceciderit, comminuet illum, vel ventilabit eum*: sic enim ventilati sunt Judæi à Judæa per universum orbem, ut ab area paleæ. Et attende ordinem: nam præambulum est scelus in eum commissum, sequitur autem iusta Dei vindicta. *Beda* (cap. 82. in Luc.) Vel aliter: Qui peccator est, & tamen illi credit, cadit quidem super lapidem, & conquassatur, reservatur enim per poenitentiam ad salutem; *supra quem vero ille ceciderit*; hoc est, cui lapis ipse irruerit, quia ipsum negavit, *comminuet eum*, ut nec testa quidem remaneat, in qua haufiatur aquæ pusillum. Sive de his dicit, quod cadunt super eum, qui illum modo contemnunt; ideo notandum penitus intereunt, sed conquassantur, ut non recti ambulent: super quos autem cadit, veniet illis desuper in iudicio cum poena perditionis; ideo comminuet eos, ut sint „tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ“: *Psal. 1. Ambrosius* (Lib. 9. cap. de vinea plantata.) Vineam etiam typus noster est: agricola quippe omnipotens Pater, vitis Christus; at

vero nos palmites. Recte vinea Christi populus nominatur, vel quod crucis in fronte prætexat indicium; vel quod fructus ex postrema anni legatur ætate; vel quod omnibus, ut ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque divitibus, ferivis, & domiciis in Ecclesia æqua dimensio, nulla discretio sit; & ut vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ. Hanc vineam diligens agricola fodere, & tondere consuevit, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuosa jactantia maturitatem indolis naturalis impediatur. Decet totius orbis hic esse vindemiam, ubi totius orbis est vinea. *Beda* (cap. 82. in Luc.) (b) Vel morali intellectu cuique fidei vinea quam excolat locatur, dum mysterium baptismi quod exerceat sibi committitur. Mittitur servus unus, alter, tertius, cum lex, psalmodia, & prophetia legitur. Sed missus servus contumeliosis affectus, vel cæsus dicitur, cum sermo auditus contemnitur, vel blasphematur. Missum heredem quantum in se est occidit qui Filium Dei peccando conculat. Perdito malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod superbus sprevit, humilis ditatur.

(c) *Cyrillus.* Dicebat quidem, principes Judæorum, intelligentes quod de ipsis parabola diceretur, à malo sic discedere, quasi de futuris instructos; sed hoc non considerantes, occasione suorum colligunt criminum: unde dicitur: *Et quærebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus in illa hora.* Nec refrenavit eos legis præceptum quod dicit *Exod. 23.* „Innocentem & justum non occides“; sed compescuit eorum nefandum propositum plebis timor: sequitur enim: *Et timuerunt populum.* Præferunt enim divinæ reverentiæ humanum timorem. Quæ autem hujus propositi fuerit occasio, subditur: *Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam.* *Beda* (cap. 82.) (e) Et ita quærendo ipsum occidere, docebant vera esse quæ in parabola dixerat. Ipse enim est heres, cujus injustam necem dicebant esse vindicandam; illi nequam coloni, qui Dei Filium quærebant occidere. Hoc etiam quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine fratrem, eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei, ac pacis unitatem, propter bonorum multitudinem, vel erubescit, vel timet impugnare. Et quia principes (1) quærebant Dominum comprehendere, quod per se non poterant, præfidis manibus efficere tentabant: unde sequitur: *Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent.* *Cyrillus.* Videbantur enim esse leves; erant autem graves, oblitum Dei dicentis *Job 42.*

„Quis

(1) Al. quærentes.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Super Marcum. (c) Ibid.

„Quis hic qui mihi abscondit consilium? “ Adeunt enim Christum omnium Salvatorem quasi hominem communem: unde sequitur: *Ut caperent eum in sermone, & traderent eum principatui, & potestati præsidis. Theophylactus* (hoc loco.) Paraverunt autem Domino laqueos; illaqueati sunt tamen in eis pedes eorum. Audi namque astutiam: *Et interrogaverunt illum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces. Beda. (a)* (cap. 83. in Lucam.) Blanda, & fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem ut magis Deum quam Cæsarem timeat; sequitur enim: *Et non accipis personam hominis; sed in veritatem viam Dei doces. Et hoc dicunt ad hoc ut dicat non debere tributa solvi, ut statim audientes ministri præsidis, qui juxta alios Evangelistas, affuisse leguntur, seditionis eum contra Romanos auctorem teneant: unde consequenter quærent: Licet nobis dare tributum Cæsari, an non? Erat enim in populo magna seditio, dicentibus aliis, (1) pro securitate, qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa persolvi; pharisæis contra dicentibus non debere populum Dei, qui decimas, & primitias daret, humanis legibus subjacere. Theophylactus (super *Considerans dolum eorum.*) Intendebant ergo, quod si diceret oportere dari censum Cæsari, criminaretur à populo quasi servituti subjiciens gentem; si vero prohiberet censum reddere, eum repræsenterent ut schismaticum præsidi. Ipse vero laqueos eorum effugit: sequitur enim: *Considerans autem dolum eorum, dixit ad eos: Quid mentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem? Ambrosius* (Lib. 9. cap. de confutatione pharisæorum.) Docet hoc loco Dominus circumspectos nos in respondendo, adversus hæreticos, vel Judæos esse debere; sicut alibi dixit, Matth. 10. „Estote, te astuti sicut serpentes.“ *Beda* (cap. 82. in Lucam.) Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, discant ex præsentis loco, quod potuerit scire Jesus cujus imago esset in nummo; sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat: sequitur enim: *Respondentes dixerunt, Cæsaris. Non putemus Cæsarem Augustum, sed Tiberium significari. Omnes enim Romani Reges à primo Cajo Cæsare Cæsares appellati sunt. Ex eorum autem responsione convenienter Dominus quæstionem solvit: sequitur enim: Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris. Cæsari, & quæ**

sunt Dei Deo. Titus. Quasi dicat: Verbis tentatis, operibus obedite: subiistis Cæsaris servitutum, suscepistis quæ ejus sunt: date ergo illi censum, Deo timorem: non enim exigit Deus denarium, sed fidem. Beda (cap. 83.) Reddite etiam Deo quæ Dei sunt, decimas scilicet, primitias, oblationes, & victimas. *Theophylactus* (hoc loco.) Et attende quod non dixit, Date, sed reddite, debitum enim est: tuetur enim te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam: pro his ergo teneris ei in censu. Sed & hoc ipsum quod offers, numisma scilicet, ab eo habes. Reddas ergo numisma regiura Regi. Deus etiam tibi tradidit intellectum, & rationem: restituas hoc ei, non comparatus bestiis, sed in omnibus rationabiliter procedens. *Ambrosius* (Lib. & titul. ut supra.) Tu ergo, si vis non esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. Et bene prius quæ Cæsaris sunt reddenda decernit: neque enim potest quis esse Domini, nisi prius renuntiaverit mundo. Quam gravia vincula promittere Deo, & non solvere. Major est contractus fidei quam pecuniæ. *Origenes. (b)* Habet autem locus iste aliquid mystici. Duæ enim sunt imagines in homine: una quam accepit à Deo, altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem Imperatorum mundi; sic qui facit opera (2) tenebrarum, portat imaginem ejus cujus habet opera. Dicit ergo: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*; hoc est, abjicite terrenam imaginem, ut possitis, vobis imaginem cælestem imponentes, reddere quæ Dei sunt Deo, ut scilicet Deum diligamus, &c. quæ, ut Moyses dicit, Deus requirit à nobis. Postulat autem à nobis Deus, non quia necessarium habet ut ei aliquid tribuamus, sed ut postquam ei dederimus, hoc ipsum nobis tribuat in salutem. *Beda* (cap. 83. in fin.) Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt, quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum: unde sequitur: *Ei non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe, & mirati in responso ejus tacuerunt. Theophylactus* (super *Et non potuerunt.*) Hoc enim erat quod præcipue intendebant, increpare eum coram populo; quod obtinere nequiverunt propter sapientissimam ejus responsionem.

(d) *Beda* (c) (cap. 84. in Lucam.) Duæ erant hæreses in Judæis: una pharisæorum, (3) qui traditionum, & observationum justitiam præferebant: unde & divisi vocabantur

(1) *Al.* pro severitate. *Nicolai* addit & quiete, hoc modo pro securitate, & quiete. (2) *Al.* tenebrarum istarum. (3) *Al.* Qui traditionum, & observationum sibi justitiam præferebant. *P. Nicolai* qui traditionum sibi justitiam, &c.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Et Hieronymus in Matth. (b) Hom. in Luc. 39. (c) Ex Hieron. in Matth.

à populo; altera sadducæorum, qui interpretantur iusti, vendicantes sibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus, hi ad tentandum accedunt: unde dicitur: *Acceperunt autem quidam sadducæorum, qui negant esse resurrectionem. Origenes. (a)* Sadducæorum hæresis non solum resurrectionem mortuorum negat, sed etiam putat animam interire cum corpore. Hi ergo verbis Salvatoris insidiantes, eo tempore quæstionem proposuerunt quo eum viderunt de resurrectione docere discipulos: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scripsit nobis Moyses, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine filiis fuerit, ut accipiat eam frater ejus in uxorem, & suscitet semen fratri suo. Ambrosius. (Lib. 9. cap. ult.)* Secundum legis litteram, nubere cogitur etiam invita, ut defuncti semen excitet frater; spiritus autem magister est castitatis. *Theophylactus (super Acceperunt quidam sadducæorum.)* Sadducæi autem fragile fundamentum substituentes, non credebant resurrectionis sermonem. Opinantes enim carnalem esse futuram vitam, in resurrectione merito fallentur; & ideo tanquam impossibile calumniantes dogma resurrectionis, fingunt hanc narrationem, dicentes: *Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; & similiter omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissime autem omnium mortua est & mulier. Beda (b) (cap. 84. à medio.)* Hanc fabulam confingunt, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionem asserunt mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: unde subditur: *In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Ambrosius (ubi supra.)* Mystice hæc mulier synagoga est, quæ septem viros habuit, sicut dicitur Samaritanæ Joann. 4. „ Quinque viros habuisti: quia Samaritana tantum quinque libros Moyse, synagoga septem sequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam suam hereditariæ (1) posteritatis semen accepit; & ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non potuit, quia spiritale præceptum secundum sensum carnis invertit: non enim frater carnalis aliquis denunciatus est, qui semen fratris suscitaret defuncti, (2) sed ille qui de mortuo populo Judæorum, sapientiam sibi divini cultus ascisceret in uxorem, atque ex

ea semen in Apostolis suscitaret, qui quasi defunctorum reliquiæ Judæorum, informes adhuc in synagogæ utero derelicti, secundum electionem gratiæ reservari novi seminis admixtione meruerunt. *Beda (cap. 84. inter princip. & med.)* Sive septem hi fratres reprobis congruunt, qui per totam hujus sæculi vitam, quæ septem diebus volvitur, à bonis operibus steriles existunt; quibus (3) vitim morte præreptis, ad ultimum & ipsa mundana conversatio quasi uxor infœcunda transibit. *Theophylactus.* Dominus autem ostendens in resurrectione non esse futuram conversationem carnalem, eorum dogma evulsit simul cum fragili fundamento: unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 49.)* Quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem. Ubi ergo mors non est, neque connubia: unde sequitur: *Illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt. Beda (cap. 84.)* Quod non ita intelligendum est quasi soli digni, vel resurrecturi, vel sine nuptiis futuri sint; sed omnes etiam peccatores resurrecturi, & absque nuptiis sunt in sæculo illo mansuri. Dominus autem ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos incitaret, de electis tantum voluit facere sermonem. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 49.)* Sicut autem nunc sermo noster decedentibus, & succedentibus syllabis peragitur, atque perficitur; ita & ipsi homines, quorum sermo est, decedendo, & succedendo peragunt, atque perficiunt ordinem hujus sæculi, qui temporali rerum pulchritudine contextitur. In illa autem vita, quoniam Verbum Dei, quo fruemur, nulla decessione, atque successione syllabarum completur, sed omnia quæ habet, semper manendo, simul habet; ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo decedent, neque nascendo succedent; sicut nunc est in Angelis: unde sequitur: *Æquales enim Angelis sunt. Cyrillus. (c)* Sicut enim multitudo Angelorum plurima quidem est, non autem propagata per generationem, sed ex creatione consistens, ita & his qui resurgunt non est opus ulterius nuptiis: unde sequitur: *Et filii Dei sunt cum sint filii resurrectionis. Theophylactus (super Filii sunt Dei.)* Quasi dicit: Quia Deus est qui operatur in resurrectione, merito dicuntur Dei filii qui per re-

(1) Al. potestatis. (2) Al. sed ille de mortuo, &c. Nicolai autem sed ille frater, &c. (3) Al. junctim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ex Hieronymo, ut jam supra. (c) In Cat. Græc. PP.

surrectionem regenerantur: non enim aliquid carnale in resurgentium generatione conspicitur, non coitus, non matrix, non partus. *Beda* (cap. 84. in Luc.) Vel *aquales Angelis, & filii sunt Dei*: quia gloria resurrectionis innovati, sine ullo mortis metu, sine ulla labe corruptionis, sine ullo terreni status actu perpetua Dei visione (1) fruuntur. *Origenes* (4) Sed quia Dominus in Matthæo cap. 22. dicit quod hic præmittitur, „ Erratis nescientes Scripturas; „ (2) propono Scripturam, ubi scriptum sit: „ Neque nubent, neque nubentur. „ Quantum enim ego æstimo, neque in veteri, neque in novo testamento quicquam tale reperitur. Sed omnis eorum error de Scripturæ lectione, quam non intelligunt, subrepsit: dicitur enim in *Esaiâ* cap. 65. „ Electi mei „ vident: „ & putant hæc, & similia futura esse in resurrectione. Paulus autem omnes has benedictiones spiritualiter interpretans, & sciens non esse carnales, ad *Ephesos* cap. 1. dicit: „ Benedixisti nos in omni benedictione spirituali. „ *Theophylactus* (super *Quia vero resurgant mortui*.) Vel Dominus rationi suprapositæ Scripturæ testimonium addit, subdens: *Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit securum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob*; quasi dicat: (3) Si semel redierunt in nihilum Patriarchæ, ne viverent apud Deum, in spe resurrectionis non dixisset: Ego sum, sed fueram: consuevimus enim de rebus corruptis, & præteritis dicere: Eram dominus illius rei. Nunc vero quoniam dixit: Ego sum, ostendit quod viventium est Deus, & Dominus; & hoc est quod subditur: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei*: quamvis enim exanimis fuit, vivunt tamen (4) apud Deum in spe resurgendi. *Beda* (cap. 84.) Vel hoc dicit, ut cum probaverit animas permanere post mortem, quod sadducæi negabant, consequens introduceretur, & corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malave gesserunt. Est autem vera vita quæ iusti Deo vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Ad comprobandam autem resurrectionis veritatem, multo manifestioribus exemplis ex Prophetis uti valuit; sed sadducæi quinque tantum libros Moysi recipiebant, Prophetarum vaticinia respicientes. *Chrysostomus*. Sicut autem sancti communem orbis Dominum sibi appropriant, non derogant

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* fruimur. (2) *Al.* propono. *P. Nicolai* legit propono quæstionem ubi, &c. (3) *Al.* omittitur Si. (4) *Al.* apud eum. (5) *Legit Nicolai* sed modeste: nam interrogat illos, & in perplexitatem inducens permittit eos ratiocinari

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra.

tes ejus dominio, sed proprium affectum patientes, secundum morem amantium, qui non patiuntur cum multis diligere, sed volunt præcipuam, & specialem quamdam dilectionem exprimeré; sic & Deus specialiter se horum Deum dicebat, non coarctando suum dominium, sed ampliando. Non enim sic multitudo subditorum, sicut virtus famulantium pandit ejus dominium: unde non sic gaudet dici Deus cæli, & terræ, sicut cum dicitur *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob*. Et apud mortales quidem a dominis denominantur famuli: dicimus enim, Villicus talis Ducis; e contrario autem Deus dicitur Abraham. *Theophylactus* (super *Respondentes quidam scribarum*.) Confutatis autem sadducæis, favent Jesu scribæ tanquam sadducæorum oppositi: unde sequitur: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Beda* (cap. 84.) Et quia in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant: unde sequitur: *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare*, sed comprehensum Romanæ tradunt potestati: ex quo intelligimus venena invidiæ posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

(e) *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis Dominus ad passionem erat iturus in brevi, prædicat propriam deitatem; nec hoc tamen incaute, aut arroganter; (5) sed modeste quærit: unde dicitur: *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium David esse? Ambrosius* (Lib. 10. cap. 1. in Lucam.) Non reprehenduntur hoc loco, quia David filium confitentur, quia cæcus ille, David filium confitendo meruit sanitatem; & pueri dicentes, *Matth. 21.* „ *Hosanna filio David* „ præcelsæ prædicationis gloriam Deo deferebant; sed reprehenduntur, quia non credunt Filium Dei: unde subditur: *Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus*; sed non duo Domini, sed unus est Dominus: quia Pater in Filio, & Filius in Patre: ipse ad dexteram Patris sedet, quia Patri confors, nulli secundus est: sequitur enim: *Sede a dextris meis*. Nec præfertur qui ad dexteram sedet, nec injuriam patitur qui admittitur: gradus non quæritur dignitatis ubi plenitudo est divinitatis. *Augustinus* de Symbolo (Lib. 2. cap. 7.) Sessione autem ista non accipiamus humanis membris positum, tanquam Pater sedeat in sinistra,

C 4

nistra,

nistra, & Filius sedeat ad dexteram; (1) sed ipsam dexteram intelligamus potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. *Cyrrillus*. Vel quod sedet ad dexteram Patris, lupernam ejus gloriam probat: nam eorum est thronus æqualis, & majestas. Sessio vero in Deo significat regnum, & omnium potestatem. Sedet ergo à dextris Dei Patris, quia Verbum ex paternâ substantia prodiens, factum caro, divinam non exiit dignitatem. *Theophylactus* (hoc loco.) Manifestat ergo quod adversarius Patris non est, sed secum concordat; cum Pater repugnat adversariis ejus: sequitur enim: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. 1.) Ergo & Deum Christum, & hominem esse credamus; cui à Patre subjiciuntur inimici, non per infirmitatem potestatis suæ, sed per unitatem naturæ, quia in altero alter operatur: nam & Filius subjicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Theophylactus* (hoc in loco.) Quærit ergo ipse, & mora dubitatione finit illos colligere quid sequatur: unde subdit. *David ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius ejus est?* *Chrysostomus*: David, quidem pater Christi, & servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyrrillus*. Et nos ergo novis pharisæis, qui nec verum Dei filium, neque Deum esse fatentur nam ex sacra Virgine, sed dividunt unum Filium in duos, talem (2) objicimus quæstionem: Quo pacto filius David dominus ejus est; & non humano dominio, sed divino?

(f.) *Chrysostomus*. Nihil autem est fortius quam ex Prophetis disputare: hoc enim est & ipsis rebus validius: nam Christo faciente miracula contradicebant multoties; cum vero allegavit prophetiam, tacuerunt, quia non habebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis*. *Theophylactus* (Super *Cavete à fermento pharisæorum*.) Quia enim eos orbis doctores mittebat, merito monet non esse eis imitandam pharisæorum ambitionem: unde sequitur: *Attendite à scri-*

bis, qui volunt ambulare in stolis. *Beda* (cap. 85.) Id est, cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyrrillus*. Passiones autem erant scribarum, amor gloriæ inanis, & lucri. Ut igitur tam pessima crimina evitarent discipuli, commonet eos, subdens: *Et amant salutationes in foro*. *Theophylactus* (par. à fin. Comment.) Quod est (3) blandientium, & venantium opinionem famæ: vel agunt hoc causa congregandæ pecuniæ: sequitur enim: *Et primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in convivis*. *Beda* (cap. 85. in Luc.) Non primos sedere, vel discumbere verat eos quibus hoc officii ordine comperit; sed eos qui hoc indebite amant, docet esse cavendos: animum non gradum redarguens; quamvis & hoc culpa non careat, si iudem in foro litibus velint interesse qui in synagoga magistri desiderant appellari. Duplici autem ratione à vanæ gloriæ cupidis attendere jubemur, ne vel eorum simulatione ducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed & pecunias quærent: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem*. Justos enim, & magni meriti apud Deum simulantes, ab infirmis, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant. *Chrysostomus*. (a) Ingurgitantes etiam se viduarum bonis, paupertatem atterunt, non qualitercumque comedentes, sed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviore poena facit eos obnoxios: unde sequitur: *Hi accipient majorem damnationem*. *Theophylactus* (circ. fin. Com.) Quia non solum mala faciunt, sed orationes prætendunt, & virtutem faciunt pravitatis excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui præsentiam eas cogunt exponere. *Beda* (cap. 85.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias, quærent, majori damnatione plectuntur.

(1) *Al. omititur*, sed ipsam dexteram. (2) *Al. objicimus*. (3) *Al. à blandientibus venantium*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP.

CAPUT XXI.

(a) **R**espiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duos & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

(b) Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinqueretur lapis super lapidem, qui non destruitur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum, & tempus appropinquabit. Nolite ergo ire post illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & terremotus magni erunt per loca, & pestilentia, & famines, terroresque de celo, & signa magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præsidēs propter nomen meum. Continger autem vobis in testimonium. Pomite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis: ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterant resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote, quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes, & qui in medio ejus sunt, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt signa in solē, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes cælorum movebuntur, & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, & majestate.

(g) His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas; ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo audire eum.

(a) **G**lossa. (a) Postquam Dominus redarguit scribarum avaritiam, qui domus viduarum devorabant, commendat vi-

dua elemosynam, unde dicitur: *Respiciens autem vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium divites.* Beda. (cap. 86. in Luc.)

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Pro his quæ non occurrunt, sic tantum habet Glossa. *Qui appetit omnes primatus, & vana gloria cavendos, esse monuerat, etiam donec ferentes in domum Domini, certo examine discernit, ut retribuatur singulis secundum intentionem cordis.*

Quia

(b) 88

Quia sermone Græco (1) *phylatin* servare dicitur, & gaza lingua Persica divitiarum vocantur; gazophylacium locus appellari solet quo divitiarum servatur. Erat autem arca foramen habens desuper posita juxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini, in quam mittebant sacerdotes, qui custodiebant hostias, omnem pecuniam quæ deferrebat ad templum Domini. Dominus autem, sicut operantes in domo sua discit, ita & dona ferentes respicit; & quem dignum viderit, laudat; quem reprobum, damnat: unde sequitur: *Vidit autem & quendam viduam pauperulam mittentem æra minuta duo.* *Cyrillus.* (a) Duos obolos offerrebat, quos cum sudoribus ad diurnum victum acquisierat, vel quæ quotidie per aliena poscit suffragia, Deo donat, ostendens etiam suam pauperiam fructiferam. Vincit igitur alios, & justa censura coronatur a Deo: unde sequitur: *Et ait illis: Vere dico vobis, quia quicquid hoc pauper plusquam omnes misit.* *Beda.* (cap. 86.) Acceptabile enim est Deo quicquid obno animo obtulerimus, qui cor & non subreptitiam pensat, nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur: unde sequitur: *Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei, hæc autem ex eo quod illi deest, omnem victum quem habuit misit.* *Chrysostomus.* (b) Non enim paucitatem oblati, sed copiam affectus intuitus est Deus. (c) Non est elemosyna ex pluribus pauca impendere; sed illud viduæ quæ totam sibi evacuavit substantiam. Quod si nequis tantum offerre sicut & vidua, offer saltem totum superfluum. *Beda* (cap. 86. in Luc.) Mystice autem divites qui in gazophylacium munera mittebant, significant Judæos de justitia legis elatos; vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem; quæ pauperula vocatur, quia vel superbiæ spiritum, vel peccata tanquam mundi divitias abiecit; vidua vero, quia vir ejus pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo æra minuta mittit, quia in conspectu Dei, apud quem nostri operis oblationes conservantur, munera sua defert, sive dilectionem Dei, & proximi, sive fidei, & orationis, quæ cunctis superborum Judæorum operibus præstant: ex abundantia enim in munera Dei immittunt Judæi, qui de justitia sua præsumunt; Ecclesia autem omnem victum suum mittit, quia omne quod vivit, Dei esse muneri intelligit. *Theophylactus* (non remote a princ. Comm. in cap. 21. (Jud. in. de. 953) lib. 1. in. de. 953) dicitur.

(1) *Al. phylaxe.* (2) *Al. sui.* (3) *Al. omittitur & ideo.* (4) *Al. illos.* (5) *Al. nomine.* (6) *Al. arbitratur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Hom. 1. in Epist. ad Hebr. (c) Hom. 28. (d) Vel Theophylactus in Catena Græc. PP. (e) Oratio 1. contra Arianos.

Luc.) Vel vidua potest intelligi quælibet anima, orbata, quasi primo viro, pristina lege, & non digna copula Verbi Dei; quæ loco arthæ offert Deo fidem, & conscientiam bonam; (3) & ideo plus videtur offerre divitibus in sermone, & superfluentibus moralibus gentiliū virtutibus.

(b) *Eusebius.* (d) Quod spectanda forent quæ pertinebant ad templi structuram, manifestant historiae, & hucusque quædam conservantur reliquiæ, quibus percipiuntur quæ dudum erant fabricarum vestigia. Sed Dominus mirantibus templi fabricas, promulgavit quod in eo lapis super lapidem non maneret: dicitur enim: *Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat.* Decebat enim locum illum, propter cultorum audaciam, omnimodam desolationem pati. *Beda*

(cap. 86. in Luc.) Divina etiam dispensatio procuravit ut civitas ipsa, & templum subverteretur, ne quis forte adhuc parvus in fide, videns (4) illa constare, dum sacrificiorum ritum attonitus stuperet, raperet intuentu. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de futura templi destructione.) Verum igitur dictum est de templo manufacto, quod esset subvertendum: nihil enim est manufactum quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est & aliud templum, scilicet synagoga, cujus structura vetus, Ecclesia surgente, dissolvitur. Est etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur, & maxime si quis falso Christi (5) nomen obtendat, quo interiori expugnet affectum. *Cyrillus.* Nequaquam autem discipuli advertebant vim ditorum; sed (6) arbitrabantur de consummatione sæculi dictum esse, & ideo quærebant quo tempore deberent accidere: unde sequitur: *Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum feri incipient?* *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) *Matthæus* tertiam interrogationem addidit, ut & templi tempora destruendi, & signum adventus, & consummatio sæculi a discipulis quæreretur. Interrogatus autem Dominus quando templi futura esset destructio, & quod signum esset ejus adventus, de signis docet, de tempore non curat intimandum: sequitur enim: *Qui dixit: Videte ne seducamini.* *Athanasius.* (e) Cum enim sint nobis a Deo charismata, &

dogmata quæ sunt super hominem, tradita, scilicet cælestis conversationis forma, virtus contra dæmones, & adoptio, & notitia Patris, & Verbi, & Spiritus Sancti donum; adversarius noster diabolus circuit, quærens nobis surripere insita semina verbi; Dominus autem tanquam sua pretiosa dona in nobis sua documenta concludens, monet ne seducamur. Magnum autem quoddam donum tribuit nobis Dei Verbum, ut non solum ex apparentibus non decipiamur, sed etiam si qua latentia sint, dijudicemus per Spiritus gratiam. Cum enim sit odiosus diabolus inventor malitiæ, hoc quod ipse est occultat, nomen vero cunctis cupitum simulat calide: puta, si quis subicere sibi volens filios alienos, parentibus absentibus (1) fingat eorum vultus, & filios desiderantes seducat. Ergo in unaquaque hæresum diabolus figuratus dicit: Ego sum Christus, & apud me veritas est; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum: & tempus appropinquabit.* Cyrillus. Ante suum enim descensum de cælo, provenient aliqui, quibus acquiescere non oportet: voluit enim unigenitum Verbum Dei, cum venit ut mundum salvaret, latere, ut crucem sustineret pro nobis; sed secundus ejus adventus non erit clanculo, ut ante, sed terribilis, & manifestus: descendet enim in gloria Dei Patris, ministrantibus Angelis, ut mundum in justitia judicet: unde concludit: *Nolite ergo ire post illos.* Titus. Vel forsitan non dicit pseudochristos ante consummationem venientes, sed eos qui fuere tempore Apostolorum. Beda (cap. 87.) Multi enim imminente Hierosolymorum excidio principes exire qui se dicerent esse Christos, tempusque libertatis appropinquare. Multi etiam in Ecclesia hæresiarchæ diem Domini instare prædicaverunt; quos Apostolus ad Thessalonicenses damnat. Multi etiam in nomine Christi venire antichristi; quorum primus est Simon Magus, (2) cui dicebatur: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.

(c) Gregorius (in hom. 35. in Evang.) Perituri mundi præcurrentia mala, denuntiat Dominus, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint præcisa: minus enim jacula feriunt quæ prævidentur, unde dicit: *Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terreri.* Bella ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Ut ergo nos indicet exterius interiusque turbari, aliud nos fatetur ab hostibus; aliud a fratribus perpeti. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de futuro. S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Al. fugat. (2) Legit P. Nicolai qui dicebat. (3) Al. omittuntur sequentia textus evangelici verba. (4) Al. sequitur enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 11. in Act.

ra destructione templi.) Verborum autem cælestium nulli magis quam nos testes sumus, quos mundi finis, invenit. Quanta prælia, & quæ opiniones accepimus præliorum? Gregorius in hom. (35. in Evang.) Sed his malis præventibus, quia non statim finis sequatur; adjungitur: *Oportet hæc primum fieri; (3) sed nondum statim finis.* Ultima enim tribulatio multis tribulationibus prævenitur: quia multa debent mala præcurrere, ut malum valeant sine fine nuntiare: unde sequitur: *Tunc dicebat illis, Surgit gens contra gentem, & regnum adversus regnum:* quia necesse est ut alia ex cælo, alia ex terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiamur. Hic ergo signatur perturbatio hominum: sequitur enim: *Et terræmotus magni erunt per loca:* ecce respectus iræ desuper. Chrysostomus. (a) Terræmotus enim quandoque iræ signum est, nam & quando crucifixus est Dominus, mota est terra; quandoque vero provisionis indicium, sicut orantibus Apostolis commotus est locus in quo erant congregati.

Sequitur, (4) *Et pestilentia.* Gregorius (in hom. 35. in Evang.) Ecce inæqualitas corporum; & fames, ecce sterilitas terræ; *terroresque de cælo, & signa magna erunt;* ecce inæqualitas aeris: quod ad eas tempestates referendum est, quæ nequaquam ordinem temporum servant: quæ enim ordinate veniunt, signum non sunt. Omnia enim quæ ad usum vitæ accepimus, ad usum convertimus culpæ; sed cuncta quæ ad usum pravitatis infleximus, ad usum nobis vertuntur ultionis. Ambrosius (ut supra.) Occasum ergo sæculi præcedunt quædam ægrotudines mundi, scilicet fames, pestilentia, & persecutio. Theophylactus. Quidam autem hæc non solum in consummatione futura, sed & tempore captionis Hierusalem fuisse impleta voluerunt. Auctore namque pacis perempto, merito in eis seditiones, & bella locum habuerunt. Ex bellis autem pestis, & fames consequitur: hæc quidem aere cadaveribus infecto, illa incultis manentibus agris. Sed & Josephus intolerabiles ærumnas evenisse recitat propter famem; & tempore Claudii Cæsaris fames invaluit, ut in Actibus legitur; & plurima terribilia contigerunt captionem Hierusalem indicantia, ut Josephus narrat. Chrysostomus. Dicit autem, quod non statim finis civitatis eveniet, ut scilicet Hierosolyma capiatur, sed post prælia multa. Beda (cap. 87. super Cum dixeritis.) Admonentur etiam Apostoli, ne terreantur his præcurrentibus, ne Hierosolymam, Judæam-

D 4

que

que deserant. Potest autem regnum contra regnum, & pestilentia eorum quorum sermo semper put cancer, & famēs audiendi verbi Dei, & commotio universae resiae, & a vera fide separatio; etiam in haereticis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiae victoriam faciunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Sunt autem & alia bella, quae vir sustinet Christianus, diversarum quoque praelia cupiditatum, studiorumque conflictus. Multo etiam gratiores sunt domesticos hostes quam extranei.

(d) *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Quia euncta quae praedicta sunt, non in iustitia scientis sunt, sed de merito mundi patientis; facta pravorum hominum praenuntiantur cum dicitur: Sed ante haec omnia injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & praesidas propter nomen meum; ac si dicat: Prius corda hominum, post elementa turbabuntur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua tribulatione veniat demonstratur. Nam quamvis finis mundi ex ipso suo ordine pendeat, (1) perversiores tamen quosque inveniens, quia digne ruinis (2) illius opprimantur, innotescit. *Cyrillus*. (2) Vel hoc dicit, quia priusquam a Romanis Hierusalem caperetur, passi persecutiones a Judaeis discipuli incarcerati sunt, & praesentati Principatibus. Missus est Paulus Romanam ad Caesarem, assistitque Festo, & Agrippae.

Sequitur: (3) *Continget autem vobis in testimonium.* *Græcus* (b) (4) In martyrium, id est, in martyrii gloriam. *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Vel in testimonium, videlicet eorum: quia vos persequendo, mortes ipsorum, aut videndo non imitantur: ut inde perverfi sine excusatione pereant unde electi exemplum capiunt, ut vivant. Sed auditis tot terroribus, turbati poterant auditorum corda: unde ad eorum consolationem subdit: *Ponite ergo in cordibus vestris non praemeditari quemadmodum respondeatis.* *Theophylactus*: Quia enim idiotae erant, & imperiti, hoc eis Dominus dicit, ne conturbarentur redditori sapientibus rationem, & causam subdit: *Ego enim dabo vobis usque ad sapientiam, cui non poterant resistere, & contra dicere verba adversarii vestri*; quasi dicat: Statim a me confortemini facultiam, & sapientiam, ut

(1) Al. perversiores; (2) Al. illorum. (3) Al. Sequitur dicitur. (4) *Legit Nicolai*: Græce in martyrium, &c. (5) Al. id est: speculationum vita vitam id est vita theorematum. *Nicolai* autem habet id est: vitam theorematum. (6) Al. moribus, & virtutibus.

Ex edit. P. Nicoli. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Quod sub Græci nomine sequitur, est ejusdem *Cyrilli*. (c) Memoratur a *Corderio* in Catena Græcorum PP. nec apud illum hæc appendix occurrit; etsi aliquid ad propinquorum persecutionem pertinens indicatur tum in Cant. hom. 2. tum in Eccli. hom. 8.

nec omnes adversarii vestri in unum conveniant, & resistere valeant vobis; nec in sapientia, (5) id est speculationum vita, nec in eloquentia, & sermonis lepore. Saepe enim multi sapientiam quidem habent in mente; sed cum sint provocabiles ad turbationem, totum confundunt, cum tempus fuerit proponendi. Non autem tales fuerunt Apostoli; sed utrinque gratiosi fuerunt. *Gregorius* (hom. 35. in Evang.) Ac si Dominus suis dicat: Nolite terreri, vos ad certamen acceditis, ego praesior; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. *Ambrosius* (Lib. & tituli ut supra.) Alibi autem Christus in discipulis, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patri. Non discordant ista, sed congruunt: quod unus loquitur, tres loquantur, quia vox est una Trinitatis. *Theophylactus*: His autem dicitis, & pro pulso imperitiae timore, subdit & aliud quiddam necessarium, quod eorum animos poterat commovere, ne subito irruens eos turbaret: sequitur enim: *Trademini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis; & morte afficient ex vobis.* *Gregorius* (in hom. 35. ut supra.) Plus in vobis ea tormenta saeviunt quae ab illis patimur de quorum (6) moribus praesumebamus: quia cum damno corporis mala nos cruciant amissa caritatis. *Gregorius Nissenus*. (c) Consideremus autem statum qui tunc temporis erat. Omnibus suspectis, ad invicem dividebantur cognationes, invicem segregatae per cultus, & filius gentilis proditor fiebat parentum fidelium; & in filium qui crederat, pater in infidelitate obstinatus accusator fiebat. Omnis aetas erat exposita persequentibus fidem, nec mulieribus succurrebat naturalis sexus fragilitas. *Theophylactus* (super *Eritis odio omnibus*.) His autem dicitis, & de odio bestiarum quod ab omnibus patientur: sequitur enim: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Sed quia dura sunt quae praediciuntur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: *Et capillus de capite vestro non peribit*; quasi dicat martyribus suis: Cur timeatis ne pereat quod incisum dolet, quando & illud in vobis perire non potest quod incisum non dolet? *Beda* (cap. 87.) Vel aliter. *Capillus de capite discipulorum Domini non peribit*; quia non solum fortia facta,

vel dicta sanctosum, sed & tenuissima cogitatio digna mercede donabitur: *Gregorius* 5. Moral. (cap. 14. in antiq. 13. in novis exemp.) Qui autem patientiam in adversis tenet, inde contra adversa omnia fortis efficitur: unde sibi & seipsum vincendo dominatur: unde sequitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. Quid enim est animas possidere nisi perfecte in omnibus vivere: cunctisque mentis moribus quasi ex arce virtutis dominari? *Gregorius* in hom. (35. in Evang.) Per patientiam igitur animas nostras possidemus, quia dum nobismetipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Ideirco autem possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium, custosque virtutum patientia est. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi.

(e) *Beda* (cap. 83. in Luc.) Hactenus ea (1) quæ per quadraginta annos, necdum sine adveniente, futura erant, dicta sunt: hic ipse finis desolationis quæ a Romano exercitu facta est, Domini verbis exponitur, cum dicitur: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus: Eusebius*. (a) Desolationem Hierusalem vocat non amplius eam a suis, nec secundum ritum legalem constituit, ita quod nullus expectet post futuram obsidionem aliam innovationem fieri, sicut accidit tempore Regis Persarum, & illustri Antiochi, & Iherusi tempore Pompei. *Augustinus* ad Hefychium (b) Hæc autem Domini verba ideo Lucas hoc loco commemoravit, ut ostendat tunc factam fuisse abominationem desolationis quæ a Daniele prædicta est; de qua Mattheus, & Marcus locuti sunt, quando expugnata est Hierusalem. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de regni appropriatione.) Judæi enim paraverunt abominationem desolationis tunc factam, eo quod caput porci in templo jecerant illudentes Romanis Judæicæ ritum observantæ. *Eusebius*. (c) Dominus autem futuram in civitate prævidens famem, monebat discipulos ne in futura obsidione in civitatem confugerent, tamquam ad locum tutum, & a Deo protectum; sed magis inde discederent, & ad montes confugerent: unde sequitur: *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes: Beda* (cap. 88. in Luc.) Ecclesiastica narrat Historia, cunctos qui in Judæa erant Christianos, imminente Hierosolymorum excidio, communitos a Domino, voce discessisse

& trans Jordanem habitasse in civitate quadam Pella nomine; tunc desolato Hierosolymorum retur. *Augustinus* ad Hefychium (epist. 80. par. 2. ad med.) Pro hoc autem Mattheus, & Marcus dixerunt (Marc. 13.) Et qui supra tectum est, non descendat in domum; & addidit autem: Nec intreat in collam aliquam de domo, pro quo Lucas subdit: *Et qui in medio ejus sunt, discedant: Beda* (cap. 88.) Sed quando ab exercitu civitate jam circumdata, qui in medio diei ejus sunt discedent? Nisi forte quod promissio tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum te plurimum miles Romanus per Galilæam, vel Samariam incipit diffundere. *Augustinus* ad Hefychium (epist. 80.) Pro eo autem quod Mattheus, & Marcus posuerunt, Et qui in agro est, non revertatur retro tollere vestimentum suum, & aperit iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt: Beda* (cap. 88.) Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem perentes. *Augustinus* ad Hefychium (ubi supra.) Deinde similiter Lucas prosequitur sicut & alitudo: *Va autem prægnantibus, & nutriendibus in illis diebus. Et sic ergo Lucas præfecit quod poterat esse incertum, scilicet quod dictum est de abominatione desolationis, non ad factam fuisse, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere: Beda* (cap. 88.) Dicit ergo: *Va prægnantibus, præsentis captivitate, & nutriendibus, & in manibus, ut quidam interpretantur per quarum vel uteri, vel manus filiorum, sarcha prægravare, tunc necessitatem non minuantur impleantur. Theophylactus* (hoc loco.) Quidam vero dicitur, Dominum per hoc significare filiorum elum, quem & Josephus narrat. *Chrysostomus* (d) Deinde prædictorum assignat causam, dicens: *Et enim prædicta magna super terram, & in populo huic: Ita enim mala eos occupaverunt ut nulla deinceps ærumna possit eorum calamitatibus æquari, ut Josephus narrat. Eusebius*. (e) Quæ scilicet ad venientibus Romanis, & urbem capientibus, multæ caræ, & Judæi populi in ore gladii perire: unde sequitur: *Et eorum in ore gladii: Sed & plures necati sunt fame. Hæc vero acciderunt (1) primo quidem sub Tito, & Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quædam hæc solam Judæis inaccessibile est factum: unde sequitur: *Et captivi ducuntur in varias gentes: Totum enim orbem**

(1) Al. omittitur quæ, (2) Al. abest primo. (e) an. 135. (1) Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. PP. (b) Epist. 80. (c) Ut supra. (d) Adversus tyrannos imperatores. (e) In Catena Græc. PP.

dem Judæi repleverunt; & usque ad fines terræ pervenerunt; & cum eorum terra ab alienigenis inhabitetur, solis ipsis est inaccessibilis facta: unde sequitur: *Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum. Beda.* (cap. 88.) Quæ scilicet Apostolus commemorat dicens Rom. 9. „ Cæcitas ex parte facta est in Israel . . . & sic omnis Israel salvus fiet; “ qui cum promissa salute fuerit poritus, ad patrium solum, rediturus non temere speratur. *Ambrosius* (cap. de signis appro. defol.) Mystice (1) autem abominatio desolationis, adventus Antichristi est, eo quod sacrilegiis infautis mentium interiora contamine, sedens juxta historiam in templo, ut sibi vendicet divinæ solium potestatis. Juxta interpretationem autem spirituales pulchre inducitur, eo quod in affectibus singulorum vestigium perfidiæ suæ confirmare desideret, (2) ex Scripturis disputans se esse Christum. Tunc appropinquabit desolatio, quoniam à vera religione plerique lapsi desissent; tunc erit Domini dies, quoniam sicut primus adventus Domini fuit propter redimenda peccata, ita & secundus erit propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur. Est & alius Antichristus, idest diabolus, qui Hierusalem, idest animam pacificam, obsidere nitatur suæ legis exercitu. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominationis est. Cum autem unicuique laboranti, Christi præsentia spiritualis illuxerit, tollitur iniquus ex medio, & incipit regnare justitia. Est etiam tertius Antichristus, ut Arius, & Sabellius, & omnes qui nos prava intentione seducunt. Hæc autem sunt prægnantes quibus vè dicitur, quæ (3) arvinam suæ carnis extendant, & quibus intimorum gressus pigrescat animorum, & effectæ virtutum, festæque vitiorum. Sed (4) nec illæ prægnantes condemnationis expertes sunt, quæ in honorum actuum molimine constitutæ, necdum aliquos suscepti operis, dedere processus. Sunt quæ Dei timore concipiunt, sed non omnes pariunt; sunt enim quæ abortivum excludunt Verbum antequam pariant. Sunt etiam, quæ in utero Christum habeant, sed nondum formaverunt. Ergo quæ parit justitiam, Christum parit. Nos etiam parvulos nostros ablactare properemus, ne nos quasi imperfectorum parentes, aut iudicii dies, aut mortis inveniatur. Quod ita fiet, si omnia dicta justitiæ in corde custodias, nec senectutis tempus expectet; sed in prima ætate sapientiam sine corruptela corporis tui cito

concipias, cito nutrias. In fine autem Judææ omnis à nationibus credituris subjicietur in ore gladii spiritualis, qui est sermo bis acutus.

(f) *Beda* (cap. 88. in Luc. circ. med.) Quid impletis nationum temporibus sequatur, ex ordine manifestat, dicens: *Erunt signa in sole, & Luna, & stellis.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de sig. adventus Domini.) Quæ quidem signa secundum *Matthæum* evidentius exprimentur, „ Tunc (inquit cap. 24.) sol obscurabitur, & „ luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent „ de cælo. “ *Eusebius.* (a) Tunc enim cum vitæ corruptibilis consummatio ageretur, & secundum *Apostolum* species hujus mundi transibit, & novum succedet sæculum, in quo vice sensibilibus luminarium ipse Christus fulgebit, quasi jubar, & Rex novi sæculi; cujus erit tanta (5) luminis virtus, & gloria, ut sol qui nunc radiat, atque luna, & cetera sidera, adventu majoris luminis occultentur. *Chrysostomus.* (b) Sicut enim in hoc sæculo luna, & sidera mox obfuscantur orto sole; sic in gloriosa Christi apparitione sol obtenebrescet, & luna non dabit proprium jubar, & stellæ cadent de cælo, priore spoliatae amictu, ut potioris lucis amictu possint. *Eusebius.* (c) Quæ autem evenient orbi post luminarium obtenebrationem, ex quibus fiet angustia gentium, consequenter exprimit, dicens: *Et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum;* ubi videtur docere principium transmutationis universi futurum ex defectu substantiæ humidæ. Hac enim prima devorata, vel congelata, ut non amplius audiatur sonitus maris, nec contingat arenam fluctus ejus, causa exuberantis siccitatis, cæteræ mundi partes non amplius obtinentes vaporem solitum, emissum ex substantia humida, transmutationem patientur; & sic cum apparitio Salvatoris confutare debeat repugnantia. Deo prodigia, exordium sument furoris procemia ex siccitatibus, ut nec tempestas, nec fremitus maris ulterius audiatur. Quo facto subsequetur angustia superstitum hominum: unde sequitur: *Artescentibus, idest tabescentibus, hominibus præ timore, & expectatione, eorum scilicet quæ supervenient universo orbi.* Quæ autem tunc ingruant mundo, consequenter ostendit, subdens: *Nam virtutes cælorum movebuntur.* *Theophylactus* (super *Erunt signa in sole, luna, & stellis.*) Vel aliter. Cum alterabitur superior orbis, & elementa inferiora merito patientur jacturam: unde sequitur: *Et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum;* qua-

(1) *Al.* desideratur autem. (2) *Al.* & scripturis. (3) *Al.* ad ruinam. (4) *Al.* omittitur nec. (5) *Al.* numinis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena prædicta. (b) In eadem Catena. (c) Ut supra.

quasi dicat : Mare terribiliter fremet , & littus maris agitabitur tempestate , ita ut sit populo terræ præssura , idest communis miseria , & tabescant timore , & expectatione malorum irruentium mundo : unde sequitur : *Arescentibus hominibus præ timore , & expectatione , quæ superuenient universo orbi.* *Augustinus ad Hefychium* (ep. 80. à med.) Sed dices : Confiteri vos pœna vestra compellit adesse jam finem , dum impletur quod prænnuntiatum est . Nullam enim patriam , nullum locum , nostris temporibus non affligi , aut tribulari certum est . Sed si ista mala quæ nunc patitur genus humanum , certa sunt indicia jam Dominum esse venturum , quid est quod dicit Apostolus 1. Thess. 5. , „ Cum dixerint , Pax , & securitas ? “ Videamus ergo ne forte melius intelligatur non eo modo impleri quæ prædicta sunt his verbis , sed tunc potius esse ventura , quando sic erit tribulatio universo orbi ut ad Ecclesiam pertineat , quæ universo orbe tribulabitur , non ad eos , qui tribulabunt eam : ipsi enim sunt dicturi , „ Pax , & securitas . “ Nunc autem ista mala quæ tamquam summa extremaque creduntur , utriusque regno , Christi scilicet , & diaboli , videmus esse communia : pariter quippe his boni affliguntur , & mali : interque (1) tanta mala adhuc usquequaque frequentantur luxuriosa convivia . Hocine est arescere præ timore , an potius inardescere præ libidine ? *Theophylactus* (super *Nam virtutes cælorum movebuntur.*) Non solum autem mortales fluctuabunt cum alterabitur mundus , sed etiam Angeli stupebunt in tam terribilibus mutationibus universi : unde sequitur : *Nam virtutes cælorum movebuntur.* *Gregorius* in hom. (1. in Evang. super his verbis .) Quid enim virtutes cælorum , nisi Angelos , dominationes , & principatus , & potestates appellat ? quæ in adventu districti iudicis , nostris tunc oculis , visibiliter apparebunt , ut districte tunc à nobis exigant hoc quod nos modo invisibilis conditor æquanimitè portat . *Eusebius* . (a) Cum etiam Dei Filius sit venturus in gloria , & confutaturus elatam tyrannidem filii peccati , ministrantibus Angelis , cæli fores à sæculo clausæ patebunt , ut spectentur excelsa . *Chrysostomus* . (b) Vel virtutes cælicæ movebuntur , quamvis sibi consociæ non sint : videntes enim infinitas multitudines condemnari , non intrepide stabunt illic . *Beda* (cap. 88. in Luc.) (2) Unde & in Job dicitur cap. 26. , „ Columnæ cæli contremiscunt , „ & pavent ad nutum ejus . “ Quid ergo faciant tabulæ , quando tremunt columnæ ? Quid vir-

S. Thom. Op. TIX. om.

(1) *Al.* tam mala . (2) *Al.* omittitur Unde . (3) *Al.* fide , in ea , item in fide , in ea *Nicolai* mea fide . (4) *Al.* opposita . (5) *Al.* mutari . (6) *Al.* conscius .

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra . (b) Ad Olympiam epist. 2. (c) Ut supra .

gula deserti patitur , cum cedrus paradysi concutitur ? *Eusebius* . (c) Vel virtutes cælorum sunt quæ præsumt sensibilibus partibus universi ; quæ quidem tunc movebuntur , ut potiorem statum attingant . Absolventur enim in sæculo novo à ministerio quo Deo serviunt circa sensibilia corpora secundum corruptionis statum , *Augustinus ad Hefychium* (epist. 89.) Sed ne Dominus , propinquante secundo adventu suo , ea pro magno prædixisse videatur quæ huic mundo etiam ante primum ejus adventum fieri consueverant , & rideamur ab eis qui plura in historia gentium , & majora legerunt ; hæc quæ dicta sunt , melius in Ecclesia existimo intelligi . Ecclesia enim est sol , & luna , & stella , cui dictum est Cant. 5. , „ Pulchra ut luna , electa ut sol ; “ quæ tunc non apparebit , persecutoribus ultra modum sævientibus . *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de sign. adv. Domini .) Plurimis etiam à religione deficientibus , clara fides obscurabitur nube perfidiæ : quia sol cælestis (3) in ea , fide minuitur , vel augetur : & sicut menstruis , idest mensium , defectibus , luna , vel terræ , (4) oppositu , cum fuerit ex regione solis , vanescit ; sic & sancta Ecclesia , cum lumini cælesti vitia carnis obsistunt , fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest (5) mutuari : nam in persecutionibus lucem divini solis plerumque amor vitæ hujus excludit . Cadunt etiam stellæ idest gloria micantes viri , si persecutionis acerbitas convalescat , quæ oportet fieri donec Ecclesiæ multitudo cumuletur : sic enim probantur boni , sic produntur infirmi . *Augustinus ad Hefychium* (epist. 80. inter med. & fin.) Quod autem dictum est , *Et in terris pressura gentium* , gentes voluit intelligi , non quæ in semine Abrahamæ benedicentur , sed quæ ad sinistram stabunt . *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ut sup.) Ergo varii animorum æstus ita graves erunt ut delictorum multitudinè male (6) consciis futuri iudicii metu , sacri nobis ros fontis arescat . Quemadmodum autem Domini expectatur adventus , ut ejus præsentia in toto fiat vel hominis orbe , vel mundi , quæ sit in singulis , cum omnibus affectibus receperint Christum ; sic virtutes cælorum in adventu Domini augmentum gratiæ consequentur , & plenitudine divinitatis proprius se infundente movebuntur . Sunt etiam virtutes cælorum , quæ enarrant gloriam Dei , quæ pleniore Christi infusione movebuntur , ut videam Christum . *Augustinus ad Hefychium* (epist. 89.) Vel *virtutes cælorum movebuntur* : quia impiis perse-

E 4

quen-

quentibus, quidam fideles fortissimi turbabuntur.

Sequitur: (1) *Et tunc videbunt Filium hominis. Theophylactus.* Tam fideles, quam infideles: radiabit enim amplius sole tam ipse quam crux ejus: unde ab omnibus cognoscetur. *Augustinus* (ad Hefychium ep. 80.) Quod autem dicit, *Venientem in nube*, duobus modis accipi potest: sive in Ecclesia sua tamquam in nube venientem, sicut nunc venire non cessat; sed ideo tunc cum potestate magna, & majestate, quia major majestas, & potestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur: sive in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Patris, merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus, quoniam sic veniet sicut abiit; „nubes autem suscepit eum „ab oculis eorum: “ Act. 1. *Chrysostomus.* (a) Semper enim Deus in nube apparet, secundum illud Psalm. 117. „Nubes, & caligo in „circuitu ejus: “ unde & Filius hominis in nubibus veniet, ut Deus, & Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo: & ideo subdit: *Cum potestate magna, & majestate. Cyrillus.* (b) Intelligendum est similiter magna. Primam enim apparitionem profecutus est cum infirmitate, & humilitate nostra; sed secundam celebrabit cum propria potestate, & magna majestate. *Gregorius* in homil. (1. in Evang.) In potestate enim, & majestate visuri sunt quem in humilitate positum audire noluerunt; ut virtutem ejus tanto tunc districtius sentiant, (2) quanto cervicem cordis ad ejus patientiam non inclinant.

(g) *Gregorius* in hom. (in Evang.) Quia premissa contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur: nam subditur: *His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra*; ac si dicat: Cum plagæ mundi crebrescunt, *levate capita*, id est exhilarate corda: quia dum finitur mundus, cujus amici non estis, prope fit redemptio quam quaesistis. In Scriptura enim sacra sæpe caput pro mente ponitur: quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente disponuntur. Capita itaque levare, est mentes nostras ad gaudia (3) patriæ cælestis erigere. *Eusebius.* (c) Vel aliter. Transactis corporalibus, adierunt intelligibilia & cælestia, scilicet regnum sæculi non amplius transitori; & tunc dignis salubria promissa tribuentur: unde dicitur: *His autem fieri incipientibus,*

respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Acceptis enim Dei promissis; quæ speramus, erigemur, qui ante curvi fuimus, & elevabimus capita nostra, humiliati quondam, eo quod redemptio nostra quam sperabamus, adierit, illa scilicet quam tota creatura expectat. *Theophylactus* (super *Appropinquat redemptio vestra.*) Id est, perfecta libertas corporis, & animæ. Sicut enim primus adventus Domini fuit ad reformationem animarum nostrarum, sic secundus ad reformationem corporum celebrabitur. *Eusebius.* (d) Dicit autem hæc ad discipulos suos, non tamquam ad eos qui durare deberent in vita ista usque ad terminum mundi; sed quasi uno corpore existente ipsis, & nobis, & posteris usque ad consummationem mundi credituris in Christum. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Quod autem calcari mundus, acque despici debeat, provida comparatione manifestat cum subdit: *Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producunt ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas: ita & vos, cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.*; quasi dicat: Sicut ex fructu arboris vicina æstas agnoscitur, ita ex ruina mundi prope cognoscitur esse regnum Dei. Et ex hoc ostenditur quia fructus mundi ruina est. Ad hoc enim germinat, ut quemcumque germine aluit, cladibus consummat. Bene autem regnum Dei æstati comparatur, quia tunc mæroris nostri nebulae transeunt, & vitæ dies æterni solis claritate fulgescunt. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. ut supra.) *Matthæus* autem de sola dixit ficulnea, hic de arboribus omnibus. Duplicem autem habet figuram ficulnea, vel cum dura mitescunt, vel cum peccata luxuriant. Sive ergo cum fructus (4) in omnibus virescit arboribus, & ficulnea fecunda jam floret; id est, cum omnis lingua confiteretur Deo, confitente etiam populo Judæorum, sperare Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus æstivis resurrectionis fructus metentur: sive cum levem, fragilemque jactantiam, tamquam folia synagogæ, homo iniquitatis induerit, conjicere debemus appropinquare judicium: nam remunerare fidem Dominus, & delinquendi finem afferre festinat. *Augustinus* ad Hefychium (epist. 80.) Cum autem dicit, *Cum videritis hæc fieri*, quæ intelligere poterimus nisi ea quæ supra memorata sunt? In his autem est quod ait: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem.* Proinde cum hoc visum fuerit, non jam erit regnum Dei, sed

(1) Al. sequitur enim. (2) P. Nicolai legit quanto nunc. (3) Al. patris. (4) Al. omitur in.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. P. (b) In eadem Cat. Græc. (c) Ut supra. (d) Ibid.

prope erit. An dicendum est, non omnia quæ supra commemorata sunt, esse intelligenda, ubi ait, *Cum videritis hæc fieri*, sed aliqua eorum, hoc scilicet excepto quod dictum est, *Et tunc videbunt Filium hominis?* Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis esse accipiendum, dicens cap. 24. „Ita & vos cum videritis hæc omnia: „inter quæ est quod videbitur, Filius hominis veniens, ut intelligatur de adventu quo nunc venit in membris suis tamquam in nubibus, vel in Ecclesia tamquam in nube magna. *Titus. Vel aliter. Dicit. Prope est regnum Dei*: quia dum hæc fiunt, nondum ultimus finis rerum eveniet, sed jam in finem (1) tendent; nam & ipse adventus Domini, eliminans omnium principatum, & potestatem præparat regno Dei. *Eusebius. (a)* Sicut enim in hac vita sol hieme recedente, ac succedente vere, radium calidum mittens fovet, ac vivificat humi condita semina, (2) exuentia præcæni figuram, pullulant autem nova varium virorem habentia; sic & gloriosus Unigeniti Dei adventus vivificativis radiis illustrans novum sæculum, dudum condita per totum mundum semina, scilicet dormientes in pulvere terræ, potioribus corporibus quam prius producet in lucem, ac confutata morte regnabit deinceps vita sæculi novi. *Gregorius in hom. (1. in Evang.)* Omnia autem prædicta sub magna certitudine confirmantur, cum subditur: *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia stant. Beda. (super illud, Non præteribit generatio.)* Multum commendat quod ita prænuntiat. Et, si dicere fas est, juratio ejus est quod dicit, *Amen dico vobis*: amen quippe interpretatur verum. Igitur veritas dicit, Verum dico vobis; quod si non diceret, mentiri omnino non posset. Generationem autem, aut omne genus humanum dicit, aut specialiter Judæorum. *Eusebius. (b)* Vel generationem dicit novam generationem Ecclesiæ sanctæ suæ, ostendens duraturum populum fidelium usque ad id tempus quo visurus sit omnia, & eventus verborum Salvatoris oculis apprehendet. *Theophylactus (hoc loco.)* Quia enim turbationes, & bella, & alterationes tam elementorum quam cæterarum rerum futurum esse prædixerat, ne quis suspicaretur quod & ipsa christianitas, peritura foret, subjungit: *Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt*; quasi dicat: Et si cuncta commoveantur, fides tamen mea non deficiet: ex quo innuit Ecclesiam præferri toti creaturæ: (3) sed creatura patietur alterationem; fidelium vero Ecclesia, & sermones Evangelii permane-

bunt. *Gregorius in hom. (1. in Evang.)* Vel aliter: *Cælum, & terra transibunt, &c.* quasi dicat: Optime quod apud nos durable est, sine mutatione durable ad æternitatem non est; & omne quod apud me transire cernitur, fixum, & sine transitu tenetur: quia sine mutabilitate manentes scientias exprimit sermo meus, qui transit. *Beda. (cap. 89. super illud, Cælum, & terra transibunt.)* Cælum autem quod transibit, non æthereum, sive sidereum, sive aereum, à quo ayes cæli nominantur, intelligere debemus. Si autem terra transibit, quomodo Ecclesiastes dicit cap. 1. „Terra in æternum stat? “ Sed aperta ratione cælum, & terra per eam quam nunc habent, imaginem transeunt, attamen per essentiam sine fine subsistunt.

(h) *Theophylactus (super Attendite vobis, ne graventur corda.)* Posuit supra Dominus terribilia, & sensibilia malorum indicia quæ occupabunt peccatores; sed contra hæc mala remedium est cautela, & oratio: unde dicitur: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate. Basilii (in sermone super Attende tibi.)* Singulorum animalium à conditore omnium Deo habet intrinsicè causas facientes ad tutelam consistentiæ propriæ: propter quod & Christus nobis dedit hanc monitionem, ut quæ illis à natura, hæc nobis auxilio rationis, & cautela contingant: fugientibus quidem peccatum, ut irrationabilia fugiunt mortifera pabula, inquiringibus vero justitiam, sicut illa herbas nutritivas requirunt; & ideo dicit, *Attendite vobis*, ut scilicet discernere possitis à salubri nocivum. Sed quoniam dupliciter contingit attendere, hinc quidem corporis oculis, illinc vero per intellectivam virtutem; oculus corporis virtutem non attingit: restat igitur dictum esse de opere intellectus, *Attendite*; hoc est, undique circumspicite vos; pervigil habentes ad vestram custodiam animæ lumen. Neque autem dixit: *Attendite vestris*, aut eis quæ circa vos sunt, sed *vobis*: vos enim estis intellectus, & anima; vestrum autem corpus est sensus; circa vos autem opes, artes, & reliqua vitæ supellex; quibus non monet attendendum, sed animæ, cuius præcipua cura habenda. Eadem vero admonitio ægrotantes sanat, & sanos perficit; servatores præsentium, & provisores futurorum; non alienorum censores, sed suorum scrutatores; non dimitentes intellectum servum fieri passionum, sed irrationale animæ subjicientes rationali. Cur autem sit attendendum, subjungit dicens: *Ne forte graventur corda vestra in*

(1) Al. tenditur. (2) Al. exuentia. (3) Forte siquidem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem.

crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ. Titus. Quasi dicat: Cavete ne lumina mentis vestræ graventur: cura namque præsentis vitæ, & crapula, & ebrietas fugant prudentiam, quassant fidem, operantur naufragia. *Basiliius. (a)* Est autem ebrietas nimius usus vini, crapula vero anxieras, & nausea quæ est in ebrietate, à motione capitis Græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibis (1) ne esuriamus, sic & potibus ne sitim patiamur, utendum est, vitando diligentius lapsus. Fallax enim est vini ingestio. Anima autem vino libera prudentissima erit, & optima; sed humectata vini vaporibus quasi quadam nube velatur. (b) Curiositas autem hujus vitæ quamvis nihil inhibitorum continere videatur, si tamen ad cultum divinum non coadjuvet, vitanda est: & quare hoc dixerit, ostendit subdicens: *Et superveniat in vos repentina dies illa. Theophylactus* (hoc loco.) Non enim cum deliberatione veniet dies illa, sed ex improvviso, & furtim capiens tamquam laqueus non caventes: unde sequitur: *Tamquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.* Quod diligentius discuti potest. Capiet enim dies illa sedentes in superficie terræ quasi impræmeditados, & inertos. Quotquot verò sunt solertes, & agiles ad bonum, non sedentes, & otiantes in terrenis; sed surgentes ab eis, sibi dicentes: Surge, vade, quoniam non est hic tibi requies: talibus non est illa dies ut laqueus, (2) in discrimen, sed ut dies festivus. *Eusebius.* (c) Prædicta igitur docuit esse attendenda ad cavendam gravedinem inde proveniente: unde sequitur: *Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt. Theophylactus.* Scilicet famem, pestem, & cetera hujusmodi, quæ temporaliter electis, & aliis imminet, & ea quæ postmodum (3) accidunt reis perenniter: illa enim aliter cavere non possumus nisi per vigiliis, & orationes. *Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2) cap. 77.* Hæc intelligitur illa fuga quam Matthæus commemorat, quæ non debet fieri in hieme, vel sabbato. Ad hiemem pertinent curæ hujus vitæ, quæ tristes sunt velut hiems; ad sabbatum vero crapula, & ebrietas, quæ carnali lætitia, luxuriaque cor submergit atque obruit; quod malum sabbati nomine significatur, quia illo die Judæi deliciis affluunt; dum spirituale sabbatum ignorant. *Theophylactus.* Et quia Christianum decet non solum fugere mala,

sed etiam niti ad gloriam assequendam, subdit: *Et stare ante Filium hominis:* hæc est enim angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum, & faciem ejus jugiter cernere. *Beda* (cap. 89. in Luc.) Et certe si quis sapiens medicus præciperet attendere à succo alicujus herbarum, ne repentinus interitus superveniat, magno studio medici mandata servavimus, siunc autem Salvatore admonente ebrietatem, & crapulam, & curas sæculi esse cavendas, his sauciari, & consumi non timent: quia fidem quam medici dictis præbent, Domini verbis præbere contempnunt.

(1) *Beda.* (cap. 89. in Luc.) Quæ verbis præceperat Dominus, suis confirmat exemplis: nam qui nos ante judicis adventum, & incertum singulorum exitum, ad vigilandum hortatus est, & orandum, & ipse, imminente tempore passionis suæ, doctrinæ, vigiliis, & precibus instat: unde dicitur: *Erat autem diebus docens in templo:* in quo suo exemplo insinuat hoc esse digne Deo vigilare, vel dicto, vel facto proximis viam veritatis ostendere. *Cyrrillus.* Quæ autem erant quæ docebat nisi transcendentia cultum legis? Instabat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. *Theophylactus* (paulo ante fin. Commen. in 21. cap. Lucæ.) Tacuerunt autem Evangelistæ pleraque documentorum Christi, qui, cum per triennium fere prædicaverit, documenta ejus quæ conscripserunt, dicit aliquis vix ad unius diei sermonem sufficere. Ex pluribus ergo pauca describentes, dederunt nobis quemdam gustum dulcedinis doctrinæ ipsius. Ostendit autem nobis Dominus quod oporteat noctu, & quiete alloqui Deum, & in die prodesse hominibus; & colligere quidem in nocte, distribuere vero collecta in die: unde subditur: *Noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti;* non quasi opus habens oratione; sed ad exemplum dandum hoc egit. *Cyrrillus.* Quia vero eloquium ejus in potestate erat, & potestative transferēbat in spiritalem cultum quæ per Moysen, & Prophetas tradita fuerant in figuris, populus eum avidius audiebat: unde sequitur: *Et omnis populus manebat, id est mane venire accelerabat, ad eum in templo, audire eum.* Populus autem ante lucanum venienti ad eum, congruum erat dicere Psalm. 62. „ Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. “ *Beda* (cap. 89. in Luc.) Mystice autem & nos cum inter prof-

(1) *Al.* ut ne, item ut tantum. (2) *Al.* & discrimen. (3) *Al.* accidunt eis, perenniter: illa enim aliter cavere non possumus &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Clemens Alexandrinus Lib. 2. Pædagog. cap. 2.* (b) *Basiliius* in Regulis brevioribus ad interrog. 88. Hæc appendix cum præcedenti uno tenore dabatur sub nomine Basilii. (c) *In Catena Græcorum PP.*

pera, sobrie, & pie; & iuste conversamus, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus (1) præbemus; noctibus vero in monte Olivæ moramur, quia in tenebris angustiarum spiritali consolatione respiramus; & ad nos quoque populus maneat, cum vel diffusis operibus tenebrarum, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

(1) *Al. præventos.*

C A P U T XXII.

(a) **A** Propinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha; & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo Jesum interficerent; timebant vero plebem.

(b) Intraivit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondidit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

(c) Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, & Joannem, dicens: Euntes parate vobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat; & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt pascha.

(d) Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo; & ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos: dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

(e) Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

(f) Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis, secundum quod diffusum est, vadit; verumtamen va homini illi per quem tradetur. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

(g) Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, beneficii vocantur. Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.

(h) Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedetis super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

(i) Ait autem Dominus Simon: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Perre, non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me.

(k) Et dixit eis: Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacco, tollat similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis depuratus est: etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est.

(l) Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem olivarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intratis

in tentationem : & ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis , & positis genibus orabat dicens : Pater , si vis , transfer calicem istum a me . Veruntamen non mea voluntas , sed tua fiat .

(m) Apparuit autem illi Angelus de caelo confortans eum : & factus in agonia prolixius orabat . Et factus est sudor ejus sicut guttae sanguinis decurrentis in terram . Et cum surrexisset ab oratione , & venisset ad discipulos suos , invenit eos dormientes praeter tristitia ; & ait illis : Quid dormitis ? Surgite , & orate , ne intretis in tentationem .

(n) Adhuc eo loquente , ecce turba , & qui vocabatur Judas , unus de duodecim , antecedebar eos ; & appropinquavit Jesu , ut oscularetur eum . Jesus autem dixit illi : Juda , osculo Filium hominis tradis ? Videntes autem hi qui circa ipsum erant , quod futurum erat , dixerunt ei : Domine , si percutimus in gladio ? Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum , & amputavit auriculam ejus dexteram . Respondens autem Jesus ait : Sinite usque huc : & cum tetigisset auriculam ejus , sanavit eum . Dixit autem Jesus ad eos qui venerant ad se , principes sacerdotum , & magistratus templi , & seniores : Quasi ad latronem existis cum gladiis , & fustibus . Cum quotidie vobiscum fuerim in templo , non extendistis manus in me ; sed haec est hora vestra , & potestas tenebrarum .

(o) Comprehidentes autem eum , duxerunt ad domum principis sacerdotum ; Petrus vero sequebatur eum a longe . Accenso autem igne in medio atrii , & circumsedentibus illis ; erat Petrus in medio eorum . Quem cum vidisset ancilla quaedam sedentem ad lumen , & eum fuisset intuita , dixit : Et hic cum illo erat . At ille negavit eum , dicens : Mulier , non novi illum . Et post pusillum alius videns eum dixit : Et tu de illis es : Petrus vero ait : O homo , non sum . Et intervallo facto quasi horae unius , alius quidam affirmabat dicens : Vere & hic cum illo erat : nam & Galilaeus est . Et ait Petrus : O homo , nescio quid dicis . Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus : & conversus Dominus respexit Petrum . Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat , quia priusquam gallus cantet , ter me negabis . Et egressus foras Petrus flevit amare .

(p) Et viri qui tenebant illum , illudebant ei , cedentes ; & velaverunt eum : & percutiebant faciem ejus ; & interrogaverunt eum , dicentes : Prophetiza : quis est qui te percussit ? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum . Et ut factus est dies , convenerunt seniores plebis , & principes sacerdotum , & scribae , & duxerunt illum in concilium suum , dicentes : Si tu es Christus , dic nobis . Et ait illis : Si vobis dixerero , non credetis mihi ; si autem & interrogavero , non respondebitis mihi , neque dimittetis . Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei . Dixerunt autem omnes : Tu ergo es Filius Dei ? Qui ait : Vos dicitis quia ego sum . At illi dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium ? Ipsi enim audivimus de ore ejus .

(a) **C**hrystostomus . Umbra nostrorum fuerant festa Judaica ; & ideo si quaesieris a Judaeo de pascha , & azymis , nil magis proferet , commemorans liberationem ab Aegypto . Si quis autem a me quaesierit , non audiet Aegyptum , nec Pharaonem , sed absolutionem erroris , & tenebrarum diaboli , non per Moysen , sed per Filium Dei . *Glossa . (a)* Ad ejus passionem enarrandam accedens Evangelista , praemittit de figura , dicens : *Appropinquabat autem dies festus azymorum , qui dicitur pascha : Beda* (cap. 90. in Lucam .) Pascha quidem , quod Hebraice dicitur phasé , non a passione , sed a transitu nominatur , eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit , nec percussit primogenita eorum . Vel ipse Dominus praebens auxilium populo suo desuper ambulavit . Hoc autem inter pascha & azyma distat , quod pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad

vesperam , hoc est , decimaquarta luna primi mensis ; decimaquinta autem luna , quando egressus est de Aegypto , succedebat festivas azymorum septem diebus usque ad vigesima primam diem ejusdem mensis : unde Evangelium Scriptura indifferenter unum pro alio ponere solet : unde hic dicitur : *Dies azymorum qui dicitur pascha* . Significatur autem per mysterium , quod Christus semel pro nobis passus , per totum tempus hujus saeculi , quod septem diebus agitur , in azymis sinceritatis , & veritatis praecipit esse vivendum . *Chryostomus . (b)* Principes autem sacerdotum nefarias res tractant in festo : unde sequitur : *Et quaerebant principes sacerdotum , & scribae quomodo Jesum interficerent* . Moyses quidem unum praecipit esse principem sacerdotum , & illo defuncto , creati alium . Tunc vero , cum inciperent Judaici ritus dissolvi , multi erant principes sacerdotum , annuatim creati : Hi ergo volentes Jesum occidere , non

merant divina & ne scilicet ex tempore sacro
maius incurran peccati contagium; sed ubique
siment humana. Unde sequitur: *Timebant vero
plebem, Beda.* Non quidem seditionem metuen-
tes, sed caventes ne auxilio populi de suis ma-
nibus tollerentur. Hæc autem ante biduum pas-
chæ congregatis eis in atriis Caiphæ Matthæus
acta attestatur.

(b) *Theophylactus.* Quia dictum est quod
principes sacerdotum quærebant modum quo
interficerent Jesum, nullum incurrent pericu-
lum; consequenter modus qui eis occurrit,
narratur cum dicitur: *Intervit autem satanas in
Judam Titus.* In Judam satanas intravit, non
impellens sed parulum inveniens ostium: nam
oblitus omnium quæ viderat, ad solam avari-
tiam dirigebat insutum. *Chrysostomus.* (a) Ponit
autem ejus cognomen, subdens: *Qui cognomi-
nabatur Scarioth* erat enim iustus Judas. *Titus.*
Subdit autem: *Unus de duodecim;* nam nume-
rum adimplebat, non autem vere fungebatur
apostolica dignitate. *Chrysostomus.* (b) Vel hoc
addit Evangelista velut absolum quidem; ac si
dixeret: *Erat de primo choro diligentius elec-
torum. Beda* (cap. 90.) Non est autem huic
contrarium, quod Joannes dicit: post bucellam
intrasse in eum satanam, quia nunc intravit, ut
quasi alienam tentaret, tunc autem quasi pro-
prium ad quæcumque veller agenda, attraheret.
Chrysostomus. (c) Attende autem magnam Judæ
nequitiam, tum quia per se profisciscitur, tum
quia pro pretio hoc facit: sequitur enim: *Et
abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum,
& magistratibus quemadmodum illum traderet eis.
Et quovis sunt, Theophylactus.* (super *Locutus est
magistratibus.*) Magistratus hic appellantur præ-
positi constructionum templi, vel etiam illi
quos Romani populo præfecerant, ne prorue-
rent in tumultus, erant enim seditionis. *Chryso-
stomus.* (d) Propter avaritiam autem Judas factus
est galis: sequitur enim: *Et pacti sunt pecuniam
illi dare.* Tales enim avaritia generat passionem,
reddit impios, & Deum ignorare compellit; &
si nullis beneficiis sit eis, ad nocendum im-
pellit, unde & hic sequitur: *Et spondit. Theo-
phylactus* (super *Et pacti sum pecuniam dare.*)
Id est, pepigit, & promisit: *Et quæret ad oppor-
tunitatem ut eum traderet sine turbis;* id est, quære-
bat eum tradere quando videret eum seorsum
existentem sine turbis. *Beda* (cap. 91. in Luc.)
Multi autem Judæ scelus exhorrent, nec ta-
men cavent: quoniam caritatis, & veritatis pu-
ra spernit, Christum, qui est veritas, & caritas,

prodit; maxime cum non infirmitate, vel igno-
rantia peccet, sed ad similitudinem Judæ quæ-
rat opportunitatem, ut arbitris absentibus, ve-
ritatem mendacio, & virtutem omnino immu-
ret.

(c) *Titus.* Ut nobis Dominus cæleste pas-
cha dimitteret, typicum manducavit, figuram
removens, ut veritas locum obtineret: unde
dicitur: *Venit autem dies azymorum, in qua ne-
cesse erat occidi pascha. Beda.* (super *Venit dies
azymorum.*) Dies azymorum paschæ quartadè-
cimam primi mensis appellat, quando, fer-
mento abjecto, pascha, id est agnus, occidi ad
vesperam consueverat. *Eusebius.* (e) Si quis au-
tem dicat: Si prima (1) die azymorum discipu-
li Salvatori parant pascha, ergo & eadem die
oportet nos pascha celebrare: dicemus, hoc
non fuisse mentionem, sed historiam facti quod
accidit tempore salutiferæ passionis. Aliud au-
tem est narrare gesta vetera, & aliud sancire,
ac posteris statuta relinquere. Quin etiam Salva-
tor non egit pascha cum Judæis, quando ag-
num immolabant: nam illi quidem hoc egerunt
in pasceve, quando passus est Dominus: un-
de non introjerunt in atrium Pilati, ut man-
ducarent pascha: ex quo enim veritati insidiati
sunt, verbum veritatis à se extulerunt, non
primo die azymorum, quo die debbat immo-
lari pascha, manducantes solum sibi pascha
(erant enim erga aliud averti) sed die sequenti
post illam, quæ erat azymorum secunda. Do-
minus vero prima die azymorum, hoc est quin-
ta feria sabbati, pascha cum discipulis peregit.
Theophylactus (super *Misit Petrum, & Joan-
nem.*) Eadem autem quinta feria misit duos ex
discipulis suis ad parandum pascha, Petrum
scilicet, & Joannem, alterum scilicet ut dili-
gentem, alterum ut dilectum: unde sequitur:
*Et misit Petrum, & Joannem, dicens: Euntes
parate nobis pascha, ut manducemus:* per omnia
manifestans quod usque ad extremum vitæ non
est adversatus legi. Mittit autem eos ad alienam
domum: nam nulla domus erat ei, neque dis-
cipulis suis, alioquin apud aliquem eorum pas-
cha celebrasset: & ideo subditur: *At illi dixe-
runt: Ubi vis paramus? Beda* (cap. 91.) Quasi
dicant: Non habemus domicilium, non habé-
mus tabernaculum. Audiunt quibus edifican-
darum domorum cura est, cognoscant Christum
omnium Dominum, locum ubi caput reclina-
ret, non habuisse. *Chrysostomus.* (f) Cum au-
tem ignorarent ad quem mitterentur, signum
dedit eis, sicut & Samuel Sauli: unde subditur:

Et

(e) *Als. omnium die.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 81. in Matth. (b) Ibidem. (c) Ut supra. (d) Ibid. (e) In
Catena Græcorum PP. (f) Hom. 32. in Matth.

Et dixit ad eos: Ecce introvuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquae portans: sequimini eum in domum in quam intrat. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de homine portante amphoram.) Primum majestatem divinitatis adverte: cum discipulis loquitur, & jam novit quid alibi sit futurum: deinde dignationem ejus intueatur: quia non persona divinitatis, aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplis nobilium aedibus antefertur. Sciebat autem Dominus nomen ejus, cuius sciebat mysterium, & occursum: sed ideo sine nomine designatur, ut ignobilis aestimeretur. *Theophylactus (Super Occurret vobis homo quidam.)* Vel ideo mittit eos ad hominem ignotum, ut ostendat quod passionem voluntarie sibiit. Qui enim mentem hujus ignoti viri subegit, ut eos susciperet, poterat quodcumque voluisset eum Judæis tractare. Dicunt autem quidam, quod ideo non dixit nomen hominis, ne proditor cognito nomine domum panderet pharisæis, qui venientes cepissent eum priusquam cena fieret, & spiritualia mysteria discipulis traderet; sed quibusdam indicibus in quamdam domum dirigit eos: unde sequitur: *Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis ostendet coenaculum magnum stratum; & ibi parate. Glossa.* Quibus signis inventis, discipuli solcite quæ mandata eis fuerant, impleverunt: unde sequitur: *Euntes autem invenerunt sicut prædixit illis Jesus, & paraverunt pascha. Beda (cap. 91. super Venit dies azymorum.)* Hoc pascha exponens Apostolus ait 1. Corinth. 5. „Pascha nostrum immolatus est Christus:“ quod quidem pascha tunc necesse erat occidi, quasi paterno consilio, ac dispositione sancitum, qui licet die sequenti, hoc est decimaquinta luna sit crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur à Judæis, tentus, ac ligatus, immolationis, hoc est passionis suæ, sacravit exordium. *Theophylactus (ubi supra.)* Intelligamus autem diem quidem azymorum totam conversationem quæ est in luce spiritali, nullam redolentem vetustatem primæ prævaricationis Adæ, in qua viventes non decet delectari in Christi mysteriis. Hæc autem mysteria Petrus, & Joannes parant, id est actio, & contemplatio, fervor (1) zeli, & mansuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo: quia per prædicta reperimus statum hominis qui creatus est ad imaginem Dei:

(1) *Al. cæli.* (2) *Ita corrigi P. Nicolai* Ascendamus ergo cum ipso Domino &c. (3) *Idem sic legit:* qui est patrifamilias unicuique homini à discipulis Christi. (4) *Al. ut capiat Jesus Verbum Dei.* (5) *Al. desideratur sit.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 35. (b) Ubi supra.

qui portat amphoram aquæ: quæ significat gratiam Spiritus Sancti; amphora autem est humilitas cordis: humilibus enim datur gratiam, qui se cognoscunt esse terram, & pulverem. *Ambrosius (Lib. 8. tit. ut supra.)* Vel amphora est mensura perfectior: aqua autem est quæ sacramentum Christi esse meruit, quæ lavare meruit, non lavari. *Beda (cap. 91.)* Parant autem pascha ubi aqua infertur amphora: quia tempus adest quo veri paschæ cultoribus typicus de limine auferatur cruor; & ad tollenda crimina vivifici fontis baptismata consecratur. *Origenes super Matth. (a)* Ego autem putò quod homo qui ingredientibus discipulis in civitatem occurrit, amphoram aquæ portans, erat quidam minister patrifamilias, portans mundatoriam, aut potabilem aquam in vase fictili; quem putò esse Moysen; spiritalem doctrinam portantem in corporalibus historiis. Qui autem non consequuntur spiritualiter eum, non celebrant pascha cum Jesu. (2) Attendamus ergo, ipso Domino constituto nobiscum, ad superiorem locum, in quo est diversorium, quod demonstratur ab intellectu, (3) qui est in unoquoque homine patrifamilias: discipulis Christi. Hæc autem domus superior sit nobis magna, (4) ut capiat Jesum Verbum Dei, quod non capitur, nisi à magnis sensu. Et sit domus hæc à patrifamilias, id est intellectu, præparata Filio Dei, & (5) sit mundata, nullo modo habens malitiæ fordes. Sit etiam domus illius princeps non qualibuscumque cognitum habens nomen: unde mystice dicit secundum Matthæum 26. „Ite ad quemdam.“ *Ambrosius (ut supra.)* In superioribus autem magnum habet stratum, ut magnum meritum ejus advertas, in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutum ejus delectatione requiesceret. *Origenes super Matth. (b)* Seire autem debemus, quoniam qui in epulationibus, & sollicitudinibus sæcularibus sunt, non ascendunt in domum illam superiorem, & propterea non celebrant cum Jesu pascha. Post sermones enim discipulorum quibus catechizaverunt patrifamilias, id est intellectum, venit & divinitas coepulans discipulis in domo prædicta.

(d) *Cyrillus.* Postquam discipuli pascha paraverant, agitur de paschæ commestione: unde dicitur: *Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. Beda.* Hora manducandi paschæ designat quartamdecimam diem primi mensis perductam ad vesperam, quinta-

de-

decima luna jam terris apparente: *Theophylactus* (super *Et cum facta esset hora, discubuit.*). Sed qualiter Dominus discumbere dicitur, cum Judæi stantes pascha manducarent? Dicunt ergo, quod cum manducavissent, legale pascha, ac substituerunt secundum communem usum, manducantes quosdam alios cibos.

Sequitur: *Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* *Cyrillus*. Quod ideo dicit, quia discipulus avarus proditoris tempus explorabat; sed in traderet eum ante festum paschæ, non explicaverat Dominus domum, vel virum, penes quem pascha perageret; cuius causam per hæc verba ostendit *Theophylactus* (hoc loco.) Vel dicit, *Desiderio desideravi*; quasi dicat: Hæc ultima mihi cœna vobiscum est, propter quod & amabilis est mihi; sicut & qui peregere profecturi sunt, ultima verba suis dulcius proferrunt. *Chrysostomus*. Vel hoc dicit, quia post illud pascha crux imminabat. Invenimus autem pluries eum prædicantem suam passionem, & eam cupientem evenire. *Beda* (cap. 91. in Luc.) Desiderat ergo primo typicam pascha cum discipulis manducare, & sic passionis suæ mundo mysteria declarare. *Eusebius* (a) Vel aliter. Cum Dominus novum pascha celebraret, opportune dixit: *Desiderio desideravi hoc pascha*, id est, novum mysterium novi testamenti, quod tradebat discipulis, quod plures ante eum Prophetæ, & iusti cupiverant; sed & ipse sitiens communem salutem, hoc tradebat mysterium quod toti mundo competeret. Pascha vero Moysi statutum erat in uno loco, scilicet in Hierusalem celebrari: unde non congruebat omnibus gentibus; & ideo non erat desideratum.

(1) *Epiphanius* (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.) Ex hoc Ebionitarum dementia de carnis esu redargui poterat, Domino manducante pascha Judæorum: unde signanter dixit, *Hoc pascha, ne quis ad aliud*. (2) Invertere posset. *Beda* (cap. 91. in Luc.) Sic ergo Dominus legalis paschæ approbator extitit, & hoc ad suæ dispensationis figuram docendo pertinuisse, vetat ultra carnaliter exhiberi: unde subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei*; id est, nequaquam ultra Mosaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia spiritualiter intellectum compleatur: ipsa enim est regnum Dei, secundum illud supra. *Regnum Dei intra vos est.* Ad vetus autem illud pascha, cui finem desiderabat imponere, pertinet etiam illud quod subditur: *Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dicitur*. *Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* EUSEBIUS. (2) *Al.* incurrare.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Orat. 1. de Lazaro. (c) Orat. de Baptismo. vel in Baptismum Christi.

vidite inter vos. Ob hoc gratias egit, quia vetera transitura, & ventura fuerant omnia nova. *Chrysostomus* (b) Memento ergo sum ad mensam federis, quod post mensam oportet te orare; atque ideo sventrem impleas sobrie, ne gravatus nequeas genuflectere, ac supplicare Deo. Non igitur post escas ad lectum, sed ad orationem ventamus. Evidenter enim hoc Christus significavit, quod post escas non somnus, non cubile, sed oratio, & sacrarum lectio Scripturarum succedere debeat. *Thom. Oper. Tom. IX.*

Sequitur: *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.* *Beda* (cap. 91. in Luc.) Potest quidem hoc & simpliciter accipi, quod ab hac hora cœna usque ad tempus resurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum habiturus non esset; postea namque cibum, porumque sumpsit se eum testatur *Petrus* Act. 10. dicens: Qui manducavimus, & bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis. *Theophylactus* (super *Donec regnum Dei veniat.*) Dicitur autem resurrectio regnum Dei, quia mortem exterminavit; unde & *David* ait *Psalm. 92.* Dominus minus regnavit, decorem induit, & felice formosi amictus, secundum *Esaiam*, exuta corporis corruptela. Resurrectione autem adveniente, iterum cum discipulis bibit, ut probaret quod resurrectio non erat phantastica. *Beda* (cap. 91. in Luc.) Sed multo consequentius est, ut sicut supra typicum agni esum, sic & potum paschæ, neget se gustaturum, donec ostensa gloria regni Dei, fides mundi adveniat, ut per duo maxima legis edicta, escam scilicet, & potum paschalem, spiritualiter immutata, disceres omnia legis sacramenta ad spiritalem observantiam fuisse transferenda.

(e) *Beda* (cap. 91. in Luc.) Finitis paschæ veteris solemnibus, transit ad novum, quod in suæ redemptionis memoriam. Ecclesiam frequentare desiderat, pro carne agni & sanguine, suæ carnis sanguinisque sacramentum in panis ac vini figura substituens, sacerdos in æternum factus secundum ordinem *Melchisedech*; unde dicitur: *Et accepto pane, gratias egit*; sicut & de veteribus terminandis gratias egerat, nobis exemplum tribuens in omni boni operis inchoatione, & perfectione Deum esse glorificandum. Sequitur: *Et fregit.* Frangit ipse panem quem porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non sine sua sponte futuram.

Et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. *Gregorius Nissenus* (c) Panis enim ante consecrationem communis panis

nis est; sed ubi consecratur mysterio, fit, & dicitur Corpus Christi. *Cyrillus* (in oratione eucharistica.) Nec dubites an hoc verum sit, e manifeste dicente: *Hoc est corpus meum*; sed potius suscipe verba Salvatoris in fide. Cum enim sit veritas, non mentitur. (a) Insaniunt igitur dicentes mysticam benedictionem (1) a sanctificatione cessare; si quæ feliqulæ remanserint ejus in diem subsequentem: non enim mutabitur sacrosanctum Corpus Christi, sed virtus benedictionis, & vivificativa gratia jugis in eo est. (b) Virtus enim vivificativa Dei Patris unigenitum Verbum est, quod caro factum est, non desinens esse Verbum, sed efficiens carnem vivificativam. (c) Si enim in aliquo liquore modicum panis immiseris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur vivificativum Dei Verbum uniens seipsum propriæ carni, fecit eam vivificativam. Numquid ergo & quoniam in nobis vita Dei est Dei Verbo existente in nobis, vivificativum erit nostrum corpus? (d) Sed aliud est secundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium; aliud ipsum fuisse factum carnem, id est corpus sumptum ex alma Virgine proprium corpus effecisse. Decebat ergo eum nostris quodammodo uniri corporibus per sacram ejus carnem, & pretiosam sanguinem, quæ accipimus (2) in benedictionem vivificativam in pane, & vino. Ne enim (3) horremus carnem, & sanguinem apposita sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus, influit oblati vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis, ut corpus vitæ quasi quoddam semen vivificativum inveniatur in nobis: unde subditur: *Hoc facite in meam commemorationem*. *Chrysostomus* super Joannem. (e) Hoc fecit Christus ducens nos ad majus amicitie fœdus, suamque caritatem declarans erga nos, præstans se non solum videri desiderantibus, sed & palpare, & comedere, & amplecti, & totum affectum exple. Igitur ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles (4) facti diabolo. *Basilus*. (f) Disce autem quo pacto decet edere Corpus Christi, in memoriam scilicet obedientiæ Christi usque ad mortem; ut qui vivunt, non amplius in se vivant, sed in eo qui pro eis mortuus est, & resurrexit. *Theophylactus*. Duos autem calices Lucas commem-

morat: de altero quidem (5) supra dixit: *Accipite, & dividite inter vos*; quem dicit aliquis esse typum veteris testamenti & alterum vero post panis fractionem, & distributionem ipse partitur discipulis: unde subditur: *Similiter & calicem postquam cœnavit*. *Beda*: Subauditur dedit eis, ut sit plena constructio. *Augustinus* de Const. Evang. (Lib. 3. cap. 11.) Vel quod Lucas bis de calice commemoravit, prius antequam panem daret; unde postquam panem dedit: illud quod superius dixit præoccupavit, ut solet; illud vero quod ordine suo posuit, non commemoraverat superius. Utrumque autem conjunctum eandem sententiam faciunt, quæ illorum est, scilicet Marthæi, & Marcii. *Theophylactus*. Nominat autem Dominus hunc calicem novi testamenti: unde sequitur: *Dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*: significans novum testamentum in suo sanguine exordium sumere; nam in veteri testamento sanguis animalium affuit cum data fuit lex; nunc vero sanguis Verbi Dei significat nobis novum testamentum. Cum autem dicit, *Pro vobis*, non significat pro solis Apostolis. Corpus Christi datum, & sanguinem effusum fuisse; sed causa totius humanæ naturæ. Et vetus quidem pascha ad removendam servitutem Ægypti fiebat, sanguis autem agni ad primogenitorum custodiam; novum vero pascha ad peccatorum remissionem; sanguis autem Christi ad conservationem eorum qui dedicati sunt Deo. *Chrysostomus*. (g) Hic enim sanguis operatur in nobis imaginem regiam, nobilitatem animæ non permittit marcescere, protinus irrigans animam, magnamque inspirans virtutem. Hic sanguis fugat dæmones, advocat Angelos, & Dominum Angelorum. Hic sanguis effusus lavit orbem, & adibile fecit cælum. Hujus participes sanguinis, (6) sunt supernis virtutibus constructi, (in notis autem constituti) & amicti regia Christi stola, seu regio pallio; magis autem, &c. (7) *Al.* impurus.

(1) *Al.* omittitur præpositio a. (2) *Al.* in benedictione vivificativa. (3) *Al.* horremus. (4) *Al.* effecti. (5) *Al.* qui supra. (6) *P. Nicolajus* habet sancti cum supernis virtutibus constructi (in notis autem constituti) & amicti regia Christi stola, seu regio pallio; magis autem, &c. (7) *Al.* impurus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ad Calosyrium Episcopum. (b) Lib. 4 in Joann. cap. 14. ad deinceps. (c) Et cap. 23. (d) Et alibi. (e) Homil. 45. vel 46. (f) In Moral. reg. 21. cap. 3. & in Regulis brevior. ad interm. 177. (g) Ubi supra.

(super *Similiter*, & *calicem*.) Quia vero panis confirmat, vinum vero sanguinem operatur in carne; hoc ad Corpus Christi, illud refertur ad sanguinem. Verum, quia & nos in Christo; & in nobis Christum manere oportet; vinum domini calicis aqua miscetur, teste enim Joanne Apocal. 17. ,, aquæ multæ populi sunt. *Theophylactus*. Primo autem datur panis, secundario calix: prior enim est in spiritualibus laboriosus actus veluti panis, non solum quia in vultus sudore: (1) laboratur, sed etiam quia dum comeditur, non est facilis ad glutendum; deinde post labores sequitur exultatio divinæ gratiæ, quæ est calix. *Beda* (ubi supra.) Ideo autem tunc cœnati communicarunt. Apostoli, quia necesse erat paschæ typicum ante consummari; & sic ad vera paschæ sacramenta transiri; hunc autem in honorem tantæ sacramenti placuit magistris Ecclesiæ, prius nos spiritualibus epulis refici, ac deinde terrenis. *Græcus* (a) Totum autem corpus, & sanguinem Domini suscipit communicans, etiam si mysteriorum partem accipiat. Sicut enim unum sigillum diversis totam suam figuram impartitur, & integrum manet post distributionem; & sicut una vox penetrat ad multorum auditus; sic nulli dubium sit, corpus, & sanguinem Domini totum in omnibus reperiri. Fractio autem panis venerandi passionem significat.

(f) *Augustinus* de Concor. Evang. (Lib. 3. cap. 1.) Cum tradidisset Dominus discipulis calicem, rursus de traditore suo locutus est, dicens: *Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa*. *Theophylactus* (hoc loco.) Quod dixit, non solum ut ostendat se scire futura; sed etiam ut ostendat nobis propriam bonitatem, secundum quam non prætermisit quin prosequeretur ea quæ spectabant ad Deum: dat enim nobis exemplum ut usque ad finem satagamus lucrari peccatores; & ut ostendat proditoris nequitiam, qui & convivæ fieri non erubuit. *Chrysostomus*. (b) Et particeps existens mysteriorum: conversus non est: fit enim scelus ejus utique immanius, tum quia tali proposito imbutus adiit mysteria, tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore. *Beda* (cap. 91.) Et tamen non designat specialiter, ne manifestius correptus impudentior fieret. Mittit autem crimen in numero, ut agat conscientiam poenitentiam. Prædicat autem & poenam, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia: unde

sequitur: *Et quidem Filius hominis, secundum quod diffinitum est, vadit*. *Chrysostomus*. (c) Sed quia Judas ea quæ sunt scripta, prava intentione agebat, ne quis putet eum innoxium tanquam dispensationis ministrum, subdit: *Verumtamen vae homini illi per quem tradetur*. *Beda* (cap. 91.) Sed & vae homini illi qui ad mensam Domini indignus accedens in exemplum Judæ Filium hominis tradit, non quidem Judæis, sed peccatoribus membris suis. Et quamvis scirent undecim Apostoli quod nihil contra Dominum cogitarent; quia tamen plus credunt magistro quam sibi, timentes fragilitatem suam, quærant de peccato, cujus conscientiam non habebant: sequitur enim: *Et ipsi ceperunt querere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset*. *Basilii*. (d) Sicut enim in corporalibus passionibus sunt multæ quæ non sentiunt patientes, porro magis adhibent fidem conjecturæ medicorum quam propriam insensibilitatem attendant; sic (2) & in animæ passionibus, si quis in se peccatum non sentiat, credere tamen debet his qui plus possunt cognoscere sua peccata.

(g) *Theophylactus* (super *Facta est contentio inter eos*.) Cum inter se quærent quis esset Dominum traditurus, consequens erat ad invicem sibi dicere, Tu proditorus es; & ex hoc coacti sunt dicere, Ego potior, ego major, & similia: unde dicitur: *Facta est autem, & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major*. *Græcus*. (e) Vel hæc contentio videtur habuisse motivum, quod cum Dominus ab hominibus transmigraret, oportebat aliquem eorum fieri aliorum principem, quasi Domini vicem gerentem. *Beda*: Sicut autem boni in Scripturis exempla patrum, quibus proficiant, & humilientur, requirunt; sic reprobi, si quid forte in electis reprehensibile repererint, quasi suas ex eo nequitias obtecturi, libenter solent amplecti. Ideo multi ardentius legunt quod facta est contentio inter discipulos Christi. *Ambrósii* (Lib. 10. cap. de sponsione præmii.) Si enim contendebant Apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Caveamus ergo ne in perditionem aliqua inter nos de prædicatione possit esse contentio. *Beda* (cap. 92.) Potius autem videamus, non quid carniates adhuc discipuli gesserint, sed quid jussit spiritalis magister: sequitur enim: *Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum*. *Chrysostomus*. (f) Gentilium meminit, ut ex hoc rem vituperandam

(1) *Al.* laboratus. (2) *Al.* deest in.

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel *Butychius* Patriarca in *Catena Græcorum PP.* (b) *Hom.* 88. in *Matth.* (c) *Hom.* 77. in eundem. (d) In *Regulis brevior.* ad interr. 301. (e) Nimirum *Apostolarius* in *Catena Græc. PP.* (f) *Hom.* 66, in *Matth.*

dam ostendat: Gentilium enim est ambire primatum. *Cyrillus*, Sed & blandi sermones eis offeruntur a subditis; unde sequitur: *Et qui potestatem habent super eos, beneficii vocantur.* Sed illi quidem quasi extorres a sacris legibus, huiusmodi subjacent morbis; vestrum autem culmen est in humilitate: unde sequitur: *Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor.* *Basiliius.* (a) Non ergo extollat presidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem noverit quod humilitas verum ministerium plurimum est. Sicut enim qui pluribus ministrat vulneratis, & abstergit: cujuslibet vulneris saniem, non sumit ministerium in cavillam elationis; sed multo magis cui commissae sunt curae fratrum languorum, ut omnium minister redditurus pro omnibus rationem cogitare debet, & esse sollicitus; & sic qui major est, fiat sicut minor. Decet autem & corporale obsequium ab his qui president offerri, exemplo Domini lavantis pedes discipulorum: unde sequitur: *Et qui praecessor est, sicut ministrator.* Non est autem timendum ne in subdito solvatur humilitatis propositum, dum ei a majori servitur; sed (r) imitatione panditur humilitas. *Ambrosius.* (Lib. & tit. ut supra.) Contruendum est autem, quia non omnis honorificentiae studio humilitas definitur: (2) potes enim deferre alicui propter saeculi gratiam, & potentiae metum, utilitatisque contuitum: tua aedificatio quaeritur, non alterius honor; & ideo una datur omnibus forma sententiae, ut non de praerogatione iactantia sit; sed de humilitate contentio. *Beda.* (super *Reges Gentium.*) In hac tamen forma a Domino tradita majores non minima discretione opus habent, ne scilicet ad instar Regum Gentium, dominari subjectis, seque ab eis gaudeant laudibus atollit; & tamen contra delinquentium vitia per zelum justitiae sint erecti. Ad verba autem exhortationis, suimet adjungit exemplum: unde sequitur: *Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* *Chrysostomus.* Quasi dicat: Non putes discipulum tui egere, te vero non illius: ego enim, qui nullo egeo, quo universa egent caelestia, & terrestria, ad ministerialem gradum descendendi. *Theophylactus* (hoc loco.) Ostendit autem se ministrantem eis, cum panem, & calicem distribuit, cujus ministerii mentionem facit, (3) rememorans eos quod si de eodem pane comederunt, & de eodem calice biberunt, si ipse Christus omnibus ministravit, unum de-

bent omnes sentire. *Beda.* (super *Qui est major.*) Vel loquitur de ministerio quo secundum Joannem eorum pedes lavit Dominus, & Magister; quamvis etiam verbo ministrandi possint omnia quae in carne gessit intelligi; sed & suum sanguinem se pro nobis effundere ministrando significat. (h) *Theophylactus.* (super *Vos estis qui permanistis mecum.*) Sicut Dominus proditori (4) praenuntiaverat, sic discipulis remanentibus & contrario bona praenuntiat, dicens: *Vos autem estis qui permanistis mecum in temptationibus meis.* *Beda.* (super idem.) Non enim inchoatio patientis, (5) sed perseverantia hoc caelestis regni gloria donatur: quia perseverantiam, quae constantia, seu fortitudo mentis, vocatur, dicimus esse cunctarum columnam virtutum. Filius ergo Dei secum permanentes in temptationibus aeternum ducit ad regnum. Si enim complaciti facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus: unde sequitur: *Et ego dispono vobis, sicut adspexit mihi Pater meus regnum.* *Ambrosius.* (Lib. 10, in Luc. cap. de sponione discipulorum.) Regnum Dei non est de hoc mundo. Non autem aequalitas ad Dominum, sed similitudinis aemulatio est: solus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam in se paternae (6) claritudinis unitatem; justus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam divinae conversationis similitudinem, mundum hunc Dei cognitione contempnat: unde & corpus Christi edimus, ut vitae aeternae possimus esse particeps: propter quod sequitur: *Ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Non enim victus, & potus vobis praemii loco spondeatur; sed communicatio gratiae caelestis, & vitae. *Beda.* (super *Ut edatis, & bibatis.*) Vel mensa proposita omnibus sanctis ad fruendum, caelestis est gloriae vitae; qua, qui esuriunt, & sitiunt justitiam, saturabuntur, fruendo desiderato gaudio veri boni. *Theophylactus.* Non autem hoc dixit quasi futuris illic corporalibus escis, & quasi regno suo sensibili futuro: erit enim illic angelica conversatio, sicut sadducaei praedixit. Sed & Paulus Rom. 14. dicit non esse regnum Dei escam, & potum. *Cyrillus.* (b) Sed ex his quae sunt apud nos, spiritalia designat: nam praerogativa quadam funguntur apud Reges terrenos qui eis quasi convivae confident. Ex humano ergo judicio ostendit qui apud eum in primis honoribus statuentur. *Beda.* (super *Et sedeat.*) Haec est enim immutatio dexterae excelsi,

(1) Al. in imitatione. (2) Al. potest. (3) Al. rememorans eos si eodem pane, &c. (4) Al. pronuntiaverat, & infra pronuntiat. (5) Al. Sed perseverantia, quae constantia caelestis, &c. (6) Al. gratitudinis.

celsi, ut qui nunc humiles gaudent ministrare confervis, tunc super Domini mensam sublimes, vitæ perpetuæ dapibus alantur; & qui hic in tentationibus injuste iudicati, cum Domino permanent, illic cum eo super tentatores suos iusti iudices veniant: unde sequitur: *Et sedeat super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Theophylactus, Hoc est, condemnantes ex duodecim tribus infideles. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de sponsione discipuli.) Non autem duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis; sed quia secundum divinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatem condemnans; ita Apostoli in iudicium spiritale formantur remuneratione fidei, execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. Chrysostomus. (a) Numquid autem, illic sedebit, & Judas? Sed considera, quod lex est data à Deo per Hieremiam cap. 18. „ Si quid boni promisero, si „ censearis indignus, mulctabo te. “ Et ideo loquens cum discipulis, non simpliciter promisit, sed addidit. *Qui permansistis mecum in tentationibus.* Beda (cap. 92. in Luc.) Ab eius ergo sublimitate promissi Judas excipitur: nam & antequam hæc Dominus diceret, exisse credendus est: excipiuntur & illi quicumque auditis incomprehensibilis sacramenti verbis, abierunt retro.

(i) Beda (cap. 92. in Luc.) Ne gloriarentur undecim Apostoli, & suis viribus tribuerent quod soli pene inter tot millia Judæorum dicebantur in tentationibus permansisse cum Domino, ostendit, eos si non iuvantis, se Domini essent opitulatione protecti, eadem procella cum ceteris potuisse conteri: unde sequitur: *Ait autem Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum;* id est, expetivit vos tentare, & velut qui triticum purgat, venilando concutere: in quo docet nullius fidem à diabolo, nisi Deo permittente tentari. Theophylactus (hoc loco.) Hoc autem Petrus dixit, eo quod fortior aliis erat, & superbire poterat in his quæ promissa erant à Christo. Cyrillus, Vel ut ostendat quod homines nihil existentes, quantum pertinet ad humanam naturam & lubricum mentis nostræ, non decet ut præesse ceteris velint; & ideo omisis ceteris, venit ad Petrum ceteris prælatum; unde sequitur: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Chrysostomus. (b) Non autem dixit, Ego permisi, sed oravi: humiliter enim loquitur tendens ad passionem, S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Quatuor exempla sæpe commemorata habent hic indicem Cyrilli.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 65. in Matth. (b) Hom. 63. in Matth.

ut humilitatem demonstret; nam qui non deprecatione, sed imperio dixerat. Matth. 16. „ Super hanc petram ædificabo Ecclesiam „ meam. “ & „ Tibi dabo claves regni caelorum: „ quomodo opus habebat oratione, ut concitatum unius hominis animam coereret? Non autem dixit. Rogavi, ut non neques, sed ne deferas fidem. Theophylactus (super Ego rogavi pro te.) Nam & si paululum agitandus sis, habes tamen reconditum fenum fidei: quamvis deiecerit folia spiritus tentatoris, viget tamen radix. Petrus ergo satanas te lædere tanquam invidens tibi de mea dilectione; sed quamvis egomet pro te sum deprecatus; tu tamen delinquas: unde sequitur: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos;* quasi dicat: Postquam me negator ploraveris, ac poeniteris; corrobora ceteros, cum te Principem Apostolorum deputaverim: hoc enim decet te qui mecum robur es, & petra Ecclesiæ. Hoc autem intelligendum est non solum de Apostolis qui tunc erant, ut roborarentur à Petro, sed & de omnibus qui usque ad finem mundi fuerint fidei, ne scilicet aliquis credentium diffidat, videns eum qui, cum esset Apostolus, denegavit, ac iterum per poenitentiam obtinuit prærogativam, ut esset antistes mundi. (1) Admirare igitur, exuberantiam divinæ patientiæ: ne diffidere discipulum faceret, nondum patrat, crimine largitus est veniam, ac iterum ipsum in apostolico gradu restituit, dicens: *Confirma fratres tuos.* Beda (cap. 92.) Quasi dicat: Sicut ego tuam fidem ne deficiat, orando protexi; ita tu infirmiores fratres, ne de venia desperent, confortare memento. Ambrosius (Lib. 10. de sponsione præmii.) Cave, ergo jactantiam, cave sæculum. Ille juvenis confirmare fratres suos qui dixit. Matth. 19. „ Omnia reliquimus, & secuti sumus te. “ Beda. Quia vero se Dominus dixerat pro fide Petri rogasse, conscius ille præsentis affectus, fideique ferventis, sed futuri casus nescius, non credit se ullatenus ab eo posse deficere: unde sequitur: *Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire.* Theophylactus (super Domine tecum paratus sum.) Præ nimia quidem dilectione flammescit, & impossibilia sibi pollicetur. Decēbat autem, audito semel à veritate quod tentandus esset, non amplius contendere. Sed Dominus videns eum præsumptuose loquentem, promittit tentationis speciem, scilicet quod negaturus esset: unde sequitur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneget nosse me.*

Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Petrus quidem, etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denuntiatur Dominum negaturus: neque enim poterat divinæ constantiam intentionis æquare. Passio Domini æmulus habet, pares non habet. *Theophylactus* (super *Non cantabit gallus.*) Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quod non sufficit humanum propositum absque divino subsidio. Petrus enim, quamvis fervens esset, derelictus tamen à Deo, supplantatus fuit ab hoste. (a) *Beda.* Sciendam autem, quod Deo permittente timorati lapsum patiuntur quandoque ad fastus præcedentis remedium. Sed quamvis idem videamus esse delictum timorati, & aliorum, refertur non modicum: nam timoratus ex quibusdam insidiis, & peccati prout (1) noluit peccavit; alii vero nullam gerendo curam neque sui, neque Dei, peccant, non distinguentes inter peccare & agere virtuose. Unde reor (2) & iustionis modum in eis debere fore diversum: nam timoratus quodam juvamine indigens, circa eandem rem erga quam peccavit, (3) iusta debet perferre; alii vero, cum totum bonum animæ destruxerint, affligi, & moneri, & præceptis subjici debent, quousque ratum sit illis Deum justum judicem esse, & contremiscant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 2.) Hoc autem quod hic dicitur de Petri negatione prædicta, omnes quidem Evangelistæ commemorant, sed non omnes ex una eademque occasione (4) sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam *Matthæus*, & *Marcus* eam subnectunt postea quam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverant pascha; *Lucas* vero, & *Joannes* antequam inde esset egressus. Sed facile possemus intelligere aut illos duos ea recapitulando posuisse, aut istos præocupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem præferret, vel pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi, ter eum expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quod eum ante galli cantum ter esset negaturus.

(k) *Cyrellus.* Prædixerat autem Dominus Petro quod eum esset negaturus, tempore scilicet

suæ captionis; sed quia semel facta est mentio de captionem ejus, consequenter nuntiat supervenientem contra Judæos conflictum: unde dicitur: *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* Miserat enim Salvator sanctos Apostolos prædicare civitatibus, & oppidis regnum cælorum, præcipiens ut euntes nullius corporalium curam gererent, sed in eo totam spem vivendi reponerent. *Chrysostomus.* (b) Sicut autem qui docent natate, circa principium quidem manus suas supponentes, attentius sustentant suos discipulos, postea (5) vero plerumque manum abstrahentes jubent ut sibi opitulentur, quinimmo & paululum emergi permittunt; ita & Christus fecit discipulis. In exordiis quidem præsto in cunctis eis aderat, parans eis uberrime affluentiam omnium; unde sequitur: *At illi dixerunt, Nihil.* At ubi oportebat & proprias vires ostendere, subtraxit eis aliquantulum gratiam, jubens eis ex se nonnulla peragere: unde sequitur: *Dixit ergo eis: sed nunc qui habet sacculum,* quo scilicet portatur pecunia, *tollat similiter & peram,* quæ scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, nec baculam, nec æs, nullius passi sunt penuriam; ut autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & sitire, & nuditatem pati; ac si eis diceret: *Hactenus cuncta vobis uberrime affluebant, nunc autem volo vos & inopiam experiri;* ideoque non addico necessitati pristinae legis, sed mando & loculum habere, & peram. Poterat autem & Deus usque in finem eos in tanta constituere copia; sed noluit ob multas causas: primo quidem ut nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse divinitus; secundo ut moderari sibi sciant; tertio ne majora de se opinentur. Horum igitur causa permittens eos incurrere multa inopinatum, relaxavit prioris legis rigorem, ne gravis, & intolerabilis fieret eis vita. *Beda* (super *Quando misi vos sine sacco.*) Non enim eadem vivendi regula persecutionis quæ pacis tempore discipulos informat. Misis quidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via, præcepit, ordinans scilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Instante vero mortis articulo, & tota (6) illa gente

(1) *Al.* voluit. (2) *Corrigit P. Nicolai,* & objurgationis modum in eis debere facere diversum. (3) *Idem ira legit* objurgationem debet sustinere. (4) *Al.* sermones. (5) *Al.* deest vero. (6) *Al.* omittitur illa.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Basilii* in Regulis brevior. ad interrog. 8. *Basilii indicem habent,* & aliæ antiquæ editiones. (b) In illud ad Rom. 16. *Salutate Priscillam, & Aquillam.* Est homilia singularis inscriptionem istam præferens, quæ adjecta est post homilias in Epist. ad Romanos.

gente pastorem simul, & gregem persequente, congruam temporis regulam decernit, permit- tens ut tollant victui necessaria, donec, sopi- ta infania persecutorum, tempus evangelizan- di redeat: ubi nobis quoque dat exemplum, iusta nonnumquam causa instante, quædam de nostri propositi rigore posse sine culpa inter- mitti. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 22. cap. 77.) Nulla ergo (1) inconstantia præcipientis, sed ratione dispensantis, pro temporum diver- sitate præcepta, vel consilia, vel permissa mu- tantur. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de gladio tol- lendo.) Qui autem ferire prohibet, cur emere gladium jubet, nisi forte: ut sit parata defen- sio, non ultio necessaria, (2) & videatur po- tuisse vindicari, sed noluisse? unde sequitur: *Et qui non habet, scilicet sacculum, vendat tunicam suam, & emat gladium. Chr. softomus.* Quid est hoc? Qui dixerat Matth. 6., Si quis ,, te percusserit in dextera gena, vertas ei & ,, aliam; ,, nunc armat discipulos, & solo gla- dio: nam si penitus armare decebat, non so- lum oportebat gladium possidere, sed & scuta, & galeas. Sed & si mille huiusmodi possiderent arma, pro tot insultibus, & insidiis populo- rum, tyrannorum, urbium, nationum, quali- ter undecim (3) compararent, & ex solo as- pectu agminum non contremiscent, nutriti in stagnis, & fluviis? Non ergo putemus eum jusse ut gladios possiderent; sed per gladios innuit imminentes insidias Judæorum: unde se- quitur: *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Theophylactus* (hoc loco.) Cum enim ipsi inter se supra de prærogativis contenderint: Non est, inquit, tempus præ- rogativarum, immo periculorum, & cædium: nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus: *Etenim ea quæ sunt de me, scilicet prædicta, finem habent, idest impletionem.* Volens ergo violentum insultum innuere, meminit gladii: nec prorsus revelavit, ne tangerentur acedia, nec prorsus obtulit, ne repentinis aggressibus fluctuaretur; sed postea recolentes mirarentur quo- modo seipsum pretium exhibuit passioni pro salute humana. *Basilus.* (a) Vel Dominus non jubet portare marsupium, & peram, & emere gladium; sed prædicit futurum, quod scilicet Apostoli obliti temporis passionis, donorum, & legis Domini, auderent sumere gladios: sæ-

pius enim Scripturæ utitur imperativa sermonis specie loco prophetiæ. In pluribus tamen libris non invenitur: *Accipit, tollat, vel emat, sed tollet, & emet. Theophylactus* (ubi supra.) Vel per hoc prænuntiat eis quod incurrerent famam, & sitim, quod innuit per peram; & adversitates nonnullas, quod innuit per gladium. (b) Vel al- ter. Quod Dominus dicit: *Qui habet sacculum, tol- lat similiter & peram, videtur sermo ad disci- pulos fieri; sed revera respicit quamlibet Ju- dæi personam; quasi dicat: Si quis Judæorum abundat facultatibus, congestis omnibus fugiat, si autem quis ultima oppressus penuria colit re- gionem, hic etiam amictum vendat, & gladium emat; invadet enim eos intolerabilis impetus pugnæ, ut nihil ad resistendum sufficiat. Dein- de pandit horum malorum causam: quia scilicet passus est poenam profanis debitam, cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc perven- tum fuerit, sumet finem verbum dispensatio- nis; persecutoribus autem accident quæ à Pro- phetis sunt prædicta. Hæc igitur Dominus præ- dixit de futuris regioni Judæorum; sed disci- puli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes ob futurum proditoris insultum gla- diis opus esse: unde sequitur: *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est. Chr. softomus.* (c) Et quidem si huma- no eos volebat uti auxilio, nec centum suffice- rent gladii; quod si volebat eos uti humano subsidio, etiam duo supervacui sunt. *Theophy- lactus* (super illud *Satis est*.) Noluit ergo Do- minus eos reprehendere quasi non intelligentes; sed dicens, *Satis est*, eos dimisit. (4) Quidam autem dicunt, Dominum ironice dixisse, *Satis est*; quasi dicat: Ex quo duo sunt gladii, suf- ficient nobis ad tantam multitudinem, quanta nos debet invadere. *Beda* (super *Ecce gladii duo*.) Vel duo gladii sufficiunt ad testimonium sponte passivi Salvatoris: unus qui & Apostolis audaciam pro Domino certandi, & Domino virtutem medicandi doceret inesse; alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos nec torum quod potuere pro ejus facere de- fensione promissos. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de pera, & gladio tollen.) Vel quia lex (5) referre non vetat, fortasse Petrus duos gladios offerenti satis esse dicit, quasi licuerit usque ad Evangelium; ut sit in lege æquitatis eru- ditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritalis ut vendas patrimonium, & emas*

(1) *Al.* instantia. (2) *Al.* & videre. *Nicolajus* habet videar. (3) *Al.* compararet; & mox omittitur præpositio ex. (4) *In quatuor supra jam citatis exemplis interponuntur sequentia:* sicut cum nos aliquem alloquentes, cum videmus non intelligere quod dicitur, dicimus, Bene, sine, ne ipsum molestemus. (5) *Al.* referre.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Regulis brevior. ad interrog. 31. (b) *Cyrellus.* (c) Ut supra.

emas verbum quò mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, ut exuas corpus, & immolatae carnis exuviis ematur tibi sacra corona Martyrii. (1) Movet adhuc quòd duos gladios discipuli protulerunt, ne forte unum novi, unum veteris testamenti sit, quibus adversus diaboli armamur insidias. Deinde dicit Dominus, *satis est*, quasi nihil desit ei quem utriusque testamenti doctrina manierit.

(1) *Beda* (cap. 92. in Luc.) Tradendus à discipulo Dominus consueti secessus locum, quo facillime reperiri possit, adit: unde sequitur: *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliveti.* *Cyrillus.* De die namque conversabatur Hierosolymis, obscura vero nocte succedente in montem olivarum cum suis conversabatur discipulis; unde subditur: *Secuti sunt autem illum & discipuli.* *Beda.* Pulchre autem sui corporis mysteriis imbutos in montem olivarum discipulos educit, ut omnes in morte sua baptizatos Sancti Spiritus charismate confirmandos esse designet. *Theophylactus* (hoc loco.) Post coenam autem nequaquam inertia, & iocus, & somnus occupant Dominum; sed oratio, & doctrina: unde sequitur: *Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem.* *Beda* (cap. 92.) Impossibile quidem est humanam animam non tentari: unde non ait, Orate ne tentemini; sed *orate ne intretis in tentationem*; hoc est, ne tentatio vos superet ultima. *Cyrillus.* Sed ne solis verbis eis prodesset, procedens paululum orabat: unde sequitur: *Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis.* Ubique invenies eum semotum orantem, ut discas quòd animo attento, & corde quieto colloquendum est cum Deo sublimi. Non autem quasi egens alieni suffragii precibus insistebat qui est omnipotentissima virtus Patris; sed ut discamus non esse in tentationibus dormitandum, sed magis orationibus insistendum. *Beda.* Solus etiam orat pro omnibus qui solus erat passurus pro omnibus, significans tantum orationem suam, quantum & passionem à nostra distare. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 50.) *Avulsus est autem ab eis quantum jactus est lapidis*, tamquam typice admonerit ut in eum dirigerent lapidem; id est, usque ad ipsum perducerent intentionem legis, quæ scripta erat in lapide. *Gregorius* Nissenus. (a) Quid autem sibi vult flexus genuum, de quo dicitur: *Et postis genibus orabat.* Humanus quidem usus est pronos terræ suppli-

care majoribus, facto ostendentes forflores esse qui rogantur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignam; & ideo honorifica signa, quæ invicem exhibemus, fatentes nos humiliores esse respectu excellentiæ proximi, transsumimus ad obsequia incomparabilis naturæ: unde ille qui nostros languores portavit, ac pro nobis intercessit, per hominem quem sumpsit genuflectit orando, sciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformandum; quia Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiam: "1. Petr. 5. *Chrysostomus.* Quolibet autem ars verbis, & operibus ostenditur ab eo qui docet. Quia ergo Dominus venerat doctorus nos quamlibet virtutem, ob hoc eadem dicit, & facit: unde quia jusserat verbis orare, ne (2) intrarent in tentationem, hoc etiam opere docet: sequitur enim: *Dicens: Pater si vis, transfert calicem istum à me.* Non dicit, *Si vis*, quasi ignorans an Patri placeret: neque enim magis ardua cognitio est cognitione paternæ substantiæ, quam ipse solus perspicaciter novit, secundum illud Joan. 10., *Sicut enim novit me Pater & ego novi Patrem:* "neque hoc dicit quasi respuens passionem: qui enim comminatus est discipulo volenti ejus passionem impedire, ut satanam eum vocaret post multa præconia, qualiter crucifigi volebat? Cur igitur ita dictum est, consideres. Quantum erat audire quòd Deus ineffabilis, qui quemlibet intellectum transcendit, voluit uterum subire virgineum lac fugere, & humana quæque pati. Quoniam ergo fere (3) incredibile erat quòd erat futurum, primo quidem misit Prophetas hoc nuntiantes, postea ipse indurus carne veniens, ut non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, sitire, & dormire, laborare, affici, & anxari; ob hoc & recusat mortem, veram humanitatem demonstrans. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de trist. & dolore Christi.) Dicit ergo: *Si vis, transfer à me calicem istum;* quasi homo mortem recusans, quasi Deus sententiam suam servans. *Beda.* Vel transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum: unde & signanter non dicit: *Transfer à me calicem, sed calicem istum*, hoc est populi Judæorum, (4) qui excusationem ignorantiae habere non potest, qui me quotidie vaticinatur. *Dionysius* Alexandrinus. (b) Vel quòd di-

(1) *Al.* Monet. (2) *Al.* intrent. (3) *Al.* incredibile erat futurum. (4) *Locum istum sic plenius effert Nicolajus:* qui excusationem ignorantiae habere non potest, si me occiderit, habens legem, & Prophetas, qui me quotidie vaticinantur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Iidorus* in Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. PP.

dicit, *Transfer calicem istum à me*, non est hoc, non adveniat mihi: nisi enim adveniret, transferri non potest. Igitur ut sensit jam presentem, cepit affici, & tritari, & quasi jam (1) propinquante eo, dicit, *Transfer calicem hunc*. Sicut enim quod (2) præterit, nec intactum est, nec permanens; sic & Salvator, leviter invadentem tentationem flagitat, & hoc est non intrare in tentationem, quod consulit esse orandum. Perfectissimus autem modus tentationes evitandi manifestatur, (3) cum dicitur: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*. Deus enim inexpertus est malorum. Vult autem nobis bona largiri supra id quod petimus, vel intelligimus. Ergo perfectam voluntatem Patris, quam ipse novebat, petit fortiri effectum, quæ eadem est & sua secundum deitatem. Rempit autem impleri humanam voluntatem, quam dicit suam, paternam voluntate minorem. *Athanasius*. (a) Geminum enim hic velle ostendit: alterum quidem humanum, quod est carnis; alterum vero divinum: humanitas enim ob carnis fragilitatem recusat passionem; sed divinus ejus affectus affectanter eam subit, eo quod non esset possibile eum detineri à morte. *Gregorius Nissenus*. (b) Apollinaris autem asserit quod Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatem; sed solum in Christo est voluntas Dei, qui de celo descendit. Dicat ergo: quam voluntatem vult Dominus nequaquam evenire? Neque enim deitas aufert propriam voluntatem. *Beda* (super illud, *Non mea voluntas, sed tua fiat*.) Appropinquans etiam passioni Salvator, infirmantium in se vocem sumpsit, ut cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ut non fiat quatenus per fortitudinem parati simus ut voluntas conditoris nostri, etiam contra nostram voluntatem, fiat.

(m) *Theophylactus* (super *Apparuit illi Angelus confortans*.) Ut nobis innotesceret orationis virtus, quatenus eam in adversis præponamus, orans Dominus ab Angelo confortatur; unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus de celo confortans eum*. *Beda* (cap. 93. in Luc.) Alibi legimus, Matth. 4. quia à Angelis accesserunt, & ministrabant ei. In documento ergo utriusque naturæ, Angeli & ei ministrasse & eum confortasse dicuntur. Creator enim creaturæ suæ non eguit præsidio; sed homo factus, sicque propter nos tristis est, ita prop-

ter nos confortatur. *Theophylactus* (ubi supra.) Quidam autem dicunt, quoniam apparuit ei Angelus glorificans eum, & dicens: Domine, tua est virtus: tu namque potes contra mortem, (4) & infernum genus humanum liberare. *Chrysostomus*. Et quia non phantastice, sed vere nostram carnem suscepit, ut approbet dispensationis veritatem, & oppilet hæreticorum orationes, quæque humana sustinet, sequitur enim: *Et factus in agonia prolixius orabat*. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de dolore & tristitia Christi in princ.) Horrent plerique hoc loco, qui tristitiam Salvatoris ad argumentum insolite peritus à principio quam susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autem non solum excusandum non puto, sed nusquam magis pietatem ejus, majestatemque demiror: minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum; suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam lætitiâ largiretur. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico. Debit ergo dolorem suscipere, ut vinceret. Neque enim habent fortitudinis laudem qui stuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Nos ergo voluit eradice, quemadmodum mortem, & quod est amplius, futuræ mortis mæstitiam viceremus. *Doles ergo, Domine; non mea, sed tua vulnera*. Infirmatus est enim propter delicta nostra: & forsasse tristis est: ideo quia post Adæ lapsum, tali transitu nobis erat ex hoc sæculo recedendum ut mori esset necesse. Nec illud distat à vero: sed tristis erat pro persecutoribus suis quos sciebat (5) immortalis sacrilegii poenas daturus. *Gregorius* 24. *Moral.* (cap. 17. vel in nov. codd. 7.) Appropinquante ætæ morte, nostræ animæ in se certamen expressit, qui vim quandam terroris, ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis æterno judicio appropinquamus; nec immerito, quoniam anima post pusillum hoc invenit quod in æternum mutare non potest. *Theophylactus* (super *Orabat dicens*.) Quod autem humanæ naturæ foret præmissa oratio, non autem divinæ, ut dicunt Arriani, patet etiam ex eo quod subdit & sequitur enim: *Et factus est sudor ejus sicut gutta sanguinis decurrentis in terram*. *Beda* (cap. 92. super *Factus est sudor ejus*.) Nemo sudorem hunc infirmitati deputet, quia contra naturam est sudare sanguinem; sed potius intelligat, per hoc nobis declaratum, quod effectum ipsius suæ precis obtineret, ut scilicet fidem discipulorum, quam terrena adhuc fragilitas arguēbat, suo sangu-

S. Thom. Op. Tom. IX. (1) Al. propinquante, hoc dicit. (2) P. Nicolai legit præterierit. (3) Al. omittitur cum. (4) Al. & infernum. (5) Forte immantis sacrilegii, &c.

EX EBIT. P. NICOL. (a) De Incarnatione contra Arrianos (b) Quod sub nomine Gregorii Nissenii subjungitur, nullibi apud illum occurrat.

ne purgaret. (1) *Prosper* in Libro Sententiarum Augustini (sent. 68.) Orans etiam cum sudore sanguineo Dominus significabat de corpore suo toto, quod est Ecclesia, manatura martyria. *Theophylactus* (super *Sicut guttæ sanguinis Accurrentis in terram.*) Vel hoc proverbialiter dicitur de eo qui vehementer sudavit, quod sudavit sanguinem. Volens igitur Evangelista innuere, quod grossis sudorum guttis maderat; sumit guttas sanguinis ad exemplum. Post hoc autem inveniens discipulos dormientes præ tristitia, improperat eis, simul admonens ut orarent: sequitur enim: *Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. Chrysostomus.* Erat enim intempestum noctis, & discipulorum oculi præ angustia premebantur, & erat somnus non corporis, sed mæroris. *Augustinus* de Consens. Evang. (Lib. 3. cap. 4. circ. med.) Non autem expressit hic Lucas quæ oratione Dominus ad discipulos venerit; nihil tamen hoc Matthæo, & Marco, repugnat. *Beda* (super illud, *Surgite, & orate.*) Demonstrat autem Dominus consequenter quia pro discipulis oraverit, quos monet orationum suarum vigilando, & orando existere participes: sequitur enim: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate; ne intretis in tentationem. Theophylactus* (super *Ut non intretis in tentationem.*) Hoc est, ne à tentatione superentur: hoc enim est non induci in tentationem, non demergi ab ea. Vel simpliciter nos jubet orare, ut tranquilla sit nostra vita, nec immergamur in aliquod molestorum. Diabolicum enim est, & superbum, quemquam se in tentationem præcipitare: unde & *Jacobus* cap. 1. non dixit, inijcite vos in tentationes; sed, cum incidieritis omne gaudium æstimate, de invito voluntarium facientes.

(h) *Glossa.* (a) Præmissa oratione Christi, subjicitur de ejus prodicione, qua à discipulo proditur: dicitur enim: *Adhuc eo loquente, ecce turbæ, & qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos. Cyrillus.* Dicit autem: *Qui vocabatur Judas,* quasi nomen ejus habens exosum; addit autem, *Unus de duodecim;* ad significantiam nequitie proditoris; nam qui honoratus fuerat æque Apostolis, factus est occisionis causa in Christum. *Chrysostomus.* (b) Sicut enim insanabilia (2) vulnera nec austeris medicamentis obediunt, nec demulcentibus; sic

anima, ubi semel est captivata; & seipsam dederit cuicumque peccato, nullum emolumentum ex admonitionibus consequetur; quod & Judæ accidit à prodicione non cessanti, quamvis omni modo doctrinæ esset à Christo cohibitus: unde sequitur: *Et appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum. Cyrillus.* Immemor enim gloriæ Christi, putavit forsitan posse latenter agere, ausus præcipuum dilectionis signum organum efficere doli. *Chrysostomus.* (c) Non autem discedendum est à fratrum admonitione, quamquam nihil propter nostra verba eveniat: nam & rivuli, etsi nullus hauriat, fluunt; & si forsitan non persuaseris hodie, poteris forsitan eras. Piscator enim per totam diem vacua trahens retia, circa sero piscem capit: unde Dominus, etsi sciret Judam non convertendum, non desistit facere quæ sua intererat: sequitur enim: *Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Filium hominis tradis? Ambrosius.* (d) Per interrogationem pronuntiandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem. *Chrysostomus.* Proprium autem nomen ponit, quod magis dolentis erat, & revocantis, quam provocati ad iram. *Ambrosius.* (Lib. 10. in Luc. cap. de osculo Judæ.) Dicit autem: *Osculo tradis?* hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & pacis instrumento mortem irrogas? Servus dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem. *Chrysostomus.* Non autem dicit: Tradis magistrum tuum, dominum tuum, benefactorem tuum, sed *Filium hominis;* hoc est, mansuetum, & mitem; qui si non esset magister, & dominus, quia tamen tam suaviter erga te gessit, non esset à te prodendus. *Ambrosius* (Lib. 8. tit. eod.) *Magna,* (3) ó Domine, significatio potestatis, magna disciplina virtutis! Et consilium prodicionis aperitur; & adhuc patientia non negatur. (4) Ostendit quem proderet, dum occulta manifestat; ostendit quem traderet, dum dicit, *Filium hominis;* quia caro, non divinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum quod eum tradiderit qui cum esset Dei Filius, propter nos Filium hominis esse voluisset; quasi dicat: Propter te suscepi, ingratus, quod tradis, hypocrita. *Augustinus* (de Consensu Evang. Lib. 3. cap. 5.) Hoc ergo Dominus, cum traderetur, primo dixit quod ait Lucas: *Judas, osculo Filium hominis tradis?* deinde quod *Matthæus* cap. 26., *Amice ad quid venisti?* deinde, id quod

(1) *Al.* *Augustinus* in Sententiis *Prosperi.* (2) *Al.* vulnerum. (3) *Nicolai* legit *Magna* divinitatis significatio potestatis, &c. (4) *Al.* Ostendit Deum quem proderat.

Ex edit. P. Nicolæ. (a) Non est in *Glossa* quæ nunc extræ. (b) Quod subjungitur ex *Chrysostomo*, & ex *Theophylacto Corderius* notat in *Cat. Græc. PP.* non occurrit. (c) *Conc. 1. de Lazaro.* (d) Hanc rursus appendicem ut ex *Theophylacto Corderius* dat ubi supra; nec tamen apud illum occurrit, sed sequens tantum, quæ *Chrysostomi* nomine datur.

quod Joannes commemorat cap. 18. Quem
 „ quæritis? “ *Ambrosius* (ubi supra) Osculatus
 est autem eum Dominus; non quo simulare nos
 doceat, sed ut neque proditorem refugere vide-
 retur, & plus afficeret proditorem, cui amoris
 officia non negaret. *Theophylactus* (*super Videntes*
autem hi quæ fiebant.) Zelanter autem discipuli
 & gladios evaginant: unde sequitur: *Videntes au-*
tem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, di-
xerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? Sed
qualiter habent gladios? Quia mactaverant ag-
num, & à mensa discesserant. Alii autem discipu-
li quærent an percuterent; sed Petrus ubique fer-
vens pro Domino, persuasionem non expectat,
 (1) sed percussit servum pontificis: unde sequitur:
Et percussit unus ex illis servum principis sacerdo-
tum, & amputavit auriculam ejus dexteram. Augusti-
tinus de Concor. Evang. (Lib. 3. cap. 5.) Qui per-
cussit, secundum Joannem Petrus erat; quem
autem percussit, Malchus vocabatur. Ambro-
sius. Eruditus enim in lege Petrus promptus
affectu, qui sciret Phinees reputatum ad jus-
titiam quod sacrilegos peremisset, percussit prin-
cipis servum. Augustinus de Concord. Evang.
 (Lib. 3. cap. 5.) Deinde Lucas dicit: *Respon-*
dens autem Jesus ait: Sinite usque huc. Et hoc
 est quod Matthæus commemorat cap. 26. „
 „verte gladium tuum in locum suum.“ Nec
 moveat quæ contrarium sit quod Lucas hic di-
 cit Dominum respondisse, *Sinite usque huc*; quæ
 si post istam percussorem, ita dictum fuerit ut
 placuerit ei usque huc factum, sed amplius fie-
 ri noluerit; cum in verbis quæ Matthæus po-
 suit intelligatur potius totum factum quo usus
 est gladio Petrus, Domino displicuisse. Illud
 enim verum est quod cum interrogassent di-
 centes, *Domine, si percutimus in gladio?* tunc
 respondit, *Sinite usque huc*; id est, non vos mo-
 veat quod futurum est; permittendi sunt hu-
 cusque progredi, hoc est ut me apprehendant,
 & impleantur quæ de me scripta sunt. Non
 enim diceret, *Respondens autem Jesus*, nisi ad
 interrogacionem eorum responderet; non fac-
 to Petri. Sed inter moras verborum interro-
 gantium Dominum, & illius respondentis,
 Petrus aviditate defensionis petatissit. Sed
 non potuerunt simul dici, (2) quæ simul fie-
 ri potuerunt. Tunc, sicut dicit Lucas, sa-
 navit eum qui percussus erat: sequitur enim:
Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. Beda
(cap. 113. in Luc.) Numquam enim pietatis
sux Dominus obliviscitur. Illi, post mortem

inferunt; iste persequentium vulnera sanavit. *Ambrosius*
 (*Lib. 10. in Luc. cap. de osculo Judæ.*)
 Sed cum Dominus (3) vulnere cruentum de-
 terit; mysteria divina subjecit; ut servus
 principis mundi, non naturæ conditione, sed
 culpæ, auris vulnus exciperet, qui non au-
 disset verba sapientiæ. Aut si Petrus volens per-
 cussit aurem; docuit quod aurem (4) in spe-
 cie habere non deberet, quam in mysterio non
 haberet. Sed quare Petrus? Quia ipse ligandi
 & solvendi adeptus est potestatem; & ideo tol-
 lit gladio spiritali aurem interiorem male intel-
 ligentis. Sed Dominus ipse refundit auditum;
 demonstrans, & ipsos, si convertantur, posse
 (5) sanari qui in passione Domini vulnerati
 sunt: eo quod omne peccatum, fidei mysteriis
 abluatur. *Beda* (*super Et cum tetigisset auricu-*
lam ejus.) Vel servus iste populus est Judæo-
 rum, principibus sacerdotum indebito mancipa-
 tus officio; qui in passione Domini dexteram
 auriculam, id est spiritalem legis intelligentiam,
 perdidit; quæ scilicet auris, Petri gladio de-
 ciditur, non quod ille sensum intelligendi au-
 dientibus tollat, sed divino ablatum judicio
 negligentibus pandat. Verum eadem dextera au-
 ris in his qui in eodem populo crediderunt;
 divina dignatione pristino est restituta officio.
 Sequitur: *Dixit autem Jesus ad eos qui ve-*
nerant ad se, principes sacerdotum, & magistrat-
us templi, & seniores, quasi ad latronem existi-
tis cum gladiis, & fistulis. Chrysostomus. Ac-
cesserunt enim nocte timentes multitudinis im-
perum, & ideo dicit: Quid vobis opus erat
his armis in eum qui vobiscum est semper? &
hoc est quod sequitur: Unus quotidia vobiscum
fuerim in templo, non extendistis manus in me.
Cyrillus (d.) Ubi non incipit Dominus præsi-
des Judæorum, quod non sibi in matre paraver-
ant insidias mortis; sed arguit eos qui cuncta
opinabantur eum se invasurum, ipso invito; ac se
dicat: Tunc non cepistis me, quia volebam,
 (6) & nec nunc possertis, nisi me sponte ves-
 tibus subjicerem manibus: unde sequitur: *Sed*
hæc est hora vestra; id est, parvum tempus con-
cessum est vobis exercendæ in me vestræ (7)
servitiæ, Patre vobis meis favente. Dicit etiam
quod hæc potestas est tenebris data, id est diabo-
lo; & Judæis, insurgendi in Christum; & hoc
est quod subditur: Et potestas tenebrarum. Beda
Quasi dicat: Ideo adversum me in tenebris con-
gregamini, quia potestas vestra, qua sic con-
tra lucem mundam militamini, in tenebris est. Quæ-

(1) *Al. omittitur.* sed. (2) *Al. quæ simul fieri potuerunt tunc, sicut dicit Lucas, &c. item*
 quæ simul fieri non potuerunt, &c. (3) *Legit Nicolai vulnera cruenta.* (4) *Al. in spem.* (5) *Al.*
salvari. (6) *Al. sed.* (7) *Al. superbiæ.*

ritur autem quomodo Jesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores, qui ad se venerunt, alloqui dicatur, cum apud alios Evangelistas non ipsos venisse, verum in atrio Gaiphæ expectantes, ministros misisse perhibeantur. Sed huic contrarietati responderunt, quod illi non per seipos, sed per eos quos miserunt ad apprehendendum Christum, in suæ jurisdictionis potestate venerunt.

(o) *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de Judæ osculo.) Non intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quo etiam hostes suos non passus est vulnerari: dicitur enim: *Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum.* Cum legimus teneri Jesum, caveamus ne putemus eum teneri secundum divinitatem, & invitum quasi infirmum: teneri enim, & ligatur secundum corporis veritatem. *Beda* (super illud: *Duxerunt eum ad domum*) Princeps autem sacerdotum Caipham significat, qui secundum Joannem, erat pontifex anni illius. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Sed primo ad Annam ductus est sacerdotum Caiphæ, sicut Joannes dicit, quam ad Caipham, ut *Matthæus* dicit, *Marcus*, & *Lucas* nomen non dicunt pontificis. *Chrysostomus*, (a) Ideo autem ducitur ad domum pontificis, ut de consensu principis sacerdotum singula quæque facerent: illuc enim omnes convenerant Christum præsolantes. Magni autem fervor Petri ostenditur, qui non aufugit, cum alios fugientes vidisset: sequitur enim: *Petrus vero sequebatur eum à longe.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de prodicione Petri per ancillam.) Bene à longe sequebatur jam proximus negator: neque enim negare potuisset, nisi Christo proximus adhæssisset. Sed in hoc sit reverendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret: metus naturæ est, cura pietatis. *Beda* (super *Petrus sequebatur à longe.*) Quod autem ad passionem euntem Dominum à longe sequitur Petrus, significat Ecclesiam securam, quidem, id est imitantem passionem Domini; sed longe differenter: Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. *Ambrosius* (ubi supra.) Jam autem in domo principis sacerdotum ignis ardebat: unde sequitur: *Accenso autem igne, in medio atrii, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio earum.* Accessit Petrus, ut calefaceret se, quia elatio Domino, calor mentis, jam in eo restituerat. (b) *Chrysostomus*. Tradite enim erant

Petro claves regni caelorum: credenda erat ei populorum innumera multitudo, quæ esset involuta peccatis. Erat autem Petrus (1) paulo durior, sicut truncata servi principis sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus, tamque severus, si donum non peccandi fuisset adeptus, quæ venia commissis populis donaretur? Quem divina providentia permisit, quod primo ipse laberetur in peccatum, quo erga peccantes duriores sententiam proprii casus intuitu temperaret. Et cum se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella, de qua sequitur: *Quem cum vidisset ancilla quaedam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat.* *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Quid sibi vult quod primo eum prodit ancilla, cum viri utique magis potuerint eum recognoscere, nisi ut iste sexus peccare in nece Domini videretur, ut & iste sexus redimeretur per Domini passionem? Petrus autem proditus negat: malo enim negasse Petrum quam Dominum sefellisse: unde sequitur: *At ille negavit, dicens: Mulier, non novi illum.* (c) *Chrysostomus*: Quid (2) ais, ó Petre? Vox tua repente mutata est: os enim plenum fidei, & amoris in odium, perfidiamque conversum est: non tibi flagella, non dum sunt admota tormenta: qui interrogat, nullus est eorum qui auctoritate sua possit formidinem incutere confidenti: mulier te simplici voce interrogat, & forte nec proditura confessum; nec tamen malier, sed puella ostentaria, vile mancipium. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed ideo negavit Petrus, quia promissit incaute: non negat in monte, non in templo, non in sua domo, sed in prætorio Judæorum: ibi negat ubi Jesus ligatus est, ubi veritas non ilet. Negans autem dicit, *Non novi illum*: temerarium quippe erat ut diceret, quia noverat eum quem mens humana non potest comprehendere, nemo enim novit Filium nisi Pater: *Matth. 11.* Rursum secunda vice negat Christum: sequitur enim: *Et post pusillum alius videns eum dixit: & tu de illis est.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Intelligitur autem quod in hac secunda negatione à duobus est compellatus, ab ancilla scilicet, quam commemorant *Matthæus*, & *Marcus*, & ab alio quem commemorat *Lucas*. Hoc ergo quod hic *Lucas* dicit: *Et post pusillum*, jam egressus erat januam Petrus, & primum gallus cantaverat, ut *Marcus* dicit, jam redierat, ut quemadmodum dicit *Joannes*, ad focum stans iterum negaret.

(1) Al. Pauló cum littera initiali majuscula, velut Apostoli nomen esset, cum adverbium comparativum sit ut plura habent exempla. (2) P. Nicolai legit Quid agis Petre?

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 84. in Matth. (b) *Augustinus* serm. 124. de tempore, pro quo prius perperam *Chrysostomus* indicabatur, contra tenorem ipsum styli. (c) *Augustinus* ibid.

de qua negatione sequitur: *Petrus vero ait: O homo, non sum.* *Ambrosius* (ubi supra.) Maluit enim se negare quam Christum; aut quia videbatur negare Christi societatem, utique se negavit. *Beda.* In hac autem negatione Petri dicimus, non solum ab eo negari Christum qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui, cum sit, negat se esse Christianum. *Ambrosius.* Tertio quoque interrogatur: sequitur enim: *Et intervallo facto quasi horæ unius; alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat.* *Augustinus* de Con. Evag. (Lib. 3. cap. 6.) Quod *Matthæus*, & *Marcus* dicunt, „ Post pu- „ sillum, „ quantum esset hoc temporis man- „ festat hic *Lucas* dicendo: *Et intervallo facto quasi horæ unius:* de hoc autem intervallo tacet *Joannes.* Item quod *Matthæus*, & *Marcus* non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant; cum *Lucas*, & *Joannes* unum dicant: facile est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari usitata locutione usurpassè *Matthæum*, & *Marcum*; aut quod unus maxime, tamquam qui eum viderat, affirmabat, ceteri autem secuti ejus fidem Petrum simul urgebant. Jam vero illud quod *Matthæus* ipsi Petro dictum asseverat cap. 26. „ Nonne te vidi in horto? „ *Marcus* autem, & *Lucas* inter se illos de Petro locutos: aut sententiam intelligimus tenuisse eos qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur: aut utroque modo dictum, & alios hunc, alios illum modum commemorasse. *Beda* (super illud, *Nam & tu Galilæus es.*) Subdit autem: *Nam & Galilæus es:* non quia alia lingua Galilæi, atque alia loquerentur Hierosolymitæ, qui utrique fuerunt Hebræi; sed quod unaquæque provincia, & regio suas habendo proprietates, usitatum loquendi sonum vitare non possit.

Sequitur: *Et ait Petrus: O homo nescio quid dicis.* *Ambrosius* (ubi supra.) Hoc est, sacrilegia vestra nescio. Sed nos excusamus, ipse non excusavit: non enim satis est involuta responsio contententis Jesum, sed aperta confessio: & ideo Petrus non de industria respondisse sic inducitur, quia postea recordatus est, & tamen flevit. *Beda* (super *Et continuo gallus cantavit.*) Solet autem sacra Scriptura (1) sæpe meritum causarum per meritum designare temporum: unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum poenituit: sequitur enim: *Et continuo illo adhuc loquente gallus cantavit.* Quia quod in tenebris oblivionis erravit, veræ lucis reme-
S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. sæpe meritum designare temporum. (2) Al. jactantes. (3) Al. Lavant.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 82. in Joannem. (b) *Cyrillus.*

moratione correxit. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Galli autem cantum post trinum negationem Petri intelligimus, sicut *Marcus* expressit. *Beda* (ubi supra.) Hunc gallum, mystice opinor aliquem doctorum intelligendum, qui (2) jacentes, & somnolentos increpat, dicens: „ Evigilate justi, & nolite peccare: „ 1. Corinth. 15. *Chrysostomus.* (a) Admirare autem curam magistri: quia cum vincitus esset, multa utebatur provisione erga discipulum, quem nutu erigens ad lacrymas provocavit, sequitur enim: *Et conversus Dominus respexit Petrum.* *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Quod, quomodo accipiendum sit, diligentius considerandum est. Dicit enim *Matthæus* cap. 26. „ Petrus enim sedebat foris in atrio: quod non diceret, nisi illa cum Domino intus agerentur. Similiter & in eo quod dixit *Marcus* cap. 14. „ Et cum esset Petrus in atrio deorsum, „ ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respicit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio divinitus facta: & sicut dictum est *Psalms* 12. „ Respice, & exaudi me; „ & *Psalms* 6. „ Convertere Domine, libera animam meam: „ ita dictum arbitror: *Conversus Dominus respexit Petrum.* *Beda* (super *Respexit Dominus Petrum.*) Respicere namque ejus, misereri est: quia non solum cum agitur poenitentia, verum etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est. *Ambrosius* (ut supra.) Denique quos Jesus respicit, plorant delictum: unde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Domini quod dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, flevit amare.* Quare flevit? Quia erravit ut homo: lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego. (3) Lavant lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Negavit primo, & secundo, & non flevit, quia adhuc non respexerat Dominus; negavit tertio, respexit eum Jesus, & amarissime flevit. Et nisi veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam. (b) *Chrysostomus.* Non autem audebat Petrus palam flere, ne à lacrymis deprehenderetur; sed foras exiens lacrymabatur. Flebat autem non propter poenam; sed quia dilectum negaverat, quod molestius erat ei quolibet supplicio.

(p) *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) De Petri tentatione, quæ inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narant: nam illas primo commemorat *Matthæus*, & *Marcus*, deinde Petri tentationem

nem; Lucas vero explicavit prius tentationem Petri, deinde Domini contumelias, dicens: *Et viri qui tenebant eum, illudebant ei, cædentes. Chrysostomus.* Cæli, & terræ Dominus (1) cæsus sustinet, & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. *Theophylactus.* Necnon Dominus Prophetarum, ut pseudopropheta deluditur.

Sequitur: *Et velaverunt eum, & percutiebant faciem ejus; & interrogaverunt eum, dicentes: Prophetiza nobis: quis est qui te percussit? Beda* (super *Prophetiza nobis quis est.*) Hæc quasi in contumeliam faciebant ejus qui se, a populis Prophetam voluit haberi. Sed qui tunc cæsus est colaphis Judæorum, cæditur etiam nunc blasphemis falsorum Christianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum illa scelerata non videat; sed ut a seipsis faciem ejus abscondant. Hæretici autem, & Judæi, & mali Catholici eum reprobis actibus exacerbantes, quasi illudentes, dicant: *Quis est qui te percussit?* dum ab illo suas cogitationes, & opera tenebrarum cognosci non æstimant. *Augustinus de Con. Ev.* (Lib. 1. cap. 6.) Hæc autem intelligitur passus Dominus usque mane in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est: unde sequitur: *Et ut factus est dies, conveniunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in concilium suum: dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Beda* (cap. 9. in Luc.) Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe David venturum sperantes, hoc ab eo quærebant, ut si diceret, Ego sum Christus, calumniarentur, quod sibi (2) arrogaret regiam potestatem. *Theophylactus* (super *Si vobis dixerò, non creditis.*) Ipse vero sciebat eorum præcordia, quod qui non crediderant operibus, multo minus sermonibus crederent: unde sequitur: *Et ait illis: Si vobis dixerò, non creditis mihi. Beda* (cap. 93.) Sæpe enim dixerat se Christum esse: puta cum dicebat Joan. 10. „ Ego, & Pater unum sumus: „ & cetera talia. *Si autem interrogaverò, non respondebitis mihi, ne-*

que dimittetis. Interrogaverat enim eos, quomodo dicerent Christum filium esse David, cum David in spiritu Dominum suum illum vocaverit; verum illi neque dicenti credere, neque interroganti respondere voluerunt. Quia autem semen David calumniari quærebant, plus est quod audiunt.

Sequitur: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Theophylactus* (circ. fin. Comm.) Quasi dicat: Non est vobis de cetero tempus sermonum, & doctrinæ; sed deinceps iudicii tempus erit, cum videbitis me Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. *Cyrillus.* (a) Cum autem de Deo sessio dicitur, atque thronus, regia, & universis principans dignitas designatur. Non enim (3) putamus tribunal quoddam positum esse, cum credamus inniti Dominum omnium; sed nec omnino dextrum, vel sinistrum esse penes divinam naturam: proprium enim est corporum figura, & locus, & sessio. Qualiter autem parus honoris, parus quoque confessus Filius videbitur esse, si non est secundum naturam Filius; naturalem in se proprietatem habens Patris? *Theophylactus.* Hoc igitur audientes timere debebant; sed illi post hæc verba magis insaniunt: unde sequitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Beda* (cap. 93. in Luc.) Quod se Filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait: *Erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. cur Dominus interrogatus.) Dominus autem maluit se Regem probare, quam dicere; ut condemnandi causam habere non possint, qui quod objiciunt, hoc fatentur.

Sequitur: *Qui ait: Vos dicitis quia ego sum.* *Cyrillus.* (b) Hoc autem dicente Christo, succensuit pharisæorum cohors, usurpans ignominie vocem: unde sequitur: *Ai illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audivimus de ore ejus.* *Theophylactus* (in fin. Comm. ad 22. cap. Lucæ.) Ex quo patet quod inobedientes nulla commoda ferunt, revelatis sibi secretioribus; sed majorem poenam acquirunt, propter quod talia oportet eis esse occulta.

(1) Al. Iesus. (2) Al. arroget. (3) Al. putabamus.

Ex edit. P. NICOL. (a) In Thesaurò Lib. 12. cap. 14. (b) In Catena Græc. PP.

C A P U T XXIII.

(a) **E**T surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens ait. Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil invenio causæ in hoc

homine. At illi invalescebant dicentes: Commovit populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc,

(b) Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset; & ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo; & sperabat signum aliquid videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum, & scribe constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illisit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die: non antea inimici erant ad invicem.

(c) Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obrulistis mihi hunc hominem quasi averterentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio, in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remissi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendarum ergo illum dimittam. Necessse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam: qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. At illi sacclamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur; & invalescebant voces eorum. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum vero tradidit voluntati eorum.

(d) Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Jesum. Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conversus autem ad illas, dixit Jesus: Filie Hierusalem, nolite flere super me; sed super vos ipsas flete, & super filios vestros: quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beata steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos: quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

(e) Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris.

(f) Jesus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. Et stabat populus expectans; & deridebant eum principes cum eis dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es Rex Judæorum, salvum te fac.

(g) Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Judæorum. Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, & nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei: cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

(h) Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam; & obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit.

(i) Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere nunc homo justus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderam ad spectaculum illud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes noti ejus à longo, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc videntes.

(k) Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus, & justus (hic non consenserat consilio, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat & ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu; & depositum involvit in sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fue-

fuerat. Et dies erat parasceves, & sabbatum illucescebat. Subsecuta autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus, & revertentes paraverunt aromata, & unguenta; & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

(a) **A**ugustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 7.) Postquam complevit Lucas narrando Petri negationem, recapitulavit quæ cum Domino gesta sunt circa mane, commemorans quædam quæ alii tacuerunt; atque ita contexuit narrationem, similia aliis narrans, cum dicit: *Et surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum. Beda.* Ut impleretur sermo Jesu quem de sua morte prædixit supra 18. *Tradetur Gentibus*, scilicet Romanis: nam Pilatus Romanus erat; eumque Romani in Judæam præsidem miserant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Deinde apud Pilatum gesta sic narrat: *Cæperunt autem eum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse.* Hoc Mathæus, & Marcus non dixerunt, cum tamen dicerent, quod eum accusabant; sed iste etiam ipsa crimina, quæ falso objecerunt, aperuit. *Theophylactus* (in princ. Comm. in cap. 23. in Luc.) Evidenter autem adversantur veritati; non enim Dominus prohibuit dare censum, sed magis dare jussit. Qualiter autem populum subvertebat, an ut regnum aggredereetur? Sed hoc est incredibile cunctis: quia volente multitudine tota eum in Regem eligere, sciens fugit. *Beda* (cap. 93.) Duobus autem Domino objectis, scilicet quod & tributa Cæsari dari prohibuerit, & se Christum Regem diceret, potuit fieri ut illud quod Dominus ait supra 20. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, etiam Pilatum audisse conriggerit. Ideoque causam hanc quasi apertum Judæorum mendacium parvipendens, solum quod nesciebat, de regni verbo interrogandum putavit.

Sequitur: *Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Judæorum?* *Theophylactus.* Mihi videtur quod hoc à Christo quæsierit (1) contemptum objecti criminis subfannando; quasi dicat: Tu pauper, humilis, nudus, cui nullus adjutor, accusaris de regni ambitione, ad quod opus est multorum adjutorium, & sumptus. *Beda* (ubi supra.) Eodem autem verbo præsidii, quo & principibus sacerdotum respondet, ut propria sententiâ condemnetur: sequitur (2) enim: *At ille respondens ait, Tu dicis.* *Theophylactus* (super *Illi invalescebant dicentes.*) Illi au-

tem, cum nihil aliud faveret eorum calumniæ, recurrunt ad clamorum subsidia: sequitur enim: *At illi invalescebant, dicentes; Commovit populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc;* quasi dicant: Pervertit populum, nec in una parte tantum, sed à Galilæa incepit, & hucusque pervenit, transiens per Judæam. Puto autem eos non absque causa meminisse Galilææ; sed volentes incutere timorem Pilato. Galilæi enim schismatici fuerunt, & nova tentantes, qualis fuit Judas Galilæus, cujus in Actibus Apostolorum fit mentio. *Beda* (super illud, *Docens per universam Judæam.*) His autem verbis non illum, sed se accusant. Docuisse enim populum, & à pristini temporis ignavia docendo commovisse, talique actu totam terram promissionis pertransisse, non criminis, sed indicium est virtutis. *Ambrosius* (ubi supra.) Accusatur autem Dominus, & tacet, quia defensione non indiget: ambient defendi qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat; sed despicit, non refellendo. Quid ergo timeret qui non arripit salutem? (3) *Salus omnium suam prodit, ut acquirat omnium.*

(b) *Beda* (cap. 93. in Luc.) Pilatus de præmissa accusatione non interrogandum Dominum ratus, (4) se ipsum magis nacta occasione cupit ab eo judicando liberum reddere: unde dicitur: *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset.* Et ne contra eum quem infontem, & propter invidiam traditum cognoverat, sententiam dare cogetetur, Herodi eum misit audiendum, ut ipse potius eum, qui ejus patriæ terrarcha existerat, vel absolveret, vel puniret.

Sequitur: *Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus.* *Theophylactus* (hoc loco.) In hoc sequitur legem Romanam, quæ jubebat quemlibet à principe suæ jurisdictionis condemnari. *Gregorius* 10. Moral. (cap. 30. vel in nov. exemp. cap. 37.) Christi autem famam Herodes explorare voluit, cum ejus miracula videre concupivit.

Sequitur: *Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre illum.* *Theophylactus* (super *Erant autem mul-*

(1) *Nicolajus* habet convicium, sive sycophantiam, objecti criminis &c. (2) *Al. deest* enim, & sic infra. (3) *In editis vitiose* Solus vim suam prodit; corrigi tamen *Nicolajus* ex *Ambrosio* ut in textu. (4) *Al. sed ipsum.*

to tempore cupiens.) Non tamquam lucraturus quidquam utilitatis ex ejus aspectu; sed patiens novorum cupidinem; credebat videre quemdam extraneum hominem, de quo audierat quod sapiens, & mirificus esset: unde sequitur: *Et quod audiret multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri.* Volebat etiam audire ab eo quid diceret; & idcirco interrogat eum quasi derisorie se habens ad ipsum, & eum sublannans. Sequitur: *Interrogabat autem illum multis sermonibus.* Jesus, qui cuncta ratione peregit, & qui teste David, suos sermones in judicio disponit, pium esse judicavit in talibus habere silentium: sermo enim prolatus ei cui nihil proficit, condemnationis fit causa: unde sequitur: *Et ipse nihil ei respondebat.* Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Tacuit, & nihil fecit: quia nec illius credulitas merebatur videre divina; & Dominus jactantiam declinabat; & forte typice in Herode omnes impii significantur, qui si legi non crediderint, & Prophetis, mirabilia Christi opera in Evangelio videre non possunt. Gregorius 22. Moral. (cap. 12. in nov. exemp. 16. in antiquis.) Hoc etiam audientes nos oportet addiscere ut quoties auditores nostri nostra volunt quasi laudando cognoscere, non autem sua perversa mutare, omnino taceamus; ne si ostentationis studio verbum Dei loquimur, & illorum quæ erat culpa esse non desinat, & nostra quæ non erat, fiat. Multa autem sunt quæ audientis animum: (1) produunt; maxime si auditores nostri & semper laudant quod audiunt, & nunquam quod laudant sequuntur. Gregorius 10. Moral. (cap. 30. in nov. exemp. 17.) Inquisitus ergo Redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempsit, seseque apud se in occultis retinens, eos quos exteriora quærere comperit, ingratos foris reliquit, magis religens aperte à superbientibus despici quam à non credentibus vacua laudari; unde sequitur: *Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illustri indutam veste alba, & remisit ad Pilatum.* Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. Cur Dominus ab Herode veste alba indutus.) Non otiosum quod veste alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia passionis, quod agnus Dei sine macula cum gloria mundi peccata susciperet. Theophylactus (super *Facti sunt amici illa die Herodes & Pilatus.*) Tu. (2) autem considera, quod per ea quæ facit diabolus, impeditur: congerit derisiones, & opprobria in Christum, ex quibus declarat quod Dominus feditiosus non sit; alioquin non derideretur plebe reddita

S: Thom. Oper. Tom. IX.

L. 4.

quia

(1) Al. perdunt. (2) Al. tamen. (3) P. Piccolai addit ipfos. (4) Al. apud veritatem.

suspecta, & novitatibus gaudente. Missio autem Christi à Pilato ad Herodem fit amicitie communis exordium, quasi Pilato non usurpante sibi subditos ditioni Herodis: unde subditur: *Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.* Attende diabolum ubique conjungentem disjuncta, ut Christi peragat necem. Erubescamus ergo nos, si causa nostræ salutis nec amicos in proprio foedere conservemus. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. ut supra.) In typo etiam Herodis, atque Pilati; qui amici ex inimicis per Jesum Christum facti sunt, & plebis Israelis, & populi gentilis figura servatur, quod per Domini passionem utriusque sit futura concordia; ita tamen ut prius populus nationum capiat Dei verbum, & ad populum Judæorum fidei suæ devotionem transmittat, ut illi quoque gloria majestatis suæ corpus vestiant Christi quod ante despexerant. Beda (cap. 93.) Vel hoc Herodis, & Pilati foedus significat, quod Gentiles, & Judæi genere, & religione, & mente dissidentes, in Christianis persecutandis consentiunt.

(c. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Rediens Lucas ad ea quæ apud præsidem gerebantur, unde digressus erat, ut narraret quod apud Herodem actum est, ita dicit: *Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad eos: Obvultis mihi hunc hominem quasi avertentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis.* Hic intelligimus eum prætermisisse quemadmodum à Domino quæsierit quid accusatoribus responderet. Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Hic Pilatus Christum absolvit judicio, & crucifigit ministerio. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur: unde sequitur: *Scd neque Herodes: nam remisit vos ad illum; & ecce nihil dignum morte actum est ei.* Et si uterque reum non pronuntiat, ob metum tamen, alienæ crudelitatis studiis Pilatus obsequitur. Theophylactus. Duorum ergo virorum testimonio Jesus insons ostenditur; Judæi vero, qui accusabant, nullum testem obtulerant, cui credere oporteret. Vide ergo quomodo superet veritas, Jesus tacet, & testantur inimici: proclamant Judæi, & nullus eorum attestatur clamoribus. Beda (super *Nec Herodes*) Pereant ergo scripta quæ tanto post tempore contra Christum composita, non illum apud Pilatum magicæ artis accusatum, sed falsitatis accusandos esse demonstrant. Theophylactus (super *Emendatum illum dimittam.*) Lentus ergo Pilatus, nec fatis (4) pro veritate severus,

quia timebat accusatōnes, subjungit: *Emendatum ergo illum dimittam. Beda* (super idem verbum.) Quasi dicat: Flagris illum, & ludibriis quantum juberis afficiam, dummodo innoxium sanguinem non siciatis. Sequitur: *Neceffe autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Neceffe habebat non imperialis legis sanctione, sed annua gentis consuetudine devictus, cui per talia gaudebat placere. Theophylactus.* Romani enim Judæis concesserant secundum leges, & ritus proprios conversari. Mos autem patrius erat Judæis petere damnatos à Principe, sicut à Saule Jonathān petiverunt: unde & de eorum petitione nunc subdit: *Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate, & homicidium missus in carcerem. Ambrosius* (Lib. 10. tit. Cur Dominus coram Herode tacuerit.) Non immerito homicidæ absolutionem petunt qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges habet iniquitas, ut quod odedit innocentia, scelus diligit. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ: Barabbas enim patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur Joan. 8. ,, Vos exi, ,, patre diabolo estis, ,, vero Dei Filio, patris sui filium, id est Antichristum, prælaturi esse produntur. *Beda* (super *Tolle hunc.*) Hæret autem Judæis usque hodie sua petitio: quia enim data sibi optiōe, pro Jesu latronem, pro Salvatore interfectorem elegerunt; merito salutem, vitamque perdidērunt, & atrociniis se, ac seditionibus intāneum subjecerunt ut & patriam, & regnum suum perdidērunt. *Theophylactus.* Si ergo gens olim sancta fuerit ad cædendum; Pilatus gentilis cædem prohibet: sequitur enim: *Iterum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Jesum. At illi succlamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Beda* (super *Crucifige, crucifige eum.*) Pessimo enim genere mortis occidere innocentem, hoc est crucifigere, desiderant. Pendentes enim in ligno crucifixi, clavis ad lignum pedibus manibusque confixis, producta morte necabantur, ne dolor citius finiretur. Verum à Domino electa erat mors crucis, quam diabolo superato, tamquam trophæum, in frontibus fidelium erat positurus. *Theophylactus* (hoc loco.) Tertio autem Pilatus Christum absolvit: sequitur enim: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. Beda* (super *Corripiam eum.*) Hanc correptionem qua populo satisfacere, ne uique

ad crucifigendum Salvatorem sciverent, Pilatus quærebat, non solum obtulisse, sed etiam deridendo, & flagellando exhibuisse, verba Joannis testantur. Quia vero totam accusationem quam adversus Dominum detulerunt, sollicita Pilati interrogatione videbant evacuata, tandem ad scias se preces convertunt: unde sequitur: *At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur; & invalescebant voces eorum. Theophylactus* (super *Adjudicavit Pilatus fieri petitionem.*) Tertio clamant contra Christum, ut per trinam hanc vocem, suam esse occisionem Christi approbent, quam petendo extorserunt: sequitur enim: *Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem; Jesum vero tradidit voluntati eorum. Chrysostomus.* Putabant enim hoc se posse astruere, quod Jesus deterior esset latrone, & adeo nequam ut neque pro pietate, neque pro festi prerogativa deberet liberari.

(d) *Glossa.* (a) Posita condemnatione Christi, convenienter agitur de crucifixione, cum dicitur: *Et cum ducerent eum; apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt ei crucem portare post Jesum. Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 10.) Joannes autem narrat quod Jesus bajulabat sibi crucem: unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem cum exiret in eum qui dicitur calvarie locum. Simon autem in itinere angarius est, cui data est portanda crux usque ad locum; (b) nullus enim aliorum acceptabat crucem bajulare, eo quod lignum detestabile putabatur; & ideo Simoni Cyrenæo, quasi in quamdam jacturam imposuerunt crucem portare, quam alii recusabant. Hic adimpletur illud Esaiæ 19. ,, Cujus principatus super humerum ejus: ,, principatus enim Christi est crux ejus, propter quam, secundum Apostolum, Deus eum exaltavit. Et sicut in signum dignitatis alii altheum, alii miram portant; sic & Dominus crucem. Et si inquiras, invenies non aliter in nobis regnare Jesum, nisi per asperitates: quo fit ut delitiosi inimici sint Christi crucis. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de portatione crucis Christi.) Christus ergo crucem bajulans, jam trophæum suum victor attulit: crux super humeros imponitur, quia sive Simon, sive ipse portaverit, & Christus in homine, & homo portavit in Christo. Nec discordant Evangelistarum sententiæ, (1) quando concordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est, ut prius cru-

(1) *Al.* quoniam.

Ex edit. P. Nicol. (a) Non est in Glossa quæ nunc extat, nec ulla talis distributio materiæ, quæ ad feriendam aptiorem hic addita videtur. (b) *Theophylactus.*

crucis suæ trophæa ipse erigeret; deinde martyribus traderet erigendum. Non Judæus est qui crucem portat; sed alienigena, atque peregrinus; nec præcedit, sed sequitur, juxta hoc quod scriptum est supra 9. *Tollat crucem suam, & sequatur me. Bēda* (super *Apprehenderunt Simonem Cyrenensem.*) Simon autem obediens, Cyrene heres interpretatur: unde per eum populi Gentium designantur, qui quondam peregrini, & hospites testamentorum, nunc obediendo facti sunt Dei heredes. De villa autem Simon egrediens, crucem portat post Jesum, cum paganis ritibus derelictis; vestigia dominicæ passionis obedienter amplectitur. Villa enim Græce pagos vocatur, à qua pagani nomen trahunt. *Theophylactus*. Vel ille tollit crucem Christi, qui venit à villa; id est dimittit hunc mundum, & opera ejus in Hierusalem, id est in supernam libertatem, tendens. Ex hoc etiam non modicum sumitur documentum. Qui enim ad modum Christi magister est, debet ipse prius tollere crucem, & timore Dei propriam carnem configere; & sic subditis, & obedientibus eam imponere. Sequitur autem Christum etiam multitudo plebis, & mulierum: nam subditur *Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Bēda* (cap. 93. in Luc.) Multa quidem turba crucem Domini, sed non una eademque mente sequebatur: nam populus qui ejus mortem impetraverat, ut morientem lætus aspiceret; mulieres vero, ut moriturum plorarent. Non autem ideo solus mulierum plangit sequebatur, quia non etiam innumerus virorum cœtus de ejus erat passione mœstissimus; sed quia foemineus, quasi contemptibilior, sexus liberius poterat quod seferat ostentare. *Cyrellus*. Amans etiam lacrymarum est semper, sexus foemineus, & mentem habens flexibilem ad pietatem. *Theophylactus*. Per hoc etiam significabatur quod multitudo magna Judæorum esset post crucem isurata, credens in Jesum. Sed & mens infirma, quæ significatur per foeminam, & sumpta cordis contritione per poenitentiam fleat sequitur Jesum propter nostram salutem afflictum. Flebant igitur mulieres per compassionem. Eum autem qui ultro patitur, flere non oportet, sed magis ei applaudere; & ideo eas flere veiat; sequitur enim: *Conversus autem Jesus ad illas dixit: Filie Hierusalem, nolite flere super me. Bēda* (cap. 93.) Cujus scilicet cita resurrectio mortem solvere potest. (1) Tunc mors & omnem mortem, & ipsum mortis def-

tructura est auctorem. Notandum autem, cum filias Hierusalem appellat, quod non sola quæcum eo venerant à Galilæa, sed & ejusdem urbis cives, (2) & mulieres adhæserunt. *Theophylactus*. Mandat deplorantibus eum, in futura mala prospectum intendere, & super illis flere; sequitur enim: *Super vos ipsas flete, & super filios vestros. Cyrillus*. Significans in futuro mulieres liberis esse orbandas: nam irruente bello in terram Judæorum, cuncti simul peribunt magni, & partim unde sequitur: *Quia ecce venient dies in quibus dicent: Beate, sterile, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Theophylactus*. Cum (3) scilicet foemina crudeliter suos affabunt filios, & venter qui produxerat, (4) infelicitate iterato recipiet generam. *Bēda* (cap. 93.) In quo die venturæ à Romanis obsidionis, & captivitatis tempus significat; de quibus supra dixerat, *Matth. 24. & Væ prægnantibus, & nutriendis in illis diebus.* Naturale est autem imminente captivitate hostili, alta, vel abdita, quibus abscondantur homines, refugia quærere; unde sequitur: *Tunc incipient montibus dicere: Cadite super nos; & collibus, Operite nos.* Refert enim Josephus, insistentibus sibi Romanis, certatim Judæos cavernas montium, collibusque pertisse speluncas. (5) Potest autem, & ex superfluo, quod beatificandas dicit sterile, de his intelligi qui utrolibet sexu se castraverunt propter regnum cælorum; montibus, collibusque dici: *Cadite super nos, & operite nos* cum qui libet suæ fragilitatis memores, ingruente tentationum articulo, sublimium quorumcumque virorum quæsierint exemplis, monitis, & precibus defendi; unde in margini sic dicitur bulli. Sequitur: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* *Gregorius* 12. *Moral.* (cap. 4.) Se lignum viride, & nos lignum aridum dixit, quia ipse in se vim divinitatis habuit, nos vero qui puri homines sumus, lignum aridum appellamur. *Theophylactus* (super *Si in viridi ligno*). Quasi dicat Judæis: Si ergo in me lignum fructiferum, jugiter virens, taliter facti fuerunt Romanis, quid non audentabunt erga vos? Populum dico, quasi lignum aridum, privatum qualibet vivificante virtute, nec ullam fructum ferentem. *Bēda* (super *isdem verbis*). Vel quasi omnibus dixeret: Si ego, qui peccatum non feci, lignum vitæ appellatus, sine igne passionis à mundo non exeo; quid putas, eis mædere tormenti, qui sunt fructibus vacui? *Theophylactus*. Malam autem opinionem

(1) Al. cui. (2) Al. ei. Forte, utrumque legendum in hunc modum: cives ei, & mulieres adhæserunt. (3) Al. enim. (4) Al. miserabiliter, item debilitate. (5) Al. Potest etiam quod beatificandas, &c.

de Dominis. Insuper volens diabolus, etiam la-
trones faciebat crucifigi cum eo: unde sequi-
tur: *Ducebantur autem & alii duo nequam cum
eo ut interficerentur.*

^F(c) *Athanasius.* (a) Ubi corruptum est ge-
nus humanum, ibi Christus proprium corpus
exposuit, ut ubi seminata est corruptio, ibi-
dem incorruptio briatur; propter quod in lo-
co Calvariae crucifigitur: dicitur enim: *Et
postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria,
ibi crucifixerunt eum:* quem locum doctores Ja-
dæorum ajunt esse sepulcrum Adæ. *Beda* cap.
93. Vel aliter. Foris portam loca erant in
quibus truncabantur capita damnatorum, &
Calvariae, idest decollatorum; sumpserunt no-
men; Et sic pro omnium salute quali no-
xius inter noxios crucifigitur, ut ubi abun-
davit peccatum, superabundet & gratia;
Cyillus. Non autem ipse unigenitus Dei Fi-
lius in propria natura qua Deus est, passus
est quæ sunt corporis, sed magis in natura ter-
rena. Decet enim utrumque de uno & eodem
Filio dici; scilicet & non pati divine, & pas-
sum esse humanitas. *Eusebius.* (b) Si autem ali-
ter post conversationem cum hominibus eva-
nescens subito evolare, fugiens mortem, ab
hominibus compararetur phantasmati: & quem-
admodum si quis incombustibile quoddam no-
bis vas, & prævalens ignis nature velet osten-
dere, flammam illud traderet, & consequenter
a flamma illud ignem extraheret; sic Dei Ver-
bum volens ostendere instrumentum, quo usus
est ad humanam salutem, esse prævalens mor-
ti, mortale morti exposuit ad demonstrandam
ejus naturam; deinde post modicum a morte
illud eripuit in signum divinæ virtutis. Et pri-
mæ quidem causa mortis Christi hæc est, se-
cundæ vero divinæ potestatis ostensio; corpus
Christi inhabitans: cum enim antiquitas des-
serebant homines, comminanti exitum mortis
fortios, quos heros, & divos nominabant,
docuit illum solum mortuum verum Deum ef-
fectandum quem bravia victoria, morte prof-
rata, decorant. Tertiam rationem est victima pro
foro genere hominum mactanda qua oblata; tota
potestas demonum perit, & error quilibet
est sedatus. Et & alia causa salutiferæ mortis,
ut discipuli occulta fide conspicerent resurrec-
tionem post mortem; ad quam propriam spern-

(1) *Al.* hostis obtulerit.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. Absque indice loci a Corderio recensetur, sed ex orat. in Passionem, vel in Crucem Domini desumptum est. (b) In Catena prædicta. (c) Citat S. Thomas Chrysostomi nomine & 3. Parte quæst. 46. art. 3. ad 2. sed non indice loci designato, qui nec occurrit apud illum, sed apud Athanasium Lib. de Incarnatione Filii Dei ante med. verbis tamen aliter dispositis, & alia serie collocatis. (d) Orat. 1. de Resurrect. Christi.

erigere docebantur, ut mortem contemnes,
agonem contra errores inirent alacriter. *Chry-
sostomus.* (c) Non autem sui mortem, quam
non habebat, cum sit vita, sed hominum ve-
nit consumpturus Salvator: unde non propria
morte corpus deposuit, sed ab hominibus illa-
tam sustinuit. Sed & si agrotavisset corpus ejus,
& in conspectu omnium solveretur, inconve-
niens erat eum qui sanaret aliorum languores,
habere proprium corpus affectum languoribus.
Sed & si absque aliquo morbo seorsum alicu-
bi corpus deposuisset, ac deinde rursus se of-
ferret, non crederetur ei de resurrectione disse-
renti: oportet enim mortem resurrectionem
præcedere. Cur ergo resurrectionem palam qui-
dem prædicaret, clanculo vero moreretur? Ni-
mirum si latenter hæc evenissent, quot excogi-
tarent homines incredulitatis calumnias? Quo-
modo pateret Christi in mortem victoria, nisi
coram omnibus eam patiens, per incorruptionem
corporis probasset extinctam? Sed dices
Decebat saltem gloriosam mortem sibi excogi-
tare, ut evitaret ignominiam crucis. Sed & si
hoc fecisset, suspectum se reddidisset, quasi
non habens virtutem contra quamlibet mortem.
Sicut ergo pugil prosterbens illum quem (1)
hostes obtulerint, ostenditur excellentior omni-
bus; sic omnium vitam ab hostibus illatam, quam
putabant esse diram, & infamem, & detestabilem
mortem in cruce suscepit, ut hac interempta,
dominium mortis totaliter destruaetur. Propter
quod non caput ei amputatur ut Joanni; neque
sectus est, ut Esaias; ut corpus integrum, & in-
divisibile morti ferret, & non fiat occasio vo-
lentibus Ecclesiam dividere. Volebat etiam sup-
portare quam incurramus maledictionem, ma-
ledictam mortem, scilicet crucis; suscipiendo,
secundum illud Deut. 21. „ Maledictus ho-
mo qui pendet in ligno. „ In cruce etiam ex-
pansis manibus moritur, ut altera quidem ma-
nu veterem populum, altera eos qui sunt ex
Gentibus trahat: utrosque sibi conjungens. Mo-
riens etiam in cruce a dæmonibus expiat aë-
rem, & ascensum nobis parat in cælum. *Theo-
phylactus.* Quia etiam per lignum mors intrave-
rat, necesse erat ut per lignum exterminaretur,
& ut Dominus per ligni dolores invictus tran-
siret, confutaret delectationem provenientem ex
ligno. *Gregorius.* (d) Nissenus. Sed & figura cru-
cis.

cis à medio contactu in quatuor extrema pariter, significat virtutem, & providentiam ejus qui in ea pependit, ubique diffusam. *Augustinus*. (a) de Quæst. nov. & veter. testamenti. Non frustra etiã tale genus mortis elegit, ut latitudinis, & altitudinis, & longitudinis, & profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno quod transversum desuper figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, idest persistitur, & perseveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte quæ ab illo quod transversum figitur, sursum versus relinquitur: hoc est ad caput crucifixi, qui bene spirantium, superna expectatio est. Jam vero illud ex ligno quod fixum occultatur, unde totum illud (1) exurgit, profunditatem significat gratiæ gratiæ. *Chrysostomus*. (b) Duos etiam latrones utrinque crucifixerunt, ut eorum suspicionis fieret particeps: unde sequitur: *Et latrones, unum à dextris, alterum à sinistris*. Sed non ita evenit: nam de illis nihil dicitur: hujus autem crux ubique honoratur. Reges diademata deponentes, assument crucem: in purpulis, in diadematis, in armis, in mensa sacrata; ubique terrarum crux emicat. Non talia sunt humana: viventibus enim illis qui egerunt strenue, arident propria gesta; his autem pereuntibus, pereunt. Sed in Christo totum contrarium: nam ante crucem omnia mæsta; ut autem crucifixus est, omnia clariora facta sunt; ut nosceas non purum hominem esse crucifixum. *Beda*. Duo autem latrones cum Christo crucifixi significant eos qui sub fide Christi, vel agonem martyrii, vel continentiæ arctioribus instrata subeunt; sed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dexteri latrones; qui autem humanæ laudis intuitu, sinistri latronis actus imitantur.

(c) *Chrysostomus*. (c) Quia Dominus dixerat, *Matth. 6.* Orate pro prosequentibus vos; hoc etiam crucem ascendens fecit: unde sequitur: *Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis*; non quia non posset ipse relaxare, sed ut nos pro prosequentibus orare doceret, non solum

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* exurget. (2) *Al.* vellent. (3) *Al.* ea. (4) *Al.* nondum. (5) *Al.* omittitur conjunctio &. (6) *In Veneta Nicolini editione an. 1593.* omittitur talis in paradysum. (7) *Quatuor jam citata exempla legunt.* In forte autem videtur (item dicitur) gratia Dei commendata esse. (8) *Al.* deest autem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) De gratia novi & vet. testam. Sumptum est ex epist. 120. cap. 26. (b) Partim ex hom. 88. in Matth. partim ex hom. quod Christus sit Deus. (c) In Car. Græc. PP. Sine indice loci Corderius notat, & sub his autem expresse verbis non occurrit, sed aliquid simile tum ex hom. 18. in Matth. tum etiam ex hom. 61 & 62. colligi potest, ut & ex hom. de Cruce, & latrone. (d) Nec notatur à Corderio in Catena Græc. nec occurrit quisquam sit,

verbo, sed & opere. Dicit autem, *Dimitte eis*, si poenituerint: favet enim poenitentibus, si (2) velint post tantam nequitiam, reatus per fidem diluere. *Beda* (cap. 94.) Neque putandum est hic eum frustra orasse; sed in eis qui post ejus passionem crediderunt, quod orabat, impetrasse. Notandum sane, quod non pro eis oravit qui Filium Dei intellexerunt crucifigere, nec confiteri voluerunt, sed pro eis qui nesciebant quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam: unde subdit: *Non etiam sciunt quæ faciunt.* *Græcus*. (d) Permanentes vero post crucem in infidelitate nullus per ignorantiam juvari putabit, dignis miraculis, sonora voce (3) eum prædicantibus esse Deum. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. Qualem Christus crucem ascenderit.) Refert ergo considerare qualis crucem ascendat: (4) nudum enim video. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adjumenta non quærat. Victus est autem Adam qui vestimenta quæsit; vicit ille qui tegumenta deposuit, (5) & talis ascendit quales nos auctore Deo natura formavit: talis in paradiso primus homo habitaverat, (6) talis in paradysum homo secundus intravit. Pulchre autem ascensus crucem regalia vestimenta deposuit, ut scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum Regem, etsi utrumque Christus. *Athanasius* (in serm. de pass. & cruc.) Qui etiam cunctas conditiones nostras causa nostri suscepit, induit vestimenta nostra, signa mortificationis Adæ, ut exuat illa, & horum vice induat nos vitam, & incorruptionem.

Sequitur: *Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes.* *Theophylactus*. Forsitan enim plures eorum egebant, vel forte magis ad opprobrium hoc faciebant, & ex quadam lascivia quid enim pretiosum inveniebant in vestibus? *Beda*. (7) In forte autem gratia Dei commendata est: quia cum fors mittitur, non personæ cujusquam, vel meritis, sed occulto Dei judicio ceditur. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 12.) Hoc quidem breviter dictum est à tribus Evangelistis; *Joannes* (8) autem distinctius hic explicat: quemadmodum hoc gestum sit. *Theophylactus*. Deludentes igitur hoc agebant: nam ubi principes subsannabant, quid dicere oportet de

M 4

vul-

vulgo? Sequitur enim: *Et stabat populus, qui scilicet petierat, eum crucifigi, expectans, scilicet finem; & deridebant eum, principes cum eis.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 13.) Quia principes dixit, nec addidit sacerdotum, omnes primates generali nomine complexus est, ut ibi possent intelligi scribæ, & seniores. Beda. Qui etiam nolentes consentitur quod alios salvos fecit: sequitur enim: *Dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.* Athanasius (in serm. de pass. & cruc.) Dominus autem vere Salvator non salvando seipsum, sed creaturam liberando volebat cognosci Salvator. Neque enim medicus, quia sibi medetur, medicus esse cognoscitur, nisi erga languidos artem probet: sic Dominus Salvator existens, non habebat opus salutis, neque descendendo de cruce volebat cognosci Salvator, sed morando: multo namque majorem salutem mors Salvatoris affert hominibus, quam descensus de cruce. Græcus. (a) Videns autem diabolus nullum esse sibi defensorium, titubabat, & quasi aliud non valens, tentavit ulterius propinari Salvatori acetum ad bibendum: sequitur enim: *Illudabant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes illi;* quod contra seipsum facere diabolus ignorabat: nam amaritudinem iræ ex prævaricatione legis factam, qua cunctos detinebat, Salvatori præbebat; quam ille sumens consumebat, ut vice aceti, vinum det nobis in potum, quod sapientia miscuit. Theophylactus. Obtulerunt autem milites Christo acetum, quasi Regi subministrantes: sequitur enim: *Dicentes: Si tu es Rex Judæorum, salvum te fac.* Beda. Et notandum, quod Judæi vocabulum Christi Scripturæ sibi auctoritate creditum blasphemantes irident; milites vero, utpote Scripturarum nescii, non Christo, sed Regi Judæorum insultant.

(g) Theophylactus (super. Brat & superscriptio.) Aliam attende sagacitatem dæmonis agitatum in Christum: triplici enim litterarum figura promulgabat accusationem Jesus, ne scilicet quemquam (1) transeuntem lateat quod ob hoc suspensus fuerat, quia se Regem faciebat: dicitur enim: *Erat autem & superscriptio scripta super illum litteris Græcis, Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Judæorum:* per quod significabatur, potentissimas Gentium, quales erant Romani, prudentissimas, quales Græci, maxime Deum colentes, quale fuit Judæorum genus, subijci debere imperio Christi. Ambrosius (ubi supra.) Merito autem supra crucem po-

nitur titulus: quia non humani corporis, sed divinæ potestatis est regnum quod habet Christus. Lego titulum Regis Judæorum, cum lego Joan. 18. „Regnum meum non est de hoc mundo:“ lego causam Christi super caput ejus scriptam, cum lego ibid. 1. „Et Deus erat „Verbum:“ „caput enim Christi Deus:“ „1. Corinth. 11. Cyrillus. Alter autem latronum eadem cum Judæis cruciabat: sequitur enim: *Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, & nos.* Alter vero refrenabat voces ipsius: sequitur enim: *Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es: sed & proprium reatum confessus est subdens: Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus.* Chrysostomus. Hic fungitur vice judicis, condemnatus, & incipit de veritate censere qui coram Pilato post multa tormenta confessus est scelera. Quia aliud est homo censor, quem latent intima, & aliud Deus, qui mentes penetrat: & ibi quidem post confessionem pœna subsequitur, hic autem confessio fit ad salutem. Sed & Christum pronuntiat innocentem, cum subdit: *Hic vero nihil mali fecit;* quasi dicat: Novam vide injuriam; honestatem damnari cum scelere. Nos viventes (2) occidimus, hic mortuos suscitavit; nos aliena sumus furati, hic & sua jubet tribuere. Beatus igitur latro affantes docebat, talia differens, quibus alterum increpabat. Sed ut videt extinctos auditus affantium, redit consequenter ad eum qui novit præcordia: sequitur enim: *Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.* Crucifixum aspicias, & Dominum profiteris: condemnati vides figuram, & Regis prædicas dignitatem: mille malis imbutus, postulas justitiæ fontem reminiscitur nequitia. Sed dices: Video quidem apparens opprobrium, sed intueor latens regnum; & tu avertis mea publica scelera, & acceptas fidem intentionis occultæ. Discipulum veritatis usurpavit nequitia, discipulum nequitia non commutabit veritas? Gregorius 18. Moral. (cap. 25.) In cruce clavi manus ejus pedesque ligaverant, nihilque a pœnis in eo liberum nisi cor, & lingua remanserunt. Inspirante Deo totum illud ei obtulit quod in se liberum invenit; ut juxta hoc quod scriptum est Rom. 10. corde crederet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem. Tres autem virtutes, quas Apostolus memorat, subito repletus gratia, & accepit latro, & servavit in cruce. Fidem namque habuit, qui

reg-

(1) Al. transeuntem. (2) Al. occidimus, hic mortuus suscitavit, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ex parte Corderius hæc refert in Catena Græcorum, sed nec nomen apponit, nec indicem cujusquam norat.

regnaturum Deum credidit, quem secum pariter morientem vidit; spem habuit, qui regni ejus aditum postulavit; qui caritatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem, & collatorem pro simili scelere morientem de iniquitate sua redarguit. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de duobus latronibus) Palcherrimum autem datur affectandæ conversionis exemplum, quod tam cito latroni veria relaxatur. Cito ignoscit Dominus, quia cito ille convertitur, & uberior est gratia quam precatio: semper enim Dominus plus tribuit quam rogatur. Ille rogabat, ut memor sui esset; de Domino autem sequitur: *Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Vita est enim esse cum Christo, & ubi Christus; ibi regnum. *Theophylactus* (parum ante illud, *Erat autem fere hora sexta.*) Et quemadmodum quisque Rex victoriosus rediens ex triumpho optima prædæ fert secum; sic & Dominus prædatus portionem diabolicarum prædæ, scilicet latronem, ducit secum in paradysum. *Chrysostomus.* Erat ergo videre Salvatorem in medio latronum, trutinam justitiæ trutinantem fidem, & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit ante totum orbem, & ante Apostolos. Nudo verbo, sola fide in paradysum introivit, ne quis post errores introitum desperaret. Attende celeritatem à cruce in cælos, à condemnatione in paradysum, ut noveris non ad benevolentiam illius, sed ad clementiam Dominum totum fecisse: Si autem jam facta est bonorum retributio, numquid supervacua erit resurrectio? Si enim introduxit latronem in paradysum, corpus autem ejus corruptum remansit foris, liquet non esse resurrectionem corporum. Hæc dicunt illi. Sed caro, quæ fuit laborum particeps, numquid privabitur præmiis? Audi Paulum dicentem 1. Corinth. 15. „ Oportet corruptibile hoc incorruptionem induere. “ Sed si Dominus pollicitus est regnum cælorum; introduxit autem latronem in paradysum, nondum ei retribuit præmia. Sed dicunt: Nominè paradisi regnum cælorum nominavit, usitato nomine utens dum alloqueretur latronem, qui nihil audierat de arduis documentis. Quidam autem non sic legunt: *Hodie mecum eris in paradiso,* sed sic: *Dico tibi hodie;* & consequenter, *mecum eris in paradiso.* Sed adhuc evidentiorè solutionem subjungemus: nam medici cum vident aliquem desperatum, dicunt: Jam mortuus est; sicut & latro, quoniam non amplius timebatur ejus regressus ad perditionem, dicitur paradysum in-

trasse. *Theophylactus.* Hoc tamen est verius omnibus, quod quamvis (1) non omnia promissa sortiti sunt & latro, & alii sancti, ne sine nobis (2) consummarentur, ut dicitur in epistola ad Hebræos cap. 11. sunt tamen in regno cælorum, & in paradiso. *Gregorius Nissenus.* (a) Hoc iterum oportet discutere quomodo latro censeatur dignus paradiso, cum sanctis flamma framea prohibeat introitum. Sed attende, quod sermo dñvibus eam versatilibus dicit, ut indignis quidem obviet, dignis vero liberum ad vitam patefaciat aditum. *Gregorius 12. Moral.* (cap. 7.) Vel illa romphæa flammæ versatilis dicitur, pro eo quod scisset quandoque venire tempus ut etiam removeri debuisset, quando scilicet veniret qui suæ incarnationis mysterio paradisi nobis iter aperiret. *Ambrosius.* Lib. 10. in Luc. cap. de duobus latronibus) Sed & illud solvendum est, quia alii, scilicet Matthæus, & Marcus, duos convincentes inducunt latrones; iste unum convincentem, unum repugnantem: fortasse & iste prius convinciatus est, sed repente conversus est. Potuit etiam de uno pluraliter dici, sicut est illud Hebr. 11. „ In „ caprinis pellibus ambulabant . . . secti sunt; „ cum solus Elias melotidem habuisse, Esaias secus esse doceatur. Mystice autem duo latrones duos populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo; quorum dissentio diversitatem pariter credentium significat. *Beda* (cap. 94. super *Hodie mecum eris.*) „ Qui- cumque enim baptizati sumus in Christo „ Jesu, in morte ipsius baptizati sumus: “ Rom. 6. Per baptismum autem, cum peccatores essemus, ablui- mur: sed alii dum Deum in carne passum laudant, coronantur; alii dum aut opera baptismi habere remuerunt, dono quod accipere, privantur.

(b) *Cyrillus.* Postquam cruci tradiderunt Dominum omnium, mundi machina lugebat proprium Dominum, & „ obtenebrata est lux in „ meridie, “ secundum Amos 8. unde dicitur: *Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universa terra usque in horam nonam:* quod erat manifestum indicium quod forent passuræ caliginem crucifigentium animæ. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 17.) Hoc autem quod de tenebris dictum est, etiam alii duo Matthæus, & Marcus, contestantur. Addit autem Lucas, unde factæ sunt tenebræ, cum subdit: *Et obscuratus est sol.* *Augustinus* 3. de Civit. Dei (cap. 15.) Quam solis obscuratorem non canonico cursu siderum accidisse satis ostendit, quod tunc erat pascha Judæorum, quod plena luna solemniter agitur; regularis autem solis defectio non nisi-

(1) *Al. omittitur.* non. (2) *Al. consummaretur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec refertur à Corderio in Catena Græc. nec occurrit.

nisi (1) in fine lunæ contingit. *Dionysius* in Epistola 7. ad Policarpum. (2) Cum ambo apud Heliopolim essemus, ambo simul incidentem mirabiliter soli lunam notabamus (non enim ejusce conjunctionis tunc aderat tempus) ipsamque rursus ab hora nona usque in vesperam ad solis diametrum, supra naturæ vires restitutam. Insuper & eam lunæ incidentiam, observavimus ab oriente cœpisse, & usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum resillisse, nec ex ea, ut affolet, parte luminis defectum, & restitutionem contigisse, sed ex adverso diametri. *Græcus.* (a) Hoc igitur prodigium factum est ut pateret quod qui mortem susceperat, gubernator esset totius creaturæ. *Ambrosius.* Sol etiam occidit sacrilegis, ut funesti spectaculum sceleris obumbraret; tenebræ effusæ sunt oculis perfidorum, ut fidei lumen resurgeret. *Beda* (super *Et velum templi.*) Volens autem Lucas miraculum miraculo adungere, subjungit. *Et velum templi scissum est medium.* Hoc expirante Domino factum est, sicut Matthæus, & Marcus testantur; sed Lucas præoccupando narravit. *Theophylactus.* Per hoc autem Dominus ostendebat, quod non erunt ulterius Sancta sanctorum inaccessibleia; sed tradita in manus Romanorum inquinarentur, & eorum aditus pateret. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de commendatione spiritus Jesu.) Velum etiam scinditur, quo duorum populorum divisio, & synagogæ profanatio declaratur. Scinditur velum vetus, ut Ecclesia nova fidei suæ vela suspendat. Synagogæ velamen suspenditur, ut religionis internæ mysteria revelata, mentis cernamus intuitu. *Theophylactus.* Per hoc etiam ostenditur quod velum, quod sequestrabat nos à sacris quæ sunt in cælo, dirumpitur, id est Dei inimicitia, & peccatum. *Ambrosius* (ut supra.) Deinde etiam ubi acetum bibit, assumptæ mortalitatis impletum est omne mysterium, & immortalitas sola remansit: unde sequitur: *Et clamans voce magna ait Jesus: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* *Beda.* Patrem invocando, Filium Dei se esse declarat; spiritum vero commendando, non defectum suæ virtutis, sed confidentiam ejusdem cum Patre potestatis insinuat. *Ambrosius* (ut supra.) Caro

moritur, ut resurgat spiritus; Patri commendatur, ut cælestia quoque ab iniquitatis vinculo solverentur, & pax fieret in cælo, quam terrena sequerentur. *Cyrillus.* (b) Hæc autem vox edocet quod animæ sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei facto Christo principio. *Athanasius.* (c) Commendat enim Patri per se universos mortales in se vivificatos: nam sumus membra ejus, secundum illud Apostoli ad Galat. 3. „ Omnes unum estis in Christo. “ *Gregorius Nissenus.* (d) Decet autem quærere qualiter in eodem tempore Dominus tripartitus seipsum: in viscera terræ, ut dixerat pharisæis; in paradisum Dei, ut dixit latroni; in manus paternas, ut nunc dicitur. Sed recte considerantibus hoc nec quæstione dignum videtur: nam qui ubique est per divinam potentiam, quolibet loco adest. *Ambrosius.* Commendatur ergo Patri spiritus; sed cum sit in superioribus, illuminat & inferna, ut universa redimantur: etenim Christum omnia, & in Christo omnia. *Gregorius Nissenus.* (e) Aliâ solutio est, quod in tempore passionis neutram partem humanitatis semel unita divinitas dimisit, sed animam de corpore sponte disjuxit; se tamen in utroque permanentem ostendit: nam per corpus in quo mortem suscepit, confutavit mortis potentiam; per animam vero latroni paravit introitum paradisi. Dicit autem Esaias cap. 49. de superna Hierusalem, quæ à paradiso non est alia: „ Super manus meas depinxi mania tua. “ Unde palam est quod existens in paradiso manus Patris inhabitabat. *Damasceus.* (f) Vel expressius loquendo, in sepulcro erat secundum corpus, in inferno secundum animam; sed sicut Deus in paradiso cum latrone, & in throno erat cum Patre, & Spiritu Sancto. *Theophylactus.* Clamans vero alta voce expirat, quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi: unde sequitur: *Et hæc dicens, expiravit.* *Ambrosius.* Quasi dicat: Tradidit spiritum, quia non invitus amisit: quod enim emititur, voluntarium est, quod amittitur, necessarium.

(1) *Augustinus* 4. de Trinit. (cap. 13.) Cum post illam vocem continuo tradidit spiritum, hoc ma-

(1) *Al.* omittitur præpositio in. (2) Quatuor, quæ sæpe retulimus, exempla sic habent. Apud Heliopolim enim tunc præsentibus, inopinabiliter soli lunam incidentem videamus (non enim erat conveniens conjunctionis hujus tempus) & rursus ipsam à nona hora usque ad vesperam ad solis diametrum supernaturaliter restitutam. Eclipsim etiam illam ex oriente vidimus incepisse, & usque ad solarem terminum pervenire; postea vero retrocessisse; ac rursus non ex eodem defectum, & restitutionem luminis extitisse, sed ex adverso diametri factam esse. Talia sunt ejus temporis facta supernaturalia, & soli Christo, qui est omnium causa, possibile (addit Nicolai factu.)

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hæc non refert Corderius in Catena Græcorum, nec occurrunt. (b) Hic Cyrilli locus non occurrit, nec quod Chrysostomum, ex quo editio Antuerpiensis notat. (c) De Incarnatione contra Arrianos. (d) Orat. 1. de Resur. (e) Ibidem. (f) In hom. de Sabbato Sancto post med.

maxime qui aderant; sunt mirati: longa enim morte cruciabantur ligno suspensi: unde dicitur: *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat.* Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 20.) Non est autem contrarium quod Matthæus, viso terræ motu, dicit admiratum Centurionem, cum Lucas dicat hoc eum admiratum fuisse quod emissa illa voce spirasset, ostendens quam potestatem habuit quando moreretur. In eo autem quod Matthæus dixit, non solum viso terræ motu, sed addidit: „ Et his quæ fiebant,“ integrum locum fuisse demonstravit Lucas, ut diceret ipsam Domini mortem fuisse miratum, quod autem Lucas etiam ipse dixit: *Videns autem Centurio quod factum erat*, in eo genere incluserit omnia quæ facta erant in illa hora mirabiliter, tanquam unum mirabile factum commemorans, cujus quasi membra & partes erant omnia illa miracula. Quod autem alius dixit (Matth. 27.) Centurionem dixisse: „ Vere „ Filius Dei erat iste;“ Lucas autem ait, quod *justus erat*, putari potest diversum: sed vel utrumque dictum à Centurione debemus intelligere, & aliud illum aliud istum commemorasse; vel fortasse Lucam exprimere (1) voluisse sententiam Centurionis, quomodo dixerit Jesum Filium Dei: forte enim non Unigenitum æqualem Patri Centurio intellexerat; sed ideo filium Dei dixerat, quia justum crediderat; sicut multi justii dicti sunt filii Dei. Jam vero quia Matthæus addidit eos qui cum Centurione erant, Lucas vero hoc tacuit; non est contrarium, cum alius dicit quod alius tacet: & Matthæus dixit, „ Timuerunt valde;“ Lucas autem non dixit, Timuit, sed *glorificavit Deum*; quis non intelligat Deum timendo glorificasse? *Theophylactus*, Nunc autem videtur effectum fortis quod Dominus dixerat Joann. 12. „ Cum „ exaltatus fuero, omnia ad me traham:“ exaltatus namque in cruce attraxit latronem, & Centurionem, sed & quosdam Judæorum, de quibus sequitur: *Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.* Beda (cap. 94.) Quod percutiebant pectora, quia poenitentia, & luctus indicium est, potest dupliciter intelligi: sive enim eum cujus vitam didicerunt, injuste occisum dolebant; sive cuius mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tenebant. Notandum autem, quod Gentiles Deum timentes, aperte confessionis voce glorificant; Judæi percu-

S. Th. Op. Tom. IX.

tientes solum pectora, silentes domum redeunt *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de commendatione Spiritus Jesu.) O duriora faxis pectora Judæorum! Judex arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta referantur; Judæorum tamen immobilis duritia manet orbe concusso. *Beda* (super illud, *Videns Centurio.*) Unde merito per Centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium tacente synagoga confirmat. Impletur autem quod Dominus Patri conqueritur dicens Psal. 87. „ Elongasti à me amicum, & proximum; & notos „ meos, à miseria:“ unde sequitur: *Stabant autem omnes noti ejus à longe.* *Theophylactus*. Sed foeminarum genus olim maledictum, manet; & videt hæc omnia: sequitur enim: *Et mulieres quæ secutæ erant eum à Galilæa, hæc videntes; & sic primæ refocillantur justificatione, aut benedictione à passione profluente, sicut & resurrectione.*

(k) *Græcus*. (a) Fuerat quandoque Joseph occultus Christi discipulus, denique vinculum timoris rampens, ferventior factus, dominicum corpus turpiter pendens à ligno deposuit, comparans pretiosam margaritam verborum modestia: unde dicitur: *Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio.* *Beda* (cap. 94. in Luc.) Decurio vocatur, quod sit de ordine curiæ, & officia curiæ administret, qui etiam curialis à procurando munera civilia solet appellari. Magnæ ergo Joseph dignitatis apud sæculum, sed majoris apud Deum meriti fuisse laudatur: unde sequitur: *Vir bonus, & justus* (hic non conferserat consilia, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Judææ. Arimathæa ipsa est Ramatha civitas Helcanæ, & Samuelis. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 22.) Dicit autem Joannes quod erat discipulus Jesus unde & hic subditur: *Qui expectabat, & ipse regnabit Dei.* Merito autem moveretur ille qui propter timorem occultus erat discipulus, ausus sit petere corpus ejus, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur auderat sequitur enim: *Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu.* Sed intelligendum est istum fiducia dignitatis hoc fecisse, quæ præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeris exhibendo minus videtur curasse de Judæis, quamvis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. *Beda* (super *Accessit, & petiit corpus Jesu.*) Sic igitur per justitiam meritum sepeliendo corpori dominico (a) aptus, dig-

(1) *Al.* omittitur voluisse. (2) *Al.* deest aptus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec hujus Græci nomen à Corderio indicatur, nec sententia ipsa, quæ alibi etiam non occurrit.

nus fuit per nobilitatem potentie secularis illud impetrare: unde sequitur: *Et depositum involvit in sindone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possint carere divitiis. *Athanasius.* (a) Enormiter etiam agunt qui condiunt corpora mortuorum, & ea non sepeliunt, etiamsi sancta sint: quid enim sanctius, aut majus Domini corpore? quod tamen in monumento positum est, donec die tertia resurrexit: sequitur enim: *Et posuit eum in monumento exciso.* *Beda* (super *Et posuit in monumento.*) Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus edificatum esset, post resurrectionem suffossis tumuli fundamentis, ablatius furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam sequitur: *In quo nondum quiesquam positus fuerat:* ne post resurrectionem ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. Quia vero sexta die homo factus est, recte Dominus sexta die crucifixus humanæ reparationis implevit arcanum: unde sequitur: *Et erat dies parasceves,* quod præparatio interpretatur, quo nomine sextam feriam appellabant, quia ea die quæ in sabbatum forent necessaria, præparabant. Quia vero septimo die requievit conditor ab opere suo, sabbato Dominus in sepulcro requievit: unde sequitur: *Et sabbatum illucescebat.* Supra autem legitur, quia *stabant omnes noti ejus à longe, & mulieres quæ secutæ erant eum.* His ergo notis Jesu post depositum ejus cadaver ad sua remeantibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quo loco poneretur inspicere cupiebant: sequitur enim: *Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quæmadmodum positum erat corpus ejus:* ut scilicet ei tempore congruo munus possent suæ devotionis offerre. *Theophylactus* (in fin. Comm. in cap. 23. Luc.) Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, sed quasi puro homini atomata, & unguenta parabant more Judæorum, qui talis exhibebant defunctis: unde sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta.* *Beda* (cap. 94. parum à fine illius.) Sepulto enim Domino, quamdiu licebat operari, idest usque ad solis occasum, unguentis præparandis erant occupatæ. Mandatum autem erat ut sabbati silentium, idest quies, à vespe-

ra usque ad vesperam servaretur. Sequitur enim: *Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de sepultura corporis Jesu.) Mystice autem justus Christi corpus sepelitur: talis enim est Christi sepultura, quæ fraudem, iniquitatemque non habeat. Merito autem *Matthæus* hanc divitem dixit: suscipiendæ enim divitem nescivit fidei paupertatem. Justus Corpus Christi operit sindone; vesti & tu Domini corpus gloria sua, ut & ipse sis justus; & si mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine suæ; sed & vestitur Ecclesia innocentie gratia. *Beda* (super *Revolvitur eum in sindone.*) Ille etiam in sindone munda involvit Jesum qui pura eum mente susceperit. *Ambrosius* (ubi supra.) Non otiose alius Evangelista monumentum novum dixit, alius monumentum Josephæ etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis; victor mortis tumulum suum non habet. Quæ enim communicatio tumulo, & Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Christi etsi sit communis secundum naturam, specialis est secundum virtutem. Bene autem Christus in monumento conditur justus, ut justitiæ habitatione requiescat: monumentum enim hoc in duritiæ gentilis petra justus excidit penetrali verbi, ut prætenderetur in nationibus virtus Christi, cui pulcherrime (1) admotus est lapis. Quicumque in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, neve perfidiæ sit ingressus. *Beda* (super *Erat dies parasceves.*) Quod autem Dominus sexta die crucifigitur, septima in sepulcro quiescit, significat quod in sexta mundi ætate nos pro Domino pati; & velut mundo crucifigi necesse est; in septima vero, idest post mortem, corpora quidem in tumulis, animæ vero cum Domino requiescunt. (2) Usque huc & mulieres sanctæ, idest animæ humiles, dilectione ferventes, passioni Christi diligenter obsequuntur; & si forte valeant imitari, sedula curiositate, quæ ordine sit eadem passio completa, perpendunt: qua lecta, audita, recordata, mox ad paranda se opera virtutum, quibus Christus delectetur, convertunt, (3) ut finita præsentis vitæ parasceve, in requie beata tempore resurrectionis occurrere Christo valeant cum aromatis spiritualium actionum.

CA-

(1) Al. amarus, item admonitus. (2) Al. Usque nunc. *Nicolajus* legit sed & usque nunc. (3) Al. ut futura præsentis vitæ parasceve, & requie beata &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In vita S. Antonii sub finem.

CAPUT XXIV.

(a) **U**na autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quæ paraverunt aromata, & invenerunt lapidem revolutum à monumento, & ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste resurgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum ejus, & regressæ à monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Joanna, & Maria Jacobi, & ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

(b) Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus; & ipsi loquebantur ad invicem de omnibus quæ acciderant. Et factum est, dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent: & ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus Peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt de Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, & sermone coram Deo, & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

(c) Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant; & ipse se finxit longius ire, & coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum. Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quod surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

(d) Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis; ego sum, nolite timere. Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. Palpate, & videte, quia spiritum carnem, & ossa non habet, sicut me videris habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

(e) Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me.

(f) Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die;

& prædicari in nomine ejus poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Vos autem testes estis horum; & ego mittam promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.

(g) Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus suis benedixit eis; & factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis; & ferebatur in cælum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno; & erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum. Amen.

(a) **B**eda (cap. 94. in Luc.) Religiosa mulieres non solum in die parascève, sed etiam sabbato transacto, idest sole occidente, mox ut operandi licentia remeavit, emerunt aromata, ut venientes ungerent corpus Jesu, sicut Marcus testatur; præoccupante (1) tamen jam noctis articulo monumentum adire non valuerunt; & ideo dicitur: *Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverunt aromata.* Una sabbati, sive prima sabbati, prima est à sabbato, quam diem dominicam propter Domini resurrectionem mos christianus appellat. Quod autem valde diluculo mulieres venire ad monumentum, magnus querendi, & inveniendi Dominum fervor caritatis ostenditur. *Ambrosius.* Sed magna oritur hoc loco plerisque dubitatio: si quidem hic *valde diluculo*, Matthæus vespere sabbati mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Sed Evangelistas de diversis putes dixisse temporibus, ut (2) personas alias mulierum, & alias conjicias visiones. Quod autem scriptum est, vespere sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati, resurrexisse Dominum, sic temperandum est, ut neque mane dominica, quæ est prima post sabbatum, neque sabbato resurrectio facta credatur: nam quomodo triduum completur? Non ergo vespere die, sed vespere noctis resurrexit. Denique Græcus *Sero* dixit. Sero autem horam significat in occasu diei, & rei cujuslibet tarditatem; quomodo si dicas, Sero mihi suggestum est. Est ergo & sero tempus noctis profundum, unde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, custodiibus quiescentibus. Et ut scias nocte factum, mulieres aliæ sciunt, aliæ nesciunt: sciunt quæ observant noctibus & diebus; nesciunt quæ recesserunt. Nescit (3) una Maria Magdalene secundum Joannem: nam eadem & ante scire, & postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ, plures etiam fortasse Mariæ Magdalene; cum illud nomen personæ sit, hoc sumatur à loco. *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Vel

Matthæus à prima parte noctis, quod est vespere, ipsam voluit noctem significare; cujus noctis sine venerunt ad monumentum; & hoc ea de causa, quia jam à vespere paraverant, & licebat asserre aromata transacto sabbato. *Eusebius.* (a) Jacebat autem organum Verbi extinctum, magnus vero lapis claudebat sepulchrum, quasi mors eum duxisset captivum; sed nondum lapsa triduo vita se promit iterum post sufficientem mortis (4) convictionem: unde sequitur: *Et invenerunt lapidem revolutum à monumento.* *Theophylactus.* Nam Angelus revolverat eum, ut testatur Matthæus. (5) (b) *Origenes.* Amorus est autem lapis post resurrectionem propter mulieres, ut credant resurrexisse Dominum, videntes monumentum vacuum corpore: unde sequitur: *Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu.* *Cyrillus.* Cum igitur non invenissent corpus Christi, quod resurrexerat, ducebantur diversis cogitationibus; & propter amorem Christi, & adhibitam sollicitudinem meruerunt visionem angelicam: sequitur enim: *Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt juxta illas in veste fulgenti.* *Eusebius.* (6) Jucunditatis, & gaudii indicia salutiferæ resurrectionis nuntii, & fulgentes amictus præstant. Moyses enim plagas Ægypti præparans in flamma ignis Angelum perpevit. Sed non tales visi sunt mulieribus in sepulchro, sed mites, & hilares, quales decebat conspici in regno, & gaudio Domini. Et sicut in passione eclipsatus est sol, mæroris, & angustiae signa promens crucifigentibus Filium Dei; ita Angeli vitæ, ac resurrectionis præcones habitum salutiferi festi candidati designabant. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de devot. mulier. ad monumentum.) Sed quomodo Marcus unum juvenem in albis sedentem, Matthæus unum; Joannes, & Lucas duos Angelos in albis sedentes visos esse memoraverunt? *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Possumus intelligere unum Angelum visum à mulieribus, & secundum Marcum, & secundum Matthæum,

(1) *Al. omittitur* tamen. (2) *Al. primas.* (3) *Al. deest* una. (4) *Al. conjunctionem.* (5) *Al. Chrysostomus.* (6) *Al. Salutiferæ resurrectionis, & fulgentes (item fulgentis) amictus præstantes*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subintravit ex Eusebio non occurrit. (b) *Chrysostomus* hom. 19. in Matth.

thæum, ut eas ingressas, in monumentum accipiamus, scilicet in aliquod spatium quod erat aliqua (1) maceria communitum ante illum faxei sepulchri locum, atque ibi vidisse Angelum sedentem à dextris, quod dicit Marcus; deinde intus ab eis, dum inspiccerent locum in quo jacebat corpus Domini, visos duos alios Angelos stantes, sicut dixit Lucas locutos ad earundem exhortandum animum, & ædificandam fidem; unde sequitur: *Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram.* Beda (cap. 95.) Sanctæ mulieres astantibus sibi Angelis non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse: nec quempiam sanctorum legitur tempore dominicæ resurrectionis vel ipsi Domino, vel Angelis sibi visis, terræ prostratum adorasse: unde mos obtinuit ecclesiasticus, ut vel in memoriam dominicæ, vel in nostræ spem resurrectionis omnibus dominicis diebus, & toto quinquagesimo tempore non flexis genibus, sed declinantibus in terram vultibus oremus. Non erat autem in monumento, qui locus est mortuorum, quærendus ille qui ad vitam surrexit à mortuis: & ideo subditur: *Dixerunt ad illas*, scilicet Angeli ad mulieres: *Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit.* Die autem tertia, sicut ipse inter discipulos tam viros quam fœminas prædixit, resurrectionis suæ triumphum celebravit: unde sequitur: *Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertia die resurgere.* Die namque pasche hora nona spiritum tradens, vespere sepultus, mane prima sabbati resurrexit. Athanasius (de humanitate Verbi circa medium.) Poterat siquidem statim suscitare corpus à morte. (2) Sed dixisset aliquis eum nequaquam fuisse mortuum, vel non plene mortem ei inhæsisse. Forsitan quoque si eodem momento mors, & resurrectio contigissent, gloria incorruptibilitatis in incerto hæsisset. Quæ propter ut corpus vere extinctum ostenderetur, ipsa meridie mortem sustinuit, & tertia die illud incorruptibile redhibuit. Beda. Uno etiam die in sepulchro, & duabus noctibus jacuit, quia lucem suæ simplæ mortis, tenebris duplæ nostræ mortis adjunxit. Cyrillus. Instructæ autem

S. Thom. Oper. Tom. IX.

mulieres Angelorum affatibus accelerantes (3) ea retulerunt discipulis: unde sequitur: *Et recordata sunt verborum ejus; & egressæ à monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus.* Namque fœmina quæ quondam mortis fuit ministra, venerandum resurrectionis mysterium prima percepit, & nuntiat. Adeptum est igitur fœmineum genus (4) & ignominie absolutionem, & maledictionis repudium. Ambrosius (Lib. 10. cap. ult.) Mulieribus autem docere in Ecclesia non permittitur; sed domi viros suos interrogant. Ad eos ergo fœmina mittitur qui domestici sunt. Quæ autem fuerint hæc mulieres ostendit subdens: *Erat autem Maria Magdalene.* Beda super *Erat autem Maria.* Ipsa est soror Lazari; & Joanna, uxor Cusæ procuratoris Herodis; & Maria Jacobi, idest mater Jacobi minoris, & Joseph. Et communiter de aliis subditur: *Et ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* (a) Ut enim perpetui reatus apud viros mulier opprobrium non sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. Theophylactus (hoc loco.) Est autem naturaliter incredibile mortalibus resurrectionis miraculum: unde sequitur: *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non credebant illis.* (5) Gregorius (hom. 29.) Quod non tam illorum infirmitas, quam nostra, ut ira dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus permonstrata est; quæ dum nos legentes agnoscimus, de eorum dubitatione solidamur. Theophylactus. Petrus autem hoc audiens tollit moras, & vadit ad monumentum: quia nec ignis novit moras ingestus materis: unde sequitur: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum.* Eusebius. Solus enim ipse credit fœminis dicentibus se Angelos vidisse; & cum esset eximii affectus præ ceteris, sedulum se promebat, passim circumspiciens Dominum: unde sequitur: *Et procumbens vidit sola linteamina posita.* Theophylactus. Cum autem ad monumentum fuisset, hoc primo consecutus est ut miraretur quæ prius ab ipso, vel ab aliis deridebantur: unde sequitur: *Et abiit, secum mirans quod factum fuisset;* idest apud se mirans rei eventum, qualiter sola linteamina derelicta fuere, corpore myrrha peruncto; vel quantam opportunitatem habuisset fur, ut

O 4

hæc

(1) Al. materia. (2) Quatuor à nobis alias citata exemplaria sic habent. Sed dixisset aliquis eum nequaquam fuisse. (supplet tamen Nicolai mortuum) vel non plene mortem ei inhæsisse. Et forsasse si resurrectio Domini fuisset dilata, latuisset incorruptionis honor. Ut igitur corpus ostenderet mortuum, unius interpellationem (Nicolai interpolationem) diei passus est, & tertia die corpus suum incorruptum demonstravit. (3) Al. deest ea. (4) Al. ad ignominie absolutionem. (5) Al. Beda, quem habet etiam Nicolai notatque ex Gregorio sumpsisse.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Idem ex Ambrosio.

(1) hæc semotim involuta dimittens, circumstantibus militibus corpus auferret. *Augustinus* de Consens. Evang. (Lib. 3. cap. 15.) Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando posuisse de Petro; tunc enim occurrit Petrus ad monumentum quando & Joannes, cum tantummodo à mulieribus, præcipue à Maria Magdalene, nuntiatum eis fuerat de corpore ablato. Postea autem facta sunt hæc de visione Angelorum. Ideo autem Lucas Petrum solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item potest movere quod Petrum non intrantem, sed procumbentem dicit Lucas sola linteamina vidisse, & discessisse mirantem; cum Joannes dicat ita se linteamina vidisse posita, & seipsum post Petrum intrasse. Sed intelligendum est, Petrum primo procumbentem vidisse quod Lucas commemorat, Joannes tacet: post autem ingressus est antequam Joannes intraret. *Beda* (cap. 95. in Luc.) Juxta intellectum vero mysticum, per hoc quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere: nam & sepulchrum illud figuram dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involvit, in linteo puro debent consecrari; ut sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemorationem ipsius purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quasi mortificationis genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem, quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum, & orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus. Revolutio autem lapidis insinuat relevationem sacramentorum, quæ tegebantur velamine litteræ legis, quæ in lapide scripta est; cujus ablato regimine, corpus Domini mortuum non invenitur, sed vivum evangelizatur: quia, etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus: “2. Corin. 5: Quomodo autem posito in sepulchro corpore Domini, Angeli astirisse leguntur; ita etiam tempore consecrationis mysterii corporis Christi assistere sunt credendi. Nos ergo, exemplo (2) devotarum mulierum, quoties mysteriis cælestibus appropinquamus, propter angelicam præsentiam, seu propter reverentiam sacræ oblationis, cum omni humilitate vultum declinemus in terram, nos cinerem; & terram esse recolentes.

(b) *Glossa.* (a) Post manifestationem resurrectionis Christi per Angelos mulieribus factam, manifestatur ulterius eadem resurrectio per ipsius Christi apparitionem discipulis: unde dicitur: *Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.* *Theophylactus.* Quidam alterum horum duorum Lucam inquit esse, & ob hoc suum nomen occultasse. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult. à med.) Vel duobus discipulis seorsum Dominus jam se vespere (3) demonstrat, scilicet Ammaoni, & Cleophæ. *Augustinus* de Consens. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Castellum autem illud non absurde accipimus etiam villam secundum Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens: *Quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus.* *Beda.* Ipsa est Nicopolis civitas insignis Palestine, quæ post expugnationem Judææ sub Marco Aurelio Antonino Principe restaurata, cum statu mutavit & nomen. Stadium autem, (4) quo Græci, auctores, ut dicunt, Hercule viarum spatia mensurant, octava est pars milliarii; & ideo sexaginta stadia, septem millia passuum, & quingenta significant, quod spatium itineris (5) congruit, qui morte, & sepultura Domini certi gradiebantur, de resurrectione Domini dubii: nam resurrectionem, quæ post septimam sabbati facta est, octavo numero contineri nullus ambigit. Discipuli ergo, qui de Domino loquentes incedunt, sextum milliarium cepti itineris compleverant: quia illum sine querela viventem usque ad mortem, quam in sexta sabbati subiit, pervenisse dolebant. Compleverant & septimum, quia hunc in sepulchro non dubitabant quievisse; sed de octavo dimidium tantum peregerant, quia gloriam jam celebratæ resurrectionis non credebant perfecte. *Theophylactus.* Prædicti autem discipuli loquebantur de his ad invicem quæ acciderant, non quasi credentes, sed sicut stupentes in rebus extraneis: unde sequitur: *Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ ascenderant.* *Beda* (cap. 95.) Loquentes autem de se Dominus appropinquans comitatur, ut & fidem resurrectionis mentibus eorum incendat, & quod se facturum promiserat, impleat, scilicet ut, ubi sunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum: “*Matth. 18.* unde sequitur: *Et factum est dum fabularentur, & secum quærent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis.* *Theophylactus* (super *Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.*) Obteno enim jam spirituali

(1) *Al. omittitur* hæc. (2) *Al. devotarum rerum.* (3) *Al. demonstrat.* (4) *Al. quod Græci auctores ut dicunt, Hercule viarum spatia mensurat: item quod auctores ut Græci dicunt, Hercule, viarum spatia mensurat.* (5) *Al. omittitur* congruit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

corpore, non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat; nec ulterius naturalibus legibus corpus suum regebat, sed spiritualiter, & supra naturam: unde, ut Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis ejus cognitio: sequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur ne illum agnoscerent*, ut scilicet totam suam dubiam intentionem revelent, & vulnus detegentes recipiant medicinam; & ut cognoscerent quod quamvis corpus ipsum quod passum fuerat, resurrexerit, non tamen amplius tale erat ut esset omnibus visibile, sed tantum his à quibus vellet videri; & ut non dubitent quare de cætero non conversatur inter plebem, quia scilicet post resurrectionem, conversatio ejus non esset digna hominibus, sed divina magis: quod etiam est forma resurrectionis futuræ, in qua sicut Angeli conversabimur, & Filii Dei. *Gregorius* in hom. (23. in Evang. par. à princ.) Convenienter etiam eis speciem quam recognoscerent, non ostendit, hoc agens foris in oculis corporis (1) quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis: ipsi namque apud seipsos intus & amabant, & dubitabant. De se ergo loquentibus, præsentiam exhibuit; sed de se dubitantibus, cogitationis suæ speciem abscondit: verba quidem eis contulit: nam sequitur: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes?* *Græcus.* (a) Conferebant quidem inter se quasi non amplius expectantes Christum viventem; sed dolorosi, quasi perempto Salvatore: unde sequitur: *Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?* *Theophylactus* (super *Tu solus peregrinus es?*) Quasi dicat: Tu solus peregrinus es, & extra confinia Hierusalem habitans, & expertus eorum quæ in medio ejus contigerunt, & hæc ignoras? *Beda* (ibid.) Vel hoc dicit, quia peregrinum putabant eum cujus vultum non agnoscebant. Sed revera peregrinus erat eis, à quorum naturæ fragilitate, percepta jam resurrectionis gloria, longe distabat, & à quorum fide, utpote resurrectionis ejus nescia, manebat extraneus. Sed adhuc Dominus interrogat: nam sequitur: *Quibus ille dixit, Quæ? & ponitur eorum responsio, cum subditur: Et dixerunt ei: De Jesu Nazareno, qui fuit vis Prophetæ.* Prophetam fatentur, Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti, ne inciderent in manus Judæorum persecutorum,

quia nesciebant quis esset, (2) vel quod verum credebant celantes: ad cuius commendationem subditur: *Potens in opere, & sermone.* *Theophylactus* (super *Potens in opere.*) Primo quidem est opus, secundo sermo: nullus enim doctrinæ sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostendat actorem: præcedit enim opus aspectum. Nam nisi mundaveris intellectus speculum per opera, non emicat decor optatus. Adhuc autem subditur: *Coram Deo, & omni populo*: nam primo complacendum est Deo, deinde curandum, quantum possibile est, de innocentia apud homines, ut præcedente divino cultu vivamus sine scandalo plurimorum. *Græcus.* (b) Deinde assignatur causa tristitiæ, traditio, & passio Christi, cum sequitur: *Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.* Subditur autem desperantium vox, cum dicitur: *Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel.* *Sperabamus*, inquirunt, non speramus, ac si mors Domini, similis esset mortibus aliorum. *Theophylactus.* Expectabant enim Christum salvatum, & redempturum populum Israel (3) ab ingruentibus malis, & à servitute Romanorum; ipsam quoque credebant terrenum Regem fieri, quem putabant promulgatam in se mortis sententiam cavere potuisse. *Beda* (super illud, *Et quomodo tradiderunt?*) Merito ergo tristes incidebant, quia & seipsos quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem speraverint quem jam mortuum viderant, nec resurrecturum credebant; & maxime dolebant eum sine causa occisum, quem noverant innocentem. *Theophylactus* (super *Nos autem sperabamus.*) Videntur tamen hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: *Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt:* in quo videntur habere memoriam ejus quod eis Dominus dixerat, se tertia die resurrecturum. *Græcus.* Porro relatam à mulieribus resurrectionis famam commemorant, cum subditur: *Sed & mulieres quædam ex nostris retrinuerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non in vento corpore ejus, viderunt alientes, se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.* Dicunt quidem hoc quasi non credentes, propter quod referant se territos, id est, stupefactos: non enim quod erat eis relatam firmum testimabant, aut angelicam illuminationem fuisse, sed stuporis, (4) & turbationis causam inde sume-

(1) *Al.* quod apud seipsos & amabant, &c. (2) *Al.* omittitur vel. (3) *Al.* ab ingredientibus. (4) *Al.* & turbidinis, item turbinis.

Ex *EPIT. P. NICOL.* (a) Nec in *Catena Græc. PP.* Corderius indicat, nec occurrit. (b) Nec iste indicatur à Corderio in *Catena Græc. PP.* nec occurrit, sed nec notatus paulo infra.

mebant. Testimonium quoque Petri non certum æstimabant, dum diceret, se non vidisse Dominum, sed resurrectionem ejus conjicere ex eo quod corpus ipsius in sepulchro non jacebat: unde sequitur: *abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.* Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Cum autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, & Cleopham dixisse, ipse retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum; (1) intelligitur attestari Joanni, quod duo ierint ad monumentum; sed Petrum primo solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat.

(c) *Theophylactus* (super *O stulti, & tardi corde ad credendum.*) Quia prædicti discipuli nimia dubietate laborabant, Dominus eos redarguit: unde dicitur: *Et ipse dixit ad eos, O stulti.* Fere enim eadem dixerant quæ & astantes cruci supra 23. „ Alios salvos fecit, seipsum non potest, test saluum facere. “ *Et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ.* (2) Contingit enim credere quæ locuti sunt Prophetæ, particulariter quædam, & non universaliter omnia: puta, si aliquis credat quæ de cruce Christi dicuntur à Prophetis, sicut est illud Psalm. 21. „ Foderunt manus meas, & pedes meos: “ quæ vero spectant ad resurrectionem non credat, sicut est illud Psalm. 15. „ Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. “ Decet autem in omnibus fidem adhibere Prophetis, tam in gloriosis, quæ de Christo prædixerunt, quam in gloriis: quia ex passione malorum est ingressus in gloriam: unde sequitur: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* scilicet secundum humanitatem. *Isidorus.* (a) Sed & si oportebat Christum pati, tamen qui crucifixerunt rei sunt poenæ: non enim satagebant perficere quod Deus disponebat: unde & eorum executio fuit impia; Dei vero dispensatio prudentissima, qui nequitiam eorum in beneficia generis humani convertit, quasi utens vipereis carnibus ad antidoti salutiferi confectionem. *Chrysostomus.* Et ideo Dominus ostendit consequenter, hæc omnia non evenisse simpliciter, sed ex Dei proposito ante prædestinato: unde sequitur: *Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpre-*

tabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant; quasi diceret: Postquam estis tardi, ego promptos vos reddam, mysteria Scripturarum vobis exponendo: nam sacrificium Abrahamæ, cum Isaac dimisso immolatus est aries, hoc præfiguravit. Sed in aliis Scripturis prophetis sparsim jacent mysteria crucis, & resurrectionis Christi. *Beda* (cap. 96. in Luc.) Si autem Moyses, & Prophetæ de Christo locuti sunt, & eum per passionem in gloriam intraturum prædixerunt; quomodo gloriatur se esse Christianum qui neque qualiter Scripturæ ad Christum pertineant investigat, neque ad gloriam, quam cum Christo habere cupit, per passionem attingere desiderat? *Græcus.* (b) Quia vero prædixit Evangelista: *Tenebantur oculi eorum ne eum agnoscerent:* donec sermo Domini mentem eorum moveret ad fidem, convenienter opportunum sui aspectum auditui subjungit: unde sequitur: *Et appropinquaverunt castello quo ibant, & ipse finxit se longius ire.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 51.) Quod non ad mendacium pertinet: non enim omne quod fingimus, mendacium est; sed quando id fingimus (3) quod nihil significat, tunc mendacium est; cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à sapientibus, & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam. *Gregorius* in hom. (22. in Evang.) Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, ire se longius finxit. Fingere namque componere dicimus: unde & compositores luti, figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit; sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia esse extranei à caritate non poterant hi cum quibus caritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant: unde sequitur: *Et coegerunt illum:* ex quo exemplo colligitur quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi. *Glossa.* (c) Nec solum factis eum cogunt, sed etiam verbis inducant; sequitur enim: *Dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclina-*

(1) *Al. omituntur sequentia verba usque ad sed Petrum.* (2) *Sic editiones Rom. an. 1570. & duæ Venetæ, altera an. 1593. altera an. 1521. Antuerpiensis autem an. 1569. & alia iterum Ven. 1584. omitunt illa verba,* Contigit enim credere quæ locuti sunt Prophetæ; *Nicolai denique sic legit:* Contingit enim credere quædam ex his, & non omnia. (3) *Al. quod nihil est significat.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nimirum *Isidorus Pelusiota* Lib. 4. epist. 98. quæ inscribitur Nilammoni monacho. (b) Nec iste etiam occurrit, neq. in Cat. Græc. PP. à *Corderio* indicatur. (c) Non est in *Glossa* quæ nunc extat.

ta est jam dies, scilicet ad occasum. *Gregorius* in hom. (ubi supra.) Ecce autem cum per membra sua Christus suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit: sequitur enim, *Et intravit cum illis. Mensam ponunt, cibos afferunt, & Deum quem in Scripturæ sacræ expositione non cognoverant, in panis fractione cognoscunt*: sequitur enim: *Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum. Chrysostomus.* (a) Quod non de sensibilibus oculis dictum est, sed de sensu mentali. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Neque enim clausis oculis ambulabant; sed inerat aliquid, quo non sine-rentur agnoscere quod videbant; quod scilicet caligo, & aliquis humor efficere solet: non quia Dominus poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset effigies, quam solebant intueri, quandoquidem & ante passionem transformatus est in monte, ut facies ejus claresceret sicut sol; sed non ita nunc factum est: non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum à satana (1) factum fuisse, ne agnosceretur Jesus. Sed tantum à Christo facta est permissio usque ad sacramentum panis, ut veritate corporis ejus participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed & aliud innuit, quod scilicet fumentibus sacrum panem aperiuntur oculi, ut eum agnoscant: magnam enim, & ineffabilem vim habebat Domini caro. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ut supra.) Vel quod Dominus se ire longius finxit, cum comitaretur discipulos, exponens (2) eis sacras Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus, significat quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines intimavit, ut cum longius ipse ab hominibus abscesserit super omnes cælos, cum eis tamen sit qui hæc exhibent fervis ejus. Tenet ergo Christum, ne longius ab eo eat, quisquis catechizatus verbo in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat. Etenim iste catechizati erant verbo, cum exponeret eis Scripturas: & quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverunt; in panis fractione cognoscunt: non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. *Gregorius* in hom. (23. in Evang.) Quisquis ergo audita vult intelligere, festinet ea quæ jam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non est cognitus dum

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur factum.* (2) *Al. deest eis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc. PP. (b) Scil. hom. 10. in Evang. quæ legitur in festo Pentecostes, ad illud ex Joan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.*

loqueretur, & dignatus est cognosci dum pascebat: sequitur enim: *Et ipse evanuit ex oculis eorum. Theophylactus* (hoc loco.) Non enim tale corpus habebat ut diutius cum eis commorari deberet, ut ex hoc pariter augetur affectum eorum: undè sequitur: *Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Origenes.* Per quod innuit, quod prolari sermones à Salvatore accendebant audientium cor ad amorem divinum. *Gregorius* in hom. Pentec. (b) Exaudito enim sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, mens in superno desiderio fit anxia. Audire libet præcepta cælestia, & quot mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur. *Theophylactus* super *Nonne cor nostrum ardens erat in via? Ardebat ergo cor eorum vel igne verborum Domini, quibus intendebant tamquam veris: vel quia eo differente Scripturas, percelleretur intrinsecus cor eorum, quod ille qui differebat Dominus esset. Adeo ergo lætati sunt ut nullam moram passi, mox reversi sint in Hierusalem; & hoc est quod sequitur: Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem.* Surrexerunt quidem eadem hora, pervenerunt autem per plures horas, sicut oportebat sexaginta stadia transeuntes. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) jam autem fama erat, quod surrexerat Jesus, à mulieribus facta, & à Simone Petro, cui jam apparuerat. Etenim isti duo hæc invenerunt loquentes illos ad quos in Hierusalem venerunt: sequitur enim: *Et invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erant, dicentes, quod surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni. Beda* (cap. 96.) Omnium enim viro-um primo Dominus apparuisse videtur Petro ex his quos Evangelistæ quatuor, & Paulus Apostolus commemoraverunt, *Chrysostomus.* Non enim simul omnibus se manifestabat, ut fereret fidei semina: nam qui primo viderat, & certus erat, alijs referebat; deinde sermo prodians præparabat animum auditoris visioni; & ideo primo digniori, & fideliori omnibus apparuit: erat enim opus animæ fidelissimæ, quæ prius acciperet hunc aspectum, ut minime turbaretur inopinata visione: & ideo primo videtur à Petro, ut qui primo confessus est eum Christum, primo resurrectionem videre mereatur; & etiam, quia eum negaverat, prius ei voluit apparere, consolans eum ne desperaret. Post Petrum vero alijs apparuit, quandoque, paucioribus, quandoque pluribus; quod duo discipuli consentunt:

P 4

se-

sequitur enim : *Et ipsi narraverunt quæ gesta erant in via , & quomodo cognoverunt eum in fractione panis. Augustinus* de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Quod autem ait Marcus cap. 16. ,, Annuntiaverunt ceteris , nec illis crediderunt , „ cum Lucas dicat , quod jam inde loquebantur vere resurrexisse Dominum ; quid intelligendum est , nisi aliquos ibi fuisse qui hoc credere nollent ?

(d) *Cyrillus*. Undique resurrectionis fama per Apostolos divulgata , & affectu discipulorum erecto ad Christi visionem , venit desideratus ; & quærentibus , & expectantibus revelatur ; (1) nec disceptatur de alio , sed evidenter se offert : unde dicitur : *Dum autem hæc loquuntur , stetit Jesus in medio eorum. Augustinus* de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Hanc ostensionem Domini post resurrectionem , Joannes commemorat. Sed quod dicit Joannes , non eum illis fuisse Apostolum Thomam , cum secundum Lucam duo illi regressi in Hierusalem , invenerunt congregatos undecim ; proculdubio intelligendum est quod inde Thomas exierit , antequam Dominus hæc loquentibus appareret. Dat enim Lucas locum in sua narratione quomodo possit intelligi , dum hæc loquerentur , prius inde exisse Thomam , & postea Dominum intrasse ; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur , sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adjunxit Lucas , *Et eos qui cum ipsis erant* , satis utique declaravit evidenter illos undecim (2) appellatos qui vocabantur Apostoli , cum quibus cæteri erant. Sed videamus ejus mysterii gratia , secundum Matthæum & Marcum , resurgens ita mandaverit : „ Præcedam vos in Galilæam , ibi me videbitis : “ quod etsi completum est , tamen post multa completum est ; cum sic mandatum sit , ut aut hoc solum , aut hoc primum expectaretur fieri debuisse. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult. in fin.) Unde hoc convenientius arbitror , quod Dominus quidem mandaverit discipulis ut in Galilæa eum viderent ; sed illis ob metum intra conclave resistentibus primum se obtulisse. *Græcus*. (a) Nec hoc est promissi transgressio , sed potius festinata ex benignitate impletio propter pusillanimitatem discipulorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Postea vero confirmatis animis , undecim illos Galilæam petiisse. Vel nihil obstat si dicantur pauciores intra conclave , & in mon-

te quamplures fuisse. *Eusebius*. Duo enim Evangelistæ , scilicet Lucas , & Joannes , solis undecim hunc scribunt apparuisse in Hierusalem ; ceteri vero duo in Galilæam properare , non solum undecim , sed etiam universis discipulis , & fratribus dixerunt Angelum , & Salvatorem (3) jusse ; de quibus Paulus meminit dicens 1. Corinth. 15. ,, Deinde apparuit ,, plusquam quingentis fratribus simul. “ Est autem verior solutio , quod (4) prius quidem in Hierusalem latentibus , semel , aut bis visus est ad eorum consolationem ; in Galilæa vero non in conclavi , aut semel , aut bis , sed cum multa potestate ostensionem sui fecit , præbens se eis viventem post passionem in signis multis , ut Lucas testatur in Actibus. *Augustinus* de Concor. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Vel quod ab Angelo , hoc est à Domino , dictum est , propheticè accipiendum est : in Galilæa enim , secundum transmigrationis significationem , intelligendum occurrit , quia de populo Israel transmigraturi erant ad Gentes ; quibus Apostoli prædicantes (5) Evangelium non crederent , nisi ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet , & hoc intelligitur , „ Præcedam vos in Galilæam : “ Matth. 28. Secundum autem illud quod Galilæa interpretatur revelatio , non jam in forma servi intelligendum est ; sed in qua est æqualis Patri , quam promisit electis suis : illa erit revelatio (6) tamquam vera Galilæa , „ cum videbimus eum si- ; curi est : “ 1. Joan. 3. Ipsa etiam erit beatorum transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem , unde ad nos veniens non recessit , & quo nos præcedens non deseruit. *Theophylactus* (hoc loco.) Primo igitur Dominus in medio discipulorum stans solito pacis affectu eorum turbam sedat , ostendens quod ipse idem est magister eorum , qui hoc verbo gaudebat , quo etiam eos munivit cum ad prædicandum misit : unde sequitur : *Et dixit eis : Pax vobis : ego sum , nolite timere.* (b) *Cyrillus*. Pudeat ergo nos pacis munus deferere , quam nobis hinc descendens Christus reliquit. Pax & res & nomen dulce quam & Dei esse accipimus , juxta illud ad Phil. 4. ,, Pax Dei “ & ejus esse Deum , juxta illud 2. Corinth. 13. ,, Deus pacis “ & ipsam esse Deum juxta illud Ephes. 2. ,, Ipse est pax ,, nostra. “ Pax bonum commendatum ab omnibus , observatum autem à paucis. Quæ autem est causa ? Fortassis ambitio dominii , aut

(1) *Nicolai* corrigit nec disceptoræ , sed &c. (2) *Al.* Apostolos. (3) *Al.* vidisse. (4) *Al.* priusquam. (5) *Al.* omittitur. Evangelium. (6) *Al.* quam vera , &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Non refertur à Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit ; sicut nec Eusebii locus qui notatur paulo post. (b) *Gregorius Nazianzenus* orat. 14. sive orat. de pace , quæ inter omnes quartadecima numeratur

facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipue pax est, quæ confederat omnia; cuius nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ, & pacificus status. Transmittitur vero ab Angelis, & divinis potestatibus, quæ ad Deum, & ab invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cujus est decor tranquillitas; in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum, & communicationem, secundum corpus vero in membrorum, & elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. *Beda* (cap. 96. in Luc.) Discipuli autem noverant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conversati; sed postquam mortuus est, non credunt tertia die potuisse veram carnem de sepulcro resurgere. Putant ergo se videre spiritum, quem emisit in passione: unde sequitur: *Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre.* Error ille Apostolorum secta est Manichæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Ad ducti autem virtutum exemplis, Petrum, & Joannem non credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primo omnium quia paucorum opinionem sententia majoris partis includit; deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, quod se Dominus cum corpore, veftibus obferatis, improvisus infunderet. *Theophylactus* (super *Quid turbati estis?*) Verum, quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum; aliunde indicat eis se Filium Dei esse, qui mentis cognoscebat arcana; unde sequitur: *Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?* *Beda* (cap. 97. in Luc.) Quales utique cogitationes, nisi falsæ, & perniciosæ? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: tamquam si bonus agricola diceret: Quod ibi plantavi, inveniam, idest fidem, quæ in cor descendit, quia desuper est. Cogitationes autem istæ non desuper descenderunt, sed de imo in cor, sicut herba mala, ascenderunt. *Cyrillus.* (a) Hoc autem fuit evidentissimum signum quod non alius est qui videtur, sed ille idem quem viderant in ligno mortuum, & positum in sepulchro, quem non latebat aliquid eorum quæ erant in homine. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem qua gratia secundum Joannem Apostoli crediderunt: (1) & gavisi sunt, qui secundum Lucam increduli redarguuntur. Et vi-

detur mihi Joannes quasi Apostolus majora, & altiora tetigisse, hic sequentia, & humanis proxima; hic historico usus circuitu, ille compendio: quia & de illo dubitari non potest, quia testimonium perhibet de his quibus ipse interfuit: & ideo utrumque verum putamus: nam & si in primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. *Cyrillus.* Comprobans autem Dominus devictam esse mortem, & humanam naturam jam in Christo corruptionem exuisse, primo ostendit ejus manus, & pedes, & clavorum foramina: unde subdit: *Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum.* *Theophylactus.* Sed & aliud subjungit, palpationem scilicet manuum, atque pedum, cum dicit: *Palpate, & videte quia spiritus carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere;* quasi diceret: Vos putatis me esse spiritum, idest phantasma, sicut plures defunctorum circa sepulcra videri sunt soliti; sed scitote quod spiritus neque carnem habet, neque ossa; ego autem carnem, & ossa habeo. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult.) Hoc autem Dominus ideo dixit, ut speciem nobis suæ resurrectionis ostenderet: nam quod palpatur corpus est. In corpore autem resurgemus; sed illud subtilius, hoc crassius, utpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem Christus clausa penetravit. *Gregorius* 13. Moral. (cap. 31. in nov. exem. 29.) Non enim in illa resurrectionis gloria corpus nostrum erit impalpabile, & ventis, æreque subtilius, ut Eutychius dixit; sed subtile quidem per effectum spiritualis potentiae, palpabile autem per veritatem naturæ.

Sequitur: *Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.* *Beda* (cap. 97. super illud, *Ostendit illis manus.*) Quibus scilicet indicata clavorum vestigia clarere; sed secundum Joannem etiam latus eis ostendit, cum fuerit lancea perforatum, ut scilicet ostensa vulnerum cicatrice, dubietatis eorum vulnus sanaret. Solent autem in hoc loco Gentiles calumniam struere, quasi non valuerit Dominus vulnera sibi inflicta curare: quibus respondendum est, quia non consequens ut qui majora fecisse probatur, minora facere nequiverit; sed certe dispensationis gratia, qui mortem destruxit, signa mortis delere noluit: primo quidem ut per hoc discipulis fidem suæ resurrectionis astrueret; deinde ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat; tertio ut sua morte redemptis quam misericorditer sint adjuti, propositis ejusdem

(1) *Al.* qui gavisi sunt, secundum Lucam, qui increduli redarguuntur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc.

mortis indicium, insinuet; postremo ut in iudicio quam iuste damnentur impii, denuntiet.

(e) *Cyrillus.* (a) Ostenderit Dominus discipulis manus, & pedes, ut certificaret discipulos, quod corpus quod passum fuerat resurrexit. Ut adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit: unde dicitur: *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur?* *Gregorius Nissenus.* (b) Et iussu quidem legis pascha cum (1) amaricantibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat; post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur: unde sequitur: *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & favum mellis.* *Beda* (cap. 97. in Luc.) Ad insinuandum ergo resurrectionis suæ veritatem non solum tangi à discipulis, sed etiam convecti cum illis dignatur, ne arbitrentur eum non solide, sed imaginabiliter sibi apparere: unde sequitur: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis.* Manducavit quidem potestate, non ex necessitate: aliter enim absorberet aquam terra sitiens, aliter sol calens; illa indigentia, iste potentia. *Græcus.* (c) (2) Si damus Dominum vere comedisse, demus & omnes homines post resurrectionem uti ciborum fomentis. Sed quæ ex quadam dispensatione fiunt à Salvatore, non sunt regula, & norma naturæ, quoniam in quibusdam aliis dispensavit. Resuscitabit enim nostra corpora incorrupta, qui tamen dereliquit (3) proprii corporis foramina; quæ clavi (4) foraverant, & lateris cicatricem, ut ostendat quod mansit post resurrectionem natura corporis, nec est in aliam mutatus substantiam. *Beda* (super *Habetis aliquid quod manducetur?*) Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, nec quasi in resurrectione quam expectamus, cibus egere significans, sed ut eo modo naturam corporis resurgentis astrueret. Mystice autem piscis assus, quem Christus comedit, significat Christum passum: ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ; sed favus mellis nobis exitit in resurrectione. In favo quidem mellis utramque naturam exprimere voluit personæ suæ. Favus quippe mellis in cera est; mel vero in cera, est divinitas in humanitate. *Theophylactus.* (super *Obtulerunt ei partem piscis.*) Videntur autem & comesta aliud habere mysterium: quod

enim manducavit partem piscis assi, significavit quod naturam nostram in hujus vitæ mari natantem, affans eam igne propriæ deitatis, & exsicicans ejus humiditatem, quam à profundis undis contraxerat, escam fecit divinam, & eam quæ prius erat abominabilis, præparavit Deo cibum suavem; quod significat favus mellis. Vel per piscem assum significat vitam activam consumentem nostram humiditatem laborum prunis; contemplationem vero significat per favum mellis, propter dulcedinem eloquiorum *Dei.* *Beda* (super *Necesse est impleri Scripturas.*) Postquam autem visus est, (5) tactus est, & manducavit, ne in aliquo sensus humanos ludificasse videretur, misit manus ad Scripturas: unde sequitur: *Et dixit ad illos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum;* id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos: tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat: & subdit: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* *Augustinus* de *Con. Evang.* (Lib. I. cap. 11.) Illud attendant qui magicis artibus Christum tanta potuisse, & nomen suum (6) ad Apostolos in se convertendos arte ipsa consecrassè delirant, utrum potuit magicis artibus Prophetas divino spiritu antequam in terra nasceretur implere. Neque enim si magicis artibus fecit ut coleretur & mortuus, (7) magus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens una deputata est.

(f) *Beda* (cap. 97. in Luc.) Postquam præbuit se videndum oculis, manibus contrectandum, legis commemoravit Scripturas, consequenter aperuit sensum, ut intelligatur quod legitur: unde dicitur: *Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas.* *Theophylactus* (hoc loco.) Alioquin quomodo eorum anima turbata, & vacillans circa Christi mysterium studuisset? sed & verbis eos docuit: sequitur enim: *Et dixit eis; quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati,* scilicet per lignum crucis. *Beda* (cap. 97.) Perdidit autem Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: unde subdit: *Et resurgere à mortuis die tertia.* Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiæ unitatem, cum subdit: *Et prædicari in nomine ejus poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes Gentes.* *Euse-*

(1) *Al.* amaricantibus. (2) *Al.* Sed dices: Si damus &c. *P. Nicolai* autem legit. Verum quispian dicit: Si damus &c. (3) *Al.* omittitur proprii. (4) *Al.* foraverant: forte fecerant. (5) *Al.* & tactus, manducavit, ne &c. (6) *P. Nicolai* ex *Augustino* restituit ad populos. (7) *Al.* magnus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Anonymus in Catena Græcorum. (b) Orat. 1. de resurrect. prope finem. (c) Nimirum Anonymus in Catena Græcorum PP.

Sebius. Dicitum enim erat Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. " Oportebat autem conversos ex Gentibus expiari à quolibet contagio, & macula (1) per ipsius virtutem, quasi contaminatos ab errore dæmonum idolatriæ, & quasi nuptæ conversos à vita execrabili, & impudica: & ideo dicit, quod oportet prædicari prius quidem pœnitentiam, consequenter remissionem peccatorum in omnes Gentes; eis enim qui prius (2) quidem veram ostenderunt malorum pœnitentiam, salubri gratia veniam commissorum donavit, pro quibus & mortem subiit. *Theophylactus* (hoc loco.) In hoc vero quod dicit, *Pœnitentiam, & remissionem peccatorum*, etiam de baptismo meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum. Sed quo pacto intelligeretur in solo Christi nomine baptismum fieri, cum alibi mandet hoc fieri in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti? Et primo quidem dicimus, quod non intelligitur quod in solo Christi nomine fiat baptismum, sed quod Christi baptismate aliquis baptizetur, id est spiritualiter, non judaice, nec tali qualitate Joannes baptizabat ad solam pœnitentiam, sed ad Spiritus almi participationem; sicut & Christus in Jordane baptizatus ostendit Spiritum Sanctum in specie columbina. Porro baptismum in Christi nomine, id est morte Christi, intelligas: sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, sic & nos ter in aquam mergimur, & consequenter emergimur, incorruptibilitatis spiritus arrham recipientes. Hoc etiam (3) Christi nomen continet in se & Patrem quasi unctorem, & Spiritum quasi unctorem, & Filium quasi unctum, scilicet secundum humanam naturam. Non autem decebat amplius bipartitum esse humanum genus in Judæos, & Gentiles; & ideo, ut omnes in unum uniret, mandavit incipere sermonem à Hierusalem, & ad Gentes terminari: unde sequitur: *Incipientibus ab Hierusalem.* *Beda* (super *Incipientibus ab Hierusalem*.) Non solum quia credita sunt illis eloquia Dei, & eorum est adoptio filiorum, & gloria, verum etiam ut Gentes variis erroribus implicatæ, hoc maxime indicio divini pietatis ad spem veniæ provocentur, quod eis qui Filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. *Chrysostomus*, (a) Insuper ne dicerent aliqui, quod omisis notis iverunt se (4) ostenturos ad extraneos, ideo prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa in eadem civitate in qua prorupit temerarius ausus. Ubi

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* ipsius virtute. (2) *Al.* quam. (3) *Al.* Christus. (4) *Al.* ostenturos. (5) *Al.* regredi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 1. in Acta. (b) Ibidem. (c) *Chrysostomus* ut supra.

enim crucifixores credere videntur, resurrectio plurimum demonstratur. *Eusebius.* Quod si ea quæ Christus prædixit, jam sortiuntur effectum, & verbum ejus vivax, & efficax per universum mundum oculata fide perspicitur, tempus est non incredulos esse erga eum qui protulit verbum. Eum enim necesse est divinam vitam ducere cujus opera vivida verbis consona ostenduntur; quæ quidem ministerio Apostolorum impleta sunt: unde subdit: *Vos autem estis testes horum*, mortis scilicet, & resurrectionis. *Theophylactus* (super *Ego mittam promissum patris*.) Consequenter ne turbati cogitent: Quomodo nos homines idiotæ testimonium perhibebimus Gentibus, & Judæis, qui te occiderunt? subjungit: *Et ego mittam promissum Patris mei in vos*; quod scilicet per Joelem promiserat cap. 2. dicens: „ Effundam Spiritum meum super omnem carnem. ” *Chrysostomus*. (b) Sicut autem milites invasuros multos nemo dux exire finit donec armati sint; sic & discipulos ante Spiritus descensum, ad conflictum (5) egredi non permittit, unde subdit: *Vos autem sedebitis in civitate quoad usque induamini virtute ex alto.* *Theophylactus* (non remote à fin. Comm.) Id est, virtute non humana, sed cælesti. Nec dixit, *Suscipiat*, sed *induamini*, integram tutelam spiritualis velaminis indicans. *Beda* (super *Donec induamini ex alto*.) De hac autem virtute, id est Spiritu Sancto, dicit etiam Angelus Mariæ supra a. *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*; & ipsa Dominus alibi (Marc. 5.) „ Virtutem de me exisse. ” (c) *Theophylactus* (in cal. Comm.) Cur autem non Christo præsentem, vel eo discente statim Spiritus venit? Decebat enim eos fieri, cupidos rei, & demum recipere gratiam; tunc enim magis ad Deum erigimur, cum incumbit necessitas. (Oportebat enim interim nostram comparere naturam in cælo,) & fœdera consummari, ac deinde Spiritum advenire, & gaudia celebrari serena. Attendit etiam quantam eis necessitatem imposuit Hierosolymis esse, in eo quod illic Spiritum promissit largiri. Ne enim rursus post ejus resurrectionem aufugerent, hac expectatione quasi quodam vinculo omnes simul eos ibi detinuit. Dicit autem: *Donec induamini virtute ex alto*; nec expressit quando, ut sint jugiter vigiles. Quid ergo miraris, si diem nobis novissimum non pandit, cum diem hunc propinquum pandere noluit? *Gregorius* in Pastor. (Part. 3. cap. 26.) Admonendi sunt ergo quos à prædicationis of-

Q. 4. sicio

·D I V I
T · H O M Æ
A Q U I N A T I S,
D O C T O R I S A N G E L I C I
S U P E R J O A N N I S E V A N G E L I U M C A T E N A .

P R Æ F A T I O .

Vidi Dominum sedentem super folium excelsum & elevatum; & plena erat domus a maiestate ejus; & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Esai. 6. 1.

GLOSSA. (1) Divinæ visionis sublimitate illustratus Esaias Propheta dicit: *Vidi Dominum sedentem, &c.* Hieronymus super Esaiam. Quis sit iste Dominus qui videtur, in Evangelista Joanne plenius discimus, qui ait cap. 12: *Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriam Dei, & locutus est de eo: haud dubium quin Christum significet. Glossa.* Unde ex verbis istis materia hujus Evangelii, quod secundum Joannem describitur, designatur. *Ex Eccle. Historia (Lib. 3. cap. 24. circa fin.)* Quia enim nativitatem Salvatoris secundum carnem, vel Matthæus, vel Lucas descripserant, reticuit hic Joannes, & à theologia, atque ab ipsa ejus divinitate sumit exordium; quæ pars sine dubio ipsi velut eximio per Spiritum Sanctum reservata est. *Alcuinus.* Unde cum omnibus Divinæ Scripturæ paginis Evangelium excellat, quia quod lex, & Prophetæ futurum prædixerunt, hoc completum dicit Evangelium, inter ipsos autem Evangeliorum Scriptores Joannes eminet in divinorum mysteriorum profunditate: qui à tempore dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque verbum Dei absque adminiculo scribendi usque ad ultima Domitiani tempora prædicavit; sed post occisionem Domitiani, cum, Nerva permittente, de exilio rediisset Ephesum, compulsus ab Episcopis Asiæ de coætæna Patri divinitate Christi scripsit adversus hæreticos, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cunctis avibus, & solis radios irreverberatis aspicit luminibus. *Augustinus* super Joann. tract. 1. Transcendit enim Joannes omnia cacumina terrarum, transcendit omnes campos aeris, transcendit omnes altitudines siderum, transcendit omnes choros, & legiones Angelorum: nisi enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, non perveniret ad eum per quem facta sunt omnia. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 1. cap. 5.) Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Domini, & dicta quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valerent, persecutos, circa activam virtutem fuisse versatos; Joannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus præsertim qui Trinitatis unitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius, & uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda suam intentionem, prædicationemque tenuisse. (cap. 6.) Unde animalia tria, per quæ tres alii Evangelistæ, designantur, sive Leo, sive Homo, sive Vitulus, in terra gradiuntur: qui tres Evangelistæ in his maxime occupati sunt quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta (2) mortaliæ vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit; at vero Joannes supra nubila infirmitatis humanæ velut aquila

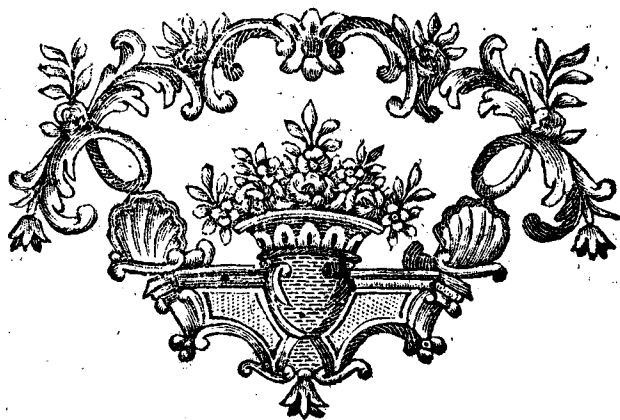
S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *In quatuor jam citatis editionibus omittitur index Glossæ.* (2) *Nicolai legit moralis.*

velat , & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis, cordis intuetur: ipsam enim maxime divinitatem Domini , qua Patri est æqualis intendit , eamque præcipue suo Evangelio quantum inter homines sufficere credidit , commendare curavit. *Glossa. (a)* Potest igitur Evangelista Joannes cum Esaia Propheta dicere: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum , & elevatum* : in quantum acumine visus (1) sui , Christum in divinitatis majestate regnantem inspexit ; quæ quidem etiam sua natura excelsa est , & super omnia alia elevata. Dicit etiam Evangelista Joannes: *Et plena erat domus à majestate ejus* : quia per ipsum narrat omnia esse facta , & suo lumine omnes homines in hunc mundum venientes illustrari. Dicit etiam quod ea quæ sub ipso erant , replebant templum : quia dicit cap. 1. *Verbum caro factum est ; & Vidimus gloriam quasi Unigeniti à Patre , plenum gratia , & veritatis* , secundum quod de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sic igitur præmissa verba materiam hujus Evangelii continent , in quo (2) ipse Joannes Dominum super solium excelsum sedentem insinuat , divinitatem Christi ostendens ; & terram ab ejus majestate impleri ostendit , dum omnia per ejus virtutem in esse producta ostendit , & propriis perfectionibus repleta ; & inferiora ejus , idest humanitatis mysteria , templum , idest Ecclesiam , replere docet , dum in sacramentis humanitatis Christi , & gratiam , & gloriam fidelibus repromittit. *Chrysostomus.* (hom. 1. in Joann.) Quando igitur barbarus hic & indisciplinatus talia loquitur quæ nullus eorum qui in terra sunt hominum , novit unquam , si hic solus esset , miraculum magnum esset. Nunc autem cum his , & aliud isto majus tribuit argumentum , quod à Deo inspirata sunt ei quæ dicuntur hic , scilicet quod omnes audiunt , & suadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem ? *Origenes* (in homil. 2. in diver. locos.) Joannes interpretatur gratia Dei , sive in quo est gratia , vel cui donatum est. Cui autem Theologorum donatum est ita abscondita summi Boni penetrare mysteria , & sic humanis mentibus intimare?

(1) *Al. deest sui.* (2) *Al. omittitur ipse.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM JOANNEM.

CAPUT I.

- (a) **I**N principio erat Verbum,
 (b) Et Verbum erat apud Deum,
 (c) Et Deus erat Verbum.
 (d) Hoc erat in principio apud Deum.
 (e) Omnia per ipsum facta sunt,
 (f) Et sine ipso factum est nihil.
 (g) Quod factum est, in ipso vita erat;
 (h) Et vita erat lux hominum.
 (i) Et lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt.
 (k) Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.
 (l) Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
 (m) In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.
 (n) In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.
 (o) Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.
 (p) Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae, & veritatis.
 (q) Joannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.
 (r) Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.
 (s) Deum nemo vidit umquam. Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.
 (t) Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judaei ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad eum: ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, & non negavit; & confessus est: Quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta.
 (u) Et qui missi fuerant, erant ex pharisaeis. Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Joannes dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit quem vos nescitis: ipse est qui post me venit, qui ante me factus est; cujus ego non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti. Haec in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.
 (x) Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.
 (y) Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de Caelo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.
 (z) Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo; & respiciens Jesum ambulans, dixit: Ecce agnus Dei.

(aa) Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Jesum. Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Joanne, & secuti fuerant eum.

(bb) Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

(cc) In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum. Et dicit ei Jesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andreae, & Petri. Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetae, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. Et dixit eis Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

(dd) Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Jesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis Cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra Filium hominis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 3. in Joan.) Omnibus aliis Evangelistis, ab incarnatione incipientibus, Joannes transcurrens conceptionem, nativitatem, educationem, augmentationem, mox de æterna nobis generatione narrat, dicens: *In principio erat Verbum.* Augustinus lib. 83. Quæst. quæst. 63. Quod Græce logos dicitur, Latine & rationem, & verbum significat; sed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per Verbum facta sunt operativa potentia. Ratio autem, etsi nihil per eam fiat, recte ratio dicitur. Augustinus super Joann. tract. 1. Quotidie autem dicendo verba viluerunt nobis, quia sonando, & transeundo viluerunt. Est verbum & in ipso homine quod manet intus: nam sonus procedit ex ore. Est verbum quod vere specialiter dicitur illud quod intelligis de sono, non ipse sonus. Augustinus 15. de Trinit. (cap. 10.) Quisquis autem potest intelligere verbum, non solum ante quam sonet, verum etiam antequam sonorum ejus imagines cogitatione volvantur, jam potest videre per hoc speculum, atque in hoc ænigmatate aliquam Verbi similitudinem, de quo dictum est: *In principio erat Verbum.* Necessè est enim cum id quod scimus loquimur, (1) ut ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum; quod ejusmodi sit omnino cujusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est, quod in corde dicimus; quod nec Græcum est, nec Latinum, nec linguæ alicujus. Sed cum id opus est in eorum quibus loquimur proferre notitiam, aliquod signum quo significetur assumitur. (Ibidem cap. 11.) Proinde verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, verbumque & ipsum dicitur propter illud à quo ut foris appareat sumptum est. Basilius (in hom. in princip. Joann.) Hoc autem Verbum non est humanum verbum. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, ultimo loco accipiente homine generationis principium? Non igitur in principio verbum erat humanum, sed nec Angelorum: omnis enim creatura infra sæculorum terminos est, à Creatore essendi sumens principium. Sed audi Evangelium decenter: ipsum enim Unigenitum Verbum dixit. Chrystostomus (hom. 1. in Joann.) Si autem quis dixerit: Cur Patrem dimittens, mox nobis de Filio loquitur? Quoniam ille quidem manifestus omnibus erat, etsi non ut Pater, sed ut Deus; Unigenitus autem ignorabatur; ideo decenter eam, quæ de ipso est, cognitionem confessim initio studuit imponere his qui nesciebant eum; sed neque Patrem in his quæ de Filio sunt sermonibus tacuit. Propter hoc autem & Verbum eum vocavit: quia enim docturus erat, quod hoc Verbum Unigenitus est Filius Dei, ut non passibilem æstimet quis generationem, præveniens Verbi nuncupatione, destruit perniciosam suspicionem, esse ex Deo Filium impassibiliter ostendens. Secunda vero ratio est, quia ea quæ sunt Patris nobis annuntiare debebat. Non simpliciter vero eum verbum dixit, sed cum articuli adjectione, à reliquis ipsum separans. Consuetudo enim

(1) *Al. deest ut.*

enim est Scripturæ verba vocare leges Dei, & præcepta: hoc autem Verbum substantia quædam est, hypostasis, ens, ex ipso procedens impasibiliter Patre. *Basilii* (homil. in princ. Joann.) Quare igitur Verbum? Quia impasibiliter natum est, quia est generans imago, totum in seipso generans demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 13.) Sicut enim scientia nostra illi scientiæ Dei, sic nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi Verbo Dei, quod natum est de Patris essentia. Tale est autem, ac si dicerem de Patris scientia, de Patris sapientia; vel, quod est expressius, de Patre scientia, de Patre sapientia. (cap. 14.) Verbum ergo Dei Patris Unigenitus Filius, per omnia Patri similis, & æqualis: hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater: quia iste Filius, ille Pater: ac per hoc novit omnia quæ novit Pater; (1) sed ei nosse de Patre est, sicut esse: nosse enim, & esse ibi unum est; & ideo Patri, sicut esse non est à Filio, ita nec nosse. Proinde tamquam seipsum dicens, Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia: non enim seipsum integre, perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in ejus Verbo quam in seipso. Nostrum autem verbum interius, quod invenimus esse utcumque illi simile, quantum (2) sit etiam dissimile, non pigeat intueri. (Cap. 15.) Est enim verbum mentis nostræ quandoque formabile, (3) nondum formatum, quiddam mentis nostræ, quod hac atque hac volubili quadam motione jactamus, cum à nobis nunc id, nunc illud, sicut inventum fuerit, vel occurrerit, cogitatur; & tunc fit verum verbum quando illud quod nos diximus volubili motione jactare, ad id quod scimus pervenit, atque inde formatur, ejus omnimodam similitudinem capiens, ut quomodo res quæque scitur, sic etiam cogitetur. Quis non videat quanta sit (4) hic dissimilitudo ab illo Dei Verbo, quod in forma Dei sic est ut non ante fuerit formabile, (5) postea formatum; non aliquando possit esse informe, sit forma simplex, (6) & simpliciter æqualis ei de quo est? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur; ne aliquid esse quasi volubile dicatur in Deo, quod nunchabeat, nunc accipiat formam ut verbum sit, eamque possit amittere, atque infermiter quodammodo volitari. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 38.) Est enim Verbum Dei forma quædam non formata, sed forma omnium formarum, forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* si ei. (2) *Al.* desideratur sit. (3) *Al.* nondum formatum quidem.

(4) *Al.* hæc. (5) *Al.* postquam. (6) *Al.* omittitur & simpliciter.

(7) *Nicolai* habet ex quo dicitur principium quod est agens.

sine tempore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus fundamentum quoddam, in quo sunt, & fastigium sub quo sunt. *Basilii* (hom. in princ. Joann.) Habet autem & verbum nostrum exterius Divini Verbi similitudinem quamdam: nam nostrum verbum totam declarat mentis conceptionem: quæ namque mente concepimus, ea verbo proferimus. Et quidem cor nostrum quasi fons quidam est; verbum vero prolatum quasi quidam rivulus manans ex ipso. *Chrysostomus* (hom. 1.) Considera etiam in Evangelista prudentiam spirituales. Novérat homines id quod antiquius est, & quod est ante omnia maxime honorantes, & ponentes Deum, propter hoc primum dicit principium: *In principio*, inquit, *erat Verbum.* *Origenes* (hom. 1. in Joann.) Plura autem sunt signata ab hoc nomine *principium*. Est enim principium, sicut itineris, & longitudinis, secundum illud Proverba 16., *Initium boni itineris justorum exercitium.* Est autem principium & generationis, juxta illud Job 40., *Hoc est principium creaturæ Domini.* Sed etiam Deum non enormiter asseret aliquis omnium principium: Illud etiam ex quo sicut ex præjacente materia alia fiunt, principium est penes eos qui credunt illam ingentiam. Est etiam principium secundum speciem; sicut Christus principium eorum est qui secundum imaginem Dei formati sunt. Est etiam principium disciplinæ, secundum illud Hebr. 6., *Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursus indigetis ut doceamini quæ sunt elementa exordii sermonum Dei.* Duplex enim est documenti principium: hoc quidem natura, hoc vero quod ad nos; ut si dicatur, initium sapientiæ fore natura quidem Christum, in quantum sapientia, & Verbum Dei est; quo ad nos vero, in quantum Verbum caro factum est. Tot igitur significatis ad præsens nobis de principio occurrentibus potest accipi illud (7) ex quo quid est agens. Conditor enim Christus est velut principium, secundum quod Sapientia est; ut Verbum in principio, quasi in sapientia sit. Plura enim bona de Salvatore dicuntur. Velut igitur vita in Verbo est, sic Verbum in principio, id est in sapientia erat. Considera vero si possibile est secundum hoc significatum accipere nos principium, prout secundum Sapientiam, & exempla quæ in ea sunt, fiunt omnia; vel quia principium Filii Pater est, & principium creaturarum, & omnium entium; per illud, *In principio erat Verbum.* Verbum Filium intelligas in principio, id est in Patre, dictum fore. *Augustinus* 6. de Trin. (cap. 2.

b

Aus

Aut *In principio* (1) sic dictum est ac si diceretur, Ante omnia. *Basilii* (hom. in princ. Joann.) Prævidit enim Spiritus Sanctus futuros quosdam invidentes gloriæ Unigeniti, qui præferrent sophismata ad subversionem auditorum: quia si genitus est, non erat; & antequam genitus esset, non erat. Ne igitur talia garrere præsumant, Spiritus Sanctus ait: *In principio erat Verbum. Hilarius* 2. de Trinit. (circ. med.) Transeunt tempora, transeunt sæcula, tolluntur ætates: pone aliquid quod voles tuæ opinionis principium; non tenes tempore: erat enim unde tractatur. *Chrysostomus* (hom. 1.) Sicut autem quis cum stat in navi secus littus, videt civitates, & portus; cum vero eum aliquis in medium pelagi duxerit, à prioribus quidem desistere facit, non tamen alicubi desigit ei oculum; ita Evangelista hic super omnem nos ducens creaturam, suspensum dimittit oculum, non dans (2) suspicere aliquem finem ad superiora: hoc enim, *In principio erat*, semper & infinite essendi significativum est. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 38.) Sed dicunt: Si Filius est, natus est: hoc fate-mur. Adjungunt deinde: Si natus est Patri Filius, erat Pater antequam ei Filius nasceretur: hoc respuit fides. Ergo ait: Rationem mihi redde quomodo & Filius nasci potuit Patri, ut coævus esset ei à quo natus est. Post Patrem enim nascitur Filius, utique patri morituro successurus. Similitudines adhibent de creaturis; & nobis laborandum est ut & nos inveniamus similitudines earum rerum quas asruimus. Sed quomodo possumus in creatura invenire coævum, quando in creatura nil invenimus æternum? Sed si possunt inveniri hæc duo coæva, generans, & generatum, ibi intelligimus (3) coævum. Ipsa quidem Sapiencia dicta est in Scripturis candor lucis æternæ, dicta est imago Patris. Hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coævum. Nemo autem dubitat, quod splendor de igne exit. Ponamus ergo ignem patrem illius splendoris: mox quidem ut lucernam accendo, simul cum igne & splendor existit. Da mihi hic ignem sine splendore, & credo tibi Patrem sine Filio fuisse. Imago existit de speculo, hominis intuentis speculum existit imago mox ut aspector extiterit; sed ille qui inspicit erat antequam accederet ad speculum. Ponamus ergo aliquid natum super aquam, ut virgultum, aut herbam: nonne cum imagine sua nascitur? Si ergo semper esset virgultum,

semper esset & imago de virgulto. Quod autem de alio est, utique natum est. Potest ergo semper esse generans, & semper cum illo quod de eo natum est. Sed diceat aliquis: Ecce intellexi æternum Patrem, coævum Filium; tamen sicut effusus splendorem minus igne lucentem, aut sicut effusam imaginem minus quam virgultum existentem dicimus. Non, sed æqualitas omnimoda est. Non credo, ait, quia non invenisti similitudinem. Fortassis autem invenimus in creatura quomodo intelligamus Filium, & coævum Patri, & nequaquam minorem; sed non illud possumus invenire in uno genere similitudinum. Jungamus (4) ergo ambo genera: unum unde ipsi dant similitudines, & alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudinem ex his quæ præceduntur tempore ab his à quibus nascuntur, sicut homo de homine; sed tamen homo, & homo sunt ejusdem substantiæ. Laudamus ergo in ista nativitate æqualitatem naturæ: deest æqualitas temporis. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, & de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non invenis, invenis coævum. Totum ergo ibi quod hic ex partibus singulis, & rebus singulis invenitur; & non hoc solum quod in creaturis, totum invenio ibi, sed tamquam in Creatore. *Ex Gestis Concilii Ephesini.* (a) Propterea alicubi quidem Filium appellat Patris, alicubi autem Verbum nominat, alicubi autem splendorem vocat Scriptura Divina; singula horum nominum de ipso dicens, ut intelligas ea quæ de Christo dicuntur, esse (5) contra blasphemiam: quia enim tuus filius ejusdem tibi naturæ fit, volens sermo ostendere unam substantiam Patris, & Filii, dicit Filium Patris, qui ex eo natus est Unigenitus. Deinde quoniam nativitas, & filius apud nos ostentationem præbent passionis; (6) ideo hunc Filium appellat & Verbum, impassibilitatem nativitatis ejus nomine isto demonstrans. Sed quoniam pater quispiam factus ut homo, indubitanter semper filio suo demonstratur; ne hoc ipsum etiam (7) de divina natura putares, splendorem vocat Unigenitum Patris: splendor enim nascitur quidem ex sole, non autem intelligitur sole posterior. Coexistere ergo semper Patri Filium splendor tibi denuntiet, impassibilitatem nativitatis ostendat Verbum; consubstantialitatem Filii nomen insinuet. *Chrysostomus* (hom. 2. in Joann.) Sed dicunt illi, quoniam hoc, idest *in principio*,

non

(1) *Al.* sicut. (2) *Al.* suscipere. (3) *Al.* æterna. (4) *Al.* omittitur ergo. (5) *Al.* circa. *Fortè etiam* citra. (6) *Al.* ideoque. (7) *Al.* de divina natum essentia putares.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sive in Concil. Ephes. part. 3. ex homil. Theodoti Episcopi Ancyrani, quæ in diem natalem Salvatoris ab illo habita est, & præfente Cyrilo lecta, qui Concilio præerat.

non æternitatem ostendit simpliciter: etenim & de cælo istud, & de terra dictum: „ In principio „ (inquit Gen. 1.) fecit Deus Cælum, & Terram.“ Sed quid communem habet *erat* ad *fecit*? Sicut enim quod est, cum de homine quidem dicitur, tempus præsens significat tantum; cum autem de Deo, id quod est semper, & æternaliter; ita & *erat* de nostra quidem cum dicitur natura, præteritum significat tempus, cum autem de Deo, æternitatem ostendit. *Origenes* (in hom. 2. in divers. loc.) *Sum* enim verbum duplicem habet significationem: aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat, aliquando substantiam uniuscujusque rei, de qua prædicatur, sine temporali motu ullo designat; ideo & substantivum vocatur. *Hilarius* 2. de Trinit. (circa med.) Respice igitur ad mundum, intellige quid de eo scriptum est: „ In principio fecit Deus Cælum, „ & Terram.“ Fit ergo in principio quod creatur, & ætates continet quod in principio continetur ut fieret. Piscator autem illiteratus, indoctus, liber à tempore, solutus à sæculis est, yicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur ut cœperit quod erat potius in principio quam fiebat. *Alcuius*, Contra eos ergo qui propter temporalem naturitatem dicebant Christum non semper fuisse, incipit Evangelista de æternitate Verbi, dicens: *In principio erat Verbum.*

(b) *Chrysostomus* (hom. 2.) Quia maxime Dei hoc est proprium, æternum, & sine principio esse, hoc primum posuit: deinde ne quis audiens: *In principio erat Verbum*, ingenitum Verbum dicat, confessum hoc removit, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* *Hilarius* 2. de Trinitat. Sine principio enim est apud Deum, & qui abest à tempore, non abest ab auctore. *Basiliius* (hom. in princ. Joann.) Rursus hoc dicit propter blasphemantes, quod non erat. Ubi ergo erat Verbum? Non in loco incircumscribilibus continentur. Sed ubi erat? Apud Deum: neque Pater loco, neque Filius circumscriptione aliqua continetur. *Origenes* (hom. 2. in Joann.) Utile est etiam inducere, quod verbum dicitur ad aliquos fieri, puta ad Ossee, vel Esaiam, aut Hieremiam: ad Deum autem non fit, quasi prius non ens apud ipsum: ex eo igitur quod jugiter est in eo, dicitur: *Et Verbum erat apud Deum*: quia nec à principio à Patre separatus est. *Chrysostomus* (hom. 3.) Non enim dixit, In Deo erat, sed *Apud Deum erat*, eam quæ secundum hypostasim ejus est æternitatem nobis ostendens. *Theophylactus* (in hoc loco.) Videtur autem mihi quod Sabellius ex hoc dicto subversus est. Ipse enim dicebat, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus una est persona, quæ aliquando ut

Pater apparuit, aliquando ut Filius, aliquando ut Spiritus Sanctus. Manifeste vero confunditur ex hoc verbo: *Et Verbum erat apud Deum.* Hic enim Evangelista alium declarat esse Filium, alium Deum, scilicet Patrem.

(c) *Hilarius* 2. de Trinit. (circ. med.) Dices: Verbum sonus vocis est, enuntiatio negotiorum, & elocutio cogitationum: hoc Verbum in principio apud Deum erat, quia sermo cogitationis æternus est: cum qui cogitat sit æternus. Sed quomodo in principio erat quod neque ante tempus, neque post tempus est? Et nescio an ipsum possit esse in tempore. Loquentium enim sermo neque est antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo enim ipso quod loquuntur, dum finiunt, jam non erit id unde cœperunt. Sed si primam sententiam rudis auditor admiseras: *In principio erat Verbum*; de sequenti quid quæris: *Et Verbum erat apud Deum*? Numquid audieras de Deo, ut sermonem reconditæ cogitationis acciperes, aut sefellerat Joannem quid esset momenti inter inesse & adesse? Id enim quod in principio erat, non in altero esse, sed cum altero prædicatur. Statum igitur verbi, & nomen expectat dicit namque: *Et Deus erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hic res est, non sonus: natura, non sermo; Deus, non inanitas est. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Simplex autem nuncupatio est, & caret offendiculo adjectionis alienæ. Ad Moysen dictum est Exod. 4. „ De „ di te Deum Pharaoni:“ sed numquid non adjecta nominis causa est, cum dicitur Pharaoni? Moyses enim Pharaoni Deus datus est, dum timeretur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est Deum dari, & aliud Deum esse. Memini quoque & alterius nuncupationis, ubi dicitur Psalm. 81. „ Ego dixi, Dii estis:“ sed in eo indulti nominis significatio est; & ubi refertur, Ego dixi, loquentis potius sermo est, quam rei nomen. Cum autem audio: *Et Deus erat Verbum*, non dictum solum audio Verbum, sed demonstratum esse intelligo quod Deus est. *Basiliius* (hom. 1. in princ. Joann.) Sic igitur excludens accusationem blasphemantium, & quærentium quid est Verbum, respondet: *Et Deus erat Verbum.* *Theophylactus.* Vel aliter continua. Postquam Verbum erat apud Deum, manifestum est quod duæ personæ erant, quamvis una natura in duabus existat: unde dicitur: *Et Deus erat Verbum*: ita ut una natura sit Patri, & Filio, cum sit una deitas. *Origenes* (tom. 2. in Joann.) Adjiciendum etiam, quod verbum in eo quod fit ad Prophetas, illustrat Prophetas sapientiæ lumine; apud Deum vero est Verbum obtinens ab eo quod fit Deus: unde prælocavit hoc quod est: *Verbum erat apud Deum*, ei quod est,

est, *Deus erat Verbum*. Chrysostomus (homil. 3. circ. med.) Et non ut Plato, hoc quidem intellectum quemdam, hoc vero animam mundi esse dicens; hæc enim procul sunt à divina natura. Sed dicunt: Patet cum articuli adjectione dicitur, est Deus, Filius autem sine hac. (1) Quid ergo, cum Apostolus dicat ad Tit. 2. „Magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi: „ & rursus, Rom. 9. „Qui est super omnia Deus; „ sed & Romanis scribens, dicit (cap. 1. „ Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro; „ sine adjectione articuli. (2) Sed & superfluum erat hic apponere superius continue adjectum. Non igitur, etsi non est adjectus Filio articulus, propter hoc Filius minor est Deus.

(d) Hilarius 2. de Trin. (circ. med.) Quia dixerat, *Deus erat Verbum*, trepido in dicto, & me insolens sermo commovet, cum unum Deum Prophetæ nuntiaverunt. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti anticipator dispensationem, & refert ad unum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tempore, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*; apud unum unigenitum Deum, ex quo ipse unius. (3) unigenitus Deus est, prædicatur. Theophylactus. Et rursus ne suspicio diabolica aliquos conturbaret, ne forte cum Verbum Deus sit, insurrexerit contra Patrem, ut aliqui fabulantur Gentilium, & separatus à Patre fuerit ipsi Patri contrarius, dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; quasi dicat: Hoc Dei Verbum numquam à Deo exitit (4) separatam. Chrysostomus (hom. 3. paulo post princ.) Vel ne audiens, *In principio erat Verbum*, æviternum quidem æstimes, seniore vero spatio aliquo Patris vitam suscipias, induxit: *Hoc erat in principio apud Deum*: non enim fuit umquam solitarius ab illo; sed semper Deus apud Deum erat. (Ibid. circ. med.) Vel quia dixerat, *Deus erat Verbum*, ut non æstimet quis minorem esse deitatem Filii, confestim cognoscitiva propriæ deitatis ponit, & æternitatem assumens, cum dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; & quod factum est adjiciens: *Omnia per ipsum facta sunt*. Origenes (tom. 2. in Joan.) Vel aliter. Postquam præmiserat tres propositiones Evangelista, resumit tria in unum, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*. In primo enim trium didicimus, in quo erat Verbum, quia *in principio erat*; in secundo apud quem, quia *apud Deum*; in tertio quid erat Verbum, quia *Deus*. Velut ergo demonstrans (5) Verbum prædictum, Deum, per hoc quod dicit *hoc*, & colligens in propositionem quartam hoc quod est, *In principio erat Ver-*

bum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, ait: *Hoc erat in principio apud Deum*. Quærat autem aliquis, cur non est dictum: *In principio erat Verbum Dei, & Verbum Dei erat apud Deum, & Deus erat Verbum Dei*. Quisquis autem veritatem fatebitur esse, palam est quoniam & demonstratio ejus, quæ est sapientia, una est. Sed si veritas una, & sapientia una, Verbum quoque quod veritatem enuntiat, & sapientiam expandit in his qui susceptibiles sunt, unum siquidem erit. Nec hoc dicimus inficientes Verbum Dei fore; sed ostendentes utilitatem omissionis hujus vocabuli Dei. Ipse quoque Joannes in Apocalypsi 19. dicit: „Et nomen ejus Verbum Dei.“ Alcuinus. Qualiter autem ponit substantivum *verbum erat*? Ut intelligeres omnia tempora prævenisse coæternum Deo Patri Verbum:

(e) Alcuinus. Postquam dixit de natura Filii, de operatione ejus subjungit; dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*; id est, quicquid est sive in substantia, sive in aliqua proprietate. Hilarius 2. de Trin. (circ. med.) Vel aliter. Erat quidem Verbum in principio, sed potuit non esse ante principium. Sed quid ille? *Omnia per ipsum facta sunt*. Infinitum est per quod fit omne quod factum est; & cum ab eo sint omnia, & tempus ab eo est. Chrysostomus (hom. 4.) Moyses quidem incipiens Scripturam veteris testamenti, de sensibilibus nobis loquitur, & hæc enumerat per multa. „In principio enim (ait) „fecit Deus cælum, & terram:“ Deinde inducit, quoniam & lux facta est, & firmamentum, & stellarum naturæ, & genera animalium. Evangelista vero hæc omnia excedens uno verbo comprehendit, ut cognita auditoribus, ad altiore festinans materiam, totum hunc librum instituens non de operibus, sed de conditore. Augustinus 1. super Genesim ad litteram (cap. 2.) Cum enim dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, satis ostenditur & lux per ipsum facta, cum dixit Deus, (6) „Fiat lux;“ & similiter de aliis. Quod si ita est, æternum est, quod ait Deus, „Fiat lux,“ quia Verbum Dei, Deus apud Deum, Patri coæternus est quamvis creatura temporalis facta sit. Cum enim verba sint temporis, cum dicimus, Quando, & aliquando, æternum tamen est in Verbo Dei, quando aliquid fieri debeat; & tunc fit quando fieri debuisse in illo Verbo est; in quo non est quando, & aliquando: quoniam totum illud Verbum æternum est. Augustinus super Joan. (tract. 1.) Quomodo ergo potest fieri ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia?

(1) Al. Quid ergo Apostolus dicit. (2) Al. Aliter & superfluum. (3) Al. ingenuus. (4) Al. separatim. (5) Al. Verbum, & Deum prædictum Deum. (6) Al. Erat lux.

nia? Si & Verbum ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia est verbum Verbi, per quod factum est illud, ipsum dico: ego unigenitum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Dei, concede non factum Verbum per quod facta sunt omnia. *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 6.) Et si factum non est, creatura non est; si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiæ est: omnis enim substantia quæ Deus non est, creatura est; & quæ creatura non est, Deus est. *Theophylactus* (hoc loco.) Solent autem *Arriani* dicere, quod sicut per ferram ostium fieri dicimus, quasi per organum; sic & per Filium omnia facta fuisse dicuntur, non quod ipse sit factor, sed organum; & sic facturam ajunt Filium, tamquam factum ad hoc ut per eum omnia fierent. Nos autem ad hujusmodi fictores mendacii simpliciter respondemus. Si enim, ut dicitis, Pater creasse ad hoc Filium ut eo tamquam organo uteretur, videretur quod inhæribilior sit Filius quam quæ facta sunt; sicut ea quæ per ferram sunt facta, ipso organo nobiliora existunt: nam ferram propter ipsa facta est. Sic & propter ipsa quæ facta sunt, ut ajunt, Pater creavit Filium; tamquam si non deberet Deus cuncta creare, nequaquam Filium produxisset. Quid his verbis ipsanius? Sed ajunt: Quare non dixit, quod omnia Verbum fecit; sed usus est hac præpositione *per*? Ne Filium ingenitum intelligeres, & sine principio, & Dei conditorem. *Chrysostomus* (hom. 4.) Sed si præpositio *per* conturbat te, & quæris in Scriptura quod ipsum Verbum omnia faceret, audi *David* Psal. 101., Initio tu, Domine, mine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Quod autem hoc de Unigenito dixerit, addices ab Apostolo utente hoc verbo in Epistola ad Hebræos de Filio. Si vero de Patre hoc Prophetam dixisse dicis, Paulum vero (1) Filio adaptasse; idem fit rursus. Neque enim id Filio convenire dixisset, nisi vehementer consideraret quoniam quæ sunt dignitatis, & honorabilia sunt utrique. Si rursus *per* præpositio aliquam subjectionem tibi videretur inducere, cur Paulus eam de Patre ponit? „Fidelis (inquit 1. Corinth. 1.) Dominus, per quem vocati sumus in societatem Filii ejus.“ Et iterum 2. Corinth. 1. „Paulus Apostolus, per voluntatem Dei. *Origenes* (tom. 2.) Erravit etiam in hoc *Valentinus*, dicens, Verbum esse quod mundanæ creationis præstitit causam Creatori. Sed si sic se habet veritas rerum, prout ipse intelligit, oportebat scriptum fore per (2)

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* Filium adoptasse. (2) *Al.* creationem. (3) *Al.* Vel aliter dicitur hoc quod dicitur &c.

(4) *Adit Nicolajus* Evangelista. (5) *Al.* Sed ipse homo per Verbum factus est. Nam forma hominis &c.

creatorem universa consistere à Verbo, non autem è contra per Verbum à creatore.

(f) *Chrysostomus* (hom. 4.) Ut non asserimus, tum dicit, *Omnia per ipsum facta sunt*, illa omnia solum dicere eum quæ à Moyse dicta sunt, convenienter inducit: *Et sine ipso factum est nihil*, sive visibile quid, sive intelligibile. Vel aliter. Ne hoc quod dixit, *Omnia per ipsum facta sunt*, de signis suspiceris, nunc dici, de quibus reliqui Evangelistæ locuti sunt, inducit: *Et sine ipso factum est nihil*; *Hilarius* (Lib. 2. de Trin. circ. med.) (3) Vel aliter, Hoc quod dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, non habet modum; est ingenitus qui factus à nemine est, est & ipse genitus ab innato. Reddidit auctorem cum socium professus est, (4) dicens: *Sine ipso factum est nihil*: cum enim nihil sine eo, intelligo non esse solum: quia alius est per quem, alius sine quo non. *Origenes* in hom. 3. in diver. loc. Vel aliter. Ne estimares ea quæ per Verbum facta sunt, per se existentia, non contenta à Verbo, ait: *Et sine ipso factum est nihil*; hoc est, nihil factum est extra ipsum: quia ipse ambit omnia, conservans ea. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testam. (quæst. 97.) Vel dicens, *Sine ipso factum est nihil*, nullo modo ipsum facturam esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim potest dici, Ipse est factura, cum nihil dicatur Deus sine ipso fecisse? *Origenes* super Joan. (tom. 2.) Vel aliter. Si omnia per Verbum facta sunt, de numero vero omnium est malitia, & totus fluxus peccati; & hæc per Verbum facta sunt: & hoc est falsum. Quantum igitur ad significata, nihil, & non ens, unum sunt. Videtur autem Apostolus non entia prava dicere. „Vocat (inquit Rom. 4.) Deus ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt.“ Totaque pravitas nihil dicitur, dum absque Verbo facta est. *Augustinus* super Joan. (tract. 1.) Peccatum enim non per ipsum factum est: & manifestum est quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est: habet quidem formam quamdam humanam, (5) & ipse homo per Verbum factus est; sed forma hominis in idolo non per Verbum facta est: scriptum est enim 1. Corinth. 8. „Scimus quod nihil est idolum.“ Ergo ista non sunt facta per Verbum; sed quæcumque facta sunt naturaliter, universa natura rerum, omnis omnino creatura ab Angelo usque ad vermiculum, *Origenes* (tomo 2.) *Valentinus* autem exclusit ab omnibus per Verbum factis quæ sunt in sæculis facta, quæ credit ante Verbum extitisse, præter

c
evi-

evidentiam loquens siquidem quæ putantur ab eo divina, remouentur ab omnibus; quæ autem, velut ipse putat, penitus destruantur, verè dicuntur omnia. Quidam enim falso dicunt diabolum non esse creaturam Dei: in quantum enim diabolus est; creatura Dei non est; is autem cui accidit esse diabolus; diuina est creatura; ac si dicerentur, homicidam creaturam Dei non esse; qui tamen in eo quod homo est, creatura Dei est. *Augustinus* de Natura boni (cap. 25.) Non autem sunt audienda deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum esse putant, quia ipsum nihil in fine sententiæ positum est: nec intelligunt nihil interesse utrum dicatur, Sine ipso nihil factum est, an *Sine ipso factum est nihil.* *Origenes* (tomo 2.) Si accipiatur verbum pro eo quod in quolibet hominum est, quia & ipsum insitum est cuiuslibet ab eo quod in principio erat Verbum, etiam sine hoc verbo nihil committimus, simpliciter accipiendo quod dicitur, *Nihil.* Aut enim Apostolus quod sine lege peccatum mortuum erat, adueniente vero mandato peccatum revixit: non enim reputatur peccatum lege non existente; sed nec peccatum erat, non existente. Verbo quia Dominus dicit infra 15. *Si non venissem, & essent illis scitibus, peccatum non haberent.* Quilibet enim excusatio deficit volenti dare responsum de crimine, dum Verbo præfente, ac iudicante quid est agendum, non obedit quis illi. Nec propter hoc incusandum est Verbum, si aut nec magister, per cuius disciplinam non remanet locus excusationis discipulo delinquenti velut de ignorantia. Omnia ergo per Verbum facta sunt, non solum naturalia, sed etiam quæ ab irrationabilibus fiunt.

(g) *Beda* (in 1. cap. Joan.) Quia Evangelista dixit omnem creaturam factam esse per Verbum, ne quis forte crederet mutabilem eius voluntatem quasi qui subito veller facere creaturam, quam ab æterno numquam ante fecisset; idè docere curavit, factam quidem creaturam in tempore; sed in æterna creatoris sapientia, quando, & quos (1) crearet semper fuisse dispositum: unde dicit: *Quod factum est in ipso, vita erat.* *Augustinus* super Iohannem (tract. 1. aliq. ante fin.) Potest autem sic punctari. *Quod factum est in ipso*, & postea dicatur, *Vita erat.* Ergo totum vita est, si sic prænunderimus: quid enim non in illo factum est? Ipse est enim sapientia Dei; (2) & dicitur in Psal. 102. „ Omnia in sapientia fecisti. „ Omnia igitur sicut per illum; ita & in illo facta sunt. Si ergo quod in illo factum est, vita est; ergo & terra vita

est, & lapis (3) vita est. Inhonestum est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitam lapis, & habet vitam paries: solent enim ista delirantes dicere; & cum reprehensi fuerint, ac repulsi, quasi de Scripturis profertur dicentes: Ut quid dictum est: *Quod factum est in ipso, vita erat?* Pronuntia (4) ergo sic: *Quod factum est*, hic subdistingue, & deinde infer, *In ipso vita erat.* Facta est enim terra; sed ipsa terra quæ facta est, non est vita. Est autem in ipsa Dei sapientia spiritualiter ratio quædam quæ terra facta est; hæc vita est. Sicut arca in omni opere non est vita; arca in arte vita est, quia vivit anima artificis. Sic ergo quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia quæ fiunt per ipsam artem, non hæc continuo sunt vita; sed quidquid factum est, vita est in illo. *Origenes* in homi. (2. in div. locos, ante med.) Potest autem & sic distinguere sine errore: *Quod factum est in ipso*, & postea dicatur, *vita erat*; ut sit sensus: Omnia quæ per ipsum, & in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, & unum sunt. Erant enim, hoc est in ipso subsistunt causaliter, priusquam sint in seipsis effective. Sed si quæris, quomodo, & quâ ratione omnia quæ per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter, & uniformiter, & causaliter subsistant; accipe exempla ex creaturarum natura. Conspice quomodo omnium rerum quas mundi huius sensibilis globositas comprehendit, causæ simul, & uniformiter in isto sole, qui est maximum mundi luminare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum, & fructuum in singulis seminibus simul continetur; quomodo multiplicæ regulæ in arte artificis unum sunt, & in animo disponentis vivunt; quomodo infinitas linearum numerus in uno puncto unum subsistit; (5) & huiusmodi varia perspicere exempla, ex quibus velut physicas theoriæ pennas poteris arcana Verbi mentis acie inspicere, & quantum datur humanis rationibus, videre quomodo omnia quæ per Verbum sunt facta; in ipso vivunt; & facta sunt. *Hilarius* (2. Lib. de Trin. par. a med.) Vel aliter potest legi. In eo quod dixerat, *Sine ipso factum est nihil*, posset aliquis perturbatus dicere: Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non sit sine eo factum; & si aliquid per alterum, licet non sine eo, jam non per eum omnia, quia aliud est fecisse, aliud est intervenisse facienti. Enarrat ergo Evangelista quid non sine eo factum sit, dicens: *Quod factum est in eo.* Hoc igitur non sine eo quod (6) in eo factum est: nam id quod

(1) Al. curaret. (2) Al. ut. (3) Al. omittitur vita. (4) Al. deest ergo. (5) Al. & huius varia item & huius naturalia. Nicolai autem legit & huiusmodi naturalia varia. (6) Al. omittitur in eo.

in eo factum est, etiam per eum factum est: omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator Deus; sed ex hoc sine eo nihil factum est, quod tamen in eo factum est; quia nascens Deus vita erat, & qui vita erat, non posteaquam natus erat, factus est vita. Nihil ergo sine eo fiebat ex his quæ in eo fiebant, quia vita est in quo fiebant; & Deus qui ab eo natus est, non posteaquam natus est; sed nascendo quoque existit. *Chrysostomus* (hom. 4. in Joan.) Vel aliter. Non apponemus finale punctum, ubi dicitur, *Sine ipso factum est nihil*; secundum hæreticos. Illi enim volentes Spiritum Sanctum creatum dicere, ajunt: *Quod factum est in ipso, vita erat.* Sed ita non potest intelligi. Primum quidem neque tempus erat hic Spiritus Sancti meminisse; sed si de Sancto Spiritu hoc dictum est; age, secundum eorum interim legamus modum: ita enim nobis hoc inconveniens erit: cum enim dicitur, *Quod factum est in ipso, vita erat*: Spiritum Sanctum dicunt dictum esse vitam; sed vita hæc & lux invenitur esse: inducit enim: *Vita erat lux hominum.* Quocirca, secundum eos, lucem omnium hunc Spiritum dicit. Quod autem superius Verbum dixit, hic consequenter & Deum, & vitam, & lucem nominat. *Verbum autem caro factum est*: erit igitur Spiritus Sanctus incarnatus, non Filius. Ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decentem veniamus lectionem, & expositionem; hoc autem est cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*: ibi quiescere facermonem: deinde ab ea quæ deinceps est dictione incipe quæ dicit: *In ipso vita erat*; ac si dicat: *Sine eo factum est nihil quod factum est*, id est factibilem. Vides qualiter hac brevi adjectione omnia contextit supervenientia inconvenientia. Inducens enim, *Sine eo factum est nihil*, & adjiciens: *Quod factum est*, & intelligibilia comprehendit, & Spiritum Sanctum excepit: Spiritus enim sanctus factibilis non est. Hæc igitur quæ dicta sunt, de conditione rerum dixit Joannes. Inducit autem & eum qui est de providentia sermonem, dicens, *In ipso vita erat*. Quemadmodum in fonte qui generat abyssos, & in nullo minoratur fons; ita & in operatione Unigeniti quæcumque credas per eum facta esse, non minor ipse factus est. Nomen autem vitæ hic non solum conditionis est, sed & providen-

tia rerum, quæ est secundum permanentiã earum. Cum autem audis quoniam *in ipso vita erat*, ne compositum æstimes: *ficut enim Pater habet vitam in seipso, ita dedit & Filio vitam habere*: infra 5. Ergo sicut Patrem non atque dies compositum esse, ita nec Filium. *Origenes* (tomo 3.) Vel aliter. Oportet scire quod Salvator quædam dicit non sibi esse, sed aliis; quædam vero & sibi, & aliis. In hoc ergo quod dicitur: *Quod factum est in Verbo, vita erat*; sciendum est an sibi, & aliis vita est, vel aliis tantum; & si aliis, quibus aliis. Idem autem est vita & lux; Lux autem hominum est: fit itaque hominum vita, quorum est lux; & sic in eo quod dicitur vita; Salvator (1) dicitur non sibi, sed aliis. Hæc quidem vita verbo præexistenti aderit, ex eo quod expiata à peccatis anima sit serena, & vita inferatur ei qui Verbi Dei se susceptibilem statuit. Unde Verbum quidem in principio non dixit factum: non enim erat quando principium Verbo careret. Vita autem hominum non semper erat in Verbo; sed hæc vita hominum facta est, eo quod vita est lux hominum: cum enim homo non erat, nec lux hominum erat, luce secundum habitudinem ad homines intellecta; & ideo dicit: *Quod factum est in verbo, vita erat*; non autem, Quod erat in verbo, vita erat. Invenitur autem alia littera non incongrue habens: *Quod factum est in eo, vita est*. Si autem intelligamus vitam hominum quæ in Verbo fit, eum esse qui dixit infra 14. *Ego sum vita*, faciemur neminem infidelium Christo vivere; sed cunctos esse mortuos qui non vivunt in Deo.

(h) *Theophylactus* (hoc loco.) Dixerat, *In ipso vita erat*, ne putares quod absque vita sit Verbum; (2) nunc ostendit quod vita sit spiritualis, & lux rationalibus cunctis: unde dicitur *Et vita erat lux hominum*; quasi dicat: *Lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans ipsam animam.* *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Ex ipsa enim vita illuminantur homines, pecora non illuminantur; quia non habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam; homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationabilem mentem, per quem possit percipere sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt omnia, lux est, & non quorumcumque animalium, sed hominum. *Theophylactus*. Non autem dixit, *Lux est solum Judæis*, sed omnium ho-

(1) *Al. deest dicitur. Locum sic exhibet P. Nicolai.* Et sic in eo quod dicitur vita, dici potest Salvator non sibi, sed aliis vita, quorum etiam est lux. Hæc quidem vita Verbo Dei inseparabiliter adest, & ab ipso existit simul atque facta fuerint. Oportet enim ut in anima præexistat ratio, sive verbum ad eam expurgandam, quatenus expiata hoc modo à peccatis pura sit; & sic vita ingeneretur, vel inferatur ei qui Verbi Dei susceptibilem se statuit. Unde Verbum &c.

(2) *Al. sed vita sit &c.*

minum: omnes enim homines, in quantum intellectum, & rationem recepimus ab eo quod nos condidit Verbo, intantum ab eo illuminari dicimur: nam ratio nobis tradita, per quam rationales dicimur, lux est ad operanda nos dirigens, & non operanda. *Origenes* (tract. 3. super Joan. cap. 1. super *Quod factum est, in ipso vita erat.*) Non est autem prætermittendum quod vitam præmittit luci hominum: insequens enim erat illuminari non viventem, & advenire illuminationi vitam. Si autem idem est *Vita erat lux hominum*, quod solam hominum, erit Christus lux; atque vita solorum hominum. Hoc autem opinari hæreticum est. Non igitur quicquid dicitur aliquorum, illorum solum est: scriptum est enim de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac, & Jacob, non tamen istorum tantum patrum dictus est Deus. Non ergo ex eo quod dicitur, *Lux hominum*, excluditur quin sit aliorum. (1) Alius vero contendit ex eo quod scriptum est Gen. 1. „Faciamus hominem ad imaginem nostram,“ quod quidquid ad imaginem ac similitudinem Dei factum est, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominum lux cujuslibet rationalis creaturæ est.

(1) *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Quia vita illa est lux hominum, sed stulta corda capere istam lucem non possunt, quia peccatis suis aggravantur, ut eam videre non possint; ne ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt, sequitur: *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Quomodo enim homo positus in sole cæcus,

præfens est illi soli, sed ipse sol (2) absens est; sic omnis stultus cæcus est, & præfens est illi sapientia. Sed cum cæco præfens est, oculis ejus absens est, non quia illa ipsi absens est, sed quia ipse absens est ab illa. (3) *Origenes* (in Joan. tom. 3.) Tenebræ autem hujusmodi hominum non natura sunt, secundum illud Pauli Ephes. 5. „Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.“ *Origenes* in homil. (hom. 2. in div. locos.) Vel aliter: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens. Imperitorum vero cordium perfidia, & ignorantia lucem Verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt. Sed iste sensus moralis est. Physica vero horum verborum theoria talis est. Humana natura, etsi non peccaret, suis propriis viribus lucere non posset: non enim naturaliter lux est, sed particeps lucis: capax siquidem sapientiæ est, non ipsa sapientia. Sicut ergo aer per semetipsum non lucet, sed tenebrarum vocabulo nuncupatur; ita nostra natura dum per seipsam consideratur, quædam tenebrosa substantia est, capax ac particeps lucis sapientiæ: & sicut aer dum solares radios participat, non dicitur per se lucere, sed solis splendor in eo apparere; ita rationalis nostræ naturæ pars, dum præsentiam Verbi Dei possidet, non per se res intelligibiles, & Deum suum, sed per insitum sibi divinum lumen cognoscit. *Lux itaque in tenebris lucet*: quia Dei Verbum vita, & lux hominum in nostra natura, quæ per se investigata, & considerata, informis quædam tenebrositas invenitur, lucere non desinit: &

quo-

(1) *Al.* alios vero continens, eo quod est „Faciamus hominem ad imaginem nostram“ quidquid &c. (2) *Al.* absistens, & sic infra. (3) *Loco horum, quæ in omnibus à nobis consultis exemplis habentur, sequentia reponit Nicolai priora velut inepte ac sine indice loci, postea fugillando. Origenes* (tract. sive tom. 3. in Joan.) Quod si vita idem est cum luce hominum, nullus qui sit in tenebris, vivit, nec ullus viventium est in tenebris; cum omnis qui vivit sit etiam in luce, ac è converso quisquis est in luce simul etiam vivat. Rursus, quoniam ex his quæ disseruimus de contrariis, intelligi possunt contraria prætermissa; differitur autem de vita, & luce hominum; contrarium autem vitæ mors est, & contrarium luci hominum tenebræ hominum: videre est quod qui in tenebris existat hominum, is etiam sit in morte; & quæ sunt mortis agens non alibi sit quam in tenebris; qui vero agit quæ sunt lucis, vel is cujus opera lucent coram hominibus, & qui memor est Dei; non est in morte, juxta illud quod Psal. 6. dicitur: Nihil rei cum morte habet qui memor est tui. An vero tenebræ hominum, & mors natura talia sint necne, alterius est considerationis. Nos eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, etiam si sancti spiritualesque aliquo modo simus: Quisquis fuit aliquando tenebræ, factus est sicut Paulus tenebræ, cum esset, capax & aptus ut fieret lux in Domino, &c. (Et rursus hom. 2. in divers.) Vel aliter. Lux hominum est Dominus noster Jesus Christus, qui omni rationali & intellectuali creaturæ seipsum in natura humana manifestavit, & mysteria suæ divinitatis, qua æqualis est Patri, fidelium cordibus referavit, secundum illud Apostoli (ad Ephes. cap. 5.) *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Dicitur igitur, *Lux in tenebris lucet*, quia totum genus hominum non ex natura, sed merito peccati originalis in tenebris erat ignorantiae veritatis; post ortum autem ex Virgine in cordibus cognoscentium lucet Christus. Quia tamen sunt qui adhuc in tenebris obscurissimis impietatis, & perfidiæ manent; Evangelista subjungit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*; quasi dicat: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens; imperitorum vero cordium &c.

quoniam ipsa lux omni creaturæ est incomprehensibilis, *tenebræ eam non comprehenderunt. Chryso-
stomus* (hom. 4.) Vel aliter eorum ab illo loco, *Et vita erat lux hominum.* Primum nos de con-
ditione docuerat, deinde dicit & quæ secun-
dum animam bona præbuit nobis veniens Ver-
bum: unde dicit: *Et vita erat lux hominum.*
Non dicit, Lux Judæorum; sed universaliter
hominum: non enim Judæi solum, sed & Gen-
tes ad hanc venerunt cognitionem. Non autem
adjecit & Angelorum: quoniam ei de natura
humana fermo est, quibus Verbum venit Evan-
gelizans bona. *Origenes* (tom. 2. in Joan. ubi
supra.) Quærent autem quare non Verbum
lux hominum dictum est, sed vita quæ in Ver-
bo fit: quibus respondemus: Quia vita quæ ad
præfens, non ea quæ communis est rationalium,
& irrationalium dicitur, sed quæ adjungitur
verbo quod in nobis fit per participationem
Verbi primarii ad discernendum apparentem
vitam; & non veram, & cupiendam veram vi-
tam. Prius ergo participamus vitam quæ apud
quosdam quidem est potentia, non actu lux; (1)
qui scilicet non sunt avidi perquirere quæ ad
scientiam pertinent; apud quosdam vero & actu
lux efficitur, qui, secundum Apostolum, æmu-
lantur dona meliora, scilicet verbum sapientiæ.
Si tamen & tunc idem est vita & lux hominum,
nullus manens in tenebris perfecte vivere com-
probatur, nec quisquam viventium consistit in
tenebris. *Chryso-
stomus* (hom. 4. in Joan. à med.
illius.) Vita enim adveniente nobis, solum
est mortis imperium, & luce lucente nobis, non
ultra sunt tenebræ; sed semper manet vita quam
mors superare non potest, nec tenebræ lucem:
unde sequitur: *Et lux in tenebris lucet.* Tenebras
mortem; & errorem dicit: nam lux quidem
sensibilis non in tenebris lucet, sed sine illis;
prædicatio vero Christi in medio erroris regnan-
tis fulsit, & eum disparere fecit, & in vitam
mortem fecit moruus Christus, ita eam supe-
rans ut eos qui detinebantur reduceret. Quia
igitur neque mors eam superavit, neque error,
sed fulgida est ejus prædicatio ubique, & lu-
cet cum propria fortitudine; propterea subdit:
Et tenebræ eam non comprehenderunt. Origenes
(tom. 2. super illud 1. Joan. *Lux in tenebris lu-
cet.*) Est etiam sciendum, quod sicut lux homi-
num nomen est duarum spiritualium rerum, sic
& tenebræ: dicimus enim hominem lucem pos-
sidentem, opera lucis perficere, & etiam cog-
noscere quasi illustratum lumine scientiæ; & é
contrario tenebras dicimus illicitos actus, &
eam quæ videretur scientia, non est autem. Sicut
S. Thom. Oper. Tom. IX.

autem Pater lux est, & in eo tenebræ non sunt
ullæ, sic & Salvator. Sed quia similitudinem
carnis peccati subiit, non incongrue de eo dicitur,
quod tenebræ in eo sunt aliqua, ipso in se
suscipiente nostras tenebras, ut eas dissiparet:
Hæc igitur lux, quæ facta est vita hominum,
radiat in tenebris animarum nostrarum, & venit
ubi princeps tenebrarum harum cum genere
bellat humano. Hanc lucem persecutæ sunt tene-
bræ; quod patet ex his quæ Salvator, & ejus filii
sustinent, pugnantibus tenebris contra filios lu-
cis. Verum quia Deus patrocinatur, non inva-
lescunt: unde non apprehendunt lucem, vel
quia celeritatem cursus lucis subsequi non valent
propter propriam tarditatem, vel quia si super-
venientem expectant, fugantur luce appropin-
quante. Oportet autem id considerare, quod
non semper tenebræ in sinistra parte sumuntur,
sed quandoque in bona, secundum Psal. 17.
„ Posuit tenebras latibulum suum: “ dum ea
quæ sunt erga Deum, ignota, & imperceptibi-
lia sunt. De hac ergo laudata caligine dicam,
quoniam versus lucem pergit, illamque appre-
hendit: quia quod erat caligo, dum ignoraba-
tur, in lucem cognitam vertitur ei qui didicit.
Augustinus 10. de Civitate Dei (cap. 89. circa
finem.) Hoc autem initium sancti Evangelii qui-
dam Platonius aureis litteris prescribendum,
& per omnes Ecclesias in locis eminentissimis
proponendum esse dicebat. *Beda* (cap. 1. in
Joan.) Nam alii Evangelistæ Christum in tem-
pore natum describunt, Joannes vero eundem
in principio testatur fuisse, dicens: *In principio
erat Verbum.* Alii inter homines eum subito ap-
paruisse commemorant, ille ipsum apud Deum
semper fuisse testatur, dicens: *Et Verbum erat
apud Deum.* Alii eum verum hominem, ille ve-
rum confirmat Deum, dicens: *Et Deus erat
Verbum.* Alii hominem apud homines eum tem-
poraliter conversatum, ille Deum apud Deum
in principio manentem ostendit, dicens: *Hoc
erat in principio apud Deum.* Alii magnalia quæ
in homine gessit perhibent, ille quod omnem
creaturam per ipsum (2) Deus Pater fecerit,
docet, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, &
sine ipso factum est nihil.*

(k) *Augustinus* (tract. 2. sparsim.) Ea quæ
dicta sunt superius, de divinitate Christi dicta
sunt, qui sic venit ad nos, secundum quod ap-
paruit homo. Quia igitur sic erat homo ut late-
ret in illo Deus, missus est ante illum magnus
homo, per cujus testimonium inveniretur plus-
quam homo. Et quis est hic? *Fuit homo. Theo-
phylactus.* Non Angelus, ut suspicionem mul-
d 10-

(1) *Al. omittitur qui.* (2) *Al. Deum.*

rorum destrueret. *Augustinus* (tract. 2.) Et (1) quomodo posset iste verum de Deo dicere, nisi missus à Deo? *Chrysostomus* (hom. 5.) Nihil de reliquo humanum esse æstimo eorum quæ dicuntur ab illo: non enim quæ ejus sunt, sed quæ mittentes omnia loquitur: ideo, & Angelus nuncupatus est à Propheta (Malach. 3.) dicente: „Ego mitto Angelum meum.“ Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. (2) Hoc autem quod dicit, *Fuit missus*, non ejus qui ad esse processus ostensivum est. Sicut autem *Esaias* missus fuit non aliunde (3) quam à mundo, sed à statu quo vidit Dominum sedentem super folium excelsum, & elevatum, ad plebem; sic & Joannes à deserto ad baptizandum mittitur: ait enim: *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* *Augustinus* (tract. 2.) Quid vocabatur? *Cui nomen erat Joannes.* *Alcuinus.* Id est gratia Dei, vel in quo est gratia, qui gratiam novi testamenti, id est Christum, suo testimonio primum mundo innotuit. Vel Joannes interpretatur cui donatum est, quia per gratiam Dei donatum est illi Regem regum non solum præcurrere, sed etiam baptizare. *Augustinus* (tract. 2.) Quare venit? *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* *Origenes* (tom. 5.) Quidam improbare nituntur edita de Christo testimonia Prophetarum, dicentes, non egere testibus Dei Filium habentem credulitatis sufficientiam tum in his quæ protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidem & *Moyfes* credi meruit per verbum, & virtutes, non egens præviis testibus. Ad hoc dicendum est, quod multis existentibus causis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonstratione non admirantur, ex alia voce habent causam ut credant. Deus autem est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Constat igitur quosdam ex dictis propheticis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot Prophetarum ante ejus adventum (4) voces, constituentes nativitatis ejus locum, & alia hujusmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigiosæ virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Christi erant, non autem post longa tempora: nam fabulosa quædam æstimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem quæ cum virtutibus quæritur prophe-

tia. Est autem & tale quid dicere, quod quidam in hoc quod testimonium (5) perhibent Deo, honorati sunt. Privare vult ergo chorum Prophetarum ingenti gratia qui dicit, illos non oportere de Christo testimonium exhibere. Accersit autem his Joannes, ut testimonium de luce perhibeat. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Non ea indigente testimonio; sed propter quid, ipse Joannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum.* Sicut enim carnem induit, ne omnes perderet; ita & præconem hominem misit, ut cognatam audientes vocem, facilius advenirent. *Beda.* Non autem ait: *Ut omnes crederent in illum;* „maledictus enim homo qui confidit in homine:“ *Hier. 17.* sed *ut omnes crederent per illum;* hoc est, per illius testimonium crederent in lucem. *Theophylactus.* Si vero aliqui non crediderint, excusabilis permanet ipse: (6) nam sicut si aliquis includens se in domo caliginis, & ipsum solis radius non illustret, ipse causam tribuit, & non sol; sic Joannes, ut omnes crederent, missus fuit; sed si minime consecutum est, ipse hujus rei causa non extitit. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Quia vero multum apud nos major qui testatur, eo cui testimonium perhibet, & dignior fide esse videtur; ne quis & de Joanne hoc suspicetur, hanc suspensionem destruit, dicens: *Non erat ille lux; sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Si vero non huic instans opinioni hoc resumpsit, *Ut testimonium perhiberet de lumine,* superfluum esset quod dicitur, & magis iteratio sermonis quam explanatio doctrinæ. *Theophylactus.* (hoc loco.) Sed dicet aliquis: Ergo neque Joannem, neque sanctorum quempiam lucem esse, vel fuisse dicemus. Sed si sanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem absque articulo; ut si interrogatus fueris, utrum Joannes est lux sine articulo, secure concedas; si vero cum articulo, non concedas. Non enim est ipsa lux principalior, sed lux dicitur, quia secundum participationem lucem habeat à vero lumine.

(1) *Augustinus* (tract. 2.) De quo lumine Joannes testimonium perhibeat, ostendit dicens: *Erat lux vera.* *Chrysostomus* (hom. 6.) Vel aliter. Quia superius de Joanne dixerat, quod venit, & missus est ut testetur de luce, ne quis hoc audiens propter testantis recentem præsentiam, de eo cui testimonium perhibetur, talem quandam suspensionem accipiat, reduxit mentem,

(1) *Al.* Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? Missus à Deo. (2) *Ad marginem Veneratæ Nicolini editionis hæc notantur.* *Origenes* in Joan. super *Hic venit in testimonium.* (3) *Al.* non ejus qui adesse aliunde quam à mundo processus ostensivum est. Sicut autem &c. *Legit P. Nicolai* non ejus qui ad esse, sed qui ad ministerium processus ostensivum est. (4) *Al.* vocem. *Nicolai* autem ut sensus melius constaret legendo vocem, habet qui constituunt. (5) *Al.* præbent. (6) *Al.* nam etfi.

tem, & ad eam quæ supra omne principium est, transmisit existentiam; dicens, *Erat lux vera. Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Quare additum est, *Vera?* Quia & homo illuminatus dicitur lux; sed vera lux illa est quæ illuminat: nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa parent: unde subdit: *Quæ illuminat omnem hominem. Si omnem hominem; ergo & ipsum Joannem. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerumque fit ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus; quia etiam qui saucios habent oculos, idonei sunt videre parietem illuminatum, aut aliquid hujusmodi; sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Radiavit Joannem, & per illam consistentem se illuminatum cognitus est ille qui illuminat. Dicit autem: *Venientem in hunc mundum:* nam si illinc non recederet, non esset illuminandus: sed ideo hic illuminandus, quia illinc recessit ubi homo poterat esse illuminatus. *Theophylactus* (hoc loco.) Erubescat Manichæus, qui conditoris maligni, & tenebrosi nos asserit creaturas: non enim illuminaremur, si veri luminis creaturæ non essemus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Ubi sunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanerunt? Non enim omnes cognoverunt Christi culturam. Illuminat igitur omnem hominem quantum ad eum pertinet; si autem quidam mentis oculos claudentes noluerunt recipere lucis hujus radios, non à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorum, qui voluntarie privant seipsum gratiæ dono: nam gratia quidem ad omnes effusa est; qui vero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc imputent cæcitatem. *Augustinus* (de pec. mer. & rem. Lib. 25. id legitur in Enchir. cap. 103. in simili auctoritate.) Vel quod dicitur, (1) *Illuminat omnem hominem*, sic intelligimus, non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. *Beda*. Sive naturali ingenio, sive sapientia divina: sicut enim nemo à seipso esse, sic etiam nemo à seipso sapiens esse potest. *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Vel aliter. Non de his qui de occultis seminum causis in species corporales procedunt, debemus intelligere quod*

illuminat hominem venientem in hunc mundum; sed de his qui spiritualiter per regenerationem gratiæ, quæ datur in baptisate, in mundum veniunt invisibilem. Eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. Theophylactus. Vel aliter: Intellectus nobis traditus, ac nos dirigens, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis à Deo. Sed quidam male ratione utentes, seipsum obscuraverunt.

(m) *Augustinus* (tract. 2. in Joan. circ. med.) *Lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, huc venit per carnem: quia dum hic esset per divinitatem, à stultis, cæcis, & iniquis videri non poterat, de quibus supra dictum est: Tenebræ eam non comprehenderunt: & ideo dicitur, In mundo erat. Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Ut enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox ejus esse desinit, & evanescit; sic cælestis Pater, si Verbum suum loqui cessaverit, effectus Verbi, hoc est universitas Verbo econdita, non subsistet. (a) Non autem putes quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, pecora, & homines; sed quomodo artifex regens quod fecit: unde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est. Non enim sic fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat; Deus autem infusus mundo, fabricat ubique positus, (2) & non recedit ab aliquo: præsentia majestatis facit quod facit, & gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Et iterum, quia in mundo erat, sed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipsum factus est; per hoc & rursus te deducens ad æternam existentiam Unigeniti: qui enim audierit quoniam opus ejus hoc totum, & si valde (3) insensibilis fuerit, cogetur concedere ante opera esse factorem. Theophylactus. Simul autem hic (4) & Manichæi subverti rabiem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebat, nec non & Arrii, qui Filium Dei dicebat creaturam. Augustinus* (tract. 2.) Quid est autem, *Mundus per ipsum factus est? Cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, mundus dicitur. Iterum in alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur; de quo sequitur: Et mundus eum non cognovit. Num enim cæli, aut Angeli, aut sidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur dæmonia, omnia undique testimonium*

(1) *Al.* quod illuminat. (2) *P. Nicolai* legit non recedit aliquo, ponendo aliquo adverbium motus. (3) *Al.* insensibiliter. (4) *Al.* & Marcionis.

EX EDIT. P. NICOL. ((a) *Augustinus* ut supra. Ejus nomine prætermisso totam hanc appendicem omnes editiones præcedentes uno tenore velut ex Origenes referrebant, sicut & Glossa refert; at nihil in Origenis textu.

nium perhibuerunt? Sed qui non cognoverunt eum? Qui amando mundum, dicti sunt mundus: amando enim mundum, habitamus corde in mundo: nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo, sed corde inhabitant cælum, sicut Apostolus dicit ad Philip. 3. „Nostra conversatio in cælis est.“ Amando igitur mundum, hoc appellari meruerunt ubi habitant. Quomodo enim cum dicimus, Mala est illa domus, aut bona, non parietes incusamus, aut laudamus, sed inhabitantes; sic & mundum dicimus qui inhabitant mundum amando. *Chrysostratus* (hom. 7. in Joan.) Qui autem Dei erant amici, eum cognoverunt, etiam ante corporalem præsentiam: unde & Christus ait infra 8. (1) quoniam *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum.* Cum ergo nos interpellant Gentiles, dicentes: Quid est quod in ultimo tempore venit nostram operaturus salutem, tanto tempore negligens nos? dicimus, quoniam & ante hoc in mundo erat, & providebat operibus suis, & omnibus dignis cognitus erat; & si eum mundus non cognovit, hi tamen quibus mundus non erat dignus, eum cognoverunt. Dicens autem, *Mundus eum non cognovit*, breviter causam ignorantiae præbuit. Mundum enim vocat homines qui soli mundo affixi sunt, & quæ mundi sunt sapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, ut liqueferi amore præsentium.

(n) *Chrysostratus* (hom. 8.) Dixit quod mundus eum non cognovit, de superioribus loquens temporibus; sed de reliquo sermonem induxit ad prædicationis tempora, & ait, *In propria venit.* *Augustinus* (tract. 1.) Quia scilicet omnia per ipsum facta sunt. *Theophylactus.* Vel per propria mundum intelligas, sive Judæam, quam pro hereditate elegerat. *Chrysostratus* (hom. 9.) *In propria ergo venit*, non gratia suæ necessitatis, sed gratiæ beneficii suorum. Sed unde venit qui omnia implet, & ubique adest? Ea quidem quæ ad nos (2) condescensione hoc operatus est: quia enim in mundo existens, non putabatur adesse, eo quod nondum cognoscebatur, dignatus est induere carnem. Manifestationem vero hanc, & condescensionem (3) adventum vocat. Misericors autem existens Deus omnia facit; ut nos secundum virtutem splendeamus; & propter hoc quidem nullum necessitate, suasionem vero, & beneficiis volentes ad se attrahit; & propterea venientem eum hi quidem susceperunt, alii vero non receperunt. Nullum enim vult invitum, neque coactum habere famulatum; invi-

tum enim trahi, par est cum eo qui totaliter non servit: unde sequitur: *Et sui eum non receperunt.* (Hom. 8.) Judæos nunc suos dicit, ut populum peculiarem; sed & omnes homines ut ab ipso factos: & sicut superius pro communi verecundatus natura dicebat, quoniam mundus per ipsum factus conditorem non cognovit; ita & hic rursus (4) pro Judæorum anxius indevotione gravius ponit accusationem, dicens: *Et sui eum non receperunt.* *Augustinus* (tract. 2.) Si autem omnino nullus recepit, nullus ergo salvus factus est. Nemo enim salvus fiet, nisi qui Christum (5) receperit venientem; & ideo addit: *Quotquot autem receperunt eum.* *Chrysostratus* (hom. 9.) Sive sint servi, sive liberi, sive Græci, sive Barbari, sive insipientes, sive sapientes, sive mulieres, sive viri, sive pueri, sive senes, omnes eodem digni facti sunt honore, de quo sequitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* (6) *Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Magna benevolentia! Unicus natus est, & noluit manere unus: non timuit habere coheredes, quia hereditas ejus non sit angusta, si eam multi possederint. *Chrysostratus* (hom. 9.) Non autem dixit, quoniam fecit eos filios Dei fieri; sed *dedit eis potestatem filios Dei fieri*; ostendens quoniam multo opus est studio, ut eam quæ in baptismo adoptionis formata est, imaginem incontaminatam semper custodiamus: simul autem ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis (7) auferre poterit, nisi nos ipsi auferamus. Si enim qui ab hominibus dominium aliquarum rerum suscipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem ostendere vult quoniam hæc gratia advenit volentibus, & studentibus: etenim in potestate est liberi arbitrii, & gratiæ operatione filios Dei fieri. *Theophylactus.* Vel quia in resurrectione filiationem perfectissimam consequemur, secundum quod Apostolus dicit Rom. 8. „Adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.“ *Dedit ergo potestatem filios Dei fieri*, idest hanc gratiam in futura gratia consequendi. *Chrysostratus* (hom. 9. in Joan.) Et quia in his ipsis ineffabilibus bonis, hoc quidem est Dei, scilicet dare gratiam; illud vero hominis, idest præbere fidem; subjungit: *His qui credunt in nomine ejus.* Quid igitur non dicis nobis, ó Joannes, quod eorum sit supplicium qui eum non receperunt? Quia numquid isto supplicio fiet majus quando præjacente eis potestate filios Dei fieri, non fiant, sed volentes seip-

(1) *Nicolai* omittit quoniam. (2) *Al.* descensione hic operatus est. (3) *Al.* præsentiam.

(4) *Nicolajus* habet pro Judæorum ingratitude indignatus in graviolem prorumpit accusationem &c. (5) *Al.* recepit. (6) *Al. Ambrosius.* (7) *Al.* eorum auferre.

seipfos tanto privant honore? Sed etiam inextinguibilis eos suscipiet ignis, quod postea manifestius revelabit. *Augustinus* (tract. 2.) Credentes ergo quia filii Dei fiunt, & fratres Christi, utique nascuntur; nam si non nascuntur, filii quomodo esse possunt? Sed filii hominum (1) nascuntur ex carne, & sanguine, & ex voluntate viri, & complexu conjugii. Illi autem quomodo nascuntur, subdit: *Qui non ex sanguinibus*, tamquam maris, & foeminae. Sanguina, vel sanguines non est Latinum; sed quia Graece positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, sic ponere, & quasi minus Latine loqui secundum grammaticos, & tamen explicare veritatem secundum audirum infirmorum. Ex sanguinibus enim maris, & foeminae homines nascuntur. *Beda*. Sciendum etiam est, quia in Scripturis Sanctis sanguis, cum dicitur pluraliter, peccatum significare solet: unde Psalm. 50. „Libera me“, de sanguinibus.“ *Augustinus* (tract. 2.) In eo autem quod sequitur: *Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*, carnem pro foemina posuit: quia de costa facta cum esset, Adam dixit Gen. 2. „Hoc nunc os de ossibus meis, & caro“, de carne mea.“ Ponitur ergo caro pro uxore quomodo aliquando spiritus pro marito: quia ille imperare debet, ista servire. Quid enim pejus est domo ubi foemina habet imperium super virum? Hi ergo neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. *Beda*. Carnalis enim singulorum generatio a complexu conjugii duxit originem; at vero spiritalis Spiritus Sancti gratia ministratur. *Chrysostomus* (hom. 9.) Hoc autem narrat Evangelista, ut vilitatem, & humilitatem prioris partus, qui est per sanguinem, & voluntatem carnis, addiscentes, & altitudinem secundi, qui per gratiam, & nobilitatem est, cognoscetes, magnam quamdam hic suscipiamus intelligentiam, & dignam dono ipsius qui genuit, & multum post hoc studium demonstramus.

(o) *Augustinus* (tract. 2.) Cum dixisset, *Ex Deo nati sunt*; quasi ne miraremur, & horrere-

(1) *Al.* nascuntur unum ex sanguine. (2) *Al.* & visibile fit. (3) *Longe alia reponit P. Nicolai in hunc modum. Alcuinus* (Lib. 1. cap. 1. in Joan.) Quod ergo hic dicitur, *Verbum caro factum est*, nihil aliud debet intelligi quam si diceretur, *Deus homo factus est*, carnem videlicet induendo, & animam: ut sicut quisque nostrum unus homo ex carne constat, & anima, ita unus ab incarnationis tempore Christus ex divinitate, carne, anima constet. Ac rursus infra: Divinitas Verbi hominem illum singulariter electum, cum quo usque Christi persona esset, assumere dignata est; non aliquid suae divinae substantiae in faciendam hominis naturam commutans, sed naturam hominis quam non habebat suscipiens. Item (Lib. 3. de Fid. Trin. cap. 9.) Certissime constat, in illam personam quam habuit aeternaliter, Dei Filium humanam assumpsisse naturam, non personam; homo transivit in Deum, non versibilitate naturae, sed propter divinae unitatem personae. Ideo non sunt quae

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Hoc est ex Concil. ipso Ephes. part. 3. in hom. de Natali die Salvatoris, quam Theodotus Ancyranus habuit, & quae ibi lecta est, ut jam notatum supra;

animam incorpoream corpori conjungi, ut ex his duobus fiat unus homo, facilius possumus credere divinam substantiam incorpoream animæ in corpore conjungi in unionem personæ; ita ut Verbum in carnem non sit conversum, nec caro in Verbum, cum nec corpus in animam, nec anima convertatur in corpus. *Theophylactus* (super *Et Verbum caro*) Apollinarius autem Laodicensis in hoc verbo hæresim statuit; dicebat enim, quod Christus animam rationalem non habuit, sed tantum carnem, habens divinitatem pro anima, quæ corpus dirigit, & gubernat. *Augustinus* contra Ser. Arrian. (cap. 9.) Si autem moventur in eo quod scriptum est, quod *Verbum caro factum est*, nec ibi animam nominatur; intelligant carnem pro homine positam, a parte totum, figuratæ locutionis modo, sicuti est: „Ad te omnis caro veniet.“ *Psal.* 61. „item ad Rom. 1. quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro:“ quod apertius alio loco (*Galat. 2.*) dicitur: „Non justificabitur homo ex operibus legis.“ Sic itaque dictum est: *Verbum caro factum est*; ac si diceret: Verbum homo factum est. *Theophylactus* (ubi supra) Evangelista volens ostendere inenarrabilem Dei condescensum, carnem commemorat, ut illius admiremur misericordiam, quoniam propter nostram salutem quod omnino remorum, & distans est ab ejus natura, assumpsit, scilicet carnem: anima namque habet aliquam propinquitatem ad Deum. Si autem Verbum incarnatum est, & humanam animam non assumpsit; sequeretur quod ad adhuc animæ nostræ curatæ non essent; quod enim non assumpsit, non sanctificavit. Et qualis derisio, cum anima prius peccaverit, ut carnem assumendo sanctificaverit, id quod est principaliter infirmum (1) reliquerit? Subvertitur ex hoc dicto Nestorius, qui dicebat quod non Deus Verbum ipse idem factus est homo ex sacro conceptus sanguine Virginis; sed (2) Virgo peperit hominem qui omnis virtutis (3) dotatus erat specie, & Dei Verbum illi erat conjunctum; & ex hoc duos filios asserbat, unum natum de Virgine, scilicet hominem, alterum de

Deo, scilicet Dei Filium homini in conjunctum secundum (4) gratiæ habitudinem, & amorem. Contra quem Evangelista dixit, quod ipsum Verbum factum est homo, non quod Verbum inveniens hominem virtuosum, se sibi conjunxerit. *Cyrillus* ad Nestorium (epist. 8.) Carnem enim animam anima rationali uniens Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter, & intelligibiliter factus est homo, & appellatus est Filius hominis, non secundum voluntatem solam, aut beneplacitum, sed neque in assumptione personæ solius. Diversæ quidem quoad unionem (5) collatæ naturæ, unus autem ex ambabus Christus & Filius, non quasi differentia naturarum interempta propter adunationem. *Theophylactus* (super *Et habitabit in nobis.*) Ad discimus ergo per hoc quod dicitur: *Verbum factum est*, quia ipsum Verbum est homo, & Filius Dei existens factus est filius mulieris; quæ principaliter Dei genitrix nuncupatur, tamquam Deum in carne genuerit. *Hilarius* 10. de Trinit. (ante med.) Quidam autem volentes Unigenitum Deum, qui in principio apud Deum erat Deus Verbum, non substantivum Deum esse, sed sermonem vocis emissæ, ut quod loquentibus verbum suum, hoc sit Patri Deo Filius; argute subrepere volunt, ne subsistens Verbum Deus, & manens in forma Dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humanæ potius originis causa quam spiritualis conceptionis sacramentum animaverit, non Deus Verbum hominem se ex partu Virginis efficiens extiterit; sed, ut in Prophetis spiritus prophetiæ, ita in sensu Verbum Dei fuerit. Et arguere nos solent, quod Christum dicamus esse natum non nostri corporis, atque animæ hominem, cum nos Verbum carnem factum, nostræ similitudinis natum hominem prædicemus, ut vere Dei Filius vere Filius hominis natus sit; & ut per se sibi assumpsit ex Virgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit; quæ utique ab homine numquam generationum originibus præbetur; & cum ipse ille Filius hominis sit, quam ridicule præter Dei Filium, qui Verbum caro factum est, alium nescio

sed unus Christus, Deus homo. Et lib. 1. contra felicem Urgelitanum: Verbum cum carne ita est ineffabili modo unitum, ut ipsum Verbum carnem dicamus factum; licet illud Verbum non sit mutatum in carnem; & caro illa dicatur Deus, licet non sit in deitatis naturam mutata, &c. Ut & lib. 3. Duas naturas in una Christi persona sic ineffabiliter conjunctas confitemur, ut manente proprietate ambarum sit in hac sancta, & mirabili conjunctione non deitatis conversio, sed humanitatis exaltatio; id est, non Deus conversus in hominem, sed homo glorificatus in Deum, &c. Et in Gloss. Cum credamus, &c. *Notat autem ad marginem, appendicem quam S. Thomas, ut & Glossa ex Alcuino refert, in ejus operibus non occurrere: propterea se hæc omnia ex variis, ut patet, Alcuini locis collecta, & in eundem sensum recidentia apposuisse.*

(1) Al. relinqueret. (2) Al. verbo. (3) Al. donatus; *Nicolai* autem dotatus, donatusque specie, Dei Verbum sibi habet conjunctum. (4) Al. gratiam, habitudinem, &c. (5) P. *Nicolai* legit collectæ sunt naturæ.

eio quem tamquam Prophetam Verbo Dei animatum prædicabimus, cum Dominus Jesus Christus & Dei Filius, & hominis. (1) Filius sit. *Chrysoſtomus* (hom. 10.) Ne autem ab eo quod dictum est, *Verbum caro factum est*, inconvenienter suspiceris versionem illius incorruptibilis naturæ, subdit: *Et habitavit in nobis*. Quod enim habitat, non idem est cum habitaculo, sed aliud: aliud autem dico secundum naturam, (2) unionem vero, & copulatione unum est Deus Verbum caro, neque confusione facta, neque destructione substantiarum. *Alcuinus*. Vel *habitavit in nobis*; id est, inter homines conversatus est.

(p) *Chrysoſtomus* (hom. 11.) Cum dixisset, (3) quod filii Dei facti sumus, & non aliter quam per hoc quod *Verbum caro factum est*, rursus ipse dicit, & aliud lucrum: *Et vidimus gloriam ejus*: quam utique non vidissemus, nisi per confortium humanitatis visus esset nobis. Si enim Moyſi non sustinuerunt faciem glorificatam videre, sed velamine opus fuit; qualiter divinitatem nudam existentem, inaccessibilem etiam ipsis superioribus virtutibus, nos lutei, & terrestres sufferre possemus? *Augustinus* (tract. 2.) Vel aliter. Quia *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, ista natiuitate collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri, ut possimus videre maiestatem ejus per ejus humanitatem; & ideo dicitur: *Et vidimus gloriam ejus*. Gloriam ejus nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaretur. Irruerat enim homini quasi pulvis in oculum de terra: oculus iste sauciatus erat, & terra illuc mittitur ut sanetur: caro te obcæcaverat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat, consentiendo carnalibus affectibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus: medicus fecit tibi collyrium, quoniam sic venit, ut de carne vitia carnis extingueret. Verbum enim caro factum est, ut possis dicere: *Vidimus gloriam ejus*. *Chrysoſtomus* (hom. 11.) Subdit autem: *Quasi Unigeniti à Patre*: quia multi Prophetarum glorificati sunt, puta Moyſes, Eliseus, & alii multi quicumque miracula ostenderunt; sed & Angeli hominibus apparentes, & eam quæ est propriæ naturæ coruscantem lucem manifestantes, sed & Cherubim, & Seraphim cum multa gloria visa sunt à Prophetis. Ab omnibus his, nos abducens Evangelista, & supra omnem naturam, & conservorum nostrorum claritatem erigens mentem, ad ipsum nos perducit verticem; quasi dicat: Non ut Prophetæ, aut alterius hominis, vel Angeli, aut Archangeli, aut alicujus superiorum virtutum est gloria quam vidimus; sed quasi ipsius dominatoris, ipsius Regis, ipsius

naturalis Filii Unigeniti. *Gregorius* (Lib. 28. Moral. cap. 4. vel in nov. exemp. cap. 6.) In sacro enim eloquio *sicut*, & *quasi* aliquando non pro similitudine ponitur, sed pro veritate: unde & istud, *Quasi unigeniti à Patre*. *Chrysoſtomus* (hom. 11.) Ac si diceret: Vidimus gloriam qualem decebat, & conveniens est habere unigenitum & naturalem Filium. Consuetudo enim multorum, Regem valde ornatum videntium (4) est ut cum aliis enarrantes non possunt universalem repræsentare claritatem, hoc inducunt: Quid oportet multa dicere? Quasi Rex ibat. Sic & Joannes dicit: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre*. Angeli enim apparentes, ut servi, & Dominum habentes, omnia agebant; ipse vero ut Dominus cum humili forma apparens. Sed & creaturæ Dominum cognoverunt, stella magos vocans, Angeli pastores, puer exultans in utero; sed & Pater testatus est de Cælis, & Paraclytus super ipsum advenit; sed & ipsa rerum natura omni tuba clarius clamavit, quoniam Rex cælorum advenerat: etenim dæmones fugiebant, infirmitatis species solvebantur, mortuos dimittebant sepulcrâ, & animas à malitia ad virtutis verticem agebat. Quid utique quis dicat præceptorum Philosophiam, cælestium legum virtutem, angelicæ urbanitatis bonam ordinationem? *Origenes* (in hom. 2, in divers. locos.) Ejus autem quod sequitur, *Plenum gratiæ, & veritatis*, duplex intellectus est. Potest enim de humanitate, ac divinitate incarnati Verbi accipi; ita ut plenitudo gratiæ referatur ad humanitatem, secundum quam Christus caput est Ecclesiæ, & primogenitus creaturæ universæ: quoniam maximum, & principale gratiæ exemplum, qua nullis præcedentibus meritis homo efficitur Deus, in ipso primordialiter (5) manifestatum est. Potest etiam plenitudo gratiæ Christi de Spiritu Sancto intelligi; cujus septiformis operatio humanitatem Christi implevit. Plenitudo vero veritatis ad divinitatem refertur. (Tom. 2. in Joann.) Si vero plenitudinem gratiæ, & veritatis de novo testamento magis intelligere, non incongrue pronuntiabis plenitudinem gratiæ novi testamenti esse per Christum donatam, & legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletam. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel *plenum gratiæ*, prout ejus verbum gratiosum erat, dicente David Psalm. 44. Diffusa est gratia in factis tuis: & veritate, secundum quod Moyſes, & Prophetæ loquebantur, aut operabantur in figura, Christus autem cum veritate.

(q) *Alcuinus*. Dixerat superius fuisse missum hominem ad perhibendum testimonium;

(1) *Al. omittitur*. Filius. (2) *Al.* unionem vero, & copulative. (3) *Al. deest* quod; & sic etiam infra. (4) *Al.* ubi cum aliis. (5) *Al.* manifestum est.

(1) hic determinat testimonium suum, quod manifeste (2) præcursor pronuntiavit: unde dicitur: *Ioannes perhibet testimonium de ipso. Chrysofomus* (hom. 13.) Vel aliter hoc inducit; ac si dicat: Non aestimetis quod nos qui fuimus cum eo multo tempore, & mensæ ipsius communicavimus, propter gratiam hoc testemur, quia Joannes, qui antea eum non viderat, nec ei commoratus fuerat, ei testimonium perhibebat. Multoties autem Evangelista revolvit ejus testimonium, quia multam admirationem hujus viri habebant Judæi. Et alii quidem Evangelistæ antiquorum meminerunt Prophetarum, dicentes: „Hoc factum est ut impleatur quod dictum est per Prophetam;“ hic autem altiore, & recentiore testem inducit, non intendens a servo dominatorem facere fide dignum, sed auditorum imbecillitati condescendens. Quemadmodum enim nisi servi formam assumpsisset, non ita facile susceptibilis factus esset; ita nisi servi voce auditum conservorum præexcitasset, nequaquam multi Judæorum verbum Christi suscepissent. Sequitur; *Et clamat*; idest, cum propalatione, cum libertate, sine subtractione omnia prædicat. Non autem à principio dixit, quoniam hic est Filius Dei Unigenitus naturalis; sed clamat dicens: *Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Quemadmodum enim matres avium, non confestim pullos suos volationem docent; sed primo quidem extranidum educunt, postea vero aliam multo velociorem volationem apponunt; sic & Joannes non confestim Judæos ad alta duxit, sed interim paululum à terra eos evolare docuit dicens, quod Christus melior eo erat, quod non parum interim erat. Et vide qualiter sapienter inducit testimonium: non enim solum apparentem Christum monstrat, sed & antequam apparuisset, eum prædicat, quod significatur in hoc quod dicit: *Hic erat de quo dixi.* Hoc autem fecit ut facile susceptibilis esset Christus, hominum mente jam (3) prædetenta ab aliis: quæ de eo dicta erant, & nihil ad hoc humilitas habitus noceret. Ita enim humili, & communi omnibus forma Christus utebatur, ut si simul, & verba hæc audissent de eo, & eum considerassent, Joannis testimonium derisissent. *Theophylactus.* Dicit autem: *Qui post me venit*, videlicet secundum tempora natiuitatis: sex enim mensibus prior Christo Joannes erat secundum humanitatem. *Chrysofomus* (hom. 13.) Vel hoc non dicit de ea generatione quæ est ex Maria; jam enim natus erat Christus quando hæc à Joanne

dicebantur; sed de adventu ejus ad prædicationem. Dicit autem: *Ante me factus est*; idest, elarior est, & honorabilior; ac si dicat: Non quia prior veni ad prædicandum, ex hoc majorem me esse illo existimetis. *Theophylactus* (super *Ante me factus est.*) Arriani vero hanc litteram sic exponunt, volentes ostendere quod Dei Filius non est à Patre genitus, sed factus, sicut una alia creatura. *Augustinus* (tract. 3.) Non ergo intelligitur: Factus est antequam ego essem factus; sed antepositus est mihi. *Chrysofomus* (hom. 13.) Si autem quod dicitur: *Ante me factus est*, de productione ad esse intelligeretur, superfluum esset quod additur: *Quia prior me erat.* Quis enim est ita insipiens ut ignoret quoniam ex quo ante eum factus est, prior eo erat. Aliter autem è contrario oporteret dicere; scilicet, Prior me erat, quia ante me factus est. Ergo quod dicit: *Ante me factus est*, de honore intelligitur: hoc enim quod futurum erat, factum dicit, quia consuetudo erat antiquorum Prophetarum de futuris quasi de jam præteritis loqui.

(1) *Origenes* (in Joann. super illud, *Hoc est testimonium Joannis.*) Sermo iste in persona Baptistæ de Christo testantis prolatus est; quod plurimos fallit, ex hinc usque illud: *Ille enarravit*, credentes in persona Joannis Apostoli recitari. Inconsequens autem est putare, subito, & quasi intempestive interrumpi Baptistæ sermonem ex verbo discipuli; & cuique scienti percipere dictorum collationem, in propatulo constare ferries dicti. Dixerat enim ob hoc: *Ante me factus est, quia prior me erat.* Ex hoc autem conjecto priorem me fore, quod ex ejus plenitudine ego quidem, & ante me Prophetæ accepimus gratiam secundam pro prima. Pertigerunt enim & illi post figuras per spiritum ad veritatis speculationem. Hinc etiam perpendimus ex plenitudine ejus accipientes, legem quidem per Moysen fore datam, gratiam autem, & veritatem per Jesum Christum, nedum fore datam, sed factam; Patre quidem legem dante per Moysen, gratiam, & veritatem faciente per Jesum. Sed si Jesus est qui dicit infra 14. *Ego sum veritas*, quomodo veritas fit per Jesum? Sed intelligendum est, quod ipsa veritas substantialis (ex (4) qua prima veritate, & ejus imagine sculptæ sunt multæ veritates in his qui veritatem tractant) nequaquam per Jesum Christum facta est, nec prorsus per aliquem; sed veritas, puta quæ consistit in Paulo, & Apostolis, per Jesum Christum facta est. *Chrysofomus* (hom. 13.) Vel aliter. Con-

(1) *P. Nicolajus habet*: Hic determinat testimonium, quo certitudinem humanitatis, & divinitatis æternitatem simul manifeste. Præcursor pronuntiavit: unde dicitur &c. (2) *Al.* præcessor.

(3) *Al.* prece detenta ut ab aliis &c. *Nicolai legit* pene detenta. (4) *Al.* ex prima veritate, & sue parentesi.

jungit hic testimonio Joannis Baptistæ suum testimonium Joannes Evangelista, dicens: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Non præcursoris est verbum, sed discipuli; quasi dicat: Etiam non omnes duodecim, & omnis plenitudo fidelium, & qui nunc sunt, & futurorum, de plenitudine ejus accepimus. *Augustinus* (tract. 3. sparsim.) Quid autem accepistis? *Et gratiam pro gratia*; (1) ut nescio quid nos voluerit intelligere de plenitudine ejus accepisse, & insuper gratiam pro gratia: accepimus enim de plenitudine ejus primo gratiam, & rursus accepimus gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? Fidem. Vocatur enim gratia, quia gratis datur. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut ejus peccata dimitterentur; & iterum gratiam pro gratia; idest, pro hac gratia in qua ex fide vivimus, recepturi sumus aliam, idest vitam æternam: vita enim æterna quasi merces est fidei: sed quia ipsa fides gratia est, vita æterna gratia est pro gratia. Non erat ista gratia in veteri testamento: quia lex minabatur, non opitulabatur; jubebat, non sanabat; languorem ostendebat, non auferebat; sed præparabat medico venturo cum gratia, & veritate: unde sequitur: *Quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* Mortem enim temporalem, & æternam occidit mors Domini tui: ipsa est gratia quæ promissa, & non habita erat in lege. *Chrysostomus* (hom. 13. sparsim.) Vel accepimus gratiam pro gratia; idest, pro veteri novam. Sicut enim est justitia & justitia, adoptio & adoptio, circumcisio & circumcisio, ita gratia & gratia; sed illa quidem ut typpus, hæc vero ut veritas. Hoc autem induxit, ostendens quoniam & Judæi gratia salvabantur; sed & nos omnes gratia salvi sumus: misericordiam autem, & gratiæ fuit legem suscipere. Propterea cum dixisset: *Gratiam pro gratia*, ostendens magnitudinem eorum quæ data sunt, subdit: *Quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* Et supra quidem Joannes ad seipsum comparans Christum, ait: *Ante me factus est*: hic autem Evangelista ad eum qui illo tempore magis in admiratione apud Judæos erat quam Joannes, Christi comparationem facit, scilicet ad Moysen. Et considera prudentiam. Non personarum, sed rerum comparationem facit, gratiam, & veritatem legi opponens; & huic addit: *Data est*: quod ministrantis erat: huic autem, *Facta est*; quod est Regis cum potestate omnia operantis: cum gratia quidem: quia cum potestate omnia dimittebat peccata. Et gratiam quidem ejus baptismatis donum, & adoptio quæ per Spiritum nobis datur,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* nescio ut quid. (2) *Al.* Eradius, (3) *Al.* quamquam. (4) *Al.* videat.

& alia multa ostendunt; veritatem autem plenius sciemus, si figuras veteris legis didicerimus: ea enim quæ in novo testamento perficienda erant, in veteri testamento figuræ præscripserunt, quas Christus veniens adimplevit. Unde figura data est per Moysen, veritas per Christum facta est. *Augustinus* i 3. de Trinit. (cap. 19.) Vel gratiam referamus ad scientiam, veritatem ad sapientiam: in rebus enim per tempus ortis illa summa gratia, est, quod homo in unitate personæ conjunctus est Deo; in rebus vero æternis summa veritas recte tribuitur Dei Verbo.

(1) *Origenes* (tom. 6.) Incongrue (2) *Heraclion* asserit hoc promulgatum fuisse non à Baptista, sed à discipulo: nam si illud, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*, à Baptista prolatum est, quomodo non est sequens, ipsum de gratia Christi suscipientem, & secundam pro prima gratia, confitentemque, legem per Moysen fore traditam, gratiam vero, & veritatem per Jesum Christum produisse, intellexisse qualiter Deum nemo vidit unquam, (3) quodque Unigenitus, cum in Patris gremio requiescat, interpretationem ipsi Joanni, necnon omnibus his qui de perfectione gustaverint concesserit? Non enim nunc primitus annuntiavit: nam priusquam Abraham fieret, docet nos Abraham exultasse, ut (4) videret ejus gloriam. *Chrysostomus* (hom. 14.) Vel aliter. Evangelista ostendens multam eminentiam donorum Christi ad ea quæ per Moysen dispensata sunt, vult de reliquo causam rationalem differentiam dicere: nam ille quidem famulus existens, minorum rerum factus est minister; hic vero dominator, & Regis filius existens, multo majora nobis attulit coexistens semper Patri, & videns eum: propter hoc ita intulit, dicens: *Deum nemo vidit unquam.* *Augustinus* ad Paulinam (epist. 110. cap. 4.): Quid ergo est quod Jacob dicit Gen. 32. „Vidi Dominum facie ad faciem“ & quod de Moysen scriptum Exod. 32. quia „loquebatur cum Deo facie ad faciem“ & illud quod Propheta *Esaïas* loquens de seipso ait cap. 6. „Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno“? *Gregorius* 18. Moral. (cap. 37. vel in nov. exemp. 28.) Sed patenter datur intelligi quod quamdiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus; sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest; ut anima gratia Spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non peringat. Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, non nisi Angelum vidit; hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, dicit Exod. 33. „Ostende mihi te“, metipsum manifeste, ut videam te.“ Ex qua

ejus

ejus petitione colligitur, quia eum sciebat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem cernere, quem jam cœperat per quasdam imagines videre. *Chrysostomus* (hom. 14.) Si autem antiqui patres ipsam viderunt naturam, nequaquam differenter considerassent: simplex enim quædam est, & infigurabilis; non sedet, neque stat, neque ambulat, hæc enim corporum sunt: unde & per Prophetam dicit, Osee 12. Ego visionem multiplicavi eis, & in manibus Prophetarum assimilatus sum; hoc est, condescendi eis, non quod eram apparui: quia enim Filius Dei per veram carnem appariturus erat nobis, primo excitavit eos videre Deum, sicut possibile erat eis videre. *Augustinus* ad Paulinam (epist. 112. sparsim.) Sed cum scriptum sit Matth. v. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & iterum 1. Joann. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus, eum sicuti est: quid est quod hic dicitur: Deum nemo vidit unquam? An fortasse responderetur quod illa testimonia de videndo Deo sunt, non de viso? Ipsi enim Deum videbunt, dictum est, non viderunt; & non vidimus, sed videbimus eum sicuti est: Deum enim nemo vidit unquam: vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in Angelorum vita, sicuti visibilia ista quæ corporali visione cernuntur. *Gregorius* 18. Moral. (cap. 38. al. 28.) Si vero à quibusdam potest in hac corruptibili carne viventibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine æterna claritas Dei videri; hoc ab hac sententia non abhorret, quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. *Augustinus* 12. super Genesim ad litteram (cap. 27.) Nisi enim ab hac vita quisque quodammodo moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive ita avertens, & alienatus à carnalibus sensibus, ut merito nesciat, sicut Apostolus ait 2. Corinth. 12. utrum in corpore, an extra corpus sit, non in illam rapitur, & subvehitur visionem. *Gregorius* 18. Moral. (ut supra.) Sciendum vero est, quod fuere nonnulli qui Deum dicerent in illa regione beatitudinis in claritate sua conspici, sed in natura minime videri, quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit: neque enim illi simplici, & incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura. *Augustinus* ad Paulinam (cap. 4.) Si autem dicitur, in hoc quod scriptum est, Deum nemo vidit unquam; homines tantummodo intelligendos: nam hoc Apostolus planius explicans 2. ad Tim. 6. Quem nemo, inquit, hominum vidit, sed nec

videre potest: ut ita dictum sit, Deum nemo vidit unquam; ac si diceretur, Nullus hominum: quæstio illa solvi videbitur, ut non sit huic sententiæ contrarium quod Dominus ait Matth. 18. Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, ut scilicet Angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit unquam, scilicet hominum. *Gregorius* 18. Moral. (ubi supr.) Sunt tamen nonnulli qui nequaquam Deum videre nec Angelos suspicantur, *Chrysostomus* (hom. 14.) Dicentes, (1) quod ipsum quod Deus est, non solum Prophetæ, sed Angeli viderunt, neque Archangeli. Sed si interrogaveris eos, (2) audies de substantia nihil respondentem. Gloria vero in excelsis Deo non solum cantantes; sed & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Luc. 2. Etsi à Cherubim, & Seraphim concupiveris aliquid discere, mysticam sanctimoniam melodiam audies, & quoniam plenum est Cælum & terra gloria ejus. *Augustinus* ad Paulinam (epist. 12. cap. 7.) Quod quidem intantum verum est; quia Dei plenitudinem nullus non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud totum videndo comprehendere; quandoquidem id videtur quod præsens utcumque sentitur, totum autem comprehenditur videndo quod ita videtur ut nihil ejus lateat videntem; aut cujus fines circumspici possunt. *Chrysostomus* (hom. 14.) Sic igitur solus Patrem videt Filius, & Spiritus Sanctus. Quod enim creabilis est naturæ, qualiter poterit videre quod increabile est? Ita igitur nullus novit Deum, ut Filius; unde sequitur: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Ne propter nominis communionem unum quemdam eorum qui gratia facti sunt filiorum esse existimes eum, primo quidem adjectus est articulus. Si vero hoc non sufficit tibi, audi aliud nomen, Unigenitus. *Hilarius* 6. de Trinit. (ultra med.) Naturæ quidem fides non satis explicata videbatur ex nomine Filii, nisi proprietatis virtus per exceptionis significantiam adderetur: præter Filium enim & Unigenitum nihil (3) cognominans, suspensionem penitus adoptionis exclusit, cum veritatem nominis Unigeniti natura præstaret. *Chrysostomus* (hom. 14.) Sed & aliud posuit, dicens: Qui est in sinu Patris. Etenim in sinu conversari multo plus est quam simpliciter videre: nam qui simpliciter videt, non omnino ejus quod videt cognitionem habet; qui vero in sinu conversatur, nihil ignorabit. Cum igitur audieris quod nullus cognoscit Patrem nisi Filius, nequaquam dicas, quoniam etsi plus omnibus novit Patrem, sed non.

(1) Legit Nicolai: Hoc certe ipsum quod Deus est &c. (2) Idem adjungit nempe Angelos.

(3) Al. cognovimus.

non quantus est novit eum : propterea Evangelista in sinu Patris eum morari dicit , ut non æstimemus per id aliud significatum quam familiaritatem Unigeniti , & coæternitatem ad Patrem. *Augustinus* (tract. 3.) In sinu enim Patris , idest in secreto Patris ; non enim Deus habet sinum , quemadmodum nos habemus in vestibus ; aut cogitandus est sic sedere , quomodo nos ; aut forte cinctus est , ut sinum haberet ; sed quia sinus noster intus est , secretum Patris sinus Patris vocatur. Qui ergo in secreto Patris novit Patrem , ipse enarravit quod vidit. *Chrysostomus* (hom. 14.) Sed quid enarravit ? Quoniam unus est Deus. Sed & hoc reliqui Prophetæ , & Moyses clamant : quid ergo plus didicimus à Filio in omnibus paternalibus existente ? Primum quidem ipsa hæc quæ alii narraverunt , sunt enarrata ex operatione Unigeniti ; deinde quoniam multo majorem suscepimus doctrinam per Unigenitum , & cognovimus quoniam spiritus est Deus , & quod eos qui adorant eum in spiritu , & veritate adorare oportet , & quoniam Deus Pater est Unigeniti. *Beda*. Præterea sciendum , quia si ad præteritum referatur quod ait , *Enarravit* homo factus enarravit quid de Trinitatis unitate sentiendum , qualiter ad ejus contemplationem properandum , quibus actibus sit perveniendum. Si vero referatur ad futurum , tunc enarravit cum electos suos ad visionem claritatis suæ inducet. *Augustinus* (tract. 3.) Fuerunt autem homines qui dicerent , vanitate cordis sui decepti : Pater invisibilis est , Filius autem visibilis est. Si ergo propter carnem Filius visibilis dicitur , & nos concedimus , & est Catholica Fides ; si autem , ut ipsi dicunt , antequam incarnaretur , multum delirant , si Christus sapientia Dei , & virtus Dei est ; sapientia enim Dei videri oculis non potest. Si verbum hominis oculis non videtur , Verbum Dei sic videri potest ? *Chrysostomus* (hom. 14.) Non igitur soli ipsi proprium est, *Deum nemo vidit unquam , sed & filio* : quia , ut Paulus dicit , est imago Dei invisibilis ; qui vero invisibilis imago est , & ipse invisibilis est.

(t) *Origenes* (in Joann. super illud , *Hic venit in testimonium* ,) Secundum legitur hoc testimonium à Joanne Baptista de Christo prolatum , incipiente primo illic , *Hic est de quo dixi* , & desinente ibi , *Ipsè enarravit*. *Theophylactus*. Vel aliter. Postquam superius dixit Evangelista , quod Joannes restabatur de Christo , *Ante me factus est* , nunc subjungit quando præmissum testimonium reddiderit Christo Joannes ; unde dicit : *Et hoc est testimonium Joannis , quando miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes , & Levitas ad Joannem*. *Origenes* (in Joann. super *Miserunt Judæi ab Hierosolymis* ,) Judæi quidem ab Hierosolymis , ut cognati existentes Baptistæ de stirpe sacerdotali

existentis , Sacerdotes , & Levitas destinant , sciscitatuos quis esset Joannes ; eos scilicet qui reputati sunt secundum electionem ab aliis differre , & ab electo Hierosolymorum loco. Joannem itaque quærit cum tanta veneratione ; erga Christum autem nihil hujusmodi factum legitur à Judæis. Sed quod erga Joannem Judæi , hoc Joannes erga Christum prosequitur per proprios discipulos interrogans , Luc. 7. , Tu es qui venturus es , an alium expectamus ? *Chrysostomus* (hom. 15.) Sic autem fide dignum æstimaverunt esse Joannem , ut ei de seipso dicenti crederent ; unde dicitur : *Ut interrogarent eum , Tu quis es ?* *Augustinus* (tract. 4.) Non autem mitterent nisi moverentur excellentia auctoritatis ejus , quia ausus est baptizare ? *Origenes* (in Joann. ubi supra.) Joannes autem , ut videretur , discernebat ex quæstione , sacerdotum , & Levitarum dubitationem , ne forte Christus esset baptizans ; apertius tamen illud profiteri cavebant , ne temerarii putarentur. Quapropter merito ut eorum opinio fallax de eo primitus aboleretur , ac subiinde veritas propalaretur , quod non sit Christus , ante omnia manifestat ; unde sequitur : *Et confessus est , & non negavit ; & confessus est : Quia non sum ego Christus*. Hic etiam adjiciamus , quia tempus adventus Christi populum recreabat quodammodo jam præsens existens , legisperitis ex Sacris Scripturis illius tempus speratum colligentibus : propter quod Theodas non modicam multitudinem quasi Christus congregavit , & post illum Judas Galilæus in diebus professionis : Act. 5. Cum ergo ferventius Christi expectaretur adventus , Judæi transmittunt ad Joannem , per hoc quod est , *Tu quis es ?* conicere volentes si ipse se Christum fateretur. Non autem ex eo quod dicit , *Non sum ego Christus* , negavit : ex hoc enim ipso confessus est veritatem. *Gregorius* (hom. 7. in *Evang.*) Negavit plane quod non erat , sed non negavit quod erat , ut veritatem loquens ejus membrum fieret : cuius sibi nomen fallaciter non usurparet. *Chrysostomus* (hom. 15. sparsim.) Vel aliter. Passi erant Judæi quandam humanam passionem ad Joannem. Indignum enim æstimabant , subijci eum Christo propter multa quæ Joannis claritatem demonstrabant : quorum primum erat genus illustre , principis enim sacerdotum filius erat ; deinde dura educatio , humanorum despectio. In Christo autem contrarium videbatur ; genus humile , quod et exprobrabant dicentes , *Matth. 13. Nonne hic est fabri filius ?* et dieta communis , & vestimenta nihil plus multis habentia. Quia igitur Joannes continue ad Christum mittebat , volentes magis Joannem habere magistrum , mittunt ad eum , opinantes per blanditias eum allicere ad confitendum se Christum esse. Non ergo quod-

quosdam contemptibiles mittunt, ut ad Christum, ministros, & herodianos, sed sacerdotes, & levitas; & non quoscumque, sed eos qui erant ex Hierosolymis, hoc est honorabiliores; & ad hoc mittunt ut interrogarent, *Tu quis es?* non quasi ignorantes; sed volentes eum inducere ad hoc quod dixi: unde Joannes ad mentem, & non ad interrogationem eis respondit: *Et confessus est, & non negavit; & confessus est, Quia non sum ego Christus.* Et vide sapientiam Evangelistæ. Tertio quasi idem dicit, & virtutem Baptistæ indicans, & malitiam, & amentiam Judæorum. Devoti enim famuli est, non solum non rapere gloriam domini, sed oblatam à multis respuere. Turbæ (1) quidem ex ignorantia ad hanc venerunt suspicionem ut Joannem Christum æstimarent; hi vero à maligna mente, ex qua interrogabant eum, æstimantes per blanditias attrahere ad hoc (2) quod volebant: nisi enim excogitassent hoc, respondentem, *Non sum ego Christus*, dixissent: Non hoc suspicati sumus, non hoc venimus interrogaturi. Sed capit, & manifesti effecti ad aliud veniunt: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Augustinus* (tract. 4. in Joannem.) Noverant enim quod præcessurus erat Elias Christum: non enim alicui ignotum erat nomen Christi apud Hebræos; sed non putabant illum esse Christum; nec tamen omnino putaverunt Christum non esse venturum; & cum sperarent (3) futurum, offenderunt in præsentem.

Sequitur: *Et dixit, Non sum.* Gregorius in hom. (7. ut supra.) Ex his verbis nobis quæstio valde implexa generatur. Alio quippe in loco (Matth. 11.) inquisitus à discipulis Dominus de Eliæ adventu, respondit: „ Si vultis scire, „ Joannes ipse est Elias. „ Requisitus autem Joannes dicit, *Non sum Elias.* Quomodo ergo Propheta veritatis est, si ejusdem veritatis sermonibus concors non est? *Origenes* (in Joan. super *Tunc miserunt.*) Dicit aliquis, quod se ignorabat Joannes esse Eliam; & hoc nimirum utentur (4) documento qui assunt iteratæ incorporationis rationi, tamquam anima denuo induente corpora. Quærent enim Judæi per levitas, ac sacerdotes; si esset Elias, cum iteratæ corporis assumptionis documentum verax arbitrantur, quasi paternum existens, nec alienum ab arcanorum suorum doctrina. Ob hoc itaque dicit Joannes: *Elias non sum*: nam nescit primævam vitam propriam. Qualiter autem

videtur rationabile, si tamquam Propheta Spiritu illuminatus est, & de Deo, (5) & Unigenito tanta narravit, ignorasse de seipso an unquam ejus anima fuerit in Eliæ? *Gregorius* in hom. (6. in Evang.) Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quidem quod inter se contrarium (6) sonat, quomodo contrarium non sit invenitur. Ad Zachariam namque de Joanne Angelus dixit Luc. 1. „ Ipse præcedet ante illum in spiritu, tu, & virtute Eliæ: „ quia scilicet sicut Elias secundum Domini adventum præveniet, ita Joannes prævenit primum; sicut ille præcursor venturus est Judicis, ita iste præcursor factus est Redemptoris. Joannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias non erat. Quod autem Dominus fatetur de spiritu, hoc Joannes denegat de persona: quia & justum sic erat ut discipulis Dominus spiritualemente de Joanne sententiam diceret, & Joannes turbis carnalibus non de suo spiritu, sed de corpore responderet. *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Respondit ergo levitis, & sacerdotibus, *Non sum*, conjectans propositum quæstionis eorum: non enim sapiebat præmissa examinatio, si idem spiritus esset in utroque; sed si Joannes esset ipse Elias qui assumptus est, nunc apparens, secundum quod à Judæis expectabatur absque nativitate. Primus autem arbitrans resurrectionem corporum dicit, quod inconsequens est filium Zachariæ tanti sacerdotis in senio natum, super omnem humanam expectationem, ignorari à sacerdotibus, & levitis, ipsum natum fuisse; maxime Luca testante cap. 1. quod „ factus est timor in omnibus habitantibus circa eos. „ Sed forsitan quoniam prope finem Eliam expectabant ante Christum, quasi tropice sciscitari videntur: An es tu qui prænuntias Christum venturum? Et caute respondit, *Non sum.* (7) Sed nihil mirabile. Sicut in Salvatore, pluribus scientibus ex Maria nativitate ejus, quidam fallebantur putantes eum Joannem Baptistam, vel Eliam, aut aliquem Prophetarum; sic & in Joanne quosdam ortus ejus ex Zacharia non latebat, & quidam dubitabant, si forsitan qui expectabatur Elias apparuit in Joanne: Quoniam vero cum plures in Israel editi fuerint Prophetæ, unus de quo Moses prophetaverat, præsertim expectabatur, juxta illud Deut. 18. „ Prophetam vobis suscitabit „ Deus ex fratribus vestris: sicut mihi; illi parebitis; „ tertio sciscitantur, non si foret Propheta simpliciter, sed cum articulo, (8) ut in Græco ponitur: unde sequitur: *Propheta es tu?*

Per
(1) Al. enim. (2) Al. quod volebant eum. (3) Al. venturum. (4) Al. omittitur documento. Sic autem legit Nicolai. Et hac nimirum utentur ratione qui assentiunt iteratæ incorporationis opinioni ac documento; tamquam anima &c. (5) Al. in Unigenito. (6) Al. sonuit. (7) Legit P. Nicolai. Sed & nihil mirabile, quod sicut in Salvatore &c. (8) Al. deest ut.

Per singulos enim Prophetas noverat populus Israel neminem eorum fore hunc quem Moyses propheterat, qui sicut Moyses medius staret inter Deum & homines, & accepto testamento à Deo traderet discipulis. Hoc autem illis nomen non Christo attribuentibus, sed arbitrantibus alium à Christo ipsum fore, Joannes scivit quoniam & Christus ille Propheta esset: unde subditur: *Et respondit, Non. Augustinus* (tract. 4.) Vel quia Joannes major erat quam Propheta: quia Prophetæ longe prænuntiaverunt, Joannes præsentem demonstrabat.

Sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Chrysostomus* (homil. 4.) Vides hic vehementius insistentes, & interrogantes; hunc autem cum mansuetudine eas quæ non erant veræ suspensiones destruentem, & eam quæ est vera ponentem: unde sequitur: *Ait: Ego vox clamantis in deserto. Augustinus* (tract. 4.) Esaias illud dixit; in Joanne propheta ista completa est, *Gregorius* (hom. 7. ubi supra.) Scitis autem quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur. Ex ipsa autem nostra locutione cognoscimus, quia prius vox sonat, ut verbum possit audiri. Joannes ergo vocem se asserit esse, quia Verbum præcedit, & per ejus ministerium, Patris Verbum ab hominibus auditur. *Origenes* (in Joan. super *Quis es, ut responsum demus?*) Ineleganter autem Heracleon de Joanne, & Prophetis considerans, ait, quoniam Verbum quidem Salvator est, vox autem per Joannem intelligitur: solus enim sonus est omnis gradus propheticus. Cui dicendum, quod si non significativam vocem dederit tuba, nemo se accinget ad prælium. Si ergo nil aliud quam sonus est vox prophetica, quomodo transmittit nos ad illam Salvator? *Scrutamini* (inquit infra 5.) *Scripturas*. Dicit autem Joannes se esse vocem non clamantem in deserto, sed clamantis in deserto, ejus scilicet qui stabat, & clamabat infra 7. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*. Clamat enim ut distantes auditu percipiant, & gravem habentes auditum sentiant immensitatem eorum quæ dicuntur. *Theophylactus*. Vel quia veritatem manifeste annuntiat: omnes enim qui in lege erant, obscure loquebantur. *Gregorius* (hom. 7. ut supra.) Vel in deserto Joannes clamat, quia quasi derelictæ, ac destitutæ Judææ, solatium Redemptoris annuntiat. *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Opus autem vocis in deserto clamantis est ut anima à Deo destituta, ad rectam faciendam viam Domini revocetur, nequaquam pravitatem serpentini gressus prosequendo; secundum contemplationem quidem sublimatam in veritate absque permixtione mendacii, & secundum actionem post congruam speculationem licitum

S. Thom. Op. Tom. IX.

opus referentem: unde sequitur: *Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta. Gregorius* (ut supra.) Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis sermo humiliter auditur; via Domini ad cor dirigitur, cum ad præceptum vita præparatur.

(u) *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Facta responsione versus sacerdotes, & levitas, denuo missum est à pharisæis: unde dicitur: *Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis*. Quantum enim ex ipso sermone conjecturari contingit, dico tertium hoc esse testimonium. Vide tamen quomodo juxta sacerdotalem, & leviticam personam est cum mansuetudine prolatum illud, *Tu quis es?* nihil enim arrogans, vel protervum in eorum quæstione continetur, sed cuncta decencia veros Dei ministros. Sed pharisæi secundum suum nomen divisi, & importuni ex discordia contumeliosas voces prætendunt Baptistæ; unde sequitur: *Et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* non quasi scire volentes, sed prohibere eum à baptismo. Deinde vero nescio quo pacto proni ad baptismum iverunt ad Joannem. Hujus autem solutio est, quia pharisæi non credentes accedunt ad baptismum, sed ex hypocrisis, cum timerent populum. *Chrysostomus* (hom. 15.) Vel ipsi iidem sacerdotes, & levitæ ex pharisæis erant. Et quia blanditiis eum non valuerunt supplantare, accusationem ei immittere tentant, cogentes eum dicere quod non erat: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, & dixerunt: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* Quasi audaciæ videbatur esse baptizare, si Christus non erat, nec præcursor illius, nec præcor, id est Propheta. *Gregorius* (hom. 7. in Evang.) Sed sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, à bonitatis suæ studio non mutatur. Unde Joannes quoque ad verba invidiæ prædicamenta respondit vitæ: unde sequitur: *Respondit eis dicens: Ego baptizo in aqua. Origenes* (in Joan. ubi supra.) Ad illud enim, *Quid ergo baptizas?* quid aliud afferri decebat, nisi proprium baptismum, carnale prætendere? *Gregorius* (hom. 7. ut supra.) Joannes enim non spiritu, sed aqua baptizat: quia peccata solvere non valebat: baptizatorum corpora per aquam lavat, sed tamen animas per veniam non lavat. Cur ergo baptizat qui peccata per baptismum non relaxat? nisi ut præcursoris suæ ordinem servans, scilicet qui nasciturum nascendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret, & qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramenti; qui inter hæc mysterium redemptionis nostræ annuntians, hunc in medio hominum & ste-

risse asserit, & nesciri: sequitur enim: *Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis*: quia per carnem Dominus apparens, & visibilis extitit corpore, & invisibilis majestate. *Chrysostomus* (ut supra.) Hoc autem dixit, quoniam decens erat Christum commixtum esse populo, ut unum multorum, se ubique humilem esse docentem. Cum autem dixit, *Quem vos nescitis*, scientiam hic cognitionem certissimam dicit, puta, quis est, & unde. *Augustinus* (tract. 4.) Humilis enim (1) non videbatur, & propterea lucerna accensa est. *Theophylactus*. Vel (2) medius erat pharisæorum Dominus; sed ignorabant eum, quia ipsi Scripturas se scire putabant: & in quantum in illis prænumiabat Dominus, medius eorum erat, scilicet in cordibus eorum; sed nesciebant eum, eo quod Scripturas non intelligebant. Vel aliter. Medius quidem erat, in quantum mediator Dei existens, & hominum Christus Jesus medius pharisæorum extitit, volens illos Deo jungere; sed ipsi nesciebant eum. *Origenes* (in Joan. super *Respondit Joannes eis dicens*.) Vel aliter. Hoc edito, *Ego baptizo in aqua*, ad illud, *Quid ergo baptizas?* ad secundum, *Si tu non es Christus?* præconium de præcedenti Christi substantia proponit, quod tanta sit ei virtus quod invisibilis sit sua deitate, cum sit præsens cuilibet, & totum per orbem diffusus; quod notatur ex illo, *Medius vestrum stetit*. Hic enim per totam orbis machinam effluxit, sic ut quæ creantur, per ipsum creentur: *omnia enim per ipsum facta sunt*: unde palam est quod inquirentibus à Joanne, *Quid ergo baptizas?* ipse medius erat. Vel quod dicitur, *In medio vestrum stetit*, intelligendum est de nobis hominibus. Cum enim sumus rationales, in medio nostrum (3) existit, ex eo quod principale, scilicet cor, in medio totius corporis insitum est. Qui ergo Verbum in medio gerunt, non autem cognoscantur de illis natura, nec de quo fonte manavit, nec quomodo consistit in eis; hi Verbum in medio sui obtinentes ignorant; quod tamen Joannes agnovit: unde exprobrando dicit ad pharisæos: *Quem vos nescitis*: quia expectantes pharisæi Christi advenum, nihil tam arduum de eo contemplantur, solum hominem sanctum existimantes eum esse. Dicit autem *Stetit*: nam stat Pater invariabilis existens, & impermutabilis; stat quoque Verbum ejus ad salvandum continuo; quamvis carnem suscipiat; quamvis medium hominum fieri invisibile (4). Ne vero putet aliquis alium esse invisibilem ad omnes homines venientem, vel ad universum orbem, ab eo qui humanatus

est, & in terra comparuit, subdit: *Qui post me venit*, hoc est qui post me appariturus est. Non autem idem denotatur hic per hoc quod dicit, *Post*, & cum Jesus nos post se invitat: illic enim sequi post ipsum præcipitur nobis, ut ejus indagando vestigia, perveniamus ad Patrem; hic autem ut pateat quid sequatur ex Joannis dogmatibus: venit enim ut cuncti credant per eum, præparati ad perfectum Verbum per minorum. Dicit ergo: *Ipsa est qui post me venit*. *Chrysostomus* (hom. 15.) Ac si diceret; Ne æstimetis (5) totum in meo consistere baptisate: si enim meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me, aliud baptisma daturus. Sed hæc præparatio est illius, & transibit in proximo, ut umbra, & imago; sed oportet eum qui veritatem imponet, venire post me: si enim hoc esset perfectum, nequaquam secundi locus quæreretur: & ideo subdit: *Qui ante me factus est*, hic est honorabilior, & clarior. *Gregorius* (hom. 7: ut supra.) Sic namque dicitur, *Ante me factus est*, ac si dicatur, Antepositus est mihi. Post me ergo venit, quia postmodum natus; ante me autem factus est, quia mihi prælatus. *Chrysostomus* (hom. 15.) Ne autem existimes comparabilem esse excellentiam hanc, incomparabilitatem ostendere volens, subjungit: *Cujus ego non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti*; quasi dicat: Intantum est ante me ut ego neque in ultimis ministrorum vocari dignus sim: calceamentum enim solvere ultimi ministerii res est. *Augustinus* (tract. 4.) Unde & si dignum se diceret tantummodo corrigiam calceamenti solvere, multum se (6) habuisset. *Gregorius* (hom. 7. in Evang.) Vel aliter. Mos apud veteres fuit ut si quis eam quæ sibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? Recte ergo Joannes se indignum esse ad solvendam corrigiam ejus calceamenti denuntiat; ac si aperte dicat: Redemptoris vestigia non denudare valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Quod tamen intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Joannes ergo solvere corrigiam calceamenti ejus non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit; ac si patenter dicat: Quid mirum si mihi ille prælatus est quem post me quidem natum considero, sed

(1) *Nicolai* omittit non. (2) *Al.* medicus. (3) *Al.* extitit. (4) *Addit Nicolai* nec ab illis agnoscitur. (5) *Al.* tantum. (6) *Al.* humiliasset. *Nicolai* legit non multum se humiliasset.

naivitatis ejus mysterium non comprehendo? *Origenes* (tom. 4. in Joan.) Quidam vero non inepte dixit; hoc sic intelligendum. Non sum ego tanti ut causa mei descendat à magnalibus; ac carnem quasi calceamentum suscipiat, *Chrysofomus* (hom. 16. in Joan.) Et quia Joannes cum decenti libertate ea quæ de Christo sunt, omnibus prædicabat; propterea Evangelista & locum designat; dicens: *Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* Non enim in domo; neque in angulo Christum prædicabant; sed Jordanem transiens in media multitudine præsentibus omnibus qui ab eo baptizabantur. Quædam vero exemplariorum certius habent; *In Bethabera:* Bethania enim non ultra Jordanem, neque in deserto erat; sed prope Hierosolyman. *Glossa.* Vel duæ sânt Bethaniæ: una trans Jordanem; altera citra non longe à Hierusalem, ubi Lazarus fuit suscitatus. *Chrysofomus* (hom. 16. in Joan. par. à princ.) Hoc autem & propter aliam causam designat: quia enim res non antiquas narrabat, sed ante parvum tempus (1) contingentes; præsentés, & videntes testes facit eorum quæ dicuntur, demonstrationem à locis tribuens. *Alcuinus.* Bethania vero domus obedientia interpretatur; per quam innuitur quia per obedientiam fidei omnes ad baptismum debent pervenire. *Origenes* (in Joan. super *Hæc in Bethabera facta sunt.*) Bethabera vero interpretatur: chmus præparationis, & convenit cum baptismi præparantis Domino plebem perfectam. Jordanis autem interpretatur descensum eorum. Quis autem erit hic flavius nisi Salvator noster, per quem ingredientem in hunc mundum mundari convenit; (2) non suum descendente descensum, sed humani generis? Hic segregat donatas à Moyse, ab his quæ per Jesum donantur; fontes hujus rivuli laticant civitatem Dei. Sicut autem draco latitat in Ægyptiaco fluvio, ita Deus in isto. Pater enim est in Bilib; & qui proficiuntur illuc ubi se lavent; opprobrium Ægypti deponunt, ac apti ad perceptionem hereditatis parantur; necnon à lepra mundantur, & duplicis capaces sunt gratiæ; ac prompti sunt ad susceptionem Spiritus almi, in aliud flumen nequaquam descendente spiritali columba. Trans Jordanem vero Joannes baptizat, ut præcurfor venientis non innocentes, sed peccatores vocaret.

(x) *Origenes* (tom. 6. in Joan. super illud, *Postera die vidit Joannes*.) Post testimonium Joannis, jam videtur Jesus veniens ad eum; non solum adhuc perseverantem, sed & potiorum effectum, quod per diem secundarium designat.

(1) *Nicolajus* habet transactas. (2) *Idem legit* non suo descendente descensu. (3) *Al.* ex qua ad Joannem et alii ad Joannem venient.

tur: unde dicitur: *Alterâ die vidit Joannes Jesum venientem ad se.* Pridem autem Jesu mater protinus ut illum concepit, ad matrem Joannis prænantem proficiscitur, & per vocem pervenientem ad aures Elisabeth ex Mariæ salutatione exultat Joannes conceptus in utero; hic autem post Joannis testimonium, ipse videtur à Baptista, accedens ad eum. Prius autem auditu aliorum instruitur aliquis: ac deinde oculate inspicit illa. Per hoc autem quod Maria ad Elisabeth venit minorem, & Filius Dei ad Baptistam, ad fervorem opitulandi minoribus; & ad modestiam admonemur. Verum unde ad Baptistam venit Salvator, non hic dicitur; sed ex dictis Matthæi colligimus dicentis cap. 2. *Tunc venit Jesus à Galilæa ad Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.* *Chrysofomus* (hom. 16. Joan. non remote à princ.) Vel aliter. Matthæus ad adventum Christi ad baptismum præsentialiter dicit; Joannes autem; & rursus eum ivisse ad Joannem ostendit post baptismum; & hoc manifestat quod postea dicit: *Quia vidi Spiritum descendentem.* &c. Partiti enim sunt sibi Evangelistæ tempora narrationis: Matthæus enim ea quæ antequam ligaretur Joannes Baptista præteriens, festinat ad ea quæ deinceps sunt tempora; sed Joannes his maxime immoratur, quæ scilicet ante incarcerationem Joannis fuerunt: unde hic dicitur: *Alterâ die vidit Joannes Jesum venientem ad se.* Cujus igitur gratia secundo post baptismum ad eum veniebat? Quia ipsum baptizaverat cum multis; ut nullus suspicetur quoniam ex eadem causa (3) ex qua & alii; ad Joannem veniret; pura peccata confessurus; aut in penitentiam abluendus in flumine. Propterea ergo accedit, dans Joanni occasionem corrigendi hanc suspicionem, quam Joannes per verba correxit: unde sequitur: *Et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi:* Qui igitur ita purus erat ut aliorum peccata absolvere posset, manifestum est quoniam non ut confiteretur peccata accedit, sed ut occasionem det Joanni loquendi de ipso. Venit etiam secundo, ut hi qui priora audierant, certius recipiant quæ prædicta sunt, & alia rursus audiant. Dicit autem: *Ecce agnus Dei;* innuens quod hic est qui olim quærebatur; rememorans prophetiæ Esaiæ; & umbræ quæ secundum Moysen erat; aut à figura facilius eos ducat ad veritatem. *Augustinus* (tract. 4. in Joannem à med.) Si autem agnus Dei est innocens, & Joannes agnus; an non & ipse est innocens? Sed omnes ex illa propagine veniunt de qua cantat gemens David Psalm. 50.

Ego non suo descendente descensu. (3) *Al.* ex qua

„Ego in iniquitatibus conceptus sum.“ Solus ergo ille agnus qui non sic venit: non enim in iniquitate conceptus est, nec in peccatis mater ejus eum in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit, quia fide concepit, & fide suscepit. *Origenes* (tom. 6. in Joan. ubi supra inter princ. & med.) Sed cum quinque offerantur animalia in templo: tria terrestria, vitulus, ovis, & capra; volatilia vero duo, turtur, & columba; & de ovibus tria adducantur, aries, ovis, agnus; de genere ovium agnum memoravit: agnum enim in oblationibus quotidianis offerri videmus, unum quidem mane, alterum vero vespere. Quænam autem oblatio alia potest esse quotidiana à rationali natura comprehendenda, nisi Verbum (1) vicens, agnus typice nuncupatum? (2) Hoc nempe censetur oblatio matutina ad frequentiam intellectus in divinis reatum: neque enim anima pati potest ut summis jugiter insistat, eo quod corporis terrestris, & gravis conjugium est sortita. Ex hoc etiam verbo quod Christus est (3) agnus, conjectare de pluribus poterimus; & quod ammodo vespere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnum ad immolandum, Deus fuit in homine reconditus, magnus Sacerdos, qui dixit infra 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam*: unde dicitur *agnus Dei*: ipse enim nostros languores accipiens, totius mundi tollens peccata, mortem quasi baptismum suscepit. Apud Deum enim non pertransit incorrectum quidquid agimus quod disciplina indigeat, quæ per difficilia exercetur. *Theophylactus* (super *Ecce Agnus Dei*.) Vel dicitur Christus agnus Dei, in quantum Deus Pater mortem Christi acceptavit pro nostra salute, vel in quantum eum pro nobis tradidit morti: sicut enim dicere consuevimus, Hæc oblatio est talis hominis, idest quam talis homo obtulit; sic & Christus dicitur agnus Dei, dantis scilicet Filium suum pro nostra salute in mortem. Et ille quidem agnus typicus nullius omnino peccatum sustulit; hic vero peccatum universi orbis terrarum: periclitantem enim mundum eruit ab ira Dei: unde subdit: *Ecce qui tollit peccatum mundi*. Non autem dixit, Qui tollit, sed *qui tollit peccatum mundi*, quasi semper hoc faciente ipso; non enim tunc solum tulit cum passus est, sed ex illo tempore usque ad præsens tollit, non semper crucifixus, unam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. *Gregorius* 8. *Moral.* (cap. 32. in novis exempl. cap. 20.) Tunc autem ab humano ge-

nere plene peccatum tollitur, cum per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutabitur: esse namque à culpa liberi non possumus, quousque in corporis morte tenemur: *Theophylactus* (hoc loco.) Sed quare non dixit, Peccata mundi, sed *peccatum*? Ut videlicet per hoc quod dixit *peccatum*, universaliter peccatum videretur innuere; sicut consuevimus dicere, quod homo ejectus est de paradiso, idest omne genus humanum. *Beda*. (4) Vel peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi; quod quidem peccatum originale & singulorum superaddita Christus per gratiam relaxat. *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) Qui enim de nostra natura peccatum non assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Nostis, quia quidam homines dicunt: Nos tollimus peccata ab hominibus quia sancti sumus: si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum sit ipse homo plenus peccato? Contra istas disputationes hic legamus: *Ecce qui tollit peccatum mundi*: ut non sit præsumptio hominibus in homines. *Origenes* (in Joan. tom. 6. super *Altera die*.) Sicut tamen jugi oblationi agni cognatæ sunt reliquæ oblationes legales, sic hujus agni oblationi cognatæ oblationes videntur mihi effusiones sanguinis martyrum, quorum patientia, & confessione, & promptitudine ad bonum, obtunduntur machinationes impiorum. *Theophylactus* (super *Hic est de quo dixi*.) Quia vero superius illis qui ex pharisæis venerant Joannes dixerat, quod *medius vestrum stat quem vos nescitis*; hic ignorantibus demonstrat, dicens: *Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est*. Vir Dominus dicitur propter ætatis perfectionem: nam triginta annorum baptizatus est: vel quia spiritualis animæ vir est, & Ecclesiæ sponsus: unde Paulus 2. Corinth. 11. „virginem castam exhibere Christo.“ *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) *Post me autem venit*, quia posterior natus est; *ante me factus est*, quia prælatus est mihi. *Gregorius* (homil. 7. in Evang.) Prælationis autem ejus causas aperit, cum subjungit: *Quia prior me erat*; ac si aperte dicat: Inde me etiam post natus superat quo eum nativitate suæ tempora non angustant: nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est à Patre generatus. *Theophylactus* (hoc loco.) *Aufcultate ó Arri*. Non dixit, Quia prior me creatus est; sed *quia prior me erat*. Audiat hoc Pauli Samosatani (5) abusio, quod non ex Maria sumpsit primordium

(1) *Al.* ingens. *P. Nicolai* verbum floridum, & vegetum, & vicens. (2) *Al.* Hæc. (3) *Al.* mittitur agnus. (4) *Ad marginem Venetæ Nicolini editionis notatur*. Habetur id in Glossa ordinaria super his verbis. (5) *Nicolai* ponit secta.

pium sumpsit ex Virgine, qualiter prior extitit præcur-
 sor Christum in sex mensibus superabat secundum
 humanam generationem? *Chrysostomus* (hom. 16. in Joan. à med.) Ut autem non videatur
 ex amicitia propter cognationem ei testimonium
 perhibere, quia cognatus ejus erat secundum
 carnem, propterea dicit: *Ego nesciebam eum.* Et
 secundum rationem, hoc contingit: etenim in
 deserto conversatus est Joannes. Miracula ve-
 ro quæcumque Christo puero existente facta
 sunt, puta quæ circa Magos & quæcum-
 que (1) talia, ante multum contigerant tem-
 pus, Joanne & ipso valde puero existente.
 In medio vero tempore ignotus omnibus exis-
 tebat: propter quod subdit: *Sed ut mani-
 festetur in Israel, propterea veni ego in aqua
 baptizans.* Hinc enim manifestum est quoniam
 & illa signa quæ quidam dicunt à Christo in
 pueritia facta, mendacia, & fictiones sunt.
 Si enim à primâ ætate miracula fecisset Jesus,
 nequaquam neque Joannes eum ignorasset,
 nec reliqua multitudo indignisset magistro ad
 manifestandum eum. Non igitur ipse Christus
 baptizans indigebat, neque aliquam aliam cau-
 sam habebat illud lavacrum, quam præmonstra-
 tionem facere ejus fidei, quæ est in Christum.
 Non enim dixit, Ut mundem eos qui baptizan-
 tur, neque ut liberem à peccatis, veni bapti-
 zans; sed *ut manifestetur in Israel.* Sed numquid
 sine baptizate non licebat prædicare, & indu-
 cere turbas? Sed facilius ita factum est: nequa-
 quam enim cucurrissent omnes, si sine bapti-
 zate prædicatio facta esset. *Augustinus* (tract. 5.)
 Ubi ergo cognitus est Dominus, superfluo ei
 via parabatur, quia cognoscentibus se, ipse
 factus est via. Itaque non durabit diu baptizata
 Joannis, sed quoadusque demonstratus est Do-
 minus humilis. Ergo ut daretur nobis à Domi-
 no humilitatis exemplum ad percipiendam salu-
 tem baptizati, suscepit baptismum servi; & ne
 præponeretur baptismus servi baptizato Domi-
 ni, baptizati sunt alii baptizato (2) conservi.
 Sed qui baptizati sunt baptizato conservi, oportebat
 ut baptizarentur baptizato Domini; qui autem
 (3) baptizantur baptizato Domini, non opus ha-
 bent baptismum conservi.

(y) *Chrysostomus* (hom. 16.) Quia Joannes
 testatus est ita magnum quid quod sufficiens erat
 auditores omnes stupefacere, puta quod totius
 orbis terrarum solus ipse peccata tolleraret, vo-
 lens credibilius id facere, reduxit hoc ad Deum,
 & Spiritum Sanctum. Posset enim aliquis dicere
 Joanni, Qualiter igitur tu cognovisti eum? Res-
 ponderet, quod per descensum Spiritus Sancti:

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al. omititur talia.* (2) *P. Nicolai servi.* (3) *Al. baptizabatur.*

unde sequitur: *Et testimonium perhibuit Joannes,
 dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi co-
 lumbam de celo, & mansit super eum.* *Augustinus*
 15. de Trin. (cap. 27.) Non autem tunc unctus
 est Christus Spiritu Sancto, quando super eum
 baptizatum velut columba descendit: tunc
 enim corpus suum, scilicet Ecclesiam suam,
 præfigurare dignatus est, in qua præcipue bap-
 tizati accipiunt Spiritum Sanctum. Absurdissi-
 mum enim est ut credamus eum cum jam trigin-
 ta esset annorum (ejus enim ætatis à Joanne bap-
 tizatus est) accepisse Spiritum Sanctum, sed ve-
 nisse ad illud baptizatum, sicut sine ullo omnino
 peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim
 de famulo ejus, & præcuratore ipso Joanne
 scriptum est Luc. 1. Spiritu Sancto replebi-
 tur ab utero matris suæ; qui quamvis se-
 minatus à patre, tamen Spiritum Sanctum in
 utero formatum accepit: quid de homine Chris-
 to intelligendum est, vel credendum, cujus
 carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritua-
 lis fuit? *Augustinus* de Agone christiano. (cap.
 22.) Non autem dicimus solum Christum verum
 corpus habuisse, Spiritum autem Sanctum fal-
 sè acriter apparuisse oculis hominum: sicut enim
 non oportebat ut homines falleret Filius Dei, sic
 nec Spiritus Sanctus. Sed omnipotentem Deo qui
 universam creaturam ex nihilo fabricavit, non
 erat difficile verum corpus columbæ ineralia-
 rum columbarum ministerio figurare; sicut et
 non fuit difficile verum corpus in utero virgi-
 nis sine virili semine fabricare. *Augustinus* super
 Joan. (tract. 6. sparsim.) Duobus autem modis
 ostendit visibiliter Dominus Spiritum Sanctum,
 per columbam super Dominum baptizatum;
 per ignem vero super discipulos congregatos
 ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Ergo ne
 Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba
 demonstratum est; & ne simplicitas frigida re-
 maneat, in igne demonstratum est. Nec moveri
 quia linguæ divisæ sunt: noli dissipationem ti-
 mere, unitatem in columba cognosce. Sic ergo
 oportebat demonstrari Spiritum Sanctum venien-
 tem super Dominum, ut cognoscat unusquisque,
 si habeat Spiritum Sanctum, simplicem se esse de-
 bere sicut columbam, & habere cum fratribus
 veram pacem, quam significant oscula columba-
 rum. Osculantur & corvi, sed laniant: à laniatâ
 innocens est natura columbarum: nam corvi de
 morte pascuntur, columba non nisi de frugibus
 terræ vivit. Si etiam gemunt columbæ in amore,
 nolite mirari, quia in columbæ specie voluit
 demonstrari Spiritus Sanctus: ipse enim in-
 terpellat pro nobis gemitibus inenarrabili-
 bus: Rom. 8. Non autem Spiritus Sanctus

in semetipso, sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Qui enim novit in pressura se esse mortalitatis hujus, peregrinari se à Domino, quamdiu propter hoc gemit: bene gemit: Spiritus illum docuit gemere. Multi autem genuerunt, infelicitate terrena, vel quassati damnis, vel ægritudine corporis prægravati, sed non columbae gemitu gemunt. Unde ergo debuit demonstrari Spiritus Sanctus unitatem quandam designans, nisi per columbam, ut patet Ecclesiæ diceretur, Una est columba mea. Cant. 6. Unde debuit humilitas figurari nisi per avem simplicem, & gementem. Apparuit ibi sancta & vera Trinitas: Pater in voce dicente Luc. 3. Tu es Filius meus dilectus; Spiritus Sanctus in columba. In ista Trinitate missi sunt Apostoli baptizare, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Matth. ult. Gregorius 2. Moral. (cap. 4. 1. in antiquis exemp. in nov. 28.) Dicit autem, *Manentem super eum*: in cunctis namquã fidelibus Spiritus Sanctus venit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet: quia ejus humanitatem nunquam deseruit, ex cujus divinitate procedit. Sed cum de eodem Spiritu discipulis dicitur infra 16. *Apud vos manebit*, quomodo singulare signum erit quod in Christo permanet? Quod citius (1) cognoscemus, si dona Spiritus discernamus. In his enim donis, sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus Sanctus in electis omnibus semper permanet; ut sunt mansuetudo, humilitas, fides, spes, caritas: in illis autem quibus per ostensionem (2) Spiritus non nostra servatur vita, sed aliorum quaeritur: non semper manet, sed aliquando se à signorum ostensionibus subtrahit, ut humiliter ejus virtutes (3) habeantur. Christus autem in cunctis eum semper & continue habuit presentem. Chrysostomus (hom. 16. in Joan.) Ne autem (4) aliquis æstimet Spiritus Christum indignuisse sicut & nos, hanc etiam destruit suspicionem, ostendens quod Spiritus Sancti descensio solum pro manifestando Christo facta est: unde sequitur, *Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* Augustinus (tract. 5. in prin.) Quis autem misit Joannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus; si dicamus, Filius, verum dicimus. Manifestus autem est, ut dicamus, Pater, & Filius. Quomodo ergo nesciebat eum à quo missus est? Si enim non noverat eum à quo voluit baptizari,

remere dicebat: *Ego à te debeo baptizari.* Noverat ergo eum: quid ergo est quod dicit: *Et ego nesciebam eum?* Chrysostomus (hom. 16. in Joan.) Sed cum dicit, *Nesciebam eum*, antèrius tempus dicit, non tempus quod est prope baptismum, cum prohibebat eum, dicens: *Ego à te debeo baptizari.* Augustinus (tract. 4. 5. & 6. sparsim.) Sed legantur alii Evangelistæ, qui planius illud dixerunt, & inveniemus aperitissime tunc descendisse columbam, cum Dominus ab aqua ascendit. Si ergo post baptismum descendit columba, & antequam baptizaretur dixit illi Joannes, *Ego à te debeo baptizari*, ante baptismum illum noverat; quomodo ergo dixit: *Ego nesciebam eum?* sed qui misit me baptizare? &c. Hoc audivit Joannes, ut nosceret eum quem non noverat, an forte ut plenius nosset quem jam noverat? Noverat quidem Dominum, noverat Filium Dei, noverat quia ipse baptizaret in Spiritu Sancto. Antè enim quam veniret ad fluvium Christus; cum multi ad Joannem confluxerent, ait illis: *Qui post me venit, major me est: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne.* Sed quid? Non noverat, potestatem baptismi ipsius Dominum habiturum, & sibi retenturum (ne Paulus; aut Petrus diceret, Baptismus meus; sicut invenis dixisse, Evangelium meum) sed ministerium plæne transiturum in bonos, & malos? Quid tibi faciat malus minister, ubi bonus est Dominus? Ecce post Joannem baptizatum est, post homicidam non est baptizatum: quia Joannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi: quod sacramentum tam sanctum est ut nec homicida ministrante polluat. Potuit autem Dominus, si vellet, potestatem dare alicui servo suo ut daret baptismum suum tanquam vice sua, (5) & constituere tantam vim in baptismo translato in servum, quantam vim haberet baptismum datum à Domino. Hoc noluit, ut in illo esset spes baptizatorum à quo baptizatos se agnoscerent; & noluit servum ponere spem in servo. Si autem daret hanc potestatem, servis, torerent baptismata quot essent servi, & quomoda dictum est baptismum Joannis, sic diceretur baptismum Petri, vel Pauli. Per hanc ergo potestatem, quam solum sibi Christus retinuit, stat unitas Ecclesiæ, de qua dictum est Cant. 6., *Una est columba mea.* Potest autem fieri, ut aliquis habeat baptismum præter columbam; ut profit ei baptismus præter columbam, non potest. Chrysostomus (hom. 16. à med.) Et quia

(1) Al. cognoscimus. (2) Al. deest Spiritus. (3) Al. habeant. (4) Quatuor exempla supra jam recensita sic legunt. Ne autem aliquis æstimet quoniam Christus nativitatem (Nicolaus habet necessitatem) habebat Spiritu Sancto adveniente, sicut & nos, &c. (5) Al. & constitueret.

Patet vocem emisit prædicans Filium ; (1) super-
pervenit Spiritus Sanctus vocem trahens super
caput Christi, ne quis præsentium existimaret
dici de Joanne, quod dictum est de Christo: Sed
diceret aliquis: Qualiter non crediderunt Judæi,
si viderunt Spiritum? Sed talia non solum indi-
gent oculis corporis, sed magis visione mentis.
Sicut namque miracula facientem videntes intan-
tum brem erant à livore ut contraria his quæ vi-
debantur, enuntiarent, qualiter solo adventu
Spiritus Sancti in specie columbæ expulissent
incredulitatem? Quidam vero dicunt, non om-
nes vidisse Spiritum, sed solum Joannem, &
eos qui devotius dispositi erant. Etsi enim sen-
sibilibus oculis possibile erat videre in specie co-
lumbæ Spiritum descendantem, non tamen
propter hoc necesse est omnibus hoc fuisse ma-
nifestum. Etenim Zacharias in specie sensibili
multa consideravit, & Daniel, & Ezechiel;
sed & Moyses multa vidit, qualia aliorum nul-
lus: unde subdit Joannes: *Et ego vidi, & testi-
monium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Agnum
quidem eum vocaverat, & quoniam in Spiritu
baptizare debebat, dixit; Filium autem ante
hoc nusquam. *Augustinus* (tract. 7. in Joan. non
multum remote à princ.) Oportebat enim ut il-
le baptizaret qui est Filius Dei unicus, non
adoptatus. Adoptati filii ministri sunt Unici;
Unicus autem habet potestatem, adoptati minis-
terium.

(2) *Chrysostomus* (hom. 17.) Quia multi
his quæ à principio Joannes dicebat non atten-
debant, secunda rursus eos excitat voce: unde
dicitur: *Altera die iterum stabat Joannes, & ex
discipulis ejus duo. Beda* (in hom. in vig. S. An-
dræ.) Stabat quidem Joannes, quia illam vir-
tutum arcem conscenderat à qua nullis tenta-
tionum posset (2) improbitatibus dejici: stabat
cum illo discipuli, quia magisterium illius cor-
de sequebantur immobili. *Chrysostomus* (hom.
17.) Sed quare non totum mundum circui-
vit, in omni loco Judææ prædicans eum; sed
stabat circa flumen, expectans eum venire, ut
offenderet venientem? Quia scilicet per opera
Christi hoc fieri volebat. Vide etiam qualiter hoc
majoris ædificationis fuit: quia enim parvam
immisit scintillam, repente flamma in altum
elevata est. Alter autem etsi circumiens hoc di-
xisset, videretur ex studio quodam humano fie-
ri quæ fiebant, & suspitione plenum esset ejus
præconium. Igitur Prophetæ quidem, & Aposto-
li omnes absentem Christum prædicaverunt; hi
quidem ante præsentiam secundum carnem: illi
vero post assumptionem: unde ut ostendatur

quod non voce solum, sed & oculis eum osten-
debat, subditur: *Et respiciens Jesum ambulante-
tem, dixit: Ecce agnus Dei. Theophylactus. Res-
piciens,* inquit, quasi oculis (3) innuens gratiam,
& admirationem quam habebat in Christo. *Au-
gustinus* (tract. 7. in Joan. parum ante med.)
Joannes quidem amicus sponsi erat; non quære-
bat gloriam suam, sed testimonium perhibebat
veritati: non enim voluit apud se remanere dis-
cipulos suos, ut non sequerentur Dominum,
sed magis ostendit quem sequerentur, dicens:
Ecce agnus Dei, Chrysostomus (hom. 17. in Joan.)
Non longum facit sermonem, quoniam unum
solum in studio habebat adducere eos, & con-
jungere Christo: sciebat enim quoniam de reli-
quo non indigerent eo restante. Non autem sin-
gulariter discipulis loquitur de his Joannes, sed
eis publice cum omnibus: quia ex communi
doctrina suscipientes sequelam Christi, firmi de
reliquo permanserunt, non propter gratiam
Christi sequentes eum, sed propter suam lu-
crum: & non facit sermonem suum deprecari-
vum, sed admiratur solum præsentem, & de-
monstrat eis præparationem propter quam venit,
& modum præparationis: agnus enim utrum-
que insinuat: & dicit, *Agnus* cum articuli
adjectione, excellentiam ejus ostendens. *Augus-
tinus* (tract. 7. non remote à princ.) Iste enim sin-
gulariter dicitur agnus solus sine macula, sine
peccato; non cujus macula absterse sunt, sed
cujus macula nulla fuerit: singulariter hic est
agnus Dei, quia singulariter hujus agni sangui-
ne solo homines redimi potuerunt. Hic est agnus
quem lupi timent, qui leonem occisus occidit.
Beda (hom. 1. inter hiemales de sanctis.) Ideo
etiam agnum vocat, quia dona sui velleris sponte
largiturum, ex quo vestem nobis nuptialem fa-
cere possumus, id est exempla vivendi nobis re-
licturum, prævidit, quibus in dilectione cal-
feri deberemus. *Alcuinus* Mystice autem stat
Joannes, cessat lex, & venit Jesus, id est gra-
tia Evangelii, cui ipsa lex perhibet testimo-
nium. Ambulat Jesus discipulos collecturus.
Beda (hom. in vig. S. Andræ Apost.) Ambula-
tio etiam Jesu dispensationem incarnationis, qua
ad nos venire, ac nobis exempla vivendi præbere
dignatus est, insinuat.

(aa) *Alcuinus.* Joanne perhibente testimo-
nium, quia Jesus esset agnus Dei, discipuli
qui prius erant cum Joanne, magistri imperium
implentes, secuti sunt Jesum; unde dicitur:
*Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & se-
cuti sunt Jesum. Chrysostomus* (hom. 17.) Consi-
dera autem, quia quando dixit, *Post me venient*

(1) *Al.* supervenit Spiritus Sanctus super caput Christi. (2) *Al.* improbationibus. (3) *Legit
Nicolai* innuens gaudium quod habebat in Christo, & admirationem.

ante me factus est, & quoniam non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, nullum cepit; sed quando de dispensatione locutus est, (1) & ad humiliora sermonem duxit, dicens, Ecce agnus Dei, tunc secuti sunt eum discipuli. Multi enim non ita adducuntur eum aliquid magnum & excelsum de Deo dicatur, sicut cum benignum, & amicum (2) hominum audiunt, & aliquid ad salutem hominum pertinens. Considerandum autem, quod Joannes dicit, Ecce agnus Dei; & Christus nihil loquitur: nam & sponsus cum silentio adest: (3) alii eum inducunt, & sponsam in manu ejus posunt; quam cum acceperit, de ea disponit. Ita Christus venit copulaturus sibi Ecclesiam: nihil ipse dixit; sed accessit solum amicus ejus Joannes, dexteram ei sponsæ imposuit, per sermones suos animas hominum in manus ei ponens; quos accipiens ita disposuit ut ultra ad Joannem non redirent. Sed aliud hic observandum (4) est: sicut enim in nuptiis non puella ad sponsum vadit, sed ipse ad eam festinat; ita hic contingit: non enim in cælum ascendit hominum natura; sed ad eam Filius Dei accessit, & ad domum duxit paternam. Et quidem alii discipuli Joannis erant qui non solum secuti non sunt, sed & zelotypè ad Christum dispositi erant; qui autem meliores erant simul audierunt, & secuti sunt; non quasi magistrum priorem contemnentes sed ab eo persuasi, promittente quod baptizaret in Spiritu Sancto Christus. Et vide discipulorum studium cum verecundia fieri: neque enim mox ascendentes interrogaverunt Jesum de necessariis, & maximis rebus, neque publice, sed singulariter ei loqui studuerunt; unde sequitur: *Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes se, dicit eis, Quid queritis?* Hinc erudimur quia cum nos bene velle inceperimus, tunc Deus dat nobis multas salutis occasiones. Interrogat autem, non ut discat, sed ut per interrogationem magis eos familiares faciat, & ampliorem fiduciam det, & ostendat eos auditione dignos. *Theophylactus* (immed. ante illud, *Erat autem Andreas.*) Vide autem quod sequentibus se Dominus convertit faciem, & respexit: quia nisi per bonam operationem ipsum secutus fueris, ad visionem faciei ejus numquam perginges, neque ad domum ejus poteris pervenire. *Alcuinus*. Ergo illi discipuli tergum ipsius sequebantur, ut viderent, & faciem Domini videre non poterant; ideo convertit se, & quodammodo de-

sua majestate descendit, ut possint discipuli faciem illius contemplari. *Origenes*. (a) Forte autem non frustra post sextum testimonium desinit Joannes eos contestari, & Jesus (5) secundum septimum dicit, *Quid queritis?* *Chrysostomus* (hom. 17. in Joan. sparsim.) Sed illi non solum sequendo, sed interrogando amorem suum ad Christum manifestaverunt: unde sequitur: *Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) ubi habitas?* Nondum ab eo aliquid discentes, magistrum eum vocant, ad discipulatum se impellentes, & causam ostendentes propter quid sequebantur. *Origenes*. (b) Congrua vero proVectis ex Joannis testimonio prolatio depromens Christum doctorem; ac exprimens desiderare habitaculum Filii Dei contruere. *Alcuinus*. Nolunt enim transitorie uti ejus magisterio, sed inquirunt ubi maneat, ut & tunc in secreto verbis illius imbui, & exinde sæpius possent eum visitare, & plenius instrui. Mystice autem volunt sibi ostendi, in quibus Christus habitet, ut eorum exemplo se tales exhibeant in quibus velit habitare. Vel quod Jesum ambulantem vident, & statim ubi maneat querunt, nos monet, ut eum incarnationem ejus ad mentem reducimus, sollicito corde eum rogemus ut mansionem æterni habitaculi nobis ostendat: unde quia videt bene petentes, libere eis sua referat arcana: unde sequitur: *Dicit eis: Venite, & videte*; quasi dicat: Habitaculum meum explicari non potest sermone, sed opere demonstratur. *Venite* ergo credendo, & operando, & *videte* intelligendo. *Origenes*. (c) Vel per hoc quod dicit, *Venite*, ad actionem invitat; per hoc autem quod dicit, *Videte*, ad contemplationem. *Chrysostomus* (hom. 17.) Christus autem non dicit eis signa domus, neque locum; sed attrahit eos ad sequendum. Non dixit: Non est tempus nunc, audietis cras, si quid vultis discere: sed ut ad amicos, & familiares loquitur. Qualiter (6) ergo alibi (Matth. 8.) ait, „ Filius hominis non habet ubi caput reclinet;“ hic autem dicit *Venite & videte* ubi habito? Sed per hoc quod dixit, „ Non habet ubi caput suum reclinet,“ demonstravit quod habitaculum proprium non habebat, non quod in domo non maneret: sequitur enim: *Venerunt, & viderunt, ubi maneret, & manserunt ibi die illo.* Cujus autem gratia manserunt non adjungit Evangelista, quia manifestum erat quod propter doctrinam. *Augustinus* (tract. 7. in Joan. ante med.) Quam

(1) *Al.* & humilior, item ad humilior. (2) *Al.* hominem. *Nicolai* legit cum aliquid benignum, & humanum audiunt &c. (3) *Sic ordinat Nicolajus*: alii ei inducunt sponsam, & in manu ejus posunt. (4) *Al.* omittitur est. (5) *Nicolai* legit pro septimo testimonio. (6) *Al.* deest ergo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 5. seu tom. 5. in Joannem. (b) Ibidem. (c) Ut supra.

beatum autem diem duxerunt, quam beatam noctem? *Ædificemus ergo & nosmetipsi in corde nostro; & faciamus domum, quo veniat ille, & doceat nos. Theophylactus.* Non frustra autem & tempus notavit Evangelista cum subdit: *Hora autem erat quasi decima: ut tam doctores quam discipulos erudiret quod doctrina propter tempus non est præmittenda. Chrysostomus* (hom. 17.) Multum enim studium demonstrabant ad audiendum in eo quia neque ab hora averfi sunt, cum sol esset ad occasum. Et multis quidem carni servientibus tempus quod est post escas, non est aptum ad quippiam necessariorum, eo quod corpus escis gravatur. Joannes vero, cujus isti erant discipuli, non erat talis, sed cum multo majori sobrietate vespere degens quam nos mane. *Augustinus* (tract. 7. in Joannem aliq. ante med.) Numerus etiam iste legem significat, quia in decem præceptis data est lex. Venerat autem tempus ut impleretur lex per dilectionem, quæ à Judæis impleri non poterat per timorem: unde & decima hora Dominus audivit *Rabbi*: magister enim legis non est nisi dator legis.

Sequitur: *Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant à Joanne, & secuti fuerant eum, Chrysostomus* (hom. 17.) Cujus autem gratia alterius nomen non ponitur? Quidam dicunt, propterea quia hic qui scribit est qui secutus est eum. Quidam vero dicunt, quod ille talis non insignis erat: quæ igitur utilitas si didicerimus nomen illius? neque enim septuaginta duorum discipulorum nomina Evangelista posuit. *Alcuinus.* Vel duo discipuli qui secuti sunt Jesum sunt Andreas, & Philippus.

(bb) *Chrysostomus* (hom. 18. & 19.) Andreas quæ à Jesu didicit non detinuit apud seipsum; sed festinat & currit cito ad fratrem, traditurus ei bona quæ suscepit: unde (1) dicitur: *Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dixit ei: Invenimus Messiam; quod est interpretatum Christus.* *Beda* (in homil. 1. de sanct. temp. hiem.) Hoc est enim veteri Dominum invenire, vera illius dilectione fervere, fraternæ quoque salutis curam gerere. *Chrysostomus* (homil. 18.) Et quidem non dixerat Evangelista quæ Christus fuerat sequentibus se locutus; sed ex his quæ hic dicuntur licet addiscere. (2) Quæcumque enim Andreas didicit in brevi ostendit, magistri virtutem, qui persuaserat eis, & eorum desiderium quod prius habuerant, repræsentans: hoc enim verbum, *invenimus* est

S. Thom. Opera Tom. IX.

(1) *Al.* sequitur. (2) *Nicolajus* habet: Quæcumque enim Andreas dicit, in brevi ostendit: nam & exhibet Magistri virtutem, qui persuaserat eis, & eorum desiderium quod prius habuerant repræsentat.

patientis pressuram propter absentiam, & exultantis postquam apparuit quod expectabatur. *Augustinus* (tract. 7. parum à med.) Messias autem Hebraice, Græce Christus, Latine Unctus dicitur, chrisma enim unctio est; ille autem singulariter unctus est: unde omnes Christiani unguuntur, secundum quod in Psal. 44. dicitur: „Unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis:“ participes enim ejus sunt omnes sancti; sed ille est singulariter sanctus, & singulariter unctus. *Chrysostomus* (hom. 18. in Joan. sparsim.) Et ideo non dixit *Messiam* simpliciter, sed cum adjectione articuli: Considera vero ex ipso principio obedientem Petri mentem, confessim enim cucurrit nihil tardans: unde sequitur: *Et adduxit eum ad Jesum.* Sed nullus facilitatem ei imponat, si non prius multa perquirens ita sermonem suscepit: conveniens enim est, & fratrem diligentius ei dixisse hoc, & per longa verba; sed Evangelistæ ubique multa intermittunt, breviloqui curam habentes. Aliter autem neque dictum est, quoniam credidit simpliciter, sed quoniam *duxit eum ad Jesum*, illum ei de quo dixerat traditurus, ut omnia ab illo discat. Ipse autem Dominus incipit revelare ea quæ deitatis sunt, & paulatim ea aperire prædicationibus. Non enim minus quam signa, prophetiæ adducunt: hoc enim est maxime opus Dei, quod neque imitari dæmones possunt: nam in miraculis quidem & phantasia fit utique; futura autem prædicere cum certitudine, illius solius incorruptibilis est naturæ: unde sequitur: *Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jonæ; tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* *Beda* (hom. 1. temp. hiem. in vig. S. Andræ.) Intuitus autem est eum non exterioribus oculis solum; sed & æterno divinitatis intuitu vidit cordis ejus simplicitatem, animi sublimitatem, cujus merito cunctæ esset præferendus Ecclesiæ. Neque autem in Petri vocabulo, quasi Hebræo, vel Syro, aliam interpretationem querere oportet: quia idem est Græce, & Latine Petrus, quod Syriace Cephas, & in utraque lingua nomen à Petra derivatur. Vocatur autem Petrus ob firmitatem fidei, qua illi Petræ adhæsit de qua Apostolus ait I. Corinth. 10., Petra autem erat Christus; qui sperantes in se ab hostis insidiis reddit tutos, & spiritualium charismatum fluentia ministrat. *Augustinus* (tract. 7.) Non est autem magnum, quia Dominus dixit, cujus filius esset iste; omnia enim nomina sanctorum suorum sciebat, quos ante constitutionem mun-

di

di prædestinavit. Illud autem magnum quia mutavit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Petrus autem à Petra; Petra vero Ecclesia: ergo in Petri nomine figurata est Ecclesia. Et quis sciturus est, nisi qui ædificat supra petram? Intentum autem te fecit Dominus: nam si antea Petrus vocaretur, non ita videres mysterium Petræ, & putares casu eum sic vocari, non providentia Dei. Ideo eum voluit aliud prius vocari, ut ex ipsa commutatione nominis, sacramenti vivacitas commendaretur. *Chrysoströmus* (hom. 18.) Ideo etiam nomen mutavit, ut ostendat quia ipse est qui vetus testamentum dedit, & nomina transmavit, qui Abram Abraham vocavit, & Sarai Saram, & Jacob Israel. Igitur multis quidem & à nativitate nomina imposuit, ut Isaac, & Samson; aliis autem post eam quæ à progenitoribus est nuncupationem, ut Petro, & filiis Zebedæi: nam quibus quidem à prima ætate debebat virtus clarescere, ex tunc nomina susceperunt; quibus autem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 17.) Non autem parva repugnantia potest putari si juxta Jordanem, antequam Jesus isset in Galilæam, ad testimonium Joannis Baptistæ secuti sunt eum duo, quorum unus erat Andreas, qui fratrem suum Simonem adduxit ad Jesum, quando & nomen ut Petrus nominaretur accepit; cum ab aliis Evangelistis dicatur, quod eos in Galilæa piscantes invenerit, atque ad discipulatum vocaverit: nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse Dominum juxta Jordanem ut ei jam inseparabiliter inhærerent; sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. Non autem quis arbitretur quod tunc Petrus nomen accepit, ubi ait illi Dominus, Matth. 16., Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: sed ubi commemoratur ei dictum esse, *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus?* *Alcuinus*. Vel aliter. Nondum imponit ei nomen, sed præsignat quod postea fuit ei impositum, quando dixit ei Jesus loc. cit., Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Muratorus autem nomen Christus, voluit ostendere etiam nomen illud quod à parentibus datum erat, non carere virtutis significatione. Simon enim obediens interpretatur, Joana gratia, Jona columba; quasi dicat: Tu es obediens, filius gratiæ, vel filius columbæ, idest Spiritus Sancti: quia humilitatem de Spiritu Sancto accepisti, ut vocante Andream, videre me desiderares. Non enim dedignatus est major minorem sequi: quia non est ordo ætatis ubi est meritum fidei.

(cc) *Chrysoströmus* (hom. 19.) Postquam accepit Christus hos discipulos, venit de reliquo ad alios convertendum, scilicet Philippum, & Nathanaelem: unde dicitur: *In crastinum autem voluit exire in Galilæam. Alcuinus*. A Judæa scilicet, ubi erat Joannes baptizans, deferens honorem Baptistæ; ne videatur magisterium ejus minuere, dum adhuc statum habet. Vocaturus etiam discipulum ad sequendum, voluit exire in Galilæam, idest in transmigrationem factam, vel revelationem; ut sicut ipse proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines, & sicut passus est, & resurrexit, & ita intravit in gloriam suam; sic etiam suos sequaces ostenderet, & exire, & proficere in virtutibus, & per passiones ad gaudia transmigrare debere: unde sequitur: *Et invenit Philippum, & dicit ei Jesus, Sequere me*. Sequitur qui imitatur humilitatem, & passionem ejus, ut sit socius resurrectionis, & ascensionis. *Chrysoströmus* (hom. 19.) Et vide quod antequam aliquis ei adhæreret, nullum vocavit: nam si quidem nullo jam sponte adveniente attraxisset, fortassis resiliissent; nunc autem à seipsis eligentes sequi Dominum, firmi de reliquo permanferunt. Philippum autem vocat, magis novum ei existentem, quia in Galilæa nutritus erat. Sed unde Philippus secutus est Christum? Nam Andreas quidem audiens à Joanne Baptista, Petrus autem ab Andrea; hic autem à nullo aliquid discens, solum dicente Christo ad eum, *Sequere me*, confestim persuasus est. Conveniens est autem Philippum à Joanne audientem; sequi Christum, vel etiam vocem Christi hoc operatam esse. *Theophylactus*. Non enim simpliciter (1) omnibus vox Christi dicebatur; sed fidelium interiora ad ejus inflammabat amorem: deinde quia in corde Philippi de Christo cogitatio inerat, & in libris Moysi assidua lectio, ut expectaret Christum, statim eum vidit, credidit. Forte autem ab Andrea, & Petro de Christo aliquid didicit, quia ex eadem patria erant; quod Evangelista, videtur innuere per hoc quod subdit: *Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andree, & Petri. Chrysoströmus* (ubi supra non procul à princ.) Christus etiam hinc suam virtutem ostendit, quod à terra nullum ferentem fructum, nam à Galilæa Propheta non surgit, inclytos (2) discipulos elegit. *Alcuinus*. Bethsaida etiam domus venatorum interpretatur, quo nomine civitatis curavit Evangelista ostendere quales tunc jam animo erant Philippus, Petrus, & Andreas, & quales officio erant: futuri, idest captendis ad vitam animabus intenti. *Chrysoströmus* (hom. 19.) Non solum autem Philippus à

(1) *P. Nicolai* omittit omnibus. (2) *Al.* discipulorum.

Christo persuasus est, sed præco aliis fit: unde sequitur: *Invenit Philippus, Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth.* Vide qualiter sollicitam mentem habebat, & continue meditabatur quæ sunt Moyfi, & expectabat adventum Christi. Et quidem quod Christus debebat venire, noverat prius; quoniam autem hic Christus erat, ignorabat. Dicit autem: *Quem scripsit Moyses, & Prophetæ*, credibilem faciens suam prædicationem, & ex hinc persuadens auditorem quod circa legem, & Prophetas sollicitus erat, & omnia perscrutans cum veritate, ut & Christus testatus est. Si vero dicit filium Joseph, ne turberis; ejus enim filius aestimabatur esse. *Augustinus* (tract. 7.) Cui scilicet desponsata erat mater ejus: nam quod ea intacta conceptus, & natus sit, bene noverunt ex Evangelio omnes Christiani. Addit autem, & locum, *A Nazareth.* *Theophylactus.* Non quia in ea natus erat, sed nutritus. Generatio enim ejus multis erat incognita; sed quod in Nazareth esset nutritus, cognitum erat.

Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? *Augustinus* (ut supra.) Ambas pronuntiationes potest consequens vox Philippi sequi: sive sic pronunties, tamquam confirmans: *A Nazareth potest aliquid boni esse:* & ille dicat: *Veni, & vide:* sive sicut dubitans, & totum interrogans: *A Nazareth potest aliquid boni esse? Veni, & vide.* Cum ergo sive illo modo, sive isto pronuntietur, non repugnent verba sequentia, nostrum est quærere quid potius intelligamus in his verbis: Nathanael enim doctissimus legis, cum audisset Philippum dicentem, *Invenimus Jesum, audito à Nazareth*, erectus est in spem, & dixit: *A Nazareth potest aliquid boni esse.* Scrutatus enim erat Scripturas, & sciebat, quod non facile alii scribæ, & pharisæi noverant, quia inde erat expectandus Salvator. *Alcuinus.* Qui singulariter sanctus est, innocens, impollurus; de quo Propheta (Esaï, 11.) „Exiet „virga de radice Jesse, & Nazareus (ideest filius) „de radice ejus, ascendet. Vel potest hic versiculus sub dubitatione interrogative profectri. *Chrysostomus* (hom. 19. sparsim.) Audiverat enim Nathanael à Scripturis quod à Bethlehem oporteret Christum venire, secundum illud Mich. 5. „Et tu Bethlehem terra Juda, ex te exiet dux „qui regat populum meum Israel. Cum igitur audivit, *A Nazareth*, dubitavit, non inveniens convenire enuntiationem Philippi cum prophetica prædictione. Nazareum autem vocant Prophetæ ab educatione, & conversatione. Considera vero ejus in inquirendo prudentiam,

& mansuetudinem; non enim dixit, Decipis me Philippe; sed interrogat dicens: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Valde autem & Philippus prudens erat: non enim interrogatus frangitur, sed immoratur, virum volens ducere ad Christum: unde sequitur: *Dicit ei Philippus: Veni, & vide.* Trahit quidem eum ad Christum, sciens de reliquo eum non contradicturum, si verba, & doctrinam illius gustaverit.

(dd) *Chrysostomus* (hom. 19. sparsim.) Nathanael non suscipiendo ex Nazareth Christum (1) esse, eam quæ illi erat circa Scripturas diligentiam ostendit; in non respuendo vero eum qui annuntiaverat, multum desiderium quod habebat circa Christi præsentiam monstravit. Sciebat enim quod poterat Philippus circa locum falli: unde sequitur: *Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est:* quia nihil ad gratiam, vel odium loquebatur. *Augustinus* (ubi supra.) Vel aliter. Quid est *In quo dolus non est?* Forte non habebat peccatum? Forte illi medicus non erat necessarius? Absit. Nemo sic natus est ut medico illo non egeret. Dolus enim est cum aliud agitur, & aliud fingitur: quo modo ergo in illo dolus non erat, si peccator est? Fatetur se peccatorem: si enim peccator est, & justum se dicit, dolus est in ore ipsius. Ergo in Nathanaele confessionem peccati laudavit, non indicavit non esse peccatorem. *Theophylactus.* Sed Nathanael laudatus non acquievit exemplo, sed expectavit; adhuc volens aliquid manifestius discere; & interrogat: sequitur enim: *Dicit ei Nathanael: Unde me nosti?* *Chrysostomus* (hom. 19. sparsim.) Ipse quidem igitur ut homo (2) investigabat, Jesus autem ut Deus respondebat: sequitur enim: *Respondit Jesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te:* non ut homo eum intruens, sed ut Deus desuper cognoscens. Vidi, inquit, te, idest morum tuorum mansuetudinem. Dicit autem *Cum esses sub ficu:* quoniam nullus ibi erat, sed soli Philippus, & Nathanael singulariter loquebatur: propter hoc dictum est quod videns eum à longe dixit: *Ecce vere Israelita:* ut scires quoniam antequam appropinquaret Philippus, hæc loquebatur Christus, & insuspicabile fiat Christi testimonium. Noluit autem Christus dicere, Non sum ex Nazareth, ut annuntiavit tibi Philippus; sed ex Bethlehem, ut non faceret (3) alterabilem sermonem; neque etiam per hoc dedisset argumentum sufficiens quod ipse esset Christus; sed ostendit se Christum per hoc quod præsens erat loquentibus illis. *Augustinus* (ubi supra.) Quærendum est enim

(1) *Al.* omittitur esse. (2) *Al.* investigat. (3) *Al.* alterabilem.

an aliquid significet arbor fici. Invenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, & fructu caruit. In origine humani generis Adam, & Eva, cum peccavissent, de foliis ficus subcinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulneae intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tamquam sub umbra mortis; ac si Dominus ei dicat: O Israel, sine dolo quisquis es, o popule Judaeus ex fide, antequam te per Apostolos meos vocarem, & cum esses sub umbra mortis, & tu me non videres, ego te vidi. *Gregorius 18. Moral. cap. 20. al. 23.*) Vel cum esses sub ficu, vidi te; idest positum te sub umbra legis elegi. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 40.)* Recordatus est autem Nathanael se fuisse sub ficu, ubi non erat (1) Christus praesentia corporali, sed scientia spiritali; & quia sciebat se solum fuisse sub ficu, agnovit in illo divinitatem. *Chrysostomus (hom. 19. sparsim.)* Sic ergo ab hac praedicatione, & ab eo quod mentem scrutatus est ejus, & quia cum adversus eum dicere videretur, non culpavit, sed laudavit, cognovit quoniam vere est Christus: unde sequitur: *Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei; tu es Rex Israel;* quasi dicat: Tu es qui expectabaris, tu es qui quaerebaris. Quia enim argumentum inaltercabile suscepit, venit ad confessionem, & in mora priori diligentiam ostendens, & in posteriori confessione devotionem: (*Hom. 20. in Joan. par. a princ.*) Multi autem legentium sermonem hunc anxiantur: Petrus enim qui post miracula, & doctrinam confessus est, quoniam Filius est Dei, beatificatur, ut a Patre revelationem jam suscipiens; Nathanael autem ante signa, & doctrinam hoc dicens, nihil tale audivit. Est igitur hujus causa, quoniam verba quidem eadem locutus est Petrus, & Nathanael, non autem eadem mente; sed Petrus quidem confessus est Filium Dei usque Deum verum; hic autem ut hominem nudum: dicens (2) enim ei, *Tu es Filius Dei*, induxit, *Tu es Rex Israel;* Dei autem Filius non Israelis est Rex solum, sed & orbis terrarum universi. Hoc etiam manifestum est ex his quae consequuntur. Nam Petro nihil postea addidit Christus; sed quasi perfecta ejus existente fide, Ecclesiam se dixit in confessione illius fabricaturum esse. Nathanael autem, quasi multa parte, & majori confessionis deficiente, ad majora educitur: nam sequitur: *Et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis;* quasi dicat: Magnum tibi visum est hoc esse quod dixi, & propterea me Regem Is-

raelis confessus es: quid igitur dices cum majus videbis? Et quid sit istud majus ostendit subdens: *Et dicit eis: Amen amen dico vobis, videbitis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Vide qualiter paulatim eum a terra abducit, & facit quod non ultra aestimet Christum esse hominem solum: cui enim Angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset? Per hoc igitur suadet Angelorum se esse dominatorem: sicut enim in proprium Regis Filium descenderunt, & ascenderunt in eum ministri regales; hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis, & ascensionis; sed & ante hoc, quando accesserunt, & ministrabant ei, & quando evangelizabant ejus nativitatem. Futurum vero a praeterito probavit: qui enim in praeteritis virtutem ejus agnoverat, & de futuris audiens facilius suscepit. *Augustinus de Verb. Dom. (ser. 40.) par. a princ.*) Reclamamus autem veterem historiam, quando Jacob in somnis vidit scalam a terra pertingentem usque in caelum, & Dominus incumbebat super eam, & Angeli ascendebant, & descendebant per eam. Denique ipse Jacob quia intellexit quid viderit, posuit lapidem, & fudit oleum: dum unxit lapidem Jacob, numquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Agnoscitis chrisma, agnoscite & Christum. Ipse est lapis quem reprobaverunt aedificantes. Si ergo Jacob vidit scalam, qui est Israel appellatus, & Nathanael iste vere Israelita (3) erat; convenienter somnium Jacob Dominus dixit ei; quasi dicat: Cujus nomine te appellavi, ipsius somnium in te apparuit: videbis enim caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis. Si autem ad illum descendunt, & ad illum ascendunt, (4) & sursum est, & hic est: sursum in se, deorsum in suis. *Augustinus super Joannem (tract. 7. ante fin.)* Sunt autem Angeli Dei boni praedicatores praedicantes Christum; hoc est, super Filium hominis ascendunt, (5) & descendunt; sicut Paulus, qui ascenderat usque ad tertium caelum, descendit usque ad lac potum parvulis dandum. Dixit autem, *Majus his videbis:* quia plus est quod nos Dominus vocatos justificavit, quam quod vidit facientes sub umbra mortis. Quid enim nobis proderat, si isti mansissemus ubi nos vidit? Quaeritur autem quare Nathanael, cui tantum testimonium perhibuit Filius Dei, inter duodecim Apostolos non invenitur? Intelligere autem debemus, ipsum eruditum fuisse, & peritum legis: propterea noluit, illum

(1) Al. deest Christus. (2) Al. omittitur enim. (3) Al. desideratur erat. (4) Al. & sursum est, hic est in se, deorsum in suis: item & sursum est hic est sursum in se, deorsum in suis. (5) Al. non est & descendunt.

Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum. Volens enim superbiorum frangere cervicem, non quaesivit per oratorem piscatorem; sed de piscatore

lucratum est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator; sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non tantum orator, sed etiam Imperator.

CAPUT II.

(a) **ET** die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ; & erat mater Jeshu ibi. Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Jeshu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Jesus: Quid mihi, & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.

(b) Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Jesus: Implere hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus: Haufite nunc, & ferte architriclino: & tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Jesus in Chana Galilææ, & manifestavit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli ejus.

(c) Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Judæorum; & ascendit Jesus Hierosolymam.

(d) Et invenit in templo vendentes oves, & boves, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, & boves; & nummulariorum effudit æs, & mensas subvertit. Et his qui columbas vendebant dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli ejus, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.

(e) Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Jesus, & dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc; & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus quia hoc dicebat de corpore suo; & crediderunt Scripturæ, & sermoni, quem dixit Jesus.

(f) Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

(a) **C**hrystostomus (hom. 20.) Quoniam in Galilæa notus erat Dominus, vocant eum ad nuptias; unde sequitur: *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ. Alcuinus.* Galilæa est provincia, in qua est Chana viculus. *Chryostomus* (ibidem sparsim.) Vocant autem ad nuptias Dominum, non tamquam magnificum aliquem, sed simpliciter tamquam notum, & unum multorum: unde hoc Evangelista declarans ait: *Et erat mater Jeshu ibi:* sicut enim matrem vocaverant, ita & filium: unde sequitur: *Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias;* & accedit: neque enim ad dignitatem respiciebat suam, sed ad beneficium nostrum. Qui enim non dedignatus est formam servi accipere, neque dedignatus est ad nuptias venire servorum. *Augustinus* de Verb. Domini S. Th. Op. Tom. IX.

(serm. 41. in princ.) Erubescat igitur homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. Ecce inter cetera Filius Virginis venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias. *Beda* (hom. Dom. 1. post Epiph.) Quod etiam ad nuptias venire dignatus est, juxta litteram, fidem recte credentium confirmat. Porro Tatiani, & Marcionis, ceterorumque, qui nuptiis detrahunt, perfidia quam sit damnabilis insinuat. Si enim thoro immaculato, & nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquam Dominus ad has venire voluisset. Nunc autem quia bona est castitas conjugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis, ad probandam omnium electionem graduum, discernendum tamen meritum singulorum, ex intemerato Mariæ Virginis utero nasci

dignatus est; è prophético viduæ Annæ ore mox natus benedicitur; à nuptiarum (1) celebratoribus jam inuenis invitatus, has præsentia suæ virtutis honorat. *Augustinus* (tract. 8. sparsim.) Quid autem mirum, si in illam domum ad nuptias venit qui in hunc mundum ad nuptias venit? Habet enim hic sponsam, quam redemit sanguine suo, & cui pignus dedit Spiritum Sanctum, quam sibi conjunxerat in utero Virginis. Verbum enim est sponsus, & sponsa caro humana, & utrumque unus Filius Dei, & idem Filius hominis. Ille uterus Virginis Mariæ thalamus ejus est, unde „ processit tamquam sponsus de thalamo suo: “ *Psal. 18. Beda* (super Joan. cap. 1. super illud, *Die tertia nuptiæ factæ sunt.*) Nec vacat à mysterio quod die tertia nuptiæ factæ referuntur. Primum quidem sæculi tempus ante legem, Patriarcharum exemplo; secundum sub lege, Prophetarum scriptis; tertium sub gratia, præconiis Evangelistarum, quasi tertiæ diei luce, mundo retulit, in quo Dominus in carne natus apparuit. Sed & hoc quod in Chana Galilææ, idest in zelo transmigrations, eadem nuptiæ factæ perhibentur, typice denuntiat, eos maxime gratiâ Christi dignos existere qui (2) zelo fervere piæ devotionis, ac de vitiis ad virtutes, de terrenis ad æterna norunt transmigrare. Discumbente autem ad nuptias Domino, vinum defecit, ut vino meliore per ipsum facto manifestaretur gloria latentis in homine Dei: unde sequitur: *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent.* *Chrysostomus* (ubi supra.) Dignum autem est quærere, unde venit in mentem matri magnum quid imaginari de filio: neque enim ante miraculum fecerat: sequitur enim: *Hoc fecit initium signorum Jesus.* Sed revelari incipiebat & à Joanne, & ab his quæ ad discipulos dixerat; sed ante hæc omnia ipsa conceptio, & ea quæ post nativitatem facta sunt, maximam ei de puero imposuerunt æstimationem: unde Lucas dicit cap. 2. „ Maria conferebat omnia verba hæc, conferens in corde suo. “ Cujus igitur gratia nos (3) ante ad miraculum eum incitavit? Nam antea ut unus multorum ita (4) conversabatur: unde non præsumebat ei mater tale quid dicere; quia vero audivit, quod Joannes ei testificatus est, & quod discipulos jam haberet, de reliquo confidenter rogat. *Alcuinus.* Significat etiam in hoc loco synagogam, quæ Christum provocat ad faciendum miraculum: familiare enim est Judæis miracula inquirere.

Sequitur: *Et dicit ei Jesus: Quid mihi, &*

tibi, mulier? *Augustinus* (tract. 8. sparsim.) Quisdam derogantes Evangelio, & dicentes quod Jesus non fuit natus de Maria Virgine, hinc argumentum sumere conantur erroris sui, ut dicant: Quomodo erat mater ejus cui dixit: *Quid mihi, & tibi, mulier?* Sed quis hoc narravit, ut credamus quia hoc Dominus dixit? Nempe Joannes Evangelista. At ipse dixit: *Et erat ibi mater Jesu.* Quare hoc, nisi quia utrumque verum est? Sed numquid ideo venit ad nuptias, ut deceret matrem contemni? *Chrysostomus* (loc. cit. super illud, *Quid mihi, & tibi est, mulier?*) Sed quod valde venerabatur matrem, audi Lucam enarrantem, qualiter subditus parentibus erat. Nam ubi quidem parentes nihil impediunt eorum quæ sunt secundum Deum, debitum est subjici eis; quando autem non tempore debito aliquid quærunt, & abscindunt nos à spiritualibus, (5) non ex hoc fallaris. *Augustinus* de Symbolo (Lib. 2. cap. 4.) Ut ergo distingueret inter Deum & hominem: quia secundum hominem minor, & subditus erat; secundum autem Deum supra omnes erat: dixit: *Quid mihi, & tibi est, mulier?* *Chrysostomus* (hom. 20. & 21.) Sed & propter aliam causam, ut non suspecta essent miracula quæ fiebant (ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non à matre) voluit ostendere quoniam omnia decenti tempore operatur, non simul omnia faciens: quia confusio quædam esset; & ideo sequitur: *Nondum venit hora mea;* idest, nondum cognitus sum his qui adsunt. Sed neque sciunt quoniam defecit vinum: sine eos primum hoc sentire: qui enim necessitatem non præsentit, neque beneficii grandem suscipiet sensum. *Augustinus* (tract. 8. sparsim.) Vel ideo quia Dominus noster, secundum quod Deus erat, matrem non habebat; secundum quod homo erat, habebat matrem. Miraculum autem quod facturus erat, secundum divinitatem facturus erat; non secundum infirmitatem humanam. Miraculum tamen exigebat mater; at ille tamquam non agnoscens viscera humana; operaturus facta divina, dixit: *Quid mihi, & tibi est, mulier?* tamquam dicat: Quod in me facit miraculum, non tu genuisti, deitatem meam. Dicitur autem mulier secundum fœmineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. Sed quia genuisti infirmitatem meam, tunc te cognoscam cum ipsa infirmitas pendebit in cruce: unde subdit: *Nondum venit hora mea;* quasi dicat: Ibi te agnoscam cum pendere in cruce infirmitas cœperit, cujus & mater es. Commendavit enim matrem discipulo, prius matre mo-

ritu-

(1) *Al.* celebrationibus. (2) *Al.* de zelo. (3) *Al.* ante miraculum. (4) *Al.* conservabatur. (5) *Reponit P. Nicolai* obtemperare non est tutum.

riturus, & ante mortem matris resurrecturus. Videte autem ne forte, quomodo invenerunt Manichæi occasionem perfidiæ suæ, quia dixit Dominus, *Quid mihi, & tibi est, mulier?* sic inveniant Mathematici occasionem fallaciæ, quia dixit, *Nondum venit hora mea.* Dicunt enim: Vides quia sub fato erat Christus, quia dixit: *Nondum venit hora mea.* Credant autem Deo dicenti supra 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam;* & quærant quare sit dictum: *Nondum venit hora mea:* nec ideo jam sub fato ponant conditorem cæli: quia, si esset fatum de sideribus, non poterat esse sub necessitate siderum conditor siderum. (1) Adde quod non solum Christus non habuit quod appellas fatum; sed nec tu, aut ille, aut quisquam hominum. Quare ergo dixit: *Nondum venit hora mea?* Quia in potestate habebat quando mereretur; sed nondum videbat esse opportunum ut illa potestate uteretur. Vocandi erant discipuli, annuntiandum erat regnum cælorum, faciendæ erant virtutes, commendanda erat divinitas Domini in miraculis, commendanda erat humanitas Domini in ipsa compassione mortalitatis. At ubi tantum fecit quantum sufficere judicavit, venit hora, non necessitatis, sed voluntatis; non conditionis, sed potestatis.

(b) *Chrysofomus* (hom. 31. in Joan.) Quamvis dixerit, *Nondum venit hora mea,* postmodum fecit quod mater dixerat, ut etiam ex hoc sufficiens esset demonstratio quod non subjectus est horæ. Si enim horæ subjiciebatur, qualiter debita hora nondum facta hoc fecit? Deinde & propter honorem matris, ut non finaliter ei contradicere videretur; neque eam tot præsentibus erubescere faceret: adduxerat enim ad eum ministros, ut à pluribus fieret petitio: unde sequitur: *Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.* Beda (super *Quodcumque dixerit vobis, facite.*) Quasi dicat: Licet abnegare videatur, tamen faciet: noverat enim eum mater pius, & misericordem. Sequitur: *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.* Hydriæ vocantur vasa aquarum receptui parata: Græce enim aqua hydor dicitur. *Alcuinus.* Vasa autem aquarum receptui parata erant secundum purificationem Judæorum, quia inter alias pharisæorum traditiones etiam hoc observabant ut crebro se lavarent. *Chrysofomus* (ubi supra.) Quia vero inaquosa est Palæstina, & non erat multis in locis fontes, & puteos invenire; replebant hydrias aqua, ut non current ad flumina, si quando immundi fierent; sed de prope haberent purgationis modum. Ne autem quidam infidelium suspicarentur quo-

niam, face intus remanente, deinde aqua immissa, vinum subtilissimum factum esset, propterea ait secundum purificationem Judæorum, ostendens quod illa vasa numquam vini, receptacula facta erant. *Augustinus* (tract. 9. sparsim.) Metretas enim dicit mensuras quasdam, tamquam si diceret urnas, amphoras, vel aliud hujusmodi. Metron enim mensuram dicunt Græci: inde appellatæ metretæ. (2) Quod autem ait, *Binas, vel ternas,* non ita accipiendum est quod aliæ binas, aliæ ternas; sed eadem ipsæ cape- rent binas quæ etiam ternas.

Sequitur: *Dixit eis Jesus: Implete hydrias aqua: & impleverunt eas usque ad summum.* *Chrysofomus.* (ut supra.) Sed quare antequam implevissent hydrias aqua, non fecit signum? quod multo mirabilius esset: quia scilicet aliud est substantiam in aliam qualitatem transmutare, & ipsam substantiam ex nihilo facere. Hoc quidem mirabilius est, sed non ita videtur credibile multis. Propterea enim multoties à miraculorum magnitudine abstinet, volens magis credibile esse quod fiebat. Cum hoc & perversa dogmata evertit. Quia enim sunt quidam qui mundi conditorem alium esse dicunt, plura miraculorum ex subjectis substantiis facit: si enim contrarius ei esset qui conditor est mundi, non utique alienis uteretur ad propriæ virtutis demonstrationem. Non autem ipse aquam hausit, & tunc vinum ostendit; sed hoc jubet ministris, ut eos testes haberet ejus quod fiebat: unde sequitur: *Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte architriclino.* *Alcuinus.* Triclinium ordo trium lectorum, clini enim lectum significat. Architrclinus princeps triclinii, idest primus inter convivas, qui more antiquo in lectis discumbebant: unde quidam architriclinum intelligunt aliquem ex sacerdotibus Judæorum, qui nuptiis interesse poterant, ut illos instruerent qualiter nuptiis uti deberent. *Chrysofomus* (hom. 25. in Joan. par. à med.) Vel aliter. Quia aliqui possent dicere, quod convivæ ebrii erant, & sensus judicantium corruptus, ut nescirent utrum aqua, vel vinum esset; hi autem quibus ministratio conviviorum credita est, maxime vigilantes sunt, unum opus habentes ut ornate, & ordinate omnia disponantur; ideo in testimonium eorum quæ fiebant dixit Dominus, *Ferte architriclino,* propter evigilantem ejus sensum; & non dixit, *Propinate discumbentibus.* *Hilarius* 3. de Trin. (circa princ.) Aqua igitur hydriis infunditur, vinum calicibus hauritur: infundentis scientiæ sensus non convenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam existimant; qui hauriant vinum, infusum arbitrantur: unde sequitur: *Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, &*

non

(1). Al. deest Adde. (2) Al. Beda, quem habet etiam Nicolai.

non sciebat unde esset (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus. (1) Non autem aquæ simplicitas defecit, & vini sapor natus est; non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat, & quod non erat cœpit. *Chrysostomus* (hom. 21. in Joan.) Paulatim autem Dominus volebat cognosci suorum signorum virtutem; & ideo neque ipse revolebat quod factum est, neque ministros architriclinus vocavit: non enim esset eis creditum de puro homine existimato tale testimonium reddentibus: sed vocat sponsum, qui maxime poterat conspiciere quod fiebat. Non simpliciter autem Christus vinum, sed vinum optimum fecit: unde sequitur: *Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est.* Talia enim sunt Christi miracula, ut multo his quæ per naturam fiunt, speciosiora, & utiliora fiant. Igitur aqua vinum facta ministros testes habuit, boni vero vini factio architriclinum, & sponsum. Probabile autem est & sponsum aliquid respondisse; sed Evangelista hoc prætermittit, tangens solum id quod necessarium est scire, scilicet quoniam vinum aquam fecit: unde statim subdit: *Hoc fecit initium signorum. Jesus in Chana Galilææ.* (Hom. 22.) Tunc enim signa maxime necessarium erat facere, quando discipuli jam congregati erant (2) devoti, & attendentes his quæ fiebant, manifeste aderant. Si vero dixerit quis non esse argumentum sufficiens ut hoc sit principium signorum, quia additur, *In Chana Galilææ*, quasi contingat alibi prius esse facta; dicemus, quod & antea diximus, quia Joannes dicit supra 1. *Ut manifestetur Israeli, propterea veni baptizans.* Si vero secundum primam ætatem miracula fecit, nequaquam indigebant Israelitæ alio manifestante eum. Qui enim in brevi tempore ita per miraculorum multitudinem claruit, ut ejus nomen manifestum fieret omnibus, multo magis si puer existens à prima ætate miracula fecisset: nam & ea quæ fierent, inopinabilia existimarentur, ab infante facta, & tempus amplius esset. Decenter autem non incepit signa facere ex prima ætate: existimassent enim phantasiâ esse incarnationem, & ante opportunum tempus cruci eum tradidissent livore liquefacti. *Augustinus* (tract. 9.) Hoc autem miraculum Domini, quod de aqua vinum fecit, non est mirum eis qui noverunt quia Deus fecit. Ipse enim fecit vinum illo die in hydriis qui omni anno hoc facit in vi-

tibus; sed hoc assiduitate amisit admirationem: itaque fervavit sibi Deus inusitata quædam quæ faceret, ut tamquam dormientes homines ad se colendum mirabiliter excitaret: propter quod sequitur: *Et manifestavit gloriam suam. Alcuinus.* Quia ipse est Rex gloriæ, qui sicut Dominus elementa mutabat. *Chrysostomus* (hom. 22.) Et hoc quantum ex parte sua; (3) si vero tunc multi non cognoverunt, sed tamen omnes postea erant miraculum audituri. Sequitur: *Et crediderunt in eum discipuli ejus:* hi enim debebant credere, & facilius, & cum diligentia attendere his quæ fiebant. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 17.) Sed si tunc in eum crediderunt, nondum erant discipuli cum ad nuptias vocati sunt; sed illo more locutionis hoc dictum est quo loquimur cum dicimus Apostolum Paulum in Tharso Ciliciæ natum: neque enim tunc jam erat Apostolus. Ita discipulos Christi invitatos ad nuptias cum audimus, non jam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. *Augustinus* (tract. 9.) Illa autem mysteria quæ in isto miraculo Domini latent, videte. Oportebat impleri in Christo quæ de illo scripta erant. Illa erat aqua; fecit autem de aqua vinum cum aperuit eis sensum, & exposuit Scripturas: sic enim sapit quod non sapiebat, & inebriat quod non inebriabat. *Beda* (super *Nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ.*) Apparente enim Domino in carne, vinosa legalis sensus suavitas paulatim cœperat ob carnalem pharisæorum interpretationem à prisca sua virtute deficere. *Augustinus* (tract. 9. in Joan.) Si autem jussisset aquam effundi, & ipse mitteret vinum ex occultis creaturæ finibus, videretur Scripturas veteres improbasse. Cum autem ipsam aquam convertit in vinum, ostendit nobis quod & Scriptura vetus ab ipso est: nam jussu ipsius impletæ sunt hydriæ. Sed nihil sapit illa Scriptura, si non ibi Christus intelligatur. Novimus autem legem ex quibus temporibus narret, id est ab exordio mundi: (4) inde usque ad hoc tempus quod nunc agimus, sexta ætas est: nam prima ætas computatur ab Adam usque ad Noe; secunda à Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad David; quarta à David usque ad transmigrationem Babylonis; quinta usque ad Joannem Baptistam; sexta inde usque ad finem sæculi. Sex ergo illæ hydriæ sex ætates significant, quibus non defuit prophetia. Impletæ sunt prophetiæ, plenæ sunt hydriæ. Quid est autem quod capiebant metretas binas vel tri-

(1) Sic omnia à nobis consulta exempla; Nicolai tamen corrigit in hunc modum. Non autem permixtio fuit, sed creatio: aquæ simplicitas defecit, & vini sapor natus est: non per transfusionem potioris obrinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat &c. (2) Al. & devoti. (3) Al. si vero & tunc. Forte Et si vero tunc. (4) Al. omittitur inde.

trinas? Si trinas tantum diceret; non efferret animus nosse nisi ad mysterium Trinitatis. Sed forte nec sic debemus inde sensum avertere, quia dixit binas, vel trinas: quia nominato Patre, & Filio, consequenter & Spiritus Sanctus intelligendus est. Oportet enim intelligi caritatem invicem Patris, & Filii, quod est Spiritus Sanctus. Sed est & alius intellectus non prætermittendus: binæ enim metretæ intelliguntur in duobus generibus hominum; idest Judæis, & Græcis; tres autem propter Noe tres filios (1) significandos. *Alcuinus*. Ministri autem sunt doctores novi testamenti, (2) qui Scripturas aliis sacras spiritualiter interpretantur; architrachus autem est aliquis legisperitus, ut Nicodemus, Gamaliel, Saulus. Dum ergo talibus Evangelii verbum committitur, quod in littera legis occultabatur, quasi vinum de aqua factum architrachino propinat. Et bene in domo nuptiarum tres ordines discumbentium describuntur: quia Ecclesia tribus ordinibus fidelium constat, conjugatorum, continentium, & doctorum. Optimum autem vinum Christus usque adhuc servavit, idest Evangelium usque ad sextam ætatem distulit.

(c) *Chrysostomus* (hom. 22.) Quoniam autem paulo post Dominus Hierosolimam ascensurus erat, Capharnaum adiit, ut non ubique fratres, & matrem secum trahat: unde dicitur: *Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus.* *Augustinus* (tract. 10. in Joan. non procul à ptine.) Hic est autem Dominus Deus noster excelsus, ut nos faceret; humilis, ut nos resciret; ambulans inter homines, patiens humana, abscondens divina. Ecce habet matrem, habet fratres, habet & discipulos. Inde fratres unde matrem. Fratres enim Scriptura nostra appellare consuevit non eos solos qui nascuntur ex eodem utero, aut ex eodem patre; sed ex eodem gradu, velut compatrueles, aut consobrinos. Unde ergo fratres Domino? (3) Non enim Maria iterum peperit: absit: inde coepit dignitas virginum. Abraham patrus erat Lot, & Jacob Laban Syrum habebat avunculum; & utrique dicti sunt fratres. *Alcuinus*. Fratres ergo Domini dicuntur cognati Mariæ, vel Joseph, non filii Mariæ, vel Joseph: quia non solum Beata Virgo, sed etiam Joseph testis castitatis ejus ab omni actione conjugali immunitis permanfit. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 17.) Quod vero dicit, *Et discipuli ejus*, incertum est utrum jam illi adhæserant etiam Petrus, & Andreas, & filii Zebedæi. Matthæus enim primo narrat quod venerit, & habitaverit in Caparnatum, & postea quod eos de na-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* significatos. *Nicolai* ponit significantur. (2) *Al.* qui Scripturas alias spiritualiter interpretantur. (3) *Fortè* Num enim Maria iterum peperit? Absit &c. (4) *Al.* invenit.

vibus piscantes vocaverit. An forte Matthæus quod prætermiserat recapitulavit? quia sine ulla consequentis temporis differentia dicit cap. 4. „ Ambulans juxta mare Galilææ, vidit duos „ fratres: „ an potius illi discipuli fuerunt? Scriptura enim evangelica, & apostolica non solum illos duodenos appellat discipulos ejus, sed omnes qui in Deum credentes ad regnum cælorum magisterio ejus erudiebantur. (Cap. 18.) Illud etiam requirendum est quomodo hic dicit, antequam Joannes Baptista missus esset in carcerem, Jesum venisse in Galilæam, cum Matthæus dicit cap. 4. „ Cum autem audisset „ quod Joannes traditus esset, recessit in Galilæam: „ similiter etiam & Marcus: Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Joanne; sed post baptismum, & tentationem Christi dicit eum iisse in Galilæam, sicut illi duo. Unde intelligitur tres Evangelistas non Joanni Evangelistæ contraria narrasse, sed prætermisisse primum Domini adventum in Galilæam postquam baptizatus est, quando illic aquam convertit in vinum. *Busebius* in Ecclesiastica Historia (Lib. 3. cap. 24.) Cum enim trium Evangeliorum ad Joannem Evangelistam notitia pervenisset, probasse quidem dicitur fidem, & veritatem dictorum; deesse tamen vidit aliqua, & ea maxime quæ primo prædicationis suæ tempore Dominus gesserat: certum est enim quod in superioribus tribus Evangelis hæc videntur sola contineri quæ in eo gesta sunt anno quo Joannes Baptista vel inclusus est in carcere, vel pubitus. Et ideo rogatus dicitur Joannes Apostolus ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Joannis, Salvatoris gesta conscriberet. Unde si quis diligenter consideret, (4) inveniet Evangelia non dissonare; sed alterius temporis gesta esse quæ scribit Joannes, alterius vero quæ ceteri. *Chrysostomus* (hom. 22.) Neque enim in Capharnaum miraculum ullum tunc operatus est: qui enim civitatem habitabant illam, non sane se habebant ad Christum, sed erant valde corrupti: ideo tamen accedit, & parum ibi trahit tempus propter eum qui ad matrem erat honorem. *Beda* (super his verbis.) Ideo etiam non multis diebus ibi manserunt propter festum paschæ, quod jam appropinquabat: unde sequitur: *Et prope erat pascha Judæorum.* *Origenes* (tom. 16. in Joan.) Sed quid intendit ibi appositio *Judæorum*? non enim nationis alterius paschæ solemnitas fuerat. Forisàn verò quia quoddam est pascha humanum eorum qui procul à proposito Scripturæ celebrant illud, quoddam vero divinum, & veram, quod in spiritu, & veritate perficitur.

l

Ad

Ad distinctionem ergo divini dicitur „*Judeorum.*

Sequitur ; *Et ascendit Hierosolymam. Alcuinus.* Bis in Evangelii legitur Jesum ascendisse Hierosolymam: semel in primo anno prædicationis, dum adhuc Joannes non erat missus in carcerem; de hoc ascensu nunc agitur & iterum illo anno quo erat (1) passurus. Dedit autem nobis exemplum Dominus quanta cura divinis subdî debeamus imperiis. Si enim ipse Dei Filius decreta legis à se data implebat, celebrans solemnitates cum ceteris hominibus, quanto studio honorum operum servi debent solemnitates & prævenire, & celebrare? *Origenes* (tom. 10. in Joan. in tit. *Postea descendit Capharnaum.*) Mystice autem cum facta est nuptiarum præparatio in Chana Galilææ, descendit una cum matre, fratribus, & discipulis in Capharnaum, quæ interpretatur ager consolationis. Opparabat enim post vini alacritatem, ad agrum consolationis una cum matre, & discipulis ascendere Salvatorem, consolaturum in futuris fructibus, & in agrorum multitudine suscipientes disciplinam ejus, & animam quæ illum Spiritu Sancto concepit, & juvenos ibi. Sunt enim quidam fructificantes, ad quos Dominus ipse descendit una cum verbi ministris, atque discipulis, adjuvans hujusmodi præsentem matrem suam. Videntur autem qui Capharnaum ducti sunt, non capere diurnam apud se Jesu præsentiam: quoniam illuminationem quæ de pluribus dogmatibus est, inferioris consolationis agellus non capit, cum paucorum capax existat. *Alcuinus.* Vel Capharnaum villa pulcherrima est, & significat mundum, in quem Verbum Patris descendit. *Beda.* Non multis autem diebus ibi mansit, quia parvo in hoc mundo tempore cum hominibus conversatus est. *Origenes* (tom. 10. in Joan. tit. *Et ascendit Jesus.*) Est autem Hierosolyma civitas Regis magni, velut ipse Salvator ait, ad quam nullus eorum qui manent in terris conscendit, nec ingreditur; sed quælibet anima quæ naturalem obtinet celsitudinem, & acumen intelligibilium perspicuum, ejus civitatis est incola, ad quam solus Jesus ascendisse dicitur. Videntur tamen post discipuli fore præsentem dum recolunt: *Zelus domus tuæ comedit me*; sed quasi in quolibet discipulorum Jesus ascendit.

(d.) *Beda* (Matth. 21. super illud „*Intra vit Jesus in templum.*“) Dominus Hierusalem adveniens, continuo templum oraturus adiit, nobis dans exemplum ut quocumque properamus, domum Dei primo ingrediamur, Dominum deprecaturi; unde dicitur:

Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas. *Augustinus* (tract. 10.) Sacrificia enim illi populo pro ejus carnalitate talia data sunt, quibus teneretur ne ad idola defflueret; & immolabant boves, & oves, & columbas. *Beda* (ubi sup. ad verba „*Et eiciebat omnes vendentes.*“) Sed quia de longinquo properantes quæ iussa sunt immolari Domino, secum ferre non poterant, eorum pretia deferrebant: unde nacta occasione, hæc animalia in templo scribæ, & pharisæi vendi instituerunt, ut venientes emerent, & offerrent; eademque oblata ipsi aliis venderent; & sic sua lucra accumularent. Unde & nummularij ad hoc fedebant ad mensam, ut inter emptores, venditores, que hostiarum prompta esset pecunia: unde subditur: *Et nummularios sedentes.* Dominus autem nolens aliquid in domo sua terrenæ esse negotiationis, neque ejus quæ honesta putaretur, negotiatores omnes expulit foras. *Augustinus* (tract. 10.) Et qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellavit: unde sequitur: *Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo.* *Theophylactus.* Neque solum eos eiecit qui vendebant, & emebant, sed etiam res eorum: unde subditur: *Oves quæque, & boves, & nummulariorum, effudit æs, & mensas evertit,* scilicet nummularias, quæ erant quasi vasa denariorum. *Origenes* (tom. 10. in Joan. ubi supra.) Consideremus autem, ne forte enorme videatur quod Dei Filius captis funiculis parat sibi flagellum ad eiciendum de templo. Unum tamen refugium ad horum repositionem relinquitur divina potestas Jesu, ut cum volebat posset iracundiam hostium suffocare, quamvis essent innumeri, & sedare mentium turbines: „*Dominus enim dissipat cogitationes gentium:*“ *Psal. 31.* Præsens autem historia in nullo minorem potestatem præterdit his quæ ab eo miraculosius edita sunt: quinimmo constat (2) hanc majorem demonstrare potentiam miraculo quo aqua conversa est in vinum: eo quod illic in animata subsistit materia, hic vero tot millium hominum domantur ingenia. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 67.) Manifestum est autem non semel, sed iterato hoc factum esse à Domino. Sed illud primum commemoratur hic à Joanne, istud ultimum à ceteris tribus. *Origenes* (tom. 10. in Joan. text. *Et ascendit Jesus Hierosolymam* circ. med.) Et Joannes quidem hic dicit, quod expulit vendentes de templo; *Matthæus* autem ait, quoniam expulit vendentes, & ementes. Multo autem major numerus (3) erat ementium quam vendentium; quorum

(1) *Al.* passus. (2) *P. Nicolai* substituit hic. (3) *Al.* emittitur erat.

rum expulsio transcendebat dignitatem ejus qui reputabatur filius carpentarii; nisi quod divina potestate sibi omnes subjecit, ut dictum est. *Beda* (super *Nolite facere domum Patris*.) Commendatur autem in hac lectione utraque Christi natura: humana quidem in hoc quod matrem comitem habuisse perhibetur; divina vero in hoc quod verus Dei Filius demonstratur. Sequitur enim: *Et his qui vendebant columbas dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* *Chrysostomus* (hom. 22. in Joan.) Ecce Patrem vocat, & non irascuntur: aestimant enim simpliciter eum dicere; sed quia postea apertius loquebatur, ut solam repræsentaret parilitatis intelligentiam, propterea sæviebant. Et Matthæus quidem dicit cap. 21. quod ejiciens eos dicebat: „Noli te facere domum meam speluncam latronum;“ illud enim fecit ad passionem veniens, ideo durioribus sermonibus utebatur; hoc autem in principio signorum fecit, unde non ita aspera, sed remissa quodammodo increpatione uritur. *Augustinus* (tract. 10. in Joan.) Ecce templum illud figura adhuc erat, & ejecit inde Dominus omnes qui ad mundanas venerant. Et quæ ibi vendebant. Quæ opus habebant homines in sacrificio illius temporis. Quid si ibi ebriosos inveniret? Si negotiationis non debet fieri domus Dei; potestacionis fieri debet? *Chrysostomus* (ut supra.) Sed cujus gratia tali vehementia Christus usus est? Quia enim in sabbato curaturus erat, & multa factururus quæ videbantur eis esse legis transgressio, ut non videatur Deo contrarius, hoc cum periculo fecit, dans intelligere quod qui periculis se exponit pro bono ornatu domus, domum domus non contemnit: & ideo ut ostenderet sui consonantiam ad Deum, non dixit, Domum sanctam, sed *domum Patris mei*. Et propter hoc etiam subditur: *Recordati vero sunt discipuli ejus: quia scriptum est: Zelus domus tue comedit me.* *Beda* (ubi supra.) Discipuli enim videntes in eo hunc ferventissimum zelum, recordati sunt quia zelo domus Patris Salvator ejecit impios de templo. *Alcuinus*. (a) Zelus, cum in bono accipitur, est quidam feryor animi, quo mens relicto humano timore pro defensione veritatis accenditur. *Augustinus* (ut supra.) Comeditur ergo zelo domus Dei, qui omnia quæ videt ibi perversa, cupit emendare; & si emendare non potest, tolerat, & gemit. Si ergo in domo tua ne quid

perversum fiat satagis, in domo Dei, ubi satius proposita est, debes pati, quantum in te est, si quid perversi videris? Amicus est, admonetur leniter; uxor est, severissime frenatur; ancilla est, etiam verberibus compescatur. Fac quicquid potes pro persona quam portas. *Alcuinus*. Mystice autem quotidie Deus spiritualiter suam Ecclesiam intrat, & qualiter ibi unusquisque converteretur attendit. Caveamus ergo ne in Ecclesia Dei fabulis, vel risibus, vel odiis, vel cupiditatibus vacemus, ne improvisus veniens nos flagellet, & de Ecclesia sua ejiciat. *Origenes* (tom. 11. in Joan.) Possibile enim est Hierosolymitanum quoque delicta subjacere, & capacissimos deviare: quod nisi post delictum citissime convertantur, capacitatem amittunt. Invenit igitur in templo, id est in sacris, vel in enuntiatione ecclesiastici sermonis quosdam qui Patris domum, (1) domum negotiationis constituebant, qui scilicet venales exponunt boves, quos oportet (2) servare ad aratrum, ne retrocedentes non disponantur ad regnum Dei; qui etiam præferunt mammonam iniquitatis ovibus, ex quibus habent ornatus materiam, qui etiam solertiam columbarum privata qualibet amaritudine vilipendunt. Cum ergo hos (3) invenerit Salvator in domo sacrata, facta de faveolis flagello fugat illos una cum venalibus ovibus, & bobus suis, (4) & spargit æris pondera velut indigna in domo Dei retineri, subvertitque confuturas tabulas in animabus avarorum, & mandatur ne ulterius in domo Dei columbæ vendantur. Arbitror autem & exemplum ipsum statuisse per prædicta secretius, ut intelligamus per hoc, si quid agi debet erga sacram illam oblationem à sacerdotibus, non debere ritu sensibillum oblationum agi, nec legem observari debere, ut carnales Judæi volebant: nam Jesu propellente boves, & oves, jubente auferri columbas, quæ ut plurimum offerebantur juxta consuetudinem Judæorum, & subvertente mensas materialium nummorum non expresse, sed figuraliter continentium divinas impressiones, ea scilicet quæ secundum legis Scripturam videbantur honesta, & utente eo in plebem flagellis, dissolvenda, & dispergenda hæc erant, traslato regno ad eos qui ex Gentibus crediderunt. *Augustinus* (ut supra.) Vel vendentes in Ecclesia sunt qui quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi. Venale habent totum, quia volunt redimi. Simon ideo vole-

(1) *Al. deest hic secundo domum.* (2) *Al. observare.* (3) *Al. inveniret, item inveniet.* (4) *Al. præmissa puncto affirmationis. Expargit legitur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Citat ex Augustino Glossa; sed nec in Augustino, nec etiam in Alcuino sub his verbis occurrit; et si ex utriusque dictis in hunc locum colligi potest.

volebat emerere Spiritum Sanctum, quia vendere volebat: erat enim de illis qui columbas vendunt: etenim in columba apparuit Spiritus Sanctus: columba autem non est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. *Beda* (super *Et his qui columbas vendebant.*) Vendunt igitur columbas qui acceptam Spiritus Sancti gratiam non gratis, ut præceptum est, sed ad præmium dant; qui manuum impositionem, qua Spiritus Sanctus accipitur, nisi non in quaestum pecuniæ, ad vulgi tamen favorem tribuunt; qui sacros ordines non ad vitæ meritum, sed ad gratiam largiuntur. *Augustinus* (ut supra.) Boves autem intelliguntur Apostoli, & Prophetæ, qui nobis Scripturas sacras dispensaverunt. Qui ergo ipsis Scripturis fallunt populos, à quibus quærant honores, vendunt boves; vendunt & oves, idest ipsas plebes; & cui vendunt, nisi diabolo? Quicquid enim de unica Ecclesia præciditur, quis tollit nisi leo rugiens? *Beda* (super *Ejecit omnes de templo.*) Vel oves sunt opera munditiæ, & pietatis. Vendunt ergo oves qui humanæ gratia laudis opera pietatis exercent. Nummos muruodant in templo qui aperte terrenis rebus in Ecclesia defervunt. Domum etiam Domini faciunt domum negotiationis, non solum hi qui propter sacros ordines pretium pecuniæ, vel laudis, vel honoris quærant; verum etiam hi qui gradum, vel gratiam spiritualem, quam in Ecclesia Domino largiente perceperunt, non simplici intentione, sed cura humanæ retributionis exercent. *Augustinus* (ubi supra.) Signum autem quoddam nobis ostendit Dominus, quod fecit flagellum de resticulis, (1) & inde negotiationem in templo facientes flagellavit. Etenim unusquisque in peccatis suis restem sibi textit, dum peccata addit peccatis. Quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates suas, agnoscant quia Dominus facit flagellum de resticulis, & adhuc admonet eos ut mutant sententiam si se non mutaverint, audient in fine. *Matth. 23.*, Ligate illi manus, & pedes. *Beda* (super *Et cum fecisset.*) Facto igitur de funiculis flagello illos ejecit de templo: quia de parte fortis sanctorum ejiciuntur qui inter sanctos positi, vel fide bona, vel aperte faciunt opera mala. Oves quoque, & boves ejecit: quia talium vitam pariter, & doctrinam ostendit esse reprobam. Nummulariorum quoque effudit æs, & measas subvertit: quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexerunt rerum tollit figuram. Venditionem columbarum de templo auferri præcepit: quia gratia Spiritus, quæ gratis accipitur, gratis dari debet. *Origenes*

(tom. 12. in Joan. super text. *Responderunt Judæi.*) Potest etiam per templum intelligi animam studiosi, propter inhabitans verbum Dei, in qua ante doctrinam Jesu constiterant terrestres, & bestiales motus. Signum autem terrenum motuum bos est, quoniam est agri cultor; infensatorum autem motuum ovium, quod est pluribus animalibus irrationalibus; levium vero atque inconstantium mentium signum est columba; eorum vero (2) qui boni videntur, signa sunt æra, quæ Christus verbo doctrinæ expellit, ut non ultra domus Patris ejus sit forum.

(e) *Theophylactus* (hoc loco.) Quia Judæi videbant Jesum talia facere cum potestate multa, & dicentem: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis*: signum ab eo petunt; unde dicitur: *Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Chrysostramus* (hom. 23.) Sed numquid signa opus erant ut ea quæ male fiebant cessare faceret? Nonne zelum talem accipere pro domo Dei maximum signum virtutis erat? Non autem illius prophetiæ meminerant; sed signum petebant, simul quidem de suo turpilitate impedito dolentes, simul autem, & per hoc prohibere eum volentes: opinantur enim eum aut provocare ad miracula, aut cessare ab his quæ fiebant. Propterea non dat eis signum, sicut & petentibus signum respondit dicens, *Matth. 12.*, Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sed tunc quidem manifestius, nunc autem obscurius responderet idem. Non autem (3) is utique qui non petentes præoccupat, & signa dat, hic petentes avertisset, nisi mentem eorum cognovisset dolosam: sequitur enim: *Et dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* *Beda.* Quia enim signum quærebant à Domino, quare solita commercia projicere debuerit ex templo; respondit: quia ipsum templum significabat templum corporis sui; in quo nulla prorsus esset alicujus macula peccati; quasi dicat: Sicut inanimatum templum à vestris commerciis, sceleribusque mea expio potestate; ita & hoc corporis mei templum, cujus istud gestat figuram, vestris manibus dissolutum, tertia die resuscitabo. *Theophylactus.* Nequaquam tamen illos ad homicidium provocat dicens, *Solvite*; sed hoc eis affectantibus non sibi esse absconditum demonstrat. Audiant autem Arriani, quomodo Dominus mortis destructor dixit, *Excitabo*, virtute videlicet propria. *Augustinus* (tract. 10. in Joan.) Resuscitavit eum quidem & Pater, cui dicit in *Psalm. 40.*, *Excita me,*

(1) *Al.* & negotiationem &c. (2) *Al.* quæ bona videntur. (3) *Al.* desideratur is.

„ & reddam illis.“ Sed quid fecit Pater sine Verbo? Quomodo ergo eum Pater resuscitat, sic & Filius resuscitavit: quia Filius dixit infra 10. *Ego & Pater unum sumus. Chrysostomus* (ut supra.) Propter quid autem signum resurrectionis dat eis? Quoniam scilicet hoc maxime erat quod ostendebat eum non esse hominem purum, posse adversus mortem statuere triumpham, & tyrannidem ejus longam velociter dissolvere. *Origenes* (tom. 12. in Joan. super tex. ut supra.) Utraque autem, scilicet & corpus Jesu, & templum, exemplar mihi fore videntur Ecclesie, eo quod ex vivis lapidibus construitur in domum spiritualem, in sacerdotium sanctum, & propter illud 1. Corint. 12. „ Vos estis corpus Christi, & membra de membro.“ Quamvis autem dissolvi lapidum videatur structura, ac dissipari omnia ossa Christi adversitatibus tribulationum; instaurabitur tamen (1) templum, ac resuscitabitur die tertia, (2) quæ in novo cælo, & nova terra præfens erit. Sicut enim illud Christi corpus sensibile crucifixum est, ac sepultum, & postea resurrexit; sic & totale sanctorum Christi corpus concrucifixum est Christo: quilibet enim eorum in nullo alio gloriatur nisi in cruce Christi, per quam ipse crucifixus est mundo. Sed & conssepultus est Christo, & resurrexit cum eo, quia in quadam novitate vitæ ambulat. Sed secundum beatam resurrectionem nondum surrexit: unde non scriptum est, Tertia die restaurabo illud, sed *in tribus diebus*: perficitur enim ejus erectio in omnibus tribus diebus. *Theophylactus*. Judæi enim de inanimato templo putantes eum hoc dicere, deridebant eum: unde sequitur: *Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Alcuinus*. Et notandum, quod non de prima ædificatione, quæ a Salomone septem annis perfecta est, sed de reædificatione, quæ facta est sub Zorobabel per quadraginta & sex annos impediens inimicis respondebant. *Origenes* (ubi supra.) Vel dicit aliquis, quadraginta & sex annorum exurgere computum, ex quo David allocutus est Nathan Prophetam consulens de constructione templi, ex tunc satagens ad congregandam materiam templi. Animadvertite vero si possibile est quadragenarium numerum statui erga templum propter quatuor elementa mundi, ac senarium propter hoc quod homo sexto die creatus est. *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 5.) Vel hic numerus perfectioni dominici corporis apte congruit: quadragesies enim sexies seni fiunt ducenta septuaginta sex; qui numerus dierum complet no-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Quatuor jam sepe citata exempla omittunt templum. (2) Nicolai legit qui-

vem menses & sex dies. Ipsa autem perfectio corporis Domini tot diebus ad partum producta comperitur, sicut à majoribus traditum suscipiens Ecclesie custodit auctoritas. Octavo enim kalendas Aprilis conceptus creditur, quo & passus; natus autem traditur octavo kalendas Januarii. Ab illo ergo die usque ad istum computati ducenti septuaginta sex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragesies sexies habent. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 36.) Dicitur etiam conceptio humana sic procedere, & perfici primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum; & in reliquo tempore usque ad tempus partus magnitudine augeatur. Sex autem à novem, & duodecim, & decem & octo in unum coacti, fiunt quadraginta quinque: additò ergo uno fiunt quadraginta sex; qui si fuerint multiplicati per ipsum senarium numerum, qui hujus ordinationis caput tenet, fiunt ducenti septuaginta sex, idest novem menses, & sex dies. Non ergo absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus significabat, ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione. *Augustinus* super Joannem (tract. 10. non remote ante finem.) Vel aliter. Quia Dominus noster de Adam corpus accepit, non de Adam peccatum traxit; templum corporeum indempsumpsit, non iniquitatem, quæ de templo pelenda est. Si autem facias quatuor nomina Græca, anatoli, quod est oriens, dysis, quod est occidentis, arctos, quod est septentrio, mesembria, quod est meridies, capita verborum Adam habent. A quatuor enim ventis Dominus collecturum se dicit electos suos cum venerit ad iudicium. Habent autem litteræ nominis Adam numerum secundum Græcos, & ibi invenitur quadraginta sex annis ædificatum templum. Habet enim Adam alpha, quod est unum, & delta, quod quatuor, & alpha, quod est unum, & mi, quod est quadraginta, & sic habet quadraginta sex. Sed Judæi, quia caro erant, carnalia sapiebant; ille spiritualiter loquebatur, & de quo templo diceret, per Evangelistam nobis aperuit: sequitur enim: *Ille autem dicebat de templo corporis sui. Theophylactus* (par. à fine Comment.) Ex hoc autem Apollinarius contradictionem sumit, volens ostendere, quod caro Christi esset inanimata, eo quod templum sit inanimatum: ergo carnem Christi & lapidem,

dem, & lignum facies, quia ex his templum consistit. Si autem quod dicitur infra 12. *Anima mea turbata est*; & infra 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam*, nequaquam de anima rationali dici dixeris, ubi pones illud Luc. 23. „ In manus tuas Domine, commendo spiritum meum? “ non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur Psalm. 15. „ Non derelinques animam meam in inferno. “ *Origenes* (tom. 10. in Joan. super illud, *At ille dicebat de templo.*) Ideo autem corpus Domini templum intelligitur, quia sicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi repræsentans Ecclesiam, Unigenitum continet, qui est imago Dei, & gloria. *Chrysostomus* (hom. 22. in Joan.) Duo autem erant quæ obstabant discipulis ne interim intelligerent: unum ipsa resurrectio; alterum vero, quod majus erat, scilicet quod Deus erat qui in illo corpore habitabat; quod Dominus occulte ostenderat dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Et ideo subditur: *Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat de corpore suo, & crediderunt Scripturæ, & sermoni, quem dixit Jesus.* *Alcuinus.* (a) Ante resurrectionem enim non intelligebant Scripturas, quia nondum acceperant Spiritum Sanctum; sed in die resurrectionis apprensus Dominus aperuit discipulis sensum, ut intelligerent quæ de ipso scripta erant in lege, & Prophetis; & tunc crediderunt Scripturæ Prophetarum, qui prædixerunt Christum tertio die resurrecturum, & sermoni quem dixit Jesus, *Solvite templum hoc.* *Origenes* (tract. 10.) Secundum anagogem vero, complementum fidei attingemus (1) in magna resurrectione totius corporis Jesu, id est Ecclesie ejus; cum fides, quæ est ex specie, multum differat ab ea quæ est per speculum in ænigmatæ.

(f) *Beda* (super *Cum esset Hierosolymis in pascha.*); Superius Evangelista narravit quid Dominus Hierosalem adveniens gesserit; nunc vero eodem Hierosolymis commorante, quid ab aliis erga eum actum fuerit refert; unde dicitur: „ *Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat.* “ *Origenes* (hom. 10. super *Cum esset Hierosolymis.*) Respicendum autem quomodo ex signis ejus plerique videntes credebant in eum. Non enim dicitur prodigia fecisse Hierosolymis, nisi forte, cum facta

sint, in Scripturis non habeantur. Animadvertite vero si possibile est in miraculis deputari quod fecerit flagellum ex funiculis, & cunctos ex templo propulerit. *Chrysostomus* (hom. 23.) Prudentiores autem fuerant discipuli, qui ad Christum accesserant, non propter signa, sed propter doctrinam; nam grossiores quidem per signa trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, seu doctrinam; unde subditur: *Ipse tem Jesus non credebat semetipsum eis.* *Augustinus* (tract. 11. in Joan.) Quid sibi vult hoc, *Illi credebant in nomine ejus, & ipse Jesus non credebat semetipsum eis?* An forte non credebant ei, & fingebant se credidisse? Sed non diceret Evangelista: *Multi crediderunt in nomine ejus.* Magna ergo res, & mira! Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus; præsertim quia Filius Dei est, & utique volens passus est, & si nollet, nunquam pateretur. Sed tales sunt omnes cathecumeni. Si dixerimus cathecumeno, credis Christo? respondet, Credo, & signat se. Si interrogemus eum, Manducas carnem Filii hominis? nescit quid dicimus, quia Jesus non se credidit ei. *Origenes* (tom. 10.) Vel dicendum, quod Jesus non se credidit credentibus in nomine ejus, & non in illum. In illum enim credunt qui angustam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt signis, non in eum, sed in nomine ejus credunt. *Chrysostomus* (hom. 23.) Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in discipulis perfectis; neque committebat eis omnia dogmata, ut jam firmiter fidelibus fratribus; non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, & tempus opportunum manifeste sciens; unde sequitur: *Eo quod ipse nosset omnes, & quia opus non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Scire enim ea quæ sunt in corde hominum, est Dei, qui solus corda plasmavit. Non (2) indiget ergo testibus, ut proprium plasmatum mentem addiscat. *Augustinus* (tract. 11.) Plus etiam noverat artifex quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Nam & Petrus non noverat quid in ipso esset quando dixit infra 13. *Tecum ero usque ad mortem;* sed Dominus noverat quid esset in homine dicens Luc. 22. „ Priusquam „ gallus canet, ter me regabis. “ *Beda.* Quapropter monemur ut nunquam de conscientia nostra securi simus, sed semper solliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrium latere non valet.

CA

(1) *Al.* in magna corporum resurrectione. (2) *Al.* indigebat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quoad ultimam partem tantum, non quoad primam, quæ non occurrit.

CAPUT III.

(a) **E**Rat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Nic venit ad Jesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

(b) Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci? Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat; sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

(c) Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixerero vobis caelestia, credetis?

(d) Et nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.

(e) Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

(f) Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

(g) Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem: ut non arguantur opera ejus, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

(h) Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in terram Judæam, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Joannes baptizans in Annon, juxta Salim, quia aquæ multe erant illic; & veniebant, & baptizabantur: nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Facta est autem questio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

(i) Respondit Joannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam nisi fuerit ei datum de cælo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim? Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

(k) Qui de sursum venit, super omnes est; qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est, & quod vidit, & audivit, hoc testatur.

(l) Et testimonium ejus nemo accipit. Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

(a) **A**ugustinus, (tract. 11.) Superius dixerat, quod, cum esset Hierosolymis, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa, & prodigia quæ faciebat: ex his autem erat Nicodemus, de quo dicitur: Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine. Beada (in hom. inventionis sanctæ crucis.) Cujus etiam dignitatis officium ostendit cum subdi-

subditur, *Princeps Judæorum*; deinde quid egerit, cum subjecit, *Hic venit ad Jesum nocte*, cupiens scilicet secreta ejus allocutione plenius discere mysteria fidei, cujus, aperta ostensione signorum, jam rudimenta perceperat. *Chrysostomus* (hom. 23.) Adhuc tamen à Judaica derinebatur infirmitate: propterea & nocte venit, trepidans in die hoc facere; unde & Evangelista alibi (infra 12.) dicit: *Quoniam ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Judæos non constabantur, ut non extra synagogam fierent expulsi.* *Augustinus* (tract. 11.) Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crediderunt, sed nondum renati sunt: unde hoc ad rem pertinet quod in nocte venit. Renati autem ex aqua, & Spiritu Sancto, audiunt ab Apostolo ad Ephes. v., *Fuistis aliquando, tenebræ, nunc autem lux in Domino.* *Haimo* (hom. in octav. Pentec.) Vel pulchre in nocte venisse dicitur, quia tenebris ignorantiae obnubilatus, ad tantam lucem nondum pervenerat ut perfecte Deum verum crederet: nox enim in sacro eloquio pro ignorantia ponitur: unde subditur: *Ex dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister.* Quod autem Hebraice Rabbi, Latine dicitur magister. Magistrum ergo appellat, & Deum tacet: quia credebatur eum à Deo missum, sed tamen, ut dictum est, Deum non agnoscebat. *Augustinus* (tract. 11.) Unde autem iste crediderat, patet per id quod subdit: *Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Sic ergo Nicodemus de illis multis erat qui crediderant in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat. *Chrysostomus* (hom. 23. in Joân.) Sed tamen neque à singulis aliquid magnum existimabat de eo, sed adhuc humanam habens de eo mentem, ut de Propheta loquitur, ad operationem eum missum dicens, & alieno auxilio indigentem hæc agere quæ agebat; cum tamen Pater perfectum eum genuerit, & sufficientem sibi ipsi, & nihil habentem imperfectum. Quia vero Christi studium erat interim non ita dignitatem suam revelare, sicut persuadere quod nihil ex adverso agebat Patri; propterea in verbis multoties humiliter loquens videtur, in rebus autem cum potestate omnia operatur. Ideoque & Nicodemo nunc manifeste quidem nihil excelsum loquitur de seipso; occulte autem ab humili eum opinione reducit, docens quod sufficiens sibi ipse est in miraculo-

rum operatione; unde subditur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* *Augustinus* (ut supra.) Isti sunt ergo quibus se credit Jesus qui nati fuerint denuo, qui non in nocte veniunt ad Jesum, sicut Nicodemus: tales enim jam etiam profitentur. Dicit ergo: *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei;* (a) quasi dicat: Quia nondum es natus denuo, idest ex Deo, spiritali generatione; notitia quam habes de me, spiritalis non est, sed animalis, & humana. Ego autem dico tibi, quod si tu, sive alius quicumque, nisi ex Deo denuo natus fuerit, non poterit apprehendere gloriam quæ circa me est; sed extra regnum erit: nam generatio quæ per baptismum fit, illuminationem animæ tribuit. *Chrysostomus* (hom. 23.) Vel littera talis est. *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit &c.* hoc est, si tu non natus fueris desuper, & dogmatum susceperis certitudinem (1) alicubi, extra erras, & longe es à regno cælorum; seipsum hic ostendens, & indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad videndum eum. Hoc autem quod dicit, *Desuper*, hi quidem, idest de cælo, exponunt; alii vero, à principio. Igitur Judæi quidem si hoc audissent, deridentes utique discessissent; hic vero & in hoc amorem discipuli ostendit quod à Christo ulterius interrogat.

(b) *Chrysostomus* (hom. 23.) Veniens Nicodemus ad Jesum at ad hominem, audiens majora quam ab homine, erigitur (2) ad altitudinem eorum quæ dicuntur, (3) non quidem excidens à fide; sed infert hanc impossibilitatem, ut in apertiore provocet doctrinam. Duo autem erant quæ admirabatur, scilicet nativitas talis, & regnum: neque enim audita erant apud Judæos. Sed interim circa prius instat, & quod maxime ejus mentem concutiebat: unde dicitur: *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci?* *Beda* (super *Quomodo potest homo nasci?*) Sic verba ista sonare videntur, quasi puer queat iterato in ventrem matris introire, & renasci. Sed sciendum, quod ipse senex erat; ideoque de se protulit exemplum; ac si diceret: *Ego sum senex, & meam quæro salutem: quomodo possum in ventrem matris introire, & renasci?*

(1) *P. Nicolai* omittit alicubi. (2) *Al.* ab altitudine. (3) *Ita ex Chrysostomo supplet Nicolai:* obtenebratur autem, nec persistit, ac hinc inde quæque circumvolvitur ut continuo excedens à fide; unde infert quamdam impossibilitatem, &c. *Eodem tamen tenore quo D. Thomas hic habet, desumebatur ex Glossa; ipso fatente Nicolao in notis marginalibus.*

Ex edit. P. Nicolai. (a) *Chrysostomus* omisso sequenti indice ad verba: Vel littera talis est.

nasci? *Chrysoſtomus* (homil. 23.) Rabbi eum vocas, & à Deo veniſſe dicis, & non ſuſcipis quæ dicuntur, ſed loqueris ad magiſtrum dictionem quæ multam perturbationem inducit: hoc enim: ſcilicet *quomodo* quærere, eorum eſt qui non valde credunt; & multi ſic quæreres, à fide deciderunt: hi quidem dicentes, *Quomodo* Deus eſt incarnatus? alii, *Quomodo* manſit impaſſibilis? Propterea & hic propter anxietatem modum exquirat. Sed cum aliquis cogitationibus propriis ſpiritualia (1) evertit, deriſibilia loquitur. *Auguſtinus* (tract. 11.) Spiritus enim loquitur, & ille carnem ſapit: non noverat iſte niſi unam nativitatem, ſcilicet ex Adam, & Eva; & ex Deo, & Eccleſia noſſam noverat. Sic tamen tu intellige nativitatem ſpiritus quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis: quomodo enim uterus non poteſt repeti, ſic nec baptiſmus: *Chryſoſtomus* (hom. 24.) Nicodemus autem decidenti ad eam quæ hic eſt nativitatem, Chriſtus maniſteſtius revelat ſpiritalis nativitatis modum: unde ſequitur: *Reſpondit Jeſus: Amen amen dico tibi: niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non poteſt introire in regnum Dei.* *Auguſtinus* (tract. 11.) Ac ſi dicas: Tu carnalem generationem intelligis, ſed ex aqua, & Spiritu oportet quod naſcatur homo propter regnum Dei. Si propter hereditatem patris hominis temporalem naſcitur aliquis ex viſceribus matris carnalis, & propter hereditatem Patris Dei ſempiternam naſcatur ex viſceribus Eccleſiæ. Cum autem ex duobus homo conſiſtat, ex corpore videlicet, & anima, duplicem habet & huiusmodi modum generationis: aqua enim, quæ viſibilis eſt, ad emundationem corporis intelligitur; Spiritus verò inviſibiliter concurrens, ad emundationem inviſibilis animæ innuitur. *Chryſoſtomus* (hom. 24.) Si vero quis interrogat, Qualiter ab aqua homo naſcitur? interrogo & ego, Qualiter natus eſt Adam à terra? Sicut enim in principio ſubjiciebatur elementum terra, totum vero opus plasmantis erat; ita & nunc ſubjicitur elementum aquæ, totum vero eſt ſpiritus gratiæ. Tunc paradyſum dedit in converſationem; nunc autem cælum nobis aperuit. Sed quæ eſt neceſſitas aquæ his qui Spiritum Sanctum ſuſcipiunt? Divina enim in ea perficiuntur ſymbola, ſepultura, & mortificatio, reſurrectio, & vita. Sicut enim in quodam ſepulcro, in aqua nobis ſumergentibus capita, vetus homo ſepelietur, & ſubmerſus deorſum occultatur, deinde novus rurfus aſcendit. Hoc etiam fit, ut diſcas quoniam virtus Patris, & Filii, & Spiritus Sancti omnia

S. Som. Op. Tom. IX.

(1) Idem legit permiferit.

complet, & quod Chriſtus tres dies ad reſurgendum expectavit. (hom. 25.) Quod igitur eſt matrix ſeui, hoc eſt fideli aqua: in aqua enim plasmatur, & figuratur. Sed quod in matrice plasmatur, tempore indiget; quod vero in aqua non ita, ſed in uno momento omnia ſunt. Talis enim eſt natura corporum ut tempore aſſumant perfectionem; in ſpiritualibus vero non eſt ita, quoniam perfecta à principio conſtituuntur quæ ſunt. Ex quo igitur aſcendit à Jordano Dominus, non adhuc reptilia animarum viventium, ſed animas ſpirituales, & rationabiles aqua reddit. *Auguſtinus* Lib. 1. de Bapt. par. (cap. 30.) Sed quia non ait: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu*, non habebit ſalutem, vel vitam æternam; ſed *non intrabit in regnum Dei*: ad hoc, inquit quidam, parvuli baptizandi ſunt, ut ſint cum Chriſto in regno Dei, ubi non erunt, ſi baptizati non fuerint; quamvis & ſine baptiſmo ſi parvuli moriantur, ſalutem, vitamque æternam habituri ſint; quoniam nullo peccati vinculo aſtricti ſunt. Sed cur naſcatur denuo, niſi renovandus à vetuſtate? Aut unde imago Dei non intrat in regnum Dei niſi impedimento prohibente peccati? *Haymo* (hom. in octav. Pentecost.) talia autem ac tanta ſecreta myſteria Nicodemus capere non valent. Dominus ex carnali nativitate ſimilitudinem dedit: dicens: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt; & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt*: ſicut enim caro carnem procreat, ita quoque ſpiritus ſpiritum parit. *Chryſoſtomus* (hom. 25. in Joan.) Nihil igitur ſenſibile inquiras, neque æſtumes quod carnem generet Spiritus: Domini enim caro genita eſt non quidem à Spiritu ſolum, ſed etiam à carne. Quod autem natum eſt ex ſpiritu, ſpirituale eſt. Nativitatem enim hic non eam quæ ſecundum ſubſtantiam, dicit; ſed eam quæ ſecundum honorem, & gratiam. Si igitur & Filius Dei ita natus eſt, quid plus habebit omnibus qui ita nati ſunt? Invenietur autem & Spiritu minor, cum ejus nativitas gratia Spiritus ſit. Et quomodo hæc à Judaicis diſtant dogmatibus? Vide autem & Spiritus Sancti dignitatem: Dei enim opus videtur facere. *Supra* enim cap. 1. dixit, quoniam *ex Deo nati ſunt*; hic autem quoniam ſpiritus eos generat. Dicens autem Chriſtus, quoniam *qui natus eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt*; quia turbatum rurfus vidit, ad ſenſibile exemplum ducit ſermonem, dicens: *Non mireris, quia dixit tibi: Oportet vos naſci denuo.* Dicendo enim, *Ne mireris*, oſtendit animi ejus turbationem. Poniſt autem exemplum, quod neque communionem aliquam ad corpo-

rum

rum grossitiem habet, neque ad incorporeorum perveniens naturam, quod est venti delatio; dicens: *Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est hominis qui natus est ex spiritu.* Quod dicit tale est. Si ventum nullus detinet, sed quo vult fertur; multo magis spiritus actionem, naturæ leges detinere non poterunt, non (1) terminus corporalis natiuitatis, neque aliud quid talium. Quoniam autem de vento hic dictum est, manifestat illud quod dicit, *Vocem ejus audis*; id est sonitum percussioneis; non enim loquens infideli, & nescienti spiritus actionem hoc diceret. Dicit autem: *Ubi vult spirat*, non quasi electionem quamdam vento habere, sed eam quæ à natura est motionem, quæ non prohibetur, & cum potestate fit. *Et nescis unde veniat, aut quo vadat*, id est, si hujus spiritus, cujus sensum suscipis audiri, & tactu interpretari nescis viam, qualiter divini spiritus operationem scrutaris? Unde subdit: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Augustinus (tract. 12.) Sed quis nostrum non videat verbi gratia austrum euntem à meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente, & occidente: quomodo ergo nescimus unde veniat, aut quo vadat? Beda. (a) Spiritus igitur sanctus est, qui ubi vult spirat, quia ipse, in potestate habet, cujus cor gratia suæ visitationis illustret. *Et vocem ejus audis*; cum te præsentem loquitur is qui spiritu sancto repletus est. Augustinus (tract. 12.) Sonat psalmus, sonat evangelium, sonat sermo divinus, vox spiritus est. Hoc igitur dicit, quia verbo, & sacramento invisibiliter adest spiritus sanctus, ut nascamur. Alcuinus. Ergo nescis unde veniat, aut quo vadat: quia etsi te præsentem spiritus ad horam quempiam repleverit, non potest videri, quomodo in eum intraverit, vel quomodo fedierit, quia natura est invisibilis. Haymo (hom. in octav. Pentecost.) sive nescis unde veniat: quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: vel quo vadat: quia quomodo fideles ad spem perducatur nescis: & sic est omnis qui natus est ex spiritu; ac si dicat: spiritus sanctus, spiritus invisibilis est; ita & quisquis ex spiritu nascitur, invisibiliter nascitur. Augustinus (ubi supra.) Vel aliter. Et si tu nascaris de spiritu, hoc eris, ut ille qui non est natus adhuc de spiritu nesciat unde venias, aut quo eas: hoc enim secutus ait: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Theophylactus (super spiritus ubi vult spirat.) Confundatur ergo Macedonius impugnator spiritus, qui servum spiritum sanctum asseruit: spiritus enim sanc-

tus propria potestate, & ubi vult, & qualiter vult operatur.

(c) Haymo (hom. eadem.) (2) Myſteria Divinæ majestatis Nicodemus capere non valet, quæ à Domino audiebat; & ideo rationem quaerens, factum non abnegans, non voto reprehendens, sed affectu discantis Dominum interrogat; unde dicitur: *Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Chryſostomus* (hom. 25.) Quia igitur adhuc in judaica civitate manet, & exemplo ita manifesto dicto ei, adhuc interrogat, de reliquo asperius ad eum Christus loquitur: unde sequitur: *Respondit, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Augustinus* (tract. 12.) Quid putamus? Dominum huic magistro Judæorum quæ insultare voluisse? Volebat quidem illum nasci de spiritu: nemo autem ex spiritu nascitur nisi humilis fuerit, quia ipsa humilitas facit nos nasci de spiritu. Ille autem magisterio inflatus erat, & alicujus momenti sibi esse videbatur, quia doctor erat Judæorum. Depōnit ergo Dominus superbiam ejus, ut possit nasci de spiritu. Chryſostomus (hom. 25.) Nequaquam tamen nequitiam accusat viri, sed insipientiam, & ruditatem solum. Sed dicit aliquis: Quid commune habet hæc natiuitas, de qua scilicet Christus locutus est, ad judaica dogmata? Habet quidem commune: nam qui primus homo factus est, & quæ de costa facta est mulier, & quæ steriles genuerunt, & quæ per aquam mactacula perfecta sunt: dico autem quod Eliseus de aqua ferrum eduxit, & quod Judæi mare rubrum transferunt, & quod Naaman Syrus in Jordane purgatus est: hæc omnia natiuitatem spirituales, & purgamentum in ea futurum figuratim personabant; & ea quæ à prophetis sunt dicta, occulte ostendunt hunc natiuitatis modum; ut puta illud psalm. 102. „Renovabitur ut aquilæ juvenus tua.“ psalm. 31. „Beati quorum remissæ sunt iniquitates.“ Sed & Isaac figura hujus natiuitatis erat. Hæc igitur rememorans dixit: *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* Rursus autem aliunde fuerit sermone ei credibilem facit, ad imbecillitatem ejus condescendens, cum subdit: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.* Apud nos visus aliis sensibus certior est, & si volumus aliquem facere credere, ita dicimus quoniam oculis nostris vidimus. Propterea Christus humano loquens ad eum sermone, non visum sensibilem inducit; sed manifestum est quod de certissima cognitione; & non aliter se habente

(1) Al. terminum. (2) Al. Myſterium.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In hom. in festo inventionis sanctæ Crucis.

te loquitur. Igitur hoc quidem, idest *quod scimus*, ait de seipso solo. *Haymo* (hom. in octav. *Penec.*) Queritur autem quare pluraliter dicatur *Quod scimus loquimur*. Ad quod dicendum, quod *Unigenitus Dei Filius* erat qui hoc loquebatur; ostendens qualiter Pater est in Filio, & Filius in Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque indivisibilis procedat. *Alcuinus*. Vel dicit pluraliter, ac si dicat: Ego, & illi qui modo Spiritu sunt re-
dati, intelligimus illud quod loquimur; & quod vidimus apud Patrem in abscondito, hoc testamur foris in mundo; & vos, qui carnales estis, & superbi, non accipitis testimonium nostrum. *Theophylactus*. Quod nequaquam de Nicodemo dicit, sed de genere Judæorum, qui usque ad finem in perfidia permanserunt. *Chrysostomus* (hom. 25. & 26.) Quod quidem non turbati verbum est, sed mansuetudinem ostendentis. Hinc enim erudit nos, cum ad aliquos locuti fuerimus, & non persuaserimus, non tristici, neque irasci, sed nostrum sermonem credibilem facere non solum non irascendo, sed etiam non clamando: materia enim iræ clamor est. Jesus autem dogmata excelsa tangere debens, propter audientium infirmitatem se detinet multoties, & non continue dignis sua magnitudine **log**matibus immoratur, sed magis his quæ condescensionem habent: unde hic subditur: *Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixerero vobis caelestia, credetis?* *Augustinus* (tract. 12. in Joann.) Hoc est, si non creditis quia templum possum suscitare dejectum a vobis, quomodo credetis quia per Spiritum Sanctum possunt homines regenerari? *Chrysostomus* (hom. 26.) Vel aliter. Si baptismum terrenum dicat, non mireris, quia in terrâ perficitur, & comparatione illius nativitatæ stupendæ quæ est ex substantia Patris, terrena est gratiæ nativitas. Et bene non dixit: Non intelligitis, sed *non creditis*: nam cum quis aliqua per intellectum suscipere non valet, amentia, vel ignorantia imputatur; cum autem hoc non suscipiat aliquis quod solum fide oportet suscipere, non amentia, sed infidelitatis est accusatio. Dicebantur autem hæc, etsi non credebantur, quia posteri erant ea suscepturi.

(d) *Augustinus* (1) de Peccatorum mer. & remis. (cap. 31.) Notata patululum ejus imperitia qui se cætoris de magisterio præferabat; & omnium talium incredulitate reprehensa, respondet quod alii credant, si illi non credunt ad illud quod interrogatus est: *Quomodo possunt ista fieri?* dicens: *Et nemo ascendit in Cælum nisi qui descendit de Cælo, Filius hominis qui est in Cælo;* quasi dicat: Sic fiet generatio spiritualis, ut sint

cælestes homines ex terrenis; quod adipisci non poterunt nisi membra mea efficiantur, ut ipse ascendat qui descendit, non aliud deputans corpus suum, idest Ecclesiam suam, quam seipsum. *Gregorius* 27. Moral. (cap. 8. al. 11.) Quia enim nos unum cum illo jam facti sumus, unde solus venit in se, solus redit etiam in nobis, & is qui in Cælo semper est, ad Cælum quotidie ascendit. *Augustinus* lib. & cap. eodem. Quamvis autem in terra factus sit Filius hominis, divinitatem tamen suam, qua in Cælo manens, descendit ad terram, non indignam censuit nomine Filii hominis, sicut carnem suam dignatus est nomine Filii Dei. Per unitatem enim personæ, qua utraque substantia unus est Christus, & Filius Deo ambulabat in terra, & idem ipse Filius hominis manebat in Cælo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim divina substantia longe distantior potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam ut una persona fieret; quanto credibilis alii sancti sunt cum homine Christo unus Christus, ut omnibus per gratiam ascendentibus, ipse unus ascendat in Cælum qui de Cælo descendit? *Chrysostomus* (hom. 26. in Joann.) Vel aliter. Quia dixerat Nicodemus: *Scimus quoniam a Deo venisti magister*, ne astimeretur ita esse magister ut multi Prophetarum de terra (2) existentes, subjungit: *Et nemo ascendit in Cælum nisi qui descendit de Cælo, Filius hominis qui est in Cælo.* *Theophylactus* (hoc loco.) Cum vero Filium hominis descendisse de Cælo audis, non putes quod de Cælo caro descenderit: hoc enim hæreticorum dogma est, qui docebant, quod Christus de Cælo corpus sumpserat, & per Virginem transferat. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Filium enim hominis non carnem hic vocavit, sed a minori substantia se totum nominavit: est enim ei consuetudo multoties a divinitate, multoties ab humanitate totum vocare. *Beda* (super *Et nemo ascendit*.) Si enim aliquis homo nudus de monte ad convallia descendat, & assumptis vestimentis, & armis ad eundem montem ascendat, recte ipse idem qui prius descendit ascendisse perhibetur. *Hilarius* 10. de Trinit. (post princ.) Vel quia de Cælo descendit, conceptæ de Spiritu originis causa est: non enim (3) corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa partumque corporis omne quod (4) sexus sui est naturale contulerit. Quod vero hominis Filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus. Quod autem in Cælis est, naturæ semper permanentis potestas est, quæ non ex (5) infinitatis suæ virtute in regionem diffiniti corporis coarctavit Verbi Dei potestatem, & ita for-

(1) Al. de Baptismo parvulorum; sed perinde est. (2) Al. existimantes. (3) Nicolai addit ex se. (4) Al. sensus. (5) Al. infirmitatis.

forma servi manens ab omni intra, extraque Cæli mundique circulo, Cæli ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo & de Cælo descendit, quia Filius hominis est; & in Cælis est, quia Verbum caro factum, non amiserat manere quod (1) Verbum est. *Augustinus* (tract. 12.) Miraris autem quia hic erat, & in Cælo. Tales fecit discipulos suos. Paulum audi dicentem Philipp. 3., Nostra conversatio in Cælis est. Si homo Paulus ambulabat in terra, & conversabatur in Cælis; Deus Cæli, & terræ non poterat esse in Cælo, & in terra? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vide autem, quia quod valde videtur excelsum; indignum est sua magnitudine: non enim solum in Cælo est, sed ubique, & omnia replet. Sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens.

(e) *Chrysostomus* (hom. 26. in Joann. ubi supra.) Quia dixerat beneficium baptismi, inducit hujus causam, scilicet Crucem, dicens: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Beda. Magistrum legis Mosaicæ ad spirituales sensum ejusdem legis inducit, recordans veteris hystoriæ, & hanc in figuram suæ passionis, atque humanæ salvationis factam edisserens. *Augustinus* de Peccator. mer. & remiss. (cap. 32.) Serpentum enim incurfibus in deserto multi moriebantur; ac sic Moyses ex præcepto Domini exaltavit in deserto æneum serpentem: hunc videntes sanabantur continuo. Exaltatus serpens est mors Christi, eo significandi modo quo per efficientem id quod efficitur significatur. A serpente quippe mors venit, qui peccatum, quo mori meretur, homini persuasit; Dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tamquam venenum serpentis, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati pœna sine culpa: unde in carne peccati, & pœna solveretur, & culpa. *Theophylactus* (hoc loco.) Videas ergo figuram ad veritatem: ibi enim serpentis similitudo speciem quidem bestię habet, venenum autem non habet; sic & hic Christus a peccato liber, in similitudinem carnis peccati venit. Exaltari autem audiens, suspensionem intelligas in altum, vel sanctificaret aërem qui sanctificaverat terram ambulando in ea: intelligas etiam per exaltationem gloriam: nam illa crucis altitudo gloria Christi facta est: in quo enim judicari voluit, in hoc hujus mundi principem judicavit. Adam enim juste mortuus est, quia peccavit; Dominus vero injuste, quia peccatum non fecit. Postquam ergo injuste mortem sustinuit, superavit illum qui eum tradidit morti, & sic liberavit Adam a morte. Sed in hoc devictum se invenit: non enim potuit in cruce

Dominum contristare ut crucifigentes odiret; sed magis diligebat, & pro eis orabat. Sic igitur Crux Christi ejus exaltatio, & gloria facta est. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Ideo etiam non dixit, Pendere oportet Filium hominis, sed *Exaltari*, quia honestius hoc videbatur: unde & propter audientem, & propter figuram hoc posuit; ut discas quoniam cognata sunt vetera novis; deinde ut cognoscas quoniam non invitatus ad passionem venit; & adhuc ut discas quoniam multis hinc nascitur salus. *Augustinus* lib. & cap. eodem. Sicut ergo tunc qui conspiciebat exaltatum serpentem, a veneno sanabatur, & a morte liberabatur; sic nunc qui conformatur similitudini mortis Christi per fidem, baptismumque ejus, & a peccato per justificationem, & a morte per resurrectionem liberatur: hoc est enim quod ait: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quid ergo opus est ut morti Christi per baptismum conformetur parvulus; si mors serpentis non est omnino venenata? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Attende autem, quod passionem obumbrate posuit, ne ex ejus verbis fieret tristis auditor; fructum vero passionis posuit manifeste. Si enim qui credunt in crucifixum, non pereunt; multo magis qui crucifixus est, non perit. *Augustinus* (tract. 12.) Hoc autem interest inter figuratam imaginem, & rem ipsam, quod illi sanabantur a morte ad temporalem vitam, hi autem, ut habeant vitam æternam.

(f) *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quia dixerat: *Oportet exaltari Filium hominis*, quo mortem occulte significavit, ne auditor tristis ab his fieret verbis, humanum quid de eo suspicans, & mortem ejus æstimans (2) non esse salutarem; hoc ad rectitudinem reducit, Filium Dei dicens eum qui datur ad mortem, & mortem ejus causam esse vitæ æternæ: unde dicit: *Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum Unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*; quasi dicat: Ne mireris quoniam ego debeo exaltari, ut vos salvemini: eternum & Patri hoc videtur; qui ita (3) nos dilexit, ut pro servis indevotis Filium dederit. Dicendo autem, *Sic Deus dilexit mundum*, multam indicat amoris intensionem. Multa enim est, & infinita distantia: qui enim immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos qui sunt ex terra & cinere, infinitis plenos peccatis dilexit. Sed & ea quæ post hoc ponit, ostensiva sunt magni amoris: non enim servum, non Angelum, nec Archangelum dedit, sed Filium suum. Rursus, si filios plures habuisset, & dedisset unum, hoc etiam esset maximum; nunc

(1) *Al.* factum est. (2) *Al.* non esse existentiam. (3) *Nicolai* substituit vos.

vero Filium unicum dedit : unde subdit , *Unigenitum. Hilarius* 6. de Trinit. (ante finem.) Sed si dilectionis hinc fides est creaturam creaturæ præstitisse , non facit magni meriti fidem vilis , & spernenda jactura. Pretiosa autem sunt quæ commendant caritatem , & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundam , Filium , non adoptivum , sed suum , & Unigenitum dedit. Hic proprietas est , nativitas est , veritas est ; non creatio est , non adoptio est , non falsitas est : hic dilectionis , & caritatis fides est , ut ad mundi salutem & Filium suum , & Unigenitum præstitisset. *Theophylactus* (hoc loco .) Videretur autem mihi quod , sicut dixit superius , quod Filius hominis descendit de Cælo , cum caro de Cælo non descenderit ; sed propter unam personam in Christo , quæ Dei sunt attribuit homini ; sed & nunc è converso , quæ sunt hominis , Verbo Dei appropriat : etenim Deus Dei Filius impassibilis mansit ; sed quia unus erat secundum hypostasim Dei Filius ; & homo qui passionem sustinuit ; Filius dari dicitur in mortem , qui passibiliter patiebatur , non natura propria , sed carne propria. Est autem maxima utilitas consecuta ex hujusmodi datione , mentem excedens humanam : sequitur enim : *Ut omnis qui credit in eum , non pereat , sed habeat vitam æternam.* Vetus namque testamentum his qui servabant illud , dierum longitudinem promittebat ; Evangelium vero æternam , & insolubilem vitam. (a) *Augustinus*. Notandum vero , quod eadem de Filio Dei unigenito replicat quæ de Filio hominis in Cruce exaltato præmiserat ; dicens : *Ut omnis qui credit in eum* : quia idem Redemptor , & Conditor noster Filius Dei ante sæcula existens , Filius hominis factus est in fine sæculorum , ut qui per divinitatis suæ potentiam nos creaverat ad perfruendam beatitudinem perennis vitæ , ipse per fragilitatem humanitatis (1) nostræ nos restauraret ad percipiendam quam perdidimus vitam. *Alcuinus*. Vere autem per Filium Dei habebit mundus vitam : quia non alia de causa venit in mundum nisi ut salvaret mundum : unde sequitur : *Non enim misit Deus Filium suum , ut judicet mundum ; sed ut salvetur mundus per ipsum.* *Augustinus* (tract. 12 .) Quare enim Salvator mundi dicitur est , nisi ut salvet mundum ? Ergo quantum in medico est , sanare venit ægrorum . Ipse se interimit qui præcepta medici servare non vult , aut contemnit. *Chrysostomus* (hom. 27 .) Sed quia hoc dicit , multi pigrorum in peccatorum magnitudine , & negligentia superabundantia , Dei

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur nostræ.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Beda*. Quod subjungitur ex *Beda*, prius ex *Augustino* indicabatur, apud quem non occurrit, sed apud *Bedam* tum hic, tum in festo inventionis S. Crucis. *Hoc idem notatum fuerat ad marginem edit. Venetæ Nicolini,*

abutentes misericordia , dicunt : Non est gehenna , non est supplicium : omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed considerandum , quod duo sunt Christi adventus : qui jam factus est , & qui futurus . Et prior quidem factus est , non ut iudicet quæ facta sunt à nobis , sed ut dimittat . Secundus autem , non ut dimittat , sed ut iudicet . De priori igitur ait : Non veni ut iudicem mundum : quia enim clemens est , non facit iudicium , sed interim remissionem omnium peccatorum per baptismum primo , & postea per poenitentiam : quia si hoc modo non fecisset , universi simul periti essent ; „ Omnes enim peccaverunt , & egent gratia Dei : “ *Rom. 3.* Nō igitur aliquis crederet se impune peccare , subdit de poena non credentis : *Qui credit in eum , non iudicatur .* Qui credit , inquit , non qui investigat . Quid igitur si immundam habeat vitam ? Maxime quidem Paulus tales non fideles esse dicit . „ Confitentur (inquit ad Tit. 1 .) se nosse Deum , „ factis autem negant . “ Sed hoc illud significat , quia secundum hoc qui credit , non iudicatur , sed operum quidem graviores sustinebit poenam ; infidelitatis autem causa non torquetur . *Alcuinus*. Vel qui credit in eum , & adhæret ei ut membrum capiti , non iudicabitur . *Augustinus* (tract. 12 .) Quid autem dicitur sperabas de eo qui non credit , nisi quod iudicatur ? Sed vide quid dicit : *Qui autem non credit , jam iudicatus est.* Nondum apparuit iudicium , sed jam factum est iudicium . Novit enim Dominus qui sunt ejus , novit qui permaneant ad coronam , & qui permaneant ad flammam . *Chrysostomus* (hom. 27 .) Aut hoc dicit , quia ipsum discredere impoentis supplicium est : esse enim extra lumen etiam secundum se maximum supplicium est . Vel quod futurum est præannuntiat . Sicut enim qui occidit hominem , etsi nondum sententia iudicantis condemnatus sit , rei tamen natura condemnatus est ; ita & qui incredulus est ; sicut & Adam qua die comedit de ligno , mortuus est . *Gregorius* lib. 26. Moral. (cap. 29. in nov. exem. 20 .) Vel aliter . In extremo iudicio aliqui non iudicantur , & pereunt , de quibus hic dicitur : *Qui non credit , jam iudicatus est.* Non enim eorum tunc causa discutitur qui à conspectu districti iudicis jam cum damnatione suæ infidelitatis abscedunt . Professionem vero fidei retinentes , sed professionis opera non habentes , redarguntur ut pereant . Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt , increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt : quia præiudicati in infi-

deliratis suæ tenebris, ejus quem despexerant invectione argui non merentur. Princeps namque terrenam rempublicam regens, aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hostem exterius rebellantem. In isto jura sua consulit; contra hostem vero bella movet, dignaque ejus malitiæ tormenta retribuit; de malo vero ejus quid lex habeat non requirit; neque enim lege necesse est perimi eum qui lege numquam potuit teneri. *Alcuinus.* Quare autem judicatus est qui non credit, causam assignat dicens: *Quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei.* In hoc enim solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint salvare; hunc habet Unigenitum, per quem salvat. *Augustinus.* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 33.) Ubi ergo parvulos penimus baptizatos, nisi inter eos qui crediderunt? Hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, & offerentium responsonem, ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt, statuimus.

(g) *Alcuinus.* Reddit causam quare non crediderunt, & quare juste damnantur, dicens: *Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum.* *Chrysostomus* (hom. 27.) Quasi dicat: Numquid ipsi eam quaesierunt, vel laboraverunt ut invenirent? Ipsa lux venit ad eos, nec ei occurrerunt; unde sequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Hic de reliquo omni eos privat excusatione: venit enim eripere à tenebris, & ad lucem ducere. Quis ergo ejus qui non vult ad lucem accedere, miserebitur? *Beda* (super *Lux venit in mundum.*) Lucem seipsum appellat, de qua supra 1. Evangelista dixit: *Erant lux vera.* Tenebras vero appellat peccata. (a) Deinde quia videbatur multis esse incredibile quod dictum est: (nullus enim tenebras præhonorat laci) subdit causam quare hæc passi sunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala.* Et si quidem in judicium venisset, haberet hoc aliquam rationem: qui enim malorum sibi conscius est, fugere judicem consuevit; parcenti vero, qui deliquerunt occurrunt. (1) Decens igitur erat eos qui multorum sibi ipsis erant conscii peccatorum maxime Christo ad ignoscendum venienti occurrere, quod & in multis factum est: etenim publicani, & peccatores venientes recumbebant cum Jesu. Quia vero quidam sunt ita molles ad eos qui pro virtute sunt labores, ut usque ad ultimum velint adhærere malitiæ, in horum inju-

riam subdit: *Omnis enim qui male agit, odit lucem;* quod quidem dictum est de his qui eligunt in malitia manere. *Alcuinus.* *Quia omnis qui male agit, odit lucem;* id est, qui est in intentione peccandi, cui placet peccatum, odit lucem, quæ detegit peccatum. *Augustinus* 10. Confess. (cap. 13.) Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam, cum seipsam indicat, & oderunt eam cum eòs ipsa lux indicat. Inde retribuetur eis, ut eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem; unde sequitur: *Et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* *Chrysostomus* (hom. 27. in Joann.) Eum enim qui in paganismo vivit, nullus redarguit, quia (2) deos tales habet, & digna dogmatibus opera demonstrat, qui vero Christi sunt male viventes, ab omnibus rectis accusantur. Si autem gentiles sunt recte viventes, hoc manifeste non novi. Non enim mihi dicas eos qui à natura sunt mitres, & honesti, non enim est hoc virtus; sed eum dic qui à passionibus sustinet violentiam, & sapienter vivit; sed non utique habes. Si enim regni enuntiatio, & gehennæ minæ, & alia tantæ documenta vix detinent homines in virtute, (3) nullo horum persuasi pertransibunt virtutem. Si vero hypocrisis fingunt, gloriæ gratia hoc faciunt: unde cum potuerint latere, non omittent uti malis desideriis. Quæ etiam utilis est cum aliquis sobrius sit, & non rapit, sit vero vanæ gloriæ servus? Hoc enim non est recte vivere. Inanis enim gloriæ servus fornicario non minor est: multo enim plura, & graviora operatur. Si autem quidam recte sunt viventes in gentilibus, non hoc adversatur huic sermoni: quia non frequenter contingit, sed raro. *Beda* (3) Moraliter etiam illi magis tenebras quam lucem diligunt qui suos prædicatores bene docentes odiis, & detractionibus insequuntur.

Sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.* *Chrysostomus* (hom. 27.) Non autem de his qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tantum de his qui ex Gentibus, vel Judæis ad rectam (4) transponendi erant fidem. Ostendit enim quoniam nullus utique eliget in errore vivens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibi ipsi viam rectam. *Augustinus* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 53.) In Deo autem facta dicit opera ejus qui venit ad lucem: quia

(1) *Al.* Dicens igitur, *Erant*, eos &c. (2) *Al.* Deus. (3) *Legit Nicolai* de nullo horum persuasi pertransibunt virtutem otiose. (3) *Ad marginem Venetæ Nicolini editionis legitur:* Id habet Glossa ordinaria ex *Beda:* quod in proximis quatuor *Beda* indicibus locum habet, consentiente etiam *P. Nicolai.* (4) *Al.* disponendi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostomus* ut supra. Ejus nomine prætermisso, prius cum *Beda* verbis confundebantur quæ sub vero indice reponimus.

quia intelligit justificationem suam non ad sua merita, sed ad Dei gratiam pertinere. *Augustinus* super Joannem (tract. 12.) Sed si omnia opera Deus mala invenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem, idest ad Christum? Sed *dilexerunt* (inquit supra) *tenebras magis quam lucem*: ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua, multi ea confessi sunt. Accusat Deus peccata tua: si & tu accuses, adjunges Deo. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Initium operum bonorum confessio est operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret nisi Deus tibi luceret, & ejus veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quæ videntur minuta esse peccata linguæ, aut cogitationum, aut immorationis in rebus concessis: quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minuta sunt guttæ, quæ flumen implent, minuta sunt grana arenæ; sed si multa arena imponatur, arena premit, atque oprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens paulatim. Per sentinam intrat, sed diu intrando, & non exhauriendo mergit navem. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, jejunando, tribuendo, ignoscendo?

(h) *Chrysostomus* (hom. 28. in Joan.) Nihil veritate aperiens, neque fortius; quæ neque latere vult, neque periculum formidat, neque insidiis tremit, neque gloriam quæ a multis est desiderata, nulli humanorum obnoxia: unde & Dominus in solemnitatibus Hierusalem ascendebat, non se ostentans, neque honorem diligens, sed ut pluribus sua dogmata proponeret, & miraculorum utilitatem. Postquam autem solemnitates solvebantur, ad Jordanem frequenter veniebat, quia & illic etiam turbæ concurrebant: unde dicitur: *Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in Judæam terram; & illic demorabatur cum eis.* *Beda.* Dicit autem, *Post hæc*, non continuo post disputationem cum Nicodemo, quæ facta est in Hierosolymis; sed peracto spatio temporis de Galilea in Judæam rediit. *Alcuinus.* Per Judæam quidem significantur confitentes, quos visitat Christus: ubi enim est peccatorum confessio, vel divinarum laudum, illuc venit Christus, & discipuli ejus, idest doctrina, & illuminatio ejus, & ibi moratur purgando à vitis; unde sequitur: *Et illic demorabatur cum eis: & baptizabat.* *Chrysostomus* (hom. eadem.)

Cum autem Evangelista postmodum dicat, quod Jesus non baptizabat, sed discipuli ejus, manifestum est quoniam & hic hoc dicit, quod soli discipuli baptizabant. *Augustinus* (tract. 13.) Baptizatus autem Dominus baptizabat non eo baptismate quo baptizatus est: baptizatus est enim à servo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est suum. Baptizabat enim Jesus quomodo Dominus, quomodo Dei Filius. *Beda.* Christo autem jam baptizante adhuc baptizat Joannes: quia adhuc permanet umbra, nec debet præcurator cessare donec veritas manifestetur; unde sequitur: *Erat autem Joannes baptizans in Ænnon juxta Salim.* Ænnon Hebraicè aqua: unde quasi nominis interpretationem aperiens subdit: *Quia aquæ multæ erant illic.* Salim oppidum est juxta Jordanem situm, ubi olim Melchisedech regnavit, *Hieronymus* (in. epist. 126.) ad Evagrium. Nec refert utrum Salem, aut Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, ac regionum varietate, eadem verba diversis sonis, atque accentibus proferantur.

Sequitur: *Et veniebant, & baptizabantur.* *Beda.* Quantum catechumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptismus Joannis ante baptismum Christi: quia sicut ille prædicabat poenitentiam, & baptismum Christi (1) nuntiabat, & in cognitionem veritatis quæ mundo apparuit attrahebat; sic ministri Ecclesiæ primo erudiant venientes ad fidem, post peccata eorum redarguunt, deinde in baptismo Christi remissionem promittunt; & sic in cognitionem, & dilectionem veritatis attrahunt. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Discipulis autem Jesu baptizantibus non cessavit Joannes baptizans usque ad incarcerationem: quod significat Evangelista cum subdit: *Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem.* *Beda.* Ecce aperit notat facta Christi ante Joannem incarcerationem; quæ alii præterierunt, incipientes ab his quæ post missum Joannem in carcerem facta sunt. *Augustinus* (tract. 13.) Quare autem baptizabat Joannes? Quia oportebat ut Dominus baptizaretur. Non (2) solum autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Joannis melior baptismate Domini videretur. *Chrysostomus* (hom. 28. in Joan.) Sed cujus gratia usque tunc baptizabat? Si enim cessasset, æstimaretur zelo, vel ira hoc facere; sed persistens non sibi ipsi gloriam acquirebat, sed Christo auditores mittebat. Et multo efficacius hoc faciebat quam discipuli Christi: quia insuspicabile ejus erat testimonium, & majorem gloriam apud omnes habebat: ideo etiam

(1) *Al.* prænuntiabat. (2) *Pro* solus.

etiam adhuc baptizabat, ne discipulos suos in ampliozem zelum immitteret. Æstimo autem & propter hoc permissam esse mortem Joannis, & eo sublato de medio, Jesum maxime prædicare cœpisse, ut omnis multitudinis affectio ad Christum transfret, & non ultra his quæ de utroque erant sententiis scinderetur. Zelotype enim se habentes discipuli Joannis ad Christi discipulos, & ad ipsum Christum, quia viderunt discipulos Christi baptizantes, (1) cœperunt dicere ad eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus haberet baptisma Joannis baptismate discipulorum Christi: unde subditur: *Facta est ergo quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione.* Quoniam enim ipsi quæstionem moverunt, sed non Judæi, Evangelista occulte monstrat, non dicens quod Judæus quæsit, sed quod *quæstio facta est ex discipulis Joannis.* Augustinus (tract. 13.) intelligas ergo dixisse Judæos majorem esse Christum, & ad ejus baptismum debere concurrere: illi autem nondum intelligentes defendebant baptismum Joannis. Ventum est ergo ad ipsum Joannem, ut solveret quæstionem: unde sequitur: *Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem. . . ecce baptizat.* Chrysostomus (hom. eadem.) Hoc est, Quem tu baptizasti. Non autem dixerunt, Quem tu baptizasti: quia coacti essent & vocis ejus meminisse quæ super eum est delata: sed dicunt, *Qui erat tecum*; quasi, qui discipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nunc se à te separans baptizat. Addunt autem, *Cui etiam testimonium perhibuisti*; quasi dicant: Quem tu clarum ostendisti, & circumspectum fecisti, eadem tibi audet; & hoc est quod dicunt: *Ecce hic baptizat.* Non autem in hoc solum æstimabant se excitare eum, sed & in eo quod de reliquo ea quæ ipsorum erant, (2) reprobabantur: unde subdunt: *Et omnes veniunt ad eum.* Alcuinus. Quasi dicant: Te dimisso omnes currunt ad baptismum illius quem tu baptizasti.

(1) Chrysostomus (hom. eadem.) Interrogatus Joannes, non vehementer discipulos increpat, timens ne ab eo separati, aliquid aliud operentur; sed remisse quodammodo eis loquitur: unde dicitur: *Respondit Joannes, & dixit eis: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo*; quasi dicat: Et si præclara sunt quæ Christi sunt, & si omnes ad eum currunt, mirari non oportet: Deus enim est qui hoc facit. Humana enim facile deprehensibilia sunt, & imbecillia, & velociter defluunt; hæc autem non talia sunt: non ergo sunt humanitus

adinventa, sed divinitus ordinata. Si autem humiliter loquitur de Christo, non mireris: non enim erat (3) conveniens quod præassumptos à tali passione, scilicet invidia, ab initio doceret omnia; sed interim vult eos terrere, ostendens quod ad impossibilia conantur, & quod Deo rebelles inveniuntur. Augustinus (tract. 13.) Vel aliter. Hoc Joannes de seipso dicit: Quasi homo de cælo accepi: ergo quia accepi ut aliquid essem, inanem me vultis esse, ut loquar contra veritatem? Chrysostomus (hom. eadem.) Et vide quia hoc quod æstimabant proponi in Christi subversionem, quando dixerunt, *Cui testimonium perhibuisti*, hoc in eos convertit, dicens: *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus*; quasi dicat: Si verum meum testimonium æstimatis, dicite quoniam illum mihi præhonorare oportet: unde subdit: *Sed quoniam missus sum ante illum*; quasi dicat: Minister sum, & ea quæ sunt ejus, qui me misit dico, non humana gratia blandiens ei, sed Patri ejus, qui me misit, ministrans. Alcuinus. Sed si aliquis dicat: Quandoquidem tu non es Christus, quis ergo es tu; vel quis est ille cui perhibes testimonium? Ad hoc responderet: Ille est sponsus; ego sum amicus sponsi, missus ut per me sponsa præparetur suo sponso: unde subditur: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Sponsam dicit Ecclesiam ex omnibus Gentibus congregatam; quæ virgo est integritate mentis, perfectione caritatis, unitate catholicæ fidei, concordia pacis, integritate animæ & corporis; quæ habet sponsum, de quo quotidie generat. Beda. Ceterum frustra est virgo corpore quæ virgo non manet in mente. Hanc autem sponsam Christus in thalamo uteri virginis sibi sociavit, & eandem pretio sui sanguinis redemit. Theophylactus. Omnis etiam animæ sponsus Christus est; sponsalium vero locus, ubi conjunctio efficitur; locus est baptismatis, sive Ecclesia. Dat vero arrham sponsæ; peccatorum remissionem, Spiritu Sancti communionem; perfectiora vero in futuro sæculo retribuet dignis. Nullus autem alius est sponsus nisi solus Christus: omnes namque doctores paranymphæ existunt, sicut & præcursor. Nullus enim bonorum largitor est nisi Dominus: omnes alii ministri sunt bonorum, quæ dantur à Domino. Beda. Sponsam igitur suam Dominus amico suo, id est ordini prædicatorum, commendavit; qui eam non sibi, sed Christo zelare debet, unde subditur: *Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Augustinus (tract. 13.) Quasi dicat: Non est mea sponsa.

Sed.

(1) *Plenus habet Nicolai*: cœperunt disceptare adversus eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus &c. (2) *Al.* reprobabant. (3) *Al.* contingens.

Sed numquid non gaudes in nuptiis? Immo gaudeo, ait, quia sum amicus sponsi. *Chryso-
stomus* (homil. 28.) Sed qualiter qui dixit supra
i. *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti;*
amicum nunc seipsum dicit? Non quidem prop-
ter honoris æqualitatem, sed multitudinem gau-
dii repræsentare volens. Non enim in talibus
ita ministri, sponsi lætantur, sicut amici. Simul
autem & condescendens eorum imbecillitati,
amicum se dicit: quia enim æstimabant eum mor-
deri ab his quæ siebant, ostendit quod non so-
lum non morderetur, sed & valde gaudet, si
sponsum sponsa cognoscit. *Augustinus* (tract. 13.
sparsim.) Sed quare stat? Quia non cadit, quia
humilis est. Vide statem in solido. *Non sum dig-
nus corrigiam calceamenti ei solvere.* Stat autem,
& audit eum. Si ergo cadit, non audit eum:
ergo stare debet amicus sponsi, & audire, idest
permanere in gratia quam accepit, & audire vo-
cem ad quam gaudeat. Non, inquit, gaudeo
propter vocem meam, sed propter vocem sponsi
gaudeo; ego in audiendo, ille in dicendo; ego
auris, ille Verbum. Qui enim custodit spon-
sam, vel uxorem amici sui, dat quidem ope-
ram ut nullus alius ametur; sed si amari se pro
amico voluerit, & uti voluerit commenda-
ta sibi, quam detestandus universo generi humano ap-
paret? Multos autem adulteros video, qui
sponsam tanto pretio emptam possidere volunt,
& id agunt verbis suis ut pro sponso amentur.
*Chryso-
stomus* (hom. ead.) Vel aliter. Quod di-
cit, *Qui stat*, non sine causa posuit, sed indi-
cans quod quæ sua sunt, jam cessaverunt, &
quoniam eum de reliquo stare oportet, & audi-
re: quod quidem dicit, à parabola sermonem
transfereñs ad propositum: quia enim sponsi,
& sponsæ mentionem fecerat, ostendit qualiter
hæc sponsalia fiant; quia per vocem, & doctri-
nam. Fides enim est ex auditu; auditus au-
tem per verbum Dei: “Rom. 10. Et quo-
niam ea quæ speraverat evenerunt, idcirco sub-
dit: *In hoc autem gaudium meum impletum est;*
idest, perfectum est à me opus quod fieri oport-
ebat, & plus nihil operari possum de reliquo.
Theophylactus. Unde nunc gaudeo, quod scilicet
omnes illum attendunt. Si enim non ac-
cessisset ad sponsum sponsa, idest populus,
tunc dolerem ego paranympus. *Augustinus*
(tract. 14.) Vel aliter. *In hoc gaudium meum im-
pletum est*, ut scilicet gaudeam ad vocem sponsi.
Habeo gratiam meam, plus non mihi assumo,
ne quod accepi amittam. Qui enim vult gaude-
re de se, tristis est; qui autem vult de Deo gau-
dere, semper gaudebit, quia Deus sempiter-
nus est. *Beda.* Gaudium autem gaudet homo prop-
ter vocem sponsi, eum intelligit non se debere
gaudere de sapientia sua, sed de sapientia quam

accepit à Domino. Quisquis enim in benefactis
non gloriam suam, vel laudem requirit, neque
terrena lucra, sed cælestia cupit, hic amicus est
sponsi. *Chryso-
stomus* (hom. ead.) Deinde non solum
circa præsentia, sed etiam circa futura passio-
nem invidia à se removet, dicens: *Illum oportet
crescere, me autem minui*; quasi dicat: Quæ nos-
tra sunt, steterunt, & cessaverunt de reliquo,
crescunt autem quæ sunt illius. *Augustinus*
(ubi supra.) Sed quid est hoc, *Illum oportet cres-
cere*? Deus nec crescit, nec minuitur. Sed Joan-
nes, & Jesus, quod ad carnem attinet, coævi-
erant: sex menses, qui intererant, nullam dis-
tinguunt ætatem. Magnum est hoc sacramen-
tum. Antequam veniret Dominus, homines glo-
riabatur, de se: venit ille homo, ut minuere-
tur hominis gloria, & augetur gloria Dei.
Sic enim venit ille, ut dimitteret peccata, &
homo confiteretur: etenim confessio, homi-
nis, humilitas hominis, miseratio Dei, altitu-
do Dei. Hanc autem veritatem etiam passioni-
bus significaverunt Christus, & Joannes: nam
Joannes capite minutus est, Christus autem in
cruce exaltatus. Deinde natus est Christus, cum
jam inciperent crescere dies; natus est Joannes
quando cœperant minui dies. Crescat ergo in
nobis gloria Dei, & minuatur gloria nostra, ut
in Deo crescat & nostra. Quanto autem magis
intelligis Deum, videtur in te crescere Deus;
non autem in se crescit, sed semper perfectus
est: sicut si curarentur alicujus oculi ex pristi-
na cæcitate, & inciperet videre paululum lu-
cis, & alia die plus videretur ei lux crescere;
lux tamen perfecta est, sive ipse videat, sive
non: sic enim & interior homo proficit quidem
in Deo, & Deus in illo videtur crescere; ipse
autem minuitur; ut à gloria sua decidat, &
in gloria Dei furgat. *Theophylactus.* Vel aliter.
Sicut aliorum luminarium, adveniente sole, lu-
men extinguí videtur, licet non sit secundum
veritatem extinctum, sed à majore occultatum;
sic & præcursor tamquam stella à sole celatus,
minui dicitur. Crescit autem Christus prout
paulatim manifestat se per miracula: non quod
in virtutibus cresceret, aut proficeret (hæc nem-
pe Nestorii est opinio) sed secundum ostensionem
divinitatis ejus.

(k) *Chryso-
stomus* (homil. 26.) Sicut vermis
ligna corrodit, & ærugo ferrum, ita vana glo-
ria nutrientem se perdit animam; ideo multo
studio opus est ut hanc destruamus passionem:
unde Joannes multis rationibus discipulos suos
habentes passionem hanc, vix mitigat: post illa
enim quæ antea dixerat, rursus eos aliis dispo-
nit sermonibus, dicens: *Qui desursum venit, su-
per omnes est*; quasi dicat: Quia vos meum extol-
litis testimonium, & ex hoc dicitis me esse dig-

niorem fide; eo scilicet cui testimonium perhibui; hoc necesse est vos scire, quod non est eum qui de cælis venit, fieri fide dignum ab eo qui terram habitat; & hoc est quod dicit, *Super omnes est*, quia ipse sibi sufficiens, & quod omnibus incomparabiliter major est. *Theophylactus*. Ipse enim Christus desursum venit à Patre descendens, & super omnes est, distinctus ab omnibus. *Alcuinus*. Vel *desursum venit*, idest de altitudine humanæ naturæ, quam hubuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit Verbum Dei humanam naturam: non assumpsit culpam cuius assumpsit pœnam.

Sequitur: *Qui est de terra, de terra est*, idest terrenus est: & *de terra loquitur*, idest terrena loquitur. *Chrysoströmus* (hom. 29. in Joannem.) Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, & spiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil aliud per hoc ostendit occulte quam quod parvus est, (1) utpote humi repressus, & in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Christum, qui nobis desuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam; quasi dicat: Parva & humilia sunt quæ mea sunt, comparata his quæ Christi sunt, qualia decens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum, in quod sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi; Coloss. 2. *Augustinus* (tract. 14.) Vel quod dicit, *De terra loquitur*, de homine dicebat, quantum ad ipsam hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus est à Deo; sicut Apostolus dicit 1. Corinth. 15. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Ergo Joannes, & quod ad Joannem pertinet: *de terra est*, & *de terra loquitur*; si quid divinum audivistis à Joanne illuminantis est, non recipietis. *Chrysoströmus* (hom. eadem.) Extincta igitur discipulorum passione, de reliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo: nam ante hoc superfluum erat ista præmittere, in mente audientium locum habere nondum valentia: unde sequitur *Qui de celo venit*: (a) *Augustinus*; idest, de Patre venit, duobus modis *super omnes est*: primo super om-

nem humanitatem, qui de ipsa, priusquam peccaret, venit; secundo juxta altitudinem Patris, cui est æqualis. *Chrysoströmus* (ut supra.) Magnum (2) autem quid, & excelsum dicens de Christo, rursus, ad humiliter ducit sermonem, dicens: *Et quod vidit, & audivit, hoc testatur*. Quia scilicet per sensus hos omnia certissime discimus, & digni fide æstimamur esse magistri de his quæ visu suscepimus, vel auditu apprehendimus; hoc de Christo astruere volens Joannes, dixit: *Quod vidit, & audivit, hoc testatur* ostendens, quod nihil eorum quæ ab ipso dicebantur, falsum est, sed omnia vera sunt; quasi dicat: Ego indigeo audire ea quæ ab illo dicuntur qui desuper venit, annuntians ea quæ vidit, & audivit; idest, quæ solus ipse manifeste novit. *Theophylactus*. Cum ergo audis, quod Christus ea quæ audivit, & vidit à Patre, loquitur, non putes quod à Patre indigeat addiscere; sed quia omnia quæcumque naturaliter novit, à Patre habet, propter hoc à Patre audire dicitur quæcumque novit. Sed quid est, quod Filius audivit à Patre? Forte Filius, Patris Verbum audivit? Immo Filius Patris Verbum est. *Augustinus* (tract. 14.) Quando concipis verbum quod offeras, rem vis dicere, & ipsa rei conceptio in corde tuo jam verbum est. Quomodo ergo tu verbum quod loqueris, in corde habes, & apud te est; sic Deus edidit Verbum; hoc est, genuit Filium. Cum ergo Verbum Dei Filius sit, Filius autem locutus est nobis; non Verbum suum, sed Verbum Patris se nobis loqui voluit, qui Verbum Patris loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit, & oportuit, dixit Joannes.

(1) *Chrysoströmus* (hom. 29.) Dixerat: *Quod vidit, & audivit, hoc testatur*; quasi excusans, ne quia pauci interim credituri erant, falsa æstimarentur esse quæ dicuntur; & propter hoc subdit: *Et testimonium ejus nemo accipit*, idest pauci: habebat enim discipulos, qui accipiebant testimonium ejus in his quæ dicebantur. In hoc autem suos discipulos tangit nondum credentes in eum, simul etiam Judaicam ostendit insensibilitatem, sicut & in principio Evangelii dictum est: *In propria venit, & sui eum non receperunt*. *Augustinus* (tract. 14.) Vel aliter. Est quidam populus præparatus ad iram Dei, damnandus cum

(1) *Quatuor sæpe citatæ editiones legunt*: velut terrene (item de terra) veniens, in terra natus &c.
(2) *Legit Nicolai*: Postquam autem magnum quid & excelsum dixit de Christo, rursus ad humiliter quoddam ducit sermonem &c.

EX EDIT. P. NICOL: (a) *Glossa*. Velut ex Alcuino refert, sed apud illum non occurrit; nec melius ex Augustino præcedentes editiones annotabant, cum nec in illo tale quidquam occurrat. Pro Alcuino Augustinum, typographorum tantum oscitantia irrepsisse tum ex eo patet quod nullo loci indice notatus, ut in Augustino fieri solet, tum ex eo quod in Veneta Nicolini editione hac margini apponitur nota, Id habet Glossa ordinaria: quam & in superiori indice Alcuini videre est.

eum diabolo. Horum nemo accipit testimonium Christi. Attendit ergo in spiritu divisionem, in genere autem humano commixtionem; & quod nondum locis separatum est, separavit cordis aspectu; & vidit duos populos, infidelium, & fidelium. Attendit infideles, & ait: *Et testimonium ejus nemo accipit*: deinde tulit se à sinistra, & aspexit ad dexteram, & secutus ait: *Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit. Chrysostomus* (hom. eadem.) Idest, monstravit; & adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax est, ostendens quoniam non aliter quis discredet huic, nisi falsi arguerit Deum, qui misit illum: quia nihil extra ea quæ sunt Patris loquitur: & hoc est quod subdit: Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Alcuinus.* Vel aliter. *Signavit*, idest signum posuit in corde suo, quasi singulare, & speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui passus est ad salutem humani generis. *Augustinus* (tract. eodem.) Quid est, *Quia Deus verax est*, nisi quia hominem mendax est, & Deus verax est? Quia nemo hominum potest dicere quid veritas est, nisi (1) illuminetur ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo verax; Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium ejus, & invenies. Sed si nondum intelligis Deum, nondum accepisti testimonium ejus: Ipse ergo Christus est Deus verax, & misit illum Deus, Deus misit Deum. Junge ambos, unus Deus: hoc enim, *Quem misit Deus*, de Christo dicebat, ut se ab ipso distingueret. Quid autem? Ipsum Joannem nonne Deus misit? Sed vide quid adjungat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.* Hominibus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ; aliud habet ille, & aliud iste habet. Mensura divisio quædam donorum est; sed Christus quæ dat, non ad mensuram accepit. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Spiritum autem hic actionem Spiritus Sancti dicit: vult enim ostendere quoniam omnes quidem nos in mensura Spiritus actiones suscipimus; Christus autem omnem Spiritum suscipit actionem. Qualiter igitur erit dignus suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei est, neque quod non Spiritus est; & interim (2) de Deo Verbo nihil loquitur, sed à Patre, & Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus est, sciverant; & quoniam Spiritus est, noverant, etsi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius est nesciverant. *Augustinus* (tract. eodem.)

Quia ergo de Filio dixerat; *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, subjungit, *Pater diligit Filium*: & adjecit, *Et omnia dedit in manu ejus*: ut nosset. & hic distincte, quoniam dictum est, *Pater diligit Filium*. Pater enim diligit Joannem, aut Paulum, & tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; sed quomodo Filium, non quomodo dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque omnia dedit in manu ejus, ut tantus sit Filius quantus est Pater. Ergo cum ad nos dignatus est mittere Filium, non putemus nobis aliquid minus missum quam est Pater. *Theophylactus*. Sic ergo secundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu ejus*, secundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum & quæ in cælo, & quæ in terra sunt. *Alcuinus*. Et quia omnia sunt in manu ejus, ergo & vita æterna: unde subdit: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Beda*. Non debet hic intelligi fides quæ verbo tenus tenetur, sed quæ operibus adimpletur. *Chrysostomus* (hom. 30.) Non enim hic dicit, quod credere in Filium sufficiat ad vitam habendam perpetuam, cum ipse alibi dicat Matth. 7. „ Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, „ intrabit in regnum cælorum. “ Sed & quæ in Spiritum est blasphemia, sufficit sola mittere in gehennam. Sed etsi in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum quis recte crediderit, ne æstimemus sufficere ad salutem: opus est enim nobis vita, & conversatione recta. Deinde sciens non ira promissione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc sermonem concludit, dicens: *Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum qui est supplicii sermonem: non enim dixit, *Ira Filii*, quamvis ipse sit iudex; sed *Patrem judicem instituit*, magis terrere volens. Et non dicit, *Manebit in eo*, sed *super eum*, ostendens quoniam nunquam ab eo desistet; ut enim non æstimeret quis mortem esse temporaneam, dixit, *Non videbit vitam*. *Augustinus* (ubi supra.) Et non dixit, *Ira Dei venit ad eum, sed manet super eum*: quia omnes qui nascuntur mortales, habent secum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, & indutus est mortalitate; mortuus est, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet super eum*, de qua dicit Apostolus Ephes. 2. „ Eramus natura filii iræ. “

(1) Al. illuminaretur. (2) Al. de Deo vero.

CAPUT IV.

(a) **U**T ergo cognovit Jesus quia audierunt pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, & baptizat quam Joannes, quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus; reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in civitatem Samarię quę dicitur Sichar juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat autem ibi fons Jacob; Jesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem: hora autem erat quasi sexta.

(b) Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Judæus cum sis, bibere a me possis, quę sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Judæi Samaritanis. Respondit Jesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum; & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus?

(c) Respondit Jesus, & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum; quinque enim viros habuisti: & hunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti.

(d) Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, & nunc est: quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate: nam & Pater tales querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.

(e) Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Jesus: Ego sum qui loquor tecum.

(f) Et continuo venerunt discipuli ejus, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit ei: Quid quærīs, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quęcumque feci. Numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de civitate, & veniebant ad eum.

(g) Interea rogabant eum ejus discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit ei Jesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus.

(h) Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, levate oculos vestros, & videte regiones, quia albę sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; ut & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.

(i) Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quęcumque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies: Et multo plures crediderunt propter sermonem ejus. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.

(k) Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium per-

perhibuit quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum.

(1) Venit ergo iterum in Cana Galilææ; ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus adveniret à Judæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium ejus: incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus: Vade: filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, & ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, & nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivit; & credidit ipse, & domus ejus tota. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset à Judæa in Galilæam.

(a) **G**lossa. (a) Postquam ostendit Evangelista qualiter Joannes repressit discipulorum suorum invidiam, quam de profectu doctrinæ Christi conceperant; hic ostendit quomodo Christus declinavit pharisæorum malitiam, qui contra ipsum ex eadem causa zelo invidiæ movebantur: unde dicitur: *Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt pharisæi.* Augustinus (in Joan. tract. 15.) Utiq̄ Dominus, si sciret pharisæos ita de se cognovisse, quod plures discipulos faceret, & quod plures baptizaret, ut eis hoc ad salutem valeret sequendi, non relinqueret Judæam terram, sed propter illos maneret ibi; quia vero cognovit eorum scientiam, simul & invidiam, quia non hoc propterea didicerunt ut sequerentur, sed ut persequerentur, abiit inde. Poterat quidem & præfens ab his non teneri, si nollet; sed in omni re quam gessit ut homo, hominibus in se credituris præbebat exemplum, quia unusquisque servus Dei non peccat si secesserit in alium locum, videns furorem se persequentium. Fecit ergo hoc ille magister bonus, ut doceret, non ut timeret. Chrysostomus (hom. 30.) Hoc etiam fecit mitigans eorum invidiam. Conveniens est etiam eum hoc fecisse, ut non discredetur carnis dispensatio: si enim retentus effugisset, in suspicionem devenisset veritas carnis. Augustinus (loc. cit.) Fortassis autem hoc moveat quod dictum est, *Baptizabat plures quam Joannes;* & postea subjectum est, *Quamquam Jesus non baptizaret.* Quid ergo? Falsum dictum erat, & correctum est? Chrysostomus (hom. 30.) Non autem ipse Christus baptizabat; sed relatores volentes erigere eos (1) qui audiebant, in invidiam, ita anuntiabant, scilicet quod Christus plures baptizaret quam Joannes. S. Thom. Op. Tom. LX.

(1) Al. qui audiebant invidiam.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat, nec in Alcuino, vel in Bedæ vel in Ruperto, quorum Commentarii extant in Joannem; Cyillus tamen aliquid insinuat, sed non expresse sub his verbis. (b) Ad Seleuciam epist. 18. Quod subjungitur ex Augustino ad Seleucianam religiosissimam, & in Christi dilectione honorandam famulam Dei, ut inscriptio notat, prius in epist. ut ad Seleucianum notabatur.

nes. Sed cujus gratia ipse non baptizaret; Joannes prædixit dicens Luc. 3: Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne. Nondum autem Spiritum Sanctum dabat: detenter igitur nec baptizabat. Discipuli vero id agebant, volentes multos adducere ad salutarem doctrinam: ut enim non semper circumventes congregarent eos qui credituri erant, ut in Simone, & fratre fecit, ideo baptizate instituerunt. Nihil enim amplius habebat discipulorum baptismum Joannis baptismate: utrumque enim ex pers erat ea quæ ex Spiritu est gratia, & utriusque una causa erat, scilicet adducere ad Christum eos qui baptizabantur. Augustinus (ut supra.) Vel aliter. Utrumque verum est: quia Jesus & baptizabat, & non baptizabat: baptizabat enim, quia ipse mandabat; non baptizabat; quia non ipse tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis; præbebat ille adiutorium majestatis, de quo dictum est supra 1. *Hic est qui baptizat.* Alcuinus. Solet autem quæri si in baptismo discipulorum Christi Spiritus Sanctus daretur: cum dicatur infra 7: *Spiritus Sanctus nondum erat datus; quia Jesus nondum erat glorificatus.* Sed sciendum, quia dabatur Spiritus, licet non ea manifestatione quæ post ascensionem in linguis igneis datus est: quia sicut ipse Christus in homine quem ferebat, semper habebat Spiritum, sed tamen postea super ipsum baptizatum visibiliter descendit Spiritus in specie columbæ; sic ante manifestum, & visibilem adventum Spiritus Sancti quicumque sancti eum latentè habere potuerunt, Augustinus (b) ad Seleucianum (epist. 108.) Intelligimus autem discipulos Christi jam fuisse baptizatos sive baptismum Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismum Christi.

Christi : neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit illius humilitatis ministerio, quando eis lavit pedes. *Chrysoströmus* (hom. 36. in Joan.) Secedens autem Christus de Judæa, rursus eidem adhæret quibus & prius : unde subditur : *Et abiit iterum in Galilæam.* Sicut autem Apostoli expulsi à Judæis ad Gentes venerunt ; ita & Christus ad Samaritanos accedit : sed tamen omnem auferens à Judæis excusationem, non principaliter ad eos vadit, sed quasi transiens, quod Evangelista occulte ostendit, dicens : *Oportebat autem eum transire per mediam Samariam.* Accepit autem hanc nominationem, quia mons Samariæ (1) *Somer* dicebatur, ab eo qui possedit ; sed qui ibi habitabant, olim non Samaritani, sed Israëlitarum vocabantur. Tempore autem procedente offenderunt Deum, & Rex Assyriorum ultra eos ibi manere non permisit ; sed in Babylonem, & Medos duxit ; in Samaria vero Gentes ex diversis locis ductas habitare fecit. Volens autem Deus ostendere quod non propter imbecillitatem Judæos tradidit, sed propter peccata eorum, qui traditi sunt ; immisit barbaris leones, qui eos lædebant. Annuntiata sunt hæc Regi, & mittit sacerdotem quemdam traditurus eis Dei leges. Sed tamen neque ita ex toto ab impietate desisterunt, sed ex media parte. Etenim tempore procedente rursus ad idola quidam resiliunt ; venerabantur tamen Deum qui à monte Samaritanos seipso vocabant. *Beda.* Ideo autem oportebat ipsum transire per Samariam, quia sita est inter Judæam, & Galilæam. Est autem Samaria insignis provincie Palestinæ civitas, adeo ut tota regio ei sociata Samaria dicatur. Ad quem igitur ipsius regionis locum Dominus verterit, Evangelista ostendit : (2) unde dicitur *Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.* *Augustinus* (hom. eadem.) Locus ille erat ubi pro Dina Levi, & Simeon gravem occisionem fecerunt. *Theophylactus.* Postquam autem filii Jacob illam civitatem desertam fecerunt, occidentes Sichimitas, hanc civitatem desertam tempore procedente dedit Jacob in sortem Joseph : unde dicitur in Genes. 48. *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio, & arcu meo : & hoc est quod subditur : Juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo.*

Sequitur : *Erat autem ibi fons Jacob.* *Augustinus* (in Joan. tract. 15.) Puteus erat ; sed omnis puteus fons, non omnis fons puteus : ubi enim aqua de terra manat, & usum præbet haurientibus, fons dicitur ; sed si in promptu,

& superficie sit, fons tantum dicitur ; si autem in alto & in profundo sit, ita puteus vocatur ut nomen fontis non amittat. *Theophylactus.* Quare autem Evangelista de prædio, & fonte facit mentionem ? Primo quidem ut cum audieris mulierem dicentem, quod pater noster Jacob dedit nobis hunc fontem, non admireris ; secundo ex commemoratione fontis, & prædii edocemur quod ea quæ Patriarchæ propter fidem, quam in Deo habebant, adepti sunt, Judæi propter eorum impietatem perdiderunt, & eorum loca Gentibus tradita sunt : quare nihil novi nunc accidit quod Gentiles pro Judæis regnum cælorum consecuti sunt. *Chrysoströmus* (hom. 30. in Joan.) Christus igitur in Samariam accedens, facilem, & deliciosam vitam abiciens, laboriosam vero sequens, non subjugalibus utitur, sed ita difficulter incedit ut ex itinere fatigaretur : erudiens nos ita à superfluis alienos esse, ut multa necessaria abscindamus à nobis ; & hoc Evangelista ostendit, dicens : *Jesus ergo fatigatus ex itinere.* *Augustinus* (tract. eod.) Invenimus Jesum fortem, & infirmum : fortem, quia in principio erat Verbum ; infirmum, quia Verbum caro factum est. Sic ergo infirmus Jesus, ab itinere fatigatus sedebat (3) super fontem. *Chrysoströmus* (hom. ead.) Quasi dicat : Non in throno, aut pulvinari, sed simpliciter ut contigebat super terram. Sessio autem propter laborem facta est, & ut spectaret discipulos, & propter æstum refrigeraret corpus apud fontem : unde sequitur : *Hora autem erat quasi sexta.* *Theophylactus.* Et ne quis incusaret Dominum, quare ipse Samariam venerit, cum hoc discipulis suis prohiberit, propter hoc dicit, quod circa illum locum sedebat, scilicet ab itinere fessus. *Alcuinus.* Mystice autem Dominus reliquit Judæam, idest infidelitatem eorum qui eum reprobaverunt, & per Apostolos abiit in Galilæam, idest in volubilitatem hujus mundi, docens suos transmigrare de vitiis ad virtutes. Prædium autem non tam Josephi quam Christo arbitrator derelictum, cujus figuram Joseph portaverit ; quem vere sol adorat, & luna, & omnes stellæ. Ad hoc prædium venit Dominus, ut Samaritani, qui hereditatem sibi Patriarchæ Israel vendicare cupiebant, agnoscerent, & converterentur ad Christum, qui est Patriarchæ legitimus heres factus. *Augustinus* (tract. 5.) Iter autem ipsius est caro pro nobis assumpta : qui enim ubique est, quo it, nisi quia non ad nos veniret nisi formam visibilis carnis assumeret ? Ideo fatigatus ab itinere, quid est aliud quam fatigatus in carne ? Quare ergo hora sexta ? Quia ætate sæculi sexta. Computa tamquam unam horam, unam ætatem ab Adam

(1) Al. Samor. (2) Al. unde ergo dicitur. (3) Al. sic super fontem.

Adam usque ad Noe, secundam à Noe usque ad Abraham, tertiam ab Abraham usque ad David, quartam à David usque ad transmigracionem Babylonis, quintam usque ad baptismum Joannis: inde sexta agitur. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.) Hora igitur sexta venit ad puteum Dominus noster. Video in puteo tenebrosam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi hujus infimas partes, idest terrenas, quo venit Dominus Jesus hora sexta, idest sexta ætate generis humani, tamquam senectute veteris hominis, quo jubemur exui, ut induamur novo; nam sexta ætas senectus est: quoniam prima est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta juvenus, quinta grandævitas. Hora etiam sexta venit Dominus ad puteum, idest medio die: unde jam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam nobis vocatis à Christo, visibillum delectatio mimitur, ut invisibillum amore homo interior recreatus ad interiorem lucem, quæ nunquam excidit, revertatur. Quod autem sedit, humilitatem significat, vel quoniam solent sedere doctores, magistri denuntiat personam.

(b) *Chrysostomus* (hom. 30. in Joan.) Ne quis dicat, quoniam adversatur suo præcepto, Samaritanis loquens, posuit, Evangelista multas causas ejus quæ ad mulierem est locutionis: non enim ad hoc venit antecedenter, ut Samaritanis loqueretur; non tamen quia propter hoc non venit, advenientem ad se expellere oportebat: dicitur enim: *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Vide quod & mulierem ostendit propter æstum exeuntem ad aquam. *Augustinus* (tract. 15.) Hæc autem mulier forma est Ecclesiæ, non justificatæ, sed jam justificandæ. Pertinet autem ad imaginem rei, quod (1) ab alienigenis venit: Samaritani enim alienigenæ fuerunt, quamquam vicinas terras incolerent: ventura enim erat Ecclesia de Gentibus, & aliena à genere Judæorum. *Theophylactus.* Congruè autem disputatio ad mulierem à siti sumpti occasione: Sequitur enim: *Dicit ei Jesus: Da mihi bibere:* quia secundum humanitatem sitiebat, & propter laborem, & propter æstum. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Sitiebat etiam Jesus mulieris illius fidem: eorum enim fidem fuit pro quibus sanguinem fudit. *Chrysostomus* (hom. 30. in Joan.) Dicimus autem Domini non solum circa itinera validum robur, sed etiam circa cibaria negligentiam: non enim discipuli ejus deferebant (2) victualia: propter hoc enim subdit: *Discipuli autem ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Hinc etiam Evangelista ostendit Christum humilem in eo quod

solus relinquebatur. Et nimirum poterat, si vellet, aut non omnes emittere, aut abeuntibus illis alios ministros habere; sed noluit: etenim ita discipulos assuefecit omnem superbiam conculare. Sed fortasse dicet aliquis: Quid magnum est si humiles erant discipuli piscatores existentes, & tabernaculorum factores? Sed repente facti sunt omnibus Regibus reverentiores, collocutores, & secutores Domini orbis terrarum. Maxime autem qui ex humilibus sunt, quando dignitates quandoque assumpserint, facilius ad superbiam elevantur, velut inexperte se habentes ad tantum honorem. Detinens igitur discipulos Dominus in eadem humilitate, etudiebat eos, ut per omnia se restringerent. Mulier ergo audiens, *Da mihi bibere,* valde sapienter ad formandam interrogacionem eum, qui à Christo accepit sermonem: unde sequitur: *Dicit ergo illi mulier: Quomodo tu, cum Judæus sis, à me bibere possis, quæ sum mulier Samaritana?* Judæum quidem eam esse æstimavit à figura, & à locutione. Intuere vero qualiter mulier inquisitiva erat. Est enim oportebat (3) custodire Jesum, ut non couteretur illi; non tamen oportebat illam custodire. Non enim dixit Evangelista, quod Samaritani Judæis non couterentur, sed subdit: *Non enim couteruntur Judæi Samaritanis.* Judæi igitur à captivitate revertentes zelotype se ad Samaritanos habebant, sicut ad alienigenas, & impugnatores. Neque etiam Scripturis omnibus utebantur: solum enim ea quæ Moyse sunt suspicientes, Prophetarum non multam curam habebant. Contendebant etiam se in nobilitatem Judaicam immittere: unde & Judæi eos cum omnibus Gentibus abominabantur. *Augustinus* (tract. 13.) Et omnino eorum vasculis non utebantur Judæi. Et quia ferebat se cum mulier vasculum, unde aquam hauriret, eo mirata est, quia Judæus petebat ab ea bibere, quod non solebant facere Judæi. *Chrysostomus.* Sed qualiter Christus quæsit ab ea bibere lege non concedente? Si autem quis dixerit, quia præseiebat eam non daturam; immo propter hoc neque petere oportebat. Est igitur dicendum, quod ideo petiit, quia indifferens erat de reliquo tales observantias præterire. *Augustinus* (tract. 15.) Ille autem qui bibere quærebat, sitiebat fidem ipsius mulieris: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis es qui dicit, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam.* *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Nam quasi dogma quoddam est, neminem accipere divinum donum ex non quærentibus. illud: ipsam autem Salvatorem jubet Pater poscere ut det illi, se-

cua-

Al. ab alienis. (2) Al. viaticula. (3) Nicolai hic & infra habet cavere.

cundum illud Psalm. 2. „Postula à me, & „dabo tibi gentes hereditatem tuam.“ Et ipse Saluator dicit Luc. 11. „Perite, & dabitur „vobis.“ Et ideo signanter dicit: *Patissēs, & dedit tibi, Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Hic autem ei ostendit non se talem aquam petisse, qualem ipsa intellexerat; sed quia ipse sciebat fidem ejus, eidem sitienti Spiritum Sanctum dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait: *Si scires donum, Augustinus* super Joan. (tract. 15.) Dicitur enim vulgo aqua viva illa quæ de fonte exit: illa enim quæ colligitur de pluvia in lacunas, aut cisternas, aqua viva non dicitur: & si de fonte manaverit, & in loco aliquo collecta steterit, nec ad se illud unde manabat admiserit, sed in rupto meatu tamquam à fontis tramite separata fuerit, non dicitur aqua viva, *Chrysostomus* (hom. 30.) Spiritus enim Sancti gratiam quandoque Scriptura ignem, quandoque aquam vocat: ostendens quoniam non substantiæ sunt hæc nomina representiva, sed actionis. Per ignis quidem appellationem erectivum (1) & calidum gratiæ, & consumptivum peccatorum; ænigmatice insinuat; per aquæ vero nuncupationem purgamentum quod est ex Spiritu, & multum refrigerium recipientibus eum mentibus ostendit. *Theophylactus*. Gratiâ ergo Spiritus Sancti dicitur aquam vivam, id est vivificativam, refrigerativam, & morivam. Nam gratia Spiritus Sancti semper movet illum qui bona operatur, ascensiones in corde suo disponens. *Chrysostomus* (hom. ead.) Iterum autem Dominus eam ab humili suspitione erexit, qua existimabat eum unum multorum esse: multum enim honorem tribuens, Dominum vocat: sequitur enim: *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? Augustinus* (tract. 15.) Videte quomodo intellexit aquam vivam, scilicet aquam, quæ erat in illo fonte: quasi dicat: Tu mihi vis dare aquam vivam, & ego fero unde hauriam, & tu non fers: de hac ergo aqua viva mihi dare non potes, quoniam hauritorium non habes. Fortè alium fontem promittis? Sed *numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus? Chrysostomus* (hom. 30.) Quasi dicat: Non potes dicere, quod Jacob dedit nobis hunc fontem, & alio ipse usus est: etenim ipse, & sui ex eo bibebant; quod non esset, si meliorem alium habuissent. De hoc igitur fonte dare non potes; alium autem meliorem non est te habere, nisi confitearis te ipsum

majorē esse Jacob. Unde igitur habes aquam quam promittis te daturum nobis? *Theophylactus*. Quod autem dicit, *Et pecora ejus*, ostensivum est abundantiæ aquarum; quasi dicat: Non solum suavis est aqua, ut Jacob ex ea biberet, & filii ejus, sed etiam intantum est abundans ut tantæ multitudini pecorum Patriarchæ sufficiat. *Chrysostomus* (hom. ead.) Vide autem qualiter seipsum impulsit in nobilitatem Judaicam. Samaritani enim Abraham progenitorem tuum dicebant, quasi à Chaldæa existentem; sed & Jacob patrem vocabant, quasi ipsius existentem nepotem. *Beda*. Vel patrem suum Jacob vocat, quia ipsa sub lege Moyse vixerat; & prædium quod Jacob filio suo Joseph dederat, possidebat. *Origenes* (tom. 14.) Mystice autem fons Jacob Scripturæ sunt; siquidem insinuat in Scripturis bibunt, ut Jacob, & filii ejus; simplices autem, & rudes bibunt more pecorum Jacob.

(c) *Chrysostomus* (hom. 31.) Cum mulier quæsiisset: *Numquid major es patre nostro Jacob?* non dixit, Major sum, ne videretur gloriari; sed per ea quæ subdit, hoc ostendit: sequitur enim: *Respondit Jesus: & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum*; quasi dicat: Si mirabilis fuit Jacobi, quia hanc aquam dedit: si dabo tibi multo hæc potiore, quid dices? Non autem (2) ab accusatione sed ex supereminentiâ comparisonem facit: non enim dicit, quoniam hæc aqua vilis est, & contemptibilis; sed id quod natura testatur, hoc ponit, scilicet *omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum*. *Augustinus* (tract. 15.) Quod quidem verum est & de aqua sensibili, & de ea quam significat illa aqua: etenim aqua in puteo voluptas est sæculi in profunditate tenebrosa: hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum: nam qui præmiserit cupiditatem, pervenire non potest ad voluptatem. Cum pervenerit quisque ad voluptatem sæculi hujus, numquid (3) non iterum sitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Si autem acceperit à me aquam, non sitiet in æternum: nam quomodo sitient qui inebriantur ab ubertate domus Dei? Promittebat ergo (4) venam quamdam in satietatem Spiritus Sancti. *Chrysostomus* (hom. 31.) Hanc autem excellentiam hujus aquæ, ut scilicet qui ex ea biberit, non sitiat in æternum, per ea quæ consequuntur ostendit: sequitur enim: *Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*; quasi dicat: Sicut qui fontem habet intra se positum, nequaquam afficietur siti; ita & qui hanc aquam ha-

(1) Al. & causale gratiæ. (2) Al. ab hac excusatione. (3) Al. *omittitur non*. (4) Al. *satiatur* nam quamdam in satietatem, *Nicolai autem, & satietatem &c.*

bet, scilicet quam ego ei dabo. *Theophylactus*. Nam aqua quam ego tribuo, semper multiplicatur; semina enim, & principium boni, sancti sumunt per gratiam; ipsi vero negotiantur, & operantur ad ejus augmentum. *Chrysostomus* (hom. 31.) Vide autem qualiter mulier paulatim ad dogmatum altitudinem ducitur: nam primum quidem aestimavit eum iniquum quemdam esse Judæum: deinde audiens aquam vivam, suspicata est de sensibili hoc dici: postea discens quoniam spiritualia erant quæ dicebantur, credidit quidem quoniam potest aqua sitis necessitatem tollere; nondum autem sciebat quæ esset hæc aqua, sed quærebat eam, superiorem sensibilibus, aestimans; unde subditur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Et sic eum Patriarchæ Jacob præponit, de quo tam magnam opinionem habebat. *Augustinus* (tract. 15.) Vel aliter. Adhuc illa mulier carnem sapit: delectata est non sitire, & putabat hoc secundum carnem sibi promissum esse à Domino. Dederat autem Deus aliquando servo suo Eliæ ut per dies quadraginta nec esuriret, nec sitiret: qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poteras dare semper? Delectata autem tali munerè rogat ut ei aquam vivam daret: unde sequitur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Ad laborem enim indigentia cogebat, & laborem infirmitas recusabat: vinam audiret: „Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam:“ *Matth. 11.* Hoc enim dicebat Jesus, ut jam non laboraret; sed illa nondum intelligebat. Denique voluit Dominus ut intelligeret: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Quid est hoc? Per virum suum ei volebat aquam illam dare. An quia non intelligebat, per virum suum eam volebat docere? (1) forte sicut Apostolus dicit de mulieribus *1. Corinth. 14.* „Si quæ volunt discere, domi viros suos interrogent.“ Sed ibi dicitur, ubi non est Jesus qui doceat; cum vero ipse Dominus aderat, quid opus erat ut per virum ei loqueretur? Numquid per virum loquebatur Mariæ, quæ sedit ad pedes ejus? *Chrysostomus* (hom. 31. in Joan.) Quia igitur instabat mulier, accipere aquam promissam quærens, dicit ei Jesus: *Voca virum tuum; quasi ostendens quoniam & illum oportet his communicare.* Hæc autem festinans accipere, & rei turpitudinem occultans, adhuc aestimabat se ad hominem loqui: unde sequitur: *Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum.* Hoc audiens Christus opportune de reliquo redargutionem

S. Thom. Oper. Tom. IX.

inducit: nam & priores viros enumerat, & eum qui nunc occultabatur redarguit: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum.* *Augustinus* (tract. 15.) Intelligas, revera istam mulierem non habuisse tunc virum; sed utebatur nescio quo non legitimo viro: unde ei convenienter mysteria loquitur, dicens: *Quinque viros habuisti, Origenes* (tom. 13. in Joan.) Vide autem si possibile est fontem Jacob mystice totas esse Scripturas, aquam vero Jesu ea pro quibus æditæ sunt; quæ non est licitum omnibus perscrutari: eo quod quæ scripta sunt dictaverunt homines; quæ vero oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, (2) in scriptis non possunt redigi; sed ex fonte aquæ salientis in vitam æternam, idest ex Spiritu Sancto, disciplinæ patefiunt his qui nondum humanum cor gestant, sed possunt dicere: „Nos sensum Christi habemus:“ *1. Corinth. 2.* Qui ergo non suscipit profunditatem verborum, etsi ad modicum quieverit, denuo insistens dubitabit; qui autem bibit de aqua Christi, ad hoc promovetur ut fons omnium quæstorum prorumpat in eo, sursum scaturizantibus aquis, & pervolante ejus mente ad consequentiam hujus aquæ, ad vitam æternam. Volebat autem mulier sine aqua Jacob, angelicam, & super hominem discere veritatem; neque enim Angeli indigent fonte Jacob, ut bibant, sed quilibet in se habet fontem aquæ scaturientis in vitam æternam ab ipso Verbo: & hoc est quod subditur: *Dicit ei mulier: Domine, da mihi hanc aquam.* Sed impossibile est hic absque ea quæ hauritur ex fonte Jacob aquam capere quæ datur à Verbo: unde petenti Samaritanæ aquam videmus dicere Jesus, se illam præbere non alibi quam in fonte Jacob: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Si enim sitiamus, idoneum est primo pocula sumere ex fonte Jacob; secundum autem Apostolorum, vir animæ lex est. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Quinque autem viros, quinque libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum est, *Et hunc quem habes, non est tuus vir,* de seipso Dominum dixisse intelligunt, ut iste sit sensus. Primo quinque libris Moyse quasi quinque viris servisti; nunc autem quem habes, idest quem audis, non est tuus vir, quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam non credens Christo, adhuc illorum quinque virorum, idest quinque librorum, copulatione tenebatur, potest movere quomodo dici potuerit, *Quinque viros habuisti,* quasi nunc. (3) eos jam non haberet. Deinde quomodo potest intelligi à quinque illis libris re-

(1) Al. omittitur forte. (2) P. Nicolai legit. in Scripturas. (3) Al. omnes.

cedente hominem, ut ad Christum transeat, cum ille qui credit in Christum, non relinquendos illos quinque libros, sed spiritualiter intelligendos multo avidius amplectatur? Est ergo alius intellectus. *Augustinus* super Joan. (tract. 15.) Videns enim Jesus quia mulier non intelligebat, & volens eam intelligere, *Voca*, inquit, *virum tuum*; id est, presentia intellectum tuum: cum enim ordinata fuerit vita, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens: non enim aliud aliquid est quam anima, sed aliquid animæ est intellectus. Hoc ipsum animæ quod intellectus, & mens dicitur, illuminatur luce superiore. Talis lux cum muliere loquebatur, & in illa intellectus non aderat: ergo Dominus, tamquam diceret: Illustrare volo, & non adest, quem: *Voca*, inquit, *virum tuum*; id est, adhibe intellectum, per quem docearis, quo regaris: & adhuc illa nondum vocato illo viro, non intelligit. Videtur autem mihi quinque viros priores animæ nos posse accipere quinque sensus corporis: ante enim quam quisque possit uti ratione, non regitur nisi sensibus carnis; sed cum cœperit anima capax esse rationis, aut à sapiente mente regitur, aut ab errore; sed error non regit, sed perdit. Post illos ergo quinque sensus mulier illa adhuc errabat: (1) error ille non erat legitimus vir, sed adulter. Dicit ergo Dominus: Tolle istum adulterum, qui te corrumpit, & voca virum tuum, ut intelligas me. *Origenes* (tom. 13.) Ubi autem decebat confutari à Jesu putatum Samaritanæ virum, non esse virum, nisi apud fontem Jacob? Potest etiam intelligi, si vir animæ lex est, quod Samaritana secundum congruam acceptionem verborum legis, ritui infidelium tamquam viro illegitimo se subiciebat. Revocatur autem ad Verbum veritatis, quod resurrecturum erat à mortuis, non deinceps moriturum.

(d) *Chrysostramus* (hom. 31.) Mulier autem à Christo reprehensa, non contristata est, neque dimittens fugit; sed admiratur magis, & immoratur: unde dicitur: *Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu*; quasi dicat: In hoc quod mihi occulta dicis, ostenderis Propheta esse. *Augustinus* (tract. 15.) (2) Et si cœpit ad eam venire vir, nondum plene venit: Prophetam Dominum putabat. Erat quidem & Propheta: nam de seipso ait *Matth. 13.*, „Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.“ *Chrysostramus* (homil. ead.) Deinde quia hoc suspicata est, nihil mundanum eum interrogavit: non de corporis sanitate, non de vitis: non molestatur sitiendo, pro doctrinâ sollicita. *Augustinus* (tract. eod.) Et incipit quærere, quod

illam solet movere, dicens: *Patres nostri in hoc monte adoraverunt; & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet.* Contentio quippe fuerat inter Samaritanos & Judæos: quia Judæi in templo à Salomone fabricato adorabant Deum; & ideo meliores se esse jactabant: quibus Samaritani dicebant: Quomodo jactatis vos, quia templum habetis quod nos non habemus? Numquid patres nostri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Melius ergo nos in hoc monte Deum rogamus, ubi patres nostri Deum adoraverunt. *Chrysostramus* (hom. eadem.) Quod autem dicit, *Patres nostri*, eos qui circa Abraham sunt intelligit: etenim illic ajunt filium suum obtulisse. *Origenes* (tom. 13.) Vel Samaritani montem, qui dicitur Garizim, juxta quem Jacob habitavit, sanctum reputantes, in eo Deum adorant; sed Judæi montem Sion sacrum quid arbitrantes, illum locum putant esse electum à Deo. Verum, quia Judæi, à quibus salus processit, exemplum sunt opinantium sanos sermones, Samaritani vero diversimode opinantium; congrue Garizim quidem Samaritani significant, quod vocatur distinctio, seu divisio; at Judæi Sion, quod est speculâ. *Chrysostramus* (homil. ead.) Christus autem non solvit quæstionem confestim, sed ad altiora mulierem trahit; de quibus non prius ei locutus est, donec confessâ est quoniam Propheta est, ut cum multa certitudine audiat de cætero quæ dicuntur: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Dicit autem, *Crede mihi*, quia ubique nobis opus est fide matre bonorum, quæ salutis est medicamentum, sine qua nihil magnorum est possidere. Sed qui tentant, assimilantur his qui sine navi pelagus tentant transire; qui parum quidem natâre sufficiunt, ultra vero procedentes cito merguntur. *Augustinus* (tract. 15.) Merito autem jam præsentem viro audiet mulier, *Crede mihi.* Jam enim est in te qui credat: cœpisti adesse intellectu, sed „nisi credideritis non intelligetis“ *Esâ. 7.* *Alcuinus.* Quod autem dicit, *Venit hora*, tempus evangelicæ doctrinæ quod jam instabat dicit: quando ablata omni umbra figurarum, veritas pura luce mentes credentium illustratura erat. *Chrysostramus* (hom. 32.) Supervacuum autem erat Christo docere propter quid patres in monte, & Judæi in Hierosolymis adorabant; ideo hoc tacuit: verumtamen reverentiores Judæos indicavit, non à loco, (3) sed à cognitione: unde subdit: *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus:*

(1) *Al.* error autem erat „ille non erat legitimus vir &c.“ (2) *Al.* Et sic. (3) *Al.* à mente.

mus: quia salus ex Judæis est. Origenes (tom. 14. in Joan.) Quod (1) dico vos, quantum ad vocem, Samaritani, quantum ad anagogem, qui erga Scripturas alienæ sunt opinionis. Nos quoque quoad verbum Judæi, quoad allegoriam vero ego. Verbum, & qui vere secundum me (2) formati sunt, obtinentes salutem ex dictis Judaicis. *Chrysostomus* (hom. 32. in Joan.) Samaritani quidem quod nesciebant adorabant, quoniam localem, & particularem Deum æstimabant, nihil de eo plus imaginantes quam de idolis; & idcirco cultum Dei cum cultu dæmonum miscuerunt: Judæi vero ab hac (3) eruti erant suspicione: etenim orbis terrarum eum noverant esse Deum: propterea dixit: *Nos adoramus quod scimus.* Judæis autem seipsum connumerat secundum opinionem mulieris, loquens quasi Prophetæ Judæus existens: ideo dixit, *Adoramus;* cum tamen manifestum sit quod ipse est qui ab omnibus adoratur. Per hoc autem quod dicit, *Quia salus ex Judæis est,* nihil aliud ostendit quam quod orbi terrarum inde salutaria (4) facta sunt. Scire enim Deum, & idola detestari, illinc principium habuit, & (5) omnia alia dogmata; sed ipsum quod est apud nos, à Judæis (6) orationis principium habuit. Præsentiam etiam suam salutem vocat: quam dicit ex Judæis esse, secundum illud Apostoli Rom. 9. „Ex quibus est Christus secundum carnem.“ Vide qualiter applaudit veteri testamento, quod radicem ostendit bonorum, per omnia semetipsum non esse contrarium legi demonstrans. *Augustinus* (in Joan. tract. 15.) Multum igitur dedit Judæis, ex quorum persona dixerat: *Nos adoramus quod scimus,* sed non ex persona Judæorum reproborum, sed ex qualibus fuerant Apostoli, quales fuerant Prophetæ, quales fuerant omnes illi sancti per pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt. *Chrysostomus* (hom. 32.) Sic igitur superabundantius vobis habent Judæi, & mulier, in modo adorationis; verumtamen & huc adorationis modus de reliquo finem habebit: unde subdit: *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.* Quia enim Prophetæ ante longa tempora multa prædixerunt, ideo dixit, *Et nunc est:* ne æstimes hanc talem esse pro-

phetiam quæ post multum temporis impleatur: res jam instat, & in januis est. Dixit autem, *Veri adoratores,* ad distinctionem falsorum: quoniam quidam sunt falsi adoratores, qui temporalia & caduca quærunt in oratione; sive qui contra hoc quod orant, agere non cessant. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel dicens *veros,* excludit cum Samaritanis Judæos. Etsi enim Judæi illis meliores essent, tamen futuris multo minores sunt, tamquam figura veritate. Sunt igitur veri adoratores qui neque loco circumcludunt Dei culturam, & Deum in spiritu colunt: unde & Paulus dicit Rom. 1. „Cui servio in spiritu, ritu meo.“ (7) *Origenes* (ubi supra.) Bis autem scribitur, *Venit hora:* (8) & primo quidem non adest, *Et nunc est;* in secundo vero dicitur, *Et nunc est.* Et puto primum quidem notare adorationem præter corpus futuram in perfectione; secundum vero eam quæ fit in vita præsentis, perfecta quantum licet humanam procedere naturam. Cum ergo venerit hora, quam dicit Dominus, evitandus est mos Samaritanorum, & in Sion, ubi est Hierosolyma, adorandus est Deus, quæ civitas esse dicitur à Christo celsi Principis: & hæc est Ecclesia, ubi facta oblatio, spirituales victimæ divinis aspectibus offeruntur ab his qui legem spirituales intellexerunt. Cum autem venerit temporis complementum, tunc nequaquam pensandum, verum cultum Hierosolymis, id est in præsentis Ecclesia, amplius pertractari; neque enim Angeli apud Hierosolymam colunt Patrem: sic & qui similitudinem nacti sunt Judæorum, melius quam hi qui sunt Hierosolymis, colunt Patrem. Cum autem hæc hora evenierit, Patri aliquis in filium deputatur. Ea propter non dictum est, *Adorabitis Deum;* sed *adorabitis Patrem.* Sed in præsentis colunt Patrem in spiritu, & veritate veri adoratores. *Chrysostomus* (hom. 32.) Dicit ergo hoc de Ecclesia, in qua est vera adoratio, & Deo congrua: unde subdit: *Nam & Pater tales quærit qui adorent eum.* Et si olim volebat eos veteribus immorari, concessit eis figuram; hoc tamen fecit eis condescendens, ut per hoc ad veritatem inducantur. *Origenes* (tom. 14.) Si autem Pater quærit, per Jesum quærit, qui venit quærere, & salvare quod perierat; quos erudiens veros cultores efficit. Quod autem

(1) *Hanc Origenis appendicem sic effert Nicolai.* Quod dicit vos, quantum ad vocem intelliguntur Samaritani, quantum ad anagogem intelliguntur illi qui erga Scripturas alienæ sunt opinionis, vel à nobis diversa, & erronea sentiunt. Nos quoque quod ad verbum, idem est ac Judæi, quo ad allegoriam vero, Verbum ipsum divinum, & qui vere secundum illud conformati sunt, obtinentes salutem ex dictis Judaicis. (2) *Al.* conformati sunt. (3) *Al.* eruditi. (4) *Nicolai* habet sive pura omnia extiterunt. (5) *Al.* adest omnia. (6) *Ponit Nicolai* adorationis. (7) *Al.* index Origenis præponitur verbis unde & Paulus, &c. (8) *Nicolai* habet & primo quidem simpliciter dicitur, *Venit;* non etiam additur *adest;* & *nunc est;* in secundo vero, &c.

autem subditur, *Spiritus est Deus*, inde abstractum esse suspicor quod ad vitam veram nos perducit: nam & corporali vita vivificamur à spiritu. *Chrysofomus* (hom. 32.) Vel indicat quod Deus incorporeus est. Oportet igitur & incorpoream ejus culturam esse, hoc est per animam; & intellectus puritatem nos ei offerre: unde subdit: *Et eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.* Quia enim Judæi animam quidem negligebant, multum autem circa corpus studium faciebant, id omnifariam purgantes; ideo ait, qui non corporis mundatione, sed incorporeo quod est in nobis, hoc est intellectu, quem dicit spiritum, Deus incorporeus colitur. *Hilarius* 2. de Trin. (circa finem.) Vel cum in spiritu Deum spiritum locuit adorandum, & libertatem, ac scientiam adorantium, & adorandi infinitatem ostendit, secundum illud Apostoli 2. Corinth. 3. „ Ubi „ spiritus Domini, ibi libertas. “ *Chrysofomus* (hom. 32.) In veritate autem oportet adorare: quia priora figura erant, scilicet circumcisio, holocausta, & thymiamata; nunc autem totum est veritas. *Theophylactus.* Vel quia multi putant se Deum secundum spiritum, id est animam, adorare, non rectam opinionem de eo habentes, ut hæretici; propter hoc addidit, *Et veritate.* Forte etiam dicit aliquis, quia duas partes philosophiæ, quæ secundum nos sunt, insinat in prædictis, actionem scilicet, & contemplationem: per spiritum namque activum insinuat, secundum Apostolum Rom. 7. „ Qui „ spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei; “ per veritatem vero contemplativum. Vel aliter. Samaritanorum erat opinio quod Deus loco concluderetur, & quia in hoc loco Deum adorari oporteat: contra quos dicit, quia veri adoratores non localiter, sed spiritualiter adorant. Judæis vero omnia sub figura, & umbra erant; & ideo dicit, quia veri adoratores non in figura adorabunt, sed in veritate: quia enim Deus spiritus est, spirituales adoratores quærit; quia vero veritas, veros. *Augustinus* (tract. 15.) Quærebis montem forte ad orandum, ut Deo esses propinquior; sed ipse quia in altis habitat, humilibus appropinquat; ergo descende, ut ascendas. Ascensiones (inquit Psalm. 82.) in corde ejus in convulle plorationis; quæ humilitatem habet. In templo vis orare? in te ora; sed prius esto templum Dei.

(e) *Chrysofomus* (hom. 32.) Mulier eorum quæ dicta sunt, altitudine fatigata obstupuit: unde sequitur, *Dixit ei mulier & Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus.* *Augustinus* (tract. 15.) Unctus Latine, Græce Chris-

tus est, Hebraice Mésias est. Sciebat ergo quis (1) eam posset docere, sed jam decentem nondum agnoscebat: unde subdit: *Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia; quasi dicat: Modo Judæi de templo contendunt, nos de monte: cum (2) ergo ille venerit, & montem spernet, & templum everteret, & docebit nos, ut in spiritu, & veritate noverimus adorare.* *Chrysofomus* (homil. ead.) Sed unde erat Samaritanis expectare Christi adventum? Moyfi quidem suscipientes legem, ab ipsis Moyfi literis hoc noverant: Jacob enim de Christo prophetizans dixit Genes. 49. „ Non deficiet Princeps de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est. “ Sed & Moyses dicit Deut. 18. „ Prophetam vobis suscitavit Deus de fratribus vestris. “ *Origenes* (tom. 14.) Siquidem non est ignorandum, quod sicut ex judæis surrexit Jesus, Christum se esse non solum dicens, sed ostendens; sic ex Samaritanis quidam Dositheus nomine, assererat se fore Christum qui prædicabatur. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Fortasse autem ut intelligentibus indicaret quinque corporis sensus, quinque virorum nomine significari, post quinque carnales responsiones, quæ supra in littera patent, sexta responsione nominat Christum. *Chrysofomus* (hom. 32.) Christus autem de reliquo mulieri revelat seipsum: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Ego sum qui loquor tecum.* Et quidem si circa principium hoc mulieri dixisset, videretur ei ex vanitate loqui; nunc autem paulatim in memoriam Christi eam reducens, opportune revelavit seipsum. Et quidem Judæis quærentibus, infra 10. *Si tu es Christus, dic nobis palam,* non manifeste seipsum revelavit: quia non pro discendo quærebant, sed pro injuriando: hæc vero ex simplici mente loquebatur.

(f) *Chrysofomus* (hom. 32.) Expleta doctrina, & convenienter ad tempus, discipuli occurrerunt: unde dicitur: *Et continuo venerunt discipuli ejus, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur.* Admirabantur quidem superbam Christum mansuetudinem, & humilitatem, quoniam ita perspicuus existens, sustinuit loqui cum tanta humilitate mulieri inopi, & Samaritanæ. *Augustinus* (tract. 15.) Quia scilicet quærebat perditam qui venerat quære re quod perierat, hoc illi mirabantur: bonum enim mirabantur, & non malum suspicabantur. *Chrysofomus* (homil. ead.) Sed tamen admirantes non interrogaverunt causam: unde subditur: *Nemo tamen dixit ei: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* Erant eruditi discipulo-

(1) Al. esse potest, (2) Al. omittitur ergo

rum ordinem observare: ita eum timebant, & venerabantur. Et nimirum alibi videntur confidenter interrogare, quia ad eos pertinentia necesse habebant scrutari; hic autem nihil ad eos pertinebat quod fiebat. *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Et fere quidem quasi quodam Apostolo ad cives utitur hac muliere, adeo eam inflammans per verba, ut, amphora dimissa, iret in civitatem relatura concivibus: unde sequitur: *Reliquit ergo mulier hydriam.*, non curans (1) de corporeo, ac villiori propter utilitatem plurius. Interest quoque nostra, omisis corporeis, & neglectis, satagere ad impariendum aliis de commodis acquisitis. *Augustinus*. (tract. 15.) Græco nomine appellatur, tamquam si aquarium diceretur: quoniam Græce aqua hydor vocatur. *Chrysostomus* (hom. 33.) Et sicut Apostoli vocati dimiserunt retia, ita hæc dimittit hydriam, & Evangelistarum opus fecit; & non unum tantum vocat, sed civitatem integram; unde sequitur: *Et abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci.* *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Convocat quidem illos ad videndum hominem continentem verbum supra hominem. Quæcumque autem fecit mulier, erat contubernium quinque conjugum, & post illos conversatio cum sexto non proprio viro; quem deserens, & septimo adhærens, lagenam dereliquit jam pudica. *Chrysostomus* (homil. ead.) Non verecundata autem est hoc dicere. Anima enim cum ignita fuerit igne divino, ad nihil eorum quæ sunt in terra, de reliquo inspicit, neque ad gloriam, nec ad verecundiam, sed ad unam solam, quæ detinet eam, flammam. Volebat autem non ex propria annuntiatione eos inducere, sed ex auditu (2) proprio eos facere communicatorès doctrinæ Christi: unde dixit: *Venite, & videte hominem.* Non dixit, *Venite, & credite*, sed *Venite, & videte*, quod levius erat. Noverat enim manifeste quoniam solum gustantes de illo fonte, eadem patereatur quæ & ipsa. *Alcuinus*. Paulatim autem venit ad prædicandum Christum. Primo vocat hominem, si si diceret Christum, auditores irascerentur, & nollent exire. *Chrysostomus* (ut supra.) Unde etiam neque manifeste annuntiavit Christum, neque tamen totaliter siluit; sed dixit: *Numquid ipse est Christus?* Et ideo sermonem ejus acceperunt; unde sequitur: *Exierunt de civitate, & veniebant ad eum.* *Augustinus*. Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Quod autem relicta hydria discessit mulier, non negligenter præter-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* de corpore, *Nicolai* legit de corpore, ac villiori officio, (2) *Al.* proprios, facere. *Idem Nicolai* ex auditu eorummet, & proprio eos, &c. (3) *Omittit Nicolai* quos Christo offerebant, *qui in Augustini textu non extat.* (4) *Al.* propinquabant,

eundum est: hydria enim amorem hujus sæculi significat, idest cupiditatem qua homines de tenebrosa profunditate cujus imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conversatione, hauriunt voluptatem. Oportebat autem ut Christo credens, seculo renuntiaret, & relicta hydria cupiditatem sæcularem se reliquisse demonstraret. *Augustinus* super Joannem (tract. 15.) Projecit ergo cupiditatem, & properavit annuntiare veritatem. Discant qui volunt evangelizare, ut prius hydriam ad puteum projiciant. *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Facta etiam mulier receptaculum honestæ disciplinæ, ea quæ primitus sapiebat, parvipendens deponit.

(g) *Augustinus* (tract. 15.) Ierant discipuli ejus emere cibos, & venerant; (3) quos Christo offerebant: unde dicitur: *Interea rogabant eum ejus discipuli dicentes: Rabbi, manduca.* *Chrysostomus* (hom. 33.) Videntes enim eum fatigatum ex itinere, & æstu qui erat, rogabant eum vulgari eorum voce: neque enim erat hoc temeritatis, sed amoris cura circa magistrum. *Origenes* (tom. 14.) arbitrantur aprum fore tempus ad prandium, quod erat inter recessum mulieris ad civitatem, & adventum Samaritanorum ad ipsum: non enim coram aliquo advena sibi (4) propinabant escas. Ob hoc bene positum est *Interea*. *Theophylactus*. Dominus vero sciens quod Samaritana totam civitatem ad eum traheret, hoc discipulis significavit: unde sequitur: *Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.* *Chrysostomus* (hom. 33.) Hominum salutem hic cibum vocavit, ostendens quantum desiderium habet nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere; ita ei salvare nos. Tu vero intueri, quod non statim revelat, sed ubique in quæstionem immittit auditorem, ut incipiens quærere quod dicitur, & laborans, cum ampliori suscipiat desiderio. *Theophylactus*. Dicit autem: *Quem vos nescitis*; idest, nescitis quod cibum voco salutem hominum; vel nescitis quia Samaritani credituri sunt, & salvi fient. Discipuli autem adhuc dubitabant: unde sequitur: *Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?* *Augustinus* (tract. 15.) Quid mirum si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli non intelligunt escam. *Chrysostomus* (hom. 33.) Et quidem assuetam reverentiam, & honorem magistro præbent, ad se invicem quidem loquentes, ipsum vero non præsumentes interrogare. *Theophylactus*. In hoc autem quod dicunt discipuli, *Numquid*

f ali-

aliquis attulit ei manducare? considerandum est, quod cibos ab aliis oblatos Dominus suscipere solebat, non quod alieno ministerio indigeret qui dat escam omni carni; sed ut deridentes meritum consequerentur, simulque formam tradens non erubescere paupertatem, neque grave putare ab aliis nutriri: proprium enim, & necessarium est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes, verbi ministracionem procurent solliciti. *Augustinus* (tract. 15.) Audivit autem Dominus cogitationes discipulorum, & instruit eos ut magister, non per circuitum sicut mulierem, sed aperte: unde sequitur: *Dicit eis Jesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me.* *Origenes* (tom. 14.) Idoneus cibus Filio Dei, cum actor paternae voluntatis efficitur, hoc vellet in semetipso protestans quod erat in Patre. Solus autem Filius perfecti operis paternae voluntatis est capax; ceteri vero sancti nisi praeter divinam peragunt voluntatem. Plenam autem & integram facit Dei voluntatem qui dixit: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me:* proprius enim cibus ejus ostenditur. Quid autem sit velle Patris, innuit sermo sequens: *Ut perficiam opus ejus.* Siquidem simplicius quis asseret, quoniam opus est iussu mandantis; puta si dicant aedificantes, vel fodientes se perficere opus ejus qui condaxit eos. Sed si per Christum perficitur opus Dei, restat ut priusquam perficeretur, esset diminutum. Qualiter autem diminutum erat opus, cum esset Dei? Perfectio quidem operis, rationalis naturae est perfectio: ad hujus enim operis perfectionem, cum esset imperfectum, Verbum caro factum accessit. Cum enim quodammodo homo perfectus fuerit, ob transgressionem factus est imperfectus; & ideo missus est Salvator, primo quidem ut perficeret voluntatem ejus qui misit eum, secundo vero ut consummet opus Dei, ut quilibet perfectus fiat ad solidi cibi usum. *Theophylactus.* Opus etiam Dei perfecit, scilicet hominem, Dei Filius, nostram naturam in seipso sine peccato ostendens in omni opere perfectam, & incorruptam. Opus etiam Dei, scilicet legem, perfecit: quia finis legis Christus eam cessare faciens, omnibus quae in ea erant perfectis, & corporali cultu in spiritualem reduxit. *Origenes* (ubi supra.) Mystice autem post (1) poculi negotium, ac disciplinam distinctionis aquarum, consequens erat & de cibo discipulare. Samaritana quidem perita potum, non

habebat praebere Jesu dignum poculum; discipuli vero inventes humilia pulmenta apud alinienigenas, ei obtulerunt, rogantes eum ut manducaret. Et attende si forsan verentur, ne verbum Dei propriis non vigoratum escis in eis deficiat. Quaecumque ergo reperiunt discipuli, his jugiter proponunt verbum alere, (2) ut corroboratum, atque roboratum perseveret penes eos qui nutriant ipsum. Quemadmodum autem corpora egentia cibo, neque eisdem alimentum sufficiens est; sic intelligendum est & in his quae sunt supra corpus: nam horum hoc quidem plurimi, hoc autem paucioris indiget nutrimenti, (3) dissimilis capedis entia. Sed neque qualitas alentium verborum, atque intentionum contemplatarum, seu operationum eadem congruit omnibus: nam nuper geniti infantes, rationale appetunt lac; perfectorum autem est solidus cibus. Veridicus est ergo Jesus dicens: *Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.* Semper enim qui praest infirmis, ac nequeuntibus eadem cum validis videre, hoc dicere potest.

(4) *Chrysostomus* (hom. 33.) Quae sit voluntas Patris de cetero interpretatur, dicens: *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt & messis venit?* *Theophylactus.* Scilicet materialis. Ego autem dico vobis, quod messis intelligibilis adest: hoc enim dicebat propter Samaritanos venientes ad ipsum; unde subdit: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albae sunt jam ad messem.* *Chrysostomus.* (hom. ead.) Rursus consuetis hominibus ad maximorum eos contemplationem reducit. Regio enim, & messis hic indicat multitudinem animarum, quae paratae sunt ad praedicationis susceptionem. Oculos autem hic dicit & eos qui mentis, & eos qui corporis: etenim videbant de reliquo multitudinem Samaritanorum venientem. Has autem preparationes hominum decenter regiones albas vocat: sicut enim spicae cum dealbarae fuerint, ad messem sunt paratae, ita & hi ad salutem sunt parati. Sed propter quid non manifeste dicit, quod parati sunt homines ad susceptionem verbi. Duarum quidem occasionum gratia: unus quidem ut manifestior fiat sermo, (4) & magis ante oculos ponat quae dicuntur; alterius autem (5) ut dulcor sit narratio, & permanentior eorum quae dicuntur memoria. *Augustinus* (tract. 15.) In opus autem fervebat, & operarios mittere festina-

(1) *Al.* populi. (2) *Nicolai* corrigit ut sic nutritum, atque corroboratum. (3) *Idem* substituit cum dissimilis capacitatis inter se sunt, sive parem proportionem non habeant omnia, vel mensuram eandem non capiant. (4) *Al.* & magis sub visum ducat quae dicuntur. (5) *Al.* deest. ut.

tinabat: unde subditur: *Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; ut & qui seminat simul gaudeat, & qui metit.* Chrysostomus (hom. ead.) Per ea quæ (1) hic dicit, dividit terrena à cælestibus: sicut enim supra dixerat de aqua, quod qui bibit hanc aquam, non sitiet: ita hic dicit: *Qui metit congregat fructum in vitam æternam: & iterum: Qui seminat simul gaudeat, & qui metit.* Prophetæ enim sunt qui seminant; sed non illi messuerunt, sed Apostoli: quia enim infra dicit, quod alius seminat, & alius meret, ne quis æstimet quod Prophetæ seminantes mercede præventur, extraneum quiddam inducit, & à sensibilibus alienum: nam in rebus quidem sensibilibus si contingat alium seminare, & alium metere, non simul lætantur; sed dolent qui seminant, quasi aliis laborantes; lætantur autem soli qui merent: hic autem non ita; sed & qui non metunt seminantes, simul cum merentibus lætantur, quoniam in mercede communiæcant. Augustinus (tract. eod.) Disparis enim temporis labores habuerunt Apostoli, & Prophetæ; sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam. Chrysostomus (hom. cit.) Ad hoc autem quod dixerat sermonem proverbialem inducit: unde subdit: *In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, & alius qui metit.* Hoc quidem vulgariter dicebatur, si quando alii labores sustinebant, & alii fructus metebant. Sed & hic sermo iste maxime habet veritatem: quia Prophetæ laboraverunt, sed vos fructus ex illorum laboribus metitis: unde subdit: *Ego misi vos metere quod vos non laborastis.* Augustinus (tract. eod.) Quid ergo? Messores misit, non seminatores? Ibi ergo messores mittendi ubi jam Prophetæ prædicaverant. Legite labores illorum, & in omnibus eorum laboribus est prophetia Christi: ergo (2) jam in Judæa messis parata erat quando tot milia hominum præter rerum suarum offerebant, & ad pedes Apostolorum ponentes, expeditis humeris à sarcinis sæcularibus, Christum Dominum sequebantur. De ipsa messe ejecta sunt pauca grana, & seminaverunt orbem terrarum; & surgit alia messis, quæ in fine sæculi metenda est; ad quam metendam non Apostoli, sed Angeli mittentur. Messores (inquit Matth. 13.) sunt Angeli. Chrysostomus (hom. ead.) Dicit ergo: *Ego misi vos metere quod vos non laborastis;* quasi dicat: Ubi minor labor est, major autem delectatio, ad hoc vos reservavi, & quod labo-

riosius erat, hoc fuit Prophetarum, scilicet mittere semina: unde subdit: *Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.* Per hæc omnia vult ostendere quod Prophetarum voluntas erat ut homines ad eum accederent. Et hoc lex ordinabat; & propterea illi seminaverunt, ut hunc facerent fructum. Ostendit etiam quod ipse illos misit, & quod multa est cognatio novi ad vetus testamentum. Origenes (tom. 15. in Joan. in cap. cujus text. est *Nonne vos dicitis?*) Vel aliter totum. Qualiter quidem non est inconueniens hoc quod est, *Levate oculos vestros &c.* allegorizare; quod autem dicitur, *Nonne vos dicitis quoniam quatuor menses sunt & messis venit,* non secundum allegoriam tractare? Putamus ergo talia quædam esse in hoc quod dicunt discipuli: *Quatuor menses sunt & messis venit.* (3) Plerique enim discipulorum Verbi, animadvertentes veritatem incomprehensibilem fore humanæ naturæ, quando conjecerunt aliam esse vitam à præsentē, quæ corruptioni quatuor elementorum quasi quatuor mensium subiecit, putant solum post hæc vitam cognitionem esse veritatis. Dicunt igitur discipuli de messibus, quæ sunt terminus operum ad veritatem conducentium, quia post instantem quaternitatem contingunt. Huiusmodi autem opinionem arguens velut non sanam; inquit Verbum incarnatum his qui talia suspicantur: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt & messis venit? Ego autem hoc dico: Levate oculos vestros.* In pluribus locis Scripturæ divinæ hoc legitur; jubente nobis Verbo divino extollere, ac sublimare considerationes, & cogitationes deorsum (4) consistentes, nec valentes erigi, nisi elevante illas Jesu: nemo enim consistens in passionibus; & vivens carnaliter, hoc propositum servat mandatum. Quapropter qui talis est, non videbit regiones, si albæ sunt ad messem. Albescunt quidem regiones ad messem, cum adest Verbum (5) Deus illustrans (6) singulas regiones Scripturæ, secundas in ejus adventu; & etiam omnia sensibilia sunt quasi regiones albæ paratæ ad messem, præsto existente, levante oculos ratione, quæ de quolibet est, ut quisquis fulgorem prospiciat profusæ ubiliter veritatis. (Et tract. 16.) Qui autem metit prædictas messes, duplex habet in metendo emolumentum: unum quidem dum accipit præmium: unde dicitur: *Et qui metit, mercedem accipit;* quod arbitror dictum causa futurarum remunerationum; alterum quod sequitur, *Et*

(1) Al. omittitur hic. (2) Al. desideratur jam. (3) Al. Plurimi. (4) Al. confitas, nec valens erigi, &c. (5) Al. deest Deus. (6) Legitur clarius Nicolai singulas regiones Scripturæ, adveniente Jesu plenas, vel secundas ejus adventu.

congregat fructum in vitam æternam, bonum habitum quemdam denotat intellectus, qui est fructus ex ipsa speculatione proveniens. Arbitror autem quod in qualibet doctrina seminat quidem qui principia excogitat, quæ suscipientes alii, ac pertractantes si quid novi potuerunt exprimere, conjungentes, fiunt suæ inventionis gratia posteris causa ut metendo quasi maturos fructus aggregent. Quanto autem magis hoc in arte artium expedit contemplari? Siquidem seminantes sunt Moyses, & Prophetæ prævenientes adventum Christi; metentes autem sunt Apostoli, qui Christum susceperunt, & gloriam ejus perspexerunt. Semen autem erat tota ratio secundum revelationem mysterii temporibus præteritis obfuscati silentio: regiones autem, idest legales, & propheticae Scripturæ, nondum albuerant his qui adventus Verbi nequaquam existerunt capaces. Quod autem simul ferens, & metens gaudeat, erit cum privatio mæroris, & angustia in futuro fiet sæculo. Dum etiam Jæsus transfiguraretur in gloria, simul cum messoribus Petro, Jacobo, & Joanne, Moyses, & Elias satores pariter gaudent in videndo Filii Dei gloriam. Attende tamen si hoc quod dico, *alius, & alius*, intelligi potest propter aliam, & aliam vitæ conversationem, in qua homines justificati sunt: ut liceat dicere alium quidem legis cultorem, alium vero Evangelii: & tamen exultant simul, dum idem fitis ab uno Deo per unum Christum in uno Spiritu Sancto reponitur. Ad labores autem Prophetarum, & Moysis advenerunt Apostoli, instruite Jesu, metentes, ac in horrea colligentes animæ suæ intellectum in Scripturis illorum reconditum: & semper qui debite capiunt disciplinam, priorum labores ad majorem evidentiam trahunt; non tantum laborantes sunt hi qui semina condiderunt.

(1) *Origenes* (tom. 17. in Joan.) Postquam dicta sunt discipulis quæ tractata sunt, resumit Scriptura de his qui venerant de civitate ad Jæsum, & crediderant per testimonium mulieris. *Chrysostomus* (hom. 33.) Sicut autem in messe cum facilitate fructus congregantur, & in momento uno area manipulis repletur; ita & nunc fit: unde dicitur: *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci.* Considerabant enim, quod nequaquam mulier grater eum admirata esset qui ejus delicta redarguerat, nisi magnus quis esset, & excellens qui prædicabatur ab illa. (hom. 34.) Sic ergo solo mulieris

testimonio credentes, & nullum signum videntes exierunt deprecantes Christum ut apud eos maneret; & hoc est quod sequitur: *Cum ergo venissent ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret.* Judæi vero miracula videntes, non detinuerunt eum apud seipos, sed omnia egerunt ut a regione eorum eum abjicerent; nihil enim livore, & invidia deterius, nihil inani gloria (1) difficilius, quæ infinita corrumpere consuevit bona. Et quidem Samaritani volebant eum semper secum detinere; ipse autem hoc non sustinuit, sed solum mansit ibi duobus diebus (2) post hæc; quod subditur: *Et mansit ibi duos dies.* *Origenes* (ut supra.) Non incongrue autem aliquis illud objiciet, quomodo rogatus Salvator cum Samaritanis manet; qui jusit civitatem Samaritanorum non ingredi. Palam enim quoniam & discipuli ejus cum eo ingressi sunt. Ad quod dicendum, quod in viam Gentium pergere est imbui gentili dogmate, & in illo ambulare. Civitatem vero Samaritanorum intrare est acceptare falsam doctrinam recipientium legales, propheticos, evangelicos, & apostolicos sermones. Cum autem deseruerint propriam doctrinam, & venerint ad Jæsum, licet cum eis manere. *Chrysostomus* (homil. 34.) Et Judæi quidem etiam signis visis incorrecti manserunt; hi autem & sine signis multam circa eum fidem demonstraverunt: solum enim verba audierunt: unde sequitur: *Et multo plures crediderunt propter sermonem ejus.* Cujus igitur gratia hæc verba non dicunt Evangelistæ? Ut discas quoniam multa magnorum transcurrerunt, a fine vero totum ostenderunt; & toti suasit etiam civitati per ea quæ dicta sunt. Ubi autem auditores non persuadentur, tunc Evangelistæ coguntur dicere ea quæ dicta sunt, ne quod est ex indevotione auditorum, imputet quis defectui prædicantis. Ipsi autem discipuli Christi jam facti, magistrum repulerunt: unde sequitur: *Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.* Vide autem qualiter confestim intellexerunt quod orbem terrarum liberare venerat, & quod ad communem salutem veniens, non debebat in Judæis suam concludere providentiam, sed ubique seminare sermonem. Dicentes etiam, quod est *Salvator mundi*; ostenderunt quod mundus perditus erat, in magnis malis existens. Et quidem venerunt salvare Prophetæ, & Angeli; sed hic est vere Salvator, qui salutem tribuit, non solum temporaneam, sed æternam. Vide etiam qualiter audien-

(1) *Pater Nicolai legit molestius.* (2) *Al. & post hæc quod subditur: Forte etiam & hoc est quod subditur.*

dientes mulierem dubitanter dicentem, *Numquid hic est Christus?* non dixerunt hi, Quoniam nos suspicamur, sed quoniam scimus; & non simpliciter; sed quoniam hic est vere Salvator mundi, non quasi unum ex multis Christum confitentes. Solum verba audierunt, & hoc dixerunt quod dicere habebant, si miracula multa, & magna vidissent. *Origenes* (ubi supra.) Ceterum si meminimus praeceptorum, non difficile est conijcere quomodo cum repererint verbum sincerum, alias disciplinas relinquunt, quasi dogmatum civitatem, de qua egredientes salutifere credunt. Et puto studiose protulisse Joannem, cum non dixit: Rogabant eum Samaritani intrare tantum Samariam, vel ingredi civitatem, sed etiam ibi manere. Manet namque Jesus penes deprecantes, & praesertim quoties qui praecantur exeunt civitatem, & versus eum veniunt. *Augustinus* (tract. 15.) Manet apud eos biduo; hoc est, dat illis duo praecepta caritatis. *Origenes* (ut supra.) Neque enim capaces erant tertiae diei ejus: non enim erant avidi miraculosum quid cernere, quale qui fuerant in Chana Galilaeae post triduum cum Jesu convivantes. Inisum autem credendi multis fuit mulieris verbum: non enim sic perspicuum verbum (1) conficitur illuminans capientem, velut cum alterius dicto sibi testimonium perhibetur. *Augustinus* (tract. eod.) Sic ergo Christum cognoverunt primo per famam, postea per praesentiam; sicut agitur hodie cum eis qui foris sunt, & nondum sunt Christiani: Christus nuntiatur per Christianos amicos: tamquam illa muliere, hoc est Ecclesia, nuntiante ad Christum veniunt; credunt per istam (2) foeminam; & multo plures, & firmiter (3) in eum credunt, quoniam vere ipse est Salvator mundi. *Origenes* (loc. cit.) Impossibile est namque eandem circa intellectum fieri passionem videnti, & ei qui per videntem instruitur; magisque est per speciem ambulare quam per fidem: unde hi non solum testimonio hominis, sed ob ipsam quoque veritatem credunt.

(k) (a) *Alcuinus*. Post biduum quod fecit in Samaria, abiit in Galilaeam, ubi nutritus fuerat: unde dicitur: *Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilaeam.* *Augustinus* (tract. 16.) Movet autem nos cur Evangelista dixerit consequenter: *Ipsa enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem* : *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) Forte melius *Nicolai* conspicitur. (2) *Al.* famam. (3) *Al.* in eo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Augustinus* tract. 16. in Joannem. Ex *Alcuino* prius notabatur hoc initium usque ad illa verba, quibus praefigebatur *Augustinus*, *Movet autem nos, &c.* *Alcuinus* nihil tale; sed sic potius ut & *Beda*. *Confirmatis vere in fide, & caritate Samaritanis, idest Gentibus, revertitur novissimis diebus hujus saeculi in patriam, in qua necdum honorem habuit, de quo ipse in hoc loco testatur, quia Propheta in patria sua honorem non habet.*

non habet. Magis enim videtur attestari potuisse, quod *Propheta in patria sua honorem non habet*, si contemnerent peregrinare in Galilaeam, & in Samaria remansisset. Hoc ego sentio. In Samaria biduum fecit, & crediderunt in eum Samaritani: tot dies fecit in Galilaea, & non crediderunt in eum Galilaei; & propter hoc dixit, quod *Propheta in patria sua honorem non habet.* *Chrysostomus* (hom. 34.) Vel aliter. Ideo hoc adjectum est, quia non in Capharnaum abiit, sed in Galilaeam, & in Chana, ut infra dicitur. Ego enim patriam eum hic aestimo dicere Capharnaum. Quoniam autem non potius est illic honore, audi eum dicentem *Matth. 11.*, „Et tu Capharnaum, quae usque ad caelum „ exaltata es, usque ad infernum descendes.“ Dicit autem hic patriam propriam, in qua videtur plus conversatus. *Theophylactus*. Vel aliter. Quia Dominus exiens de Samaria, venit in Galilaeam, ne aliquis dubitaret, & quaereret quae de causa non semper in Galilaea maneret, dicit, quod propter hoc non manebat in Galilaea, quia nullum ibidem recipiebat honorem; quod ipse testatus est dicens: *Quia propheta in sua patria non habet honorem.* *Origenes* (ubi supra.) Perscrutanda est autem hujus dicti sententia, Patria siquidem Prophetarum in Judaea erat, & est non ignotum quod honorem a Judaeis nequam sunt consecuti, juxta illud *Matth. 23.*, „Quemnam Prophetarum non persecuti suat „ patres vestri?“ Miranda etiam occurrit hujus decreti veracitas, cum pervenerit non tantum ad sanctos Prophetas vilipensos a propriis, & ipsum Dominum nostrum, sed protensa sit etiam in quosdam prophetiae sequaces contemptos a suis civibus, & ad mortem deductos. *Chrysostomus* (homil. 34. in Joan.) Quid igitur? Nonne videmus & apud suos multos in admirationem deductos? Ita quidem, sed ab his quae raro contingunt non oportet talia pronuntiari. Sed & si in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena. Consuetudo enim facile homines contemptibiles facere consuevit. Quando igitur venit in Galilaeam, susceperunt eum Galilaei: unde sequitur: *Cum ergo venisset in Galilaeam; exceperunt eum Galilaei.* Vides quoniam qui mali dicebantur, hi maxime ad Christum accedere inveniuntur. Nam propter Galilaeos dicitur infra 7. *Interroga, & vide, quoniam Propheta ex Galilaea non surrexit.* Propter

ter Samaritanos autem improperabant ei infra 8. *Samaritanus es, & dæmonium habes.* Sed ecce Samaritani, & Galilæi credunt in confusione Judæorum. Inveniuntur autem & Galilæi Samaritanis meliores: nam illi quidem mulieris crediderunt verbis; hi vero videntes signa quæ faciebat: unde sequitur: *Cum omnia viderent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo.* Origenes. (in Joan. ut supra.) Quod enim Dominus eiecit de templo vendentes oves, & boves, tam grande reperitur ut his mori Galilæi reciperent Dominum, considerantes mirantesque majestatem ejus: non enim minor potentia ejus offenditur in his quam ut cæci videant, audiantque surdi. Æstimò vero nec hæc sola ipsum tunc fecisse, sed & alia signa. *Beda.* Sed unde data est eis videndi occasio, ostendit subdicens: *Et ipsi enim venerant ad diem festum.* Mystice autem intimatur quod, Gentibus in fide à duobus præceptis caritatis consolidatis, Christus circa fines mundi revertetur ad patriam, id est ad Judæos. Origenes. (tom. 14. in Joan.) Expediit autem Galilæum, id est transmigrañtem, festare Hierosolymis, ubi est templum Dei, & videre singula quæ peragit ibi Jesus. Hoc enim est principium, ut Galilæi recipiant Dei Filium euntem ad ipsos; alioquin vel non recepissent illum, vel etiam ipse nondum ipsis præparatis ad ejus receptionem adeo prope venisset ad eos.

(1) *Chrysostramus* (hom. 34.) Primo quidem Dominus, ut supra dictum est, in Chana Galilææ venerat vocatus ad nuptias; nunc autem ad eos vadit, ut magis eos attrahat, sponte ad eos veniens, propria patria dimissa, & ut fidem à priori miraculo in eis (1) iniatam formiorem faceret propter suam præsentiam. *Augustinus* (tract. 16.) Ibi enim quando aquam in vinum convertit, crediderunt in eum discipuli ejus: & utique plena domus erat turbis convivantium, & factum est tam magnum miraculum, & non crediderunt nisi discipuli ejus: & ideo hanc civitatem modo repetivit, scilicet ut qui per priora non crediderant, modo credant. *Theophylactus.* Remorat autem nobis Evangelista miraculum perpetratum in Chana Galilææ de aqua conversa in vinum, ut auget Christi præconium: quia Galilæi non solum propter miracula Hierosolymis facta, sed & propter ea quæ apud ipsos facta erant, receperunt Jesum; simulque ut ostenderet quod *Regulus* credidit propter miraculum in Chana perpetratum, quamvis ejus non perfecte cognoverit dignitatem: unde sequitur: *Et erat quidam Regulus, cujus filius infirmabatur.* Caphar-

naum. Origenes (tom. 14. in Joan.) Putabit autem aliquis Regis. Herodis hunc esse Regulum: & aliquis asserit hunc esse de familia Cæsaris, exercentem tunc temporis aliquid in Judæa, neque enim dicitur, quod Judæus fuerit. *Chrysostramus* (hom. ead.) *Regulus* autem dicitur aut quasi generis existens regalis, aut dignitatem aliquam principatus habens, (2) aut quia sic vocabatur. Igitur quidam hunc eundem esse existimant Centurionem, qui est apud *Matthæum.* Ostendit autem alius esse ab eo: nam ille quidem Christum volentem ire ad suam domum, rogat remanere; hic autem & nihil tale promittentem ad domum trahit: & ille quidem ad Jesum de monte descendentem Capharnaum intravit; hic autem ad Jesum in Chana venientem accessit: & illius quidem puer à paralyti detinebatur; hujus autem filius à febre. De hoc ergo *Regulo* subditur: *Hic cum audisset quod Jesus adveniret à Judæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium ejus: incipiebat enim mori.* *Augustinus* (tract. 16. in Joan.) Qui rogabat, nonne credebat? Quid à me expectas audire? Dominum interroga quid de illo senserit: sequitur enim; *Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.* Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei; sed tentare cupientem de sanitate filii sui, qualis esset Christus, quid esset, quantum posset. Prodigium quidem appellatum est, quasi porrodictum, quod porro dicat, porro significet, & futurum aliquid portendat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.) Adeo autem Dominus supra omnia mutabilia vult mentem credentis attollere, ut nec ipsa miracula, quæ, quamvis divinitus, de mutabilitate corporum sunt, à fidelibus quæri velint. *Gregorius* (homil. 28. in Evang.) Sed mentote etiam quæ petiit; & aperte agnosceretis quia in fide dubitavit. Poposcit namque ut descenderet, & sanaret filium ejus: unde sequitur: *Dicit ad eum Regulus: Domine descende priusquam moriatur filius meus.* Minus itaque in illum credidit quem non putavit posse salutem dare, nisi præsens esset & corpore. *Chrysostramus* (homil. 34. in Joan.) Audi etiam qualiter adhuc terrene Christum trahit, quasi non posset eum post mortem suscitare. Si autem non credens venit, & rogavit, nil mirabile. Consueverunt enim patres, ex multo amore non solum medicis loqui de quibus confidunt, sed de quibus non confidunt, nil volentes præmittere eorum quæ ad salutem pertinent filiorum. Si tamen valde crederet Christi virtutem,

(1) *Al.* invitata. (2) *P. Nicolajus.* habet ob. quam sic vocabatur.

non neglexisset etiam in Judæam ire. *Gregorius* (homil. ead.) Sed Dominus qui rogatur ut vadat; quia non desit ubi invitatur, indicat; solo jussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creavit; unde sequitur: *Dixit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit.* Hic superbia nostra tetunditur, qui in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt; sed honores, & divitias veneramus. Redemptor vero noster, ut ostenderet quoniam quæ alta sunt hominibus, sanctis descipienda sunt, & quæ despicienda sunt hominibus; despicienda non sunt sanctis, ad filium Reguli ire noluit, ad servum Centurionis ire paratus fuit. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel aliter. Illic quidem fides confirmata erat; idcirco & promissit ire, ut discamus viri devotionem; hic autem adhuc imperfectus erat; & nondum noverat manifeste quod absens curare poterat; unde ex hoc quod non accedit Jesus, hoc addiscit; sequitur enim: *Credidit homo sermone, quem dixit ei Jesus, & ibat;* non tamen integre, neque sane, *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Ostenditur autem ejus dignitas, & officium ex hoc quod servientes illi occurrunt: unde sequitur: *Jam autem eo descendente servi occurrerunt ei, & nuntiaverunt ei dicentes, quia filius ejus viveret.* *Chrysostomus* (homil. ead.) Qui quidem obviaverunt, non ut annuntiant solum, sed quasi æstimantes de reliquo superfluum esse Christi præsentiam, quem credebant accedere, Quod autem Regulus non integre credidit, neque sane; ostenditur ex hoc quod sequitur: *Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat.* Volebat enim scire utrum casu, vel ex præcepto Christi hoc factum esset. Sequitur: *Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris.* Vide qualiter miraculum manifestum est; non enim simpliciter, neque ut contingit, à periculo liberatus est; sed repente, & simul: ut appareat non esse ex naturæ consequentia quod fiebat, sed ex actione Christi: unde sequitur: *Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivit: & credidit ipse, & domus ejus tota.* *Augustinus* (tract. 16.) Si ergo propterea credidit, quia nuntiatum est ei quod filius ejus esset sanus, & comparavit horam nuntiarum horæ prænuntiantis, quando rogabat, nondum credebat, *Beda.* Unde datur intelligi, & in fide gradus esse, sicut & in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum, atque perfectio. Hujus ergo fides initium habuit cum filii salutem petiit; incrementum dum credidit sermone Domini dicentis, *Filius tuus vivit.* Deinde perfectionem obtinuit nuntiantibus servis. *Augustinus* (tract. eod.) Ad solum

sermonem crediderunt plures Samaritani; ad illum miraculum sola illa domus credidit ubi est factum; unde subdit Evangelista: *Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset à Judæa in Galilæam.* *Chrysostomus* (homil. 35.) Non sine causa adjecit, sed ostendens quoniam secundo signo facto, nondum (1) ad perfectionem Samaritanorum nullum signum videntium Judæi pervenerunt. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Amphibologiam autem continet præsens dictum: uno enim modo denotat quod Jesus veniendo à Judæa in Galilæam; duo fecit miracula; quorum secundum est factum erga filium Reguli; alio modo sic: duobus sex stentibus signis quæ Jesus in Galilæa exercuit, secundum egi veniens à Judæa in Galilæam; & hic sensus verus est. Mystice autem per hoc quod Jesus bis in Galilæam accedit, binus Salvatoris adventus in mundum ostenditur: primus quidem misericordiæ, ut vino facto convivas exhilaret; secundus vero ut filium Reguli ad mortem pene deductum suscitet, idest populum Judæorum, qui post plenitudinem Gentium accedet salvandus in fine. Magnus autem Rex Regum est qui constitutus est à Deo in monte Sion sancto ejus: hujus qui viderunt diem, & gavisi sunt, Reguli dignoscuntur. Arbitramur igitur Regulum esse Abraham, agrotum vero filium ejus, Israeliticum genus debilitatum erga cultum divinum; & ideo incaluit ignitis spiculis inimici, ut proinde febrile conseratur. Apparet autem quod præcedentibus sanctis, postquam carnem exuerunt amictum, populus fuit curæ; unde legitur in Machabæis Lib. 2. cap. 15. post mortem Hieremiæ: „ Hic est Hieremias Propheta Dei, qui plurimum orat pro „ populo. “ Abraham igitur obsecrat adjuvari à Salvatore populum infirmum. Et quidem potestatis verbum de Chana prodit, ubi dictum est, *Filius tuus vivit;* sed verbi efficacia in Capharnaum agitur, nam ibi filius Reguli curatus est, quasi in agro consolationis morans; quod significat genus quoddam debilem, non tamen omnino fructibus privatorum. Illud autem, *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis,* dictum illi, refertur ad multitudinem filiorum suorum, & ad ipsum quodammodo; sicut enim Joannes expectabat datum sibi signum, scilicet *Super quem videris Spiritum descendentem;* sic & præmortui sancti adventum Christi in carnem & signis, & prodigijs manifestandum expectabant. Habebat autem hic Regulus non solum filium, sed etiam servos; per quos significatur materjes quædam minus bene, & infirme credentium. Nec à casu hora septima

(1) Al. ad altitudinem Samaritanorum.

ma deserit filium febris : nam septenarius numerus est quietis. *Alcuinus*. Vel quia per septiformem Spiritum est omnis remissio peccatorum: septenarius enim in tria, & quatuor divisus significat sanctam Trinitatem, in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementis. *Origenes* (tom. 18. in Joann.) Possunt quoque significari duo adventus Christi: verbi ad animam: primus quidem ex facto vino præbens animæ gaudium spiritualis convivii; secundus vero omnes languoris, ac mortis reliquias amputans. *Theophylactus*: Regulus autem est omnis homo: non solum quia Regi univer-

forum propinquus existit secundum animam; sed quia & ipse super omnia principatum sumpsit; cujus filius, idest mens, febricitat voluptatibus pravis, & desideriis. Accedit autem ad Jesum; & deprecatur ut descendat; idest, ut condescensu misericordiæ utatur; & parcat peccatis, priusquam à voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit, *Vade*; idest, profectum continuum circa bonum ostendas, & tunc filius tuus vivet; si autem ambulare cessaveris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

C A P U T V.

(a) **P**ost hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula. Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit à turba constituta in loco.

(b) Postea invenit eum Jesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nuntiavit Judæis, quia Jesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

(c) Respondit itaque Jesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit: Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

(d) Sicut enim Pater suscitatur mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.

(e) Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam; & in iudicium non venit, sed transiet à morte in vitam.

(f) Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.

(g) Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.

(h) Non possum ego à meipso facere quidquam, sed sicut audio, iudico; & iudicium meum

meum iustum est : quia non quero voluntatem meam , sed voluntatem ejus qui misit me Patris.

(i) Si ego testimonium perhibeo de meipso , testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me ; & scio quia verum est testimonium ejus quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem , & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio ; sed hæc dico , ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens , & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. Ego autem habeo testimonium majus Joanne : opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea , ipsa opera quæ ego facio , testimonium perhibent de me , quia Pater misit me. Et qui misit me Pater , ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem ejus unquam audistis , neque speciem ejus vidistis. Et verbum ejus non habetis in vobis manens , quia quem misit ille , hunc vos non creditis. Scrutamini Scripturas : quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere : & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et non vultis venire ad me , ut vitam habeatis.

(k) Claritatem ab hominibus non accipio ; sed cognovi vos , quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei , & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo , illum accipietis. Quomodo vos potestis credere , qui gloriam ab invicem accipitis , & gloriam quæ a solo Deo est non queritis ? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses , in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyfi , crederetis forsitan & mihi : de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis , quomodo verbis meis crederetis ?

(a) **A**ugustinus de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.) Post miraculum in Galilæa factum ; inde Hierosolymam redit : unde dicitur : *Post hæc erat dies festus Solaorum , & ascendit Jesus Hierosolymam. Chrysostomus* (hom. 35.) Mihi videtur quod erat dies festus Pentecostes. Ascendit autem Jesus Hierosolymam semper in diebus festis , ut cum eis dies festos faciens , non videatur legi contrarius ; & ob hoc multitudinem simplicem per signa , & doctrinam attrahat : maxime enim in diebus festis hi qui juxta posuerant , concurrabant.

Sequitur : *Est autem Hierosolymis probatica piscina , quæ cognominatur Hebraice Bethesda , quinque porticus habens. Aiciunus* Probaton Græce , ovis dicitur : probatica ergo piscina (1) pecuaria dicitur , ubi sacerdotes cadavera hostiarum abluebant. *Chrysostomus* (hom. ead.) Decebat quidem baptismum dari peccata purgans , cujus imago præscripta fuit in piscina , & in aliis pluribus. Et primum quidem dedit Deus aquam expurgantem corporum fordes , & inquinaciones , non existentes , sed opinatas , puta ea (2) quæ a funere , & quæ a lepra , & quæ ab aliis talibus ; deinde infirmitates diversas (3) per aquas facit solvi : unde sequitur : *In his jacebat multitudo magna languentium , cæcorum , claudorum , aridorum expectantiam aquæ motum.* Volens enim Deus propinquius adducere ad baptismi donum , non adhuc inquinamenta solum mundat , sed etiam ægrotudines sanat : sicut enim ministri qui prope Regem sunt , his qui sunt à longe clariores sunt , ita & in figuris fit. Non autem simpliciter sanabat aquarum natura , semper enim hoc fieret , sed in Angeli descensione : unde sequitur : *Ange-*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. peculiaris.* (2) *Al. quæ a morbo.* (3) *Al. per quas.*

lulus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam , & movebatur aqua. Sic enim & in baptizatis non simpliciter aqua operatur , sed cum Spiritus Sancti acceperit gratiam , tunc omnia solvit peccata. Angelus enim descendens turbabat aquam , & sanativam imponebat virtutem , ut discant Judæi quoniam multo magis Angelorum Dominus omnes ægrotudines animæ sanare potest. Sed tunc quidem infirmitas impedimentum volenti curari fiebat : subditur enim : *Et quæ prior descendisset in piscinam post motionem aquæ sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate.* Nunc autem unusquisque accedere potest : non enim Angelus est qui turbat aquam , sed Angelorum Dominus , qui omnia operatur. Sed etsi orbis terrarum universus veniat , gratia non consumitur , sed similis manet : sicut enim solares radii per unamquamque illuminant diem , & non consumuntur , neque à multa largitione minor fit Solis lux ; ita & multo amplius Spiritus Sancti actio in nullo minuitur à multitudine eorum qui potiuntur ea. Hoc autem fiebat , scilicet ut unus tantum post motionem aquæ sanaretur , ut qui didicerant quoniam in aqua ægrotudines corporis sanabantur , in hoc per multum tempus exercitati , facile crederent quod & ægrotudines animæ aqua sanare potest. *Augustinus* (tract. 17.) Plus est autem quod Christus vitia sanavit animarum quam quod sanavit languores corporum mortuorum. Sed quia ipsa anima non eum noverat , à quo sananda erat , & oculos habebat in carne , unde facta corporalia videret , & nondum habebat in corde , unde Deum latenter cognosceret ; fecit quod videri poterat , ut sanaretur unde videri non poterat. Ingressus est

est locum: ubi jacebat multitudo languentium, de quibus elegit unum ut sanaret, de quo subditur: *Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.* Chrysostomus (hom. 36.) Non autem confestim eum à principio sanavit, sed primum eum familiarem sibi fecit, per interrogationem futuræ fidei faciens viam. Non autem expetit fidem, ut in cæcis fecit, dicens Matth. 9., *Creditis quia possum hoc facere?* quia hic nondum noverat eum manifeste quis esset. Nam alii quidem ex aliis ejus virtutem cognoscentes, convenienter hæc audiebant; alii vero nondum eum cognoscentes, sed per signa eum cognituri, post miracula requiruntur de fide: unde sequitur: *Hunc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia multum jam tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?* Non hoc querit, ut discat (hoc enim superfluum esset) sed ut ostenderet illius patientiam, qui triginta & octo annos habens, per unumquemque annum eripi ab ægritudine expectans, assidebat, & non desistebat; & ut cognoscamus propter quam causam dimittens alios, ad hunc venit. Et non dicit: *Vis, te curabo?* nondum enim aliquid magnum imaginabatur ille de Christo. Non autem turbatus est ad interrogationem, neque dixit: *Injuriam mihi venisti;* quando interrogas si volo sanus fieri; sed mansuere respondet: sequitur enim: *Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.* Non noverat quis esset qui interrogabat, neque quod curaturus esset eum; operabatur autem fortasse utilem sibi fore Christum ad mittendum eum in aquam. Sed Christus ostendit quod verbo omnia potest facere: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.* Augustinus (ubi supra.) Tria dixit; sed *surge*, non operis imperium fuit, sed operatio sanitatis; sano autem duo imperavit: *Tolle grabatum tuum, & ambula.* Chrysostomus (hom. 36. in Joann.) Intuere divinæ sapientiæ superabundantiam: Non solum sanat, sed & lectulum portare jubet, ut & credibile faceret miraculum, & nullus existimet phantasiam esse quod factum est. Non enim, nisi certissime, & vehementer compacta essent membra, lectulum ferre possent. Audiens autem languidus quoniam cum potestate, & velut jubens dixit: *Surge, tolle grabatum tuum*, non derisit dicens: *Angelus descendit, & turbat aquam, & solum unum curat;* tu autem homo existens ex solo præcepto speras te magis Angelis posse? Sed audivit, & non discredidit ei qui jusit, & sanus factus est: unde sequitur: *Et statim sanus factus est homo, &*

sistulit grabatum suum, & ambulabat. Beda: Multum quippe inter sanationem Domini, & quæ à medicis infertur, distare probatur: hæc videlicet voce jubentis, & mox impletur; illa vero per multa temporis intervalla aliquoties perficitur. Chrysostomus (hom. 36.) Igitur mirabile quidem est hoc; quæ autem sequentur multo majora erunt: nam in initio quidem nullo molestante suaderi non ita mirabile est, sicut quod post insanientibus Judæis, & accusantibus, Christo obedivit, ut ostendit Evangelista consequenter, dicens: *Erat autem sabbatum in illo die. Dicunt ergo Judæi illi qui, sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.* Augustinus (tract. 17.) Non calumniabantur Domino, quia sanum fecerat sabbato, (1) quia eis respondere posset, quia si cujusquam jumentum in puteum cecidisset, utique die sabbati erueret illud, & salvaret; sed ei qui portabat grabatum suum; quasi dicant: Si sanitas non erat differenda, numquid & opus fuerat imperandum? Sed ille auctorem sanitatis suæ objiciebat calumniatoribus: unde sequitur: *Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula;* quasi dicat: Quare non acciperem jussio- nem à quo acceperam sanitatem? Chrysostomus (hom. 36.) Nimirum si malignari vellet, poterat dicere: Si crimen est, accusate eum qui jus- sit, & deponam lectulum; sed & curationem utique occultasset: etenim sciebat (2) non ita eos id reprehendere ex sabbati solutione, sicut ex infirmitatis sanatione. Sed neque hoc occultavit; neque veniam petiit; sed clara voce beneficium confessus est. Illi vero maligne interrogaverunt: unde subditur: *Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula?* Non dicunt, Quis est qui fecit te sanum? sed in medium inducunt id quod transgressio æstimabatur. Sequitur: *Is autem qui sanus fuerat effectus nesciebat quis esset. Jesus autem declinavit à turba constituta in loco.* Et primum quidem ut eo absente testimonium insuspicabile fieret: qui enim adeptus fuerat sanitatem, idoneus erat beneficii testis: demum ut non plus faceret furorē illorum accendi. Solus enim visus ejus cui invidetur, non parvam invidentibus immittit scintillam. Propterea discedens permittit ab ipsis suum factum examinari. Quidam æstimant hunc paralyticum esse eum qui in Marthæo positus est; sed non est: ille enim multos habebat sui curam habentes, & eum ferentes; hic autem nullum. Sed & locus utrorumque diversus est. Augustinus (tract. 17.) Si quidem mediocri corde, & humano ingenio consideremus hoc miraculum facientem, (3) quod ad po-

(1) Al. quasi. (2) Al. non ita eos esse morfos ex sabbati solutione, &c. (3) Al. quod ad pietatem pertingit, non magnum &c.

testatem pertinet, non magnum aliquid fecit, & quod ad benignitatem, parum fecit. Tot jacebant, & unus curatus est, cum posset uno verbo omnes erigere. Quid ergo intelligendum est, nisi quia potestas illa, & bonitas magis agebat quid animæ in factis ejus pro salute sempiterna intelligerent, quam quid pro temporali salute (1) corpora mererentur? In illis enim factis quicquid temporaliter sanatum est, in membris mortalibus in fine defecit; anima quæ credidit, ad vitam æternam transitum fecit. Piscina ista, & aqua illa populum mihi videtur significasse Judæorum: significari enim populus nomine aquarum, aperte nobis indicat Apocalypsis Joannis. *Beda* (in 5. cap. Joann.): Bene autem piscina probatica fuisse describitur. Ille enim populus ovis nomine significatur, secundum illud Psalmi 94. „Nos populus tuus, & oves gregi tui.“ *Augustinus* (tract. 17.) Aqua ergo illa, idest populus ille, quinque libris Moysi tamquam quinque portibus claudebatur; sed illi libri predebant languidos, non sanabant: lex enim peccatores convincebat, non absolvebat. *Beda*: Denique multa genera languentium in eadem (2) jacuerunt; cæci scilicet qui scientiæ lumine carent; claudi, qui ad ea quæ jubentur implenda, vires non habent; aridi, qui supernæ dilectionis pinguedine carent. *Augustinus* (tract. 17.) Venit autem Christus ad populum Judæorum, & faciendo magna, docendo utilia, turbavit peccatores, idest aquam, præsentia sua, & excitavit ad passionem suam. Sed latens turbavit; si enim cognovissent, numquam gloriæ Domini, num crucifixissent.“ 1. Cor. 2. Subito enim videbatur aqua turbata, & à quo turbabatur non videbatur. Descendere ergo in aquam turbatam, hoc est humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans Ecclesiæ unitatem; postea quisquis (3) veniret, non sanabatur: quia quisquis præter unitatem fuerit, sanari non poterit. Væ illis qui oderunt unitatem, & partem sibi faciunt in hominibus. Habebat autem triginta & octo annos in infirmitate qui sanatus est: hic enim numerus ad languorem pertinet magis quam ad sanitatem. Quadragenarius enim numerus sacratus nobis in quadam perfectione commendatur: quia lex in decem præceptis data est, & prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus commendatur: denarius autem per quatuor multiplicatus ad quadragenarium pervenit. Vel quia per Evangelium quod quatuor libros habet, impletur lex. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, & lex non impletur nisi in gemino præcepto

caritatis, quid miraris, quia languebat qui quadraginta, minus duos, habebat? Necessarius erat illi homo ad sanitatem; sed homo ille qui & Deus est: & quia illum jacentem duobus minus invenit, (4) duo quædam jubendo, quod minus erat implevit. In duobus enim Domini jussis duo præcepta significata sunt caritatis. Dei dilectio prior est ordine præcipiendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi. Dicit ergo, *Tolle grabatum tuum*; quasi diceret: Cum esses languidus, portabat te proximus tuus: factus es, porta proximum tuum. Dicit enim, *Ambula*: Sed quo iter agis nisi ad Dominum Deum tuum? *Beda* (cap. 5. num. 30.) Quid enim est dicere; *Surge, & ambula*, nisi à torpore & ignavia, in quibus prius jacebas, erigere; & in bonis operibus proficere stude? *Tolle grabatum tuum*, idest proximum tuum, à quo portaris, & ipse patienter tolera. *Augustinus* (tract. 17.) Porta ergo eum cum quo ambulat, ut ad eum pervenias eum quo manere desideras. Ille autem nondum Jesum noverat, quia & nos credimus in eum, quem non videmus: & ut non videatur declinat à turba. Quadam solitudine intentionis videtur Deus: turba strepitum habet; visio ista secretum desiderat.

(b) *Chrysostomus* (hom. 37. in Joann.) Curatus homo non recessit ad mundanas, neque voluptati, aut vanæ gloriæ dedit seipsum; sed in templo conversabatur, quod maximæ religionis est signum: unde dicitur: *Postea invenit eum Jesus in templo*. *Augustinus* (tract. 17.) Dominus quidem Jesus, & in turba eum videbat, & in templo. Ille autem languidus Jesum in turba non agnoscit; in templo agnoscit in loco sacro. *Alcuinus*. Quia si gratiam conditoris cognoscere volumus, & ad ejus visionem venire, fugienda est turba cogitationum, & affectuum pravorum, declinanda sunt pravorum conventicula, fugiendum est ad templum, ut nosipos templum Dei studeamus facere, quos Deus invisere, & in quibus manere dignetur.

Sequitur: *Et dixit illi: Ecce sanus factus es; jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*. *Chrysostomus* (hom. 37.) Ubi prius discimus quod ex peccatis ei nata est hæc ægritudo: quia enim sæpius animam in nobis ægrotaantem insensibiliter habemus, corpus autem, & si parvam susceperit læsionem, omne (5) facimus studium, ut ab infirmitate liberemur; propterea Deus punit corpus pro his quæ anima deliquit: secundo vero quod verus est gehennæ sermo: tertio quod longum est, & infinitum supplicium. Dicunt enim quidam: Numquid quia

(1) Al. corporis. (2) Al. incurunt. (3) Al. venerit. (4) Al. quia duo quædam.

(5) Al. facit.

in brevi temporis momento adulteratus sum, immortaliter crucior? Vide quod hic tanto tempore pro peccatis cruciatur: non enim temporis mensura peccata judicantur, sed ipsa delictorum natura. Cum his autem, & illud discimus: quod si gravem sustineamus poenam pro prioribus peccatis, deinde in eadem inciderimus, graviora patiemur; & hoc decenter: qui enim neque supplicio factus est melior, ut insensibilis de reliquo, & contemptor; ad majus ducetur tormentum. Si autem hic non omnes pro peccatis torquentur, non confidamus: nihil enim nos hic pati pro peccatis signum est majoris illic futuri supplicii. Non autem omnes ægrotudines sunt ex peccatis, sed plures. Quædam enim, & à pigritia fiunt, quædam propter probationem, sicut in Job. Sed propter quid paralytico huic Christus de peccatis mentionem facit? Quidam huic paralytico detrahentes, dicunt eum Christi fuisse accusatorem, & propter hoc hæc audisse, quid igitur dicent de paralytico qui est apud Mattheum cap. 9? etenim & illi dictum est: „Dimituntur tibi peccata tua.“ Neque etiam Christus hunc inculpatur de præteritis, sed ad futurum eum munit solum. Alios igitur curans, peccatorum non meminit; quia his paralyticis ex peccatis ægrotudines sunt factæ, alijs autem ex infirmitate naturali. Vel per hos reliquos omnes admonet. Cum his autem & illud est dicere, quoniam multam vidit inesse animæ hujus patientiam; & ut valentem suscipere admonitionem, eum admonet. Tribuit autem signum ei propriæ deitatis: dicendo enim, *Non amplius pecces*, ostendit se scire omnia quæ ab eo facta erant delicta. *Augustinus* (tract. 17.) Nunc autem ille, posteaquam vidit Jesum, & cognovit eum auctorem salutis suæ, non fuit piger in evangelizando quem viderat: unde sequitur: *Abiit illo homo, & nuntiavit Judæis quia Jesus erat qui fecit eum sanum.* *Chrysostomus* (hom. 37. in Joan.) Non ita insensibilis erat ut post tantum beneficium, & admonitionem maligna mente hoc diceret. Si enim detrahere vellet, sanitatem tacens, transgressionem dixisset; sed hoc non fecit: non enim dixit, quoniam Jesus est qui dixit: *Tolle grabatum tuum*, quod videbatur Judæis crimen esse, sed dixit: Quoniam Jesus est qui me sanum fecit: *Augustinus* (tract. 18.) Sic igitur ille annuntiabat, & illi insaniebant: unde sequitur: *Propterea persequabantur Judæi Jesum, quia hoc faciebat in sabbato.* Manifestum enim opus cor-

porale factum erat ante oculos Judæorum, non sanitas corporis, sed deportatio grabati, quæ non videbatur ita necessaria quemadmodum sanitas. Aperte ergo dicit Dominus, sacramentum sabbati, & signum observandi unius diei ad tempus datum esse Judæis; impletionem vero ipsam sacramenti in illo venisse, (1) cum sequitur: *Jesus autem respondit eis; Pater meus usque modo operatur, & ego operor;* (a) quasi dicat: Nolite putare quia sabbato ita requievit Pater meus ut ex illo non operetur; sed sicut ipse nunc operatur sine labore, operor & ego. Sed ideo dictum est; Deum requievisse, quia jam creaturam nullam condebat postquam perfecta sunt omnia. Quietem vero propterea appellavit Scriptura, ut nos admoneret post bona opera quieturos. Et sicut Deus postquam fecit hominem ad imaginem, & similitudinem suam, & perfecit omnia opera sua bona valde, requievit septimo die; sic & tibi quietem non speres, nisi cum redieris, ad similitudinem in qua factus es, quam peccato perdidisti, & nisi cum bona fueris operatus. *Augustinus* 4. super Genesim ad litteram (cap. 1.) Dicit ergo probabiliter potest, ad servandum sabbatum Judæis fuisse præceptum in umbra futuri, quæ spirituales requiem significaret, quam Deus exemplo quietis suæ fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur. *Augustinus* super Joannem. (b) Erit enim sabbatum hujus sæculi cum transferint sex ætates, quasi sex dies sæculi: tunc enim ventura est requies, quæ promittitur sanctis. *Augustinus* 4. super Genesim ad litteram (c) (cap. 12.) Cujus etiam quietis ipse Dominus Jesus mysterium sua sepultura confirmavit: ipso quippe die sabbati requievit in sepulcro; postquam sexto die consummavit opera sua, quando ait infra 19. *Consummatum est.* Quid ergo mirum si Deus istum diem, quo erat Christus in sepultura quieturus, volens etiam hoc modo prænuntiare, ab operibus suis in uno die requievit, deinceps operaturus ordinem sæculorum? (d) Potest etiam intelligi, Deum requievisse à condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem usque nunc, & ultra operatur eorumdem generum administrationem, quæ tunc instituta sunt, non ut ipso saltem die septimo potentia ejus à Cæli, & terræ, omniumque rerum quas condiderat gubernatione cessaret; alioquin continuo dilaberentur: Creatoris namque potentia causa est subsistendi omni creaturæ; quæ

(1) *Al.* consequitur. *Nicolai* unde sequitur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et inferius tract. 20. (b) Insinuat aliquo modo paulo post initium, tract. 20. sed nullibi expresse sub his verbis occurrit. Habet etiam aliqua ex his quoad sensum, lib. 1. de Genes. contra Manichæos, cap. 23; & epist. 119. quam ad Januarium scribit, cap. 9. & 10.

(c) Cap. 1. ut supra. (d) Cap. 12.

ab eis quæ creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul & eorum cessaret species, omnisque natura conderet. Neque enim sicut structuram ædium cum fabricaverit quis abscedit, atque illo cessante stat opus ejus; ita mundus vix ictu oculi stare potest, si ei Deus regimen suum subtraxerit. Proinde (1) quod Dominus ait: *Pater meus usque modo operatur*, continuationem quamdam operis ejus, quæ universam creaturam continet, atque administrat, ostendit. Aliter enim posset intelligi, si diceret, *Et nunc operatur*; tibi non esset necesse ut operis continuationem acciperemus. Aliter autem cogit intelligi, cum ait, *Usque nunc*, ex illo scilicet quo cuncta cum conderet operatus est. *Augustinus* super Joannem (tract. 17.) Ergo tamquam diceret Judæis: (2) Quid expectatis ut non operer sabbato? Sabbati dies vobis ad significationem meam præceptus est. Opera Dei attenditis, per me facta sunt omnia. Operatus est Pater lucem; sed dixit ut fieret. Si dixit, Verbo operatus est, & Verbum ejus ego sum. Pater meus & tunc operatus est cum fecit mundum, & usque nunc operatur cum regit mundum; ergo & per me fecit cum fecit, & per me regit cum regit. *Chrysostomus* (hom. 37.) Et quidem Christus, cum discipulos excusare oportebat, David conservum eorum in medium ferebat; quando vero de seipso erat accusatio, ad Patrem refugit. Considerandum etiam, quod neque ut homo solum excusat, sed neque ut Deus solum; sed quandoque hoc, quandoque illo modo. Volebat enim utrumque credi, & condescensionis dispensationem, & deitatis dignitatem. Unde hic æqualitatem sui ad Patrem ostendit, & in dicendo eum Patrem singulariter (dicit enim, *Pater meus*) & in agendo eadem illi (dicit enim, *Et ego operor*) unde sequitur: *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum.* *Augustinus* (tract. 17.) Non quomocumque, (3) sed quia æqualem se fecit Deo: nam omnes dicimus Deo, „ Pater „ noster qui es in Cælis: “ *Matth. 6: Legimus & Judæos dixisse Esai. 63. „ Cum tu sis Pater „ noster.* “ Ergo non hic irascabantur, quia patrem suum dicebat Deum, sed quod longe alio modo quam homines. *Augustinus* de Consensu Evang. (Lib. 4. cap. 10.) Dicendo enim: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*, quod ei esset æqualis voluit intelligi, consequens esse ostendens ut quoniam Pater operatur, & Filius operatur: quia Pater sine Filio non operatur. *Chrysostomus* (hom. 37.) Si vero non naturalis

S. Thom. Oper. Tom. IX.

esset Filius, nec ejusdem substantiæ, hæc excusatio major accusatione esset. Non enim præfectus regalem legem transgrediens poterit effugere, si accusatus se excuset dicens, quoniam & Rex solvit legem. Sed quia par est dignitas Filii ad Patrem, propterea perfecta excusatio est. Sicut (4) igitur Pater operans sabbato, absolutus est à crimine, ita & Filius. *Augustinus* (tract. 17.) Ecce intelligunt Judæi quod non intelligunt Arriani: Arriani quippe inæqualem dicunt Filium Patri, & inde hæresis pulsatur Ecclesiam. *Chrysostomus* (hom. 37.) Qui vero nolunt cum bona mente hoc suscipere, dicunt quod Christus non fecit se æqualem Deo, sed Judæi hoc suspicabantur; sed ad hoc per ea quæ supra dicta sunt superveniamus. Manifestum enim est quod Judæi persequebantur Christum, & quod solvebat sabbatum, & quod dicebat Patrem suum Deum: unde & quod (5) consequenter additur: *Æqualem se faciens Deo*, adhæret præmissis in veritate. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Expositio enim est Evangelistæ causam demonstrantis cur Dominum Judæi interficere vellent. *Chrysostomus* (hom. 37.) Et iterum, si ipse hoc ipsum volebat assequere, sed Judæi hoc inaniter suspicabantur; non dimisisset Dominus eorum mentem in errore, sed correxisset: neque enim Evangelista hoc tacuisset, sicut supra 2. de eo quod dictum est, *Solvite templum hoc.* *Augustinus* (tract. 17.) Non tamen Judæi intellexerunt Christum esse Filium Dei, sed intellexerunt in verbis Christi quia talis commendaretur Filius Dei quod æqualis esset Deo. Quia ergo nesciebant, talem tamen prædicari agnoscebant, ideo dicit: *Æqualem se faciens Deo.* Non autem ipse se faciebat æqualem, sed ille illum genuerat æqualem.

(c) *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Ad violati sabbati objectum sibi reatum dixerat: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*: ut usurpasse hoc (6) ex auctoritate intelligeretur exempli; significans tamen hoc quod ipse ageret, Patris opus esse intelligendum, quia ipse in se operaretur operante; & rursus adversum eam invidiam, quod se Deo æquasset paterni nominis usurpatione, volens & nativitatem confirmare, & naturæ virtutem profiteri, respondit: unde dicitur: *Respondit itaque Jesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* *Augustinus* (tract. 20.) Quidam qui Christianos se haberi volunt, Arriani hæretici dicentes ipsum Filium Dei qui suscepit carnem, minorem

x esse

(1) *Al. quidem. Nicolajus* quod & Dominus &c. (2) *Edit. Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. legunt.* Quid alias expectatis, persuadetis ut non operetur sabbato? (3) *Al. sed quid?*

(4) *Al. deest* igitur. (5) *Al. convenienter.* (6) *Al. ex auctoris intelligeretur exemplis.*

esse quam Pater est, capiunt ex his verbis causam calumniae, & respondent nobis: Videtis quia Dominus Jesus cum adverteret Judæos ex hoc moveri, quia Patri Deo æqualem se faceret, ista verba subjunxit, ut se æqualem non esse monstraret: qui enim non potest, inquit, a se facere quicquam nisi quod viderit Patrem facientem, utriusque minor est, non æqualis. Sed si Deus erat Verbum, & est Deus major, & Deus minor, duos Deos colimus, non unum Deum. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Ne igitur ex æquatio illa (1) per nomen naturamque Filii fidem nativitatis auferret, ait Filium a se nihil facere posse. *Augustinus (tract. 18.)* Tamquam diceret: Quid scandalizati estis, quia Patrem meum dixi Deum, & quia æqualem me feci Deo? Ita sum æqualis, ut ille me genuerit, (2) non ut ille a me, sed ego ab illo sim. Filio hoc est esse quod posse. Quia ergo substantia Filii de Patre est, ideo potentia Filii de Patre est: quia ergo Filius non est a se, ideo non potest a se. Sic ergo non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quia videre Filii hoc est natum esse de Patre; non alia visio est ejus, & alia substantia ejus: totum quod est, de Patre est. *Hilarius (ante med.)* Ut autem maneret salutaris in Patre, & Filio confessionis nostræ ordo, naturam nativitatis ostendit, quæ potestatem efficiendi non per incrementa indultarum ad unumquodque opus virium sumeret, sed de cognitione præsumeret; præsumeret autem non de aliquo operis corporalis exemplo, ut quod prius Pater faceret, id postea Filius facturus esset; sed cum ex Patre Filius esset natus per virtutis, ac naturæ in se paternæ conscientiam, nihil nisi quod Patrem facientem vidisset, Filium facere posse testatus est. Non enim corporalibus modis Deus videt, sed visus ei omnis in virtute naturæ est. *Augustinus 2. de Trinit. (cap. 1.)* Hoc autem si propterea dictum acciperemus, quia in forma accepta ex creatura minor est Filius, consequens erit ut prior Pater super aquas ambulaverit, & cætera quæ Filius in carne appatens inter homines fecit, ut possit Filius ea facere. Quis autem vel delirus ista sentiat? *Augustinus super Joann. (tract. 20.)* Ambulatio tamen illa carnis supra mare a Patre fiebat per Filium. Quando enim caro ambulabat, & divinitas Filii gubernabat, Pater absens non erat, cum Filius dicat infra 14. *Pater in me manens ipse facit opera.* Cum ergo dixisset: *Non potest Filius a se facere*

quidquam: ne forte carnalis subreperet intellectus, ut faceret sibi homo quasi duos fabros, unum magistrum, alterum discipulum; ut quomodo ille fecit arcam, iste faciat alteram, secutus ait: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Non ait: Quæcumque Pater facit, & Filius alia similia facit, sed hæc eadem. Mundum Pater, mundum Filius, mundum Spiritus Sanctus. Si unus Deus Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, unus mundus factus a Patre per Filium in Spiritu Sancto. Hæc ergo eadem facit. Addit autem *similiter*, ne alius error in animo nasceretur. Videtur enim corpus hoc idem facere quod animus, sed non similiter: animus enim imperat corpori: corpus visibile est, animus invisibilis. Ut faceret aliquid servus, jubente domino fecit: idem ab utroque factum est; sed numquid similiter? Non ergo sic Pater, & Filius; sed hæc eadem facit, & similiter facit, ut intelligamus simili potentia facere Filium eadem ipsa quæ facit Pater. Æqualis igitur est Patri Filius. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Vel aliter. *Omnia, & eadem* ad ostendendam naturæ virtutem locutus est. Est igitur natura eadem, cum eadem omnia posse naturæ sit. Ubi vero similiter per Filium omnia eadem fiunt, similitudo operum (3) solitudinem operantis exclusit. (4) Hæc igitur est veræ nativitatis, & fidei nostræ intelligentia, quia sub una hac significatione testantur, & similiter facta nativitatem, & eadem facta naturam. *Chrysostomus (hom. 37.)* Vel aliter. Totum quod dicitur: *A semetipso non potest Filius facere quidquam.* intelligendum est quia nihil contrarium Patri, nihil alienum ab eo facere potest. Ideo autem non dicit, quoniam nihil contrarium facit, sed quoniam *non potest facere*, ut hinc ostendat indissimilitudinem, & certitudinem paritatis. Non enim imbecillitatem Filii, sed multam ejus virtutem ostendit hoc verbum. Sicut enim cum dicimus, *Impossibile est Deum peccare*, non imbecillitatem ejus accusamus, sed ineffabilem quamdam virtutem ejus testamur; ita cum dicit Filius, *Non possunt a meipso facere quidquam*, hoc dicit, quoniam impossibile est eum facere aliquid contrarium Patri. *Augustinus contra serm. Arrianorum (cap. 14.)* Hoc autem non deficientis est, sed in eo quod de Patre natus est, permanentis; tamque laudabile est omnipotentem non posse mutari, quam laudabile est quod omnipotens non potest mori. Posset enim Filius facere quod non vidisset Pa-

(1) Quatuor sæpe indicata exempla legunt per nomen naturam nativitatis, quæ Filii est, auferret eidem, ait Filium &c. (2) Al. non ut ille a me, sed ego ab illo sim Filius. Hoc est esse quod posse. *Nicolajus autem sic.* Ita sum æqualis ut ille me genuerit; ita æqualis ut non ille a me, sed ego ab illo sim: Filio autem hoc est esse &c. (3) *Nicolai legit similitudinem.* (4) *Quatuor jam relata exempla legunt.* Hæc igitur est vera fidei nostræ intelligentia.

Patrem facientem, si posset facere quod per illum non facit Pater; hoc est, si posset peccare: neque naturæ immutabiliter bonæ quæ à Patre est genita conveniret. Hoc autem quia non potest, non deficienter non potest, sed potenter. *Chrysostomus* (hom. 37.) His autem quæ dicta sunt attestatur quod sequitur: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc similiter & Filius facit.* Si enim per seipsum Pater omnia facit, & Filius per seipsum facit, ut hoc quod dicit *similiter*, maneat; vides qualiter intelligentia est excelsa, humilitatis autem verba. Si (1) enim humiliter producit verba quædam, non mireris: quia enim persequerentur eum excelsa audientes, & contrarium Deo esse æstimabant, parum per verba remisit. *Augustinus* (tract. 21.) Cum ergo dixisset, & se eadem facere, & similiter quæ facit Pater, subdit: *Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæcumque ipse facit.* Ad hoc quod supra dixit: *Nisi quod viderit Patrem facere*, videtur pertinere & quod *omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Sed rursus mortalis cogitatio perturbatur: dicit enim aliquis: Seorsum facit Pater, ut possit Filius videre quod facit, velut si faber doceat filium artem suam, & demonstrat ei quidquid facit, ut possit & ipse facere quod viderit Patrem facientem. Cum ergo Pater facit, Filius non facit, ut possit videre Filius quod Pater facit. (a) Porro si fixa atque inconcussa tenemus, quia per Filium omnia Pater facit, antequam faciat, demonstrat Filio. (b) Ubi etiam demonstrat Filio Pater quod facit nisi in ipso Filio, per quem facit? Si enim Pater exemplo facit, & Filius attendat manus Patris quemadmodum faciat, ubi est illa inseparabilitas Trinitatis? (c) Non ergo faciendo demonstrat Pater Filio, sed demonstrando facit per Filium. Videt enim Patrem Filius demonstrantem antequam aliquid fiat, & ex demonstratione Patris, & visione Filii fit, quod sit à Patre per Filium. Sed dicet: Ostendo filio meo quod volo facere, & facit ipse, atque ego per ipsum. (2) Sed verba dicturus es (3) filio tuo. Sed ipse Filius est Verbum Patris. Numquid ergo per Verbum loquetur ad Verbum? An quia Filius magnū est Verbum, minora verba transitura erant inter Patrem, & Filium, & sonus aliquis, & quasi creatura quædam temporalis exitura erat ex ore Patris, & percussura aurem Filii? Remove omnia cor-

poralia: simplicitatem vide, si simplex es; si non potes comprehendere quid sit Deus, vel hoc comprehendere quid non Deus sit. Multum proficies, si non aliud quam est senseris de Deo. In mente tua vide quod volo dicere; in qua video memoriam, & cogitationem. Demonstrat memoria tua cogitationi tuæ Carthaginem, & quod in illa erat antequam intrerdes, conversæ ad se cogitationi ostendit. Ecce facta est à memoria demonstratio, facta est in cogitatione visio, & nulla verba in mediò eucurrerunt, nullum ex corpore signum datum est; sed tamen omnia quæ in memoria tenes, forinsecus accepisti. Pater quæ demonstrat Filio, non accepit extrinsecus: intus totum agitur, quia nihil creaturarum esset extrinsecus, nisi Pater hoc fecisset per Filium: & eam Pater demonstrando fecit, quia per Filium videntem fecit. Sic ergo demonstrans Pater Filii visionem gignit, quemadmodum Pater Filium gignit. Demonstratio quippe generat visionem, non visio demonstrationem. Quod si purius, & perfectius intueri valeremus, fortassis inveniremus nec aliud esse Patrem, aliud ejus demonstrationem, nec aliud Filium, aliud ejus visionem. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Non igitur per ignoracionem credendus est unigenitus Deus doctrina demonstrationis eguisse. Demonstratio enim operum nihil aliud hic nobis præterquam nativitatē fidem ingerit, ut subsistentem Filium ex subsistente Deo Patre credamus. *Augustinus*. (tract. 21.) Videre enim Patrem hoc est illi esse Filium. Sic ergo demonstrat Pater omnia quæ facit Filio, ut à Patre videat omnia Filius. Videndo enim natus est, & ab eo est illi videre à quò est illi esse, & natum esse, & permanere. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Neque autem (4) incircumspectum se cælestis sermo egit, ne forte diversæ naturæ significatio sub occasione dicti ambigui subreperet. Demonstrata enim potius operâ Patris esse ait Dominus, quam ad operationem eorum naturam virtutis adjectam, ut demonstratio ipsa nativitas esse doceretur, cui per dilectionem Patris, operum paternorum, quæ per eum effici vellet, esset cognata cognitio. *Augustinus* (tract. 21.) Sed ecce quem diximus Patri coæternum, videntem Patrem, & videndo existentem, rursus nobis tempora nominat: nam sequitur: *Et majora his demonstrabit ei opera.* Si autem demonstrabit, hoc est

(1) Fortè autem. (2) *P. Nicolai sequentia subjungit.* Adhuc jaces in magna dissimilitudine? nam antequam facias, demonstras filio tuo quid facere velis; ut te demonstrante antequam facias, faciat ipse quod demonstraveris, & tu per ipsum. Sed verba dicturus es filio tuo, quæ non sunt quod tu, non sunt quod ipse. Itane Patrem Deum putamus locutum esse cum Filio per alienum verbum? Ipse Filius est Verbum Patris: Numquid ergo &c. (3) *Al.* ei filio tuo. (4) *Al.* incircumspectum, item circumspectum. *Nicolai autem non circumspectum.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Tract. 21. (c) Et tract. 23.

est, demonstraturus est, nondum demonstravit; & tunc Filio demonstraturus est quando & istis: sequitur enim: *Ut vos miremini.* (a) Et hoc difficile est videre, quomodo tamquam temporaliter Filio coæterno aliquando monstrat æternus Pater omnia scienti quæ sunt apud Patrem. Quæ sint autem illa majora facile est intelligere ex hoc quod subditur: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat.* Majora enim opera sunt mortuos suscitare, quam languidos sanare. (b) Sed qui paulo ante loquebatur ut Deus, cœpit loqui ut homo. Demonstrabit enim quasi temporaliter homini factio in tempore opera majora, id est resurrectionem corporum. (Tract. 23.) Corpora enim resurgent per dispensationem humanam; sed animæ resurgent per substantiam Dei: participatione enim Dei fit anima beata, non participatione beatæ animæ. Quomodo enim anima, quæ inferior Deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corpus, vivere facit, sic eandem animam non facit beate vivere, nisi quod ipsa anima superius est, scilicet Deus. Unde & prius dictum est, quod *Pater diligit filium, & demonstrat ei quæ ipse facit.* Demonstrat enim Pater Filio ut animæ suscitarentur, quia per Patrem, & Filium suscitantur, nec possunt vivere nisi earum vita sit Deus. (c) Vel nobis Pater demonstraturus est, non illi: propterea subjungit: *Ut vos miremini:* in quo exposuit quid voluit dicere: *Et majora his demonstrabit ei opera.* Sed quare non dixit, *Demonstrabit vobis, sed Filio?* Quia & nos membra sumus Filii, & ipse discit quodammodo in membris suis, quomodo & patitur in nobis: sicut enim dixit Matth. 25. „Quod uni ex minimis, meis dedistis, mihi dedistis;“ ita si interrogetur à nobis, Quod eris discens, cum tu doceas omnia? responderet: Cum unus ex minimis meis discit, ego discit.

(d) *Augustinus* (tract. 21.) Quia dixerat quod majora his opera Pater demonstraturus est Filio, quæ sint majora prosequitur, & dicit: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat.* Plane majora sunt ista: valde enim plus est ut resurgat mortuus quam ut convalescat ærotus. Non autem sic hoc intelligamus ut alios à Patre suscitari, alios à Filio æstimemus; sed eosdem quos Pater suscitavit, & vivificat, ipsos & Filius suscitavit, & vivificat. Et ne quis diceret, Suscitavit Pater mortuos per Filium, ille tamquam potens, iste tamquam ex aliena potestate, tamquam minister facit aliquid; potestatem Filii signavit dicens: *Filius quos vult vivificat.* (d) Tenete hic non solum

potestatem Filii, verum etiam & voluntatem. Eadem enim Patris, & Filii potestas est, & voluntas: non enim vult Pater aliud quam Filius: sed sicut illis una substantia, sic una voluntas est. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Velle quidem naturæ libertas est; quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrii voluntate in libertate subsistat. *Augustinus* (tract. 21.) Sed qui sunt isti mortui, quos vivificat Pater, & Filius? Vult nobis insinuare resurrectionem mortuorum quam omnes expectamus, non illam quam quidam habuerunt, ut cæteri crederent: resurrexit enim Lazarus moriturus. Cum ergo dixisset: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, ne intelligeremus illam mortuorum resurrectionem quam fecit ad miraculum, non ad vitam æternam, secutus ait: Neque enim Pater judicat quemquam, &c.* ut ostendat quia de illa resurrectione mortuorum dixerat quæ futura est in judicio. (Tract. 23.) Vel aliter de resurrectione animarum dictum est: *Sicut Pater suscitavit mortuos, &c.* De resurrectione autem corporum sic dicit: *Neque enim Pater judicat quemquam, &c.* Resurrectio enim animarum fit per substantiam Patris, & Filii, & ideo id simul operantur Pater, & Filius; resurrectio vero corporum fit per dispensationem humanitatis non Patri coæternam, (Tract. 21.) Sed vide quomodo Verbum Christi mentem nostram huc atque illuc ducit, & uno carnis loco remanere non sinit; ut versando exerceat, exercendo mundet, mundando capaces reddat, capaces factos impleat. Paulo enim ante dicebat, quia demonstrat Pater Filio quicquid facit. Videbam quasi Patrem facientem, & Filium expectantem: modo rursus video Filium facientem, Patrem (1) vacantem. *Augustinus* 1. de Trinit. (cap. 13.) Non enim quod dicitur: *Omne judicium dedit Filio;* secundum illam locutionem dictum est qua dicitur: *Sic dedit Filio vitam habere in semetipso:* ut significaret quia sic Filium genuit. Si enim sic diceretur, non utique diceretur: *Pater non judicat quemquam:* secundum hoc enim quod Pater æqualem genuit Filium, judicat cum illo. Secundum hoc ergo dictum est, quod in judicio non forma Dei, sed forma Filii hominis apparebit; non quia non judicabit, qui dedit omne judicium Filio, cum de illo dicat Filius infra 19. *Est qui querat & judicet:* sed ita dictum est, *Pater non judicat quemquam,* ac si diceretur: *Patrem nemo videbit in judicio, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit & ab impiis videri, cum & illi, videbunt in quem pupugerunt:* *Zach. 12. Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Vel aliter. Quia

(1) *Al. vocantem.*

Quia dixerat, *Et Filius quos vult vivificat*, ne non nativitatē videretur in se habere naturam, sed non nativitatē potius potestatis jure subsistere, continuo subjecit: *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*. Et in eo quod omne iudicium datum est, naturæ nativitas demonstratur: quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neque nativitas aliquid possit habere nisi datum sit. *Chrysostomus* (hom. 38.) Sicut enim dedit vitam, id est genuit eum viventem, ita dedit iudicium, id est genuit eum iudicem. *Dedit* enim hic positum est, per hunc ingenitum suspicemur, neque duos patres æstimes. Dicit autem, *Omne iudicium*; quia dominus est & puniendi, & honorandi, ut voluerit. *Hilarius 7. de Trinit. (circa med.)* Datum est enim ei omne iudicium, quia vivificat quos vult. Neque ademptum Patri iudicium potest videri, cum ipse non iudicet, quia Filii iudicium ex iudicio est paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicii causa non tacita est: sequitur enim: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*. *Chrysostomus* (homil. 38.) Ne enim audiens quoniam Patrem habet auctorem, dissimilitudinem substantiæ æstimes, & honoris minorationem, complicat honorem Filii Patris honori, eundem ostendens esse honorem Patris, & Filii. Sed numquid Patrem eum dicimus? Absit: qui enim Patrem eum dicit, non adhuc Filium ut Patrem honorat, sed totum confundit. *Augustinus. (a)* Et prius quidem Filius videbatur ut servus, Pater honorabatur ut Deus. Apparebit Filius æqualis Patri: *ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. (b)* Sed quid, si inveniuntur qui Patrem honorificant, & non honorificant Filium? Non potest fieri: unde sequitur: *Qui non honorificat Patrem qui misit illum*. Aliud est enim cum tibi commendatur Deus, quia Deus est, & aliud cum tibi commendatur Deus, quia Pater est. Cum tibi commendatur Deus creator, tibi commendatur omnipotens, spiritus quidam summus, æternus, invisibilis, incommutabilis; cum vero tibi, quia Pater est, commendatur, nihil tibi aliud quam Filius commendatur: quia Pater dici non potest, si Filium non habet. Sed si forte Patrem quidem honorificas tamquam majorem, Filium tamquam minorem, ibi tollis honorem Patris, ubi minorem das Filio. Quid enim tibi aliud videtur ita sentienti, nisi quia Pater æqualem sibi Filium generare aut noluit, aut non potuit? Si noluit, invidit; si non potuit, defecit. (Tra. 33.) Vel aliter. Quod dicitur,

S. Thom. Opr. Tom. IX.

(1) *Al. sic.* (2) *Al. factum est.* (3) *Supplet P. Nicolai* Qui credit. (4) *Al. non audit.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Tract. 21. (b) Et tract. 19. (c) Non est in Glossa quæ nunc extat.

Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem, redditum est resurrectioni animarum, quam sic operatur Filius sicut Pater; sed propter resurrectionem corporum subditur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum*. Non dixit, (1) Sicut: honoratur enim homo Christus, sed non sicut Pater Deus. (Tract. 21.) Sed dicit aliquis: *Misus est Filius, & major est Pater, quia misit*. Recede a carnemissionem audi, non separationem. Res humanæ fallunt homines, res divini purgant; quamquam & ipsæ res humanæ dicant contra se testimonium; velut si quis uxorem velit petere, & per se non possit, amicum majorem mittit qui eam petat. Et tamen attende quam sit aliud in rebus humanis: numquid enim homo pergit cum eo quem mittit? Pater autem qui misit Filium, non recessit a Filio, cum dicat infra 16. *Non sum solus, quia Pater mecum est*. *Augustinus 4. de Trin. (cap. 21.)* Non autem eo ipso quod de Patre natus est, missus dicitur Filius; sed vel eo quod apparuit huic mundo, Verbum caro (2) factum: unde dicit ibid. *A Patre exivi & veni in hunc mundum*: vel eo quod ex tempore cuiusquam mente percipitur, sicut dictum est Sap. 9., *Mitte illam, ut mecum sit, & mecum laboret*. *Hilarius 7. de Trin. (circa med.)* Conclusa igitur sunt omnia adversum hæretici furoris ingenia. Filius est, quia a se nil facit; Deus est, quia quæcumque Pater facit & ipse eadem facit; unum sunt, quia exæquantur in honore: non est Pater ipse, quia missus est.

(e) *Glossa. (c)* Quia dixerat quod *Filius quos vult vivificat*, consequenter ostendit qualiter per Filium perveniatur ad vitam, dicens: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam*. *Augustinus* (tract. 21.) Quandoquidem in audiendo, & credendo vita æterna est, multo magis in intelligendo. Sed gradus pietatis est fides, fidei fructus intellectus. Et non dixit, (3) *Mihi*; sed *credit ei qui misit me*. Quare verbum audit tuum, & credit alteri? Quid voluit dicere nisi quia verbum ejus est in me? Et quid est, *Audit verbum meum*, (4) nisi audit me? Credit autem ei qui misit me: quia cum illi credit, Verbo ejus credit, mihi credit, quia Verbum Patris ego sum. *Chrysostomus* (homil. 38.) Vel non dixit: *Qui audit sermones meos, & credit mihi*: æstimassent enim hoc esse tumorem, & gloriationem verborum superfluum. Dicens autem, *Credit ei qui misit me*, susceptibilem faciebat suum sermonem. Ex duobus

y

bus

bis enim suum sermonem susceptibilem facit, & in hoc quod Patri creditur ab eo qui ipsum audit, & in hoc quod multis bonis ponitur; unde sequitur: *Et in iudicium non venit. Augustinus* (tract. 22.) Sed quis est hic? Erit quisquam Paulo Apostolo melior, qui ait 2. Corinth. 4. „Oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Christi? Aliquando ergo iudicium poena dicitur, aliquando iudicium discretio dicitur. Ergo secundum iudicium discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi, secundum iudicium damnationis hic dicitur, *In iudicium non venit*; id est, non venit in damnationem. Sequitur: *Sed transit a morte in vitam.* Non nunc transit, sed jam transit a morte infidelitatis ad vitam fidei, a morte iniquitatis ad vitam iustitiae. Vel aliter. Ne putares credendo te non mortuum secundum carnem, scias te mortem, quam debes supplicio Adam, persolutorum. Accepit enim ille, in quo tunc omnes fuimus, „Morte morieris: Gen. 2. nec potes evadere divinam sententiam. Sed cum persolveris mortem veteris hominis, suscipies vitam novi hominis, & transitum facies de morte ad vitam. (a) Ad quam vitam? Ad aeternam: resurrecturi enim in fine saeculi, mortui in vitam aeternam transibunt; (b) vita enim ista nec vita nominanda est, quia non est vera vita nisi quae est aeterna. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 64.) Videmus autem homines amatores praesentis vitae temporalis, ac simulandae, sic pro illa laborare ut quando veniat mortis metus, quidquid possunt faciant, non ut auferant, sed ut differant mortem. Si ergo tanto labore, tanta cura agitur ut aliquantulum plus vivatur, quomodo agendum est ut semper vivatur? Et si prudentes dicantur, qui omnibus modis agunt ut differant mortem, & vivant paucos dies; quam (1) stulti sunt qui sic vivunt ut perdant aeternum diem?

• (f) *Augustinus* (tract. 23.) Possent aliquis dicere: Ex Patre aliquis vivificatur cui credit. Quid tu? Non vivificas? Vide quia & Filius quos vult vivificat: unde dicit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint vivent.* *Chrysostomus* (hom. 38.) Cum autem dicat, *Venit hora*, ne forte longum suspiceris tempus, addidit, *Et nunc est.* Sicut enim in resurrectione futura vocem audientes praecipientem suscitabimur, ita (2) & nunc fit. *Theophylactus.* Hoc

enim dixit pro his quos a mortuis suscitatus fuit, scilicet filia Archifynagogi, filio viduae, & Lazaro. *Augustinus* (tract. 22.) Vel aliter. Ne forte quia dixit, *Transit de morte ad vitam*, intelligamus hoc in futura resurrectione, ostendere volens quomodo transit qui credit, subiungit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora. Quae hora? Et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint vivent.* (c) Non inquit, Quia vivunt, audiunt; sed audiendo reviviscunt. Quid est enim audient nisi obediant? Qui enim credunt, & secundum veram fidem agunt, vivunt, & mortui non sunt; qui autem vel non credunt, vel credunt male viventes, & caritatem non habentes, mortui potius deputandi sunt. Et tamen adhuc agitur hora ista, & usque ad finem saeculi ipsa hora una agitur, ut *Joannes* dicit *Epist. 1. cap. 2.* „Novissima hora est.“ *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 64.) *Quando mortui, id est infideles, audient vocem Filii Dei, id est Evangelium; & qui audierint, (3) id est qui obedierint, vivent; id est, justificabuntur, & infideles jam non erunt.* *Augustinus* super *Joannem* (tract. 22.) Sed quaeret aliquis: Habet Filius vitam unde vivant credentes? Audi ipsum dicentem: *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Vivere quippe suum in illo est, non aliunde, non alienum est; non quasi particeps sit vitae, quae non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse. (4) Quid tu? Anima mortua eras. Audi Patrem per Filium surge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te, qui habet vitam in semetipso; & sic agitur prima resurrectio. Haec enim vita, quod Pater, & Filius est, ad animam pertinet. Non enim vitam illam sapientiae sentit corpus, sed mens rationalis. *Hilaris* In Lib. de Synodis (in diffin. 6.) Conclufi quidem haeretici Scripturarum auctoritatibus, hoc solum tribuere solent Filio, ut Patri tantum virtute similis sit; tollunt autem ei similitudinem naturae, non intelligentes, non nisi ex naturae similitudine similitudinem esse virtutis: neque enim aliquando inferior natura superioris a se potiorisque naturae virtutem consequitur. Non autem potest negari quin Filius Dei idem possit, cum dixerit: *Quaecumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter.* Sed similitudini virtutis, naturae similitudo succedit, cum dixit: *Sicut habet Pater vitam*

(1) Al. multi. (2) Al. & tunc fuit. (3) Edit. Romana an. 1570. & Veneta Nicolini an. 1595. omittunt, id est qui obedierint. (4) Legit Nicolai: Quid tu, anima? Non mortua eras? Audit Patrem per Filium: surge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te. Vivificat ergo te Pater, vivificat Filius, qui habet vitam in semetipso, & sic agitur prima resurrectio. Et rursus inferius. Haec enim vita &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Et iterum tract. 22. (c) Tract. 29.

ram in semetipso, ita & Filio dedit habere vitam in semetipso. In vita, naturæ, & essentia significatio est; quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Quod enim in utroque vita est, id in utroque significatur essentia; & vita quæ gignitur ex vita, id est essentia quæ de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur, scilicet quia vita ex vita est, tenet in se originis suæ indissimilem naturam. *Augustinus* 15. de Trin. (cap. 27.) Intelligitur autem Pater non sine vita existenti jam Filio vitam dedisse; sed ita eum sine tempore genuisse ut vita quam Pater Filio gignendo dedit, coæterna sit vitæ ejus qui dedit. *Hilarius* 7. de Trin. (circa med.) Quod enim ex vivo vivum natum est, habet: nativitatæ perfectionem sine novitate naturæ: non enim novum est quiddam ex vivo generatur in vivum, quia nec ex nihilo ad nativitatem vita quaesita est; & vita quæ nativitatem sumit ex vita, necesse est per naturæ unitatem, & perfectæ nativitatæ sacramentum, ut in vivente vivat, & in se habeat vitam viventem. Et quidem naturæ humanæ infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimatis continetur ad vitam, nec statim in ea quod gignitur vivit, neque totum vivit ex vita, cum in ea multa sint quæ sine naturæ sensu, cum excreverint, desiccantur. In Deo vero totum quod est vivit: Deus enim vita est, & ex vita non potest quicquam esse nisi vivum. *Augustinus* (tract. 22.) Ergo quod dicitur, *Dedit Filio*, tale est ac si diceretur, genuit Filium: generando enim dedit. Quomodo dedit ut esset, sic dedit ut vita esset in semetipso, ut non aliunde vita indigeret, sed ipse esset plenitudo vitæ, unde credentes alii viverent, dum viverent. Quid interest? Quia ille dedit, iste accepit. *Chrysostomus* (hom. 38.) Vides indissimilitudinem, in uno solo differentiam ostendentem, in essendo hunc quidem Patrem, illum vero Filium. *Hilarius* de Synod. (circa princ. ubi supra.) Distinguitur enim persona accipientis, & dantis: non enim potest intelligi ipse atque unus a se accepisse qui dederit: quia aliud est sibi vivens, aliud profitens se vivere per auctorem.

(g) *Theophylactus*. Non solum Pater dedit Filio quod vivificet, sed etiam quod iudicium faciat: unde dicit: *Et potestatem dedit ei iudicium facere*. *Chrysostomus*. (hom. 38.) Cujus autem gratia circa hoc continet vertitur, iudicium, dico, & resurrectionem, & vitam? Quoniam hæc maxime omnium sunt (1) quæ possunt difficilem etiam auditorem ad credendum adducere.

Qui enim persuasus est quoniam resurget, & Filio dabit noxas eorum quæ deliquit, etsi nihil aliud viderit, signum hoc suscipiens curret, benignum sibi iudicem faciens. Sequitur: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*. *Paulus* quidem *Samosatenus* non ita ait; sed sic: *Dedit ei potestatem iudicium facere, quia Filius hominis est*. Sed nullam convenientiam habet hoc dictum ita: non enim propterea suscepit iudicium, quia homo est: quia quis prohibet omnes homines esse iudices? Sed quia ineffabilis Dei Filius est, propterea & iudex est. Ita igitur legendum: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*: quia enim videbatur audientibus obstare his quæ dicebantur: quoniam nihil plus æstimabant esse Christum quam purum hominem; quæ vero dicebantur erant majora quam secundum hominem, & etiam quam secundum Angelum, & erant solius Dei: ideo hanc opinionem solvens dixit: Ne miremini quia Filius hominis est: & subdit causam quare non sit mirandum dicens: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei*. Et cujus gratia non dixit: *Nemiremini quia Filius hominis est*: etenim & ipse Filius Dei est? Si resurrectionem posuit, (2) quasi scilicet opus dicens quod Dei proprium erat, dat audientibus ex eo syllogizare de reliquo, quoniam Deus erat, & Dei Filius. Etenim qui argumenta complicant, cum partes ponentes nobiliter demonstraverint quod quaeritur, multoties non inducunt ipsi conclusionem: sed clariorem facientes victoriam, dimittunt illi qui contradicit, ut, pro eis sententiam ferat. Igitur ejus quidem quæ secundum Lazarum resurrectionis supra reminiscens de iudicio tacuit: non enim propter iudicium resurrexit Lazarus: universalem vero resurrectionem indicens, iudicium posuit: unde sequitur: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii*. Quia enim supra dixerat: *Qui audit sermonem meum, & credit ei qui misit me, in iudicium non venit: ut non æstimet quis quod credere sufficit ad salutem, adjecit hæc & de vita, dum dicit: Et qui bona egerunt . . . & qui mala egerunt*. *Augustinus*. (a) (tract. 22. in Joannem.) Vel aliter. In quantum erat Verbum in principio apud Deum, dedit ei vitam habere in semetipso; sed quia Verbum caro factum est ex Virgine Maria, homo factus Filius hominis est; & quia Filius hominis est, accepit potestatem iudicium facere, quod scilicet erit in fine sæculi, & ibi erit resur-

(1) *Duæ Venetæ editiones altera an. 1521. altera vero 1584. & Antuerpiensis an. 1569. sic legunt*: quæ introducere possunt, & inflexibilem facere auditorem. *Nicolai autem in hunc modum legit*: quæ inducere ad fidem possunt etiam inflexibilem auditorem. (2) *Al. quia*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 21. & 23. in Joannem.

rectio corporum mortuorum. Animas ergo suscitavit Deus per Christum Filium Dei, corpora suscitavit per eundem Filium hominis: unde additur: *Quia Filius hominis est*: nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit. *Augustinus* de Ver. Dom. (ser. 64.) Ad iudicium enim forma hominis ventura est, forma illa iudicabit quæ iudicata est; sedebit iudex qui stabat sub iudice; damnabit vero reos qui factus est falso reus. Recursum enim erat ut iudicandi viderent iudicem; iudicandi autem erant boni, & mali: restabat ut in iudicio forma servi & bonis, & malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur. „ Beati „ enim mundo corde, quoniam ipsi Deum vident, bunt: „ Matth. 5. *Augustinus* (a) tract. 22. super Joannem.) Omnes autem qui instituerunt alicujus etiam falsæ religionis sectam, negare resurrectionem mentium non potuerunt; sed multi carnis resurrectionem negaverunt: nisi tu Domine Jesu dixeris eam, quid opponemus contradictoribus? Ad ipsam igitur ostendendam subdit: *Nolite mirari hoc*, scilicet quod dedit potestatem Filio hominis iudicium faciendi, *quia venit hora*. *Augustinus* de Ver. Dom. (ser. 64.) Hic non addit, *Et nunc est*, quia ista hora in fine sæculi erit. Nolite, inquam, mirari, quia dixit: Oportet homines ab homine iudicari: sed quos homines? Non solum quos inveniet vivos: unde sequitur: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt*. *Augustinus* super Joan. (b) (tract. 22.) Quid evidentius? Corpora sunt in monumentis, non animæ. Superius etiam cum diceret, *Venit hora*, & addebat, *Et nunc est*, subiecit, *Quando mortui audient vocem Filii Dei*. Non dixit, Omnes mortui, mortuos enim iniquos voluit intelligi; sed non omnes iniqui obediunt Evangelio; at vero in fine omnes qui sunt in monumentis audient vocem ejus, & procedent. Noluit dicere, Et vivent, quod supra dixit, ubi vitam æternam intelligi voluit & beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Accepisti certe potestatem iudicandi: quia Filius hominis es. Resurgent corpora: de ipso iudicio dic aliquid & hoc audite: *Qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ*, vivere scilicet cum Angelis Dei; *qui male egerunt, in resurrectionem iudicii*. Hic iudicium pro pœna posuit.

(h) *Augustinus* (c) (tract. 22.) Dicturi eramus Christo: Tu iudicabis, & Pater non iudicabit: nonne ergo secundum Patrem iudicabis? Et ideo adiecit: *Non possum ego à me facere quidquam*. *Chrysostomus* (hom. 38.) Hoc est, non extraneum, neque dissimile his quæ vult Pater, à

me fieri videbitis; *sed sicut audio, iudico*: in quo nihil aliud ostendit quam quoniam impossibile est eum aliquid aliud velle quam quod Pater vult: hoc est, ita iudico ac si ipse. Pater esset qui iudicaret. *Augustinus* (tract. 23.) Cum ageretur de resurrectione animarum non dicebat, *Audis, sed Video*. *Audio* enim nunc dicit, tamquam præcipientis Patris imperium. Jam ergo sicut homo loquitur, quo major est Pater. *Augustinus* (d) in sermone contra Arrianos (cap. 13.) Vel aliter dicit Filius, *Sicut audio, iudico*, sive ex humana subiectione, quia filius hominis est, sive secundum illam incommutabilem, simplicemque naturam quæ sic est Filii ut tamen ei de Patre sit: in qua natura non est aliud audire, aliud videre, aliud esse. Unde ab illo est ei audire, & videre à quo illi est ipsum esse. (In eodem sermone cap. 17.) Et ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitum est Verbum, ut idem Verbum sit veritas, ita secundum veritatem iudicat. (In eod. ser. cap. 18.) Sequitur: *Et iudicium meum iustum est: quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris*. Hoc enim dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram qui voluntatem suam querendo, non ejus à quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso; sed iustum iudicium habitum est de ipso. Ipse quippe faciens voluntatem suam, non Dei, moriturum se esse non credidit; sed hoc iudicium ejus iustum non fuit. Denique fecit, & mortuus est: quia iudicium Dei iustum est, quod iudicium facit Dei Filius, non querendo voluntatem suam, cum sit etiam hominis Filius: non quia ipsius in iudicando nullâ voluntas est, sed quia non ita est voluntas ejus propria ut sit à voluntate Patris aliena. *Augustinus* super Joan. (e) (tract. 22.) Non ego quero voluntatem meam propriam, id est Filii hominis, quæ resistat Deo: faciunt enim homines voluntatem suam, non Dei, quando faciunt quod volunt, non quod jubet Deus. Quando autem ita faciunt quod volunt ut tamen sequantur voluntatem Dei, non faciunt voluntatem suam. Vel ideo dicit Filius: *Non quero voluntatem meam*: quia Christus non est de se, sed de Patre suo est. *Chrysostomus* (hom. 38.) Ostendit enim non aliam esse Patris voluntatem præter suam, sed unam utriusque. Si vero humani hoc loquitur, ne mireris: hominem enim purum adhuc eum (1) æstimabant. Inde igitur suum iudicium iustum esse dixit, unde quilibet (2) alius excusans dixisset; qui enim sua vult statuere, in suspitionem devenit de corruptione iustitiæ; qui

(1) Al. æstimant. (2) Al. aliud.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Ibidem. (c) Ut supra, tract. 19. (d) Contra sermones Arrianorum, non ut prius præposere, in sermone contra Arrianos. (e) Tract. 19.

qui vero non suis innititur, quam occasionem habebit ut injusta judicet? *Augustinus* (tract. 21.) Filius unicus dicit, *Non quæro voluntatem meam; & homines volunt facere voluntatem suam. Faciamus ergo voluntatem Patris, Christi, & Spiritus Sancti: quia horum una voluntas: una potestas, una majestas est.*

(1) *Chrysostomus* (hom. 39.) Quia Christus magna de se enuntiaverat, quorum demonstratio non erat dicta; ad confirmationem eorum quæ dicta sunt, oppositionem eorum inducit, dicens: *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum.* Quis autem non statim turbabitur, Christum audiens hoc dicentem? Etenim in multis locis apparet sibi ipsi testatus. Si igitur omnia hæc falsa sunt, quæ nobis erit spes salutis? Unde veritatem inveniemus, cum ipsa veritas dicat: *Testimonium meum non est verum?* Hoc igitur quod dicit, *Non est verum*, non quantum ad dignitatem suam, sed quantum ad illorum suspicionem loquebatur. Póterant enim ei Judæi subinferre: Quoniam tibi non credimus: nullus enim umquam sibi testans dignus est fide. Deinde post oppositionem alias dat responsiones manifestas, & irrefragabiles, tres inducens testes eorum quæ dicta sunt: opera quæ ab ipso sunt facta, Patris testimonium, & Joannis prædicationem: & ponit priorem minorem, eam scilicet quæ Joannis: unde dicit: *Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quoniam verum est testimonium ejus quod perhibet de me.* *Augustinus* (de Ver. Dom. ser. 43.) Noverat enim ipse verum esse de se testimonium suum; sed propter infirmos, & propter incredulos quærebat sol lucernas: fulgorem quippe solis lippitudo eorum ferre non poterat; ideo quæsitus est Joannes, qui testimonium perhiberet veritati. Martyres nonne testes sunt Christi, ut testimonium perhibeant veritati? Sed si diligentius inspicimus, quando martyres perhibent illi testimonium, ipse sibi perhibet testimonium: ipse enim habitat in martyribus, ut perhibeant testimonium veritati. *Alcuinus.* Vel aliter. Quia Christus Deus erat & homo, utriusque naturæ proprietatem ostendit, aliquando loquens secundum hoc quod ex hominibus assumpsit, aliquando secundum majestatem divinitatis. Quod ergo ait, *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, ex parte humanitatis est accipiendum, & est sensus. *Si ego homo de me perhibeo testimonium, scilicet absque Deo, testimonium meum non est verum*: unde sequitur: *Alius est qui testimonium perhibet de me.* Pater enim testimonium perhibet de Christo, quia in baptismo vox Patris audita est, & in monte transfigurato Christo. Sequitur: *Et*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit Nicolai quasi vere necessarium non fuerit.*

scio quia verum est testimonium ejus. Deus enim veritas est: ergo testimonium veritatis quid alium potest esse quam verum? *Chrysostomus* (hom. 39.) Sed secundum priorem intellectum possent illi dicere: Si non est verum testimonium tuum, quomodo dicis, Quoniam novi quod est verum testimonium Joannis? unde ad eorum suspicionem respondet dicens: *Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati*; quasi dicat: Non misistis ad Joannem, si eum dignum fide non opinaremini. Et, quod utique majus est, non miserunt ad eum interrogandum de Christo, sed de seipso. Qui enim misi sunt non dixerunt: Quid dicis de Christo; sed *Tu quis es? . . . Quid dicis de teipso?* supra 1. Ita magnam de homine admirationem habebant. *Alcuinus.* Ille autem testimonium perhibuit, non sibi, sed veritati; sicut amicus veritatis veritati Christo testimonium perhibuit, Non autem Dominus refellit testimonium Joannis; (1) quod vere necessarium fuit; sed ostendit non ita debere homines in Joannem intendere ut jam non putent solum Christum sibi esse necessarium: unde subdit: *Ego autem non ab homine testimonium accepi.* *Beda.* Quia non indigeo. Joannes autem etsi testimonium perhibuit, non tamen ut Christus cresceret, sed ut homines ad ipsius cognitionem promoveret. *Chrysostomus* (hom. 39.) Testimonium etiam Joannis, testimonium Dei erat: ab illo enim discens dixit quod dixit. Sed ne dicant: Unde manifestum est quod a Deo didicit quod didicit? eorum suspicionem correxit, dicens: *Sed hoc dico, ut vos salvi sitis*; quasi dicat: Ego quidem Deus existens, non indigebam hujusmodi testimonio humano: quia vero ei magis attenditis, & eum magis omnibus fide dignum putatis, mihi autem neque miracula facienti credidistis; propter hoc vobis commemorato testimonium illius: ut enim non dicant: Quid igitur sibi dixit, nos autem non suscepimus? ostendit quoniam non acceptaverunt quæ ab eo dicta sunt: unde sequitur: *Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus.* Hoc autem quod dicit, *Ad horam*, facilitatem credendi ostendit, & quam cito ab eo resillierunt: quod si non fecissent, cito eos ad Jesum manuduxisset. Vocando autem eum lucernam, ostendit quoniam non ex se habebat lumen, sed a Spiritu Sancti gratia. *Alcuinus.* Joannes enim erat lucerna illuminatus a Christo luce, ardens fide & dilectione, lucens verbo, & actione, qui præmissus est, ut inimicos Christi confunderet, secundum illud Psal. 131., *Paravi lucernam, Christo meo: inimicos ejus induant confusio-*

ne. *Chrysostomus* (hom. 39.) *Ad Joannem*

igitur vos duco non quasi illius indigens testimonio, sed ut vos salvemini: nam habeo majus testimonium Joanne; & hoc est quod sequitur: *Ego autem habeo testimonium majus Joanne.* Hoc autem est quod est ab operibus: unde sequitur: *Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia misit me Pater.* *Alcuinus.* Quod enim cæcos illuminat, aures aperit, ora mutorum resolvit, dæmonia fugat, mortuos suscitatur, opera hæc testimonium perhibent de Christo. *Hilarius* 6. de Trin. (circa med.) Unigenitus enim Deus, non (1) hominis testimonio tantum, sed etiam virtutis, docet esse se Filium: opera enim ejus quæ facit, testantur eum à Patre missum. Itaque Filii obedientia, & paterna auctoritas doceatur in missio. Sed quia opera non sufficiunt (2) in credibilibus ad testimonium, sequitur *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me.* Revolvyte evangelica volumina, & omne eorum opus recensete: nullum aliud Patris de Filio testimonium extat in libris, quam quod hic sit Filius suus. Quid infertur hodie calamitæ, ut adoptio nominis sit, ut mendax Deus sit, ut nomina inania sint? *Beda* (in 5. cap. Joan.) Missio autem incarnatio ejus debet intelligi. Denique ostendit quod Deus incorporeus sit, & quod corporalibus, & visibilibus oculari videri non possit: unde sequitur: *Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis.* *Alcuinus.* Possent enim Judæi dicere: Nos soliti sumus vocem Domini audire in Sina, & eum vidimus in specie ignis. Si ergo Deus (3) perhibet testimonium de se, nos intelligeremus vocem Domini. Contra hoc dicit: *Ego habeo testimonium à Patre, quamvis non intelligatis: quia vos nunquam audistis vocem ejus, neque speciem ejus vidistis.* *Chrysostomus* (hom. 39.) Quomodo ergo Moyses dicitur Deut. 4. „ Si facta est aliquando hujusmodi res, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, & vidisti? Vidisse etiam eum dicuntur *Esaias*, & alii plures. Quid ergo est quod nunc ait Christus? In philosophicum eos inducit dogma, paulatim ostendens quoniam neque vox circa Deum est, neque species; sed superior & figuris est, & loquelis talibus. Sicut enim dixit, *Neque vocem ejus audistis*, propter hoc non indicat quod vocem emittat; sed non audibilem; ita dicens, *Neque speciem ejus vidistis*, non hoc dicit, quod speciem sensibilem habeat, & visibilem, sed quoniam nihil horum est circa Deum. *Alcuinus.* Non enim carnalibus auribus, sed spiritali intelligentia per gratiam Spiritus Sancti audiri potest. Non ergo vocem spiritalem audierant, quoniam

eum amare, & præceptis ejus obedire volebant, neque speciem ejus viderunt, quia non exterioribus oculis videri potest, sed fide, & dilectione. *Chrysostomus* (hom. 39.) Sed neque possibile erat eis dicere, quod præcepta ejus suscepissent, & servarent; ideoque subjungit: *Et verbum ejus non habetis in vobis manens*, id est præcepta Dei, legem, & Prophetas: etsi enim ea Deus constituit, sed apud vos non sunt: (4) & si Scripturæ ubique docent ut mihi credatis, vos autem non creditis, manifestum est quod sermo ejus deficit à vobis. Et propter hoc subdit: *Quia quem misit ille, huic vos non creditis.* *Alcuinus.* Vel aliter. Verbum quod in principio erat, non habent in se manens qui verbum Dei quod audiunt, & memoria tenere, & opere implere continent. Dixerat igitur se habere testimonium à Joanne, ab operibus, à Patre; addit & testimonium à lege, quæ data est per Moysen, dicens, *Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vitam æternam habere; & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me;* quasi dicat: Vos in Scripturis putatis vitam æternam habere, & me quasi contrarium Moysi repudiatis; testimonio ipsius Moysi me esse Deum intelligere potestis; si ipsas Scripturas diligenter investigatis. Omnis enim Scriptura testimonium perhibet de Christo, sive per figuras, sive per Prophetas, sive per Angelorum (5) ministeria. Sed his Judæi de Christo non crediderunt; & ideo vitam æternam habere non possunt: unde sequitur: *Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis?* quasi dicat: Scripturæ perhibent testimonium; & tamen per tot testimonia non vultis venire ad me, id est, non vultis mihi credere, & à me quærere veram salutem. *Chrysostomus* (hom. 39.) Vel aliter potest continuari. Possent illi dicere: Qualiter si vocem ejus non audivimus, Deus tibi testatus est? Et ideo dicit: *Scrutamini Scripturas, ostendens quod per has testatus est Deus de eo: etenim in Jordane testatus est, & in monte. Sed vocem quidem factam in monte non audierant; factam autem in Jordane audierunt; sed non attenderunt.* Propterea mittit eos ad Scripturas, ostendens quoniam & Patris testimonium illic est (Hom. 40.) Non autem ad lectionem simplicem Scripturarum, sed ad scrutationem exquisitam eos mittebat: quia ea quæ de eo dicebantur in Scripturis, desuper obumbrabantur, neque in superficie exprimebantur, sed velut quidam thesaurus recondabantur. Non dicit autem, (6) In quibus habetis vitam æternam; sed *in quibus æstimatis vos habere;* ostendens quoniam non capiebant magnum fructum, & nobilem ex Scripturis, sola lectione æstimantes se salvari

(1) *Al.* nominis. (2) *Al.* conjunctim legitur in credibilibus. *Nicolaus autem ponit incredulis.* (3) *Al.* perhibuit. (4) *Al.* Si enim Scripturæ. (5) *Al.* mysteria. (6) *Al.* omittitur præpositio. In.

cum fide essent privati: propter quod subdit: *Et non vultis venire ad me*; quia ei credere volebant. *Beda* (in 5. cap. Joan.) Quod autem *venire* pro credere ponatur, Psalmista ostendit dicens, Psal. 33. „Accedite ad eum, & illuminamini.“ Subdit autem, *Ut vitam habeatis*; si enim anima quæ peccat moritur; (1) ipsi anima, & mente mortui erant. Promittebat ergo illis vitam animæ, vel felicitatis æternæ.

(k) *Chrysostrmus* (homil. 40.) Quia Dominus supra meminit & Joannis, & testimonii Dei, & operum suorum, ut eos ad seipsum attraheret, probabile erat multos suspicari quod hæc diceret, gloriam hominum amans; & ideo contra hoc dicit: *Claritatem ab homine non accipio*; hoc est, non indigeo. Non enim est mea natura talis ut indigeat quæ ab hominibus est gloria. Si enim sol à lucernæ lumine non recipit adjectionem, multo magis ego humana gloria non indigeo. *Alcuinus*. Vel *claritatem ab hominibus non accipio*; id est, laudem humanam non quero; non enim veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, sed honorem hominibus darem spiritualement. Non ergo ideo hoc loquor, ut gloriam meam quæram, sed condoleo vobis errantibus, & volo vos reducere ad viam veritatis: unde dicit: *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* *Chrysostrmus* (hom. 40.) Quasi dicat: Ideo hoc dixi, ut convincam vos quoniam propter amorem Dei me non persequimini: etenim ipse testatur mihi & per opera, & per Scripturas. Oportebat igitur ut sicut me abjiciebatis, æstimantes esse Deo contrarium; ita nunc ad me veniretis, si Deum amaretis; sed non amatis. Non autem ab his solum, sed etiam à futuris hoc ostendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo; illum accipietis.* Ideo dicit se in nomine Patris venisse, ut omnem abscindat occasionem indevotionis. *Alcuinus*. Ac si dicat: Ideo veni in mundum, ut per me glorificetur nomen Patris, quia Patri omnia attribuo. Dilectionem ergo Dei non habebant, quia volebant eum recipere quia Patris venerat facere voluntatem. Antichristus autem venit in nomine non Patris, sed suo, ut non gloriam Patris, sed suam quærat. Quia enim Judæi noluerunt recipere Christum; pœna peccati hujus congruet ut recipiant Antichristum, ut qui nolunt credere veritati; credant mendacior. *Augustinus* de Verbo Dom. (serm. 45. à med.) Sed audiamus & Joannem. „Audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt.“ 1. Joan.

2. Quid autem expavescis in Antichristo, nisi quia nomen suum honoraturus est, & nomen Domini contempnurus? (2) Quid aliud facit qui dicit, Ego justifico, nisi boni fuerimus, peristis? Ergo vita mea ex te pendeat, & salus mea ex te religabitur. Ita ne oblitus sim fundamentum meum? Nonne petra erat Christus? *Chrysostrmus* (hom. 40.) Sic igitur irrefragabilem indevotionis eorum ponit demonstrationem; quasi dicat: Si ut amantes Deum me persequeremini, multo magis in Antichristo hoc vos facere oportet: ille enim non dicit se à Patre missum, neque secundum voluntatem illius venire; sed è contrario ea quæ sibi non congruunt rapiens, super omnia Deum se esse dicet. Manifestum est igitur quod livoris persecutio erat qua Christum persequabantur, & odii in Deum. Deinde causam eorum infidelitatis ponit dicens, *Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis?* Hinc enim rursus ostendit quoniam non quæ Dei sunt intendebant, sed propriam volebant passionem defendere. *Alcuinus*. Magnum igitur vitium est jactantia, & humanæ laudis ambitio, quæ de se vult æstimari quod de se non habet. Ideo enim non possunt credere, quia superba mens eorum laudari desiderat, & se super alios efferre. *Beda*. Hoc autem vitium melius caveri non potest, quam ut ad conscientias nostras redeamus, nosque pulverem esse consideremus; & si quid nobis boni inesse deprehendimus, non nobis, sed Deo ascribamus. Instruimur etiam ut semper nos tales exhibeamus quales ab aliis videri desideramus. Denique possent ipsi respondere: Ergo accusabis nos apud Patrem? & ideo eorum questionem præveniens subdit: *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem.* *Chrysostrmus* (homil. 40.) Quia scilicet non veni damnare, sed salvare. *Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.* Sicut enim de Scripturis supra dixit, *In quibus putatis vitam æternam habere*; ita & de de Moysè ait, *In quo vos speratis*, ex propriis eos ubique capiens. Sed dicent: Qualiter nos ille accusabit? Quid tibi, & Moysi commune, qui sabbatum solvisti? & ideo subdit: *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Hæc ex superioribus constitutionem habent: cum enim in confessionem ductum sit quod à Deo veni, ab operibus, à voce Joannis, à Patris testimonio; manifestum est quod Moyses eos accusabit: etenim dixit: (3) Si quis venerit signa faciens, & ad Deum ducens, & futura prædicans cum veritate, oportet

(1) *Al.* & ipsi. (2) *Sic plenius Nicolai.* Quid aliud facit qui dicit, Ego justifico? Sive illi qui dicunt: Nisi boni fuerimus, peristis. (3) *Al. contrario inferri potest ex Deuter. 13: 1. ut notat Nicolai.*

ter ei obedire. Christus autem hæc omnia fecit, nec ei crediderunt. *Alcuinus*. Forſitan autem mere noſtro poſuit, non quia dubitatio ſit in Deo. Scripſit autem de Chriſto Moyses dicens Deut. 18. „ Prophetam vobis ſuſcitabit Deus de fra- „ tribus veſtris : tamquam me ipſum audietis. “ *Auguſtinus* contra Fauſtum (Lib. 16. cap. 9.) Sed & omne quod ſcripſit Moyses, de Chriſto eſt ; ideſt, ad Chriſtum omnino pertinet, ſive quod eum figuris rerum vel geſtarum vel dictarum prænuntiet, ſive quod ejus gratiam, gloriamque commendet.

Sequitur: *Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis creditis? Theophylaſtus*. Quasi

dicat : Ipſe etiam ſcripſit, & apud vos libros reliquit, ut ſi forte obliſceremini, de facili recordari poſſitis ; & cum ſcriptis non creditiſtis, quomodo verbis meis non ſcriptis creditis ? *Alcuinus*. Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta, quæ rapinam, & alia mala prohibent, & implere negligunt, dicta Evangelii, quæ perfectiora, & ſubtiliora ſunt, implere non valent. *Chryſoſtomus* (hom. 40.) Et quidem ſi attenderent hiſ quæ dicebantur, oportebat quætere, & ab eo diſcere quæ ſunt illa quæ Moyses de eo ſcripſit ; ſed ſilent : talis enim eſt nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat proprium venenum conſervans.

C A P U T VI.

(a) **P**ost hæc abiit Jeſus trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis ; & ſequebatur eum multitudo magna, quia videbant ſigna quæ faciebat ſuper hiſ qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jeſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat autem proximum paſcha dies feſtus Judæorum. Cum ſublevaſſet ergo oculos Jeſus ; & vidiffet quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum : Unde ememus panes ut manducent hi ? Hoc autem dicebat tentans eum : ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Reſpondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unusquiſque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri : Eſt puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces. Sed hæc quid ſunt inter tantos ? Dixit ergo Jeſus : Facite homines diſcumbere. Erat autem foenum multum in loco. Diſcubuerunt ergo viri numero quaſi quinque millia. Accepit ergo Jeſus panes, & cum gratias egiffet, diſtribuit diſcumbentibus : ſimiliter & ex piſcibus quantum volebant. Ut autem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis ; Colligite quæ ſuperaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piſcibus, quæ ſuperfuerunt hiſ qui manducaverant. Illi ergo homines, cum vidiffent quod Jeſus fecerat ſignum, dicebant, quia hic eſt vere Prophetæ qui venturus eſt in mundum.

(b) Jeſus ergo cum cognoviſſet quia venturi eſſent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus. Ut autem ſero factum eſt, deſcenderunt diſcipuli ejus ad mare ; & cum aſcendiſſent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jeſus ; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigaſſent ergo quaſi ſtadia viginti quinque aut triginta, vident Jeſum ambulanteſ ſupra mare, & proximum navi fieri ; & timuerunt. Ille autem dicit eis : Ego ſum : nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, & ſtatim navis fuit ad terram ad quam ibant.

(c) Altera die turba, quæ ſtabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi niſi una ; & quia non introiſſet cum diſcipulis ſuis Jeſus in navim, ſed ſoli diſcipuli ejus abiiffent. Aliæ vero ſupervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi manducaverunt panem gratias agentes Deo. Cum ergo vidiffet turba quia Jeſus non eſſet ibi, neque diſcipuli ejus, aſcenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Jeſum. Et cum inveniſſent eum trans mare, dixerunt ei : Rabbi, quando huc veniſti ? Reſpondit eis Jeſus, & dixit : Amen amen dico vobis : quæſtitis me, non quia vidiffiſtis ſigna, ſed quia manducaſtiſtis ex panibus, & ſaturati eſtiſtis. Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam : quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater ſignavit Deus.

(d) Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei ? Reſpondit Jeſus, & dixit eis : Hoc eſt opus Dei : ut credatiſ in eum quem miſit ille. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis ſignum, ut videamus, & credamus tibi ? Quid operariſ ? Patres noſtri manducaverunt manna in deſerto, ſicut ſcriptam eſt : Panem de cælo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Jeſus : Amen amen dico vobis : non Moyses dedit vobis panem de cælo,

lo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus est qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

(e) Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vite. Qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & eum qui venit ad me non ejiciam foras; quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hęc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo; sed resuscitem illud in novissimo die. Hęc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(f) Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: & dicebant: Nomen hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cælo descendi? Respondit ergo Jesus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quisquam; nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem.

(g) Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam. Ego sum panis vite. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

(h) Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

(i) Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis; nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(k) Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestris manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hęc dixit in synagoga, docens in Capharnaum.

(l) Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo: & quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: & jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Juda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

(a) **C**hrystostomus (hom. 41.) Sicut (1) jacula cum in durum aliquid incidunt, magno impetu huc illuc disperguntur; (2) mollius vero affecta figuntur, & desinunt; ita & si cum audacibus hominibus impetuose incesserimus, sæviunt magis; si autem cesserimus, facile mollimus eorum insaniam. Propterea Christus furorem ex præmissis sermonibus (3) natum, secedendo mitigavit, in Galilæam vadens; (4) non tamen ad eadem loca unde Hierusalem ascenderat: non enim in Chana Galilææ, sed ultra mare ivit: unde ait: *Post hæc abiit, trans mare Galilææ.*

(1) Quatuor sæpe citata exempla hunc in modum legunt. Sicut jacula cum in durum aliquid incidunt, cum multo impetu jaciuntur; cum autem non habuerint aliquid obvians, dissolvitur cito immisso, & quiescit; ita & si &c. (2) *Al. melius.* (3) *Al. tantum.* (4) *Sic legunt quatuor modo citatæ editiones; Romana autem an. 1570. & Veneta an. 1593. habent non tamen loca quæ ante petierat.*

Galilææ, quod est Tiberiadis. Alcuinus. (a) Hoc mare pro diversitate locorum diversis nominibus vocatur; sed quantum ad præsentem locum, mare Galilææ propter provinciam, Tiberiadis autem à civitate dicitur. Mare autem dicitur, non quia sit amara aqua; sed juxta Hebraicum modum, omnium congregationes aquarum maria vocantur: quod mare Dominus etiam frequenter transit, ut populis ibi manentibus verbum prædicationis impendat. *Theophylactus.* Transit enim de loco ad locum probando populi voluntatem, & avidiores homines uniuscujusque civitatis, & sollicitiores reddens: unde sequitur: *Et sequebatur eum multitudo magna: quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.* *Alcuinus. (b)* Scilicet quod cæcos illuminabat, & alia hujusmodi. Et sciendum est, quod quoscunque in corpore sanabat, eos pariter reformabat in anima. *Chrysostomus (hom. 40.)* Tanta autem doctrina potentes, à signis magis movebantur, quod grossioris mentis erat. „ Signa enim (ut ait Paulus 1. Corinth. 14.) non sunt data fidelibus, sed infidelibus. Sapientiores autem erant illi de quibus (1) in Matthæo cap. 4. dicitur, quod stupebant in doctrina ejus. Sed quare non dicit quæ signa videbant eum facientem? Quoniam hic Evangelista (2) majorem partem libri in sermonibus Domini consumere studuit. Sequitur: *Subiit in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.* In montem quidem ascendit propter signum quod fieri debebat. Sed quod discipulos secum ascendere fecit, accusatio multitudinis erat non sequentis eum. Ascendit etiam in montem erudiens nos à tumultibus, & ab ea quæ in mundo est turbatione, requiescere: apta enim ad philosophiam solitudo est. Sequitur: *Erant autem proximum pascha dies festus Judæorum.* Vide qualiter in anno integro nihil plus Evangelista nos docuit de signis Christi quam quod paralyticum sanavit, & filium Regali: non enim studuit

universa annuntiare, sed ex multis magna, & pauca. Qualiter igitur non ascendit ad diem festum? Paulatim solvebat legem, occasionem capiens à Judaica nequitia. *Theophylactus.* Quia enim Judæi eum persequabantur, occasionem recessus accipiens, legem exclusit, innuens observantibus quod veritate adveniente, omnis cessat figura; & quod legibus non subjicitur, ut legalia festa perficeret. Et vide hoc quod non erat festum Christi, sed Judæorum. *Beda. (c)* Si quis autem verba Evangelistarum diligenter consideraverit, facile cognoscat quia unius anni spatium fuit inter decollationem Joannis & passionem Domini. Cum enim Matthæus dicat, quia Dominus audita nece Joannis secessit in desertum locum, & ibi turbas pavit; & Joannes dicit, quod proximum erat pascha Judæorum, quando turbas pavit, aperte demonstratur quia imminente paschali festivitate decollatus est Joannes. Evoluta autem unius anni spatium, passus est Christus in eadem festivitate. Sequitur: *Cum sublevasset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi? (d)* Dixit: *Cum sublevasset oculos Jesus,* ut disceremus quia oculos non erigebat huc atque illuc; sed (3) pudice sedebat attentus cum discipulis suis. *Chrysostomus (homil. 41.)* Neque etiam simpliciter sedebat cum discipulis suis, sed diligenter loquens aliquid eis, & eos ad seipsum convertens. Deinde respiciens vidit turbam ad se venientem. Cujus igitur gratia Philippum interrogat? Sciebat enim quod discipulorum ejus congregatio ampliori indigebat doctrina. Talis autem erat Philippus, qui postea dixit infra 14. *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Propterea igitur prius eum erudiebat. Nam si simpliciter factum esset, miraculum non tantum appareret; nunc autem prius cogit confiteri inopiam, ut certius discat miraculi magnitudinem: unde sequitur: *Hoc autem dicebat tentans eum. (4)* Non quidem ignorans id quod de-

(1) *Al.* in Luca (cap. 4.) (2) *Al.* meliorem. (3) *Al.* publice. (4) *P. Nicolai sequentem Augustini appendicem inserit, quam se reponere dicit pro ea quam de tentatione carnis, & diaboli, ut ex Glossa desumptam (sed quæ nec in Glossa extat, neque huc pertinet) interponebat editio Parisiensis. Est quædam hujusmodi: Augustinus de Verb. Domini serm. 11. Est tentatio adducens peccatum, qua Deus neminem tentat, secundum quod Jacob. 1. dicitur esse intentator malorum: & est tentatio probans fidem secundum illud quod habetur Deut. 13. „ Tentat vos Dominus Deus vester. Sic igitur intelligendum quod in Evangelio Christus interrogabat discipulam, tentans eum. Tum profertur. Chrysostomus iterum ubi supra. Non quidem ignorans &c. Neque eam tamen Glossæ appendicem, qua ex fide Nicolai habetur in prædicta Parisiensi editione, in aliquo exemplorum quæ ad manus sunt, reperire potuimus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Æquivalenter tantum, non expresse quoad priorem appendicem; sed sequentia nullo modo; quorum pars implicite in Glossa indicatur, cetera non occurrunt. (b) Nihil tale iterum Alcuinus expresse; sed quod Jesum utique sequeretur maxima multitudo, quæ doctrinæ, sanationis & refectionis ab eo cælestis munera sumæ perciperet; spiritualiter instrui, sanari, & satuari, desiderans. Reliqua indicantur in Glossa. (c) In 6. Marci cap. paulo aliis quam his verbis, cum quibus prius confundebantur sequentia Theophylacti. (d) *Theophylactus.*

debat ab ipso dicti, (1) sed humano more hoc dictum est. Sicut enim quod dicitur, Qui servatur corda hominum, non ostendit ignorantiam servationem, sed certissimam cognitionem; ita cum hic dicit quod tentavit eum, nihil aliud dicit quam quoniam sciebat certissime. Sed aliud est dicere, quoniam probavit eum faciebat, per talem interrogationem inductionis in certissimam signi cognitionem. Propter hoc & Evangelista, ne infirmitate locutionis, minorationem aliquam suspiceris, subjungit: *Ipso enim sciebat quid esset facturum.* Alcuinus. Interrogat igitur, non ut ignorata discat, sed ut discipulo adhuc rudi propriam tarditatem ostendat, quam ipse in se perpendere non valebat. *Theophylactus.* Vel etiam ut aliis ipsum ostenderet, non tamquam cor ejus ignorans. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.)* Sed si Dominus, secundum narrationem Joannis, prospectis turbis quaesivit a Philippo, tentans eum, unde illis escæ dari possent, potest movere quomodo sit verum, quod alii narraverunt, prius dixisse Domino discipulos, ut dimitteret turbas. Quibus ille respondit secundum Matthæum cap. 14., Non, habent necesse ire: date eis vos manducare. Intelligitur igitur, post hæc verba Dominum inspexisse multitudinem, & dixisse Philippo quod Joannes commemorat, alii autem prætermiserunt. *Chrysostomus.* (hom. 41.) Vel aliter. Alia quidem sunt illa, alia autem sunt hæc, non eisdem facta temporibus. *Theophylactus.* Philippum igitur Dominus tentans utrum fidem haberet, invenit eum adhuc humanis passionibus subjacentem: quod patet ex hoc quod sequitur. Respondit ei. *Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.* Alcuinus. In quo tarditatem suam ostendit: nam si perfecte de creatore intelligeret, de ejus potentie largitate non diffideret. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.)* Quod autem Philippus hic apud Joannem respondet, hoc Marcus a discipulis responsurum esse commemorat, volens intelligi, hoc ex ore ceterorum Philippum respondisse; quamquam & pluralem numerum pro singulari usitatissime ponere potuerit. *Theophylactus.* Sed & Andream Dominus similem Philippo invenit, quamvis alius de illo contemplans; sequitur enim: *Dicit et unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.* *Chrysostomus* (hom. 41.) Estimo quidem non sine causa id eum dicere; sed quia audiverat signum quod Eliseus de panibus hordeaceis fecerat: pavit

enim de viginti panibus centum homines. Ascendit igitur mente in aliquod excelsam; sed ad summum non potuit pervenire: quod patet per hoc quod subdit: *Sed hæc quid sunt inter tantos?* Estimabat enim quod de paucioribus pauciora, & de pluribus plura facturum esset qui miracula faciebat; sed hoc non erat verum: similiter enim ei facile erat & de pluribus, & de paucioribus pascere turbas: non enim materia subjecta indigebat; sed ne viderentur creaturae alienæ esse ab ejus sapientia, ipsi creaturis utitur ad materiam miraculorum. *Theophylactus.* Confundantur Manichæi, qui dicunt, quod panes, & omnia hujusmodi creata sunt a malo Deo: quia boni Dei Filius Jesus Christus panes multiplicavit: nam si creaturae malæ fuissent, nequaquam bonus mala multiplicasset. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 44.)* Quod autem Andreas apud Joannem de quinque panibus, & duobus piscibus suggessit, hoc ceteri, pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum personam retulerunt. *Chrysostomus* (hom. 41.) Discamus autem hic qui voluptati attendimus quæ comedebant mirabiles viri illi, & magni; & quantitatem eorum quæ inferebantur. (2) & vilitatem mensæ eorum. Nondum autem apparentibus panibus jussit eos discumbere, ut discas quoniam non entia ut entia ei subsistunt, sicut Paulus ait Rom. 14., Qui vocat ea quæ non, sunt tamquam ea, quæ sunt. Sequitur enim: *Dicit eis Jesus: Facite homines discumbere.* Alcuinus. (a) Ad literam homines discumbere dicimus jacentes comedere more antiquo: unde sequitur: *Erat autem fœnum multum in loco.* *Theophylactus.* Id est herba viridis: erat enim pascha, quod in primo mense veris perficiebatur. Sequitur: *Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque mille:* Soli viri numerantur ab Evangelista, quia legalem consuetudinem sequebatur. Etenim Moyses a viginti annis & supra, populum connumeravit, nulla mentione de mulieribus facta; inveniis quod omne quod virile est, & juvenile, dignum & honorabile est apud Deum. Sequitur: *Acceptit ergo Jesus panem, & cum gratias egiisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant.* *Chrysostomus* (hom. 41.) Sed quare paralyticum debens sanare non orat, neque suscitans mortuos, neque mare quietans; hic autem orat gratias agens? Ut scilicet ostendat, eos qui comestionem incipiunt, gratias agere oportere Deo. Sed & aliter in minoribus maxime orat, ut discas quod non propter indigentiam orat. Si enim indigeret orare, multo magis in majoribus hoc fecisset; quia vero illa ex auctoritate facit, manifestum est

(1) Al. sed humane hoc dictum est. (2) Al. & utilitatem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex Alcuino, non occurrit.

est quod hic condescendendo nobis, orat; & adhuc quoniam turba multa erat præsens, oportebat eis suaderi quod secundum voluntatem Dei advenerat, & ideo cum occulte aliquid miraculum faciebat, non orabat; sed coram multis orabat, ne crederent quod esset Deo contrarius. *Hilarius* 3. de Trinitate. Quinque igitur panes offerunt turbæ, & franguntur: subrepunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreationes, non imminuitur unde præfringitur; & tamen præfringentis manuum fragmenta occupant: non sensus, non visus, profectum tam conspicibilis operationis, assequitur: est quod non erat, videtur quod non intelligitur: solum superest ut Deus omnia posse credatur. *Augustinus* (tract. 24.) Unde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes: potestas enim erat in manibus Christi; panes autem illis quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit, multiplicata. *Chrysostomus* (hom. 41.) Vide autem quanta est servi, & domini differentia: nam Prophetæ quasi ex mensura habentes gratiam, ita miracula faciebant; Christus autem absoluta virtute faciens, cum multa superabundantia omnia operabatur. Sequitur: *Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum.* Non quidem hæc ostentatio superflua fuit, sed ne phantasmam æstimarent quod factum est, propter quod etiam ex subiecta materia miraculum fecit. Sed quare non turbis dedit fragmenta portanda, sed discipulis? Quoniam hos maxime erudire volebat, qui orbis terrarum debebant esse magistri. Ego autem non solum admiror multitudinem panum quæ facta est, sed & certitudinem superfluum: quia neque plus, neque minus fecit superfluum esse, sed tantum quantum volebat, scilicet duodecim cophinos, secundum numerum duodecim Apostolorum. *Theophylactus.* Ad discimus autem ex miraculo perpetrato, non fieri pusillanimes in coarctationibus pauperatis. *Beda.* Turbæ autem cum vidissent signum quod fecit Dominus, mirabantur, quia nondum eum Deum esse cognoverant; ideoque Evangelista subdit: *Illi ergo homines, quia carnales erant, & carnaliter intelligebant, cum vidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Prophetæ qui venturus est in mundum.* *Alcuinus.* Nondum pleni fide Dominum vocant Prophetam, qui nondum Deum dicere noverant; sed jam multum profecerant ex virtute miraculi, qui

eum secernentes ab aliis, Prophetam vocabant sicut sciebant in populo illo Prophetas aliquando miracula fecisse: nec falluntur si dicunt eum Prophetam, cum ipse Dominus (1) vocaverit se Prophetam, dicens *Lucæ* 13. „ Non „ capit Prophetam perire extra Hierusalem.“ *Augustinus* (tract. 24.) Sic autem Prophetæ est Christus, & Dominus Prophetarum, sicut Angelus, & Dominus Angelorum: ex eo enim quod præsens annuntiavit, Angelus erat; ex eo quod futura prædixit, Prophetæ erat; ex eo quod Verbum caro factum est, & Angelorum, & Prophetarum Dominus erat: nullus enim Prophetæ sine verbo Dei. *Chrysostomus* (hom. 41.) Ex hoc autem quod dicunt, *Qui venturus est in mundum*, manifestum est quod Prophetam quemdam principalem expectabant; & ideo quod dicitur, *Hic est vere Prophetæ*, in Græco cum adjectione articuli ponitur, ad ostendendum scilicet, eum esse discretum ab aliis Prophetis. *Augustinus* (tract. 24.) Considerandum autem quod dicitur: quia (2) enim Deus non est talis substantia quæ oculis videri possit, & miracula ejus, quibus totum mundum regit, universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt; servavit sibi quædam quæ faceret opportuno tempore, præter usitatum cursum, ordinemque naturæ, (3) ut, non majora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerunt. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus; & tamen hoc nemo miratur; illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est. Nec tamen sufficit hoc intueri in miraculis Christi: quia enim Dominus est in monte, Verbum Dei est in alto: proinde non quasi humiliter jacet, nec transeunter prætereundum est. (4) *Alcuinus.* Mystice enim nomine maris turbidum sæculum designatur. Mox autem ut Christus mare mortalitatis nostræ adiit nascendo, calcavit moriendo, transiit resurgendo, secutæ sunt eum credendo, & imitando turbæ credentium ex utroque populo collectorum. *Beda.* Tunc autem Dominus subiit montem quando cælum ascendit, quod designatur per montem. *Alcuinus.* Quod enim turbis (5) inferius relictis, ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit quod simplicibus minor præcepta sunt committenda, perfectioribus altiora; quod imminente pascha illos reficit, significat quia quisque pane divini verbi, & corpore, & sanguine Domini desiderat refici, debet spirituale pascha facere; idest, de vitiis ad virtutes transire. Oculi vero Domini sunt dona spiritua-

lia.

(1) *Al.* noverit se. (2) *Al.* deest enim. (3) *Al.* non ut. (4) *Addit Nicolai* sed suspiciendum. (5) *Al.* inferioribus.

lia, quæ cum Dominis electis suis misericorditer concedit, tunc in eos oculos suos dirigit, id est, respectum pietatis impendit. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61. in princip.) Quinque autem panes hordeacei significant veterem legem, siue quia nondum spiritualibus, sed adhuc carnalibus data est lex, id est quinque corporis sensibus deditis: nam & ipsæ turbæ quinque millia hominum fuerunt siue quia per Moysen lex ipsa data est: Moyses enim quinque libros scripsit. Et quod hordeacei erant panes, bene significavit vel ipsam legem, quæ ita data erat, ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obregeretur: hordei enim modulla tenacissima palea tegitur: vel ipsam populum nondum expoliatum carnali desiderio, (1) quod tamquam palea cordi ejus inhærebat. *Beda*. Hordeum etiam pabulum est jumentorum, & cibus servorum; & lex vetus data est servis, & iumentis, id est carnalibus. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61.) Duo autem pisces, qui saporem suavem panis dabant, duas illas personas videntur significare quibus populus illè regebatur, regiam scilicet, & sacerdotalem; quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant, ambas enim illè sustinuit. *Alcimus*. Vel duo pisces dicta, vel scripta Prophetarum, & Psalmistarum significant; & cum quinarium ad quinque sensus corporis referatur, mille ad perfectionem refertur: Qui vero quinque sensus corporis perfecte regere student, viri dicuntur à viribus; quos feminea mollities non corrumpit; sed sobrie, & caste vivunt, & cælestis sapientiæ dulcedine mententur recreari. *Augustinus* super Joani. (tract. 24.) Puer autem qui ista habebat, forte populus Israel erat, qui sensu puerili ea portabat, nec manducabat. Illa enim quæ portabat, clausa onerabant, aperta pascebant. *Beda*. Pulchre autem dicit: *Hæc quid sunt inter tantos?* quia lex vetus parvum proficiebat, quousque eam suis manibus suscepit; id est, opere implevit, & eandem spiritualiter intelligendam esse docuit: Hebr. 7. quia lex neminem ducebat ad perfectum. *Augustinus* super Joani. (ubi supra.) Frangendo autem panes multiplicati sunt. Quinque enim libri Moysi multos libros, cum exponuntur tamquam frangendo, id est dissertendo, fecerunt. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61.) Dominus etiam tamquam frangendo, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperuit Scripturas. *Augustinus* super Joani. (tract. 24.) Quia autem ignorantia po-

puli erat in lege, propterea tentatio Domini ignorantiam discipuli demonstrabat. Super senum autem discumbebant, quia carnaliter sapiebant, & in carnalibus quiescebant; omnis enim ratio senum. *Esa. 40.* Illi autem de panibus Domini implentur qui quod auribus audiunt, operibus implent. *Augustinus* (ut supra in Joani.) Quæ sunt autem fragmenta, nisi quæ populus non poterat manducare? Quid ergo restat, nisi ut secretiora intelligentiæ, quæ non potest capere multitudo, illis credantur qui idonei sunt, & alios docere valent, sicut erant Apostoli? Unde & duodecim cophini impleri sunt. *Alcimus*. (2) Cophinis enim servilia implentur officia. Cophini igitur sunt Apostoli, & eorum imitatores, qui licet in præsentia sint despectibiles, spirituum sacramentorum divitiis sunt interius (3) referti. Dicuntur autem Apostoli fuisse cophini, quia per Apostolos fides sanctæ Trinitatis erat prædicanda in quatuor partibus mundi. Quod autem novos panes noluit facere, sed allatos cumulavit, significat quia veterem Scripturam non reprobavit, sed aperiendo patefecit.

(b) *Beda* (b) Turbæ, visio tanto miraculo intellexerunt pitum, atque potentem; & idcirco voluerunt ipsum facere Regem: homines namque volunt habere Regem, pitum ad regendum, & potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoscens fugit in montem: id est, ascendit celeriter unde dicitur: *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Datur ergo intelligi quod Dominus cum sederet in monte cum discipulis suis; & videret turbas ad se venientes, descenderat de monte, & circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri potest ut turbas ille fugeret in montem, nisi ante de monte descendere? *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 74.) Non autem repugnat quod *Matthæus* cap. 14. dixit: Ascendit in montem solus orans: neque enim cause orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem & hinc Dominus doceat hæc esse nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. *Augustinus* (tract. 25.) Erat autem Rex, qui timebat fieri Rex, nec talis Rex qui ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnum daret, semper qui cum illo eam Patre regnat secundum quod est Filius Dei. Prædixerunt autem Prophetæ regnum ejus & secundum id quod homo factus (3) est Christus, & fecit fideles suos Christianos, qui sunt regnum ejus; quod modo colligitur;

(1) *Al.* omittitur quod. (2) *Al.* refecti. (3) *Al.* omittitur est.

Ex. *Edm. P. Nicot.* (a) Et *Beda* (b) Non quoad primam partem, quæ nullibi occurrit; sed solummodo quoad secundam, quæ incipit ab illis verbis *Datur ergo*.

modo emittitur sanguine Christi. Erit autem ali-
quando manifestum regnum ejus, quando erit
aperta claritas sanctorum ejus, post judicium
ab eo factum. Discipuli autem, & turbæ cre-
dentes in eum, putaverunt illum sic venisse ut
jam regnaret. Hoc est, velle rapere, & facere
eum Regem: (1) *Chrysostomus* (hom. 41.) Vi-
de autem, quanta est gulæ virtus. Non ultra
eis sabbati transgressionis cura, non ultra ze-
lant, pro Deo; sed omnia remota sunt, ventre
repleto; & Propheta jam erat apud eos, & Re-
genti eum inthronizare volebant. Christus autem
fugit, erudiens nos mundanas contemnere dig-
nitates. Sic igitur Jesus dimittit discipulos, &
ascendit in montem. (Hom. 42.) Hi vero à Ma-
gistro relicti, ut sero factum est, descenderunt
ad mare. Et hoc est quod, subditur: *Ut autem
sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad
mare.* Et quidem usque ad vesperam expecta-
verunt eum, venturum esse putantes ad se; fac-
ta vero vespera non ultra sustinent eum non in-
quirere, (tantus (2) eos detinebat amor) sed ab
amore igniti ascenderunt in navem: unde se-
quitur: *Et cum ascendissent navim, venerunt
trans mare in Capharnaum.* Veniebant quidem
ad Capharnaum æstimantes se illic eum inven-
turos. *Augustinus* (tract. 25.) Sic ergo dixit fi-
nem, & redit ut exponat quomodo venerunt:
quia per stagnum navigantes transferunt, &
dum navigarent recapitulando exponit quid
acciderit, dicens: *Et tenebræ jam factæ erant, &
non venerat ad eos Jesus.* *Chrysostomus* (hom. 42.)
Non sine causa Evangelista tempus designat, sed
ut per hoc validum eorum amorem ostendat.
Non enim dixerunt: Vespera nunc est, & nox
advenit: sed ab amore igniti ascenderunt in na-
vim. Multa autem erant ex quibus impediaban-
tur. A tempore, unde dicitur, *Et tenebræ jam
factæ erant*; à tempestate, unde sequitur: *Ma-
re autem, vento magno flante, exurgebat à lon-
ge*; non enim erat prope terram: unde dicitur:
*Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque
aut triginta.* *Beda* (in 5. cap. Joan.) Eo ge-
nere locutionis, quo cum dubitando loquimur,
solemus dicere, ferme viginti quinque aut pro-
pe triginta. *Chrysostomus* (hom. 42.) Et ultimo
ab inopinabili: unde sequitur: *Vident Jesum am-
bulantem supra mare, & proximum fieri.* Appa-
ret quidem eis postquam illos dimiserat; (3)
illic quidem docens eos quid est derelictio,
& amorem excitans majorem; hic vero suam
virtutem ostendens: propter hoc igitur illi
turbabantur, & unde sequitur: *Et timue-
runt* quibus turbatis Dominus confortationem

adhibet: unde sequitur: *Ille autem dicit eis:
Ego sum: nolite timere.* *Beda.* Non autem di-
xit, Ego sum Jesus; sed tantum, *Ego sum*:
quia familiares ejus erant, ideoque audita voce,
facile potuerunt cognoscere magistrum; sive,
quod veritas est, ut ostenderet se illum esse qui
Moyssi dixit Exod. 3., Ego sum qui sum.
Chrysostomus (hom. 42.) Ideo autem eis appa-
ruit; ut ostendat quoniam ipse est qui tempe-
statem solvet. Hoc enim ostendit Evangelista sub-
dens: *Voluerunt ergo accipere eum in navi, & sta-
tim fuit navis ad terram, ad quam ibant*: tran-
quillam enim præbuit eis navigationem. Non
autem navim ascendit, volens majus miracu-
lum operari, & deitatem ejus revelare aper-
tius. *Theophylactus.* Vides namque tria miracula.
Primum est quod ambulabat supra mare; secun-
dum est quod fluctus mitigat; tertium est quod
statim (4) fecit navim ad terram ire, ad quam
ibant: nam multum distabant à terra, cum eis Do-
minus apparuit. *Chrysostomus* (hom. 42.) Turbæ
autem non ostendit se Jesus supra mare ambu-
lantem, quia hoc signum imbecillitatem eorum
excedebat; sed neque discipulis diu visus est
hoc faciens, sed statim disparuit ab eis. *Augus-
tinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 47.) Non
est autem adversum quod Matthæus prius eum
dixit (5) jussisse discipulos ascendere in na-
vulam, & præcedere eum trans fretum, donec
dimitteret turbas; ac deinde dimissis turbis,
ascendisse in montem solus orare: Joannes ve-
ro prius eum fugisse commemorat solum in mon-
tem, ac deinde inquit; *Ut autem sero factum
est, descenderunt discipuli ejus ad mare, & cum
ascendissent navim, &c.* Quis enim non hoc
videat recapitulando Joannem postea dixisse
factum à discipulis, quod jam Jesus jusserat
antequam fugisset in montem? *Chrysostomus*
(homil. 42.) Vel aliter. Mihi videtur hoc sig-
num aliud ab eo quod apud Matthæum posi-
tum est: tunc enim non statim eum suscepe-
runt, nunc autem persuasi sunt statim suscipe-
re; & tunc quidem adhuc tempestas permane-
bat concutiens navim, nunc autem cum voce
tranquillitas advenit. Multoties enim eadem fa-
cit signa, ut facile susceptibilia fiant. *Augustinus*
(tract. 25. & seq.) Mystice autem pavit Do-
minus turbas, & ascendit in montem: ac enim
de illo prædictum est Psalm. 7., Congregatio
populorum circumdabit te; & propter hanc
in altum regredere; id est, ut circumdet te
congregatio populorum, regredere in altum.
Quare autem dictum est, *Fugit*? Neque enim
si nolet teneretur. Aliquid ergo significavit fu-

(1) Addit. Nicolai prævenire velle tempus
illo. (4) Al. facit. (5) Al. dixisse.

quod ejus occultabatur. (2) Al. ejus. (3) Al.

giendo: quia scilicet non potuit intelligi altitudo ejus: quicquid enim non intellexeris, Fugit me, dicis. Ergo fugit in montem ipse solus, quia ascendit super omnes caelos. Illo autem sursum posito, discipuli in navicula tempestatem patientur: navicula illa Ecclesiam praesignabat. Tenebrae jam factae erant; & merito, quia lux non erat, non enim venerat ad illos Jesus. Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, & crescit iniquitas. Lux denique caritas est, secundum illud 1. Joan. 2., Qui odit fratrem suum, in tenebris est. Ipsi fluctus navem turbantes, & tempestates, & venti, relatumores sunt (1) maledictorum: inde caritas refrigerat, inde fluctus augentur, & turbatur navis. Nec tamen venti illi, & tempestas, & fluctus, & tenebrae id agebant ut vel navis non promoveretur, vel soluta mergeretur: qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit: Matth. 10. Quinarius autem numerus ad legem pertinet; ipsi sunt quinque libri Moyse: ergo legem signat numerus vigesimus quintus: quoniam quinquies quinque fiunt viginti quinque. Sed huic legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio; quae in senario numero comprehenditur. Ipsa ergo quinque per sex multiplicentur, ut lex per Evangelium impleatur; ut fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui legem implent, venit Jesus calcans fluctus; id est, omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes altitudines saeculi praemens; & tamen tantae sunt tribulationes ut etiam ipsi qui credunt in Jesum, expavescant ne deficiant. *Theophylactus*, Cum autem homines, vel daemones nos per timorem nituntur movere, audiamus Christum dicentem: *Ego sum: nolite timere*; id est, ego semper assidens, & sicut Deus permaneo, & nunquam pertransio: non perdati in me fidem pro falsis terroribus. Vide etiam quomodo non in principio periculi Dominus assistit, sed in fine. Permittit namque nos esse in medio periculi, ut certantes in tribulationibus probabilius stamus; & ut ad ipsum solum recurramus qui potens est ex insperatis nos liberare. Cum enim intellectus humanus sibi providere non potest, tunc salus divina advenit. Si voluerimus etiam Christum in navicula nostra suscipere; id est in cordibus nostris habitare, statim inveniuntur in terra ad quam ire volumus, id est in caelum. *Beata*. Quia vero haec navicula non torpentes vehit, sed fortiter remigantes, significatur quod in Ecclesia non desidiofi, & molles, sed fortes, & in bonis operibus perseverantes perveniunt ad portum salutis aeternae.

(1) *Al.* maledictorum.(2) *Al.* qui post miraculi sacramentum

(c) *Chrysostronus* (hom. 42.) Dominus, etsi turbis non manifeste ostenderit quomodo supra mare ambulaverit, dedit tamen eis latenter suspicari quod factum erat; & hoc Evangelista ostendit dicens: *Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim; sed soli discipuli ejus abissent.* Quid enim hoc erat, aliud quam suspicari quod mare pede transiens, recesserat? Neque enim est dicere quod in alia navicula pertransivit, quia una erat ibi tantum, in quam ascenderunt discipuli ejus; cum quibus ipse non intraverat. *Augustinus* (tract. 25.) Insinuatum autem est illis tam magnum miraculum. Venerunt ergo & aliae naves juxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus turbae eum secutae sunt; & hoc est quod subditur: *Aliae vero naves supervenerunt quarentes eum.* *Chrysostronus* (hom. 42.) Sed tamen post miraculum tam magnum venientes, non interrogaverunt eum qualiter pertransit, neque curaverunt tantum miraculum addiscere: sequitur enim: *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Nisi quis dicat hic quando pro qualiter dictum esse ab eis. Dignum autem est & hinc conspicere faciem eorum mentem: qui enim dicebant, Hic est Propheta, qui studebant rapere, & facere eum Regem, invenientes eum, nihil tale consulantur.* *Augustinus* (tract. 25.) Ecce enim ille qui in montem fugerat, turbatus cum ipsis turbis loquitur. Modo teneant, modo Regem faciant. Sed ille (2) post miraculi sacramentum & sermonem infert, & quorum satiavit panibus ventrem, faciat sermonibus mentem. *Alcuinus*. Qui enim dedit exemplum fugiendae laudis, & terreni imperii, dat exemplum doctoribus qualiter debeant insistere praedicationi. *Chrysostronus* (hom. 43.) Mansuetudo autem, & lenitas non ubique est utilis: cum enim deses fuerit discipulus, & grossus, stimulo uti ad eum oportet: hoc & hic Filius Dei facit: venientibus enim turbis, & blandientibus ei dicendo: *Rabbi, quando huc venisti?* ut ostendat quod eum qui ab hominibus est honorem non concupiscit, sed solum inspicit eorum salutem, sed arguendo eis respondet, non solum corrigere volens, sed & mentem eorum revelare; unde sequitur: *Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quae sitis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.* *Augustinus* (tract. 25.) Quasi dicat: Propter carnem meae quae sitis, non propter spiritum. *Chrysostronus* (hom. 43.) Post reprehensionem

au-

autem; doctrinam eis adjungit, dicens: *Operamini, non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam*; quasi dicat: Vos escam exquiritis temporalem; ego autem corpora vestra nutriti, ut per hoc exquirereis vitam æternam quæ non temporaneam, sed æternam tribuit vitam. *Alcuinus*. Corporeus cibus carnis tantum reficit exterioris hominis, & semel accipitur non sufficit, nisi quotidie accipatur; spiritualis autem cibus permanet in æternum, & fatiætatem perpetuam immortalitatemque largitur. *Augustinus* (tract. 25.) Scipsum autem insinuat istum cibum, ut in sequentibus illustret; ac si dicat: *Queritis me propter aliud: queritis me propter me: Chrysostomus* (homil. 43.) Sed quia quidam, eo quod volunt pigre nutrire; abutuntur hoc verbo; necessarium est inducere id quod est. *Pauli Ephes. 4.* Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem pauperum patienti. Sed & ipse *Corinthum* veniens; morabatur apud *Aquilam*, & *Priscillam*; & operabatur. Dicendo autem, *Ne operemini cibum qui perit*, non insinuat quod oporteat pigritari, sed quod oporteat operari; & dare hic enim est cibus qui non perit; operari autem cibum qui perit; scilicet affici secularibus rebus. Hoc igitur dixit; quia illi nullam fidem etiam habuerunt, sed solum volebant ventrem implere; nihil laborantes; & hoc decenter cibum qui perit vocavit. *Augustinus* (tract. 23.) *Sicut* autem *Samaritanæ* dixerat supra 4. *Si scieris quæ petit a te bibere; postulates ab eo, & dabit tibi aquam vivam; ita & hic subdit: Quem Filius hominis vobis dabit.* *Alcuinus*. Quando autem per manum sacerdotis corpus Christi accipis, scion sacerdotem quem vides, sed illum quem non vides attende. Sacerdos est dispensator hujus cibi, non auctor. Filius hominis seipsum dat nobis, ut nos in ipso, & ipse in nobis maneat. *Istum* Filium hominis nolite sic accipere, quasi alios filios hominum; *sequens* est enim quadam gratia, & exceptus a numero omnium. *Iste enim Filius hominis & Dei Filius est;* & hoc est quod subdit *Hunc enim Pater signavit: Deus*. Signare est signum ponere; quasi dicat: *Nolite me contempnere, quia Filius hominis sum; sic enim sum Filius hominis; ut Deus Pater me signaret, id est proprium aliquid mihi daret, quo non confunderer cum genere humano, sed penam liberaretur genus humanam.* *Hilarius* 8. de Trinitate. Signaculorum autem natura est, ut omnem impressam in se speciem replerent; formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signantur; & dum totum accipiunt quod imprimuntur, totam esse se

preferunt. quicquid impressum est. Verbum igitur hoc ad divinæ nativitatis non proficit exemplum; quia in signaculis & materiis sit; & diversitas, & impressio, per quam mollioribus naturis, validiorum generum species imprimuntur. *Unigenitus* vero Deus; & per sacras mensuræ satus nostræ hominis. *Filius*, volens proprietatis nobis paternam se signare speciem, signatum se à Deo ait; ut per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem esse intelligi possit; quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se Dei. *contineret.* *Chrysostomus* (hom. 43.) *Ves signavit*, id est in hoc misit hanc nobis afferentem escam; *ves signavit*, id est revelavit per suum testimonium. *Alcuinus*. Mystice autem altera die, id est post ascensionem Christi, turbam, stans in bonis operibus, non jacentem terrenis voluptatibus; expectat ut veniat ad eos *Jesus*. Una autem navis est una Ecclesia; sed & aliæ naves quæ superveniunt, sunt conventicula hæreticorum, qui, quæ suæ sunt, querunt, non quæ *Jesu Christi*: *Philipp. 2.* unde convenienter eis dicitur: *Queritis me, quia manducastis ex panibus.* *Augustinus* (tract. 25.) Quam multi etiam non querunt *Jesum*; nisi aut illis beneficiat secundum tempus. *Alius* negotiam habet; querit intercessionem clericorum; alius premitur à potentiore; fugit ad Ecclesiam, vix queritur *Jesus* propter *Jesum*: *Gregorius* 23. Mor. (cap. 17. in nov. in antiq. 26.) Per eorum etiam personam; *Dominus* illos intra sanctam Ecclesiam detestatur; qui per sacros ordines ad *Dominum* propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita; sed subsidia presentis vitæ exquirunt. *Satiatos* quippe de panibus *Dominum* sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse; & non pro signis *Dominum*, sed pro panibus querere est ad religionis officium; non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis anhiare. *Beda*. Illi etiam qui in oratione querunt non æterna, sed temporalia, querunt *Jesum* non propter *Jesum*; sed propter aliquid aliud. Significatur autem mystice quoniam hæreticorum conventicula carent hospicio Christi ad discipulorum ejus; & dicuntur aliæ supervenisse naves, quia hæreses repentinæ fuerunt. *Per turbam* autem, quæ cognovit quod *Jesus* non erat ibi; neque discipuli ejus, illi designant qui cognoscentes errores hæreticorum relinquunt eos; & ad veram fidem veniunt. *(d)* *Alcuinus*. Intellexerant escam istam quæ permanet in vitam æternam esse opus Dei; & ideo interrogant quid facerent, ut istam cibum; id est opus Dei, operari possint; & hoc est quod dicitur: *Dixerunt, ergo ad eum: Quid faciemus*

ut operemur opera Dei? *Beda.* Idest quæ præcepta servando, poterimus implere opera Dei? *Chrysoſtomus* (hom. 44.) Hoc autem dicebant, non ut discant, & faciant; sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. *Theophylactus.* Christus vero quamvis cognosceret quod eis nihil proderat, tamen propter communem utilitatem respondit, & ostendit eis, inſino omnibus hominibus quod sit opus Dei: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem miſit ille.* *Augustinus* (tract. 25. in Joan.) Non autem dicit, Ut credatis ei, sed *ut credatis in eum:* non enim continuo qui credit ei, credit in eum: nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum; & nos credimus Paulo, sed non in Paulum. Credere ergo in eum, est credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & ejus membris incorporari. Ipsa est fides quam de nobis exigit Deus, quæ per dilectionem operatur. Discernitur tamen ab operibus fides, sicut dicit Apostolus Rom. 3. ,, Justificari hominem per fidem, sine operibus legis. “ Et sunt opera quæ videntur bona (1) sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quod sunt bona: ,, finis enim legis Christus ad justitiam, sicut omni credenti: “ Rom. 10. & ideo noluit discernere ab opere fidem; sed ipsam fidem dixit esse opus Dei: ipsa est enim fides quæ (2) per dilectionem operatur. Nec dixit: Hoc est opus vestrum; sed *hoc est opus Dei, ut credatis in eum,* ut ,, qui gloriatur, in Domino gloriari, rietur: “ 2. Corinth. 10. Credere ergo in eum, est manducare cibum qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem, & ventrem? Crede, & manducasti. Quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc quærebant signa quibus crederent: Judæi enim signa quærant; & hoc est quod sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris?* *Chrysoſtomus* (hom. 44.) Nihil irrationabilius quam ut, signo præ manibus existente, quasi nullo jam signo facto, hoc dicant. Neque electionem signi fieri Domino permittunt; sed in necessitatem eum æstimant ducere, ut nullum aliud faciat signum quam tale quale factum est in eorum parentibus: unde (3) subdit: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto.* *Alcuinus.* Et ne videatur manna aliquo modo contemnendum, auctoritate Psalmi illud extollunt, dicentes: *Sicut scriptum est: Panem de caelo dedit eis manducare.* *Chrysoſtomus* (hom. 44.) Multis quidem factis signis & in Ægypto, & in mari rubro, & in deserto, hujus maxime meminerant, quod valde concupiscebant

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur sine.* (2) *Al. per delectationem.* (3) *Al. subduunt.* (4) *Al. vocat,*

propter ventris tyrannidem. Neque autem dicunt quod Deus hoc fecit, ne videantur eum exæquare Deo; neque Moysen inducunt, ut non videantur Christum deprimere; sed medium ponunt dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna.* Vel aliter. *Augustinus* (tract. 25.) Dominus Jesus talem se dicebat ut se Moysi præponeret: non enim est ausus Moyses de se dicere, quod daret cibum qui non perit. Attendebant itaque quanta fecisset Moyses; adhuc aliqua majora volebant fieri; quasi dicant: Tu promittis cibum qui non perit, & non talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de caelo. *Chrysoſtomus* (hom. 44.) Licebat autem Domino dicere, quoniam Moyses majora miracula feci; sed non erat tempus horum verborum nunc; sed unum erat ad quod studebat, scilicet ducere eos ad escam spiritalem: unde sequitur: *Dicit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum.* An non ex caelo erat manna? Qualiter igitur ex caelo dicitur? Sicut & volucres caeli dicuntur, & sicut dicitur Psalm. 17. ,, *Intonuit de caelo Dominus.* “ Panem autem non verum (4) vocavit illum, non quia falsum erat miraculum de manna; sed quia figura erat, non veritas. Non dixit, Non Moyses dedit, sed ego; sed pro Moysese quidem Deum, pro manna vero seipsum posuit. *Augustinus* (tract. 25.) Quasi diceret: Illud manna hoc significabat, scilicet cibum de quo paulo ante locutus sum, & omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis; quod significatur, contemnitis. Deus enim dat panem quem significavit manna ipsum, scilicet Dominum Jesum Christum: unde sequitur: *Panis enim verus est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo.* *Beda.* Non quidem elementis, sed hominibus habitatoribus mundi. *Theophylactus.* Seipsum dicit panem verum, quia principale significatum per manna est unigenitus Dei Filius, homo factus. Manna namque interpretatur: Quid est hoc: nam Judæi videntes, stupefacti, unus ad alium dicebant, Quid est hoc? Filius autem Dei factus homo ipse est potissimum admirativum manna, ita ut cuilibet contingat quærere, Quid est hoc? Quomodo Filius Dei, filius hominis est? Quomodo ex duabus naturis una fit persona? *Alcuinus.* Qui per assumptam humanitatem descendit de caelo, & per assumptam divinitatem dat vitam mundo. *Theophylactus.* Hic autem panis vita secundum naturam existens, tamquam vivi Patris Filius proprium opus facit, quia vivificat cuncta. Sicut enim panis ex terra infirmam natura-

c 2

turam:

turam carnis conservat, sic & Christus per spiritus operationes vivificat animam; & etiam corpus incorruptibile facit, nam per ejus resurrectionem corporalis confertur incorruptio; & ideo dicit, quod *dat vitam mundo*. *Chrysostr.* (hom. 44.) Non Judæis solum, sed orbiterarum. Illi vero inferius adhuc inspiciebant; unde sequitur: *Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis hunc panem*. Dicente autem eo, quoniam Pater meus dat vobis panem, non dixerunt, *Roga ut det, sed da nobis*. *Augustinus* (tract. 25.) Sicut enim Samaritana, cui dictum est supra 4. *Qui biberit de hac aqua, non sitiet unquam*, secundum corpus accipiens, & carere indigentia volens, *Da mihi*, inquit, *Domine, de hac aqua*; sic isti dicunt: *Da nobis panem, qui reficiat; & non deficiat*.

(e) *Chrysostr.* (hom. 44.) De reliquo Dominus in mysteriorum traditionem eos inducitur est; & primo de deitate sua loquitur: unde dicitur: *Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vite*. Non enim hoc de corpore ejus dictum est, de illo enim in fine dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est*. Sed interim de divinitate loquitur: etenim caro propter Domini Verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipienti, panis cælestis fit. *Theophylactus*. Non autem dixit, *Ego sum panis nutrimenti, sed vite*: quia enim cuncta mortifera erant, vivificavit nos Christus per seipsum. Est autem panis non consuetæ vitæ, sed illius quæ mortem non refecatur: unde subditur: *Qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet in æternum*. *Augustinus* (tract. 25.) *Qui venit ad me*, hoc est: qui credit in me; & quod dixit, *Non esuriet*, hoc intelligendum est, *Et non sitiet unquam*: utroque enim significatur æternæ illa satietas, ubi nulla est egestas. *Theophylactus*. Vel *non sitiet, neque esuriet*; id est, ad verbum Dei audiendum neque tediosus efficietur, neque sitiet siti intellectuali, quasi non habeat aquam baptismi, & sanctificationem per Spiritum factam. *Augustinus* (ubi supra.) Panem igitur de cælo desideratis: ante vos habetis, sed non manducatis: unde sequitur: *Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis*. *Alcuinus*. Quasi dicat: Non ideo hoc dixi quod vos sciam hoc pane satiosos; sed potius ad improperium vestræ incredulitatis dico, quia videtis, & non creditis. *Chrysostr.* (hom. 44.) Vel per hoc quod dicit, *Dixi vobis*, insinuat testimonium Scripturarum, de quo supra 5. dixerat: *Illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*. Et iterum dixerat ibid. *Quoniam veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me*. Hoc autem quod dicit, *Quia*

vidistis me, signa occulte insinuat. *Augustinus* (tract. 25.) Sed non ideo ego populum Dei perdidit, (1) quia vos vidistis, & non credidistis: unde sequitur: *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & eum qui venit ad me, non ejiciam foras*. *Beda*. Absolute dicit *omne*, ut ostenderet plenitudinem fidelium. Hi autem sunt quos Pater dat Filio, quando per occultam inspirationem facit eos credere in Filium. *Alcuinus*. Quemcumque ergo Pater traxerit, ad hoc ut credat in me, venit per fidem ad me, ut mihi jungatur; & eum qui passibus fidei, & bonæ operationis venit ad me, non ejiciam foras; id est, in secreto puræ conscientie mecum morabitur, & tandem recipiam eum in æterna beatitudine. *Augustinus* (tract. 25.) Illud enim intus; unde non exitur foras, est magnum penetrabile, & dulce secretum, sine tedio, sine amaritudine malarum cogitationum, (2) sine interpellatione temptationum, & dolorum, de quo dicitur Matth. 25. „ Intra in gaudium domini „ tui. „ *Chrysostr.* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Quod dat mihi Pater*, ostendit quoniam non contingens res est credere in Christum, neque cogitationibus humanis perficitur; sed ea quæ desuper revelatione indigent, & anima devota suscipiente revelationem: unde non sunt ab accusatione eruti quibus non dat Pater: indigemus enim & ea quæ ex nobis est voluntate ad credendum. Per hoc autem tangit incredulitatem eorum, ostendens quoniam qui non credit ei, voluntatem transgreditur Patris. Paulus autem 1. Corinth. 15. ait, quod ipse eos tradiderit Patri: „ Cum crediderit (in „ quit) regnum Deo, & Patri. „ Sicut igitur Pater dans non privat seipsum, sic nec Filius tradens. Dicitur autem Filius tradere, quoniam per eum ad Patrem adducimur. Et de Patre dictum est 1. Corinth. 1. „ Per quem vocati estis in societatem Filii ejus. „ Sic igitur qui venit ad me salvabitur: quia pro his veni, & carnem assumpsi: unde sequitur: *Quia descendit de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*. Quid dicis? Alia sunt tua, & quæ illius? Ne igitur hoc aliquis suspicetur, subjunxit: *Hæc est autem voluntatis ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*. Per hoc autem & Filius vult, quia Filius quos vult, vivificat: supra 5. Quid est igitur quod dicit? Non aliud acturus veni quam quod Pater vult, quasi non habens (3) divinam voluntatem à Patre: omnia enim quæ Patris sunt, mea sunt. Sed hoc non dixit: sed in fine reservat, excelsa enim interim occultat. *Augustinus* (tract. 25.) Vel aliter. Quare non eji-

ciat

(1) *Al.* sed quia vos. (2) *Al.* sine intellectu temptationum. (3) *Nicolai* legit divisam.

ciat foras; subjungit dicens: *Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Propterea enim anima à Deo exiit, quia superba erat. Superbia enim ejecti sumus, humilitate regredimur. Medicus enim quando ægritudinem discutit, si curet quod per aliquam causam factum est, & ipsam causam non curet, ad tempus videtur mederi; sed causa manente, morbus repetitur. Ut ergo causa omnium morborum curaretur, idest superbia, descendit, & humilis factus est Filius Dei. Quid superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te forsasse imitari humilem hominem; saltem imitare humilem Deum: hæc est enim commendatio humilitatis. *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me:* superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas voluntatem Dei. *Hilarius* 3. de Trin. (post prin.) Non igitur hoc dicit, quia faciat quod non velit; sed obedientiam suam (1) sub effectu paternæ voluntatis ostendit, volens ipse voluntatem Patris explere. *Augustinus* (tract. 25. in Joan.) Ideo ergo qui ad me venerit, non ejiciam eum foras, quia non veni facere voluntatem meam. Humilis veni humilitatem docere: qui ad me venit incorporatur mihi, & humilis fit, quia non faciet voluntatem suam, sed Dei; & ideo non ejicitur foras, quia cum superbus esset projectus est foras: ad me enim venire non potest nisi humilis: non mittitur foras nisi superbia; qui servat humilitatem, non labitur à veritate. Quare autem ideo non ejiciat foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem suam, ostendit cum subdit: *Hæc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater non perdam ex eo.* Ipse illi datus est qui servat humilitatem. „ Non est voluntas in conspectu Patris ut peccet unus de pusillis: “ *Matth.* 18. De tumentibus potest perire, de pusillis nihil perit: „ quia nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum cælorum: “ *ibid.* *Augustinus* de Correctione, & Gratia (cap. 9.) Qui ergo in Dei providentissima dispositione præfati, prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, etiam nondum renati, sed & nondum nati, jam filii Dei sunt, & omnino perire non possunt: hi enim vere veniunt ad Christum. Ab illo ergo datur (2) etiam perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur nisi eis qui non peribunt: quoniam qui non perseverant peribunt. *Chrysostomus* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Non perdam ex eo*, non ostendit se indigere eorum cura; sed hoc dicit prop-

ter eorum salutem. Postquam autem dixerat, *Non perdam ex eo, & non ejiciam foras*, subjungit: (3) *Sed resuscitem eum in novissimo die:* quia in resurrectione communi mali ejicientur, secundum illud *Matth.* 22. „ Tollite eum, & „ ejicite eum in tenebras exteriores. “ Ipsi etiam perderentur secundum illud *Matth.* 10. „ Qui „ potest animam, & corpus perdere in gehennam. “ Ideo autem multoties resurrectionem inducit, ut non ex solis rebus præsentibus judicent Dei providentiam, sed aliam expectent vitam. *Augustinus* (tract. 25.) Videte autem quemadmodum, & hic geminam illam resurrectionem designet. Qui venit ad me, modo resurget, humilis factus in membris meis. Sequitur autem: *Sed resuscitabo illum in novissimo die.* Ad exponendum autem quod dixerat, *Omne quod dedit mihi Pater; & iterum quod dixerat, Non perdam ex eo;* subjungit: *Hæc est enim voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Superius cap. 5. dixit: *Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me;* modo autem: *Qui videt Filium, & credidit in eum.* Non dixit, & credit in Patrem: hoc est enim credere in Filium, quod & in Patrem: quia *sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso:* supra *ibid.* *ut sic omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam,* credendo, & transeundo ad vitam, tamquam prima illa resurrectione; & quia ipsa non est sola, subjungit de secunda: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.*

(1) *Chrysostomus* (hom. 45.) Judæi existimantes se commestione carnali potiri, non turbabantur, usquequo postea diffisi sunt: unde dicitur: *Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Videbantur quidem turbari in hoc quod dixerat eum de cælo descendisse; sed non hoc erat quod turbationem faciebat, sed hoc quod non expectabant potiri mensa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat signum; & propterea non manifeste ei contra dicebant, sed murmurando suam turbationem ostendebant. Quid autem murmurando dixerint subditur: *Et dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia descendi de cælo? Augustinus* (tract. 26.) Longe autem isti erant à pane de cælo, nec eum esurire novebant: panis enim iste interioris hominis querit esuriam. *Chrysostomus* (hom. 45.) Manifestum est enim quoniam mirabilem ejus nondum scieverant generationem; propterea eum adhuc filium

(1) *Al.* sub affectu. (2) *Al.* omittitur etiam. (3) *Al.* *Suscitabo*; & sic infra.

lium Joseph dicunt. Sed non increpantur: non enim respondit eis, Non sum filius Joseph, quia non poterant illum mirabilem partum audire. Si vero eum qui secundum carnem, non poterant manifeste audire, multo magis nec superiorem ineffabilem. *Augustinus* (tract. 26.) Ab hominibus enim carnem assumpsit, sed non more hominum: nam Patrem habens in cælo, matrem elegit in terra, & illic natus sine matre, & hic sine patre. Quid ergo talibus murmurantibus respondit, subditur: *Respondit ergo Jesus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem;* quasi dicat: Scio quare non esuritis sic, ut istum patrem non intelligatis, neque quæritis. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit illum.* Magna gratiæ commendatio: nemo venit nisi tractus. Quem trahat, & quem non trahat; quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle judicare, si non vis errare. Semel accipe, & intellige: si non traheris, ora, ut traharis. *Chrysostomus* (hom. 45.) Hic autem insiliunt Manichæi dicentes, quoniam nihil in nobis est positum. Sed hoc non quod in nobis est destruit, sed ostendit nos divino auxilio indigentes: (1) ostendit enim hic non eum qui invitus venit, sed etiam qui multam patitur oppugnationem. *Augustinus* (tract. 26.) Sed (2) si inviti trahimur ad Christum, inviti credimus: ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Sed intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, credere non potest nisi volens, cor, de enim creditur ad justitiam: "Si ergo invitus venit qui trahitur, non credit; si non credit, non venit: non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo, nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus: ergo voluntate traheris. Quid est autem trahi voluntate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui: (Psalm. 36.) Est quædam voluptas cordis, cui dulcis est panis ille cælestis. Porro si Poetæ dicere licuit: Trahit sua, quemque voluptas: "quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, beatitudine, justitia, sempiterna vita, quod totum Christus est? (3) An vero habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur à voluptatibus suis? Da amantem, desiderantem, ferventem, fonti æternæ patriæ suspirantem; & scit quid dicam. Sed quare voluit dicere. *Quem traxerit Pater?* Si trahendi sumus, ab illo trahamur cui dicit

quædam quæ diligit, Cant. 1., Trahe me post te. Sed quid intelligi voluit advertamus. Trahit Pater ad Filium eos, qui propterea credunt in Filium, quia eum cogitant Patrem habere Deum. Deus enim Pater æqualem sibi genuit Filium; & qui cogitat, atque in fide sua sentit, ac ruminat æqualem esse Patri eum in quem credit, ipsum trahit Pater ad Filium. Arius credidit creaturam: non eum traxit Pater. Photinus dicit, Homo solum est Christus; qui sic credit non eum Pater trahit. Traxit Petrum qui dixit Marth. 16., Tu es Christus, Filius Dei vivi: unde ei dictum est ibid., Non tibi revelavit caro, & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Ista revelatio ipsa attractio est. "Si enim qui inter delicias terrenas revelantur amantibus, trahunt; non trahet revelatus Christus à Patre? Quid enim fortius desiderat anima quam veritatem? Sed hic homines esuriunt, ibi saturabuntur; ideo subjecit: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die;* quasi dicat: Saturabitur eo quod & hic sitit, in resurrectione mortuorum, quoniam ego resuscitabo eum. *Augustinus* de quæst. nov. & vet. test. (quæst. 79.) Vel attrahit Pater ad Filium per opera quæ faciebat per illum. *Chrysostomus* (hom. 45.) Non parvâ dignitas Filii, si Pater adducit; & ipse suscitatur, (4) non dividens ad Patrem opera, sed ostendens parilitatem virtutis. Deinde ostendit modum secundum quem Pater trahit, dicens: *Scriptum est in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.* Vides fidei dignitatem; quoniam non ab hominibus, (5) neque per homines, sed ab ipso Deo eam debeant addiscere. Magister enim præsidet omnibus paratus existens sua tribuere, ad omnes suam doctrinam effundens. Si autem erunt omnes docibiles Dei, qualiter quidam non credunt? Quia hoc de pluribus dictum est; sive quoniam omnes qui volunt. *Augustinus* de Prædest. Sanctorum (cap. 8.) Vel aliter. Sicut integre loquimur cum de aliquo litterarum magistro qui in civitate solus est, dicimus, Omnes iste hic litteras docet: non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab illo dicit quicumque ibi litteras discit: ita recte dicimus, Omnes Deus docet venire ad Christum: non quia omnes veniunt, sed quia nemo aliter venit. *Augustinus* super Joan. (tract. 25.) Vel aliter. Omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient; & sic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, (6) in-

(1) *Al.* ostendit enim hoc non eum qui intuitus venit, &c. (2) *Al.* Si enim inviti trahimur ad Christum, ergo inviti credimus. (3) *Al.* An non habent. (4) *Legit Nicolai* non dividens ab operibus Patris opera sua, sed ostendens &c. (5) *Al.* neque homines. (6) *Plenus idem Nicolai* intus datur, intus coruscatur, intus revelatur. Strepitum verborum ingero auribus vestris: nisi revelet ille qui intus est, quid dico, quid loquor? Dicit ergo: *Et erunt omnes docibiles Dei;* quasi dicat: Quomodo Judæi me potestis agnoscere, quos Pater non docuit?

tus datur. Strepitum verborum ingero auribus vestris; nisi revelet ille qui intus est, quomodo ergo, ó Judæi, me potestis agnoscere, quod Pater non docuit? *Beda.* Dicit autem pluraliter, *In Prophetis*: quia omnes Prophetæ uno eodemque spiritu repleti, licet diversa prophetarent, tamen ad idem tendebant: quapropter cum quovis eorum omnes alii concordabant; sicut cum Joële Propheta; qui dicit: *Erunt omnes docibiles Dei.* *Glossa.* Hoc in Joële non invenitur, sed aliquid simile: dicitur enim ibi cap. 2. „ Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo nostro: quia dedit nobis doctorem.“ Expressius tamen est in Esaia, ubi dicitur cap. 54. „ Ponam universos filios tuos doctos á Domino.“ *Chrysostomus* (hom. 45.) Quod quidem præcipuum est: quia antè per homines discebant quæ Dei sunt, nunc autem per unicum Filium Dei, & Spiritum Sanctum. *Augustinus* de Prædestinatione Sanctorum (cap. 8. & seq.) Omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium, quoniam audierunt, & didicerunt á Patre per Filium: unde subditur: *Omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me.* Si autem omnis qui audit à Patre, & didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non autem á Patre, nec didicit. Valde remota est á sensibus carnis hæc schola; in qua Pater auditur, & docet, ut veniatur ad Filium; nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis, ubi est & ipse Filius; quia ipse est Verbum ejus per quod Pater sic docet; simul est & Spiritus Sanctus: inseparabilia enim (1) didicimus esse opera Trinitatis. Sed Patri hoc potissimum est attributum, quia de ipso procedit & Filius, & Spiritus Sanctus. Itaque gratia quæ occulte, & humanis cordibus divina largitate tribuitur, á nullo corde duro respuitur; ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet, ut veniant ad Christum, nisi quia eos quos docet, misericordia docet, quos autem non docet, iudicio non docet? Si autem dixerimus, quod volunt discere, quos non docet, respondebitur nobis: Et ubi est quod ei dicitur Psalm. 84. „ Deus tu confertens vivificabis nos?“ Aut si non faciat volentes ex nolentibus Deus, ut quid orat Ecclesia secundum præceptum Domini pro persecutoribus suis; Non enim quisquam dicere potest, Credidi, ut sic vocarer: prævenit quippe eum misericordia Dei, quia sic est vocatus ut crederet. *Augustinus* (super Joan. tract. 26.) Ecce ergo quomodo trahit Pater docendo de veritate, non necessitatem imponendo: tra-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* dicimus. (2) *Al.* deest enim. (3) *Al.* cum venit. (4) *Al.* minus esse illo.

Ex edit. P. NICOL. (a) *Theophylactus.* (b) *Chrysostomus* ut supra.

here enim Dei est. *Omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me.* Quid igitur? Christus nihil docuit? Quid quod Patrem magistrum homines non viderunt, Filium viderunt. Filius ergo dicebat, sed Pater docebat. Si (2) enim ego homo cum sim, illum doceo qui audit verbum meum, illum docet & Pater qui audit verbum ejus. Exponit autem hoc ipse, & ostendit nobis quid dixerat, continuo subiungens: *Non quia Patrem vidit quisquam; nisi qui à Deo est, hic vidit Patrem;* quasi dicat: Ne forte cum dico vobis, *Omnis qui audit à Patre, & didicit,* dicatis apud vos: Numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo discere poterimus? à meipso audite. Ego novi Patrem, ab illo sum, quomodo verbum est ab illo cuius est verbum: non quod sonat, & transit, sed quod manet cum dicente, & trahit audientem. *Chrysostomus* (hom. 45.) Omnes quidem à Deo sumus. Id vero quod est præcipuum Filii, & proprium, hic non posuit propter auditorum imbecillitatem.

(g) *Augustinus* (tract. 26.) Revelare voluit se Dominus quid esset: unde dicit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam æternam;* quasi dicat: Qui credit in me, habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam æternam: vita enim æterna est Verbum, quod in principio erat apud Deum, & vita erat lux hominum. Assumpsit vitam mortem, ut vita occideret mortem. (a) *Chrysostomus* (hom. 45.) Quia vero turbæ instabant, cibum corporalem petentes, & ejus cibi qui patribus eorum datus erat reminiscentes, ut ostendat quod omnia illa figura erant hujus veritatis præsentis, mentionem de cibo spirituali facit, dicens: *Ego sum panis vitæ.* (b) Panem quidem vitæ se ipsum vocat, quoniam vitam nostram continet, & hanc, & futuram. *Augustinus* (tract. 26.) Sed quia illi de manna superbiebant, subjungit: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt.* Ideo patres vestri, quia similes estis illorum: murmuratores patres murmuratorum filiorum: nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum mutmurando. Ideo autem mortui sunt, quia quod videbant credebant, quod non videbant non credebant, neque intelligebant. *Chrysostomus* (hom. 45.) Non autem sine causa addit, *In deserto,* sed occulte insinuans quoniam non longum tempus fuit, quo scilicet manna datum est, neque simul (3) cum eis venit in terram promissionis. Sed quia videbant panem datum à Christo (4) minus quid esse illo quod

d 2

pa-

patribus datum erat, in eo quod illud desuper descendebat, miraculum vero panum inferius gerebatur: propterea subjungitur: *Hic est panis de cælo descendens.* Augustinus (tract. 26.) Hunc panem significavit manna, hunc panem significabat altare Dei. Sacramenta hæc sunt, & illa fuerunt: in signis diversa sunt, in re quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi 1. Corinth. 10. „ Omnes eandem escam spiritalem „ manducaverunt. “ Chrysostomus (hom. 45.) Deinde ostendit quod maxime eos poterat persuadere, quoniam ipsi patribus suis multo digniores effecti sunt, qui manna manducantes sunt mortui; & ideo subdit: *Ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* A fine utriusque cibi ostendit differentiam. Panem autem hic dogmata salutaria dicit, & fidem quæ in ipsum est, aut corpus suum: hæc enim conservant animam. Augustinus (tract. 26.) Sed numquid nos non morimur, qui manducamus panem descendentem de cælo? Sic illi sunt mortui quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet ad mortem hujus corporis visibilem, atque carnalem; quantum autem pertinet ad mortem spiritalem, qua patres istorum mortui sunt, manducavit manna Moyses, & multi qui Domino placuerunt, & mortui non sunt: quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti: quoniam multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: unde Apostolus 1. Corinth. 11. „ Judicium sibi manducat, & bibit. “ Panem ergo cælestem spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare apportare; peccata, etsi sint quotidiana, non sint mortifera: ante quam ad altare accedatis, attendite quid dicatis: „ Dimitte „ nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: “ Matth. 6. Si dimittis, dimittentur tibi: securus accede; panis est, non venenum. Si quis ergo ex hoc pane manducaverit, non morietur; sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum; qui manducat scilicet intus, non foris. Alcuinus. Ideo, (1) inquam, non moritur qui comedit hunc panem: quia *ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Theophylactus. Per hoc scilicet quod incarnatus est. Non ergo prius solum fuit homo, & postmodum assumpsit divinitatem, ut Nestorius fabulatur. Augustinus (tract. 26.) De cælo descendit & manna; sed manna umbra erat, iste veritas est. Alcuinus. Est autem mea vita vivificans: unde sequitur: Si

quis manducaverit ex hoc pane, vivet, non tantum in præsentem per fidem, & justitiam, sed in æternum.

(h) (a) Augustinus. Determinat consequenter Dominus quomodo se panem dicat, non tantum secundum divinitatem quæ pascit omnia, sed etiam secundum humanam naturam quæ est assumpta à Verbo Dei, cum subdit: *Ei panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Beda. Hunc panem tunc Dominus tedit, quando mysterium corporis, & sanguinis sui discipulis tradidit, & quando semetipsum Deo Patri obtulit in ara crucis. Quod vero dicit, *Pro mundi vita*, non debemus intelligere pro elementis, sed pro hominibus, qui mundi nomine designantur. Theophylactus. In hoc quod dicit, *Quem ego dabo*, potestatem suam demonstrat, quod non sicut servus minor Patre crucifixus est, sed voluntarie: nam etsi à Patre dare dicatur, tamen seipsum tradidit ipse. Attende autem, quod panis qui in mysteriis à nobis assumitur, non solum figuram gerit carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi: non enim dixit: *Panis quem ego dabo, figuram carnis meæ gerit, sed caro mea est.* Transmutatur inenarrabilibus verbis iste panis per mysticam benedictionem, & habitationem Spiritus Sancti, in carnem Christi. Sed quare non videmus carnem? Quia si caro videretur, horror nos in ejus assumptione invaderet: unde ut nostræ infirmitati condescendatur, talis nobis videtur mysticus cibus secundum quod nostræ consuetudini competebat. Pro mundi autem vita carnem suam tradidit, quia moriendo, mortem solvit. Ego etiam intelligo pro mundi vita resurrectionem: nam Domini mors universalem resurrectionem toti generi humano ministravit. Forte autem & vitam quæ in sanctificatione, & beatificatione consistit, & spiritu, mundi vitam dixit: quamvis enim non omnes susceperint vitam quæ est in sanctificatione, & spiritu; tamen Dominus seipsum pro mundo tradidit, & quantum in eo est, totus mundus sanctificatur. Augustinus (tract. 26.) Quando autem caperet caro quod dixit panem carnem? Norunt autem fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant: fiant corpus Christi, si volunt vivere de spiritu Christi: de spiritu enim Christi non vivit nisi corpus Christi: numquid enim corpus meum vivit de spiritu tuo? Hunc panem exponit Apostolus dicens 1. Corinth. 11. „ Unum corpus multi sumus. “ O sacramentum pietatis, ó signum unitatis, ó vinculum caritatis! Qui vult vivere, accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur.

(i) Au-

(1) Nicolai habet Ideo namque non moritur.

(i) *Augustinus* (tract. 26.) Quia Judæi panem concordia non intelligebant, ad invicem litigabant: unde dicitur: *Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum?* Qui autem manducant talem panem, non litigant ad invicem, quoniam per hunc Deus habitare facit unanimes in domo. *Beda.* Putabant ergo Judæi quod Dominus particulatim carnem suam divideret, & eis ad manducandum daret; & ideo litigabant, quia non intelligebant. *Chrysostomus* (hom. 46.) Quia igitur dicebant hoc esse impossibile, ut scilicet carnem suam ad manducandum daret, ostendit quoniam non solum non est impossibile, sed valde necessarium: unde sequitur: *Dicit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* (1) *Augustinus* (tract. 25.) Quasi dicat: Quomodo quidem (2) edatur, & quinam sit modus manducandi illum panem ignoratis; verumtamen *nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* *Beda.* Et ne crederetur illis solis hæc dixisse, mox generalem sententiam intulit, (3) dicens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem:* (4) *Augustinus* (tract. 26.) Et ne istam vitam intelligentes, de hac re litigarent, secutus adjunxit: *Habet vitam æternam.* Hanc ergo non habet qui istam carnem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam sine illo habere homines possunt, æternam vero omnino non possunt. Non ita est hæc esca, quam sustentandæ hujus temporalis vitæ causa sumimus: nam qui eam non sumperit, non vivet; nec tamen qui eam sumperit, vivet. Fieri enim potest ut morbo, vel senio, vel aliquo casu plurimi, qui eam sumperint, moriantur. In hoc vero cibo, & potu, idest corporis, & sanguinis Domini, non ita est: nam & qui eum non sumit, non habet vitam, & qui eum sumit, habet vitam, & hanc utique æternam. *Theophylactus.* Non enim puri hominis caro est, sed Dei, & hominem divinum facere valens, tanquam divinitate inebrians. *Augustinus* 22. de Civit. Dei (cap. 19.) Sunt autem quidam liberationem ab æterno supplicio hominibus promittentes Christi baptisate ablatis, qui participes sunt corporis ejus, quomodolibet vixerint, propter illud quod dicitur hic. (Eodem Lib. cap. 25.) Sed contradicit eis Apostolus dicens Galat. 5., Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio,

immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietas, commessiones, & his similia: quæ prædico, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Quamobrem quomodo sit accipiendum quod hic dicitur merito quaeritur. Qui enim in ejus est corporis unitate, idest in Christianorum compage membrorum, cujus corporis sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueverunt, ipse vere dicendus est manducare corpus, & bibere sanguinem Christi; ac per hoc hæretici, & schismatici ab unitate corporis separati, possunt idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, immo verò etiam noxium, quo judicentur gravius quam vel tardius liberentur. Nec illi etiam in perditis, & damnabilibus moribus debent esse securi, qui per vitæ iniquitatem, ipsam vitæ justitiam, quæ est Christus, deserunt, sive fornicando, sive aliquid hujusmodi faciundo: non enim isti dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi, & membra meretricis. *Augustinus* super Joannem (cap. 26.) Hunc itaque cibum, & potum societatem vult intelligi corporis, & membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis, & vocatis, & justificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus ejus. (5) Hujus rei sacramentum, idest unitas corporis, & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica mensa præparatur, & de dominica mensa sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa, cujus sacramentum est, omni homini est ad vitam, nulli ad exitium, quicumque ejus particeps fuerit. Ne autem putarent sic in isto cibo, & potu promitti vitam æternam, ut qui eum sumerent, jam nec corpore morerentur; huic cogitationi occurrens subjungit dicens: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die:* ut scilicet habeant interim vitam æternam (6) secundum spiritum in requie, quæ sanctorum spiritus suscipit; quod autem ad corpus attinet, nec corpus etiam vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die eam habeat.

(k) *Beda.* Dixerat superius: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam:* & ut ostenderet quanta dif-

(1) *Al.* Omittit idem Nicolajus indicem Augustini. (2) *Al.* detur. (3) *Al.* omittitur dicens.

(4) *Et hic iterum deest in editione P. Nicolaj index Augustini.* (5) *Al.* ejus rei Sacramentum.

(6) *Al.* secundum spem.

stantia sit inter corporalem cibum & potum, & spirituale mysterium corporis & sanguinis sui, adjecit: *Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Chrysostomus (hom. 46.): Hoc autem dicit, aut ut credant his quæ dicta sunt, ut non æstiment ænigma & parabola esse, sed sciãnt quoniam omnino oportet manducare corpus Christi; aut vult dicere, quod verus cibus est hic qui animam salvat. Augustinus (tract. 26.) Vel aliter. Cum cibo, & potu id appetant homines ut non esuriant, neque sitiant; hoc veraciter non præstat nisi iste cibus, & potus, qui eos à quibus sumitur immortales, & incorruptibiles facit; idest societas ipsa sanctorum, ubi pax erit, & unitas plena, atque perfecta. Propterea Dominus noster corpus, & sanguinem suum in eis rebus commendabit quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis: namque aliud, scilicet panis, ex multis granis in unum constat; aliud, scilicet vinum, ex multis acinis confluit. Deinde jam exponit quid sit manducare corpus ejus, & sanguinem bibere, dicens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & Christum in se habere. At per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat ejus carnem, nec bibit ejus sanguinem; sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat, & bibit. Chrysostomus (hom. 46.) Vel aliter continuatur. Quia promiserat se manducantibus vitam æternam, ut hoc confirmet, induxit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Augustinus de Verb. Domini (serm. 11.) Multi quidem, qui vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibunt, vel cum manducaverint, apostatæ fiunt, numquid manent in Christo, & Christus in eis? Sed est profecto quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum sanguinem, quo modo qui manducaverit, & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Augustinus 21. de Civ. Dei (cap. 27.) Hoc est, illi qui non sacramento tenus tantum, sed revera corpus Christi manducant, & sanguinem bibunt. Chrysostomus (hom. 46.) Et quia ego vivo, manifestum est quod ipse vivet; & ad hoc ostendendum subjungit: *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse vivet propter me;* (a) ac si dicat: Vivo ego sicut

Pater; & ne ingentium æstimes, adjecit, *Propter Patrem*, Patrem sibi esse principium occulte insinuans. Quod autem dicit, *Qui manducat me, & ipse vivet propter me*, non de vita simpliciter hoc dicit; sed de approbata: etenim etiam infideles vivunt non manducantes de carne illa. Sed neque de resurrectione communi hoc dicit (etenim omnes suscitabuntur) sed de gloriosa, & mercedem habente. Augustinus (tract. 26.) Non autem ait: Sicut manduco Patrem, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse vivet propter me: non enim Filius participatione Patris fit melior, sicut participatione Filii per unitatem corporis ejus, & sanguinis, quod illa manducatio, & potatio significat, nos efficiamur meliores. Si ergo ita dictum est, *Vivo propter Patrem*, quia ipse de illo est, sine detrimento æqualitatis dictum est. Nec tamen eandem nostram, & suam æqualitatem significavit, sed gratiam mediatoris ostendit. Si autem secundum id accipimus, *Vivo propter Patrem*, quod alibi ait infra 14. *Pater major me est*, hæc verba ita dixit, *Sicut misit me Pater*, ac si diceret: Ut ego vivam propter Patrem, idest in illum tamquam ad majorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me misit; ut autem quisque vivat propter me, participatio facit qua manducat me. Hilarius 8. de Trin. (post princ.) De veritate igitur carnis, & sanguinis Christi non relictus est ambigendi locus; nunc enim ex ipsius Domini professione, & fide nostra, vere caro est, & vere sanguis est. Hoc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, idest naturam carnis suæ adepti; quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem? Per Patrem autem vivit, dum nativitas non alienam ei intulit, diversamque naturam. Augustinus (tract. 26.) Ut autem illum panem manducando (1) vivamus, qui æternam vitam ex nobis habere non possumus, de cælo descendit: unde sequitur *Hic est panis qui de cælo descendit.* Hilarius 10. de Trin. (post princ.) Se panem hic dicit, (2) ipse enim origo sui corporis est. Ac ne Verbi virtus, atque natura (3) defecisse à se existimaretur in carne, panem carnem suam esse dixit, ut per hoc quod descendens de cælis panis est; non ex humana conceptione origo esse corporis

(1) Al. videmus. (2) Quatuor editiones sæpe citatæ omittunt hæc verba ipse enim origo sui corporis est. (3) Al. defecisse existimaretur in carnem.

ejus existimaretur, dum cæleste esse corpus ostenditur. At vero (1) cum panis est, assumpti per Verbum corporis est professio. *Theophylactus*. Non enim purum Deum comedimus, nam & impalpabilis, & incorporeus est; neque (2) etiam hominis puri carnem comedimus, quæ nil (3) posset proficere. Sed quia Deus carnem sibi univit, caro ejus vivificativa existit; non quod in Dei naturam transferit; sed secundum quamdam igniri ferri consuetudinem, quod & ferrum manet, & ignis actum ostendit; sic & caro Domini vivificativa est tamquam caro Verbi Dei. *Beda*. Et ut ostendat distantiam umbræ & lucis, typpi & veritatis, subjunxit: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducas hunc panem, vivet in æternum.* *Augustinus* (tract. 26.) Quod autem illi mortui sunt, ita vult intelligi, ut non vivant in æternum. Nam temporaliter & hi profecto moriuntur qui Christum manducant; sed vivunt in æternum, quia Christus est vita æterna. *Chrysostomus* (hom. 46.) Si enim possibile fuit sine messe, & frumento, & aliis hujusmodi, quadraginta annis illorum vitam conservare; multo magis nunc cibo spirituali hoc facere poterit, cujus illa erant figuræ. Frequenter autem vitam repromittit, quia nihil est ita delectabile hominibus; unde & in veteri testamento longitudo vitæ promittebatur; hic autem vita finem non habens. Simul etiam per hoc ostendere vult quoniam sententiam morti tradentem pro peccato nunc solvit, vitam æternam è contrario promittens. Sequitur: *Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum:* ubi scilicet primæ virtutes ejus sunt factæ. Docebat autem in synagoga, & in templo, multitudinem attrahere volens, & ostendens quoniam non est contrarius Patri. *Beda*. Mystice autem Capharnaum, quæ interpretatur villa pulcherrima significat mundum; synagoga vero judaicam populum. Per hoc ergo ostenditur quod Dominus per Mysterium Incarnationis mundo apparens, judaicum populum multa docuit, quæ ipse intellexit.

(1) *Augustinus* (tract. 27.) Talia loquente Jesu non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam (4) cooperientem; sed prout voluerunt intellexerunt, & more hominum, quia poterat, aut disponebat Jesus carnem, qua indutum erat Verbum, veluti conficissam distribuere credentibus in se: unde dicitur: *Multi ergo audientes, non ex inimicis, sed ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo.* *Chrysostomus* (hom. 46.) Id est, difficile susceptibilis, superexcedens eorum imbecillitatem: putabant enim eum supra seipsum loqui majora

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit Nicolai cum suis panis est.* (2) *Al. enim.* (3) *Al. possit.* (4) *Al. cooperantem.*

propria dignitate, & dixerunt: *Quis potest eum audire?* quasi pro seipsis respondentes, quia non debebant. *Augustinus* (tract. 27.) Si autem discipuli durum habuerunt istum sermonem, quid inimici? Et tamen sic oportebat ut diceretur quod non ab hominibus intelligeretur; secerum Dei intentos debet facere, non adversos. *Theophylactus*. Cum autem audis quod discipuli ejus murmurabant, non intelligas hos qui actu sunt discipuli, sed hos qui in habitu, & figura videbantur ab eo instrui. Nam inter discipulos erant quidam ex plebe, qui dicebantur ejus discipuli, quia multo cum discipulis manebant tempore. *Augustinus* (tract. 27.) Sic autem apud se ista dixerunt ut ab illo non audirentur; sed ille, qui noverat in seipsis, apud seipsum audiebat: unde sequitur: *Sciens autem Jesus apud seipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Alcuinus.* Quod scilicet dixi vobis, manducare carnem meam, & bibere sanguinem meum. *Chrysostomus* (hom. 46.) Erat autem hoc suæ deitatis signum, occulta in medium ferre: unde sequitur: *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius:* supple, quid diceris? Hoc & in Nathanaele fecit dicens: *Quoniam dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majora his videbis.* Non igitur quæstiones quæstionibus copulat; sed magnitudine dogmatum, & multitudine eos inducere vult. Non igitur discipulos in scandalum mittere volens hoc dicit, sed eorum scandalum solvere volens: nam dum æstimant eum de Joseph natum, non suscipiunt ea quæ dicebantur. Qui vero credituri erant quoniam de Cælo descendit, & illud ascendit, facilius attendunt his quæ dicebantur. *Augustinus* (tract. 27.) Vel aliter. Hinc solvit quod illos commoverat: illum enim putabant erogaturum corpus suum; ille autem dixit se ascensurum in Cælum, utique integrum. *Cum videritis, inquit, Filium hominis ascendentem ubi erat prius.* Certe vel tunc videbitis quia non eo modo quod putatis erogat corpus suum, & quia gratia ejus non consumitur morsibus. Filius autem hominis Christus ex Virgine Maria hic esse cæpit in terra, ubi carnem assumpsit ex terra: quid ergo vult quod ait: *Cum videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius,* nisi ut intelligamus unam personam esse Christum Deum, & hominem, non duas? ne fides nostra sit quaternitas, sed Trinitas. Sic ergo erat Filius hominis in Cælo, quemadmodum Filius Dei erat in terra: Filius Dei in terra in suscepta carne, Filius hominis in Cælo in unitate personæ. *Theophylactus*. Non ergo propter hoc putes quod de Cælo Corpus Christi descenderit: hoc enim

e 2

Mar-

(1) Marciani hæretici, & Apollinaris est dictum; sed quia unus & idem erat Filius Dei, & hominis. *Chrysostomus* (hom. 46.) Propter hoc autem, & aliam solutionem inducit, dicens: *Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam.* Quod autem dicit; tale est. Spiritualiter oportet ea quæ de me sunt audire; qui autem carnaliter audit, nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere, simpliciter ea quæ proposita sunt videre, & nihil plus imaginari. Oportet autem non ita iudicare, sed omnia mysteria interioribus oculis inspicere, quod semper est spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter potest nobis carnem dare manducare. Quid igitur? Non est vera caro? Immo utique: quod igitur ait: *Caro non prodest quidquam*, non de sua carne dicit, sed de ejus carne qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur. *Augustinus* (tract. 27.) Vel aliter. *Caro non prodest quidquam.* Sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum: nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut habitaret in nobis; sed spiritus per carnem aliqui operatus est in nobis pro salute nostra. *Augustinus* de Civit. Dei (cap. 24.) Non enim caro per seipsam mundat; sed per Verbum à quo suscepta est; quod cum sit principium omnium, suscepta anima, & carne, & animam credentium mundat, & carnem: *Spiritus ergo est qui vivificat; caro non prodest quidquam:* sicut illi intellexerunt carnem. Non sic ego do ad manducandum carnem meam. (2) Nec carnem debemus sapere secundum carnem: proinde dicit: *Verba quæ ego locutus sum vobis; spiritus, & vita sunt.* *Chrysostomus* (hom. 46.) Idem, spiritualia sunt; nihil habentia carnale, neque consequentiam naturalem; sed eruta sunt ab omni tali necessitate quæ in terra, & à legibus quæ hic positæ sunt. *Augustinus* (tract. 27.) Si ergo intellexisti spiritualiter, spiritus, & vita tibi sunt; si intellexisti carnaliter, etiam sic spiritus, & vita sunt; sed tibi non sunt. Diximus enim hic Dominum commendasse in manducatione carnis suæ, & potatione sanguinis sui ut in illo maneamus, & ipse in nobis. Hoc autem quid facit nisi caritas? Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Rom. 5. ergo spiritus est qui vivificat. *Chrysostomus* (ut supra.) Et quia de carnali audientia supra locutus est, subjungit: *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt.* Dicens: *Quidam*, discipulos excepit; suam autem dignitatem ostendit, occulta revelans. *Augustinus*

(tract. 27.) Non dixit, Sum quidam in vobis qui non intelligunt; sed causam dicit quare non intelligant. Propheta enim dixit: „ Nisi credideritis, non intelligetis:“ *Esai. 7.* nam qui resistit, quomodo vivificatur? Adversarius enim radio lucis quo penetrandus est, non avertit faciem, sed claudit mentem. Credant, & aperiant & illuminabuntur. *Chrysostomus* (ubi supra.) Et ut discas; quoniam ante hæc verba, & non postquam murmuraverunt, & scandalizati sunt, hæc Christus cognoverat, subjungit Evangelista dicens: *Sciebat enim ab initio Jesus qui essent crediduri, & qui traditurus eum esset.* *Theophylactus.* Volens per hoc nobis Evangelista ostendere quod ante constitutionem mundi omnia cognoscebat; quod divinitatis erat judicium. *Augustinus* (tract. 27.) Sed postquam distinxit credentes Dominus à non credentibus, expressit causam quare non credunt: unde sequitur: *Et dicebat: Propterea dixi vobis; quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* *Chrysostomus* (homil. 46.) Quasi dicat: Non turbant me, neque stuporem inferunt qui non credunt. Novi quibus dedit Pater. Dixit autem hoc, ut ostendat quoniam non illorum gloriam concupiscens hoc dicebat, & ut suadeat eis quod Patrem ejus existiment Deum, & non Joseph. *Augustinus* (tract. 27.) Ergo & credere datur nobis, non enim nihil est credere. Si autem magnum quid est, gaude, quia credidisti; sed holi extolli: „ quid enim habes, quod non accepisti? 1. Corinth. 4. Hoc autem donum quibusdam dari, & quibusdam non dari, omnino non dubitat qui non vult manifestissimis Sacris Litteris repugnare. Cui autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnes esse in condemnationem justissimam; ita ut nulla Dei esset justa reprehensio, etsi nullus inde liberaretur, unde constat magham esse gratiam quod plurimi liberantur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus.

Sequitur: *Ex hoc multi discipuli ejus abierunt retro, & jam cum illo non ambulabant.* *Chrysostomus* (hom. 46.) Non dixit, *Recesserunt*, sed *abierunt retro*, ad ea quæ secundum virtutem est auditione; & quam habebant olim fidem, perdidit. *Augustinus* (tract. 27.) Ecce (3) præcisi à corpore vitam perdidit: quia in corpore nec fuerunt: inter non credentes & ipsi reputati sunt. Abierunt retro non pauci; sed multi post satanam; non post Christum, quomodo de quibusdam foeminiis dicit Apostolus 1. ad Timoth. 5. „ Quædam conversæ sunt retro post satanam. Petrum autem non repulit Dominus

re-

(1) Nicolai reponit Marcionis. (2) Al. quia nec carnem. (3) Al. Et præcisi.

retro ire post satanā, sed fecit post se ire. *Chryso-
stomus.* (a) Quæret autem aliquis : (1) Quod
tempus erat verba dispensandi his quæ construc-
ta erant (2) nocentia? Multa quidem utilitas,
& necessitas. Quia enim instabant cibum corpo-
ralem petentes, & ejus qui sub patribus datus
est reminiscens, ostendens quoniam omnia illa
typpus erant, meminit cibi spiritualis. Non igitur
scandalizari oportebat, sed interrogare con-
gruum erat : quare illorum amentia scandalum
fuit, non indissolubilitatis eorum quæ diceban-
tur. *Augustinus* (tract. 27.) Et hoc etiam forte
factum est ad consolationem nostram : quoniam
aliquando contingit ut homo dicat verum, &
quod dicit non capiatur, atque illi qui audiunt
scandalicentur, & discedant. Pœnitent autem ho-
minem dixisse quod verum est : dicit enim apud
se homo, Non debui sic dicere : & sic Domino
contigit. Dixit, & perdidit multos ; sed non
turbatur ipse, quia ab initio noverat qui non
essent credentes. Nos, si nobis contingat, con-
turbamur : solatium in Domino inveniamus, &
tamen caute verba dicamus. *Beda.* Sciebat au-
tem Dominus de aliis discipulis qui remanserunt
an vellent abire ; sed tamen eos interrogavit, ut
fides eorum monstraretur, & aliis imitanda pro-
poneretur : unde sequitur : *Dixit ergo Jesus ad
duodecim : Numquid & vos vultis abire?* *Chry-
stomus* (hom. 46.) Per hunc autem modum
oportebat eos trahi : nam si eos laudasset, passi
essent aliquid humanum, existimantes se gra-
tiam Christo facere, eum non relinquendo : of-
tendens vero se non indigere eorum sequela, ma-
gis eos detinuit. Non autem eis dixit, Abite,
hoc enim esset eos expellere ; sed interrogavit eos
an vellent abire, auferens eis vim, & necessita-
tem, & nolens eos verecundia coarctari : ex ne-
cessitate enim detineri par esset ac si abirent. Pe-
trus autem fratrum amator, amicitia conserva-
tor, pro toto respondet collegio : unde sequitur :
*Respondit ergo ei Simon Petrus : Domine, ad quem
ibimus?* *Augustinus* (tract. 27.) Quasi dicat :
Repellis nos à te : da nobis alterum, ad quem ibi-
mus, si te relinquimus. *Chryso-
stomus* (hom. ead.) Hoc autem verbum multæ est amicitia
ostensivum : quia scilicet Christus eis honorabi-
litate honorat quam patres, & matres. Deinde ut non
videatur hoc propterea dicere, quia non essent
qui eos reciperent, subjungit : *Verba vitæ æter-
næ habes.* Audiens enim magistrum dicentem,
quoniam resuscitabo eum, & habebit vitam æter-

nam, ostendit se recordari eorum quæ dicta sunt
verborum. Et Judæi quidem dicebant : *Hic est
filius Joseph ;* hic vero dicit : *Et nos credimus, &
cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* *Augu-
stinus* (tract. 27.) *Credimus enim, ut cog-
nosceremus : nam si prius cognoscere, deinde
credere vellemus, nec cognosceremus, nec cre-
dere valeremus. Hoc credimus, & cognovimus,
quia tu es Christus Filius Dei ;* id est, quia ipsa vi-
ta æterna tu es, & non das in carne, & sanguine
tuo nisi quod es. *Chryso-
stomus.* (hom. eadem.) Quia vero Petrus dixerat, *Et nos credimus,* Do-
minus de collegio credentium excipit Judam :
unde sequitur : *Respondit eis Jesus : Nonne ego vos
duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quod
autem dicit, tale est. Ne æstimetis quod (3) quia
secuti estis me, non redarguam malos. Dignum
autem est hic quætere, quare nunc nihil dicunt
discipuli ; sed postea (infra 13.) formidantes
dicunt, *Numquid ego sum, Domine?* Sed non-
dum Petrus audierat : , *Vade retro me satana,*
Matth. 16. & propter hoc timorem non habuit.
Nunc etiam non dicit : *Unus ex vobis me tradet ;
sed diabolus est ;* ideo nesciebant quod dicebatur,
sed malitiam æstimabant vituperari solum. Ac-
cusant autem hic Christum Gentiles insipienter :
non enim electio ejus vim infert his quæ futura
sunt ; sed in voluntate firmum est salvari, & peri-
re. *Beda.* Vel dicendum, quod ad aliud elegit
undecim, & ad aliud unum ; undecim elegit,
ut in Apostolica dignitate perseverarent ; unum
elegit, ut per proditoris ejus officium salutem
operaretur humani generis. *Augustinus* : (tract.
27.) Electus enim est iste, de quo nolente, &
nesciente magnam aliquid boni fieret. Sicut enim
iniqui male utuntur bonis operibus Dei, sic è
contra Deus bene utitur malis operibus homi-
num. Quid Juda pejus ? Sed malo ejus bene
usus est Dominus : tradi se pertulit, ut nos re-
dimeret. Potest etiam sic intelligi quod ait : *Duo-
decim elegi :* quia consecratus est duodenarius
numerus eorum, qui per quatuor cardines mun-
di Trinitatem fuerant denunciaturi. Non autem
quia perit inde unus, ideo illius numeri honor
ademptus est : nam in locum pereuntis alius sub-
rogatus est. *Gregorius* 13. Moral. (cap. 17. vel
in nov. exempl. 12.) Capitis autem nomine cen-
setur corpus, cum de perverso homine dicitur :
Unus ex vobis diabolus est : unde Evangelista ex-
ponens subdit : *Dicebat autem de Juda Simonis
Schariothis : hic enim erat traditurus eum ; cum esset*

• unus

- (1) *Clariori longa sensu ponit Nicolai hæc sententiam : sic enim habet : Quod tempus erat verba dispensandi quæ non ædificarent, sed potius ædificatis essent nocumento? Notat in margine & aliam lectionem qua sic promittitur : Quod tempus erat verba dispensandi his quæ constructa erant innocentia? (2) Al. nocentum. (3) Al. omittitur quia.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 45; in Joann. super illud nimirum, *Paris quem ego dabo, &c.*

unus dei duodecim. Chrysostomus (hom. eadem.) dum faciat, & sic litigiosior fiat; neque eum late-
 Considera Christiani sapientiam: neque enim tere permittit, ne æstimans se latere, sine timore
 Christus eum manifestum fecit, ne inverecun- operaretur.

CAPUT VII.

(a) **P**ost hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, & vade in Judæam, ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse: Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos; me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera ejus mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc; ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

(b) Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste; sed quasi in occulto. Judæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Ubi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus est; alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.

(c) Jam autem die festo mediante ascendit Jesus in templum, & docebat. Et mirabantur Judæi dicentes: Quomodo hic litteras scit: cum non didicerit? Respondit eis Jesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina utrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam ejus qui misit eum, hic verax est, & injustitia in illo non est.

(d) Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Demonium habes: quis te quærit interficere? Respondit Jesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moysè est, sed ex patribus; & in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.

(e) Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est quem quærent Judæi interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Jesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sim scitis; & à me ipso non veni; sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum. (*) Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere; & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus.

(f) De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes, & pharisæi ministros, ut apprehenderent Jesum. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum suum, & vado ad eum qui me misit. Quæretis me, & non invenietis; & ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, & non invenietis, & ubi sum ego, vos non potestis venire?

(g) In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

Ex

(*) *Hæc verba*, Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax; sed scio eum, desuntur ex cap. 8. vers. 55. juxta Vulgatam ut tunc extat, ubi tantum habentur, & non hoc loco. Tenenda sunt tamen propter Augustini appendicem illis respondentem quam S. Thomas hic ponit.

(h) Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex femine David, & de Bethlehem castello ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices, & pharisæos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid & vós seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turbat hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos: (ille qui venit ad Jesum nocte, qui unus erat ex ipsis) Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

(a) **A**ugustinus (tract. 28.) Futurum erat ut aliquis Fidelis Christi absconderet se, ne à persecutoribus inveniretur; & ne illi pro crimine objiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur: unde dicitur: *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere. Bèda.* Hæc verborum connexio talis est, ut intelligamus quoniam in medio multa geri, & fieri potuerunt. Judæa autem, & Galilæa regiones sunt Palæstinæ Provinciæ; sed Judæa dicta est à tribu Juda: non tamen solum illa regio, quam tribus Juda, sed & illa quam tribus Benjamin possidebat, Judæa dicta est, quia ex tribu Juda Reges oriuntur. Galilæa vero dicitur, eo quod lacteum populum, idest candidum, gignat. Galilæa enim Græce, Latine lac dicitur. *Augustinus* (tract. 28.) Sic autem hoc Dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Judæos, & non occidi à Judæis: hanc enim potentiam quando voluit demonstravit; sed infirmitati nostræ præbebat exemplum: non ipse perdidit potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. *Chrysostomus* (hom. 47.) Sed & illud est dicere, quoniam quæ deitatis (1) erant ostendebat, & quæ humanitatis: etenim fugiebat persecutores ut homo, & apparebat eis ut Deus, utrumque vere existens. *Theophylactus.* Secessit etiam nunc in Galilæam, quia nondum passionis aderat tempus: unde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipsos ad odium incitare: unde & consequenter tempus describitur cum subditur: *Erant autem in proximo dies festus Judæorum scenopegia.* *Augustinus* (tract. 28.) Quid sit scenopegia, qui Scripturas legerunt, noverunt. Faciebant tabernacula in die festo ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitaverunt, cum ex Ægyptoeducti peregrinarentur in eremo. Celebrabant ex hoc diem festum, reminiscetes beneficiorum Domini, qui tamen occisuri erant Dominum. Appellabatur autem apud Judæos

dies festus, cum tamen non esset unus, sed plures. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Ostendit igitur per hoc Evangelista, quoniam multum tempus prætermisit. Cum enim Dominus sedit in monte, erat prope dies festus paschæ. Hic autem scenopegiæ meminit, & in quinque intermediis mensibus nihil aliud nobis enarravit, nisi miraculum panum, & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat, & disputabat, non poterant Evangelistæ omnia enumerare; sed ista præcipue studuerunt dicere pro quibus aut querela, aut contradictio quædam à Judæis subsequebatur; quod & hic apparet. *Theophylactus.* Quia enim fratres ejus viderant ipsum non esse paratum ad descendendum, subditur: *Dixerunt autem fratres ejus ad eum: Transi hinc, & vade in Judæam. Bèda.* Ac si dicant: Tu signa facis, & pauci ea vident: transi ergo ad regiam urbem, ubi sunt principes, ut visis signis, laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Judæa erant, ideo subdunt: *Ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis.* *Theophylactus.* Idest, turbæ quæ sequuntur te: non enim de duodecim dicunt discipulis, sed de aliis qui conversabantur cum illo. (2) *Augustinus* (tract. 28.) Cum autem auditis fratres Domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. Sicut enim in sepulcro, ubi possum est Corpus Domini, nec ante, nec postea mortuus jacuit; sic uterus Mariæ nec ante, nec postea quidquam mortale concepit. Opera quidem Domini discipulos non latebant; sed istos latebant, & ideo dicebant: *Ut discipuli tui videant opera tua quæ facis.* Loquebantur autem prudentiam carnis, Verbo quod caro factum est: unde & subdunt: *Nemo quippe in occulto aliquid facit, & querit ipse in palam esse. Si hoc facit, manifesta te ipsum mundo;* quasi dicant: (3) Facis miracula: apparere hominibus, ut laudari possis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipsius

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. desideratur erant.* (2) *Al. Chrysostomus.* (3) *Al. Facis miracula apparere hominibus.*

consulunt : & quia humanam gloriam requirebant , in eum non credebant : unde sequitur : *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Christum enim consanguineum potuerunt habere ; credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. *Chrysofomus* (hom. eadem.) Dignum est autem mirari Evangelistarum morem veritatis amicum , qualiter non verecundantur dicere ea quæ Magistro videntur inferre injuriam , sed hoc maxime studuerunt enuntiare. Non enim parvam habet detractionem quod fratres ejus discredabant. Et videtur initium verborum quasi amicorum esse ; multæ autem amaritudinis erant quæ dicebantur : quia de formidine , & de amore gloriæ eum notant : (1) nam dicunt : *Nemo in occulto aliquid facit :* (2) quod erat formidinem incusantium , & simul suspicantium quæ fiebant non vere facta esse. Per hoc autem quod dicunt : *Et querit ipse in palam esse* , amorem gloriæ (3) in eo notant. Christus autem mansuete eis respondit , docens nos non indigne ferre , si aliqui etiam viles nobis consilientur : sequitur enim : *Dicit eis Jesus : Tempus meum nondum advenit ; tempus autem vestrum semper est paratum.* *Beda.* Ne autem videatur hoc contrarium ei quod Apostolus dicit Galat. 4. , At ubi venit plenitudo temporis , misit Deus Filium suum : referendum est quod hic dicitur , non ad tempus nativitatis , sed ad tempus glorificationis. *Augustinus* (tract. 28.) Dabant enim illi consilium consequendæ gloriæ , veluti sæculariter , & terreno affectu monentes , ne esset ignobilis , & latitaret. Sed Dominus (4) voluit ad ipsam celsitudinem per humilitatem viam sternere : dicit ergo : *Tempus meum* , idest gloriæ meæ , qua ventiam in altitudine judicaturus , *nondum venit ; tempus autem vestrum* , idest mundi gloria , *semper est paratum.* Et quoniam nos Domini corpus sumus , quando nobis insultant amatores hujus sæculi , dicamus eis : *Tempus vestrum adest paratum , tempus nostrum nondum advenit :* excelsa enim patria , humilis via. Qui recusat viam , quid querit patriam ? *Chrysofomus* (hom. 47.) Vel aliter. Videtur mihi aliud occulte insinuare : fortassis enim eum proderere volebant , & tradere Judæis ; ideo dicit : *Tempus meum nondum advenit* , hoc est tempus Crucis , & mortis ; *tempus autem vestrum semper est paratum :* quia etsi vos semper sitis cum Judæis , non interficient vos , eadem cum illis zelantes : unde sequitur : *Non potest vos odisse mundus : me autem odit , quia ego testimonium perhibeo de illo , quia opera ejus mala sunt ; quasi dicat : Qualiter mundus eos odit qui eadem cum*

ipso volunt , & pro eisdem student ? Me autem odit , quoniam redarguo eum. Intantum ergo gloriam hominum non quero quod non præmitto eos redarguere ; licet sciam ex hoc odium nasci , & mortem intentari. Per hoc etiam ostendit quod odium Judæorum contra eum concitabat publicæ redargutio , non autem sabbati solutio. *Theophylactus.* Vel Dominus contra duo de quibus illi eum arguebant , alia duo inducit. Contra formidinem quidem dicit , quod operam mundi redarguit , idest opera eorum qui mundana sapiunt ; quod non faceret , si formidolosus esset : sed contra inanem gloriam misit illos ad festum : unde sequitur : *Vos ascendite ad diem festum hunc :* nam si vanæ gloriæ passione detineretur , retinisset eos secum : nam gloriæ cupidi consueverunt multos habere qui sequantur eos. *Chrysofomus* (hom. eadem.) Hoc etiam dicit ostendens quod eis blandiri non vult , sed concedit eis judaica facere. *Augustinus* (tract. 28.) Vel aliter. *Vos ascendite ad diem festum hunc* , ubi gloriam humanam queritis , ubi extendere vultis carnalia gaudia , (5) non cogitare cælestia.

Sequitur : *Ego autem non ascendam ad diem festum istum.* *Chrysofomus* (hom. eadem.) Scilicet modo vobiscum : quia meum tempus nondum impletum est : in futuro enim Pascha crucifigendus erat. *Augustinus* (tract. 28.) Vel *meum tempus* , idest gloriæ meæ , *nondum advenit :* ipse erit dies festus meus , non diebus istis percurrens , & transiens , sed permanens in ætænum. Ipsa erit festivitas , & gaudium sine fine , æternitas sine labore , serenitas sine nube.

(b) *Theophylactus.* Quia dixerat Dominus , *Non ascendam vobiscum* , in principio denegavit ascensum , vitans iram fremientium Judæorum : unde dicitur : *Hæc cum dixisset , ipse mansit in Galilæa.* Postea vero ascendit : unde sequitur : *Ut autem ascenderunt fratres ejus , tunc & ipse ascendit.* *Augustinus* (tract. 28. in Joann.) Ascendit autem non gloriari temporaliter , sed aliquid docere salubriter , & de festo æterno admonere. *Chrysofomus* (hom. 47.) Vel ascendit , non ut patiatuf , sed ut alios erudiat. Latenter autem ascendit : poterat enim manifeste ascendere , & detinere eorum inordinatum impetum , quod multoties fecit ; at nolebat hoc continuo facere , ne magis suam divinitatem denudaret ; (6) & ut incarnatio ejus certior esset , & ut nos erudiret ad virtutem. Ut igitur disceremus quid nos oporteat facere , qui non possumus persecutores detinere , voluit latenter ascendere. Non autem di-

(1) *Al. deest* nam. (2) *Al.* quod erat dicere : Formidinem , &c. (3) *Al.* omittitur in eo.

(4) *Al.* voluit ipsam celsitudinem per humilitatis viam sternere. (5) *Al.* non æterna cogitare.

(6) *Al.* sed ut.

xix. In occulto, (1) ut ostendat dispensative hoc esse factum. Si enim omnia ut Deus ageret, quomodo possemus nos scire, incidentes humanis periculis, quid oporteat facere. *Alcuinus*. Vel occulte ascendit, quia favorem hominum non querit, non pompis stipantium (2) se turbatum delectatur. *Beda*. Mystice autem designatur quia singulis quibusque carnalibus humanam gloriam querentibus Dominus manet in Galilæa, quæ interpretatur transmigratio (3) sancta, idest in membris suis, qui transmigrant de vitiis ad virtutes, & in eis proficiunt. Postmodum vero Dominus ascendit, quia membra Christi non hujus vitæ, sed æternæ gloriæ querunt. Occulte autem Dominus ascendit, quia omnis gloria ejus est ab intus: idest, de corde puro, & conscientia bonâ, & fide non ficta: 1. ad Tim. 1. *Augustinus* (ut supra.) Vel quod quasi latenter ascendit, aliquid significare voluit: omnia enim quæ dicta sunt antiquo populo Israel, umbræ fuerunt futurorum, & scenopægia umbra erat futurorum. Omnia ergo quæ fiebant in figura, manifestantur in nobis. Ascendit ergo in occulto, figura enim erat ipsum esse in occulto. In ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinatura significabat. Ille enim est in tabernaculis qui se in mundo esse intelligit peregrinum: scenopægia autem erat celebratio tabernaculorum.

Sequitur: *Judei autem querebant eum in die festo, & dicebant, Ubi est ille? Chrysostomus* (hom. 48.) Ex multo odio, & inimicitia: neque enim eum nominatim vocare volebant. Non autem multa erat eis in festivitate reverentia, nec multa religio: quia à festivitate credebant Christum fraudulentè detinere.

Sequitur: *Et murmur multum erat de eo in turba. Augustinus* (tract. 28.) Murmur erat de contentione, quam convenienter exponit dicens: *Quidam enim dicebant, quia bonus est; alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas.* Quicumque emicuerit in aliqua gratia, alii dicunt: *Bonus est;* alii, *Non, sed seducit turbas.* Quod autem dictum est (4) de eo, valet ad consolationem de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. Et quidem si seducere decipere est, nec Christus seductor, nec quisquam debet seductor esse Christianus. Si autem seducere, aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, querendum est unde, & quo. Si à bono ad malum, malus seductor est; si à malo ad bonum, bonus est: & utinam sic omnes seductores vocemur, & simus. *Chrysostomus* (hom. 48.) Igitur illam quidem æstimo opinionem multitudinis esse, qua scilicet

dicebatur bonus esse; hanc vero principum, & sacerdotum: quod ostenditur per hoc quod dicunt: *Seducit turbas: non dicunt, Seducit nos.*

Sequitur: *Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Judæorum. Augustinus* (tract. 28.) Eorum scilicet qui dicebant, *Bonus est;* non qui dicebant, *Seducit turbas:* hæc enim clarior sonabat, sed *Bonus est* præsius susurrabant. *Chrysostomus* (hom. 48.) Vide autem eorum qui principantur corruptionem; hi autem qui principantibus subjiuntur, sani quidem erant iudicio, sed non habebant libertatem dicendi; quod maxime multitudinis est.

(c) *Chrysostomus* (hom. 48.) Dominus tardatione sua auditores attentiores facere volens, non in primis diebus ascendit, sed circa solemnitatis medium: unde dicitur: *Jam autem die festo mediante ascendit Jesus in templum, & docebat.* Qui enim primis diebus eum quaesierunt, repente eum præsentem videntes, magis intendebant docenti, & qui bonum eum dicebant, & qui malum: illi quidem, ut aliquid lucrarentur, & admirarentur; hi vero ut comprehenderent. *Theophylactus*. Nam in principio festi his quæ festi erant magis attendebant: unde postea Christum attentius audierunt. *Augustinus* (tract. 28.) Quantum enim datur intelligi, ipsam festivitatem diebus pluribus celebrabant; & ideo dicitur, *Jam die festo mediante;* idest, cum illius diei festi tot dies remansissent quot præterissent; ut etiam hoc impleteretur quod ait: *Non ascendam ad diem festum hunc,* idest ad quem vos vultis, primum, vel secundum diem; ascendit autem postea die festo mediante. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. test. (quæst. 78.) Tunc etiam ascendit, non quasi ad diem festum, sed quasi ad lucem. Illi vero ascenderunt quasi ad perficiendum delicis diei festi. Christo vero ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundum. *Augustinus* super Joann. (tract. 29.) Ille autem (5) qui prius latebat, docebat, & palam loquebatur, & non tenebatur. Illud enim quod latebat, erat causa exempli, hoc potestatis. *Chrysostomus* (hom. 48.) Quid autem docebat, non dixit *Evangelista;* sed quod mirabiliter docebat, hoc solum ostendit: tanta enim erat virtus docentis ut qui dixerant: *Seducit turbas,* transmutati mirarentur unde sequitur: *Et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* Vide admirationem nequitia plenam: non enim dicit, quod in doctrina admirarentur; sed in aliam admirationem inciderunt. *Augustinus* (tract. 29.) Omnes quidem, quantum arbitror, admirabantur, sed non omnes convertebantur. Et unde ad-

(1) Optime addit *Nicolai* sed quasi in occulto; quæ forte verba oscitantia typographorum omissa fuerant. (2) Al. se turbatum, item sed turbatum. (3) *Nicolai* facta. (4) Al. de Deo. (5) Al. omittitur qui.

miratio: Quia multi novērāt ubi natus, quem-
admodum fuerat educatus: numquam eum vi-
derant litteras discētem; audiebant tamen de
lege disputantem, legis testimōnia proferentem;
quæ nemo possēt proferre, nisi legisset; nemo
legeret, nisi litteras didicisset; & ideo miraban-
tūr. *Chrysoſtomus* (hom. 48.) Ab hac autem
(1) admiratione cognoscere debebant quoniam
hæc scientia humanitus non erat in eo, sed divi-
nitus; sed quia hoc ipsi volebant (2) confiteri,
sed in sola admiratione stabant, Dominus hæc
revelavit; sequitur enim: *Respondit eis Iesus, &
dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui mi-
sit me. Augustinus* (tract. 29.) Videtur autem
hoc esse contrarium quod dicit, *mea, & non est
mea*: nam si dixisset, *Ista doctrina non est mea,*
nulla esset quæstio. Quæ est ergo doctrina Pa-
tris, nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus est
doctrina Patris, si Verbum Patris est. Sed quia
verbum non potest esse nullius, sed est alicujus
& suam doctrinam dixit seipsum, & non suam:
quia Patris est Verbum. Quid est ut tam tuum
quam tu, & quid tam non tuum quam tu, si
alicujus es quod es? Breviter ergo hoc mihi di-
xisse videtur: *Mea doctrina non est mea*; ac si di-
ceret: Ego non sum à meipso. Sabellianam hæ-
resim sententia ista dissolvit, qui dicere ausi sunt,
ipsum esse Filium qui est & Pater: duo esse no-
mina, sed unam rem. *Chrysoſtomus* (hom. 48.)
Vel suam dicit, quoniam eam docuerat, non
tuam autem, quoniam Patris erat doctrina. Sed
si omnia quæ sunt Patris, ejus sunt, ex hoc ipso
quod Patris est, deberet esse & sua. Sed hoc
quod dicit, *Non est mea*, vehementer ostendit,
& sui, & Patris unam esse doctrinam; ac si dice-
ret: Nihil habeo permutatum, aut diversum;
sed ita ago, ut non æstimetur aliud quid præter
Patrem dicere, vel agere. *Augustinus* 1. de Trin.
(cap. 9.) Vel aliter. Secundum aliud suam di-
xit, secundum aliud non suam; secundum for-
mam Dei suam, secundum formam servi, non
suam. *Augustinus* (tract. 29.) Si quis autem
hoc parum intellexerit, audiat consiliū quod
Dominus consequenter dat, dicens: *Si quis vo-
luerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina
værum ex Deo sit, an ego ex meipso loquar*. Quid
est *Si quis voluerit voluntatem ejus facere*? Hoc
est credere in eum ipse enim sap. 6. dixit. *Hoc est
opus Dei, ut credatis in eum quem ipse misit*. Quis
autem hoc nesciat, hoc esse facere voluntatem
Dei, operari opus ejus? Cognoscere autem,
hoc est intelligere. Ergo noli quærere intelligere,
ut credas, sed crede ut intelligas: quia „ nisi
credideritis, non intelligetis. *Esai. 7. Chry-
soſtomus* (hom. eadem.) Vel hoc ita dicit, ac si

dicat: *Auferte iram, & invidiam, & odium,*
quod sine causa in me habetis; & nihil est quod
prohibeat vos cognoscere quoniam Dei verba
sunt quæ loquor. Deinde aliud inducit argumen-
tum insolubile, ab his quæ sunt in consuetudine
hominum, nos erudiens: unde sequitur: *Qui
à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit;*
quasi dicat: Qui aliquam propriam vult institue-
re doctrinam, propter nihil aliud hoc vult quam
ut gloriam acquirat. Si vero ego gloriam ejus
qui misit me quæro, cujus gratia aliena vellem
vos docere? Et hoc est quod subdit: *Qui autem
quærit gloriam ejus qui misit illum, hic verax est,
& injustitia in illo non est. Theophylactus.* Quasi
dicat: Verax sum, quia doctrina mea continet
veritatem: injustitia in me non est, quia alterius
gloriam non usurpo. *Augustinus* (tract. eodem.)
Qui quærit gloriam propriam Antichristus est.
Dominus autem noster magnum nobis exem-
plum præbuit humilitatis, dum habitu inventus
ut homo, quærit gloriam Patris, non suam. Sed
tu quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæ-
ris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam
meditaris. *Chrysoſtomus* (hom. eadem.) Vide
ergo quoniam causa quædam propter quam hu-
milia de se dicit, hæc est, ut credant quoniam
non desiderat gloriam, neque principatum, &
etiam propter imbecillitatem audientium, & ut
doceat homines moderata sapere, & nihil de se
dicere magnum, sed semper humile.

(d) *Chrysoſtomus* (hom. 48. in Joann.) Duas
criminationes Judæi contra Christum inducebant:
unam quod sabbatum solveret, aliam quod Pa-
trem suum dicebat Deum, æqualem seipsum fa-
ciens Deo. Hoc igitur prius confirmavit dum
ostendit quod non est Deo contrarius, sed eadem
ille docet. De reliquo ad sabbati solutionem ins-
tat, dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, &
nemo ex vobis facit legem?* ac si diceret: Lex di-
cit, Non occides; vos autem occiditis; & hoc
est quod subditur: *Quid me queritis interficere?*
ac si diceret: Et si ego dissolvi legem hominem
sanans, transgressio fuit, sed in salutem; vos
autem transgredimini in malum: unde non de-
beo à vobis de solutione legis dijudicari. In duo-
bus ergo eos corripuit, & dicendo: *Quid me que-
ritis interficere?* & ostendendo quoniam occasio-
nem meditantes, non sunt digni alium dijudica-
re. *Augustinus* (tract. 30.) Vel hoc dicit quia si
legem facerent; in ipsis litteris Christum agnos-
cerent, & præsentem non occiderent. Respondit
autem ei turba, non pertinentia ad ordinem, sed
ad perturbationem: sequitur enim: *Respondit
turba, & dixit: Daemonium habes: quis te que-
rit interficere? Ei dictum est, quod dæmonium ha-*

(1) Al. quæstione. R. Nicolai habet perplexitate. (2) Al. revelate.

haberet, qui dæmones expellebat. Dominus autem non turbatus, sed in sua veritate tranquillus, non reddidit maledictum pro maledicto, sed respondit tranquille. *Beda*. In quo nobis patientiæ reliquit exemplum, ut quoties nobis ab aliquibus falsa objiciuntur convicia, patienter toleremus, & vera quæ possumus non objiciamus, sed salutaria monita prædicemus: sequitur enim: *Respondit Jesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini, Augustinus* (tract. 30.) Ac si diceret: Quid si (1) omnia opera mea videretis? Ipsius enim opera erant quæ in mundo videbant, & ipsum qui fecit omnia non videbant. Fecit unam rem, & turbati sunt, quia salvum fecit hominem in sabbato; (2) quasi si quisquam eorum ægrotus sabbato sinceraret, alius illum sanum fecisset, quam iste qui eos scandalizavit, quia unum hominem sabbato salvum fecit. *Chrysostomus* (hom. 48.) Hoc enim quod dicit, *Miramini*, hoc est turbamini, & tumultuatis. Vide autem quomodo prudenter à lege eos syllogizat. Vult enim ostendere quod facere hoc opus non erat legem solvere: sunt enim multa principaliora quam lex de observatione sabbati, per quorum observationem lex non solvitur, sed impletur; & ideo subdit: *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moysè est, sed ex patribus; & in sabbato circumciditis hominem. Augustinus* (tract. 30.) Quasi dicat: Bene factum est ut acciperetis circumcisionem à Moysè, non quia ex Moysè est, sed ex patribus: Abraham enim primus accepit circumcisionem à Domino. *Et in sabbato circumciditis*. Convicit vos Moyses: accepistis in lege ut circumcidatis octavo die; accepistis in lege ut vacetis septimo die. Si octavus dies illius qui natus est, occurrit ad diem septimum sabbati, circumciditis hominem; quæ circumcisio pertinet ad aliquod signaculum salutis, & non debent homines sabbato vacare à salute. *Alcuinus*. Propter tres enim causas data fuit circumcisio: primo ut signum esset magnæ fidei Abrahæ; secundo ut per eam à cæteris nationibus discernerentur; tertio ut illam in virili membro suscipientes, castitatem mentis, & corporis observare deberent. Et tantum conferebat tunc circumcisio quantum nunc baptisma, nisi quia janua nondum aperta erat. Concludit ergo ex præmissis: *Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, indignamini mihi, quia totum hominem sanum feci in sabbato. Chrysostomus* (hom. 48.) Quasi dicat: Sabbati solutio in circumcisione legis est observatio; sic & ego hominem curans sabbato, legem servavi. Vos, qui non estis legislatores, ultra modum legem defenditis; sed Moyses ju-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur omnia.* (2) *Legit P. Nicolai* quasi si quisquam ægrotus sabbato sanaretur, alius illum &c.

bet legem solvi propter mandatum quod non erat ex lege, sed ex patribus. Per hoc autem quod dicit; *Totum hominem sanum feci in sabbato, ostendit circumcisionem esse particularem sanitatem. Augustinus* (tract. 30.) Forte autem illa circumcisio ipsum Dominum significabat. Quid enim est circumcisio, nisi carnis expoliatio? Significavit ergo expoliationem à corde cupiditatum carnalium. Non ergo sine causa data est in eo membro per quod procreatur creatura mortali: quia „ per unum hominem peccatum in- „ travit in mundum:“ Rom. 5. Ideo autem quisquis cum præputio nascitur, quia omnis cum vitio propaginis nascitur; & non mundat Deus si- ve à vitio cum quo nascimur, si ve à vitiis quæ male vivendo addimus, nisi per Christum: cultellis enim petribus circumcidebant, & petre nomine Christum figurabant. Ideo autem octavo die, quia post septimum sabbati Dominus die dominico resurrexit. Ipsa autem resurrectio nos circumcidit: id est, abstulit desideria carnalia. Intelligite hoc significari opus bonum quod ego feci totum hominem salvum in sabbato: quia & curatus est, ut sanus esset in corpore, & credit ut sanus esset in anima. Estis autem prohibiti servilia opera facere sabbato: numquid servile opus est hominem sanare in sabbato? Manducatis siquidem, & bibitis sabbato, quia pertinet ad salutem; per quod ostenditis opera salutis nullo modo esse die sabbati omittenda. *Chrysostomus* (hom. 48.) Non autem dixit, Ego majus circumcisione operatus sum; sed solum factum nar-rans, iudicium eis concessit: unde subditur: *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.* quasi dicat: Non quia Moyses apud vos habet majorem gloriam quam ego, ex personarum dignitate feratis sententiam, sed à rerum natura: hoc enim est iuste iudicare. Nul- lus autem inculpavit Moysen de hoc quod iussit sabbatum solvi propter mandatum circumcisio- nis, quod erat aliunde quam ex lege inductum. Ergo fide dignior vobis est Moyses, qui jubet solvi legem à mandato non legali. *Augustinus* (tract. 30.) Hoc autem quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc sæculo, magni laboris est, non personaliter iudicare. Admonuit quidem Dominus Judæos, admonuit & nos: quod enim pretiosum sonabat de ore Domini, & propter nos scriptum est, & nobis servatum, & propter nos recitatum. Surfum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo surrexit, uno loco esse potest; veritas ejus ubique diffusa est. Quis ergo est qui non iudicat personaliter? Qui æqualiter diligit. Non enim cum homines diverso modo pro suis gradi-

g 2

bus

bus honoramus ; timendum est ne personas accipiamus ; nonnumquam enim est iudicium inter patrem & filium : non æquamus filium patri in honore ; sed præponimus , si bonam causam habet , filium patri in veritate ; & sic tribuimus honorem debitum , ut non perdat æquitas meritum.

(e) *Augustinus* (tract. 31.) Supra dictum est , quod Dominus ideo velut occulte ascendit ad diem festum , non quia timebat ne teneretur , cui potestas erat ut non teneretur ; sed ut significaret etiam in ipso die festo , qui celebrabatur à Judæis , se occultari , & suum esse mysterium : nunc autem apparet potestas quæ putabatur timiditas : loquebatur enim palam in die festo , ita ut mirarentur turbæ : unde dicitur : *Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis : Nonne hic est quem Judæi querebant interficere ? Ecce palam loquitur , & nihil ei dicunt.* Noverat enim qua sævitia quærebatur ; mirabantur qua potentia non tenebatur. *Chrysostomus* (hom. 49.) Addit autem Evangelista , *Ex Hierosolymis* : quoniam qui magis potiti erant signis , (1) hi omnibus erant miserabiliores ; qui deitatis ejus signum videntes maximum , omnia iudicio corruptorum principum permittebant. An non magnum , insanientes , & quærentes interficere , habere eum in manibus , & repente quiescere ? *Augustinus* (tract. 31.) Igitur non plene intelligentes Christi potentiam , putaverunt esse principum scientiam , quod ei pepercerunt : (2) unde subdunt : *Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus ?* *Chrysostomus* (hom. eadem.) Sed ipsi neque principum sequuntur sententiam ; sed aliam profertur corruptam , & propria amentia dignam : unde subditur : *Sed hunc scimus unde sit ; Christus autem cum venerit , nemo scit unde sit.* *Augustinus* (tract. 31.) Hæc opinio apud Judæos non inaniter nata est. Invenimus tamen quod Scripturæ dixerunt de Christo , quoniam , Nazareus , vocabitur : *Matth. 2.* ergo prædixerunt unde sit. Judæi etiam dixerunt Herodi quærenti , quod Christus in Berhlehem Judæ nasceretur , & testimonium etiam propheticum attulerunt. Unde ergo nata est hæc opinio apud Judæos , quod Christus cum venerit , nemo sciat unde sit , nisi quia utrumque pronuntiaverunt Scripturæ ? Secundum hominem prædixerunt unde esset , secundum Deum latebat impios , & quærebat pios. Hanc igitur opinionem in eis generaverat quod per Esaiam dictum est cap. 53. „ Generationem ejus quis enarrabit ? “ Denique Dominus ad utrumque respondit , & quia noverant

eum unde esset , & quia non noverant : unde sequitur : *Clamabat ergo Jesus docens in templo , & dicens : Et me scitis , & unde sim scitis ;* hoc est dicere : *Et unde sim scitis , & unde sim nescitis : unde sim scitis ,* Jesus à Nazareth , cujus etiam parentes nostis. Solus enim in hac causa latebat Virginis partus , quo excepto , totum noverunt in Jesu quod ad hominem pertinet. Recte ergo dixit : *Et me nostis , & unde sim scitis ,* secundum carnem , & effigiem hominis quam gerebat ; secundum divinitatem autem à meipso veni , sed est verus qui misit me. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Per quod ea quæ in mente habebant revelat ; ac si diceret : Non sum de numero eorum qui sine causa venerunt ; sed est verax qui misit me ; & si verax est , in veritate misit ; & qui missus est , congruum est veracem esse. Rursum autem ex propriis sermonibus eos capit : quia enim dicebant : *Cum venerit Christus , nullus cognoscet , unde sit ;* ostendit etiam inde se Christum esse , quoniam à Patre venit , quem ipsi nesciebant ; & ideo subdit ; *Quem vos nescitis.* *Hilarius* 7. de Trinit. (ultra med.) Numquid autem non omnis homo , (3) licet in carne ex Deo natus , secundum sensum communis opinionis ex Deo est ? Et quomodo negat ab his vel seipsum , vel unde ipse sit sciri , nisi id unde est ad naturæ suæ referret auctorem ? Nam id quod unde sit ignoratur , naturam ex qua est , dum unde sit nescitur , ostendit. Ignorari enim unde sit non potest quidquid subsistit ex nihilo : quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo , ignorantem ejus unde sit , non habet. Ob hoc autem quid sit ipse , nescitur , dum ignoratur à quò sit : non enim confiteretur Filium qui negat natum , nec natum intelligit , qui (4) putat eum esse ex nihilo. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel ignorantiam hic dicit , quæ est per opéra , sicut Paulus ait ad Tit. 1. „ Confitentur se nosse Deum , factis autem negant. “ Dupliciter autem eos redarguit. Et primum quidem quæ occulte loquebantur , hæc in medium inducit , clamans , ut eos verecundari faciat. *Augustinus* (tract. 31.) Denique ut ostenderet eis unde possent scire , subjecit , *Ego scio eum.* Ergo à me quærite , ut sciatis eum. Patrem enim non cognoscit nisi Filius , & si voluerit Filius revelare. *Et si dixerò quia nescio eum , ero similis vobis mendax.* *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quod est impossibile : quia enim verax est qui misit , congruum est & eum qui missus est , veracem esse. Ubique autem cognitionem Patris soli sibi attribuit , quia à Patre est : unde sequitur : *Et ego scio eum , quia ab ipso sum.*

(1) *Al.* hi omnes. (2) *Addit Nicolai* quia eundem esse Christum cognoverunt.

(3) *Al.* licet in carne ex Deo natus est : & quomodo negat , &c. (4) *Al.* putavit.

Hilarius 6. de Trinit. (ultra med.) : Quæro autem verum id (1) quod ab eo est ; opus in eo creationis , aut naturam generationis ostendat. Si opus in eo creationis est , universa quoque quæ creantur à Deo stant. Et quomodo Patrem non universa noverunt , cum Filius eum , idcirco quia ab eo est , non nesciat ? Si vero idcirco ei , quia ab eo sit , eum nosse sit proprium ; quomodo non hoc ei qui ab eo est , erit proprium , scilicet ut verus Filius ex natura Dei sit ? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis. Tamen ne forte id quod ab eo est , (2) ad adventus sui tempus hæresis invaderet , continuo subjecit ; *Et ipse me misit*. Tenuit ordinem evangelici sacramenti , natum se professus , & missum. *Augustinus* (tract. 31.) *Ab ipso* , inquit , *sum* , quia Filius de Patre : quod autem videris me in carne , ipse me misit. Ubi nolle intelligere naturæ dissimilitudinem , sed generantis auctoritatem ? *Chrysostomus* (homil. eadem.) Irritaverunt autem Judæos ea quæ dicebantur , propter hoc quod dixerat , *Quem vos nescitis* , quia (3) profitebantur se scire : unde sequitur : *Quærebant ergo eum apprehendere , & nemo misit in eum manus*. Vide furorem eorum invisibiliter refrenatum. Evangelista vero humanius , & humiliter loqui volens , ut ex hoc Christus homo putaretur , non dixit quod eos invisibiliter detinuit : sed subjecit : *Quia nondum venerat hora ejus*. *Augustinus* (tract. 31.) Hoc est , quia volebat : non enim Dominus sub fato natus est. Hoc nec de te credendum est ; quanto (4) minus de illo per quem factus es ? Si tua hora voluntas est illius , illius hora quæ est nisi voluntas sua ? Non ergo horam dixit qua cogere tur mori , sed qua dignaretur occidi.

(f) *Augustinus* (tract. 31.) Humiles , & pauperes salvos faciebat Dominus : unde dicitur : *De turba autem multi crediderunt in eum*. Turba enim , quæ suam ægritudinem cito vidit , etiam illius medicinam sine dilatione cognovit. *Chrysostomus* (hom. 49. in Joan.) Verumtamen neque in his erat sana fides ; sed more multitudinis vulgaria loquebantur ; sequitur enim : *Et dicebant : Christus cum venerit , numquid signa plura faciet quam quæ hic facit ? Dicere enim : Christus cum venerit* , erat non firmiter credentium hunc esse Christum. Vel etiam hoc dicere , est ostendere eum non esse Christum ; ac si dicant : Nonne ille cum venerit melior erit , & plura signa faciet ? Grosiores enim non à doctrina , sed à signis inducuntur. *Augustinus* (tract. 31.) Vel intelligunt : Si duo non erunt , hic est Christus. Principes autem insaniebant ; &

ides medicum non solum non agnoscebant , sed etiam occidere cupiebant : unde sequitur : *Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc , & miserunt principes , & pharisæi ministros ut apprehenderent eum*. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Mirra quidem locutus est supra , sed nihil tale fecerunt : quod maxime enim eos mordebat , hoc erat , quod turbæ scilicet Christum glorificabant. Sabbati autem solutio , appatens causa erat , quam scilicet prætendebant. Et ipsi quidem non audebant Christum capere , periculo timentes ; ministros autem mittunt tanquam periculis expositos. *Augustinus* (tract. 31.) Quia ergo non poterant apprehendere violentem , missi sunt ut audirent docentem : sequitur enim : *Dixit ergo Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum*. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Verba loquitur humilitatis plena ; ac si diceret : Quid festinatis me interficere ? Parvum expectate tempus. *Augustinus* (tract. 31.) Quod modo ergo vultis facere , facturi estis ; sed non modo , quia nolo implere enim debeo dispensationem meam , & sic pervenire ad passionem. *Chrysostomus* (hom. ut supra.) Per hoc igitur audaciorem turbam teruit , studiosiorem vero magis avidam faciebat ad audiendum , quasi parvo tempore derelicto , in quo possent hac doctrina potiri. Non autem dixit simpliciter ; *Hic sum* , sed *vobiscum sum* , quasi dicat : Et si persequamini me , non tamen cessabo ; quæ sunt pro vobis dispensans , & ea quæ sunt ad salutem docens , & monens vos. Quod autem subdit , *Et vado ad eum qui me misit* , sufficiens erat eos terrere. *Theophylactus*. Tanquam Patri sit de ipsis conquesturus : quia si missum opprobriis affecerunt , non est dubium quod & mittenti fecerunt injuriam. *Beda*. Dicit autem , *Vado ad eum qui misit me* ; ac si diceret : Revertens ascendo ad Patrem , qui me incarnari præcepit. Illuc se dixit ire à quo numquam recessit. *Chrysostomus* (ut supra.) Quod vero eo indigebant , manifestat per hoc quod dicit : *Quæretis me , & non invenietis*. Sed ubi quæsierunt eum Judæi ? Dicit *Eucas* quoniam plangebant mulieres super eum. Probabile autem est & multos alios hoc passos esse , & præcipue dum civitas caperetur , eos meminisse Christi ; & miraculorum ejus , & præsentiam ejus (5) quæsisse. *Augustinus* (tract. 31.) Vel hic jam resurrectionem suam prædixit : quia quæsituri illum erant post resurrectionem compuncti. Noluerunt enim eum agnoscere præsentem , & postea quæsierunt , cum viderent in eum multitudinem credentem : unde multi compuncti dixerunt , *Quid faciemus ? Viderunt enim Christum suo scelere morientem* ,

(1) *Al.* quod ab eo opus est , in eo , &c. (2) *Al.* particula ad omittatur. (3) *Al.* simulabant. (4) *Al.* magis : (5) *Al.* quærere ; item desiderare , debuerunt.

& crediderunt in Christum suis sceleribus ignoscen-
centem, & quousque biberent sanguinem, quem
fuderunt, de sua salute desperaverunt. *Chryso-*
stomus (hom. 49.) Deinde ne quis eum per mor-
tem communi modo abire aestimet, subjungit:
Et ubi ego sum, vos non potestis venire. Si vero in
morte maneret, possent ad eum ire: illuc enim
omnes abimus. *Augustinus* (tract. eod.) Non au-
tem dixit, Ubi ero, sed *Ubi sum*: semper enim
ibi erat Christus, quo fuerat rediturus; sic re-
diit, ut nos non dereliqueret. Erat enim Chris-
tus secundum visibilem carnem in terra, secun-
dum invisibilem majestatem in cælo, & in terra.
Non autem dixit, Non poteritis, sed *non potes-*
tis venire: tales enim tunc erant qui non possent.
Nam ut sciatis, non hoc ad desperationem dic-
tum, & discipulis suis dixit tale aliquid: *Quo*
ego vado, vos non potestis venire. Denique hoc
Petro exposuit, dicens infra 13. *Quo ego vado,*
non potes me sequi modo; sequeris autem postea.
Chrysostomus (hom. eadem.) Hæc autem omnia
induxit volens eos attrahere: etenim modicum
tempus quod relinquebatur, & post recessum
ipsum desiderabilem esse, & eum non posse de
cetero inveniri, sufficientia erant ad suadendum
ut ad eum accederent. Per hoc autem quod di-
xit, *Vado ad eum qui misit me*, ostendit nullam
sibi fieri læsionem ab insidiis eorum, & passio-
nem suam voluntariam sibi esse. Passi sunt au-
tem aliquid ipsi Judæi ad ea quæ dicta sunt, &
quærent ad seipsum quo debeat ire; quod non
erat eorum qui desiderarent ab eo liberari. Sequi-
tur enim: *Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos:*
Quo hic iturus est, quia non invenimus eum?
Numquid in dispersionem Gentium iturus est, doc-
turus Gentes? Sic enim Gentem vocabant quasi
exprobrantes, & magna in semetipsis glorian-
tes: quia Gentes ubique disseminatæ erant, &
imperfecte ad invicem permixtæ. Sed hoc op-
probrium postea ipsi sustinuerunt, quia ubique
dispersi sunt. Antiquitus autem tota Gens in
unum collecta erat; sed cum Judæi ubique ter-
rarum jam Gentibus permixti essent, non dice-
ret: *Quo ego vado, non potestis venire*: si per hoc
Gentes intellexisset. *Augustinus* (tract. 31.) Di-
xerat autem Dominus, *Quo ego vado*, de sinu
Patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt,
& tamen ex hac occasione salutem nostram præ-
dixerunt, quod Dominus iturus esset ad Gen-
tes, non præsentia corporis, sed tamen pedibus
suis: misit enim ad nos membra sua, & fecit
nos membra sua. *Chrysostomus* (hom. eadem.)
Non autem dixerunt, quod iturus esset ad Gen-
tes lædere eas, sed docere. Jam enim iram sub-
miserant, & his quæ dicta erant, crediderant.

Nequaquam autem nisi credidissent quæsiissent
ad seipsum: *Quis est hic sermo quem dixit: Quæretis*
me, & non invenietis, & ubi ego sum, vos non
potestis venire?

(g) *Chrysostomus* (hom. 50.) Cum recessuri
essent domum celebrata festivitate, Dominus
dat eis viatica ad salutem: unde dicitur: *In*
novissimo autem die magno festivitatis stabat Je-
sus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad
me, & bibat. *Augustinus* (tract. 32.) Tunc enim
agebatur festivitas, quæ appellatur scenopegia,
idest tabernaculorum constructio. *Chrysostomus*
(hom. 50.) Quæ per septem dies agebatur: pri-
ma autem dies, & ultima erat celeberrima se-
cundum legem; & hoc significavit Evangelista,
cum dixit: *In novissimo die magno festivitatis.*
Medios autem dies magis ad voluptatem con-
sumebant. Ideo ergo prima die hoc eis non di-
xit, sed neque secunda, aut tertia, ne ea quæ
dicebantur deperirent, (1) eis voluptati va-
cantibus. Clamabat autem propter turbæ multi-
tudinem. *Theophylactus*. Simul quidem, ut au-
dibilis fieret, atque ut confidentiam largiretur;
& quia neminem formidabat. *Chrysostomus* (hom.
50.) Dicis autem, *Si quis sitit*; ac si diceret:
Neminem necessitate, & violentia attraho; sed
si quis habet desiderium multum, hunc ego vo-
co. *Augustinus* (tract. 32.) Est enim sitis inte-
rior, quia est homo interior. Constat autem plus
amare hominem interiorem, quam exteriorem.
Si ergo sitimus, veniamus non pedibus, sed
affectibus, nec migrando, sed amando. *Chry-*
stomus (hom. 50.) Quia enim de intellectuali
loquitur potu, ostendit per hoc quod post in-
ducit: *Qui credit in me sicut dicit Scriptura, flu-*
mina de ventre ejus fluent aqua viva. Sed ubi hoc
dicit Scriptura? Nusquam. Quid igitur? *Qui*
credit in me, sicut dicit Scriptura: hic subdisting-
guere oportet, ut postea subsequatur, *Flumi-*
na de ventre ejus fluent aqua viva: ostendens
quoniam rectam oportet habere cognitionem, &
non ita à signis sicut à Scripturis credere in ip-
sum: etenim superius cap. 5. dixit: *Scrutamini*
Scripturas. *Hieronymus* in Prologo Genes. Vel
hoc testimonium de Proverbiis sumptum est,
ubi scilicet dicitur: „ Deriventur fontes tui
„ foris, & in plateis aquas tuas divide: “
Prov. 3. *Augustinus* (tract. 32.) Venter autem
interioris hominis est conscientia cordis ejus. Bi-
bito autem isto liquore, vivescit purgata con-
scientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa
fons erit. Quis est fons, vel quis est fluvius,
qui manat de ventre interioris hominis? Bene-
volentia, qua vult consulere proximo. Bibunt
ergo qui credunt in Domino. (2) Si autem pu-

tat

(1) *Al.* ejus. (2) *Al.* Si autem putat quis quod bibit soli, ipsi debet sufficere: item si autem putat
qui bibit soli ipsi debet (forte debere) sufficere.

qui bibit, quod soli ipsi debet sufficere, non fuit aqua viva de ventre ejus; si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. *Gregorius* super Ezechielem (hom. 10.) Cum enim à mente fidelium sanctæ prædicationis verba defluunt, quasi de mente credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? *Chrysostomus* (hom. 50.) Dicit autem flumina, & non flumen, copiositatem, & ubertatem gratiæ occulte insinuans. Viventem aquam dicit, agentem semper. Spiritus enim gratiæ cum in mentem intraverit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neque evacuatur, neque stat: videbit quis utique hoc ad sapientiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant. *Augustinus* (tract. 32.) Ad qualem autem potum Dominus invitasset, exposuit Evangelista, & dixit: Hoc autem dicit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Quem dicit Spiritum, nisi Spiritum Sanctum? Nam unusquisque homo habet in se proprium spiritum. *Alcuinus*. Spiritum autem Sanctum ante ascensionem Apostolis promisit; post ascensionem linguis (1) igneis dedit: inde dicit: Quem accepturi erant credentes in eum, *Augustinus* (tract. 32.) Erat ergo Spiritus Dei; sed nondum in eis erat qui crediderant in Jesum. Ita enim disposuit non eis dare Spiritum istum, nisi post resurrectionem suam: unde sequitur: Nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificatus. *Chrysostomus* (homil. 50.) Apostoli quidem prius spiritu eiciebant demonia, sed ea quæ à Christo est potestate: quando enim mittebat eos, non dicitur, Dedit eis Spiritum Sanctum, sed Dedit eis potestatem. De Prophetis autem ab omnibus confessum est, quod Spiritus Sanctus eis dabatur; sed hæc gratia à terra defecerat. *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 20.) Sed quomodo & de Joanne Baptista dictum est Luc. 1. & Spiritu Sancto, replebitur ab utero matris suæ: & Spiritu Sancto repletus *Zacharias* invenitur, ut de illa talia diceret; & Spiritu Sancto *Maria* ut talia de Domino prædicaret; Spiritu Sancto *Simeon*, & *Anna*, ut magnitudinem Christi parvuli agnoscerent? Quomodo ergo intelligitur, nisi quia certa illa Spiritu Sancti datio post clarificationem Christi futura erat, qualis nunquam antea fuerat? Habitura (2) enim erat quamdam proprietatem. *St. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur igneis.* (2) *Al. deest.* enim. (3) *Al. Beda.* (4) *Nicolai corrigiit aquam.*

Ex edit. P. NICOL. (a) Nihil tale in *Alcuino* nunc occurrit; sed nec in *Augustino*, ex quo sua omnia solet mutuari, ut nec in *Beda*, vel in *Glossa*.

tatem in ipso adventu, qualis antea nunquam fuit. Nusquam enim legimus, linguis, quas non noverant, homines locutos veniente in se Spiritu Sancto; sicut tunc factum est, cum oporteret ejus adventum signis sensibilibus demonstrari. *Augustinus* super Joannem (tract. 23.) Cum ergo & modo accipitur Spiritus Sanctus, quare nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia jam ipsa Ecclesia linguis gentium loquitur: in hac qui non est, nec modo accipit Spiritum Sanctum. Si amas unitatem, etiam tibi habet quisquis in illa aliquid habet. Tolle invidiam, & tuum est quod habeo. Libor separat, caritas jungit: ipsam habeto, & cuncta habebis: quia sine ipsa nihil proderit quidquid habere poteris. Caritas aurem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Rom. 5. Quare ergo Dominus post resurrectionem suam Spiritum Sanctum dare voluit? Ut scilicet in resurrectionem nostram caritas flagraret, ab amore sæculi separaretur, & tota curreret in Deum. Qui enim dixit: Qui credit in me, veniat, & bibat, & flumina de ventre ejus fluent aqua viva; vitam æternam promisit, ubi nihil timeamus, ubi non moriamur. Quia ergo tale est quod promisit Spiritus Sancti caritate ferventibus, ideo ipsum Spiritum noluit dare, nisi cum esset glorificatus, ut in suo corpore ostenderet vitam, quam modo non habemus, sed in resurrectione speramus. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 32. cap. 17.) Si itaque hæc causa erat ut nondum daretur Spiritus Sanctus, quia nondum erat Jesus glorificatus, proculdubio clarificato Jesu jam causa erat ut statim daretur. *Cataphryges* autem se promissum Paraclitum suscepisse dixerunt, & hinc à fide catholica deviarunt. *Manichæi* etiam quæ de promissione Spiritus Sancti dicuntur, de *Manichæo* asserunt esse prædicta, tanquam scilicet antea non fuerit Spiritus flatus. *Chrysostomus* (hom. 50.) Vel aliter. Gloriam Christi crucem vocat: quia enim inimici eramus, donum autem non inimicis, sed amicis datur, oportebat prius offerri hostiam, & inimicitiam in carne dissolvi; & tunc factos Dei amicos suscipere donum.

(h) (3) *Augustinus* (tract. 33.) Cum Dominus invitasset credentes in se ad potandum Spiritum Sanctum, nata est de illo in turba dissensio: unde dicitur: Ex illa ergo turba, cum attendissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta. *Theophylactus*. Qui scilicet expectabatur. Alii, scilicet populus, dicebant, Hic est Christus. *Alcuinus*. (a) Jam isti (4) sitim illam

h. 2

ipi-

spiritualiter haurire cœperant, jam sitim infidelitatis deposuerant: alii in suæ infidelitatis ariditate permanebant, de quibus subditur: *Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?* Noverant enim quid de Christo prædixissent Prophetæ, sed ignorabant omnia in ipso impleta fuisse; & qui noverant in Nazareth nutritum, nativitatis locum non attendebant, nec prophetiam, quam legerant, in eo completam credebant. *Chrysostomus* (hom. 51.) Sed esto, locum nativitatis ignorabant: num etiam genus ignorabant? Quoniam ex domo, & familia David natus erat. Quare igitur dicebant: *Nonne ex semine David venit Christus?* Sed & hoc obumbrare volebant per educationem in Nazareth, omnia malitiose loquentes: unde non accedunt ad Christum quærentes, quomodo Scripturæ dicunt, quod à Bethlehem oportet venire Christum; tu autem ex Galilæa venisti: sed omnia malitiose loquuntur. Et quia non diligenter attendebant his quæ dicebantur, neque discendi gratia, propter hoc nihil eis. Christus respondit, Nathanaelem autem dicentem supra 1. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* laudavit ut vere Israelitam, quia veritatis erat inquisitor, & omnia vetera diligenter edoctus.

Sequitur: *Dissensio itaque facta est propter eum in turba. Theophylactus.* Non in principibus: nam principes unius voluntatis erant, ut videlicet non eum reciperent sicut Christum. Qui ergo magis moderati erant in malitia verbis tantum gloriæ Christi adversabantur; qui vero peiores erant, manus etiam appetebant imponere; de quibus subditur: *Quidam autem ex eis volebant apprehendere eum. Chrysostomus* (ut supra.) Hoc autem induxit Evangelista, ostendens quoniam loquebantur neque quærentes veritatem, neque dicere volentes.

Sequitur: *Sed nemo misit super illum manus. Alcuinus.* Quia scilicet ipse non permisit, qui conatus illorum in sua potestate habebat. *Chrysostomus* (hom. ead.) Hoc autem sufficiens erat eos in compunctionem deducere; sed non sunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere; ad unum aspicit solum, & eum cui infidiatur interficiat. *Augustinus* (ut supra.) Qui vero missi fuerant, ut eum tenerent, redierunt immunes à crimine, & pleni admiratione; de quibus subditur: *Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Phariseos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis eum?* *Alcuinus.* Qui eum lapidare volentes, tenere non potuerunt, arguunt ministros, quia eum non adduxerant. *Chrysostomus* (hom. 51.) Ecce pharisæi, & scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, ni-

hil profecerunt; ministri autem nihil horum habentes, ab una sola allocutione sunt capti, & abeuntes, ut eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt, Non potuimus propter turbam; sed præconos efficiuntur Christi sapientiæ: nam sequitur: *Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Augustinus* (tract. eodem.) Ille autem sic locutus est, quia Deus erat, & homo. *Chrysostomus* (hom. ead.) Non est autem solum eorum prudentia admiranda, quia signis non eguerunt, sed à sola doctrina sunt capti: non enim dixerunt: Numquam talia miracula fecit homo, sed *numquam sic locutus est homo*: sed etiam admiranda est eorum securitas: quoniam ad pharisæos, qui contra Christum adversabantur, venerunt, & eis talia locuti sunt. Nec tamen longum sermonem audierant, sed brevem: cum enim mens fuerit incorrupta, non longis sermonibus opus est. *Augustinus* (ubi supra.) Pharisæi tamen eorum testimonium repulerunt: nam sequitur: *Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid & vos seducti estis?* quasi dicant: Videmus vos delectatos esse in sermonibus suis. *Alcuinus.* Eo revera laudabiliter seducti erant, quia dimisso malo infidelitatis, transierunt ad fidem. *Chrysostomus* (hom. ead.) Ab argumento autem insipienti contra eos syllogizant: nam sequitur: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt.* Hæc autem est ipsorum accusatio, quoniam turba quidem credidit, ipsi autem non crediderunt. *Augustinus* (tract. eod.) Qui enim non noverant legem, ipsi credebant in eum qui miserat legem, & eum qui miserat legem, condemnabant illi qui docebant legem; ut impleretur quod Dominus dixerat infra 9. *Ego veni, ut non videntes videant, & videntes cæci fiant. Chrysostomus* (hom. eadem.) Qualiter igitur maledicti sunt illi, qui à lege suaderentur? Vos potius maledicti estis; qui non observastis legem. *Theophylactus.* Ideo autem suaviter, & blande pharisæi ministris respondent, quia dubiaverunt ne forte ab eis prorsus segregentur, & Christo adjiciantur. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quia vero dixerant, quod nullus principum credidit in eum, ad hoc excludendum subjungitur: *Dicit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad Jesum nocte) qui unus erat ex illis. Augustinus* (ut supra.) Ipse non quidem incredulus, sed timidus: nam ideo nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & sciri timebat. Hic ergo respondit Judæis: *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat?* Credebat enim, quia si eum tantummodo patienter vellent audire, forte similes fierent illis qui missi sunt tenere, &

manuerunt credere! Volebant autem illi perver-
si ante esse damnatores quam cognitores. *Augustinus* 22. de Civ. Dei (cap. 1. in fin.) Dicit
autem, *Lex nostra*, de lege quæ Dei est, eo
quod est ab illo data hominibus. *Chrysoströmus*
(hom. eadem.) Ostendit autem Nicodemus eos
neque cognoscentes legem, neque facientes quæ
sunt legis. Cum autem congruum esset ostende-
re, quod non indiscrete miserunt vocaturi eum,
rudius, & iracundius utuntur contradictione:
nam sequitur. *Responderunt, & dixerunt ei:*
Numquid & tu Galilæus es? *Augustinus* (tract.
eodem.) Id est, quasi à Galilæo seductus. Do-
minus enim Galilæus dicebatur, quoniam de
Nazareth civitate erant parentes ejus: secun-

dum Mariam dixi parentes, non secundum vi-
rile semen. *Chrysoströmus* (ubi supra.) Deinde
injuriöse, quasi eo nesciente, Scripturas indit-
xerunt: *Scrutare Scripturas, & vide quia Pro-*
pheta à Galilæa non surgit; ac si dicerent: *Va-*
de, & disce. *Alcuinus.* Non enim locum ubi
natus est, sed ubi conversabatur attendebant;
& ideo non solum Messiam, sed nec Prophe-
tam eum credebant. *Augustinus* (tract. eodem.)
Prophe tam quidem à Galilæa non surgit, sed
Dominus Prophetarum inde surrexit.

Sequitur: *Et reversi sunt unusquisque in do-*
num suam. *Alcuinus.* Nullo perfecto negotio, va-
cui fide, & ideo fraudati utilitate, sunt rever-
si in domum infidelitatis, & impietatis suæ.

CAPUT VIII.

(a) **J**esus autem perrexit in montem Oliveti, & diluculo iterum venit in templum;
& omnis populus venit ad eum: & sedens docebat eos. Adducunt autem scri-
bæ, & pharisæi mulierem in adulterio deprehensam; & statuerunt eam in medio, &
dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem
Moyfes mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant
tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito
scribebat in terra. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis:
Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans
scribebat in terra. Audientes autem hæc, unus post unum exhibant; incipientes a se-
nioribus; & remansit solus Jesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Jesus
dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit:
Nemo, Domine. Dixit ei Jesus: Nec ego te condemno. Vade, & jam amplius noli
peccare.

(b) Iterum ergo locutus est eis Jesus dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me:
non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

(c) Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium
tuum non est verum. Respondit Jesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de
me ipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quo vado. Vos au-
tem nescitis unde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem judicatis, ego non ju-
dico quemquam. Et si judico ego, judicium meum verum est: quia solus non sum, sed
ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum tes-
timonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium
perhibet de me qui misit me Pater.

(d) Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus? Respondit Jesus: Neque me scitis, ne-
que Patrem meum. Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis. Hæc verba locu-
tus est Jesus in gazophylacio docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia non-
dum venerat hora ejus.

(e) Dixit ergo iterum eis Jesus: Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro mo-
riemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi: Numquid inter-
ficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis:
Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: vos de mundo hoc estis, non sum de hoc
mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis
quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

(f) Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, qui & loquor vo-
bis. Multa habeo de vobis loqui, & judicare; sed qui me misit, verax est, & ego
quæ audiavi ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognoverunt quia Patrem ejus dice-
bat Deum.

(g) Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia
ego

ego sum, & à meipso facio nihil; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

(h) Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei, Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei Judæi: Semen Abraham sumus, & nemini servivimus umquam; Quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum; Filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

(i) Scio quia filii Abraham estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor, & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus: Si filii Abraham estis, opera Abraham facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi à Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri.

(k) Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Jesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

(l) Vos ex Patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

(m) Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Jesus, & dixit: Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum; & vos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat, & judicet. Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.

(n) Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Propheta; & tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et Prophetae mortui sunt. Quem te ipsum facis? Respondit Jesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, & non cognovistis eum. Ego autem novi eum; & si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus servo. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus est.

(o) Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, & exivit de templo.

(a) **A**lcuinus. (a) Dominus maxime circa suam passionem, hanc sibi effecerat consuetudinem, ut in die quidem in templo, quod erat Hierosolymis, verbum Dei predicaret, signa, & miracula ostenderet; sero autem revertebatur in Bethaniam, ubi apud sorores Lazari hospitabatur; & mane iterum ad simile opus revertebatur. Igitur secundum hunc morem, cum in ultimo die scenopægiæ tota die in templo predicasset, vespere perrexit in montem Oliveti; & hoc est quod dicitur. *Jesus au-*

tem perrexit in montem Oliveti. Augustinus (tract. 33.) Ubi enim decebat docere Christum nisi in monte Oliveti, in monte unguenti, in monte chrisimatis? Christi enim nomen à chrisimate dictum est. Chrisma autem Græce, Latine unctio nominatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit. *Alcuinus.* Unctio enim olei fessis, & dolentibus membris solet afferre levamen. Mons etiam olivarum sublimitatem dominicæ pietatis designat: (1) quia oleos Græce, Latine misericordia. Natura quoque olei mys-

(1) *Al. omittitur quia. Nicolai legit oleos.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Alcuino nunc occurrit, ut nec in Augustino, vel in Beda; sed sic in Glossa tantum. *Jesus. perrexit in montem Oliveti, quia mos erat ei die docere in templo, & vespere reverti in Bethaniam, quæ est in monte Oliveti.*

myſterio aptiſſime congruit: ſuperfertur enim omnibus liquoribus; &, ſicut ait Pſalmiſta Pſalm. 144. „ miſerationes ejus ſuper omnia „ opera ejus.“ Sequitur: *Et diluculo iterum venit in templum*, ut ſcilicet miſericordiam cum incipiente novi teſtamenti lumine fidelibus, in templo videlicet ſuo; pandendam, præbendamque ſignaret. Quod enim diluculo redibati, exortum novæ gratiæ designat. *Beda*. Significatur autem quod poſtquam per gratiam cœpit inhabitare in templo ſuo, id eſt in Eccleſia, ex omnibus Gentibus crediderunt in eum: unde ſequitur: *Et omnis populus veniebat ad eum: & ſedens docebat eos. Alcuinus*. Seſſio humilitatem incarnationis inſinuat. Sedente ergo Domino, ad eum venit populus: quia poſtquam per ſuſceptam humanitatem viſibilis apparuit, cœperunt eum multi audire, & in eum credere, quem per humanitatem ſibi proximum meminerant. Manſuetis autem, & ſimplicibus ſermonem Domini admirantibus, ſcribæ, & phariſæi interrogant, non ut diſcant, ſed ut veritati laqueos neſtant: unde ſequitur: *Adducunt autem ſcribæ, & phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam; & ſtatuērunt eam in medio, & dixerunt ei: Magiſter, hæc mulier deprehenſa eſt modo in adulterio. Auguſtinus* (tract. 33.) Animadverterant enim eum nimium eſſe mittem: de illo quippe fuerat ante prædictum Pſal. 144. „ Pro „ cede, & regna propter veritatem, & manſuetudinem, & juſtitiam.“ Ergo attulit veritatem ut doctor, manſuetudinem ut liberator, juſtitiam ut cognitor. Cum loqueretur, veritas agnoſcebatur; cum adverſus inimicos non moveretur, manſuetudo laudabatur: in tertio ergo, juſtitia ſcilicet, ſcandalum poſuerunt: dixerunt enim apud ſeipſos: Si eam dimitti cenſuerit, juſtitiam non tenebit: lex enim quod injuſtum erat, jubere non poterat; ideo legem inducunt, dicentes: *In lege autem Moſes mandavit nobis hujusmodi lapidare*. Ut autem manſuetudinem non perdat, in qua jam populis amabilis factus eſt, eam dimitti debere dicturus eſt. Unde ejus ſententiam requirunt dicentes: *Tu ergo quid dicis?* Hinc nos invenimus ad accuſandum occaſionem; & reum faciemus tanquam legis prævaricatorem; unde Evangeliſta ſubdit: *Hæc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare*. Sed dominus in reſpondendo, & juſtitiam ſervaturus eſt, & à manſuetudine non reſeſſurus: ſequitur enim: *Jeſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra. Auguſtinus de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.)*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* dedignatus eſt. (2) *Legit P. Nicolai* ac vultum intendens. (3) *Al.* in aliis. *P. Nicolajus* habet quibuslibet aliis.

Ex edit. P. Nicol. (a) Quod ex Gloſſa ſubjungitur, non eſt in illa quæ nunc extat.

Tanquam illos tales in terra ſcribendos ſignificaret, non in cælo, ubi monuit diſcipulos ut ſcriptos eſſe gauderent; aut quod ſe humiliando, quod capitis inclinatione monſtrabat, ſigna in terra faceret; aut quod jam tempus eſſet ut in terra quæ fructum daret, non in lapide ſterili, ſicut antea, lex ejus conſcriberetur. *Alcuinus*. Per terram enim cor humanum oſtenditur, quod bonarum, vel malarum actionum ſolet reddere fructus; per digitum autem, qui articulorum compositione flexibilis eſt, ſublimitas diſcretionis exprimitur. Nos ergo inſtruit, ut cum quælibet mala proximorum conſpicimus, non ſtatim ea temere damnemus; ſed prius ad conſcientiam cordis humiliter reverſi, digito diſcretionis ea ſolicite diſquiramus. *Beda*. Quantum etiam ad hiftoriam pertinet; per hoc quod digito ſcripſit in terra, illum ſe fore monſtravit, qui quondam legem in lapide ſcripſit.

Sequitur: *Cum autem perſequerentur interrogantes eum, erexit ſe. Auguſtinus* (tract. 33.) Non dixit, Non lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Abſit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, ſed querere quod perierat. Quid ergo reſpondit? *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat*. Hæc vox juſtitiae eſt. Puniatur peccatrix, ſed à non peccatoribus; impleatur lex, ſed non à prævaricatoribus legis. *Gregorius 14. Moral. (cap. 15. in nov. exemp. 13.)* Qui enim prius ſemetipſum non judicat, quid in alio rectum judicet ignorat. Et ſi novit etiam per auditum, recte tamen aliena merita judicare non valet cui conſcientia innocentiae propria nullam judicii regulam præbet. *Auguſtinus* (tract. 33.) Cum ergo eos telo juſtitiae percuffiſſet, nec (1) dignatus eſt cadentes attendere, ſed avertit ab eis obtutum; unde ſequitur: *Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terra. Alcuinus*. Poſteſt etiam intelligi feciſſe hoc Dominus juxta conſuetudinem, ut quaſi aliquid agens, (2) vultu intendens in aliud, liberam eis exeundi facultatem daret. In hoc etiam figurate admonet, ut & priuſquam peccantem fratrem corripiamus, & poſt adhibitam correctionem diligenter perpendamus utrum ipsis peccatis, de quibus alium caſtigamus, aut (3) aliis obnoxii ſimus. *Auguſtinus* (tract. 33.) Sic igitur illi voce juſtitiae tanquam telo percuffi ſeſe inſpicientes, & reos inventientes, unus poſt unum omnes reſeſſerunt; & hoc eſt quod ſubditur: *Audientes autem hæc, unus poſt alium, exhibant, incipientes à ſenioribus. Gloſſa.* (a) Qui forte magis rei erant,

i 2

vel.

vel magis culpas suas cognoscebant. *Augustinus* (ut supra.) Relicti sunt autem duo: miseria, & misericordia: nam sequitur: *Et remansit solus Jesus, & mulier in medio stans.* Credo, territa illa mulier, ab illo se puniendam sperabat in quo peccatum inveniri non poterat. Ille autem, qui adversarios ejus repulerat lingua justitiæ, levans in illam oculos mansuetudinis, interrogavit eam: unde sequitur: *Erigens se autem Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine.* Audivimus supra vocem justitiæ; audiamus nunc mansuetudinis: nam sequitur: *Dixit ei Jesus: Næc ego te condemno,* à quo te forte condemnari timuisti, quia in me peccatum non invenisti. Quid est Domine? Favēs ergo peccatis? Non plane: attende quod sequitur: *Vade & amplius noli peccare.* Ergo & Dominus damnavit, sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum auctor esset, diceret: *Vade, & vive ut vis; de mea liberatione esto securus: ego te quantumcumque peccaveris, etiam à gehennâ, & inferni tortoribus liberabo.* Non hoc dixit. Intendant ergo qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem: etenim „ dulcis, & rectus Dominus: “ *Psal. 26.*

(b) *Alcuinus.* Quia mulierem absolvit à crimine, ne aliqui dubitarent an ille quem vident verum hominem, posset peccata dimittere, dignatur ipse apertius suæ divinitatis potentiam demonstrare: unde dicitur: *Iterum ergo locutus est eis dicens: Ego sum lux mundi.* *Beda.* Ubi advertendum est, quia non ait, *Ego sum lux Angelorum, vel cæli; sed lux mundi,* idest hominum in tenebris commorantium, secundum illud *Luc. 1.* „ Illuminare his qui in tenebris, & „ in umbra mortis sedent. “ *Chrysostomus* (hom. 51.) Vel aliter. Quia superius Galilæam ei assererebant, & quasi de quodam Prophetarum, de eo dubitabant, voluit ostendere quoniam non unus Prophetarum est, sed dominator orbis terrarum: unde dicitur: *Iterum locutus est eis Jesus, dicens: Ego sum lux mundi,* non Galilææ, neque Palestinæ, neque Judææ. *Augustinus* (tract. 34.) Manichæi solem istum oculis carnis visibilem, Christum Dominum esse puraverunt; sed Ecclesia catholica improbat tale commentum: non est enim Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est: omnia enim per ipsum facta sunt: supra 1. & propter nos sub sole factum est lumen quod fecit solem: carnis nube tegitur, non ut obscureretur, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen sapientiæ ait hominibus: *Ego sum lux mundi.* *Theophylactus.* Uteris autem adversus Nesto-

rium hoc præsentis sermone: non enim ait, quoniam in me est lux mundi, sed *ego sum lux mundi:* ipse namque qui homo videbatur, idem, & Filius Dei, & lux mundi erat; non, sicut nugabatur Nestorius, in simplici homine Dei Filius habitabat. *Augustinus* (tract. 34.) Abstulit autem te ab oculis carnis, & revocavit ad oculos cordis in hoc quod subdit: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Non enim sufficit dicere, *Habebit lumen,* sed addidit *Vitæ.* Hæc verba Domini cum verbis *Psal. 35.* concordant „ In lumine tuo videbimus „ lumen, quoniam apud te est fons vitæ. “ In istis usibus corporalibus aliud est lumen, & aliud fons: fontem fauces quærunt, lumen oculi. Apud Deum quod lumen est, hoc est fons. Qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas. Quod promisit, futuri temporis verbo posuit; in eo quod facere debemus, præsens tempus posuit. *Qui sequitur,* inquit, *habebit modo per fidem, post habebit per speciem.* Sequere istum solem visibilem, si ipse tendis ad occidentem, quo & ille tendit; (1) & si nolueris tu illum deserere, ipse te deseret in occasu. Deus tuus ubique est totus: si non ab illo facies casum, nunquam à te ille faciet occasum. Tenebræ satis metuendæ sunt morum, non oculorum; & si oculorum, non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album, & nigrum, sed justum, & injustum. *Chrysostomus* (hom. ead.) Intellectualiter enim dixit: *Non ambulat in tenebris;* idest, non manet in errore. Hinc & Nicodemum laudat, & ministros; & ipsos, occulte insinuat dolos complicantes, qui in tenebris, & errore sunt, sed lucem non (2) superabunt.

(c) *Chrysostomus* (homil. 51.) Quia Dominus dixerat, *Ego sum lux mundi, & Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* Judæi hoc evertere voluerunt: unde dicitur: *Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes, & testimonium tuum non est verum.* *Alcuinus.* Sic responderunt tanquam ipse Dominus solus sibi testimonium perhiberet, cum constet quod antequam in carne appareret, multos testes præmisit, qui ejus sacramenta prædixerunt. *Chrysostomus* (hom. ead.) Dominus autem evertit quod dixerant: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum.* Hoc juxta eorum suspicionem locutus est, hominem eum nudam æstimantium: & causam subjungit: *Quia scio unde venio, & quo vado;* idest, ex Deo sum, & Deus, & Dei Filius. Non autem hoc dicit manifeste, quia semper humilia miscet altis. Deus autem ipse sibi fide dignus testis est.

(1) *Al.* & si volueris. (2) *Al.* sperabunt.

est. *Augustinus* (tract. 35.) Verum est enim testimonium, luminis, sive se ostendat, sive alia. Locutus est Propheta verum; sed unde haberet, nisi de fonte veritatis hauriret? Ergo idoneus est Jesus qui sibi testimonium perhibeat. Dicens autem: *Quia scio unde venio, & quo vado*, Patrem volebat intelligi: Patri enim gloriam dabat Filius, à quo est missus. Quantum ergo debet homo glorificare eum à quo est creatus? Non autem veniendo inde discessit, aut redeundo nos dereliquit. Non potest hoc fieri ab isto sole, qui quando pergit ad occidentem, deserit orientem. Sicut autem sol iste & videntis faciem illustrat, & cæci; sed videt ille, ille non videt: sic & Sapientia Dei, Verbum Dei, ubique præsens est etiam infidelibus; sed quibus eam videant oculos non habent cordis. Ut ergo Dominus inter fideles suos, & inimicos suos Judæos, tanquam inter tenebras, & lucem distingueret, subjungit: *Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado*. Isti ergo Judæi videbant hominem, nec credebant Deum; & ideo Dominus subdit: *Vos secundum carnem judicatis*; dum scilicet dicitis: *Tu de teipso testimonium perhibes, & testimonium tuum non est verum*. *Theophylactus*. Ac si dicat: Vos, quoniam in carne sum, carnem me solam esse putantes, non autem Deum, secundum carnem fallibiliter judicatis. *Augustinus* (tract. 36. in Joan.) Quia enim Deum non intelligitis, & hominem videtis; ideo vobis atrogans videor, quia ego de me testimonium perhibeo. Omnis enim homo quando de se perhibere vult laudabile testimonium, superbus, & arrogans videtur: homines enim infirmi sumus, verum dicere, & mentiri possumus; lux mentiri non potest. *Chrysostomus* (hom. ead.) Vel aliter. Sicut secundum carnem vivere, male vivere est, ita secundum carnem judicare, judicare injustum est. Et quia possent dicere: Si injuste judicamus, propter quid non convincis, propter quid non condemnas? subjungit: *Ego non judico quemquam*. *Augustinus* (tract. 36.) Quod duobus modis intelligi potest: ut aut hoc intelligamus, *Non judico quemquam*, id est modo, sicut dicit alio loco (supra 3.) *Ego non veni ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum*, non iudicium suum negando, sed differendo: aut certe quia dixerat, *Vos secundum carnem judicatis*, ita conjunxit, *Ego non judico quemquam*, ut subaudias, secundum carnem Christum non judicare, sicut ab hominibus judicatus est: nam ut agnoscas jam iudicem Christum, subditur: *Et si judico ego, iudicium meum verum est*. *Chrysostomus* (hom. ead.) Quasi dicat: Propter hoc dixi, *Non judico* quasi non præsumens judicare:

quia si judicarem iuste, vos condemnarem: sed nunc tempus iudicii non est; sed de futuro iudicio insinuat cum subdit: *Quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater*: ostendens quia non ipse solus eos condemnabit, sed & Pater. Hoc autem ad suspicionem illorum loquutus non enim æstimabant dignum fide esse Filium, nisi Patris testimonium assumpisset. *Augustinus* (tract. eod.) Si autem tecum est Pater, quomodo te misit? Ergo, Domine, missio tua, incarnatio tua est. Hic ergo Christus erat secundum carnem, & à Patre non recesserat: quia Pater, & Filius ubique erant. *Brubescer Sabellianæ* non enim dixit: *Ego sum Pater, & ego ipse sum Filius*; sed, *Solus non sum*; inquit, *quia mecum est Pater*. Distingue ergo personas, distingue intelligentiam; agnosce quia Pater, Pater est, & Filius, Filius est; sed non dicere: Pater major est, Filius minor. Una substantia est, una coæternitas, perfecta æqualitas. Ergo verum est, inquit, iudicium meum, quia Filius Dei sum. Ut tamen intelligas quia mecum est Pater, non sic sum Filius ut ipsum deseruerim: formam servi accepi, sed formam Dei non amisi. De iudicio dixerat, de testimonio vult dicere: nam sequitur: *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est*. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 16, cap. 13.) An forte Manichæi calumniantur, quia non ait, *In lege Dei, sed in lege vestra scriptum est*? Ubi vilitatem locutionem Scripturarum quis non cognoscat? *Lege enim vestra* dixit vobis data, sicut Apostolus dicit Evangelium suum, quod se tamen accepisse testatur, non ab homine, sed per revelationem Jesu Christi. *Augustinus* super Joan. (tract. 36.) Magnam autem habet quæestionem, & valde videtur in mysterio res esse constituta, ubi Deus, dixit Deus. 10. 4. In ore duorum, & vel utrum testium stat omne verbum: fieri enim potest (1) ut duo mentiantur. Susanna casta duobus falsis testibus urgebatur; universus populus mentitus est contra Christum; quomodo ergo accipiendum est, In ore duorum, vel utrum stabit omne verbum; nisi quia hoc modo (2) per mysterium Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis? Accipite ergo nostrum testimonium, ne sentiatis iudicium: differo iudicium, non differo testimonium: unde sequitur: *Ego sum qui testimonium perhibeo de teipso, & testimonium perhibeo de me qui misit me Pater*. *Beda*. In multis enim locis Pater Filio suo perhibet testimonium, ut est illud Psalm. 2. „Ego hodie genui te:“ item Matth. 3. „Hic est Filius meus dilectus.“ *Chrysostomus* (homil. 51.) Vel aliter. Si quod

(1) Al. ut mentiantur. (2) Al. per mysterium Trinitatis.

dictum est, simpliciter accipiatur, quæstionem habet: nam in hominibus quidem propter hoc determinatum est, quod in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum, quia unus solus non est fide dignus; in Deo autem qualiter utique hoc habebit rationem? Sed & aliter non traret quod dictum est: nam in hominibus cum duo de aliena re testantur, tunc testimonium est verum: hoc enim est duos testari: si vero unus eorum sibi ipsi testetur, non adhuc sunt duo testes. Ad nihil ergo aliud hoc dixit quam ut ostendat se nihil minus Patre habentem: alioquin non dixisset: *Ego, & qui misit me Pater*. Considera etiam potestatem, nihil habentem diminutum à Patre: homo enim cum à seipso dignus fuerit fide, testimonio non indiget; sed hoc in aliena re; in propria vero cum testimonio alieno indigeat, non adhuc dignus est fide. Hic vero totum contrarium; etenim in propria re testans, & ab alio testimonium habens, dixit se fide dignum esse. *Alcuinus*. (a) Vel potest sic intelligi quod dicitur, quasi dicat: Si vestra lex approbat testimonium duorum hominum qui possent decipi, (1) & plura testari; qua ratione meum, & Patris mei testimonium, quod summa stabilitate firmum est, verum esse non dicitis?

(d) *Augustinus* (tract. 37.) Illi qui audierant à Domino, *Vos secundum carnem judicatis*, manifestaverunt quod audierunt: patrem enim Christi carnaliter acceperunt; unde dicitur: *Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus?* quasi dicant: *Audivimus te dicere: Solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater*: nos solum te videmus: ostende ergo nobis tecum esse Patrem tuum. *Theophylactus*. Quidam vero notant hoc prolatum esse à Judæis, quasi ad contumeliam, & contemptum. (2) Improperabant enim ei tanquam ex fornicatione genito, & proprium genitorem ignoranti, (3) vel tanquam vili existente eo qui pater ejus putabatur, scilicet Joseph; quasi dicant: *Ignoramus, & ignobilis est pater tuus: quid frequenter patrem nobis inducis?* Quia ergo non ut scire volentes, sed ut tentantes quærebant, ad præmissam quæstionem non respondet: unde sequitur: *Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum*. *Augustinus* (tract. 37.) Quasi dicat: *Quæritis: Ubi est pater tuus?* quasi me jam sciat, quasi totum hoc sit quod videtis: ergo quia me non nōstis, idēo Patrem meum

vobis non ostendo. Me quippe hominem putatis; ideo patrem meum hominem quæritis. Quia vero secundum quod videtis, aliud sum, & aliud secundum quod non videtis; Patrem autem meum loquor occultus occultum: prius est ut me noveritis, & tunc Patrem scietis; & hoc est quod subdit: *Si me sciretis, forsitam & Patrem meum sciretis*. *Chrysostomus* (hom. 51.) Dicit autem hoc, ut ostendat quod nihil eis prodest dicere, quod sciant Patrem, Filium nescientes. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Contrariari autem videtur ad invicem quod hic dicitur, *Neque me scitis, neque Patrem meum*, & quod supra dictum est, *Et me scitis, & unde sim scitis*; sed tamen quod dicitur, *Et me scitis*, ad quosdam dicit Hierosolymitarum dicentium, *Numquid vere intellexerunt principes quia hic est Christus?* hoc vero quod dicit, *Neque me scitis*, ad pharisæos dicitur. Hierosolymitis tamen in prioribus ait: *Verax est qui me misit, quem vos nescitis*. Quæret itaque aliquis: Quomodo verum est quod dicitur, *Si me sciretis, & Patrem meum sciretis*; cum Hierosolymitæ, quibus dicitur, *Et me scitis*, Patrem nesciverunt? Dicendum autem est ad hoc, quod Salvator quandoque quidem de seipso ut de homine loquitur, quandoque autem secundum divinam naturam: hoc ergo quod dicit, *Et me scitis*, de ipso homine dicit; hoc vero, *Neque me scitis*, de divinitate. *Augustinus* (tract. 37.) Quid est enim, *Si me sciretis, & Patrem meum sciretis*, nisi *Ego, & Pater unum sumus?* infra 10. Quando vides aliquem alicui similem, quotidiana locutio est, *Si hunc vidisti, illam vidisti*. Propter similitudinem tale dedisti responsum. Hinc & Dominus, *Si me, inquit, sciretis, & Patrem meum sciretis*: non quia Pater est Filius, sed quia Patri similis est Filius. *Theophylactus*. Erubescat Arrianus: nam si juxta eum creatura Filius sit, qualiter qui novit creaturam, & Deum novit? Neque (4) enim qui substantiam novit Angeli, novit & divinam. Cum itaque qui Filium novit, & Patrem novit; igitur consubstantialis Patri est Filius. *Augustinus* (tract. 37.) Hoc autem verbum *forsitan* increpative dicitur, quod videtur esse verbum dubitationis: homines enim de rebus quas certas habent, aliquando verbum dubitationis ponunt; velut si indignaris serpo tuo, & dicas: *Contemnis me?* Considera, forsitan dominus tuus sum: sic & Dominus dubitando increpat infideles, cum dicit:

Et
(1) *Legit Nicolai*, & mentiri, vel plura falsa, & incerta testari. (2) *Al.* improperant, item improbant, item imposuerant. (3) *Al.* vel tanquam vili existente, eo quod pater ejus, &c.
(3) *Al.* deest enim.

EXCEdit. P. NICOL. (a) Nihil tale in Alcuio, sed eadem dumtaxat quæ jam supra ex Augustino relata sunt. Id potius indicat Hugo Cardinalis in eum locum, sed minus plane quam hic.

Et Patrem meum forsitan sciretis. Origenes (tom. 18. in Joan.) Oportet autem videre quoniam qui alterius sectæ sunt, opinantur ex hoc probari manifeste, Deum quem Judæi colebant, Patrem non esse Christi. Si enim, inquit, hoc pharisæis Deum proviforem mundi colentibus dicebat Salvator, manifestum est quod Patrem Jesu, alterum à conditore mundi existentem, nequaquam pharisæi noverunt. Hoc vero dicunt, non observantes consuetudinem locutionis in Scripturis. Si enim aliquis vellet inducere ea quæ de Deo sunt, à parentibus eruditus, non autem bene vivat; hunc dicimus de Deo notitiâ non habere: unde & filii Heli propter eorum malitiam Deum ignorasse dicuntur. Sic igitur & pharisæi Patrem ignoraverunt: non enim vivebant (1) secundum conditoris edictum. Est autem & aliud significatum cognoscendi Deum, (2) altero existente cognoscere Dominum quam simpliciter credere. Dicitur enim in Psalmô 45. „ Studete, & videte, quoniam ego sum Deus. “ Quis non confitetur hoc scribi populo in conditorem credenti? Multum enim differt credendo cognoscere, & credere tantum. Sed pharisæis, quibus ait, *Neque me scitis, neque Patrem meum*, rationabiliter diceret, Neque creditis Patri meo: qui enim negat Filium, minime Patrem habet, scilicet neque secundum fidem, neque secundum cognitionem. Sed & aliter dicit Scriptura, illos qui adjuncti sunt alicui, cognoscere illud. Tunc enim Adam cognovit uxorem suam cum ei conjunctus est. Si ergo qui adhæret mulieri, mulierem cognoscit; & qui adhæret Domino, unum spiritus est, & Deum cognoscit. Si vero sic se habet, pharisæi nec Patrem noverunt, nec Filium. Post hoc est quidem aliquem cognoscere Deum, non autem cognoscere Patrem. Infinitis ergo orationibus editis in lege non invenimus aliquem orando dicentem Deum Patrem, tamen orant eum tanquam Deum, & Dominum: ne prævenirent gratiam per Jesum toti mundo effusam, vocantem cunctos ad filiationem, juxta illud Psal. 21. „ Narrabo nomen tuum fratribus meis. “

Sequitur: *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo.* Alcuinus. Gaza Persicâ lingua divitiæ, (3) *philatin* servare. Erat autem locus in templo ubi servabantur divitiæ. *Chrysostomus.* In templo (4) loquebatur more magistrî; & hic loquebatur super quibus mordebant, & accusabant, quoniam seipsum facit patrem Patri. *Augustinus* (tract. eodem.) Magna igitur fiducia sine timore: non enim pateretur

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. secundum edictum. (2) Legit *Nicolai* cum sit aliud cognoscere, &c. (3) *Idem* legit *phila* reservare: in aliis autem exemplis habetur *phila* reservare. (4) Al. loquebatur (*Nicolai* loquebantur) in ordine magistrî, & hic loquebatur: super quibus mordebant, &c.

quod nollet: unde sequitur: *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.* Nonnulli cum hoc audiunt, sub fato fuisse Christum credunt; sed si fatum, sicut nonnulli intellexerunt, à fando dictum est, idest à loquendo, Verbum Dei quomodo habet fatum? Ubi sunt fata? In cælo, inquis, in ordine, & conversionibus siderum. Quomodo ergo fatum habet per quem factum est cælum, & sidera; cum tua voluntas, si recte sapias, transcendat & sidera? An quia nosti Christi carnem fuisse sub cælo, ideo putas & potestatem Christi subditam cælo? Igitur *nondum venerat hora ejus*, non quæ cogeret mori, sed quæ dignaretur occidi. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Ubicumque autem additur, *Hæc verba locutus est Jesus in tali loco*, si bene attendas, invenies additionis opportunitatem. Est autem gazophylacium locus numismatum in honorem Dei, & dispensationem pauperum oblatorum. Numismata autem sunt divina verba, imaginem Regis magni impressam habentia. Unusquisque autem conferat in ædificationem Ecclesiæ, portans ad intellectuale gazophylacium quidquid potest ad honorem Dei, & utilitatem communem. Omnibus autem offerentibus in gazophylacio templi, magis oportebat Jesum munera portare, quæ erant verba vitæ æternæ. Loquente ergo Jesu in gazophylacio, à nemine detentus est: quia sermones ejus fortiores erant his qui eum capere volebant, cum non sit infirmitas in quibus Verbum Dei loquitur. *Beda.* Vel aliter. In gazophylacio Christus loquitur, quoniam in parabolis ad Judæos sermones proferebat; tunc autem quasi gazophylacium aperiri cœpit, quando discipulis suis cælestia refferavit: unde etiam gazophylacium templo inhærebat: quia quæ lex, & Prophetæ figuraliter prædixerant, ad Dominum pertinebant.

(e) *Augustinus* (tract. 38.) Quia supra dictum est, quod *nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus*, modo de ipsa sua passione, quæ posita erat, non in ejus necessitate, sed potestate, locutus est Judæis: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Jesus, Ego vado.* Christo enim Domino mors profectio fuit illuc unde venerat, & unde discesserat. *Beda.* Hæc autem verborum connexio talis esse videtur, ut hoc uno tempore, uno quoque in loco, vel certe alio tempore, alioque in loco, geri potuissent: quoniam nihil interponi, & quædam, vel multa potuerunt. *Origenes* (tom. 19. in Joan.) Sed objiciet aliquis sic. Si his qui manebant in incredulitate, ista dicebat; quomodo eis dicit, *Et queretis me?*

k 2

Quæ-

Quærere enim Jesum, est quærere veritatem, & sapientiam. Sed dices, quia & de perfequentibus aliquando dicitur, quod quærebant eum capere. Differentiæ enim sunt eorum qui quærunt Jesum: non omnes enim pro eorum salute, & utilitate quærunt eum. Propter hoc solum, hi qui recte quærunt eum, inveniunt pacem. Recte autem quærere dicuntur qui Verbum quod est in principio apud Deum quærunt, ut illos Patri adducat. *Augustinus* (tract. eod.) *Quæretis ergo, inquit, me, non pro desiderio, sed odio: nam illum, posteaquam abscessit ab oculis hominum, inquisierunt, & qui oderunt, & qui amabant: illi perfequendo, isti habere cupiendo. Et ne putetis quia me bene quæretis, in peccato vestro moriemini.* Hoc est Christum male quærere, in peccato suo mori; hoc est illum odisse, per quem solum posset salus esse. Dixit sententiam præcius quod in peccatis suis morientur. *Beda.* Sed nota, quod peccato in singulari numero utitur, sed vestro in plurali, ut idem omnium scelus ostenderet. *Origenes* (tom. 19. in Joan.) Quæro autem (1) propter hoc quod infra dicitur, quod hoc ipso loquente multi crediderunt in eum; numquid ad omnes præsentibus dicit: *In peccato vestro moriemini?* Sed ad illos dicebat quod sciebat non esse credituros, & propter hoc in eorum peccatis esse morituros, & non valentes post ipsum sequi: nam sequitur: *Quo ego vado, vos non potestis venire;* ubi scilicet veritas, & sapientia est: hoc est enim ubi est Jesus. Non possunt, ait, quia non volunt: si enim voluissent, & non potuissent, non rationabiliter eis diceretur: *In peccato vestro moriemini.* *Augustinus* (tract. 38.) Hoc autem & discipulis alio loco dicit; nec tamen dixit eis, *In peccato vestro moriemini;* sed *Quo ego vado; vos non potestis venire modo.* Non abstulit spem, sed prædixit dilationem. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Præsens autem verbum minatur Christi recessum; sed quamdiu salvamus ea quæ animæ nostræ sunt insita veritatis semina, nequaquam recedit à nobis Verbum Dei; si vero à lapsu in malitiam corrumpamur, tunc dicitur nobis, *Ego vado:* & cum quæremus eum, nequaquam inveniemus, sed in peccatis nostris moriemur, ab ipsa morte occupati. Non oportet autem pertransire inexacte quod dicitur, *In peccatis vestris moriemini.* Si enim communiter accipiatur, manifestum est quod peccatores in peccatis eorum moriuntur, justi vero in justitia, si vero dicitur, *Moriemini,* sicut qui ad mortem peccat moritur, manifestum est quod hi quibus talia dicebantur, nequaquam mortui erant, sed vivebant in infirmitate animæ; sed infirmitas illa

ad mortem erat: propter hoc medicus videns eos graviter infirmantes, dicebat: *Et in peccatis vestris moriemini:* & sic manifestum erat illud, *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Cum enim aliquis in suo peccato moritur, quo vadit Jesus, non potest ire: nullus enim mortuus potest sequi Jesum: „ non enim mortui laudabuntur te, Domine: “ *Psalm. 113.* *Augustinus* (tract. 38.) His autem verbis auditis, quomodo solent, carnalia cogitantes interrogaverunt: nam sequitur: *Dicebant ergo Judæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?* Stulta verba. Quid enim? Non poterant illi venire quo ille perrexisset, si interficeret semetipsum? Numquid ipsi non erant morituri? Ergo, *Quo ego vado,* dixit: non quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mortem. *Theophylactus.* Per hoc enim manifestavit quod resurget in gloria, & sedebit ad dexteram Dei. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Quæramus tamen si hoc ab eis de Salvatore dicitur altius aliquid cernentibus. Multa enim aut ex traditione, aut ex apocryphis ipsos contingebat videre præ multis. Forte igitur in his quæ tradita sunt de Christo, erat juxta sanas traditiones prophetorum sermonum, sicut generari eum in Bethlehem, sic & de morte ejus, ut hoc modo transire deberet ab hac vita quomodo ipse dicit infra 10. *Nemo tollit animam meam à me; sed ego pono eam.* Quare quod hic dicitur, *Numquid interficiet se?* non secundum simplicem sensum dicitur, sed secundum aliquam Judæorum de Christo traditionem. Multum enim ex hoc quod dixerat, *Ego vado,* apparet potestas voluntarie morientis, corpore derelicto. *Æstimo* autem quod ignominiose proferentes hoc, quod secundum traditiones suas de morte Christi ad ipsos devenerat, & non gloriam dantes, dixerunt: *Numquid interficiet semetipsum?* Oportebat enim eos cum demonstratione gloriæ sic dicere: *Numquid anima ejus, cum ipsi placuerit egredietur relicto corpore?* Dominus autem ad eos qui terrena sapiebant, tanquam ad terrenos loquitur: unde subditur: *Et dicebat eis: Vos deorsum estis; id est, terram sapitis, sursum cor non habetis.* *Chrysostomus* (hom. 52.) Quasi dicat: Non est mirum vos talia cogitare homines carnales, & nihil intelligentes spirituale. *Ego de supernis sum.* *Augustinus* (tract. 38.) De quibus supernis? Ab ipso Patre, quo nihil superius. *Vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo:* quomodo enim erat de mundo, per quem factus est mundus? *Beda.* Et qui ante mundum fuit; illi autem de mundo erant, quia postquam mundus esse coepit, fuerant creati. *Chrysostomus* (hom. ead.)

(1) *Al.* propter quid infra dicitur, &c. cum puncto interrogationis post eum.

ead.) Vel propter mundanas, & vanas cogitationes hoc dicit: *Ego non sum de hoc mundo.* *Theophylactus.* Nihil mundanum, sive terrenum affectans: unde nullatenus ad tantam insaniam devenirem ut meipsum occiderem. Sed Apollinarius male suspiciens hunc sermonem ait, quod corpus Domini non fuit de hoc mundo, sed de sursum cælitus descendit. Numquid igitur & Apostoli, quibus à Domino dictum est infra 15. *Vos non estis de hoc mundo,* (1) omnia corpora sunt cælitus obtinentes? Sic igitur intelligendum est cum dicitur, *Ego non sum de hoc mundo*; hoc est, non sum de numero vestrum, qui mundana curatis. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Alius autem sensus est eorum qui sunt de sursum, & eorum qui sunt de hoc mundo. Deorsum enim sicut de loco aliquo intelligitur; sed mundus materialis locis quidem diversis continetur, quæ omnia quantum ad immaterialia, & invisibilia deorsum sunt; quoad mundum vero (2) comparando mundi loca; erunt utique quædam deorsum, & quædam sursum. Ubi autem est thesaurus uniuscujusque, ibi est & cor ejus. Si itaque aliquis thesaurizet in terra, deorsum efficitur; si vero aliquis thesaurizet in cælis, fit desuper; sed & transcendens omnes cælos, in fine beatissimo invenietur. Et iterum qui circa hunc mundum est amor, facit eum qui de hoc mundo est; qui autem non diligit mundum, nec ea quæ sunt in hoc mundo, non est de mundo hoc. Tamen est & aliquis alius mundus præter hunc sensibilem mundum, in quo sunt invisibilia, cujus visum, & decorem videbunt hi qui mundo sunt corde. Sed & ipse primogenitus omnis creaturæ potest dici mundus, prout est summa sapientia: omnia enim in sapientia sunt facta. In ipso itaque etiam totus mundus, intantum differens à mundo materiali, inquantum differt ratio totius mundi ab omni materia denudata à materiali mundo. Anima ergo Christi dicit: *Ego non sum de hoc mundo*: quia non conversatur in isto mundo. *Augustinus* (tract. eod.) Exposuit autem Dominus quid intelligi voluerit, cum dixit, *Vos de hoc mundo estis*; quia scilicet peccatores erant. Omnes autem cum peccato nati sumus, omnes vivendo ad id quod nati eramus addidimus. Tota ergo (3) infelicitas Judæorum ipsa erat, non peccatum habere, sed in peccatis mori: unde subdit: *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.* Credo autem in illa multitudine quæ Dominum audiebat, & eos fuisse qui credituri erant; quasi in omnes

autem procefferat illa severissima sententia, *In peccato vestro moriemini*; ac per hoc & illis qui credituri erant, spes erat ablata. Revocavit ergo eos ad spem, adjungens: *Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Ergo si credideritis quia ego sum, non moriemini in peccato vestro. *Chrysostomus* (hom. 52.) Si enim propter hoc venit, ut peccatum tollat, & aliter non coniungit illud exuere, nisi per lavacrum; (4) nec continget eum qui non credit, baptizari; necesse est eum qui non credit, ex hac vita abire, veterem hominem, idest peccatum; habentem: non solum quia non credit, sed etiam quia priora peccata habens; hinc recedit. *Augustinus* (tract. eodem.) Cum autem dixit, *Si non credideritis quia ego sum*, quia nihil addidit, multum est quod commendavit: quia sic etiam & Deus Moysi dixerat Exod. 3., *Ego sum qui sum.* Sed quomodo audio, *Ego sum qui sum*, & *Nisi credideritis quia ego sum*, quasi alia non sint? Sed prorsus qualicumque excellentia, si mutabilis est, vere non est: non enim est ibi verum esse ubi est & non esse. Discute rerum mutationem, invenies fuit, & erit: cogita Deum, invenies est, ubi tempus præteritum esse non possit. Ut ergo tu sis, transcendente tempus. Hæc itaque promittens, ne moriamur in peccatis nostris, nihil aliud mihi videtur his verbis dixisse, *Nisi credideritis quia ego sum*, quam nisi credideritis quia Deus sum. Deo gratias, quia dicit, *Nisi credideritis*; non dixit, *Nisi ceperitis*: quis enim hoc capiat? *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Manifestum est autem quod qui moritur in peccatis suis, quamvis dicat se Christo credere, tamen in veritate non credit: qui enim credit iustitiæ, non iniustitiam facit, & credens in sapientiam, nil stultum dicit, aut facit: & sic si scrutatus fueris ceteros intellectus Christi, invenies quomodo qui non credit Christo, moritur in peccatis suis. Accedens autem ad contraria eorum quæ considerantur in Christo, in peccatis suis moritur.

(f) *Augustinus* (tract. 39.) Quia dixerat supra Dominus: *Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*: interrogant illi velut quærentes nosse in quem deberent credere, ne in suo peccato morerentur: unde dicitur: *Dicebant ergo ei, Tu quis es?* (a) Non enim cum dixisti, *Nisi credideritis quia ego sum*, addidisti quis esses. Sciebar autem ibi quosdam esse credituros; & ideo cum dixissent, *Tu quis es?* ut scirent quid illum credere deberent, dixit eis Iesus:

Prin-

(1) Forte omnes. Legit Nicolai ideo corpus sunt, &c. (2) Al. comparandum. (3) Al. infidelitas. (4) Quatuor quæ ad manus habemus, & alias citavimus exempla legunt nec continget eum qui non credit, ex hac vita abire, veterem hominem, idest peccatum, habentem; intermediis omisissis.

Principium, qui & loquor vobis; non tanquam diceret, Principium sum, sed tanquam diceret, Principium me credite: quod in sermone Græco evidenter apparet, ubi principium *foemenini* generis est. Principium ergo me credite, ne moriamini in peccatis vestris: principium enim mutari non potest, in se manet, & innovat omnia. (a) Absurdum est autem ut Filium dicamus principium, & Patrem principium non dicamus; non tamen duo principia, sicut nec duos Deos: Spiritus autem Sanctus Patris, & Filii est Spiritus, nec Pater est, nec Filius. Pater tamen, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, unum lumen, unum principium. Addidit autem, *Qui & loquor vobis*: quia humilis propter vos factus ad ista verba descendit. Ergo credite me esse principium: quia ut hoc credatis non solum sum principium, sed & loquor vobis. Nam si principium sicuti est, ita manere apud Patrem, ut non acciperet formam servi, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possent? *Beda*. Sane in quibusdam exemplaribus invenitur, *Qui & loquor vobis*; sed congruentibus esse (1) probatur, si quia legatur; ut iste sit sensus: Principium me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendit. *Chrysostomus* (hom. 52.) Vel aliter. Consideranda est amentia Judæorum, qui post tempus tantum, & signa, & doctrinam interrogant, *Tu quis es? Quid igitur Christus? A principio loquor vobis*; quasi dicat: Sermones meos indigni estis audire, non solum ut dicam vobis, quis ego sum: vos enim omnia tentantes loquimini; & hæc omnia possem arguere, & vos punire: unde sequitur: *Multa habeo de vobis loqui, & judicare*. *Augustinus* (tract. 39.) Supra dixit, *Ego non iudico quemquam*; sed aliud est *Non iudico*, & aliud *Habeo judicare*. *Non iudico*, dixit, ad præsens. Quod autem dicit, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare*, iudicium futurum dicit. Ideo autem verus in iudicio ero, quia Filius veracis veritas sum; unde sequitur: *Sed qui misit me, verax est*. Verax est Pater, non participando, sed generando veritatem. Numquid enim dicturi sumus, Plus veritas quam verax? Si hoc dixerimus, Filium incipiemus dicere Patre majorem. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Dicit autem hoc, ut non æstimet quoniam tot audiens ex imbecillitate non punit; aut quia eorum cogitationes, & contumelias non novit. *Theophylactus*. Vel quia dixerat, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare*, iudicium futuro sæculo reservans, subjungit:

Sed qui me misit, verax est; quasi dicat: Et si vos infideles estis, Pater meus verax est, qui diem stabilivit in quo vobis retributio fiet. *Chrysostomus* (hom. ead.) Vel aliter. Si in hoc me misit Pater, non ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum (2) verax autem est Pater; convenienter nullum ego nunc iudico; sed hæc loquor quæ sunt ad salutem, non quæ ad iudicium: unde sequitur: *Et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo*. *Alcuinus*. Audisse autem à Patre idem est & esse à Patre: quia ab illo habet audientiam à quo habet essentiam. *Augustinus* (tract. 39.) Dat gloriam Patri æqualis Filius, tanquam dicat: Do gloriam ei cujus sum Filius: quomodo tu superbus es adversus eum cujus es servus? *Alcuinus*. Cum autem audissent, *Verax est qui misit me*, non intellexerunt de quo diceret: unde subditur: *Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum*. Nondum enim oculos cordis apertos habebant, quibus Patris, & Filii æquitatem (3) intelligerent.

(g) *Augustinus* (tract. 40.) Cum dixisset Dominus, *Verax est qui misit me*, non intellexerunt Judæi quod de Patre illis diceret. Videbat autem ibi aliquos quos ipse noverat post passionem suam esse credituros; & ideo sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum*. Recolite illud Exod. 3. „Ego sum qui sum;“ & cognoscetis quid sit dictum, *Ego sum*. Differo cognitionem vestram, ut impleam passionem meam. Ordine vestro cognoscetis qui sum, cum scilicet exaltaveritis Filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia & ibi exaltatus est quando pependit in ligno. Hoc oportebat impleri per manus eorum qui postea fuerant credituri, quibus dicit hoc. Quare, nisi ut nemo in quocumque scelere, & male sibi conscius desperaret, quando videat eis donari homicidium qui occiderant Christum? *Chrysostomus* (hom. 52.) Vel aliter continua. Quia multa signa faciens, & docens eos non converterat, de cruce de reliquo loquitur, dicens: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum*; quasi dicat: Vos æstimatis quod tunc maxime à me separati eritis quando me occideritis; ego autem dico quoniam tunc maxime scietis & gratia signorum, & resurrectionis, & captivitatis vestræ, quoniam ego sum Christus Filius Dei, & quod non contrarius illi: propter quod subdit: *Et à meipso nihil facio; sed sicut docuit me Pater, sic loquor*: per hoc enim indifferentiam substantiæ, manifestat, & quod nihil extra paternas in-

(1) *Al.* probatur quod legatur. (2) *Al.* verax est Pater. Convenienter, &c. (3) *Al.* intellexerunt. *Nicolai* potuit intelligere possent.

telligentias loquitur: si enim Deo contrarius essem, non tantam iram movissem contra eos qui me non audierunt: *Augustinus* (tract. 40.) Vel aliter. Quia dixerat, *Tunc cognoscetis quia ego sum*, & ad ipsum esse pertinet tota Trinitas, ne forte subintraret error Sabellianorum; continuo subjunxit: *Et à meipso facio nihil*; quasi dicat: A meipso non sum; Filius enim de Patre est Deus. Quod ergo addidit, *Sicut docuit me Pater, hæc loquor*, nemini vestrum obrepat cogitatio carnalis. Nolite vobis quasi duos homines ante oculos ponere, & loquentem patrem ad filium; sicut facis tu, quando aliqua verba dicis filio tuo. Quæ enim verba fierent unico Verbo? Si autem loquitur in cordibus vestris sine sono, quomodo loquitur Filio suo? Incorporaliter Pater locutus est Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium; nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse. Si enim simplex est natura veritatis, hoc est (1) Filio esse quod nosse. Quemadmodum ergo Pater illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Rursus ad humilium sermonem reduxit. Sequitur, *Et qui me misit. Ne autem æstiment hoc quod dicit, Misit me*, minorationis esse, dicit, *Mecum est*: nam hoc quidem dispensationis, hoc autem deitatis est. *Augustinus* (tract. eodem.) Et cum ambo simul sint, unus tamen est missus, alter misit; quoniam missio incarnatio est, & ipsa incarnatio Filii tantum est, non & Patris. Ergo inquit, *Qui me misit*; id est, cujus auctoritate tanquam paterna incarnatus sum. Misit itaque Pater Filium, sed non recessit à Filio: unde sequitur: *Et non reliquit me solum*: non enim quo misit Filium, non ibi erat Pater, qui dixit Hier. 33. „ Cælum & terram „ ego impleo. “ Sed quare eum non dereliquit, subdit: *Quia quæ placita sunt ei, facio semper*; non ex quodam initio, sed sine initio, sine fine: Dei enim generatio non habet initium temporis. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vel aliter. Quia continuo dicebant, quoniam non ex Deo est, & quia sabbatum non custodit; contra (2) est quod ait: *Quoniam quæ placita sunt ei, facio semper*: ostendens quoniam & solvere sabbatum, placitum est ei. Multipliciter enim studet ut ostendat quod nihil facit Patri contrarium. Et quia hoc humanius locutus est, subditur: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum*; ac si diceret Evangelista: Ne turberis si quid humile à Christo audieris: qui enim post tantam doctrinam nondum suasi erant, humilliora audiant, & suadentur. *Igi-*

S. Thom. Oper. Thom. IX.

(1) *Al.* Filium, (2) *Al.* omittitur est. (3) *Al.* in nobis. (4) *Al.* sed oportet manere nos: si in illo non manserimus, &c. (5) *Al.* breve verbum.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostomus* hom. 53. in Joan.

tur crediderunt quidem, sed non, ut oportebat, sed simpliciter quasi latantes, & requiescentes in verborum humilitate; & hoc ostendit Evangelista in subsequenibus sermonibus, in quibus narratur quod rursus ei injuriabantur.

(h) (a) *Augustinus* (tract. eodem.) Voluit Dominus in profundum fundare fidem eorum qui crediderant, ut non superficie tenus crederent; & ideo dicitur: *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.* Per hoc quod dicit, *Si manseritis*, ostendit ea quæ in eorum corde erant: sciebat enim quoniam crediderunt quidam, sed non manserunt: & magnum quid eis promittit, scilicet vere discipulos ejus fieri: in quo occulte tangit quosdam qui prius ab ipso recesserant: & illi eum audierunt, & crediderunt, & recesserunt, quia non manserunt. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 48.) Omnes autem nos unum magistrum habemus, & sub illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus, quia de loco superiore loquimur; sed magister est omnium qui habitat (3) in omnibus nobis. Ad discipulum autem parum est accedere, (4) sed oportet manere nos in illo; & si in illo non manserimus, cademus. Breve opus, (5) breve verbo, magnum opere, si manseritis. Quid enim est in verbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipis præmium; si labor est, attende magnum præmium.

Et cognoscetis veritatem. *Augustinus* (tract. 40.) Quasi dicat: Quia nunc credentes estis, manendo, videntes eritis. Non enim quia cognoverunt crediderunt; sed ut cognoscerent crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides; veritas quod credidisti, videre? Si ergo permaneat in eo quod creditur, pervenitur ad id quod videtur, ut scilicet contempleretur ipsam veritatem sicuti est, non per verba sonantia, sed per lucem splendentem. Veritas incommutabilis est, panis est mentis; reficit, nec deficit; mutat velcentem, non ipsa in velcentem mutatur. Ipsa autem veritas Verbum Dei est: hæc veritas carne induta est propter nos: latebat in carne, non ut negaretur, sed ut differretur, ut in carne pateretur, ut caro peccati redimeretur. *Chrysostomus* (hom. 53.) *Vel cognoscetis veritatem*, hoc est me: ego enim sum veritas, Judaica quidem omnia typus erant, veritatem autem à me scietis. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 48.) Forte aliquis dicet: Et quid mihi prodest cognoscere veritatem? Et ideo sub-

12

jun-

jungit: *Et veritas liberabit vos*; quasi dicat: Si non delectat veritas, delectet libertas. Liberati enim proprie dicitur liberum fieri, quomodo sanari sanum fieri. Hoc in verbo Græco planius est: nam in consuetudine Latina maxime in eo consuevimus audire hoc verbum, ut quicumque liberatur, intelligatur pericula evadere, molestiis carere. *Theophylactus*. Sicut autem supra infidelibus ait: *In peccatis vestris moriemini*; sic manentibus in fide, absolutionem annuntiat peccatorum. *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 18.) Unde etiam veritas liberavit, nisi à morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem incommutabilitas est ipsa æternitas. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Eorum autem qui crediderant, erat etiam increpationes fuisse; sed hi statim sæviunt. Si autem oportebat eos turbari in priori, convenientius erat ut turbarentur in hoc, scilicet quod dixit, *Cognoscetis veritatem*, ut dicerent: Nunc ergo veritatem nescimus: lex igitur mendacium est, & cognitio nostra? Sed nullius horum eis cura erat, sed de mundanis rebus dolent: non enim aliam servitutem noverant nisi mundanam: unde sequitur: *Responderunt ei Judæi: Semen Abraham sumus, & nemini servivimus umquam, quando tu dicis, Liberi eritis?* quasi dicant: Eos qui de genere sunt Abraham, qui sunt ingenui, non oportebat servos vocare, numquam enim servivimus, *Augustinus* (tract. 41.) Vel hoc responderunt, non illi qui jam crediderant, sed qui in turba erant nondum credentes. Hoc autem ipsum, *Nemini servivimus umquam*, secundum hujus temporis libertatem, quomodo verum dixistis? Joseph non est verumdatus? Prophetæ sancti in captivitatem non sunt ducti? O ingrati, quid est quod vobis assidue imputat Deus, quod vos de domo servitutis liberavit, si nemini servistis? Vos autem qui loquimini, quomodo solvebatis tributa Romanis, si nemini umquam servistis? *Chrysostomus* (hom. ead.) Quia vero non ad vanam gloriam erant quæ dicebantur à Christo, sed ad salutem; non voluit ostendere eos servos esse hominum, sed peccatis quæ difficillima servitus est, à qua solus Deus eripere potest: unde sequitur: *Respondit eis Jesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* *Augustinus* (tract. eod.) Multum commendat quod sic pronuntiat: quodammodo, si dici fas est, juratio ejus est: amen quippe interpretatur verum: & tamen non est interpretatum, nec Græcus hoc interpretatus est facere, vel Latinus. Nam hoc verbum amen Hebræum est: non est autem interpretatum, ut honorem haberet velamento secreti; non ut esset ligatum, sed ne vilesceret nudatum. Jam

quantum hoc commendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Verum dico vobis, Veritas dicit; quæ utique etsi non diceret, Verum dico, mentiri omnino non posset; tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat; contemni non vult quod dicit. *Omnis*, inquit, Judæus, Græcus, dives, pauper, Imperator, & mendicus, *si facit peccatum, servus est peccati.* *Gregorius* 4. Mor. (cap. 42. vel in nov. exemp. 21.) Quia quisquis se pravo desiderio subjicit, iniquitatis domino dudum libera mentis colla supponit. Sed huic domino contradicimus, cum iniquitati, quæ nos ceperat, reluctamus, cum consuetudini violenter resistimus, cum culpam poenitendo percutimus, & maculas sordium lacrymis lavamus. *Gregorius* 25. Mor. (cap. 20. vel in nov. exemp. 14.) Quanto autem aliqui liberius peragunt perversa quæ volunt, tanto ejus servitio obnoxios obligantur. *Augustinus* (tract. eodem.) O miserabilis servitus! Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendū requiescit; servus peccati quo fugit? Secum trahit quocumque fugerit: peccatum enim quod facie intus est: voluptas transit, peccatum non transit: præterit quod delectabat, remansit quod pungat. Solus de peccato liberare potest qui venit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato: nam sequitur: *Servus autem non manet in domo in æternum.* Ecclesia est domus, servus peccator est: multi intrant in Ecclesiam peccatores. Non ergo dixit, *Servus non est in domo, sed non manet in domo in æternum.* Si ergo nullus ibi servus erit, quis ibi erit? Quis gloriabatur mundum se esse à peccato? Multum nos terruit; sed adjungit: *Filius autem manet in æternum.* Ergo solus in domo sua erit Christus. An forte in hoc quod dicit, *Filius*, caput, & corpus est? Non enim sine causa & spem dedit; terruit, ne peccatum amaremus; spem dedit, ne de peccati absolutione diffideremus. Hæc est ergo spes nostra, ut à libero liberemur: ipse enim pretium dedit, non argentum, sed sanguinem suum; & propter hoc subditur: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* *Augustinus* de Verb. Dom. (ser. 48.) Non à barbaris, sed à diabolo; non à corporis captivitate, sed ab animæ iniquitate. *Augustinus* super Joann. (tract. 41.) Prima libertas est carere criminibus; sed ista inchoata est, non perfecta libertas: quia caro concupiscit adversus spiritum, ut non ea quæ vultis faciatis. Libertas autem plena, atque perfecta est quando nullæ erunt inimicitiae, quando novissima inimica mors destruetur. *Chrysostomus* (hom. 23.) Vel aliter. Quia dixerat: *Qui facit peccatum, servus est peccati*: ne præcurrant, & dicant: Immolationes habemus, illæ nos eripere possunt: propterea induxit: *Servus non manet in domo in æternum. Filius*.

lius manet in aeternum. Dōmus mentionem facit, Patris principatum domum nominans; ostendens ex translatione humanorum, quoniam sicut dominus in domo, ita ipse omnium potestatem habet: hoc enim quod dicit, *Non manet*, significat, non habet potestatem donandi; sed Filius, qui est dominus domus habet. Et ideo sacerdotes veteris legis, non habebant potestatem per sacramenta legalia peccata dimittere: omnes enim peccaverunt, etiam sacerdotes, qui pro seipsis, ut dicit Apostolus, necesse habebant sacrificia offerre; sed Filius hanc habet potestatem: unde concludit: *Si ergo, Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: ostendens quod mundana libertas, de qua gloriabantur, non est vera libertas. *Augustinus* (tract. 41.). Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum, sed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia; eris liber, si fueris servus iustitiae.

(1) *Augustinus* (tract. 42.) Judaei se liberos dixerant, quia semen erant Abrahæ. Quid ergo Dominus ad hoc responderit, subditur: *Scio quia filii Abrahæ estis*; quasi dicat: Agnosco vos quia filii estis Abrahæ carnis origine, non cordis fide: & ideo subdit: *Sed queritis me interficere.* *Chrysostomus* (homil. 53.). Hoc enim addidit ut non dicant, peccatum non habemus. Dimittens enim omnem eorum vitam redarguere, hoc quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant, ducit in medium. Paulatim enim eos à cognatione illa removet, erudiens in hoc non magna sapere. Sicut enim libertas, & servitus est ab operibus, ita & cognatio. Sed ne dicerent, Hoc iuste agimus, subjungit causam, dicens: *Quia sermo meus non capit in vobis.* *Augustinus* (tract. 42.). Idem, non capit cor vestrum, quia non recipitur à corde vestro. Sic est enim sermo Dei fidelibus tanquam pisce hamus: tunc capit quando capitur; nec fit injuria illis qui capiuntur: ad salutem quippe, non ad perniciem capiuntur. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et non dixit, Non capitis metum sermonem, sed *non capit meus sermo in vobis*, altitudinem suorum dogmatum ostendens. Sed possent dicere: Quid si à teipso loqueris? Propter hoc inducit subdens: *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor*: non enim solum eandem substantiam, sed eandem veritatem habeo Patris. *Augustinus* (tract. 42.) Dominus autem Patrem suum Deum vult intelligi; quasi dicat: Veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas sum. Si ergo Dominus veritatem loquitur quam vidi apud Patrem, se vidit, se loquitur, quia ipse est veritas Patris. *Origenes* (tract. 20. in Joan.) Manifestat au-

tem hæc auctoritas. Salvatorem fuisse visorem eorum, quæ sunt apud Patrem; cum tamen homines, quibus revelatio fit; visores non sint. *Thophylactus*. Cum vero audis, *Quod vidi loquor*, nequaquam corporalem visionem intelligas, sed naturalem notitiam veram, & approbatam. Sicut enim oculi videntes, integre aliquid, & vere prospiciunt, nec falluntur; sic ego veraciter ea loquor quæ cognovi à Patre meo.

Sequitur: *Et vos quod vidistis apud patrem vestrum, facite.* *Origenes* (tract. 20.) Adhuc non nominat patrem ipsorum. Paulo superius Abraham commemoravit; sed dicturus est alterum patrem eorum, scilicet diabolum, cujus filii erant, in quantum mali erant, non in quantum homines erant. Malum ergo quod faciunt, Dominus eis objurgat, & corripit. *Chrysostomus* (hom. ead.) Alia littera habet: *Et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facite*; quasi dicat: Sicut ego verbis, & veritate ostendo Patrem, ita & vos à rebus ostendite Abraham. *Origenes* (ut supra.) Item alia littera habet: *Et vos quæ audistis à Patre, facite.* Audierant enim à Patre ea quæ in lege, & Prophetis scripta sunt. Qui autem hoc verbo contra eos, qui alterius opinionis sunt; fuerit usus, ostendit quod non alius Deus est qui legem dedit, & Prophetas, & Christi Pater. Quæramus etiam ab inferentibus duas naturas, dicentes: à Patre quidem audivisse alienos, (1) inconveniens est. Si autem proprii Salvatoris erant, & beatæ naturæ, qualiter quærebant illum occidere, & Salvatoris sermonem non (2) capiebant? Illi autem longe molestius acceperunt quam protulerit Dominus; quis eorum esset pater: non eum qui multarum gentium pater est; fatentur sui fore patrem: unde sequitur: *Responderunt, & dixerunt: Pater nostrer Abraham est.* *Augustinus* (tract. 42.) Quasi dicant: Quid tu dicturus es: contra Abraham? Videbantur enim eum provocare ut aliquid mali diceret de Abraham; & esset eis occasio faciendi quod cogitabant. *Origenes* (tract. 20.) Sed & hoc ipsum Salvator interficit tanquam falso dictum: unde subditur: *Dicit eis Jesus: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* *Augustinus* (tract. 42.) Et tamen superius ait: *Scio quia filii Abrahæ estis*: unde non negavit eorum originem, sed facta condemnat. Caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. *Origenes* (ubi supra.) Vel dicendum, quod supra in Græco habetur: *Scio quod semen Abrahæ estis.* Ut ergo hæc pateant, videamus primò corporalis seminis, & filii differentiam. Manifestum enim est quod semen in seipso habet rationes ejus cujus est semen, adhuc manentes, & pausantes; filius

(1) *Nicolai legit quod inconveniens est.* (2) *Al. cupiebant.*

vero transmutato semine; & agente in appositam sibi materiam á muliere, per superinducta nutrimenta similitudinem accipit generantis: & quantum ad corporalia si aliquis est filius alicujus, subsistit ex semine; si vero aliquod est semen, non omnino filius efficitur. Quoniam autem ex operibus judicantur aliqui semen Abrahamæ, videndum est ne forte ex aliquibus seminabilibus rationibus, infusis quibusdam animabus, oporteat imaginari eos qui semen sunt Abrahamæ. Non omnes igitur homines semen sunt Abrahamæ: neque enim omnes habent hujusmodi rationes confitas in eorum animabus. Oportet igitur eum qui Abrahamæ semen est, ejus fieri per similitudinem & filium. Possibile vero est ex negligentia, & otio destruere hoc quod est ejus semen. Hi autem ad quos sermo erat, adhuc in spe erant: unde sciebat Jesus quod adhuc semen erant Abrahamæ, & nondum peremerant possibilitatem fiendi filii Abrahamæ: propter quod eis dicit: *Si filii Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite.* Si autem super hoc quod erant semen Abrahamæ, ad augmentum magnitudinis adolevisset, verbum Jesu caperent. Sed quia non acceperant ad hoc quod essent filii, verbum non capiunt; sed interficere volunt verbum, & quasi confringere, non capientes magnitudinem ejus. Si igitur aliquis vestrum semen est Abrahamæ, & adhuc verbum Dei non capit, non querat interficere verbum; sed transmutet se ad hoc quod sit filius Abrahamæ, & tunc poterit capere Filium Dei. Quidam autem unum ex operibus eligunt Abrahamæ, illud scilicet Gen. 15., Creavit, didit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Ut autem concedatur eis quod fides sit opus, cur non dictum est singulariter, *Opus Abrahamæ facite*, sed pluraliter? Puto enim quod hoc dictum æquipollet ei quod est. Cuncta opera Abrahamæ facite; ut tamen ex historia Abrahamæ allegorice sumpta opera ejus spiritualiter profsequamur. Neque enim oportet eum qui vult esse filius Abrahamæ, adire ancillarum conjugia, nec post obitum conjugis in senectute aliam ducere conjugem.

Sequitur: *Nunc autem queritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis.* Chrysostomus (hom. ead.) Hanc scilicet veritatem, quod est Patri æqualis: propter hoc enim Judæi queriebant eum interficere. Et ut ostendat quod hoc non est contrarium Patri, subdit, *Quam audi- vi à Deo.* Alcuinus. (a) Quia ipse qui est veritas, á Deo Patre genitus erat: audire enim nihil aliud est quam esse á Patre. Origenes (ut su-

(1) Al. crucifigit.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Alcuino, vel alibi occurrit; sed nec illud quod sub- jungitur Alcuini est.

pra.) *Occidere me*, inquit, *hominem.* Interim non dico Filium Dei, non dico Verbum, quia non moritur Verbum: hoc dico, quod videtis: quia quod videtis potestis occidere, & quem non videtis offendere.

Sequitur: *Hoc Abraham non fecit.* Alcuinus. Quasi dicat. In hoc probatis vos non esse filios Abrahamæ, quia facitis opera contraria operibus Abrahamæ. Origenes (tom. eod.) Sed dicere ad hoc, quidam, quoniam superflue dictum est hoc quod non fecerit Abraham, quod suis temporibus non contingebat fieri: non enim in suis diebus natus erat Christus. Sed dicendum, quod in temporibus Abrahamæ natus fuerat homo, qui quam audierat á Domino veritatem, dicebatur non tamen quæsitus est ab Abraham ut eum occideret. Et scias quod spiritualis adventus Jesu nullo tempore defuit sanctis. Ex hoc igitur comprehendendo, omnem hominem, qui post regenerationem, & ceteras apud se factas divinitus gratias, peccat, denuo (i) crucifigere Dei Filium propriis reatibus, in quos rediit; sed hoc Abraham non fecit.

Sequitur: *Vos facitis opera patris vestri.* Augustinus (ut supra.) Adhuc non dicit quis est iste pater eorum. Chrysostomus (hom. eadem.) Dicit autem hoc Dominus, volens eis auferre superfluum gloriam de cognatione, & suadere eis ut non ultra spem salutis habeant in cognatione naturali, sed in ea quæ est secundum adoptionem: hoc enim eos prohibebat venire ad Christum, quia æstimabant cognationem Abrahamæ sibi sufficere ad salutem.

(k) Augustinus (tract. 42.) Cœperant Judæi utrumque cognoscere: quia non de carnis generatione loqueretur Dominus, sed de vitæ institutione. Consuetudo autem Scripturarum est fornicationem spiritualiter appellare, cum diis multis, & falsis anima tanquam prostituta sub- jicitur: unde dicitur: *Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum.* Theophylactus. Quasi responderent, quod Dei quærent ultionem; & ideo adversus eum consiliarentur. Origenes (tract. 22.) Vel aliter. Quia redarguti sunt non esse filii Abrahamæ, atrocius respondent, latenter designantes, ex adulterio productum fore Salvatorem. Sed magis mihi videtur quod corixando responderunt. Cum enim prius dixissent, *Pater noster Abrahamæ est*, & audissent, *Si filii Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite*, fatentur se habere majorem patrem quam Abraham, scilicet Deum, & non ex fornicatione sumpsisse exordium. Non enim ex spon-

sa,

fa, sed ex meretrice, seu materia, dæmon, qui nihil facit ex se, producit eos, qui carnalibus (1) usi inhærent materiæ. *Chrysofomus* (hom. 53.) Sed quid dicitis vos? Patrem habetis Deum, & Christum inculpatis hæc dicentem? Et nimirum ex fornicatione multi eorum nati erant, etenim illicitas commixtiones faciebant; non tamen hoc redarguit; sed instat, ut ostendat quod non sunt ex Deo: unde sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim ex Deo processit, & veni. Hilarius 4. de Trinit. (à medio illius.)* Religiosi nominis assumptionem Dei Filius in his qui se Dei filios, confitentes, patrem sibi Deum dicerent, non improbavit; sed temerariam Judæorum usurpationem patrem sibi Deum præsumptum, per id quod se non diligerent, objurgat. Non utique dici potest id ipsum esse ex Deo exire, quod venisse. Sed cum ab his qui sibi Deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex Deo exiisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis nativitatis retulit nomen: quia religio profitendi sibi patrem Deum, (2) ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, menda sit. Nec enim in Deum Patrem fit religiosus qui non diligit Filium, cum diligendi Filii non alia causa sit quam quod ex Deo sit. Ex Deo igitur Filius est, non adventu, sed nativitate. Dilectio autem in Patrem hinc erit omnis, si Filius ex eo esse credatur. *Augustinus* (tract. 42.) Sic ergo, quod de Deo processit Verbum, æterna processio est: ab illo enim processit ut Verbum Patris, & venit ad nos, quia *Verbum caro factum est*: supra 1. Adventus ejus, humanitas ejus; mansio ejus, divinitas ejus. Dicitis Deum patrem, cognoscite me vel fratrem. *Hilarius* (Lib. 6. ibidem.) Non esse autem à se sibi originem docuit cum subdit: *Neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Origenes* (tract. 22.) Hæc arbitror dici propter quosdam per se venientes, & non missos à Patre, de quibus in Hieremia cap. 23. dicitur: „ Non mittebam eos, & ipsi carrebant.“ Quoniam autem qui duas naturas ingerunt, utuntur hoc verbo, objiendum est contra illos. Paulus enim odiebat Jesum cum persequeretur Ecclesiam Dei: unde Dominus ad eum Act. 9. „ Quare me persequeris? “ Si ergo verum est quod hic dicitur: *Si Deus pater vester esset, diligeretis me*, palam est quoniam, & recte convertitur: Si non diligeretis, nequaquam Deus pater vester esset. Paulus autem aliquo

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Legit P. Nicolajus innixi. (2) Al. & ex dilectione. (3) Apud Nicolajum est Adaperire, Marci 7. is auditu, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Origenes tract. sive tom. 23. in Joannem.

tempore non diligebat Jesum: fuit ergo tempus quo Deus pater Pauli non exiit. Non igitur natura Paulus Dei filius fuit, sed postmodum Dei filius factus est. Quando vero Deus alicujus fit pater, nisi quando mandata ejus custodit? *Chrysofomus* (hom. 53.) Quia vero semper quærebant dicentes: *Quid est hoc quod dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire?* propterea subdit: *Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Augustinus* (tract. 42.) Ideo autem audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. (a) *Chrysofomus*. Primo igitur captanda est virtus, quæ verbum divinum exaudiat, ut deinceps validi sistamus ad percipiendam totam locutionem Jesu: quoniam quamdiu quis curatus non est in auditu proprio, à verbo quod dicit furdo, (3) Aperiaris, auditu percipere nequit.

(1) *Chrysofomus* (hom. 53.) Exclusit Judæos Dominus à cognatione Abraham: & quia majora ausi sunt, ut scilicet patrem suum Deum dicerent, de reliquo percutit eos, dicens: *Vos ex patre diabolo estis. Augustinus* (ut supra.) Hic jam cavenda est hæresis Manichæorum, quæ dicit esse quamdam naturam mali, & gentem quamdam tenebrarum cum principibus suis, unde diabolus originem ducit; & hic dicunt ducere originem carnem nostram; & secundum hoc putant dictum à Domino: *Vos ex patre diabolo estis*: quod essent illi velut natura mali, ducentes originem de gente contraria tenebrarum. *Origenes* (tom. 23. in Joan.) In hoc autem simile videntur incurrisse ei qui diceret alteram esse oculi videntis substantiam, & alteram caligantis, vel se avertentis: quemadmodum enim in his non differt substantia, sed quædam contingit causa quæ facit caligare; sic substantia eadem est, sive recipiat rationem, sive non. *Augustinus* (tract. eodem.) Judæi ergo filii erant diaboli imitando, non nascendo: unde sequitur: *Et desideria patris vestri vultis facere.* Ecce unde filii estis, quia talia desideratis, non quia de illo nati estis: *quæritis enim me occidere, hominem qui veritatem vobis dico*: & ille invidit homini, & occidit: unde sequitur: *Ille homicida erat ab initio*: utique in primo homine, in quo potuit fieri homicidium: non enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. Non ferro accinctus diabolus ad hominem venit: verbum malum seminavit, & occidit. Noli ergo putare non esse homicidium quando fratri tuo mala persuades. Vos autem ideo sævitis in carnem, quia non potestis in mentem. *Origenes*

m 2

(tract.

(tract. 24. in Joan.) Perpende autem, quod non propter aliquem singulariter tantum, sed pro toto genere quod peremit, in quantum in Adam cuncti moriuntur, & vere, dictus est ab initio homicida. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et non dixit, Opera sed desideria ejus facitis, ostendens quoniam vehementer & ille, & ipsi (1) ab occasionibus possidentur: & quia continue eum accusabant quod non est à Deo, insinuat occulte quod hoc etiam eis ex diabolo est: unde sequitur: *Et in veritate non stetit. Augustinus* 11. de Civit. Dei (cap. 13.) Forte autem aliquis dicet, quod ab initio suæ conditionis in veritate non steterit; & ideo numquam beatus cum sanctis Angelis fuerit, suo recusans esse subditus creatori, ac per hoc falsus, & fallax, quia pia subjectione noluit tenere (2) quod natura est, affectans per superbam elationem simulare quod non est. Huic sententiæ quisquis acquiescit, non cum Manichæis sapit, ut suam quamdam propriam, tamquam ex adverso quodam principio, diabolus habeat naturam mali; qui tanta vanitate (3) desipiunt, ut non attendant non dixisse Dominum, A veritate alienus fuit; sed in veritate non stetit; ubi à veritate lapsus intelligi voluit. (cap. 15.) Illud etiam quod ait Joannes Epist. 1. cap. 3., Ab initio diabolus peccat, hoc intelligunt, si naturale est, nullo modo esse peccatum. Sed quid responderetur propheticis testimoniis? sive quod ait Esaias capit. 14. sub figurata persona principis Babylonæ diabolus notans: „ Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebar, tur? „ sive quod Ezechiel cap. 23., In deliciis paradysi Dei fuisti: „ quæ si aliter convenientius intelligi nequeunt, oportet ut quod dictum est „ In veritate non stetit, sic accipiamus, quod in veritate fuerit, sed non permanferit; & illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati: cœpit enim in ipso peccatum, & ipse initium peccati fuit. *Origenes* (ubi supra.) Est autem uniforme quidem (4) in veritate morari, varium autem, ac multiforme, non morari in ea: quibusdam ut ita dicam, trementibus gressibus, & inconstantibus sistere in ea, non tamen obtinere valentibus; quibusdam vero non passis illud, sed in periculo consistentibus, secundum illud Psalm. 71., Mihi autem paulisper commoti „ sunt pedes, „ & ceteris ab ea cadentibus. Causa igitur cur diabolus veritatem non colat, subditur: *Quia veritas non est in eo*: scilicet quod vana suspicatur, & seductus est ipse à

seipso: in hoc deterior; quod illi quidem ab eo falluntur, is autem sibi ipsi deceptionis auctor existit. Sed oportet investigare quomodo dicitur, quod *veritas in ipso non est*: utrum quæ nullam umquam veram habet doctrinam, sed cuncta quæ opinatur, falsa sunt; vel quia Christi particeps non est, qui dixit infra 14. *Ego sum veritas*. Impossibile autem est aliquam rationalem substantiam de cunctis opinari falso; & de nullo vel exiliter rectitudinem conspiceri. Diabolus igitur saltem id vere capit dogma, considerando de se quod rationalis est. Non igitur ejus natura consistit ex contrariis veritatis, id est ex errore, & ignavia: numquam enim veritatem cognoscere posset. *Augustinus* 11. de Civit. Dei (cap. 14.) Vel cum dicit, *Quia veritas in eo non est*, subjecit indicium, quasi quæsissemus unde ostendatur quod in veritate non steterit, aitque: *Quia veritas non est in eo. Esset autem in eo, si in ipsa steterit.*

Sequitur: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus. Augustinus* (tract. 42.) In his verbis quidam diabolus putaverunt patrem habere, & quæsierunt quis esset diaboli pater. Hic est error Manichæorum. Diabolus autem Dominus dixit patrem mendacii: non (5) enim omnis qui mentitur, pater mendacii sui est: si enim ab alio mendacium accepisti, & dixisti; tu quidem mentitus es, sed pater mendacii non es. Ille vero, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tamquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacii, sicut Deus pater est veritatis. *Theophylactus*. Is enim & Deum apud homines criminatus est, ad Evam dicens: Quoniam invidens vobis, lignum inibuit: & apud Deum quondam criminatus est homines, ut cum dixit. Job cap. 1., An gratis colit Job „ Dominum? „ *Origenes* (ubi supra.) Attende tamen, quod hoc nomen mendax dicitur tam de diabolo, qui mendacium genuit, sicut hic dicitur, *Quia mendax est*, quam de homine, secundum illud Psalm. 111., Omnis homo mendax. „ Nam si quis mendax non est, hujusmodi non est homo tantum; ita quod ei, & similibus dici potest: „ Ego dixi, Dii estis: „ Psalm. 81. Unde cum aliquis loquitur mendacium, de propriis loquitur. Spiritus autem Sanctus loquitur à Verbo veritatis, & sapientiæ, secundum illud infra 16. *De meo, accipiet, & annuntiabit vobis. Augustinus* de Quæst. nov. & vet. test. (quæst. 90.) Vel aliter. Diabolus non speciale nomen est, sed commune. In quocumque enim opera diaboli fuerint inventa,

(1) Al. ab occasionibus. (2) Idem legit quod vere est. (3) Al. decipiunt. (4) Al. in unitate. (5) Al. deest enim,

diabolus est appellandus: operis enim nomen est, non naturæ. Itaque hoc in loco patrem Judæorum Cain significat, cujus imitatores volentes esse Judæi, Salvatorem peremerunt: ab ipso enim forma data est fratricidii: quem dixit mendacium de propriis loqui, ut ostenderet, unumquemque non nisi propria voluntate peccare. Sed quia Cain imitator diaboli est, patrem ejus diabolum dixit, cujus opera secutus est. *Alcuinus*. Sed quia Dominus veritas est, & Filius veracis Dei, veritatem dicit; sed Judæi, qui filii erant diaboli, averfi erant à veritate; & hoc est quod sequitur: *Ego autem quia veritatem dico vobis, non creditis mihi. Origenes* (tom. 25.) Sed quomodo hoc dicitur Judæis, qui in eum crediderant? Sed considera, quod potest aliquis secundum aliquam intentionem credere, secundum aliam vero non credere: sicut qui credunt in eum qui sub Pontio Pilato crucifixus est, non autem credunt in natum de Maria Virgine, in eundem credunt, & non credunt. Sic igitur hi ad quos loquebatur credebant in eum, secundum quod videbatur signorum factor, non credebant autem his quæ profunde ab eo dicebantur. *Chrysostomus* (hom. 53.) Quia igitur inimici estis veritatis; in nullo me incusantes vultis me interficere; & ideo subditur: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Theophylactus*. Quasi dicat: Si Dei filii estis, utique peccantes debetis habere odio. Si ergo me quoque, quem exosum habetis, non potestis arguere de peccato; manifestum est quod propter veritatem me odio habetis: quoniam scilicet dicebat se Filium Dei. *Origenes* (tom. 35. in Joann.) Habet autem hoc verbum Christi magnam fiduciam; cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit nisi solus Dominus noster, qui peccatum non fecit. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Pensate autem mansuetudinem Dei. Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores justificare: unde subdit: *Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Augustinus* (tract. 43.) Noli attendere naturam, sed vitium: Sunt isti ex Deo, & non sunt ex Deo: natura ex Deo, vitium non ex Deo. Eis autem hoc dictum est qui non solum peccato vitiosi erant, nam hoc commune erat omnibus, sed etiam præcogniti quod non erant credituri ea fide qua possent à peccatorum obligatione liberari. *Gregorius* in homil. (ut supra.) Interroget se ergo unusquisque, si verba Dei aure cordis percipit; & intelligit unde sit. Nam sunt nonnulli qui præcepta Dei nec aure corporis percipere dignantur; & sunt

nonnulli qui hæc quidem corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur; & sunt nonnulli qui libenter verba Dei suspiciunt, ita ut etiam in fletibus compungantur; sed post lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt; hi profecto verba Dei non audiunt, quia hæc exercere in opere contemnant.

(m) *Chrysostomus* (hom. 54.) Cum aliquid altum Dominus diceret, hoc apud Judæos, qui valde insensibiles erant, insania videbatur; ut ex eorum responsione colligitur: dicitur enim: *Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Origenes* (tom. 26.) Sed dignum est quærere quomodo, cum Samaritani sæcula futura denegent, nec animæ durabilitatem (1) acceptent, ausi sunt Samaritanum dicere Salvatorem, qui de resurrectione, & judicio tot & tanta edocuit. Sed forsitan velut impropertantes illi hoc dicunt, dum quæ sentiunt ipsi, non docet. *Alcuinus*. Samaritani enim gens odiosa Israelitico populo, decem tribubus in captivitatem ductis, terram eorum possidebant. *Origenes* (tom. eod.) Convenit quoque quod aliqui de eo arbitrentur quod secundum Samaritanos sentiret, ut nihil post obitum reserveretur hominibus, sed fecte ad placendum Judæis, de resurrectione, & æterna vita tractaret. Dæmonium vero illam habere dicebant, propter ejus sermones transcendentes capacitatem humanam, quibus Deum Patrem suum asserbat, & se de cælo descendisse, & cetera hujusmodi; vel propter suspicionem eorum, quia plures in Beelzebub principe dæmoniorum opinabantur ipsum ejicere dæmones. *Theophylactus*. Vel Samaritanum illum dicebant, tamquam ritus Hebraicos dissolventem, utpote sabbati: Samaritani enim non perfecte judaizabant. Ex hoc vero quod eorum cogitationes revelabat, dæmonium ipsum habere suspicabantur. Quando vero eum Samaritanum dixerunt, nusquam Evangelista dicit: ex quo palam est quod multa prætermiserunt Evangelistæ. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Ecce injuriam suspiciens Deus, non contumeliosa verba responder: sequitur enim: *Respondit Jesus, & dixit: Ego dæmonium non habeo.* (2) Ex qua re quid nobis innuitur nisi ut eo tempore cum à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera taceamus mala, ne ministerium justæ correctionis in arma vertatur furoris? *Chrysostomus* (hom. 54.) Et attendendum, quod ubi eos docere oportebat, & eorum superbiam subtrahere, asper erat; ubi vero exprobratum eum

(1) Al. acciperent. (2) Legit Nicolai: Ea re quid nobis innuitur.

oportebat sufferre., multa mansuetudine utebatur; erudiens nos quæ quidem ad Deum vindicare, quæ vero ad nos despiciere. *Augustinus* (tract. 43.) Et ut homo prius ejus imitetur patientiam, ut perveniat ad potentiam. Sed quamvis maledictus maledicta non redderet, pertinuit tamen ad eum negare. Duo autem sibi fuerant objecta: *Samaritanus es, & demonium habes*. Non dixit, Non sum Samaritanus: Samaritanus enim interpretatur custos: noveras autem ille se nostrum esse custodem: (1) non enim pertinuit ad eum ut redimeremur, & non pertinet ut servemur. Denique ipse est Samaritanus, qui accessit ad faucium, & misericordiam impendit. *Origenes* (tract. 26. in Joan.) Aliter (2) quoque Dominus magis quam Paulus omnibus omnia fieri voluit, ut omnes nanciscatur; & ideo se non negavit esse Samaritanum, *Æstimo autem solius Jesu fore vocem. Ego demonium non habeo* (3) &c. sicut & illud infra 14, *Venit princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam*; quia etiam quæ delictorum reputata sunt minima, dæmonibus adaptantur. *Augustinus* (tract. eod.) Deinde post tale convicium hoc solum dixit de gloria sua: *Sed honorifico Patrem meum*; quasi dicat: Ne vobis arrogans videar, habeo quem honorificem. *Theophylactus*. Honorificavit autem Patrem, ulciscens eum, & non tolerans homicidas, & mendaces se Dei veraces filios appellare. *Origenes* (ubi supra.) Solus autem Christus verissime veneratus est Patrem; nullus enim honorans quidquam ex his quæ non honorantur a Deo, honorat Deum. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Sed quia quisquis Dei zelutitur, a pravis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum, qui ait: *Et vos inhonorastis me*. *Augustinus* (tract. 43.) Quasi dicat: Ego facio quod debeo, vos non facitis quod debetis. *Origenes* (ut supra.) Non autem illis solum hoc dictum est, sed & omnibus injuste agentibus qui injuriam inferunt Christo, qui est justitia; & inferentibus contumeliam, sapientiæ, eo quod Christus est sapientiæ; & similiter de aliis hujusmodi. *Gregorius* (hom. ead.) Sed quid nobis contra injurias faciendum sit, suo exemplo nos admonet, cum subjungit: *Ego autem gloriam meam non quero; est qui quarat, & judicet*. *Chrysostomus* (hom. 54.) Quasi dicat: Ex honore quem ad Patrem habeo, hæc locutus sum vobis, & propter hoc dehonoratis me; sed nul-

la est mihi cura hujus contumeliæ: illi enim noxas debitis propter quem hæc audio. *Origenes* (tract. 26. in Joan.) Quærit autem Deus gloriam Christi in quolibet suscipientium illum; quam quidem reperiret in operantibus secundum insitas virtutis causas. Cum autem non repererit, punit illos in quibus non reperit gloriam Filii sui: unde dicit: *Est qui quarat, & judicet*. *Augustinus*. (tract. 43.) Quem autem vult intelligi nisi Patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, supra 5. *Pater non judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio*? Sed videte, quod judicium quandoque pro damnatione accipitur, hic autem secundum discretionem positum est; quasi dicat: Est Pater qui gloriam meam a vestra discernat: vos enim secundum hoc sæculum gloriamini, ego non secundum hoc sæculum. Discernit etiam gloriam Filii sui a gloria omnium hominum: non enim quia homo factus est, jam comparandus est nobis. Nos homines cum peccato, ille sine peccato, & hoc secundum ipsam formam servi: nam illud quis digne loquatur, *In principio erat Verbum*? (a) *Augustinus* (ubi supra.) Vel aliter. Si vere dictum est a Salvatore, infra 17. *Omnia mea, tua sunt*, palam est quoniam & ipsum judicium Filii, Patris est. *Gregorius* (hom. 18. in Evang.) Cum vero malorum perversitas crescit, non solum frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri: unde Dominus postquam dæmonium habere dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens: *Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum*. *Augustinus* (tract. 43.) Videbit dictum est pro eo quod est experietur. Cum ergo moriturus loqueretur, quid sibi vult quod ait: *Qui sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum*? Nisi quia videbat aliam mortem, de qua nos liberare venerat, mortem æternam, mortem damnationis cum diabolo, & angelis ejus: ipsa est vera mors, nam ista migratio est. *Origenes* (tract. 26.) Sic igitur intelligendum est: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum*: ac si diceret: Si quis lucem meam custodierit, tenebras non videbit. Quod autem dicit, *In æternum*, communiter est sumendum, ut sit talis intellectus. *Si quis sermonem meum servaverit in æternum, mortem non videbit in æternum*: quia eousque non videt aliquis mortem, quousque Jesu verbum custodit. Cum vero quis torpens in observantia sermonis, & circa sui cus-

10-

(1) *Al.* pertinuit enim ad eum ut redimeremur, & non pertinet ut servemur? *Nicolai* autem Si enim pertinuit ad eum, ut redimeremur, non pertinet ut servemur? (2) *Al.* aliter autem quoque.

(3) *Ita omnes vetustæ quas vidimus editiones.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Origenes* ut supra.

rodiam negligens factus, eum cessat custodire; subinde mortem videt, non apud alium quam apud seipsum. Sic igitur á Salvatore instructi; Prophetæ quærenti, Psalm. 88. „ Quis est „ homo qui vivet, & non videbit mortem? “ respondere possumus: Qui custodit verbum Christi. *Chrysostomus* (hom. 54.) *Servaverit* autem dicit non solum fide, sed etiam per vitam puram. Simul autem & occulte iusinat quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem ejus servavit, non morietur in æternum, multo magis & ipse potest non mori.

(1) *Gregorius* in hom. (eadem.) Sicut bonis necesse est ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt: nam accepta prædicatione, iterum Judæi blasphemant: dicitur enim: *Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Origenes* (tract. 26.) Hi qui sacris Scripturis credunt, comprehendunt quod quæ præter rectam rationem ab hominibus exercentur, non præter dæmones fiunt. Sic igitur Judæi virtute dæmonis putabant Jesum dixisse: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Hoc autem passi sunt, quia Dei virtutem non perspexerunt: nam hic de morte quadam inimica rationi, qua pereunt delinquentes, hoc fassus est; his vero de communi morte conjectantes esse quod dicitur, increpant dicentem, quasi defuncto Abraham, & Prophetis: unde subditur: *Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum.* Cum aliqua differentia sit inter mortem gustare & videre, pro eo quod *Mortem non videbit, Mortem non gustabit* protulerunt, velut incauti auditores, confundentes dominicum sermonem. Sicut enim Dominus in quantum panis vivus est, gustabilis est; in eo vero quod est sapientia, est visibilis pulchritudinis: sic etiam adversaria ejus mors & gustabilis est, & visibilis. Cum ergo quis steterit per Jesum in intellectuali loco, mortem non gustabit, si statum servat, secundum illud Matth. 16. „ Sunt „ de hic stantibus qui non gustabunt mortem. “ Cum autem aliquis sermonem Christi acceperit, & custodierit, mortem non videbit. *Chrysostomus* (hom. ead.) Rursus autem ex inanè gloria (1) ad cognitionem confugiunt: unde sequitur: *Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est?* Poterant etiam dicere: Numquid tu major es Deo, cujus sermonem qui audierunt mortui sunt? Sed non dicunt hoc, quia etiam quam Abraham minorem eum

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* ad cognitionem. (2) *Nicolajus* ponit indicem *Chrysostomi* ad illa tantum verba; Volebat enim ostendere.

æstimabant. *Origenes* (tract. 26.) Non enim discernunt, quia non solum Abraham, sed etiam quolibet nato ex muliere, qui natus est ex Virgine major est. Nec verum dicebant Judæi: *Abraham mortuus est*: audivit enim verbum Christi, atque servavit. Et hujusmodi simile dices de Prophetis; de quibus subdunt: *Et Prophetæ mortui sunt*: nam & verbum Filii Dei custodierunt, cum verbum Domini factum fuerit ad Osee, vel Esaiam, vel Hieremiam; quod si quis alius custodivit, ipsi Prophetæ custodierunt. Mendacium ergo dicunt & in hoc, *Scimus quia dæmonium habes, & in hoc, Abraham mortuus est, & Prophetæ.* *Gregorius* in hom. (ut supra.) Quia enim æternæ morti inhæserant, & eandem mortem, cui inhæserant, non videbant, cum solam mortem carnis aspicerent, in veritatis sermone caligabant. Subdunt autem: *Quem teipsum facis?* *Theophylactus.* Quasi dicant: Tu, qui nulla cura dignus es, carpentarii filius de Galilæa, tibi subripis gloriam. *Beda.* *Quem teipsum facis?* hoc est, cujus meriti, cujusve dignitatis vis credi? Abraham tamen mortuus erat corpore, anima autem vivebat. Major autem est mors animæ in æternum victuræ, quam corporis quandoque morituri. *Origenes* (ubi supra.) Cæcutientium autem fuit hæc prolatio: quoniam non se fecit Jesus id quod est, sed ex Patre recepit: unde sequitur: *Respondit Jesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.* *Chrysostomus* (hom. 54.) Hoc quantum ad eorum suspicionem dixit, sicut & supra 5. *Testimonium meum non est verum, si testimonium perhibeo de meipso.* *Beda.* His autem verbis nihil esse ostendit gloriam vitæ præsentis. *Augustinus* (tract. 43. in Joan.) Dixit autem hoc propter illud quod dixerant, *Quem teipsum facis?* Refert enim gloriam suam ad Patrem, de quo est: unde subdit: *Est Pater meus qui glorificat me.* De isto verbo calumniantur Arriani fidei nostræ; & dicunt: Ecce major est Pater, quia glorificat Filium. Hæretici, non legistis & ipsum Filium dicentem, quod glorificet Patrem suum? *Alcuinus.* Glorificavit autem Pater Filium, cum tempore baptismi, & in monte, & tempore passionis coram turbis vox facta est ad eum, & post passionem eum resuscitavit, & collocavit eum ad dexteram suæ majestatis, (2) *Chrysostomus* (hom. ead.) Addidit autem: *Quem vos dicitis quia Deus vester est?* volebat enim ostendere quoniam non solum Patrem eum nesciebant, sed neque Deum. *Theophylactus.* Nam si verè Patrem cognoscerent, Filium ejus venerarentur. Deum

n 2

etiam

etiam contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, adversus Christum clamantes: unde subdit: *Et non cognovistis eum, Alcuinus.* Quasi dicat: Vos carnaliter illum Deum vestrum vocatis; pro temporalibus ei servitis; & non cognovistis eum, sicut intelligendus est; spiritualiter ei servire nescitis. *Augustinus* (tract. 43.) Quidam hæretici dicunt Deum annuntiarum in veteri testamento non esse Patrem Christi, sed nescio quem principem malorum angelorum. Contra ipsos ergo dicit Patrem suum quem illi dicebant Deum suum, & non cognoverunt. Si enim ipsum cognovissent, ejus Filium recepissent. De se autem subdit: *Ego autem novi eum.* Secundum carnem judicantibus potuit & hic arrogans videri; sed arrogantia non ita cavetur ut veritas relinquatur; propter quod subdit: *Et si dixerō quia non scio eum, ero similis vobis mendax.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Quasi dicat: Sicut vos dicentes scire eum, mentimini; ita ego si dixerō me nescire. Sed maxima demonstratio est, quod ab illo sic missus, hoc quod sequitur, *Sed scio eum, Theophylactus.* (1) Naturaliter ipsius cognitionem obtinens: qualis enim ego sum, talis & Pater, quoniam ego meipsum cognosco, & illum cognosco. Præbet autem indicium quod ipsum cognoscat cum subdit: *Et sermonem ejus servo;* sermonem mandata nuncupans. Quidam autem sic intelligunt hoc quod dicitur, *Sermonem ejus servo,* id est rationem substantiæ ejus: eadem enim est ratio substantiæ Patris, & Filii: ideoque Patrem cognosco: nam & pro quoniam sumitur, ut sit sensus, Quoniam ejus sermonem (2) servo. *Augustinus* (tract. 43.) Sermonem etiam Patris tamquam Filii loquebatur; & ipse erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur. *Chrysostomus* (hom. ead.) Et quia dixerat: *Numquid tu major es patre nostro Abraham?* nihil de morte exponens, se majorem quam Abraham esse ostendit consequenter curi subdit: *Abraham, pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus est,* scilicet propter beneficium quod a me habet, ut a majore. *Theophylactus.* Quasi dicat: Diem meum desiderabilem habuit, & lætitiæ plenum, non quasi alicujus minimi, aut fortuiti. *Augustinus* (tract. 43.) Non timuit, sed exultavit ut videret: credens utique exultavit sperando, ut videret intelligendo diem meum. Incertum autem potest esse utrum dixerit temporalem diem Domini, quo erat venturus in carne, an diem Domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abraham totum scisse: ait enim servo suo quem

mittebat: „Pone manum sub femore meo, & „jura mihi per Deum cæli:“ *Genes. 24.* Ergo quæ fuit illa juratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturum in carne Deum cæli? *Gregorius* (hom. 15. in Evang.) Tunc etiam diem Domini Abraham vidit, cum in figura (3) summæ Trinitatis tres Angelos hospitio suscepit. *Chrysostomus* (hom. 54.) Vel diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis, & Isaac præfiguravit; per hoc ostendens quod non invitus ad passionem venit, & ostendens eos esse alienos ab Abraham; si in quibus ille exultavit, hi dolent. *Augustinus* (tract. 43.) Quale autem gaudium fuit cordis videntis Verbum manens, splendorem piis mentibus refulgentem, apud Patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum non de Patris gremio recessurum!

(0) *Gregorius* (hom. 18. in Evang.) Carnales mentes Judæorum audientium verba Christi, oculos a carne non sublevant, dum in eo solam carnis ætatem pensant: unde dicitur: *Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* quasi dicerent: Multa sunt annorum curricula, ex quo Abraham mortuus est, & quomodo vidit diem tuum? Carnaliter enim hoc intellexerunt. *Theophylactus.* Tunc autem triginta trium annorum Christus erat: quare ergo non dixerunt, Quadragesima annos nondum habes, sed *quinquaginta?* Supervacua est hujusmodi quæstio: simpliciter enim prout eis occurrit dixerunt. Respondent tamen quidam quod per quinquagesimum annum ex reverentia jubilæum nominant, in quo & captivos manumittebant, & emptitiis possessionibus cedebant. *Gregorius* (hom. ead.) Quos benigne Redemptor noster in carnis suæ intuitu submovet, & ad divinitatis contemplationem trahit: unde sequitur: *Dixit ergo eis Jesus. Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum.* Ante enim præteriti temporis est, sum vero præsentis; & quia præteritum, & futurum tempus divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait, Ante Abraham ego fui, sed *ante Abraham ego sum:* secundum illud *Exod. 3.* „Ego sum qui sum.“ Ante ergo, vel post Abraham habuit esse, qui & accedere potuit per exhibitionem præsentis, & recedere per cursum vitæ. *Augustinus* (tract. 43.) Quia vero creatura est Abraham, non dixit, *Antequam Abraham esset,* sed *antequam fieret;* neque dixit, *Ego factus sum:* nam *in principio erat Verbum.* *Gregorius* (hom. eadem.) Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infir-

(1) *Nicolai* legit: Naturaliter omnimodam ipsius cognitionem &c. (2) *Idem* superaddit vel rationem. (3) *Al.* omittitur summæ.

delium non valentes, quem intelligere non poterant, obruere quærebant: unde sequitur: *Tulerunt ergo lapides Judæi, ut jacerent in eum.* *Augustinus* (tract. 43.) *Tanta duritia quo curterer, nisi ad similes, scilicet lapides? (a) Quia vero postquam cuncta quæ ad eum spectabant, docendo perfecerat, hi lapides injiciunt, deserit eos quasi correctionem non suscipientes: unde subditur: *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo.* Non autem abscondit se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, vel post murum, aut columnam divertens; sed cælica potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exiit. *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo.* *Gregorius* (hom. 18. ut supra.) Qui si divinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos (1) actibus ligaret, aut in poenas subitæ mortis obrueret. Sed qui pati venerat, exercere judicium volebat. *Au-**

gustinus (ut supra.) Magis enim erat commendanda (2) sapientia, quam exercenda potentia. *Alcuinus.* Ideo etiam fugit, quia nondum venerat hora passionis, & quia ipse non elegerat hoc genus mortis. *Augustinus* (tract. 43.) Ergo (3) tamquam homo à lapidibus fugit; sed vè illis à quorum lapideis cordibus fugit Deus. *Beda.* (b) Mystice autem quot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Jesum mittit; ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Jesum extinguit. *Gregorius* (hom. eadem.) Quid autem abscondendo se Dominus significat, si quod eis ipsa veritas absconditur qui ejus verba sequi contemnunt? Eam quippe quam non invenit humentem, veritas fugit mentem. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus?

(1) *Nicolai ex Gregorio reponit ietibus.* (2) *Idem ex Augustino corrigit legendo patientia.*

(3) *Al. tamquam homo lapidibus fuit.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) *Theophylactus.* Ejus nomine prætermisso, editiones præcedentes ex Augustino hæc notabant uno tenore cum prædictis. (b) Quod ex Beda subjungitur, nec apud illum, nec alibi occurrit; sed aliquid analogice huc pertinens ex Origene super Librum Judicium hom. 2. peti potest.

CAPUT IX.

(a) **E**T præteriens Jesus, vidit hominem cæcum à nativitate: & interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

(b) Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? Alii dicebant, Quia hic est; alii autem, Nequaquam, sed similis est ejus. Ille vero dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, & lava. Et abii, & lavi, & video. Et dixerunt ei, Ubi est ille? Ait, Nescio. Adducunt eum ad pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & lavi, & video. Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia Propheta est.

(c) Non crediderunt ergo Judæi de illo quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat, & interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes ejus, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quo-

modo autem nunc videat, nescimus; aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes ejus: quoniam timebant Judæos. Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes ejus dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate.

(d) Vocaverunt ergo rursus hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis. Quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis discipuli ejus fieri? Maledixerunt ergo ei: & dixerunt: Tu discipulus illius sis; nos autem Moyfi discipuli sumus. Nos scimus quia Moyfi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit. A sæculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non posset facere quidquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.

(e) Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, & cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo, Domine; & prociens adoravit eum. Et dixit eis Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci sumus? Dixit eis Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

(a) **C**hrystostomus (hom. 53.) Quia Judæi sermonum Christi altitudinem non susceperant, exiens de templo curavit cæcum, sui absentia eorum furorem mitigans, & per operationem signi, eorum duritiam molliens, & de his quæ dicta sunt à se, faciens fidem: unde dicitur: *Et præteriens Jesus, vidit hominem cæcum à nativitate.* Ubi considerandum, quod egrediens de templo, studiose venit ad opus sui manifestativum: ipse enim vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit; & ita studiose respexit ut discipuli ejus videntes eum studiose aspicientem interrogarent: sequitur enim: *Et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic an parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* Augustinus (tract. 44.) Rabbi magistrum appellant, quia discere cupiebant: quæstionem quippe proposuerant Domino tamquam magistro. Theophylactus. Videtur tamen hæc quæstio peccare: neque enim susceperant Apostoli nugas Gentilium, quoniam anima in alio sæculo vivens peccavit: sed diligenter intuenti non apparet simplex hæc quæstio. Chrystostomus (hom. eadem.) Venerunt enim ad hanc interrogationem, quia prius supra 5. paralyticum curans dixit: *Ecce sanus factus es: non ultra pecces.* Illi igitur cogitantes quia propter peccata fuerat ille paralyti resolutus, quæriunt de isto, *Si hic peccavit; quod non est dicere, à nativitate enim cæcus est; aut parentes ejus; sed neque hoc, filius enim pro patre non sustinet poenam.*

Sequitur: *Respondit Jesus; Neque hic pecca-*

vit, neque parentes ejus. Augustinus (tract. eodem.) Numquid vel ipse sine originali peccato natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Habebant ergo peccatum & ipse, & parentes ejus, sed non ipso peccato factum est ut cæcus nasceretur. Ipse autem causam dicit quare cæcus sit natus, cum subdit: *Sed ut manifestentur opera Dei in illo.* Chrystostomus (ut supra.) Non autem ex hoc ostendit quod alii cæci facti sunt propter peccata parentum: neque enim contingit uno peccante alium puniri. Quod autem dicit, *Ut manifestetur gloria Dei,* de seipso dicit, non de Patre: illius enim gloria jam manifesta erat. Sed numquid iste injuste passus est? Sed ego eum beneficium accepisse dico per cæcitatem: per hanc enim interioribus respexit oculis. Qui vero ex non ente ad esse eum deduxit, potestatem habebat absque injuria & ita eum dimittere. Dicunt autem quidam, quoniam *ut* hic non est causativum, sed significat eventum, sicut & illud Rom. 5. „Lex subintravit, ut abundaret delictum: sic & hoc consecutum est, ut Dominus oculos clausos aperiens, & alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, suam demonstravit virtutem. Gregorius in Præf. Moral. (cap. 5.) Alia itaque est percussio qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur; alia qua peccator percutitur, ut corrigatur; alia qua quisque percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne ventura committat; alia per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur.

Sed

Sed dum inopinata salus percussione sequitur, salvantis virtus cognita ardentius amatur. *Chryso- stomus* (hom. eadem.) Et quia de seipso dixit, *Ut manifestetur gloria Dei*, subjungit: *Me oportet operari opera ejus qui misit me*; idest, me oportet manifestare meipsum, & facere ea quæ manifestent me Patri eadem facientem. *Beda*. Cum enim Filius se operari opera Patris asseruit, sua, & Patris opera eadem esse monstravit; quæ sunt infirma salvare, debilia roborare, homines illuminare. *Augustinus* (tract. eodem.) Per hoc autem quod dicit, *Qui misit me*, universam gloriam dat illi de quo est, quia ille habet Filium qui de illo fit; ipse non habet de quo fit. *Chryso- stomus* (ut supra.) Addidit autem, *Donec dies est*; idest, donec licet credere hominibus in me, donec vita hæc consistit, oportet me operari; & hoc ostendit subdens: *Venit nox, quando nemo potest operari*. Nox dicta est, secundum illud *Matth. 22.* „ Projicite „ eum in tenebras exteriores; “ Ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. Cum vivis, fac si quid factururus es: ultra enim neque fides est, neque labores, neque poenitentia. *Augustinus* (tract. eodem.) Si autem modo operamur, hic est dies, hic est Christus: unde subdit: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*. Ecce ipse est dies, Dies iste qui circuitu solis impletur, paucas horas habet; dies præsentis Christi usque in consummationem sæculi extendetur: ipse enim dixit *Matth. 28.* „ Ecce ego vobiscum sum usque in „ consummationem sæculi. “ *Chryso- stomus* (homil. 55. & 56.) Quia vero sermonem quem dixerat, per opera credi fecit, subjungit Evangelista: *Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex spuito, & linivit lutum super oculos cæci*. Qui autem majores substantias de nihilo ad esse perduxit, multo magis oculos sine materia fecisset; sed voluit docere, seipsum esse creatorem, qui in principio usus est luto ad hominis formationem. Ideo autem non aqua utitur ad lutum faciendum, sed spuito, ut nihil ascribatur fonti; sed discas quoniam virtus oris oculos aperuit, & plasmavit; & deinde ut non videatur eis ex virtute terræ esse curatio, jussit lavari: unde sequitur: *Et dixit ei; Vade, & lava ad natatorium Siloe, quod interpretatur missus*: ut discas quoniam non indigeo luto ad faciendos oculos. Et quia in Siloe erat virtus Christi, quæ omnia operabatur, propter hoc & interpretationem nobis Evangelista adjecit, dicens: *Quod interpretatur missus*: ut discas quoniam & illic Christus eum curavit. Sicut enim *Apostolus* dicit *2. Corinth. 10.* quod „ petra „ erat Christus, “ ita & Siloe spiritualis erat, cujus repentinus aquæ defluxus occulte insi-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

nuat nobis Christi manifestationem præter omnem spem. Sed quare non statim eum fecit lavari, sed ad Siloe misit? Ut destruatür Judæorum indevotio: conveniens enim erat omnes eum videre euntem, & lutum super oculos habentem. Et etiam volens ostendere, quoniam non alienus est à lege, & veteri testamento, mittit eum ad Siloe. Non autem erat timendum ne Silos fumeret hanc gloriam: multi enim lavantes ibi oculos, nullo tali beneficio sunt potiti. Et iterum ut discas cæci fidem, qui non contradixit, neque cogitavit apud seipsum; Lutum solet magis excæcare; multoties lavi in Siloe, & in nullo sum adjutus: si quam virtutem haberet, præsens utique curasset. Sed simpliciter obedivit: unde sequitur: *Abiit ergo, & lavit, & venit videns*. Sic igitur manifestavit suam gloriam: non enim parva gloria est ut æstimeretur auctor creationis; ea enim quæ de majori est fides, quod minus est certificat. In universa autem creatione honorabilior est homo; eorum autem quæ in nobis sunt membrorum honorabilior est oculus; hic enim corpus gubernat, hic ornat visum; & quod sol est in orbe terrarum, hoc est oculus in corpore: unde superiorem locum sortitur, sicut in quodam regali loco collocatus. *Theophylactus*, Quidam tamen dicunt, quod lutum non fuit depositum, sed in oculos est conversum. *Beda*. Mystice autem postquam expulsus est de cordibus Judæorum, mox transiit ad Gentilium populum. Præterire autem ejus, vel iter facere, est de cælis in terram descendere. Itaque videt cæcum, cum misericorditer respexit genus humanum. *Augustinus* (ut supra.) Genus enim humanum est iste cæcus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus; cæcus est ergo à nativitate. Spuit Dominus in terram, de saliva sua lutum fecit, quia Verbum caro factum est, & inunxit oculos cæci. Inunctus erat, & nondum videbat; quando enim inunxit, forte eum catechumenum fecit. Mittit illum ad piscinam, quæ vocatur Siloe, quia baptizatus est in Christo, & tunc eum illuminavit. Pertinuit autem ad Evangelistam ut commendaret nobis nomen hujus piscinæ; & ait: *Quod interpretatur missus*: nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. *Gregorius 8. Moral.* (cap. 21. in nov. codd. 12.) Vel aliter. Per salivam sapor intimæ contemplationis accipitur, quæ ad os à capite defluit, quia de claritate conditoris adhuc in hac vita nos positos gustu revelationis tangit; unde Dominus salivam luto miscuit, & cæci nati oculos reparavit, quia superna gratia carnalem cognitionem nostram per admixtionem suæ contemplationis irradiat,

& ab originali cæcitate hominem ad intellectum reformat.

(b) *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Inopinabilitas facti miraculi incredulitatem inducebat; & ideo dicitur: *Itaque vicini, & qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? Mirabilis Dei clementia quo descendebat? Eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, & hinc Judæorum os obstruens, quoniam non præclaros, non insignes, neque principes, sed ignobiles sua dignos ducebat providentia: etenim in salutem omnium venerat. Sequitur: Alii dicebant, quia hic est. Cæco enim per longam viam eunte diligentes inspectores facti ex inopinabilitate ejus quod viderant, non ultra poterant dicere, Non est hic.*

Sequitur: *Alii autem, Nequaquam, sed similis ejus est. Augustinus* (tract. 44.) Aperi enim oculi vultum mutaverunt. Sequitur: *Ille autem dicebat, Quia ego sum. Vox grata, ne damnetur ingrata. Chrysoſtomus* (hom. 56.) Non enim veredundatus est de priori cæcitate, neque formidavit furorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, ut prædicet benefactorem. Sequitur: *Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt oculi tui? Hunc modum neque nos scimus, neque ipse qui curatus est novit; sed quod quidem factum est, noverat, modum autem comprehendere non poterat: unde sequitur: Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus, lutum fecit, & linivit oculos meos. Vide quomodo verax est. Non dixit unde fecit: quod enim non noverat, non dicit: neque enim scivit quoniam in terra expuit. Quoniam autem superunxit, per sensum tactus didicit. Sequitur: Et dixit: Vade ad natatoria Siloe, & lava. Et hoc etiam ex auditu testatus est: recognovit enim ejus vocem ex disputatione cum discipulis. Et quia ad usum se præparaverat, scilicet omnia sibi suaderi à juventute, subjungit: Et abii, & lavi, & vidi. Augustinus* (tract. 44.) Ecce annuntiator factus est gratiæ, ecce evangelizat, & confitetur Judæis. Cæcus ille confitebatur, & cor impiorum stringebatur, quia non habebant in corde quod jam ille habebat in facie: unde sequitur: *Et dixerunt, Ubi est ille? Chrysoſtomus* (ut supra.) Dicebant autem hoc, occisionem meditantés, jam enim adversus ipsum conspiraverant. Christus autem non cederat his qui curabantur, non enim quærebat gloriam, neque se ostentare. Recedebat etiam semper curans Jesus, ut omnis suspicio tolleretur signorum. Qui enim non cognoscebant eum, qualiter ob gratiam ejus se curatos confiterentur? unde sequitur: *Ait, Nescio. Augustinus*

(tract. 44.) In his verbis inunctio similis erat, nondum videnti: prædicat, & nescit quid prædicat. *Beda.* Unde figuram tenet catechumenorum, qui etsi credunt in Jesum, adhuc tamen eum quasi nesciunt, quia nondum loti existunt. Phariseorum autem erat approbare opus, vel improbare. *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Judæi igitur quærentes, *Ubi est ille?* volebant eum invenire, ut eum ducerent ad eos; quia vero non habuerunt eum, ducunt cæcum: unde sequitur: *Adducunt eum ad phariseos qui cæcus fuerat, ut scilicet vehementius eum interrogarent. Propterea autem & Evangelista subdit: Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus:* ut scilicet eorum malam mentem demonstraret, & causam propter quam eum quærebant, ut scilicet occasionem contra eum invenirent, & ut detrahèrent miraculo per æstimatam legis prævaricationem: quod etiam manifestum est ex his quæ sequuntur; sequitur enim: *Iterum ergo interrogabant eum pharisei quomodo vidisset.* Vide autem qualiter non turbatur cæcus: nam quandoquidem turbis dicebat sine periculo interrogatus, non ita magnum erat veritatem dicere; mirabile autem est nunc, quod in ampliori periculo constitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus: sequitur enim: *Ille autem dixit eis: Lutum posuit mihi super oculos meos, & lavi, & video.* Hoc autem ad eos qui jam audierant succinctius loquitur: non (1) enim dixit nomen dicentis, neque quoniam dixit mihi, *Vade, & lava;* sed confessim: *Lutum mihi posuit super oculos, & lavi, & video:* & sic contrarium passi sunt ejus quod volebant; duxerunt enim eum ut negatum, sed ab eo certius didicerunt.

Sequitur: *Dicebant ergo ex phariseis. Augustinus* (tract. 44.) Non omnes, sed quidam: jam enim inungebantur quidam. Dicebant ergo nec videntes, nec inuncti: *Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit.* Ipse potius custodiebat qui sine peccato erat: sabbatum enim observare spiritualiter, est non habere peccatum; & hoc admonet Deus quando commendat sabbatum Exod. 20. „Omne opus servile, non facietis.“ Quid sit opus servile, à Domino audite, supra 8. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed isti sabbatum carnaliter observabant, spiritualiter violabant. *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Malitiose autem quod factum est silentes, æstimatam prævaricationem in medium ferebant: non enim dicebant quoniam sabbato curat, sed quoniam sabbatum non servat. Sequitur: *Alii dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? A signis enim inducebantur: sed imbecilliter erant dispositi:*

con-

(1) *Al. deest enim.*

congruum enim erat ostendere qualiter sabbatum non solvitur; sed nondum hanc habebant mentem quod Deus esset, ut possent respondere quoniam Dominus sabbati hæc fecit. Nullus denique eorum audebat ea quæ volebat, manifeste dicere, sed in ambiguitate; hi quidem propter improbabilitatem, alii vero propter amorem principatus. Sequitur; *Et schisma erat inter eos.* Augustinus (ut supra.) Dies enim erat Christus qui inter lucem & tenebras dividit, Chrysostomus (hom. 57.) Volentes autem qui dixerant, *Homo peccator non potest talia signa facere*, os aliorum obstruere, eum qui suscepit virtutis experientiam, in medium ducunt, ut non videantur ipsi (1) advocacione uti; unde sequitur: *Dicunt ergo cæco iterum; Tu quid dicis de illo qui aperuit tibi oculos?* Theophylactus. Vide quomodo benevole quærunt: non enim dixerunt: Tu quid dicis de illo qui sabbatum non observat? sed miraculum commemorant: *Quomodo aperuit tibi oculos?* pene ipsum sanatum concitantes; quasi dicerent: Benefecit tibi, unde debes eum prædicare. Augustinus (tract. 44.) Vel quærebant quemadmodum hominem calumniarentur, ut eum ex synagoga eicerent. Sed ille constanter quod sentiebat expressit: unde sequitur: *Ille autem dixit, quia Propheta est.* Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur; non mentitur tamen: ipse enim Dominus de seipso ait Luc. 4. 3. *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.*

(c) Chrysostomus (hom. 57.) Quia pharisæi cæcum attonitum facere non valuerunt, sed videbant eum cum omni propalatione benefactorem suum prædicantem, per parentes putabant Christi miraculum annihilare: unde dicitur: *Non crediderunt ergo Judæi de illo quia cæcus fuisset; & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat.* Augustinus (tract. 44.) Id est, cæcus (2) fuerat, & viderat, Chrysostomus (ubi supra.) Sed hæc est veritatis natura: per quæ putatur insidias pati, per hæc fortior fit: mendacium enim sibi ipsi quidem obviat, & per ea per quæ lædere veritatem videtur, per ea clariorem eam ostendit; quod & nunc factum est. Ne enim aliquis diceret quod vicini nihil certum dixerunt, sed per quemdam assimilationem locuti sunt, parentes in medium ducuntur, qui maxime suum filium cognoscebant. Statuentes autem eos in medium, cum multo furore interrogant; unde sequitur: *Et interrogaverunt eos, dicentes; Hic est filius vester? & non dicunt, Qui quandoque fuit cæcus, sed quem dicitis quia natus est cæcus.* (3) O iniqui! Quis

pater eligeret talia mentiri de filio? Solum non dicunt, Quem vos fecistis cæcum. Duobus autem his ad negationem eos inducere conantur, & in hoc quod dicunt, *Quem dicitis quia natus est cæcus*, & in hoc quod subdunt, *Quomodo ergo nunc videt?* Theophylactus. Quasi dicant: Aut hoc falsum est quod nunc videt, aut primum quod cæcus fuerit; sed constat hoc esse verum quod videt; falsum ergo fuit quod cæcum eum dicebatis, Chrysostomus (ubi supra.) Tribus ergo interrogationibus factis; si filius eorum est, si cæcus fuit, & qualiter vidit, duas confitentur; unde sequitur: *Responderunt ergo eis parentes ejus, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est.* Tertiam autem abjiciunt; unde subdunt: *Quomodo autem nunc videat nescimus, aut quis ejus aperuit oculos nos nescimus.* Et hoc etiam pro veritate factum est, ut nullus alius, sed is qui curatus est, & qui dignus fide erat, hoc confiteretur; unde sequitur: *Ipsam interrogate; aetatem habet, ipse de se loquatur.* Augustinus (tract. 44.) Quasi dicant: Juste cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset. Cæcum à nativitate novimus, sed loquentem, Chrysostomus (hom. 57.) Qualiter ergo grati fuerint parentes, qui eorum quæ sciebant quædam tacuerunt propter timorem Judæorum? Sequitur enim, *Hæc dicebant parentes ejus, quia timebant Judæos.* Rursus & hic opinionem Judæorum, & mentem Evangelista inducit; unde sequitur: *Jam enim conspiraverant Judæi ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret.* Augustinus (tract. 44.) Jam non erat malum fieri extra synagogam; illi expellebant, Christus suscipiebat.

Sequitur: *Propterea parentes ejus dixerunt; Quia aetatem habet, ipsum interrogate.* Alcuinus. In quo ostendit Evangelista, illos non per ignorantiam, sed propter metum talia respondisse. Theophylactus. Imbecilliores enim filio erant, qui testis aderat intrepidus veritatis, illuminatos habens oculos intellectus à Deo.

(d) Chrysostomus (hom. 57.) Quia parentes miserunt pharisæos ad illum qui curatus est, rursus vocaverunt eum secundo; unde dicitur: *Vocaverunt ergo rursus hominem qui cæcus fuerat.* Non autem manifeste dicunt: *Nega quoniam Christus te curavit;* sed sub prætextu religionis ad hoc eum inducere volunt; unde sequitur: *Da gloriam Deo;* quasi dicant: *Confitere quia hic nihil est operatus.* Augustinus (tract. 44.) *Nega quod accepisti.* Hoc planè non est Deo gloriam dare, sed Deum potius blasphemare. Alcuinus. Sic autem volebant illum dare gloriam

(1) Al. Legit Nicolai adulatione. (2) Al. erat. (3) Al. O inquinati.

riam Deo, ut quificūt & ipsi; Christum diceret peccatorem: unde sequitur: *Nos scimus quia homo peccator est. Chrysostomus* (hom. 58.) Qualiter ergo non arguistis eum dicentem supra 8. *Quis ex vobis arguet me de peccato? Alcuinus.* Sed ille ut neque pateret calumniæ, neque veritatem celaret, non dixit, Scio eum justum: nam sequitur: *Dicit ergo ille: Si peccator est, nescio. Chrysostomus* (hom. 57.) Qualiter qui dixit, *Quoniam Propheta est*, nunc dicit: *Si peccator est nescio?* Numquid modo timuit cæcus? Absit; sed voluit Christum à rei testimonio, & non à sua voce ab inculpatione eripere, & suam responsionem facere fidedignam ab accepto beneficio: unde subdit: *Unum scio, quia cæcus cum essem; modo video*; quasi dicat: *Nihil modo de hoc dico, utrum sit peccator, sed iterum dico quod manifestè novi.* Quia igitur nequiverunt evertere quod factum est, ad priores redeunt sermones, rursus modum curationis inquirentes; sicut canes quidem venationem nunc huc, nunc illuc investigantes: unde sequitur: *Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos?* hoc est, numquid præstigio aliquo? Non enim dixerunt, Qualiter vidisti? sed qualiter aperuit oculos tibi? dantes occasionem detrahendi contra ejus operationem. Donec igitur res inquisitione indigebat, cæcus remisse loquebatur; quia vero jam viderat, audacter de reliquo eis loquitur: unde sequitur: *Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis; quid iterum vultis audire?* quasi dicat: Non attenditis ad ea quæ dicuntur; unde ultra non respondebo vobis inaniter interrogantibus, & non volentibus addiscere, sed cavillari quæ dicuntur: unde sequitur: *Numquid & vos vultis discipuli ejus fieri? Augustinus* (tract. 44.) Quid est, *Numquid & vos*, nisi quia jam ego sum, numquid & vos vultis? Jam video, sed non invideo. Hæc loquebatur jam stomachans adveniens duritiam Judæorum, & ex cæcovidens, non ferens cæcos; *Chrysostomus* (hom. 57.) Itaque (1) forte quid est veritas, ita imbecille mendacium: nam veritas quidem, & si despectos assumpserit, claros eos facit, vel ostendit; mendacium autem, & si cum fortibus fuerit, imbecilles eos monstrat.

Sequitur: *Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus ejus sis. Augustinus* (tract. 44.) Maledictum est; si cor discutiatis, non se vera ea perpendas. Tale maledictum super nos, & super filios nostros.

Sequitur: *Nos autem Moysi discipuli sumus;*

(1) *Nicolai dilucidius.* Ita forte quid, &c. (2) *P. Nicolai habet: Utinam sciretis quia Moysi locutus est Deus! Tunc sciretis, &c.* (3) *Al. Itane segnem servum, &c.* (4) *Al. deest exaudiret.*

nos scimus quia Moysi locutus est Deus. (2) Sed tunc sciretis, quia per Moysen prædictus est Deus; habetis enim Dominum dicentem supra 5. *Si crederitis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit,* (3) Itane sequimini servum, & dorsum ponitis contra Dominum? nam subditis; *Hunc autem nescimus unde sit. Chrysostomus* (hom. 57.) Ea quæ per visum cognoscitis, auditu minora æstimatis; illa enim quæ nosse vos dicitis, à progenitoribus audistis. Sed nonne fidedignior est qui certificavit quod à Deo venit per miracula, quæ non solum audistis, sed vidistis? Unde sequitur: *Respondit ille homo, & dixit eis: in hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos.* Ubique signum inducit; quia hoc depravare non poterant, sed ab eo convincebantur: & quia dixerant, quod homo peccator non potest talia signa facere, de cetero illorum assumpsit iudicium, propria verba eis in memoriam reducens; unde subdit: *Scimus autem quia peccatores Deus non audit;* quasi dicat: *Opinio hæc mea & vestra communis est. Augustinus* (tract. 44.) Adhuc tamen unctus loquitur; nam & peccatores exaudit Deus. Si enim non (4) exaudiret, frustra publicanus diceret Luc. 18. „ Deus propitius „ esto mihi peccatori: “ ex illa confessione meruit justificationem, quomodo ipse cæcus illuminationem. *Theophylactus.* Vel dicendum est, quoniam quod dictum est, Deum non exaudire peccatores, hoc significat quod facere miracula Deus peccatoribus non concedit. Cum vero veniam implorat de commissis, translatus est de gradu peccantium ad statum penitentium. *Chrysostomus* (hom. 57.) Et vide quod cum supra dixit, *Si peccator est nescio*, non dubitans dixit: hic enim non solum à peccatis eum excusat, sed valde Deo placentem ostendit; nam subdit: *Si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit.* Non enim sufficit Deum cognoscere, sed voluntatem ejus facere. Deinde extollit quod factum est, dicens: *A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati;* quasi dicat: Si confitemini quoniam Deus peccatores non audit, hic autem miraculum fecit, & tale quale nullus hominum fecit; manifestum est virtutem qua hoc fecit, majorem esse quam quæ est secundum hominem virtus: unde subdit: *Nisi esset hic à Deo, non posset facere quiddam.* *Augustinus* (tract. 44.) Libere, constanter, veraciter. Hæc enim quæ facta sunt à Domino, à quo fierent nisi à Deo? Aut quando à Discipulis talia fierent, nisi in eis Do-

minus habitaret? *Chrysofomus* (hom. 57.) Quia ergo veritatem (1) locutus, in nullo confessus est; quando maxime admirari eum oportebat, tunc eum condemnant: sequitur enim: *Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus; & tu doces nos?* *Augustinus* (tract. 44.) Quid est totus? Cum oculis clausis. Sed qui aperuit oculos, salvat & totum. *Chrysofomus* (hom. 57.) Vel dicunt, Totus; ac si dicant: A prima ætate in peccatis es. Hic igitur ejus cæcitatem exprobrant, ostendentes quod propter peccata factus est cæcus; quod rationem non habebat. Donec ergo expectabant eum negaturum esse, fidedignum esse putabant; sed nunc ejiciunt: unde sequitur: *Et ejecerunt eum foras.* *Augustinus* (ut supra.) Ipsi illum magistrum fecerant, ipsi ut discerent toties interrogaverunt, & ingrati docentem projecerunt. *Beda.* Solet enim majorum consuetudo à minoribus aliquid discere dedignari.

(e) *Chrysofomus* (hom. 58.) Qui propter veritatem, & Christi confessionem (2) injuria opprimuntur, hi maxime honorantur; quod in cæco factum est: ejecerunt enim eum ex templo Judæi, & invenit eum Dominus templi, & eum suscepit sicut agnotheta athletam multum laborantem, (3) & coronavit: unde dicitur: *Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, & cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?* Ostendit autem Evangelista quoniam propter hoc venit Jesus ut ei loqueretur. Interrogat autem non ignorans, sed volens seipsum notum facere, & ostendens quoniam multum appreciatur ejus fidem; quasi dicat: Plebs conviciata est mihi, sed nulla mihi est cura illorum: minus cura est ut tu credas. Melior est faciens voluntatem Dei, quam decies mille iniqui. *Hilarius* 7. de Trin. (circ. finem) Si autem sola Christi qualiscumque confessio fidei esset contumatio, dictum fuisset, Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum ut Christum confiterentur, & Filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem poscitur, id est ut credatur in Dei Filium. Credidisse autem in Dei Filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum à nobis fides in Christo non creaturæ Dei, sed Filii Dei postuletur? *Chrysofomus* (hom. 58.) Nondum autem cæcus Christum noverat, cæcus enim erat antequam veniret ad Christum, & post curationem à Judæis circum trahebatur: unde sequitur: *Respondit illi, & dixit: Quis est, Domine.* *Th. Op. Tom. IX.*

(1) *Al.* locutus est, in nullo confessus est, &c. (2) *Al.* injuriam opprimunt. (3) *Legit Nicolai* & coronatum. (4) *Al.* nondum dixit. (5) *Al.* omittitur quoniam. (6) *Al.* per hoc igitur ejus divinam virtutem ostendens, & verbo opus adjungens.

Ex edit. P. NICOL. (a) Ut in Glossa refertur, sed in Bedæ Commentario non occurrit.

ne, ut credam in eum; Desiderantis, & valde inquerentis animæ verbum est. Pro quo tot disputavit, hunc ignorat, ut discas in eo veritatis amorem. (4) Non autem dixit ei Dominus, Ego sum qui curavi te; sed medie adhuc loquitur: unde sequitur: *Et vidisti eum.* *Theophylactus.* Hoc autem dicit, ut reducat ei in memoriam sanitatem, & quia ab ipso virtutem videndi acceperat. Attende autem, (5) quoniam qui loquebatur, ex Maria natus est, & ipse idem est Dei Filius, non alius, & alius secundum errorem Nestorii: unde sequitur, *Et qui loquitur tecum, ipse est.* *Augustinus* (tract. 44.) Modo lavat faciem cordis ejus. Denique jam facie lota cordis, & mundata conscientia, agnoscit illum non Filium hominis tantum, quod ante crederet, sed jam Filium Dei, qui carnem susceperat: unde sequitur. *At ille ait: Credo, Domine. Parum est credere; vis videre qualem credat? Et prociens adoravit eum.* *Beda* (a) In quo possunt sumere exemplum, ut non erecta cervice quis Dominum roget; sed supplex in terram prostratus ejus misericordiam imploret. *Chrysofomus* (hom. 58.) Per (6) hoc igitur ejus divinam virtutem ostendit, verbo opus adjungens. Dominus autem illum ferventiorum circa fidem fecit, & eos qui eum sequebantur, erexit: unde sequitur: *Et dixit eis Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni.* *Augustinus* (ubi supra.) Dies enim erat inter lucem & tenebras discurrens. Recte autem subditur: *Ut qui non vident, videant:* quia de tenebris liberat. Sed quid est quod sequitur, *Et qui vident, cæci fiant?* Audi quod sequitur: commoti sunt enim pharisæi quidam ex verbis istis: unde sequitur: *Et audierunt quidam ex pharisæis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: numquid & nos cæci sumus?* Hoc enim eos movebat, *Et qui vident, cæci fiant.* Sequitur: *Dixit ergo ei Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum;* id est, si vos cæcos diceretis, & ad medicum recurreretis. *Nunc vero quia dicitis, Videmus, peccatum vestrum manet:* quia enim dicendo, *Videmus,* medicum non quæritis, in cæcitate vestra manebitis. Hoc ergo quod paulo ante dixit: *Ego veni, ut qui non vident, videant;* id est, qui se non videre confitentur, & medicum quærun, ut videant; & qui vident cæci fiant; id est, qui se putant videre, & medicum non quærun, in sua cæcitate permaneant. Ergo istam discretionem percavit judicium, cum ait: *In judicium veni in hunc mundum:* Non illud judicium jam inutile

in mundo quo de vivis, & mortuis in fine sæculi iudicabit. *Chryſoſtomus* (ut ſupra.) Vel aliter. *In iudicium* dixit; id eſt in majus ſupplicium, & offendens quoniam qui condemnaverunt eum, ipſi ſunt, qui condemnati ſunt. Quod autem dicit, *Ut qui non vident videant, & qui vident cæci ſiant*, idem eſt quod paulus dicit *Rom. 9.* quod; Genes, res quæ non quærebant juſtitiam, invenerunt juſtitiam, quæ eſt ex fide Chriſti; *Israel* autem perſequens legem juſtitie, in legem juſtitie non pervenit. *Theophylactus*. Quasi dicat: Ecce qui à natiuitate non viderat; jam videt (1) anima, & corpore; qui vero videre videntur, ex cæcitate ſunt intellectu. *Chryſoſtomus* (hom. 58.) Sunt enim duæ viſiones, & duæ cæcitates, ſcilicet ſenſibilis, & intellectualis. Illi autem ad ſenſibilia (2) inhiabant ſolum, & de ſenſibili ſolum vererecundabantur cæcitate: unde oſtendit eis quod melius eſſet eos eſſe cæcos quam ſic videntes; propter quod dicit: *Si cæci eſſetis, non ha-*

beretis peccatum, quia tolerabilius fieret vobis ſupplicium. *Sed nunc dicitis, quia videtis. Theophylactus*. Non conſiderantes factum in cæco miraculum, non eſtis digni venia, quasi ex viſis miraculis ad fidem non attracti. *Chryſoſtomus* (ut ſupra.) Hoc igitur quod æſtimabant eſſe magnam laudem, oſtendit quod eis fert ſupplicium; & ſimul conſolatus eſt eum qui à natiuitate fuerat cæcus de corporali cæcitate. Non autem ſine cauſa *Evangelista* dicit, quod *audierunt hoc quidam ex phariſæis qui cum ipſo erant*; ſed ut rememoretur quoniam illi illi erant qui prius reſtiterant Chriſto, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam ſuperficie tenus ſequentes, & facile in contrarium tranſmutabantur. *Theophylactus*. Vel aliter. *Si cæci eſſetis*, id eſt inſcii Scripturarum, nequam tan grande vobis peccatum incumberet, tamquam ignorantia peccantibus: nunc vero quia prudentes vos, atque legiſperitos aſſeritis, per vos ipſos condemnaſtes.

(1) *Al.* anima in corpore. *Nicolai* in anima, & in corpore. (2) *Al.* inhiant.

C A P U T X.

(a) **A** Men amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt. Et proprias oves vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit; & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. Alienum autem non sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Jesus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

(b) Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Omnes autem quotquot venerunt, fures sunt, & latrones; sed non audierunt eos oves. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet. Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.

(c) Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit; & lupus rapit, & dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est; & non pertinet ad eum de ovibus.

(d) Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovile, & alias oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me; sed ego pono eam à meipſo. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatū accepi à Patre meo. Disſensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit. Quid eum auditis? Alii dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

(e) Facta sunt autem encænia in Hierosolymis, & hiems erat; & ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meæ

voce[m] meam audiunt ; & ego cognosco eas , & sequuntur me : & ego vitam eternam do eis ; & non peribunt in eternum ; & non rapiet eas quisquam de manu mea . Pater meus quod dedit mihi , majus omnibus est ; & nemo potest rapere de manu Patris mei . Ego , & Pater unum sumus .

(f) Sustulerunt ergo lapides Judæi , ut lapidarent eum . Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo . Propter quod eorum opus me lapidatis ? Responderunt ergo Judæi : de bono opere non lapidamus te , sed de blasphemia , & quia tu , homo cum sis , facis te ipsum Deum . Respondit eis Jesus : Nonne scriptum est in lege vestra : Quia ego dixi , Dii estis ? Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est , & non potest solvi Scriptura ; quem Pater sanctificavit , & misit in mundum , vos dicitis , Quia blasphemas , quia dixi , Filius Dei sum ? Si non facio opera Patris mei , nolite credere mihi ; si autem facio , etsi mihi non vultis credere , operibus credite ; ut cognoscatis , & credatis , quia Pater in me est , & ego in Patre .

(g) Querébant ergo eum apprehendere , & exivit de manibus eorum . Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum , & mansit illic . Et multi venerunt ad eum ; & dicebant , quia Joannes quidem signum fecit nullum . Omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc , vera erant ; & multi crediderunt in eum .

(a) **C**hrystostomus (homil. 58.) Quia Dominus de cæcitate Judæorum disputaverat , ne dicant : Non est ex nostra cæcitate quod ad te non accedimus , sed a te avertimur , ut erroneam fugientes ; vult ostendere quod non est erroneus , sed pastor , ponens signa latronis , & pastoris . Et primo ostendit quis est erroneus , & fur , dicens : *Amen amen dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium ; sed ascendit aliunde ; ille fur est & latro* . Hic autem & eos qui ante eum fuerunt , occulte insinuat ; & eos qui post eum futuri sunt , Antichristum , & pseudocristos . Ostium autem Scripturas vocavit : hæc enim Dei cognitionem appetiunt , hæc oves custodiunt , & lupos supervenire non permittunt , hæreticis introitum præcludentes . Qui ergo non Scripturis utitur , sed aliunde ascendit , hoc est aliam viam , & non legitimam viam facit ; hic fur est . Dicit autem , *Ascendit* , & non intrat , ad similitudinem furis maceriam transcendere volentis , & periculose omnia agentis . Dicens autem , *Aliunde* ; etiam scribas occulte insinuavit , qui docebant Mandata , & doctrinas hominum , & legem prævaricabantur . Si autem infra seipsum ostium dicit , non oportet turbari : etenim pastorem seipsum , & ovem differenter prædicat : quia enim adducit nos Patri , ostium se dicit ; quia vero procurat , pastorem . *Augustinus* (tract. 45.) Vel aliter . Multi sunt , qui secundum quamdam vitæ hujus consuetudinem dicuntur boni homines , qui ea quæ in lege mandata sunt quasi observant , & Christiani non sunt , & plerumque se jactant sicut pharisæi : *Numquid & nos cæci sumus ?* Quia vero omnia ista quæ faciunt , & nesciunt ad quem finem referant , inaniter faciunt . Dominus de grege suo , & ostio quo intratur ad ovile , similitudinem po-

suit , dicens : *Amen amen dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium , sed ascendit aliunde ; ille fur est , & latro* . Dicant ergo Paganæ , vel Judæi , vel Hæretici , Bene vivimus : si per ostium non intrant , quid eis prodest ? Ad hoc enim debet unicuique prodesse bene vivere , ut detur illi semper vivere : quia nec bene vivere dicendi sunt qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt , vel inflatione contempnunt . Non est autem cuiquam spes vera semper vivendi , nisi cognoscat vitam , quod est Christus , & per hanc januam intret in ovile . Quicumque ergo vult intrare ad ovile , per ostium intret : non solum Christum prædicet , sed Christi gloriam quærat , non suam . Humilis autem janua est Christus : qui intrat per hanc januam , oportet humilem esse ; ut sano capite possit intrare . Qui autem se non humiliat , sed extollit , per maceriam vult ascendere ; ideo exaltatur , ut cadat . Quærun[ti] ergo plerumque tales homines etiam persuadere hominibus ut bene vivant , & Christiani non sint per aliam partem volunt ascendere , & rapere , & occidere . Tales ergo fures sunt , quia quod alienum est , suum dicunt ; latrones (1) quia quod furantur occidunt . *Chrysostrimus* (homil. 58.) Vidisti qualiter descripsit latronem : intrare & pastoris diffinitionem : sequitur enim : *Qui autem intrat per ostium , pastor est ovium* . *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Intrat per ostium qui intrat per Christum , qui imitatur passionem Christi , qui cognoscit humilitatem Christi ; ut cum Deus factus sit homo pro nobis , cognoscat se homo non esse Deum , sed hominem . Qui enim vult Deus videri , cum sit homo , non imitatur illum qui cum Deus esset , homo factus est . Tibi autem non dicitur ; Esto aliquid minus quam es ; sed , Agnosce quid es .

(1) Al. quia non furantur.

Sequitur: *Huic ostiarius aperit. Chrysostomus* (ut supra.) Nihil prohibet ostiarium vocare Moysen: ille enim est cui eloquia Dei credita sunt. *Theophylactus*. Vel Spiritus Sanctus est ostiarius, per quem Scripturæ referatæ nobis indicant Christum. *Augustinus* (tract. 46.) Vel aliter. Ostiarium ipsum Dominum debemus accipere: multo sunt enim magis inter se diversa in rebus humanis pastor, & ostium, quam ostiarius, & ostium; & tamen Dominus & pastorem se dixit; & ostium. Cur ergo non intelligamus ipsum & ostiarium? Ipse enim se aperit, qui seipsum exponit. Si aliam personam quaeris ostiarii, vide ostiarium ferte Spiritum Sanctum, de quo Dominus dicit infra 16. *Ipse vos docebit omnem veritatem*. Ostium est Christus, qui est veritas. Quis aperit ostium nisi qui docet veritatem? Cavendum tamen est ne major aestimetur ostiarius esse quam ostium, quia in domibus hominum ostiarius ostio, non ostium proponitur ostiario. *Chrysostomus* (hom. 58.) Quia vero dicebant eum esse deceptorem, & hoc ex infidelitate sui ipsorum (1) certificabant dicentes supra 7. *Quis principum credit in eum?* ostendit nunc quod ex hoc quod non attendunt ei, ex ordine ovium excluduntur: unde sequitur: *Oves vocem ejus audiunt*. Si enim pastorem est per legitimum intrare ostium, per quod ipse intravit; ab ovium congregatione se abstrahunt, qui ipsum non audiunt.

Sequitur: *Et proprias oves vocat nominatim. Augustinus* (tract. 45.) Novit enim nomina prædestinatorum: unde discipulis ait Luc. 19. „Gaudete quoniam nomina vestra scripta sunt „in caelo.“

Sequitur, *Et educit eas. Chrysostomus* (hom. 58.) Oves educerat quando eas mittebat, non extra lupos, sed in medio luporum. Videtur autem & de cæco occulte insinuare: etenim illum eduxit vocans ex medio Judæorum; (2) & vocem ejus audivit. *Augustinus* (ubi supra.) Sed & quis alius oves emittit, nisi qui earum peccata dimittit, ut eum sequi duris liberatæ vinculis possint? Sequitur enim: *Et cum proprias oves emisit, ante eas vadit. Glossa. (a)* Emittit siquidem eas de tenebris ignorantiae ad lucem, dum ante eas vadit, quasi in columna nubis, & ignis. *Chrysostomus* (hom. 58.) Nimirum pastores contrarium faciunt oves sequentes; (3) sed ipse ostendit se contrarium facere, quoniam oves deducit ad veritatem. *Augustinus*

(tract. 45.) Et quis est qui oves præcessit nisi qui „surgens à mortuis jam non moritur,“ Rom. 7. & Patri dixit infra 7. *Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum & ipsi sint mecum?*

Sequitur: *Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus; alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Chrysostomus* (ubi supra.) Alienos dicit eos qui circa Theodam, & Judam, aut eos qui post hæc alios debent decipere, pseudoapostolos: ut enim non dicatur unus illorum esse, per multa se ab eis separat. Primo quidem per doctrinam scripturarum, per quas Christus ad se homines adducebat; illi vero ab eis homines abstraherant. Secundo per ovium obedientiam: nam in eum quidem non solum viventem, sed etiam mortuum homines crediderunt; illos autem confestim relinquerunt. *Theophylactus*. Significat etiam Antichristum, qui paululum decipiens, non obtinebit sequaces post ejus mortem. *Augustinus* (tract. 45.) Sed quomodo solvetur ista quaestio? Audiunt vocem Christi quandoque non oves, audivit enim Judas, sed lupo erat; & non audiunt oves, aliqui enim eorum Christum crucifixerunt, non audierunt, sed oves erant. Sed dicit aliquis: Quando non audiebant, oves non erant: vox audita eos mutavit, & ex lupis oves fecit. Me autem adhuc movet quod per Ezechielem objurgat Dominus pastores, & dicit inter cetera de ovibus cap. 34. „Errantem non revocastis:“ & errantem dicit, & ovem appellat. Non erraret, si vocem pastorem audiret; sed ideo erravit, qui vocem alieni audivit. Dico ergo: „Novit Dominus, qui sunt „ejus:“ 2. Tim. 2. (4) novit præscitos, novit prædestinatos. Ipsi sunt oves, aliquando se ipsi nesciunt; sed pastor novit eas: multæ enim oves foris sunt, & multi lupi intus. De prædestinatis ergo loquitur. Est autem aliqua vox pastorem in qua oves non audiunt alienos, in qua non oves non audiunt Christum. Quæ est ista vox? „Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit:“ Math. 10. Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus. Sequitur: *Hoc proverbium dixit eis Jesus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis*. Pascit enim Dominus manifestis, exercet obscuris. Cum autem duo audiunt verba Evangelii, unus impius, alter pius, & talia forte sunt ut ambo non intelligant: unus dicit: Verum est quod dixit, & bonum est quod dixit; sed nos non intelligimus: iste, quia credit.

(1) *Al. certificavit. (2) Al. Quod sequitur, & vocem ejus audivit, non habetur in quatuor exemplis supra jam relatis, præter venetum ann. 1521. in quo tamen aliter velut verba Textus leguntur parenthesi inclusa hoc modo. (Et vocem ejus audiunt.) (3) Al. emittitur sed. (4) Al. emittitur. novit præscitos.*

dit, jam pulsat; dignus est cui aperiatur, si pulsare persistat: alius dicit, Nihil dixit; qui adhuc audiet Esai. 7. „Nisi credideritis, non „intelligetis.“

(b) *Chrysostomus* (hom. 58.) Dominus attentiores volens Judæos facere, manifestat quod supra dixerat: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Jesus: Amen amen dico vobis: ego sum ostium ovium.* *Augustinus* (tract. 45.) Ecce (1) quod clausum posuerat, aperuit: ipse est ostium: intremus, & nos intrasse gaudeamus.

Sequitur: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones.* *Chrysostomus* (ut supra.) Non de Prophetis hoc dicit, sicut hæretici dicunt, sed de seditiosis: unde & laudans oves subjungit, *Sed non audierunt eos oves.* Nusquam autem videtur laudare eos qui non obedierunt Prophetis; sed eis detrahit vehementer. *Augustinus* tract. 45.) Intellige ergo. Quotquot venerunt præter me; non autem præter illum Prophetæ venerunt, quia cum illo venerunt qui cum verbo Dei venerunt, qui veraces fuerunt: quia ipse Verbum, & Veritas venturus præcones mittebat; sed eorum corda quos miserat possidebat: carnem quippe ipse accepit ex tempore qui est semper: *In principio enim erat Verbum:* supra 1. Ante adventum autem ejus, quo humilis venit in carne, præcesserunt iusti, sic eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit: tempora variata sunt, non fides: eadem enim fides utrosque conjungit, & eos qui venturum esse, & eos qui venisse crediderunt. Quotquot ergo præter illum venerunt, fures fuerunt, & latrones; idest, ad furandum, & occidendum venerunt. *Sed non audierunt eos oves*, illi scilicet de quibus dictum est 2. Tim. 2. „Novit Dominus qui sunt ejus.“ Eos ergo non audierunt oves in quibus non erat vox Christi, errantes, vana fingentes, miseros seducentes. Quare autem se ostium dixerit, aperit subdens: *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur.* *Alcuinus.* Quasi dicat: Illos non audiunt oves, sed me audiunt: quia ego sum ostium, & qui per me non fictus, sed verus introierit, perseverando salvabitur. *Theophylactus.* Educit autem ad pascua Dominus oves per ostium; unde sequitur: *Et ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.* Quæ sunt autem hæc pascua nisi delectatio futura, & requies in quam nos Dominus introducit? *Augustinus* (tract. 45.) Sed quid est quod dicit, *Ingredietur, & egredietur?* ingredi quippe in Ecclesiam (2) per ostium Christum, valde bonum est; exire autem de Ecclesia non est

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* Ecce ostium quod clausum posuerat. cum otio, (4) *Al.* ad spem,

bonum. Potest ergo dici ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus; egredi autem, quando exterius aliquid operamur, secundum illud *Psalm.* 103. „Exibit homo ad opus suum.“ *Theophylactus.* Vel ingredi dicitur cui est curæ homo interior; egredi vero qui hominem exteriorem, idest membra quæ sunt supra terram, in Christo mortificat: hic enim pascua in futuro reperietur sæculo. *Chrysostomus* (homil. 58.) Vel hoc dicitur propter Apostolos, qui (3) cum audaciter introierunt, & exierunt, ut totius orbis terrarum facti domini; & nullus eos ejicere valuit: & nutrimentum habuerunt. *Augustinus* (ut supra.) Sed plus me delectat quod ipse quodammodo nos admonuit, cum sequutus adjungit: *Fur non venit nisi ut furetur.* *Alcuinus.* Quasi dicat: Merito oves non audiunt vocem furis: quia non venit fur nisi ut furetur, alienam rem sibi usurpando, non de præceptis Christi suos sectatores instruens, sed suis exemplis eos vivere suadens: unde subditur: *Et macet, mala doctrina retrahendo a fide, & perdat, in æterna damnatione.* Illi ergo furantur, & occidunt.

Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant. *Augustinus* (tract. 45.) Videtur mihi dixisse, *Ut vitam habeant* ingredientes, hoc est per fidem, quæ per dilectionem operatur, per quam fidem in ovile ingrediuntur, ut vivant quia „justus ex fide vivit:“ *Rom. 1. Et abundantius habeant,* scilicet egredientes, scilicet quando veri fideles moriuntur, & abundantius habent vitam, ubi numquam deinde moriuntur. Quamvis ergo & hic in ipso ovili non desint pascua, invenient tamen pascua ubi saturentur, qualia invenit cui dictum est *Luc. 23. „Hodie mecum eris in paradiso.“* *Gregorius* super *Ezech.* in hom. 13. *Ingredietur ergo ad fidem, egredietur (4) ad spem;* pascua vero inveniet in æterna satietate. *Chrysostomus* (hom. 58.) Quod autem dicit, *Fur non venit nisi ut furetur, & macet, & perdat,* de seditiosis dicit: quod ad litteram est factum, omnibus occisis, & perditis qui eos sequebantur; & sic etiam præsentem vitam eos privaverunt. Ego autem veni pro salute ovium, *ut vitam habeant, & abundantius habeant* in regno cælorum: & hæc est tertia differentia, qua se discernit à pseudopropheta. *Theophylactus.* Misticte autem fur diabolus est, qui venit tentando ut furatur per cogitationes illicitas, & macet per consensum, & deinde per opera destruat.

(c) *Augustinus* (tract. 46.) Aperuit Dominus duas res quas quodammodo clausas proposuerat. Primo quidem scimus quia ostium ipse

q 2

est;

(2) *Al.* per ostium ipsum, valde &c. (3) *Al.*

est; nunc autem ostendit quia pastor est, dicens: *Ego sum Pastor bonus.* (Tract. 47.) Supra autem dixerat pastorem intrare per ostium. Si ergo ipse est ostium, quomodo per seipsum intrat? sicut ergo ipse per seipsum novit Patrem, nos autem per illum; sic intrat in ovile per se ipsum, nos autem per ipsum: nos, quia Christum prædicamus, per ostium intramus; Christus autem seipsum prædicat: lumen enim & alia demonstrat, & seipsum. (Tract. 46.) Si autem præpositi Ecclesiæ, qui filii sunt, pastores sunt; quomodo unus pastor est, nisi quia sunt illi omnes unius membra pastoris? (Tract. 47.) Et quidem (1) quod pastor est dedit & membris suis: nam & Petrus pastor, & ceteri Apostoli pastores, & omnes boni Episcopi: ostium vero nemo nostrum se dicit: hoc sibi ipse proprie tenuit. Non autem adderet, *Bonus*, nisi essent & pastores mali: ipsi sunt fures, & latrones, aut certe ut multum mercenarii. *Gregorius* in homil. (14. in Evang.) Atque ejus bonitatis formam, quam nos imitemur, adjungit dicens: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Fecit quod monuit, ostendit quod jussit, pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum, & sanguinem verteret, & oves quas redemerat carnis suæ alimento satiaret. Ostensa est nobis de contemptu mortis via quam sequamur, apposita forma cui imprimatur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovibus ejus impendere; postremum vero, si necesse sit, etiam in mortem animam nostram pro eisdem ovibus ministrare. Qui autem non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? *Augustinus* (tract. 47.) Non autem solus Christus hoc fecit; & tamen si illi qui fecerunt, membra ejus sunt, idem ipse unctus hoc fecit: ipse enim potuit facere sine illis, illi sine illo non poterant. *Augustinus* (de Verb. Dom. serm. 50.) Omnes tamen pastores boni fuerunt, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ovibus fuderunt: non enim fuderunt elatione, sed caritate: nam & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nomine martyrii se jactant, ut hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Non autem omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ovibus, sed potius contra oves: dicit enim Apostolus 1. Corinth. 14. „ Si tradidero corpus meum ita „ ut ardeam, caritatem autem „ non habeam, nihil mihi prodest. “ Quomodo autem habet vel exiguam caritatem, qui etiam (2) convictus non amat unitatem? quam Domi-

nus commendans, noluit multos appellare pastores, sed pastorem unum, dicens: *Ego sum Pastor bonus.* *Chrysostomus* (hom. 59.) Sic igitur de cetero Dominus de passione sua disputabat, ostendens quoniam pro salute fieret mundi, & non invitus in hanc venit. Deinde rursus ostendit signa pastoris, & mercenarii, cum dicit: *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* *Gregorius* (ut supra.) Sunt enim nonnulli qui dum plus terrenam substantiam quam oves diligunt, merito nomen pastoris perdunt: non enim pastor, sed mercenarius vocatur qui non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascat. Mercenarius quippe est qui pastoris locum tenet, sed lucrum animarum non quaerit, terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Aliud ergo quaerit in Ecclesia, non Deum quaerit: si Deum quaereret, castus esset, quia legitimum maritum anima Deum habet: quisquis à Deo præter Deum aliquid quaerit, non caste Deum quaerit. *Gregorius* in hom. (ut supra.) Utrum vero pastor sit, vel mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis deest: tranquillitatis enim tempore plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat; sed lupus veniens indicat quo quisque animo super gregis custodiam stabat. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Lupus autem diabolus est, & qui illum sequuntur: nam dictum est Matth. 7. quod induti quidam pellibus ovium, intus sunt lupi rapaces. *Augustinus* super Joan. (tract. 47.) Ecce lupus ovium guttur apprehendit, diabolus fideli adulterium persuasit, excommunicandus est; sed excommunicatus inimicus erit, insidiabitur, nocebit cum potuerit: unde taces, non increpas: lupum venientem vidisti, & fugisti, corpore stetisti, animo fugisti: affectiones enim nostræ motus animorum sunt: lætitia animi diffusio est, tristitia autem contractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est. *Gregorius* in Homil. (14. in Evang.) Lupus etiam super oves venit cum quilibet injustus, & raptor fideles quosque, atque humiles oprimit. Sed is qui pastor esse videbatur, & non erat, reliquit oves, & fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Sed contra hæc mercenarius nullo zello accenditur: quia dum solum exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur: unde subditur: *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum*

(1) *Al.* qui pastor est, dedit membris suis. (2) *Al.* conjunctus.

eum de ovibus. Sola ergo causa est ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est; ac si dicat: stare in periculo ovium non potest qui in eo quod ovibus præest, non oves diligit, sed lucrum terrenum quærit; & ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. *Augustinus* tract. 46.) Si autem Apostoli pastores fuerunt, non mercenarii, quare fugiebant quando persecutionem patiebantur? Et hoc Domino dicente Matth. 10. „ Si vos persecuti fuerint, fugite. “ Pulsemus; aderit qui aperiet. *Augustinus* ad Honoratum (epist. 180.) Fugiant ergo omnino de civitate in civitatem servi Christi, ministri verbi, & sacramenti ejus; quando eorum quisquam (1) specialiter à persecutoribus quæritur, ut ab aliis qui non ita requiruntur non deferatur Ecclesia. Cum autem omnium, idest Episcoporum, & clericorum, & laicorum, est commune periculum, hi qui aliis indigent, (2) non deferantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquuntur ab eis per quos eorum ecclesiastica est implenda necessitas. Tunc ergo de locis in quibus sumus, premente persecutione, fugiendum est Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit cui ministretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus eadem non est causa fugiendi. Cum autem plebs manet, & ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur, quid erit nisi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ovibus? *Augustinus* super Joan. (tract. 46.) In bonis ergo nominantur ostium, ostiarius, pastor, & oves; in malis fures, & latrones, mercenarii, lupo. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Diligendus est pastor, cavendus latro, tolerandus mercenarius. Tamdiu enim est utilis mercenarius, quandiu non videt lupo, furem, vel latronem; cum autem viderit, fugit. *Augustinus* super Joannem (tract. 46.) Nec enim mercenarius diceretur, nisi acciperet à conducente mercedem. (3) Filii æternam hereditatem patris patienter expectant, mercenarius temporalem mercedem conducentis festinanter exoptat; & tamen per linguas utrorumque divina Christi gloria diffamatur. Inde ergo lædit unde mala facit, non unde bona dicit: botrum carpe, spinam cave: quia botrus aliquando de radice vitis exortus, pendet in spinis: multi quippe in Ecclesia commoda terrena sectantes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur; & sequuntur oves non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium.

(d) *Chrysostomus* (hom. 59.) Duos superius malos præmisit Dominus: unum qui furatur, & maculat, & rapit: alterum qui non prohibet: per illum seditiosos insinuans, per hunc Judæorum magistros confundens, & non procurantes creditas oves. Sed ab utrisque seipsum Christus distinxit: ab illis quidem qui ad lædendum venerunt in hoc quod dixit, *Veni, ut vitam habeant*; ab his qui contemnunt luporum rapinas, ex eo quod pro ovibus animam ponit; & ideo quasi concludens subdit: *Ego sum pastor bonus.* Sed quia superius dixerat, quod oves pastoris vocem audiunt, & sequuntur eum; ne quis dicat, Quid ergo dicis de his qui tibi non credunt? consequenter subdit: *Et cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ*: quod & Paulus ostendit dicens Rom. 11. „ Non repellit „ Dominus plebem suam, quam præcivit. “ *Gregorius* in hom. (14. in Evang.) Ac si aperte dicat: Diligo oves meas, & ipsæ me diligentes obsequuntur; qui enim veritatem non diligit, adhuc minime cognovit. *Theophylactus.* Hinc autem differentiam mercenarii, & pastoris (4) elicias: nam mercenarius ignorat oves, quia raro visitat eas: pastor vero cognoscit oves proprias, tanquam erga eas sollicitus. *Chrysostomus* (hom. 59.) Deinde ut non æstimes parem mensuram cognitionis Christi, & ovium, consequenter subdit: *Sicut novit me Pater, & ego cognosco Patrem*; quasi dicat: Ita certissime ipsum scio, sicut ipse me. Hic ergo est par cognitio, ibi non: nam sequitur: *Et animam meam pono pro ovibus meis.* *Gregorius* in hom. (ut supra.) Ac si aperte dicat: In hoc constat quia cognosco Patrem, & cognoscor à Patre, quia *animam meam pono pro ovibus meis*; idest, ea caritate qua pro ovibus meis morior, quantum Patrem diligam ostendo. *Chrysostomus* (hom. 59.) Hoc etiam dicit, ostendens quod non est erroneus: quia & apostolus quando seipsum voluit ostendere verum esse magistrum, contra pseudoapostolos induxit rationem à periculis, & mortibus. *Theophylactus.* Seductores enim non exposuerunt animam suam pro ovibus, sed sicut mercenarii deseruerunt illos qui eos sequebantur; Dominus autem ut non caperentur, dixit infra 18. *Sinite hos abire.* *Gregorius* (hom. 14. ut supra.) Quia vero non solum Judæam, sed etiam Gentilitatem redimere venerat, adjungit: *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 50.) Loquebatur enim primo de ovili de genere carnis Israel; erant autem alii de genere fidei ipsius Israel: extra erant, adhuc in Gentibus erant, prædestinati,

non-

(1) *Al.* spiritualiter. (2) *Al.* non desiderantur. (3) *Al.* Filii etenim hereditatem &c. (4) *Al.* eliciens. *Nicolai* elicere, vel dignoscere possis.

nondum congregati. Non ergo sunt de hoc ovili, quia non sunt de genere carnis Israel; sed erunt de hoc ovili; nam sequitur: *Et illas oportet me adducere.* Chrysostomus (hom. 59.) Ostendit utroque dispersos, & pastores non habentes. Sequitur: *Et vocem meam audient*; ac si dicat: quid miramini si hi me sunt secuturi, & vocem meam audituri, quando alios videbitis me sequentes, & vocem meam audientes? Deinde & futuram eorum prænuntiat unionem: unde subdit: *Et fiet unum ovile, & unus pastor.* Gregorius in hom. (ubi supra.) Quasi ex duobus gregibus unum ovile (1) efficit, quia Judaicum, & gentilem populum in sua fide conjungit. Theophylactus. Idem namque omnibus est baptismi signaculum, unus pastor Verbum Dei. Attendant ergo Manichei, quoniam unum ovile, & unus pastor est novi, & veteris testamenti. Augustinus (tract. 47.) Quid ergo est, „ Non sunt missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel: “ Matth. 15. nisi quia præsentiam suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel; ad Gentes autem non perrexit ipse, sed misit? Chrysostomus (ubi supra.) Hoc autem verbum oportet, quod hic positum est, non necessitatis est demonstrativum, sed ejus quod omnino fiet. Quia autem alienum dicebant eum à Patre, subjungit: *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.* Augustinus (tract. 47.) idest, quia morior, ut resurgam: cum magno enim pondere dictum est, *Ego pono.* Non glorientur Judæi: (2) scævire poterunt: si ego nolero ponere animam, quid scævendo facturi sunt? Theophylactus. Dilexit autem Pater Filium, non tamquam stipendia mortis pro nobis sustinendæ, dilectionem suam ei tribuens, sed quasi suæ quidditatis proprietatem in genito intuens, dum ex eadem caritate pro nobis voluit mortem subire. Chrysostomus (hom. 59.) Vel utitur hic condescensione; quasi dicat: Etsi nihil aliud esset, hoc suavitati mihi amare vos quod vos ita amamini à Patre ut ego etiam propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis major. Non autem à Patre antea non amabatur, & nos sumus facti amoris ejus causa. Similiter autem & hoc ostendere vult, quoniam non invitatus ad passionem venit: unde sequitur: *Nemo tollit eam à me; sed ego pono eam à meipso.* Augustinus. 3. de Trinit. (a) (cap. 38.) in quo demonstravit quod nulla causa peccati usque ad mortem carnis accesserit; sed quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit: unde sequitur: *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Chrysostomus (ut supra.) Quia enim mul-

toties consiliabatur eum interficere, dicit, quoniam nolente eo inutilis erat hic labor. Ita enim habeo potestatem animam meam ponere ut nullus possit me invito facere: quod in hominibus non est: nos enim non habemus potestatem aliter ponere, nisi interficiendo nosmetipsos; ipse autem solus Dominus est ponendi eam. Hoc autem existente vero, & illud constat quod quodcumque voluerit, eam suscipere possit: unde sequitur: *Et potestatem habeo iterum sumendi eam*: in quo & resurrectionem demonstravit indubitabilem. Ut autem non æstiment, cum eum interfecerint, derelictum à Patre, subjungit: *Hoc mandatum accepi à Patre meo*, scilicet ponendi animam, & sumendi. Ex quo non est intelligendum, quod prius expectaverit audire, & opus ei fuerit discere; sed voluntarium monstravit processum, & contrarietatis ad Patrem suspicionem destruxit. Theophylactus. Nichil enim aliud mandatum hic dicitur quam ea quæ ad Patrem concordia. Alcuinus. Verbum enim non verbo accepit mandatum, sed in Verbo unigenito Patris est omne mandatum. Cum autem dicitur Filius accipere quod substantialiter habet, non potestas minuitur, sed generatio ejus ostenditur: Pater enim Filio, quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. Theophylactus. Postquam autem de se sublimia ostenderat, mortis, & vitæ se principem exprimens, rursus inducit humilia, sic mira dispositione utraque connectens ut nec minor, aut subditus Patri reputetur, nec Dei adversarius, (3) sed ejus potestatis, & consilii. Augustinus (tract. 47.) Per hoc autem quod dixit de anima sua, instruimur contra Apollinaristas, qui dicunt Christum non habuisse animam humanam, idest rationalem. Quæramus autem quomodo Dominus animam suam ponit. Christus enim est Verbum, & homo, idest Verbum, & anima, & caro. Christus ergo ex eo quod Verbum est, ponit animam, & iterum sumit eam; an ex eo quod anima humana est, ipsa se ponit, & iterum ipsa se sumit; an iterum ex eo quod caro est, caro animam ponit, & iterum sumit? Si autem dixerimus, quia Verbum Dei posuit animam suam, & iterum sumpsit eam: ergo aliquando anima illa separata est à Dei Verbo. Mors enim corpus ab anima separavit, à Verbo autem animam separatam non dico. Si autem dixerimus, quia ipsa se anima posuit, absurdissimus sensus est: si enim à Verbo separata non erat, à seipsa poterat separari? Caro ergo ponit animam suam, & iterum sumit eam,

non

(1) Al. effecit. (2) Al. scævire poterunt (item potuerunt) si ego voluero ponere animam meam: quid scævendo facturi sunt? (3) Pro sed ejusdem.

Ex edit. P. Nicol. (a) 4. de Trinit. cap. 13.

non tamen potestate sua, sed potestate inhabi-
tantis carnem, scilicet Verbi. *Alcuinus*. Et quia
lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non
comprehenderunt, subjungitur: *Diffensio ita-
que facta est inter Judeos propter sermones hos.
Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet,
& insanit. Chrysostomus* (hom. 59.) Quia enim
majora erant quam secundum hominem ea quæ
dicebantur, dæmonium eum habere dicebant.
Sed quod dæmonium non habebat ostendunt
alii ab his quæ fecit: unde sequitur: *Alii au-
tem dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium ha-
bentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculo-
s aperire?* quasi dicant: Nec ipsa verba dæ-
monium habentis videntur. Si vero non suade-
mini à verbis, ab operibus moveamini. Quia
ergo Dominus eam quæ per res est (1) tri-
buerat demonstrationem, silebat de reliquo:
neque enim responsione erant digni. Sed &
nos erudit mansuetudinem, & longanimita-
tem omnem. Ipsi etiam seipso compesce-
bant, quando ab invicem divisi altercaban-
tur.

(e) *Alcuinus* Audivimus patientiam Dei,
& inter opprobria prædicationem salutis, sed
ipsi obdurati magis eum tentare quam ipsi
obedire volebant: unde dicitur: *Facta sunt
autem encænias in Hierosolymis. Augustinus*
(tract. 48.) Encænias festivitas erat dedica-
tionis templi: Græce enim *Kench* dicitur no-
vum; quandocumque novum quid fuerit de-
dicatum, encænias vocantur. *Chrysostomus* (hom.
40.) Dicit enim diem secundum quam tem-
plum dedicatum est, redentibus eis à captivi-
tate Babylonis. *Theophylactus*. Splendide ergo
prosequebantur solemnitatem, veluti proprium
decorem recuperant civitate post tam longam
captivitatem. *Alcuinus*. Vel hæc dedicatio in me-
moriâ illius erat dedicationis quam Judas Ma-
chabæus fecit. Prima enim dedicatio à Salomo-
ne facta est tempore autumni; Secunda à Zoro-
babel, & Jesu sacerdote; tempore veris; hæc au-
tem tempore hiemali: unde sequitur, *Et hiems
erat. Beda*. Sub Juda enim Machabæo statutum
legitur ut eadem dedicatio per omnes annos in
memoriâ solemnibus renovaretur officiis. *Theo-
phylactus*. Tempus autem hiemis Evangelista ex-
primit, ad ostendendum quod proximum esset
tempus passionis: nam in vere sequenti passus
est Dominus; & ideo Hierosolymis conversaba-
tur. *Gregorius* 1. Moral. (cap. 2.) Vel idcirco
hiemis curavit tempus exprimere, ut inesse Ju-
dæorum cordibus malitiæ frigus indicaret. *Chry-
sostomus* (hom. 60.) In hac autem solemnitate
Christus eum multo studio aderat: de reliquo

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. retribuere.

enim Judæam frequentabat, quia passio erat in
januis: unde sequitur: *Et ambulabat Jesus in
templo in porticu Salomonis. Alcuinus*. Porticus
Salomonis dicitur ubi Rex ille ad orandum sta-
re consueverat; & ideo ex ejus nomine cogno-
minabatur. Solent autem porticus quibus tem-
plum cingebatur, ex nomine templi vocari. Si
autem Filius Dei in templo in quo caro bru-
torum animalium offerebatur, ambulare voluit,
quanto magis nostram orationis domum, in
qua caro, & sanguis ejus consecratur, visitare
gaudebit? *Theophylactus*. Satagas tu quoque,
dum hiems immittet, id est vita præsens turbu-
lans iniquitatis concussa, spirituales encænias
tui templi celebrare, semper renovando teipsum,
& ascensiones in corde tuo disponens: tunc
Jesus erit præsto tibi in porticu Salomonis, pa-
cificum statum tibi tribuens sub tegmine pro-
prio. In sæculo autem futuro nemo renovatio-
nis solemnitas perficere poterit. *Augustinus* (tract.
48.) quia ergo Judæi frigerant à diligendi car-
itate, & ardebant nocendi cupiditate, non ac-
cedebant prosequendo, sed premebant perse-
quendo: unde sequitur: *Circumdederunt ergo eum
Judei, & dixerunt ei: Quousque animam nostram
tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.*
Non veritatem desiderabant, sed calumniam
præparabant. *Chrysostomus* (homil. 60.) Opera
enim ejus in nullo incusare valentes, captio-
nem quamdam ex verbis cupiebant invenire. Et
intuerent perveritatem illorum: nam cum per
sermonem erudit, dicunt ei, *Quod signum of-
tendis?* cum autem per opera demonstrat, di-
cunt ei: *Si tu es Christus, dic nobis palam:* quasi
semper ad contrarium stantes. Sed & plenum
odio erat quod dicunt, *Dic nobis palam.* Et ni-
mirum ipse palam omnia dicebat; in festivitati-
bus semper assistens, & nihil occulte loque-
batur. Sed & adulationis verba præmittunt,
dicentes: *Quousque animam nostram tollis?* ut
scilicet eum provocantes, aliquam captionem
inveniant. *Alcuinus*. Causantur enim quod ani-
mos eorum incertos, & suspensos dimittendo
rolleret, qui venerat ut animas salvaret. *Augus-
tinus* (tract. 48.) Quærebant autem audire à
Domino, Ego sum Christus: & fortasse de Chris-
to secundum hominem sapiebant, sed divinita-
tem Christi in Prophetis non intelligebant; & sic
si diceret, Ego sum Christus, secundum quod
illi sapiebant, de semine David, calumniarentur
quod sibi arrogaret regiam potestatem. *Al-
cuinus*. Et sic cogitabant eum tradere potesta-
ti præsidis ad puniendum, quasi contra Augus-
tum imperium usurparet: quare Dominus ita
temperavit responsionem ut etiam calumniato-

rum ora concluderet, & quia Christus est, fidelibus panderet: & de homine quærentibus, divinitatis mysteria narrat: unde sequitur: *Respondit eis Jesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Chrysostomus (ut supra.) Quia enim simulabant à solo verbo se suaderi, qui à tot operibus non sunt suasi, arguit malitiam eorum, quasi dicat: Si operibus non creditis, qualiter verbis creditis? Et quare non credant, ostendit subdicens: *Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.* Augustinus (tract. eod.) Hoc autem dixit, quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos, non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos: oves enim sunt credendo, pastorem sequendo. Theophylactus. Postquam vero dixerat, *Non estis ex ovibus meis*, consequenter induxit eos ut oves ejus efficiantur, dicens: *Oves meæ vocem meam audiunt.* Alcuinus. Idest, præceptis meis ex animo obediunt. *Et ego cognosco eas*, idest eligo; & sequuntur me, hic mansuetudinis, & innocentiam viam incedendo, & post ad gaudia æternæ vitæ intrando: unde sequitur: *Ego vitam æternam do eis.* Augustinus (ubi supra.) Ista sunt pascea de quibus supra dixerat, *Et pasceam inveniunt.* Bona pascea vita æterna dicitur, ubi nulla herba arefcit, totum viret. Vos autem calumniam propterea quæritis, quia de vita præsentis cogitatis. Sequitur: *Et non peribunt in æternum*: subaudi tamquam eis dixerit: Vos peribitis in æternum, quia non estis ex ovibus meis. Theophylactus: Sed quomodo videmus Judam perisse? Quia non permansit usque ad finem. Christus autem de perseverantibus hoc dixit: nam si quis separatur ab ovium grege, desinens sequi pastorem, confestim incurrit periculum. Augustinus (tract. 48.) Quare autem non pereant subdit: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea*: de illis enim ovibus de quibus dicitur 2. Tim. 2., *Novit Dominus qui sunt ejus, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit.* Securus est de numero illorum qui pro eis novit quid dedit. Hilarius 7. de Trin. (circ. med.) Consciæ potestatis hæc vox est; ac vero ut in natura licet Dei, tamen ex Deo intelligenda sit ejus nativitas, subjecit: *Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est.* Non occultat ex Patre esse se natum: quod enim à Patre accepit, accepit nascendo, non postea; (1) tamen ex alio est dum accepit. Augustinus

(tract. 48.) Non enim crescendo, sed nascendo æqualis est, qui semper natus est de Patre Filius, de Deo Deus. Hoc est ergo quod dedit mihi Pater, quod majus omnibus est, ut scilicet sim Verbum ejus ut sim unigenitus Filius ejus, ut sim splendor lucis ejus. Ideo ergo nemo rapit oves meas de manu mea, quia nec de manu Patris mei: unde sequitur: *Et nemo potest rapere de manu Patris mei.* Si manum intelligamus potestatem, una est Patris, & Filii potestas, quia una divinitas; si autem manum intelligamus Filium, manus Patris est ipse Filius: quod non ira dictum est, tamquam Deus Pater habeat corporis membra, sed quod per ipsum facta sunt omnia. Nam solent & homines dicere manus suas esse alios homines per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis manus hominis dicitur, quod fit per manum; sicut dicitur quisque agnoscere manum suam, cum id quod scriptum sit, agnoscit. Hoc autem loco manum Patris, & Filii intelligimus potestatem, ne forte cum hic manum Patris ipsum Filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam Filii quætere Filium. Hilarius 7. de Trin. (ubi supra.) Ut enim per corporalem significationem, virtutem possis ejusdem nosse naturæ, commemorata est Filii manus, manus Patris, quia natura (2) & virtus Patris est etiam in Filio. Chrysostomus (hom. 60.) Deinde ut non æstimes, quia ipse quidem imbecillis est, propter Patris autem virtutem in tuto sunt oves; subdit: *Ego, & Pater unum sumus.* Augustinus, (a) Utrumque audi, & unum, & sumus, & à Charibdi, & à Scilla liberaberis. Quod dixit unum, liberat te à Sabellio. Si unum, non ergo diversum; si sumus, ergo Pater, & Filius. Augustinus (b) 7. de Trinit. (cap. 2. in fin.) Unum enim sumus, dictum est: quod ille, hoc & ego secundum essentiam, non secundum relativum. Hilarius 8. de Trin. Hæc igitur quia hæretici negare non possunt, impietatis suæ mendacio (3) neganda corrumpunt: tentant enim id ad unanimitatis referre consensum, ut voluntatis in his unitas sit, non naturæ; idest, ut non per id quod sunt idem, sed per id quod idem volunt, unum sint. Sed per naturæ nativitatem, dum nihil Deus in eo ex se gignendo eum denegerat, unum sunt. Dumque de manu ejus non rapiuntur, non rapiuntur de manu Patris: dum in operante se operatur Pater, dum ipse in Patre, & in

(1) Quod sequitur usque ad indicem Augustini non reperitur in quatuor sæpe citatis exemplis. (2) Al. & virtus Patris esset in Filio. (3) In Parisina editione Monachorum Sancti Mauri neganda legitur, Ibidem consule notam. Nicolajus autem legit Stultissimo tamen impietatis suæ mendacio negando corrumpunt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 36. in Joannem. (b) 7. de Trinit. cap. 6.

in eo Pater est. Hoc non præstat creatura, sed nativitas, non efficit voluntas, sed potestas; non loquitur unanimitas, sed natura. Non negamus igitur unanimitatem inter Patrem & Filium: nam hoc solent hæretici mentiri, ut cum solam concordiam ad unitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquantur. Sed audiant quam à nobis unanimitas non negetur. Unum sunt Pater, & Filius natura, honore, & virtute; nec natura eadem potest velle diversa.

(f) *Augustinus* (tract. 48.) Audierunt Judæi, *Ego, & Pater unum sumus*, & non pertulerunt, & more suo duri ad lapides cucurrerunt: unde dicitur: *Sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum. Hilarius 7. de Trin.* (ubi supra.) Nunc (1) hæreticorum furor jam Domino in cælis sedente parari infidelitate dictis non obediens, odium impietatis exercent, verborum lapides injiciunt, & si possent, de throno eum suo (2) in crucem retraherent. *Theophylactus.* Dominus autem ostendens quod nullam justam habebant occasionem furandi adversus eum, commemorat signa quæ fecerat: nam sequitur: *Respondit Jesus: Multa bona opera ostendit vobis ex Patre meo. Alcuinus.* Scilicet in sanitatibus infirmorum, in exhibitione doctrinæ, & miraculorum: quæ ex Patre ostendi, quia ejus gloriam per omnia quæsi. *Propter quod eorum opus me lapidatis?* Quamvis inviti consententur multa beneficia sibi impensa à Christo; sed quod de sua, Patrisque æqualitate dixerat, pro blasphemia deputabant: unde sequitur: *Responderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia homo cum sis, facis teipsum Deum. Augustinus* (ut supra.) Ad hoc responderunt quod dixerat: *Ego, & Pater unum sumus.* Ecce Judæi intellexerunt quod Arriani non intelligunt, ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, *Ego, & Pater unum sumus*, nisi ubi æqualitas est Patris, & Filii. *Hilarius 7. de Trin.* (ubi supra.) Judæis dicit, *Cum sis homo*; *Arrianus*, *Cum sis creatura*: utrique autem dicunt, *Facis te Deum.* Subjicit enim *Arrianus* substantiæ novæ, & alienæ Deum; ut aut alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus: Dicit enim: *Non est Filius ex nativitate, non est Deus ex veritate; creatura est præstantior cunctis. Chrysostomus* (hom. 60.) Dominus autem non

destruxit opinionem Judæorum æstimantium: quod se Deo parem diceret, sed magis contrarium facit: nam sequitur: *Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, Augustinus* (tract. 48.) *Idest, vobis data: Quia ego dixi, Dii estis.* (3) Deus hoc dicit per Prophetam in Psalmo, hominibus. Et legem appellavit Dominus generaliter omnes illas Scripturas, quamvis alicubi specialiter dicat legem, à Prophetis eam distinguens, sicuti est *Matth. 22.* „ In „ his duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ. „ Aliquando autem in tria distribuit easdem Scripturas, ubi ait *Luc. 24.* „ Oportet „ bar impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, „ & Prophetis, & Psalmis de me. „ Nunc vero etiam Psalmos legis nomine nuncupavit: ex quibus sic argumentatur. *Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? Hilarius 7. de Trin.* (ubi supra.) Demonstraturus (4) quidem quod ipse, & Pater unum essent, in eo primo ineptia ridiculi opprobrii confutatur, cur in reatum vocaretur, quod se, cum homo esset, Deum faceret. Cum enim lex hujus nominis appellationem sanctis hominibus decerneret, & sermo Dei indissolubilis confirmaret hanc impartiri nominis professionem; jam ergo non est criminis, quod se Deum, cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sunt, Deos lex dixerit. Et si à ceteris hominibus non irreligiosa hujus nominis usurpatio est, ab eo homine quem sanctificavit Pater, non impudenter usurpari videtur; quia Dei Filium se dixerit, cum præcellat ceteros per id quod sanctificatus in Filium est, Beato Paulo dicente *Rom. 1.* quod „ præ „ destinatus est, Filius Dei in virtute secundum „ spiritum sanctificationis. „ omnis enim hæc de homine responsio est, quod Dei Filius etiam hominis Filius est. *Augustinus* (loc.cit.) Vel aliter. *Sanctificavit*; idest, ut sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Si autem sermo Dei factus est ad homines, ut dicebantur dii, ipsum Verbum Dei quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei homines participando sunt dii, Verbum unde participatur non est Deus? *Theophylactus.* Vel *sanctificavit eum*, hoc est sanxit sacrificari pro mundo. In quo ostendit se non esse Deum sicut ceteri:

nam

• (1) *Pleniori sensu sic habere Hilarium notat Nicolai.* Hæreticorum furor jam Dominum in cælis sedentem, quia exemplo Judæorum in crucem agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est denegant; & cum non possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis non obediens odium, &c. (2) *Al.* in crucem retraherent. (3) *Al.* De hoc dicit. (4) *Sic legit idem Nicolai.* Demonstraturus quidem quod ipse & Pater unum naturam essent, in eo primum ineptiam ridiculi opprobrii confutat, &c.

nam saluum facere mundum, divinum opus est, non autem hominis deificati per gratiam. *Chrysofostomus* (hom. 60.) Vel interim quidem, ut susciperetur sermo, humilius locutus est, postea autem ad majus eos reduxit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi*: per hoc ostendens quod in nullo minor est Pater: quia enim substantiam ejus impossibile erat eis videre, ab operum paritate, & identitate demonstrationem ejus quæ secundum virtutem indissimilitudinis est, tribuit. *Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei Filius sit, cum Dei Filius ex naturæ paternæ operibus credendus sit? Non exæquatur, ac similis est Deo creatura, (1) neque ei naturæ alienæ potestas comparatur. Gerere autem se, non sua, sed quæ Patris sunt, restatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ nativitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis nati ex Maria hominis, Dei Filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: *Si autem facio, estis mihi non vultis credere, operibus credite*. Cur enim sacramentum nati hominis intelligentiam divinæ nativitatis impediatur, cum divina nativitas omne opus suum sub mysterio assumpti hominis exequatur? Faciens igitur opera patris, demonstrare debuit quid esset operibus credendum: nam sequitur: *Ut cognoscatis, & credatis quia Pater in me est & ego in Patre*. Hoc est illud, *Dei Filius sum*, hoc est illud, *Ego, & Pater unum sumus*. *Augustinus* (tract. 48.) Non enim Filius sic dicit, *In me est Pater, & ego in illo*, quomodo possunt dicere homines: si enim bene cogitemus, & bene vivamus, in Deo sumus, & Deus in nobis est, quasi participantes ejus gratiam, & illuminati ab ipso; unigenitus autem Dei Filius in Patre est, & Pater in illo tamquam æqualis.

(g) *Beda*. Adhuc Judæos in ceptâ dementia persistere Evangelista ostendit, dicens: *Quærebant ergo eum apprehendere*. *Augustinus* (tract. 48.) Non credendo, & intelligendo, sed sæviendo, & occidendo. Tu apprehendas, ut habeas; illi apprehendere volebant, ut non haberent: unde sequitur: *Et exivit de manibus eorum*. Non eum apprehenderunt, quia manus fi-

dei non habuerunt, Sed non erat magnum Verbo ejicere carnem suam de manibus carnis. *Chrysofostomus* (hom. 60.) Cum autem Christus aliquid magnum locutus fuerit, recedit velociter, ut sedetur eorum furor per absentiam ejus; quod utique & nunc fecit: unde sequitur: *Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum, & mansit illic*. Ideo huic locum Evangelista commemorat, ut discas quoniam proprie abiit, ut recordetur eorum quæ illic facta sunt, & dicta à Joanne, & testimonii illius. *Beda*. Dicit autem, *Ubi erat primum*, id est à primæva ætate. Demorante autem eo ibi, narrat quia multi venerunt ad eum: unde sequitur: *Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem fecit signum nullum*. *Augustinus* (tract. 48.) Id est, nullum miraculum ostendit: non dæmonia fugavit, non cæcos illuminavit, non mortuos suscitavit. *Chrysofostomus* (hom. 60.) Vide autem qualiter syllogismos componunt indubitabiles. *Joannes quidem*, dicunt, *nullum signum fecit*; hic autem facit: quare hujus præ eminentia ostenditur. Deinde ne putetur Joannes, quia nullum signum fecit, indignus testimonio, subdunt: *Omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant; quasi dicant: Etsi nullum signum fecerit, tamen de hoc omnia veraciter dixit*. Ergo, dicunt, si Joanni credere oportebat, multo magis huic, cum illius testimonio etiam demonstrationem signorum habenti: unde sequitur: *Et multi crediderunt in eum*. *Augustinus* (ut supra.) Ecce qui apprehenderunt permanentem, non quomodo Judæi volebant apprehendere discedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Joannes lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. *Theophylactus*. Notandum autem, quod crebro Dominus educit populos ad solitaria loca, de perfidorum societate eripiens, ut magis fructificent; sicut legem veterem daturus, eduxit populum in desertum. Mystice autem recedens à Hierosolymis Dominus, hoc est à plebe Judaica, ad loca fontes habentia se transfert, id est ad Ecclesiam ex Gentibus, quæ habet fontem baptismi, per quem multi ad Christum accedunt, quasi transeuntes Jordanem.

(1) Al. neque enim naturæ, &c.

CAPUT XI.

(a) ERat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ, & Marthæ sororum ejus. Mariâ autem erat quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Jesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.

(b) Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt; si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

(c) Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit; sed vado, ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit. Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est; & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

(d) Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. Erat autem Bethania juxta Hierosolimam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Judæis venerant ad Martham, & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit; Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio quia quæcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo Die. Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viveret; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Utiq̄ue, Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.

(e) Et cum hæc dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te. Illa ut audivit, surrexit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Judæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, & exiit, secuti sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

(f) Jesus ergo ut vidit eam plorantem, & Judæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum, & dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide. Et lacrymatus est Jesus. Dixerunt ergo Judæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Jesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam foetet, quatuor-duanus est enim. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

(g) Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter populum qui circumfatus dixi, ut credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras. Et statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus infertis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, & finite abire. Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, & Martham & viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.

(h) Collegerunt ergo pontifices, & pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas no-

mine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit; sed, cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quia Jesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

(i) Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos; sed abiit in regionem juxta desertum in civitatem quæ dicitur Ephren, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Judæorum; & ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipos. Quærebant ergo Jesum, & colloquebantur ad invicem in templo stantes: Quid puratis: quia non venit ad diem festum istum? Dederant autem pontifices, & pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

(a) **B**eda. Dixerat Evangelista, Dominum trans Jordanem abiisse, tuncque Lazarum contigit infirmari: unde dicitur: *Erat quidam languens Lazarus à Bethania.* Hinc est quod in quibusdam exemplaribus copulativa conjunctio & posita invenitur, ut sequentia verba superioribus connexa videantur. Interpretatur autem Lazarus adjutus. Inter omnes enim mortuos quos Dominus suscitavit, hic magis ab eo adjuvatur, quem non solum mortuum, sed quatridduanum suscitavit. *Augustinus* (tract. 49.) Inter omnia enim miracula quæ fecit Dominus, Lazari resurrectio præcipue prædicatur. Sed si attendamus quis fecerit, delectari debemus potiusquam mirari. Ille suscitavit hominem qui fecit hominem, plus enim est hominem creare quam resuscitare. Infirmabatur autem in Bethania Lazarus: unde dicitur: *A Bethania de castello Mariæ, & Martha sororum ejus:* quod castellum erat proximum Hierosolymis. *Alcuinus.* Et quia plures feminæ hujus nominis erant, ne errarem in nomine, ostenditur ex notissima actione: nam sequitur: *Mariæ autem erant quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur.* *Chrysostomus* (hom. 61.) Igitur primum quidem illud necessarium discere, quoniam hæc non fuit illa meretrix quæ in Luca legitur: hæc enim honesta fuit, & studiosa circa Christi susceptionem. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 79.) Vel aliter. Hoc dicens Joannes attestatur Lucæ, qui hoc in domo pharisæi cujusdam Simonis factum esse narravit: jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur a tribus. *Augustinus* de Verb. Domini (ser. 52.) Invaserat igitur Lazarum perniciosa inimica languoris; miserandi hominis corpus quotidie edax febris incendium consumebat. Aderant autem

duæ sorores languenti, & casum dolentes, juvenis ægrotantis lectulo jugiter inhærebant: unde de eis mox subditur: *Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur.* *Augustinus* super Joannem (tract. 49.) Non dixerunt, Veni, & sana; non ausæ sunt dicere, Ibi jube, (1) & hic fiet; sed tantummodo, *Ecce quem amas infirmatur.* *Chrysostomus* (hom. 61.) Per hoc enim ad miserendum volunt attrahere Christum: adhuc enim ei quasi homini intendebant. Ideo autem non iverunt ad Christum, sicut centurio, & regulus, sed mittunt, quia vehementer confidebant de Christo, propter multam familiaritatem quam habebant ad eum, & quia à luctu detinebantur. *Theophylactus.* Et quia mulieres erant, quas non decet de facili domo exire. Multam autem devotionem, & fidei magnitudinem exprimunt, dicentes: *Ecce quem amas infirmatur;* tantam enim potentiam in Domino esse credebant, quod mirum videretur qualiter virum sibi dilectum infirmitas potuerit occupare. Sequitur: *Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem;* (a) quia ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculum; quo facto crederent homines in Christum, & vitarent veram mortem: unde sequitur: *Sed pro gloria Dei.* Ubi ex obliquo Dominus Deum se dixit, contra hæreticos qui dicunt, quod Filius Dei non sit Deus. Pro gloria ergo cujus Dei? Audi quod sequitur: *Ut glorificetur Filius Dei per eam;* scilicet infirmitatem. *Chrysostomus.* Hoc autem ut non est causale; sed eventus: nam evenit quidem aliunde infirmitas, usus est autem ea in gloriam Dei.

Sequitur: *Diligebat autem Jesus Mariam, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.* *Augustinus* (tract. 49.) Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti. Habebant ergo spem, quoniam dili-

(1) *Al.* & sic.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Augustinus* tract. 49. in Joan. Ejus nomine prætermissio, editiones præcedentes ut ex Theophylacto dabant, & cum verbis illius confundebant hæc appendicem.

diligebantur ab eo qui est dolentium consolator, languentiumque sanator. *Chrysofomus* (ubi supra.) Per hoc etiam erudit nos Evangelista non tristari, si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & Dei amicos:

(b) *Alcuinus*. Dominus, nuntiata infirmitate Lazari, quousque quatrimum completeretur, sanare distulit, ut mirabilius suscitaret: unde dicitur: *Ut autem audiret quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.* *Chrysofomus* (hom. 61.) Ut scilicet expiraret, & sepeliretur, (1) & dicerent, quoniam sciret ut nullus posset dicere; quoniam nondum defunctum eum suscitavit; sed stupor fuit, & non mors:

Sequitur: *Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum.* *Augustinus* (tract. 49.) Ubi pene fuerat lapidatus, quia propterea inde discessisse videbatur ne lapidaretur. Discessit enim ut homo; sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potentiam. *Chrysofomus* (ut supra.) Nusquam autem alibi Dominus prædixit discipulis quoniam ibi esset; sed hic prædicit, quia formidabant vehementer, ut non repente eos turberet: nam sequitur: *Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quare habebant te Judæi lapidare, & tu iterum vadis illuc?* (2) Formidabant enim & pro eo, & pro seipsis: nondum enim erant in fide firmati. *Augustinus* (tract. 49.) Cum autem vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, corripuit eos: unde sequitur: *Respondit Jesus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Ut enim diem se ostenderet, duodecim discipulos elegit. In hoc quantum verbo non ipsam Judæam, sed successorem ejus prævidebat. Juda enim cadente successit Mathias, & duodecarius numerus mansit. Hora ergo illustrantur à die, (3) ut per horarum prædicationem credat mundus in diem. Me ergo sequimini, si non vultis offendere: unde subdit: *Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt: si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* *Chrysofomus* (ut supra.) Quasi dicat: Qui sibi nihil conscius est nequitie, nihil patietur veritatis; qui vero mala agit, patietur. Itaque non oportet formidare: nihil enim dignum morte gessimus. Vel aliter. Si quis lucem hujus mundi videt, securus est; multo magis qui necum est; nisi amoverit se à me. *Theophylactus*. Quidam vero hunc diem intelligunt tempus præcedens passionem, noctem vero ipsam passionem. Dicit ergo eis: Dum dies est, id est dum nondum imminet tempus passionis, non offendetis: non enim vos persequantur Judæi:*

(1) *Al.* & dicatur.

(2) *Al.* Formidabant enim pro seipsis.

(3) *Al.* & per.

cum autem nox venerit, passionem propriam dico, ex tunc noctem possidebitis angustiarum.

(c) *Chrysofomus* (hom. 61.) Posita una conformatione discipulorum, hic alio modo eos confortat, ostendens quoniam non Hierosolymam debent ire, sed in Bethaniam: unde dicitur: *Hæc ait, & post hæc dicit illis: Lazarus amicus noster dormit; sed vado ut à somno excitem eum;* quasi dicat: Non eo rursus disputaturus contra Judæos, sed amicum nostrum excitaturus: propter hoc ergo dicit, *Amicus noster*, ut ostendat necessarium suum adventum. *Augustinus* (tract. 49.) Quod autem dixit, *Dormit*; verum dixit, Domino dormiebat, hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant: nam Dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam suam dixit dormientem, sicut & Apostolus dicit 1. Thess. 5. De dormientibus autem nolo vos ignorare. Dormientes appellavit, quia resurrecturos prænuuntiavit. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt, & exurgunt, quid quisque videat in somnis; alii sentiunt læta somnia, alii torquentia: sic unusquisque cum causa sua dormit, cum causa sua surgit. *Chrysofomus* (hom. 61.) Discipuli autem impedire voluerunt ejus adventum in Judæam: unde sequitur: *Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit: solet enim esse somnus ægotantium salutis indicium; quasi dicant: Si dormit, non igitur utile est quod tu vadas ad excitandum eum.* *Augustinus* (ubi supra.) Quomodo ergo intellexerunt discipuli, sic responderunt: unde sequitur: *Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi vero putaverunt quod de dormitione somni diceret.* *Chrysofomus* (hom. ead.) Si vero quis dicat, Quomodo non cognoverunt discipuli mortuum esse, ab eo quod dixit, *Vado ut excitem illum?* statum enim erat eum ire per tot stadia, ut Lazarum à somno excitaret. Istud dicemus, quoniam estimabant hoc æpigma esse, qualia multa loquebatur. *Augustinus* (tract. 49.) Quia ergo obscure dixerat, *Dormit*, manifestat quod dixerat: unde sequitur: *Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste: Lazarus mortuus est.* *Chrysofomus* (ut supra.) Non autem hic adjecit, *Vado ut resuscitem eum*; non enim volebat verbis prædicere, quod per opera debebat certificare, vanam gloriam ubique nos fugere docens, & quod non oportet simpliciter promittere.

Sequitur: *Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi.* *Augustinus* (tract.

49.) Æger enim, non mortuus fuerat nuntiat; sed quomodo lateret eum qui creaverat, ad cujus manus anima morientis exierat? Air: ergo: *Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi*: ut jam inciperent admirari, quia Dominus poterat dicere mortuum; quod nec viderat, nec audiverat. Ubi meminisse debemus quod adhuc etiam ipsorum discipulorum miraculis ædificabatur fides, non ut esse inciperet, sed ut quæ cœperat cresceret. Quod ergo dicit, *Ut credatis*, intelligendum est ut amplius, robustiusque credatis. *Theophylactus*. Intellexerunt autem quidam hoc sic: *Gaudeo*, inquit, *pro vobis*: nam cum illic non extiterim, confert ad majoritatem fidei vestræ, quoniam si affritiffem ægrotantem curassem, quod esset modicum signum ad meæ virtutis iudicium. Quia vero me absente supervenit mors; potius in fide mea corroboramini, cum videbitis me posse etiam defunctum putrescentem resuscitare. *Chrysostomus* (hom. 61.) Igitur omnes discipuli quidem timebant Judæos, super alios vero Thomas: unde sequitur: *Dicit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo*: infirmior enim erat aliis, & infidelior, postea omnibus fortior factus est, & irreprehensibilis, qui solus orbem terrarum percurrit, & in mediis plebibus volebatur volentibus eum interficere. *Beda*. Vel castigati discipuli superioribus Domini verbis, non ausi sunt ultra contradicere; sed Thomas præ omnibus socios hortatur, ut irent, & morerentur cum eo: in quo magna ejus videtur esse constantia: sic enim loquebatur, quasi facere posset, quæ alios hortabatur, immemor suæ fragilitatis; sicut & Petrus.

(d) *Alcuinus*. Dominus ad hoc venire distulerat, ut quatrimum impleteretur, ut Lazariis gloriosius resuscitaretur: unde dicitur: *Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem*. *Chrysostomus* (hom. 61.) Manserat enim Dominus duobus diebus, & ante duos dies venerat nuntius, in qua die Lazarus est defunctus; ipsa autem quarta die accessit. *Augustinus* (tract. 49.) De quatuor autem diebus multa dici possunt. Diversis enim modis una res significari potest. Est enim unus dies mortis quem homo trahit de mortis propagine. Sed & legem naturalem transgrediuntur homines: ecce alter dies mortis. Lex etiam Scripturæ data est divinitus per Moysen, & ipsa contemnitur: addit tertium diem mortis. Venit Evangelium, & ipsum transgrediuntur homines: ecce quartus dies mortis. Et ad tales excitandos Dominus non dedignatur accedere. *Alcuinus*. Aliter. Primum peccatum extitit elatio in corde, secundum consensus,

tertium factum, quartum consuetudo.

Sequitur: *Erat autem Bethania juxta Hierosolimam quasi stadiis quindecim*. *Chrysostomus* (hom. ead.) Quod erat miliaria duo. Hoc autem inducitur ad ostendendum quod congruum fuit multos Judæorum à Hierosolymis adesse: unde subditur: *Multi autem ex Judæis venerant ad Martham, & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo*. Sed quomodo Judæi consolabantur dilectas à Christo, cum jam statuisent quod si quis Christum confiteretur, extra synagogam fieret? Sed propter calamitatis necessitatem, aut quasi nobiles has mulieres reverentes, eas consolabantur; aut quia hi aderant qui non mali erant; multi enim ex ipsis credebant. Hoc autem dicebat Evangelista ad ostendendum quod Lazarus vere mortuus erat, *Beda*. Nondum autem Dominus castellum introierat: unde adhuc extra castellum posito occurrit Martha: unde sequitur: *Martha ergo ut audivit quia Jesus veniret, occurrit illi; Maria autem domi sedebat*. *Chrysostomus*. Non autem assumit sororem obviam Christo vadens: vult enim singulariter Christo loqui, & quod factum est: ei annuntiare; cum vero eam in bonam spem duxit, tunc abiit & vocavit Mariam. *Theophylactus*. Primo itaque non pandit sorori, volens astantes hoc latere: quoniam si percepisset Maria Christum accedere, obviam iret, & comitarentur eam præsentibus Judæi, quibus notum fore adventum Jesu Martha nolebat.

Sequitur: *Dixit autem Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*. *Chrysostomus* (hom. 61.) Credebat enim in Christum, sed non ut oportebat: nondum enim cognoscebat quoniam Deus erat; & ideo dicebat: *Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*. *Theophylactus*. Quasi diffidens quoniam etiam absens, si vellet, posset prohibere mortem fratris sui. *Chrysostomus* (ut supra). Nondum etiam cognoscebat quod propria virtute hoc faceret; quod apparet ex hoc quod subditur: *Sed nunc scio quia quaecumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus*: ut de virtuoso quodam, & approbato viro loquens. *Augustinus* (tract. 49.) Non autem dicit ei, *Rogo te ut resuscites fratrem meum*: unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile fuerat? Hoc tamen dixit: *Scio quia potes, si vis, facere & utrum facias, iudicium tui est*; non præsumptionis meæ. *Chrysostomus* (hom. ead.) Dominus autem vera quæ non cognoscebat, eam docuit: unde sequitur: *Dixit ei Jesus: Resurget frater tuus*. Non dixit, *Petam ut resurgat*. Sed si diceret: *Non indigeo adjutorio, à me ipso omnia facio, valde fuisset grave mulieri; sed hoc dicere, Resur-*

Surget medium erat. *Augustinus* (tract. 49.) Ambiguum autem fuit quod dixit, *Resurget*: non enim ait, *Modo*; & ideo sequitur: *Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* De illa resurrectione securum sum, de hac incertum sum. *Chrysostomus* (hom. 61.) Audierat autem mulier multa à Christo de resurrectione loquente; Dominus autem manifestius suam ostendit auctoritatem: nam subditur: *Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio, & vita*: ostendens quoniam non indiget alio adiutorio: si enim alio adiutorio indigeret, qualiter erit resurrectio? Si vero ipse est vita, non loco circumcluditur, sed ubique existens potest sanare. *Alcuinus*. Ideo ego sum resurrectio, quia vita: per quem tunc cum aliis resurget, per eundem potest & modo resurgere. *Chrysostomus* (ut supra.) Illa ergo dicente, *Quaecumque petieris*, ipse dicit: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet*: ostendens quoniam ipse est tributor honorum, & ab ipso oportet petere. Per hoc autem ejus intellectum elevat: non enim hoc erat solum quod quærebatur, ut solum Lazarum suscitaret; sed etiam oportebat eam, & qui præsentem erant, discere resurrectionem. *Augustinus* (tract. 49.) dicit ergo: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit in carne, vivet in anima, donec resurget caro, numquam postea moritura: nam vita animæ fides est.*

Sequitur: *Et omnis qui vivit in carne, & credit in me, etiam si moriatur ad tempus propter mortem carnis, non morietur in æternum.* *Alcuinus*. Propter vitam spiritus, & immortalitatem resurrectionis. Sciebat autem Dominus, quem nihil latet, quod hoc credebatur; sed confessionem qua salvaretur quærit: unde sequitur: *Credis hoc? At illi: Utique Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* *Chrysostomus* (hom. 61.) Videtur mihi non intellixisse mulier quod dictum est; sed quoniam magnum quid erat intellexit, non tamen cognovit quid est, propterea aliud (1) interrogata, aliud respondit. *Augustinus* (tract. 49.) Vel aliter. (2) Quando hoc credidi quod Filius est Dei, credidi quia tu es vita: quia & qui credit in te, etiam si moriatur, vivet.

(e) *Chrysostomus* (hom. 61.) Ex virtute sermonum Christi interim Martha lucrata est. Luctus dissolutionem: ea enim quæ ad magistrum erat devotio non permittebat eam sentire præsentia, quæ luctum inducere poterant: unde dicitur: *Et cum hæc dixisset, abiit, & vocabit Mariam sororem suam silentio.* *Augustinus* (tract. 49.) Advertendum, quod sup-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. interrogat. (2) Al. Quoniam,

pressam vocem silentium nuncupavit: nam quomodo siluit, cum subdatur: *Dicens: Magister adest, & vocat te?* *Chrysostomus* (hom. 62.) Ideo autem occulte sororem vocat: si enim scivissent Judæi Christum advenire, recessissent, & non fuissent testes miraculi. *Augustinus* (tract. eod.) Advertendum etiam, quemadmodum Evangelista non dixerit ubi, vel quando, vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur, narrationis brevitate servata. *Theophylactus*. Sive etiam ipsam Christi præsentiam vocationem reputavit; quasi dicat: Inexcusabile est ut eo præsentem tu non exeam obviam ipsi. *Chrysostomus* (hom. 62.) Omnibus autem assidentibus, illa lugens, & plangens non expectavit ad se venire magistrum, neque dignitatem servavit, neque à luctu detenta est; sed surgens confestim obiavit: unde sequitur: *Illam ut audivit, surrexit cito, & venit ad eum.* *Augustinus* (tract. 49.) Ex quo patet quod non illam prævenisset Martha, si ei notus fuisset adventus Jesu.

Sequitur: *Nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurserat ei Martha.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Vacantius enim ibat, ut non videatur injicere seipsum miraculo, sed rogari ab aliis. Hoc igitur vult occulte Evangelista insinuare: aut quia cito currebat, ut anticiparet eum venientem. Venit autem non sola, sed omnes trahens Judæos: unde sequitur: *Judæi igitur qui erant in domo cum ea, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, & exiit, secuti sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.* *Augustinus* (tract. 49.) Hoc pertinuit ad Evangelistam narrare, ut videamus quæ occasio fuerit quod plures ibi essent quando Lazarus resuscitatus est, ut tam grande miraculum quatruiduani mortui resurgentis testes plures inveniret.

Sequitur, *Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum cecidit ad pedes ejus.* *Chrysostomus* (hom. 62.) Ferventior hæc sorore erat: non enim turbam verecundata est, nec suspicionem timuit, quam de Christo Judæi habebant, cum aliqui inimicorum Christi interessent; sed omnia contempsit humana præsentem magistro, & soli se dabat ei qui ad magistrum honorum. *Theophylactus*. Quamvis etiam se diminute videbatur habere, dicens: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.* *Alcuinus*. Quasi dicat: Dum nobiscum præsentem fuisti, non morbus, non infirmitas aliqua apparere ausa est, apud quas vita noverat habitare, sive hospitari. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 52.) O in-

22

fide-

fidelis (1) conventio! Te adhuc posito in saeculo Lazarus amicus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? Parum est si non tibi soli superi serviunt; ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. *Beda.* Non autem omnia dixit Maria quae Martha protulerat: quia (2) consueto hominum more lacrymis non omnia quae voluit, & in animo habuit, proferre potuit.

(f) *Chrysostomus* (hom. 62.) Mariae loquenti nihil Christus loquitur, neque ea dicit quae sorori dixerat: turba enim aderat multa, & non erat tempus illorum verborum. Sed condescendit, & humiliatur, humanam naturam denudans: quia enim miraculum magnum erat futurum, & multos per id lucraturus, sua condescensione attrahit testes, & humanam monstrat naturam: unde dicitur: *Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbabit semetipsum.* *Augustinus* (tract. 49.) Quis enim eum posset nisi ipse turbare? Turbatus est Christus, quia voluit; esurivit, quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Verbum enim animam suscepit, & carnem, totius hominis sibi coaptans in personae unitate naturam; ac per hoc ubi summa potestas est, secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. *Theophylactus.* Ad approbandam enim conditionem humanam jubet ei quod suum est prosequi, nec non (3) injungit ei virtute Spiritus Sancti, illamque compescit. Haec autem cuncta naturam pati Dominus conaiverit, cum approbando quod homo verus, & non apparens fuerat, tum etiam nos monendo; ac metam maestitiae, & jucunditati imponendo. Nam ex toto nec compati, nec mærare ferinum; ac horum exuberantia muliebre.

Sequitur: *Et dixit: Ubi posuistis eum?* *Augustinus* de Ver. Dom. (ser. 52.) Non locum sepulti ignorare credi debuerat; sed fidem populi approbare volebat. *Chrysostomus* (hom. 62.) Non enim vult ipse se injicere, sed omnia ab aliis discere, & rogatus facere, ut ab omni suscipione eripiat signum. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.) Quod & interrogat, vocationem nostram, quæ fit in occulto, arbitror significare. Prædestinatio enim nostræ vocationis occulta est, cujus secreti signum est interrogatio Domini quasi nescientis, cum ipsi nesciamus: vel quod ignorare se peccatores alio loco Dominus ostendit, dicens *Math. 7.* „Non novi vos:“ quia in disciplina, & præceptis ejus non sunt peccata.

Sequitur: *Dicunt ei: Domine veni, & vide.* *Chrysostomus* (hom. 62.) Nondum enim aliquod signum resurrectionis monstraverat: unde ita videbatur iturus ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus: propter hoc ei dicunt: *Veni, & vide.* *Augustinus* (tract. 49.) Vider autem Dominus quando miseretur: unde (4) illi dicit *Psal. 34.* „Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.“

Sequitur: *Et lacrymatus est Iesus.* *Alcuinus.* Quia fons pietatis erat, flebat pro parte humanitatis quem resuscitare poterat per potentiam divinitatis. *Augustinus* (ubi supra.) Quare autem flevit Christus, nisi quia homines flere docuit? *Beda.* Est autem hominum consuetudo caros suos mortuos lugere: secundum hanc consuetudinem Judæi Dominum flere putabant: unde subditur: *Dixerunt ergo Judæi: Ecce quomodo amabat eum.* *Augustinus* (tract. eod.) Quid est *Amabat eum?* „Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.“ Sequitur: *Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur.* *Chrysostomus* (hom. 62.) Erant autem ex inimicis ejus qui hoc dixerunt. Ex quibus igitur oportebat ejus admirari virtutem, ex his ei detrahunt, scilicet ex illuminatione cæci nati, quasi nec illo miraculo facto. In hoc etiam se ostendunt esse corruptos, quia nondum Christo adveniente ad monumentum, præsumunt accusationes, non expectantes rei finem: sequitur: *Iesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum.* Studiose Evangelista frequenter dicit quod lacrymatus est, & quod fremuit, ut discas quod vere nostram naturam induit. Quia enim hic magis aliis Evangelistis magna de eo loquitur, etiam in rebus corporalibus humiliora dicit. *Augustinus* (tract. 49.) Fremas autem & in te, si disponis reviviscere: omni homini dicitur qui præmitur pessima consuetudine. Sequitur: *Erant autem spelunca, & lapis superpositus ei.* Mortuus sub lapide, reus sub lege: lex enim quæ data est Judæis, in lapide scripta est. Omnes autem rei sub lege sunt, justo autem non est lex posita. *Beda.* Est autem spelunca rupes cavata. Porro monumentum dicitur, eo quod mentem moneat; (5) hoc est, mortuos ad memoriam revocat.

Sequitur: *Ait Iesus, Tollite lapidem.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Sed quare non lapide jacente fecit resuscitari? Nonne poterat qui corpus

(1) *Al.* O infidelis, convenio te adhuc positum in saeculo, &c. (2) *Al.* consuetudo. (3) *Al.* jungit. (4) *Al.* omittitur illi. (5) *Al.* hoc est, ut mortuos.

pus movi mortuum voce, etiam multo magis lapidem movere? Non autem hoc fecit, ut eos testes faciat miraculi, ut non dicant quod in cæco dixerant, Non est hic. Manus enim, & accessus ad monumentum testabantur quod ipse est. *Augustinus* (tract. 49.) Mystice autem dicit: *Removete lapidem*; removete legis pondus, gratiam prædicate. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61.) In quo puto illos significari qui venientibus ad Ecclesiam ex Gentibus, opus circumcisionis imponere volebant; vel eos qui in Ecclesia corrupte vivunt, & offensionem sunt credere volentibus. *Augustinus* de Verb. Domini (serm. 52.) Jam autem Maria, & Martha sorores Lazari, quæ Christum frequenter mortuos resuscitasse viderant, fratrem suum posse resuscitare penitus non credebant; nam sequitur: *Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat: Domine jam sciet, quatruiduanus enim est.* *Theophylactus*. Hoc autem Martha tamquam diffidens dicit, veluti impossibile credens posse fratrem suscitari, ob dierum diuturnitatem. *Beata*. (a) Vel hæc verba non sunt desperationis, sed potius admirationis. *Chrysostomus* (hom. 62.) Sed hoc etiam quod dicit, valet ad obstruendum indevoros, ut & miraculum testentur manus tollentes lapidem, & auditus vocem audiens Christi, & visus videntium Lazarum exire, & odoratus foetorem recipiens. *Theophylactus*. Christus autem commemorat mulieri ea de quibus secum contulerat, & pene ut obliviscenti loquitur; unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* *Chrysostomus* (hom. 62.) Non enim memor erat mulier ejus quod Christus dixerat supra: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.* Et discipulis quidem dixit: *Ut glorificetur Filius Dei in ea*: hic autem gloriam Dei de Patre dicit. Infirmi enim eorum qui audiebant, causa erant differentiarum eorum quæ dicebantur. Nolebat Dominus interire turbare astantes; & ideo dicit: *Videbis gloriam Dei.* *Augustinus* (tract. 49.) In hoc autem est gloria Dei, quia & foetentem, & quatruiduanum resuscitavit.

Sequitur: *Tulerunt ergo lapidem.* *Origenes* (tract. 28. in Joan.) Mora tollendi lapidem adjacentem ex sorore defuncti causata est: nisi enim dixisset, *Jam sciet, est enim quatruiduanus*, non diceretur: *Dixit Jesus, Tollite lapidem. Sustulerunt ergo lapidem*: nunc ergo longe tardius ablatum est. Commodum est igitur nihil interponere inter jussa Jesu & ipsorum executionem.

(g) *Alcuinus*: Quia Christus secundum hominem minor erat Patre, ab illo petit suscitationem Lazari; atque ideo se exauditum esse dicitur: *Jesus autem elevatis sursum oculis dixit: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.* *Origenes* (tract. 28.) Elevavit quidem sursum oculos, quoniam intelligentiam humanam erexit, adducens illam per orationem ad excelsum Patrem. Sed & necesse est volentem ad exemplar orationis Christi orare, elevare oculos cordis sursum, ac erigere illos a presentibus rebus memoria, cogitationibus, atque intentionibus. Si autem digne orantibus hujusmodi quædam exprimitur à Deo de propria oratione promissio (Esa. 58.), Adhuc loquente dicam, Ecce adsum: quid expedit arbitrari de Domino & Salvatore? Erat enim oraturus pro resurrectione Lazari. Sed præveniens illius orationem qui solus bonus Pater est, exaudivit dicenda. Pro impletionem igitur orationis subdit gratiarum actiones, dicens: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.* *Chrysostomus* (hom. 63.) Hoc est, nihil est contrarium mei ad te. Non autem ostendit quod ipse non potuit, vel quod minor sit Patre, quia hoc & amicis dicitur, & honore æqualibus. Ut autem ostendat quoniam non indiget oratione, subjungit: *Ego autem sciebam quoniam semper me audis*; quasi dicat: Ad hoc quod fiat voluntas mea, non indigeo oratione (1) ut tibi suadeam: una enim est nostra voluntas. Hoc autem obumbrate dicit, propter auditorum imbecillitatem: Deus enim non ita dignitatem suam respicit, ut ad salutem nostram: propterea excelsa quidem & magna, pauca, & ipsa occultata, humilia vero multa circumfluunt ejus sermonibus. *Hilarius* de Trin. (Lib. 10. circ. fin.) Non (2) igitur prece eguit: nobis oravit, ne Filius ignoraretur: unde subditur: *Sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti.* Cum enim sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur: Non inops ergo auxilii est, sed nos sumus inopes doctrinæ. *Chrysostomus* (hom. 63.) Non autem dixit, *Ut credant* quoniam minor sum, quoniam sine oratione non possum facere; sed *quoniam tu me misisti.* Non dixit, *Misisti me imbecillum, servitutum recognoscentem, à meipso nihil facientem; sed me misisti*, ut non Deo contrarium æstimens, nec dicant, Non est ex Deo: & ut ostendam, secundum tuam voluntatem opus hoc fieri. *Augustinus* de Verb. Dom. (ser. 52.) Venit autem

(1) *Al.* ut ad hoc tibi suadeam, item ad hoc quod tibi suadeam. (2) *Nicolajus* habet: Non igitur prece pro seipso eguit; sed pro nobis oravit, &c.

EX EDIT. P. N. OL. (a) Nihil tale in Beda, vel alibi occurrit.

tem Christus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, & non tamquam mortuum, sed tamquam sanum, tamquam audire paratum, de sepulcro protinus vocavit: unde sequitur: *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras.* Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerentur exire. *Chrysostomus* (hom. 63.) Non autem dixit, Surge tu; sed *veni foras*, ut viventi loquens ei qui mortuus fuerat: propter quod non dixit, In nomine Patris mei veni foras; aut, Resuscita eum Pater; sed hæc omnia dimittens, postquam orantis formam acceperat, per res auctoritatem ostendit: quoniam & hoc sapientiæ suæ est, per verba quidem condescensionem, per res vero ostendere potestatem. *Theophylactus*, Alta vero salvatoris vox, quæ Lazarum suscitavit, indicium est tubæ magnæ sonaturæ in communi resurrectione. Altius etiam clamavit, ut Gentilium ora refrenet fabulantium, in tumultis esse animas defunctorum: nam quasi foras manentem eam advocat per clamorem. Sicut autem universalis resurrectio in istu oculorum proveniet, sic, & hæc resurrectio singularis; & ideo sequitur: *Et statim prodiit qui mortuus fuerat, ligatus manus, & pedes insitiis, & facies ejus sudario erat ligata.* Jam mancipatur effectui quod dicitur supra 5. *Venit hora cum audient defuncti vocem Filii Dei, & qui audierint vivent.* *Origenes* (tract. 28.) Nam vox elata, & clamor non inconvenienter dicitur excitasse illum, & sic adimpletum est quod dixerat, *Vado ut excitem eum.* Sed & Pater, qui Bilium orantem exaudivit, suscitavit Lazarum, ut sic resurrectio Lazari commune opus sit Filii orantis, & Patris exaudientis. *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic Filius quos vult vivificat.* *Chrysostomus* (hom. 63.) Exiit autem ligatus, ut non putaretur esse phantasma. Sed & hoc quod exhibet ligatus, non minus videbatur esse quam resuscitare. Sequitur: *Dicit eis Jesus: Solvite eum: ut videlicet tangentes, & ei appropinquantes videant quia vere est ille.* Sequitur: *Et snite abire;* & hoc propter humilitatem: non enim ducit eum, neque jubet secum ambulare ad sui demonstrationem. *Origenes* (tract. 28.) Dixerat autem supra Dominus: *Propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti:* nullo autem eorum (1) credente hoc dixisset, velut aliquis hominum inscius futurorum: unde ad hoc removendum subditur: *Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.* Continet quid am-

biguum sermo præfens: verum qui *verunt* ad phariseos, fuerint ex illis multis qui crediderant, proponentes conciliare Christo hostiliter se habentes ad eum: vel alii à credentibus, irritare volentes invidum phariseorum zelum in ipsum. Et videtur mihi hoc magis Evangelistam exprimeere velle: multos enim dixit qui per hoc quod viderunt, crediderunt, veluti paucis existentibus aliis, de quibus subdit: *Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.* *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.) Quamquam autem secundum Evangelistæ historiam resuscitatum Lazarum plenâ fide teneamus, tamen in allegoria aliquid significare non dubito; neque cum res factæ allegorizantur, gestæ rei fidem amittunt. *Augustinus* super Joan. (tract. 49.) Omnis quidem qui peccat moritur; sed Deus magna misericordia animas suscitavit, ne moriantur in æternum. Intelligimus ergo tres mortuos, quos in corporibus suscitavit, aliquid significare de resurrectionibus animarum. *Gregorius* 4. Moral. (cap. 29.) Puellam enim in domo, (2) adolescentem extra portam, in sepulcro autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe in domo mortuus jacet qui jacet in peccato: jam quasi extra portam ducitur cujus iniquitas usque ad inveterandiam publicæ perpetrations operatur. *Augustinus* (tract. 49.) Vel intus est mors, quia cogitatum malum nondum processit in factum. Si autem ipsum malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. *Gregorius* 4. Moral. (cap. 29.) Sepulturæ vero aggere premitur qui in perpetratione nequitie etiam usu consuetudinis pressus gravatur; sed hos plerumque divina gratia respectus sui lumine illustrat. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.) Vel accipiamus Lazarum in monumento animam terrenis peccatis obrutam. *Augustinus* super Joan. (tract. 49.) Et tamen Lazarum Dominus amabat: si enim peccatores non amaret, de cælo ad terras non descenderet. Bene autem de illo qui peccare consueverat dicitur, *Fœtet:* incipit enim habere pessimam famam tamquam odorem teterimum. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.) Recte etiam dicit, *Quatriduanus est:* ultimum enim elementorum terra est: significat enim puteum terrenorum peccatorum, idest cupiditatum carnalium. *Augustinus* super Joan. (tract. 49.) Fremuit autem Dominus, lacrymavit, voce magna clamavit: quia difficile surgit quem moles consuetudinis premit. Turbat semetipsum Christus, ut tibi significet quomodo tu turbari debeas, cum tanta mole peccati gravaris, & premeris. Fides (3) enim hominis sibi

(1) Al. credentium. (2) Al. mulierem. (3) Al. deest enim.

sibi displicens fremere debet in accusatione maiorum operam, ut violentiæ poenitentis cedat consuetudo peccandi. Quando dicis: Illud feci, & pepercit mihi Deus: Evangelium audiui, & contempsi: quid facio? jam fremit Christus, quia fides fremit; in voce frementis apparet spes resurgentis. *Gregorius* 22. *Moral.* (cap. 13, vel in nov. codd. cap. 9.) Dicitur autem Lazaro, *Veni foras*, ut ab excusatione, & occultatione peccati ad accusationem suam ore proprio exire provocetur, ut qui intra conscientiam suam abscondit jacet per nequitiam, à semetipso foras exeat per confessionem. *Augustinus* Lib. 83. *Quæst.* (quæst. 65.) Quod autem Lazarus exiit de monumento, animam significat recedentem à carnalibus vitiis; quod vero insitis obvolutus, hoc est quod etiam à carnalibus recedentes, & mente fervientes legi Dei, adhuc tamen in corpore constituti, alieni à molestiis carnis esse non possumus; quod autem facies ejus sudario tecta erat, hoc est quod in hac vita plenam cognitionem habere non possumus; quod autem dicit, *Solvite eum, & finite abire*, hoc est quod post hanc vitam auferuntur omnia velamina, ut facie ad faciem videamus. *Augustinus* super Joan. (tract. 49.) Vel aliter. Quando contemnis, mortuus jaces; quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, id est magna gratia vocando. Mortuus autem procedens adhuc ligatus est, confitens adhuc reus; ut autem solverentur peccata ejus, ministris hoc dixit; *Solvite eum, & finite abire*; quod est, Quæ solveritis super terram, erunt, soluta & in cælis: *Matth.* 18. *Alcuinus.* Christus ergo suscitatur, quia interius per seipsum vivificat: solvunt discipuli, quia per ministerium sacerdotum absolvuntur vivificati. *Beda.* Per eos autem qui pharisæis annuntiaverunt, significantur nonnulli, qui videntes bona fervorum Dei opera, odiis insequuntur, & infamare conantur.

(h) *Theophylactus.* Decebat admirari, ac extollere eum qui talia peragebat miracula; ipsi vero potius consiliantur illum occidere: unde dicitur: *Collegerunt ergo pontifices, & pharisæi consilium adversus Jesum, & dicebant, Quid facimus? Augustinus* (tract. 49.) Nec tamen dicebant, Credemus: plus enim perditii homines cogitabant quomodo nocerent, & perderent, quam quomodo sibi consulerent, ne perirent; & tamen timebant, & quasi consulebant: dicebant enim: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Chrysostomus.* (hom. 64.) Hominem eum adhuc vocant qui tantam susceperunt ejus deitatis demonstrationem. *Origenes.* *S. Thom. Oper. Tom. LX.*

nes (tract. 28.) Est autem per ea quæ dicuntur ab ipsis, considerare eorum insipientiam, & cæcitatem: insipientiam quippe, quia testificabantur illum: & multa peregrisse miracula, & tamen æstimabant se posse adversus eum æmulari, velut non posset pro se adversus eorum æmulationes. Cæcitatibus autem hoc ipsum erat: ad facientem enim tot miracula pertinebat ut se ab eorum insidiis eximeret: nisi forte crederent quod signa fecit, & putabant ea non fieri divina virtute. Hi quidem igitur deliberabant non dimittere ipsum, opinantes se per hoc esse impedimento volentibus credere in eum, & Romanis, ne eis auferrent terram, & gentem: unde sequitur: *Si dimittimus eum sic, omnes credunt in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem. Chrysostomus* (hom. 64.) Hoc dicentes, populam volunt concutere, ut periclitandum ex suspitione tyrannidis; quasi dicant: Si Romani viderint eum turbas ducentem, suspicabuntur nos in tyrannidem velle confurgere, & destruent nostram civitatem. Sed fictio erat quæ dicebantur: quid enim demonstrabat tale? Armigeros circumferebat, & equitaturas trahebat? Nonne deserta persequeretur? Sed ut non putentur ob passionem suam hoc dicere, totam civitatem periclitari dicunt. *Augustinus* (tract. 49.) Vel timuerunt ne si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui adversus Romanos civitatem Dei, templumque defenderent: quoniam contra ipsum templum, & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitaverunt: nam & Romani post Domini passionem, & glorificationem tulerunt eis & locum, & gentem, expugnando, & transferendo. *Origenes* (tract. 28.) Sed & secundum anagogem, locum eorum qui ex circumcissione sunt, Gentes occupaverunt, quia per eorum casum salus Gentibus evenit: loco enim Gentium Romani ponuntur, ex regnantibus qui regno suberant puncupati. Gens etiam ab eis sublata est: quia qui fuit populus Dei, factus est non populus. *Chrysostomus* (hom. 64.) Cum autem illi hæsitabant, & in ordine consilii proponebant, dicentes, *Quid facimus?* unus inverecundè, & cum crudelitate clamavit: unde sequitur: *Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius. Augustinus* (tract. 49.) Movere potest quomodo dicatur pontifex anni illius, cum Dominus constituerit unum summum sacerdotem cui mortuo unus succederet. Sed intelligendum est, per ambitiones, & contentiones inter Judæos postea constitutum esse plures fore pontifices, qui per annos singulos vicibus

ministrarent; & forte etiam in unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant. *Alcuinus*. Nam de hoc Caipha Josephus refert, quod pretio sibi sacerdotium unius anni redemerit. *Origenes* (tract. 30.) Inreparatur autem Caiphæ pravitas in hoc quod dicitur *Pontifex anni illius*, quo scilicet noster Salvator exercuit ministerium passionis; & tamen cum esset pontifex anni illius, dixit eis: *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*; (a) quasi dicat: Vos sedetis, & adhuc segnius rem attenditis; sed attendatis, unius hominis salutem pro communi republica oportere contemnere. *Theophylactus*. Hoc autem ipse quidem prava dixit intentione, tamen Spiritus Sancti gratia ore ejus usa est ad futuri prælagium: unde subditur: *Hoc autem à semetipso non dixit; sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus, moriturus erat pro gente*. *Origenes* (ubi supra.) Non quicumque prophetizat, Propheta est; sicut non quicumque jus prosequitur, justus est, sicut qui facit aliquid opus propter (1) humanam gloriam. Caiphas ergo prophetavit quidem, nec tamen erat Propheta, sicut & Balaam. Audebit autem quis dicere quod non per Spiritum Sanctum Caiphas prophetaverit, quia etiam spiritus maligni est attestari Jesu, & prophetare pro eo, juxta illud quod dicitur Luc. 4. „ Novimus te „ quod sis Sanctus Dei: „ nam ejus intentionis est non fideles auditores efficere, sed incitare in prætorio confidentes adversus Jesum, ut eum perimerent. Deinde quod dicit, *Expedi vobis*, quod pars ejus prophetiæ fuit, dicit verum, vel mentitur? Nam si verum dicit, salvantur hi qui in prætorio adversus Jesum nituntur, mortuo Jesu pro populo, & pertinent ad id quod expedit. Quod si inconveniens est, manifestum est quod non fuit spiritus Sanctus qui dedit hæc proferri, quia Spiritus Sanctus non mentitur. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, (2) concederetur illi quod gratia Dei pro omnibus gustet mortem, & quod est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Fatebitur etiam cuncta quæ sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo, *Vos nihil scitis*: nihil enim noverant qui Jesum ignorabant esse veritatem, sapientiam, justitiam, & pacem, & quod ipsis quoque erat expediens ut hic unus inquantum est homo moriatur pro populo: non enim inquantum est imago invisibilis Dei, est

susceptibilis mortis. Pro populo autem obiit, velut potens totius orbis culpam, in seipsum retorquens, dissipare, ac delere. Ex hoc vero quod dicitur, *Hoc autem à semetipso non dixit*, docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus, nulla inducente virtute ad proferendum; quædam vero suadente nobis quadam virtute, etsi non integre exprimamus, (3) & sic inconsequenter disponamur ad ea, insectanter ea quæ (4) dicimus, sed non intentionem dictorum; velut Caiphas ex se nihil protulit, nec dixit intentionem, quia prophetiam dicti non accipiebat. Sed etiam apud Paulum quidam legisperiti sunt non intelligentes nec ea quæ proferunt. *Augustinus* (tract. 49.) Hic docemur, etiam homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere; quod tamen Evangelista divino attribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est summus sacerdos. *Chrysostomus* (hom. 64.) Vide autem quanta Spiritus Sancti virtus est: à mente enim mala valuit verba proferre prophetiæ. Vide etiam quanta est pontificalis virtus potestatis: pontifex enim effectus, etsi indignus existens, tamen prophetavit nesciens quid diceret: ore enim solum usa est gratia, contaminatum autem cor non tetigit. *Augustinus* (tract. eod.) Caiphas igitur de sola gente Judæorum prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus Matth. 15. „ Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. „ Sed noverat Evangelista alias esse oves, quæ non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci; & ideo addidit: *Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*. Hæc autem secundum prædestinationem dicta sunt: nam neque oves ejus, neque filii Dei adhuc erant. *Gregorius 6. Moral.* (cap. 13.) Persecutores igitur peregerunt hoc quod perniciose moliti sunt; intulerunt mortem, ut ab eo abscinderent fidelium devotionem; sed fides inde crevit unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit, (5) Ille enim ad pietatis suæ obsequium redegit quod contra illum humana crudelitas extorsit. *Origenes*. (b) Concitati autem ad iram ex verbis Caiphæ, taxaverunt ut occiderent Dominum: unde sequitur: *Ab illo ergo die cognoverunt ut interficerent eum*. Et quidem si non Spiritu Sancto Caiphas prophetaverat, alius spiritus fuit qui valuit & per impium loqui, & sibi compares adversum Christum incitare. Qui autem vult respondere pro Spiritu Sancto, dicet, quod sicut sacrarum intentionem Scripturarum ad utilitatem prolatam aliqui prave suf-

(1) *Al. deest* humanam. (2) *Al. converteretur*. *Nicolai legit* compertum erit illi. (3) *Nicolai legit* & sic consequenter. (4) *Al. discimus*. (5) *In editis vitiose*: Non enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostomus* hom. 65. in Joannem. (b) *Tract. sive tom. 31. in Joannem*; & sic infra.

cipiant ad constituendam enormem disciplinam; sic edam pro Salvatore prophetiam veridicam non debito modo percipientes consiliati sunt ut interficerent Christum. *Chrysostomus* (hom. 64.) Quærebant quidem & prius eum interficere, nunc & sententiam firmaverunt.

(1) *Origenes* (tract. 28.) Cum concilium congregaverunt pontifices, & pharisæi, ut occiderent Jesum, ipse cautius se observans non ultra cum fiducia conversabatur cum Judæis; sed neque ad aliam civitatem abiit populatam, sed ad quamdam remotam; unde dicitur: *Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos; sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem.* *Augustinus* (tract. 49.) Non quia potentia ejus defecerat, in qua, si vellent, palam cum Judæis conversaretur, & nihil ei facerent; sed exemplum discipulis demonstravit, quo appareret non esse peccatum si fideles ejus oculis persequentiam se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius evitarent, quam se ostendendo magis accederent. *Origenes* (tract. 28.) Honestum namque est imminente agone confitenti Jesum non evitare confessionem, nec recusare subire mortem gratia veritatis; nec minus honestum est non (1) tradere occasionem tantæ tentationi, non solum propter incertitudinem eventus proprii, sed ne nos occasionem præstemus ut alii magis impii, ac noxii fiant: nam si quis factus erga quemquam materia criminis luet poenas, (2) quo modo persecutorem non declinans, non etiam (3) & persequentis delicto dabit responsum? Non solus autem Dominus illuc ivit, immo, ut nullam daret causam perquirentibus eum, discipulos etiam secum duxit: unde sequitur: *Et ibi morabatur cum discipulis suis.* *Chrysostomus* (hom. 64.) Qualiter putas turbatos discipulos humane videntes eum salvatum? Ipsi autem, quando omnes lætabantur, & festa celebrabant, tunc occultantur, & in periculis sunt; sed tamen permanebant cum eo, secundum illud *Luc. 22.*, vos estis qui peccatis, mansistis mecum in tentationibus meis. *Origenes* (tract. 28.) (4) Quoad anagogiam veridicatur, quod Jesus dudum cum fiducia ambulabat inter Judæos, cum verbum divinum per Prophetas in ipsis conversabatur; sed abiit (5) illinc, nec est verbum Dei inter Judæos. Accersit autem ad villam quæ est prope desertum, de qua dicitur *Esai. 54.*, Multi filii desertæ, magis quam conjugatæ. Villa autem dicitur Ephrem, quæ interpretatur fertilitas. Fuit autem Ephraim frater Manasse senioris populi oblivione traditi: post populum enim oblivio-

ni datum, & prætermisum prodiit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo a Judæis Dominus, venit in terram totius orbis prope desertam Ecclesiam, quæ dicitur civitas fecunda; & ibi moratur cum discipulis usque nunc. *Augustinus* (tract. 50.) Ille autem qui de cælo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia imminebat hora passionis: unde sequitur: *Proximum autem erat pascha Judæorum.* Habebant Judæi pascha in umbra, nos in luce: sanguine occisi pecoris Judæorum postes signati sunt, sanguine Christi frontes nostræ signantur. Illud diem festum Judæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui eundem diem festum suo sanguine consecravit. Mandatum autem erat in lege Judæis, ut die festo, quo pascha erat, omnes undique convenirent, & illius diei celebratione sanctificarentur: unde sequitur: *Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha ut sanctificarent seipsos.* *Theophylactus.* Ascenderunt autem ante pascha ut purgarentur: quoniam quicumque peccaverant invitati, vel spontanei, pascha non celebrabant, nisi prius expiarentur, ut moris erat, balneationibus, & jejuniis ac rasura, quin etiam quasdam deputatis oblationes offerendo. Hi ergo expiationem celebrantes, insidiantur Domino: unde sequitur: *Quærebant ergo Jesum, & colloquebantur ad invicem in templo stantes: Quid putatis quia non venit ad diem festum? Chrysostomus* (hom. 64.) Insidiabantur ei, & tempus festi tempus faciebant occisionis. *Origenes* (ut supra.) Et propter hoc non dixit, *Pascha Domini*, sed *Judæorum*: nam Salvator in illo patiebatur insidias. *Alcuinus.* Illi ergo quærebant Jesum non bene; nos autem quærimus eum stantes in templo Dei, mutuo nos consolando, & exorando ut veniat ad diem festum nostrum, & sua presentia nos sanctificet. *Theophylactus.* Sed si talia solum vulgus perageret, videretur utique passio ex imperitia progredi; sed etiam pharisæi præcipiunt ut capiat: unde sequitur: *Dederant autem pontifices, & pharisæi mandatum ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum.* *Origenes* (ubi supra.) Et attende quod ignorabant ubi est: ostensum est enim eum discedisse. Dices etiam quoniam insidiantes Jesu ignorabant ubi sit: propter quod dederunt alia quam divina mandata, docentes disciplinas, & mandata hominum. *Augustinus* (tract. eod.) Nos autem indicemus modo Judæis ubi sit. Utinam velint audire, & apprehendere.

CA.

(1) *Al.* credere. (2) *Al.* quid. (3) *Al.* & persequentibus. (4) *Al.* Quo modo ad anagogiam. (5) *Al.* illuc.

C A P U T XII.

(a) **J**esus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Jesu, & extersit pedes ejus capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis ejus Judas Scariothes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, & oculos habens, eam quæ mittebantur portabat. Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est, & venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis. Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Judæis, & credebant in Jesum.

(b) In crastinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinæ. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum; sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de deo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis: propterea, & obviam venit ei turba, qui audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit.

(c) Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Betsaida Galilææ, & rogaverunt eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ; Andreas rursus, & Philipus dixerunt Jesu; Jesus autem respondit dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi ego sum, illic, & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificavit eum Pater meus.

(d) Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo dicens: Et clarificavi, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii autem dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Jesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans quia morte esset moriturus.

(e) Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis: Oportet exaltari Filium hominis? Et quis est iste Filius hominis? Dicit ergo eis Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus, & abiit, & abscondit se ab eis.

(f) Cum autem tanta signa fecissent coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias; Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos. Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter phariseos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.

(g) Jesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum

eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, & non eustodierit, ego non judico eum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die; quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

(a) **A**lcuinus: Appropinquante tempore in quo Dominus pati disposuit, appropinquavit ipse loco in quo ejusdem passionis dispensationem perficere voluit: unde dicitur: *Jesus ergo ante sex dies paschæ venit in Bethaniam.* Primo venit in Bethaniam, deinde Hierosolymam. In Hierosolymam quidem ut ibi pateretur, in Bethaniam vero ut resurrectionis Lazari memoriam omnium (1) artius imprimeretur: unde subditur: *Ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus.* Theophylactus: Decima autem die mensis agnum Judæi capiunt immolandum in festo paschæ, ex tunc enim festivitatis prælibant solemnitas: quapropter in die quæ est nona mensis, & præcedit sextum diem ante pascha, epulantur splendide, & exordium festi hanc diem constituunt: quo fit ut Jesus quoque pergens Bethaniam convivaretur: unde sequitur: *Fecerunt autem ei conviviam ibi, & Martha ministrabat.* Per hoc autem quod dixit, quod Martha ministrabat, insinuat quod in illius domo erat convivium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulus imponit ministerium, sed ipsa met suscepit. Innuere autem volens Evangelista veræ resurrectionis Lazari signum, subdit: *Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.* Augustinus (tract. 50.) Vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Judæorum confundebatur. Chrysostomus (hom. 64.) Maria autem non faciebat communem famulatum, sed ad solum Dominum constituit honorem, & non ut ad hominem accedit, sed ut ad Deum: unde sequitur: *Maria ergo accepit libram unguenti in arde pistici pretiosæ, & unxit pedes Jesu, & exsternit capillis suis pedes ejus.* Augustinus (tract. 50.) Quod ait, *Pistici*, locum aliquem credere debemus, unde erat hoc unguentum pretiosum. Alcuinus: Vel pistici, id est fidelis, nec extraneis speciebus adulterari. Hæc est illa mulier quæ quondam peccatrix in domo Simonis venit ad Dominum cum alabastris unguenti. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 39.) Quod autem hoc in Bethaniam rursus fecit, aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur a

S. Thom. Oper. Tom. IX.

tribus, Joanne scilicet, Matthæo, & Marco. Quod ergo Matthæus, & Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Joannes autem pedes; non solum caput, sed & pedes Domini accipiamus perfudisse mulierem. Matthæus, & Marcus recapitulando ad illum diem redeunt in Bethaniam qui erat ante sex dies paschæ, & narrant quod Joannes de cæna, & unguento.

Sequitur: *Et domus impleta est ex odore unguenti.* Augustinus super Joannem (tract. 50.) Ad Apostolum revoca intentionem, qui dicitur 2. Corinthi 2. Alii sumus odor vitæ ad vitam, tam, aliis sumus odor mortis ad mortem: denique audies hinc ex unguento isto, quomodo erat aliis odor bonus in vitam, aliis odor (2) malus in mortem: unde sequitur: *Dixit ergo unus ex discipulis suis Judas Scariotes, qui erat eum traditurus.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 79.) Quod alii dicunt discipulos murmurasse de unguenti pretiosi effusione, Joannes autem Judam commemorat; puto discipulorum nomine Judam significatum, plurali numero pro singulari usurpato. Potest etiam intelligi quod alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, ut eis Juda dicente persuasum sit; atque omnium voluntatem Matthæus, & Marcus verbis etiam expresserint; sed Judas propterea dixerit, quia fur erat, ceteri propter pauperum curam; Joannem vero de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione firmandi consuetudinem credidit intimandam: nam sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & oculos habens, ea quæ mittebantur portabat.* Alcuinus. Portabat ministerio, exportabat furto. Augustinus (tract. 50. in Joan.) Non tunc perit Judas quando accepit a Judæis pecuniam, ut Dominum traderet: jam fur erat; Dominum perditus sequebatur non corde, sed corpore. Voluit autem per hoc Dominus nos admonere ut malos toleremus, ne corpus Christi dividamus. Qui aliquid de Ecclesia furatur, (3) Juda perditio comparatur. Tolerare malum bonus, ut venias ad præmiam bonorum, ne immitaris in poenam malorum. Exemplum Domini accipite conversantis in terra. Quare ha-

(1) Al. artius, forte altius. (2) Al. bonus. (3) Al. jure perditio.

buit loculos cui Angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat? Quare fures admisit, nisi ut ejus Ecclesia fures dum patitur (1) toleraret? Sed illi, qui consueverat de loculis pecuniam tollere, non dubitavit accepta pecunia ipsum Dominum vendere: *Chrysostomus* (hom. 64. in Joan.) Ideo etiam ei furi existenti loculos commisit pauperum, ut omnem absunderet occasionem: non enim habuit dicere, quoniam propter pecuniarum desiderium hoc fecit; etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiæ mitigationem. *Theophylactus*. Quidam vero administrationem pecuniæ suscepisse Judam fatentur, tamquam in nimum omnium. Nam pecuniæ administratio, doctrinæ administratione inferior est, secundum quod dicunt Apostoli in Actibus cap. 6., Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. *Chrysostomus* (hom. 64.) Christus autem multa condescensione ad Judam utens, non increpavit eum surripientem, sed communem intulit excusationem; nam sequitur: *Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturae meae servet illud. Alcuinus*. Significat se moriturum, & ad sepeliendum aromatis esse unguendum; ideo Mariæ, cui adunctionem (2) mortui corporis multum desideranti pervenire non liceret, donatum si viventi adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione præventa nequiter. *Chrysostomus* (ut supra.) Rursus etiam propter proditorem memoratus est sepulturæ; ac si dicat: Gravis sum tibi, & onerosus; sed expecta parum, & abibo: & hoc ostendit, cum subdit: *Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Augustinus* (tract. 50.) Loquebatur de præsentia corporis sui: nam secundum majestatem suam, secundum providentiam, secundum ineffabilem, & invisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est Marthæ ult., Ecce ego vobiscum, sum usque ad consummationem sæculi. *Vel aliter*. In Judæ persona significat sunt in Ecclesia mali: si enim bonus (3) homo es, habes Christum & in præsentem fidem, & sacramentum, & habebis semper: quia cum hinc exieris, ad illum venies, qui dixit latroni, Luc. 23., Hodie mecum eris in paradiso. Si autem male versaris, videris habere in præsentem Christum, quia baptizaris baptismo Christi, accedis ad altare Christi; sed male vivendo non semper habebis. Non autem dixit: Habes, sed *habebit*, quia unus malus corpus malorum significat. Sequitur: *Cognovit ergo turba multa*

ex Judæis quia illic esset, & venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis. Curiositas eos adduxit, non caritas. Theophylactus. Visores enim suscitati fieri cupiebant, expectantes etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. *Augustinus* (tract. eod.) Quia vero tantum miraculum Domini tanta erat evidentia diffamatum, ut non possent vel occultare quod factum est, vel negare, cogitaverunt ut Lazarum interficerent: unde sequitur: *Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent. O cæca sævitia, quasi Dominus suscitare potuerit mortuum, & non possit occisum. Ecce utrumque Dominus fecit, & Lazarum mortuum, & seipsum suscitavit occisum. Chrysostomus* (hom. 65.) Nullum autem miraculum Christi eos ita furere fecit: hoc enim mirabilius erat, & coram multis factum est; & erat inopinabile, mortuum quadriduanum videre ambulantiem, & loquentem. Aliter etiam isti in aliis putabant criminari sabbati solutionem, & hac via abducere turbas; hic autem (4) quia in nullo habebant conqueri contra Jesum, adversum Lazarum faciunt conatum: itaque & in cæco hoc fecissent, nisi haberent accusationem de sabbato. Aliter autem. Ille quidem ignobilis erat, & ejecerunt eum de templo; hic vero clarus. Hoc etiam eos morderat quod festivitatem instantem omnes dimittentes, Bethaniam veniebant. *Alcuinus*. Mystice autem quod ante sex dies venerat Bethaniam, significat quod ille qui sex diebus omnia fecerat, & sexto die hominem creaverat, ipsa sexta mundi ætate, sexta feria, sexta hora redimere mundum venerat. Cœna autem dominica, fides est Ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. Marthæ (5) ministrat, cum fidelis anima opera suæ devotionis Domino impendit. Lazarus unus erat ex discumbentibus, cum inquit post peccatorum mortem resuscitati sunt, ad justitiam unam cum eis qui in sua permanserunt justitia, de præsentis veritatis exultant, & cœlestis gratiæ muneribus aluntur. Et bene in Bethania celebratur, quæ interpretatur domus obedientiæ, nam Ecclesia est obedientiæ domus. *Augustinus* (tract. 50.) Unguentum autem quo Maria unxit pedes Jesu, justitia fuit, ideo liberavit. Bene autem unguentum hardi pisci præiosum. Pistis Græce; Latine fides dicitur. Quæ rebas operari justitiam est; Justus ex fide vivit; Rom. 2. Unge pedes Jesu bene vivendo, dominicæ sectare vestigia; capillis terge; si habes superstitias, da pauperibus, & Domini pedes

(1) *Al.* tolerat. (2) *Al.* morituri. (3) *Al.* doest homo. (4) *Nicolajus* habet, quia de nullo. (5) *Al.* ministrabat.

des terfisti: capilli enim superflua (1) corporis videntur. *Alcunus*: Et notandum, quod primo tantum pedes unxerat; hic autem pedes, & caput unxit; ibi rudimenta poenitentium, hic iustitia perfectarum; designatur animarum. Per caput enim Domini sublimitas divinitatis, per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipse Christus, per pedes pauperes, qui sunt membra ejus. *Augustinus* (ut supra.) Domus autem repleta est odore, mundus impletus est bona fama.

(b) *Chrysostronus* (hom. 64.) (a) Præceptum legis erat, ut decima luna primi mensis agnus; sive hædus in domo recluderetur, usque ad quartamdecimam lunam ejusdem mensis, quando ad vesperam immolabatur: tunc & verus agnus ex omni grege sine macula, electus, pro populi sanctificatione immolandus, ante quinque dies, id est decima luna, Hierosolymam ascendit. *Augustinus* (tract. 51. in Joan.) Quantus autem fructus apparuerit prædicationis ejus, & quantus grex ovium, ex his quæ perierant domus Israel; vocem pastoris audierit, intendendum est ex eo quod dicitur: *In crastina autem turba multa, quæ convenerat ad diem festum, & cuncti audissent quia venit Jesus Hierosolymam, & acceperunt ramos palmarum, &c.* Rami palmarum laudes sunt, significantes victoriam, quia erat Dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. *Chrysostronus* (hom. 63.) Ostendebant autem quoniam de reliquo majorem quam de Propheta opinionem habebant de eo: unde sequitur: *Et processerunt obviam ei; & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* *Augustinus* (tract. 51.) Hosanna vox est obsecrans, magis affectum indicans, quam rem aliquam significans, sicut sanctorum lingua Latina quas interjectiones vocant. *Beda*. Est autem compositum ex corrupto, & integro: *Hos* enim, salvatio, *anna* obsecrans, est interjectio. *Hos* ergo corruptum, *anna* est integrum. *Benedictus* autem, qui venit in nomine Domini, sic fortius accipiendum est, ut in nomine Domini, in nomine Dei. *Hauris* (2) intelligatur, quoniam vis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse Dominus est; sed verba ejus melius nostrum dirigunt intellectum, quod alio supra (3) *Ego veni in nomine Patris mei*. Non utique admittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. *Chrysostronus* (hom. 63.) Hoc est etiam quod maxime coegit credere in Christum omnes, quoniam

non est Deo contrarius; & hoc maxime tergebatur plebem quod ipse dicebat se a Patre venisse. Ex his ergo verbis colligimus quod Deus est: nam *Hosanna* salvas fac interpretatur; salutem autem soli Deo Scriptura attribuit. Deinde quia verus est Deus, qui venit, inquit, non qui ducitur: hoc enim servile est quodammodo, illud vero dominicum. Quod etiam dicunt, *In nomine Domini*, illud enim erga ipsum protendit: non enim in nomine servi, sed Domini dicunt illum venire. *Augustinus* (tract. 51.) Quid autem magnum fuit Regi sæculorum Regem fieri hominum? Non enim Rex Israel Christus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum; sed Rex Israel, quod mentes regat; quod in regnum caelorum perducatur. Quod ergo Rex esse voluit Israel; dignatus est, non promotio; miserationis indicium, non potestatis (3) augmentum. Qui enim appellatus est in terra Rex Judæorum, in caelis est Dominus Angelorum. *Theophylactus*. Judæi autem Regem Israel ipsum nuncupabant, quasi sensibilem Regem somniantes: expectabant namque exurgere quemdam in Regem majorem quam secundum humanam naturam, salvaturum eos a Romanorum jurisdictione. Quomodo autem Dominus venerit, ostendit Evangelista subdens: *Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum.* *Augustinus* (tract. eod.) Hoc breviter dictum est: nam quemadmodum sit factum, apud alios Evangelistas plenissime legitur. Pallum autem asine in quo nemo sederat (hoc enim apud alios Evangelistas invenitur) intelligimus populum Gentium, qui legem Domini non acceperat, asinam vero (quia utrumque Domino adductum est) plebem ejus, quæ veniebat ex populo Israel. *Chrysostronus* (hom. 63.) Recit ergo hoc, propheticè aliquid significans, quoniam videlicet immundum Gentium populum debet subjectum habere, & prophetiam quamdam implens. *Augustinus* (tract. 51.) Adhibetur autem huic facti prophetiam testimonium, ut appareat quoniam maligni principes Judæorum cum non intelligebant, in quæ implebantur, quæ legebant: unde sequitur: *Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinæ.* In illo populo est filia Sion: ipsa est Hierosolyma, quæ est Sion, cui dicitur: *Noli timere pullum, agnosce qui a te laudatur, & noli trepidare cum patitur, quia illa sanguis funditur per quem tuum delictum deleatur, & vita redimatur.* *Chrysostronus* (hom. 63.) Vel altera

(1) Al. corpore. (2) Al. intelligent. (3) Al. argumentum.

Ex edit. R. Nicol. (a) Nihil tale in Chrysostrono occurrit, sed ex Cyrillo in Joan. & ex Theophylacto colligitur.

Quia Reges eorum iniusti fuerant, & eos obnoxios bellis faciebant. Considerat, hic mortalis, sed imitris, & mansuetus; quod (1) ostendit ab asino: non enim exercitum habens intrabat, sed asinum habens solum. Vide autem Evangelistæ sapientiam: non veretur prior rem ignorantiam divulgare: nam sequitur: *Hæc non cognoverunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Jesus. Augustinus* (ut supra.) Id est, quando virtutem suæ resurrectionis ostendit, tunc recordari sunt quod hæc erant (2) scripta de eo, & hæc fecerunt ei, id est non alia quam quæ scripta erant de eo. *Chrysostomus* (hom. cit.) Hoc autem ignorabant, quoniam ipse non revelavit eis: scandalizasset enim eos, si Rex existens talia passurus erat; & etiam non suscepissent statim cognitionem regni, de quo hic dicebatur; de regno enim temporali hoc dici putassent. *Theophylactus*. Aspice autem consequentiam passionis. Suscitavit Lazarum, hoc omnium novissime reservans miraculum, & ob hoc plurimi concurrebant, & credebant: unde sequitur: *Et Testimonium, ergo perhibebat turba, quæ cum eo erat quando vocavit Lazarum de monumentis, & suscitavit eum à mortuis: propterea & obtinuit venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.* Exinde livor, & insidia: unde sequitur: *Pharisæi autem dicebant ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit. Augustinus* (tract. 51.) Turba turbavit turbam: Quid autem videt circa turbam quia post eum abiit mundus: per quem factus est mundus? *Chrysostomus* (hom. 65.) Mundum hic turbam dicunt. Videtur autem mihi hoc dictum esse eorum, qui sani quidem erant, non audebant autem pro palari: demum ab eventu deterrebant alios: quasi, inconsummabilia tentantes. *Theophylactus*. Ac si dicerent: Quantumcumque insidiamini, tanto hic augetur, & gloria ejus intenditur: quis ergo profectus de tantis insidiis? *Beatus* Templum Domini Hierosolymis situm adeo erat famosum ut diebus festis non solum vicini, sed etiam multi ex longinquis regionibus gentes illuc advenirent, sicut de Eburno Candacis Regina, & Ethiopum. Actus Apostolorum declarant. Hæc ergo consuetudine hi Gentiles venerant adorare, de quibus dicitur: *Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in dies festis.* *Chrysostomus* (hom. 65. in Joan.) Prope existentes (3) ut de cetero proselyti fierent. Fama itaque audita de Christo, volunt eum videre: unde se-

quitur: *Hic ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilæe, & rogaverunt eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre.* *Augustinus* (tract. 51.) Ecce volunt eum Judæi occidere, Gentiles videre: sed etiam illi ex Judæis erant qui clamabant, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Ecce illi ex circumcissione, illi ex præputio, velut duo parietes de diverso venientes, & in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes.

Sequitur: *Venit Philippus, & dicit Andreas. Chrysostomus* (hom. 65. in Joan. cir. med.) Quasi priori existenti: audiverat enim Matthæ 10., In viam Gentium ne abieritis: propterea cum condiscipulo communicans magistro refert: unde sequitur: *Andreas rursus, & Philippus dicunt Jesu. Augustinus* (tract. 52. in Joan. cir. med.) Audiamus ergo vocem lapidis angularis: unde sequitur: *Jesus autem respondit eis, dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis.* Forsitan aliquis putat ideo se dixisse glorificatum, quia Gentiles volebant eum videre. Non ita est; sed videbat Gentiles post passionem, & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros. Ex occasione igitur horum Gentilium qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem Gentium, & promittit jam adesse horam glorificationis suæ, quæ facta in cælis, Gentes fuerant creditura: secundum illud Psalm. 56. & 107., Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua. Sed altitudinem glorificationis oportuit ut præcederet humilitas passionis: unde adjunxit: *Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terra, mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Se autem dicebat granum, mortificandum in infidelitate Judæorum, multiplicandum in fide populorum. *Beatus*. Ipse enim ex semine Patriarcharum in agro orbis mundi seminatus est, ut moriendo cum multiplicatione resurgeret: solus mortuus est, cum multis surrexit. *Chrysostomus* (hom. 65. in Joan.) Et quia per sermones non ita suadebat, utitur experimento: quia frumentum magis facit fructum cum mortuum fuerit. Si autem (4) in seminibus hoc accidit, multo magis in me. Quia igitur de reliquo debebat (5) mittere discipulos ad Gentes, videt autem Gentiles præfiliantes ad fidem, ostendit quod tempus erat ut ad crucem veniret. Non enim prius eos ad Gentes misit, donec Judæi offenderent, donec crucifixerunt. Et quia de morte sua prævidit discipulos contristandos, supe-

(1) *Al.* ostenditur. (2) *Al.* omittitur scripta. (3) *Al.* deest. ut. (4) *Al.* ex seminibus. (5) *Al.* dimittere.

rabundantiam facit sermonis, dicens: Non solum si non mortem meam patienter sustinueritis, sed etiam si vos ipsi (1) non moriamini, nullam vobis erit lucrum; & hoc est quod subdit: *Qui amat animam suam, perdet eam.* Augustinus (ut sup.) Hoc duobus modis intelligi potest. *Qui amat, perdet*; id est, si amas, perdes: si cupis vitam tenere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur evangelicum sensum: sequitur enim: *Et qui dedit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Ergo quod supra dictum est, *Qui amat*, subintelligitur in hoc mundo. Chrysostomus (hom. 66.) Amat autem animam suam in hoc mundo qui desideria ejus inconvenientia facit; odit autem eam qui non cedit ei noxia concupiscenti. Et non dixit, *Qui non cedit ei*, sed *qui odit eam*; quemadmodum enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, nec (2) visum videre (3) delectamur; ita & animam cum contraria injungit, quæ Deo non placent, cum vehementia avertere oportet. Theophylactus. Quia enim valde onerosum erat audire, quod (4) oportet odire animam, consolatur per hoc quod addit, *In hoc mundo*, temporis indicans particularitatem: non enim in perpetuum jubet animam odio haberi: & emolumentum ponit cum dicit: *In vitam æternam custodit eam.* Augustinus (tract. 51.) Sed vide ne tibi subrepat, ut te ipsum interimere velis, sic intelligendo quod debes in hoc mundo odisse animam tuam: hinc enim quidam maligni, atque perversi homicidæ flammis se donant, aquis præfocant, præcipitatione collidunt, & percutiunt. Hoc Christus non docuit, immo, & diabolo præcipitium suggerenti respondit Matth. 4., *Vade satana.* Cum ergo causæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem persecutore, ibi oderis in hoc mundo animam tuam, ut in vitam æternam custodias eam. Chrysostomus (hom. cit.) Dulcis quidem est præsens vita his qui affixi sunt ei: si vero quis ad cælum respexerit, videns quæ ibi sunt bona, cito contemnet vitam præsentem. Cum enim apparuerit melior, contemnitur pejor. In hoc ergo (5) nos inducens Christus subdit: *Qui mihi ministrat, me sequatur*; id est, me imitetur. De

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur non.* (2) *Forte vultum.* (3) *Al. delectabit, item delectabitur.* (4) *Al. oporteret.* (5) *Al. deest nos.* (6) *Al. assequitur. Nicolai autem addit verbum est.* (7) *Melius forte Nicolai. Gratis ametur, ut operi, &c.* (8) *Al. fuerat.* (9) *Al. ut.* (10) *Al. & in contrario modo.*

morte hoc dicit, & de ea quæ per opera (6) assecutione: oportet enim eum qui ministrat, eum cui ministrat sequi. Augustinus (tract. 51.) Quid ergo sit ministrare Christo, in ipsis verbis agnoscimus, cum dicit: *Si quis mihi ministrat, Ministrant ergo Jesu qui non quæ sua sunt quærunt, sed quæ Jesu Christi: hoc est enim, Me sequatur, vias ambulet meas, non suas, non ea tantum quæ ad misericordiam pertinet corporalem, sed omnia opera bona propter Christum faciens, usque ad illud opus magnæ caritatis, quod est animam pro fratribus ponere. Sed quo fructu, qua mercede? Sequitur: Et ubi ego sum, illic & minister meus erit.* (7) Gratis ametur, & operis quo ministratur illi, præstium sit esse cum illo. Chrysostomus (hom. 66.) Ostendit autem per hoc quod resurrectio mortis succedet. *Ubi autem sum, ait, quia in cælis ante resurrectionem Christus* (8) erat. Igitur illuc transmigemus animo, & mente,

Sequitur: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.* Augustinus (tract. eod.) Per hoc intelligitur exposuisse (9) quod supra dixerat, *Illic, & minister meus erit*: nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus quam ut sit ubi est unicus? Chrysostomus (ut supra.) Non autem dixit, *Ego honorificabo eum, sed Pater meus*: nondum enim de eo decens opinionem habebant, sed majorem de Patre.

(d) Chrysostomus (hom. 66.) Quia Dominus ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicant, quod ipse extra dolores existens humanos, facile de morte philosophatur, & nos admonet, propter hoc quod ipse est sine periculo, ostendit quod & ipse in agonia sit, & tamen propter utilitatem mortem non renuit: unde dicit: *Nunc anima mea turbata est.* Augustinus (tract. 52.) Audio, *Qui in hoc mundo odit animam suam, in vitam æternam custodit eam, & mundum contemnere accendor*; (10) & in conspectu meo nihil est vitæ hujus totus, quantumlibet fuerit prolixus, vapor: pro amore æternorum temporalia mihi cuncta vilescunt: & rursus Dominum audio dicentem: *Nunc anima mea turbata est.* Sequi jubes animam meam; sed turbari video animam tuam: quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Agnosco, Domine, misericordiam tuam: nam qui caritatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suæ infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant, consolaris. In se ergo.

caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum; & ideo non est ab aliquo turbatus; sed, sicut de illo supra 11. dictum est, *turbavit semetipsum. Chrysoströmus* (hom. ead.) Appropinquans enim de reliquo cruci, quod humanum est offendit, & naturam non volentem mori, sed presenti adhærentem vitæ, ostendens quoniam non extra humanas passiones erat; sicut enim esurire non crimen est, ita neque præsentem vitam appetere. Christus autem corpus à peccato mundum habebat, non à naturalibus necessitatibus eorum. Hoc igitur dispensationis est, non deitatis. *Augustinus* (ubi supra.) Denique homo qui sequi vult, audiat quæ hora sequatur. Accessit forte hora terribilis: proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis; turbatur anima infirma; audi ergo quid subjungit, *Et quid dicam? Beda.* Hoc est, quid aliud nisi ut membra mea instruantur? *Pater, salvifica me ex hac hora. Augustinus* (tract. 52.) Docuit te quem invocas, cujus voluntatem tuam voluntati præponas, (1) Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab initio proficere. Hominis suscepit infirmitatem, ut doceat contristatum dicere: Non quod ego volo, sed quod tu vis; unde subditur: *Sed propterea veni in horam hanc. Pater, glorifica nomen tuum*, in sua scilicet passione, & resurrectione. *Chrysoströmus* (hom. cit.) Quasi dicat: Non habeo quid dicam, ereptionem querens: *propterea enim veni in horam hanc*; ac si dicat: *Et si turbemur, & tumultum patiamur, non fugiamus mortem: quia ego nunc turbatus, non dico ut effugiam, oportet enim ferre quod supervenit; non dico, Eripe me ex hac hora; sed contrarium dico, scilicet clarifica nomen tuum.* Ostendit enim quoniam pro veritate moritur, gloriam Dei hoc vocans; & hoc evenit: futuram enim erat ut post crucem converteretur orbis terrarum, & cognosceret nomen Dei, & coleret, non solum Patris, sed etiam Filii. Sed tamen hoc silet.

Sequitur: *Veni ergo vox de cælo dicens: Et clarificavi, & iterum clarificabo. Gregorius* 28. Mor. (cap. 2.) Hujusmodi verbis per Angelum loquitur Deus, (2) cum nil in imagine ostenditur, sed supernæ vocis verba audiuntur: & nimirum de cælestibus loquens, verba sua quæ audiri ab hominibus voluit, rationali creatura administrante formavit. *Augustinus* (tract. 52.) *Clarificavi* autem dicit, antequam faceret mundum; & *iterum clarificabo*, cum resurget à mortuis. Vel aliter, *Clarificavi*, cum de Virgine natus est, cum miracula multa fecit,

cum descendente Spiritu Sancto in specie columbæ monstratus est; & iterum clarificabo, cum resurget à mortuis, cum exaltabitur super cælos Deus, & super omnem terram gloria ejus.

Sequitur: *Turba ergo quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum factum esse. Chrysoströmus* (hom. 66.) Aperta quidem, & bene significativa erat vox; sed citò ab eis evolavit quasi à grossioribus, & carnalibus, & desidijs. Et hi quidem sonitum tantum retinuerunt; alii, vero quoniam articulata erat vox noverant, quid autem significavit non adhuc; de quibus subditur: *Alii dicebant: Angelus ei locutus est.*

Sequitur: *Respondit Jesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Augustinus* (tract. eod.) Hic ostendit, illa voce non sibi indicatum quod jam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem vox illa non propter eum facta est, sed propter eos; sic anima ejus, non propter ipsum, sed propter eos turbata est. *Chrysoströmus* (ut supra.) Ad illud enim instat vox Patris quod semper dicebant, quoniam non est ex Deo: qui enim à Deo glorificatur, qualiter non est ex Deo? Ubi vide quod humilia propter eos facta sunt, non quasi Filio auxilio indigente. Quia ergo dixit, *Clarificabo*, ostendit consequenter & modum gloriæ: nam sequitur: *Nunc judicium est mundi. Augustinus* (tract. 52.) Judicium enim quod in fine expectatur, erit præmiorum, poenarumque æternarum. Dicitur etiam judicium, non damnationis, sed discretionis: hoc vocabat hic judicium, discretionem scilicet, & à suis redemptis diaboli expulsionem: unde sequitur: *Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras.* Absit ut diabolum principem mundi ita dictum existimemus ut eum cæli, & terræ dominari posse credamus; sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt. Sic ergo dictum est, *Princeps hujus mundi*, idest princeps malorum hominum, qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter per totum orbem terrarum diffusi sunt; ideo dicit Apostolus 2. Corinth. 7. „Deus erat in Christo, „mundum reconcilians sibi.“ Hi sunt ex quorum cordibus princeps mundi ejicietur foras. Prævidebat enim Dominus, post passionem, & glorificationem suam, per univèrsam mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat, cui quando ex fide renuntiant, ejicitur foras. Sed numquid de cordibus veterum justorum non est ejectus foras? Quomodo ergo dictum est, *Nunc ejicietur foras*, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum

(1) *Corrigit P. Nicolai sic.* Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo proficere. (2) *Al.* Et cum nil, &c.

factum est, nunc in multis magnisque populis jam mox futurum esse prædictum est? Quid ergo ait quispiam; Quia diabolus ejicitur foras, jam factum neminem tentat? Immo tentare non cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare. *Chrysostratus* (hom. 61.) Sed quale est istud iudicium quo diabolus foras ejicitur, exemplo id faciam manifestum, Sit aliquis debitores expetens, & feriat, & in vincula mittat: deinde ex eadem dementia & eum qui nihil debet sub eundem carcerem ducat: hic & eorum quæ in alios fecit, dabit vindictam. Ita & in Christo factum est: eorum enim quæ diabolus in nos fecit, per eam quæ in Christum ausus est, sustinebit vindictam. Et ne quis dicat, Qualiter mittetur foras, si te superabit? subjungit: *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum*. Qualiter enim superatur qui & alios trahit? Hoc autem plus fuit dicere, quam Resurgam. Si enim hoc dixisset, nondum manifestum esset quod traheret; dicendo vero, *Traham*, utrumque demonstrat. *Augustinus* (tract. 52.) Sed quæ omnia trahit, nisi ex quibus diabolus ejicitur foras? Non autem dixit, Omnes; sed *omnia*: non enim omnium est factus. Non itaque hoc ad universitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatem, id est spiritum, & animam, & corpus, ad illud scilicet quod intelligimus, quod vivimus, quod visibiles sumus: aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere: aut certe omnia hominum genera secundum innumerabiles differentias, quibus inter se præter sola peccata homines distant. *Chrysostratus* (hom. 66.) Qualiter igitur supra dixit, quoniam Pater trahit? Quia scilicet Filio trahente, Pater trahit. Dicit autem, *Traham*, quasi à tyranno detentos, & per seipsum nequeuntes accedere, & illius manus effugere. *Augustinus* (tract. eod.) Sed *si exaltatus*, inquit, *fuero à terra*; hoc est, cum exaltatus fuero: non enim dubitat futurum esse quod venit implere: nam exaltationem suam dixit in cruce passionem; unde Evangelista subdit: *Hoc autem dixit significans quia morte esset moriturus*.

(e) *Augustinus* (tract. 52.) Cum intellexissent Judæi quod Dominus de sua morte dixisset, proponunt ei quæstionem, quomodo se diceret moriturum: unde dicitur: *Respondit et turba: Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum; quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Memoriter tenuerunt quod Dominus assidue dicebat se esse Filium hominis; nam hoc loco non dixit, Si exaltatus fuerit Filius hominis, sed superius dixerat: *Venit hora ut clarificetur Filius hominis*. Hoc ergo in animo retinentes, inquiunt: Si Christus manet in æter-

num, quomodo exaltabitur à terra; id est, quomodo crucis passione morietur? *Chrysostratus* (hom. 67.) Hinc est videre quoniam multa eorum quæ parabolice dicebantur, intelligebant: quia enim prævenit de morte disputans, audientes hic exaltationem, suspicari sunt hoc. *Augustinus* (tract. eod.) Vel hoc eum dixisse intelligebant quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimolata conscientia. *Chrysostratus* (hom. ead.) Et vide qualiter malitiose interrogant: non enim dixerunt: *Nos audivimus ex lege quia Christus nihil patitur: in multis enim Scripturarum locis & passio, & resurrectio simul ponitur; sed quoniam manet in æternum: & nimirum hoc non erat contrarium, immortalitati enim per passionem non est factum impedimentum. Sed æstimaverunt per hoc ostendere eum non esse Christum, quoniam Christus manet in æternum. Deinde subdunt: Quis est iste Filius hominis?* Et hoc malitiose; quasi dicant: Non dicas quod propter odium tuum hoc dicamus: ecce enim non novimus de quo dicis. Sed Christus respondit, ostendens quoniam passio non prohibet manere eum in æternum; unde subditur: *Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est*; quasi dicat; Adhuc parvo tempore ego lux vobiscum sum, per hoc ostendens quod mors ejus transmissio est: etenim lux solaris non interimitur, sed parum recedens rursus apparet. *Augustinus* (tract. ut supra.) Vel aliter; *Modicum lumen in vobis est*, per hoc quod intelligitis quia Christus manet in æternum: ergo *ambulate*, accedite, totum intelligite, & moriturum Christum, & victurum in æternum, *dum lucem habetis*. *Chrysostratus* (hom. ead.) Hic dicit tempus totum præsentis vitæ, & ante crucem, & post crucem; multi enim post crucem crediderunt in eum.

Ut non tenebræ vos comprehendant, *Augustinus* (tract. eodem.) Si scilicet eo modo credideritis Christi æternitatem ut negetis in eo mortis humilitatem,

Sequitur; *Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat*. *Chrysostratus* (hom. ead.) Quanta denique Judæi nunc agunt, & nesciunt quid agunt; sed ut in tenebris ambulantes, putant rectam quidem incedere viam, contrariam autem vadunt; propterea subdit; *Dum lucem habetis, credite in lucem*. *Augustinus* (tract. cit.) Id est, dum aliquid veri habetis, credite in veritatem, ut repascamini veritati: unde sequitur: *Ut filii lucis sitis*. *Chrysostratus* (hom. 67.) Quod est filii mei. In principio autem Evangelista dicit, quod *ex Deo nati sunt*, hoc est ex Patre; hic autem ipse dicitur hos generare, ut discas quoniam est actio Patris, & Filii.

Sequitur: *Hæc locutus est Jesus, & abiit, & abscondit se ab eis.* Augustinus (tract. eod.) Non ab eis qui credere, & diligere cœperunt, sed ab eis qui videbant, & invidabant. Cum autem se abscondit, nostræ infirmitati consuluit, non suæ potestati derogavit. Chrysostomus (hom. ead.) Sed cum nec lapides levarent, nec blasphemarent, cujus gratia occultatus est? Corda enim rimatus noverat furorem in eis sævientem; & non spectavit ut in opus exirent, sed occultatur, mitigans eorum invidiam.

(f) Chrysostomus (hom. 67.) Noverat Dominus ferventem animum Judæorum, & occisionem meditantem; & ideo occultatus est; & hoc occulte insinuavit Evangelista subdens: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum.* Theophylactus. Non autem modicæ iniquitatis fuit tantis signis non credere: ea vero signa commemorat quæ supra sunt posita. Chrysostomus (hom. cit.) Ne quis autem dicat: Cujus gratia venit Christus, non noverat, quod non ei intenderent: ideo ad hoc excludendum inducit etiam Prophetas hoc scientes: propter quod sequitur: *Ut sermo Esaiaë impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui relevatum est? Alcuinus.* Quis pro raritate posuit: quia quod sancti Prophetæ à Deo audierunt, & populo prædicaverunt, paucissimi crediderunt. Augustinus (tract. 53.) Satis autem ostendit brachium Domini ipsum Dei Filium nuncupatum: non quod Deus Pater figura detinetur carnis humanæ; sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictum est. Si enim aliquis homo tanta potestate prævaleret ut sine ullo modo corporis sui quod diceret fieret, verbum ejus, brachium ejus esset. Non autem patet occasio erroris his qui dicunt, quia solus Pater est, si brachium ejus est Filius (non enim duæ, sed una persona est homo, & brachium ejus) non intelligentes quomodo verba de rebus aliis ad res alias propter aliquam similitudinem transferantur. Quidam autem inter se musitant: Quæ culpa fuit Judæorum, si necesse erat ut sermo Esaiaë impleretur? Quibus respondemus, Deum præscium futurorum per Prophetam prædixisse infidelitatem Judæorum, non fecisse: non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata jam novit: ipsorum enim præscivit peccata, non sua. Fecerunt ergo peccatum Judæi quod facturos esse prædixit quem nihil later. Chrysostomus (hom. ead.) Quod ergo dixit, *Ut sermo Esaiaë Prophetæ impleretur*, id est ut non causale est, sed eventus: non enim quia dixit Esaiaë, non crediderunt;

sed quia non erant credituri, propterea Esaiaë dixit. Augustinus (tract. 53.) Sed ea quæ sequuntur, profundiorē faciunt quæstionem: adjungit enim, & dicit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaiaë: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.* Si enim credere non poterant, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Et, quod est gravius, ad Deum causa refertur; quandoquidem ipse excæcavit oculos eorum, & induravit eorum cor: non enim hoc saltem de diabolo dicitur, sed de Deo. Sed quare non poterant credere? Respondeo, quia nolebant. Sicut enim quod Dominus negare seipsum non potest, laus est voluntatis divinæ; ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Chrysostomus (ut supra.) Hoc autem & in communi consuetudine custoditur, ut cum quis dicit, Non possum amare illum: vehementiam voluntatis impotentiam dicit. Sed Evangelista dicit, *Non poterant*, ut ostendat quoniam impossibile est mentiri Prophetam: non tamen propterea impossibile erat eos credere: non enim hæc prædixisset, si credituri essent. Augustinus (tract. 53.) Sed aliam causam, inquit, dicit Prophetæ, non voluntates eorum: quia scilicet *excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum.* (1) Sed hoc etiam eorum voluntatem mernisse respondeo. Sic enim excæcat, & obdurat Deus deferendo, & non adjuvando; quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Chrysostomus (hom. ead.) Neque enim derelinquit nos, nisi voluerimus nos, secundum illud Oseæ 4., Oblitus est legis Dei, tui; obliviscar & ego tui. Hæc dicit ostendens nos incipere derelictorum, & causam fieri perditionis. Sicut enim sol infirmum offendit visum, non ex propria natura; ita fit in his qui non attendunt Dei sermones. Terrens autem auditores Scriptura dicit, *Excæcavit, & induravit.* Augustinus (tract. 53.) Quod autem addidit, *Et convertantur, & sanem eos*, utrum subaudiendum sit non, id est non convertantur, etenim conversio de illius gratia est; an forte & hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum, ut quoniam superbe suam justitiam constituere volebant, adhuc defererentur, & excæcarentur, ut offenderent in lapidem offensionis, & impleretur facies eorum ignominia, atque humiliati quærent non suam, qua infatur superbus, sed justitiam Dei, qua justificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt. Sequitur: *Hæc dixit*

(1) Sed hoc est etiam &c. *item.* Sed hoc est etiam eorum voluntatem meminisse respondendo.

xit Esaias quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo. Vidit autem non sicuti est, sed modo quodam significativo, sicut Prophetæ visio fuerat informanda. Nemo ergo vos fallat eorum qui dicunt, invisibilem Patrem, & visibilem Filium, qui putant eum esse creaturam: in forma enim Dei, in qua æqualis est Patri, etiam Filius invisibilis est; ut autem ab hominibus videretur, formam servi accepit. Ostendit etiam se, antequam susciperet carnem, oculis hominum, sicut voluit in subjecta creatura; non sicuti est. *Chrysostomus* (hom. 67.) Gloriam autem hic dicit visionem sedentis in throno excelso, & alia quæ ibi dicuntur: unde sequitur: *Et locutus est de eo*, hoc scilicet, „ Vidi Deum sedentem, “ *Esai. 6.* & quod audivit vocem dicentem *ibid.* „ Quem miramur, & quis ibit nobis? “ Sequitur: *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter phariseos non confitebantur, ut de synagoga non efferentur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum quam gloriam Dei. Alcuinus.* Gloria Dei est publice confiteri Christum; gloria hominum est in mundanis gloriari. *Augustinus* (ut supra.) Hos ergo improbavit Evangelista qui in hoc gressu fidei si proficerent per amorem, quæ humanæ gloriæ sunt proficiendo superarent.

(g) *Chrysostomus* (hom. 68.) Quia amor humanæ gloriæ principes credentes confiteri prohibebat, Dominus contra hoc eis loquitur: unde dicitur: *Iesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit*; quasi dicat: Quid formidatis credere in me? In Deum fides pervenit per me. *Augustinus* (tract. 54.) Quia enim homo apparebat hominibus, cum lateret Deus; ne putarent eum hoc esse tantum quod videbant, talem ac tantum se volens credi, qualis & quantus est Pater, *Qui credit in me*, inquit, *non credit in me*, idest in hoc quod videt, *sed in eum qui me misit*, idest in Patrem. Nam si putaverit eum habere filios secundum gratiam, non autem habere Filium æqualem sibi, atque coæternum, nec credit in Patrem, qui eum misit, quia non est hoc Pater qui eum misit. Ne autem putarent sic voluisse intelligi Patrem tamquam multorum filiorum per gratiam generatorem, non unicus Verbi æqualis sibi, continuo subiecit: *Qui videt me, videt eum qui misit me*; quasi dicat: Usque adeo nihil distat inter eum & me ut qui me videt, videat eum qui misit me. Apostolos suos certe ipse Dominus misit; numquam tamen aliquis eorum dicere auderet, *Qui credit in me*. Credimus enim Apostolo, sed non credimus in Apostolum. Filius autem recte unigenitus dicit: *Qui credit in*

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. voluit.

me, non credit in me, sed credit in eum qui me misit: ubi non à se abstulit credentis fidem, sed (1) noluit in forma servi remanere credentem. *Chrysostomus* (hom. ead.) Vel dicit: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*; quasi dicat: Qui fluminis accipit aquam, non eam quæ est fluminis accipit, sed eam quæ est fortis. Volens autem ostendere quoniam non est credere in Patrem, non credentem in eum, subjungit: *Qui videt me, videt eum qui me misit*. Quid igitur? Corpus est Deus? Nequaquam; sed consideratio veri, quæ est per intellectum, hic visso dicitur. Deinde ostendit eam quæ est ad Patrem cognitionem in hoc quod subdit: *Ego lux in mundum veni*: quia enim Pater lux vocatur, ubique eo hic utitur nomine. Lucem autem se hic vocavit, eo quod ab errore eripit, & intellectuales tenebras solvit: unde subdit: *Ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat*. *Augustinus* (tract. eod.) In quo satis manifestat, omnes se in tenebris invenisse. Sed ne in eis tenebris maneat in quibus inventi sunt, debent credere in lucem, quæ venit in mundum. Dixit quodam loco discipulis suis (*Matth. 5.*) „ Vos estis lux mundi; “ non tamen eis dixit: Vos lux venistis in mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Lumina ergo sunt omnes sancti; sed credendo illuminantur ab eo à quo si quis recesserit, tenebratur. *Chrysostomus* (hom. ead.) Ut autem non existiment quod propter imbecillitatem eos qui ipsum contemnunt illæfos dimittat, subjungit: *Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum*. *Augustinus* (tract. 54.) Intelligendum est, Modo non judico eum; cum alio loco (*supra 5.*) dicat: *Pater omne judicium dedit Filio*. Quare autem modo non judicat, ostendit subdens: *Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum*; idest, ut salvum faciam mundum. Nunc ergo est tempus misericordiæ, post græcæ judicii. *Chrysostomus* (hom. ead.) Deinde ut non pigriores ex hoc fiant, terribile subdit judicium: *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum*. *Augustinus* (tract. 54.) Non dixit, *Ego non judico eum* in novissimo die; hoc enim esset contrarium illi sententiæ, *Omne judicium dedit Filio*. Expectantibus autem quisquam esset ille, secutus adjungit: *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die*. Satis manifestavit seipsum in novissimo die judicaturum: seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit. Aliter itaque judicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt, & contempserunt. *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 12.) Ideo autem judicat verbum quod locutus est Filius,

quia non ex se locutus est Filius: unde sequitur: *Quia ego ex meipso non sum locutus*; per quod intelligi voluit, Ego non ex me natus sum. Quæro itaque quomodo intelligamus, Ego non judicabo, sed verbum quod locutus sum judicabit; cum ipse sit Verbum Patris quod loquitur. Vel ita. Ego non judicabo ex potestate humana, quia Filius hominis sum, sed ego judicabo ex potestate Verbi Dei, quia Filius Dei sum. *Chrysostomus* (hom. 68.) Vel aliter. *Ego non judico eum*; idest, non sum causa perditionis ejus; sed ipse qui verba mea spernit. Verba enim quæ modo locutus sum, in ordine stabunt accusatoris omnem tollentia excusationem; & hoc est quod subdit: *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum*. Et quis sermo? *Quia ego ex meipso non sum locutus; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar*. Omnia igitur hæc propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem. *Augustinus* (tract. 54.) Mandatum autem, non quod Filius non habeat, Pater dedit; sed in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso, cui dicitur datum; & hoc est dare Filio

id sine quo numquam Filius fuit, quod est gignere Filium qui numquam non fuit. *Theophylactus*. Cum enim Verbum Patris existat Filius, & quæ sunt in mente Patris revelet in interrogum, mandatum accepisse dicit quid sit dicturus, & quid loquatur. Sicut etiam nostrum verbum, si verum fateri volumus, ea profert quæ suggerit mens.

Sequitur: *Et scio quia mandatum ejus vita æterna est*. *Augustinus* (tract. 54.) Si ergo vita æterna est ipse Filius, & vita æterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est nisi quia Ego sum mandatum Patris? Proinde & id quod adjungit, *Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*, non accipiamus *dixit mihi*, quasi per verba locutus sit unico Verbo. Dixit ergo Pater Filio id sine quo numquam Filius fuit, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat, vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi Verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas: verax autem genuit veritatem: quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquod adderetur. ♣

C A P U T XIII.

(a) **A**nte diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et coena facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Scariotis: sciens quia omnia dedit ei Pater in manus; & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit, surgit à coena, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in pelvum, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

(b) Venit ergo ad Simonem Petrum; & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non laveri te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed & manus, & caput. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

(c) Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubuisset iterum, dixit eis: scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, & Domine; & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis: non est servus major domino suo, neque apostolus major est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. A modo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis: qui accipit, si quem misero me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

(d) Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. Inauit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit?

cit? itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxisset panem, dedit Jude Simonis Scariotis. Et post bucellam introivit in eum satanas: & dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixit ei. Quidam enim putabant, quia oculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Emec, ea que opus sunt nobis ad diem festum: aut ut egenis aliquid daret. Cum ergo accepisset ille bucellam, exiit continuo. Erat autem nox.

(e) Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificavit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

(f) Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Queretis me: & sicut dixi Judæis, Quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, & ut vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

(g) Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te modo sequi? Animam meam pro te ponam. Respondit Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.

(a) **T**heophylactus. Quia Dominus migraturus erat de præsentis sæculo, explicat qualem erga suos amicitiam gereret: unde dicitur: *Ante diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Beda.* Murimas siquidem festivitates Judæi habebant, sed apud eos insignior, atque celebrior erat paschæ festivitas: propter quod signanter dicit: *Ante diem festum paschæ. Augustinus* (tract. 55.) Pascha, non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum; opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque linguarum: quia enim pati Græce paschin dicitur, ideo pascha passio putata est, (1) ut hoc nomen à passione sit appellatum: in sua vero lingua, hoc est in Hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Dei quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transferunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cujus sanguine illinitis postibus nostris, idest cujus signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione hujus sæculi, tamquam à captivitate Ægyptiaca liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum de diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili sæculo ad ejus fundatissimum regnum. Hoc itaque nomen, idest pascha, velut interpretans nobis Evangelista dicit: *Sciens quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Ecce pascha, ecce transitus. *Chrysostomus* (hom. 69.) Non solum autem tunc sciens, sed olim. Transitum (2) autem ejus mortem vocat. Relicturus autem discipulos majorem eis demonstravit amorem, & hoc est quod

dicit: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*; hoc est, nihil dereliquit eorum quæ eum qui valde amat, decens est facere. Non autem à principio hoc fecit, sed majora postea adiecit, ut eorum augere familiaritatem, & multam eis præpararet consolationem ad ea quæ superventura erant; suos autem eos vocat secundum familiaritatis rationem, quia & alios suos dicit secundum conditionis rationem, ut cum dicitur supra: *Sui eum non receperunt.* Ad dicit autem, *Qui erant in mundo*; quia sui erant etiam defuncti, ut Abraham, Isaac, & Jacob, sed in mundo non erant. Hos ergo suos, qui erant in mundo, mansit amans continere, & tandem perfectam amicitiam circa eos ostendit, & hoc est, *In finem dilexit eos.* *Augustinus* (tract. 55.) Vel aliter, *In finem dilexit eos*; ut & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transfirent. Quid est enim, *In finem*, nisi in Christum? Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti: Rom. 10. finis perficiens, non interficiens. Video autem posse ista verba quodam humano modo etiam sic accipi tamquam usque ad mortem Christus dilexerit suos. Sed absit ut dilectionem morte finierit qui non est morte finitus, nisi forte sit ita intelligendum: Usque ad mortem dilexit eos; idest, usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. Sequitur, *Et cæna facta*, idest jam peracta, & ad convivantium mensam, usumque perducta. Non enim ita debemus intelligere cœnam factam, velut jam consumptam, atque transactam: adhuc enim cœnabatur cum surrexit, & pedes lavit discipulis: nam postea recubuit, & bucellam traditori dedit. Quod autem ait, *Cum jam diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Scariotis*, missio ista spiritualis suggestio est, & non sit

(1) Al. vel hoc. (2) Al. deest autem.

per aurem, sed per cogitationem; diabolicæ enim suggestiones immittuntur, & humanis cogitationibus immiscentur. Factum ergo jam fuerat in corde Judæ per immisionem diabolicam ut traderet discipulus magistrum. *Chrysostomus* (hom. 69.) Hoc autem quasi suspens interseruit Evangelista, quoniam eum qui jam prodere staturat, Dominus lavit: ostendit etiam proditoris multam nequitiam, quoniam (1) neque talis eum communicatio detinuit, quod maxime consuevit nequitiam detinere. *Augustinus* (tract. eod.) Locuturus autem Evangelista de tanta Domini humilitate, prius ejus celsitudinem voluit commendare: ad quod pertinet quod dicit *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus*: ergo & ipsum traditorem. *Gregorius* 3. Moral. (cap. 12.) Sciebat enim quod in manu sua ipsos etiam persecutores acceperat, ut ipse in se ad usum pietatis intorqueret quidquid eorum contra se malicia permessa sæviret. *Origenes* (tract. 32. in Joan.) *Omnia enim tradidit ei Pater in manus*, hoc est in opere ejus, & potestate. *Pater enim meus usque huc*, inquit supra 5. *operatur, & ego operor. Vel omnia tradidit ei Pater in manus* cuncta capiendes, ut quælibet ei famulentur. *Chrysostomus* (hom. 69.) Traditionem enim hic salutem fidei vocat. Cum autem audieris traditionem, nihil humanum suspiceris: eum enim qui ad Patrem est ostendit honorem, & concordiam. Sicut enim Pater ei tradidit, ita ipse Patri: unde *Paulus* 1. Corinth. 15. Cum tradiderit, inquit, regnum Deo, & Patri. *Augustinus* (tract. eod.) Sciens etiam quia à Deo exiit, & ad Deum vadit, nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret. *Theophylactus*. Quia ergo Pater omnia ei commisit in manus; id est, salutem ei commisit fidelium; decens reputabat quæcumque spectant ad salutem, illis ostendere. Sciens etiam, quod à Deo exiit, & ad Deum vadit, nullatenus ejus gloria minui poterat dum pedes discipulorum ablueret; neque enim gloriam usurpavit: qui enim dignitatem usurpant, minime condescendunt, ne dissipent quod incongrue sibi diripuerunt. *Augustinus* (ut supra.) Cum ergo illi Pater omnia dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lavit, & eum se sciret à Deo exisse, & pergere ad Deum, non Dei Domini, sed hominis servi implevit officium. *Chrysostomus* (hom. 69.) Hoc autem dignum erat, eo quod à Deo exiit; & ad Deum vadit, ut universum conculcasset tumorem; unde sequitur: *Surgit à cæna, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde, misit aquam in pelvim, &*

cæpit lavare pedes discipulorum; & extergere linteo, quo erat præcinctus. Vide qualiter humilitatem ostendit non solum in lavando pedes, sed etiam aliter. Non enim antequam recumberet, sed postquam resederunt omnes, tunc surrexit; deinde non solum lavit, sed vestimenta deposuit; linteum præcinxit, & pelvim implevit, & non alii impleri jussit, sed omnia operatur, ostendens quod cum omni studio oportet talia facere. *Origenes* (tract. 32.) Mystice autem prandium (2) primus cibus esse dignoscitur; & ante terminum diei spiritualis, qui in vita præsentis consideratur, & his qui introducuntur, conveniens existit: cæna vero finalis; & his qui jam ultra progressi sunt apponitur. Aliter quoque poterit quis asserere prandium fore intellectiorem Scripturarum antiquarum, cænam vero recondita in novo testamento mysteria. Puto autem quod qui una cum Jesu cenant, & in finali vitæ præsentis die secum convivantur, egent lavacro quodam, (3) non utique erga quod primorum, ut ita loquar, corporis, & animæ, sed quoad ultima, & postrema, quæ terræ necessario hærent. Dicit autem, quod *cæpit lavare pedes*: nam postmodum lavit, & finivit loturam: quia pedes Apostolorum fuerunt contaminati, juxta illud *Matth. 26.*, Omnes vos scandalizabimini ista nocte in me. Postea autem perfecit eos lavare, purgans eos, ut ultra non scendantur. *Augustinus* (tract. 55.) Posuit autem vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset semetipsum exinanivit; præcinxit se linteo, qui formam servi accepit; misit aquam in pelvim unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum; linteo autem, quo erat præcinctus, pedes quos laverat terxit, qui carne qua erat indutus; Evangelistarum vestigia confortavit; & linteo quidem ut se præcingeret, posuit vestimenta, quæ habebat; ut autem formam servi acciperet, quando semetipsum exinanivit; non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit: crucifigendum sane, suis expoliatus est vestimentis, & mortuus involutus est linteis, & tota ejus passio nostra purgatio est.

(b) *Origenes* (tract. 32.) Sicut medicus plurimum ægrotorum intentus curæ, ab his qui magis indigent, propriam curam incipit; sic & Christus, qui scædos abluir pedes discipulorum, exorditur ab his qui magis erant scædi; & sic ultimo venit ad Petrum, quasi minus aliis indigentem lotura pedum; unde dicitur: *Venit ergo ad Simonem Petrum*: cui quodammodo ad resistendum pene munda pedum conscientia persuade-

(1) Al. neque salutis, Nicolai legit falsis. (2) Al. deest primus. (3) Legit Nicolai non utique quoad prima.

debat; unde sequitur: *Et dixit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Augustinus* (tract. 56.) *Quid est tu, quid est mihi? Cogitanda sunt potius quam dicenda; ne forte quod ex his verbis aliquatenus quidem digne concepit anima, non explicet lingua. Chrysostomus* (hom. 69.) Vel Petrus primus erat, sed credibile est proditorem stultum existentem ante eum recubuisse; quod Evangelista significavit cum dixit, *Cœpit lavare*; deinde, *Venit ad Petrum. Theophylactus*. Ex quo patet quod non primitus lavit Petrum; ex ceteris vero discipulis nullus tentavisset ante Petrum lavari. *Chrysostomus* (hom. 69.) Quæretur autem utique quis quare nullus eum aliorum prohibuit, sed solus Petrus; quod non parvi amoris, & verecundiæ erat. Ex hoc igitur mihi videtur prius solum proditorem lavisse; deinde ad Petrum venisse, & alios discipulos per eum de reliquo castigatos. Si enim quemquam ex ceteris lavare cœpisset, prohibuisset Dominum, & dixisset quæ Petrus dixit. *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Omnes porrigebant pedes, (1) decerentes quod tantus non irrationabiliter eorum lavaret pedes: solus autem Petrus nullam aliam considerationem conferens, tamquam reverens Jesum, non præbebat pedes suos ad lavandum: sæpe enim Scriptura designavit Petrum fervidum ad insinuandum quæ sibi visa sunt utiliora, & meliora. *Augustinus* (tract. 56.) Vel aliter. Non debemus putare hoc Petrum inter ceteros formidasse, atque recusasse, & cum id alii ante ipsum libenter, vel æquanimiter fieri permisissent: non enim ita intelligendum est quasi aliquibus jam lavisset, & post eos venisset ad primum: quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? sed quod ab illo ante perit. Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit, venit ad eum à quo cœpit, id est ad Petrum: & tunc Petrus expavit; quod etiam qui libet eorum expavesceret.

Sequitur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Chrysostomus* (hom. 69.) Id est (2) humilitatem hujus doctrinæ, & quomodo humilitas sufficit in Deum perducere. *Origenes* (ut supra.) Vel insinuat Dominus quod hoc erat mysterium. Lavando enim, & exsiccando pedes eorum, faciebat eos decoros, debentes evangelizare honesta, ut ostendere valeant iter (3) sanctum, ac pergere per eum qui dixit infra 14. *Ego sum via*. Oportebat autem lavari pedes discipulorum à Jesu deponente vestimenta, ut mundos pedes mundiores efficiat, vel ut immunditiam pedum discipulorum suscipiat in proprium corpus per linteum, quo solo præinctus manebat: ipse namque languores

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Nicolajus habet considerantes; (2) Idem corrigi utilitatem. (3) Al. factum.*

nostros portavit. Attende etiam, quod cum debeat pedes discipulorum abluere, non aliud tempus elegit quam cum diabolus jam intraverat in cor Judæ; ut eum proderet, & futura pro hominibus dispensatio imminerebat: nam ante hoc non erat opportunum pedes discipulorum lavari à Jesu. Quis enim pedum eorum sordicenti intermedii temporis usque ad passionem lavasset? Sed neque tempore passionis, alter enim Jesus non aderat, qui pedes eorum lavaret; sed neque post dispensationem; illo namque tempore Spiritu Sancto superveniente, eorum lori sunt pedes. Hujus ergo mysterii, dicit Dominus Petro: *tu non es capax; sed post hæc nosces, cum illud perceperis illustratus. Augustinus* (tract. eod.) Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri, quod cur fieret ignorabat; sed usque ad suos pedes humilem Christum videre non potest sustinere: nam sequitur: *Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum; hoc est, numquam hoc pariat. Hoc quippe in æternum non fit quod numquam fit. Origenes* (tract. 32.) Ex hoc autem accipimus exemplum, quoniam possibile est, quemquam secundum purum propositum dicere propter ignorantiam quod sibi non prodest. Petrus enim ignorans hoc esse conveniens, primo quidem quasi dubitans suaviter dixit: *Domine, tu mihi lavas pedes? secundo: Non lavabis mihi pedes in æternum: quod erat prohibitivum operis perducens eum ad habendum partem cum Jesu: in quo etiam non tantum Jesum arguit inconvenienter lavantem pedes discipulorum, sed etiam condiscipulos indecenter suos pedes porrigentes. Cum ergo non esset expediens Petro proprium responsum, non permisit illud Dominus verificari: nam subditur: *Respondit ei Jesus: Si non laveris te, non habebis partem mecum. Augustinus* (ut supra.) Ita dictum est, *Si non laveris te*, cum de solis pedibus ageretur; quomodo dici solet; *Calcas me*, quando sola planta calcatur. *Origenes* (tr. 32. in Joan.) Qui autem recusant hæc, & similia tropologizare, dicant quomodo probabile est eum qui ob reverentiam Jesu dixit, *Non lavabis mihi pedes in æternum*, non habiturum partem cum Dei Filio, propter non lavari pedes ab eo, sicut propter immane scelus: & ideo præstandi sunt pedes, id est mentis affectus, lavandi à Jesu, ut sint pedes nostri decori, & præsertim cum amulantes potiora dona, volumus annumerari eis qui evangelizant bona. *Chrysostomus* (hom. ead.) Ideo autem non dixit cujus gratia hoc faciebat; sed minas imposuit, quia ille nequaquam persuasus esset: audiens enim, *Scies autem postea*, non dixit, *Doce igitur me ut permittam; sed**

a 3

quan-

quando comminatus est id quod maxime timebat, scilicet separari ab eo, tunc permisit. *Origenes* (ubi supra.) Hoc dicto utemur contra eos qui indiscretius se facere statuerunt quod eis non prodest: non ostendendo illis quod non sunt habitaturi partem cum Jesu, dum præsumptuosum decretum observant, admonebimus illos ne immorentur male decretis, etiam si jurejurando ex multo impetu, illud firmaverunt. *Augustinus* (tract. eod.) At ille amore, & timore perturbatus plus expavit Christum sibi (1) negari quam usque ad suos pedes humiliari: unde sequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed & manus, & caput.* *Origenes* (tract. 32; ibid.) Manus autem lavare volebat Jesus, contemnens quæ dicebantur *Matth. 15.* quoniam „discipuli qui non lavant manus, cum panem „manducant;“ caput autem submergi volebat, in quo imago, & gloria Patris extiterat: satis est autem ei ut pedes lavandos porrigeret: unde sequitur: *Dicit ei Jesus, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.* *Augustinus* (tract. eod.) Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare: homo enim in baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino; verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, (2) ubi ex humanis rebus afficimur, ut si dixerimus, „quia peccatum non habemus, nos „ipsum decipiamus:“ *1. Joan. 1.* Si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lavit, nobis peccata dimittit usque ad pedes, quibus conversamur in terra. *Origenes* (ubi supra.) Impossibile autem puto non contaminari extrema animæ, & infima ejus, quamquam quoad homines perfectus quis esse putetur: plurimi autem, & post baptismum implentur pulvere scelerum usque ad verticem; qui vero legitime discipuli Christi sunt, erga solos pedes indigent lavatione. *Augustinus* (3) ad Seleucianum (epist. 108.) Ex hoc autem quod hic dicitur, intelligitur quod jam Petrus baptizatus fuerat: intelligimus enim ejus discipulos, per quos baptizabat, jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quando magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim renuit ministerium baptizandi, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humilitatis ministerio, quando eis pedes lavit: unde sequitur: *Et vos mundi estis, sed non omnes.* *Augustinus* (tract. 38.) Hoc quid sit ne quæramus, ipse Evangelista patefecit adjungens: *Sciebat enim quisnam esset qui*

traderet eum: propterea dixit: *Non estis mundi omnes.* *Origenes* (ut supra.) Quod ergo dicit, *Vos mundi estis*, refertur ad undecim; quod vero subditur, *Sed non omnes*, dicitur propter Judam existentem immundum: primo quidem quia pauperes non erant sibi curæ, sed fur erat; deum diabolo ingresso in cor ejus, ut proderet Christum. Lavat autem pedes postquam mundi erant: quoniam gratia transcendit necessitatem, &c, sicut dicit *Joannes Apoc. 22.* „mundus „mundificetur adhuc.“ *Augustinus* (tract. 58.) Vel quia ipsi discipuli, cum loti essent, non opus habebant nisi pedes lavare: quia dum in isto sæculo vivit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans contrahit. *Chrysostomus* (hom. 69.) Vel aliter. Non dicit eos mundos, ut à peccatis erutos æstimes, victima nondum oblata; sed eam quæ cognitionis est rationem dicit: jam enim ab errore Judaico eruti erant.

(c) *Augustinus* (tract. 58.) Memor Dominus se promississe scientiam facti sui Petro, dicens, *Scies autem postea*, quid sit quod fecit, docere nunc incipit: unde dicitur: *Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?* *Origenes* (tract. 32.) Quid vel interrogative proferatur, ut ostendat facti magnitudinem, vel imperative, ut eorum erigat intellectum. *Alcunus.* Mystice autem impleta redemptionis nostræ purgatione per sanguinis sui effusionem, accepit vestimenta sua, tertia die de sepulcro resurgens, & eodem corpore jam immortalis vestitus; & cum recubisset ascendens in cælum in dextera paterna divinitatis recumbens, inde venturus est ad judicandum. *Chrysostomus* (hom. 70.) Non autem adhuc ad solum Petrum, sed ad omnes loquitur dicens: *Vos vocatis me, Magister, & Domine*: in quo eorum judicium assumit: deinde ut non illorum gratiæ esse putentur hæc verba, subjungit: *Et bene dicitis, sum etenim.* *Augustinus* (tract. eod.) Homini præceptum est *Prov. 27.* „Non te laudet os tuum, sed laudet „te os proximi tui:“ periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest recte dici arrogans Deus: nobis namque expedit Deum nosse, non illi; nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegavit. Quomodo autem arrogantiam veritas timet? Et quidem quod magistrum se dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil quam hominem crederet, quoniam

(1) *Al.* negare. (2) *P. Nicolai* legit ubi ex humanis rebus afficimur, & sic afficimur ut si dixerimus &c. (3) *Idem* corrigi ad Seleuciam.

niam id profitetur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus usque adeo sine arrogantia proficiuntur, ut professores vocentur; quod vero Dominum discipulorum se dicit, cum sint secundum sæculum ingenui, quis ferat in homine? Sed cum Deus loquitur, nulla est elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subjacere utile est illi celsitudini, servire veritati. Ideo bene ergo dicitis, vocando me Magistrum, & Dominum, quia sum: nam si non essem quod dicitis, male diceretis. *Origenes* (tract. 32.) Et illi quidem non bene dicunt, Domine, quibus dicitur Math. 7. „Disceditis, à me qui operamini iniquitatem.“ sed Apostoli bene dicunt, *Magister, & Domine*: non enim eis nequitia (1), dominabatur, sed Verbum Dei.

Sequitur: *Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* *Chrysostomus* (hom. 70.) A majoribus rebus accipit exemplum, ut quod minus est operemur: nam ipse quidem Dominus est; nos autem ad conservos facimus, si fecerimus; & ideo subdit: *Exemplum enim dedit vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos facitis.* *Beda.* Primum Dominus egit factis quod postmodum docuit verbis, secundum illud Act. 1. „Cœpit Jesus facere, & docere.“ *Augustinus* (tract. 58.) Hoc est, beate Petre, quod nesciebas; hoc tibi postea sciendum promisit. *Origenes* (tract. 32.) Considerandum vero est si necessarium est quemlibet volentem disciplinam Jesu perficere, velut debitum opus proficere lavacrum sensibilem pedum: propter hoc (2) quod dicit: *Debetis ad invicem lavare pedes.* Sed hic mos vel non fit, vel admodum raro. *Augustinus* (tract. eodem.) Est enim apud plerisque consuetudo hujus humilitatis, cum se invicem hospitio suscipiunt, & faciunt hoc sibi invicem fratres, etiam opere ipso visibili. Multo enim melius est, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur; vel, si jam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, numquid etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Sed confiteamur invicem delicta nostra, invicem nos delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus; atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Hoc lavacrum spirituale pedum, de quo dictum est, principaliter quidem à nullo nisi à solo Jesu potest effici, secundario vero à discipulis ejus, quibus dixit: *Vos debetis ad in-*

vicem lavare pedes: Jesus enim lavit pedes discipulorum in quantum Magister, & servorum in eo quod Dominus. Hic autem est finis magistri, ut discipulum faciat sicut se; quod de Salvatore apparet, qui præ ceteris magistris, & dominis, vult ut fiant ejus discipuli quasi magister, & dominus, non habentes spiritum servitutis, sed spiritum filiationis, in quo clamant, „Abba, Pater.“ Rom. 8. Prius ergo quam fiant & magister, & dominus, egent lavacro pedum, velut insufficientes discipuli, & adhuc sapientes spiritum servitutis; cum autem aliquis eorum statum magistri attingit, & domini, tunc imitari poterit eum qui lavit discipulorum pedes, ac lavare pedes per doctrinam quasi magister. *Chrysostomus* (hom. ead.) Adhuc autem provocans eos ad lavandum pedes, subjungit: *Amen amen dico vobis; non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum*; quasi dicat: Si ergo hæc à me facta sunt, multo magis à vobis oportet hæc fieri. *Theophylactus.* Necessario etiam hic Apostolos admonet: quia enim ad dignitates habebant attingere, & hic quidem majores, hic minores, ne insurgant ad invicem, serenat conscientiam omnium. *Beda.* Quia vero scire bonum, & non facere, non pertinet ad beatitudinem, sed ad condemnationem, secundum illud Jacob. 4. „Scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi.“ subjungit: *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* *Chrysostomus* (hom. cit.) Nam scire quidem omnium est, facere vero non omnium. Deinde proditorem non manifeste redarguit, sed obumbrate, cum subdiatur: *Non de omnibus vobis dico.* *Augustinus* (tr. 59.) Quasi dicat: Est inter vos qui non erit beatus, neque facit ea. *Ego scio quos elegerim.* Quos, nisi eos qui beati erunt, faciendo quæ præcepit? Non est igitur Judas electus. Quid est ergo quod alio loco (supra 6.) dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi?* An ipse ad aliquid est electus, ad quod erat utique necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua dicit: *Beati eritis, si feceritis ea.* *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Non recte existimo posse referri quod dicitur, *Non de omnibus vobis dico*, (3) ad hoc quod dictum est, *Beati eritis, si feceritis ea*; totum enim hoc & de Juda, & de quolibet alio verum est dicere, *Beatus talis, si fecerit hoc.* Reducemus autem hæc ad illud dictum: *Non est servus major domino suo, nec Apostolus major eo qui misit illum.* Judas enim, cum esset servus peccati, non erat servus divini Verbi, nec Apostolus, diabolo ingresso in cor ejus. Cum ergo Dominus novisset qui sunt sui, alienos à se non novit: propter quod non ait, *Ego scio cunctos præsentis; sed ego scio quos*

(1) Al. dominabitur. (2) Al. omittitur quod. (3) Al. ad quod.

quos elegerim ; quasi dicat : Electos meos novi. *Chrysoſtomus* (hom. 70.) Deinde ut non multos contristet ſuo ſermone , ſubjungit : *Sed ut impleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem , levabit calcaneum ſuum contra me :* oſtendens quod non ignorans traditur ; quod maxime ſufficiens erat Judam retinere. Et non dixit , Tradet me ; ſed *levabit contra me calcaneum ſuum* ; dolum , & occultationem inſidiarum repræſentare volens. *Auguſtinus* (tract. 59.) Quid eſt enim , *Levabit calcaneum ſuum ſuper me* , niſi conculcavit me ? in quo Judas traditor ejus attingitur. *Chryſoſtomus* (hom. ead.) Dicit autem , *Qui manducat mecum panem* ; id eſt , qui à me nutritus eſt , qui mea menſa communicavit : ut ſi quando à famulis , aut aliquibus vilioſibus patiamur aliquid malum , non ſcandalizemur , reſpicientes Judæ exemplum , qui inſinitis potitus bonis , in contrarium remuneravit benefactorem. *Auguſtinus* (tract. eod.) Illi ergo qui electi erant ; manducabant Dominum ; ille manducabat panem Domini contra Dominum : illi vitam , ille pœnam. „ Qui enim manducat indigne (ait Apoſtolus 1. Cor. 6. rinth. 11.) judicium ſibi manducat. “

Sequitur : *Amodo dico vobis priuſquam fiat , ut cum factum fuerit credatis quia ego ſum* , de quo ſcilicet illa Scriptura præceſſit. *Origenes* (tract. 32. in Joan.) Non autem dictum eſt Apoſtoliſ ; *Ut credatis* , quaſi non credentibus ; ſed dictum eſt tamquam æquipolleat ei quod eſt ; ut credentes operemini , perfeverantes in credulitate , nec aliquam occaſionem ad repulſam captantes : ſuper ea enim quæ obtinebant diſcipuli ad fidem ſcientia , hoc etiam adepti ſunt , videre perfici Scripturam prædictam. *Chryſoſtomus* (hom. 71.) Quia ergo diſcipuli exituri erant ad prædicandum , & multa paſſuri , duobus modis eos conſolatur : uno modo à ſeipſo , cum dicit , *Beati eritis , ſi feceritis ea* ; alio vero modo conſolatus eſt eos ab aliis , eo ſcilicet quod ab hominibus multa potentur procuratione : unde ſubdit : *Amen amen dico vobis : qui accipit , ſi quem miſero , me accipit ; qui autem me accipit , accipit eum*

qui me miſit. *Origenes* (ubi ſupra.) Qui enim recipit quem mittit Jeſus , Jeſum , qui in miſſo conſiſtit , recipit ; qui autem Jeſum recipit , Patrem recipit. Igitur qui recipit quem mittit Jeſus , mittentem recipit Patrem. Poſſe etiam & hic ſermo fore : Qui recipit quem ego miſero , uſque ad mei receptionem attingit ; qui vero non per aliquem Apoſtolorum meorum me recipit , ſed recipit me venientem ad animas ; Patrem recipit , ut non tantum ego in eo maneam , ſed & Pater. *Auguſtinus* (tract. eod.) Arriani autem cum hoc audiunt , ſtatim ad gradus ſui dogmatis currunt , dicentes : Quantum Apoſtolus diſtat à Domino , tantum Filius à Patre. Sed ubi Dominus dixit ſupra 10. *Ego , & Pater unum ſumus* , nullam diſtantiæ ſuſpicionem reliquit. Quoniam ergo nos accepturi ſumus hæc verba dominica , *Qui me accipit , accipit eum qui me miſit* , quod unius naturæ ſunt Pater , & Filius , conſequens videbitur , quia dixit , *Qui accipit , ſi quem miſero , me accipit* , (1) ut unius naturæ ſint Filius , & Apoſtolus. Ita dixiſſe poſſit videri : *Qui accipit , ſi quem miſero , me ſecundum hominem accipit ; qui autem me ſecundum Deum accipit , accipit eum qui me miſit.* Sed cum iſta dicebat , non ab illo naturæ unitas , ſed in eo qui mittitur , mittentis commendabatur auctoritas. Si ergo attendas Chriſtum in Petro , diſcipuli præceptorem ; ſi autem Patrem in Filio , invenies unigeniti genitorem.

(d) *Chryſoſtomus* (hom. 71.) Quia Dominus Apoſtoliſ debentibus orbem terrarum univerſum percurrere , exhibuerat duplicem conſolationem prædictam , cogitans quod utraque proditor privatus eſt , turbatur ; & hoc ſignificat Evange- liſta dicens : *Cum hæc dixiſſet Jeſus , turbatus eſt ſpiritu , & proteſtatus eſt , & dixit : Amen amen dico vobis , quia unus ex vobis me tradet.* *Auguſtinus* (tract. 60.) Non illi hoc tunc primum venit in mentem ; ſed quia proditorem jam fuerat expreſſurus , ut non lateret in ceteris , ideo turbatus eſt ſpiritu ; & quia ipſe traditor jam fuerat exiturus , ut Judæos , quibus Dominus ab eo

tra-

(1) *Al.* & unius naturæ ſunt Filius , & Apoſtolus , ita dixiſſe &c. *Sic legunt totam hanc appendicem omnia quæ vidimus vetera exempla ; aliter autem , & clariori ſenſu habet Nicolai in hunc modum.* Arriani autem cum hoc audiunt , ſtatim ad illos gradus ſui dogmatis currunt quibus non aſcendunt in vitam , ſed præcipitantur in mortem , dicentes : Quantum Apoſtolus diſtat à Domino , tantum Filius à Patre. Sed ubi Dominus dixit , *Ego & Pater unum ſumus* , nullam diſtantiæ ſuſpicionem reliquit. Quoniam ergo nos modo accepturi ſumus hæc verba dominica , *Qui me accipit , accipit eum qui me miſit* ? Si enim voluerimus intelligere quod unius naturæ ſunt Pater , & Filius , conſequens videbitur , quia dixit , *Qui accipit , ſi quem miſero , me accipit* , ut unius naturæ ſit Filius , & Apoſtolus. Proinde ita dixiſſe poſſit videri. *Qui accipit , ſi quem miſero , me ſecundum hominem accipit ; qui autem me ſecundum Deum accipit , accipit eum qui me miſit.* Sed cum iſta dicebat , non ab illo naturæ unitas , ſed in eo qui mittitur , mittentis commendabatur auctoritas. Si ergo attendas Chriſtum in Petro , invenies diſcipuli præceptorem ; ſi autem Patrem in Filio , invenies Unigeniti genitorem.

traderetur, adduceret. Turbavit eum imminens passio, & periculum proximorum, & traditoris impendentis manus, cuius fuerat præcognitus animus. (a) Hoc etiam Dominus significare sua turbatione dignatus est, quod quando ex falsis fratribus aliquos separari, etiam ante messem, urgens causa compellit, fieri sine Ecclesie turbatione non possit. Turbarus est autem non carne, sed spiritu: spiritus enim in huiusmodi scandalis non perversitate, sed caritate turbatur, ne forte in separatione aliquorum zizaniorum, simul aliquod eradicetur & triticum. (b) Sive ergo ipsum Judam pereuntem miserando, sive sua morte appropinquante turbatus est, non animi infirmitate, sed potestate turbatur: non enim aliquo cogente turbatur, sed turbavit semetipsum, ut supra dictum est. Quod autem turbatur, infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, consolatur, ut si qui suorum morte imminente turbantur, non se reprobos putent. *Origenes* (tract. 32.) In eo enim quod dicit, *Turbatus est spiritu*, quod humanum est, scilicet passio, proveniebat ab exuberantia spiritus: si enim sanctus quilibet in spiritu vivit, & agit, & patitur, quanto magis hæc dicenda sunt de Jesu sanctorum (1) præmiatore? *Augustinus* (tract. 60.) Pereant igitur argumenta Stoicorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animorum; qui profecto, sicut vanitatem æstimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem. Turbetur plane animus Christiani, non miseria, sed misericordia. (c) Dicit autem, *Unus est vobis*, numero, non merito; specie, non virtute. *Chrysofomus* (hom. 71.) Quia vero non nominatim dixit, rursus in omnes inducit timorem: unde sequitur: *Aspiciant ergo discipuli ad invicem, hæsitantes de quo diceret.* Et nimirum nullius sibi ipsis conscii mali, tamen (2) enuntiationem Christi propriis cogitationibus credibiliorem putabant. *Augustinus* (tract. 61.) Sic etiam in eis erat erga magistrum suum pia caritas, ut tamen eos humana, alterum de altero, stimularet infirmitas. *Origenes* (tract. 32.) Reminiscabantur etiam, ut homines existentes, quoniam alterabilis est affectus adhuc provectorum, ac susceptibilis appetitus contrariorum his quæ prius voluerat. *Chrysofomus* (hom. ead.) Omnibus autem tremantibus, & ipso vertice, scilicet Petro, formidante, Joannes velut dilectus recubuit in sinu Jesu: unde sequitur: *Erat ergo recubens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.* *Augustinus* (tract. eod.) Ipse est Joannes, cuius est hoc Evangelium, sicut postea manifestat. Erat enim hæc eorum consuetudo qui sa-

cras nobis litteras ministrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad seipsum veniret, tamquam de alio loqueretur. Quid enim deperit veritati, quando & res ipsa dicitur, & quodammodo dicentis jactantia devitatur? *Chrysofomus* (hom. cit.) Si autem huiusmodi familiaritatis causam quæris discere, amoris res erat: propterea dicit, *Quem diligebat Jesus*: quamvis enim & alii amarentur, tamen iste plus aliis. *Origenes* (ut supra.) Æstimò autem quod etiam hoc protendit, quod Joannes (3) recubens Verbo, ac in secretioribus pauans incumbere gremiis Verbi. *Chrysofomus* (hom. ead.) Volebat etiam ostendere seipsum esse alienum a crimine; & hoc etiam dicit, ne æstimes quod Petrus ei ut majiori existenti inhueret: nam sequitur: *Innuit ergo huic Simon Petrus, & dicit ei: Quis est de quo dicit?* Ubique enim invenitur Petrus ab amore impetum faciens; & quia primo increpatus est, non locutus est, sed mediante Joanne vult discere. Ubique enim Scripturam ostendit Petrum fervidum, & familiaritatem habentem ad Joannem. *Augustinus* (tract. eod.) Notanda autem locutio est, dicere aliquid non sonando, sed tantummodo innuendo. *Innuit*, inquit, & dicit; id est, innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut illud, „Dixerunt apud semetipsos;“ quanto magis innuendo, ubi jam foris qualibuscumque signis promitur quod fuerit corde conceptum? *Origenes* (tract. 32.) Vel primo innuit, & deinde non contentus nutu, dixit illi: *Dic quis sit de quo dicit.*

Sequitur: *Itaque cum recubisset ille super pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est?* *Augustinus* (tract. 61.) Quod autem nunc supra pectus dicit, paulo supra dixerat in sinu. Vel aliter. Primo quidem jacens in sinu Jesu superascendit, & incubuit supra pectus; quasi si non incubisset in pectore, sed remansisset jacens in sinu, nequaquam Dominus ei tradidisset verbum quod Petrus scire cupierat. Per hoc ergo quod ultimo supra pectus incubuit, exprimitur tamquam per majorem, & abundantioram gratiam, specialis Jesu discipulus esse. *Beda.* Quod autem in sinu & supra pectus recubuit, non solum fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, quod scilicet inde vocem sumeret, quam postmodum cunctis sæculis inauditam emitteret. *Augustinus* (ut supra.) Per sinum enim quid aliud significatur quam secretum? Hic est utique pectoris sinus, sapientiæ secretum. *Chrysofomus* (hom. ead.) Neque autem tunc nominatim proditorem Dominus manifestavit: nam sequitur:

S. Thom. Oper. Tom. IX.

b 3

Ref-

(1) Nicolai primicerio. (2) Al. æmulationem. (3) Al. incumbens.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 61. in Joannem. (b) Et iterum tract. 60. (c) Tract. 61.

Respondit Iesus: Ille est cui intinctum panem porrexero. Et modus ipse manifestationis (1) conversurus erat: quia enim (2) ob mensationem verecundatus non est, eodem pane communicans, verecundari debuit. Sequitur: *Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Scariothis.* (a) Non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas solus Christi corpus accepit: intelligendum est enim quod jam eis omnibus distribuerat Dominus sacramenta corporis, & sanguinis sui, ubi & ipse Judas erat, sicut Lucas narrat; at demum ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis Dominus per buccellam tinctam, atque porrectam suam exprimit traditorem; fortassis per panis tinctionem illius significans fictionem: non enim omnia quæ tinguuntur abluuntur, sed ut inficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquid hæc significat tinctio, eidem bono ingratum merito est secuta damnatio: sequitur enim: *Et post buccellam, tunc introivit in eum satanas.* Origenes (tract. 32.) Attende, quod primo quidem non introivit satanas in Judam, sed immisit in cor ejus solum ut proderet præceptorem; post panem autem in eum ingressus est. Quamobrem nobis cavendum est ne diabolus intrudat in cor nostrum aliquid ignitorum telorum suorum: nam si intruserit, insidiatur deinde ut & ipse introeat. Chrysostomus (hom. ead.) Donec enim fuit in collegio, non audebat insilire, sed extrorsum immittebat; quando vero eum manifestum fecit, & expulit, libere in eum de cetero exilivit. Augustinus (tract. 62.) Vel intravit in eum, ut sibi jam traditum plenius possideret: neque enim non in illo erat, quando ad Judæos de pretio tradendi Dominum pactus est, cum Lucas dicat cap. 22., Intravit autem satanas in Judam; & „ abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum. “ Talis jam venerat ad cœnandum; sed post panem introivit in eum, non ut adhuc alienum tentaret, sed ut proprium possideret. Origenes (ut supra.) Dicebat enim, ut æstimo, propter panis exhibitionem auferri ab indigno bonum quod se habere credebat; quo privatus factus est capax ingressus satanæ in ipsum. Augustinus (tract. 62.) Dicunt autem aliqui: Ita ne hoc meruit panis porrectus de mensa Christi, ut post illum intraret in discipulum satanas? Quibus respondemus, hinc potius nos doceri quam sit cavendum male accipere bonum: si enim corripitur qui non dijudicat, hoc est non (3) discernit à ceteris cibi Domini corpus; quomodo damnatur qui ad ejus mensam

tingens se amicum; accedit inimicus?

Sequitur: *Et dicit ei Iesus: Quod facis, fac citius.* Origenes (tract. 32.) Cui autem id ambiguum est, (4) quoniam potuit vel Judæ, vel satanæ Dominus dixisse; *Quod facis, fac citius,* provocans adversarium ad pugnam, vel preditorem ad subministrandum dispensationi, quæ erat futura salubris sæculo? quam non amplius tardari, nec protrahi, sed pro posse maturari volebat. Augustinus (tract. 42.) Non tamen præcepit facinus, sed prædixit; non tam in perniciem perfidi sæviendo, quam ad salutem fidelium festinando. Chrysostomus (hom. ead.) Hoc enim quod dicit, *Quod facis, fac citius,* non præcipientis est, neque consiliantis, sed exprobrantis, & ostendentis quoniam ipse nolebat suam proditionem impedire. Sequitur: *Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.* Multam utique quis hic dubitationem inveniet, si interrogantibus discipulis, *Quis est?* dixit, *Cui ego intingens panem dabo,* & tamen non intellexerunt: nisi dicatur, quod latenter dixit, ut nullus audiret; & propterea supra pectus Joannes residens interrogat, quasi ad aurem, ut non fieret proditor manifestus. Fortasse enim si Christus eum manifestum fecisset, Petrus utique eum interfecisset. Propterea dicit, quod nullus cognovit recumbentium, sed neque Joannes nequaquam enim putavit quod discipulus in tantum iniquitatis prodiret: quia enim procul à tali iniquitate erat, non de aliis hoc suspicabatur. Veram igitur causam eorum quæ à Christo dicta sunt ignoraverunt. Quid autem æstimarent, ostendit Evangelista, cum subdit: *Quidam putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum; aut ut egenis aliquid daret.* Augustinus (tract. 62.) Habebat ergo Dominus loculos, & à fidelibus oblata conservans, & suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, (5) ut intelligeremus, quod præcepit, non cogitandum esse de crastino, non ad hoc esse præceptum ut nihil pecuniæ servetur à sanctis; sed ne Deo propter ista serviatur, & propter inopiæ timorem justitia deseratur. Chrysostomus (hom. 71.) Et nimirum nullus discipulorum pecunias afferebat; sed per hoc quod dicit hic, occulte insinuat quod quædam mulieres eum de suis facultatibus nutriebant. Qui autem non peram, non virgam, non æs jubet deferre, loculos ferebat ad inopum ministerium; ut discas quoniam valde pauperem, & mundo crucifi-

(1) Pater Nicolai legit conversivus. (2) Idem habet commensationem. (3) Al. discernit.

(4) Al. quod. (5) Al. nisi, Nicolai autem ubi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Augustinus tract. 62.

sum, hujus oportet partis multam facere pro-
 nationem: multa enim ad nostram dispensans
 doctrinam agebat. *Origenes* (tract. 32.) Sic igitur
 Judæ Salvator dicebat, *Quod facis, fac ci-
 tius*; ac proditor in hoc tantum ad præsens obe-
 dit magistro: accepto namque pane nullam
 traxit moram: unde sequitur: *Cum ergo accepisset
 ille buccellam, exiit continuo. Et vera exiit,
 non solum recedendo de domo in qua tenebatur;
 sed omnino egressus est à Jesu. Ego autem opi-
 nor, quod post panem ingressus satanas in Ju-
 dam, non tolerabat in eodem loco cum Jesu esse:
 nulla namque conformitas est Jesu ad sa-
 ranam. Non frustra autem requiram, quare su-
 per hoc quod est, *Et accipiens panem*, non ad-
 jicitur, *Et manducans*. Numquid igitur accep-
 to pane non manducavit Judas? Post panem
 enim forsitan acceptum à Juda, non esum, qui
 semel in cor ejus immiserat, ut magistrum pro-
 dat, timore ductus ne quod immisissum fuerat
 evanesceret usu panis, quam cito panem Judas
 recepit, introivit in eum, & statim domum
 excessit. Aliter quoque non inepte dicitur, quod
 sicut qui indigne manducat panem Domini, aut
 bibit ejus calicem, in præjudicium sibi com-
 edit, atque bibit; sic panis (1) Jesu datus aliis
 fuit ad salutem, Judæ in domum, ut post pa-
 nem intraret in eum satanas. *Chrysostomus* (ut
 supra.) Subdit autem, *Erat autem nox*, ut dis-
 eas Judæ temeritatem, quoniam neque tempus
 eum tenuit abs impetu. *Origenes* (tract. 32.)
 Nox etiam sensibilibus instat: exitus obductæ noc-
 tis in anima Judæ: *Gregorius 2. Moral.* (cap. 2.)
 At qualitate enim temporis, finis exprimitur ac-
 tionis, dum non rediturus ad veniam, ad tra-
 ditionis perfidiam nocte Judas exiit: perhibetur.
 (e) *Origenes* (tract. 32.) Post evenientia ex
 prodigiis, necnon ex transfiguratione præconia;
 initium glorificandi Filii hominis fuit exitus Ju-
 dæ à loco ubi morabatur. Jesus cum satana,
 qui eum ingressus est: unde dicitur: *Cum ergo
 exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius
 hominis*. Non enim immortalis unigeniti Verbi,
 sed hominis qui factus est ex semine David,
 gloria hic narratur. Si enim in morte Christi
 glorificantis Deum illud ad Coloss. 2. verum
 est, „ Exuens principatus, & potestates, tra-
 „ duxit confidenter triumphans (2) in ligno;
 „ & illud ibid. 10. „ Concilians per sanguinem
 „ crucis suæ, sive quæ in terris, sive quæ in
 „ cælis sunt: „ in his omnibus glorificatus est
 Filius hominis. Deo etiam glorificato in eo: un-*

de sequitur: *Et Deus clarificatus est in eo*: quia
 non est Christum glorificari, nisi cum eo quo-
 que glorificetur & Pater. At quoniam quicum-
 que glorificatur, ab aliquo glorificatur; si quæ-
 ras de eo quod clarificatus est Filius hominis, à
 quo, respondens subdit: *Si Deus clarificatus est
 in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso*. *Chry-
 sostomus* (homil. 71.) Hoc est per seipsum, non
 per alium. Sequitur: *Et continuo clarificabit eum*;
 quasi dicat: Non post longum tempus, sed con-
 festim in ipsa cruce ea quæ clara sunt appare-
 bunt. Sol namque aversus est, petre scissæ sunt,
 multa corpora eorum qui dormierant surrexerunt.
 Hac autem via eas quæ ceciderant, cogitationes
 discipulorum restituit, & suadet non solum (3)
 non tristari, sed etiam lætari: *Augustinus* (tract.
 63.) Vel aliter. Exeunte immundo, omnes
 mundi cum suo mundatore manserunt. Tale
 aliquid erit cum zizaniis à tritico separatis, „ jus-
 „ ti fulgebunt sicut sol in regno Patris sui: „
 Matth. 13. Hoc futurum prævidens Dominus
 discedente Judæ, tanquam zizaniis separatis, re-
 manentibus tanquam tritico Apostolis sanctis, di-
 xit: *Nunc clarificatus est Filius hominis*; tanquam
 diceret: Ecce in illa mea clarificatione quid erit,
 ubi malorum nullus erit, ubi bonorum nullus
 perit. Sic autem non est dictum, *Nunc signifi-
 cata est clarificatio Filii hominis*; sed *nunc cla-
 rificatus est Filius hominis*: sicut non est dictum
 1. Corinth. 10. Petra significabat Christum, sed pe-
 tra erat Christus. Solet enim loqui Scriptura,
 res significantes, tanquam illa quæ significantur
 appellans. Est autem clarificatio Filii hominis,
 ut Deus clarificetur in eo: unde adjungit: *Et
 Deus clarificatus est in eo*. Denique tanquam ista
 exponens adjungit, & dicit: *Si Filius clarifica-
 tus est in eo*, quia non venit facere voluntatem
 suam, sed voluntatem ejus qui eum misit: *Et
 Deus clarificabit eum in semetipso*, ut natura hu-
 mana, quæ ab æterno Verbo suscepta est, etiam
 immortalæ æternitati donetur. Sequitur: *Et conti-
 nuo clarificabit eum*, resurrectionem scilicet suam,
 non sicut postquam in fine sæculi, sed continuo su-
 turam; hæc attestatone prædicens. Potest & de
 ista clarificatione dictum videri: *Nunc clarificatus
 est Filius hominis*; ut quod ait *nunc*, non ad immi-
 nentem passionem, sed ad vicinam resurrectio-
 nem pertinere credatur; tanquam fuerit factum
 quod erat tam proxime jam futurum. *Hilarius 1. de
 Trin.* (circa fin.) Quod autem Deus in eo glo-
 rificatus est, ad corporis gloriam spectat, per quam
 Dei intellecta est gloria, quasi corpus ex naturæ
 divinæ (4) consociatione gloriam mutaret. (5)
 Quod ad

(1) Al. à Jesu. (2) Legit Nicolajus in ligno crucis suæ. (3) Al. deest non. (4) Al. consolatione.
 (5) Optime implet sensum P. Nicolai sic legendo. Quod vero quia glorificatus in eo Deus est, ideo glori-
 ficavit eum in se, per incrementum glorificati in eo Dei, glorificavit eum in se Deus, ut qui regnat in
 gloria quæ Dei gloria est, ipse exinde, &c.

Quod vero, quia glorificatus in eo Deus est, ideo glorificavit eum in se, ut qui regnat in gloria quæ ex Dei gloria est, ipse exinde in Dei gloriam transeat, toto jam in Deo ex ea qua homo est dispensatione mansuro. Nec sane de tempore tacuit dicens: *Et continuo clarificabit eum*: ut quia prodeunte ad prodicionem Juda, gloriam quæ sibi post passionem, consecuta resurrectione, futura esset, significasset in præsens, eam, qua in se Deus eum clarificaturus esset, in posterum reservaret, Dei in eo gloria per virtutem resurrectionis ostensa; ipso vero in Dei gloria ex subjectionis dispensatione mansuro. *Hilarius* 9. de Trin. (circa med.) Primam autem significationem hujus dicti non ambigam existimo, cum ait. *Nunc clarificatus est Filius hominis*: gloria enim non Verbo, sed carni acquiratur. Hoc vero quod sequitur, *Et Deus clarificatus est in eo*, quid significet interrogo: & cum non alius sit Filius hominis, neque alius Filius Dei: *Verbum enim caro factum est*, supra r. requiro, quis in hoc Filio hominis, qui & Filius Dei est, glorificatus sit Deus. Et videamus quid sit hoc quod tertio dicitur: *Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso*. Homo utique non per se glorificatur, neque rursum qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quam Deus est. Utique aut. Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut Patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est Deus, certe Christus est qui glorificatur in carne; si Pater, Sacramentum est unitatis, cum Pater glorificatur in Filio. De eo vero quod glorificatum in Filio hominis Deum Deus glorificat in seipso, in quo relicta facultas, exerendæ impietatis existimatur, ne secundum naturæ veritatem verus Deus Christus sit: numquid, enim extra se est quod glorificat in seipso? Quem enim ad seipso Pater glorificat; in ejus gloria consistendus est; & qui in Patris gloria glorificandus est, in his intelligendus est esse in quibus est Pater. *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Nomen gloriæ non hic accipitur juxta quosdam Paganorum, qui diffiniunt gloriam esse à pluribus collata præconia. Palam est enim quod, hoc aliud est ab eo quod in Exodo cap. 40. dicitur: quod gloria Dei repletum est tabernaculum, & quod, aspectus Moysi glorificatus erat: quantum enim ad corporalia divini quædam apparitio contigit in tabernaculo, necnon in facie Moysi cum Deo locuti; quantum ad anagogiam vero gloria Dei dicitur esse quæ apparuit: quoniam deificatus ad transcendens cuncta materialia intellectus, ut scrutetur divinam visionem in his

(1) *Al. politissimam.* (2) *Al. à Deo, ut habet etiam Nicolai.*

quæ cernit, deificatur: ut hoc sit tropice quod glorificata est facies Moysi, eo facto de vino secundum intellectum. Nulla autem comparatio, fuit excellentiæ Christi ad cognitionem Moysi glorificantem faciem animæ ejus: totius enim divinæ gloriæ fulgorem esse Filium æstimo, dicente Paulo Hebr. 1. „ Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus: „ quinimo proveniunt ab hac totius gloriæ luce singulares splendores ad totam rationalem creaturam: non enim arbitror quempiam totum posse capere totius divinæ gloriæ fulgorem, nisi filium ejus. In quantum igitur non erat notus Filius mundo, nondum in mundo glorificatus erat; cum autem Pater aliquibus de mundo existentibus tradidit Jesu notitiam, tunc glorificatus est Filius hominis in his qui cognoverunt eum; & hoc dedit gloriam cognoscentibus: nam qui libera facie divinam gloriam intuentur, secundum eandem transfigurantur imaginem à gloria glorificati in glorificantium gloriam. Cum igitur appropinquavit ad eam dispensationem, qua mundo notus debebat gloriam promereri in gloria glorificantium ipsum ait: *Nunc clarificatus est Filius hominis*. Et quia „ nullus novit Patrem „ nisi Filius, & cui revelaverit Filius: „ Matth. 11. debebat autem ex dispensatione depromere Patrem Filius; ob hoc etiam Deus glorificatus in illo dignoscitur. Vel hoc quod est, *Et Deus clarificatus est in eo*, cum illo perscrutaberis infra 14. *Qui me videt, & Patrem meum videt*: nam videbitur in Verbo, cum Deus existat, & imago invisibilis Dei, qui genuit eum Pater. Amplius autem sic quoque claritas quæ sunt in hoc loco capientur. Velut enim per quosdam nomen Dei blasphematur in Gentibus, sic per sanctos, quorum bona gesta coram hominibus (1) plenissime discernuntur, calsi Patris nomen extollitur. In quo vero (2) adeo glorificatus est; ut in Jesu, dum peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus? Cum ergo talis est Filius, glorificatus est, & Deus glorificatus est in eo. At si Deus in eo glorificatus est, recompensat ei Pater majus illo quod Filius hominis exercuit. Longe enim superstans est gloria in Filio hominis cum glorificat eum Pater, quam in Patre cum in illo glorificatus est: & decebat præporentem majorem rependere gloriam. Deinceps quoniam statim hæc erant futura (dico autem Filium hominis in Deo glorificari) ob hoc subiecit: *Et continuo clarificabit eum*.

(1) *Augustinus* (tract. 64.) Cum dixisset superius: *Et continuo clarificabit eum*, ne putarent quod sic eum clarificaturus esset Deus ut non eis conjungeretur ulterius ex conversatione qua

in terra est, adjecit, atque ait: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum*; tanquam diceret: Continuo quidem resurrectione clarificabor, non tamen continuo ascensurus in cælum. Sicut enim scriptum est in Actibus Apostolorum, fuit cum eis post resurrectionem quadraginta dies. Hos igitur quadraginta dies significavit dicendo: *Adhuc modicum vobiscum sum*. Origenes (tract. 32.) * Per hoc autem quod dicit, *Filioli*, ostendit adhuc imminentem animabus eorum parvitatem. Hi autem quibus nunc dicit, *Filioli*, post resurrectionem sunt fratres; sicut & antequam essent filiioli, fuerunt servi. Augustinus (tract. 64.) Potest etiam & sic intelligi. Adhuc sicut vos in hac infirmitate carnis etiam ipse sum, donec scilicet moreretur, atque resurgeret. Cum illis quidem fuit postquam resurrexit, exhibitione præsentiae corporalis, sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ. Apud alium enim Evangelistam (Luc. 24.) post resurrectionem ait: „ Hæc locutus sum vobis, dum adhuc essem vobiscum;“ id est, in carne mortali cum essem sicut & vos. Tunc enim in eadem quidem carne erat, sed cum illis in eadem mortalitate jam non erat. Est & alia divina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua idem dicit Matth. ult. „ Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.“ Hoc non est *Adhuc modicum sum vobiscum*: non enim modicum est usque ad consummationem sæculi: aut si & hoc modicum est, quia in oculis Dei mille anni sunt dies unus; non tamen hoc significare voluisse credendus est nunc, quando secutus adjunxit: *Quo ego vado non potestis venire*. Numquid enim post consummationem sæculi, quo ipse vadit, venire non poterant? de quibus postea dicitur est infra 17. *Pater, volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum*. Origenes (tract. 32. in Joan.) Intrinsicus (1) autem sciscitaberis, an post multum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis secundum carnem; sed eo modo dico consummato „ vos scandalizabimini in me in ista nocte:“ Marc. 14. & sic non erit cum eis qui cum dignis tantummodo conversatur. Sed si cum eis non erat, nihilominus ipsi quaesituri erant Jesum; velut Petrus post negationem graviter plorabat, quaerens puro Jesum: & ideo sequitur: *Quæretis me, & sicut dicit*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

xi Judæis, quo ego vado, vos non potestis venire. Quærere Jesum, est Verbum quærere, sapientiam, justitiam, veritatem, divinam virtutem, quæ omnia Christus est. Volentibus ergo discipulis sequi Jesum: non quippe velut rudiores arbitrantur corporaliter; (2) sed ut significat illud Luc. 14. „ Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus:“ ait nunc Dominus: *Quo ego vado, vos non potestis venire*: nam etsi vellent sequi Verbum, & illud confiteri, tamen nondum erant validi circa hoc: cum *nondum esset Spiritus datus, eo quod Jesus non erat glorificatus*; supra 7. Augustinus (tract. 64.) Vel hæc dicit, quia adhuc minus idonei erant sequi moriturum Dominum pro justitia: quomodo enim jam fuerant secuturi martyrio non maturi? Aut iterum Dominum ad immortalitatem carnis, quomodo jam fuerant secuturi, (3) non quandolibet morituri, sed in fine sæculi resurrecturi? Aut iterum Dominum ad sinum Patris quomodo jam erant secuturi, cum esse nemo possit in illa felicitate nisi perfectus in caritate? Judæis autem cum hoc diceret, non addidit modo. Ipsi autem non poterant venire tunc quo ille ibat, sed poterant postea; & ideo subdit: *Et vobis dico, Modo*. Origenes (ut supra.) Quasi dicat: *Et vobis dico* non absque additione hujus adverbii modo. Judæi namque, quos prævidebat in suis facinoribus morituros, in brevi tempore non valebant pergere quo Jesus ibat; sed discipuli post breve tempus poterant sequi Verbum. Chrysostomus (homil. 71.) Ne autem audientes discipuli, sicut dixi Judæis, æstiment similiter & in eos dictum esse, adjecit, *Filioli* (4) Origenes (tract. 32.) Quod est experimentis imminentem adhuc animæ discipulorum modicitatem. Fiant autem post resurrectionem hi quibus dixit, *Filioli*, fratres; sicut & prius servi fuerant antequam essent filiioli. Chrysostomus (homil. eadem.) Hoc autem dicit eum, qui in seipsum est, erigens discipulorum amorem. Cum enim viderimus aliquos dilectissimorum discedentes, exardescimus, & maxime cum viderimus eos in locum abeuntes in quem non est possibile nobis abire. Simul etiam ostendit quoniam mors ejus quædam translatio est, & transpositio melior ad loca, mortalia corpora non suscipientia. Augustinus (tract. 64.)

c.3

&1

(1) Initio hujus appendicis idem Nicolai addit sequentia, & paulo aliter quædam legit. Juxta simpliciore quidem sensum hoc aperite intelligitur, quia cum discipulis jam futurus non erat; juxta profundiore vero intelligentiam (vel intimam significationem) sciscitaberis an non post multum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis secundum carnem, &c. (2) Legit idem Nicolai, sed ut significet illud quod etiam alibi dixit eis, Luc. 14. &c. (3) Omittit negantem particulam Nicolajus, notatque sic haberi in Augustini exemplaribus, & quandolibet idem esse ac qualicumque tempore. (4) Hanc Origenis appendicem Nicolajus omittit: similis enim est illi quam superius asterisco notavimus.

& 65.) Docens autem quomodo idonei esse possint pergere quo ille antecedeat, subjungit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Nonne jam hoc erat mandatum in antiqua lege Dei, ubi scriptum est: „Diliges (1) proximum tuum tamquam teipsum?“ Levit. 19. Cur ergo novum mandatum appellatur à Domino? An quia exuto vetere induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potius obedientem, non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus, ut à carnali dilectione distingueret, addidit; *Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*; non sicut se diligunt qui corrumpunt, nec sicut se diligunt homines, quia homines sunt; sed sicut se diligunt qui Dei sunt, & Filii Altissimi omnes, ut sint Filio ejus unico fratres, ea dilectione invicem diligentes qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem ubi satiabitur in bonis desiderium eorum, *Chrysostomus* (hom. ead.) Vel dicit, *Sicut dilexi vos*; non enim præexistentibus vestris justitiis debitum vobis reddidi, sed ipse incepit; ita & vos benefacere oportet, etiam nihil debentes, *Augustinus* (tract. eod.) Noli autem putare illud majus prætermisum esse mandatum, quo præcipitur ut diligamus Dominum Deum nostrum; sed bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis; nam & qui diligit Deum, non eum potest contemnere præcipientem ut diligat proximum; & qui superne, ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deum? Ipsa est dilectio, quam ab omni mundana dilectione distinguendo addidit Dominus, *Sicut dilexi vos.* Quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed ut haberemus? Sic ergo & nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis atrahamus. *Chrysostomus* (hom. cit.) Præmittens autem miracula, quæ erant facturi, ab amore ejus designat, subdens: *In hoc cognoscet omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem*; hoc enim est quod maxime homines sanctos ostendit; hos enim dicit esse discipulos. *Augustinus* (tract. eod.) Tamquam diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus, pecoribusque communis est; verum etiam linguam, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem; distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui, ut ardeant; sed quoniam caritatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest.

(g) *Chrysostomus* (hom. 72.) Magnus amor, & ipso igne vehementior, & nulla est pro-

hibitio, quæ ejus promptum impetum retinere possit. Ardentissimus itaque Petrus iudicium. Quo ego vado, vos non potestis venire, eum interrogavit; unde sequitur; *Dicit ei Simon Petrus; Domine, quo vadis?* *Augustinus* (tract. 66) Sic utique hoc dixit magistro discipulus tamquam sequi paratus; propterea Dominus, qui ejus animam vidit, sic ei respondit, nam sequitur; *Respondit ei Jesus; Quo ego vado, non potes me modo sequi.* Dilationem intulit, non spem abstulit; sed eam sequenti voce firmavit, dicens: *Sequeris autem postea.* Quid festinas Petre? Nondum te suo spiritu solidaverat Petrus; noli extolli præsumendo, non potes modo; noli deijci desperando; *sequeris enim postea.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Audiens autem hoc Petrus, neque ira desiderium detinuit, sed benignam spem accipiens properat; & quia timorem excussit proditionis, cum securitate per seipsum de reliquo interrogat alios silentibus; unde sequitur; *Dicit ei Petrus; Quare non possum te modo sequi? Animam meam pro te ponam.* Quid dicis Petre? Dixi quoniam non potes, & tu dicis quoniam possum; quo circa dies per experientiam quoniam nihil est tuus amor, nisi præsentis superna liberatione; unde sequitur; *Respondit Jesus; Animam tuam pro me pones? Beda.* Quæ sententia duobus modis potest pronuntiari; uno modo affirmando, ac si dicat: *Animam tuam pro me pones*; sed nunc timendo mortem carnis, animæ mortem incurres; alio modo insultando, quasi diceret, *Augustinus* (tract. eod.) Ita ne facies pro me, quod nondum ego pro te? Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? Audi quis sis. *Amen amen dico tibi; non cantabit gallus, donec ter me neges.* Qui mihi promittis mortem tuam, iter negabis vitam tuam. Quid in animo ejus esset cupiditatis videbat, quid virium non videbat; voluntatem suam jactabat infirmus; sed inspiciebat valetudinem medicus. An Apostolus Petrus, sicuti eum favore perverso excusare quidam nituntur, Christum non negavit, quia interrogatus ab ancilla hominem se nescire respondit, sicut alii Evangelistæ testantur expressus? Quasi qui hominem Christum negat, non Christum neget; & hoc in eo neget quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Per quid autem caput est Ecclesiæ; nisi per hominem? Quomodo est igitur in corpore Christi qui negat hominem Christum? Sed quid multis immeret? Non enim Dominus ait: *Non cantabit gallus, donec hominem; aut Filium hominis neges; sed donec me neges.* Quid est me, nisi quod erat? Quicquid ejus negavit, Christum negavit. Siquidem dubitare nefas est. Christus hoc

(1) *Ibi tamen in vulgata legitur non proximum, sed amicum.*

hoc dixit, verumque prædixit: proculdubio Petrus Christum negavit. Non accusemus Christum; cum defendimus Petrum. Agnovit plane peccatum suum infirmitas Petri. Et quantum mali Christum negando commiserit, plorando monstravit. Neque nos cum ita dicimus, primum Apostolorum accusare delectat; sed hunc intuendo admoneri nos oportet, ne homo quicumque de humanis viribus fidat. *Beda.* Respicendi nihilominus unusquisque, si in lapsum corruerit, exemplum capiat, ne desperet, sed incunctanter veniam se posse promereri credat. *Chrysostomus* (hom. 72.) Unde manifestum est quoniam & casum Petri Dominus concessit; nam poterat quidem & à principio revocare; sed quia permanebat in vehementia, ipse quidem non impulit ad negationem, sed dimisit desertum, ut discat propriam imbecillitatem, & ut post hæc talia non patiatur, cum orbis terrarum dispensationem susceperit; sed reminiscens eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. *Augustinus* (tract. eod.) In anima itaque contingit Petri quod offe-

rebat in corpore; sed aliter quam putabat: nam ante mortem, & resurrectionem Domini, & mortuus est negando, & revixit plorando. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 2.) Hoc autem de prædicta negatione sua Petro non solum Joannes, sed & cæteri tres commemorant; non sane omnes ex una eademque occasione sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam Matthæus, & Marcus eam subnectunt postquam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverat pascha; Lucas vero, & Joannes antequam inde esset egressus. Sed facile possumus intelligere, aut illos duos eam recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem profert pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi ter eum expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quod eum esset ante galli cantum ter negaturus.

C A P U T XIV.

(a) **E**T ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multe sunt. Si quo minus, dixissem vobis quia vado parare vobis locum; Et si abiero, & præparaverò vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis.

(b) Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis; & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis; & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

(c) Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.

(d) Amen amen dico vobis; qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

(e) Si diligitis me, mandata mea servate: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

(f) Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus jam me non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos vivetis. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum; & manifestabo ei meipsum.

(g) Dicit ei Judas, non ille Scarioth: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit; & Pater meus diliget eum; & ad eum veniemus, & mansionem apud eum

eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggere vobis omnia quæcumque dixerò vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

- (h) Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim Princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

(a) **A**ugustinus (tract. 67.) Ne discipuli mortem Christi tamquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, etiam Deum se esse contestans: unde dicitur: *Et ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite*; quasi dicat: Consequens est, si in Deum creditis, ut in me credere debeatis: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Mortem meruitis huic formæ servi: non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. Chrysostomus (hom. 72.) Ea etiam quæ in me est fides, & in Patrem qui genuit, potentior est his quæ superveniunt, & nihil contra eam potest prævalere difficultas. Hoc etiam modo divinitatis virtutem ostendit, quia ea quæ in mente habebant ducit in medium dicens: *Non turbetur cor vestrum. Augustinus* (tract. 67.) Quia igitur etiam sibi metuebant discipuli, cum Petro dictum esset fidentiori, atque promptiori: *Non cantabit gallus, donec ter me neges*, subjunxit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*: per quod à turbatione (1) recreantur, certi ac fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Deum cum Christo esse mansuros: quia etsi alius est alio fortior, sapientior, justior, sanctior, nullus alienabitur ab illa domo ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus quem paterfamilias eis qui operati sunt, in vinea, jubet dari: quo utique denario vita significatur æterna, ubi amplius alio nemo vivit, quoniam vivendi non est diversitas in æternitate mansura; sed multæ mansiones diversas meritorum in una vita æterna significant dignitates. Gregorius super Ezechielem (hom. 16.) Vel hac ratione conveniunt mansiones multæ cum uno denario (2) quia etsi alter minus, atque alius amplius exultat, omnes tamen unum gaudium conditoris sui, visione lætificat. Augustinus (tract. 67.) Atque ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus caritas est, per caritatem fiat ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet,

cum amat in altero quod ipse non habet: non enim erit ita aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis. Gregorius ult. Moral. (cap. 24.) Eiusdem etiam disparilitatis damna non sentiunt: quia tantum sibi unusquisque percipit quantum sufficit. Augustinus (tract. 67.) Respuendi autem sunt à corde christiano qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra Regnum Cælorum erit aliquid ubi maneant beati innocentes, cum sine baptismo ex hac vita emigraverint, sine quo in Regnum Cælorum intrare non possunt. Absit autem ut cum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi nisi in regno, ipsius regni domus pars aliqua non sit in regno: non enim ait Dominus, In beatitudine sempiterna mansiones multæ sunt, sed in domo Patris mei. Chrysostomus (hom. 72.) Vel aliter continua. Quia Dominus supra dixerat Petro: *Quo ego vado, non potes me sequi modo, sequeris autem postea*: ne æstiment soli Petro hanc promissionem esse datam, dixit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*; hoc est, & vos regia illa suscipiet quæ & Petrum: copia enim est ibi multa mansionum, & non est dicere quoniam præparatione indigent: & propter hoc subdit: *Si quò minus, dixissem vobis quia vado parare vobis locum*. Augustinus (tract. 68.) Ubi satis ostendit, ideo se hoc illis dixisse, quia jam ibi mansiones multæ sunt, & non est opus illi aliquam præparare. Chrysostomus (ut supra,) Quia vero dixerat, *Non potes me modo sequi*, ut non æstiment se ab eo finaliter abscessos esse, subjungit: *Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis*: ex quo ostendit quod oportet eos vehementer confidere. Theophylactus. Ac si dicat utrumque. Vos turbari non oportet, sive paratæ sint, sive non. Nam etsi paratæ non sint, ego cum omni solertia præparavero vobis illas. Augustinus (tract. 68.) Sed quomodo vadit, & parat locum, si jam mansiones multæ sunt? Sed nondum sunt, sicut parandæ sunt: easdem enim mansiones,

(1) Al. recreantur cæteri & ac fidentes. Forte etiam recreantur cæteri, fidentes, &c.

(2) Al. dicit quia

quas prædestinando præparavit, præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione: si quominus, dixisset: Ibo, & præparabo, hoc est prædestinabo; sed quia nondum sunt in operatione, dicit: *Et si abiero, & præparavero vobis locum.* Parat autem modo mansiones, mansionibus præparando manfores. Quippe cum dixit, *In domo Patris mei mansiones multe sunt*; quid putamus esse domum Dei, nisi templum Dei, de quo Apostolus dicit: 1. Corinth. 3., Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Haec ergo domus Dei adhuc edificatur, adhuc præparatur. Sed quid est quod ut præparet abierit, cum nos ipsos præparet, quod non faciet, si reliquerit? Sed illud significat, quia ut parentur istae mansiones, vivere debet justus ex fide: si autem vides, non est fides. Eat ergo ne videatur, lateat ut credatur. Tunc enim locus paratus, si ex fide vivatur: creditus desideretur, ut desideratus habeatur. (1) Si bene intelligis, nec unde vadit, nec unde venit recedit. Vadit ergo latente eo, venit apparendo. Sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus ubi possimus manere perfruendo. *Alcivinus.* Dicit ergo: *Si abiero*, per carnis absentiam, *iterum veniam*, per divinitatis presentiam: vel iterum veniam judicare vivos, & mortuos. Et quia sciebat eos interrogaturos, quo iret, vel per quam viam iret, subjungit: *Et quo ego vado scitis*, scilicet ad Patrem, *& viam scitis*, scilicet per seipsum. *Chrysostomus* (ut supra). Hoc autem dicens, desiderium, quod in eorum mente erat, ostendit, & dat eis desiderium interrogandi.

(b) *Chrysostomus* (hom. 72.) Si Judæi volentes à Christo separari, quærebant quo iturus esset, multo magis discipuli nunquam ab eo separari volentes, hoc discere cupiebant, & interrogant eum ex multa dilectione, & timore; & ideo dicitur: *Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis; & quomodo possumus viam scire?* *Augustinus* (tract. 69.) Utrumque illos Dominus dixerat scire, utrumque dicit iste nescire; sed nescit ille mentiri: ergo isti sciebant, & se scire nesciebant. Convincit ergo eos hoc scire: unde subditur: *Dicit ei Jesus: Ego sum via, veritas, & vita.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 54.) Quasi dicat: Qua vis ire, ego sum via; quo vis ire, ego sum veritas; ubi vis permanere, ego sum vita. Veritatem, & vitam omnis homo capit; sed viam non omnis invenit. Deum esse quamdam vitam æternam, veritatem scibilem, etiam hujus sæculi Philosophi viderunt.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* si bene intelligendo nec unde vadis, nec unde venit, recedis. (2) *Legit clariori sensu Nicolai:* Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum jam via cognita per quam iret, restaret nosse quo iret; nisi quia ad veritatem ibat, & ad vitam? Ibat ergo, &c.

Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas, & vita, assumendo hominiam, factum est via. Ambula per hominem, & pervenies ad Deum. Melius enim est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante fin.) Non enim nos in erratica, satque in invia deducit ille qui via est; neque illud per falsa qui veritas est; neque in mortis relinquit errore qui vita est. *Theophylactus:* Cum itaque activam exerces, fit tibi Christus via; cum autem in contemplativa perseveras, efficitur tibi veritas. Adjecta autem vita est activo, & contemplativo: decet enim ire, & prædicare pro futuro seculo. *Augustinus* (tract. 59.) Sciebant ergo viam, quia sciebant ipsum qui est via. (a) Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum restaret nosse quo iret? Quia ad veritatem ibat, & ad vitam. Ibat ergo ad seipsum per seipsum. Sed numquid per Dominum, de venires ad nos, reliqueras te? Scio quidem quod formam servi accepisti, & in carne venisti, manens ubi eras, & per hanc redisti, non reliqueras quo veneras. Si ergo per hanc & venisti, & redisti; per hanc nobis non solum qua veniremus ad te, verum etiam tibi qua venires, & redires via fuisti. Cum vero ad vitam, quod es ipse, ivisti, eandem carnem tuam de morte ad vitam duxisti. Itaque dum caro de morte venit ad vitam, Christus venit ad vitam. Et quia Verbum est vita, Christus venit ad seipsum; quoniam utrumque est Christus, una persona, scilicet Verbum caro. Venerat etiam per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Cum itaque se ab hominibus abstulit, atque illuc ubi nemo mentitur, carnem suam levavit, idem ipse, qua Verbum caro factum est, per seipsum, id est per carnem suam, ad veritatem, quod est ipse, perrexit: quam quidem veritatem, quamvis inter mendaces etiam in morte servavit. Ecce ego ipse, si loquor vobis quod intelligatis, quodammodo ad vos procedo, nec me relinquo. Cum autem tacueris, quodammodo ad me redeo, & vobiscum maneo: si tenueritis quod audistis. Si hoc potest imago quam fecit Deus, quid potest ex Deo nata imago? Ac per hoc & ipse per seipsum, & ad seipsum, & ad Patrem, & nos per ipsum, & ad ipsum, & ad Patrem imus. *Chrysostomus* (hom. 72.) Si enim (dicit) ego sum dominus ducendi ad Patrem, omnino venies illuc: neque enim est possibile alia venire via. Cum autem supra 6. dixerit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit illum*, nunc dicens,

d 3

quo-

quoniam nullus potest venire ad Patrem nisi per me, exæquat seipsum ei qui genuit. Qualiter autem dixerit, Quo vado scitis, & viam scitis, ostendit subdicens: Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis; quasi dicat: Si sciretis meam substantiam, & dignitatem, & eam quæ Patris est sciretis. Noverant quidem eum, sed non ita ut oportebat: postea autem Spiritus veniens perfectam in eis construxit cognitionem: & propter hoc subditur: *Amo do cognoscetis eum*; dicit autem eam quæ secundum mentem cognitionem. *Et vidistis eum*, scilicet per me, ostendens quoniam qui videt eum, & Patrem videt. Viderunt autem eum, non in nuda substantia sed carne indutum. *Beda*: Sed querendum est quomodo nunc dicat Dominus: *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis*; eum præmiserit supra: *Quo ego vado scitis, & viam scitis*. Datur ergo intelligi quia quidam eorum sciebant, quidam vero nesciebant, quorum unus erat Thomas. *Hilarius 7. de Trinit. (ubi supra)*. Vel aliter continua. Cum iter ad Patrem per Filium sit, querendum est anrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem sit. Intelligentiæ igitur sensum in consequentibus requiramus: nam sequitur: *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis*. In sacramento enim assumpti corporis divinitatis paternæ naturam confirmans, hunc ordinem tenuit; tempus autem revisionis separavit à tempore cognitionis: nam quem cognoscendum ait eundem jam dixit & visum ut naturæ jam prædem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc hujus revelationis acciperent. *(c) Hilarius 7. de Trinit. (ante fin.)* Commovet Apostolum Philippum novitas dictorum. Homo cernitur; Dei se Filium confiteretur, cognito se cognoscendum Patrem fateretur, Patrem visum esse dicit. Prorupit igitur apostolica familiaritas Dominum interrogans: unde dicitur: *Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Non visum negavit, sed ostendi sibi rogavit, neque ostensionem veluti corporalis contemplationis intuitum desideravit, sed demonstrationem intelligendi ejus qui visus est postulavit. Filium enim in habitu hominis videbat, sed quomodo per id Patrem viderit, nescit: nam ut ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio, quam videndi, subiecit, *Et sufficit nobis*. *Augustinus 1. de Trinit. (cap. 8)*. Illa enim lætitia qua nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requireretur: quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Sed nondum intellexe-

rat eo quoque modo ad ipsum se potuisse dicere: Domine, ostende nobis te, & sufficit vobis. Ut enim hoc intelligeret, responsum est ei à Domino: unde sequitur: *Dixit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me?* *Augustinus* super Joannem (tract. 70.) Sed quomodo hoc dicit, cum & quo iret scirent, (1) & viam scirent, non ob aliud nisi quod ipsum scirent? Sed facile ista quæstio solviatur, si dicamus, quod eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebant, de quibus erat Philippus. *Hilarius 7. de Trinit. (ut supra)*. Arguit ergo Apostolum in cognoscendo se ignorantem; cum enim ea quæ gereret, propria Deo essent, calcare undas, jubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitam reddere; hinc querelæ omnis orta conquæstio est, quod in homine assumpto Dei non intellecta natura est. Et ideo postulanti ut sibi Patrem ostenderet, ait: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*. *Augustinus (tract. 70.)* Solemus enim de simillimis duobus ita loqui: Vidistis illum? (2) Vidistis istum. Sic ergo dictum est: *Qui videt me, videt & Patrem*: non quod ipse sit Pater, & Filius; sed quod à Patris similitudine in nullo profus discrepet Filius. *Hilarius 7. de Trinit. (ubi supra)*. Non autem ille hic visum oculorum carnalium significat; non enim hoc quod ex partu Virginis carnale est, ad contemplandam in eo Dei formam, & imaginem proficit; sed intellectus Dei Filius id præstat ut intellectus & Pater sit, dum ita imago est ut non differat genere, sed significet auctorem; non enim solitarium sermo significat, & indifferentem; tamen naturam professio docet: cum enim dicitur, *Et Patrem*, exclusa est singularis, atque unici intelligentiæ: & quid reliquum est, nisi ut per naturæ univocam similitudinem Pater per Filium visus sit? *Augustinus (tract. eodem)*. Sed numquid objurgandus est qui cum similem viderat, etiam illum cui est similis, vult videre? Sed ideo discipulum Dominus arguebat, quoniam cor postulantis videbat. Tamquam enim melior esset Pater quam Filius, ita Philippus Patrem nosse cupiebat; & ideo nec Filium sciebat, quod alium meliorem esse credebatur. Ad hunc ergo sensum (3) corrigendum dictum est: *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* quasi dicat: Si ad te multum est hoc videre, saltem quod non vides crede. *Hilarius (ubi supra)*. Quæ enim ignorandi Patrem, aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cum Pater in Filio visus esset ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia unitatis unum sint natus, & generans; ut hic sermo Domini sequeretur: *Non credis quia*

(1) *Editiones Romana, & Veneta Nicolini omittunt, & viam scirent.* (2) *Al. omittitur* ^{ego} Vidistis istum. (3) *Al. contingendum.*

ego in Patre, & Pater in me est? *Augustinus* (a) 7. de Trinit. (cap. 8.) Volebat enim eum ex fide (1) vivere, antequam illud posset videre; & ideo dicit, *Non credis?* Contemplatio quippe merces est fidei; cui mercedi per fidem corda mundantur. *Hilarius* 7. de Trinit. (circa fin.) Pater autem in Filio est, & Filius in Patre, non per duplicem convenientium generam conjunctionem, neque per insitam capacioris substantiæ naturam, quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continentur interiora non possunt; sed per nativitatem viventis naturæ ex vivente, dum non aliud ex Deo quam Deus nascitur. *Hilarius* 5. de Trin. Naturam enim suam, ut ita dicam, sequitur indemutabilis Deus, indemutabilem gignens Deum. Nec naturam suam deserit ex indemutabili Deo indemutabilis Dei perfecta nativitas. Subsistentem igitur in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus sit, nec præter eum qui est Deus, quisquam alius Deus sit. *Chrysostomus* (hom. 73.) Vel aliter totum, Philippus hic corporeis oculis Patrem volebat videre, quia & ipsum Filium in se existimabat vidisse, fortassis à Prophetis audiens, quoniam „vidi Dominum.“ *Esai.* 6. & ideo dixit: *Ostende nobis Patrem.* Etenim Judæi interrogaverunt, Quis est Pater tuus? & Petrus, & Thomas, quo iret; & nullus didicit manifeste. Ut ergo non videatur onerosus esse Philippus, & ipse interrogans, *Ostende nobis Patrem;* adjunxit, & *sufficit nobis;* idest, nihil plus quærimus. Dominus autem non dixit ei, Impossibile petis; sed ostendit quoniam neque ipsum Filium vidit: nam si hunc potuisset videre, & illum vidisset; & ideo dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me?* Non dixit, Non vidistis me, sed *non cognovistis me,* quantum ad hoc scilicet quod Filius hoc sapiens quod Pater, decenter in seipso ostendit eum qui genuit. Deinde dividens hypostases, ait: *Qui videt me, videt & Patrem:* ne quis dicat, quod ipse est Pater, ipse Filius. Ostendit autem per hoc quoniam neque Filium visu corporeo vidit. Si autem aliquis hic visum cognitionem dicere velit, non contradico; quasi dicat: Qui cognovit me, cognovit & Patrem. Sed non dixit hoc, sed consubstantialitatem representare volens dixit: Qui meam substantiam vidit, vidit & eam quæ Patris. Unde patet quod non est creatura: creaturam enim videntes, Deum nesciunt omnes: Philippus etiam substantiam Patris videre quærebat. Si ergo alterius substantiæ esset, non diceret: *Qui videt me, videt & Pa-*

trem. Sed nec aliquis in argento auri substantiam videre potest; non enim alia per aliam apparetur naturam. *Augustinus* (ut supra.) Deinde non ad solum Philippum, sed ad omnes pluraliter loquitur, dicens: *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor.* Quid est *À meipso non loquor,* nisi à meipso non sum, qui loquor? Ei quippe tribuit quod facit de quo est ipse qui facit. *Hilarius* 7. de Trinit. (circa fin.) Unde neque se Filium negavit, nec naturam in se paternæ virtutis abscondit; nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur; dum autem non à se loquitur: nativitatem in se Dei à Deo testatur. *Chrysostomus* (hom. cit.) Vide autem (2) abundantem super unius substantiæ demonstrationem nam subditur: *Pater autem in me manens, ipse facit opera;* quasi dicat: Nequaquam aliter facit Pater, & aliter ego; sicut & alibi (supra 10.) ait: *Si non facio opera Patris mei, non credatis mihi.* Sed quomodo à verbis incipiens, ad opera venit? Conveniens enim erat dicere, Ipse loquitur verba; sed duo ponit de doctrina, & signis, aut quia & verba opera erant. *Augustinus* (tract. 72.) Nam qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. In his duabus sententiis diversi nobis adversantur hæretici. *Arriani* dicunt: Ecce inæqualis est Patri Filius; non à seipso loquitur. Dicunt *Sabelliani*: Ecce qui Pater est, ipse est Filius. Quid est *Pater in me manens ipse facit,* nisi in me maneo ego qui facio? *Hilarius* 7. de Trinit. (ubi supra.) Sed manere in Filio Patrem, non est singularis, atque unci; operari vero per Filium Patrem, non est differentis, aut exteri; sicut non unius est, non à se loqui qui loquitur, neque rursus alieni, ac separabilis loqui per loquentem. Et quia in se Patrem loqui, & operari docuerat, perfecte hujus unitatis fidem statuit, dicens: *Credite mihi quia ego in Patre, & Pater in me est:* ne scilicet per virtutis efficientiam, & non per naturæ, quæ secundum nativitatem est, proprietatem, Pater in Filio, & operari crederetur, & loqui: sic enim haberetur in Græco. Nostra littera habet: *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est?* *Augustinus* (tract. 70.) Antea solus Philippus arguebatur. (3) *Chrysostomus* (ut supra.) Si vero non sufficit hoc ad ostendendum consubstantialitatem, saltem ab operibus discite: unde subditur: *Alioquin propter opera ipsa credite.* Vidistis enim signa cum auctoritate, & omnia quæ deitatis erant propria, & quæ solus Pater operatur, peccata soluta, mortem recedentem, &

hu-

(1) Al. videre. (2) Forte superabundantem unius substantiæ &c. Legit Nicolai abundantiam super unius substantiæ demonstrationem. (3) Supplet idem Nicolajus ut sequitur. Nunc autem non eum solum ibi fuisse qui arguendus esset ostenditur. *Propter opera ipsa credite* (inquit) *quia ego sum.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Lib. 1. de Trinit. cap. 2.

hujusmodi. *Augustinus* (tract. 70.) Hoc ergo propter opera credite, *Quia ego in Patre, & Pater in me est*: neque enim, si separati essemus, inseparabiliter operari ulla ratione possemus.

(d) *Chrysostomus* (hom. 73.) Quia Dominus dixerat, *Propter opera credite*, ostendens quoniam non hoc solum potest, sed multo majora, & quod est mirabilius, aliis potest dare, adjunxit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.* *Augustinus* (tract. 81.) Sed quæ sunt ista majora? An forte quod ægros ipsis transeuntibus etiam eorum umbra sanabat? Majus est enim quod sanet umbra quam fimbria. Verumtamen quando ista dicebat, verborum suorum facta, & opera commendabat. Cum enim dixit: *Pater in me manens, ipse facit opera*, quæ opera tunc dicebat nisi verba quæ loquebatur? Et eorum verborum fructus erat fides illorum. Verumtamen evangelizantibus discipulis non tam pauciorum quam illi erant, sed Gentes etiam crediderunt. (tract. 72.) Nonne ab ore ipsius dives ille tristis abscessit? Et tamen postea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur. Ecce majora fecit prædicatus à credentibus, quam locutus audientibus. Verum hoc adhuc movet quod hic majora per Apostolos fecit: Non autem ipsos tantum significans ait, *Qui credit in me*. Numquid inter credentes in Christum non est computandus qui non fecerit opera majora quam Christus? Durum est nisi intelligatur. Apostolus dicit Rom. 4. „Credenti in eum qui justificat impium, reputatur fides ad justitiam.“ In hoc opere faciemus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum, opus est Christi: hoc operatur in nobis, non utique sine nobis. Audi ergo: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.* Prius ergo facio, deinde & ipse faciet: quia facio ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio justus fiat? Quod utique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Profus hoc majus esse dixerim quam creare Cælum, & terram: Cælum enim, & terra transibunt; prædestinatorum autem salus, & justificatio permanebit. Sed in cælis Angeli opera sunt Christi, numquid etiam his operibus majora facit qui cooperatur Christo ad suam justificationem? Judicet qui potest utrum majus sit justos creare quam impios justificare. Certe si æqualis sit utrumque potentia, hoc majoris est misericordiae. Sed omnia opera intelligere Christi, ubi ait, *Majora horum faciet*, nulla necessitas cogit: *horum enim forsitan dixit quæ illa hora faciebat*: tunc autem verba fidei faciebat; & utique minus est verba justitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quam impios justificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus & nos. Magnam au-

tem spem Dominus suis promisit orantibus, dicens: *Quia ego ad Patrem vado.* *Chrysostomus* (hom. 73.) Hoc est, non pereo, sed in propria manebo dignitate, & in cælis ero. Vel hoc dicit, ac si diceret: Vestrum est de cætero miracula facere, ego enim vado. *Augustinus* (tract. 72.) Et ne quisquam hoc sibi tribueret, ut etiam illa opera majora se ipsum facere ostenderet, adjecit: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Qui dixerat, *Faciet*, post ait, *faciam*; tamquam diceret: Non vobis hoc impossibile videatur: non enim poterit esse major me qui credit in me; sed ego sum facturus, & tunc majora quam nunc; majora per eum qui credit in me, quam nunc per me; quod non est defectio, sed dignatio, *Chrysostomus* (hom. 73.) Dicit autem, *In nomine meo*, quia & Apostoli dicebant Act. 3. „In nomine Christi Jesu resurge, & ambula.“ Omnia enim signa quæ fecerunt, ipse faciebat, & manus Domini erat cum illis. *Theophylactus*. Exponit autem nobis per hoc miraculorum doctrinam: nam per orationem, ac invocationem sui nominis potest quis exercere prodigia. *Augustinus* (tract. 72.) Sed quid est, *Quodcumque petieritis*; cum videamus plerumque fideles ejus petere, & non accipere? An forte propterea quia male petunt? Male enim usus eo quod vult accipere, Deo potius miserante non accipit. Quomodo ergo intelligendum est, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, si Deus aliqua petentibus fidelibus etiam consulendo non facit? An forte solis Apostolis hoc dictum debemus accipere? Absit: superius enim dixerat: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.* Ipsos quoque si cogitemus Apostolos, inveniemus eum qui plus omnibus laboravit, rogasse ut ab eo discederet angelus satanæ, nec tamen quod rogaverat accepisse. Sed audi quod illic positum est, *In nomine meo*, quod est Christus Jesus. Christus Regem, Jesus Salvatorem significat: ac per hoc quodcumque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris; & tamen ipse Salvator est, non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam videt peti contra salutem, non faciendo se exhibet Salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus; & ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem. Sane quædam quamvis in nomine ejus petamus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit: differtur enim quod petimus, non negatur. Continuo autem subjecit: *Ut glorificetur Pater in Filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Nullo modo igitur sine Patre Filius facit, quandoquidem, ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. *Chrysostomus* (hom. 73.)

Cum enim Filius ostendatur magna potens, glorificabitur ille qui genuit. Idco autem secundo id ponit, ut certificet sui ipsius sermonem. *Theophylactus*. Attende etiam seriem paternæ glorificationis. In nomine Jesu facta sunt signa per quæ credebant Apostolorum sermonibus; & sic dum ad notiã Patris pervenirent, glorificabatur Pater in Filio.

(e) *Chrysostomus* (hom. 74.) Quia Dominus dixerat, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, ut non æstiment omnem simpliciter petitionem valere induxit: *Si diligitis me, mandata mea servate*; quasi dicat: Tunc faciam quod petitis. Vel quia audientes, quoniam *ad Patrem vado*, consequens erat eos turbari, dicit: Non est hoc me amare, ut turbemini, sed ut faciatis mandata mea: hoc est enim amor, obedire, & credere ei qui diligitur. Quia vero consequens erat eos vehementer inquirere carnis præsentiam, & illam habere consolationem quam prius habuerunt, subjungit: *Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis*. *Augustinus* (tract. 74.) In quo ostendit & seipsum esse paraclitum. Paraclitus autem Latine dicitur advocatus; & dictum est de Christo 1. Joann. 1. „ Advocatum „ habemus apud Patrem Jesum Christum „ justum. *Alcuinus*. Vel *paraclitum*; idest consolatorem: habebant enim & tunc unum consolatorem, qui miraculorum dulcedine, & prædicatione eos erigere, & confortare solebat. *Didymus* de Spiritu Sancto. Sed Spiritum Sanctum alium paraclitum nominavit, non juxta naturæ differentiam, sed juxta operationis diversitatem. Cum enim Salvator mediatoris, & legati personam habebat, ex qua Pontifex deprecaretur pro peccatis nostris, Spiritus Sanctus secundum aliam significationem paraclitus, ab eo quod consolatur in tristitia positus, nuncupatus est. Verum noli ex Filii, & Spiritus Sancti operatione diversa varias æstimare naturas: siquidem in alio loco reperitur paraclitus Spiritus legati apud Patrem persona fungi, ut ibi (Rom. 8.) „ Ipse Spiritus „ interpellat pro nobis. „ Salvator quoque consolationem operatur in cordibus eorum qui indigent: scriptum est enim 1. Mach. 14. „ Et „ humiles populi sui consolatus est. *Chrysostomus* (hom. 74.) Ait autem, *Rogabo Patrem*, ut fide dignum faciat eis sermonem: quoniam si dixisset, *Ego mittam*, non simpliciter credidissent. *Augustinus* (a) contra *Arrianos*. (cap. 19.) Qui tamen ut inseparabilia sua, & Patris opera demonstraret, alibi ait (infra 16.) *Cum abiero, mittam eum ad vos*. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quid autem Apostolis plus haberet, si Patrem

solum rogaret, ut Spiritum aliis daret? quoniam illi mutoties & sine oratione ostenduntur hoc facientes. *Alcuinus*. *Rogabo* igitur dicit, ut inferior secundum humanitatem, *Patrem* meum, cui sum æqualis, & consubstantialis secundum divinam naturam. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Dicit autem, *Ut maneat vobiscum in æternum*, quoniam neque post mortem recedit. Per hoc etiam occulte insinuat, quod Spiritus Sanctus non patietur mortem ut ipse, neque abibit. Ne autem paraclitum audientes, rursus incarnationem aliam suspicentur, & oculis putent eum videre, subjungit: *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum*. *Augustinus* (tract. 74.) Hic est utique in Trinitate Spiritus Sanctus, quem Patri, & Filio consubstantialem, & coæternum Fides Catholica profiteretur. *Chrysostomus* (hom. 74.) Spiritum autem veritatis eum vocat per hoc quod figuras veteris testamenti manifestat. Mundum autem hic malos dicit; visionem autem certissimam cognitionem dicit, quia visus est apertior sensus. *Beda*. Nota etiam, quod cum Spiritum Sanctum, Spiritum veritatis dicit, Spiritum Sanctum esse Spiritum suum ostendit: deinde cum à Patre eum dari narrat, Patris etiam eum Spiritum esse declarat; ac per hoc Spiritus Sanctus à Patre procedit, & Filio. *Gregorius* 5. Moral. (cap. 20. in nov. autem exempl. 19.) Spiritus autem Sanctus omnem quem repleverit, ad desideranda invisibilia accendit; & quoniam mundana corda solum visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda invisibilia non affurgit. Sæculares etenim mentes quanto se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius, sinum cordis angustant. *Augustinus* (tract. 74.) Sic autem mundum, idest mundi dilectores, dicit non posse accipere Spiritum Sanctum, velut si dicamus: Injustitia justa esse non potest. Mundus ergo, idest mundi dilectores, non potest eum accipere, quia non videt eum. Non enim habet invisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus Sanctus nisi invisibiliter non potest. Sequitur: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit*. Sed ne putarent quod dictum est, *Apud vos manebit*, ita dictum, quemadmodum apud homines hospes visibiliter manere consuevit: adjecit, *In vobis erit*. *Chrysostomus* (hom. 74.) Quasi dicat: Non ita apud vos manebit sicut ego, sed in vestris habitabit animabus. *Augustinus* (tract. 74.) Prius autem est esse (1) alicubi, post manere. Sed exposuit quod dixerat, *Apud vos*, cum adjunxit, *In vobis*. Si enim non sit in vobis, non potest esse

S. Thom. Oper. Tom: IX.

(1) Al. alicubi

EX EDIT. P. NICOL. (a) Contra sermones Arrianorum.

in vobis ejus scientia; sic enim a vobis videtur in vobis & vestra conscientia. *Gregorius* 2. Moral. (cap. 41. in nov. exemp. 28.) Si autem Spiritus Sanctus in discipulis manet, quomodo jam singulare signum erit quod in mediatore permanet? secundum illud supra 1. *Supra quem videris Spiritum descendentem, & manentem, hic est qui baptizat.* Quod tamen citius cognoscimus, si dona ejusdem Spiritus discernamus: in his enim donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus Sanctus in electis omnibus semper manet; in illis autem quibus non nostra vita servatur, sed aliorum quaeritur, nequaquam semper manet: aliquando enim se a signorum ostensionibus subtrahit, ut eo humiliter virtutes ejus habeantur. Christus autem in cunctis eum, & semper habet praesentem. *Chrysostomus* (hom. 74.) Hic autem sermo oppositas haereses velut uno ictu sustulit: nam dicere *alium* ostendit ejus, id est Spiritus, hypostaseos differentiam; dicere vero *Paraclytum*, substantiae cognitionem. *Augustinus* (a) contra *Arrianos* (cap. 19.) Consolatorum enim (quod officium tamquam personae infimae in Trinitate Spiritui Sancto deputant.) Deum dicit Apostolus, secundum illud 2. Corinth. 8. „ Is qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus.“ Deus est itaque Spiritus Sanctus, qui consolatur humiles. Aut si hoc de Patre, vel Filio dictum ab Apostolo volunt accipi, desinant consolationis tamquam munere proprio separare a Patre, & Filio Spiritum Sanctum. *Augustinus* super Joannem (tract. 74. & seqq.) Sed (1) cum „ caritas Dei diffusa sit in „ cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.“ Rom. 5. quomodo diligemus, & mandata Christi servabimus, ut eum accipiamus quem nisi habuerimus, diligere, & mandata servare non possumus? An forte praecedit in nobis caritas, qua diligamus Christum, ut diligendo Christum, ejusque faciendū mandata, mereamur accipere Spiritum Sanctum, ut caritas Dei Patris diffundatur in cordibus nostris? Perversa est ista sententia. Qui enim se Filium Dei diligere credit, & Patrem non diligit, profecto nec Filium diligit, sed quod sibi ipsi (2) videtur confinxit. Restat ergo ut intelligamus, Spiritum Sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Jam itaque habebant Spiritum discipuli, quem Dominus promittebat: sed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeste. Proinde non solum non habenti, verum etiam habenti non incassum promittitur: non ha-

benti quidem, ut habeatur; habenti autem, ut amplius habeatur. *Chrysostomus* (hom. 74.) Quando igitur discipulos purgaverat per sacrificium passionis, & peccatum solutum erat, & ipsi ad pericula, & agones mittebantur, oportebat Spiritum Sanctum venire abundanter. Non autem statim post resurrectionem, ut in multo ejus constituti desiderio, cum multa eum suscipiant gratia.

(f) *Augustinus* (tract. 75.) Ne quisquam putaret quod ita Spiritum Sanctum Dominus daturus fuerat, velut per seipsum non & ipse esset. futurus cum eis adjecit, & ait: *Non reliquam vos orphanos.* Orphani pupilli sunt: illud enim est Graecum, hoc Latinum. Quamvis ergo nos Filius Dei suo Patri adoptavit filios, tamen in hoc etiam ipse erga nos paternum ostendit affectum. *Chrysostomus* (hom. 74.) Et quidem a principio dixerat, Venietis quo ego vado; sed quia hoc longum tempus erat, promisit Spiritum. Et quia nesciebant quid est hoc, promittit eis suam praesentiam, quam maxime quaerebant, cum dicit, *Veniam ad vos.* Ne tamen rursus eandem quaerant praesentiam, qualem & prius habuerunt, occulte hoc excludit, cum subdit: *Adhuc modicum & mundus me jam non videt; vos autem videtis me;* ac si diceret: Veniam quidem ad vos, non tamen ut prius vobiscum per unamquamque diem consistens. Et ne dicant: Qualiter igitur Judaeis dixisti: A modo non videbitis me? solvit opinionem dicens: *Ad vos solos veniam.* *Augustinus* (tract. 75.) Videbat enim tunc cum mundus carnis oculis in carne conspicuum, non autem videbat quod, in carne Verbum latebat. Sed quoniam post resurrectionem etiam carnem suam, quam non solum videndam, verum etiam contrectandam demonstravit suis, noluit demonstrare non suis, hinc dictum est: *Adhuc modicum & mundus jam me non videt; vos autem videbitis me.* Sed quoniam in iudicio eum mundus videbit, quo nomine significati sunt a regno ejus alieni; melius intelligitur illud etiam tempus significare voluisse quando in fine saeculi auferetur ab oculis damnatorum, ut eum de caetero videant diligentes. *Modicum* autem dixit, quia id quod prolixum videtur hominibus, brevissimum est ante oculos Dei.

Sequitur: *Quia ego vivo, & vos vivetis.* *Theophylactus.* Quasi dicat: Et si mortem subierit, tamen resurgit. Vos quoque vivetis, hoc est, cum videritis me, laetabimini, & tamquam mortui reviviscetis in apparitione mea. *Chrysostomus* (hom. 74.) Mihi autem videtur vitam non

(1) Al. Si cum. (2) P. Nicolai omittit videtur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Contra sermones Arrianorum: non contra sectam Arrianorum, sicut prius, vel contra Arrianos, ut jam antea notabatur indice nimis generali.

non præsentem dicere, sed futuram; ac si dicat: Mors Crucis non distare faciet vos à me in finem; sed momento parvo occultabit me à vobis. *Augustinus* (tract. 75.) Cur autem de præsentem se dixerit vivere, illos autem de futuro esse victuros, nisi quia & vitam carnis (1) resurgentis qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus, securam? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, præsentis temporis ponit verbum, propter significandam celeritatem; illorum autem, quoniam sæculi differtur in finem, non ait, Vivitis, sed *vivetis*. Quia vero vivit ille, ideo & nos vivemus: „ per hominem quippe mors, „ & per hominem resurrectio mortuorum:“ 1. Corinth. 15. Sequitur: *In illo die*, de quo scilicet ait, *Et vos vivetis, vos cognoscetis*, contemplando, quamvis & nunc credendo noverimus, quia ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis: quia quando vivemus ea vita qua mors absorbetur, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est jam per ipsum, ut sit in nobis, & nos in ipso. *Chrysostomus* (hom. 74.) Vel in illo die cum resurgam, cognoscetis: quia cum viderunt eum resurrexisse, & esse cum eis, tunc certissimam fidem didicerunt. Magna enim erat virtus Spiritus Sancti, quæ omnia eos docebat. Quod autem dictum est, *Ego sum in Patre*, humilitatis est; quod autem dicit, *Et vos in me, & ego in vobis*, humanitatis est, & auxilii quod est à Deo. Consuevit enim Scriptura multoties eisdem verbis in Deo, & hominibus positis non similiter uti. *Hilarius* 8. de Trinit. (ante med.) Vel hoc dicit, ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos autem in eo per corporalem ejus nativitatem; & ille rursus in nobis per sacramenti mysterium inesse crederetur: ipse enim testatus est supra 6. *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* *Alcuinus*. Per dilectionem autem, & observantiam mandatorum ejus, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est per ipsum, ut sit in nobis, & nos in ipso. Et ut omnibus, non tantum Apostolis, hanc beatitudinem promississe videatur, adjungit: *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* *Augustinus* (tract. 75.) Qui habet in memoria, & servat in vita; qui habet in sermonibus, & servat in operibus; qui habet audiendo, & servat faciendo; qui habet faciendo, & servat perseverando; ipse est qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Theophylactus*. Ac si dicat: Vos putatis quod ex affectione quadam tristamini de morte mea; sed ego signum dilectionis reputo mandata mea servari. Qualem

autem prærogativam obtineat qui diligit, (2) ostendit subdicens: *Qui autem diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligam eum.* *Augustinus* (tract. 75.) Sed quid est diligam, tamquam tunc non diligit? Exponit per id quod sequitur: *Et manifestabo ei meipsum*; id est, ad hoc diligam ut manifestem; & ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit ut credamus, tunc ad hoc ut videamus: quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus; tunc autem diligemus videndo quod credidimus. *Augustinus* ad Paulinam de videndo Deo (cap. 1. in fin.) (a) Sic autem promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre Deum unum, non quomodo in hoc sæculo visus est in corpore, & à malis. *Theophylactus*. Vel quia post resurrectionem, appariturus illis erat in corpore magis representante divinitatem, ne credant ipsum spiritum fore, seu phantasma, ob hoc prædixit illis, ut tunc videntes illum non diffidant, sed reminiscantur quia propter mandatorum suorum custodiam apparet eis; atque ideo tenentur semper custodire illa, ut perpetuo eis appareat.

(g) *Augustinus* (tract. 76.) Quia Dominus dixerat: *Adhuc modicum & mundus me jam non videt, vos autem videbitis me*: interrogavit eum de hoc ipse Judas, non ille traditor ejus, qui Scariotis cognominatus est, sed cujus Epistola inter Scripturas canonicas legitur: unde dicitur: *Dicit ei Judas, non ille Scariotis: Domine, quid factum est, quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mundo?* Causam quæsit quare non se mundo, sed suis manifestaturus esset. Dominus autem exponit quare suis se manifestaturus est, non alienis: quia scilicet hi diligunt, illi vero non diligunt: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* *Gregorius* (in homil. 30. in Evang.) Probatio enim dilectionis exhibitio est operis: nunquam amor Dei est otiosus: operatur enim magna, si est; si vero operari renuerit, amor non est. *Augustinus* (tract. 76.) Dilectio autem sanctos discernit à mundo, quæ facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater, & Filius mansionem; qui donant & ipsam dilectionem, quibus in fine donabunt suam manifestationem. Est enim quædam Dei manifestatio interior, quam prorsus impii non noverunt, quibus Dei Patris, & Spiritus Sancti manifestatio nulla est; Filii vero esse potuit, sed in carne, quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest, sed ad modicum tempus; & hoc ad judicium, non gaudium; ad supplicium, non ad præmium: unde sequitur: *Et ad eum veniemus.* Veniunt quidem

(1) Al. resurgentibus. (2) Al. ostendens.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Epist. 112. cap. 10.

sem ad nos dum venimus ad eos; veniunt sub-
veniendo, venimus obediendo; veniunt illumi-
nando, venimus intuendo; veniunt implendo,
veniunt capiendo: ut sit nobis eorum non ex-
tranea visio, sed interna, & in nobis eorum non
transitoria mansio, sed æterna: unde sequitur:
Et mansionem apud eum faciemus. Gregorius (in
hom. 30. ut supra.) In quorundam etenim cor-
da venit, & mansionem non facit: quia per
compunctionem quidem respectum Dei perci-
piunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod
compuncti fuerant obliviscuntur, sicque ad per-
petranda peccata redeunt ac si hæc minime plan-
xissent. Qui ergo Deum vere diligit, in ejus cor-
de Dominus & venit, & mansionem facit; quia
sic eum divinitatis amor penetrat ut ab hoc amo-
re, tentationis tempore non recedat: ille enim
vere amat cujus mentem delectatio prava ex con-
sensu non superat. *Augustinus* (tract. 76.) An
forte putabitur, mansionem in dilectore suo fa-
cientibus Patre, & Filio, exclusus esse ab hac
mansione Spiritus Sanctus? Quid est ergo quod
superius ait de Spiritu Sancto: *Apud vos mane-
bit, & in vobis erit?* Nisi forte quisquam sic ab-
surdus est ut arbitretur, cum Pater, & Filius
venerint, discessurum inde Spiritum Sanctum,
tamquam locum daturum majoribus. Sed &
huic carnali cogitationi occurrit Scriptura, cum
dicit: *Ut maneat vobiscum in æternum.* In eadem er-
go mansione cum ipsis erit in æternum: quia
nec ille sine ipsis venit, ne illi sine eo; sed pro-
pter insinuationem Trinitatis, personis singulis
nominatis dicuntur quædam, non tamen aliis
separatis intelliguntur, propter ejusdem Trini-
tatis substantiam. *Gregorius* (in hom. ead.) Tan-
to autem quisque à superno amore disjungitur,
quanto inferius delectatur: unde subditur: *Qui
non diligit me, sermones meos non servat.* De di-
lectione ergo conditoris, lingua, mens, & vita
requiratur. *Chrysostomus* (hom. 74.) Vel ali-
ter totum. Æstimavit Judas, sicut mortuos vi-
demus in fomno, ita & se eum esse visuros: un-
de quærit: *Quid est quod debes te manifestare no-
bis, & non mundo?* quasi dicat: Væ nobis,
quoniam morieris, & ut mortuus debes nobis
assistere. Ne igitur hoc suspicentur, dicit: *Ego,
& Pater ad eum veniemus;* quasi dicat: Sicut
• Pater manifestat seipsum, ita & ego: *& mansio-
nem apud eum faciemus;* quod somniorum non
est. Sequitur: *Et sermo quem audistis non est
meus, sed ejus qui misit me Patris;* quasi dicat:
Non me solum, sed neque Patrem amat qui hunc
non audit sermonem. Dicitur autem hoc, quo-
niam nihil extra Patrem loquitur, neque præ-

ter id quod illi viderur. *Augustinus* (tract. eod.)
Et fortasse propter aliquam distinctionem, ubi
suos dixit, pluraliter sermones dixit, dicens:
Qui non diligit me, sermones meos non servat. Ubi
autem sermonem, hoc est verbum, non suum
esse dixit, sed Patris, seipsum intelligi voluit:
non enim suum, sed Patris est Verbum; quo-
modo nec sua imago, sed Patris; nec suus Fi-
lius, sed Patris. Recte igitur auctori tribuit quod
facit æqualis, à quo habet hoc ipsum quod illi
est (1) indifferens, & æqualis. *Chrysostomus*
(hom. cit.) Quia vero eorum quæ dixerat, quæ-
dam manifesta erant, & quædam non intellexe-
runt, ut non turbarentur, subjungit: *Hæc locu-
tus sum vobis apud vos manens.* *Augustinus* (tract.
77.) Alia est illa mansio, quam promisit futu-
ram, alia vero hæc quam præsentem esse testā-
tur, illa spiritualis est, atque intrinsecus men-
tibus redditur; hæc corporalis forinsecus oculis,
atque auribus adhibetur. *Chrysostomus* (hom.
74.) Ut autem ejus corporalem recessum faci-
lius sustinerent, præparat eos, promittens quod
ejus recessus magnorum eis esset futura causa
bonorum; quia donec ipse apud eos corporaliter
manebat, & Spiritus non venerat, nihil mag-
num poterant scire: unde sequitur: *Paraclytus
autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomi-
ne meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis
omnia quæcumque dixerò vobis.* *Gregorius* (hom.
30. in Evang.) Græca locutione paraclitum, La-
tina advocatus dicitur vel consolator. Qui idcir-
co advocatus dicitur, quia pro errore delinquen-
tium apud justitiam Patris intervenit, dum eos
quos repleverit, exorantes facit. Consolator au-
tem idem Spiritus vocatur, quia de peccati per-
petratione mærentibus, dum spem veniæ præ-
parat, ab afflictione tristitiæ mentem levat. *Chry-
sostomus* (hom. 74.) Continente autem eum pa-
raclitum vocat propter continentes eos tribula-
tiones. *Didymus* de Spiritu Sancto. (a) Spiritum
autem Sanctum à Patre in suo mitti nomine Sal-
vator affirmat, cum proprie nomen Salvatoris
sit Filius: siquidem naturæ consortium, & ut
ita dicam, proprietatis personarum ex ista voce
significatur. Filii quippe tantummodo est in no-
mine Patris venire, salva proprietate Filii ad
Patrem, (2) & Patris ad Filium. Nullus autem
alius venit in nomine Patris; sed verbi gratia,
in nomine Domini, Dei, & Omnipotentis. Quo-
modo igitur servi, qui in nomine Domini ve-
niunt, per hoc ipsum quod subjecti sunt, &
serviunt, indicant Dominum, servi quippe sunt
Domini; sic & Filius, qui venit in nomine Pa-
tris, portat ejus nomen per hoc quod Unigeni-
tus

(1) Nicolai indifferenter. (2) Quatuor sæpe citata exempla omittunt & Patris ad Filium.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Lib. 2. inter Opera Hieronymi.

tus Dei Filius approbatur. Quia ergo Spiritus Sanctus in nomine Filii à Patre mittitur, ostendit quia unitate sit junctus ad Filium: unde & Filii dictus est Spiritus; per adoptionem suam filios faciens eos qui se recipere voluissent. Ille autem Spiritus Sanctus, qui venit in nomine Filii missus à Patre; docebit omnia eos qui in fide Christi perfecti sunt: omnia autem illa quae spiritualia sunt, & intellectualia veritatis, & sapientiae sacramenta. Docebit vero, non sicut qui artes aliquas, & sapientiam studio, industriaeque didicere; sed quasi ipsa ars, atque doctrina, & sapientia, veritatis Spiritus invisibiliter mentis insinuat scientiam divinorum. *Gregorius* (hom. 30. in Evang.) Nisi autem idem Spiritus cordi adfit audientis, otiosus est sermo doctoris: Nemo ergo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligitur: quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Sed & ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per unctionem Spiritus non loquatur. *Augustinus* (tract. 77.) Numquid autem dicit Filius; & docet Spiritus Sanctus, ut dicente Filio verba capiamus, docente autem Spiritu Sancto, eodem verba intelligamus? Omnis igitur, & dicit, & docet Trinitas; sed nisi etiam sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere utcumque posset infirmitas. *Gregorius* (hom. ead.) Requiritur vero nobis est cur de eodem Spiritu dicatur, *Suggeret vobis omnia*, cum suggerere soleat esse minoris. Sed quia suggerere aliquando dicimus subministrare, invisibilis Spiritus suggerere dicitur, non quod nobis scientiam ab imo inferat, sed ab occulto. *Augustinus* (ut supra.) Vel quod addit, *Suggeret*, id est commemorabit vos, intelligere debemus etiam quod jubemur non oblivisci, saluberrima monita ad gratiam pertinere, (1) quae nos commemorat Christus. *Theophylactus* Spiritus (2) itaque Sanctus, & docuit, & commemoravit: docuit quidem quaecumque non dixerat eis Christus, tamquam non valentibus portare; commemoravit vero quaecumque Dominus dixerat; sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate, commendare memoriae nequiverunt. *Chrysostomus* (hom. 74.) Quia vero, & haec audientes turbantur, excogitantes odia, & praelia sibi imminere post ejus recessum, rursum eos consolatur, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* *Augustinus* (tract. eod.) Pacem nobis reliquit in hoc saeculo, in qua manentes hostem vincimus, & ut etiam hic invicem diligamus; Pacem suam nobis dabit in futuro saeculo, quando sine hoste regnabimus, ubi numquam dissentire possimus. Pax autem nobis ipse est, & cum

credimus quia est, & cum videbimus eum sicut est. Sed quid est quod ubi dicit, *Pacem relinquo vobis*; non addit *meam*; ubi vero ait, *Do vobis*, ibi dixit *meam*? Utrum subaudiendum est *meam*, & ubi dictum non est; an forte & hic aliquid latet? Pacem enim suam eam voluit intelligi qualem habet ipse; pax vero ista quam nobis reliquit in hoc saeculo, nostra potius dicenda est, quam ipsius. Ille quippe nihil repugnat in seipso; quia nullum habet omnino peccatum; nos autem talem pacem nunc habemus in qua adhuc dicamus: *Dimitte nobis debita nostra.* *Matth. 6.* Itemque inter nos ipsos est nobis pax, quia invicem nobis credimus quod invicem diligamus. Sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis nostri invicem non videmus. Nec ignoro ista Domini verba etiam sic accipi posse ut ejusdem sententiae repetitio videatur. Quod vero Dominus adjunxit, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*, quid est aliud, nisi non quomodo homines dant, qui diligunt mundum? qui propterea sibi dant pacem, ut sine molestia mundo perfruantur; & quando justis dant pacem, ut non eos persequantur, pax esse non potest vera, ubi non est vera concordia, quia disjuncta sunt corda. *Chrysostomus* (hom. ead.) Pax etiam exterior ad malam fit multoties; & eis qui habent eam nihil prodest. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 59.) Est autem pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium caritatis. Nec poterit ad hereditatem Domini pervenire qui testamentum pacis noluerit observare; nec potest concordiam habere cum Christo qui discors voluerit esse cum Christiano.

(h) *Chrysostomus* (hom. 74.) Quia dixerat, *Pacem relinquo vobis*, quod erat recedentis, hoc poterat eos conturbare: ideo dicit: *Non turbetur cor vestrum, neque formidet*; quoniam haec quidem ex dilectione, illa vero ex formidine patiebantur. *Augustinus* (tract. 78.) Hinc autem turbati, & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamvis venturus ad eos; ne forsitan gregem lupus hoc intervallo invaderet pastoris absentia: unde sequitur: *Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos.* Ibat autem per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Cur itaque turbaretur, & formidaret cor, quando sic deserebat oculos ut non desereret cor? Ut autem intelligerent secundum id quod homo erat, eum dixisse, *Vado, & venio ad vos*, subjecit, atque ait: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est.* (3) Per quod ergo Filius non est aequalis Patri, per hoc erat iturus ad Patrem, à quo & venturus

Thom. Op. Tom. IX.

(1) Al. quam nobis commemorat. (2) Al. deest itaque. (3) Al. per hoc.

rus est, judicaturus vivos, & mortuos; per illud (1) autem in quo est æqualis gignenti, numquam recedit à Patre, sed cum illo est ubique totus patri divinitate, quam nullus continet locus. Ipse ergo Filius Dei æqualis Patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est etiam seipso: quia major est forma Dei, quæ amissa non est, quam forma servi, quæ accepta est. Hæc igitur est forma servi, in qua Dei Filius minor est non Patri solo, sed etiam Spiritu Sancto: secundum hanc formam servi puer Christus etiam parentibus minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, subditus erat. Agnoscamus igitur geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua æqualis est Patri, & humanam, qua major est Pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas, sed Trinitas Deus. Ideo ergo dixit: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia Vado ad Patrem*: quia naturæ humanæ gratulandum est, eo quod sic assumpta est à Verbo Unigenito ut immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret (2) terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum; ut suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, (3) atque ipsum speret futuram esse per Christum? *Hilarius 9. de Trinit. (ultr. med.)* Vel aliter. Si donantis auctoritate Pater major est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est, sed minor jam non est cui unum esse donatur. *Chrysostomus (ut supra.)* Vel aliter. Nondum noverant Apostoli quid sit resurrectio, quam prædixerat dicens: *Vado, & Venio ad vos*; neque qualem oportebat de eo opinionem habebant; Patrem verb magnum esse æstimabant. Dicit igitur eis: (4) *Et si de me formidatis quod me defendere nequeam, nec confiditis quod post Crucem rursus vos videam; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, lætandum vobis est, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia versura dissolvere. Hæc autem omnia ad imbecillitatem discipulorum dicebantur; & ideo subdit: Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut eum factum fuerit, credatis.* *Augustinus (tract. 79.)* Quid est hoc, cum magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur: nam & ille cui

dictum est infra 20. *Quia vidisti, credidisti*, aliud vidit, aliud credidit, vidit hominem, credidit Deum. Sed si dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit, unusquisque oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus, quæ videntur, acquiritur in nobis; ut ea credantur quæ non videntur. Illud itaque dicit, *Cum factum fuerit*, quod eum post mortem visuri erant viventem, & ad Patrem ascendentem; quo viso, fuerant credituri quod ipse esset Christus Filius Dei, qui hos potuit facere, & prædicare antequam faceret: credituri autem hoc, non fide nova, sed aucta; aut certe cum mortuus esset, defecta, cum resurrexisset, resecta. *Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.)* Gloriæ autem resumendæ meritum continuo subiecit, dicens: *Jam non multa loquar vobiscum.* *Beda.* Ideo hoc dicebat, quoniam jam instabat tempus ut comprehenderetur, & ad mortem traderetur.

Venit enim princeps mundi hujus, Augustinus (tract. eodem.) Quis nisi diabolus? Non autem creaturatum, sed peccatorum princeps est diabolus. Unde Apostolus cum dixisset *Ephes. 6. Adversus rectores mundi*, sequenti verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subjungit: *Tenebrarum harum*, id est hominum impiorum. *Et in me non habet quidquam.* Quia neque cum peccato Deus venerat, nec ejus carnem de peccati propagine Virgo peperat. Et tamquam ei diceretur: *Cut ergo morieris, si non habes peccatum, cui deberetur mortis supplicium?* continuo subjungit: *Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio; surgite, eamus hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus* autem dixit ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem qui nullam habebat meritum mortis, sed habebat, ut moreretur, mandatum Patris. *Augustinus contra Arrianos (2) (cap. 9.)* Quod autem voluntati, & præcepto Patris obediens est Filius, nec in hominibus demonstrat diversam imparemque naturam Patris præcipientis, & filii obediens. Huc accedit quod Christus non tantum Deus est, qua natura æqualis est Patri, sed etiam homo, qua natura minor est Patri. *Chrysostomus (hom. 75.)* Vel hoc quod dicit: *Surgite, eamus hinc*, principium est alterius sententiæ: consequens enim erat eos formidare, & à tempore, & à loco, in villa manifeste existentes; etenim nox profunda erat; & erat conse-

(1) *Al. deest autem.* (2) *Al. in terra.* (3) *Legit Nicolai atque id ipsum se speret.* (4) *Quatuor alibi citata exempla sic legunt: Et si de me formidatis ut non sufficiente mihi ipsi assistere, neque confiditis quod post Crucem iterum vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat lætari de reliquo, quoniam ad majorem vado; & potentem omnia molesta dissolvere.*

EX EDIT. P. NICOL. (2) Contra serm. Arrianorum, cap. 11. non simpliciter contra Arrianos,

quens eos non attendere his quæ dicebantur; sed semper circumvolvere oculos, & imaginari eos qui aggressuri eos erant, & maxime audientes: adhuc modicum vobiscum sum; & Venit princeps mundi hujus. Quia igitur hæc, & hujusmodi au-

dientes, turbabantur, ut mox capiendi, ducit eos in locum alium, ut æstimantes se in cautela esse, cum otio de reliquo audiant: magna enim dogmata erant audituri.

CAPUT XV.

(a) **E**GO sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

(b) Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet; & colligent eum, & in ignem mitret, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

(c) In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea; sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

(d) Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Majorem hæc dilectionem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

(e) Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur; si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

(f) Si non venissem, & locutus eis non fuissetem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.

(g) Cum autem venerit paraclitus quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

(a) **H**ilarius 9. de Trinit. (ubi supra.) Ad consummandæ corporeæ passionis sacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni festinat exurgens; corporeæ tamen assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tamquam in vite modo palmitis inlessemus, adjecit: *Ego sum vitis vera.* Augustinus (tract. 80.) Quod secundum hoc dicit quod est caput Ecclesiæ, nosque membra ejus, homo Christus Jesus. Unius quippe naturæ sunt vitis, & palmites. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, numquid ut adderet vera, ad eam vitam retulit, unde ita similitudo translata est? Sic autem dici-

tur vitis per similitudinem, non per proprietatem; sicut agnus, ovis, & cætera hujusmodi; ut magis ipsa sint vera, ex quibus ducuntur istæ similitudines. Sed dicendo, *Ego sum vitis vera*, ab illa se discefnit cui dicitur Hier. 2. „Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena? Nam quo pacto est vitis vera quæ expectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas? Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.) Sed à corporeæ hujus humilitatis assumptione formam paternæ majestatis alienans, agricolam Patrem curiosum hujus vitis ostendit, dicens: *Et Pater meus agricola est.* Augustinus de Ver. Dom. (serm. 59.) Co-

limum enim Deum ; & colit nos Deus : sed sic Deum colimus , ut non meliorem eum faciamus , colimus enim eum adorando , non arando ; quod autem ille nos colit , meliores nos reddit. Cultura ipsius est in nos , quod non cessat verbo suo extirpare mala semina de cordibus nostris , aperire cor nostrum tamquam aratro sermonis , plantare semina præceptorum , expectare fructum pietatis. *Chrysoströmus* (hom. 75.) Et quia Christus sibi sufficit , discipuli vero multo indigent agricolæ auxilio ; propterea de vite nihil dicit , sed de palmitibus , cum subdit : *Omnem palmitem in me non ferentem fructum , tollet eum.* Fructum autem hic vitam occulte insinuat , ostendens quod sine operibus non potest aliquis esse in eo. *Hilarius* 9. de Trinit. (ubi supra.) Inutiles autem , & inveraces palmites defecans , deputabit arsurus. *Chrysoströmus* (hom. 75.) Et quia etiam qui valde virtuosus sunt , indigent agricolæ opere , adjungit : *Et omnem qui fert fructum , purgabit eum , ut fructum plus afferat.* Hoc dixit propter tribulationes eorum quæ tunc inducebantur ; ostendens quod tentationes fortiores eos faciebant ; sicut & purgare , hoc est circumcidere palmitem , eum magis germinare facit. *Augustinus* (tract. 80.) Quis autem est in hac vita sic mundus ut non sit magis magisque mundandus ? Ubi , si , dixerimus quia peccatum non habemus , nosmetipsos seducimus : 1. Joann. 1. Mundat itaque mundos , idest fructuosos , ut tanto sint fructuosiores quanto sunt mundiores. Secundum hoc ergo vitis est Christus quod ait : *Pater major me est , secundum illud autem quod ait supra 10. Ego , & Pater unum sumus , & ipse agricola est : nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium , sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum ; unde continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendit , dicens : Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Ecce ipse mundator est palmitum ; quod est agricolæ , non vitis officium. Sed quare non ait , Mundi estis propter baptismum , quo abluti estis , nisi quia & in aqua verbum mandat ? Detrahe verbum , & quid est aqua nisi aqua ? Accedit verbum ad elementum , & fit sacramentum. Unde ista tanta virtus aquæ , ut corpus tangat , & cor abluatur , nisi faciente verbo , non quia dicitur , sed quia creditur ? Nam in ipso verbo aliud est sonus transiens , aliud virtus immans. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei ut per ipsum credentem , offerentem , benedicentem , tingentem mundet infantem , quamvis credere non valentem. *Chrysoströmus.* Vel dicit ; *Mundi estis , propter sermonem quem locutus sum vobis ; idest , interim lumen doctrinæ jam suscepistis , & à judaico errore eruti estis.*

(b) *Chrysoströmus* (hom. 75.) Quia jam nun-

dos eos dixerat propter sermonem quem locutus fuerat eis , docet quod oportet de reliquo incipere ea quæ ab eis sunt ; & ideo dicit : *Manete in me , & ego in vobis.* *Augustinus* (tract. 81.) Non eo modo illi in ipso , sicut ipse in illis : utrumque enim prodest , non ipsi , sed illis : ita sunt quippe in vite palmites ut vitæ non conferant , sed inde accipiant unde vivant ; ita vero vitis est in palmitibus ut vitale alimentum subministraret eis , non sumat ab eis ; ac per hoc , ut manentem in se haberent Christum , & manerent in Christo , discipulis prodest utrumque , non Christo : unde subdit : *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso , nisi manserit in vite , sic nec vos nisi in me manseritis.* Magna gratiæ commendatio ! Corda insituit humilium , ora obstruit superbiorum. Nonne huic resistunt veritati , ad bona opera faciendâ Deum sibi necessarium non putantes , non assertores , sed præcipitatores liberi arbitrii ? Qui enim à semetipso se fructum æstimat ferre , in vite non est ; qui in vite non est , in Christo non est ; qui in Christo non est , Christianus non est. *Alcuinus.* Omnis enim fructus boni operis ab illa radice procedit qui nos sua gratia liberavit , & sub auxilio provehit , ut fructum plus afferre valeamus : unde cum repetitione , & superiorum explanatione subdit : *Ego sum vitis , & vos palmites. Qui manet in me , credendo , obediendo , perseverando , & ego in eo , illuminando , subveniando , perseverantiam donando ; hic , & non alius , fert fructum multum.* *Augustinus* (tract. eod.) Sed ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre , subdit : *Quia sine me nihil potestis facere.* Non ait , Partim potestis facere : quia nisi palmes in vite manserit , & vixerit de radice , quantumlibet fructum à semetipso non potest ferre. Quamvis autem Christus vitis non esset , nisi homo esset ; tamen istam gratiam palmitibus non præberet , nisi etiam Deus esset. *Chrysoströmus* (hom. cit.) Vide ergo Filium non minus Patre conferentem ad discipulorum procuracionem : nam Pater quidem purgat , ipse vero in se tenet , quod facit palmites fructificare. Sed tamen , & purgare Filii monstratum est esse , & manere in radice est Patris , qui radicem genuit. Igitur magnum quidem damnum est nihil posse facere ; verum non usque ad hoc sistit , sed ulterius producit sermonem , dicens : *Si quis in me non manserit , mittetur foras sicut palmes , idest agricolæ non poterit manus , & arefcet , hoc est , si quid habebat à radice , amittet , denudatus ejus auxilio , & vita : & colligent eum.* *Alcuinus* : Messores Angeli , & in ignem , æternum scilicet , mittunt , & ardet. *Augustinus* (tract. eodem.) Ligna enim vitis tanto sunt contemp-
tibiliora , si in vite non manserint , quanto

gloriosiora, si manserint. Unum ex duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: si in vite non est, in igne erit. *Chrysofomus* (ut supra.) Deinde ostendens quid est manere in eo, subdit: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petitis, & fiet vobis.* Eam enim quæ per opera ostensionem quaerit. *Augustinus* (tract. eod.) Tunc enim sunt dicenda verba ejus in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promissit. Quando autem verba ejus manent in memoria, nec inveniuntur in vita; non computantur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. Quid autem velle possunt manendo in Salvatore nisi quod non alienum est à salute? Aliud quippe volumus, quia sumus in Christo, & aliud volumus, quia sumus adhuc in hoc sæculo. De mansione autem hujus sæculi nobis aliquando subrepat ut hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit ut faciat nobis, si maneamus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expedit nobis. Ad verba autem ejus pertinet oratio *Pater noster*: ab hujus orationis verbis, & sensibus non recedamus in petitionibus nostris, & quidquid petimus, fiet nobis.

(c) *Chrysofomus* (hom. 75.) Ostendit supra Dominum quoniam qui eis insidiabantur, ardebunt, non manentes in Christo: deinde ostendens quoniam ipsi inexpugnabiles erunt, ita scilicet ut multum fructificent, ait: *In hoc clarificatus est Pater meus ut plurimum fructum afferatis*; quasi dicat: Si ad gloriam Patris pertinet quod vos fructificetis, non contemnet gloriam suam. Qui autem fructum facit, ille est discipulus Christi: unde subdit: *Et efficiamini mei discipuli.* *Theophylactus.* Fructus autem Apostolorum sunt Genes, quæ per eorum doctrinam astrictæ sunt fideli, necnon ad Dei redactæ sunt gloriam. *Augustinus* (tract. 82.) Sive enim clarificatus, sive glorificatus dicatur, ex uno verbo Græco utrumque translatus est. Doxam enim Græce dicitur, Latine gloria est. Quod ideo commemorandum putavi, ne hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam ex nobis ipsis habeamus: ejus est enim hæc gratia; & ideo in hoc non nostra, sed ejus est gloria. A quo enim faciemus fructum nisi ab illo cujus misericordia prævenit nos? Unde subditur: *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos.* Ecce unde sunt nobis opéra bona: nam unde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligeremus, nisi prius diligeremus? Quod autem ait, *Sicut dilexit me Pater: & ego dilexi vos*, non æqualitatem naturæ ostendit nostræ, & suæ, sicut est Patris,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Alma* ergo,

& ipsius; sed gratiam, qua mediator est Dei & hominum, homo Christus Jesus. Mediator quippe monstratur, cum dicit: *Pater dilexit me, & ego dilexi vos*: nam Pater utique diligit & nos, sed in ipso. *Chrysofomus* (ut supra.) Si igitur Pater amat nos, confidite: si Patris est gloria, fructificate. Deinde ut non pigros eos faciat, subdit: *Manete in dilectione mea.* Qualiter autem hoc erit, ostendit subdens: *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* *Augustinus* (tract. eod.) Quis ambigat quod dilectio præcedat observantiam præceptorum? Unde enim præcepta servet non habet qui non diligit. Quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur; ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligit, si ejus præcepta non servat. Quamvis quod dicit, *Manete in dilectione mea*, non apparet quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipse nos diligit; sed ex verbo superiori dignoscitur: dixerat quippe, *Ego dilexi vos*, & continuo subjecit, *Manete in dilectione mea*, (1) illa utique qua diligit eos. Quid est ergo, *Manete in dilectione mea*, nisi manete in gratia mea? Et quid est, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, nisi ex hoc scietis quod in dilectione mea, qua vos diligo, manetis, si mea præcepta servatis. Non ergo ut nos diligit, prius præcepta ejus servamus; sed nisi nos diligit, præcepta ejus servare non possumus. Hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet. Sed quid illud est quod adjungit: *Sicut & ego præcepta Patris mei servavi, & maneo in ejus dilectione*? Utique eam hic dilectionem Patris intelligi voluit, qua eum diligit Pater. Sed numquid & hæc gratia intelligenda est, qua Pater diligit Filium, sicut gratia est qua nos diligit Filius; cum simus nos filii gratia, non natura, Unigenitus autem natura, non gratia? An hoc etiam in ipso Filio ad hominem referendum est? Ita sane: nam dicendo, *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos*, gratiam mediatoris ostendit: mediator autem Dei & hominum, non in quantum Deus, sed in quantum homo, est Christus. Igitur hoc recte possumus dicere, quod cum ad naturam Dei non pertineat humana natura, ad personam tamen Filii Dei per gratiam pertinet, qua nulla est major, nulla prorsus æqualis. Neque enim illam susceptionem ulla hominis merita præcesserunt, sed ab illa susceptione merita ejus cuncta coeperunt. *Alcuinus.* Quæ autem præcepta dixerit: exponit Apostolus dicens Philipp. 2. „Christus factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis.“ *Chrysofomus* (hom. 76.) Deinde quia futura passio, &

tristitia verba interruptura erant eorum lætitiā, subjungit: *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur*; quasi dicat: Et si incidat tristitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium. *Augustinus* (tract. 83.) Quod est autem gaudium Christi in nobis, nisi quod dignatur gaudere de nobis? Et quod est gaudium nostrum, quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium? Gaudium autem jam ipse perfectum de nobis habebat, quando nos præsciendo, & prædestinando gaudebat; sed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos, in quibus esse posset, eramus; cepit autem esse in nobis quando vocavit nos. Et hoc gaudium nostrum merito dicimus, quo nos beati futuri sumus; quod inchoatur in fide renascentium, implebitur in præmio resurgentium.

(d) *Theophylactus*. Quia prædixerat, quod si mandata mea custodieritis, tunc in me permanebitis, hic ostendit quæ mandata observare oporteat, dicens: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*. *Gregorius* (in hom. 27. in Evang.) Cum autem cuncta sacra eloquia dominicis sint plena præceptis, quid est quod de dilectione quasi de speciali mandato hic dicit, nisi quia omne mandatum de sola dilectione est, & omnia præcepta unum sunt? Quia quidquid præcipitur, in sola caritate solidatur: ut enim multi arboris rami ex una radice prodeunt, sic multæ virtutes ex una caritate generantur; nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice caritatis. *Augustinus* (tract. 83.) Ubi ergo caritas est, quid est quod possit deesse? Ubi autem non est, quid est quod possit prodesse? Discernitur autem ista dilectio ab ea qua se invicem diligunt homines, sicut homines: unde adjunctum est, *Sicut dilexi vos*. Ut quid enim nos dilexit Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo & nos invicem diligamus, ut dilectionem nostram discernamus à cæteris, qui non ad hoc se invicem diligunt, ut Deus diligatur, quia nec vere diligunt. Qui autem se propter habendum Deum diligunt, ipsi se diligunt. *Gregorius* (hom. eadem.) Una autem, & summa est probatio caritatis, si & ipse diligatur qui adversatur: nam & ipsa veritas & crucis patibulum sustinet, & tamen ipsis suis persecutoribus affectum dilectionis impendit dicens, *Luc. 23.* „ Pater ignosce illis, quia nesciunt „ quid faciunt: “cujus dilectionis summam exprimit cum subjungit; *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Mori pro inimicis Dominus venerat, & tamen positurum se animam pro amicis dicebat, ut nobis ostenderet quia, cum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt qui persequuntur. *Augusti-*

nus (tract. 84.) Quia ergo superius dixerat: *Hoc est præceptum meum; ut diligatis invicem sicut dilexi vos*: fit ex hoc consequens quod idem Joannes in Epistola sua 1. cap. 3. dicit, „ quemadmodum Christus pro nobis animam „ suam posuit, sic & nos debemus animas pro „ fratribus ponere. “ Hoc martyres ardenti dilectione fecerunt: ideo ad mentam Christi non sic eos commemoramus quemadmodum alios, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut eorum vestigiis hæreamus. Talia enim suis fratribus exhibuerunt qualia de Domini mensa pariter acceperunt. *Gregorius* (ut supra.) Qui vero tranquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam suam, qualiter in persecutione daturus est animam suam? Virtus ergo caritatis, ut invicta sit in perturbatione, nutriatur per misericordiam in tranquillitate. *Augustinus* 8. de Trin. (cap. 8. in fin.) Ex una autem eademque caritate Deum, proximumque diligimus; sed Deum propter Deum, nos autem, & proximum propter Deum. Cum ergo duo sunt præcepta caritatis, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, dilectio Dei, & proximi; non immerito plerumque Scriptura pro utroque unum ponit: quia qui diligit Deum consequens est ut faciat quæ præcepit Deus: consequens ergo est ut proximum diligat, quia & hoc præcepit Deus: unde & hic sequitur: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis*. *Gregorius* 27. Mor. (cap. 12. vel in nov. codd. 8.) Amicus quippe quasi animæ custos dicitur: unde non immerito qui voluntatem Dei custodire in præceptis illius dicitur, ejus amicus vocatur. *Augustinus* (tract. 80.) Magna dignatio! Cum servus bonus esse non possit, si præcepta domini sui non fecerit, hinc amicos suos voluit intelligi, unde boni servi possunt probari. Potest igitur esse & servus, & amicus qui servus est bonus. Quomodo autem intellegendi sumus & servum, & amicum esse servum bonum, declarat cum subdit: *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus*. Itaque tunc servi non erimus quando boni servi fuerimus. Numquid servo bono, & probato dominus ejus non etiam sua secreta committit? Sed sicut sunt duo timores, sic sunt duæ servitutes. Est timor quam perfecta caritas mittit foras, in quo etiam est servitus simul foras cum ipso timore mittenda; & est alius timor castus permanens in sæculum sæculi. Ad primam ergo servitutem servos pertinentes intuebatur Dominus dicens: *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus*: non ille utique servus ad timorem pertinens castus, cui dicitur *Matth. 25.* „ Euge serve bone . . . „ intra in gaudium domini tui; “ sed ille servus pertinens ad timorem foras à caritate mit-

tendum, de quo alibi dicitur supra 8. *Servus non manet in domo in æternum; filius autem manet in æternum.* (1) Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, ut miro modo servi, non servi esse possimus, hoc Dominum facere scimus. Hoc servus ille nescit qui nescit quid faciat dominus ejus, & cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, & non dominus ejus, & in se, & non in domino gloriatur.

Sequitur: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Theophylactus. Quasi dicat: Servus non novit consilia sui domini; vos autem cum amicis reputem, secreta mea vobis communicavi. Augustinus (tract. 85.) Quo autem pacto intellecturi sumus, omnia eum nota fecisse discipulis quaecumque audivit à Patre, cum propterea multa non dicat eis, quia scit eos modo portare non posse? Sed omnia se nota fecisse discipulis dicit, quæ se novit nota esse facturum in illa plenitudine (2) de qua dicit Apostolus 1. Corinth. 13. „Tunc cognoscam sicut & cognitus sum.“ Sicut enim mortalitatem carnis, & salutem animarum futuram expectamus; ita omnium notitiam quaecumque Unigenitus audivi à Patre, futuram expectare debemus. Gregorius (homil. 27. in Evng.) Vel omnia quæ audivit à Patre, quæ (3) nota fieri voluit servis suis, sunt gaudia internæ caritatis, & festa supernæ patriæ, quæ nostris quotidie mentibus per aspirationem sui amoris imprimit: dum enim audita superna cælestia amamus, amata jam novimus, quia amor (4) ipse notitia est. Omnia ergo nota eis fecerat, quia à terrenis desideriis immutati, amoris summi facibus ardebant. Chrysostomus (hom. 76.) Vel omnia dicit quaecumque eos audire oportebat. Per hoc autem quod dicit se audisse, ostendit quod nihil alienum loquitur, sed quæ Patris. Gregorius (ut supra.) Sed quisque ad hanc pervenit dignitatem, ut amicus Dei vocetur, dona quæ percipit super se, non suis meritis tribuat: unde subditur: *Non vos me elegistis; sed ego elegi vos.* Augustinus (tract. 86.) Hæc est ineffabilis gratia: quid enim eramus quando (5) Christum nondum elegeramus, nisi iniqui, & perditii? Neque enim credideramus in eum, ut eligeret nos: (6) nam si credentes elegit, eligentes elegit. Hic certe (7) vacat vana illorum

(8) ratio qui ideo nos dicunt electos ante mundi constitutionem, quia præcivit nos Deus futuros bonos, non seipsum nos facturum bonos: quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse præcierat, simul etiam præcisset quod eum non fuisset prius electuri; non enim aliter possumus esse boni; nisi forte dicendus es bonus qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non est ut dicas: Ideo electus sum, quia jam credebam: si enim credebam in eum, jam elegeras eum. Nec est ut dicas: Antequam crederem (9) jam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidem? Quid ergo dicturi sumus, nisi quia mali eramus, & electi sumus, ut boni per gratiam nos eligentis essemus? Augustinus de Prædestinatione Sanctorum (cap. 17.) Electi sunt itaque ante mundi constitutionem ea prædestinatione in qua Deus sua futura facta præcivit; electi autem de mundo ea vocatione qua Deus id quod prædestinavit implevit: „quos enim prædestinavit, hos „ & vocavit: “ Rom. 8. Augustinus super Joannem (tract. 83.) Et videte quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos: nam sequitur: *Et posui vos, ut eatis, & fructum afferatis.* Iste est fructus de quo jam dixerat hoc cap. *Sine me nihil potestis facere.* Ipse est via, in qua nos posuit, ut eamus. Gregorius in homil. (ut supra.) *Posui ergo vos, scilicet ad gratiam plantavi, ut eatis volendo,* quia velle jam mente ire est; *& fructum afferatis* operando. Qualem vero fructum afferre debeant, (10) significat cum addit: *Et fructus vester maneat:* omnis enim quod secundum præsens sæculum laboramus, vix usque ad mortem sufficit: mors namque interveniens fructum nostri laboris abscindit. Quod vero pro æterna vita agitur, etiam post mortem servatur; ut tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus coeperit non videri. Tales ergo fructus operemur qui maneant, qui cum mors cuncta interimat, ipsi exordium à morte sumant. Augustinus (tract. eod.) Dilectio ergo est fructus noster; quæ nunc est in desiderio, nondum in saturitate. Et ipso desiderio quodcumque petierimus in nomine unigeniti Filii, dat nobis Pater; unde sequitur: *Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Hoc petimus in nomine Salvatoris quod pertinet ad rationem salutis.

(e) Au

(1) Nicolai legit sic. Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, non servi, sed filii sumus, ut miro modo servi non servi esse possimus. Ut autem tales simus, hoc Dominum facere scimus, &c. (2) Nicolai addit scientiæ. (3) Al. non fieri. (4) Al. ipsa. (5) Al. Christo. (6) Al. nam & credentes. (7) Al. locum non habet, item Al. utrumque omittitur. (8) Nicolai habet rationem. (9) Al. jam operabar. (10) Verba significat cum addit *suppletur à Nicolai, quia in vetustis exemplis quæ consulimus non extant. An legendum cum puncto interrogationis post verbum debeant?*

(e) *Augustinus* (tract. 86.) Dixerat Dominus: *Posui vos, ut eatis, & fructum afferatis*: caritas autem fructus noster est: de hoc itaque fructu mandans nobis, dicit: *Hac mando vobis ut diligatis invicem*. Unde & Apostolus, „Fructus,“ inquit *Gaiat. 5.*, „spiritus, caritas;“ ac deinde de cetera tanquam ex isto capite exorta, & religata contexuit. Merito itaque sic dilectionem sæpe commendat tanquam sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cetera bona, & quæ non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus. *Chrysostomus* (hom. 76.) Vel aliter continua. Dixi quoniam animam meam pro vobis pono, & quia primum vos elegi. Hæc autem omnia non exprobrans dixi, sed ad dilectionem vos inducens, ut diligatis invicem. Deinde quia persecutionem pati, & a multis exprobrari difficile erat, ostendit consequenter quod non dolere, sed lætari oportet: unde sequitur: *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit*; quasi dicat: Scio hoc esse durum; sed propter me patientini. *Augustinus* (tract. 87.) Cur enim se membra supra verticem extollunt? Recusasse in corpore, si non vis mundi odium sustinere cum capite. Pro dilectione autem patienter debemus etiam mundi odium sustinere: necesse est enim ut nos oderit, quos cernit nolle quod diligit: unde sequitur: *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret*. *Chrysostomus* (hom. 76.) Quia enim propter Christum pati nondum erat eis sufficiens mitigationis causa, illa causa dimissa, hanc adiecit, ostendens quod hoc est virtutis argumentum, a mundo odio haberi: unde dolere oporteret, si a mundo diligeremini: hoc enim esset malitiæ vestræ ostensivum. *Augustinus* (tract. eod.) Universalis autem hoc dicit Ecclesiæ, quam plurimum mundi nomine appellat; sicut est illud *2. Corinth. 5. 3.*, „Deus erat in Christo, mundum,“ reconcilians sibi. „Totus ergo mundus Ecclesia est,“ & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundam, inimicus reconciliatum, inquinatum mundatum. (Tract. 88.) Quærit ergo potest: Si etiam mali faciunt persecutionem malis; sicut impii Reges, & iudices, cum essent persecutores piorum, utique & homicidas, & adukeros puniebant; quomodo intelligentum est quod Dominus ait: „Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret? nisi quia mundus est in eis a quibus talia scelera puniuntur, & mundus est in eis a quibus diliguntur. Mundus ergo odit quod suum est ex ea parte hominum qua sceleratis nocet, & diligit quod suum

est ex ea parte qua ipsis favet. (a) Si etiam quaeratur, quomodo se diligit mundus, qui odit modum redemptionis; diligit utique falsa dilectione, non vera: quoniam quod ei nocet hoc diligit: odit naturam, diligit vitium: unde & nos prohibemur diligere in illo quod ipse diligit, & jubemur diligere quod ipse odit in seipso. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, jubemurque naturam. Ut autem de hoc mundo damnato non essent, electi sunt inde, non meritis suis, quorum nulla bona præcesserant opera, non natura, quæ tota fuerat in ipsa radice vitiosa; sed gratia: unde sequitur: *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus*. *Gregorius* super *Ezechielem* in homil. 9. Nam perverforum derogatio vitæ nostræ approbatio est: quia jam ostenditur nos aliquid justitiæ habere, si illis displicere incipimus qui non placent Deo: nemo enim potest in una eademque re omnipotenti Domino, atque ejus hostibus gratis existere: nam se Deo amicum denegat qui ejus placet inimico; & inimicis veritatis adversabitur qui eidem veritati in mente subjugabitur. *Augustinus* (tract. 88.) Exhortans autem Dominus suos servos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis majus, & melius quam de seipso proponit exemplum: unde sequitur: *Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur, & sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt*. *Glossa*. Idem observaverunt, ut calumniarentur, juxta illud *Psalm. 36.*, „Observabit peccator,“ justum. „*Theophylactus*. Vel aliter. Si dominum, inquit, persecuti sunt, vos etiam servos multo magis, si non persecuti fuissent, sed sermonem custodivissent, vestrum etiam custodirent. *Chrysostomus* (hom. 76.) Quasi dicat: Non vos turbari oportet, si communicabitis meis passionibus: quia vos non estis me potiores. *Augustinus* (tract. eod.) Hic autem ubi dicitur, „Non est servus major domino,“ illum significat servum pertinentem ad timorem castum, qui permanet in seculum sæculi. *Chrysostomus* (homil. citat.) Deinde & aliam mitigationem ponit, quoniam & Pater cum eis contumeliam patitur, cui injuriantur: unde sequitur: *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum*. *Augustinus* (tract. eodem.) Quæ omnia, nisi quæ dixit, (1) quod odio habebunt, & persequentur; sermonemque contemnent? Quid est autem aliud dicere, „Propter nomen meum,“ quam me in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur, & sermonem

(1) Al. quæ, item alias, omittitur utrumque. habebunt, &c.

Ex edit. P. NICOL. (a) Et iterum tract. 87.

nem vestrum; quia meus est, ideo non servabunt? Tanto igitur misericordes, qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores qui propter hoc nomen ista patiuntur. Faciunt autem & ista mali-malis; sed utriusque miseri, & qui faciunt, & qui patiuntur. Quomodo autem hoc erit verum, *Hæc omnia faciunt vobis propter nomen meum*; cum illi non propter nomen Christi faciunt, hoc est propter justitiam, sed propter iniquitatem suam? Hæc quæstio ita solvitur, si totum referatur ad justos, tanquam dictum sit: *Hæc omnia patiuntur ab eis propter nomen meum. Si autem Propter nomen meum sic accipitur, id est quod in vobis oderunt, & propter justitiam quam in vobis oderunt; similiter recte dici possunt & boni, cum persecutionem faciunt malis, & propter justitiam facere, quam diligendo persequuntur malos, & propter iniquitatem, quam oderunt in ipsis malis. Quod autem addidit, Quia nesciunt eum qui misit me, secundum eam scientiam dictum est qua dicitur Sap. 13. Scire te, servus est consummatus.*

(f) *Chrysostomus* (hom. 76i) Ponit iterum Dominus aliam discipulorum mitigationem, ostendens quoniam injuste & in ipsum, & in discipulos iusta operabantur: unde dicitur: *Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent.* *Augustinus* (tract. 89, in Joan.) Iustus locutus est Christus, non aliis gentibus. In eis ergo voluit intelligi mundum, qui odii Christum, & discipulos ejus; immo vero non eos solos; sed nos quoque ad eundem pertinere monstravit. Numquid ergo sine peccato erant Judæi, quibus Christus locutus est, antequam Christus in carne venisset? Sed magnum quoddam peccatum; non omne peccatum sub generali nomine vult intelligi: hoc est enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisque si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc autem est, quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc ergo peccatum, si non venisset, non utique haberent: adventus enim ejus quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitialis factus est. Sequitur: *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Si autem hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, excusationem non habent de peccato suo, cur hic dictum est, propterea istos non habere, quia venit, & locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habent ut à pœnis alienentur, aut mitius puniantur? Ad hæc inquisita respondeo, eos habere excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato suo, quo in Christum non crediderunt. Sed non in eo sunt numero illi

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Nicolaus* indicat. (2) *Nicolaus* habet notitiam.

ad quos per discipulos venit: non sunt enim in pœna leviori ponendi qui omnino legem Christi accipere noluerunt, & eam, quantum ad ipsos attinet, omnino nullam esse voluerunt. Hanc etiam excusationem possunt habere qui priusquam Evangelium Christi audirent, vitæ suæ sine perventi sunt; sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicumque enim homines nisi in eo Salvatore salventur, qui venit quærere quod perierat, ad perditionem sine dubio pertinebunt. Quamvis dici possit, alios leviores, alios graviore pœnas passuros. Ille enim perire Deo dicitur, qui ab illa beatitudine quam dat sanctis suis, per supplicium separatur. Tanta est autem diversitas suppliciorum, quanta est diversitas peccatorum, quæ quomodo se habeat, alius (1) iudicat sapientia divina, quam conjectura scrutatur, aut effatur humana. *Chrysostomus* (hom. 76) Quia vero hinc inde castigantur, quoniam propter Patrem eum persequerentur, destruens eorum excusationem, dicit: *Qui me odit, & Patrem meum odit.* *Augustinus*. Sicut enim qui diligit Filium, diligit & Patrem, quia una est dilectio Patris, & Filii, sicut una natura; ita & qui odit Filium, odit Patrem. *Augustinus* (tract. 90) Sed cum superius dixerit: *Nesciunt eum qui me misit*, quomodo possunt odisse quem nesciunt? Si enim Deum, non quod est ipse, sed nescio quid aliud eum suspicantur, aut credunt, non utique ipsum oderunt. Et de hominibus quidem fieri potest ut eos scilicet quos nunquam vidimus oderimus, vel diligamus, fama de aliquo sermocinante vel bene, vel male. Sed quomodo de quo (2) natura nobis intimatur, dicendus est ignotus? Non enim ejus facie corporali nobis intimatur; sed tunc nobis ad cognitionem patet quando ejus mores, & vita non latent: alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, qui videre faciem suam non potest. Sed plerumque in eis nostra credulitas fallitur: quia nonnumquam & historia, & multo magis fama mentitur. Pertinet autem ad nos ut, quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram, certamque sententiam. Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum, virtutumque approbatio, si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio. Proinde sicut fieri potest ut homo bonus hominem bonum oderit, nesciens, non ipsum, sed quod putat esse ipsum; vel potius diligit nesciens, cum bonum diligit, quod est ille; ita fieri potest ut homo injustus hominem oderit justum; & tamen dum eum credit injustum, diligit non ipsum, sed quod putat esse ipsum: quemadmodum autem

h 3

ho-

homines, sic & Deum. Deinde si interrogarentur, Judæi utrum diligenter Deum, se diligenter responderent, non ex animo mentientes, sed errando potius opinantes: quomodo enim diligere-
rent Patrem veritatis, qui habent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari; & hoc habet veritas. Tantum igitur oderunt veritatem quantum oderunt suas penas, quas talibus irrogat. Nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat; ac per hoc quia veritatem, qua judicante damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum & nesciunt, & oderunt. *Chrysostomus* (hom. 76.) Sic igitur non habent, inquit, excusationem, per hoc quod tam quæ a sermonibus doctrinam tribuebant, sed & eam quæ ab operibus adjecti, secundum Moysi legem, (1) qui ab eo qui hoc facit, persuaderi universos iussit, cum ad pietatem ducatur, & miracula tribuat. Unde subdit: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. *Augustinus* (tract. 91.) Hoc scilicet peccatum quo in eum loquentem, & operantem non crederunt. Sed quid est quod addidit, Quæ nemo alius fecit? Nulla quippe in operibus Christi videntur esse majora quam suscitatio mortuorum, (2) quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit tamen aliqua Christus quæ nemo alius fecit. Sed responderetur nobis, & alios fecisse quæ (3) nec ipse, nec alius fecit. Sed quod tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullos omnino legitur antiquorum. Ut enim taceatur quod jubendo, sicut occurrebant, salvos singulos fecit; Marcus dicit cap. 6. quod, quocumque introibat in vicis, vel in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur ut vel simbram vestimenti ejus tangerent; & quorquor tangebant eum, salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est: quod ait, In eis, non inter eos, vel coram eis; sed prorsus in eis, quia sanavit eos. Nemo tamen alius fecit quicunque talia opera in eis fecit: quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; hæc autem ipse non illis facientibus fecit. Sed hæc etsi Pater, aut Spiritus Sanctus fecit, nemo alius fecit, quia totius Trinitatis una substantia est. His ergo beneficiis amorem, non odium retribuere debuerunt; & hoc eis exprobrans adjungit dicens: Nunc autem viderunt, & oderunt me, & Patrem meum. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Hoc autem dicit, ne discipuli dicant: Cur igitur

intra tot nos induxisti mala? Nonne prælia, & odium prævidisti? Sed & prophetiam inducit cum subdit: Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. *Augustinus* 15. de Trin. (cap. 17.) Legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti sanctorum Scripturarum significantur eloquia; & ita Dominus hic dicit, In lege eorum scriptus est, cum legatur in Psalmis. *Augustinus* super Joan. (tract. eod.) Eorum autem legem dicit, non ab ipsis inventam, sed ipsis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum querit, vel incommodum fugit: sic oderunt Deum impii, sic diligunt justi, ut alia præter illum bona non expectent; quoniam ipse erit in omnibus omnia. *Gregorius* 25. Moral. (cap. 16. in novis codd. cap. 11.) Aliud est autem bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem; sicut aliud est ex præcipitatione, aliud ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim plerumque solet (4) accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio autem peccare, est bonum nec facere, nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius est peccatum diligere, quam perpetrare, ita nequius est odisse justitiam, quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur, & quæ ipsi facere negligunt, etiam in aliis detestantur. Horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

(g) *Chrysostomus* (hom. 76.) Possent discipuli Domino dicere: Si verba a te audierunt quæ nullus dixit; si opera viderunt quæ nullus alius fecit, & tamen non profuerunt; si oderunt & Patrem tuum, & te cum eo; cujus gratia nos mittis; qualiter digni fide erimus? Ne igitur hæc cogitantes turbentur, consolationem inducit, dicens: Cum autem venerit paraclitus, quæ ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. *Augustinus* (tract. 92.) Tanquam diceret: Odio me habuerunt, & occiderunt videntes; sed tale de me testimonium paraclitus perhibebit; ut eos faciat in me credere non videntes: (a) & quia ille perhibebit, & vos perhibebitis; unde sequitur: Et vos testimonium perhibebitis. Ille cordibus vestris inspirando, vos vocibus vestris sonando: (b) unde poteritis prædicare quod nostris: quia ab initio mecum estis; quod modo non facitis, quia illius Spiritus plenitudo nondum adest vobis. Dabit enim vobis fiducia testimonium

(1) Idem qui talia & facienti, & dicenti obtemperare iussit omnes, cum & ad pietatem ducatur, & miracula exhibeat maxima. (2) Al. quorum. (3) Al. omittitur nec ipse, (4) Al. desit accidere.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et tract. 93. (b) Et iterum tract. 92.

nium perhibendi caritas Dei diffusa in cordibus vestris per Spiritum Sanctum qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibens; & testes fortissimos faciens abstulit amicis Christi timorem, & inimicorum odium convertit in amorem. *Didymus* de Spiritu Sancto, (a) Spiritum autem Sanctum venientem consolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponens, quia non solum (1) eos quos se dignos esse reperit, ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit: sempiterna quippe lætitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus Sanctus habitator est. Iste Spiritus consolator à Filio mittitur, non secundum Angelorum, aut Prophetarum, aut Apostolorum ministerium; sed ut mitti decet à Sapientia & Virtute Spiritum Dei indivisam habentem cum eadem Sapientia, & Virtute naturam. Et enim Filius missus à Patre non separatur, atque disjungitur ab eo, manens in illo, & habens illum in semetipso. Qui Spiritus Sanctus supra dicto modo missus à Filio, de Patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim Pater non consistit in loco, cum ultra omnem corporum sit naturam; ita & Spiritus veritatis nequaquam locorum sine clauditur, cum sit incorporealis, & excedens universam creaturarum essentiam. *Chrysostomus* (hom. 76.) Propterea non Spiritum Sanctum, sed Spiritum veritatis eum vocavit, ut ostendat quod erit fide dignus. Dicit autem quod à Patre procedit, quia omnia certissime novit, quemadmodum ipse ait de seipso supra 8, *Quoniam novi unde venio; & quo vado.* *Didymus* (ut supra.) Sed cum posset dicere, A Deo, sive Omnipotente, nihil horum tetigit; sed ait, A Patre, non quod Pater à Deo omnipotente sit alius; sed secundum proprietatem Patris intellectum patientis, egredi ab eo dicitur Spiritus veritatis. Mittente autem Filio Spiritum veritatis, simul mittit & Pater, cum eadem voluntate Patris & Filii, Spiritus veniat. *Theophylactus*, Et alias quidem Patrem dicit mittere Spiritum; nunc autem cum se missurum dixit, æquipollentiam denotat. Ne autem censeretur reniti contra Patrem, velut ab alia potestate transmittens Spiritum, addit, A Patre, quasi acceptante Patre, & pariter desinante. Cum autem audis quod procedit, ne intelligas processum missionem esse illatam extrinsecus, qua mittuntur administratorii spiritus; (2) sed quoddam differens, & exceptæ actionis proprium processum appellat uni principali Spiritui attributum: originalis enim consistentia Spiritus est processus. Non ergo proce-

dere pro mittere sumendum est, sed ex Patre naturalem essentiam obtinere. *Augustinus* (tract. 93.) Hic aliquis forsitan quærit: utrum & à Filio procedat Spiritus Sanctus: Filius enim solius Patris est Filius, & Pater solius est Pater; Spiritus autem Sanctus non est unius eorum spiritus, sed amborum, quandoquidem dicit ipse Christus, Matth. 10. Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis; & dicit Apostolus Galat. 4. Missit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra. Nec ob aliud æstimò ipsum proprie vocari Spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possumus nisi & Patrem, & Filium Spiritum dicere. Quod ergo communiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum, sed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem discipulis suis insufflasset, dicens infra 20. *Accipite Spiritum Sanctum.* De hac quoque virtute credendus est dicere Evangelista (Luc. 6.) Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo & de Patre, & de Filio procedat Spiritus Sanctus, cur Filius dixit, *De Patre procedit*, nisi quemadmodum solet ad eum referre & quod ipsius est de quo ipse est? unde illud est quod ait supra 7. *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit.* Si igitur hæc intelligatur ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est & de ipso procedere Spiritus Sanctus, ubi sic ait, *De Patre procedit*, ut non diceret, De me non procedit. A quo autem habet Filius ut sit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo Spiritus Sanctus. Hinc utrumque & illud intelligitur, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus: quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris. Absit autem ut inter Deum Patrem & Deum Filium tale aliquid suspicemur: quia nec filius hominum simul ex patre, & ex matre procedit; sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre. Spiritus autem Sanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit. Neque enim possumus dicere, quod non sit vita Spiritus Sanctus, cum vita Pater, vita sit Filius; ac per hoc sicut Pater, cum habeat vitam in semetipso, dedit & Filio vitam habere in semetipso; sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

CA-

(1) Al. eos consolatur quos, &c. (2) Legit Nicolai: sed quamdam differentem, & excellentem, de separatam proprietatem processum appellat, &c.

C A P U T XVI.

(a) **H**Æc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos. Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

(b) Et nunc vado ad eum qui misit me; & nemo ex vobis interrogat me. Quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero: mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me; de justitia vero, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me; de judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.

(c) Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur de semetipso; sed quaecumque audiet loquetur, & quæ futura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

(d) Modicum & jam non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me; & quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum & Nescimus quid loquitur. Cognovit autem Jesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quaritis inter vos, quia dixi: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

(e) Et in illo die me non interrogabitis quidquam. Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Hæc in proverbii locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis; sed palam de Patre meo annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis; ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia à Deo exivi, Exivi à Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

(f) Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus quia à Deo existi. Respondit eis Jesus: Modo creditis? Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis; & non sum solus, quia Pater mecum est. Hoc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis; sed confidite: ego vici mundum,

(a) **A**ugustinus (tract. 93.) Merito promisso Spiritu Sancto, qui in eis, operante fierent testes ejus, subjunxit: *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Cum enim „ caritas Dei, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis, „ Rom. 5. „ fit pax multa diligentibus le-

gem Dei ut non sit illis scandalum: „ Psalm. 118. Deinde quæ passuri essent exprimens ait: *Absque synagogis facient vos.* Chrysostomus (hom. 76.) Jam enim composuerant, ut si quis confessus fuerit Christum, extra synagogam fieret. *Augustinus* (tract. 93.) Quid autem mali erat *Apostolis expelli de Judaicis synagogis,* quia non

non fuerint inde exituri, etiam si eos nullus expelleret? (1) Sed voluit denuntiare, quia Judæi Christum non fuerant recepturi, à quo isti non fuerant recessuri. Nam quia non erat ullus alius (2) populus Dei quam illud semen Abraham; si cognoscerent Christum, non aliæ fierent Ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Judæorum. Quod quia noluerunt, quid restabat nisi ut remanentes extra Christum, extra synagogam facerent eos qui non reliquerunt Christum? Deinde cum hoc eis dixisset: *Sed venis hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Quæ verba ita subjecit tanquam ex hoc consolaretur eos qui de synagogis Judaicis pellerentur. An forte de synagogis illa separatio sic eos fuerat turbata ut mori vellent potius (3) quam in hac vita sine Judæorum congregationibus morari? Absit ut sic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Iste itaque sensus est in his verbis. Extra synagogam facient vos; sed nolite solitudinem formidare. (4) Separat quippe à congregationibus eorum, tam multos in nomine meo congregabit ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta (5) deferantur, sic interficient vos ut Deo arbitrentur se præstare obsequium, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Hoc enim de Judæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat: *Extra synagogam facient vobis.* Nam testes, id est martyres Christi, etiam si occisi sunt à Gentilibus, non tamen illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare; Judæorum autem omnis qui occidit prædicatores Christi, Deo se putavit præstare obsequium, credens quod defererent Deum Israel quicumque converterentur ad Christum. Hinc ergo accensum, & zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, obsequium se Deo præstare credentes occidebant eos. *Chrysostomus* (homil. 76.) Deinde consolationem inducit dicens: *Et hæc omnia facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me;* quasi dicat: Sufficit vobis in consolationem, propter me, & Patrem hæc pati. *Augustinus* (tract. 93.) Ne autem ignaros, atque (6) impetatos animos mala improvvisa, quævis cito transitura, turbarent; hanc fuisse causam ut hæc eis prænuntiaret, ostendit subdens: *Hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia dixi vobis.* Hora eorum, hora tenebrosa, hora nocturna; sed nox Judæorum separatim

S. Thom. Oper. Tom. IX.

à se diem Christianorum nulla confusione (7) fuscavit. *Chrysostomus* (hom. 77.) Sed & propter aliam causam hoc prædixit, ut non dicerent, quoniam non prævidit futura; & hoc significat cum dixit: *Reminiscamini quia ego dixi vobis.* Et ut non possent dicere, quoniam blandiens nobis, ea quæ ad gratiam (8) dicebat solum. Cujus autem gratia hoc à principio non dixit, ostendit dicens: *Hæc autem ab initio vobis non dixi, quia vobiscum eram:* quia scilicet in custodia mea eratis, & licitum erat interrogare, quando volebatis, & super me totum prælium vertebatur: unde superfluum erat hoc à principio vobis dicere; non quia hæc tunc non noveram, propterea non dixi. *Augustinus* (tract. 94.) Sed alii tres Evangelistæ eum prædixisse ista demonstrant, antequam ventum esset ad cœnam, qua peracta, secundum Joannem, ista locutus est. An forte hinc ista solvitur quæstio, quia & illi eum narrant proximum fuisse passioni cum hoc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat. Sed *Matthæus* non solum imminente passione, verum etiam ab initio hæc denunciata esse commemorat. Quid sibi ergo vult quod (9) hic dicit, *Hæc autem ab initio non dixi,* nisi quia ea quæ hic dicit de Spiritu Sancto, quod sit venturus ad eos, & testimonium perhibiturus quando mala passuri sunt, hæc eis ab initio non dixit, quoniam cum ipsis erat, (10) & ejus præsentia consolabantur? Abscessurus autem, oportebat ut diceret illum esse venturum per quem caritate diffusa in cordibus suis verbum Dei cum fiducia prædicarent. *Chrysostomus* (hom. 77.) Vel prædixit quidem, quoniam flagella patientur; non autem quod mors eorum reputaretur ut Dei cultura: quod maxime poterat eos attonitos facere. Vel quia illic ea quæ à Gentibus debebant pati dixit; hic autem (11) & quæ à Judæis dicit.

(b) *Chrysostomus* (hom. ead.) Quia discipulos nondum perfectos tristitia impugnabat, eos Dominus increpando dirigit, dicens: *Et nunc vado ad eum qui me misit, & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Audientes enim, quoniam (12) qui interficiet vos, opinabitur se obsequium præstare Deo, ita ceciderunt ut nihil ei loqueretur: & ideo subditur: Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Non parva autem (13) est hæc mitigatio, scire eos quoniam serverat Dominus tristitiæ eorum superabundantiam & propter desertionem ejus, & propter mala quæ didicerant se passuros, &

(1) *Al.* Sed hoc. (2) *Al.* Apostolus. (3) *Al.* quam in hac vita sine Judæorum congregationibus morari: ut sic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant? (4) *Al.* Separationem. (5) *Al.* deferant. (6) *Al.* imperitos. (7) *Al.* fuscavit. (8) *Nicolai* addit sunt. (9) *Al.* omittitur hic. (10) *Videlicet* & ejus præsentia illos consolabatur, ut notat idem *Nicolaus*. (11) *Al.* & Judæa adiecit. (12) *Al.* deest qui. (13) *Al.* & hæc mitigatio.

nesciebant si possent viriliter fefre. *Augustinus* (tract. 94.) Vel quia superius interrogaverant eum quo esset iturus; & responderat se iturum quo ipsi tunc venire non possent: nunc ita se promittit iturum ut nullus eorum quo vadat interroget: & hoc est quod dicit: *Et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?* Euntem enim in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. Videbat autem Dominus quid sua verba in eorum cordibus agerent: spiritualement quippe nondum interius habentes consolationem, quam per Spiritum Sanctum fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant; & quia se amissuros esse, illo vera denuntiante, dubitare non poterant, contristabatur (1) humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus: unde sequitur: *Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Noverat autem ille quid eis potius expediret: quia visus interior ipse est melior, quo eos consolaturus erat Spiritus Sanctus: unde subdit: *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam.* *Chrysostomus* (hom. 77.) Quasi dicat: Et si millies contristemini, oportet vos audire, quia me recedere vobis confert. Quid autem conferrat ostendit subdens: *Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 9.) Hæc autem dixit non propter inæqualitatem Verbi Dei & Spiritus Sancti; sed tanquam impedimento esset præsentia Filii hominis apud eos quo minus veniret ille qui minor non esset: quia non semetipsum exinanivit sicut Filius formam servi accipiens. Oportebat ergo ut auferetur ab eorum oculis forma servi, quam intuentes, hoc solum Christum esse putabant quod videbant: unde sequitur: *Si autem abiero, mittam eum ad vos.* *Augustinus* (tract. 94.) Numquid autem hic positus, eum non poterat mittere quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse; immo vero a quo scimus eum numquam separabilem fuisse? Quid est ergo, *Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos*, nisi non potestis capere spiritum quamdiu secundum carnem nosse persistitis Christum? Christo autem discedente corporaliter, non solum Spiritus Sanctus, sed & Pater, & Filius illis affuit spiritualiter. *Gregorius* 8. Moral. (cap. 17. in nov. codd. cap. 13.) Ac si aperte diceret: Si ab intentionis vestrae oculis corpus non substraho, ad intellectum vos invisibilem per consolatorium Spiritum non perduco. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 60.) Hanc autem habitudinem Spiritus Sanctus paraclitus attulit, ut, ab oculis carnis forma servi remota, quam de Virginis utero ac-

cepit, in ipsa Dei forma, in qua Patri æqualis, etiam cum in carne dignatus est apparere, permansit, purgata mentis acie ostenderetur. *Chrysostomus* (hom. 77.) Quid autem hic dicunt qui non convenientem de Spiritu Sancto habent opinionem? Numquid expedit dominatorem abire, & servum accedere? Quæ autem sit utilitas advenientis Spiritus, ostendit cum subditur: *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.* *Augustinus* (tract. 95.) Numquid autem Christus non arguit mundum? An forte quia Christus in Judæorum tantum gente locutus est, mundum non videtur arguisse? Spiritus autem sanctus in discipulis ejus toto orbe diffusis, non unam gentem intelligitur arguisse, sed mundum. Sed quis audeat dicere quod per discipulos Christi arguat mundum Spiritus Sanctus, & non arguat Christus, cum clamet *Apostolus* 2. Corinth. 13. „ An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus? “ Quos itaque arguit Spiritus Sanctus, utique & Christus. Sed dixit, *Ne arguet mundum*, quasi dicat: Ille diffundet in cordibus vestris caritatem: sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Exponit deinde quid dixerit, dicens: *De peccato quidem, quia non crediderunt in me*: hoc enim peccatum (2) solum præ cæteris potest, quia hoc manente, cætera detinentur, & hoc discedente, cætera dimittuntur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 41.) Sed multum interest utrum quisque credat ipsum esse Christum, & utrum credat in Christum: nam ipsum esse Christum & dæmones crediderunt: ille vero credit in Christum qui & sperat in Christum, & diligit Christum. *Augustinus* super Joannem (tract. 95.) Arguitur ergo mundus de peccato, quia in Christum non credit, & arguitur de justitia eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. *De justitia vero, quia ad Patrem vado.* Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit. Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic oportuit diffiniri: *Quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me*: Beati enim qui non vident, & credunt. Nam & qui viderunt Christum, non in eo laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, idest Filium hominis, sed quia credebant quod non videbant, idest Filium Dei. Cum vero & ipsa forma servi subtracta eorum esset aspectibus, tunc ex omni parte impletum est, „ Justus ex fide vivit: “ Rom. 4. Erit itaque (3) vestra justitia, de qua mundus (4) arguetur, quoniam in me; quem non videbitis;

(1) *Al. deest* humanus. (2) *Al. quasi* solum. (3) *Al. nostra*. (4) *Al. arguitur*.

credeatis; (1) & quandoque me videbitis: quoniam tunc sicut ero videbitis me, non quod sum vobiscum modo; idest, non videbitis mortalem, sed sempiternum: dicendo enim, *Jam non videbitis me*, velut numquam eos de cætero visuros Christum prænuntiavit. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 61.) Vel aliter. Illi non crediderunt: ipse ad Patrem vadit. Illorum ergo peccatum, ipsius autem justitia. Quod enim (2) à Patre ad nos venit, misericordia est; justitia vero quod ad Patrem vadit, secundum illud Apostoli Philip. 2. „Propter quod & Deus „exaltavit illum.“ Sed si solus vadit ad Patrem, quid nobis prodest? An ideo solus, quia Christus unus est cum omnibus membris suis, tanquam caput cum corpore suo? Arguitur ergo mundus de peccato in eis qui non credunt in Christum, & de justitia in eis (3) qui resurgunt in membris Christi. Sequitur: *De judicio autem, quia princeps mundi hujus jam judicatus est*, idest diabolus princeps iniquorum, qui corde non habitat nisi in hoc mundo, quem diligunt. (Serm. 60.) Hoc autem ipso quo foris missus est, judicatus est; & de hoc judicio mundus arguitur: quia multa de diabolo quæritur qui non vult credere in Christum, quem judicatum, idest foras missum, & propter nostram exercitationem forissecus expugnare permissum, non solum viri, sed etiam mulieres, & pueri, & puellæ martyres vicerant. *Augustinus* super Joannem (tract. 95.) Vel *judicatus est*, quoniam judicio ignis æterni irrevocabiliter destinatus est: & de hoc judicio mundus arguitur, quoniam cum suo principe judicatur, quem superbum, atque impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum quos justificatos non imitantur, caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur. *Chrysostomus* (hom. 77.) Vel aliter. *Arguet mundum de peccato*; idest, omnem eorum excusationem abscindet, & ostendet eos (4) sine venia peccasse, non credentes in me, dum videbunt Spiritus Sancti donationem ineffabilem invocato me fieri. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testam. (quæst. 89.) Hoc etiam modo Spiritus Sanctus de peccato arguit mundum, quia in nomine Salvatoris, qui reprobatus est à mundo, virtutes operatus est. Salvator autem, (5) servata justitia, non trepi-

davit reverti ad eum qui se miserat, & per id quod regressus est probavit se inde venisse: unde sequitur: *Et de justitia, quia ad Patrem vado.* *Chrysostomus* (hom. 77.) Idest, ire ad Patrem erit argumentum quod irreprehensibilem agebam vitam, ut non possint adhuc dicere, quoniam *hic homo peccator est, & non est ex Deo*: supra 9. Rursus quoniam expugnavi adversarium (nequaquam autem peccator existens expugnasset) non possunt dicere quod dæmonium habeo, & quod seductor sum. Quoniam autem condemnatus est propter me, scient quod conculcabunt eum postea; & resurrectionem meam manifeste scient: non enim me valuit detinere. *Augustinus* de Quæst. vet. & nov. testam. (quæst. 89.) Videntes (6) dæmones animas de inferis ire ad cælos, cognoverunt (7) judicatum esse principem hujus mundi, ut reus factus in causa Salvatoris, (8) quæ tenebat, jure amitteret. Hæc quidem ascendente Salvatore visa sunt; sed superveniente in discipulis Spiritu Sancto, palam aperteque manifestata sunt.

(c) *Theophylactus*. Quia supra dixerat Dominus, *Expedit vobis ut ego vadam*, jam hoc amplificat dicens: *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo.* *Augustinus* (tract. 97.) Omnes hæretici audaciâs figmentorum suorum, quas maxime exhorret sensus humanus, hac occasione evangelicæ sententiæ colorare conantur; quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus Sanctus, quæ palam docere, atque prædicare spiritus erubescit immundus. (a) Sed alia sunt mala quæ portare non potest qualiscumque pudor humanus, & alia sunt bona quæ portare non potest parvus sensus humanus. Ista sunt in corporibus impudicis, illa remota sunt à corporibus universis. (b) (Tract. 95.) Quis autem nostrum audeat eorum se dicere jam capacem, quæ illi capere non valebant? Ac per hoc nec à me expectanda sunt ut dicantur. Sed dicet aliquis: Sic multi possunt quod tunc non poterat Petrus; sicut multi possunt martyrio corporari, quod tunc non poterat Petrus; præsertim jam missio Spiritu Sancto, qui tunc nondum erat missus. (c) Sed numquid ideo scimus quæ sunt quæ dicere voluit? Absurdissime enim mihi videtur dici, tunc non potuisse portare discipulos quæ de altissimis rebus invenimus in apostolicis litteris, quæ postmodum scriptæ sunt, nec e Dominum dixisse narratur. Perversarum quidem secta-

(1) *Legit Nicolai*: & quando me videbitis quod nunc (tunc) ero, non videbitis me quod sum vobiscum modo, &c. (2) *Al. omittitur à Patre.* (3) *Al. non resurgunt.* (4) *Quatuor jam supra citata exempla omittunt illa verba sine venia.* (5) *Al. reservata.* (6) *Al. Videntes etiam dæmones.*

(7) *Al. ad judicatum.* (8) *Al. quæ tenebat amitteret.*

Exhibet. P. NICOL. (a) Tract. 96. versus finem. (b) Et eodem tract. paulo post initium. (c) Et inferius.

sectarum homines ferre non possunt quod in Scripturis sanctis de fide catholica reperitur, sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorum vanitates: quid enim est ferre non posse; nisi æquo animo non habere? Quis autem fidelis, vel etiam catechumenus, antequam Spiritum Sanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit, atque audit, etiam si non intelligit ea quæ post ascensionem Domini scripta sunt? (a) (Tract. 98.) Dicit autem aliquis: Nihil ne spirituales viri habent in doctrina quod carnalibus taceant, & spiritualibus eloquantur? Nulla quidem necessitas est ut aliqua secreta doctrinæ taceantur fidelibus parvulis, seorsum dicenda majoribus; sed spirituales spiritualia carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicanda est; nec tamen sic edisserant ut volentes ea (1) perducere ad intelligentiam non capacium, facilius fastidire faciant in veritate sermonem, quam in sermone percipi veritatem. (b) Non ergo in his Domini verbis nescio quæ secreta (2) suscipimus quæ cum dici a docente possint, portari a discente non possint. Sed ea ipsa quæ in doctrina religionis in quorumlibet hominum notitia dicimus, si vellet nobis Christus dicere, sicut ea dicit Angelis suis, quam homines portare possent, etiam si essent spirituales, quales adhuc Apostoli non erant? Nam utique quidquid de creatura sciri potest, minus est ipso creatore: & quis eum tacet? (3) (c). Quis autem vivens in hoc corpore posset omnem cognoscere veritatem, cum dicat Apostolus 1. Corinth. 13. „Ex parte scimus? Sed quia per Spiritum Sanctum fit ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus ibidem. „Tunc autem facie ad faciem;“ (4) non quod est in hac tantum vita Dominus nobis promisit dicens: *Cum autem venerit ille, Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; vel deducet vos in omnem veritatem*: quo verbo intelligimus, ejus nobis plenitudinem in vita alia reservari. Ipse autem Spiritus Sanctus & nunc docet fideles, quanta quisque potest capere spiritualia, & in eorum cordibus desiderium majus accendit. *Didymus* de Spiritu Sancto (Lib. 2. ult. mgd. inter opera Hieron.) Vel hoc dicit, quod auditores verborum ejus nondum fuerant, omnia consecuti quæ postea pro nomine ejus sufferre poterant; sed aliqua tradens eis, illa quæ ma-

jora erant, in posterum distulit, quæ tunc non poterant, nisi primitus in capite nostro magistrarium, & forma crucis præiret. Adhuc etiam typo legis, & umbræ, & imaginibus fervientes non poterant veritatem, cujus umbram lex portabat, inspicere. Cum autem venerit Spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem sua doctrina, & institutione, vos transferens a morte litteræ ad spiritum vivificantem, in quo solo omnis Scripturæ veritas posita est. *Chrysostomus* (hom. 77.) Quia ergo dixerat, *Nunc potestis portare*, tunc autem poteritis; & quoniam *Spiritus Sanctus ducet vos in omnem veritatem*: nec hoc audientes, majorem Spiritum Sanctum existiment, subjungit: *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur.* *Augustinus* (tract. 99.) Simile est hoc ei quod (5) de seipso dixit supra 5. *Non possum a me ipso facere quidquam, sed sicut audio judico*: sed illud secundum hominem posse accipi dicimus. Cum igitur Spiritus Sanctus nulla susceptione cujusquam creaturæ creaturæ sit factus, quomodo de illo hoc intelligendum est? Sic itaque debemus accipere, ut intelligamus non eum (6) esse a seipso: nam Filius de Patre natus est, & Spiritus Sanctus de Patre procedit. Quid autem illic intersit inter procedere & nasci, & longum est disserere, & temerarium diffinire. Audire autem ille scire est, scire vero esse. Quia ergo non est a semetipso, sed ab illo a quo procedit; a quo illi est essentia, ab illo scientia: ab illo igitur audientia. Semper itaque audit Spiritus Sanctus, quia semper scit: ab illo ego audivit, audit, & audiet a quo est. *Didymus* (ut supra.) Ait ergo: *Non loquetur a semetipso*; hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio: quia non ex se est, sed ex Patre, & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit, & loquitur, a Patre, & a me illi est. Ego veritatem loquor; id est, inspiro quæ loquor, siquidem spiritus veritatis est. Dicere autem, & loqui in Trinitate, non secundum consuetudinem nostram accipiendum est, sed juxta formam incorporalium naturarum, & maximo Trinitatis, quæ voluntatem suam inserit cordibus credentium, & eorum qui audire eum sunt digni. Loqui ergo Patrem, & audire Filium, ejusdem naturæ in Patre, & Filio, consensusque significatio est. Spiritus vero Sanctus, qui est spiritus veritatis, spiritusque sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nes-

(1) *Al.* percipere ad intelligentiam non capacibus. (2) *Al.* Suscepimus. *Nicolai* suspicemur.

(3) *Addit. Nicolai quæ sequuntur.* Ubi non ab omnibus nominatur? Et cum eum nemo taceat, quis est qui eum sicut intelligendus est capiat? (4) *Idem sic legit*: non &c. quod est in hac vita tantum, sed quod usque ad illam perfectionem futurum est, Dominus, &c. (5) *Al.* de ipso. (6) *Al.* omittitur esse.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 97. versus finem. (b) Eodem tract. paulo post princip. (c) Tract. 96. versus finem.

hæret, cum hoc ipsum sit quod profertur à Filio, idest procedens veritas à veritate, consolator manans à consolatore, Deus de Deo Spiritus veritatis procedens. Denique ne quis illum à Patris, & Filii voluntate, & societate discerneret, scriptum est: *Sed quæ audiet loquetur.* *Augustinus* 2. de Trinit. (cap. 13.) Non autem hinc efficitur ut minor sit Spiritus Sanctus: secundum hoc enim dictum est quod de Patre procedit. *Augustinus* super Joan. (tract. 99.) Nec moveat quod verbum futuri temporis positum est: illa quippe audientia sempiterna est, quia est sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio, & sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur: quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit, & erit, sed tantum est; non tamen mendaciter dicimus, Fuit, & est, & erit: fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est: quia semper est. *Didymus* (ubi supra.) Per Spiritum etiam veritatis futurorum Sanctis viris scientia certa conceditur: unde & Prophetæ hoc eodem repleti Spiritu prænuñtiabant, & quasi præsentia intuebantur quæ erant deinceps secutura: unde sequitur: *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Beati.* Constat quia multi Spiritu Sancti gratia repleti, quæ ventura erant agnoverunt. Sed (1) quia multi variis coruscant virtutibus, nec tamen quæ ventura sunt agnoscunt, potest hic sermo sic accipi. *Quæ ventura sunt, vobis annuntiabit*; idest, gaudia vobis cælestis patriæ ad memoriam reducet. Ventura vero Apostolis nuntiavit, mala scilicet quæ pro confessione Christi erant passuri, & bona quæ pro eisdem malis erant percipiuri. *Chrysostomus* (hom. 77.) Elevavit igitur per hoc eorum mentem, cum ad nihil ita avidum sit humanum genus ut ad sciendum futura. Ab hac igitur eos eruit sollicitudine, ostendens, quoniam futura eis pericula prædicat, ut non incidant non observantes. Deinde ostendens quoniam dixerit omnem veritatem, inquam Spiritus Sanctus adducet, subjungit: *Ille me clarificabit.* *Augustinus* (tract. 100.) Quia scilicet diffundendo in credentium cordibus caritatem, spiritualesque faciendo declaravit eis qualiter Patri Filius esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo noverant, & hominem sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam (2) caritatem fiducia repleti, & timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum; ac sic fama ejus diffusa est toto orbe terrarum. Quod enim facturi erant in Spiritu Sancto, hoc eundem Spiritum dixit esse facturum. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et quia Dominus di-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. Sed quidem.* (2) *Al. claritatem.* (3) *Al. impietatis consurgendi: legit Nicolai consurgendi.*

xerat *Matth. 23.* „Magister vester unus est, Christus;“ ut & Spiritus Sanctus suscipiatur ab eis, subjungit: *Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* *Didymus* (de Spiritu Sancto, ut supra.) Accipere hic ut divinæ naturæ conveniat, intelligendum est: quomodo enim Filius dans non privatur his quæ tribuit, neque cum damno suo impartitur aliis; sic & Spiritus Sanctus non accipit quod ante non habuit: si enim prius quod non habebat accepit, translato in alium munere vacuus largitor effectus est. Sic igitur Spiritum Sanctum à Filio accipere id quod suæ naturæ fuerat, cognoscendum est; & non aliam dantem, & accipientem, sed unam significare substantiam. Siquidem & Filius eadem à Patre suscipere dicitur in quibus ipse subsistit: neque enim quid aliud est Filius, exceptis his quæ ei dantur à Patre, neque alia est Spiritus Sancti substantia præter id quod datur à Filio. *Augustinus* (tract. eodem.) Non autem propterea, sicut quidam hæretici putaverunt; minor est Filio Spiritus Sanctus, quia Filius accipiat à Patre, Spiritus Sanctus à Filio, quasi quibusdam gradibus naturam. Unde ipse quæstionem solvens, cur hoc dixerit explarat dicens: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* *Didymus* (ut supra.) Quasi dicat: Licet à Patre procedat Spiritus veritatis, tamen quia omnia quæ habet Pater, mea sunt, & ipse Pater Spiritus meus est, & de meo accipiet. Cave autem ne cum ista dicuntur, putes rem esse aliquam, & possessionem quæ à Patre habeatur, ac à Filio; verum quæ habet Pater juxta substantiam, idest æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Procul hinc absint Dialecticorum tendiculæ: dicunt enim: Ergo & Pater est Filius. Si autem dixisset, *Omnia quæcumque habet Deus, mea sunt,* haberet occasionem (3) impietas consurgendi cum vero dixerit, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt,* Patris nomine se Filium declaravit, paternitatem qui Filius erat non usurpavit; quamvis & ipse per adoptionis, gratiam multorum sanctorum sit pater. *Hilarius* 8. de Trin. (ante med.) Non ergo in incerto Dominus reliquit utrum ex Patre an ex Filio Spiritus paracliticus esse putetur: à Filio enim accepit quod à illo mittitur, & à Patre procedit. Et interrogatum utrum id ipsum sit à Filio accipere quod à Patre procedere. Certe id ipsum atque unum esse existimabitur à Filio accipere quod si acciperet à Patre: cum enim ait, omnia quæcumque habet Pater, sua esse, & idcirco dixisse, de suo

k 3

ac-

accipiendum esse, docet etiam à Patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt. Non habet hæc unitas diversitatem, nec differt à quo acceptum sit, quod datum à Patre, datum referatur à Filio.

(d) *Chrysoströmus* (hom. 78.) Postquam Dominus discipulos (1) revelavit per ea quæ de Spiritu Sancto promisit, rursus eorum oppressit sensum, dicens: *Modicum & jam non videbitis me.* Hoc autem facit, ut assuefaciat eos per tristitiam auditionem, bene ferre suam separationem: eam enim quæ dolet animam, & à tristitia multa detinetur, nihil ita consuevit quietare, ut (2) quæ tristitiam pariunt verba revoluta continue. *Beda.* (a) Dicit enim: *Modicum & jam non videbitis me:* quia tentus est nocte illa à Judæis, & in mane crucifixus, & vespere sepultus ab humanis est seclusus obtutibus. *Chrysoströmus* (homil. eadem.) Si vero quis diligenter scrutabitur, hoc consolationis est dicere, *Quoniam ad Patrem vado:* hoc enim est ostendere quod non perierit, sed mors ejus translatio sit: & aliam consolationem eis imposuit cum adjecit: *Et iterum modicum & videbitis me?* ostendens quoniam & redibit, & in paucis erit & separatio, & continua quæ cum eis coexistentia. *Augustinus* (tract. 101.) Hæc autem verba Domini obscura erant discipulis, antequam id quod dicit esset impletum: unde sequitur: *Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem?* *Chrysoströmus* (hom. eadem.) Hoc autem non intelligebant, aut propter tristitiam, quæ amovebat à mente eorum ea quæ dicebantur, aut propter immanifestationem eorum quæ dicebantur: idcirco videbatur eis duo contraria ponere, non existentia contraria. Si enim videbimus te, ajunt, quomodo vadis? Si vero vadis, qualiter te videbimus? Propterea dicunt: *Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum? Nescimus quid loquitur.* *Augustinus* (tract. eodem.) Nam in præcedentibus, quia non dixerat, *Modicum*, sed dixerat, *Ad Patrem vado*, aperte illis visus est loqui. Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, & mox manifestatum est, jam nobis utique manifestum est. Post paululum enim passus est, & non viderunt eum, rursus post paululum resurrexit, & viderunt eum. Dicit autem: *Et jam non videbitis me:* quia scilicet mortalem Christum ulterius non viderunt. *Alcuinus.* Vel aliter. *Modicum* tempus est futurum quo non videbitis me, idest illud triduum quo in sepulchro quievit; & iterum est modicum futurum tempus

quo videbitis me, idest illi quadraginta dies, in quibus eis sepius post passionem suam usque ad tempus ascensionis suæ apparuit; & ideo illo modico tempore videbitis me, quia vado ad Patrem: quia non semper in terra corporaliter sum mansurus, sed per humanitatem quam assumpsi, ascensurus in cælum. Sequitur: *Cognovit autem Jesus quia volebant eum interrogare: & dixit eis: De hoc queritis inter vos, quia dixi vobis, Modicum & non videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos.* Ignorantiam ipsorum pius magister intelligens, secundum illorum dubitationem respondit, quasi expositurus quid esset quod dixit. *Augustinus* (tract. eodem.) Quod sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte Domini, & confestim de resurrectione lætati. Mundus autem (quo nomini significati sunt inimici, à quibus Christus occisus est) (3) tunc utique lætatum est occiso Christo quando sunt discipuli contristati: unde sequitur: *Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* *Alcuinus.* Sed & cunctis fidelibus convenit hic sermo Domini, qui per lacrymas prefuræque præsentis ad gaudia æterna contendunt. Flentibus autem justis, mundus gaudet, quia in præsentis delectantur, alterius vitæ nulla gaudia sperantes. *Chrysoströmus* (hom. cit.) Deinde ostendens quoniam tristitia parit gaudium, & quoniam tristitia brevis, læticia vero infinita est, ad exemplum venit mundantum, dicens: *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus; cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.* *Augustinus* (tract. eod.) Ita similitudo ad intelligendum non videtur esse difficilis: quoniam comparatio ejus in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit: nam sequitur: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum.* Parturitio quippe tristitiæ, partus autem gaudio comparatur; quod tunc magis esse consuevit quando non puella, sed puer nascitur. Quod vero subdit, *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis;* quia gaudium ipsorum ipse Jesus est, significat quod ait Apostolus Roman. 6., Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. *Chrysoströmus* (hom. ead.) Significat etiam prædicto exemplo quoniam solvit ipse mortis pressuram, & novum hominem regenerans esse fecit. Et non dixit quoniam non erit ei tribulatio, sed neque meminit ejus: tantum est quod succedit gaudium: ita erit & sanctis. Et non dixit. Quoniam natus est puer, sed quoniam

(1) *Al.* revelavit. (2) *Al.* deest quæ. (3) *Al.* tunc itaque lætati sunt occiso Christo, &c.
 Ex edit. P. NICOL. (a) Hom. 1. dominicæ secundæ post octavam paschæ.

niam homo; occulte suam resurrectionem insinuans. *Augustinus* (tract. eod.) Vel de futuris visione, & gaudio, quæ superius dicta sunt, melius existimo intelligi, *Modicum & jam non videbitis me*: modicum enim est hoc totum spatium quo præiens pervolat sæculum; ideo namque addidit, *Quia vado ad Patrem*; quod ad superiorem sententiam referendum est, ubi ait, *Modicum & jam non videbitis me*; non ad posteriorem, ubi ait, *Modicum & videbitis me*. Eundo quippe ad Patrem, facturus erat ut eum non viderent. Illis ergo ait, *Modicum & jam non videbitis me*, qui eum tunc corporaliter videbant: quia iturus erat ad Patrem, & eum deinceps mortales visuri non erant qualem cum ista loquebatur videbant. Quod vero addidit, *Et iterum modicum & videbitis me*, universæ promisit Ecclesiæ. Hoc autem modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quam modicum fuerit. *Alcuinus*. Mulier autem sancta Ecclesia est, propter fecunditatem bonorum operum, & quia spiritales Deo filios generat. Hæc mulier dum parit, idest dum in mundo virtutum profectibus insistit, dum undique tentatur, & affligitur, tristitiam habet de hoc, quia venit hora ejus ut parturatur: quia nemo carnem suam odio habuit. *Augustinus* (tract. 101.) Nec tamen in hujus gaudii parturitione sine gaudio tristes sumus; sed, sicut Apostolus ait Rom. 12., spe gaudentes: "quia & ipsa mulier parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole quam tristis est de præsentis dolore." *Alcuinus*. Sed cum pepererit, idest cum devictio laborum certamine ad palmam pervenerit, jam non meminit pressuræ præcedentis, propter gaudium perceptæ retributionis, quia natus est homo in mundum. Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine lætatur, ita Ecclesia, nato in vitam æternam fidelium populo, exultatione repletur. *Beda*. (a) Nec novum debet videri si natus dicatur, qui ex hæc vita migraverit: sicut enim consuevit nasci dicitur cum quis de utero matris procedens in hanc lucem ingreditur, ita potest natus appellari qui solutus a vinculis carnis, ad lucem æternam sublimatur: unde sanctorum solemnities, non funebria, sed natalitia vocantur. *Alcuinus*. Quod autem dicit, *Iterum videbo vos*, idest assumam vos ad me ipsum. Vel *iterum videbo vos*; idest, iterum videndus apparebo; & gaudebit cor vestrum. *Augustinus* (tract. eodem.) Hunc enim totius laboris sui fructum Ecclesia nunc parturi desiderando, tunc est partitura cernendo. Et ideo masculinum, quoniam ad istum

fructum contemplationis, cuncta officia referuntur actionis: solus enim liber est qui propter se appetitur, & non refertur ad aliud: huic servit actio. Ad hoc enim refertur quidquid bene agitur: ibi est finis qui sufficit nobis: æternus igitur erit. Neque enim finis nobis sufficit nisi cujus nullus est finis. De hoc igitur quod sufficit nobis rectissimi meæ udivimus: *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. (e) *Chrysostomus* (hom. 78.) Rursus ostendit Dominus quod expedit eum abire, cum dicitur *Et in illo die me non rogabitis quidquam*. *Augustinus* (tract. 101.) Hoc verbum quod est rogare, non solum petere, verum & interrogare significat, & Græcum Evangelium, unde hoc translatum est, tale habet verbum quod utrumque possit intelligi. *Chrysostomus* (hom. ead.) Dicit ergo, *Et in illo die*, scilicet cum resurrexero, *me non rogabitis quidquam*, idest non dicitis: *Ostende nobis Patrem*, & *Quo vadis?* quoniam scitis per Spiritum Sanctum. Vel *non rogabitis me*; idest, non indigebitis mediatore ad impetrandum; sed sufficiet nomen meum, quod invocantes, omnia accipietis: unde sequitur: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Ostendit autem nominis virtutem, si non visus, neque rogatus, sed nominatus solum apud Patrem facit mirabilia. Non ergo, ait, existimetis, quia de reliquo non ero vobiscum, vos derelictos esse: nomen enim meum majorem dabit vobis securitatem: unde sequitur: *Usque modo non potestis quidquam in nomine meo petere, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*. *Theophylactus*. Alacritas enim vestra tunc erit integerrima, cum ad verâ vobis petita succedent. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quia (1) obumbrata erant quæ dicta sunt, subjungit: *Hæc in proverbis locutus sum vobis*. *Venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis*; idest, erit tempus quando scietis omnia manifeste: dicit autem resurrectionis tempus: *sed palam de Patre meo annuntiabo vobis*: etenim quadraginta diebus disputavit cum eis congregatis, loquens de regno Dei. Et nunc, inquit, in timore existentes non attenditis his quæ dicuntur; tunc autem resuscitatum videntes, poteritis palam omnia dicere. *Theophylactus*. Adhuc præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium desuper, cum subdit: *In illo die in nomine meo petetis*: adeo assero vobis Patrem favere quod neque interventu meo ulterius indigebitis: unde subdit: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis: ipse enim Pater amat vos*. Porro ne resiliant a Domino, velut eo ulterius non egentes, subjungit: *Quia vos me*

(1) Al. Quia igitur obumbrata.

EXORDIUM. P. NICOL. (a) In hom. dominicæ secundæ post octavam paschæ

amatis; quasi dicat: Ob hoc diligit vos Pater, quia vos me dilexistis. Cum itaque excideritis ab amore meo, confestim & a paterno decidetis. *Augustinus* (tract. 102.) Sed numquid ideo amat, ille, quia nos amamus; an potius quia ille amat, ideo nos amamus? Hoc ipse Evangelista in Epistola sua 1. cap. 4. dicit: „ Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos. „ Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cum à Patre, & Filio accepimus, ut Patrem amemus, & Filium. Amavit ipse quod fecit; sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret nos amaret. *Hilarius* 6. de Trin. (circ. med.) Caret etiam apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides, quæ quod à Deo exierit, credit, atque amat, & per seipsam jam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, missumque confessa: unde sequitur: *Et credidistis quia à Deo exiit*. Nativitas itaque ejus, & adventus ostenditur cum subdit: *Exiit à Patre, & venit in mundum*. Alterum in dispensatione, alterum in natura est. A Patre enim venisse, & à Deo exisse, non est significationis ejusdem; cum aliud sit à Deo in substantiam natiuitatis exisse, aliud à Patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostræ sacramenta venisse: Cum autem exire à Deo sit ex natiuitate subsistere, quid aliud quam Deus esse posset? *Chrysostomus* (homil. 78.) Quia vero resurrectionis sermo non modicum eos mitigabat, & cum hoc audire quod à Deo exiit, & illuc vadit, continue ea circumvoluit: unde sequitur: *Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem*. Nam hoc quidem certificabat quoniam recte in ipsum credebant; hoc vero quoniam submitione ejus futuri erant. *Augustinus* (tract. 102.) Exiit enim à Patre, quia de Patre est; in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit. Mundum reliquit corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione; nec mundam deseruit præsentis gubernatione: quia se in mundum venit exiens à Patre ut non desereret Patrem. Sed Dominum Jesum Christum posteaquam resurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum: nam interrogatus est à discipulis ascensurus in cælum, quando regnum restitueret Israel; rogatus est à Stephano cum esset in cælo, ut spiritum ejus susciperet. Et quis audeat dicere rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Puto ergo, quod dicit, *In illa die me non rogabitis quidquam*, non ad illud tempus referendum esse quo resurrexit, sed ad illud quando videbimus eum sicuti est; quæ visio non temporalis vitæ est, sed

æternæ, ubi jam (1) nihil rogemus; nihil interrogemus, quia nihil desiderandum remanebit, nihil querendum latebit. *Alcuinus*. Sic ergo dicit: *In futuro me non rogabitis quidquam*; sed interim, dum in peregrinatione hujus materiæ conversamini, si petieritis Patrem, dabit vobis: unde subdit: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. *Augustinus* (tract. 102.) Hoc quod ait, *Si quid*, non quodlibet intelligitur, sed aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione sit nihil. Non atem petitur in nomine Salvatoris quidquid petitur contra rationem salutis: non enim sonum litterarum, aut syllabarum, sed quod sono recte, ac veraciter intelligitur, hic accipiendum est, cum dicit, *In nomine meo*. Unde qui hoc sentit de Christo quod non est de unico Filio Dei sentiendum, non petit in ejus nomine. Qui vero quod est de illo sentiendum sentit, ipse in ejus nomine petit, & accipit quod petit, si non contra suam salutem sempiternam petit; accipit autem quando debet accipere: quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur. Ita sane intelligendum est quod ait, *Dabit vobis*, ut ea beneficia significata sciantur his verbis quæ ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus: quia non (2) utcumque dictum est, *Dabit*; sed, *Dabit vobis*. (3) Quod autem sequitur, *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo*, duobus modis intelligi potest: vel quia in nomine meo non petistis, quod nomen non sicut cognoscendum est cognovistis; vel non petistis quidquam, quoniam in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Ut igitur in nomine ejus non nihil, sed gaudium plenum petant, subdit: *Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*. Hoc quod dicit, *Gaudium plenum*, non carnale, sed spirituale gaudium est; & quando tantum erit ut aliquid ei jam non sit addendum, tunc erit plenum. *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 2.) Hoc est autem plenum gaudium vestrum quo amplius non est, frui Deo, (4) Trinitate, ad cuius imaginem facti sumus. *Augustinus* super Joan. (tract. 102.) Quidquid ergo petitur: quod perinet ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum. Isto enim bono in petendo perseverantes (5) sanctos suos: nequaquam misericordia divina fraudabit. Quidquid autem aliud petitur, nihil petitur: non quia nulla res est, sed quia in tantæ rei comparatione quidquid aliud concupiscitur, nihil est. Sequitur: *Hæc in proverbis locutus sum vobis: venit*

(1) *Al.* nihil rogamus, nihil interrogamus. (2) *Al.* unicuique. (3) *Al.* Quia. (4) *Nicolas* commate omisso legit, in Trinitate. (5) *Al.* omittitur sanctos.

nit hora cum jam non in proverbii loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis. Possent dicere hanc de qua loquitur horam futurum sæculum intelligi, ubi videbimus palam quod Apollolus dicit 1. Corinth. 13. „ Facie ad faciem: “ ut quod ait, *Hæc in proverbii locutus sum vobis*, hoc sit quod ab Apostolo dictum est ib. „ Videmus nunc per speculum in ænigmatate. “ Annuntiabo autem vobis; quia per Filium Pater videbitur: neque enim „ Patrem „ quis cognoscit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare: “ Matth. 11. *Gregorius 30. Mor.* (cap. 8. in nov. codd. cap. 5.) Palam quippe de Patre annuntiare se asserit: quia per patefactam tunc majestatis suæ speciem, & quomodo ipse gignenti non impar oriatur; & quomodo utrorumque Spiritus utriusque coæternus procedat ostendet, *Augustinus* (tract. 102.) Sed istum sensum videtur impedire quod sequitur: *In illo die in nomine meo petetis*: in futuro enim sæculo quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Petitio namque alicujus est indigentia. Relinquitur itaque ut intelligatur Jesus discipulos suos de carnalibus, vel animalibus spirituales esse facturus. Homo autem animalis sic audit quæcumque audit de Dei natura ut aliud quam corpus cogitare non possit. Ideo proverbii illi sunt quæcumque dicta sapientia de incorporea, immutabilique substantia; non quod tanquam proverbii deputer, sed quia sic cogitat, quomodo qui proverbii solent audire, neque intelligere. Cum vero spiritalis coeperit omnia dijudicare, etiam si in hac vita velut per speculum, & ex parte perspicit, tamen nullo corporis sensu, nulla imaginaria cogitatione, sed mentis certissima intelligentia capit Deum non corpus esse, sed spiritum. Ita palam de Patre annuntiante Filio, ut ejusdem substantia conspiciatur & ipse qui annuntiat, (1) nunc in ejus nomine petunt qui petunt: quia in sono ejus nominis non aliud quam res ipsa est quæ hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi possunt cogitare Dominum nostrum Jesum Christum, inquantum homo est, pro nobis interpellare Patrem; inquantum Deus est, nos exaudire cum Patre: quod eum significasse arbitror, ubi ait: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis*. Ad hoc quippe intuendum, quomodo non roget Patrem Filius, sed simul exaudiant rogantes Pater, & Filius, non nisi spiritalis oculus mentis ascendit.

(f) *Chrysostomus* (hom. 78.) Quia discipulos hoc maxime respirare fecit quod erant Patris amici, propterea dicunt se cognoscere quod omnia nosset: unde sequitur: *Dicunt ei discipuli*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* tunc. (2) *Al.* interrogat. (3) *Al.* omittitur non est defectio.

ejus: *Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicit. Augustinus* (tract. 103.) Cum autem adhuc promittatur futura illa hora in qua sine proverbii locuturus est; cur isti hoc dicunt, nisi quia illa quæ scit ipsis non intelligentibus esse proverbii, usque adeo non intelligunt ut nec saltem non se intelligere intelligant? *Chrysostomus* (hom. 78.) Quoniam autem ad id quod in eorum mente erat respondit, subdunt: *Nunc scimus quoniam scis omnia*. Vides quatenus imperfecte se habebant, qui post tot, & tanta demonstrata dicunt, *Nunc scimus*; & hoc dicunt tanquam ei quamdam gratiam tribuentes. *Et non est opus tibi ut quis te interroget*, hoc est, antequam audias, nosse ea quæ scandalizant nos, & quiescere nos fecisti dicentis: *Quoniam Pater vos amat. Augustinus* (tract. 103.) Quid ergo vult sibi quod ei quem sciebant nosse omnia, cum dicere debuisset videantur: Non est opus tibi ut quidquam interroges: dicendum potius putaverunt: *Non est opus tibi ut quis te interroget?* Quod utrumque legitur factum, & interrogasse scilicet Dominum, & interrogatum fuisse. Sed hoc cito solvitur: quia hoc non est, sed illis, potius opus erat quos (2) interrogabat, vel a quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid disceret, sed eos potius ut doceret; & qui interrogabant eum, volentes ab eo aliquid discere, illis profecto id opus erat ut scirent ab eo aliqua qui noverat omnia. Ille autem non opus habebat ut quod ab eo scire quisque vellet, per ipsius cognosceret interrogationem: quia priusquam interrogaretur, interrogatorum noverat voluntatem. Prævidere autem cogitationes hominum, magnum Domino non erat, sed magnum parvulis erat, qui subdunt: *In hoc credimus quia a Deo existit. Helarius 6. de Trin.* (post med.) Per id enim credunt quod a Deo exiit, quia ea quæ Dei sunt agit. Nam cum Dominus utrumque dixisset, *A Deo exivi, & A Patre veni in hunc mundum*, nihil admirationis in eo habuerunt quod frequenter audierunt: unde non addunt: *A Patre venisti in hunc mundum*: sciebant enim a Deo missum, existisse tamen a Deo nesciebant. Inenarrabilem vero illam Filii nativitatem per virtutem dicti istius intelligentes, tunc primum coeperunt advertere, cum illum sine proverbii profiterentur esse idcirco. Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, cujus a Deo exitio potius quam partus est. Est enim unus ex uno: non est portio, (3) non est defectio, non est diminutio, non derivatio; non est protensio, non passio, sed viventis naturæ ex vivente nativitas est. Deus ex Deo

13

exiens

exiens est, non creatura in Dei nomine electa, non ut esset cœpit ex nihilo; sed exiit à manente, & exisse significationem habet nativitatis, non inchoationis, *Augustinus* (tract. 103.) Denique de ipsa eorum ætate adhuc secundum interiorem hominem parva, & infirma eos admonet: unde subditur: *Respondit eis Jesus, Modo creditis. Beata.* Quod duobus modis pronuntiari potest, affirmando scilicet, & insultando. Si insultando, hic est sensus: Tardius ad credendum evigilastis: *Ecce enim venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, &c.* Si affirmando, sensus est: Verum est quod creditis; *sed ecce venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquantis.* *Augustinus* (tract. 103.) Non enim quando comprehensus est, tantummodo carne sua ejus carnem, verumetiam mente reliquerunt fidem; *Chrysostomus* (hom. 78.) Dicit autem, *Dispergamini*, scilicet quando tradar: tantum enim vobis dominabitur timor ut neque simul possitis recedere. Sed ego ex hoc nullum patiar malum; unde subdit: *Et non sum solus, quia Pater mecum est.* *Augustinus* (tract. eod.) Ad hoc intelligendum eos volebat extendi, & crescere, ne sic à Patre Filium cogitarent exisse ut putarent etiam recessisse. Deinde sermonem concludit dicens: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.* *Chrysostomus* (ut supra.) Idest, ut non abiciatis me à mente vestra. Non enim nunc solum, quando comprehendar, fient vobis adversa, sed donec eritis in mundo, pressuram habebitis, idest tribulationem; & hoc est quod

subdit: *In mundo pressuram habebitis.* *Gregorius* 26. Mor. (cap. 11. vel in nov. exemp. cap. 12.) Quasi dicat: Sit vobis de me interius quod consolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod scævendo graviter premat. *Augustinus* (tract. 103.) Illud initium habitura fuerat ista pressura de quo dicit: *Venit hora ut dispergamini unusquisque in propria*; sed non eo modo erat perseveratura: quod enim adjunxit, *Et me solum relinquantis*, non vult eos tales esse in consequenti pressura, quam post ejus ascensionem fuerant in mundo habituri, ut relinquunt eum, sed ut in illo pacem habeant permanentes in eo: unde sequitur: *Sed confidite.* *Chrysostomus* (hom. 78.) Idest, resurgite mente: magistro enim superante inimicos, non oportet discipulos (1) anxiant: unde subdit: *Quia ego vici mundum.* *Augustinus* (tract. 103.) Dato autem Spiritu Sancto confiderunt, & vicerunt, non nisi in illo: non enim vicisset ille mundum; si membra ejus vinceret mundus, (Tract. 103.) Cum autem dicitur, *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis*, non recentiora paulo ante ab eo dicta, sed omnia debemus accipere, sive quæcumque illis locutus est ex quo eos cœpit habere discipulos, sive ex quo post cœnam exorsus est hunc mirabilem, prolixumque sermonem. Hanc enim causam commendavit sermonis sui, ut in illo pacem haberent. Hæc pax finem temporis non habebit; sed omnis piæ nostræ intentionis, actionisque in nis ipsa erit.

(1) *Al. auxiliari.*

CAPUT XVII.

(a) **H**æc locutus est Jesus; & sublevatis oculis in cælum dixit: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem. Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

(b) Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt; quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognoverunt vere quia à te exivi, & crediderunt quia tu me misisti.

(c) Ego pro eis rogo, non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sit unum, sicut & nos. Cum essem cum eis ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi ego custodivi, & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

(d) Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum: & pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

(e) Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. Ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

(f) Pater, quos dedisti mihi, volo ut tibi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi, & hi cognoverunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit; & ego in ipsis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 79.) Quia dixerat Dominus, *In mundum pressuram habebitis*, post admonitionem in orationem convertitur, erudiens nos in tribulationibus, omnia dimittentes, ad Deum refugere: unde dicitur: *Hæc locutus est Iesus. Beda.* Illa intelligi debent quæ in cœna locutus est, quædam quidem sedendo usque ibi, *Surgite, eamus hinc*; deinde stando usque ad hymni finem, *Ejus hoc est initium: Et sublevaris oculis in cælum.* dixit: *Pater, venit hora: clarifica Filium tuum.* *Chrystostomus* (ibidem.) Propter hoc in cælum oculos elevavit ut nos doceret (1) extensionem quæ est in orationibus, ut stantes sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Augustinus* (tract. 104.) Poterat autem Dominus in forma servi, si hoc opus esset, orare silentio; sed ita se Patri exhiberi voluit precatorem ut meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde non solum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio, discipulorum est ædificatio: profecto & nostrum, qui fuimus conscripta lecturi. Hoc autem quod ait, *Pater, venit hora*, ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo dispositum qui temporis subditus non est. Non autem credatur hæc hora fato urgente venisse, sed Deo potius ordinante: absit enim ut sidera mori cogere siderum conditorem. *Hilarius* 3. de Trin. (post princ.) Non diem autem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est: & quæ erat hæc hora? Jam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat; sed clarificat Pater Filium. Sol de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt; ad onus Domini in cru-

te pendente terra tremuit, (2) & eum qui mortuus erat se contestata est non capere. Proclamat Centurio, *Matth. 17.*, Vere Filius Dei, erat iste: prædictioni consentit effectus. Dominus dixerat, *Clarifica Filium tuum.* Non solum nomine contestatus est esse se Filium, sed & proprietate qua dicitur, *Tuum*: multi enim nos filii Dei, sed non talis hic Filius: hic enim proprius, & verus est Filius origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione. Ergo post clarificationem ejus, veritatem confessio secuta est: nam verum Dei Filium Centurio constetur, ne quis credentium ambigeret quod aliquis persequentium non negasset. *Augustinus* (tract. 104.) Sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? Nam in passione (3) magis ejus humilitas quam claritas commendatur. Quod ergo ait, *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, sic intelligendum est tanquam dixerit: Venit hora seminandæ humilitatis: fructum non differas claritatis. *Hilarius* 3. de Trin. (ante med.) Sed forte infirmus reperietur Filius dum clarificationem potioris expectat. Et quis non Patrem potiorum constebitur, cum ipse dicat supra 14. *Pater major me est?* Sed cavendum est ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmit; nam sequitur: *Ut Filius tuus clarificet te.* Non ergo infirmus est Filius, vicem clarificationis ipse, cum clarificandus sit, redditurus. Ergo expostulatio clarificationis dandæ, vicissimque reddendæ eandem in utroque ostendit divinitatis virtutem. *Augustinus* (tract. 105.) Merito autem quaeritur quomodo Patrem clarificaverit Filius, cum sempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit

(1) Attentionem reddit *Anianus ex Græco το σκηνος.* (2) *Al.* & in eum qui mortuus erat, &c.
(3) *Al.* magis esse humilitatis.

tuerit in sua perfectione divina. Sed apud homines (1) minor erat, quando in Judæa tantummodo Deus notus erat: quia vero per Evangelium Christi factum est ut Pater innotesceret Gentibus, Patrem clarificavit & Filius. Dicit ergo: *Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*; ac si dicat: Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me. Deinde magis pandens quomodo clarificet Patrem Filius, subjungit: *Sicut dedisti eis potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totum significans. Hoc autem quod potestas Christo à Patre data est omnis carnis, secundum hominem intelligendum est. *Hilarius 3. de Trin.* (ubi supra.) Caro enim factus ipse vitæ æternitatem erat caducis, & corporeis, & mortalibus redditurus. *Hilarius 9. de Trin.* (ante med.) Vel acceptio potestatis sola est significatio nativitatis, in qua accepit id quod est. Non est infirmitati datio deputanda, cum in eo significetur Pater esse quod dederit, & in eo Filius Deus maneat quod vitæ æternæ dandæ sumpserit potestatem. *Chrysostomus* (hom. 79.) Dicit autem: *Dedisti ei potestatem omnis carnis*: ut ostendat quod non ad Judæos solos sua prædicatio, sed ad totum orbem terrarum extenditur. Sed quid est quod dicit, *Omnis carnis*? Non enim utique omnes crediderunt. Et quidem quantum ex eo est, omnes crediderunt; si vero non attendebant his quæ dicebantur, non ejus qui dicebat, est criminatio, sed eorum qui non susceperunt. *Augustinus* (tract. 105.) Dicit ergo: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ita te glorificet Filius*; idest notum te faciat omni carni quam dedisti ei: sic enim dedisti, *ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* *Hilarius 3. de Trin.* (circ. med.) Sed in quo tandem æternitatis vita est, ostendit cum subdit: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum.* Vita est verum Deum nosse; sed solum hoc non facit vitam: quid ergo connectitur? *Et quem misisti Jesum Christum.* *Hilarius 4. de Trin.* (post princ.) Dum autem Arriani intelligunt solum Patrem verum Deum, solum justum, solum sapientem, à communione horum, secundum hos, Filius separatur. Soli enim, ut ajunt, propria non participantur ab altero; quæ si in Patre solo, & non in Filio existimabuntur, necesse est ut Filius Deus falsus, & insipiens esse credatur. *Hilarius 4. de Trin.* (post princ.) Nulli autem dubium est veritatem ex natura, & ex virtute (2) natu-

ræ esse: (3) verum enim triticum est quod spica structum, & aristas vallatum, & folliculis excussum, & in far comminutum, & in panem coctum, & in cibum sumptum reddit ex se & naturam panis, & munus. Quæro ergo in quo Filio veritas (4) Dei desit, cui non desit Dei nec natura, nec virtus. Naturæ enim suæ virtute usus est, ut essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. *Hilarius 9. de Trin.* (ante med.) An forte quod ait, *Te solum*, communionem atque unitatem suam à Deo separat? Separat sane, si non ad id quod ait, *Te solum verum Deum*, continue subjecit, *Et quem misisti Jesum Christum.* Per id enim Ecclesiæ fides Christum verum Deum confessam est, quod solum verum Deum confessam Patrem sit: non enim unigenito Deo naturæ demutationem naturalis nativitas intulit. *Augustinus 6. de Trin.* (cap. 9.) Videndum est ergo an intelligere cogamur, cum dictum est Patri, *Ut cognoscant te solum verum Deum*, tanquam non insinuare voluerit, quia & solus Pater Deus verus est, (5) ne non ipsa tria simul, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, intelligeremus esse Deum. Nunc ergo ex Domini testimonio & Patrem solum verum Deum dicimus, & Filium solum Deum verum, & Spiritum Sanctum solum verum Deum; & simul Patrem, & Filium, & Spiritum, idest simul ipsam Trinitatem, non tres veros Deos, sed unum verum Deum. *Augustinus super Joann.* (tract. 105.) Vel ordo Verborum est: *Ut te, & quem misisti Jesum Christum cognoscant solum verum Deum*: consequenter enim & Spiritus Sanctus intelligitur, quia Spiritus est Patris, & Filii tanquam caritas consubstantialis amborum. Sic igitur Filius glorificat te, ut omnibus quos dedisti ei, te cognitum faciat. Porro si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus. Non autem moriemur in vita æterna. Tunc ergo Dei cognitio perfecta erit quando nulla mors erit: summa tunc Dei clarificatio, quia summa gloria. A veteribus autem gloria diffinita est frequens de aliquo fama cum laude. At si homo laudatur cum famæ creditur; quomodo Deus laudabitur (6) quando ipse videbitur? Propter quod scriptum est Psalm. 83. „ Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. “ Ibi erit Dei sine fine laudatio ubi erit Dei plena cognitio, & ideo clarificatio. *Augustinus 1. de Trin.* (cap. 8.) Quod dixerit famulo suo Moyse Exod. 3. „ Ego sum qui sum, “

hoc

(1) *Al. major.* (2) *Al. deest* naturæ. (3) *Quatuor sæpe citatæ editiones legunt* verum enim triticum est quod in far comminutum, &c. intermediis omisissis. (4) *Al. omittitur* Dei. *Nicolai autem legit.* Quæro ergo quomodo Filio veritas desit. (5) *Al. ne non ipsi ipsa tria.* (6) *Al. quod* niam.

hoc contemplantur cum vivemus in æternum. *Augustinus* 3. de Trin. (cap. 18.) Cum enim fides nostra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem nostram commutatam tenebit æternitas. *Augustinus* super Joan. (ubi supra.) Sed prius hic clarificatur Deus, cum annuntiatus hominibus innotescit, & per fidem credentibus prædicatur: propter quod dicit: *Ego te clarificavi super terram.* *Hilarius* 3. de Trin. (circa med.) Hæc quidem clarificationis vicissitudo non pertinet ad divinitatis profectum, sed ad honorem, qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. *Chrysostomus* (homil. 79.) Unde bene dixit, *Super terram*: in cælo enim glorificatus fuerat, & in natura gloriam habens, & ab Angelis adoratus. Non igitur de illa gloria ait, quæ substantiæ ejus est, sed de ea quæ ad culturam hominum pertinet: unde subdit: *Opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem.* *Augustinus* (tract. 105.) Non ait, Jussisti, sed *dedisti*: ubi commendatur evidens gratia: quid enim habet quod non accepit, etiam in Unigenito, humana natura? Sed quomodo consummavit opus quod accepit ut faciat, eum restet adhuc passionis experimentum, nisi consummasse se dicat quod se consummaturum certissime novit? *Chrysostomus* (hom. 79.) Vel dicit, *Consummavi*; quasi, ea quæ ex parte mea sunt omnia feci; aut quia cum id quod maximum est factum est, dici potest totum jam factum esse. Radix enim honorum submissa erat, quam omnino debebat sequi fructus; & quia his quæ futura erant, ipse jam aderat, & copulabatur. *Hilarius* 9. de Trin. (ante med.) Post quæ, ut meritum obedientiæ, & Sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adjecit: *Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum.* *Augustinus* (tract. 105.) Supra diceret: *Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*: in quo verborum ordine ostenderat, prius à Patre clarificandum Filium ut Patrem clarificaret Filius: modo autem dixit: *Ego te clarificavi, & nunc clarifica me*; tanquam prior ipse Patrem clarificaverit, à quo deinde ut clarificetur exposcit. Ergo intelligendum est utroque verbo superius usum eo ordine quo futurum erat; modo vero usum fuisse verbo præteriti temporis de re futura, velut si dixisset: *Ego te clarificabo super terram, opus consummando quod dedisti mihi ut faciam; & nunc clarifica me tu Pater*; quæ est omnino eadem sententia, nisi quod hic additur clarificationis modus, cum subdit: *Claritatem quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.* Ordo verborum est. *Quam habui apud te, priusquam mundus esset.* Hoc quidam sic intelligendum putaverunt tanquam natu-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. omittitur audiamus.

ra humana quæ suscepta est à Verbo, converteretur in Verbum, & homo mutaretur in Deum; immo, si diligentius cogitemus, homo periret in Deo. Non enim quisquam ex ista mutatione hominis, vel duplicari Dei Verbum dicturus est, vel augeri; sed quisquis Dei Filium prædestinatum negat, hunc eundem Filium hominis negat. Cum ergo videret illius prædestinatae suæ glorificationis venisse tempus, ut & nunc fieret in redditione quod fuerat in prædestinatione jam factum, oravit dicens: *Et tunc clarifica me tu Pater, &c.* id est, illam claritatem quam habui apud te prædestinatione tuâ, tempus est ut apud te habeam etiam vivens in dextera tua. *Hilarius* 3. de Trin. (circa med.) Vel orabat ut id quod ex tempore erat, gloriam ejus quæ sine tempore est claritatis acciperet, ut in Dei virtutem, & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur.

(b) *Chrysostomus* (hom. 80.) Quia dixerat, *Opus consummavi*, manifestat quale opus, ut scilicet nomen Dei manifestaret: unde dicitur: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* *Augustinus* (tract. cv1) Quod si de his tantum dicit discipulis cum quibus cœnavit, non pertinet hoc ad illam clarificationem de qua superius loquebatur, qua Filius clarificat Patrem: quanta est enim gloria duodecim, vel undecim innotescere potuisse mortalibus? Si autem quod ait, *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo*, omnes intelligi voluit qui in eum fuerant credituri, est plane ista clarificatio qua Filius clarificat Patrem; & tale est quod ait, *Manifestavi nomen tuum*, quale illud quod supra dixerat, *Ego te clarificavi*, pro tempore futuro & illuc, & hic præteritum ponens. Sed de his qui jam erant discipuli, non de omnibus qui in illam fuerant credituri, eum hoc dixisse, ea quæ sequuntur credibilius demonstrant. Ab ipso ergo orationis suæ exordio omnes suos Dominus volebat intelligi, quibus notum faciendo Patrem, clarificat eum. Cum enim dixisset, *Filius tuus clarificet te*, mox quemadmodum id fieret demonstravit dicens: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Jam nunc quid de illis à quibus tunc audiebatur discipulis suis dicat (1) audiamus: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* Non ergo Dei nomen noverant, cum essent Judæi; & ubi est quod legitur *Psalm. 75.* „Notus in Judæa Deus, & in Israel, rael magnum nomen ejus?“ Ergo intelligendum est: *Manifestavi nomen tuum hominibus istis, quos dedisti mihi de mundo*, qui me audiunt hæc

dicentem, non illud nomen tuum quod vocaris Deus, sed illud quod vocaris Pater meus, quod nomen manifestari sine ipsius Filii manifestatione non possit: nam quod Deus dicitur universæ creaturæ, etiam omnibus gentibus antequam in Christum crederent non omnimode esse potuit hoc nomen incognitum. In hoc ergo quod fecit hunc mundum, & antequam imbuerentur in fide Christi, notus in omnibus (1) gentibus Deus; in hoc autem quod non est cum diis falsis colendus, notus in Judæa Deus; in hoc vero quod Pater est hujus Christi, per quem tollit (2) peccatum mundi, hoc nomen ejus prius occultum, nunc manifestavit eis quos dedit ei Pater ipse de mundo. Sed quomodo manifestavit, si nondum venit hora de qua superius dixerat, quod *veniet hora cum jam non in proverbii loquar vobis?* Proinde intelligendum est pro tempore futuro præteritum positum. *Chrysostomus* (hom. 80.) Vel quod ipsum Christum Filium habeat, manifestaverat eis jam & verbis, & rebus. *Augustinus* (tract. 106.) Per hoc autem quod dicit, *Dedisti mihi de mundo*, dictum est de illis quod non essent de mundo; sed hoc eis regeneratio præstitit, non generatio. Quid est autem quod sequitur: *Tui erant, & mihi eos dedisti?* An aliquando habuit Pater aliquid sine Filio? Absit. Verumtamen habuit (3) aliquid aliquando Dei Filius quod nondum habuit idem ipse hominis Filius, qui nondum erat homo factus ex matre: quapropter quod dixit, *Tui erant*, non inde se separavit Dei Filius; sed solet ei tribuere omne quod potest à quo est ipse qui potest. Quod itaque ait, *Et mihi eos dedisti*, secundum hominem se accepisse hanc potestatem ut eos haberet, ostendit; & etiam ipse sibi eos dedit, hoc est cum Patre Deus Christus homini Christo; quod cum Patre non est. Hoc autem dixit, ut ostendat eam quam ad Patrem unanimitatem, & quoniam placet Patri ut Filio credant: unde sequitur: *Et sermonem tuum servaverunt. Beda.* Sermonem Patri semetipsum appellat, quia per ipsum Pater omnia condidit, & in se continet omnes sermones; ac si diceret: *Memoriæ me commendaverunt*, ut numquam obliviscantur. Vel dicit: *Et sermonem tuum servaverunt*, in eo scilicet quod mihi crediderunt: unde sequitur: *Et nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt.* Quidam autem dicunt hanc esse litteram: *Nunc cognovi quia omnia quæ dedisti mihi,*

abs te sunt: sed hi non habent rationem. Quomodo enim poterat ignorare Filius quæ sunt Patris? Sed de discipulis dictum est; quasi dicat: Didicerunt quod nihil est in me alienum extra te, & quod quæcumque doceo, tua sunt, *Augustinus* (tract. 106.) Simul autem Pater dedit ei omnia cum genuit qui habet omnia. *Chrysostomus* (hom. 80.) Et unde didicerunt? Ex verbis meis, quibus docebam eos quoniam à te exivi: hoc enim per totum studebat ostendere Evangelium: unde sequitur: *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt.* *Augustinus* (ut supra.) Idest, intellexerunt, atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur quando mente percipitur: unde sequitur: *Et cognoverunt vere quia à te exivi.* Et ne quisquam putaret istam cognitionem jam per speciem factam; non per fidem, exponendo addidit, *Et crediderunt*, ut subaudiamus vere, *quia tu me misisti.* Hoc itaque crediderunt vere, quod cognoverunt vere. Idem enim est, *À te exivi*, quod est, *Tu me misisti.* (4) Quod autem dicit *Crediderunt*, vere intelligendum est: non eo quo supra dixit modo crediderunt, sed vere, idest quomodo credendum est, inconcusse, firme, stabiliter; non jam ad propria redituri, & Christum relicturni. Adhuc ergo discipuli non erant tales quales eos dicit verbis præteriti temporis, quasi non esset prænuntians quales futuri essent accepto Spiritu Sancto. Quomodo autem Pater ea verba Filio dederit, facillior quæstio viderur, si secundum quod est Filius hominis accepisse à Patre credatur; si vero secundum id quod est à Patre genitus, accepisse à Patre ista verba cogitatur, nihil ibi temporis cogitetur, quasi prius fuerit, & ea non habuerit: quoniam quidquid Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit.

(c) *Chrysostomus* (hom. 80.) Quia multas (5) à Domino consolationes discipuli audientes nondum persuasi erant, de reliquo Patre loquitur, dilectionem quam ad eos habebat ostendens: unde sequitur: *Ego pro eis rogo*; quasi dicat: Non solum quæ à me sunt tribuo eis, sed & alium pro hoc rogo; ut ampliorem ostendat amorem. *Augustinus* (tract. 106.) Cum ergo addit, *Non pro mundo*, mundum vult intelligi eos qui vivunt secundum concupiscentiam mundi, & non sunt in ea sorte gratiæ ut ab illo eligantur ex mundo; quam sortem significat cum subdit: *Sed pro his quos dedisti mihi,* Per hoc

(1) *Al. desideratur* gentibus. (2) *Al. peccata.* (3) *Al. deest* aliquid: (4) *Nicolai* hoc modo implet sensum ex *Augustino.* Quod autem dicit, *Crediderunt vere*, intelligamus dictum esse non eo modo quo supra dixit: *Modo creditis: venit hora ut unusquisque in propria dispergamini*: Sed vere, idest quomodo credendum est, inconcusse, firme, stabiliter, fortiter; non jam ad propria redituri, &c. (5) *Al. à Deo.*

hoc enim quod eos illi Pater jam dedit, factum est ut non pertineant (1) ad mundum pro quo non rogat. Neque autem quia Pater eos Filio dedit, amittit ipse quos dedit: unde subdit: *Quia tui sunt.* Chrysostomus (hom. 80.) Frequenter autem hoc ponit, *Dedisti mihi*, ut discant quoniam Patri hoc placet, & quoniam non ut alienus veniens eos seduxit, sed ut proprios accepit. Deinde ne quis aestimet novum esse ejus principatum, & nuper eos suscepisse à Patre, subjungit: *Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt*; ac si dicat: Neque audiens aliquis quoniam mihi eos dedisti, aestimet eos alienos esse à Patre, mea enim ejus sunt; nec audiens quoniam tui erant, aestimet alienos eos fuisse à me: quæ enim sunt ejus, mea sunt. Augustinus (ut supra) Satis autem hic apparet, quoniam unigeniti Filii sunt omnia quæ sunt Patris; per hoc utique quod etiam ipse Deus est, & de Patre natus, Patri æqualis; non quomodo dictum est majori ex duobus Filiis Luc. 15. „Omnia mea tua sunt:“ illud enim de omnibus dictum est creaturis quæ infra creaturam sanctam rationalem sunt; hoc autem ita dictum est, ut sit hæc etiam ipsa creatura rationalis quæ non nisi Deo subditur. Hoc ergo cum sit Dei Patris, non simul esset & Filii, nisi Patri esset æqualis. Nefas est enim ut sancti de quibus hæc locutus est, cujusquam sint nisi ejus à quo creati, & sanctificati sunt. Hoc autem quod ait; cum de Spiritu Sancto loqueretur, supra 16. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, de his dicit quæ ad ipsam Patris pertinent divinitatem: neque enim Spiritus Sanctus de creatura quæ Patri est subdita, & Filio, fuerat accepturus, cum dicat: *De meo accipiet.* Chrysostomus (hom. ead.) Deinde demonstrationem prædictorum ponit dicens: *Et clarificatus sum in eis.* Ex quo pater quoniam potestatem super eos habeo, quoniam glorificant me, tibi credentes, & mihi: nullus enim in quibus non habet potestatem glorificatus est. Augustinus (tract. 106.) Dicendo autem jam esse factum, ostendit jam fuisse prædestinatum, & certum haberi voluit quod esset futurum. Sed utrum ipsa sit clarificatio de qua dixerat, *Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum*: (2) si enim apud te, quomodo in eis? an cum hoc ipsum innotescit eis, & per eos omnibus qui credunt eis, quasi testibus suis: unde subdit: *Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt.* Chrysostomus (ut supra.) Hoc est, & si non apparentem secundum carnem, per hos glorificor qui

pro me moriuntur sicut, & pro Patre, & prædicant me sicut & Patrem. Augustinus (tract. 106.) Sed si horam illam qua loquebatur attendas, utrique in mundo adhuc erant. Non enim secundum profectum cordis, & vitæ, id accipere possumus, cum dicat: *Jam non sum in mundo.* Numquid ergo fas est ut eum credamus aliquando mundana sapuisse? Restat igitur ut secundum illud quod etiam ipse in mundo prius erat, in mundo se dixit jam non esse præsentia corporali. An non quotidie dicimus, Jam non est hic, de aliquo quantocyus abituro, & maxime morituro? Unde exponens cur hoc dixerit, adjecit: *Et ego ad te venio.* Commendat igitur Patri eos quos corporali absentia relicturus est, dicens: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi.* (3) Sicut homo Deum rogat pro discipulis suis, quos (4) accepit à Deo. Sed attende quod sequitur: *Ut sint unum sicut & nos.* (5) Non ait: *Ut simus unum ipsi & nos*, sicut & nos unum sumus: ipsi utique in natura sua unum sunt, sicut nos in nostra unum sumus: quia enim una eademque persona est Deus & homo, intelligimus hominem in eo quod rogat & Deum; in eo quod unum sunt & ille, & ipse quem rogat. (a) Poterat quidem dicere per id quod Ecclesiæ caput est, & corpus ejus Ecclesia: Ego & ipsi, non unum, sed unus sumus, quia caput & corpus unus est Christus; sed divinitatem suam consubstantialem Patri ostendens, vult esse suos unum, sed in Christo, non tantum per eandem naturam qua omnes ex hominibus mortalibus æquales Angelis fiunt, sed etiam per eandem in eandem (6) habitudinem conspirantem concordissimam voluntatem, in unum spiritum quodammodo caritatis igne conflati. Ad hoc enim valet quod ait: *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*: ut quemadmodum Pater, & Filius non tantum æqualitate substantiæ, sed etiam voluntate unum sunt; ita & hi inter quos & Deum mediator est Filius, non tantum per hoc quod ejusdem naturæ sunt, sed etiam per eandem dilectionis societatem unum sint. Chrysostomus (hom. 80.) Rursus ut homo loquitur subdens: *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*, hoc est per tuum adjutorium: humane enim loquitur, & ad eorum mentem æstimantium quod majorem quamdam haberent utilitatem ab ejus præsentia. Augustinus (tract. 107.) In nomine enim Patris servabat discipulos suos Filius homo, cum eis humana præsentia constitutus; sed & Pater in nomine Filii ser-

(1) Al. ad eum mundum. (2) Supple. cum Nicolajo requirendum est. (3) Idem legit Nempe sicut. (4) Al. accipit. (5) Consule textum Augustini tract. 10. non 106. ut hic. (6) Nicolai beatitudinem.

servabat quos in nomine Filii petentes exaudiebat. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere velut vicissim nos servent Pater, & Filius: simul enim nos custodiunt & Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: sed Scriptura nos non levat nisi descendat ad nos. Intelligamus ergo cum ita Dominus loquitur, personas eum distinguere, non separare naturam. Quando ergo servabat discipulos suos Filius presentia corporali, non expectabat Pater ad custodiendum succedere Filio discedenti; sed eos ambo servabant potentia spiritali, & quando ab eis abstulit Filius presentiam corporalem; tenuit cum Patre custodiam spiritalem: quia & custodiendos quando Filius homo accepit, custodiæ paternæ non abstulit, & cum Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso cui dedit; sed dedit homini Filio, non sine Deo eodem ipso Filio: sequitur enim: *Quos dedisti mihi, ego custodivi, & nemo ex ipsis periit, nisi filius perditionis, idest traditor Christi, perditioni prædestinatus, ut Scriptura impleatur, qua scilicet de illo maxime in Psalm. 108. prophetatur. Chrysostomus (hom. 80.)* Et nimirum solus ille tunc periit, sed multi postea. Dicit autem: *Nemo ex eis periit*; idest, quantum ex mea parte non perdam: quod manifestius alibi (supra 6.) dicit: *Non ejiciam foras*. Si vero per seipso (1) exilient, non ex necessitate ad me traho. Sequitur: *Nunc autem ad te venio*. Sed quia posset aliquis quærere: Numquid non potes eos conservare recedens? Potest quidem, sed cujus gratia hoc dicat, ostendit subdens: *Et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis*; idest, ut non tumultuentur imperfectiores existentes per id quod indicavit quod propter eorum gaudium, & requiem omnia hæc infirma loquebatur. *Augustinus (tract. 107.)* Vel aliter. Quod sit hoc gaudium, jam superius expressum est ubi ait: *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*. Hoc gaudium suum, idest à se in eos collatum, in eis dicit implendum: propter quod se locutum dixit in mundo. Hæc est pax, & beatitudo futuri sæculi. In mundo autem loqui se dicit, qui paulo ante dixerat: *Jam non sum in mundo*: quia enim nondum abierat, hic adhuc erat; & quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo jam non erat.

(d) *Chrysostomus (hom. 81.)* Rurfus Dominus assignat causam propter quam digni sunt discipuli multa diligentia potiri à Patre, dicens: *Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit*; quasi dicat: Propter te odio habiti sunt, & propter sermonem tuum. *Augustinus (tract. 108.)* Nondum autem id experti fuerant passio-

nibus suis, quæ illos postea sunt secutæ; sed more suo dicit ista, verbis præteriti temporis futura prænuntians. Deinde causam subjicit cur eos oderit mundus, dicens: *Quia non sunt de mundo*. Hoc eis regeneratione collatum est: nam generatione de mundo erant. Donatum est ergo eis ut sicut nec ipse, ita nec ipsi de mundo essent: unde sequitur: *Sicut & ego non sum de mundo*. Ipse de mundo numquam fuit: quia etiam secundum formam servi de Spiritu Sancto natus est, de quo illi renati. Quamvis autem jam non essent de mundo, adhuc tamen necessarium erat eos esse in mundo: unde subdit: *Non rogo ut tollas eos de mundo. Beda.* Quasi dicat: Jam imminet tempus ut tollar ego de mundo, ideoque necesse est ut illi nunc non tollantur de mundo, ut me, & te primum annuntient mundo. Quod vero subdit, *Sed ut servas eos à malo*, licet omne malum intelligi possit, maxime vult intelligi malum secessionis. *Augustinus (tract. 108.)* Repetit autem eandem sententiam, dicens: *De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Chrysostomus (hom. 81.)* Supra autem dixit: *Quos dedisti mihi de mundo*: illic naturam dicens, hic autem de actibus malis. Dicit autem: *Non sunt de mundo*: quia nihil commune cum terra est eis, sed caelestium facti sunt cives: in quibus amorem suum eis ostendit, dum Patri eos laudat. Hoc autem quod dicit, *Sicut*, cum in ipso, & Patre ponitur, paritas ostenditur propter naturæ unitatem; sed cum de nobis, & Christo dicitur, multa distantia intermedia inter utrumque existit. Cum autem prius dixit, *Serva eos à malo*, non de periculis ereptione ait solum, sed de permanentia in fide: unde subdit: *Sanctifica eos in veritate. Augustinus (tract. 108.)* Sic enim servantur à malo; quod superius oravit ut fieret. Quæri autem potest quomodo de mundo jam non erant, si sanctificati in veritate nondum erant. An quia & sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, neque hoc sine adjutorio gratiæ Dei? Sanctificantur autem in veritate heredes testamenti novi, cujus veritatis umbræ fuerunt sanctificationes veteris testamenti; & cum sanctificantur (2) in veritate, sanctificantur in Christo, qui dixit supra 14. *Ego sum via, veritas, & vita*: unde sequitur: *Sermo tuus veritas est. Græcum Evangelium logos habet, idest verbum. Sanctificavit ergo Pater in veritate, idest in Verbo suo unigenito, suos heredes, ejusque coheredes. Chrysostomus (hom. 81.)* Vel aliter. *Sanctifica eos in veritate*; idest, sanctos fac per Sancti Spiritus donationem, & recta dogmata: recta enim dogmata de Deo, docent, & sanctificant

(1) *Al. exirent.* (2) *Al. in virtute.*

animam : & quia hic de dogmatibus ait , sub-
iunxit : *Sermo tuus veritas est* ; hoc est , nullum mendacium est in eo , & nihil typicum ostendit , neque corporeum . Videtur autem mihi & aliud ostendere hoc quod dicit , *Sanctifica eos in veritate* ; idest , segregare eos sermoni , & prædicationi : unde subdit : *Sicut tu me misisti in mundum* . *Glossa* . Pro quo enim Christus missus est , pro hoc & hi : unde Paulus 2. Corinth. 5. „ Deus „ erat in Christo , mundum reconcilians sibi , & „ posuit in nobis verbum reconciliationis . “ Hoc autem quod dicit , *Sicut* , non similiter de eo , & de Apostolis ponitur , sed ut erat possibile hominibus . Dicit autem se eos misisse in mundum , secundum quod erat et consuetudo , futurum ut factum dicere . *Augustinus* (tract. 108.) Manifestum est autem per hoc quod nunc adhuc de Apostolis loquitur : nam ipsum nomen Apostolorum quoniam Græcum est , missos significat in Latino ; sed quoniam per hoc quod Christus factus est caput Ecclesiæ , illi membra sunt ejus , ideo ait : *Et pro eis ego sanctifico meipsum* ; idest , eos in meipso sanctifico , cum & ipsi sint ego . Et ut intelligeremus , cum dixit , *Pro eis sanctifico meipsum* , hoc eum dixisse quod eos ipse sanctificaret , mox addidit : *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate* , idest in me , secundum quod Verbum veritas est , in quo & ipse Filius hominis sanctificatus est ab initio , quando *Verbum caro factum est* : supra 1. Tunc enim sanctificavit se in se , idest hominem se in Verbo se : quia unus Christus Verbum , & homo : propter sua vero membra dicit : *Et pro eis ego sanctifico meipsum* ; hoc est , ipsos in me , quoniam in me etiam ipsi sunt , & ego . *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate* . Quid est , *Et ipsi* , nisi quemadmodum ego , & *in veritate* , quod sum ego ? *Chrysostomus* (ut supra.) Vel aliter . *Pro eis sanctifico meipsum* ; idest , meipsum offero tibi hostiam : hostiæ enim omnes sanctæ dicuntur , & quæcumque Deo dicantur . Quia vero antiquitus in figura sanctificatio erat , utpote in ove , nunc autem est in ipsa veritate , ideo subdit : *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate* : quia & eos tibi facio oblationem : quod propterea dicit , quia ipse qui offertur est caput eorum , aut quia & ipsi immolatur . „ Exhibete enim (ait Apostolus Rom. 11.) membra vestra hostiam viventem sanctam . “

(e) *Augustinus* (tract. 109.) Cum orasset Dominus pro discipulis suis , quos & Apostolos nominavit , adjunxit & ceteros qui in eum fuerant credituri , dicens : *Non pro eis autem rogo* . *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* & non longe post nati . (2) *Implet sensum Nicolajus ex Augustini textu* . Sed restat nobis quæstionem adhuc solvendam Paulus Apostolus , qui non ab hominibus , neque per hominem se Apostolum factum dicit , & latro &c. (3) *Al.* pro nobis . (4) *Al.* ut supra .

tantum , sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me . *Chrysostomus* (hom. 81.) Hinc rursus consolatur eos , ostendens aliorum salutis causam futuros , cum dicit : *Qui credituri sunt per verbum eorum in me* . *Augustinus* (tract. 109.) Ubi omnes suos intelligi voluit , non solum qui tunc erant in carne , sed etiam qui futuri erant ; neque hi tantum qui ipsos , cum in carne viverent , Apostolos audierunt ; sed & post obitum eorum , (1) & nos longe post nati , per verbum eorum credidimus in Christum : quoniam ipsi qui cum illo tunc fuerant , quod ab illo audierant , ceteris prædicaverunt , atque ita verbum eorum ad nos usque pervenit , & perventurum est ad posteros , quicumque credituri sunt . Potest autem videri in hac oratione non orasse pro quibusdam suis , pro illis scilicet qui neque tunc erant cum illo , neque per verbum eorum postea , sed in eum ante crediderunt . Numquid etiam cum illo erat tunc Nathanael , Joseph ab Arimathæa , & multi alii ; de quibus Joannes dicit quod crediderunt in eum ? Omitto dicere de Simeone sene , de Anna Prophetissa , Zacharia , Elisabeth , Joanne Præcuratore : quoniam responderi potest , orandum pro talibus mortuis non fuisse , qui cum magnis suis meritis hinc abierant : hoc enim & de antiquis justis similiter respondetur . Intelligendum est igitur quod nondum ei sic crediderant quomodo ipse in se credi volebat ; sed post ejus resurrectionem Spiritu Sancto impartito edoctis , & confirmatis Apostolis , sic alios credidisse , quemadmodum Christo credi oportebat . (2) Sed restat ad quæstionem Paulus Apostolus „ non ab hominibus , „ neque per hominem , “ Galat. 1. & latro qui tunc credidit quando in ipsis doctoribus fides quæ fuerat qualiscumque defecit . Proinde relinquatur ut sic intelligamus quod dictum est , *Per verbum eorum* , ut ipsum verbum fidei quod prædicaverunt in mundo , sic significatum esse credamus . Dictum autem est verbum eorum , quoniam ab ipsis est primitus , ac præcipue prædicatum : nam quidem ab ipsis prædicabatur in terra , quando per revelationem Jesu Christi ipsum verbum eorum Paulus accepit ; ac per hoc & ille latro in fide sua verbum eorum habebat . Ergo illa oratione pro omnibus quos redemit , sive tunc in carne viventes , sive postea futuros , Redemptor noster oravit . Quid autem , vel quare pro eis rogaret , continuo subjunxit dicens : *Ut omnes unum sint* . Hic (3) pro omnibus rogavit quod (4) & supra pro illis , ut omnes ,

nes, hoc est ut nos, & illi, unum simus. *Chryso-
stomus* (hom. 81.) Et sic in unanimitate ser-
monem concludit, unde incepit ibi finiens: nam
incipiens dixit: *Mandatum novum do vobis, ut
diligatis invicem. Hilarius 7. de Trinit.* (post
princ.) Tum demum unitatis profectus exem-
plo unitatis ostenditur cum ait: *Sicut tu Pater
in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint:*
ut scilicet sicut Pater in Filio, & Filius in Pa-
tre est, ita per hujus unitatis formam in Patre,
& Filio unum omnes essent. *Chryso-
stomus* (ut supra.) Rursus autem & hoc quod dicit, *Sicut,*
non certissimæ parilitatis in eis est, sed ut ho-
minibus possibile est; sicut cum dicit *Luc. 6.*
*„Estote perfecti, sicut & Pater vester cæles-
tis perfectus est.“ Augustinus* (tract. 110.)
Est autem hic diligenter advertendum, non di-
xisse Dominum, *Ut omnes unum simus; sed
ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego
in te;* subintelligitur, *Unum sumus.* Ita est
enim Pater in Filio ut unum sint, quia unius
substantiæ sunt; nos vero esse quidem possumus
in eis unum, unum tamen cum eis esse non
possumus, quia unius substantiæ nos, & ipsi
non sumus. Sic autem sunt in nobis, vel nos in
illis, ut illi unum sint in natura sua, nos unum
in nostra. Sunt quippe & ipsi in nobis, sicut
Deus in templo; sumus autem nos in illis, si-
cut creatura in creatore suo. Ideo ergo addidit
In nobis, ut quod unum efficitur fidelissima
caritate, gratiæ Dei tribuendum esset; non no-
bis. *Augustinus 3. de Trinit. (cap. 9.)* Vel quia
in seipsis unum esse non possunt, dissociati ab
invicem per diversas voluptates, & cupidita-
tes, & immunditiam peccatorum: unde mun-
dentur per mediatorem, ut sint in illo unum.
Hilarius 8. de Trinit. (ante med. sparsim.) La-
borantes autem hæretici fallere, ne per id quod
dictum est, *Ego, & Pater unum sumus,* naturæ
in his unitas, & indifferens divinitatis subsis-
tentia crederetur; sed ex dilectione mutua, &
voluntatum concordia unum essent: exemplum
unitatis istius ex his dictis dominicis protule-
runt; *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me,
& ego in te.* Sed licet ipsum intelligentiæ suæ
sensum impietas demutat, non tamen potest
intelligentia non extare dictorum: si enim rege-
nerati in unius vitæ, atque æternitatis natura
sunt, cessat in his solus unitatis assensus qui
unum sunt in ejusdem regeneratione naturæ;
soli autem Patri, & Filio ex natura proprium
est ut unum sint, quia Deus ex Deo unigenitus,
non potest nisi in originis suæ esse natura. *Au-
gustinus* (tract. 110.) Quid est autem hoc quod
subdit, *Ut mundus credat quia tu me misisti?*

Numquid tunc crediturus est mundus; (1),
quando in Patre, & Filio omnes unum erimus?
Nonne ista est pax illa perpetua, potius fide
merces quam fides? Sed etsi in hac vita propter
ipsam communem fidem omnes qui unum cre-
dimus, unum sumus; etiam sic, non ut creda-
mus, sed quia credimus, unum sumus. Quid
est ergo, *Omnes unum sint, ut mundus credat?*
Ipsi quippe omnis mundus est credens, cum de
his dicat de quibus dixerat: *Non pro his rogo,
tantum, sed pro his qui credituri sunt per verba
eorum in me.* (2) Quomodo ergo intellecturi su-
mus? nisi quia non in eo causam posuit ut cre-
dat mundus, quia illi unum sunt; sed orando
dixit, *Ut mundus credat,* sicut orando dixerat,
Ut unum sint. Denique si verbum quod ait, *Ro-
go,* ubique ponamus, erit hujus expositio sen-
tentia manifestior. Rogo ut omnes unum sint;
rogo ut & ipsi in nobis unum sint; rogo ut
mundus credat quia tu me misisti. *Hilarius 8.
de Trinit. (ante med.)* Vel per id mundus cre-
diturus est, Filium à Patre missum esse, quod
omnes qui credituri in illum sunt, unum in
Patre, & Filio erunt. *Chryso-
stomus* (hom. 81.) Nihil enim ita scandalizat omnes ut ab invicem
dividi; sed quod credentes fiant unum, hoc
ædificat ad fidem, & hoc etiam à principio di-
xit: *In hoc cognoscant omnes quia mei estis discipu-
li, si dilectionem habueritis ad invicem.* Si enim
alercantur, non dicentur pacifici magistri esse
discipuli. Me vero, inquit, non existente paci-
fico, non consistebuntur à te missum. *Augustinus*
(tract. 110.) Deinde Salvator noster, qui ro-
gando Patrem se hominem demonstrabat, nunc
demonstrat, seipsum, quoniam cum Patre
Deus est, facere quod rogat: unde subdit:
Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis.
Quam claritatem, nisi immortalitatem, quam
natura humana in illo fuerat acceptura? Prop-
ter immutabilitatem enim prædestinationis præ-
teriti temporis (3) verbis futura significat. Im-
mortalitatis autem claritatem, quam sibi à Pa-
tre datam dicit, etiam se sibi dedisse intelligen-
dum est. Cum enim tacet Filius in opere Patris
operationem suam, humilitatem commendat;
cum vero in opere suo tacet operationem Pa-
tris, parilitatem commendat. Isto igitur modo,
& hoc loco nec se facit alienum à Patris opere,
quamvis dixerat: *Claritatem quam dedisti mihi:*
nec Patrem fecit alienum ab opere suo, quam-
vis dixerat, *Dedi eis.* Sicut autem ex eo quod
Patrem pro suis omnibus rogavit, hoc fieri vo-
luit ut omnes unum sint; ita etiam suo benefi-
cio id fieri voluit: unde adjunxit: *Ut unum sint
in nobis, sicut & nos unum sumus.* *Chryso-
stomus* (hom.

(2) *Al.* quoniam. (2) *Al.* Quomodo rogo intellecturi sumus. (3) *Al.* verba.

(hom. 81.) Vel claritatem dicit gloriam quæ est per signa, & dogmata, & ut unanimes sint: unde subdit: *Ut unum sint in nobis, sicut & nos unum sumus.* Hæc enim gloria, *ut sint unum,* etiam signis major est. Universi enim qui per Apostolos crediderunt, unum sunt; & si quidam ex ipsis divisi sunt; hoc eorum desiderium fuit; quod tamen eum non latuit. *Hilarius 8. de Trinit. ante med.)* Per acceptum igitur & datum honorem omnes unum sunt. Sed nondum apprehendo ratione, quoniam datus honor unum omnes esse perficiat. Sed Dominus gradum quemdam, atque ordinem consummandæ unitatis exposuit cum subdit: *Ut unum sint in nobis;* ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem ejus nativitatem, & ille iterum in nobis per sacramenti esse mysterium crederetur, perfecta per mediatorem unitas doceretur. *Chrysostronus* (ut supra.) Alibi vero (supra 14.) ait de se, & Patre: *Veniemus, & mansionem apud eum faciemus:* illic quidem Sabellianorum obstruens orandum scilicet ponit duas personas; hic vero Arrii suspicionem destruens, cum Patrem per se dicit discipulis advenire. *Augustinus* (tract. 110.) Neque tamen hoc ita dictum est, tamquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non simus; sed per mediatorem inter Deum & hominem se breviter intinavit. Quod vero addidit, *Ut sint consummati in unum,* ostendit eo perducere reconciliationem quæ fit per mediatorem ut perfecta beatitudine perfruamur. Unde id quod sequitur, *Ut cognoscat mundus quia tu me misisti,* non sic accipiendum puto tamquam iterum dixerit, *Ut credat mundus.* Quamdiu enim credimus quod non videmus, nondum sumus consummati, sicut erimus cum meruerimus videre quod credimus. Quando ergo de consummatione loquitur, talis est intelligenda cognitio qualis erit per speciem, non qualis nunc est per fidem. Ipsi quippe credentes sunt mundus, non permanens inimicus, sed ex inimico amicus effectus: propterea sequitur: *Et dilexisti eos sicut me dilexisti.* In Filio quippe nos Pater diligit, quia in eo nos elegit: nec ideo pares sumus unigenito Filio: neque enim semper æqualitatem significat quod dicitur, Sicut illud, ita & istud; sed aliquando tantum, Quod illud est, est & illud. Ita in hoc loco nihil est aliud, *Dilexisti eos sicut me dilexisti,* quam dilexisti eos, quoniam & me dilexisti: non enim alia causa est diligendi membra ejus, nisi quia diligit eum. Cum igitur eorum quæ fecerit, nihil oderit, quis digne possit eloqui quantum diligit membra unigeniti Filii sui, & quanto amplius ipsum Unigenitum?

(f) *Chrysostronus* (hom. 81.) Postquam dixerat, quia multi credent per eos, & multa gloria potentur, loquitur de reliquo de coronis eis repositis, dicens: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum.* *Augustinus* (tract. 110. & 111.) Ipsi sunt quos a Patre accepit, quos & ipse de mundo elegit: sicut enim ait in hujus orationis exordio: *Dedit ei potestatem omnis carnis,* id est omnis hominis, *ut det eis vitam æternam:* ubi ostendit potestatem se omnis hominis accepisse, ut liberaret quos voluerit, & damnaret quos voluerit. Quapropter omnibus membris suis promisit hoc præmium, ut ubi est ipse, & nos cum illo simus; nec poterat non fieri quod omnipotenti Patri se velle dixerit omnipotens Filius: una vero est Patris, & Filii voluntas; & si intelligere nondum permitit infirmitas, credat pietas. Quantum ergo attinet ad creaturam, in qua factus est ex semine David secundum carnem, eo modo dicere potuit, *Ubi ego sum,* ut jam ibi se esse diceret ubi fuerat mox futurus. In cælo ergo nos futuros esse promisit: illo enim forma servi levata est, quam sumpsit ex Virgine, & ad dexteram Patris collocata. *Gregorius 27. Moralium* (cap. 1.) Ubi est ergo quod rursus veritas dicit supra 3. *Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit?* Quæ sibi in verbis suis non discrepat: quia enim membrorum suorum caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudine, solus etiam est nobiscum; & sic dum nos cum illo unum jam facti sumus, unde solus venit in se, illuc etiam solus redit in nobis. *Augustinus* (tract. 111.) Quod vero attinet ad formam Dei, in qua æqualis est Patri, si secundum eam velimus intelligere quod dictum est, *Ubi ego sum, & illi sint mecum,* abscedat ab animo omnis imaginum corporalium cogitatio, & non inquiretur æqualis Patri Filius ubi sit: quoniam nemo invenit ubi non sit: propterea non eis satis fuit (1) dicere: *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint;* sed addidit *mecum.* Esse enim cum illo magnum bonum est: nam & miseri possunt esse ubi est ille, sed beati soli sunt cum illo. Et ut de visibili, quamvis longe dissimili, quaecumque sumamus exemplum; sicut cæcus etiam si ibi sit ubi lux est, non est tamen ipse cum luce, sed absens est à præsentem; ita non solum infidelis, sed etiam fidelis, etsi esse numquam possit ubi non sit Christus, non est tamen ipse cum Christo per speciem: nam fidelem non est dubitandum esse cum Christo per fidem. Sed hic de specie illa dicebat in qua videbimus eum sicuti est: unde adjunxit: *Ut videant claritatem meam quam dedisti mihi. Ut videant* dixit, non ut credant: fidei merces est ista, non fides. *Chrysostronus*

mus (hom. 81.) Non autem dixit, Ut participant gloriam meam, sed ut videant, hoc occulte insinuans quoniam omnis requies ibi est Filium Dei videre. Dedit autem ei Pater claritatem quando eum genuit. *Augustinus* (tract. 111.) Cum ergo viderimus claritatem quam dedit Pater Filio; etiam si eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater æquali Filio, gignens eum, dedit, sed quam facto homini Filio dedit post mortem crucis: tunc fiet iudicium, tunc tolletur impius ne videat claritatem Domini: quam, nisi illam qua Deus est? Si ergo secundum id quod Filius Deus est, accipiamus hoc dictum, *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, in Patre cum Christo erimus, qui cum dixisset, Ut videant claritatem quam dedisti mihi, continuo subjunxit: Quia dilexisti me ante constitutionem mundi. In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi, & tunc prædestinavit quod in fine facturum est mundi. Beda.* Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipse dilectus est à Patre ante mundi constitutionem: in illa claritate & pos dilexit ante constitutionem mundi. *Theophylactus.* Postquam ergo pro fidelibus oravit, & tot illis prospera promisit, ponit quoddam pium, & propria mansuetudine dignum, dicens: *Pater iuste, mundus te non cognovit: quasi dicat: Ego cuperem cunctos homines consequi dicta bona, quæ quidem pro fidelibus imploravi; sed quia ignoraverunt te, ideo non contingent gloriam, & coronas, Chrysostomus* (hom. 81.) Videtur autem mihi hoc & anxius dicere, quoniam eum qui ita bonus, & justus est cognoscere noluerunt. Non igitur hoc est quod Judæi dicunt, quoniam ipsi quidem te cognoscunt, ego vero ignoro; sed è contrario est: unde subdit: *Ego autem cognovi te, & hi cognoverunt*

quia tu me misisti: & notum feci eis nomen tuum & notum faciam, per Spiritum Sanctum ei perfectam cognitionem dando. Si autem didicerint quis es tu, scient quia ego non sum separatus à te, sed valde amatus, & proprius Filius, & conjunctus. Hoc vero suasi eis, ut ego maneam in eis; & sic fidem quæ est in me, (1) & amorem servabunt certissime; & hoc est quod subditur: Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis; quasi dicat: Iphis me amantibus, ego manebo in eis. Augustinus (tract. 111.) Vel aliter. Quid est eum cognoscere, nisi vita æternâ, quam mundo damnato non dedit, reconciliato dedit? Propterea itaque mundus non cognovit quia justus es. Hoc meritis ejus, ut non cognosceret, retribuisti: & propterea mundus reconciliatus cognovit quia misericors es; & ut cognosceret, non ei merito, sed gratia subvenisti. Denique sequitur: *Ego autem cognovi te. Ipse fons gratiæ est Deus natura, homo autem de Spiritu Sancto, & Virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia Dei per Jesum Christum est, dicitur: Et hi cognoverunt: ipse est mundus reconciliatus: sed ideo quia tu me misisti: ergo gratia cognoverunt. Et notum feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per (2) speciem; ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit. Qualis est ista locutio, tali & Apostolus usus est 1. Tim. 4. „ Bonum certamen certavi: non ait, Bonum certamine, quod usitatus diceretur. Quomodo autem dilectio qua Pater dilexit Filium, esset in nobis, nisi quia membra ejus sumus, (3) & in illo diligimur, cum ipse diligitur totus, idest caput, & corpus? Et ideo subjunxit, Et ego in ipsis: est enim in nobis tamquam in templo suo, nos autem in illo secundum quod caput nostrum est.*

(1) Al. & amatorem. (2) Al. spem. (3) Al. & in illo diligimus eum? Ipse diligitur totus, &c.

C A P U T XVIII.

(a) **H**ÆC cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus. Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.

(b) Judas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus, & pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis. Jesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, & dixit ad eos, Quem quæritis? Responderunt ei, Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus, Ego sum. Stabat autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, finite hos abire. Ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdi ex eis quemquam.

(c) Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percussit pontificis servum,

& abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchitis. Dicit ergo Jesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?

(d) Cohors autem, & tribunus, & ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim focer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphæ qui consilium dederat Judæis, quia expedit unum hominem mori pro populo.

(e) Sequebatur autem Jesum Simôn Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis; Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Stabant autem servi, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se.

(f) Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, & de doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis; ecce hi sciunt que dixerim ego.

(g) Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cadis? Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

(h) Erat autem Simôn Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit, Non sum. Dicit ei unus ex servis pontificis cognatus ejus cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit.

(i) Adducunt ergo Jesum ad Caipham in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi: Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Jesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

(k) Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Jesum, & dixit ei: Tu es Rex Judæorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Numquid ego Judæus sum? Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

(l) Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos, & dixit eis: Ego nullam invenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum? Clamaverunt rursus omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

(a) **A**ugustinus (tract. 112.). Terminato sermone quem post cenam Dominus ad discipulos habuit, adjuncta oratione quam dixerat ad Patrem, ejus passionem Joannes Evangelista sic exorsus est: *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus.* Non autem continuo hoc factum est cum ejus illa finita esset oratio; sed alia quædam sunt interposita, quæ ab isto prætermittuntur, apud alios Evangelistas leguntur. *Aug. S. Thom. Oper. Tom. IX.*

gustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 3.) Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, sicut Lucas commemorat cap. 23. Dixit etiam ipse Petro, sicut ipse Lucas subjungit ibid., „Ecce satanas expetivit vos, „ ut cribraret sicut triticum, “ & cetera quæ ibi sequuntur. Et „ hymno dicto (sicut Matthæus cap. 24. & Marcus cap. 14. commemorant) exierunt in montem Oliveri. “ Contextit ergo narrationem Matthæus, & dixit: „ Tunc venit Jesus cum illis in villam quæ di-

citur Gethsemani. Iste locus est quem commemorat hic Joannes: *ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus.* Augustinus super Joannem (tract. 112.) Ad hoc ergo valet quod dictum est, *Hæc cum dixisset*, ut non eum ante opinemur ingressum quam illa verba finiret. Chrysostomus (hom. 82.) Sed propter quid non dixit: Cessans ab oratione venit illuc? Quoniam oratio illa fuit loquela propter discipulos facta. De nocte autem vadit, & flumen pertransit, & properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui (1) insidiabantur, laborem, & ostendens discipulis quoniam volens ad mortem venit. Alcuinus. Dicit autem, *Trans torrentem Cedron*, id est cedrorum: genitivus enim est Græcus. Transit torrentem, quia de torrente passionis bibit. *Ubi erat hortus*, ut peccatum quod in horro commissum fuerat, in horto deleteret: paradisus enim hortus deliciarum interpretatur. Chrysostomus (hom. 82.) Ne autem audiens hortum, eum occultari æstimes, subjungit: *Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.* Augustinus (tract. 112.) Ibi ergo lupus ovina pelle contactus, & inter oves alto patrisfamilias consilio toleratus didicit, ubi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem. Chrysostomus (hom. citat.) Multoties autem ibi cum discipulis Jesus singulariter convenerat, de necessariis loquens, & quæ non erat fas alios audire. Facit autem hoc in montibus, & in hortis, maxime purum à tumultibus inquirens semper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autem Judas illuc venit, quoniam multoties Christus extra pernocabat. Ivisset autem ad domum, si putasset eum ibi invenire dormientem. Theophylactus. Noverat etiam Judas Dominum festo tempore consuevisse semper docere discipulos aliquod sublime: erat autem solitus docere hujusmodi mystica in talibus locis: ac quoniam tunc dies erat sollemnis, arbitratus est illum esse illic, & discipulos docere quæ ad celebritatem spectabant.

(b) *Glossa.* (a) Ostenderat Evangelista quomodo Judas ad locum ubi Christus erat, pervenire potuerit; nunc ostendit quomodo illuc pervenit, dicens: *Judas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus, & pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.* Augustinus (tract. 112.) Cohors non Judæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tamquam ad tenendum reum servato ordine legitimæ potestatis, ut nullus tenentibus auderet obsistere; quamquam & manus tanta

fuerat congregata, & sic armata veniebat, ut vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. Chrysostomus (hom. 82.) Sed qualiter cohorti suaserunt? Quia milites erant, pecuniarum gratia omnia facere meditantes. Theophylactus. Faces autem afferunt, & laternas, ne Christus latens in tenebris fugeret. Chrysostomus (ut supra.) Multoties autem alias miserunt comprehendere eum, sed non valuerunt: unde manifestum est quod tunc sponte seipsum dedit: propter quod subditur: *Jesus autem sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, & dixit ad eos, Quem quæritis?* Theophylactus. Quærit autem non ut volens scire: nam utique noverat omnia quæ ventura erant super eum: sed ostendere volens quoniam cum præsens esset, ab eis videri non poterat, vel discerni: nam sequitur: *Dicit ei Jesus, Ego sum.* Chrysostomus (hom. 82.) In medio enim eorum existens, excæcavit eorum oculos: quoniam enim non tenebræ causa erant, indicavit Evangelista dicens, quoniam habuerunt lampades. Si vero lampades non essent, à voce saltem debebant eum agnoscere. Si vero & illi ignorabant, qualiter Judas ignoravit, qui cum eo fuerat continue? Et ideo subdit: *Stabat autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipsis.* Fecit autem hoc Jesus, ostendens quoniam non solum comprehendere eum non possent, sed nec videre in medio existentem, nisi ipse concederet: unde subditur: *Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.* Augustinus (tract. 112.) Ubi nunc militum cohors; ubi terror, & munimem armorum? Una vox turbam odiis ferocem, armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne, & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis ut cum laternis, & facibus quæreretur occidendus à tenebris. Quid judicaturus faciet qui judicandus hoc fecit? Et nunc utique per Evangelium, *Ego sum*, dicit Christus; & à Judæis expectatur Antichristus, ut retro redeant, & in terram cadant: quoniam deserentes cælestia, terrena desiderant. Gregorius super Ezech. (hom. 9.) Quid autem hoc est quod electi in faciem, & reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis qui post se cadit, ibi cadit ubi non videt; qui vero ante se ceciderit, ibi cadit ubi videt? Iniqui ergo quia in invisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt ubi quod tunc eos sequitur, modo videre non possunt; justi vero, quia in istis visibilibus semetipfos sponte deiciunt, ut in invisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia

(1) *Al.* insidiantur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

quia timore compuncti videntes humiliantur. *Chrysoſtomus* (hom. 82.) Demum ne quis dicat, quoniam ipſe Judæos ad hoc induxit, ut eum occiderent, ſeipſum in manibus eorum tradens, manifeſte oſtendit eis omnia quæ ſufficiebant eos revocare. Sed quia permanebant in malitia, & nullam habebant excuſationem, tunc ſeipſum in manibus eorum tradidit: unde ſequitur: *Iterum ergo interrogavit eos, Quem quæritis? Illi ergo dixerunt, Jeſum Nazarenum. Reſpondit Jeſus: Dixi vobis quia ego ſum. Auguſtinus* (tract. 112.) Audierant primo, *Ego ſum*; ſed non comprehenderant: quia hoc noluit qui potuit quidquid voluit. Verum ſi numquam ſe ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi ſacerent propter quod venerant, ſed nec ipſe faceret propter quod venerat: proinde quia tenere volentibus, & non valentibus oſtendit poteſtatem ſuam, jam tenebant eum, ut faciat de neſcientibus voluntatem ſuam: unde ſubditur: *Si ergo me quæritis, finite hos abire. Chryſoſtomus* (hom. citat.) Quæſi dicat: Si me quæritis, nihil vobis ad hos commune eſt: ecce meipſum trado: uſque ad ultimam horam ad ſuos dilectionis conſervantiam demonſtrans. *Auguſtinus* (ut ſupra.) Inimicos jubet, & hoc faciunt quod jubet: ſinunt ſcilicet nunc eos abire quos non vult perire. *Chryſoſtomus* (hom. eadem.) Unde Evangeliſta oſtendens quod hoc non fuit eorum propoſiti, ſed virtus ejus qui comprehenſus fuerat, ſubjungit: *Ut impleretur ſermo quem dixit: Quia quos dediſti mihi, non perdiſti ex eis quemquam.* Perditionem autem non hanc dixerat quæ eſt mortis, ſed illam æternam; Evangeliſta vero & de præſenti morte id accepit. *Auguſtinus* (tract. 112.) Numquid autem non erant poſtea morituri? Cur ergo ſi tunc morerentur, perderet eos, niſi quia nondum in eum ſic credebant quomodo credunt quicumque non peitent?

(c) *Chryſoſtomus* (hom. 82.) Petrus confidens in prædicta voce Domini, & in his quæ jam facta erant, armatur adverſus eos qui ſuſpervenerant: unde dicitur: *Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percuffit pontificis ſervum.* Sed qualiter juſſus non peram habere, neque duo veſtimenta, gladium habet? Mihi videtur hunc formidans præparaffe dudum. *Theophylaſtus.* Vel ad opus agni illo indigenſ ferebat hunc etiam poſt cœnam. *Chryſoſtomus* (hom. ead.) Sed qualiter qui juſſus erat non alapam dare, homicida fit? Quia maxime non ſe ulciſci juſſus eſt; hic autem non ſe ulciſcebatur, ſed magiſtrum. Demum nondum perfecti adhuc erant; ſed videbis poſtea Petrum verberatum, & humiliter ferentem. Non ſine cauſa autem ſubdit: *Et abſcidit ejus auriculam dex-*

teram. Videtur mihi enim impetum Apoſtoli ſignificare, quoniam ad ipſum caput impetum fecit. *Auguſtinus* (tract. 112.) Solus autem hic Evangeliſta etiam nomen ſervi hujus expreſſit, cum dixit: *Erant autem, nomen ſervo Malchus:* ſicut Lucas ſolus quod ejus auriculam Dominus tetigerit, & ſanaverit eum. *Chryſoſtomus* (ut ſupra.) Tunc enim miraculum fecit, & erudiens nos, quoniam eis qui male faciunt benefacere oportet, & virtutem revelans ſuam. Nomen autem propterea poſuit Evangeliſta, ut his qui tunc legerent, liceret quæſere ſi vere factum ſit. Servum autem eum ſummi pontificis dicit: quia magnum eſt quod factum eſt, non ſolum quia curavit, ſed quia curavit eum qui ſuper eum venerat, & paulo poſt alapam daturus erat. *Auguſtinus* (tract. eodem.) Malchus autem interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro Domino amputata, & à Domino ſanata ſignificat, niſi auditum amputata vetuſtate renovatum, ut ſit in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ: quod cui præſtitum fuerit à Chriſto, quis dubitet regnaturum eſſe cum Chriſto? Quod autem ſervus inventus eſt, & hoc ad illam pertinet vetuſtatem, quæ in ſervitute generat; ſed cum acceſſit ſanctas, figurata eſt & libertas. *Theophylaſtus.* Vel cæſio auris dexteræ ſervi principis ſacerdotum ſignum erat ſurditatis eorum, quæ præcipue in principibus ſacerdotum inoleverat; quod autem deſiſto reſtituta ſit auris, ſignificat ultimam reparationem intellectus in Iſraeliticis veniente Elia. *Auguſtinus* (ubi ſupra.) Factum autem Petri Dominus improbavit, & progredi ultra prohibuit: unde ſequitur: *Dixit ergo Jeſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam.* Etenim ille ad patientiam commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conſcribendum. *Chryſoſtomus* (hom. 82.) Non ſolum autem minis eum cohibuit, ut *Matthæus* refert; ſed & aliter conſolatur eum, dicens: *Calicem quem dediſti mihi Pater, non vis ut bibam illum?* oſtendens quoniam non illorum virtutis quæ fiebant erant, ſed ſuæ conſeſſionis; & quod non eſt Deo contrarius, ſed obediens uſque ad mortem. *Theophylaſtus.* In eo autem quod ipſam calicem dicit, quam ſibi grata, & acceptabilis pro ſalute mortalium mors videatur, ediſſerit. *Auguſtinus* (tract. 112.) Quod autem à Patre traditum ſibi dicit calicem paſſionis, illud eſt quod ait Apoſtolus Rom. 8: „Filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum.“ Verum auctor calicis hujus eſt etiam ipſe qui bibit: unde idem Apoſtolus dicit Ephes. 5. „Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſeipſum pro nobis.“

(d) *Theophylaſtus.* Peractis cunctis quæ ſufficienter ſe habebant ad prohibendum Judæos,

cam illi hoc nequaquam discerperent, tunc duci se permisit: unde dicitur: *Cohors ergo, & tribunus, & ministri Judæorum comprehenderunt Jesum. Augustinus* (tract. 112.) Comprehenderunt ad quem non accesserunt: nec audierunt illud. „Accedite ad eum, & illuminamini:“ *Pfalm. 33.* Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, ab eo longius recesserunt. Sequitur: *Et ligaverunt eum; à quo solvi potius velle debuerunt: & erant forte in eis qui postea liberati, ab eo, dixerunt: „Diru, „pisti vincula mea:“ Pfalm. 115.* Postea vero quam persecutores tradente Juda Dominum ligaverunt, ut intelligatur Judas non laudabilis utilitate traditionis hujus, sed sceleris voluntate damnabilis: subditur: *Et adduxerunt eum ad Annam primum. Chrysostomus* (hom. 82.) Præ delectatione enim gloriabantur in his quæ fiebant, quasi trophæum statuentes. *Augustinus* (tract. 113.) Nec tacet causam cur ita factum sit, subdens: *Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.* Merito & Matthæus, cum id brevius narrare voluisset, eum ad Caipham ductum fuisse commemorat: quia & ad Annam prius ideo ductus est, quod socer ejus fuerit; ut intelligendum sit hoc eundem Caipham fieri voluisse. *Beda.* Quatenus dum à consimili pontifice damnaretur, ipse quoque minoris criminis reus haberetur. Vel fortassis sic domus ejus sita erat ut præterire eam non possent. Sive divinitus actum est, ut qui erant affines sanguine, sociarentur in scelere. Sed quod dicitur, quod esset pontifex anni illius, sonat contrarium legi, in qua præceptum erat ut unus esset pontifex summus, quo mortuo succederet in filiis suis; sed jam pontificatus ambitione erat infectus. *Alcuinus.* Refert enim Josephus, istum Caipham, unius anni sacerdotium redemisse. Non ergo mirum si iniquus pontifex inique judicaverit: sæpe qui per avaritiam ad sacerdotium accedit, per injustitiam in eo servatur. *Chrysostomus* (hom. 82.) Ne autem audiens vincula auditor tumultuatur, recoluit prophetiæ, quoniam mors ejus salus fuit orbis terrarum: unde sequitur: *Erat autem Caiphæ qui consilium dederat Judæis, quia expedit unum hominem mori pro populo: tanta enim est veritatis superabundantia ut & inimici eam personent.*

(e) *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 6.) De Petri tentatione, quæ inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrant: nam ipsas primo commemorant Matthæus, & Marcus, deinde Petri tentationem;

Lucas vero explicat prius tentationes Petri, demum Domini contumelias. Joannes autem incipit Petri tentationem dicere, cum dicit: *Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Alcuinus.* Ex devotione sequebatur magistrum, quamvis à longe propter timorem. *Augustinus* (tract. 113.) Quis sit autem ille alius discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur. Solet autem se idem Joannes ita significare, & addere, *Quem (1) diligebat Jesus:* fortassis ergo & hic ipse est. *Chrysostomus* (hom. 32.) Se autem occultat humilitatis gratia: etenim hic magnam rectitudinem enarrat, quomodo omnibus fugientibus ipse sequitur. Sed præponit sibi Petrum, & sui ipsius coactus est meminisse, ut discas quoniam certius aliis enarrat ea quæ facta sunt in atrio, quasi intus existens. Succidit autem propriam laudem, subdens: *Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis:* non enim hoc ut magnum quid de seipso ponit; sed quia dixit quod intravit cum Jesu solus, ut non æstimes hoc excelsæ mentis esse, addit causam. Igitur Petrum venisse illuc, amoris fuit; non intrasse autem intro, timoris: unde sequitur: *Petrus autem stabat ad ostium foris. Alcuinus.* Foris stabat, qui negaturus erat Dominum, nec erat in Christo qui Christum confiteri non erat ausus. *Chrysostomus* (hom. ead.) Sed quoniam & Petrus intrasset utique domum, si ei concessum esset, indicavit subdens: *Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.* Ideo autem ipse eum non introduxit, quia Christo adhærebat, & sequebatur eum. Sequitur: *Dixit ergo ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum.* Quid dicis. ó Petre? Nonne prius dixisti, *Matth. 26.* „Et si oportuerit, „animam meam pro te ponam?“ Quid ergo factum est, quoniam nec ostiariæ fers interrogationem? Non erat miles qui interrogabat, sed ostiaria vilis; neque dixit, Seductoris discipulus es, sed hominis illius; quod miserentis erat. Dicit autem, *Numquid & tu?* quia Joannes intus erat. *Augustinus* (tract. 113.) Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sane in ista quæ jam cœpta est negatione Petri debemus advertere, non solum ab eo negari Christum qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis; sed „me negabis:“ *Luc. 22.* Negavit ergo ipsum cum se negavit esse discipulum. Quid autem aliud isto modo, quam se negavit esse Christianum? Quam mal-

(1) *Al. diligit.*

ti postea, etiam pueri, & puellæ, potuerunt mortem pro Christi confessione contemnere, & regnum cælorum fortiter introire, quod tunc iste non potuit, qui claves regni ejus accepit! Ecce unde dictum est: *Sinite hos abire: quia quos ædificasti mihi, non perdidisti ex eis quemquam.* Utrique enim Petrus, si negato Christo hinc iret, quid aliud quam periret? *Chrysostomus* in sermone de Petro, & Elia. Idcirco autem divinæ providentiæ secretum permisit ut primus ipse laberetur Petrus, quo erga peccantes duriores sententiam proprii casus intuitu temperaret. Petrus enim orbis terrarum doctor & magister peccavit, & veniam impetravit, ut hæc indulgentiæ norma & regula iudicantibus præberetur. Idcirco enim non Angelis arbitror commissam sacerdotii potestatem, ne cum ipsi minime peccarent, in peccatoribus (1) sine misericordia vindicarent. Homo passibilis supra homines ordinatur, ut, dum ipse in aliis suas recolat passiones, mitem apud eos se præbeat & benignum. *Theophylactus*. Quidam tamen inanem quamdam gratiam appropriantes Petro, dicunt, quod ideo negavit Petrus, quoniam volebat semper esse cum Christo, & sequi continue. Novit enim quod si fateretur se esse de Christi discipulis, divideretur ab eo, & non haberet ultra spatium sequendi, videndique dilectum: unde simulabat se officium gerere ministrorum, ne vultus mæstitia cognitus excluderetur: unde sequitur: *Stabant autem servi, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem & Petrus stans cum eis, & calefaciens se.* *Augustinus* (tract. 113.) Non hiems erat, & tamen frigus erat, quale solet etiam æquinoctio verno accidere. *Gregorius* 2. Moral. (cap. 2.) Jam autem intus à caritatis calore Petrus torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate æstuante recalebat.

(f) *Chrysostomus* (hom. 82.) Quia Christo nullum crimen inferre poterant, de discipulis interrogabant: unde dicitur: *Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis: fortassis ubi erant, vel cujus gratia eos collegit.* Hoc autem dicebat quasi seditiosum, & novarum rerum factorem eum redarguere volens, quasi nullo alio attendente ei quam ejus discipulis. *Theophylactus*. Explorat insuper de doctrina: unde sequitur: *Et de doctrina ejus, cujusmodi scilicet foret, utrum à lege discrepans, & adversa Moyse, ut exinde occasione concepta (2) ut Dei æmulum perdat.* *Alcuinus*. Non enim cognoscendæ veritatis amore interrogat, sed ut causam inveniret qua eum acculare potuisset, & tradere Romano præsidi ad damnandum. Sed.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *P. Nicolai addit peccatum.* (2) *Al. deest ut.* (3) *Al. in occulto.*

Dominus ita temperavit responsum ut nec veritatem taceret, nec se defendere videretur: sequitur enim: *Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo; ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil.* *Augustinus* (tract. 113.) Non prætereunda nascitur hic quæstio; si enim ipsis discipulis non loquebatur palam; sed hæc rati promittebat quando palam fuerat locutus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde ipsis discipulis suis multo manifestius loquebatur quando cum eis erat remotus à turbis: tunc enim & parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Sed intelligendum est ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo*, ac si dixisset, *Multi me audierunt.* Et rursus non erat palam, quia non intelligebant, & quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur: quis namque in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit innotescere multis. *Theophylactus*. Reminiscitur autem hic prophetiæ quæ dicit *Isai. 45.* „Non in occulto locutus sum, nec (3) in loco terræ tenebroso.“ *Chrysostomus* (hom. 82.) Vel locutus est quidem in occulto, sed non, ut hi æstimabant, trepidans, & seditionem faciens; sed ubi multorum auditione superiora erant quæ dicebantur. Volens autem ex superabundantia fidedignum constituere suum testimonium, subdit: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego; quasi dicat: Tu me de meis interrogas: interroga inimicos meos, qui insidiantur mihi.* Sunt autem hæc verba confidentis in eorum quæ dicta erant veritate: hæc est enim veritatis inalterabilis demonstratio, cum inimicos quis invocat testes. *Augustinus* (tract. 113.) Ipsa enim quæ audierant, & non intellexerant, talia erant ut non possent iuste, ac veraciter criminari: & quotiescumque interrogando tentarunt, ut invenirent unde accusarent eum, sic eis respondit ut omnes eorum retunderentur doli, & calumniæ eorum frustrarentur.

(g) *Theophylactus*. Cum Jesus astantium interpellasset testimonium, volens se minister excusare quod non esset de his qui admirabantur Jesum, percussit eum: unde dicitur: *Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?* *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 3. cap. 6.) Hic sane ostenditur quod Annas pontifex erat, nondum enim erat missus ad Caipham cum hoc diceretur; & hos duos Annam, & Caipham

pontifices commemorat etiam Lucas in initio Evangelii sui. *Alcuinus*. Hic impletur propheta Thren. 3., Dedi maxillam meam percussentibus. Sed Jesus injuste percussus mansuete respondit: unde sequitur: *Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis? Theophylactus*. Quasi dicat: Si habes ex his quæ nunc à me prolata sunt reprehendere, ostende quod male dixerim; quod si nequis, quid furis? Vel etiam sic. Si perperam docui cum in synagoga docebam, certifica principem sacerdotum; quod si recte docui, ita ut etiam vos ministri miraremini, quid me nunc cædis quem prius admirabaris? *Augustinus* (tract. 113.) Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? (1) Qui enim accepit alapam, numquid vellet eum qui percussit aut cælesti igne consumi aut terra dehiscente forberi, aut correptum dæmonio volutari, aut etiam alia huiusmodi qualibet pœna, vel etiam graviori puniri? Quid horum per potentiam jubere non potuisset per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? Hic dicet aliquis: Cur non fecit quod ipse præcepit? Percutiente scilicet non sic respondere, sed maxillam debuit alteram præbere. Quid quod & mansuete respondit, & non solum maxillam alteram iterum percussit, sed totum corpus figendum præparavit in ligno? Et hinc potius demonstravit sua illa præcepta patientiæ non ostentatione corporis, sed cordis præparatione fienda: fieri enim potest ut alteram maxillam visibiliter homo præbeat iratus. Quanto ergo melius & respondet vera placatus, & ad perferenda graviora tranquillo animo fit paratus? *Chrysostomus* (homil. 82.) Quid igitur consequens erat, nisi aut redarguere aut acceptare quod dictum est? Sed hoc non fit: ea enim quæ fiebant, non erant iudicium, sed seditio, & tyrannis. Non inveniunt autem quid plus facerent, mittunt eum ligatum ad Caipham: unde sequitur: *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Theophylactus*. Suspicientes hunc, cum astutior esset, excogitare aliquid posse adversum Jesum dignum morte. *Augustinus* (tract. 13.) Ad illum autem sicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps sacerdotum. Alternis quippe intelligendi sunt solere annis agere pontificatum, & credendum est secundum voluntatem Caiphæ id esse factum ut Jesum primo ad Annam ducerent: vel etiam domos eorum ita fuisse positas ut non deberet An-

nas à transeuntibus præteriri. *Beda*. Quod autem dicit, *Ligatum*, non sic intelligendum quod tunc tantum fuerit ligatus; sed tunc ligatus est cum est captus: itaque ligatum ad Caipham misit sicut sibi fuerat præsentatus. Sive fieri potuit ut ad horam solveretur, quatenus discuteretur, post hoc discussus iterum ligaretur, & sic ad Caipham mitteretur.

(h) *Augustinus* (tract. 113.) Cum dixisset Evangelista, quod Jesum ligatum miserat Annas ad Caipham, reversus est ad locum narrationis, ubi relinquerat Petrum; ut explicaret quod in domo Annæ de trina ejus negatione contigerat: unde dicitur: *Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se*. Hic recapitulat quod ante jam dixerat. *Chrysostomus* (homil. 82.) Vel multo stupore detinebatur qui fervidus erat, ut deducto Jesu de cætero non (2) moveretur. Sed hoc fit, ut discas quanta naturæ sit imbecillitas, cum Deus hominem derelinquerit. Et interrogatus rursus etiam negat: unde sequitur: *Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit, Non sum. Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Hoc loco invenimus non ante Januam, sed ad focum stantem, secundo negasse Petrum; quod fieri non posset nisi jam redisset postea quam foras exierat ut Matthæus dicit. Neque enim jam exierat, & foris vidit cum altera ancilla; sed (3) cum exiret eum vidit; idest, cum surgeret, & exiret, animadvertit eum, & dixit his qui erant ibi, idest qui simul erant ad ignem intus in atrio: *Et hic cum Jesu Nazareno erat*. Ille autem qui foras exierat, hoc audito rediens, juravit illis contranitentibus: „ Quia non novi hominem: “ Matth. 26. Deinde in eo quod Joannes hic ait: *Dixerunt: Numquid & tu ex discipulis ejus es?* quod redeunt, & stanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac secunda negatione Matthæus, & Marcus, sed alium quemdam, quem commemorat Lucas, cum Petro illud egisse: unde Joannes dicit: *Dixerunt ergo ei. Joannes autem fecutus de tertia Petri negatione, ita explicat: Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego vidi te in horto cum illo?* Quod Matthæus, & Marcus non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant, cum Lucas unum dicat; Joannes quoque unum eundemque cognatum ejus cujus abscidit Petrus auriculam: facile est intelligere aut pluralem numerum pro singulari usitata locu-

(1) *Aliter P. Nicolai*. Si cogitemus quis accepit alapam, nonne vellemus eum qui percussit, &c. (2) *Al.* moveretur: (3) *Al.* cum exire eum vidit.

locutione usurpasse Matthæum, & Marcum; aut quod unus maxime tamquam sciens, & qui eum viderat affirmabat, ceteri autem secuti ejus fidem Petrum simul urgebant. *Chrysofomus* (homil. eadem.) Sed neque hortus in memoriam ejus reduxit (1) ea quæ ibi dicta sunt, neque multa dilectio quam illic per verba multa ostendit: unde sequitur: *Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit, Augustinus* (tract. eod.) Ecce medici completa est (2) prædictio, ægroti convincita præsumptio: non enim factum est quod ille dixerat supra 12. *Animam meam pro te ponam*; sed factum est quod ille prædixerat, *Luc. 22.*, Ter me negabis. *Chrysofomus* (hom. cit.) Evangelistæ vero concorditer negationem Petri scripserunt, non discipulum accusantes, sed nos erudire volentes quantum malum sit non Deo totum concedere, sed in semetipso confidere. *Beda.* Mystice autem per primam Petri negationem illi designantur qui ante passionem ipsius negaverunt eum esse Deum; per secundam vero illi qui post resurrectionem ejus in divinitate patiter, & humanitate offenderunt, Item per primum galli cantum ipsius designatur capitis resurrectio; per secundum illa quæ in fine celebrabitur totius corporis. Per primam autem ancillam, quæ Petrum negare coegit, designatur cupiditas; per secundam carnalis delectatio; per unum seu plures servos, dæmones, qui suadent Christum negare.

(1) *Augustinus* (tract. 114.) Redit Evangelista ad locum narrationis suæ, ubi eam reliquerat, ut explicaret Petri negationem; unde dicitur: *Adducunt ergo Jesum (3) ad Caipham in prætorium*; ad Caipham quippe ab Anna collega, & socero ejus dixerat missum. Sed si ad Caipham, cur ad prætorium, quod nihil aliud vult intelligi quam ubi præses Pilatus habitavit? *Beda.* Prætorium enim dicitur sedes prætoris; prætores vero dicuntur præfecti, sive præceptores, eo quod civibus præcepta donent. *Augustinus* (ubi supra.) Aut igitur aliqua urgente causa de domo Annæ, quo ad audiendum ambo convenerant, Caiphæ perrexit ad prætorium. Præsidis, & socero suo Jesum reliquerat audiendum; aut in domo Caiphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat ut seorsum habitantem dominum suum, seorsum judicem ferret. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 7.) Tamen ad ipsum Caipham ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus est; sed quia jam tamquam convictum reum addu-

cebant, Caiphæ (4) autem antea visum fuerat ut Jesus moreretur, nulla mora interposita est, quin occidendus Pilato traderetur.

Sequitur: *Erat autem mane, Chrysofomus* (hom. 82.) Antequam gallus cantaret, ad Caipham ducitur; mane vero ad Pilatum; per quæ demonstrat Evangelista quoniam per totum intermedium noctis à Caipha interrogatus in nullo redarguitur; & idcirco misit eum Pilato. Sed illa alijs dimittens enarranda, ipse quæ sivit quod deinceps est: sequitur enim: *Et ipse non introierunt in prætorium, Augustinus* (tract. 114.) Hoc est in eam partem domus Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphæ. Cur autem non introierunt, exponit subdens; *Ut non contaminarentur, sed manducarent pascha, Chrysofomus* (hom. 82.) Quoniam tunc Judæi faciebant pascha; ipse vero ante unam diem tradidit pascha, reservans suam occisionem sextæ feriæ quando vetus pascha fiebat; vel pascha dicit totum festum. *Augustinus* (tract. 114.) Dies enim agere cœperant azymorum, quibus diebus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare: *Alcuinus.* Pascha enim proprie dicebatur dies illa qua agnus ad vesperam quartadecima luna occidebatur; septem vero dies sequentes dies azymorum dicebantur, in quibus nihil fermentatum in domibus eorum debuit inveniri. Sed tamen dies paschalis invenitur inter dies azymorum, ut apud Matthæum cap. 26. „Prima, autem die azymorum accesserunt discipuli, ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi, comedere pascha?“ Pascha etiam dies azymorum inveniuntur nominati, sicut hic: *Ut manducarent pascha*; pascha enim non immolationem agni hic notat, quæ fiebat quartadecima luna ad vesperam, sed magnam solemnitatem, quæ quintadecima luna celebrabatur post agni immolationem; quartadecima enim luna Dominus; sicut & alii Judæi, pascha celebravit; quintadecima luna, quando magna solemnitas (5) celebrabatur, est crucifixus; quartadecima vero luna cœpit esse immolatio ex quo captus est in horto. *Augustinus* (tract. 114.) O impia cæcitas! Alienigenæ judicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis sanguinem (6) fundere non timebant. Nam quod etiam Dominus erat, & vitæ dator qui occidebatur, non eorum conscientiam, sed nescientiam deputetur. *Theophylactus.* Sed Pilatus utcumque procedens mitius, (7) ipse idem egreditur; unde sequitur. *Exiit ergo Pilatus ad eos foras.*

(1) *Al.* eorum. (2) *Al.* prædictio. (3) *In vulgata modo legitur à Caipha in prætorium; & sic legit hic Nicolai; sed Augustini Commentario congruens ad Caipham legit editio Romana cum alijs.* (4) *Al.* jam. (5) *Al.* celebratur. (6) *Al.* omittitur fundere. (7) *Al.* ipse inde egreditur. *Legit Nicolai* ipse deinde idem egreditur.

ras. Beda. Hæc autem erat consuetudo Judæorum, ut quem mortis reum judicarent, vinctum præfidi traderent, ut dum præfes vinctum cerneret, intelligeret morti addictum. *Chrysofomus* (hom. 82.) Sed videns eum ligatum, & à rot ductum, non æstimavit hoc argumentum esse inalterabile accusationis, sed interrogat: unde sequitur: *Et dixit eis: Quam accusationem afferitis adversus hominem hunc? Inconveniens enim dicit esse, iudicium eos rapuisse, supplicium autem illi credere. Sed illi remuantes ex directo accusationem, conjecturis quibusdam utuntur: unde sequitur: Responderunt, & dixerunt: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Augustinus* (ut supra.) Interrogentur, atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, cæci videntes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes, utrum sit malefactor Jesus. Sed ista dicebant, de quibus per Prophetam jam ipse prædixerat Psalm. 39., *Retribuebant mihi mala pro bonis.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Sed videndum est ne contra sit quod Lucas dicit, certa in eum dicta esse crimina., *Cœperunt autem illum* (inquit cap. 22.) *accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse.* Sed secundum Joannem videntur Judæi noluisse dicere crimina, ut eorum auctoritatem secutus Pilatus, quid ei objicerent desinerent quærere; (1) sed ob hoc tantum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradit meruisset. Ergo intelligere debemus & hoc dictum esse, & illud quod Lucas commemoravit: multa enim dicta, & multa responsa sunt. Unde in narratione sua quisque posuit quod satis esse judicavit: nam & ipse Joannes dicit quædam quæ objecta sunt, quæ suis locis videbimus. Itaque sequitur: *Dicit ergo Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum: Theophylactus.* Quasi dicat: Quoniam ad votum iudicium poscitis, & superbitis, ac si nihil umquam profanum egeritis, accipite vos, & dampnate; ego nequaquam talis iudex efficiar. *Alcuinus.* Vel hoc dicit, quasi dicat: Vos qui legem habetis, scitis quid lex de talibus iudicet; secundum quod iustum esse scitis, ita facite.

Sequitur: *Dixerunt ergo Judæi: Nobis non licet interficere quemquam. Augustinus* (tract. 114.) Sed nonne lex præcepit ne malefactoribus, præsertim seductoribus adeo qualem istum putabant, parcant? Sed intelligendum est

eos dixisse non sibi licere interficere quemquam propter festi diei sanctitatem, quam celebrare jam cœperant. Ita ne omnem sensum nimia malitia perdidistis, ut ideo vos à sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis? *Chrysofomus* (hom. 82.) Vel ideo ipsi eum non interfecerunt, quia multum de potestate eorum abscissum erat eis (2) Romanis Regibus subjacentibus. Vel aliter. Quia dixerat eis, *Secundum legem vestram interficite eum*, volentes ostendere quod peccatum ejus non est Judaicum, dicunt, *Non licet nobis: non enim secundum legem nostram peccavit; sed crimen ejus est publicum, quia se Regem dixit. Vel quia eum crucifigi cupiebant, ut etiam modo mortis eum diffamant. Non autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant, monstrat Stephanus ab eis lapidatus: & ideo subditur: Ut sermo Jesu impleatur quem dixit significans qua morte esset moriturus: quoniam scilicet Judæis crucifigere non licebat. Aut dicit hoc Evangelista, quoniam non ab eis solum, sed & à Gentibus debebat interfici.* *Augustinus* (tract. 114.) Sic enim legimus apud Marcum cap. 10. ubi ait: „ Ecce „ ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis „ tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & „ tradent eum Gentibus. “ Pilatus autem Romanus erat, eumque in Judæam Romani præsidem miserant. Ut ergo iste sermo Jesu impleatur, idest ut eum sibi traditum Gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam.*

(k) *Chrysofomus* (hom. 82.) Pilatus ab odio Judæorum eripi volens, iudicium (3) non protraxit in longum, unde dicitur: *Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Jesum.* (4) *Theophylactus.* Sed etiam, eo quod magnam habebat de eo suspicionem. Proponebat autem omnia exquisite rimari amore strepitu Judæorum; unde sequitur: *Et dixit ei: Tu es Rex Judæorum? Alcuinus.* His verbis ostendit Pilatus Judæos objecisse hoc criminis, ut diceret se esse Regem Judæorum. *Chrysofomus* (hom. ead.) Vel hoc Pilatus à multis audierat. Quia vero nihil illi habebat dicere, ut non multa fieret investigatio, quod communiter dicebatur, hoc in medium ducere vult.

Sequitur: *Et respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Theophylactus.* Innuit ex hoc, Pilatum esse vecordem, ac indiscrete iudicantem; ac si diceret: Si hoc ex teipso loqueris, pande signa meæ rebellionis; at si ab aliis percepisti, inquisitionem fac

(1) *Al. omittitur sed.* (2) *Nicolajus habet* qui Romanis legibus subjacebant. (3) *Al. deest non.* (4) *Hic index Theophylacti omittitur in edit. Herbipolensi P. Nicolai.*

ordinariam. *Augustinus* (tract. 115.) Sciebat utique Dominus & quod ipse interrogavit, & quod ille responsum fuit; sed tamen dici voluit, non ut ipse sciret, sed ut conscriberetur quod voluit ut sciretur. *Chrysostomus* (homil. cit.) Non ergo ignorans interrogat, sed ab ipso accusari Judæos volens; unde sequitur: *Respondit Pilatus: Numquid ego Judæus sum?* *Augustinus* (tract. eod.) Abstulit à se suspicionem, qua posset putari à semetipso dixisse, id se à Judæis audisse demonstrans: unde subdit: *Gentua, & pontifices tui tradiderunt te mihi.* Deinde dicendo, *Quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine objectum; tamquam diceret: Si te Regem negas, quid fecisti, ut tradereris mihi? quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur qui se diceret Regem. *Chrysostomus* (hom. 82.) Reducit autem Pilatum non valde malum existentem, & vult ostendere quod non est homo nudus, sed Deus, & Dei Filius; & quod formidaverat Pilatus, dissolvit tyrannidis suspicionem: unde sequitur: *Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo.* *Augustinus* (tract. 115.) Hoc est quod bonus magister scire nos voluit. Sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno ejus opinio, sive Gentium, sive Judæorum, à quibus id Pilatus audierat, quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectaverit regnum: (1) vel quoniam solent regnaturi: & videlicet cavendum erat ne hujus regnum sive Romanis, sive Judæis esset adversum. Quod si interrogante Pilato continue respondisset, non etiam Judæis, sed solis Gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Sed post responsum Pilati, jam Judæis, & Gentibus opportunius, aptiusque respondit; quasi dicat: Audite Judæi, & Gentes, non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum quod non est de hoc mundo. Quid est enim ejus regnum, nisi credentes in eum? quibus dicit: *De hoc mundo non estis;* quamvis eos esse vellet in mundo. Unde & hic non ait: *Regnum meum non est in hoc mundo;* sed *non est de hoc mundo.* De mundo enim est quidquid hominum à Deo quidem creatum, sed ex Adam vitiata stirpe generatum est; factum est autem regnum non jam de mundo quidquid inde (2) in Christo regeneratum est. Sic enim nos Deus eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii caritatis suæ. *Chrysostomus* (hom. 82.) Vel hoc dicit, quoniam non tenet regnum, ut hic Reges terreni tenent; sed quoniam desuper ha-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Corrigit Nicolai* vel quoniam regnaturis generatum est. (3) *Al.* In hoc renatus sum.

bet principatum, qui non est humanus; sed multo major, & clarior: unde subdit: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis.* Ostendit hic regni ejus quod apud nos est imbecillitatem, quoniam à ministris habet fortitudinem; superius vero regnum sufficiens est sibi ipsi, nullo indigens. Si igitur majus est illud regnum, volens captus est, seipsum tradens. *Augustinus* (tract. 115.) Cum autem probasset regnum suum non esse de hoc mundo, subdit: *Nunc autem regnum meum non est hinc.* Non dixit, Non est hic: hic enim est regnum ejus usque ad finem sæculi, habens intra se commixta zizania usque ad messem; sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. *Theophylactus.* Vel ideo non dicit, Non est hic, sed *non est hinc;* nam regnat in mundo, & utitur ejus provisione, & juxta votum cuncta disponit; non est autem ab infimis constitutum regnum ejus, sed cælitus, & ante sæcula. *Chrysostomus* (homil. cit.) Hinc autem hæretici accipientes occasionem, alienum eum esse à mundi conditione dicunt. Sed cum dicit, *regnum meum non est hinc,* non privat mundum à sua providentia, & pralatione; sed ostendit regnum suum non esse humanum, neque corruptibile.

Sequitur: *Dicit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu?* *Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego.* *Augustinus* (ut supra.) Non quia Regem se timuit confiteri; sed ita dictum est, ut neque Regem se neget; neque Regem se talem esse fateatur, cujus regnum putetur esse de hoc mundo. Dictum est enim, *Tu dicis,* ac si diceretur: Carnalis carnaliter dicis. Deinde subjungit: *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Non est producenda hujus pronomini syllaba quod ait, *In hoc natus sum,* tamquam dixerit, (3) in hac re natus sum; sed corripienda, tamquam dixerit, *Ad hoc natus sum;* sicut & ait: *Ad hoc veni in mundum.* Unde manifestum est eum temporalem nativitatem suam hic commemorasse, qua incarnatus venit in mundum, non illam sine initio qua Deus erat. *Theophylactus.* Vel aliter quæsitum per Pilatum si Dominus esset Rex, *Ego* inquit, *in hoc natus sum,* id est ad hoc quia Rex sum: hoc enim ipso quod à Rege productus sum, me quoque testor fore Regem. *Chrysostomus* (hom. 83.) Si igitur Rex natus est, nihil nisi accipiens habet. *Ad hoc,* inquit, *veni, ut testimonium perhibeam veritati;* hoc est, ut hoc ipsum suadeam omnibus. Et notandum est, quod suam humilitatem ostendit

43

dum

solent invidere regnantes. (2) *Al.* in Christum

idum dicentibus quoniam malefactor est, ferebat silens; quando vero interrogatus est de regno, tunc locutus est ad Pilatum, erudiens eum, & reducens ad altiora: & ostendit se nihil verfurum operatum esse per hoc quod dicit: *Ubi testimonium perhibeam veritati.* Augustinus (ut supra.) Cum autem Christus testimonium perhibeat veritati, testimonium perhibet sibi: ejus quippe est vox supra 14. *Ego sum veritas.* Sed quia non omnium est fides, adjungit, atque ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique interioribus auribus; id est, obedit meæ voci; ac si diceret, *Credit mihi.* Quod vero ait, *Omnis qui est ex veritate,* gratiam commendavit, quia secundum propositum vocat. Nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creaverit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt quibus ut obediant veritati, ex ipsa veritate præstatur. Si enim dixisset, *omnis qui audit vocem meam, ex veritate est,* ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit, sed ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique, ac per hoc non ideo est ex veritate, quia ejus audit vocem; sed ideo audit, quia ex veritate est: quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Chrysostomus (hom. 83.) Hæc autem dicens, attrahit, & suadet fieri eorum, quæ dicuntur, auditorem: (1) ita denique & eum cepit his brevibus verbis, ut quæreret, quid est veritas: sequitur enim: *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* Theophylactus. Nam fere ab hominibus evanuerat, & cunctis erat incognita, dum essent increduli.

(1) Augustinus (tract. 115.) Cum dixisset Pilatus, *quid est veritas?* credo in mentem illi venisse continuo consuetudinem Judæorum, quæ solent eis dimitti unus in pascha; & ideo non expectavit ut responderet ei Jesus, ne mora fieret, cum recoluisset morem quod posset eis in pascha dimitti; quod eum valde voluisse manifestum est: unde dicit: *Et cum hoc dixisset iterum exiit ad Judæos.* Chrysostomus (hom. ead.) Sciebat enim quidem quoniam hæc indigebat tempore interrogatio: oportebat autem eum eripere ab impetu Judæorum,

idcirco & exiit. Alcuinus. Vel non expectabat audire responsum, quia forte indignus fuit audire.

Sequitur: *Et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam.* Chrysostomus (ut supra.) Non dixit: Quia peccavit, & dignus est morte, donate eum festo: sed primum eum excusans tunc rogat ex abundanter, ut si nolent eum ut innocentem dimittere, saltem obnoxium donarent tempori; ideoque induxit: *Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha.* Beda. Hæc consuetudo non erat legis præceptum, sed ex antiqua Patrum traditione descendit, ut ob recordationem liberationis ex Ægypto unum etiam in die paschæ dimitterent vincitum: Deinde exhortative dicit: *Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum?* Augustinus (tract. eodem.) Avelli enim ex ejus corde non potuit Jesum Regem Judæorum esse; tanquam hoc ibi sicut ut in titulo ipsa veritas (2) fixerit de qua quid esset interrogavit. Theophylactus. Pulchre autem Pilatus respondet per hoc quod in nullo Jesus erraverit; sed frustra inquietatur ab eis velut regnum desiderans. Non enim eum, qui se Regem assereret, ac æmulum Romanæ potestatis, Romanorum vicarius absolvisset. Quamobrem in hoc quod dixit, *Regem Judæorum absolvam,* profus innoxium Jesum prodit, illuditque Judæos; quasi dicat: *Quem vos criminamini ut Regem se putantem, hunc ego absolvi jubeo quasi talem non existentem.* Augustinus (tract. eod.) Sed hoc audito clamaverunt: unde sequitur: *Clamaverunt omnes rursus dicentes: Non hunc, sed Barabbam.* Erat autem Barabbas latro. Non reprehendimus, ó Judæi, quod per pascha liberatis nocentem, sed quod occidistis innocentem; quod tamen nisi fieret, verum pascha non fieret. Beda. Quia ergo reliquerunt Salvatorem, & petiverunt latronem, usque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos. Alcuinus. Barabbas autem interpretatur. Iste filius magistri (3) eorum, id est diaboli, qui huic latroni in suo scelere, Judæis in sua perfidia magister fuit.

C A P U T XIX.

(a) **T**unc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum: & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Judæorum; & dabant ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. Exiit ergo Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo.

(b) Cum ergo vidissent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

(c) Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Jesum, Unde es tu? Jesus autem responsum non dicit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

(d) Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se Regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem, cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha: erat autem parasceve paschæ, hora quasi sexta: & dicit Judæis, Ecce Rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus Regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.

(e) Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt. Et bajulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & inde, medium autem Jesum.

(f) Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Judæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi.

(g) Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non sciñdamus eam, sed fortiamur de illa cuius sit. Ut scriptura impleretur dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.

(h) Et milites quidem hæc fecerunt. Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

(i) Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, consummatum est; & inclinato capite tradidit spiritum.

(k) Judæi ergo, quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies illè sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem frægerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo; ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non frægerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis, & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus; & ille scit quia vera dicit, ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo: & iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.

(1) Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea, eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter merum Judæorum, ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & albes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Tbi ergo propter parafceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

(a) **A**ugustinus (tract. 116.) Cum Judæi clamassent, non Jesum sibi dimitti à Pilato velle propter pascha, sed Barrabbam latronem, subditur: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit.* Hoc Pilatus, non ob aliud fecisse credendus est nisi ut ejus injuriis Judæi fatiati, sufficere sibi æstimarent, & usque ad ejus mortem sævre desisteret. Ad hoc pertinet quod idem præses etiam cohortem suam permisit facere quæ sequuntur; aut foras & jusit: dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id jusisse non dixit: sequitur enim: *Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum; & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Judæorum, & dabant ei alapas.* Chrysostomus (hom. 83.) Quia enim Pilatus dixit eum Regem Judæorum, schemma ei contumeliæ de reliquo apponunt. Beda. (a) Nam pro diademate spineam illi imposuerunt coronam, & pro purpureo vestimento, quo Reges veteres utebantur, vestem purpuream ei circumdant: ubi non debet videri contrariam quod Matthæus dicit circumdedit chlamidem coccineam, quia, ut Origenes refert, unius sunt materiæ coccus, & purpura: cocculæ enim inciduntur, & ex his guttæ sanguinis fluunt, ex quibus utriusque generis tingitur vestimentum. Et quamvis hoc milites illudendo facerent, nobis tamen operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur peccatorum susceptio, quæ sicut spinas terra nostri corporis germinat. In vestimento purpureo caro passionibus subjecta significatur. Purpura etiam vestitur, cum de triumphis sanctorum Martyrum gloriatur. Chrysostomus (hom. ead.) Non autem injunctio principis erat quod faciebant, sed gratiam Judaicam hoc faciebant: quia neque circa initium ab illo jusi iverunt nocte; sed Judæis pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant: tot autem & talibus factis ipse stabat silens. Tu vero audiens hæc, in

mentæ habe continue; & Regem orbis terrarum, & Angelorum Dominum videns contumeliã patientem, & omnia ferentem silentio imitare. Augustinus (tract. 116.) Sic enim implebantur quæ de se dixerat Christus; sic Martyres informabantur ad omnia quæ persecutores libuit facere, perferenda; sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat. Chrysostomus (hom. 83.) Ut autem convicium quod à militibus factum erat in eum, videntes respirent à passione, coronatum Jesum adduxit ad eos: unde sequitur: *Exiit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam in eo causam invenio.* Augustinus (ubi supra.) Hinc apparet non ignorante Pilato hæc à militibus facta, sive jussit ea, sive permiserit illa, scilicet causa quam supra diximus, ut hæc ejus Iudibria inimici libentissime viderent, & ulterius sanguinem non sitirent: unde sequitur: *Exiit ergo Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: non clarus imperio; sed plenus opprobrio.* Sequitur: *Et dicit eis, Ecce homo; quasi dicat: Si Regi invidetis, jam parcite, quia abjectum videtis: fervet ignominia, frigescat invidia.*

(b) Augustinus (tract. 116.) Judæorum invidia pro Christi ignominia non frigescit: inardescit potius, & increfcit: unde dicitur: *Cum ergo vidissent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige & crucifige eum.* Chrysostomus (hom. 83.) Vidit ergo Pilatus omnia inaniter fieri: unde sequitur: *Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite.* Execrantis est hoc verbum, & ad rem non concessam eos impellentis: ipsi enim ducebant eum, ut cum præsidis judicio hoc fieret. Contigit autem contrarium, judicio præsidis eum magis absolvi: unde sequitur: *Ego enim non invenio in eo causam: continue enim eum ab accusationibus eruit: unde manifestum est quoniam & priora prop-*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Quod ex Beda sequitur, apud illum his verbis non occurrit; sed aliquid simile sparsim tum ex Commentariis in quatuor Evangelia, tum etiam ex hom. de feria 3. post dominicam palmarum tolligi potest, ubi tamen Origenis mentio non habetur, ut nec occurrit apud eum quod hic interseritur ut. ex illo.

propter illorum concessit insaniam. Sed Judæos canes nil horum in verecundiam convertit: nam sequitur: *Responderunt Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Augustinus (ut supra.) Ecce alia major invidia: parva quidem illa videbatur velut affectatæ illicito ausu regie potestatis: & tamen neutrum sibi Jesus mendaciter usurpavit; sed utrumque verum est, & unigenitus est Dei Filius, & Rex à Deo constitutus super Sion montem sanctum ejus: & utrumque nunc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. *Chrysostomus* (hom. cit.) Ad invicem enim ipsis disputantibus silebat, implens propheticum illud (Esaï. 53.) quod: „ non aperuit os suum; (1) „ in humilitate sua iudicium ei sublatum est.“ *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Hoc autem potest congruere ei, quod Lucas commemorat cap. 22.) in accusatione Judæorum dictum: „ Hunc invenimus subvertentem „ gentem nostram;“ ut adjungatur: *Quia Filium Dei se fecit.* *Chrysostomus* (hom. 83.) Deinde Pilatus quidem timet ab ipsis auditis, & formidavit ne forte verum esset quod dicebatur, & videretur inique agere: unde sequitur: *Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.* Beda. Non timuit; quia legem audivit, quia alienigena erat, sed magis timuit, ne Filium Dei occideret. *Chrysostomus* (hom. ead.) Illi vero hoc dicentes non horruerunt; sed interficiunt eum pro quibus oppruderat adorare.

(c) *Chrysostomus* (hom. 83.) Pilatus timore concussus, rursus inquisitionem facit; unde dicitur: *Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Jesum: Unde es tu? Non autem ultra interrogat, Quid fecisti? Sequitur: Jesus autem responsum non dedit ei.* Qui enim audivit, quoniam *in hoc natus sum, & ad hoc veni, & quoniam regnum meum non est hinc, cum debuisset resistere, & eripere eum, hoc quidem non fecit, sed secutus est Judæicum impetum.* Propterea ergo nihil ei respondit, quoniam inaniter omnia interrogabat. Sed & aliter operibus testantibus ei, nolebat per sermones vincere, & excusationes componere, ostendens quoniam (2) ad hoc venit. *Augustinus* (tract. 116.) Hoc autem silentium Domini nostri Jesu Christi non semel factum, collatis omnium Evangelistarum narrationibus, reperitur, & apud principem Sacerdotum, & apud Herodem, & apud ipsum Pilatum, ut non frustra de illo prophetia (Esaï. 53.) processerit. *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Nicolai* habet & in humilitate iudicium ejus sublatum est; *Vulgata autem ibi legit: „ De „ angustia, & de iudicio sublatum est.“* (2) *Nicolai* interponit sponte.

rit: „ Sicut agnus coram tondente fuit sine voce, sic non apernit os suum: „ tunc utique quando interrogantibus non respondit: quamvis enim quibusdam interrogantibus saepe responderit, tamen propter illa in quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno: similitudo, ut in suo silentio non reus, sed innocens haberetur; id est, non sicut male sibi conscius, qui de peccatis convinceretur suis, sed sicut mansuetus qui pro peccatis immolabatur alienis. *Chrysostomus* (hom. ead.) Quia igitur siluit, sequitur: *Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis igitur potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Vide qualiter seipsum condemnavit. Si enim interrogatum positum est tibi cuius gratia nullam causam inveniens, non absolvis? Quia igitur adversus seipsum protulit, respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi datum esset tibi desuper, ostendens quoniam non simpliciter, & secundum aliorum consequentiam hoc fit, sed mystice consummatur. Non igitur hoc audiens æstimet eum ab omni crimine erutum, sed subdit: *Propterea qui tradidit me tibi, peccatum majus habet.* Et nimirum datum erat, neque hic, neque illi obnoxii super criminibus; inaniter dicis. Hoc enim datum est, id est concessum, ac si diceret, Permisit hoc fieri; neque tamen propterea extra nequitiam sunt. *Augustinus* (tract. 116.) Ecce respondit, Proinde ubi non respondebat, non sicut reus, siue dolosus, sed sicut ovis silebat; ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit Rom. 13. quia „ non est potestas nisi à Deo: „ & quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum livere tradit, quam potestas ipsa si eum timore alicujus majoris potestatis occidit. Talem quippe Deus dederat illi potestatem ut esset etiam sub Cæsaris potestate: quapropter, inquit: *Non haberes adversum me potestatem ullam, id est quantulumcumque habes nisi hoc ipsum, quidquid est, tibi esset datum desuper.* Sed quia scio quantum sit, non enim tantum est ut tibi omni modo liberum sit, propterea qui tradidit me tibi, majus peccatum habet. Ille quippe me tuæ potestati tradidit invidendo, tu vero eandem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem, præsertim innocentem hominem, homo debet occidere; sed id zelando facere multo majus malum est, quam timendo: & ideo non ait: *Quia me tibi tradidit, ipse habet peccatum, tantumquam ille non haberet; sed ait: Majus peccatum;**

zum habet, ut etiam se habere intelligeret. *Theophylactus*. Dicit autem, *Qui tradidit me tibi*, idest Judas, vel etiam turba. Cum ergo patens responsum Jesus ediderit, quod nisi ego memet ipsum præberem, & Pater concederet, non haberes potestatem in me; ex hoc potius ipsum absolvere Pilatus satagebat: unde sequitur: *Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.* *Augustinus* (ut supra.) Lege superiora, & invenies jam dudum eum quærere dimittere Jesum. *Exinde* itaque intelligendum est, propter hoc, idest ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum.

(d) *Augustinus* (tract. 116.) Majorem timorem se ingerere putaverunt Judæi Pilato terrendo de Cæsare, ut occideret Christum, quam superius ubi dixerunt: *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*: unde dicitur: *Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim qui se Regem facit, contradicit Cæsari.* *Chrysostomus* (hom. 83.) Sed unde habetis hoc demonstrare? A purpura, a diademate, a curru, a militibus? Nonne solus semper cum duodecim discipulis incedebat, per omnia vilia transiens, & cibum, & stolam, & habitationem? *Augustinus* (tract. 116.) Pilatus autem eorum legem non timuit, ut occideret; sed magis Filium Dei timuit, ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem auctorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ: unde subditur: *Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco quæ dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha.* *Chrysostomus* (hom. 83.) Exiit quidem, ut scrutaturus rem: sedere enim pro tribunali, hoc ostendebat. *Glossa*. (1) Sicut enim tribunal est judicium, sic thronus, vel solium Regum, & cathedra doctorum. *Beda*: Lithostratos autem dicitur pavementum quasi lapide stratum, & erat locus sublimis.

Sequitur: *Erat autem parasceve pascha, hora quasi sexta.* *Alcuinus*. Parasceve idest præparatio: hoc nomine dicebatur sexta sabbati, in qua præparabant necessaria sabbato, ut de manna dictum est *Exod. 16.*, Sexta die colligis, getis duplum. Quia enim sexta die homo est factus, & in septima requievit Deus; ideo

sexta die pro homine patitur, sabbato quiescit in sepulcro.

Hora autem erat quasi sexta. *Augustinus* (tract. 117.) quid est ergo quod Marcus dicit cap. 15., *Erat hora tertia quando crucifixerunt eum* nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Judæorum, hora sexta manibus militum? ut intelligamus horam quintam jam fuisse transactam, & aliquid de sexta cœptum, quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Joanne *hora quasi sexta*; & cum duceretur, & crucifigeretur, & juxta ejus crucem gererentur quæ gesta narrantur, hora sexta integræ compleretur: ex qua hora usque ad nonam sole obscurato, tenebras factas, trium Evangelistarum, Matthæi, Marci, & Lucæ contestatur (1) auctoritas. Sed quoniam Judæi facinus interfecti Christi à se in Romanos, idest Pilatum, & ejus milites, transferre conati sunt; propterea Marcus ea hora qua Christus à militibus crucifixus est prætermissa, tertiam potius horam recordatus expressit: ut non tantum milites reperiantur crucifixisse Jesum; verum etiam Judæi, qui ut crucifigeretur, hora tertia clamaverunt. Est & alia hujus solutio quæstionis, ut non hic accipiatur hora sexta diei, quia neque Joannes ait: *Erat hora diei quasi sexta*; sed ait: *Erat parasceve hora quasi sexta.* Parasceve autem Latine præparatio est: pascha enim nostrum (ut dicit Apostolus 1. Corinth. 5.) immolatus est, Christus: cujus pascha præparationem si ab hora noctis nona computemus, quando videmur principes sacerdotum pronuntiasse Domini immolationem, dicentes, *Reus est mortis, usque ad horam diei tertiam, qua crucifixum esse Christum Marcus Evangelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ, & tres diurnæ.* *Theophylactus*. (2) Solvunt autem quidam, quod ex peccato scriptoris contigerit apud Græcos: nam quædam littera Græca nomine gamma, cujus talis est figura γ , tertiam horam importat; quædam autem figura, quæ ab eis vocatur epifemon, quæ talis est ϵ , sextam horam importat. Ex negligentia ergo scriptorum, præcedens figura cedere potuit in sequentem. *Chrysostomus* (hom. 83.) Pilatus ergo, ut scrutaturus exiens, nullam tamen scrutationem faciens, tradit eum, æstimans movendos

(1) *Al.* auctoritate. (2) *Paulo aliter Nicolai.* Solvunt autem quidam quod ex peccato scriptoris contigerit apud Græcos, apud quos litteræ alphabeti accipiuntur ut *epesema*, sive indices numerorum nam littera Græca nomine gamma, cujus talis est figura γ , tertiam horam importat; quædam autem alia, cujus figura talis est ϵ , sextam horam importat.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex Glossa, non est in illa quæ nunc extat.

os esse eos : unde sequitur : *Et dixit Judæis : Ecce Rex vester. Theophylactus.* Quasi dicat : ecce qualem hominem fatemini quod imperium vestrum capefferet humilis , ut nihil (1) tale possit tentare. *Chrysostomus* (hom. ead.) Et mirum quæ dicta sunt erant sufficientia ut facerent eos de cetero ab ira cessare ; sed trepidabant , ne dimissus , rursus turbam ducat. Amor etenim principatus versutum quid est , & animam sufficiens perdere : propterea magis insistant : unde sequitur : *Illi autem clamabant , Tolle , tolle.* Interficere enim eum conantur exprobratissima morte : unde subdunt , *Crucifige eum* , formidantes , ne aliqua ejus post ipsum fiat memoria. *Augustinus* (tract. 116.) : Adhuc autem Pilatus terrorem , quem de Cæsare ingesserant , superare conatur : unde subditur : *Dixit eis Pilatus , Regem vestrum crucifigam ?* de ignominia eorum volens eos frangere , quos de ignominia Christi mitigare non potuit.

Sequitur : *Responderunt pontifices : Non habemus Regem , nisi Cæsarem.* *Chrysostomus* (ut supra.) Volentes seipsum submiserunt supplicio , propterea & Deus tradidit eos : quia enim concorditer negaverunt regnum Dei , dimisit eos in suum judicium incidere : regnum enim Christi refutantes , id quod Cæsaris est super seipsum vocabant. *Augustinus* (tract. 116.) Sed Pilatus timore mox vincitur : unde sequitur : *Tunc ergo tradidit eis illum , ut crucifigeretur.* Apertissime enim contra Cæsarem venire videretur , si Regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus , alium Regem vellet ingerere , dimittendo impunitum quem propter hos ausus ei tradiderunt occidendum. Non autem dictum est : *Tradidit eis illum* : ut crucifigerent illum , sed *ut crucifigeretur* , scilicet judicio , ac potestate præsidis. Sed ideo illi traditum dixit Evangelista , ut eos crimine implicatos , à quo alieni esse conabantur , ostenderet : non enim faceret hoc Pilatus , nisi ut id quod eos cupere cernebat , impletet.

(e) *Glossa.* (a) Ad mandatum præsidis , milites Christum susceperunt crucifigendum : unde dicitur : *Susceperunt autem Jesum , & eduxerunt.* *Augustinus* (tract. 116.) Potest enim hoc jam referri ad milites apparitores præsidis : nam postea evidentius dicitur : *Milites ergo cum crucifixissent eum* : quamvis Evangelista , etiam si torum Judæis tribuit , merito facit : ipsi

enim fecerunt quidquid ut fieret extorserunt. *Chrysostomus* (hom. 84.) Sed quia lignum ut profanum putabant , & visitabant , & neque tangere ipsum sustinebant ; crucem Jesu ut condemnato imponunt : unde sequitur : *Et bajulans sibi crucem , exiit in eum qui dicitur Calvaria locum , Hebraice autem Golgotha : ubi eum crucifixerunt.* Ita & in typo factum est , Isaac etenim ligna portavit ; sed tunc quidem usque ad patris beneplacitum res processit , nunc autem in rebus effectum obtinuit , veritas enim erat. *Theophylactus.* Sed (2) quodammodo , ut illic Isaac dimissus est , & mactatus est aries , sic & hic divina natura manet impassibilis , sed humanitas , secundum quam aries dicitur , tamquam errantis arietis Adæ filius , hic mactata est. Sed qualiter alius Evangelista dicit , quod angariaverunt Simonem , ut crucem portaret ? *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 10.) Utrumque factum invenimus : primo id quod Joannes dicit , deinde quod ceteri tres : unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem , cum exiret in locum memoratum. *Augustinus* super Joan. (tract. 117.) Grande spectaculum ; sed si spectet impietas , grande ludibrium ; si pietas , grande mysterium ! Videt impietas Regem pro virga regni lignum sui portare supplicii : videt pietas Regem bajulantem lignum ad seipsum figendum , quod fixurus fuerat etiam in frontibus Regum : spernendum oculis impiorum , in quo erant (3) gloriatura corda sanctorum : ipsam crucem suam gestans humero commendabat , & lucernæ arsuræ , quæ sub modio ponenda non erat , candelabrum ferebat. *Chrysostomus* (hom. 84.) Et sicut victores , ita & ipse in humeris portabat victoriæ signum. Quidam autem dicunt , quod in illo loco qui Calvariæ dicebatur , Adam mortuus est , & sepultus ; ut in loco ubi mors regnavit , illic , & Jesus trophæum statuerit. *Hieronymus* super Matth. (cap. 27.) Favorabilis interpretatio , & mulcens aurem populi , nec tamen vera. Extra urbem enim , & foris portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum , & Calvariæ , quasi decollatorum , sumpserunt nomen. Adam vero sepultum juxta Ebron , & Arbée in Jesu filii Nave volumine legimus. *Chrysostomus* (hom. ead.) Crucifigebant autem eum cum latronibus : unde sequitur : *Et cum eo alios duos hinc & inde ; medium autem Jesum* : hoc in prophetiam implentes quoniam „ cum „ ini-

(1) *Al.* talis. (2) *Al.* quemadmodum. (3) *Al.* glorificatura. *Legit autem Nicolai* : in eo spernendus oculis impiorum , in quo gloriatura , &c.

• *EX EDIT. P. NICOL.* (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat , sed interlinearis tantum habet , quod *susceperunt Jesum facto Judæorum voto , qui totum fecerunt quod fieri extorserunt ; ut mox ex Augustino indicatur.*

„ iniquis reputatus est: “ *Esai. 53.* Quæ enim conviciantes faciébant, hæc veritati conferebant: volebat enim dæmon quod fiebat obumbrare, sed non valuit: tribus enim in cruce affixis, miracula quæ fiebant, nulli ascripsit, nisi soli Jesu. Ita inanes diaboli artes factæ sunt. Nec solum non obfuit gloriæ ejus, sed contulit non parum: nam latronem in cruce convertere, & paradysum inducere, non minus fuit quam concutere petras. (1) *Augustinus.* (a) Tamen & ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudicæ constituto, unus latro, qui credit, liberatus; alter, qui insultavit, damnatus est: jam significabat quod facturus est de vivis, & mortuis, alios positurus ad dexteram, alios vero ad sinistram.

(f) *Chrysostomus* (hom. 84.) Sicut in trophæo litteræ ponuntur victoriam ostendentes, ita Pilatus titulum cruci Christi inscripsit: unde dicitur: *Scriptum autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem: simul quidem pro Christo respondens, ut eum a communi latronum discerneret, simul autem & de Judæis ulciscens, ostendens scilicet ipsorum maliciam, dum in suum Regem insurrexerunt: unde sequitur: Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Beda.* In quo monstrabatur jam tum regnum ipsius, non, ut ipsi putabant, destructum, sed potius augmentatum. *Augustinus* (tract. 118.) Sed Judæorum tantum Rex Christus est, an etiam Gentium: cum enim dixisset *Psalm. 2.*, „ Ego autem sum constitutus „ Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus: „ subjecit: Postula à me, & dabo tibi Gentes „ hereditatem tuam. Magnum ergo volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Rex ergo Judæorum Christus; secundum Judæorum circumcissionem, non carnis, sed cordis; non littera, sed spiritu.

Sequitur: *Hunc ergo titulum multi legébant Judæorum: quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus. Chrysostomus* (hom. eadem.) Credibile autem est multos Gentiles simul cum Judæis propter festum convenisse; & ideo ut nullus ignoraret, non in una lingua, sed in tribus scripsit: unde subditur: *Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Augustinus* (tract. ut supra.) Hæc quippe tres linguæ

ibi præ ceteris eminebant. Hæbreæ propter Judæos in lege Dei gloriantes; Græcæ propter Gentium sapientes; Latina propter Romanos multos & pene omnibus tunc gentibus imperantes. *Theophylactus.* Significat autem superscriptio triplici sermone figurata, Dominum esse Regem practicæ, physicæ, (2) nec non theologicæ. Nam per Latinas litteras figuratur practica, eo quod Romanorum imperium potentissimum, satisque officiosum in expeditionibus fuerit. Per Græcas vero litteras physica figuratur: Græci namque erga naturalium speculationem insudaverunt. Demum per Hebraicas theologia prætenditur, dum Judæis est credita rerum divinæ agnitio. *Chrysostomus* (ut supra.) Judæi autem crucifixo invidabant: unde sequitur: *Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: Nolle scribere, Rex Judæorum; sed Quia ipse dixit, Rex sum Judæorum.* Nam hæc quidem enuntiatio est, & communis sententia. Si vero adjiciatur, *Quoniam ipse dixit,* ipsius petulantia; & extollentia ostenderetur crimen esse. Sed Pilatus in priori stetit mente: unde sequitur: *Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* (b) O ineffabilem vim divinæ operationis etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamose silentio personabat: quod tanto ante in Psalmorum litteris prophetatum est: (3) „ Ne corumpas tituli inscriptionem. “ Sed quid loquimini insani pontifices? Numquid enim propterea non erit verum, quia Jesus ait Rex sum Judæorum? Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, quia Dominus quod dixit dixit.

(g) *Augustinus* (tract. 118.) Judicante Pilato, milites qui ei parebant crucifixerunt Jesum: unde dicitur: *Milites ergo, cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus: & tamen si voluntates, si clamores eorum cogitemus, Judæi magis crucifixerunt.* Sed de partitione, sortitioneque vestimentorum ejus, ceteri Evangelistæ brevius, & clausè; iste vero apertissime locutus est: nam sequitur: *Et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem: unde apparet quatuor fuisse milites qui in eo crucifigendo præsidi paruerunt.* Sequitur, *Et tunicam subaudiendum est, acceperunt, ut iste sit sensus: Acceperunt autem & tunicam: & sic locutus*

(1) *Al. Alcuinus.* (2) *Al. nec non theologicæ. Nicolai autem legit Regem practicæ physicæ, nec non theologicæ.* (3) *Græce, ut Nicolajus notat, in Psalm. 56. 57. 58. talis est titulus: Ne corumpas Davidi in tituli inscriptionem. In vulgata autem in prædictis Psalmis paulo aliter & Græce, & Latine legitur: Ne disperdas, David in tituli inscriptionem; in Psalmo autem 74. tantum habetur: Ne corumpas:*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 31. in Joan. sub finem. (b) *Augustinus.*

cutus est, ut de ceteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus; sed de tunica, quam simul cum ceteris acceperunt, sed non similiter diviserunt: de hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconfutilis desuper contexta per totum.* Chrysostomus (hom. 84.) Ipsam speciem tunicæ Evangelista historice designat: quia enim in Palæstina duos panes connectentes subtexunt indumenta: ostendit Joannes quod talis erat tunica Jesu, occulte vitia vestimentorum insinuans. Theophylactus. Alii vero dicunt, quod apud Palæstinam telas contextunt, non velut apud nos texuntur, (1) existente superius stamine, inferius vero textentibus; ut sic non versus partem supremam textura protendat, sed è contra. Augustinus (tract. 118.) Cur autem de illa sortem miserint narret, dicens: *Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cujus sit.* Apparet itaque in aliis vestimentis æquales se habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit; in illa vero una non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, ut pannos ejus inutiliter tollerent: quod ne facerent, ad unum eam pervenire sortitione maluerunt. Hujus Evangelistæ narrationi consonat & propheticum testimonium: unde subjungit: *Ut scriptura impleatur dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.* Chrysostomus (hom. 84.) Intuere prophetiæ certitudinem: (2) non enim quæ partiti sunt solum, sed & quæ non partiti sunt, dixit Propheta: nam vestimenta quidem diviserunt, sed vestem sorti concesserunt. Augustinus (tract. 118.) Matthæus dicendo cap. 27., *Diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes,* totam divisionem vestimentorum voluit intelligi & ad illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt. Tale est quod etiam ait Lucas cap. 23. *Dividentes vestimenta ejus, miserunt sortes.* Dividentes enim veperunt ad tunicam, de qua est sortitio. Dicendo autem sortes, pluralem numerum pro singulari posuit. Marcus autem solus videtur intulisse aliquam questionem: dicendo enim cap. 15., *Mittentes sortem super eis, quis quid tolleret,* tamquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica fors missa sit, locutus videatur. Sed hæc brevitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, *Mittentes sortem super eis,* ac si diceretur, *Mittentes sortem cum dividerentur.* Cum autem dicit, *Quis quid tolleret,* id est quis

S. Thom. Oper. Tom. IX.

§ 3

lon-

(1) Legit clarius Nicolai existente superius stamine, inferius vero textura panni, ut sic versus partem supremam textura procedat, sed contrario modo. (2) Al. non enim quæ partiti sunt solum, sed & quæ partiti non sunt. Dixit igitur Propheta: Vestimenta quidem diviserunt, sed non vestem sorti concesserunt: item sed vestem sorti concesserunt. (3) Al. videtur.

tunicam tolleret, tamquam si totum ita diceretur: Mittentes sortem super eis, quis tunicam, quæ partibus æqualibus superfuerat, tolleret. Quadripartita autem vestis Domini nostri Jesu Christi, quadripartitam figuravit ejus Ecclesiam, quatuor scilicet partibus in orbe diffusam, & in eisdem æqualiter, id est concorditer, distributam. Tunica vero illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ caritatis vinculo continetur. Si autem caritas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, secundum illud Coloss. 3., *Super omnia autem hæc caritatem, habete:* merito vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Et addidit, *Per totum:* quia nemo ejus est expertus qui pertinere (3) invenitur ad totum, à quo toto catholica vocatur Ecclesia. Inconfutilis autem, ne aliquando dissuatur; & ad unum provenit, quia in unum omnes colligit. In sorte autem, Dei gratia commendata est: cum enim fors mittitur, non personæ cujusque, vel meritis, sed occulto judicio Dei ceditur. Chrysostomus (hom. 84.) Vel, sicut quidam dicunt, tunica inconfutilis desuper contexta per totum, secundum allegoriam ostendit quoniam non simpliciter homo erat qui crucifixus est, sed & desuper deitatem habebat. Theophylactus. Vel aliter. Vestis inconfutilis denotat corpus Christi, quod à superiori parte contextum est. Spiritus enim Sanctus supervenit, & virtus Altissimi Virgini obumbravit. Hoc ergo sacrosanctum Christi corpus indivisibile constat: nam & si dividatur per singulos, sanctificans uniuscujusque animam simul & corpus, integre tamen & indivisibiliter consistit in omnibus. At quoniam ex quatuor elementis mundus consistit, intelligenda est per Christi vestimenta visibilis creatura, quam inter se dividunt dæmones, quoties morti tradunt verbum Dei quod habitat in nobis, ac satagunt nos, suæ partis efficere per mundanas illecebras. Augustinus (tract. 118.) Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt: quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quæ similiter ab impiis facta est? Et tamen ea significari recte intelligitur quocumque ait Apostolus Ephes. 4. *Quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum.* Lata est quippe in transverso ligno, quo extenduntur pendentes manus, & significat opera bona in latitudine caritatis: longa est à transverso ligno usque ad terram, & significat perseverantiam in

longitudine temporis : alta est in cacumine , quo transversum lignum sursum versus excedit , & significat supernum finem , quo cuncta opera referuntur : profunda est in ea parte quæ in terra figitur ; ibi quippe occulta est , sed cuncta ejus apparentia inde confurgunt , sicut bona nostra de profunditate gratiæ Dei , quæ comprehendere non potest , universa procedunt . Sed etsi crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus Galat. 5. „ Qui Christi sunt , carnem istam crucis , cesserunt cum passionibus , & concupiscentiis : „ quam magnum bonum est ! Postremo quid est signum Christi nisi crux Christi ? Quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium , sive ipsi aquæ , ex qua regenerantur , sive oleo , quo chrismate unguuntur , sive sacrificio , quo aluntur ; nihil eorum vitæ proficitur .

(h) *Theophylactus* . Cum milites quæ ad propriam spectabant socordiam prosequerentur , ipse de genitricis cura sollicitus est : unde dicitur : *Et milites quidem hæc fecerunt . Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus , & soror matris ejus , Maria Cleopha , & Maria Magdalene . Ambrosius* in epistolis . (a) Maria mater Domini ante crucem stabat filii . Nullus me hoc docuit nisi sanctus Joannes Evangelista . Mundum alii concussum in passione Domini conscripserunt , cælum tenebris obductum , refugisse solem ; in paradysum latronem , sed post piam confessionem , receptum . Joannes docuit quod alii non docuerunt , quemadmodum in cruce positus matrem appellaverit . Pluris putavit quod victor suppliciorum , pietatis officia matri exhibebat , (1) quam quod regnum cælestis donabatur vitæ æternæ . Nam si religiosum est quod latroni donatur (2) vita , multo uberioris pietatis est quod a filio mater tanto affectu honoratur . *Ecce* : inquit , *filius tuus* : ecce mater tua . Testabatur de cruce Christus , & inter matrem atque discipulum videbat pietatis officia . Condebat Dominus non solum publicum , sed etiam domesticum testamentum . Et hoc ejus testamentum (3) signabat Joannes , dignus tanto testatore testis . Bonum testamentum non pecuniæ , sed vitæ æternæ , quod non atramento scriptum est , sed spiritu Dei vivi . „ Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis : „ Psalm. 44 . Sed nec Maria minor quam matrem Christi decebat , fugientibus Apostolis , ante crucem stabat , & piis spectabat oculis filii vulnera : quia (4) specta-

bat non in pignoris mortem , sed in mundi salutem ; aut fortasse quia cognoverat per filii mortem mundi redemptionem , aula regalis etiam sua morte putabat se aliquid publico (5) addituram muneri ; sed Jesus non egebat adjutore ad redemptionem omnium , qui omnes (6) sine adjutore servavit ; unde & dicit Psalm. 87 . „ Factus sum (7) homo sine adjutorio inter mortuos liber . „ Suscepit quidem affectum parentis , sed non quæsit alterius auxilium . Hanc imitamini matres sanctæ , quæ in unico filio dilectissimo tantum maternæ virtutis exemplum dedit : neque enim vos dulciores liberos habetis , neque illud Virgo quærebat solatium , ut alium posset generare filium . *Hieronymus* contra Helvidium (post medium .) Maria ista , quæ in Marco , & Matthæo , Jacobi , & Joseph mater dicitur , fuit uxor Alphæi , & soror Mariæ matris Domini , quam Mariam Cleopha , nunc Joannes cognominat , à patre , sive à gentilitate familiæ , aut quacumque alia causa ei nomen imponens . Si autem inde tibi alia atque alia videtur , quod alibi dicatur Maria Jacobi minoris mater , & hic Maria Cleopha , discere Scripturæ consuetudinem , eundem hominem diversis nominibus appellari . *Chrysostomus* (homil. 84 .) Et considera , quod imbecillius genus , scilicet mulierum , virilius apparuit juxta crucem stando , fugientibus discipulis . *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3 . cap. 21 .) Nisi autem Matthæus , & Lucas Mariam Magdalene nominassent , potuissemus dicere alias à longe , alias juxta crucem fuisse : nullus enim eorum præter Joannem matrem Domini commemoravit . Nunc ergo : quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene & à longe stitisse cum aliis mulieribus , sicut Matthæus , & Lucas dicunt , & juxta crucem fuisse sicut Joannes dicit ; nisi quia in tanto intervallo erant ut juxta dici possent , quia in conspectu ejus præsto aderant , & à longe in conspectu turbæ propinquius circumstantis cum Genturione , & militibus ? Possimus etiam intelligere quod illæ quæ simul aderat cum matre Domini , postquam eam discipulo commendavit , abire jam coeperant , ut à densitate turbæ se eruerent , & cetera quæ facta sunt , longius intuerentur ; ut ceteri Evangelistæ , qui post mortem Domini eas commemoraverunt , jam longe stantes commemorarent . Quid autem interest ad veritatem quod

(1) *Legit Nicolai* : quam quod cælestis regnum donabat . (2) *Idem reposuit* venia . (3) *Al.* significabat . (4) *Al.* expectabat . (5) *Al.* adjuturam . (6) *Al.* sine adjutrio . (7) *Ibi* sicut homo .

Ex edit. P. NICOL. (a) Scilicet ea quam inscribit ad Vercellensem Ecclesiam solatio pastoris destitutam , ut & ad eos qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi . Habentur autem versus finem quæ hic norantur .

quod quasdam mulieres pariter (1) omnes, quasdam singuli nominaverunt? *Chrysostomus* (hom. ead.) Et cum aliæ mulieres astarent, nullius alterius meminit nisi matris, docens nos plus aliquid matribus præbere. Sicut enim parentes circa spiritualia adversantes neque nosse oportet; ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere, (2) & aliis præferre: unde subditur: *Cum vidisset ergo Jesus matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Beda.* Dilectionis inditio Evangelista suam demonstrat personam: non quod exceptis ceteris solus, sed præ ceteris familiarius propter privilegium caritatis à Domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permansit in ævum. *Chrysostomus* (homil. eadem.) Papè! quanto discipulum honoravit honore! Sed ipse seipsum occultat, moderate sapiens: si enim vellet gloriari, & causam utique adjecisset propter quam amabatur: etenim conveniens est magnam quamdam, & mirabilem esse causam. Ideo autem nihil aliud Joanni loquitur, neque consolatur tristantem, quoniam tempus non erat (3) verborum consolatione. Sed neque parum erat honorari eum tali honore. Quia vero conveniens erat matrem existentem dolore oppressam procuracionem quærere, quia ipse aberat; discipulo qui diligebatur tradidit diligentiam habituro, unde sequitur: *Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Augustinus* (tract. 119.) Hæc nimirum est illa hora de qua Jesus aquam conversurus in vinum dixerat matri, supra 2. *Quid m. hi, & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Tunc enim divina facturus, non divinitatis, sed humanitatis, vel infirmitatis matrem velut incognitam repellebat; nunc autem humana jam patiens, ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Moralis igitur insinuat locus, & exemplo suo instruit præceptor bonus, ut à filiis piis impendatur cura parentibus; tamquam lignum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. *Chrysostomus* (homil. 84.) Itaque etiam Marcionis obstruit inverecundiam: si enim non genitus est secundum carnem, neque matrem habuit, cujus gratia tantam circa eam solam facit providentiam? Intuere autem qualiter cum crucifigeretur, universa imperturbate agebat, discipulo loquens de matre, prophetias implens, latroni bonam spem tribuens; antequam autem crucifigeretur, trepidans videtur: nam illic quidem naturæ imbecillitas demonstrata

est, hic autem virtutis superabundantia ostendebatur. Sed & nos per hoc erudit, si ante adversa conturbamur, non propterea desistere; (4) cum vero agonem ingressi fuerimus omnia sustinere ut facilia, & lævia. *Augustinus* (tract. 119.) Quia ergo matri, quam relinquebat, alteram pro se filium quodammodo providebat, cui hoc fecerit ostendit in hoc quod subditur: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.* Sed in qua sua Joannes matrem Domini accepit? Neque enim non ex eis erat qui dixerat ei *Matth. 19.*, *Eccè nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.* Suscepit ergo eam in sua, non prædia, quæ nulla propria possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat. *Beda.* Aliæ littera habet: *Accepit eam discipulus in suam:* quidam voluit in suam matrem; sed congruentius subauditur in suam curam.

(1) *Augustinus* (tract. 119.) Patiebatur hæc omnia qui apparebat homo, & ipse idem disponebat hæc omnia qui latebat Deus; unde dicitur: *Postea sciens quoniam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura;* id est quod Scriptura prædixerat *Psalm. 68.*, *Et in sitimica, potaverunt me aceto;* *dixit, Sitio;* tamquam diceret: *Hoc minus fecistis: date quod estis.* Judæi quippe ipsi erant acetum, degenerantes à vino Patriarcharum, & Prophetarum. *Vas ergo positum erat aceto plenum:* tamquam enim de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impletum cor habentes, velut spongia cavernosis quodammodo, a que tortuosis latibus fraudulentum; unde sequitur: *Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.* *Chrysostomus* (hom. 84.) Neque enim ex his quæ videbant facti sunt manuarii, sed sæviebant magis, & eum potabant, (5) condemnatorum pocula offerentes: propterea enim hyssopus appositus erat. *Augustinus* (ut supra.) Hyssopus autem, cum circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat. Christi humilitatem congruenter accipimus; quam circumdederunt, & se circumvenisse putaverunt: Christi namque humilitate mundamur. Nec moveat quomodo spongiam ori ejus potuerunt admoveere qui in cruce fuerat exaltatus à terra: sicut enim apud alios Evangelistas legitur, quod hic prætermisit, in arundine factum est, ut in spongia talis potus ad crucis sublimia levaretur. *Theophylactus.* Quidam vero hyssopum dicunt vocari arundinem: nam frondes habet arundini conformes.

(1) *Al. deest omnes.* (2) *Al. & de aliis Nicolai verborum consolationi opportunum.*

(3) *Corrigit*

(4) *Al. cum in agonem.* (5) *Al. condemnationem.*

Sequitur: *Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est.* Augustinus (tract. eod.) Quid nisi quod prophetia tanto ante praedixerat? Beda. Hic quaeri potest, quomodo hic dicitur, *Cum accepisset acetum*, cum alius Evangelista dicat (Matth. 27.), *Noluit bibere.* Sed hoc facile solvitur, quoniam non accepit ut biberet, sed ut quod scriptum erat imple-
ret. Augustinus (ubi supra.) Deinde quia nihil remanserat quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, sequitur: *Et inclinato capite tradidit spiritum*, peractis omnibus quae ut pe-
ragerentur expectabat, tamquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iteram sumendi eam. Gregorius 11. Moral. (cap. 3.) Spiritus autem hic pro anima ponitur: si enim alium spiritum quam animam Evangelista diceret, exeunte spiritu anima remansisset. Chrysostomus (hom. 84.) Non autem quoniam spiravit, inclinavit caput, sed quia inclinavit caput, tunc expiravit: per quae omnia indicavit Evangelista quoniam omnium Dominus ipse erat. Augustinus (tract. 119.) Quis enim ita dormit quando voluerit, sicut Jesus mortuus est quando voluit? Quanta speranda, vel pimentanda potestas est judicantis, si apparuit tanta morientis? Theophylactus. Tradidit autem Dominus spiritum Deo Patri, ostendens quod nequaquam sanctorum animae conversantur in turpulis; immo deveniunt ad manus Patris omnium; peccatoribus ad locum poenarum delatis dividit ad infernum.
(1) Chrysostomus (hom. 84.) Judaei qui camelum transglutiebant, culicem autem (1) collabant; cum tantam fuissent operari audaciam, de die diligenter ratiocinantur: unde dicitur: *Judaei ergo, quoniam parasceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sabbato.* Beda. Parasceve, id est preparatio, dicta (2) est sexta feria, quia eo die duplices sibi cibos filii Israel preparabant. *Erat enim magnus dies ille sabbati*, scilicet propter solemnitatem paschalem. Rogaverunt Pilatum, ut frangerentur crura eorum. Augustinus (tract. 120.) Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur ut morerentur, auferrentur ex ligno, ne pendentes in crucibus magnum diem festum sui diurni cruciatu horrere scelerent. Theophylactus. Sic enim jubebatur in lege non occidere solem in hominis supplicio: vel quia noluerunt in die festo tortores, aut homicidae censerī. Chrysostomus (hom. ead.) Vide autem qualiter valida est veritas: per eorum enim studia prophetia completur: unde subditur: *Venerunt er-*

go milites, & primi quidem frangerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo; ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non frangerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, Theophylactus. Ut Judaeis complacent, lanceant Christum, circa corpus exanime contumelias inferentes; sed contumelia in signum prodit: sanguinem enim de corpore extincto manare miraculosum est. Augustinus (tract. 120.) Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non diceret, *Latus ejus percussit, aut vulneravit*, sed *aperuit*, ut illic quodammodo vitae ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiae manaverunt, sine quibus ad vitam quae vere vita est, non intratur: unde sequitur: *Et continuo exivit sanguis, & aqua.* Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum: hoc & lavacrum praestat, & potum. Hoc pronuntiabat quod Noe in latere arce ostium facere iussus est, quo intrarent animalia quae non erant diluvio peritura, quibus praefigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de viri latere dormientis; & hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormivit, ut inde formaretur ei conjux per id quod de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviscunt! Quid isto sanguine mundius, quid isto vulnere salubrius? Chrysostomus (hom. 84.) Et quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ut ab ipsa bibiturus Christi costa, ita accedas. Theophylactus. Erubescant igitur qui vinum in sacris non limphant mysteriis; videntur enim non credere quod aqua de latere fluxerit. Potest tamen quis calumniose dicere, quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, & ideo sanguis effluxit; aqua vero manans inexpugnabile signum fuit; & ideo Evangelista subjungit: *Et qui vidit, testimonium perhibuit.* Chrysostomus (ibid.) Quasi dicat, non ab aliis audivit, sed ipse praesens vidit. *Et verum est testimonium ejus*; quod convenienter subjungit, convicium Christi enarrans, non magnum aliquid, & admirabile signum, ut sic suspectus sermo redderetur; sed ipse hoc dixit, haereticorum ora praeludens, & futura personans mysteria, & eum qui latebat in eis inspiciens thesaurum.

Sequitur: *Et ille scit quia vera dicit, ut & vos credatis.* Augustinus (tract. 120.) Scit enim qui vidit; cujus credat testimonio qui non vidit. Duo autem testimonia de Scripturis reddidit singulis rebus quas factas fuisse narravit. Nam quia dixerat: *Non frangerunt crura*

Jesu.

(1) Al. colliquabant. (2) Al. ex.

Jesu: subdidit: *Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo*: quod præceptum est eis qui celebrare pascha iussi sunt ovis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis umbra præcesserat. Item quia subjunxerat: *Unus militum lancea latus ejus aperuit*: ad hoc pertinet alterum testimonium quod subdit, dicens: *Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt*: ubi promissus est Christus in ea qua crucifixus est carne futurus. *Hieronymus*. (a) Hoc autem testimonium sumptum est de Zacharia.

(1) *Chrysostomus* (hom. 84.) Æstimans Joseph extinctum esse Judæorum furorem Christo crucifixo, cum fiducia accessit, ut deponendum funus procuraret: unde dicitur: *Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa. Beda*. Arimathæa, ipsa est Ramatha civitas Helcanæ, & Samuelis. Cælitus autem provisum est ut esset dives, (1) ut ad præsidem posset accedere; & ut esset justus, ut corpus Domini accipere mereretur: unde sequitur: *Ut tolleretur corpus Jesu, eo quod esset discipulus Jesu. Chrysostomus* (hom. ead.) Non ex duodecim, sed ex septuaginta: (2) quoniam nullus ex duodecim accesserit. Et si timorem Judæorum quis pro causa assumpserit, hic eodem detinebatur timore: unde dicitur: *Occultus autem propter metum Judæorum. Sed valde insignis erat, & Pilato notus: unde & gratiam accepit; & hoc est quod subditur: Et permisit Pilatus. Et sepelit de reliquo, non ut condemnatum, sed ut magnum quemdam, & mirabilem: unde subditur: Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Augustinus de Con. Evang.* (b) In extremo enim illo officio funeri exhibendo, minus curavit (3) de Judæis, quamvis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. *Beda*. Sedata enim utcumque eorum sævitia, eo quod se adversus Christum prævaluisset gaudebant, corpus Christi petiit: quoniam non videbatur causam discipulatus, sed pietatis venisse, ut funeri officium impenderet; quod homines non solum bonis, sed etiam malis solent impendere. Adjungitur autem ei & Nicodemus: unde sequitur: *Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Augustinus* (tract. 120.) Non ita distinguendum est, ut dicamus, *Primum ferens mixturam mirrhæ*, sed ut quod dictum est *primum*, ad superiorem sensum pertineat. Venerat enim ad Jesum Nicodemus nocte primum, quod idem Joannes narravit in prio-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. &*. (2) *Legit P. Nicolai*. Sed quomodo nullus ex duodecim accessit? (3) *Al. à Judæis*. (4) *Al. deest Christi*.

Ex edit. P. Nicol. (a) Præfatione in Pentatheucum. (b) Lib. 3. cap. 22. (c) *Chrysostomus* at supra.

ribus Evangelii sui partibus. Hic ergo intelligendum est, ad Jesum non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum, venisse autem postea, ut fieret audiendo discipulus (4) Christi. (c) Ferunt autem pigmenta, quæ maxime corpus apta sunt quam plurimum conservare, & non permittere cito subisci corruptioni; adhuc enim ut de nudo homine disponebant, sed tamen multam dilectionem demonstrabant. *Beda*. Notandum est autem, quod simplex unguentum fuerit: quia ex diversis aromatibus licentiam conficiendi non haberent.

Sequitur: *Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt eum linteis cum aromaticis, sicut mos est Judæis sepelire. Augustinus* (tract. 120.) In quo Evangelista admonuit in hujusmodi officiis quæ mortuis exhibentur, morem cujusque gentis esse servandum. Erat autem illius gentis consuetudo ut mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, ut diutius servarentur illæsa. *Augustinus de Con. Evang.* (Lib. 3. cap. 23.) Neque autem hic Joannes aliis repugnat: neque enim illi qui Nicodemum tacuerunt, affirmaverunt à solo Joseph Dominum sepultum, quamvis solius commemorationem fecerint: aut quia illi una sindone à Joseph involutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi, & alia lintea potuisse afferri à Nicodemo, & superaddi; ut verum narret Joannes, quod non uno linteo, sed linteis involutus sit: quamvis & propter sudarium quod capiti adhibebatur, & infirtas quibus corpus totum alligatum est, quia omnia de lino erant, etiam si una sindon ibi fuit, veracissime dici potuit: *Ligaverunt eum linteis*: lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino texuntur. *Beda*. Hinc Ecclesiæ consuetudo descendit, ut corpus Domini non in feris, & auro textis consecratur, sed in sindone munda. *Chrysostomus* (hom. 84.) Quia vero brevitate temporis urgebantur: non enim hora mortuo Christo, deinde accedentibus ad Pilatum, & deponentibus Christi corpus, vespera imminabat: ideo ponunt eum in proximo monumento: unde subditur: *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat*: quod dispensatione factum est, ne alterius alicujus, qui cum eo jaceret, æstimaretur resurrectio facta esse. *Augustinus* (tract. 120.) Sicut etiam in Mariæ Virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Theophylactus*. Per hoc etiam quod

14

no-

novum fuit sepulcrum, mystice datur intelligi quod per Christi sepulturam omnes innovamur, morie, & corruptione destructa. Attende etiam abundantiam pro nobis susceptæ paupertatis: nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, & nudus existens, à Joseph operitur.

Sequitur: *Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum. Augustinus* (ut supra.) Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cœnam putant Judæi Latine usitatis apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. *Chrysostomus* (hom. 84.) Propter quod non fuit sepulcrum, ut discipuli possent cum facilitate accedere, &

consideratores fieri eorum quæ eveniebant, propiâ existente loco, & ut sepulturæ testes essent etiam inimici custodientes sepulcrum, & ut falsus ostenderetur is qui de furto sermo. *Beda.* Mystice autem Joseph interpretatur aptus (1) pro acceptione boni operis; ad quod monemur ut corpus Domini digne percipere mereamur. *Theophylactus.* Nunc etiam quodammodo Christus apud avaros mortificatur in paupere famem patiente. Esto ergo Joseph, & tege Christi nuditatem non ferrel, sed (2) jugiter in tuo tumultu spirituali considerando reconde, cooperi, & misce myrrham, & aloem amaricantia, considerando vocem illam Matth. 25., Ite maledicti in ignem æternum, qua nihil amarius aestimo.

(1) *Al.* per acceptionem boni operis. *Legit autem Nicolai* interpretatur auctus per augmentum boni operis. (c) *Al.* deest jugiter.

C A P U T .XX.

(a) **U**Na autem sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & vidit lapidem revolutum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Jesus, & dixit illis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Curtebant autem duo simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum; & cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum; & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit, & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.

(b) Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fletet, inclinavit se, & prospexit in monumentum; & vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus Jesu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus est. Dicit eis Jesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; & ego eum tollam. Dicit ei Jesus, Maria, conversa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister. Dicit ei Jesus: Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

(c) Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis; & cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Thomas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.

(d) Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis. Venit Jesus

manus clausis, & stetit in medio; & dixit eis, Pax vobis; deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum; & non esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas; & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, Thomas, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

(a) **C**hrystostomus (hom. 84.): Quia jam transferat sabbatum, in quo implebatur a lege, non potuit Maria Magdalene quiescere, sed venit profundo diluculo, conlationem quamdam a loco sepulturæ invenire volens: unde dicitur: *Una autem Sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Venit quidem Maria Magdalene, sine dubio cæteris mulieribus quæ Domino ministraverant plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Joannes solam commemoraret, tacitis eis qui cum illa fuerant, sicut alii testantur. Augustinus super Joannem (tract. 120.) Una autem sabbati est quem jam diem dominicum propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Matthæus primam sabbati nominavit. Beda. Dicitur ergo *una sabbati*, hoc est altera, sive prima die post sabbatum. Theophylactus. Vel aliter. Hebdomadæ dies Judæi sabbatum nominabant, unam autem ex sabbati diebus primam. Futuri autem sæculi exemplar est hæc dies, quoniam futuri sæculi una dies est nequaquam nocte interpollata: Deus enim ibi Sol est, qui nunquam occidit. In hac igitur die Dominus resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro sæculo incorruptione induemur. Augustinus de Con. Ev. (Lib. 3. cap. 24.) Quod autem Marcus dicit cap. 16. Valde mane oriente jam Sole, non repugnat ei quod hic dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent*: die quippe surgente aliqua reliquæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait Marcus: Valde mane orto jam Sole, tamquam Sol ipse jam videretur super terram; sed potius, sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporis aliquid faciendum, Orto jam Sole, dicitur, id est de proximo adveniens in hæc partes. Gregorius (in hom. 22. in Evang.) Congruè autem dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent*: Maria enim auctorem omnium quem carne viderat, mortuum quærebat in monumento; & quia hunc minime invenit, furatam credidit.

Adhuc ergo erant tenebræ cum venit ad monumentum.

Sequitur: *Et vidit lapidem revolutum a monumento.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Jam ergo factum erat quod solus Matthæus commemorat de terræmotu, & lapide revolutum, conterritisque custodibus. Chryostomus (hom. 84.) Surrexit quidem Dominus, lapide, & signaculis (1) sepulcræ injacentibus. Quia vero oportebat, & alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, & ita creditur quod factum est. Hoc denique, & Mariam movit: videns enim lapidem sublatum non intravit, neque prospexit, sed ad discipulos ex multo amore cum velocitate ecurrit. Nondum autem de resurrectione noverat aliquid manifestum, sed putabat translationem corporis esse factam. Glossa. Et ideo ecurrit nuntiare discipulis, ut aut secum quærerent, aut secum dolerent; & hoc est quod sequitur: *Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat Jesus.* Augustinus (tract. 120.) Ita se commemorare solet, quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiarius diligebat.

Sequitur: *Et dixit eis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum.* Gregorius 3. Moral. (cap. 9.) Hoc autem dicens totum pro parte insinuat: solum quippe corpus Domini quæsitura venerat: & quasi totum Dominum sublatum deplorat. Augustinus (tract. 120.) Nonnulli autem codices (2) Græci habent: *Tulerunt Dominum meum*: quod videri dictum potest propensioræ caritatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habemus, non invenimus. (3) Chryostomus (hom. 84.) Evangelista vero non privavit mulierem hac laude, nec verecundum existimavit quod ab ea prius addicerent. Audientes ergo illi, cum multo studio monumento insunt. Gregorius (hom. 22. in Evang.) Illi autem præ cæteris ecurresunt qui præ cæteris amaverunt, videlicet Petrus, & Joannes: unde sequitur: *Exit ergo Petrus, & alii discipuli.*

(1) *Al* de sepulcro. (2) *Al* Græci etiam habent; & sic legit P. Nicolai. (3) *In editis, præter aliquæ Nicolai curavit, hic superflua repetitur Augustini sententia de Joanne superius expressa, sub his verbis: Discipulum autem quem diligebat Jesus, seipsum dicit, nam quippe ita commemorare solet quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiarius diligebat.*

lus, & venerunt ad monumentum. *Theophylactus*. Sed si quæras quomodo astantibus custodibus venerunt ad monumentum, rudis quæstio: quoniam postquam Dominus resurrexit, & una cum terræmotu affuit Angelus in sepulcro, recesserunt custodes; annuntiantes pharisæis. *Augustinus* (tract. 120.) Cum autem jam dixisset, *Venerunt ad monumentum*, regressus est, ut narraret quomodo venerunt, atque ait: *Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit prior ad monumentum*: ubi ostendit quod ipse prior venerit, sed tamquam de alio cuncta narrat. *Chrysostomus* (hom. 84.) Veniens autem considerat linteamina posita: unde sequitur: *Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina*. Nihil tamen ipse plus perscrutatus, sed desistit; & hoc est quod subbitur: *Non tamen introivit*. Petrus vero ut fervidus introiens universa inspexit diligenter, & amplius vidit: unde sequitur: *Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum*: quod erat resurrectionis signum. Neque enim, si quidem eum transtulissent, corpus ejus denudassent; neque si furati essent, hujus rei fuissent solliciti, ut levarent sudarium, & involverent, & ponerent in unum locum seorsum à linteaminibus; sed simpliciter ut se habebat suscepissent corpus. Ideo enim Joannes præmiserat quoniam sepultus est cum myrrha, quæ conglutinat corpori linteamina, ut non decipiari ab his qui dicunt eum furto sublatum esse. Non enim ita insensatus esset qui furaretur, ut circa rem superfluam tantum studium consumeret. Post Petrum autem & Joannes introivit: unde sequitur: *Tunc ergo introivit, & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit*. *Augustinus* (tract. 122.) Nonnulli putant hoc Joannem credidisse quod Jesus resurrexerit; sed quod sequitur, hoc non indicat. Vidit ergo inane monumentum, & credidit quod dixerat mulier: nam sequitur: *Nondum enim sciebant Scripturam quia oportebat eum à mortuis resurgere*. Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quando autem ab ipso Domino audiebant, quamvis apertissime diceretur, consuetudine tamen audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. *Gregorius* (in hom. 22. in Evang.) Hæc autem tam subtilis Evangelistæ descriptio à mysteriis

vacare credenda non est. Per Joannem juniorem, synagoga, per senioresem vero Petrum Ecclesia Gentium designatur: quia etsi ad Dei cultum est prior synagoga quam Ecclesia Gentium, ad usum tamen sæculi prior est multitudo Gentium quam synagoga. Cucurrerunt autem simul, quia ab ortu sui tempore usque ad occasum pari & communi via, etsi non pari, & communi sensu, gentilitas cum synagoga decucurrit. Venit synagoga prior ad monumentum, sed minime intrauit: quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione, ac passione dominica audivit; sed credere in mortuum noluit. *Venit autem Simon Petrus, & introivit in monumentum*: quia secuta posterior Ecclesia Gentium, Christum Jesum, & cognovit carne mortuum, & viventem credidit Deum. Sudarium autem capitis Domini cum linteaminibus non invenitur: quia caput Christi Deus, & divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione (1) disjuncta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam. Non solum autem separatim, sed involutum inveniri dicitur: quia lintei quo involvitur, nec initium, nec finis aspicitur. Celsitudo autem divinitatis (2) nec cœpisse, nec desinit. Bene (3) autem additur, *In unum locum*: quia in scissura mentium Deus non est, & illi ejus gratiam habere merentur qui se ab invicem per sectarum scandala non dividunt. Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi, potest & sudarii nomine intelligi labor Dei. (4) Sudarium ergo quod super caput ejus fuerat, seorsum invenitur, quia ipsa Redemptoris nostri passio longe à nostra passione disjuncta est; quoniam ipse sine culpa pertulit quod nos cum culpa toleramus; ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. Postquam autem intravit Petrus, ingressus est & Joannes, quia in fine mundi ad Redemptoris fidem etiam Judæa colligetur. *Theophylactus*. Vel aliter. Intellige Petrum activum, & promptum; Joannem vero contemplativum, & docilem (5) rerum divinarum habuisse peritiam. Plerumque autem prævenit contemplativus notitia, & docilitate; sed activus instantia fervoris, & sedulitate præcedit illius acumen, & prius inspicit divinum mysterium.

(b) *Gregorius* (in hom. 25. in Evang.) Maria autem Magdalene, quæ fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem laverat lacrymis maculas criminis; cujus mentem magna vis amoris accenderat, quæ à monumento Domini, etiam

(1) *Al.* divine disjuncta sunt. (2) *Al.* nec recipit esse. (3) *Al.* omittitur autem.

(4) *Addit Nicolajus ex Gregorio*; qui etsi semper quietus in se, atque immutabilis permanet, laborare se tamen denuntiat cuti duras hominum pravitates portat. (5) *Al.* erga rerum divinarum peritiam: sic habet Nicolajus.

discipulis recedentibus, non recedebat: dicitur enim: *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Augustinus* (tract. 121.) Idest, ubi habitabant, & unde ad monumentum cucurrerant. Viris autem redeuntibus infirmiore sexum in eodem loco fortior fugebat affectus: unde sequitur: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Idest, ante illum saxei sepulcri locum; sed tamen intra illud spatium quo jam ingressæ fuerant: hortus quippe illic erat. *Chrysostomus* (hom. 85.) Ne mireris autem quod Maria amare flebat ad sepulcrum, Petrus vero nihil tale passus est: compassibile enim est muliebri genus, & natura flebile. *Augustinus* (tract. 121.) Oculi igitur qui Dominum quæsierant, & non invenerant, lacrymis vacabant, amplius dolentes, quod fuerat ablatum de monumento quam quod fuerat occisus in ligno: quoniam magistri tanti, cujus vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Viderat autem cum aliis mulieribus Angelum sedentem à dextris super lapidem revolutum à monumento, ad cujus verba cum flecteret, prospexit in monumentum. *Chrysostomus* (hom. 85.) Magnum enim ad mitigationem est monumentum apparens. Vide denique eam, ut plus requiesceret, & inclinans se, & volens locum videre ubi jacuit corpus: unde sequitur: *Dum ego flecteret inclinavit se, & prospexit in monumentum. Gregorius* (hom. 25. ut supra.) Amanti enim semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris (1) intentionem multiplicat inquisitionis. *Augustinus* (tract. 121.) Nimum enim dolebat, nec suis, nec discipulorum oculis facile putabat esse credendum: an potius divino instinctu in animo ejus effectum est ut prospiceret? *Gregorius* (hom. 25. ubi supra.) Quæsit enim corpus, & minime invenit; perseveravit ut quæreretur: unde & contingit ut inveniret, actumque est ut desideria (2) dilata crescerent, & crescentia (3) caperent quod invenissent. Sancta enim desideria dilatione crescunt; si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt. Ista itaque, quæ sic amat, quæ se ad monumentum quod prospexerat, iterum inclinat: videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis: sequitur enim: *Et vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. Chrysostomus* (hom. 85.) Quia enim non erat excelsa mulieris mens, ut ex sudariis perciperet resurrectionem, Angelos videt in læto habitu, ut & ipsa à passione mitigetur. *Augustinus* (tract. 121.) Quid est autem quod unus ad caput, &

alter ad pedes sedebat? An, quoniam qui Græce Angeli dicuntur, Latine sunt nuntii, isto modo Christi Evangelium, velut à capite usque ad pedes, ab initio usque in finem signabant esse nuntiandum? *Gregorius* (hom. 25. in Evang.) Vel ad caput sedet Angelus cum per Apostolos prædicatur, quia in principio erat Verbum; & quasi ad pedes sedet, cum dicitur: *Verbum caro factum est*, supra 1. Possimus etiam per duos Angelos duo testamenta agnoscere, quæ dum pari sensu incarnatum, & mortuum, ac resurrexisse Dominum nuntiant, quasi testamentum prius ad caput, & testamentum posterius ad pedes sedet. *Chrysostomus* (ut supra.) Angeli autem apparentes nihil de resurrectione dicunt; sed patulam in eum qui de resurrectione est intrant sermonem. Quia enim mulier ultra consuetudinem præclarum habitum viderat, ne turbetur, audivit compassionis vocem: unde sequitur: *Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Angeli lacrymas prohibebant, & futurum quodammodo gaudium nuntiabant: ita enim dixerunt, Quid ploras? ac si dicerent, Plorare noli. Gregorius* (hom. eadem.) Ipsa enim sacra eloquia, quæ nos in lacrymas amoris excitant, easdem lacrymas consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem repromittunt. *Augustinus* (tract. 121.) At illa eos putans interrogasse nescientes, causas prodit lacrymarum: unde sequitur: *Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum. Dominum suum vocat Domini sui corpus exanime, à toto partem significans; sicut omnes confitemur Jesum Christum Filium Dei sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. Sequitur: Et nescio ubi posuerunt. Hæc erat causa majoris doloris, quia nesciebat quo iret ad consolandum dolorem. Chrysostomus* (hom. 85.) Nondum autem de resurrectione aliquid noverat, sed adhuc translationem imaginabatur. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Hic intelligendi sunt surrexisse Angeli, ut etiam stantes viderentur, sicut Lucas eos visos esse commemorat. *Augustinus* super Joann. (tract. 121.) Sed hora jam venerat qua id quod nuntiarum quodammodo fuerat ab Angelis flere prohibentibus, gaudium succederet flentibus: unde sequitur: *Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum. Chrysostomus* (hom. 85.) Sed quare ad Angelos loquens, & nondum ab eis aliquid audiens convertitur retrorsum? Mihi videtur quod hæc ea dicente, Christus post eam apparuit, & Angeli considerantes Dominatorem, & figura, & inspectione, & motu confestim ostenderunt quoniam Dominum viderunt; & hoc est quod mulierem converti retrorsum fecit. *Gregorius* (hom. 25. ut supra.) No-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) P. Nicolai legit intentionem. (2) Al. dilatata. (3) Al. causarent.

tandum etiam, quod Maria, quæ adhuc de Domini resurrectione dubitabat, conversa retrorsum est, ut videret Jesum: quia videlicet per eandem dubitationem suam quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse minime credebat. Sed quia amabat, & dubitabat; videbat, & non agnoscebat eum: unde sequitur: *Et vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus esset.* Chrysostomus (hom. 85.) Angelis enim ut dominator apparuit, mulieri vero non ita, ne eam ex prima visione stupefaceret: non enim oportebat eam repente ad excelsa reducere, sed paulatim.

Sequitur: *Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Gregorius* (ut supra.) Interrogatur doloris causa, ut augeatur desiderium, quatenus cum nominaret quem quæreret, in amorem ejus ardentius æstualet. Chrysostomus (hom. cit.) Et quia in communi figura apparuit, æstimavit eum hortulanum esse: unde sequitur: *Illa æstimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, ut ego eum tollam;* hoc est, si propter timorem Judæorum levasti eum, dicito mihi, & ego eum accipiam. Theophylactus. Timebat enim ne Judæi etiam in corpus sævirent exanime, & ideo volebat in alio loco incognito illud transponere. Gregorius (loco cit.) Forsitan autem nec errando hæc mulier erravit, quæ Jesum hortulanum credidit. An non ei spiritualiter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui vim semina virtutum virentia plantabat? Sed quid est quod viso eo quem hortulanum credidit, cui necdum dixerat quem quærebat, ait: *Domine, si tu sustulisti eum?* Sed vis amoris hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Postquam autem eam Dominus communi vocabulo appellavit ex sexu, & agnitus non est, vocat ex nomine: unde sequitur: *Dicit ei Jesus, Maria;* ac si dicat: *Recognosce eum à quo recognosceris.* Maria ergo, quia vocatur ex nomine, recognoscit auctorem, quia & ipse erat qui quærebatur exteius, & ipse qui eam interius, ut quæreret, docebat: unde sequitur: *Conversa illa, dicit eis: Rabboni, quod dicitur Magister.* Chrysostomus (hom. 85.) Sicut enim Judæis quandoque immanifestus erat, & præsens; ita & loquens cum volebat seipsum, notum faciebat. Qualiter autem conversam dicit, cum Christus ad eam loqueretur? Mihi videtur quod dicente ea, *Ubi posuisti eum,* conversa est ad Angelos, ut interrogaret cur stupefacti essent. Deinde Christus vocans eam, convertit eam ad seipsum, & per

vocem manifestum seipsum fecit. *Augustinus* (tract. 121.) Vel quia prius conversa corpore, quod non erat putavit, nunc (1) corde conversa quod erat agnovit. Nemo autem calumnietur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, & Jesum Magistrum: ibi enim honorabat hominem à quo beneficium postulabat, hic recolebat doctorem, à quo discernere humana, & divina discerebat. Aliter ergo (2) Dominum dixit: *Sustulerunt Dominum meum;* aliter autem, *Domine, si tu sustulisti eum.* Gregorius (ut supra.) Jam vero ab Evangelista non subditur quod mulier fecit, sed ex eo (3) innuitur quod audivit: sequitur (4) enim: *Dicit ei Jesus: Noli me tangere:* in his namque verbis ostenditur, quod Maria amplecti voluit ejus vestigia quem recognovit. Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur cum subjungitur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* *Augustinus* (tract. 121.) Sed si stans in terra non tangitur, sedens in Cælo quomodo ab homine tangetur? Qui certe antequam ascenderet discipulis suis se obtulit tangendum dicens: „*Palpate, & videre, quia spiritus carnem, & ossa non habet;*“ ut Lucas cap. 24. testatur. Quis autem tam sit absurdus ut dicat, eum à discipulis quidem, antequam ascendisset ad Patrem, se voluisse tangi, à mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad Patrem? Sed leguntur etiam scemina post resurrectionem, antequam ad Patrem ascenderet, tetigisse Jesum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalena, narrante Matthæo. Aut ergo hoc sic dictum est ut in illa scemina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quæ in Christum non credidit, nisi cum ascendisset ad Patrem; aut sic in se credi voluit Jesus, hoc est sic se spiritualiter tangi, quod ipse, & Pater unum sunt. Ejus quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrem qui sic in eo profecerit ut Patri agnoscat æqualem. Quomodo autem hæc non carnaliter adhuc in eum credebatur quem sicut hominem fiebat? *Augustinus* 1. de Trinit. (cap. 9.) Tactus autem tamquam finem facit notionis: ideoque volebat in eo esse finem interi cordis in se, ut hoc quod videbatur tantummodo putaretur. Chrysostomus (hom. 85.) Vel aliter. Volebat hæc mulier adhuc cum Christo esse, sicut & ante passionem, & præ gaudio nihil magnum excogitabat; quamvis caro Christi multo melior facta fuerit resurgendo. Ab hac ergo intelligentia eam abducens dixit, *Noli me tangere,* ut cum multa reverentia ei loquatur: unde nec discipulis apparet de reliquo cum eis conversans, ut reverentius ei attendant. Dicens (5) autem, *Nondum enim ascendi,* ostendit quoniam

(1) Al. omittitur corde (2) Al. dum dixit. (3) Al. invenitur. (4) Al. desit enim.
(5) Al. omittitur autem.

niam illuc properat, & festinat. Eum autem qui illuc debet abire, & non ultra cum hominibus conversari, non oportebat cum eadem videre mente qua & ante: & hoc manifestat consequenter dicens: *Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.* Hilarius 11. de Trinit. (antè med.) Inter cæteras impietates suas etiam hoc dicto Domini uti solent hæretici, ut per id quod Pater ejus Pater eorum est, & Deus ejus, Deus eorum est, in natura Dei non sit. Sed in forma Dei manens, formam servi assumpsit: & cum hoc ad homines in servi forma Christus Jesus loquatur, non ambigitur, quin Pater sibi ut cæteris sit ex ea parte qua homo est, & Deus sibi ut cunctis sit ex ea natura qua servus est. Denique hunc eundem sermonem coepit dicens: *Vade ad fratres meos.* Fratres autem ex carne sunt Deo; cæterum Unigenitus Deus (1) in unigeniti exceptione sine fratribus est. *Augustinus* (tract. 121.) Vel aliter. Non ait, Patrem nostrum, sed *Patrem meum, & Patrem vestrum.* Aliter ergo meum, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum, sed *Deum meum*, sub quo ego homo, & *Deum vestrum*, inter quos & ipsum mediator sum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Tunc ergo egressa est à monumento, hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem e fossam, & cum illa aliæ quas secundum Marcum invaserat tremor, & pavor, & nemini, scilicet aliorum, quidquam dicebant:

unde & hic dicitur: *Venit Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.* *Gregorius* (ubi supra.) Ecce humani generis culpa ibi absconditur unde processit: quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, à sepulcro mulier viris annuntiavit vitam, & dicta sui vivificatoris narrat quæ morriferi serpentis verba narraverat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Dum autem cum aliis veniret, tunc secundum Matthæum occurrit illis Jesus dicens, „Avete.“ Sic ergo colligamus Angelorum colloquutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, & etiam ipsius Domini: semel scilicet quando Maria hortulanum putavit, & iterum cum eis occurrit in via, ut eas repetitione firmaret: & sic venit Maria Magdalene annuntians discipulis, non solum ipsa, sed & aliæ quas Lucas commemorat. (2) *Beda.* Mystice autem Maria, quæ interpretatur domina, illuminata, illuminatrix, seu stella maris, significat Ecclesiam, quæ Magdalena, id est turrensis dicitur: nam Magdalon Græce Latine turris dicitur, propter illud quod dicitur in Psal. 60. „Factus est mihi turris fortitudinis.“ In eo autem quod hæc mulier discipulis Christum resurrexisse nuntiavit, omnes monentur, maxime quibus est commissum prædicandi officium, ut si quid ei cælitus revelatum fuit, studiose propinent.

(c) *Chrysostomus* (hom. 85.) Audientes discipuli quod Maria annuntiavit, consequens erat ut aut (3) discredere, aut credentes dolerent, quoniam

(1) Quatuor alias citatæ editiones omittunt in unigeniti exceptione. (2) Sic habent omnes à. o. bis collatæ Editiones: alia tamen omnino sub nomine *Beda* exhibet *P. Nicolai*; hæc autem, aliis non paucis præmissis, nomine *Glossæ* notat, & paulo aliter enuntiat quod de nomine Magdalon dicitur, quod etiam à *Beda* (apud quem tamen nihil tale occurrit) inter nomina Hebraica poni observat. Post verba itaque *Augustini*, sequentia subnectit. *Beda.* (scilicet super Matth. 27) Mystice autem, seu moraliter, occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum ster inchoantibus, præbendo auxilium ut ad salutem perpetuam pervenire queant. Duæ portò unius nominis, eisdemque devotionis & amoris foeminae (nempe Maria Magdalene, & altera Maria) quæ dominicum venerunt invisere sepulcrum, duas fidelium plebes (Judaicam scilicet, & Gentilium) designant, quæ uno ac simili studio passionem, & resurrectionem sui Redemptoris celebrare desiderant. Et super Marcum. Recte, mulier, quæ viris lugentibus lætitiæ dominicæ resurrectionis prima nuntiavit, à septem dæmonibus curata esse memofatur (id est ab universis vitiis liberata (ne quis digne poenitens de admissorum venia desperaret, videns eam subito in tantum culmen merito fidei ac dilectionis esse promotam ut Apostolis ipsis miraculum resurrectionis evangelizet: *Glossa* super Joanni. Per istam quæ per omnibus fuit sollicita videre Christi sepulcrum, significatur quælibet persona de cognitione veritatis divinæ valde sollicita, quæ per hoc talem assequi cognitionem promeretur. Et talis debet veritatem agnitam aliis nuntiare, sicut Maria discipulis nuntiavit, ne de abscondito talento debeat merito reprehendi. Et jam antea super Matth. Concessum vobis non est, hoc gaudium in occulto cordis tenere, sed similiter amantibus pandere. Item alibi. Mystice quoque Maria (quæ interpretatur domina, illuminata illuminatrix, stella maris) designat Ecclesiam, quæ Magdalena quoque, id est turrensis, dici potest: Magdalenim idem est Hebraice, quod Latine turris dicitur. Hoc autem nomen derivatum à turri, non immerito Ecclesiæ convenit, propter illud quod dicitur Psal. 60. „Factus est mihi turris fortitudinis.“ In eo autem, &c. (3) *Al.* discederent.

niam eos non reputavit dignos sua visione. Hæc igitur recogitantes neque per unam diem dimisit pertransire; sed ex eo quod sciebant jam suscitatum esse, videre sitientibus, & timidis existentibus, cum sero factum esset, ipsis astitit: unde dicitur: *Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum: Beda.* In hoc infirmitas Apostolorum monstratur, qui foribus clausis intus congregati resident propter timorem Judæorum, quorum metu fuerant prius dispersi: *Venit Jesus, & stetit in medio.* Ideo autem sero apparuit, quia consequens erat tunc maximè eos timidos esse. *Theophylactus.* Vel quia præstolabatur ut omnes convenirent. Ostiis vero clausis, ut ostendat quia eodem modo resurrexit adiacente lapidè super monumentum. *Augustinus* in serm. pasch. (a) Nonnulli autem de hac re ita moventur, ut pene periclitentur, afferentes contra miracula divina, præjudicia ratiocinationum suarum: sic enim disputant: Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulcro quod pependit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit? Si comprehendis modum, non est miraculum: ubi deficit ratio, ibi est fidèi ædificatio. *Augustinus* super Joan. (tract. 121.) Moli quidem corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit quo nascente virginitas maris inviolata permansit. *Chrysostomus* (ut supra.) Sed mirabile est qualiter phantasma eum non æstimarunt. Sed hoc fuit quia mulier præveniens, in eis multam fidem operata est. Sed & ipse per vitium manifestum se eis ostendit, & voce eorum fluctuantem mentem firmavit: unde sequitur: *Et dixit eis, Pax vobis;* idest, ne tumultuemini: in quo etiam commemorat verbum quod ante crucem dixerat, supra 14. *Pacem do vobis;* & rursus. *In me pacem habebitis. Gregorius.* (b) Et quia ad illud corpus quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, ostendit eis protinus manus, & latus: unde sequitur: *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus.* (c) Clavi enim manus fixerant, lancea latus aperuerat: ibi ad dubitantium corda sananda, vulnere sunt servata vestigia. *Chrysostomus* (homil. 85.) Et quia ante crucem eis dixerat supra 16. *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum:* hoc opere impletur: unde sequitur: *Gavisti sunt discipuli viso Domino. Augustinus* 22. de Civit. Dei (cap. 19.) Claritas, qua iusti fulgebant sicut sol in regno Patris sui, in Christi corpore, cum resurrexit, ab oculis dis-

cipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse credenda est (non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus) quando ille à suis ita deberet attendi ut posset agnosci. *Chrysostomus* (hom. ead.) Univerfa autem hæc eos ad fidem certissimam inducebant. Quia vero prælium inexpugnabile habebant ad Judæos, rursus eis pacem annuntiat: unde sequitur: *Dixit eis ergo iterum, Pax vobis. Beda.* Iteratio confirmatio est; sive ideo repetit, quia gemina est virtus caritatis, vel quia ipse est qui fecit utraque unum. *Chrysostomus* (ut supra.) Simul quoque demonstrat Crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristitia, & contulit omnia bona; & hoc est pax. Mulieribus autem supra annuntiatum est gaudium, quia in tristitiis illud genus erat, & hanc suscepit maledictionem, dicente Domino Gen. 4., *In dolore paries.* Quia ergo univèrsa prohibentia sunt destructa, & directa sunt omnia, de reliquo subdit: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Gregorius.* (d) Pater quidem Filium misit, qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit. Itaque dicitur: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos;* idest, ea caritate vos diligo, cum inter scandalum persecutorum mitto, qua me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones facit. *Augustinus* (tract. 121.) Æqualem autem Patri Filium novimus: sed hic verba mediatoris agnosimus. Medium quippe se ostendit dicendo: *Ille me, & ego vos. Chrysostomus* (hom. cit.) Sic igitur elevavit eorum animum, & ab his quæ facta sunt, & à dignitate mittentis; & non adhuc deprecario ad Patrem fit, sed sua auctoritate dat eis virtutem: unde sequitur: *Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum. Augustinus* 4. de Trinit. (cap. 20.) Flatus ergo ille corporeus substantia Spiritus Sancti non fuit, sed demonstratio per congruam significationem non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedere Spiritum Sanctum. Quis enim dementissimus diceret alium fuisse Spiritum, quem sufflans dedit, & alium quem post ascensionem suam misit? *Gregorius* (hom. 26. in Evang.) Cur autem prius in terra discipulis datur, postmodum de cælo mittitur? nisi quod duo sunt præcepta caritatis, dilectio videlicet Dei, & dilectio proximi. In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus; ex cælo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est caritas, & duo præcepta; ita unus est Spiritus, & duo data: prius à consistente Domino in terra, postmodum datur ex cælo, quia proximi amore discitur. qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. *Chrysostomus* (ubi

EX EDIT. P. NICOL. (a) Non occurrit expresse, sed aliquid simile serm. 110. & 150. de tempore. (b) Hom. 26. in Evang. (c) *Augustinus* ut supra. (d) Item ut supra.

(ubi supra.) Quidam autem dicunt quoniam non Spiritum dedit, sed aptos eos ad susceptionem Spiritus per insufflationem construxit. Si enim Angelum videns Daniel excessum mentis passus est, quid ineffabilem illam gratiam suscipientes passus essent, nisi discipulos suos primitus instruxisset? Nequaquam autem quis peccabit, dicens, tunc suscepisse eos quamdam potestatem spiritualis gratiæ, non ut mortuos suscitent, & miracula faciant, sed ut dimittant peccata: unde sequitur: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt eis.* Augustinus (tract. 121.) Ecclesiæ caritas, quæ per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit; eorum autem qui non sunt ejus participes, tenet: ideo postquam dixit: *Accipite Spiritum Sanctum*, continuo de peccatorum remissione, & retentione subjecit. Gregorius (hom. 26. ut supra.) Sciendum vero est, quod hi qui prius Spiritum Sanctum habuerunt, ut & ipsi innocenter viverent, & in prædicatione quibusdam prodesse, idcirco hunc post resurrectionem Domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. Libet ergo intueri, illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ sint perducti. Ecce non solum de seipsis securi fiunt, sed etiam principatum superni judicii fortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam vero relaxent. Horum nunc in Ecclesia Episcopi locum tenent, & solvendi, ac ligandi auctoritatem suscipiunt qui gradum regiminis fortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, judex fiat vitæ alienæ. Chrysostomus (homil. 85.) Sacerdos enim eisi propriam bene dispensaverit vitam, aliorum vero non cum diligentia curam habuerit, cum perniciosus in geheunam vadit. Scienter igitur periculi magnitudinem, multam tribuite eis devotionem, etiam si non valde nobiles fuerint. Non autem justum est ab his qui in principatu subjiciuntur judicari. Et si vita eorum fuerit valde detractabilis, in nullo læderis in his quæ sunt eis commissa à Deo: non enim sacerdos, sed neque Angelus, aut Archangelus operari aliquid potest in his quæ sunt data à Deo; sed Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus omnia dispensant, sacerdos autem suam linguam, & manum tribuit: non enim justum esset, propter alterius malitiam circa symbola nostræ salutis lædi eos qui ad fidem veniunt. Omnibus autem S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) In quatuor jam citatis exemplis omittitur vel dubius. (2) Al. grossissimæ. (3) Al. grossior, iam infra grossissimum. (4) Nicolai legit quia plus Thomas quæsit.

tem discipulis congregatis, solus Thomas deficiebat à dispersione quæ jam facta erat: unde dicitur: *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Jesus.* Alcuinus. Didymus Græce, Latine geminus, (1) vel dubius, propter dubium cor in credendo; Thomas abyssus, quia altitudinem divinitatis certa fide penetravit. Gregorius (ut supra.) Non autem casu gestum est ut electus ille discipulus tunc deesset: egit namque miro modo superna clementia ut discipulus dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit: quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur. Beda. Quæri autem potest quare hic Evangelista tunc Thomam defuisse dicat, cum Lucas scribat quod duo discipuli euntes in Emaus, reversi in Hierusalem invenerunt undecim congregatos. Sed datur intelligi quoddam fuisse intervallum, quo ad horam Thomas egressus sit, & Jesus veniens in medio eorum stetit. Chrysostomus (hom. 86.) Sicut autem simpliciter, & qualitercumque credere, facilitatis est; ita multum investigare est (2) crassissimæ mentis; & propter hoc Thomas accusatur: Apostolis enim dicentibus, quoniam *vidimus Dominum*, non credidit, non tantum illis discredens, quantum rem putans impossibilem esse: unde sequitur *Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus: Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Aliis enim (3) crassior existens eam quæ est per sensum crassissimum, scilicet tactum, quærebat fidem, & neque oculis credebat: unde non sufficit ei dicere, *Nisi videro*, sed addidit: *Et mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.*

(d) Chrysostomus (hom. 86.) Considera dominatoris clementiam, qualiter & pro una anima ostendit seipsum vulnera habentem, & accedit, ut salvet unum. Et nimirum discipuli annuntiantes, digni erant fide, & ipse promittens, sed tamen (4) quia solus Thomas quæsit, neque hoc eum privavit Christus. Non autem statim ei apparuit, sed post dies octo, ut in medio à discipulis admonitus accendatur in majus desiderium, & fidelior fieret in futurum: unde dicitur: *Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis. Venit Jesus ja-*

nus clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis. Augustinus in ser. de pas. (a) Quæris á me, & dicis: Si per ostia clausa intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo: Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Sed fecit illud Dominus tanquam Dominus: numquid igitur, quia resurrexit, destitit esse Dominus? Chrysostomus (hom. 86.) Stat itaque Jesus, & non expectat á Thoma interrogari; sed ut ostendat quoniam cum loquebatur ad condiscipulos, aderat, eisdem verbis usus est. Et primo quidem increpat, vel impropere: unde sequitur: *Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* Secundo autem erudit dicens: *Et noli esse incredulus, sed fidelis.* Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequam Spiritum Sanctum acciperent; postea autem non, sed firmi erant de reliquo. Dignum autem est quærere qualiter corpus incorruptibile typos habebat clavorum. Sed ne tumultueris: condescensionis enim erat ut discerent quoniam ipse erat qui crucifixus fuerat. Augustinus de Symbolo. (b) Possent autem, si vellet, de corpore suscitato, & clarificato omnem maculam cujuslibet cicatricis abstergere; sed sciebat quare cicatrices in suo corpore reservaret. Sicut enim demonstravit Thomæ non credenti, nisi tangeret, & videret; ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua: non quod eis dicat sicut Thomæ, *Quia vidisti, credidisti; sed ut convincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixistis; videtis vulnera, quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos, & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis.* Augustinus 22. de Civ. Dei (cap. 20.) Nescio autem quomodo etiam sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt; & fortasse videbimus: non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata, & ablata sunt membra; sine ipsis membris in resurrectione erunt mortuorum, quibus dictum est Luc. 21. „Capillus „capitis vestri non peribit.“ Sed si hoc decebit in illo novo sæculo, ut indicia gloriosorum vulnerum in illa immortalī carne cernantur; ubi membra, ut præciderentur, percussa, vel secata sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis, apparebunt. Quamvis igitur omnia quæ acciderant corpori vitia

tunc non erunt, non sunt tamen appellanda vitia, sed virtutis indicia. Gregorius (in homil. 26. ut supra.) Palpandam autem carnem Dominus præbuit, quam clausis januis introduxit: qua in re duo mira, & juxta humanam rationem valde sibi contraria ostendit, dum post resurrectionem corpus suum incorruptibile, & tamen palpabile demonstravit. Nam & corrupti necesse est quod palpatur; & palpari non potest quod non corrumpitur. Et incorruptibilem se ergo, & palpabilem demonstravit, ut profectò post resurrectionem esse ostenderetur corpus suum & ejusdem naturæ, & alterius gloriæ. Gregorius 14. Moral. (cap. 31. vel in nov. codd. 39.) Corpus etiam nostrum in illa resurrectionis gloria erit quidem subtile per effectum spiritualis potentia, sed palpabile per veritatem naturæ: non autem, sicut Eutichius scripsit, impalpabile, & ventis, æreque subtilius. Augustinus (tract. 121.) Videbat autem Thomas, tangebaturque hominem & confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebatur; sed per hoc quod videbat, atque tangebatur, illud jam remota dubitatione credebat: unde sequitur: *Respondet Thomæ, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus.* Theophylactus. Qui prius infidelis fuerat, post lateris tactum, optimum se Theologum ostendit: nam duplicem naturam unicamque hypostasim Christi edisseruit: dicendo enim, *Dominus meus*, humanam naturam; dicendo vero, *Deus meus*, divinam confessus est, & unum, & eundem Deum, & Dominum.

Sequitur: *Dicit eis Jesus: Quia vidisti me, credidisti.* Augustinus (tract. eod.) Non ait, *Tigisti me, sed vidisti me;* quoniam generalis quodammodo est sensus visus: nam & per quatuor alios sensus nominari solet, velut cum dicimus: *Audi, & vide quam bene sonet; olfac, & vide quam bene oleat; gusta, & vide quam bene sapiat; tange, & vide quam bene caleat.* Unde & hic Dominus dicit: *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas.* Quid aliud ait quam *tange, & vide?* Nec tamen ille oculos habebat in digito. Ergo sive intuendo, sive etiam tangendo, hoc ait: *Quia vidisti me, credidisti.* Quamvis dici possit non ausum fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum. Gregorius (hom. 26. in Evang.) Sed cum Apóstolus dicat Hebr. 11. „Fides est substantia „sperandarum rerum, argumentum non apparentium;“ profectò liquet quia quæ apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei di-

citur: *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit: hominem vidit, & Deum confessus est. Lætificat autem valde quod sequitur: *Beati qui non viderunt, & crediderunt:* in qua sententia nos specialiter significati sumus, qui eum quem carne non vidimus, mente retinemus; si tamen fidem nostram operibus sequimur: ille enim vere credit qui exercet operandum quod credit. *Augustinus* (tract. 121.) Præteriti autem temporis usus est verbis, tanquam ille qui id quod erat futurum, in sua noverat prædestinatione jam factum. *Chrysostomus* (hom. 86.) Cum ergo aliquis nunc dixerit: Utinam in temporibus illis fuisset, & vidissem Christum miracula facientem: excogitet: *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* *Theophylactus.* Exprimunt autem & hic discipulos qui nec plagas clavorum, nec latus palpantes crediderunt. *Chry-*

sofomus (hom. cit.) Quia vero Joannes pauciora aliis Evangelistis dixerat, subjungit: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.* Sed nec alii omnia dixerunt, sed quæ erant sufficientia attrahere ad finem audientes. Mihi autem videtur hic dicere ea quæ post resurrectionem sunt signa; & ideo dicit: *In conspectu discipulorum suorum,* cum quibus solis post resurrectionem conversatus est. Deinde ut discas quoniam non solum discipulorum gratia signa fiebant, induxit: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei:* communiter ad humanam naturam loquens: & ut ostendat quoniam non illi cui creditur, sed nobis ipsi utile est credere, subdit: *Et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus,* idest per Jesum, ipse autem est vita.

CAPUT XXI.

(a) **P**OSTEA manifestavit se iterum Jesus ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Chana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei, Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in navim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Jesus in litore; non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. Dicit ergo eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei, Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, & invenientis. Miserunt ergo, & jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dixit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus, Petro Dominus est. Simon Petrus, cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autem discipuli navigio venerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Ut ergo descenderunt in terra, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Jesus: Afferre de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus: & cum tanti essent, non est scissum rete.

(b) Dicit eis Jesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Jesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis.

(c) Cum ergo prandissent, dixit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quis amo te. Dicit ei; Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio. Amas me? & dixit ei: Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas.

(d) Amen amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas. Dum autem fueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum.

(e) Et cum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me. Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Jesus sequentem, qui & recubuit in coena super pectus ejus, & dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres: quia discipulus

Ille non moritur. Et non dixit ei Jesus, Non moritur; sed Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?

(f) Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus quia verum est testimonium ejus. Sunt autem & alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.

(a) **A**ugustinus (tract. 122.) Quod immediate Evangelista præmiserat, veluti hujus libri indicat finem; sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestaverit Dominus ad mare Tiberiadis: unde dicitur: *Postea manifestavit se Jesus iterum ad mare Tiberiadis. Chrysostomus* (hom. 86.) Dicit autem, *Postea*, quia non continue cum eis ambulabat, ut antea; dicit etiam, *Manifestavit se*, quia non videretur nisi condescenderet: quia incorruptibile erat corpus. Loci autem meminit, ostendens quoniam plurimum timoris eis Dominus abstulerat, (1) ut de reliquo ipsi longe à domo procedant, non ultra in domo conclusi; sed in Galilæam ierant, periculum declinantes Judaicum. *Beda.* More autem solito Evangelista prius retulit causam, deinde quemadmodum res gesta sit enarrat; unde sequitur: *Manifestavit autem sic. Chrysostomus* (hom. ead.) Quia vero neque Dominus cum eis continue erat, neque Spiritus datus erat, neque aliquid tunc erat eis commissum, neque aliquid habebant agere, artem piscationis tractabant: unde sequitur: *Manifestavit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Chana Galilææ, qui scilicet vocatus est à Philippo, & filii Zebedæi, scilicet Jacobus, & Joannes, & alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Gregorius* in hom. (in Evang. 24. Quærit potest cur Petrus, qui piscator ante conversionem fuit, post conversionem ad piscationem reddit; cum veritas dicat Luc. 9. „ Nemo mittens manum ad aratrum, & „ respiciens retro, aptus est regno Dei. “ *Augustinus* (tract. 122.) Quod si fecissent discipuli, defuncto Jesu, priusquam resurrexisset à mortuis, putarem eos illa quæ animos eorum occupaverat desperatione fecisse. Nunc vero post eum sive de sepulcro redditum vivum, post inspecta vulnerum loca, post acceptum ejus insufflatione Spiritum Sanctum, subito fiunt sicut fuerant, non hominum, sed piscium piscatores. Respondendum est ergo, non eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victum necessarium quærere, sui Apostolatus integritate servata, si quando unde viverent aliud non haberent. Si enim beatus Paulus ea potestate, quam pro-

fecto cum cæteris Evangelii prædicatoribus habebat, non cum cæteris uteretur, sed stipendio suo militaret, ne Gentes à nomine Christi penitus alienas, doctrina ejus quasi venalis offenderet, aliter educatus, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus gravaretur auditor; quanto magis beatus Petrus, qui jam piscator fuerat, quod noverat fecit, si ad præsens illud tempus, aliud unde viveret non invenit. Sed respondebit quispiam: Et cur non invenit, cum Dominus promiserit dicens Matth. 6. „ Quærite primum „ regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis? “ Prorsus etiam Dominus quod promisit implevit: nam quis alius pisces qui caperentur apposuit, qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua cogentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum? *Gregorius* (in hom. 84. ut supra.) Negotium ergo quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit: unde post conversionem suam ad piscationem Petrus rediit; Matthæus vero ad telonii negotium non resedit. Sunt enim pleraque negotia quæ sine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum inclinant, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurrat. *Chrysostomus* (hom. 84.) Alii autem discipuli sequebantur Petrum: unde dicitur: *Dicunt ei: Venimus & nos tecum*: colligati enim de reliquo sibi invicem erant. Simul volebant piscationem videre. Sequitur: *Et exierunt, & ascenderunt in navim.* In nocte autem piscabantur, quia adhuc formidolosi erant. *Gregorius* (ubi sup.) Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, ut veniente magistro fieret admiratio nis magna sublimitas: unde sequitur: *Et illa nocte nihil prendiderunt. Chrysostomus* (hom. 86.) Laborantibus autem, & afflictis discipulis assistit Jesus: unde sequitur: *Mane factò stetit Jesus in littore; non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est.* Non enim seipsum, mox eis ostendit; sed voluit & allocutionem cum eis inire; & primo loquitur eis humanus: nam sequitur: *Dicit eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis?* Hoc autem dicit, quasi ab eis aliquid

(1) Reponit Nicolajus ex Græco textu: ut de reliquo ipsi longe à domo procedant: non enim ultra in domo conclusi erant, sed in Galilæam ierant, &c.

emere vellet. Ut autem timuerunt, eis signum ostendit; per quod cognoscerent: sequitur enim: *Dixit eis: Mittite in dexteram navigii rete, & invenientis.* Multa autem consequenter facta sunt: quorum primum est, multos pisces esse comprehensos: unde sequitur: *Miserunt ergo, & jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.* Sed in Christi cognitione Petrus, & Joannes suos proprios modos ostenderunt. Joannes enim perspicacior erat, & ideo primo cognovit Christum: unde sequitur: *Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus, Petro, Dominus est.* Beda. Hoc indicio sicut sæpe, ita & hic suam demonstrat personam. Cognovit autem primus Dominum sive miraculo istius piscationis, sive sono præcognitæ vocis, sive primæ reminiscens piscationis. *Chrysostronus* (hom. cit.) Petrus autem ferventior erat, & ideo promptius venit ad Christum: sequitur enim: *Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus.* Beda. Dicitur autem Petrus nudus fuisse ad comparationem cæterorum vestimentorum quibus uti solebat; sicut solemus dicere cum aliquem simplici vestimento videmus indutum: Quare nudus incedis? Sive potest intelligi quod more piscatorum studio piscandi nudus inceserit. *Theophylactus.* Quod vero se præcinxit Petrus, pudoris est signum; præcinxit autem se lineo amictu, quem Fœnices, & Tyrii piscatores circumvolvunt sibi, cum nudi sunt, (1) sive etiam cæteris indumentis apponunt. Beda. Eodem autem ardore quo & multa alia fecerat, venit ad Jesum: unde sequitur: *Et misit se in mare; alii autem discipuli navigio venerunt.* Non tamen intelligendum est Petrum super fluctus venisse, sed aut natando, aut pedibus propriis, quia erat prope terram: sequitur enim: *Non longe enim erant à terra, sed quasi cubitis ducentis.* *Glossa.* Interpositio est: sequitur enim: *Trahentes rete piscium:* ut sit ordo litteræ: *Alii discipuli navigio venerunt trahentes rete piscium: non longe enim &c.* *Chrysostronus* (hom. 86.) Deinde aliud signum ponitur cum subditur: *Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.* Non enim adhuc ex materia superposita operatur, sed ad id quod est mirabilius ducit signa, ostendens quoniam & ex subjecta materia ante crucem miracula faciebat propter quamdam dispensationem. *Augustinus* (tract. 122.) Non autem hic est intelligendum, & panem fuisse prunis superpositum; sed quasi diceret: Viderunt prunas positas, & piscem superpositum prunis; & vide-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. omittitur Sive. Nicolai legit sive vestiti, etiam &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Theophylactus.

runt panem. (a) *Chrysostronus* (hom. eadem.) Ut autem ostenderet non esse phantasma quod factum est, jubet ex piscibus ab eis captis afferri: sequitur enim: *Dicit ei Jesus: Afferte ex piscibus, quos prendidistis nunc.* Deinde & aliud signum fuit quod ex multitudine piscium rete non est scissum: unde sequitur: *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete ad terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus: & cum tanti essent, non est scissum rete.* *Augustinus* (tract. 122.) Mystice autem in captura piscium commendavit Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione mortuorum. Et ad hoc commendandum valet quod tanquam finis est interpositus libri, quod esset etiam secururæ narrationis quasi proœmium. Quod autem septem discipuli fuerunt in illa piscatione, suo septenario numero finem significat temporis: universum quippe septem diebus volvitur tempus. *Theophylactus.* Cum autem nox erat, ante solis Christi præsentiam Prophetæ nihil ceperunt: quia etsi unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idolatriam labebatur. *Gregorius* (in homil. 24. in Evang.) Quæri autem potest cur discipulis in mare laborantibus, post resurrectionem suam in littore steterit qui ante resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulavit. Sed mare præsens sæculum significat, quod se causarum tumultibus, & undis vitæ corruptibilis illidit; per soliditatem autem littoris perpetuitas quietis æternæ figuratur. Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mare laborabant; quia autem Redemptor noster jam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. *Augustinus* (tract. 122.) Litus etiam finis est maris, & ideo finem significat sæculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine sæculi futura sit, ita Dominus alia piscatione significavit Ecclesiam qualiter nunc sit: unde ibi Jesus non stabat in littore, sed ascendens in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum: In alia piscatione non mittuntur retia in dexteram, ne solos significant bonos, nec in sinistram, ne solos malos; sed indifferenter, „ La- xate “ inquit Luc. 5. „ retia vestra in capturam, “ ut permixtos intelligamus bonos, & malos; hic autem, *Mittite*, inquit, *in dexteram navigii rete*, ut significaret eos qui stabant ad dexteram solos bonos. Illud fecit initio prædicationis suæ, hoc post resurrectionem suam: hinc ostendens illam capturam piscium bonos, & malos significare, quos nunc habet Ecclesiā istam.

istam vero tantummodo bonos, quos habebit in æternum, completa in fine hujus sæculi resurrectione mortuorum. Illi autem qui pertinent ad resurrectionem vitæ, idest ad dexteram, & inter christiani nominis retia defiguntur, non nisi in littore, idest in fine sæculi, cum resurrexerint apparebunt; ideo non valuerunt sic trahere retia ut in navem refunderent quos ceperant pisces, sicut de aliis (1) factum est. Habet autem istos dexteros Ecclesia post finem vitæ hujus in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad litus rete perveniat. Quod (2) autem in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco ducentis cubitis, (3) tanquam centum, & centum, existimo figuratum, propter utriusque generis electos, & circumcisionis, & præputii. *Beda*. Vel per ducentos cubitos gemina caritatis virtus exprimitur: per dilectionem enim Dei, & proximi Christo appropinquamus. Piscis autem assus, est Christus passus: ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostræ noctis; & qui nobis factus est piscis humanitate, extiit nobis panis, nos reficiens sua divinitate. *Gregorius* (hom. 24. ut supra.) Petro autem sancta Ecclesia est commissa; ipsi specialiter dicitur: *Pasce oves meas*. Quod ergo postmodum aperitur in voce, nunc significatur in opere. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, quia stabilitatem æternæ patriæ fidelibus ostendit. Hoc egit verbis, hoc epistolis, hoc agit quotidie miraculorum signis. Sed cum rete magnis piscibus plenum dicitur, additur & quantitas; & hoc est quod subditur: *Plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus*. *Augustinus* (tract. 122.) In alia piscatione numerus piscium non exprimitur, tanquam illud ibi fiat quod prædictum est per Prophetam. *Psal. 39.* „ Annuntiavi, & locutus sum; multiplicati sunt super numerum: „ hic vero certus est numerus: cujus reddenda est ratio. Numerus enim qui legem significat decem est propter decalogum. Cum autem accedit ad legem gratiæ, idest ad litteram spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius: septenario quippe numero significatur Spiritus Sanctus, ad quem sanctificatio proprie pertinet. Primum enim in lege sonuit sanctificatio in die septima. *Esaias* etiam Prophetam eum commendat opere, vel munere septenario. Cum itaque legis denario Spiritus Sanctus per septenarium numerum accedit, fiunt decem & septem, qui numerus ab uno usque ad seipsum computatis omnibus crescens ad centum quinquaginta tres pervenit. *Gregorius* (hom. 24. in Eváng.) Ducamus etiam per trigonum decem & septem,

veniunt quinquaginta unum. In quinquagesimo autem anno cunctus populus ab omni operatione quiescebat. Sed vera requies in unitate est: ubi enim scissura divisionis est, vera requies non est. *Augustinus* (ut supra.) Non ergo tantummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur æternam, sed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes hoc numero figurantur: qui etiam numerus ter habet quinquagenarium numerum, & insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem, & unius adjectione completur. Unus autem additur, ut eos significet esse unum. Non autem frustra dictum est quod erant magni. Cum enim dixisset Dominus *Matth. 5.* „ Non veni solvere legem, „ sed implere, „ daturus Spiritum, utique per quem lex posset impleri, paucis verbis interpositis ait ibidem: „ Qui fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. „ In prima autem piscatione rete propter significanda schismata rumpebatur; (4) hic vero, quoniam in illa summa pace sanctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad Evangelistam consequenter dicere: *Et cum tanti essent*, idest tam magni, *non est scissum rete*, tanquam illud respiceret ubi scissum est, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum.

(b) *Augustinus* (tract. 123.) Peracta piscatione Dominus eos ad prandium vocat: unde dicitur: *Dicit eis Jesus: Venite, prandete*. *Chrysostomus* (hom. 86.) Hic quidem non dicit quod comedit cum eis; sed *Lucas* hoc dicit. Hoc autem fiebat, non ut natura indigente cibis de reliquo, sed condescensione ad demonstrationem resurrectionis facta. *Augustinus* 13. de Civ. Dei (cap. 32.) Corpora autem iustorum quæ in resurrectione futura sunt, neque ligno vitæ indigent, quo fiat ut nullo morbo, vel senectute inveterata moriantur, neque ullis aliis corporalibus nutrimentis, quibus esuriendi, atque sitiendi qualicumque molestia devitetur: quoniam cerro, & inviolabili munere immortalitatis induentur, ut non nisi velint, possibilitate, non necessitate vescantur: non enim potestas, sed egestas edendi; & bibendi talibus corporibus auferetur; sicut & Salvator noster post resurrectionem jam quidem in spiritali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indigentia, sed ea qua & hoc poterat potestate.

Sequitur: *Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus est*; ac si diceretur: *Augustinus* super Joann. (tract. eodem) Nemo audebat dubitare quod ipse

(1) *Al.* dictum est. (2) *Al.* deest autem. (3) *Al.* tantum. (4) *Al.* hæc vero.

ipse esset: tanta enim erat evidentia veritatis ut eorum non solum negare, sed nec dubitare quidem ullus auderet: quoniam si quisquam dubitaret, utique interrogaret. *Chrysostomus* (homil. citat.) Vel hoc dicit, quia de reliquo non similiter confidebant ei loqui ut prius; sed cum silentio, & reverentia multa sedebant attendentes in eum; & formam quidem alteratam videntes, & multa admiratione plenam, valde stupefacti volebant interrogare. Sed formido in hoc quod sciebant quod Dominus est, detinebat interrogationem, & solum comedebant quæ eis dabat (1) cum priori potestate. Hic autem non respicit in cælum, neque humana illa facit, ostendens quoniam condescensionis gratia fiebat; unde subditur: *Et venit Jesus, & accepit panem, & dabat eis, & pisces similiter.* *Augustinus* (tract. 123.) Mystice autem piscis assus, Christus est passus: ipse est & panis qui de cælo descendit; (2) huic incorporatur Ecclesia ad participandum beatitudinem sempiternam: propter hoc dictum est: *Afferite de piscibus quos prendidistis nunc*: ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest in hoc loco nostra universitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare nossemus, & eidem beatitudine sociari. *Gregorius* (homil. 24. in Evang.) Per hoc etiam quod (3) cum septem discipulis ultimum convivium celebrat, eos tantummodo quid septiformi gratia Sancti Spiritus pleni sunt, futuros secum in æterna refectioe denuntiat; septem quoque diebus omne hoc tempus evolvitur, & sæpe septenario numero perfectio designatur. Illi ergo ultimo convivio de præsentia veritatis epulantur qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt. *Chrysostomus* (hom. 86.) Quia vero non continuo cum eis conversabatur, neque similiter ut prius, subdit Evangelista dicens: *Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis.* *Augustinus* (ut supra.) Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus; idest, primo die eum resurrexisse, & post octo, quando Thomas vidit, & credidit, & hoc die quando hoc de piscibus fecit, & deinde quoties voluit, usque ad diem quadragesimum quo ascendit in cælum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 26.) Invenimus autem apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum esse post re-

surrectionem. Semel ad monumentum à mulieribus; iterum eisdem regredientibus à monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in castellum; quinto pluribus in Hierusalem, ubi non erat Thomas; sexto ubi vidit eum Thomas; septimo ad mare Tiberiadis; octavo omnibus undecim in monte Galilææ secundum Matthæum; nono ut dicit Marcus, novissime recumbentibus, quia jam non erant in terra cum illo convivaturi; decimo ipso die ascensionis, non jam in terra, sed elevatum in nube.

(k) *Theophylactus*. Finito prandio, commisionem ovium mundi Petro commendat, (4) non aliis: unde dicitur: *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Augustinus* (tract. 123.) Sciens Dominus interrogat: sciebat enim Dominus quod non solum eum diligeret, verum etiam quod plus omnibus eum diligeret Petrus. *Alcuinus*. Dicitur autem Simon Joannis, idest filius Joannis carnalis patris. Mystice autem Simon obediens, (5) Joannes gratia; & merito hoc nomine vocatur, idest obediens gratiæ Dei, ut ostendatur, quod ardentiori eum caritate amplectitur, non meriti humani, sed divini esse muneris. *Augustinus* in serm. pas. (a) serm. 149. de temp. Dum autem Dominus moretur, timuit, & negavit; resurgens autem Dominus amore inferuit, timorem fugavit: nam quando negavit, mori timuit; resurgente Domino, quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret? unde sequitur: *At illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te.* Constanti autem amorem suum, oves suas commendavit: unde sequitur: *Dicit ei: Pasce agnos meos*; tanquam non esset ubi ostenderet Petrus amorem suum in Christum nisi esset pastor fidelis sub principe omnium pastorum. *Chrysostomus* (hom. 87.) Quod enim maxime omnium tribuit nobis, eam quæ desuper est benevolentiam, est proximorum procuratio. Præteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur: eximius enim Apostolorum erat Petrus, & os discipulorum, & vertex collegii: unde & negatione delicta, committit ei prælationem fratrum. Et negationem quidem ei non exprobrat, sed dicit: *Si diligis me*, (6) præfide fratribus, & ferventem amorem quem per omnia demonstraisti, nunc ostende; & animam quam dixisti te esse posituram pro me, hanc da pro ovibus meis.

Se-

(1) *Corrigit P. Nicolai* cum pleniori potestate. (2) *Al. hic.* (3) *Al. omittitur* cum. (4) *Al. non alii.* (5) *Al. Joannes gratiæ merito hoc nomine vocatur, &c.* (6) *Al. præfide. Nicolai autem per-*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Tale aliquid in serm. de pass. serm. 4. post dominicam palmarum, sive serm. 124. de tempore, sed non expresse sub his verbis, ut & serm. 50. de Verbis Domini.

Sequitur: *Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Augustinus* (tract. 123.) Merito dicitur Petro, *Diligis me*, & respondet, *Amo te*, eique dicitur: *Pasce agnos meos*: ubi etiam demonstratur unum atque idem esse amorem & dilectionem: nam etiam Dominus novissime non ait, *Diligis me*, sed *amas me*. Sequitur: *Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me?* Tertio, utrum Petrus eum diligat, Dominus interrogat. Redditur enim negationi trinæ trina confessio, ne minus amoris lingua serviat quam timori, & plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita præfens. *Chrysostomus* (homil. 87.) Tertio etiam interrogat, & tertio injungit eandem, ostendens quantum appretiat prælationem propriarum ovium; & quoniam hoc est maxime ejus amoris signum. *Theophylactus* (ut supra.) Ex tunc etiam inolevit consuetudo, ut ter confiteantur qui veniunt ad baptismum. *Chrysostomus* (ut supra.) Deinde tertio interrogatus conturbatus est: unde sequitur: *Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio. Amas me?* Rursus formidans priora, ne forte æstimans se diligere, si non diligat, corripiatur, sicut & prius correptus est, multum se æstimans fortem: unde ad ipsum Christum refugit; unde sequitur: *Et dicit ei: Domine, tu omnia scis*, idest ineffabilia cordis præsentia, & futura. *Augustinus* de Verb. Dom. (a) Inde ergo contristatus est quod sæpe interrogatus esset ab eo qui sciverat quod interrogabat, & donaverat quod audiebat. Veraciter ergo respondit, & de intimo cordis protulit amantis vocem, dicens: *Tu scis quia amo te. Augustinus* super Joann. (tract. 124.) Non autem addit, plus his: hoc enim respondit quod de seipso sciebat: non enim quantum ab alio quolibet diligeretur scire poterat qui cor alterius videre non poterat. Sequitur: *Dicit ei: Pasce oves meas*, quasi dicat: Sit amoris officium, pascere dominicum gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem. *Theophylactus*. Potest autem quia assignare differentiam inter agnos & oves. Agni sunt qui introducuntur, oves vero perfecti. *Alcuinus*. Pascere autem oves est credentes in Christo, ne à fide deficiant, confortare, terrena subsidia, si necesse est, subditis providere, & exempla virtutum cum verbo prædicationis impendere, adversariis obistere, errantes subditos corrigere. *Augustinus*. (b) Qui hoc autem animo pascunt oves Christi ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare, non Christum, vel gloriantur, vel dominandi, vel adquirendi cupiditate,

non obediendi, & subveniendi, & Deo placendi caritate. Non ergo nos, sed ipsum amemus, & in pascendis ovibus ejus ea quæ sunt ejus, non quæ nostra sunt quæramus: quisquis enim seipsum, non Deum amat, non amat se: qui enim non potest vivere de se, moritur utique amando se: non ergo se amat qui ne vivat se amat. Cum vero ille diligitur de quo vivitur, non si diligendo magis se diligit qui propterea non se diligit ut eum diligat de quo vivit. *Augustinus* in ferm. pass. Extiterunt autem quidam servi infideles, qui diviserunt gregem Christi, & furtis suis peculia sibi fecerunt: & audis eos dicere: Oves meæ sunt illæ: quid quæris ad oves meas? non te inveniam ad oves meas. (1) Si sic & nos dicamus meas, & illi dicant suas, perdidit Christus oves suas.

(d) *Chrysostomus* (hom. 87.) Cum dixisset Petro Dominus de amore quem habebat ad ipsum, prænuntiat ei martyrium quod pro ipso debebat sustinere, erudire nos volens quomodo eum amare oportet: unde dicit: *Amen amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas*. Meminit prioris vitæ, quia in sæcularibus juvenis quidem utilis est, qui vero senuerit, inutilis. In divinis autem non ita est; sed cum supervenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas industrius, in nullo ab ætate prohibita. Quia ergo Petrus semper volebat in periculis esse cum Christo, dicit ei: Confide, ita implebo tuum desiderium, ut quæ passus non es juvenis existens, oporteat te pati senem: unde sequitur: *Cum autem senueris*: per quod ostenditur quod neque tunc juvenis erat, neque senex, sed vir perfectus. *Origenes* super Matth. Et attende quod non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hoc opus, ut cito transeat de hac vita: unde nunc Petro dicitur: *Cum senueris, extendes manus tuas. Augustinus* (tract. 123.) Hoc est, crucifigeris. Ad hoc autem ut venias, alius te cinget, & ducet quo non vis. Prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret: non enim crucifixus, sed crucifigendus quo nollet est ductus. Solutus quippe à corpore esse volebat cum Christo; sed si fieri posset, præter mortis molestiam vitam concupiscebat æternam: ad quam molestiam nolens venit; sed volens eam vicit, & reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, usque adeo naturalem ut eum beato Petro nec senectus auferre potuerit. Sed molestia quantacumque sit mortis, debet eam vincere vis amoris quo amatur ille qui, cum sit vita nostræ, etiam mortem voluit ferre pro nobis. Nam si

multa

(1) *Al. omittitur si.*

nulla esset mortis, vel parva molestia, non esset tam magna martyrii gloria. *Chrysostomus* (hom. 87.) Dicit ergo, *Quo non vis*, propter naturalem compassionem animæ, quæ invita separatur à corpore, Deo hoc utiliter dispensante, ut non multi sibi mortem inferant violentam. Deinde erigens auditorem Evangelista inducit: *Hoc autem dixit significans quæ morte clarificaturus esset Deum.* Non dixit, *Moriturus esset*, ut discas quoniam pati pro Christo, gloria est patientis & honor. Nisi autem certificaretur animus quia verus Deus est, minime ejus intuitu mortem toleraret: quo fit ut sanctorum mors divinæ sit gloriæ certitudo. *Augustinus* (tract. 123.) Hunc invenit exitum ille, legator, & amator, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moreretur cum quo se morituum perversa festinatione promiserat. Hoc enim portebat, ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur.

(e) *Augustinus* (tract. 124.) Cum pronun-
ciasset Dominus Petro quæ morte clarificaturus esset Deum, invitat eum ad sui sequelam: unde dicitur: *Et cum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me.* Cur dicitur Petro, *Sequere me*, nec dicitur ceteris qui simul aderant, qui eum sicut magistrum discipuli sequebantur? Sed si ad passionem intelligendum est, numquid solus pro christiana veritate passus est Petrus? Nonne ibi erat Jacobus, qui ab Herode manifestatur occisus? Verum aliquis dixerit, quoniam non est Jacobus crucifixus, merito dictum esse Petro, *Sequere me*, qui non solum mortem, sed & mortem crucis sicut Christus expertus est. *Theophylactus.* Audiens autem Petrus quia mortem pro Christo passurus est, quærit de Joanne an moriatur: unde sequitur: *Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Jesus sequentem, qui & recubuit in cæna super pectus Iesus, & dixit: Domine, quis est qui tradet te?* *Augustinus* (ubi supra.) Seipsum dicit discipulum quem diligebat Jesus, quia ipsum præ ceteris, & familiarius diligebat, ita ut in convivio super pectus suum discumbere faceret. Cre-
do ut istius Evangelii quod per eum fuerat prædicaturus, divinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sunt qui senserint, & hi non contemptibiles sacri eloquii tractatores, à Christo Joannem propterea plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit.

Sequitur: *Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid?* *Theophylactus.* S. Th. Op. Tom. IX.

- (1) *Legit Nicolai* & una cum Elia, & Enoch prædicaturum &c. (2) *Al. ei.* (3) *Al. asseverant.* (4) *Al. omittitur fit.* (5) *Al. melior est qui plus diligit Christum, feliciorem vero quem plus diligit Christus facile responderim, si iustitia, &c.*

tus. Id est, numquid non morietur & ipse? ut quidam exponunt.

Sequitur: *Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?* *Augustinus* (tract. eod.) Et repetitum est, *Tu me sequere*, tamquam ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facile aliud esse credat quam quod fratres crediderunt qui tunc erant? Sequitur enim: *Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur.* Sed hanc opinionem Joannes ipse abstulit subdens: *Et non dixit Iesus, Non moritur; sed Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?* Sed cui placet adhuc resistat, & dicat, verum esse quod ait Joannes, non dixisse Dominum quod discipulus ille non moritur, sed hoc tamen significatum esse talibus verbis qualia eum dixisse narravit. *Theophylactus.* Vel dicat: Christus non negavit Joannem moriturum, nam quidquid oritur moritur; sed dixit, *Volo eum manere*, id est vivere usque ad mundi finem, & tunc pro me patietur martyrium: & ideo fatentur adhuc illum vivere, ab Antichristo vero debere occidi, (1) & una cum Elia prædicaturum nomen Christi. Sed & si assignetur (2) ejus sepulcrum, vivens quidem illum intravit, postea discessit. *Augustinus* (tract. 124.) Vel forte aliquis in illo sepulcro ejus, quod est apud Ephesum, dormire potius eum quam mortuum jacere contendet: assumens argumentum, quod illic terra sensim scaturire, & quasi ebullire perhibetur; atque hoc ejus anhelitu fieri pertinaciter (3) asseverans. Sed cur ejus discipulo quem præ ceteris diligebat, pro magno munere longum in corpore donaverit somnum, cum beatum Petrum per ingentem martyrii gloriam ab onere corporis absolverit, eique concesserit quod Paulus se concupiscere dixit Philip. 1. „Cupio dissolvi, & esse cum Christo? Si autem vere ibi (4) sit quod semper sparsit fama, aut ideo fit ut eo modo commendetur pretiosa ejus mors, quoniam non eam commendat martyrium, aut propter aliquid aliud quod nos latet. Manet tamen quæstio cur dixerit Dominus de homine morituro: *Sic eum volo manere donec veniam.* Illud etiam movet ad quærendum, cur Joannem plus dilexerit Dominus, cum ipsum Dominum plus dilexerit Petrus. Quantum ipse sapio, (5) meliorem qui plus diligit Christum, feliciorem vero quem plus diligit Christus, facile responderem, si iustitiam liberatoris nostri, quemadmodum defenderem providerem. Aggrediar igitur de sol-

venda quaestione tam ingenti. Duas vias sibi divinitus praedicatas novit Ecclesia; quarum una est in fide, altera (1) in specie. Ista significata est per Apostolum Petrum propter Apostolatui sui primatum, illa per Joannem; ideo huic dicitur, *Sequere me*; per imitationem scilicet perferendi temporalia mala; de illo vero dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam*; quasi dicat: Tu me sequere per imitationem perferendi temporalia mala, ille maneat donec sempiterna venio redditurus bona: quod apertius dici potest: Perfecta me sequatur actio informata meae passionis exemplo; inchoata vero contemplatio maneat (2) donec venio, perficienda cum venero: quod non sic intelligendum est, quasi dixerit remanere, vel permanere, sed expectare: quoniam quod per eum significatur, cum venerit Christus implebitur. In hac autem activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur a malo; at ipse nos minus diligit quales nos sumus, & hinc ideo liberat, ne semper tales simus; ibi vero amplius nos diligit, quoniam quod ei displiceat, & quod a nobis auferat non habebimus. Amet ergo eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur ab eo Joannes, ut in illa immortalitate servemur. Cur ergo Joannes minus eum diligebat quam Petrus, si eam vitam significabat in qua est multo amplius diligendus, nisi quia propter ea dictum est: *Volo eum manere*, id est expectare, *donec veniam*; quando & ipsum amorem qui tunc multo amplior erit, nondum habemus, sed expectamus futurum, ut dum ipse venerit, habeamus. Hoc ergo per Petrum significatum est plus amantem, sed minus amatum, quia minus nos amat Christus miseros quam beatos: veritatis autem contemplationem qualis tunc futura est, minus amamus, quia nunc nondum novimus, nec habemus. Nemo tamen istos insignes Apostolos separet: (3) & in eo quod significabat Petrus ambo erant, & in eo quod significabat Joannes ambo futuri erant. *Glossa* Vel aliter. *Sic eum volo manere*; id est, nolo eum per martyrium consummare, sed expectare eum in placidam absolutionem carnis suae, quando ego veniens recipiam eum in aeterna beatitudine. *Theophylactus*. Vel aliter totum (4) hoc. Quando dicit Dominus Petro, *Sequere me*, cunctorum fidelium praetura ei instituit. Simul autem & *sequi* intelligas hic imitationem in cunctis & verbis, & operibus. Ostendit etiam affectionem ad ipsum: quia qui nobis astrictiores sunt, hos sequi nos volumus. *Chrysostomus*

(homil. 87.) Si vero dixerit quis: Qualiter igitur Jacobus thionum assumpsit Hierosolymorum? illud (5) utique dicam, quoniam Petrus orbis terrarum intronizavit magistrum. Sequitur: *Conversus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Jesus, sequentem, qui & recubuit in caena super pectus ejus*. Non sine causa recolat illam accubationem, sed ut ostendat quantam Petrus habebat fiduciam post negationem. Qui enim in caena non audebat interrogare, sed Joanni interrogationem commisit, huic & praepositura fratrum credita est, & non solum non committit alteri interrogare quae ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro aliis magistrum interrogat. Quia igitur magna ei praedixerat Dominus, & orbem terrarum commiserat, & martyrium praenuntiaverat, & amorem protestatus est ampliore; volens & Joannem communicatorem accipere, dixit: *Hic autem quid?* quasi diceret: Nonne eadem nobiscum (6) veniet via? Valde enim Joannem amabat Petrus; & per Evangelium ostenditur eorum colligatio, & in Actibus Apostolorum. Sic igitur nunc vicem reddit Petrus Joanni. Aestimans autem eum velle interrogare de seipso, nec audere; ipse pro eo suscipit interrogationem. Quia vero debebant orbis terrarum procuratorem accipere, nec oportebat eos de reliquo sibi invicem esse conjunctos, quod esset damnum orbi terrarum, propterea Dominus dicit secundum litteram Graecam: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere*; quasi dicat: Opus tibi commissum attende, & perfice; hunc vero si volueris manere hic, quid ad te? *Theophylactus*. Quod vero dicitur (7) *Dum venero*, quidam sic intellexerunt ac si diceret: Quousque contra Judaeos, qui me crucifixerunt, veniam, percutiens illos baculo Romanorum. Ajunt enim, hunc Apostolum usque ad Vespasiani tempus, cum Hierusalem capienda erat, in locis illis conversatum. Vel dicit, *Dum venero*; id est, dum hunc volens dirigam ad praedicandum: te namque nunc dirigo ad orbis pontificatum: & in hoc sequere me; ipse vero maneat hic donec & eum educam sicut te. *Chrysostomus* (hom. citat.) Deinde Evangelista discipulorum opinionem ponit, & corrigit, ut supra dictum est.

(8) *Chrysostomus* (hom. 87.) Quia ex multa certitudine scripsit Joannes, non refutat sui ipsius testimonium in medium ferre: unde dicit: *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his*. Consuetudo enim est, cum valde vera dicamus, nostrum testimonium non de-

ne.

(1) *Al.* in spe. (2) *Al.* donec venero *intermediis omisis*. (3) *Al.* & ideo eo quod &c. (4) *Al.* in hoc. (5) *Al.* itaque. (6) *Pater Nicolai* habet venit. (7) *Idem* donec veniam.

negare; & multo magis ille qui Spiritu Sancto scribebat: unde & alii Apostoli dicebant Act. 2. „Nos sumus testes horum.“ Sequitur, *Et scripsit hæc*; quod ipse solus dicit, quia posterior ad scribendum venit Christo monente: unde & frequenter ostendit Christi ad se amorem, occulte insinuans causam ex qua ad scribendum processit, & fide dignum faciens hunc sermonem ex sua dignitate. Sequitur: *Et scimus quia verum est testimonium ejus.* Omnibus enim aderat, & neque cum crucifigeretur defuit, & mater ei commissa est; quæ sunt signa amoris, & quod cum certitudine sciat omnia. Et si aliquid non credant, inducantur ad credendum ex hoc quod subditur: *Sunt autem & alia multa quæ fecit Jesus.* Unde manifestum est quod nequaquam scripsi ut Christo gratiam præstarem, cum tot existentibus non tot scripserim quot ceteri; sed horum, plura reliqui, contumelias, & convicia in medium proponens. Eum autem qui ad gloriam alterius scribit oportet è contrario, ea quæ sunt exprobrabiliora, tacere; quæ vero sunt clara, proponere. *Au-*

gustinus (tract. 124.) Quod autem subdit: *Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros*: non spatio locorum credendum est mundum capere non posse, sed capacitate legentium comprehendendi non posse; quamvis salva rerum fide plerumque verba excedere videantur fidem: quod non fit quando aliquid, quod erat obscurum, vel dubium, exponitur; sed quando id quod apertum est vel augetur, vel extenuatur; nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur: quoniam sic verba rem quæ indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat. Hunc loquendi modum Græco nomine hyperbolem vocant; quæ modus sicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis literis invenitur. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vel hoc referendum est ad ejus potentiam qui faciebat virtutem: sicut enim nobis facile est loqui, ita & illi, & multo facilius, facere quæ volebat: quia ipse est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

00112208

